תורה תמימה

Rabbi Valerie Joseph
260 Miramonte Ave
Palo Alto, CA 94306

My 2-

Digitized by the Internet Archive
in 2024

https://archive.org/details/vilnotorahbiblee0000epst

חמשה חומשי תורה

עם חמש מגילות

תורה תמימה

מתורה שבכתב עם תורה שבעל פה

על פי קביעות וחבור דרשות ומאמרי חז"ל בהלכה ואגדה אשר בש"ס בבלי וירושלמי, ספרא ספרי, תוספתא ומכילתא, אדר"ן ומסכתות קטנות וכו' [ולחמש מגילות גם קיצור הדרשות ממדרש רבה], סמוך ונראה לכל אות ומלה המתיחסות בענינן בתורה שבכתב, עם באור ארוך לפרש ולבאר מוצא טעם הדרשות על פי יסודי דרכי התלמוד ומשפטי הלשון, ועם חדושים ובאורים בברור ההלכה והמאמר, והכל בדרך קצרה ובסגנון קל ולשון צחה.

אספתי וחברתי, פרשתי ובארתי, בחסדי ה' אתי,

ברוך הלוי עפשטיין מפינסק.

בן אבא מרי הגאון רבי יחיאל מיכל הלוי שליט"א אב"ד דק' נאווהרדק יצ"ו.

ספר בראשית

עם תרגום אונקלוס ופירש"י. והפטרות עם באור חדש, קצר ומספיק.

ועם קצור דיני קריאת התורה והפטרות.

הקדמה

פרק א

תכונת הספר בכלל, העודתו ותכליתו.

זה ספר תורת ה', מצותיו, חקותיו ומשפטיו, הנתן לנו מסיני – אך בכללו ועיקרו ויסודו נתן לנו, לומר, אך כללי ועקרי ויסודי כל מצוה וכל חוק ומשפט, ואותם כתב לנו משה רבנו מפי הקב"ה כתוב הדר לכל ישראל, אבל פרטיו וענפיו ובאורו עם פירושו, להיותם מרובים בפרטים ופרטי פרטים ודורשים חקירה עמוקה ועיון דק ובינה יתרה ודעת רחבה, נמסרו מפי הגבורה למשה רבנו בעל פה, למען ילמדם למי שראוי ללמדם ולהבינם למי שראוי להבינם. וכך קבלנו פירוש מאמרו יתברך (ס"פ משפטים) ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה, תורה – זו תורה שבכתב, והמצוה – זה פירושה. ופירוש זה הוא הנקרא

תורה שבעל־פה

לשמת התורה הכללית והיסודית, אשר, להיותה כתובה, כאמור, מתחלת נתינתה, נקראת

תורה שבכתב

ומשה

©

נדפס בארץ־ישראל
Printed in Israel

מפעלי ספרים ליצוא בע"מ
books export enterprises l.t.d.

ואחותה התורה שבעל פה בזוית זו, עד שנעשתה התורה כשתי תורות. יודעים אנו אמנם בהרגש פנימי, כי התורה שבכתב, רק אז מתבאר ענינה לאשורו – אך ורק כשתצטרף לתורה שבעל פה. אבל בשעה שאנו עומדים בפרשה מתורה שבכתב, מן הנמנע לנו לצרף אליה כל מה שנתחדש בה בתורה שבעל פה, מפני מה – מפני הפזור הגדול והנורא אשר בספרות התלמודית הארוכה והרחבה מני ים. הנה, למשל, פרשה אחת מתורה שבכתב מתבארת בתורה שבעל פה בכל מסכת ממסכתות הש"ס ובכמה וכמה ברייתות מפוזרות ושונות. וכנגד זה מצינו בכל מסכת ומסכת כמעט מפוזרים ונפוצים ענינים שונים השייכים להתורה שבכתב בכל חמשת חומשיה, זה בכה וזה בכה, עד שמן הנמנע הוא גם לאדם חכם בחכמת התורה לעשות לו בשעת למודו צירוף שלם מתורה שבע"פ גם לפרשה אחת מתורה שבכתב א).

ואנחנו לא נדע מה נדון בזה, שמאז התימת התלמודים לא נתעורר אף אחד מן החכמים למלא חסרון גדול ועקרי זה בעיקר ויסוד תורתנו, לצרף ולאחד את שתי התורות כאחת, זו בצד זו, למען ישלטו העין וההרגש בשתיהן כאחת, ולמען נדע מצות התורה לאשורה ולתכליתה כפי שחברה היוצר בתחלה, פלא היא ותהי לפלא ב).

ואם

א) ואשר ע"כ אמרו (הוריות י"ר א') הכל צריכין למרי חיטי [לבקי], ויש לכוין ברבוי לשון הכל, אפילו זה שמשתקע עצמו ללמוד פרשה או הלכה אחת במקומה, אי אפשר לו בב"ז להחליט על פיה הלכה למעשה טרם ידרוש את הבקי אם לא נמצא עוד המשך או הקירה ובאור בענין זה במק"א שלפיהו אפשר להתחדש דבר באותה ההלכה. ויש עוד לכוין בזה מ"ש (סוטה כ"ב א') שהמורים הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם, שהפירוש מתוך כשנתם במקומם לבד, מבלי לחקור אם נמצא עוד המשך לענין הלכה זו במק"א, כמש"כ.

ב) הנה אמנם אף כי לא נעשה כדבר הזה בספרותנו, אבל כפי הנראה נרגש היה חסרון זה לגדולי ישראל עוד בימי הראשונים. הנה למשל רש"י בפירושו לתורה הביא אמנם איזו דרשות ופסקי הלכות מחז"ל, אבל לבד כי, כנודע, הוא פלס לו נתיב להביא מה שנוטה ביותר לפירוש הפסוק ע"ד הפשט ולא מה שחדשו כלל חז"ל בהלכה, ולכן חזון נפרץ הוא שפירש גם אליבא דמ"ד דלא קיי"ל כותי, ורק מפני שפשטות הכתוב נוטה ביותר אליבי, וזה הוא, מפני כי יסוד חבורו זה הוא פרוש ובאור ולא חבור הלכה — עוד זאת, בכמה נחשב מספר הדרשות שהביא לעומת אלה שהשמיט, כגרגיר חול לעומת הר גדול. הנה לדוגמא, בס' בראשית במצות מילה (פ' לך י"ז, ט'—י"ד) הביא כמו בדרך אגב הפשט דין אחד מחז"ל [וגם לא שלם], ולפנינו נמנו יותר מעשרים דרשות, ובמצות גיד הנשה (פ' וישלח ל"ב ל"ג) הביא ג"כ דרך אגב הפשט דרשה אחת מחז"ל, ולפנינו הובאו שם עשר דרשות. ומי יסבור וימנה את הנשמטות בפירושו במצות המסתעפות לענפים ושריגים רבים ושונים בתורה שבע"פ אשר כמעט אין גם רשומם ניכר בפירושו, ולבלי להלאות את המעין ברוגמאות וציונים נביא רק שתים לדוגמא, בפרשת גיטין המכלכלת ענינה בתורה רק בארבעה פסוקים (פ' תצא כ"ד, א—ד), ולא הביא אף דרשה אחת מחז"ל לשם, ולפנינו הובאו עד שמונים דרשות והלכות, ומפרשת יבמין (שם כ"ה ה—י) ששם הביא אמנם מספר איזו דרשות, ולפנינו הובאו שם עד מאה ועשרים דרשות, וסבת הדבר — הוא שאמרנו, מפני שחבורו מיוחד אך ורק לבאר פשטות הכתובים ולא לצירוף ההלכות, וכשהביא לפעמים הלכה או פסקא, אך

ומשה רבנו למד תורתו שקבל בעל פה לשבעים זקנים ובסוף ימיו ליהושע, ויהושע לזקני דורו, ואחריו למדו ומסרו בעל פה חכמי כל דור, הזקנים להצעירים, דור אחר דור, עד דורו של רבנו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, והוא בראותו בגלות ישראל ופזורם בין העמים ושלטולם ונדודם, חשש לשכחת התורה שבעל פה – עמד הוא בעזרת חכמי דורו וחבר ספר המשנה המכיל עקרי ויסודי תורה שבעל פה, כדי שיהיה מצוי ביד כל אחד מישראל, והוא היה הראשון מימות משה רבנו שחבר חבור לרבים ללמוד תורה שבעל פה.

אבן להיות שחבור המשנה גם הוא בערכו ערוך ומיוסד אך מכללי ועקרי תורה שבעל פה, הלכות פסוקות וקצרות, ועם זה לא נתן לנו חבור זה מושג כללי מאופן התיחסות תורה שבעל פה לתורה שבכתב כפי שנמסר למשה רבנו על פי פירושים ובאורים וכללים מלמודים יסודים, כמו ע"פ י"ג מדות והקישים וסמיכות ורמזי הכתובים והטעמים – לפיכך עדיין לא הספיק חבור זה למלא חסרון חשש שכחת תורה שבעל פה במלואה וצביונה.

ולבן כמו החכמים שאחרי רבנו הקדוש וחברו לתכלית זו חבורים שונים, כמו חבור הספרא וספרי ותוספתא ומכילתא שתכליתם לבאר עקרי ועניני המשנה, ושני התלמודים שחברו בארץ ישראל ובבבל לבאר טעמי המשנה ואפני הלמוד והיחס מתורה שבע"פ לתורה שבכתב וחדושי הדינים הבאים בקבלה ומסורת חכמי דור ודור, עד – שעם חתימת התלמודים, אוצר התורה שבע"פ, נחקרה התורה שבכתב חקר מוחלט, ונתבארה באור שלם, ונתפרשה בפירוש מספיק, ונעשה זיבור התלמודים והברייתות לאילן שענפיו מרובים ושרשיו מתפשטים ומגיעים ליסוד ושורש עקרי אחד מיוחד, קדוש וטהור – לקבלת משה רבנו מפי הגבורה. –

הנה הארכנו קצת לבאר סדר השתלשלות התורה שבע"פ ממקורה הראשון, אף כי הדברים בעיקרם הם ידועים ועתיקים [ועיין בארוכות בהקדמת תרמב"ם לד' תחזקה], אך מטרתנו להראות, כי זאת התורה, תורה שבכתב, אחות תאומית היא לתורה שבעל פה, תאמי צביה, וכנפש בגוף וכשלהבת בפתילה אחוזה ודבוקה תורה אחת בחברתה, וכל זמן שלא נצרף אליה, אל התורה הכתובה, באורי ותוספת תורה שבעל פה, איננה תורה שלמה, אין ענינה שלם ואין מצותה שלמה.

אבל למרות כל אלה, הנה עינינו תראינה מחזה נפלא ומעציב, כי לעומת ההכרח המוחלט מהתאחדות שתי התורות, אשר הן בערך שתים שתן אחת, כן רב הפרוד ביניהן, התורה הכתובה עומדת בזוית זו

אשר למוד התורה בכלל ובפרט הי' חזון נפרץ בעולם, והישיבות רבו בחכמים ותלמידים לאלפים ולרבבות, וכל חכם מחכמי התורה היתה דעתו רחבה ותורתו אומנתו, ולכל אחד מהם היתה התורה שבעל פה, אם הרבה אם מעט, כמונח בקופסא, ואם בנקל או בטורח, היו לו רשומי התורה שבעל פה, בַּמה שהם, ניכרים בתורה שבכתב למקומותם לעניניהם — על אחת כמה וכמה בזה"ז שתקפו טרדות רבות ושונות בעולם, טרדת מלחמת הקיום וטורח הפרנסה והתפשטות למודי חול, והיציאות ונדודים ממדינה למדינה ומדינות הים, ולמוד התורה שבע"פ בכלל הולך ומתמעט, והשעה דוחקת גם לחכם גם לתלמיד למצוא דרך קצרה ואורח סלולה לתלמודו — על אחת כמה וכמה שההכרח מכריח אותנו לתכלית קיום התורה שבעל פה, לאחד את התורה שבכתב עם התורה שבעל פה בסדר נמרץ ובדרך קצרה ובסגנון קל וברור, עד שכאשר יקרא האדם בתורה שבכתב ימצא בצדו וסמוך לו כל הנוסף ונתחדש בענין זה בכל התורה שבעל פה בלי יגיעת בשר ורוח הרבה, ובמניעת האריכות והשקלא וטריא הארוכה, רק תוכן ותמצית הדרשה ופסק ההלכה האחרונה ע"פ טעם ובאור הדרשה שהעלו חז"ל עפ"י המדות שהתורה שבכתב נדרשת בהן, והיו לו שתי התורות בכף אחת, ותחשב לו התורה שבעל פה כדבר הבא בחיוב תולדי מתורה שבכתב וכענף הגדל ביחד עם האילן, ולא תהיה נִפרת לו תורת ישראל כשתי תורות. ואף גם היינו בטוחים בעזרת ה' בקיום התורה שבעל פה, אחרי היותה דבוקה וצמודה אל התורה שבכתב המצויה ביד כל אחד.

לכן קמתי אנכי הצעיר לבית הלוי ונאזרתי בעזרת ה' הבוחר בתורה ברוח עוז ואומץ וחברתי החבור הגדול הזה לתכלית כל האמור, אספתי וצברתי בעיון נמרץ ושקידה יתירה כל מאמר וכל ענין, כל דרשה וכל פסקא, בהלכה ובאגדה, במוסר ודרך ארץ, [לבד דברי דרוש ארוכים יותר מדאי ואשר אינם נוגעים לענין תכתוב] הנפוצים ומפוזרים בכל רחבי הספרות התלמודית, בתלמוד בבלי וירושלמי, ספרא [הוא גם תורת כהנים] וספרי, תוספתא ומכילתא, אדר"נ ומס' קטנות [ועוד ממקורים שונים כפי שיתבאר בפרק הבא בסעיפים ח' וט'], ערכתי וסדרתי כל דבר וכל ענין על מקומו בענינו בתורה שבכתב, זה לעומת זה, בסדר נמרץ ודרך קצרה, בסגנון קל ובלשון חכמים, ובמראה מקום משכנו של כל מאמר וענין בתורה שבעל פה ג), עם באור מספיק לפרש ולבאר אופן וטעם הדרשות וההלכות שהעלו חז"ל מלשון וענין הכתובים, עם הערות וחדושים ובאורים בענין ובבירור הדרשה וההלכה לדינא, ואף הוא בסדר נמרץ ודרך קצרה, בהסבר קל ולשון צחה ונוחה, והי' הענין שלם בעזרת ה'.

וקראתי

ג) לפרטי סדר עבודה זו הקדשנו פרק מיוחד, הוא פרק הבא.

ואם חסרון זה בספרות התורה שבכתב חסרון ניכר הי' בדורות הקודמים, בימים המאושרים ההם, ימי הנצח וההוד לחכמת התורה, בעת אשר

מקרה הוא, שראה לפרש על פיה את פשם הכתוב. והענין ידוע ומתבאר לכל יודע ומבין בדרכי ועניני פירש"י על התורה. —

אתריו מצינו התעוררות ברעיון הצטרפות תורה שבכתב עם תורה שבעל פה לרבנו שמשון הדרשן, מחבר ספר ילקוט שמעוני [חי בתחלת אלף הששי]. הספר הזה אמנם ידוע ומפורסם בעמנו, אבל מה נתזה בו, גל צבור מהמון עניגים רבים ושונים, ארוכים ורחבים, מתלמוד ומדרשים ואגדות, עולים בלולים ומעורבים, מבלי לידע סוף דבר ושיטה אתרונה מה נתחדש ואיך נתחדש בתורה שבע"פ נוסף על התורה שבכתב, וכשהוא בא אל ענין אחר בתורה שבכתב הדורש לצרף לו אך כשורה אחת מתורה שבע"פ והי' הענין מתבאר טוב ויפה, הוא הולך ומעתיק דפים שלמים מגמרא עם כל המו"ם והשקלא וטריא ומחלוקת התנאים והאמוראים וענינים ע"ד אגב ואגב דאגב עד כי קשה למצוא תמצית שייכות הדברים לאותו הענין בתורה שבכתב ותכלית הדבר, ועם זה באו בו הענינים היותר חמורים מבלי כל באור ופירוש כל שהוא, עד כי מכל זה נראה לו להמעין שהוא צולל בתוך רבים ואדירים, תחת שאון גלים של ים זועף, מבלי קץ ותכלית ותקוה לבא אל היבשה, ונלאה נפשו לבא אל התכלית הנרצה. וזולת זה דרכו להעתיק רק מכוניות שלמות דאיירו ביחוד בענין אותה הפרשה, והשמיט הדרשות הבאות באגב במקומות שונים בתלמוד ובברייתות השייכות ומוכרתות ללשון התורה, ודרשות כאלה תגיענה עד הרבה מאות, כאשר יוכח המעין בחבורנו בכל פרשה ופרשה כמעט, ומתלמוד ירושלמי לא הביא אף דרשא אתת מכל התחבור.

הנה כי כן, אע"פ שבדור דעה של המחבר בודאי הי' הספר הזה יפה ורצוי ומקובל, אבל בדורות האתרונים לא יפלא, כי, מהסבות שבארנו, לא הי' הספר הזה לספר העם כולו, ולא עוד, אלא שאפילו התכמים היחידים המשתמשים בו — הוא רק לזמנים ומקרים רתוקים ומקוטעים, ולא דרך לטור סדורי, כי אם למצוא מקום משכנו של מאמר חז"ל הצריך להם ותו לא. וכל זה נודע ומפורסם בעולם התורה. —

ובדור האתרון, כגראה, עלה על דעת הגר"א מווילנא לכונן בנין אוצר כזה, אתדות וקשר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה. ונשאר לנו לברכה מאתו קובץ דרשות חז"ל על איזו פרשיות התורה, מכונה בשם אדרת אליהו. אך אמנם הקובץ הזה ראוי יותר לקראו בשם "רשומים", כי כפי הנראה בו לאתר העיון, רשמם רק לו לעצמו לזכרון הענינים, ולא לתבור כללי לעולם, כי באו בו אך מלים ראשיים קצרים ומקוטעים מדרשות חז"ל ונגמרים במלת "וכו'", וגם לא נתבארו כלל וכלל, עד כי יסרד המעין וילאה למצוא תכלית הנרצה, ועם זה, כאמור, לא תיבר זה כי אם על איזו פרשיות, וגם זן לא נגמרו. —

ובדורו של הגר"א תיבר אתד מתכמי ווילנא ספר מעין ענין כזה, הוא ספר רביד הזהב (הוראדנא תקנ"א), אבל רתוק הוא הרבה משלמות הנרצה בזה. הוא אינו מביא דרשות חז"ל כסדרן על סדר הכתובים, ורק מאסף הוא דברי הפוסקים השייכים לעניני הפרשה, וגם אינו מבאר התיתסותם אל לשונות הכתובים. וגם לפי שיטתו שכלל הוא — הרבה הרבה ענינים נשמטו. אמנם עם כ"ז הוא תבור יקר ונכבד, וחביב הוא עלי עד מאד, וכמה פעמים נסתייעתי בו, וזכרתיו לברכה בבאורי להבור זה, ויהי זכרו ברוך. —

וספוך לדורנו זה תיבר רב גדול אתד [הגרי"ץ מיקלנבורג] ספר הכתב והקבלה "המפרש את המקראות ע"ד השפט עם התורה שבע"פ" [ישון שער הספר], אמנם אינו ענין כלל לתבורנו זה, כי הוא תפש רק לדוגמא אתד מאמרי חז"ל והשתדל לפרש את הכתוב אליבי' בדרך תדשה שכלל לו בגזרות שונות ובמובן פעלים הדשים כנודע למעין בספרו זה, אבל לא נגע כלל במטרת תבורנו באתדות שלמה ומוחלטת מתורה שבכתב עם תורה שבעל פה. —

וספר התורה והמצוה [להג"ם מלבי"ם] — אמנם הגדיל בו מתברו לעשות, והראה כתו וגבורתו במשפטי לשוננו [והעיקר בס' ויקרא], אבל גם הוא לא בא אל יסוד תבורנו זה, למשרתו, להבליטו לפרורו ולשלמותו. —

וזה באור ענינן בפרט :

א) קביעות הדרשות לענינהן.

הנה אע"פ דזה הוא מיכוד החבור לקבוע כל דרשה בענין הכתוב שמתיחס אליה, בכ"ז פעמים רבות המצא תמצא דרשה כזו שצריכה עיון רב בסדר קביעותה, וזה הוא מפני שיש כמה דרשות שהובאו בסמיכות ובאגב על דרשה אחת יכודית ועקרית ממקום אחר, והיא, הדרשה העקרית, אינה יכולה להתקיים בלעדי הדרשות הנסמכות, והן, הנסמכות, כשהן לעצמן, לכאורה אין תופסות מקום כלל, ולכן צריך להשכיל לסדרן כל אחת על מקומה,

לדוגמא :

במס' סוטה י"ד א', אמר ר' חמא ב"ר חנינא, מאי דכתיב (פ' ראה) אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכי אפשר לאדם להלך אחר השכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מדותיו, מה הוא מלביש ערומים דכתיב (פ' בראשית) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם — אף אתה הלבש ערומים. מה הוא מבקר חולים דכתיב (ר"פ וירא) וירא אליו ה' באלני ממרא — אף אתה בקר חולים. מה הוא מנחם אבלים דכתיב (פ"פ חיי) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק — אף אתה נחם אבלים. מה הוא קובר מתים דכתיב (פ"פ ברכה) ויקבר אותו בניו — אף אתה קובר מתים. ע"כ לשון הגמרא.

והנה לכאורה כל המשך דרשה זו היא שרשרת אחת העשויה מחוליות רבות אשר אי אפשר להפרידן, בהיותן כולן נסמכות אל דרשה אחת עקרית — אחרי ה' אלהיכם תלכו — להלך אחר מדותיו, אבל ברצוננו וחובתנו לקבוע במקום כל ענין ממדות הקב"ה כל אחת לבדה ועל מקומה, הפרדנו וסדרנו המשך דרשה זו למקומותיה, כזה :

בפ' בראשית חברנו וקבענו דרשה בזו

וילבישם. מכאן שממדת הקב"ה להלביש ערומים [סוטה י"ד א'].

ובר"פ וירא—כזו

וירא אליו ה'. מכאן שממדת הקב"ה לבקר חולים [סוטה י"ד א'].

ובפ"פ חיי—כזו

ויברך אלהים את יצחק. מכאן שממדת הקב"ה לנחם אבלים [סוטה י"ד א'].

ובפ"פ ברכה—כזו

ויקבר אותו. מכאן שממדת הקב"ה לקבר מתים [סוטה י"ד א'].

ובבאור כל דרשה הערנו התכלית היוצאת ממנה, שראוי לאדם להלך אחר

וקראתי שם החבור תורה תמימה על שם ענינו, כי תורה זו, תורה שבכתב, הם הם חמשת חומשי התורה, בהתאחדותה אחדות שלמה עם התורה שבעל פה, היא כל הספרות התלמודית, נעשית תמימה ושלמה, מבלי חסרון ומגרעת מכל מה שראוי לבא בעניני המצות והדינים, החקים והמשפטים, כפי שחברם היוצר מתחלה, מראשית נתינתם מסיני, והיה האהל אחד [ו].

פרק ב

סדר הערכת הספר בפרט.

לתכלית השלמות עטרנו את החבור הזה בכמה מעלות טובות ויתרונות שונים אשר נפרטם בזה בפרט, עם דוגמאות מקוריות, למען יהיה להמעין מושג נאמן מהם, ועשר עטרות נטל ענין זה.

וזה תוכן ענינן בכלל:

א) קביעות הדרשות לעניניהן.

ב) סידור הדרשות למקורן;

ג) קצור הדרשות.

ד) הרחבת הדרשות.

ה) התגלות דרשות במוסות.

ו) דרשות שאינן להלכה ואשר במחלוקת חכמים.

ז) דרשות אסמכתיות.

ח) דרשות נוספות ממדרשים שונים.

ט) דרשות נוספות מספרי הראשונים.

י) דרשות כפולות במקומות שונים.

קביעות

ו) ועיין במנחות ס"ה ב' מבואר שהשם תורה שלמה יונח ביחוד על הצטרפות תורה שבע"פ עם תורה שבכתב, יעו"ש, ולפי"ז היה אמנם ראוי לקרות זה החבור בשם תורה שלמה, אך הנה נסינו משם זה, מפני כי באמת השם שלם לא יונח בכלל על מעשה אנוש קרוץ מחומר, ואין שלמות כי אם במעש"ו של הקב"ה שהוא תכלית השלמות, משא"כ השם תמים יונה גם על התמימות ברוח, וביחוד על התורה כמש"כ תורת ה' תמימה. —

אנו נזקקים לדיני פרשת שתוטי חוץ, ולכן למען סדר כל ענין על מקומו סדרנו כזה:

בפ' אחרי בדין שתוטי חוץ

זה הדבר. נאמר כאן זה הדבר ונאמר בפרשת נדרים זה הדבר (ר"פ מטות), מה להלן ראשי המטות אף כאן ראשי המטות [נדרים ע"ח א'].

ובר"פ מטות בדין נדרים

זה הדבר. נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשתוטי חוץ זה הדבר (פ' אחרי) מה להלן אהרן ובניו וכל ישראל אף כאן אהרן ובניו וכל ישראל [נדרים ע"ח א'].

והענין מבואר. —

עוד פרט אחד בנוגע לסעיף זה ויתבאר מתוך הדוגמא הזאת.

בתורת כהנים פ' שמיני (י"א י'), ומכל נפש החיה אשר במים, נפש — להביא את הסילונית [מין בריה שחציו דג וחציו צורת אדם], יכול ההא מטמא באהל [כדין אדם], ת"ל (פ' חקת) זאת התורה אדם כי ימות באהל, ר"ל כיון דבטומאת אהל כתיב אדם בעינן אדם שלם, ע"כ. ולמען לא יחסר כל דבר על מקומו קבענו בפ' חקת שם דרשה כזו:

אדם כי ימות. אדם — להוציא את הסילונית [תו"כ פ' שמיני י"א י'].

ובכאורנו בארנו ענין זה. —

ב) סידור הדרשות למקורן.

נהגנו בסדר הדרשות – מתחלה מתלמוד בבלי, אחריו מתלמוד ירושלמי, אחריו מספרא [הוא גם תורת כהנים], אחריו מספרי, אחריו מתוספתא, אחריה ממכילתא ואחריה ממסכתות קטנות ומספרי הראשונים [עיין להלן סעיף פ'], ודרשה שהיא גם בבבלי גם בירושלמי קבענו מבבלי, ואשר בירושלמי ובריתות קבענו מירושלמי, וסדר הקבוץ מתלמודים – על סדר מסכתות הש"ס, ובמסכתות – על סדר הדפים. אמנם אם עיקר מקום הדרשה הוא במס' מאוחרת מסדר המסכתות ורק דרך אגב באה במס' הקודמת לה, רשמנו מס' המאוחרת, יען העיקר הוא המקום שבו הוקבעה הדרשה ביחוד בענינה המיוחד לה. הדוגמאות בפרט זה – למותר.

ומפני זה ראוי להעיר, כי כאשר יפגוש המעין באיזה מאמר בירושלמי או בברייתא מספרא וספרי תוספתא ומכילתא וכו' שנשמט במקומו בחבור זה – אל נא ימהר להחליט כי אמנם נשמט כולו בהחבור יען כי באופן כזה קרוב לודאי, כי בגמרא הבבלית בא מאמר זה בדרשה אחרת באיזה פסוק אחר, ולפי דרכנו לבקר המקור שבבבלי על זה

אחר מדותיו של הקב"ה ולנהוג כזה. ובפ' ראה בפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו העתקנו המשך כל הדרשה במלואה כמו שהיא בגמרא, כמו שהעתקנו למעלה, ובזה עניני כל הדרשה בכלל ובפרט באו כלם על מקומם לעניניהם. —

ויש דרשות כאלו שבגמרא חברו אותן אחת באחת, אשר לפי סגנון הגמרא אמנם דבוקות ומחוברות הן וההכרח לחברן, משא"כ במקומן בתורה שבכתב אין כל שייכות לחבורן יחד ואינן תלויות כלל זו בזו, וברודן—סדורן. וכן עשינו

לדוגמא:

במס' מנחות ע"ד ב', ת"ר, ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה (פ' ויקרא), מלמד שטעונה מתן שמן בכלי, קרבנך קרבנך לגזירה שוה [ר"ל, קרבנך דכתיב במנחת מחבת (ויקרא ב' ה') וקרבנך דכתיב במנחת מרחשת (שם שם ז') אתו לגו"ש], מה מנחת מרחשת טעונה מתן שמן בכלי אף מנחת מחבת טעונה מתן שמן בכלי, ומה מנחת מחבת טעונה יציקה ובלילה אף מנחת מרחשת טעונה יציקה ובלילה, ע"כ. והנה אם בסגנון למוד הגמרא הענין כולו מסודר ועולה יפה, אבל בתורה שבכתב בשעה שאנו עומדים בדין מנחת מחבת אנו נזקקין רק לדיניה שלה ולא לדיני מנחת מרחשת, וכן כשאנו עומדים בדין מנחת מרחשת אין אנו נזקקין לדיני מנחת מחבת, וא"כ בשעה שאנו עומדים בדין מנחת מחבת למה נעכב את המעין בדין מנחת מרחשת דלא אירי בי' כלל, וכן להפך, ולכן למען סדר כל ענין במקומו סדרנו כזה:

בפ' ויקרא ב' ה' בדין מנחת מחבת

קרבנך. נאמר כאן קרבנך ונאמר במנחת מרחשת קרבנך (פ' ז'), מה להלן מתן שמן בכלי אף כאן מתן שמן בכלי [מנחות ע"ד ב'].

שם ושם בפסוק ז' בדין מנחת מרחשת

קרבנך. נאמר כאן קרבנך ונאמר במנחת מחבת קרבנך (פ' ה'), מה להלן יציקה ובלילה אף כאן יציקה ובלילה [מנחות ע"ד ב']. —

וכן גם בפרשיות וספרים שונים,

לדוגמא:

במס' נדרים ע"ח א', נאמר כאן [בפ' נדרים, ר"פ משוח] זה הדבר ונאמר להלן בשחוטי חוץ [פ' אחרי] זה הדבר, מה להלן אהרן ובניו וכל ישראל אף כאן אהרן ובניו וכל ישראל, ומה כאן ראשי המטות אף להלן ראשי המטות, ע"כ. והנה בשעה שאנו עומדים בפרשת שחוטי חוץ אין אנו נזקקים כלל לדיני פרשת נדרים, וכן כשאנו עומדים בפרשת נדרים אין אנו

עוד דוגמא מקיצור דרשות בהוספת מלה אחת ושתים :

במס' ע"ו ה' א', ת"ר, מי יתן והי' לבבם זה להם (פ' ואתחנן), אמר להם משה לישראל, כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר הקב"ה לכם מי יתן והי' לבבם זה להם הי' לכם לומר תן אתה. כפויי טובה דכתיב (פ' חקת) ונפשנו קצה בלחם הקלקל, בני כפויי טובה דכתיב (פ' בראשית) האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, ע"כ. והנה בבואנו אל הפסוק האשה אשר נתתה ונו' הלא עלינו להעתיק כל המשך האגדה עד בואנו אל נקודת ענין זה, וכן בבואנו אל הפסוק ונפשנו קצה, אבל באמת הלא אין לפסוקים אלו כל שייכות לתחלת הדרשה, שהרי הם באים רק לרא' בעלמא שישראל הם כפויי טובה בני כפויי טובה, ותו לא, ולכן למען ערוך דרשות מיוחדות מענינים אלה מבלי צירופם לכל המשך האגדה, הוספנו להם מלה אחת ושתים וסדרנו כזה :

בפ' בראשית

האשה אשר נתתה. ת"ר [אדם הראשון] כפויי טובה היה, דכתיב האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל [ע"ז ה' ב'].

ובפ' חקת

ונפשנו קצה. ת"ר, [ישראל] כפויי טובה היו, דכתיב ונפשנו קצה בלחם הקלקל [ע"ז ה' ב']

והענין מבואר. —

ד) הרחבת הדרשות.

לפעמים באה דרשה בחז"ל בקיצור מופלג עד שאין לה כל באור ופירוש, וההכרח להרחיב אותה ותצא כלולה בתמימותה ובטעמה ורוחה *).

לדוגמא :

בירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז, דיני נפשות מתחילין מן הצד, פליגי בה ר' יוחנן וריש לקיש, חד אמר, דיננו כדיניהם [ר"ל דיננו בפרט זה כי מתחילין בד"נ מן הצד הוא כדיניהם של בני נח, כלומר, שגם בהם נוהג מנהג זה] וחד אמר אין דיננו כדיניהם, מאן דאמר דיננו כדיניהם — ניחא, מאן דאמר אין דיננו כדיניהם מה מקיים ויאמר יהודה — ראו דברי יהודה, ע"כ. וסתומים הדברים, ולכן הרחבנו הדרשה בתוספת דברים במוסגר, כזה :

בפ' וישב, בפסוק ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף

ויאמר

*) לבד עוד כונה הרצופה בסדר זה, כי אע"פ שהרחבנו באור גדול לתכלית באור כל דרשא בטעמה וענינה, אעפ"כ, השתדלנו בכל האפשר להציע פנים הדרשות באופן כזה שלא תהיינה משועבדות לעיין בבאור, אלא מי שאין לבו להבאור תהיינה לו הדרשות מבוארות בעיקרן כשהן לעצמן —

שבירושלמי, ואשר בירושלמי - על הברייתות, בטח בא ענין זה במקום אחר בהחבור ששם עיקר מקומו, ולא מצאנו לנכון להכפיל הדברים. ואמנם בכמה מקומות הערנו על ענין זה במקומו בהבאור. —

ג) קיצור הדרשות.

פעמים רבות מאד, כאשר באנו להעתיק דרשה מחו"ל, ראינו, כי עלינו להעתיק חצי עמוד ולפעמים גם עמוד שלם מגמרא או מספרא וספרי וכו', עד בואנו אל נקודת הדרשה עצמה, יען כי היא טוויה שזורה וצמודה אל פלפול ומשא ומתן שבגמרא באריכות רב. אבל אחרי שכלנו לנו דרך קצרה כדי להקל על המעין, ושתהא שליטת עינו והרגש תפיסתו באין כאחד, לכן השתדלנו באופנים כאלה לקצר ככל האפשר. ולפעמים ראינו לנכון להוסיף [במוסגר] מלה אחת או שתים לעיקר הדרשה למען אשר ע"י זה יהי' באפשר להפרידה מחבורה אל המשכה להמו"מ שבגמרא ויהיה לה לבדה המשך וקשר ותצא קלה וקצרה וברורה.

לדוגמא:

במס' ע"ז ה' ב', אמר ר' אלעזר, מניין למחוסר אבר שאסור לבני נח [לקרבן] דכתיב (ס' נח) מכל החי מכל בשר שנים מכל, אמרה תורה, הבא בהמה שחיים ראשי אבריה שלה [והם היו דרושים לנח לקרבן לכשיצא מן התבה], האי מבעי לי' למעוטי טריפה דלא, טריפה מלחיות זרע נפקא. הניחא למ"ד טריפה אינה יולדת, אלא למ"ד טריפה יולדת מאי איכא למימר, אמר קרא אתך — ברומיז לך, ודילמא נח גופי' טריפה הוי, תמים כתיב בי', ודילמא תמים בדרכיו צדיק במעשיו, לא ס"ד דנח גופי' טריפה הוי, דאי ס"ד טריפה הוי, וכי אמר לי' רחמנא כותך עייל שלמין לא תעייל. והשתא דנפקא לי' מאתך, לחיות זרע למה לי, אי מאתך הוי אטינא לצותא בעלמא ואפילו זקן ואפילו סרים, כתב רחמנא לחיות זרע, ע"כ. הנה כמה דרשות וענינים משולבים ודבוקים זה בזה ועין המעין הטרד לטצוא סדורם והבלית ענינם, ולכן סדרנו כולם בדרך קצרה כזה:

כס' נח

צדיק תמים. צדיק במעשיו, תמים בדרכיו [ע"ז ו' א']

ומכל החי. א"ר אלעזר, מניין למחוסר אבר שאסור לבני נח, דכתיב ומכל החי, אמרה תורה, הבא בהמה שחיין ראשי אבריו שלה [ע"ז ה' ב'].

להחיות אתך. אתך ברומיז לך למעוטי טריפה, ודילמא נח גופי' טריפה הוי, לא ס"ד דאמר לי' רחמנא כותך עייל, שלמין לא תעייל [ע"ז ו' א'].

לחיות זרע. למעוטי זקן וסרים [ע"ז ו' א'].

הרי עניני כל הדרשות בקצור נמרץ ומסודרים על סדר הכתובים. —

בפ' קדושים בדין שרלה

ונטעתם. אשר רבי יוחנן משום רבי ינאי, אילן הגדל בתוך הבית חייב בערלה, [באי טעמא, ונטעתם סתמא כתיב, בכל מקום שאתם נוטעים] [ירושלמי ערלה פ"א ה"ב].

וסגרנו את המלות שהוספנו במוסגר, למען דעת, כי משלנו הן נוספות להסביר הענין. —

עוד דוגמא בזה מסדור לשון התורה גופה.

בכתובות ל"ט א', בענין תשלומי קנס שחייבה התורה לאונס וכפתה, זה לשון המשנה, האונס נותן מיד והמפתה — לכשיוציא, ר"ל, המאנס אין תלוי חיוב תשלום הקנס בכניסתו אותה לו לאשה או לא, אלא בכל אופן חייב, ואפילו כשכונסה, משא"כ המפתה אינו חייב אלא רק אם אינו נושא אותה לו לאשה. וטעם הדבר, משום דבמפתה כתיב (פ' משפטים) כי יפתה וגו' מהר ימהרנה לו לאשה, ואם מאן ימאן [אז] כסף ישקול, מבואר מפורש שהקנס בא רק במאן הנשואין, ואם נושאה — הוא מחפה על בזיונה, משא"כ באונסה כתיב (פ' תצא) כי ימצא איש נערה וגו' ותפשה וגו' ונמצאו ונתן האיש וגו' חמשים כסף ולו תהיה לאשה, הרי שלא תלה הכתוב חיוב הקנס בהנשואין, אלא מיד כשאנסה נתחייב בתשלומין מחמת הענוי, והחיוב כנשואין היא מצוה בפני עצמה, וזהו שתרשה המשנה האונס נותן מיד והמפתה לכשיוציא, ועל יסוד זה תברנו בענינים אלה שתי דרשות כזה:

בפ' משפטים בדין המפתה

כסף ישקל. אימתי — לכשיוציא [כתובות ל"ט א'].

ובפ' תצא בדין המאנס

ונתן. מיד [ואע"פ שכונסה] [כתובות ל"ט א']. —

דרשות שאינן להלכה ואשר במחלוקת חכמים.

כבר אמרנו (פרק הקודם), כי מתכלית חבורנו זה לעשות אותו לבאור שלם ומוחלט ליסודי המצות שבתורה שבכתב, והיינו שיהיה אדם רואה המצוה הכתובה בתורה שבכתב ולעומתה – מה שנתחדש לה בתורה שבעל פה. ולפי זה אם נביא בחבור זה הדרשות שאינן להלכה, הלא תאבדנה להחבור מטרתו ותכליתו, וכן בדרשות שפליגי בהן חכמים והלכה כאחד מהם, אם נביא דעות שניהם, נ"כ לא נבא אל התכלית הנרצה. ולכן ראינו לנכון להשמיט מכל את הדרשות שאינן להלכה, ואלה אשר במחלוקת חכמים קבענו הדרשה אליבא

ויאמר יהודה. [למה פתח יהודה תחלה, לפי שדיני נפשות מתחילין מן הצד. ולמאן דאמר אין דיננו כדיניהם מאי איכא למימר, שנראו דבריו ונכתבו על שמו] [ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז].

ובבאורנו בארנו כל מה שיש להעיר ולפרש בזה. —

עוד דוגמא:

בסמ' יומא כ"ה ב', מניין לראש ופדר שקודמין לכל האברים, ת"ל את ראשו ואת פדרו וערך, ואידך פדר אתרינא [וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר] למאי אתא, לכדתניא, כיצד הי' עושה, נותן את הפדר אבית השחיטה ומעלהו, וזהו דרך כבוד של מעלה, ע"כ. והנה הדרשה כמו שהיא בלשון זה אינה מתבארת כלל, דמאי קשה לו למאי אתא, הלא לנופי' אתא, אך לפי הענין שבגמרא הרחבנו הדרשה בלשון כזה:

בר"פ ויקרא

ואת הפדר. [והלא פדר בכלל כל הנתחים היה ולמה יצא] לכדתניא, כיצד היה עושה, נותן את הפדר אבית השחיטה ומעלהו, וזהו דרך כבוד של מעלה [יומא כ"ה ב'].

ובזה הדרשה מבוארה. —

ה) התגלות דרשות כמוסות.

לפעמים באו בחז"ל דינים כאלה הבנויים בעיקרם על לשונות התורה, רק לא פרשום חז"ל מפורש, אלא באו טמונים וספונים וכמו כלולים בדין ובדרשה מעין דינים אלו עד שלא נראים כלל לכאורה בהשקפה ראשונה. ואנחנו כשעמדנו בעיון נמרץ על שפוני טמוני חדושי חז"ל בתורה שבכתב גלינו והוצאנו בס"ד את הדרשות לאור עולם.

לדוגמא:

בירושלמי ערלה פ"א ה"ב, א"ר יוחנן משום ר' ינאי, אילן שנטעו בתוך הבית תיב בערלה ופטור מן המעשרות, דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה [ור"ל, לכן פטור מן המעשרות, משום דכתיב במעשר היוצא השדה ודרשינן — ולא היוצא בתוך הבית]. והנה המקור בזה לענין חיוב בערלה לא נתבאר, אלא למדין אנו ממקור הפטור שבמעשר, דכיון דבמעשר פטור משום דמיעטה התורה בה בלשון היוצא השדה, א"כ בערלה דלא כתיב בה מיעוט שדה, ממילא נשאר החיוב — כללי, בבית כמו בשדה וכ"ד המפרשים. ולכן למען לא יחסר יסוד דין עקרי כזה בפרשת ערלה חברנו דרשה בענין זה כזה:

בפ'

ט) דרשות נוספות מספרי הראשונים.

כמה וכמה דרשות באו בספרי הראשונים, על הרוב בחבור הרמב"ם, וקבענו על הסדר בשם מביאן. וטעמנו בזה, משום דכנודע הרבה ברייתות היו לפני הראשונים ולפנינו הם חסרים, והוכחנו זה כמה פעמים בחבורנו, ולכן קרוב לומר, כי כל אלה ממקום קדוש מחז"ל יהלכו, ובפרט, כי הדינים שעליהם הוקבעו הדרשות הם דינים עקרים מן התורה.

וכן לא נמנענו להביא לפעמים חדושי דינים שמצאו הפוסקים עצמם על לשונות התורה, [וכמ"ש הנמוק"י בר"פ החובל בשם הירושלמי דכל דבר שיודעין בו שכן הוא האמת אלא שלא נתברר לו סמך מן הכתוב הרשות ביד כל אדם לדון ולהביא לו סמך מלשון התורה], והודענו שם בעליהם, למען ידע המעין מאין באו ומקור מקום חדושם.

לדוגמא:

בפ' חיי

נתתי כסף השדה. שטרי מכר דידן, אע"פ שכתוב בהם ומכרתי ונתתי, אינם שטר ראיה, לפי דנתתי גם להבא משמע, כדכתיב נתתי כסף השדה קח ממני [ר"ן פ"ק דקדושין].

בפ' ויצא

וכל אשר תתן לי. יראה לי, דאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אבל אם אמר הרי עלי להקדישו חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדר, וראיה לדבר מיעקב שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וכתיב (בפ' וישלח) אשר נדרת לי שם נדר [רמב"ם ה' ערכין, פ"ו מהלכה ל"א-ל"ב].

בפ' וישב

ויכשכו ויעלו. מכאן דהא דקונים במשיכה אינו אלא עד שיוציא התפץ ממקומו [שערים דרב האי גאון, שער ט"ז]. —

י) דרשות כפולות במקומות שונים.

ישנן דרשות שהן דבוקות ומחוברות לשנים ושלשה פסוקים בתורה בפרשיות שונות, ונהגנו בהם כך. אם אלה הפסוקים השונים הם בספר אחד מן חמשת החומשים אז קבענו הדרשה בפסוק שבפרשה הקודמת, וכשבאנו להפסוק שבפרשה הבאה השייך לאותה הדרשה עוררנו לעיין בהפסוק שבפרשה הקודמת בהספר ההוא ששם באה הדרשה השייכא גם לפסוק זה. אך אם הפסוקים האלה הם בספרים שונים מחמשת החומשים קבענו הדרשה בשני הספרים ההם, וטעמנו בזה, יען

כי

דמ"ד שהלכה כמותו על פי יסודי הכללים שקבעו לנו חז"ל[3]. —

ז) דרשות אסמכתיות.

הנה בכלל השמטנו דרשות שהן לאסמכתא בעלמא, כיון דאין דיניהן מן התורה. ואמנם במקום שאמרו חז"ל הלכתא גמירי לה או הלכה למשה מסיני וקרא אסמכתא בעלמא — אותן קבענו, יען כי גם פרטים אלה הם מכלל תורה שבעל פה, ומה לי אם נמסרו למשה מסיני בדיוק הכתוב או בהלכה פסוקה, שניהם ממקום קדוש יהלכון, וכיון שאפשר להסמיכן על לשון התורה, מהיכי תיתי. ולפעמים, במקום שהדרשה באה לאסברי קראי הבאנו גם דרשות אסמכתיות והערנו על זה בבאורנו. —

ח) דרשות נוספות ממדרשים שונים.

הנה אע"פ כי כאמור [בשער הספר ולמעלה פרק א'], מיסוד חבור זה לאסוף הדרשות מחז"ל משני התלמודים ומכפרא וספרי תוספתא ומכילתא אדר"נ ומכתות קטנות, אך מפני כי מתכלית ומטרת החבור לאַחֵד את כל דיני התורה שבכתב המתבארים מחז"ל ע"פ טעמי המקראות וע"פ הקבלות ומפורות באשר הם שם, לכן חשבנו לנכון לצרף גם את הדרשות ההלכיות המתבארות גם במדרשים שונים.

לדוגמא:

בפ' ויצא

וידר יעקב נדר לאמר. מהו לאמר — לומר לדורות שיהיו נודרין בעת צרה [מ"ר].

בפ' ויגש [בהרחבת הלשון קצת]

ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. לאלהי אביו אברהם לא נאמר אלא לאלהי אביו יצחק, מכאן אמרו, חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו [מ"ר].

בפ' בהעלותך

והעבירו תער על כל בשרם. על כל בשרם — פרט לבית הסתרים [פסיקתא רבתי].

בס"פ תצא

מחה תמחה. מחה תמחה — אפילו מן העצים ומן האבנים [מדרש הובא בפוסקים]. — דרשות

[3] ויוצא מכלל זה הדרשות האגדיות, כי אותן הבאנו כמו שהן בדעות חכמים שונים, יען כי בהן המדרש עיקר, והוא סובל הכל.

ובאורים וחדושים, בין בנוגע לטעם הדרשות, בין בנוגע לחדוש ההלכה, ומענין לענין באנו אל באור ענין הסוגיא במקומה ובספרי המפרשים והפוסקים המתיחסים לאותו ענין, ובמשך שנות עבודתנו הרבות עלו לנו בעזה"י חדושים הרבה בהלכה ואגדה, אבל עם כ"ז השתדלנו בכל האפשר למעט באריכות דברים וענין רב, בדעתנו ושימנו אל לבנו את מטרת החבור ותכליתו בכלל, כי נועד הוא רק להיות השלמת ספר התורה שבכתב ותו לא, ולכן אין בו המקום לפלפולים ארוכים. וגם בכלל הדברים השתדלנו להקל על המעין וחלקנו את הבאור לפסקא פסקא כדי שימצא המעין מקום לנוח מעמל העיון ולחשוב על הדברים שעבר עליהם, והדברים שבבאור שענינם נפסק ואינם שייכים להדברים הבאים, מצוינים בסופם בנקודה וקו כזה. —

וראינו לנכון לחבר את הבאור לפנים הספר ברשומי אותיות הא"ב בכל מקום שהדברים דורשים באור, כדי שיהי' האות כמזכיר להמעין לאמר, פה שים עינך בהבאור. ובכל פרשה החלונו מחדש מאות א'. —

והנה בפרק הקודם (סעיף י"ז) אמרנו, כי בנוגע לדרשות כפולות בשנים ושלשה חומשים קבענו הדרשה בכל ספר וספר, למען לא יחסר מזג הדרשות להמעין בכל ספר שהוא עומד בו, יע"ש. אמנם זה הוא רק בנוגע להדרשה עצמה, מפני שהיא יסוד ועיקר החבור, אבל בנוגע להבאור נהגנו, כי רק הדברים המוכרחים לבאור גוף הדרשה כפלנו הדברים בשני המקומות שבהם הובאה הדרשה, אבל מה שחדשנו ועוררנו בענין דרשה זו דברים שאינם מוכרחים בהכרח מוחלט לבאור גוף הדרשה לא כפלנו הדברים, אלא רמזנו להמעין, כי במקום שהובאה הדרשה ראשונה שם דברנו מזה בארוכה, והרוצה לעמוד על אלה הדברים — יקחם משם.

דברים אחדים

בנוגע להחבור לחמש מגילות ולבאורו.

כפרפרת הבאה לאחר הסעודה ערכתי בעזה"י בתכונת החבור הזה גם את החמש מגילות הנהוגות להיות צרופות לחומשי התורה. והוספתי בהן לקובץ הדרשות משני התלמודים גם תוכן הדרשות ממדרש רבה ועוד אגדות, וזה לשני טעמים, הא'—יען כי בהן, כנודע, הדרש והאגדה עיקר ומרובה, וזה כל ענינן וסגולתן. והב'—מפני כי הראיתי לדעת עד כמה יטרד המעין לעבור על דרשות המזר במגילות האלה למרבה האריכות והסתבכות הענינים מענין לענין ומפסוק

(תו"ח בראשית) **בית**

כי בעת שיעמוד המעין בחומש השני הלא אין בידו החומש הראשון שימצא בו אותה הדרשה, ולא בכל מקום וזמן ימצאו להמעין כל חמשת החומשים מוכנים לפניו, ורצוננו שלא יחסר מזג הדרשות להמעין בכל חומש שהוא עומד בו — על אתר, משא"כ אם שני הפסוקים הם בחומש אחד.

לדוגמא:

בס' בראשית פ' מקץ

ויבאו בני ישראל. נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן (פ' אמור) ונקדשתי בתוך בני ישראל, מה בני ישראל שבכאן עשרה אף בני ישראל שלהלן עשרה, מכאן לכל דבר שבקדושה שאין אומרים בפחות מעשרה [ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג].

ובס' ויקרא פ' אמור

ונקדשתי בתוך בני ישראל. נאמר כאן בני ישראל ונאמר למעלה (פ' מקץ) ויבאו בני ישראל, מה בני ישראל שלהלן עשרה אף בני ישראל שבכאן עשרה, מכאן לכל דבר שבקדושה שאין אומרים בפחות מעשרה [ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג].

וכן בס' שמות פ' יתרו

פוקד עון אבות. ולהלן הוא אומר (פ' תצא) ובנים לא יומתו על אבות, הא כיצד, כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, כאן כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם [ברכות ז' א'].

ובס' תצא העתקנו כזה

ובנים לא יומתו על אבות. ולמעלה הוא אומר (פ' יתרו) פוקד עון אבות על בנים, הא כיצד, כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, כאן כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם [ברכות ז' א']. —

פרק ג

על דבר הבאור.

עתה נדבר דברים אחדים ע"ד הבאור. כבר אמרנו [בשער הספר ולמעלה ס"פ א'] כי מיסוד ותכלית הבאור להראות אופן וטעם הדרשות וההלכות שהעלו חז"ל מלשון וענין הכתובים, ומה מצאו בדיוק הענין והלשון והטעמים לדייק אותם ולמצוא בהם את אשר חדשו והעלו לדינא. אמנם בהיותנו עומדים בעיון עמק ההלכה מצאנו בעורת ה' להעלות ולחדש הרבה הערות

ובאורים

תחת משא רעיונות מהטן ענינים שונים ומבאורים וחדושים והערות שנתחדש לי מעצמי ומחברים שונים, ועם זה חנני ה' מילדותי בכשרון השקידה לשקד על ספרי מחברים שונים מראשונים ואחרונים, ובמשך השנים נקלטו במוחי הטן ענינים שונים, באורים, חדושים והערות, עד שכמה מהם שוב אי אפשר לי עתה בעת סרור החבור לזכור שם בעליהם בפרט [ובמקרים כאלה כתבתי בסתם שמעתי או ראיתי], והרבה מהם שמסופקני בעיקר אם ילדי רוחי או של זולתי הם — מכל אלה יכול להיות שהמצא ימצא להמעין בבאורי איזה דבר חדוש והערה שכבר בא זכרם באחד ספרי המחברים, אל נא יאשימני המעין הישר ונקי הדעת למתלבש חלילה בטלית שאינה שלי, כי ת"ל לא ברוחי ולא בנפשי ולא במדותי מדה מגונה זו, וחס לי' מדה כזו לזרוע דאבא ולנצר משפחת חכמים וסופרים בעלי מדות תרוטיות, אלא ידיעני לכף זכות ע"פ האמתלאות שהזכרתי, ותחשב לו זאת לצדקה ולמדת חכמים.

ותהי ראשית עבודת החבור הזה בתחלת שנת התרמ"ז, והשלמתו בסוף שנת התרס"א. ברוך אלהי צורי על כל חסדו וטובו עמדי. ואני תפלה, כי לא ימיש חסדו מאתי ומביתי עד העולם.

ברוך הלוי עפשטיין

בן אבא מרי הגאון ר' יחיאל מיכל אב"ד דנאזהרדק יצ"ו.

פינסק, מדינת רוסיא, ה' תרס"ב לב"ע.

זכות הדפסת ספר זה — כולו לי הוא, ואין רשות לכל אדם בכל העולם להדפיסו בלא רשותי ורשות ב"כ בכל אופן ותבנית שהוא, ואפילו בלא התוסס, ואפילו רק קובץ הדרשות לבדן, ואפילו רק ספר אחד מחמשת החומשים, או גם המגילות לבדן, או מגילה מגילה לעצמה. והעובר על זה, מלבד שיעבור על דין התורה בהשגת גבול, עוד יעמוד בדין ע"פ חקי המדינות.

המחבר.

ומפסוק לפסוק ומפרשה לפרשה וגם ממגילה למגילה, ובדרך אגב ואגב דאגב גם בענינים שונים שאינם שייכים כלל למגילות אלו, כדרך האגדות, עד שכמעט קשה למצוא את מי שיספיק לו הזמן במועד ורגל לגמור העיון במגילה מגילת בזמנה. ובכלל חזון יקר מאד מי שלא ימרידנו הרעיון בנפתולי הקובץ הגדול והנאדר הזה, ושישאר לו בזכרונו תפיסה מסודרת מדרשות חז"ל על מקראות המגילות כסדרן על כל פסוק ופסוק. והדרשות כשהן לעצמן מה נעימות ונכבדות הן, מענינות ומלבבות את הלב והרגש, מרוממות את הרוח והנפש ברגש קודש שלהבת יה, ומראות לדעת מעלת נפשם והרחבת דעתם של הכמי האגדה, איך הם הוגים וחוקרים על תולדות עם ישראל מאז היה לגוי, על השתלשלות קורותיו. מסבותיו ומאורעותיו בשלותו ונדודו, וכי הם מראים ומורים על סמל דמות טהר המעלות והמדות בישראל ובאדם, ולכל אלה הם מראים פנים יפות ורמזים נאים בלשונות הפסוקים בטעמיהם ודקדוקיהם. ובקביעותן של הדרשות בתוכנן וקצורן על כל פסוק ופסוק כסדרן הן מזהירות ככוכבים מאירים בשמים טהורים.

אשר על כן, כאמור, הוספתי לצרף להחמש מגילות גם הדרשות ממדרש רבה ועוד אגדות לפסוקיהן ולעניניהן בסגנון קצר וקל, ובבירור הגירסות והנוסחאות אשר מרוב הזמנים וקלקולי ההעתקות וההדפסות עלו בהם קמשונים וחוחים רבים עד שצריך חפוש ועיון רב ויגיעת בשר ורוח יתירה לעמוד על אמתתם. ועם זה עמרתי את הדרשות בבאור מספיק מקוטר מר ולבונה בהערות וחדושים נוחים ורצויים. ותקותי תאמצני, כי היו יהיה החבור הנכבד הזה לענג ולרצון להמעינים בהם בימי מועד ורגל, להתענג בפניני אמרי חכמינו באגדותיהם ושיחותיהם הנאות, וירגישו בטוב טעמם והגיונם מה ראו על ככה לדרוש מה שדרשו ולחדש מה שחדשו.

וקראתי בשם את החבור הזה לחמש מגילות באותו השם שקראתי להחבור על התורה **תורה תמימה**, יען כי תורת האגדה תמימה היא להכתובים האלה כתמימות תורת ההלכה לחומשי התורה.

בחתימת הדברים אבקש מהמעין הישר להרשות לי לדבר דברים אחדים הנוגעים בפרט לנפש המחבר. הן על נקלה יבין וישכיל כל בר דעת, כי מלאכת גדולה זו אי אפשר היה שתעשה בלי עזרת הרבה ספרים, מפרשים, פוסקים ושו"ת מראשונים ואחרונים, אחרי שהחבור הזה מקיף הקף כללי לכל דיני התורה הבתובה והמסורה עם הרבה מהנחקר והנחלט בה בעולם התורה. והנה בכל מקום שהבאתי דבר מחדש בשם אחד המחברים הייתי זהיר וזריז להזכיר עליו שם בעליו, כחובה וכיושר. אמנם להיות כי עבודת החבור נמשכה הרבה שנים [בערך ט"ו] וכמה מהדורות נעשו מבנו עד שיצא מזוקק ומשוכלל בעה"י, ובכל משך אותו הזמן הייתי עמום

* בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יָת א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים

(א) **בראשית**. אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה הראשונה שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום (תהלים קי"א) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני כמ"ש חז"ל בשביל התורה שנקראת (משלי ח') ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב') ראשית תבואתה ואם בתת לאפרו כשמוטו כך פרכבו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך וימר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק ולהיכה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים. ראשית דגנך הף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כמו בראשית ברוא ודומה לו אחלת דבר ה' בהושע כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע וימר ה' אל הושע וגו'. וי"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקרואת שמקרים לשנוי וממעטים היכה אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסגיר וכמו ישא את חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקריו ולא פירש אם יחרוש אדם בבקריו וכמו מניד מראשית אחרית ולא פירש מניד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן המה על עמק שכרי המים קדמו שכרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא נילה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים כלום בריית המים מהי היכה הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מהם וממים נבראו על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים. ולא אמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין ורואה שאין העולם

תורה תמימה

א (א) **בראשית**. בעשרה מאמרות נברא העולם[א], הי ניתנהו—ויאמר שבפרשה בראשית[ב], [ואע"פ דהני] תשעה הוו, בראשית נמי מאמר הוא, דכתיב (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו[ג] [ר"ה ל"ב א].

א) ר"ל בעשרה לשונות של הקב"ה נברא העולם וברוחים שבו וכדמפרש. ב) וזה שלהים, ויאמר אלהים יהי אור, ויאמר ליסי רקיע, יקוו המים, תדשא הארץ, יהי מאורות, ישרצו המים, תוצא הארץ דשא, נעשה אדם, נעשה לו עזר, ומפרש ואיל דהא אין כאן רק תשעה. ג) נראה דקאי לשון הוה, וי"ל ברא"ת ברא אלהים את השמים ואת הארץ מי במאמר הוא, ור"ל דשמים וארץ נ"ל נבראו עפ"י עוי מהקב"ה וכדכתיב מפורש בדבר ה' שמים נעשו. ומדלא כתיב נמי לא כתיב מפורש ליתיר מהקב"ה בבריאת שמים וארץ כמו ליתר הנבראים, וע' במהרש"א. ויתכן לומר עפ"י מ"ש ביומא נ"ד ב', אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, תולדות השמים מדמיון נברא, תולדות הארץ מן הארץ נברא, ומלשון הכ"ל עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשה זו דשמים וארץ הם היסוד והשורש לכל הממלא בעולם ומהם נברא הכל, אלה אחר בשמים ממעל — יסודם בשמים, ואחר בארץ מתחת — יסודם בארץ, ולכן נקראו השמים והארץ לבדם נוכח כל הנבראים שהם תולדותיהם. ולפי זה סדר כל הנבראים שבעולם הי', שהקב"ה על השמים והארץ שהם היסודות שיוציאו תולדותיהם למיניהם, ולכן כתב נהו ממירם מפורשת, והיינו שהמירה ליסודות שיוציאו תולדות, משא"כ בבריאת שמים וארץ נופייהו שלא קלם להם כל יסוד לא כתב נהו ממירה מפורשת, כיון שלא הי' שוד דבר בעולם שלזיו יפיה הקב"ה כביכול במאמר ועוי, ועי"ש לכתיב בדבר ה' שמים נעשו, אין זה רק הוראה על לשון נפעל, מלשון והלילה אמר (תיוב ב'), ממרה יונה (מירונין ח"ב ב'), וע' תוס' מיר י' ב'. — ודע דמה שכתב הכתוב עפר הנדות של הקב"ה בבריאת העולם נפעל ממירה, כמש"כ ויאמר ה', ולא נפעל דבור, ומהאי הכתוב ממשו חז"ל בלשון עפרא ממעמרו, ולא כמו עפרת שלכרות ממקן תורה לכתיב וילכר ה' וכן בלשון חז"ל — י"ל עפ"י מ"ש בר"ה י"ח ב' כל מעשה בראשית לדעתן נבראו, ופירש"י שמלמן הקב"ה שם לעתיד להבראת ואמרו כן, וכעין זה במת"ח יהוי שכפה על ישראל כהר כגיגית שיקבלו התורה, ויהוי בכ"מ דלמירה מורה על לשון רבה ודבור על לשון קצה [ע"ע ס', מקן מ"ב ג'], ולכן במעשה בראשית שנבראו לרעתם כתיב נפעל ממירה

ברכת אב

דברי אבא מרי הגאון שליט"א, אשר אתרי הואיל לבאר בארוכה הברה חבור כזה בכלל (אשר אמנם בכלל דברינו (בפרק א') דבריו) — הוא בא להודיע ערך עבודתנו בחבור זה בפרט, ואלה דבריו:

...ועתה אתרי הדברים האמתים האלה מה טוב ומה נעים להסמיך כל דרשות תורה שבע"פ סמוך לתורה שבכתב כל דרשה למקומה. אך זה הוא מעבודות קשות שבמקדש, בהיות הדרשות מפוזרות ומפורדות בש"ס בבלי וירושלמי תוספתא ספרא וספרי ומכילתא וכו', ובינה יתירה נצרך לזה לצמצם הכמות עם האיכות, והבירור מאלה שהן לדינא. וכל ימי נצטערתי על חֶסרון יסוד מוסד כזה בהיכל התורה, ובפרט בדור הזה וכו'.

ובכן הנני כורע ברך לפני אדון עולם שזכני ביוצאי חלציו, ברוך הוא וברוך טעמו, זה בני משוש לבי, הרב — ר' ברוך שיחי', שנתן אל לבו הדבר הגדול הזה, והיה לו עזר אלהי להוציא אל הפועל המפעל הגדול והנאדר הזה, וכל מי אשר יבא בתוכו יתמה תמוה איך באפשרי להוציא הדבר הגדול הזה אם לא בחסד מיוחד ממרום. ולבד זה עשר את החבור בבאור ופירוש בדברים ישרים ומתוקים, בבינה יתירה אשר בלבו בתריפות ישרה ובבקיאות נמרצה. וכל בית ישראל יסורו אל מבחו אשר מבח ואל ייני אשר מסך ואל שמנו המוב הנזרף כשמן המור, וכל חיך המועם יברכו בברכה משולשת על אשר נמע וגדל אשכול יקר כזה בכרם תתורה. הכי קרא שמו תורה תמימה — לומר, כי היא תמימה ומשיבת נפש, וזהו פירוש הפסוק תורת ה' תמימה משיבת נפש, לומר, כשתורה שבכתב עם תורה שבעל פה תמימות יחד — אז היא משיבת נפש.

וחתמתי יום ד' לסדר ונברכו בך, התרס"ב לפ"ג, פה נאווהרדק יצ"ו

יחיאל מיכל הלוי עפשטיין תנה ה"ק הצ"ל.

שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא: אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:

רש"י

מתקיים והקדים מדת רחמים ומתפה למדת הדין. והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

תורה תמימה

אמר להם לכו ושאלו את אדם הראשון[1], שנאמר (פ' ואתחנן) כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, בראו אין כתיב אלא ברא, אמרו ליה, והכתיב בראשית ברא אלהים, אמר להו, וכי בראו כתיב — ברא כתיב[2] [ירושלמי ברכות פ"ט ה"א].

את השמים. מאי שמים, א"ר יוסי ב"ר חנינא, שם מים, במתניתא תני, שמים — אש ומים, מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע[3] [תגיגה י"ב א'].

אלהים (פ' ויצא) ועוד כהנה, ורצו לקבלו לומר כי שתי רשויות הן, והתחילו בשלום מעין רמזית שבריאה. ובאמת הטעם לכתיב שם ה' בעשון רגיש הוא דרך כבוד, כמו מלוני לארץ, אלהים קדושים (יהושע כ"ד), אלהים המדיניים, אלהים המכים (ש"א ד'), הלכו אלהים (ש"ב ז'), וכן הענוג בעלוותא דלעילא לדבר בעשון רגיש, כנודע. [1] ר"ע לכו ונלמדו מפסוק המלבר בבריאת אדם דכתיב אלהים בעשון רגיש, דכיוון שמלאכי השלום הוא אלוה, והציב להם, ללפי משמעו הו"ע לכתוב ברבו ג"כ בעשון רגיש, ומלכתיב ברא ש"מ שרק רשות ולעון לחד היה בבריאת השלום, ומה דכתיב אלהים בעשון רגיש מפני שכן דרך הכבוד וכמש"כ, ולכן לא קשה מה דכתיב לפעמים גם הפעל בעשון רגיש שגם זה מדרך הכבוד, וכמש"כ לעיל פוס ו'. אך עיש מבואר מה שנו בחולין לשלוח עוד מפסוק ברחמים ברא אלהים, והלא כבר ידעו מתשובה הקודמת שגם כאן יש בהם מי כתיב ברא — ברא כתיב. וברמה שהיה קשה להם בעשון ברחמים, כמו שפירש"י כאן ללפי פשוטו הו"ע ברחמנות, ופירש"י שם בחת לפרם בעשון בפשוטו צריך לפרש כמו ברחמים ברוח, כלומר ברחמים בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו, אז ויאמר אלהים וגו', ולפי"ז היה נשאר קושייתם מעשון אלהים דהוה לעשון רגיש, ולא יתכן עוד תירוצו מי כתיב ברא, כיון דהמלה ברא נקראת כמו ברוח, כחולם הר', ועל זה דחה תוהם שתי אפשר לפרש כן, דמי כתיב ברוח וגו' — ברא כתיב, וה"נ מבואר שעינו בהפסוק שהביא למן היום אשר ברא וכו'. ולפי"ז צריך להגיה בירושלמי במקום מי כתיב ברא — מי כתיב ברוח, וזו"ק. [2] בהמשך החבור נבאר לפי ע"פ הברנש בכ"מ בתלמוד, בהלכה ואגדה, דכל מקום שמלאו בגמרא מאי לכתיב כך וכך אז מאי זה וזה, כמו בכח שמלאו מאי שמים, יש להדומם הוה לשון דיוק בחותו העשון שהיו מתיחד לפי פשוטו, וכך נומה גם בסברא, משום דמל"ש מה יכריחנו להדומם לדרוש, ובימוד כאן מוכרח דקשה ליה דבר מה במלת שמים, מדלא פריך גם מאי ארץ, מאי אור ומאי חושך וכדומה. ונראה הכוונה כאן דמדייק משום דלהפעל ברא יאמר על דבר ממשי שיש בו תפיסה משא"כ שמים (שרבו שם הוהורתו נוטה בחלל הבריאה שיאמר עליו שם ביחס מצטו והספך שה, ובעשון חז"ע על דבר רחוק מן המדם, שמי קורה פסחים ח' ב', ב"מ מ"ב, ע' א'), ואחרי דלגת השמים נברחו ביום ד' ולא שייך על ריקות לשון ברא לכן דרשוהו.

ודרש ר' יוסי שמים — שם מים, כלומר שביחד עם השמים נברא גם המים. ולפ כי לפי"ז חסר טוד מ', לך מלינו בשמות בחטור שתי תוהיות שוות תהסר אות אחת, וכמו השם ברה — במקום ברהי"ו פ' נח, י"ל כ"ם], שנאמר — במקום שנא שם [רש"י פ' לך, י"ד ב'], ירוטעל — במקום ירוע בנעל, ירבעם — במקום ירב עם, ירוטבת — במקום יריב בנבת [עיין רש"י ש"ב כ"ו ל"ו], וביחזקאל פ"ו לא כתיב בדך במקום בדרך וכן השם דרוש נגזר מן שני שמות — דר רוש, על שם שהשמש ידור בגרוש הרוח ההוא [עיין מנחות פ"ה ה' ו'], וכן ים לפרש ע"פ זה טעם הדרשה בפסחים ק"ה ה' בשם בעשם — בלע עם [בעי"ן ולא בגי עם בפירש"י, במבואר בתרגום יונתן שם], וכן בעשון וכלה שם שפתם במקום ונבלל, וכן השם בבל במקום בבלל. ונם כאן דרים כתלו חסר מ' אחד, אשר בהפרדו הוו כשתי הינות, שם מים, ורומז להרקיע המבדיל בין המים העליונים למים התחתונים כמבואר בקרא. ומה שרשה בעשון נרמז עניין מים כאן, י"ל דקשה על פי המים, כי אחרי אשר שוד לא הזכיר כלל מבריאת המים איך יזכור את השם מים שהיו ידוע לנו כלל מעניני ובריאתו, לכן דרשם שמים — שם מים, שביחד עם השמים נברא נם המים, וזו"ק. — ובתניתא תני, שמים — שם ומים, מלמד שהבראן הקב"ה זה בזה ועשה מהן רקיע, ונם המתיחת דייקא השם שמים כמש"כ, ולרשה שם ומים, ואע"פ דמשם שם מין כאן רק אות אחת — הש"י,

בראשית. תניא, למה נברא העולם בבי"ת ולא באל"ף, מפני שהבי"ת לשון ברכה והאל"ף לשון ארירה, אמר הקב"ה, אינני בורא אותו באל"ף שלא יאמרו איך יעמוד העולם שנברא בלשון ארירה, אלא הרי אני בורא אותו בבי"ת בלשון ברכה ולואי יעמוד[ה] [ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א].

בראשית ברא אלהים. מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ואמר לבל אחד כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד והכביכו כולם לרעה אחת וכתבו לו אלהים ברא בראשית[ו] [מגילה ט' א'].

בראשית ברא אלהים. שאלו המינין את רבי שמלאי, כמה אלהות בראו את העולם[1],

---

ומת"ח שהי' בע"כ כתיב נשון דבור נשון קשה. — ומה שנוגע מכלל דרשא זו לדינא מבואר בסוגיא כאן לכנגד מספר תמירות שלא אין פותחין בתפלת מוסף דר"ח מעשרה פסוקים במלכיות זכרונות ושופרות, ובמגילה כ"ג ב' מבואר לכנגד מספר תמירות שלא אין פותחין מעשרה פסוקים בקריאת התורה בעבור, ולא מבואר טעם וסייעת הענינים לזה. ונראה משום דבמקום הסנה נגרת השועם [ע"ע פ' י"ח] לכן שמין בחותו היום זכר ורמז לקורות היום שמזכירים עשר עשר פסוקים זכר לעשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ולגבי קריאת התורה עפ"י המבואר בכ"מ בגמרא אי לאו תורה לא הוו מתקיימי שמים וארץ [ע"ע פ' נ"ח], לכן קבעו מספר זה בקריאת התורה לידע ולהודיע מהותך תעוצת התורה לקיום העולם, ולין להחריך שר. ד) אם נפרש כפשוטו קשה הלא מציע כמה תיבות שמהחיבין בבי"ת ושם נשון קללה, כמו בכיה, בגידה, בהלה, ביזה, בלע, בהה, ושוד. וכנגד זה מניע כמה תיבות שמתחיבין בפ"ף וכן נשון ברכה וחביבות, כמו תורה, אהבה, חמוד, חמונה, חיים אהבים, ועוד. ואף גם זאת קשה, שלא בארה לנו התנדה הזאת את פנשון הנשון לין היתה מתחלת התורה בחי"ף.

ונראה להכוונ היא עפ"י המבואר בלרשא הבאה בשעתיקו הזקנים את התורה לתלמי המלך שיש בנשון פסוק זה וחטו לו אלהים ברא בראשית, משום לכבוד הוא להתחיל התורה בשם ס', יען"ם, ונוסח לרשא זו לפרש נמה בחמת לא חותחלה התורה בנשון אלהים ברא בראשית, אלהי שמדלך לכבוד הוא [וגם זאת רמשוה מע"כ היא], ואמר משום לזא רצה להתחיל בענין אחריה, והכוונה עפ"י המבואר במדלש רבה פ' נח פ' נ"ג וידוע הוא בכ"מ דשם אלהים מורה על מדת הדין, ואמרו (ב"ר ס"פ י"ב) שאין העולם מתקיים במדת הדין וכמ"ש מי יעמד לפניך בדין, לכן לא התחיל בשם המורה על מדת הדין לאבר לתגרם ברישת העולם. ומעזיק הנשון איך יעמוד העולם וכו' ועוני יעמוד, וזו"ק. —

ומה שבחמת כתוב עתה בהמשך הפסוק השם אלהים ולא שם הויה המורה על מדת הרחמים כמו"ל [ע"ע פ' תשא פ' ס' לא רחום], מבואר במ"ר פרשה

זו שהוא ע"ל בכתוב (תהלים קי"ם) רשם לבבך לחמת וכתיב (ירמי' י') וה' אלהים אמת, ע"כ. והמפרשים טרחו בנבור הדברים, ולי נראה להכוונה היא שרצה נרמז מלת אמת בתחלת לברי התורה, לכן כתב השם אלהים שמורה על מדת הדין, ודין מורה על אמת, לאמתת דין בהכרח בת אמת האמת. ה) מפני שכתוב הוא להתחיל התורה בשם ס', ועיין מש"כ בדרשת הקודמת למה בחמת לא התחלה התורה כן. ותכלית ומטרת תלמי המלך בהעתקה זו לולי [כפי שמשמע מכל הענייט שעשו ומסדר התספסר שעשה הוא], היתה למעת עילה בתורת משה, ולכן הכניסם בע"ב בתים ולא גילה להם מקודם על מה כנסם כדי שלא ישוו לעותיסם בשעת ההעתקה, ולי' זה בהבנתה מלת ס', כי לא ע"ם שהיו מוכרחים לעשות לפי שעיי בהעתקה כדי שלא יתמנה להם, כפי שיתבאר לפיט בהמשך החבור בכל המקומות שבזה, בל"ל יתלה העתקת כל אחד שוה ומכוונת זו לזו. —

ומה שכתם ע"ב זקנים — פשוט הוא שכוון למספר הסנהדרין, ויתבן שכוון בזה להיות בשוה בלמונת ההעתקה, ואע"פ דשחם סנהדרין הם במספר ע"ה אים כמבואר במשנה ריש סנהדרין ג' ו', לך זה נראה מי"ב במ"ל, לנבד הע"ה אים מי' שול אחד על נשיאם ומי' נקרא מופלא שבסנהדרין, ובם"ה היו ע"ב אים [ע' לפיט בפ' בהעלתך י"ה ע"ח], והנה גם ממעשה זה דתלמי שכתם ע"ב זקנים רמי' לזה, וכ"מ ממעשה זה דחמי' י"ה ב' מקובלני מפי סנים ושבעים זקן, ומין לאן המקום להאריך בזה. —

ושעם השיטי לאן שכתבו ו אלהים ברא ברשית פירש"י שלא יאמר ברשית שם הוא ושתי רשויות הן ורמזון ברא את השני, עכ"ל, והתוס' הקשו שהרי ברשית אית שם כלל שלא כתבו בתחלה, ושלא הלא כתבו ו בנשון יומים בתחלה, ועי"ש מש"כ בזה. ונראה לפרש לברי רש"י שפ"י לרבו, להכוונה היא כמש"כ למעלה לכתל הוא להתחיל התורה בשם ס', ומדלא הותחלה כן יש לחוש שלא יאמר השם אלהים הוא שהנבראים כמו שמים וארץ, ויהי' פיעור הכתוב ברשית ברא [השם הרחמנא] את אלהים ואת השמים ואת הארץ. ו) שלא לקנרנו במקרות שבשם מזכר שם ס' בנשון רנים, נעשה לשם בלומנו, השם נדלה ונבוה שם שפתם, כי שם נעלו מיני האלהים

ג וְאַרְעָא הֲוָת צָדְיָא וְרֵיקַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל־אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְׁבָא עַל־אַפֵּי מַיָּא: ג וַאֲמַר יְיָ יְהֵי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא: ד וַחֲזָא יְיָ

ג וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־ פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא אֱלֹהִים

רש"י

(ב) תהו ובהו. תהו לשון המה ומשון שמחרס הוסה ומשחיתים על נהו שנה: תהו. מעטורדי"שון בלע"ז: נהו. לשון ריקות וכן (ס"ח): על פני התום. על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. כמשׂ הכנוד עומד נאויר ומרחף על פני המים כרוח פיו של הקדוש ברוך הוא וכמאמרו כיונה המרחפת על הקן מקובצי"ר בלע"ז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף זה מן

תורה תמימה

(ג) והארץ היתה. מבדי בשמים אתחיל ברישא מאי טעמא חשיב מעשה ארץ תחלה, תנא דבי רבי ישמעאל, משל למלך שאמר לעבדיו השכימו לפתחי, השכים ומצא נשים ואנשים, למי משבח—למי שאין דרכו להשכים והשכים[טז]) [הגיגה י"ב ב']. תהו ובהו. תניא, תהו—קו ירוק שמקיף את כל העולם שממנו יצא חשך, שנאמר (תהלים י"ח) ישת חשך סתרו סביבותיו[יז]), בהו—אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהם יוצא מים, שנאמר (ישע' ל"ד) ונטה עליה קו תהו ואבני בהו[יח]) [שם שם]. תהו ובהו וגו'. תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים, מכאן שתהו ובהו, חושך, רוח ומים כולם ביום ראשון נבראו[יט]) [שם שם א']. מרחפת וגו'. דרש רבי יהודה בן פזי, בתחלה היה העולם מים במים, שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, חזר ועשאו שלג ועשאו ארץ, שנאמר (איוב ל"ז) כי לשלג יאמר הוא ארץ[כ]) [ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א].

(ג) יהי אור. מלמד שהאור ביום ראשון נברא, ואע"פ דכתיב (פ' י"ז) ויתן אותם

והנה מטאטא מפורש מכאן לחושך נברא קודם לאור,

וכ"מ מפסחות הכתובים ויהי ערב ויהי בקר, מקודם ערב ואח"כ בקר, ואפשר לפרש עפ"י זה דברי הא"ר כאן ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה, מלמד כתיב ולחשך קרא אלהים לילה — מלמד שאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה, כלומר על החשך, וזה פלא, שברי אין ראוי כלל לכתוב אלהים בקריאת החשך, כיון דהשם אלהים לכתיב בקריאת האור קאי גם לקריאת החשך, וכלרך הכתוב בעצמו.

אך לפי המטאטא לחשך נברא אתמה אלהים ויקרא אלהים לחשך לילה ויום אור, מלמד שאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה, וכן הפך סדר הכתוב. וע' במ"ר שבכרכרת כ"ב. טז) גם נתאטא מעט משל זה, וע' בפרש"י שאינו מטאטא כ"כ, וכעורי אנן הקשה עליו ופירש פירוש אחר, אבל פירושו לחוק כפי שיתאטא למעשן. ולי נראה דהכוונה משום דהשמים נבלל הם קרובים במעלה למעלת גדולת הקב"ה מקרבת האדם, ישן כי השמים הם מכון לגבהו וכבודו ורוחניו הם רוחניים ונלעיו נתפשים, משא"כ האדם שהיא כולה חומר וגשם וכמ"ש השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם,

שהכוונה שהשמים רוחניים והארץ גשמית, וא"כ מהראוי היה שהשמים יכיחו מהר מהארץ לקריאת הקב"ה וכ"ו קדמה גם הארץ, ולכן חשב מעשיה קודם, ולפי"ז יכון המשל להמשל בעצם וכנרא. יז) וסוף הפסוק תשכח מים עבי שחקים, הא למדת שקו החשך מקיף את השמים. יח) מפולמות הם אבנים חזקות ונאות, ומדכתיב קו תהו ואבני בהו אע"פ שהתהו קו והבהו — אבנים. —

ודע למכלן ים להביא לתי' לדעת המומרים לחושך הוי בריאה בפני עצמה ולא שהיה רק העדר האור [ע' מזה בדרמב"ן פ' שמות בפסוק מי שם פה לאדם], דהא לפי מש"כ כאן הוי יסוד החשך קו יחוק שממנו יוצא חשך, והכי הלא הוא דבר ממש שצייך בו בריאה. וכן משמע ממה שחתיב בפוגיע כאן את החושך בין הדברים שנבראו ביום ראשון, ומש לא היתה בריאה מיוחדת לא הוי הכיב לותה בין הדברים שנבראו בפועל, ולפי זה יתאתר לנון הפסוק (יפעיה מ"ה) יוצר אור ובורא חושך, כיון דשתי בריאות הן. יט) ומה לא כתיב מפורש שנבראו י"ל משום דכל אלה הם כולם חלקי הארץ אשר נבראה. כ) יתכן בעצם הדרשה דקשה לי' למה לא הכיב בהתחיל גם בריאת עכר, לכן דריש כי העפר מתהום

את השמים ואת הארץ. מכאן דשמים וארץ ביום ראשון נבראו') [שם שם].
את השמים ואת הארץ. את ואת למה לי, דרש נחום איש גם זו, אלו נאמר שמים וארץ, הייתי אומר שמים שמו של הקב"ה, עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ — שמים — שמים ממש, ארץ — ארץ ממש[א], ואת הארץ למה לי, להקדים שמים לארץ[ב] [שם שם].
את השמים ואת הארץ. וכתוב אחד אומר (ג' ד') ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, קשו קראי אהדדי, אמר ר"ל, כשבראן בראן שמים ואח"כ ארץ, וכשנטה נטה ארץ ואח"כ שמים[ג] [שם שם].
את השמים ואת הארץ. שאל אלכסנדר מוקדון את זקני הנגב, שמים נבראו תחלה או ארץ, אמרו לו, שמים נבראו תחלה, דכתיב את השמים ואת הארץ[ד], שאלם עוד, אור נברא תחלה או חושך, אמרו לו, מילתא דא אין להפתר, וניתרו לי' חושך נברא תחלה דכתיב וחשך על פני תהום והדר יהי אור, סברי, דילמא אתא לשיולי מה למטה[ט] [תמיד ל"ב א'].

לך כמו כן מציע נח"ל שדרשו חות ז"ן בשם שלם תם, והוא בקדושין כ"ו כ' דרשו כפ' דפ' תצא פן תקדם — פן תוקד תם. וכן מציע להם שדרשו הפי"ן בשרש שלם ממלא שלמה אחרת, והוא ביומא י' ת' דרשו השם שמי, ופירש"י ח"ל, שמי — נשון השמת והסבר, והפי"ן אחד נגדו שרש בתיבה, עכ"ל. ויתכן שיצא להם כלל זה ממה דמציע במקרא פעמים מין מספר שהפי"ן בא במלת מלה שלמה, והוא כל ז' מיני שמושי בתחלת התיבה בממלת המלה לאבר, כמו שכבה לו — במקום לאבר ככה לו, עד שקמתי לבורה — במקום עד אבר קמתי, שכבה השבעתנו — במקום אבר ככה, וכן לאפשר לפרש עפ"י כלל זה המלה בשנה הוא בשבר (ס"פ בראשית) בשמנו גם רגים, ויתפרש כמו בשבר גם הוא בשבר, ודו"ק.

וענין הבניה מלת ומים, י"ל דרומז במ"ם בתנדות דמדת הדין ממלה בשם ומדת הרחמים למים, ומתרו בתנדות [ב"ר פ"פ י"ב] רמה הקב"ה שתין העולם מתקיים במדת הדין עמד ושתף תניים מדת הרחמים, והו שנאמר שהבישם הקב"ה לשתי תלה המלות ושתפם ביחד וברא העולם, ותין להתריך עוד. — וע' בפתיחה לאור שפ"י דרכו להמלתים מסומים בשם שמים, ובזה יסוד על דרשת אחד המומרתים בתניגה י"ל ת', כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך אחד שנאמר בדבר ה' שמים נעשו, ע"כ, וכנודו הגדול במקומו מונח, וכאן נא דק, יש שכוונת הדורש לכוף הפסוק וברוח פיו כל צבאם, דהשם נצאם, נצא השמים, כמו למלתים, כעודע, ואשר על כן הניח הדורש את לשון כל הפסוק. [1] ומיו מממיעו זה לאחוש, דהא כן מצאנו בפסוק, שנא תשיב זה בין עשרה דברים שנבראו ביום ראשון [שנא מזכיר בריאתן מסורם בפרשה] תשיב לך שנב גם שמים וארץ. [א] לפשוטה היינו מצאנו לאיך יהי' שייך לומר בשמים שמו של הקב"ה ואיך יהי' המשך הענין ושעור הכתוב, ונראה דהו"א דשם שמים הוא שאר שנם מלאים השמים, והיינו מפרשים בריאת נרא מלאים שבשמים את הארץ. [ב] ר"ל שבריאת שמים קדמה לבריאת ארץ ונא שנברא בתחת, וע"ע בדרשת הבאה. [ג] ויתפרש לפי"ז עשות מעניו גמר ותיקון, כמו ועשתה את נפרניה (ר"פ תצא), ונא עשה את שפמו (ס"ב י"ם), וה"ל ביום עשות — ביום גמרו ותקנו, והיינו כשבשה. —

וע' לפיניו לקמן בפסוק הסומך כאן הובאה דרשת מירומלמי בזה"ל, בכל מקום הוא אומר את השמים ואת הארץ וכאן אומר ביום עשות ה"א ארץ ושמים, מגיד שבשניהם שקולים, ור"ל נא אמרי' שכל הקודם במקרא קודם בבריאה, אנא שנברא שניהם בתחל, יש"ם, והנה לפי זה יקשה מאי פריך הכא מסתירת הכתובים, אתרי שבא במטון להודות שבשניהם שקולים, וגראה להגמ' שנא לשיתה, דבשאת השמים שברא תחלה, כמבואר בדרשת הקודמת, ואת הארץ להקדים שמים לארץ, וכן שפיר מדייקים סתירת הכתובים, ודרשו לענין בריאה ונעיה כמבואר. [ד] פירש"י שכונת השאלה היתה אם השמים שברא תחלה לארץ או השמים והארץ ביחד, עכ"ל, וגראה הא לנא פירש כשכוסו שבאלו מי שברא תחלה, השמים או הארץ, וכמו למציע בשאת שפשט הקדיש הכתוב בריאת ארץ בשמים, ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (ב' ד'), משום לשיתת אמ"ר פ' בשלח (פ' כ"ה), בשר ודם שמבקש לעשות פלטין הוא בונה תחלה את התחתונים ואח"כ את העליונים, אבל הקב"ה היפו כן, אנא משברא את העליונים ברא את התחתונים שנאמר בריאתים ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ע"כ, וא"כ נא ה' מסופק הוה אם הארץ שברואה תחלה לשמים אנא חקר לולי שברואו ביחד, יען כי בו"ד היפו בונה ביחד משום לשי אפשר, משא"כ בהקב"ה לנא שייך בזה לשי אפשרות, והשיבו לו הזקנים להשמים שברואו תחלה לכתיב את השמים ואת הארץ, ואע"פ שאין חלום בהשובה זו שברי גם הוא ידע פסוק זה [דבכלל כי' יודע תורה], י"ל דשמעו על הדרשת בתניגה י"ב ר' ואת הארץ למה לי, ר"ל מה ת"ל ואת, להקדים שמים לארץ וכמוצא לפניו בדרשת לעיל. [ט] ר"ל שכוונת הבריאה, ונא רצו להתוכח אתו הרבה, אבל בשאלה הראשונה השיבו מפני שהבנו למה בתקראי שנא. —

והנה

וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹמָא לֵילְיָא וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר

רשי

כך פרשהו רמהו כי עוד ומין נמה לו ולחתך סיהיו מסתמשין בערבובית וקבע לזה התומו ביום ולזה

תורה תמימה

לאור יום. משל למלך שהיו לו שני שרים, זה אומר אני משמש ביום וזה אומר אני משמש ביום, קרא לראשון ואמר לו היום יהא תחומך וקרא לשני ואמר לו הלילה יהא תחומך, הדא הוא דכתיב ויקרא אלהים לאור יום, לאור אמר היום יהא תחומך, ולחשך אמר הלילה יהא תחומך[כד] (ירושלמי ברכות פ"ח ה"ו).

ויהי ערב וגו'. מאימתי קורין את שמע בערבין, משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, ומאימתי קורין את שמע בשחרית, משעה שיכיר בין תכלת ללבן, מאי שנא דנקט דערבית ברישא[כה], יליף מבריתו של עולם, דכתיב ויהי ערב ויהי בקר[כו] (ברכות ב' א').

ויהי ערב וגו'. מלמד שמדת יום ומדת לילה ביום ראשון נבראו[ל] (תניגה י"ב א'); ויהי ערב וגו'. א"ר שילא בשם רבי, כתיב (תהלים ק"ד) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, משמש ידע מבואו עשה ירח למועדים, ור' יוחנן אמר, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד[לא] (ירושלמי ר"ה פ"ב ה"ח).

טעין, דקסה ני' מפי שייטות קריאת יום נאור ונילה נחתך, סלא כמאת אור ויום שני דבריס שונים הן, וכן חתך ונילה, שהרי בנית לפל חתך גס ביום ונפני הגר תורס גס בנילה, לכן מפרש טעין הקריאה סיתה רק מעין פקודה להאור שיממש ביום, ולחשך— שיממש בנילה. ויתכן לזו היא טוס הגמ' בתניגה י"ב ב', מדת יום ומדת נילה ביום ראשון נבראו, לומר, המדות המשמשות ביום ובנילה, אור וחשך. וביחר באור וטעין בא בתוך דרשא זו בדרשא הבאה מירושלמי. כז) ככר מתבארה. דרשא זו בדרשא הקודמת, וטעין אחד להם, אלא שבאן באה בהרחב באור. כח) כתבו התוס', דהו"א להקדים את שחרית כלאחשכתן בתמידין דכתיב את בקר תחלה (פ' פינחס), עכ"ל, וגס י"ל מ"ש תפלות אבות תקנום, דכיון דתברסס תקן תפלת שחרית הו"א להתחיל דיני שחרית, כיון דתברסס רשאן נאבות. כט) וט"ע מעניו זה לפניטו בפ' ואתחנן בפ' בשכבך ובקומך, ובפ' הבוא בפ' ופחדת יומס ונילה תקנטו עוד פעם על פתיחה ק"ש את ערבית תהלה. ל) עיין מש"כ בשאור דרשא זו לעיל סוף אות כ"ו. ועיין בשעל המאור פ"ק דר"ה שכתב לשאון ויהי ערב ויהי בקר טניטו סויס ערב ובקר, והיינו מפני שאין היום ובנילה שוים בזמנם בכל כאור בארץ, יעו"ש, ובראה לשמר מן מדכתיב אחי פעמים ויהי, ויהי ערב ויהי בקר, אע"פ שהיה יכול לכתוב ויהי ערב ובקר, משמע שמניסס נהשוו בשחד, והם אלא סותרים זא"ח, אלא נ"ל שבאמת נהשוו שניסס בשחד, ורק במקומות שונים, בשחד יום ובשאתו זמן במקום אחר — נילה. לא) כאור טעין, כי, כידוע, אע שונים החדשים ואחריסס כל המועדים למולד הלבנה [ע' באור טעין זה לפניטו בפ' בא בפסוק החודש הזה לכם], וידוע שחדשה של לבנה הוא כ"ט יום וחצי כשיעור היקף סלבנה [ובאמצע — כ"ט יום, י"ב שעות והמע"ג חלקים], ולפי זה אם היה המולד לאמצ' יום א' היה לדום שיהיה רצף חדש באותו יום בשעת המולד, קמ"ל, דאעפ"כ אין מונים ר"ח אלא מיום ב' שלאחרת המולד ולא מאמצ' יום א', ולפניטו ר"פ אבני יובא מי"ה רמיה מכרחת לעטין זה, וכאן מוציאים רמיות אמאכתיות נזה, כ' שילא אפרש עפ"י זה הפסוק עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, כלומר, שאי יתחשבו המועדים לפי הלבנה מולד היתה רק לאחרי בילת השמש של אותו יום ולא באמצ' היום, ור' יוחנן אמציך זה על לשון פסוק שלפניטו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, דמשמע דרך בהויות יום ולילה יהאי האמ"ש ליום אבל לא ביום לבד, וא"כ בהחשב ר"ח משעת המולד הלא אין לו לאותו הזמן שעד הלילה ערב ובקר ואינו יכול להיות כלל במספר ימי החודש, כי אינו נקרא יום שלם.

וע' לקמן בפסוק י"ז והיו לאותות ולמועדים מפמיך ר' סימון טעין זה על הלשון והיו דכתיב בשמש וירח, דמשמע שיהיו ביחד לאותות ולמועדים, והיינו כפי שבחבנו שיהי' המולד ואחריו בילת השמש של אותו היום. —

ונראה לכוזר אחת לדרשא זו בכלל שם הדרשא שבאבני מגילה ס' ג' מניין אתין מונים שעות לחדשים וכו', ופירש"י ז"ל, כגון האומר הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד תודש זה וכו' אותו החודש תסר ובא משהשיבה היום כ"ם, אין אומרים עליו הוא בתוך החודש, שהרי החדש של לבנה כ"ם יום ומחצה, עכ"ל, וזה מבואר ממש כדרשת הירושלמי שלפניטו. אך לא ידעתי למה הוסרה רש"י לגיור כזה ולא פירש פשום שנ"מ למצות ר"ח משעת המולד ויהי' חצי הלבני

אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים
בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃ ה וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים | לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא
לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם

יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ
בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא׃
ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא
וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא

רש"י

נצריכין לדברי מגדה רמזו שמיט כדמי להסתמם בו רמעים והבדיט לנדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו

תורה תמימה

אלהים ברקיע השמים ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי—לא נתלו עד יום רביעי[א]) [חגיגה י"ב א']. (ד) כי טוב. אמר רבי אלעזר, אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא, שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק, שנאמר (ישעי' ג') אמרו צדיק כי טוב[ב]) [יומא ל"ח ב'].

כי טוב. א"ר אלעזר, אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק, שנאמר (ישעי' ג') אמרו צדיק כי טוב[ג]) [חגיגה י"ב א'].

כי טוב. א"ר יהושע בן לוי, הרואה טי"ת בחלום, סימן יפה לו, מאי טעמא, הואיל שפתח בו הכתוב תחלה בטובה, שמבראשית עד כי טוב לא כתב טי"ת[ד]) [ב"ק נ"ה א'].

ויבדל. דרש רבי יוסירא ברי' דר' אבהו, [מניין שאין מברכין על הנר במוצאי שבת עד שיאותו לאורו], דכתיב ויראה אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל[ה]) [ירושלמי ברכות פ"ח ה"ו].

(ה) לאור יום. לא דאור יום הוא, אלא הכי קאמר, קריי' רחמנא לנהורא ופקדי' אבצותא דיממא, וקריי' לחשוכא ופקדי' אמצותא דלילא[ו]) [פסחים ב' א'].

מן הים כדמפרש. והנה בגבלי תגיגה פ"ו ה' מיתא דרשא על נשון מרחפת בשם בן זומא, וגדחיה, ולכן השמעטוה. [א]) נשון הקושיא שמיט, ות"ל הלא מן ויהי לומש מלאים ברקיע השמיט, ומאי קשיא מעלמו מצומר שרק הניתנה ביום רביעי, ומאי קשיא ליט מבריאה, ונראה דקשת הסברים ים כמן ונ"ל ותע"פ דכתיב ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמיט וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי, ות"ל עיקר הקושיא היא בשלמת מלשון הכתוב שהיתה ביום רביעי, ומשני דרך הניתנה היתה ביום רביעי וכדכתיב ויתן אותם וגו', והא דכתיב ברביעי יהי מאורות — הוא משום תקום הנתינה. [ב]) לרים כן משום דכשאתר הימים כתיב וירא אלהים כי טוב בשאים לאחר כל בריאת היום, וכאן כתיב כי טוב ביחוד על האור, לכן דרים ע"ד רמז ותסתכלת מין טוב אלא לדיק. והכתוב הוא עפ"י האגדה שבראתה הבאתה אור שברא הקב"ה ביום ראשון אלא צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, וכיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו לצדיקים לע"ל שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק וכו', ור"ל אף כי אתרי אלא אלא את האורות דמוים לאור זה היה לו לכתוב, אך מפני שרצה את האור שהוא ראוי להברא עבור צדיק שנברא טוב, לכן לא כתוב אלא גמו, ומבואר דלשויה בריאה תיומלה להברא עבור צדיק אחד, וזו"ק. [ג]) עיין מת"כ בשות הקודם בשם הדיוק מפסוק זה ובבאור דרשת זו בכלל. [ד]) טומת ובאור הענין בכלל שיפתור לו אלדם חלומו נמובה, יען כי כל החלומות הולכין אחר הפתרון, כמבואר בירושלמי מעש"ם פ"ד ה"ט [ובבבלי ברכות כ"ה ב' בשנון אחר הפה, והכוונה — אחר הפתרון], וזה הוא הענין שאמרו בברכות נ"ו ב' שהחולה אינה דבר בחלום שים לו נשיה לטובה ונראה יחלום הלשון הטובה לטובה קודם שיקדמנו רעיון הפתרון לרעה, וכך יעלה כמו שיפתור לו, כמו שאמר הרואה נקר בחלום שכיס ויאמר הפסוק הנני טעה מליט כנהר שלום קודם שיקדמנו פסוק אחר כי יצא כנהר נר, והרבה דוגמאות כאלה [ע"ל פ' תולדות כ"ו י"ט ופ' מקץ מ"ח, י"ג—י"ל], וה"ל הכוונה יפתור לו שהש' תורה לטובה מפני שהש' הכוונה בהורה במלת טוב, אבל אין הכוונה מפני שהש' כלול במלת טוב, יען כי לשומת זה מלינו את הש' גם במלות שאינן משולות, כמו שלמה, שביעה טומאה, ערף וכדומה. [ה]) ומשום זה ק"ל דהסומת מיט מבדך על הנר במוצאי שבת, כיון שאינו יכול להבחין ולהבדיל, והא דחייב בברכת יוצר אור, התם משום הדבר משום דכיון למשם הברכה הוא משום הנאת האור לכן מבדך גם הוא משום שנהנה בזה שמחרים רואין אותו ומינין אותו מן הפחתים ומן המזיקין, משמ"כ כאן משם הברכה משום הנאה והבדלה הוא, ומכיון שהוא מיט יכול להבדיל מיט מבדך. [ו]) יתבן בשור הענין

בְּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהֵי מַפְרִישׁ בֵּין
מַיָּא לְמַיָּא: ז וַעֲבַד יְיָ יָת
רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי
מִלְּרַע לְרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא דִּי
רָקִיעַ בֵּינֵיהוֹן וַהֲוָה כֵּן: ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמִישׁ וְצַפְרָא יוֹם תִּנְיָנָא:

רש"י

וקרא לו כמו מנערת הקב"ה בתומרו יהי רקיע וז"ס עמודי שמים ירופפו כל יום רעשן וכמו יהמו מנערתו כמדה שמתמוה ועומד מנערת המלויים עליו: בתוך המים. בתמצע המים שים הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ. כה למדת שהם תלויים במאמרו של מלך: (ז) ויעש מלהים את הרקיע. הקט על עמדו והיה עשייתו כמו ועשתה את לפרוכת:

תורה תמימה

יהי רקיע וגו'. תניא, אנשי משמר היו מתענין בכל יום, בשני היו מתענין על מפרשי ימים [על שם שנאמר בו] ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים[ל"ו] [ירושלמי תענית פ"ד ה"ג].

בתוך המים. אמר ר' בון, יהי רקיע בתוך המים—יהי רקיע בתוך[לח] [ירושלמי ברכות פ"א ה"א].

ויהי מבדיל. וכמה, אמר רב אחא בר יעקב, כמלא נימא[לט] [תגיגה פ"ו א'].

מתחזק, לגלג שסובר שמתחזק ע"י מפניות כמו כל הלבדים המתחזקים ע"י נפוי סם על כרזל וכמ"ש וירקעו את פחי הזהב, הרי שהרקוע ע"י סמים ופחים, וכן כתיב (פ' קרח) ועשו אותם רקועי פחים נפוי למזבח לחזק ע"י נפוי הייט שסמוכים ע"ג המזבח, וכן כאן יהי רקיע שישבה לה נפוי כמו סם של נפוי, ונפ"ח יותר נכון לגרום מפניות לרקיע ולא מפניות ברקיע, וכ"ה בב"ר רים פרשה ד'. לו) מכאי מסמר פמים יהוי שהם שומרים מסמרת הקודם בבית המקדש ומהם טורפים לחמים מיוחדים שיהיו שלוש כל ישראל להקרבת קרבנות צבור, ובקרקים מהני מעמד של שם שעומדים על הקרבן בשעה שנקרב [וע' לפיהו בפ' פיהם בר"פ תמידין] והם מתענין ומתפללין על ברכי בני ישראל ובלומם. ומה שאמר מתענין בכל יום, לאו דוקא בכל יום ממש לגלג בהוא יחי השבוע, בשני בשלישי ברביעי ובחמישי [ע' תענית כ"ו ע'], ובכל ימי השבוע קורין בתורה במעשה ברשית משום דבזכות הקרבנות העולם מתקיים [ע' תענית כ"ז ב']. ומפרש שמעי התעניות, כי בשני היו מתענין על מפרשי ימים שיעברו בשלום, משום לכתיב כי יחי רקיע בתוך המים, ופירש"י בתענית כ"ז ב' וגריך לאזכורי ונרעות על הדבר, עכ"ל. ובשלישי היו מתענין על יושבי ברכים ע"ש שנאמר בו יקוו המים וגו' ותרגם יונתן כיבשה, כלומר שתהא היבשה רחויה להולכים שלא יפלו בפתחים ולא יזוקו מפני חיות רעות, וברביעי מתענין על התיטוקות שלא תעלה מבכרה לעוף פיסם משום לכתיב כי והיו למחרת וקללה, וכתיב מחרת חסר וי"ו שמניעו לעון מחרה וקללה, ואותו יום גרך רחמים ביחוד על מחנת המבכרה

משום דאמרו (שבת ל"ע ב') מבכרה בתה על עון עגון הרע, וביום הרביעי כי' עון הרמשון וגה"ר בזה שרגנה הלבנה על החמה לפני הקב"ה כי מפסר נשני מלכים שיתחתנו בבתר אחד, כפי שיבא לפניו לקמן פסוק ט"ז, ובחמישי היו מתענין על משוברות שלא תפלגה ועל המיניקות שלא ימותו בניהן, על שם דכתיב כי יברכו המים ברך ונפש חיה. לח) ר"ל מכוון בתמצע. ונה לפרש הלשון ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (פ' הבא), שכשיור החלל שבין הרקיע למים התחתונים כך השיעור שבין הרקיע למים העליונים. ודרים בתוך כמו בתוך. וכמה מע"פ שכפי המשמע מירוש' כאן מוכסים" דבני ר' טן לענין אחר, אבל כפי המבואר מפירש"י למ"ר כאן ר"פ ד' כי הכתוב כמשכ"ל, וכ"ה פשוט ומבואר, וכ"מ במדרש שוח"ט סי' י"ח, וש' בשחור ס' חרדים לירושלמי, וקרוב לודאי שהלבנים בירושלמי הסרים וקטופים, ושעקרם מכוונים לדברי המ"ד ושוח"ט. לם) ושיו מן החכמים אמרו שיורים אחרים בזה, ושוה כולם נראה שאלו נרמז את זה, כי אבר ודם כשגריך להבדיל דבר מחבירו, מכוין שלו אפשר לו לעשות הבדלה מכוונת ומשומשת, לכן בהכרת הוא מבדיל יתר מכשיעור, משל"כ בהקב"ה לעשה בהבדלה כל שהוא כמלא נימא. וזה מעין כוונת אותה הדרשה בברכות ד' ס' על מאמר הקב"ה בחוה הגיעה לי יגיע כתוך מגרים, ומשה שיבא ואמר בחוה, ושיע משום דהקב"ה יודע לעשות ולכוין את הנקודה התוכה את הגיעה, משל"כ אבר ודם, ולכן אמר משה

יוֹם אֶחָד: פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים: וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ: וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי כֵן: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה: וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה: וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב: וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: וְשֵׁם הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ: וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת: וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמָיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה: וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה זֹּאת: עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ: וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגָּן נֹאכֵל: וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן: וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תְּמֻתוּן: כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל: וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַיֶּכָּה: וַיֹּאמֶר אֶת קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא: וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ: וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה לִי מִן הָעֵץ וָאֹכֵל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב: אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ: וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל חָי: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם: וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה: וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הֶבֶל וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיְהוָה שָׁעָה אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ: וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה: וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לָקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ: כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא: הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מֹצְאוֹ: וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד קִדְמַת עֵדֶן: וַיֵּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ: וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ: וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: וַתֵּלֶד עָדָה אֶת יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יוֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָל תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב: וְצִלָּה גַּם הִוא יָלְדָה אֶת תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל קַיִן נַעֲמָה: וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרָגוֹ קָיִן: וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֻלַּד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת: וַיִּהְיוּ יְמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חָי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אֱנוֹשׁ: וַיִּחְיֶה שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי שֵׁת אֲשֶׁר חָי שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת קֵינָן: וַיִּחְיֶה אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת מַהֲלַלְאֵל: וַיִּחְיֶה קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מַהֲלַלְאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת יָרֶד: וַיִּחְיֶה מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת חֲנוֹךְ: וַיִּחְיֶה יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת מְתוּשָׁלַח: וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת לָמֶךְ: וַיִּחְיֶה מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְחִי לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁבָעִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן: וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה: וַיְחִי לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת: וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם: וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: אֵלֶּה תוֹלְדוֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת: וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ: עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמָעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וְשְׁלִשִׁ

ג וַאֲמַר יְיָ תַּדְאִית אַרְעָא יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ
דִּיתָאָה עִסְבָּא דְבַר זַרְעָה דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי
מְזַרַּע אִילָן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לְזַנְהָה דִּי בַר זַרְעֵה בֵּה עַל עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ
אַרְעָא וַהֲוָה כֵן: יב וְאַפֶּקֶת עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: יב וַתּוֹצֵא
אַרְעָא דִּיתָאָה עִסְבָּא דְבַר הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע
זַרְעָה מְזַרַּע לְזַנְוהִי וְאִילָן

רש"י

יס ג' הוא גלגל חמה ומזל טלה דג הכוכב מן היס בעבו לדג הכוכב מן היס בתספמיא: (יא) תדשא תצמח הארץ דשא עשב. לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה ל' המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני דשאין מאוליהן כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין ל' למדבר לומר דשא פלוני על ל' דשא הוא לשיטת הארץ בעשבים כשהיא מתמלאת בדשאים: תדשא הארץ. ההמלאת והתכסה לכוס עשבים בלשון ע"ז נקרא דשא תרגומו"א כולן בערבובית וכל זרע לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע. שיגדל בו זרע לזרוע ממנו במקום אחר: עץ פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא והוציאה הארץ ועץ עושה פרי אלא ועץ פרי לפיכך כשהתקלל אדם על עונו נתקדש גם היא על עונה (ס"א מינו ודו"ק) ומתקללה: אשר זרעו בו. הן גרעיני כל פרי שמהן המינין לומח כשהוציאם לחוצה: (יב) והוציאה הארץ וגו'. תע"ם שלא נאמר למינהו בדשאים בניוויהן שמעון שמעלות המינות על ידי

תורה תמימה

(יא) **תדשא** וגו'. תניא, רבי אליעזר אומר, מניין שבתשרי נברא העולם, שנאמר תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזה הוא חודש שהארץ מלאה דשאים ואילן מלא פירות, הוי אומר זה תשרי. ואע"פ דכתיב (פ' י"ב) עץ עושה פרי, ההוא לדורות הוא דכתיב[מה] (ר"ה י"א א).

עושה פרי למינו. דרש ר' חנינא בר פפא, בשעה שאמר הקב"ה למינו באילנות, נשאו דשאים ק"ו בעצמן, ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינו, אנו על אחת כמה וכמה, מיד כל אחד ואחד יצא למינו, פתח שר העולם ואמר (תהלים ק"ד) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו[מה] (חולין ס' א').

(יב) **ותוצא הארץ דשא**. רב אסי רמי, בתלת בשבתא כתיב ותוצא הארץ דשא, וכתיב בששי בשבת (ב' ה') וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון וביקש עליהם רחמים

סד) ור' יהושע ס"ע ניסן נברא העולם, ודרים ותולדת הארץ דשא עשב ועץ עושה פרי, מיהו מדם שהארץ מוציאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן [כ"ם גירסת הב"ח בדברי ר"ש ור"י, וכנון].

והנה אע"פ דמינו בסוגיא י"ב ג' לחכמי ישראל מונין לתקופות כר' יהושע, בכ"ז בברייתא ר"ש זה סוגיא דעלמא כר' אליעזר, וכן קבעו בתפלת ר"ה זה היום תחלת מעשיך, ואמרו בר"ה כ"ז ג' לטבת זה תחלת כל"מ, וכל הסוגיא שם שקיל ומרי לגוקמי אליבא דר"ש, ונכן קבעתו דהתם אל ר"ה, וע"ע מש"כ בזה לקמן בפסוק י"ד לות כ'.

ותום' בפותח סוגיא כתבו דאלו ואלו דברי אלהים חיים, די"ל דבתשרי עלה במחשבה להבריאות ונה נברא עד ניסן, יעו"ש. ועיש נייחב עפ"י סברתם

כתבו

מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ ח וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם
אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה
וַיְהִי־כֵן׃ י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ו לַיַּבָּשָׁה

מֵעַל לְרָקִיעָא וַהֲוָה כֵּן׃
ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא
וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפְרָ יוֹם
תִּנְיָן׃ פ וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן
מַיָּא מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לַאֲתַר
חַד וְתִתְחֲזֵי יַבָּשְׁתָּא וַהֲוָה
כֵּן׃ י וּקְרָא יְיָ לְיַבָּשְׁתָּא

אֶרְעָא וְלֶבֶית כְּנִישְׁוּת מַיָּא
קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃

אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃

רש"י

מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר הלא מעל לרקיע לפי שהן תלויין באויר. ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום ג׳, והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר מיום במלואו ומיומו. ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל ונמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב ג׳ פעמים לאחד לנמר מלאכת השני ואחד לנמר מלאכת היום: (ח) ויקרא מלאכת לרקיע שמים. שם מים שם מים לפי שהן מים וטיט שערבן זה בזה ועשה מהם שמים שם מים שם דבר אחר לפי שהן ומים): (ט) יקוו המים. בשחין היו על פני כל הארץ והקווס בתוקיעוס הוא טיט הגדול שבכל הימים: (י) קרא ימים. ולא

תורה תמימה

(ח) יום שני. אמר ר׳ בנאה בריה דרב עולא, מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת, מפני שנברא בו אור של גיהנם[מב] [פסחים נ"ד א׳].

יום שני. שני לבריאת עולם, אבל לא שני בשבוע, שלא מצינו חשבון לשבוע מן התורה[מא] [ירושלמי ר"ה פ"א ה"א].

(ט) יקוו המים. תניא, אנשי משמר היו מתענין בכל יום, בשלישי היו מתענין על יוצאי דרכים, [על שם שנאמר בו] יקוו המים מתחת השמים וגו'[מב] [ירושלמי תענית פ"ד ה"ג].

(י) ולמקוה וגו'. רבי יוסי אומר, כל הימים פסולין לזבים ולמצורעים ולקדש בהם מי חטאת, כאי מעמא, לפי שהכתוב קראן מקוה, דכתיב ולמקוה המים קרא ימים[מג] [פרה פ"ח מ"ג].

כחנות. ב) ועי׳ במשך לדרשה זו נקמן בפסוק ל"ו, ועיין מש"כ בפסוק י"ל לענין מה שהכניס שלא להתחיל דבר ביום שני. ומה שכתב רש"י כאן (בפ׳ ז׳) דלכן לא נאמר בו כי טוב מפני שלא נגמרה בו מלאכת המים וכל דבר שלא נגמר ותקן ימיו נקרא טוב — הנה לבד שהסברא עצמה מורה על זה, י"ל עוד זה מרומז בדרשת חז"ל בפסוקי י"ב ג׳ בהא דכתיב במשה ותרא אותו כי טוב הוא למאך שהולד מהול, וזה מבואר עפ"י מ"ש בנדרים ל"ח ב׳ דכל זמן שלא נימול מכריסו לא נקרא שלם, והיינו טעמא, שלא נגמרה עוד שלמות קיון נופו, וע"כ במשה דכתיב בתולדתו כי טוב הוא ש"מ שלא היה חסר דבר בשלמות קיון נגוף, דמל"ה לא יוכח בזון טוב, והיינו שהולד מהול, וה"נ מכיון שלא נגמרה בו מלאכת המים ימיו נקרא טוב.

מא) ר"ע שלא מצינו שהעיין התורה לזיז מאורע למספר ימות השבוע, לומר שזה לירע ביום פלוני מימות השבוע כמו שהעיין מספר ימות החודש. וע"ש במהגיגו בכתובות וניסין וקידושין וכן בכתבי רשות לעיין הדבר ליום השבוע, בלחד בשבת, בשני בשבת וכו׳, וזה שלא בכתוב בתורה ובכל המקרא. ועי׳ מש"כ גם יתרו גם יכור את יום השבת. מב) ענין דרשה זו מהבאר לעיל בפסוק ו׳ אות ל"ו, ועי"ש ולקח לבאן. מג) ר"ע דכתיב כל שלא כתיב מים היים, ומים חיים הוו רק מי מעיינות שבחיות גם לשם ממקום אחר דהיינו מנקבי הקרקע שבתחתיהן, אבל מי הימים אין מעיינות שבתחתיהן עשויין להיות מנע לשן משם מים היים, שלא מדרכה, דרך שם מוציאין חיותן כל המהרות שבעולם, ולכן קרא שותן בכתוב מקוה.

וּשְׁנַיִן: מוֹ וַיְהִי לַנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא דַּבָּא לְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא: מוֹ וְיַהֲבִנּוּן יְיָ בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא: מוֹ וּלְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפָּרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא חַד: מוֹ וַאֲמַר יְיָ יְהֵא רְקִיעָא בְּגַוָּא מַיָּא וִיהֵי מַפְרֵשׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא: מוֹ וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵשׁ בֵּין מַיָּא דִּלְתָּתָא לְמַיָּא דְּעִלָּאָה וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא תִּנְיָנָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מַיָּא דִּלְתָּתָא לַאֲתַר חַד וְתֵחָזֵי יַבָּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וּקְרָא יְיָ לְיַבָּשְׁתָּא אַרְעָא וְלִכְנִשְׁתָּא דְּמַיָּא קְרָא יַמִּין וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ תַּצְמַח אַרְעָא דֶּשֶׁא עִסְבָּא מַזְרִיעַ בִּזְרָעֵהּ אִילָן פֵּרֵי עָבֵד פֵּרִי לְזַרְעֵהּ דִּי זַרְעֵהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וְאַפִּיקַת אַרְעָא דֶּשֶׁא עִסְבָּא מַזְרִיעַ בִּזְרָעֵהּ לְאִינּוֹנֵהּ וְאִילָן עָבֵד פֵּרִי דִּי זַרְעֵהּ בֵּהּ לְאִינּוֹנֵהּ וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא תְּלִיתָאָה: מוֹ וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא וּלְמִפְרַשׁ בֵּין יוֹמָא וּבֵין לֵילְיָא וְיִהְיוּן לְאָתָא וּלְזִמְנִין וּלְשַׁתִּין: מוֹ וְיִהְיוּן לִנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא דַּבָּא לְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא: מוֹ וְיַהֲבִנּוּן יְיָ בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא: מוֹ וּלְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפָּרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא רְבִיעָאָה: מוֹ וַאֲמַר יְיָ יִשְׁרְצוּן מַיָּא שִׁרְצָא נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפַרְחוּן עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא: מוֹ וּבָרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרָחֶשָׁא דִּשְׁרְצוּ מַיָּא לְאִנְפֵּיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא פָּרַח לְאִנְפֵּיהוֹן וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימַר פִּרְחוּ וְסַגִּיאוּ וּמְלוֹ יָת מֵי יַמָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּא בְּאַרְעָא: מוֹ וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא חֲמִישָׁאָה: מוֹ וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לְזַנָהָא חַיְתָא דְּאַרְעָא לְאִנְפֵּיהוֹן וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וְעָבַד יְיָ יָת חַיְתָא דְּאַרְעָא לְאִנְפֵּיהוֹן וְיָת כָּל בְּעִירָא לְאִנְפֵּיהוֹן וְיָת כָּל רְחֵשָׁא דְּאַרְעָא לְאִנְפֵּיהוֹן וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָבָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ נַעֲבֵד אֲנָשָׁא בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רְחֵשָׁא דִּרְחֵשׁ עַל אַרְעָא: מוֹ וּבָרָא יְיָ יָת אֲנָשָׁא בְּצַלְמֵהּ בְּצַלְמָא דַּייָ בְּרָאֵהּ דְּכַר וְאִנְתְּתָא בְּרָאֵהּ יָתְהוֹן: מוֹ וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פִּרְחוּ וְסַגִּיאוּ וּמְלוֹ יָת אַרְעָא וְתִתְנַבְּשׁוּנַהּ וְתִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל בְּעִירָא דְּרָחֶשָׁא עַל אַרְעָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא מַזְרִיעַ בִּזְרָעֵהּ דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פְּרִי אִילָן מַזְרִיעַ בִּזְרָעֵהּ לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכַל: מוֹ וּלְכָל חַיַּת בָּרָא וּלְכָל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל עִסְבָּא יְרַק לְמֵיכַל וַהֲוָה כֵּן: מוֹ וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דַּעֲבַד וְהָא טָבִין לַחְדָּא וַהֲוָה רַמְשָׁא וַהֲוָה צַפְרָא יוֹמָא שְׁתִיתָאָה: מוֹ וְאִשְׁתַּכְלִילוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן: מוֹ וְשֵׁיצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִידְתֵּהּ דַּעֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידְתֵּהּ דַּעֲבָד: מוֹ וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבִידְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד: מוֹ אִלֵּין תּוֹלְדָת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא בְּזִמְנָא דְּאִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וְשָׁמַיָּא: מוֹ וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד לָא הֲוָה בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְּחַקְלָא עַד לָא צְמַח אֲרֵי לָא אַמְטַר יְיָ אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וַאֲנָשׁ לֵית דְּפָלַח יָת אַרְעָא: מוֹ וּמֵימַר סָלֵק מִן אַרְעָא וְאַשְׁקִי יָת כָּל אַפֵּי אַרְעָא: מוֹ וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יָת אֲנָשָׁא עָפָר מִן אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְּחַיֵּי וַהֲוָה אֲנָשָׁא לְנַפְשָׁא חַיְתָא: מוֹ וּנְצַב יְיָ אֱלֹהִים גִּנְתָּא בְּעֵדֶן מִקֶּדְמִין וְאַשְׁרִי תַּמָּן יָת אֲנָשָׁא דִּי יְצַר: מוֹ וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַדְמְתָא כָּל אִילָן דְּשַׁפִּיר לְמֶחֱזֵי וְטָב לְמֵיכַל וְאִילָן חַיֵּי בְּגוֹא גִּנְתָּא וְאִילָן יְדַע טָב וּבִישׁ: מוֹ וּנְהָרָא נָפֵק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת גִּנְתָּא וּמִתַּמָּן אִתְפְּרַשׁ וַהֲוָה לְאַרְבְּעָה רֵישִׁין: מוֹ שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא דְּסָחֵר יָת כָּל אַרְעָא דַּחֲוִילָה דְּתַמָּן דְּהַבָּא: מוֹ וּדְהַבָּא דְּאַרְעָא הָדָא טָבָא תַּמָּן בְּדוֹלַחְא וְאַבְנָא יְקָרָא שׁוֹהָם: מוֹ וְשׁוּם נְהָרָא תִּנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא דְּסָחֵר יָת כָּל אַרְעָא דְּכוּשׁ: מוֹ וְשׁוּם נְהָרָא תְּלִיתָאָה חִדֶּקֶל הוּא דְּאָזֵל קֳדָם מַדְנַח לְאַתּוּר וְנְהָרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת: מוֹ וּדְבַר יְיָ אֱלֹהִים יָת אֲנָשָׁא וְאַשְׁרִי יָתֵהּ בְּגִנְתָּא דְּעֵדֶן לְמִפְלַח בַּהּ וּלְמִטַּר יָתַהּ: מוֹ וּפַקֵּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אֲנָשָׁא לְמֵימַר מִכֹּל אִילָנֵי גִּנְתָּא מֵיכַל תֵּיכֻל: מוֹ וּמֵאִילָן דְּיַדַּע טָב וּבִישׁ לָא תֵּיכְלוּן מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ מוֹתָא תְּמוּתוּן: מוֹ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא טָב דְּיֵהֵי אֲנָשָׁא בְּלָחְדֵהּ אֶעְבֵּד לֵהּ סָעֲדָא כְּוָתֵהּ: מוֹ וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן אַדְמְתָא כָּל חַיְתָא דְּבָרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתִי לְוָת אֲנָשָׁא לְמִחֲזֵי מָא יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי יִקְרֵי לֵהּ אֲנָשָׁא נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ: מוֹ וּקְרָא אֲנָשָׁא שְׁמָהָן לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל חַיַּת בָּרָא וּלְאֲנָשָׁא לָא אִשְׁתְּכַח סָעֲדָא כְּוָתֵהּ: מוֹ וְאַפֵּיל יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָּא עַל אֲנָשָׁא וּדְמָךְ וּנְסַב חֲדָא מֵעִלְעוֹהִי וְסָגַר בִּסְרָא תְּחוֹתֶנָּהּ: מוֹ וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דִּנְסַב מִן אֲנָשָׁא לְאִנְתְּתָא וְאַעְלַהּ לְוָת אֲנָשָׁא: מוֹ וַאֲמַר אֲנָשָׁא הָדָא זִמְנָא עֶצֶם מֵעַצְמָי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא תִּתְקְרֵי אִנְתְּתָא אֲרֵי מִגַּבְרָא דָּא נְסִיבַת: מוֹ עַל כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר יָת אֲבוֹהִי וְיָת אִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִנְתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חֲדָא: מוֹ וַהֲווֹ תַּרְוֵיהוֹן עָרְטִלָּאִין אֲנָשָׁא וְאִנְתְּתֵהּ וְלָא מִתְבַּיְשִׁין מִנְּהוֹן: מוֹ וְחִוְיָא הֲוָה עַרְמָא מִכֹּל חַיַּת בָּרָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִנְתְּתָא אַף אֲרֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תֵּיכְלוּן מִכֹּל אִילָנֵי גִּנְתָּא: מוֹ וַאֲמַרַת אִנְתְּתָא לְחִוְיָא מִפְּרִי אִילָנֵי גִּנְתָּא נֵיכוֹל: מוֹ וּמִפְּרִי אִילָנָא דִּי בְּגוֹא גִּנְתָּא אֲמַר יְיָ לָא תֵּיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תִקְרְבוּן בֵּהּ דִּלְמָא תְּמוּתוּן: מוֹ וַאֲמַר חִוְיָא לְאִנְתְּתָא מוֹתָא לָא תְּמוּתוּן: מוֹ אֲרֵי גְּלֵי קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים דְּבְיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְאִתְפְּקַחַת עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין דַּיָּנִין יָדְעִין טָב וּבִישׁ: מוֹ וַחֲזָת אִנְתְּתָא אֲרֵי טָבָא אִילָנָא לְמֵיכַל וַאֲרֵי תַאֲוָה הוּא לְעֵינַיָּא וְאִילָנָא רַעְיָא הוּא לְאִסְתַּכָּלָא וְנָסֵיבַת מִפְּרִיהּ וְאָכְלַת וְיָהֲבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וְאָכַל: מוֹ וְאִתְפְּקַחַת עֵינֵי תַּרְוֵיהוֹן וְיָדְעוּ אֲרֵי עָרְטִלָּאִין אִנּוּן וְחַשׁוּ עֲלֵי תְאֵנָה וַעֲבַדוּ לְהוֹן מְצָעִין: מוֹ וְשָׁמְעוּ יָת קָל יְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִנְתָּא לְרוּחָא יוֹמָא וְאִתְחַבִּי אֲנָשָׁא וְאִנְתְּתֵהּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹא אִילָנֵי גִּנְתָּא: מוֹ וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לַאֲנָשָׁא וַאֲמַר לֵהּ אַיָּכָּה: מוֹ וַאֲמַר יָת קָלָךְ שְׁמָעִית בְּגִנְתָּא וְדָחֵלִית אֲרֵי עָרְטִלָּאי אֲנָא וְאִתְחַבֵּי: מוֹ וַאֲמַר מַן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עָרְטִלָּאי אַתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּי פַקֵּדְתָּךְ לְבִלְתִּי מִנֵּהּ לָא תֵּיכוֹל אֲכַלְתָּ מִנֵּהּ: מוֹ וַאֲמַר אֲנָשָׁא אִנְתְּתָא דִּי יְהַבְתְּ עִמִּי הִיא יְהָבַת לִי מִן אִילָנָא וְאָכַלְנָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִנְתְּתָא מָא דָּא עֲבַדְתְּ וַאֲמַרַת אִנְתְּתָא חִוְיָא שַׁדְּיַנִי וְאָכַלְנָא: מוֹ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתָּ דָּא לְחוֹד לְבִישׁ אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חַיַּת בָּרָא עַל גְּדַפָּךְ תְּהָךְ וְעָפָר תֵּיכוֹל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ: מוֹ וְאֵיבָה אֲשַׁוֵּי בֵּינָךְ וּבֵין אִנְתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהָא הוּא יְהֵי מַטֵּר רֵישָׁךְ וְאַתְּ תְּהֵי מַטֵּר עִקְבֵּהּ: מוֹ לְאִנְתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי עִצְבוֹנָךְ וְעִבּוּרָךְ בְּעִצְבוֹן תְּיַלְדִין בְּנִין וּלְוָת בַּעְלָךְ תְּהֵי תְּשׁוּקְתָּךְ וְהוּא יִשְׁלַט בָּךְ: מוֹ וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבֶּלְתָּ לְקָל אִנְתְּתָךְ וְאָכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקֵּדְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵּיכוֹל מִנֵּהּ לְבִישׁ עוֹבָדָךְ בְּעִצְבוֹן תֵּיכוֹל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ: מוֹ וְקוֹצִין וְדַרְדָּרִין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוֹל יָת עִסְבָּא דְּחַקְלָא: מוֹ בְּזֵיעַ אַפָּיךְ תֵּיכוֹל לְחֵם עַד דְּתָתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרֵיתָ אֲרֵי עָפָר אַתְּ וּלְעָפָר תְּתוּב: מוֹ וְקָרָא אֲנָשָׁא שְׁמָהּ דְּאִנְתְּתֵהּ חַוָּה עַל דְּהִיא הֲוָת אֵם כָּל חָיָה: מוֹ וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לַאֲנָשָׁא וּלְאִנְתְּתֵהּ כִּתְנִין דִּיקָר וְאַלְבְּשִׁנּוּן: מוֹ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָשָׁא הֲוָה כְּחַד מִנָּנָא לְמִדַּע טָב וּבִישׁ וּכְעַן דִּלְמָא יוֹשֵׁיט יָדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילָן חַיֵּי וְיֵכוֹל וְיֵחֵי לְעָלַם: מוֹ וְשַׁלְּחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּנַּת עֵדֶן לְמִפְלַח יָת אַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרִי: מוֹ וְתָרַךְ יָת אֲנָשָׁא וְאַשְׁרִי מִלְּקֳבֵל גִּנַּת עֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת לַהֲטָא דְּחַרְבָּא מְהַפֶּכֶת לְמִנְטַר יָת אוֹרַח אִילָן חַיֵּי:

רש"י

זולימים. שמנם החמה חלי יום ומעט הלבנה חלו כרי יום שלם: ומניח. לשון שם"ה ימים (ס"ת ורביע יום) ינמרו מהלכן בי"ב מזלות המשרתים לחמה וטופ שנה (ס"ת והוא שם"ה יום ורביע יום) וחוזרים ומתחילים פעם שניה לשבב בנגלגל כמהלכן הראשון: (מז) ויהי למאורת. עוד זאת ישמשו לאילו לשלש: (מז) המאורת הגדולים. שיש נכללו ונמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה ת"ח נשני מלכים שישמשו

תורה תמימה

שמש ידע מבואו, משמש ידע מבואו עשה ירח למועדים, ור' סימן אמר, והיו לאותות ולמועדים — ע"י זה ועי"י זה[סם] (ירושלמי ר"ה ס"ב ה"ח].

ושנים. [מכאן רמז שמברכין על החמה בתקופתה][ג] (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב].

(מז) שני המאורות הגדולים. רבי שמעון בן פזי רמז, כתיב את שני המאורות הגדולים וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן, אמרה ירח לפני הקב"ה, רבש"ע, זכי אשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, אמר לה, לכי ומעטי עצמך[נא] [חולין ס' ב'].

סמעם שממנה שם, יש"ם ואין להתריע. סם) דרשת או כפולה בעיניה לעיל בפסוק ה' בדרשת ויהי ערב וגו', ושם נתבארה גם דרשת זו, יש"ם ועוד לקמן. ג) תקופת מחזור החמה כביב בנגלגל היא לחת בכ"ח שנה, שלח תניא החמה לוחזה הקדוה בנגלגל מכוון כמו שהיתה בתחלה שנה שברחה הקב"ה במעשה בראשית, ונקרא זה המחזור מחזור גדול, והיא הלה תמיד בתקופת ניסן, והתקופה הסיא תחול לשלש בלוחה שנה בתחלת יום רביעי בשבוע, מפני שברביעי נתלו המאורות במעשה בראשית זה, ולכן בנן החמה על לוחו היום מקדשין החמה בברכה גדול שנה מעשה בראשית, ועיין בפ"ח מ' רל"ם [ובדורנו זכיט לזמן ברכה זו בשנת תרצ"ח], ומפרש כאן רמז בתורה לברכה זו מלשון ומניס לכתיב כאן, דמקודם כתב והיו למועדים הוא רמז על הלבנה והחודש, יען שר"ח ומועדים מתחשבים למהלך הלבנה [ע' לפניט בפ' בא בפסוק החודש הזה לכם] ושוב כתב ומניס רמז לחמה שמחזרת בנגלגל ממנך שניס לשניס, כמבואר. אך נ"ע לבלמורה הוי חיוב ברכה זו רק לר' יהושע דס"ע (ר"ה י"ח ע"ו) בניסן נברח השלום ולא כר' אליעזר דבתראי נברא, ובריימא זו סתמא היא, ולפי"ז יהי' מכאן רמז למה שכתבו בתוס' בר"ה כ"ח ע"ו דשתי שבועות אחת, והייט שבתראי עלה במחשבה לברכות ולא נברא עד מקן, יש"ם ומש"כ נעיל בפסוק י"ח אות מ"ד.

(תו"ת בראשית) נימל

נא) נעשבה על שקולה בגדולת החמה ורצתה לעמוד בערך נבוה ממנה, ולפי"ז ניחא שתי הלשונות, דמתחלת בריאתה היו שניהם גדולים ושוים ושח"ב נתמעט אחד. וע' בחלופי תוס' על התורה תמהו על עיקר קושית הגמרא מסתירת הלשונות, דמלי קאמר ני', דהא אפשר לומר דהכונה דבכלל שניהם גדולים רק אחד קטן מחבירו, יש"ם, אבל להמת י"ל דהדיוק מדיוק מלא, דבכ"מ דכתיב המספר שני במקום שנה בשמת"ם היינו תופסים שניס, כמ"ש בעלמא משום דשנים שנים, נא להורות על השתוות אלה השנים, וכה דרשינן ביומא ס"ב ב' על הפ' שתי נפרים (פ' מצורע), שני שטירי עזים (פ' אחרי) מה ת"ל שתי שני, אלא לומר שיהיו שוים במראה ובקומה וכו', ונקוטינן ס"ח ב' דרבו כי תהיינה לנים שתי נשים שתהיינה שוות אחד אחד ובהו"ב פ' אמור להם תנופה אחים, שתהיינה שוות, וברבה בהמה, וה"ב קשה גם כאן מה ת"ל שני, פ"ב מורה שנהיים שוין, וה"ב אף כאן אחד"ב המאור הגדול והמאור הקטן, ומפרש שבשעת מחלוקה נברא שניהם גדולים ואח"ב נתמעט אחד, ודו"ק. — ודע דמה שאמרו בב"מ בגמרא, הטלטלים ואינם שלנים, שומעין הרפתן ואין משיבין, עליהם הכתוב אומר ואוכיח כנגדת שהמם בגדורתו [ע' שבת פ"ח ב' וב"מ] לא מתבאר שיכות ענין זה להגדרת שהמם

לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־ עֲבַד פֵּירִין דְּבַר זַרְעֵהּ בֵּהּ
בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ לְגַוֵּהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃
יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ יג וַהֲוָה רַמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם
תְּלִיתָאֵי׃ יד וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין
פ יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לַאֲפָרָשָׁא בֵּין
בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וְיהוֹן לְאָתַיָן
וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְמַעֲדָנִין וּלְמִנְיַן שְׁנִין וִיהוֹן

רש״י

וכמהו ק״ו בעלמן כדמפורש בהגדה בפחיטת הולין: (יד) יהי מאורת וגו׳. מיום רחמן נברתו וברביעי הוה עליהם להתגות ברקיע וכן כל הולדות שמים וארץ נברתו ביום רחמן וכל אחד ואחד נקבע ביום שנברז עליו. הוא שכתוב את השמים לרבות הולדותיהם ואת הארץ לרבות הולדותיה: יהי מאורת. חסר ו״ו כתיב עד שהוא יום מאורה ליפול לתוכה בהיותה הוא שעמיד בד׳ היו מהעגים על הפרקה שלא הפול בהיותה: להבדיל בין היום ובין הלילה. מפעגה האור הרחמן לבד בשבעת ימי בראשית שמצו האור וכתוכך הרשעים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאתת. כשהמאורות עוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר מאותות השמים אל תחתו (ירמיה י) בעשותכם רצון הקב״ה אין אתם צריכין לדאוג מן השרעעות: ולמועדים. ע״ם העתיד שעתידים ישראל להקבוות על המועדות והם נמיים למולד הלבנה:

תורה תמימה

וירדו נשמים וצמחו, ללמדך שהקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים[טו]) [שם שם ב׳]. ועץ עושה פרי. לרבות אילני סרק[טז]) [ירושלמי כלאים פ״א ה״ז].

(יד) יהי מארת. הניא, אנשי משמר היו מתענין בכל יום, ברביעי היו מתענין על התינוקות שלא תעלה אסכרה בתוך פיהם, [על שם שנאמר בו] ויאמר אלהים יהי מארת—מארת [חסר] כתיב[מח]) [ירושלמי תענית פ״ד ה״ג].

לאותות ולמועדים. אמר רבי שילא בשם רבי, כתיב (תהלים ק״ד) עשה ירח למועדים

כאמו ג״כ קרוב לענין זה. טו) ועץ קשה מכאן למ״ד בעירובין י״ח ב׳ מלא הרחמן לגודני מי׳, דשם חייבי מתר בחצה כפי המבואר שם דילוף כן מלשון חיכה. וענין עמידת השמים על פתח קרקע הוא שהיו עמיס כמי גשמיה, כי לא המעיר ה׳ עד שנכנסו מלא כיום השני. טז) מדייק מה שכתוב כתיב תוצא הארץ עץ פרי עושה פרי, ובמעשה כתיב שהוציאה עץ עושה פרי והרים לרבות שהפילו עץ פחם עשה פרי, והייט שגם פילני סרק עשו פירות. ומה שנאמת עשתה הארץ כן יותר לפניו לקמן בפסוק תוציא הארץ דשא עשב וגו׳ עץ פרי וגו׳ אשר זרעו בו, יעו״ש ובפירש״י כאן. ובעל פי מאה כאן בירושלמי הבין לשפר׳ לרבות פילני סרק שהוציאה הארץ גם פילני סרק, ופי׳ זה תמוה מאד, שכבר לרבתן ז בלה גם במ״ל כאן ס״ם ס׳, וגם פירש המ״ל עצמו לרבתן זו בזה״ל, הפילו פילני סרק עשו פירות, ע״ש. מח) ענין לרבתן זו בכלל וכן יהם קלנת הפכרה ליום ד׳ מהבאר לפניהו לעיל בפסוק ז׳ לות ל״ו, ישו״ם ועתה לכאן. ועיין ביו״ד סי׳ קפ״ב ס״ב שהבו שלח להתחיל בב׳ ול׳, וכתב הש״ו וז״ל, הטעם הוא מפני שהכוכבים העומדים בשם הם קשים, עכ״ל, וכמה קשה טעם זה, ויותר נכון להסמיך על הרמב״ם שלפניהו דכתיב ברביעי מארת הפר׳ כו כי סוב כתו בשאר הימים כמבואר לעיל בפסוק ח׳. ובזוהר פ׳ עקב רע״ג ע׳ כתב אין מתחילין בב׳ ואין מסיימין בד׳, ולא מלא יסוד ומקור לנאמן זה, ושאני מפרש מאמר חז״ל לעולם יהא אדם בכי סוב ויכנס בכי סוב ויצא בכי סוב ויהייט שגם ביום ראשון בימים שנאמר בו מארת, ומפרש יהא — התחלה וכניסה — סיום, והוא הדין שאין מתחילין בד׳ ומסיימין בב׳, אבל זה ל״ש להמאמר יהא ויכנס בכי סוב מוסב לענין אחר לעתה ולכנס בשבת יום כפי שיתבאר לפניהו ס״ם מקן. למנם בכלל אין לחקור הרבה אחר זה, דלכתיב אחרים חסיס שם פ׳ אלהיך, ובפי שיתבאר לפניהו שם מי״ה [ומאשר להמנין על זה לשון הפסוק מרב אל בבדי״ם] ונם יש שפך רבי׳ שהגמרא לא הפשה לכל ענין התחלה בד׳, שהרי אמרו מפורש בכתובות פ׳ ג׳ בתולה מתח נרביעי נם לבד

וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב : כב וּבָרִיךְ
יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימָר פּוּשׁוּ וְסְגוּ
וּמְלוּ יָת מַיָּא בְּיַמְמָיָא וְעוֹפָא
יִסְגֵּי בְּאַרְעָא : כג וַהֲוָה רְמַשׁ
וַהֲוָה צָפַר יוֹם חֲמִישָׁאֵי :
כד וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא
חַיְתָא לְזָנֵהּ בְּעִיר וְרַחֵשׁ וְחַיַּת
אַרְעָא לְזָנֵהּ וַהֲוָה כֵן : כה וַעֲבַד
יְיָ יָת חַיַּת אַרְעָא לְזָנֵהּ וְיָת
בְּעִירָא לְזָנֵהּ וְיָת כָּל רַחֲשָׁא
דְּאַרְעָא לְזָנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:
ט וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֱנָשָׁא

וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב : כב וַיְבָרֶךְ
אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף
יִרֶב בָּאָרֶץ : כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם חֲמִישִׁי : פ כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ
בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ
וַיְהִי־כֵן : כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת
הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ
וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ
וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב : כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם

רש"י

נפש שים בה חיות : (כב) ויברך אותם . לפי שמכריס אותם ונדין מהם ומוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני האדם שעתיד לקללה לכך לא ברכן אלא יהא הוא בכלל : פרו . לשון פרי כלומר עשו פירות : ורבו . אם לא תאמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ואין יותר ובו ורבו אחד מוליד מרובה : (כד) תוצא הארץ . הוא שפירשתי שהכל נברא מיום רביעי ואין הוצרכו אלא להוליאם : נפש חיה . שים בה חיות : ורמש . הם שרצים שהם נמוכים ורומסים על הארץ ונרמסים כחילו נגררים אחר הזוכן ניכר . כל לשון רמש ושרץ בלשונו קומו"ברים : (כה) ויעש . תקנם בשביעים בהקוץ ובקומתן : (כו) נעשה אדם . עומתניטו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהן וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מינו בתהלים שאמר לו מיכה ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי ים ימין ושמאל לפניו אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכן בנזירה עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא לפי אלו נעזרת ואלו נעזרת אמר להם יש בעליונים כדמותי בתחתונים הרי ים קנאה במעשה ברחמית : נעשה אדם . אע"פ שהיו מיועצין ביניהן וים מקוס לאפיקורסים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת עניה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן

תורה תמימה

(כב) **ויברך אותם** . תנא בר קפרא, בתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי, הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים, שנאמר ויברך אותם אלהים פרו ורבו וגו' (כתובות ה' א') .

(כו) **נעשה אדם וגו'** . מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והכניסן בע"ב בתים ואמר

נקבה, שהזכר מכונה נתם בריה מפני שזקוף הוא ונקבה, והנקבה מכונה עקלתון מפני שמקפת את כל השוס כנחש שדלכו להקיף. ומה שלא ניחת לי' לר' יוחנן בדרשת הקודמת דקאי על הרשת שבים, י"ל משום דכיון דברשת נ"ל שמעמו שגם הנקבה היא גדולה כמו הזכר, נ"ל הו"ל לומר תנינים גדולים בלשון רבים שלא התנין הגדול, ולכן דרים דקאי על נויתן

זכר ונקבה, ושפיר כתב בלשון רבים. [1] ובמוך פסוק כ"ח דרים שלמעלה ניעתת בחמישי ונבעלת בשבי משום שנאמר בו ברכה לאדם, ויתכן לומר שלכן סידר ברכה לדגים נבי בהולה וברכה לאדם לשלמה, משום דבבהולה שייך יותר ברכה לדגים, כי לה יהות ברכת פו"ר מלשלמה אחר חולי כבר ילדה, ובדגים כתיב וילנו ורבו, אבל ברכה לאדם שייך גם בשלמה, משום

לבם

וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים וְיָהַב יָתְהוֹן יְיָ׃
בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ׃ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנָהָרָא עַל
יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלְהַבְדִּיל אַרְעָא׃ יח וּלְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא
בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים וּבְלֵילְיָא וּלְאַפָּרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא
כִּי־טוֹב׃ יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃
יוֹם רְבִיעִי׃ פ כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם
יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף רְבִיעָאי׃ כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחֲשׁוּן
יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא
הַשָּׁמָיִם׃ כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־ יָפְרַח עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעַ
הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ דִשְׁמַיָּא׃ כא וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא
הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ רַבְרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא
הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כְּנָף לְמִינֵהוֹן דְּרָחֲשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לְזַנּוֹהִי
לְמִינֵהוּ וַיַּרְא כִּי טוֹב׃ כב וַיְבָרֶךְ וְיָת כָּל עוֹפָא דְפָרַח לְזַנּוֹתְי

כצ״ל רש״י

בכתר אחד: ואת הכוכבים. על ידי שמיעט את הגבוה הרבה גבהה להפיס דעתה: (כ) נפש חיה. שיהא בה חיות: ארץ. כל דבר שיש גבוה מן הארץ קרוי ארץ. בעוף כנון זבובים. בשקיעה כנון גמלים וחיפושים והולעים. ובבריות כנון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: (כא) התנינם. דגים גדולים שבים ובדברי מגדה הוא שיתן וכן זונו שברחם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם. התנינם כתיב: נפש חיה.

תורה תמימה

(יז) ברקיע השמים. מכאן שחמה ולבנה כוכבים ומזלות ברקיע הם קבועים[נב] [חגיגה י״ב ב׳].
(כ) ישרצו המים. כתוב אחד אומר ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף, אלמא מהם אברו, ובתוב אחר אומר (פ׳ י״ט) ויצר ה׳ אלהים מן האדמה את כל עוף השמים, אלמא מארעא אברו, הא כיצד, מן הרקק נבראו[נג] [חולין כ״ז ב׳].
שרץ נפש היה. תניא, אנשי משמר היו מתענין בכל יום, בחמישי היו מתענין על המעוברות שלא תפלנה ועל המיניקות שלא יטותו בניהן, [על שם שנאמר בו] ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה[נד] [ירושלמי תענית פ״ד ה״ג].
(כא) התנינם הגדולים. הבי תרגימו, ארוולי דימא[נה], ורבי יוחנן אמר, זה לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון[נו] [ב״ב ע״ד ב׳].

המים, ולפי הדרשה שלפנינו יתפרש בשוב שעה, דכמו הכא שביום הבנה את החמה ועשה ומזמה ומפני זה נתגדל אור החמה, כמו כן אלה המעופפים ושוכנים וכו׳ יתגדל כבודם ושלומם יעשו וחרפה תשוב על מיקם. נב) כי בכולן שבעה רקיעים הם, ובכל אחד ים סגולה מיוחדת מה שאינו בחבירו, ומפרש זה הנקרא רקיע אומר הוא לחמה ולבנה ולכוכבים ומזלות, שכן משורש בקרא ויתן אותם מאורות ברקיע השמים. נג) כלומר ממקום שים מ׳ מים ויבשה. ומפשר

נקנס

בְּצֶלֶם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא
דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן׃ אִתּוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃

רש"י

הוּא לוֹמַר הַתְּחִלָּה כְּתוֹמֵר תּוֹכָם: בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אוֹתוֹ. פְּרָט לָךְ שֶׁאוֹתוֹ עֲשָׂה הַמְתוּקָן לְשֵׁם דִּיוּקָן יוֹצְרוֹ הוּא: זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אוֹתָם. וְלֹא לְוֹמַר הוּא לוֹמַר וְהָיָה אַחַת מֵעֲשׂוֹתָיו וְגוֹ' בְּמִדְרָשׁ מַגְדָּה שֶׁבְּרֹאשׁוֹ שְׁמוֹ פְּרִטְפִּיס בְּרִיאָה נִפְשׁוֹמָה וּתְ"כ חֶלְקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כֵּן הַדִּיבּוּר שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם

תורה תמימה

(כז) **בצלמו**. מלמד שנברא אדם הראשון מהול[ס] [אדר"נ פ"ב].

ברא אותו. רב יהודה רמי, כתיב בצלם אלהים ברא אותו וכתיב זכר ונקבה ברא אותם, הא כיצד, בתחלה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף נברא אחד[נא] [כתובות ח', א'].

זכר. א"ר יצחק א"ר אמי, כיון שבא זכר בעולם בא שלום לעולם, זכר—זה כר, וכתיב (ישעי' ס"ו) שלחו כר מושל ארץ[סב] [נדה ל"א ב'].

זכר ונקבה. א"ר יצחק א"ר אמי, בא זכר בעולם בא ככרו בידו, זכר—זה כר, וכתיב (ס"ב ו') ויכרה להם כרה גדולה. נקבה—נקיה באה, עד דאמרה מזוני לא יהבי לה, וכתיב (פ' ויצא) נקבה שכרך עלי ואתננה[סג] [שם שם].

ישו"ת. [ס] יש לפרש טעם הדבקת הכיון שנברא בצלם הקב"ה בוודאי לא היה צריך עוד שום תיקון להקרא תמים, ואמרו בנדרים (ל"ב ע"א) על שמעון שברחם לא היה נקרא תמים, ומכיון שאלהים ברא אותו וכתיב זכר ונקבה ברא אותם, הא כיצד, בתחלה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף נברא אחד[נא] [כתובות ח', א'].

[נא] ר"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא שני גופים מיוחדים ולבסוף נברא גוף אחד וממנו ברא את האשה, ועיין ברכות ס"ו ע"ב ומירושלמי י"ח ב' שכוי מופחתות בעין זו ויובן לקמן ס' ב'. ובגמרא לקמן מבואר כ"מ בדברש"ז זו (בעין ברכת חתנים, לאם ניזל בתר מחשבה שחשיבותה יתי יצירות צריך לנהוג בברכת חתנים לבד ברכת אחר יצר את האדם בצלמו שד ברכה יוצר האדם, רמז ליצירת שם ע"ם בכתוב (ה' כ') זכר ונקבה ברא ויקרא את שמם אדם], וכן קיי"ל. [סב] כך פירושו מהה והוא סימן שלום, ודרשת טוסריקו"ן היא, ושין מס"ב לקמן פ' לך (י"ז ה') מענין דרשות טוסריקו"ן בכלל. וענין הדבר שהזכר רוח שלום טו ים להסביר פפ"י מ"ד בסוגין האיש מקבל פיום ואין האשה מקבלת פיום [כלומר היא נתנה לקבל פיום כמו האיש], וכשהאיש אדם מרצה זה דרך לשלום, כי מצע הפיום מוצע רוגז, ולכן מכיון שבא זכר לשלום בזה עמו מדת השלום שדרכו ומצעו בכך, כמבואר. וגם יש לפרש פפ"י מ"ם בב"ר פ' פ"ם בשביה שהשדים יפות הבריות נמצין אחין אלו לאלו ואחות אחות לשלום, פי"ם, וכיון שהזכר מביא ככרו, להיינו פרנסתו, לשלום, מביא שלום לשלום. [סג] ע' מס"ב בשות הקודם בדבר לדעת טוסריקו"ן, ור"ל עיקר הטעות והפרנסה תלוי בהאיש, לבן האשה על הטעות והפרנסה אינה בהאיש, לבן האשה על הנשמת — זה זכות אבות, ומקור על הנשמת — זה זכות אמהות, וכן בירושלמי שבהדרן פ"י ה"ח כי השדים יתנו והנשמת תשפיעה, השדים יתנו

בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִּרְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־

בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל־אַרְעָא וּבְכָל־רְחֵשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא׃ כז וּבְרָא יְיָ יָת־אָדָם בְּצַלְמֵה

רש"י

סקמן ואם כתב תעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו והשוכתו כתב בלשון ויברא את האדם ולא כתב ויבראו : בלשמו . בדפוס שלנו : כדמותנו . להבין ולהשכיל : וירדו ודגת הים . יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה יכול לשמיש ומחיה מושלת בו : (כז) ויברא מלאים את האדם בלשון . בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידיים שנאמר והנה עלי כפיכה נעשה בחיתם כמעבד העשויה ע"י רוכם שקורין קוני"ו וכן

תורה תמימה

לכל אחד כתבו לי תורת משה רבכם , נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד וכתבו לו אעשה אדם בצלם ובדמות[נח] [מגילה ט' א'] .

נעשה אדם ונו' . א"ר יוחנן , כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתם בצדם , הם פקרו בפסוק נעשה אדם בצלמנו כדמותנו , מה כתיב בתרי' ויברא אלהים את האדם בצלמו[נט] [סנהדרין ל"ח ב'] .

דשם אדם כולל זכר ונקבה כמ"ש זכר ונקבה ברא אותם ויקרא את שמם אדם (ה' ב') ובדמו"ן (יבמות ס"ג ע"ל) כל מי שאין לו אשה אינו אדם , ישו"ם , ולכן כשנבראת עתה נאמר לו ויש לה תואר אדם . —

וכמה נפלא הדבר שלא רצינו ולא שמענו מי שיגזם למעלה את נפשו בחמימי , אין בשבועי תלמוד שתשבח בחמימי והבעל בשבי , ולפי כל הפסקים המימנו הבר זה , כי מע"ם דיע"ל דלפי מסקנת הגמ' בכתובות ד' ע' דבמקום שבחי דינין קטנין בכל יום אדם בשת בכל יום , וכתיב התום' דהא דלא חייבינן לעשות לברכה הוא משום דמעשה זה לבד לא היו קונעין יום מיוחד , עכ"ל , לך פשוט הדבר דלטוב שאין לקבוע טוב ומעה מחמת זה , אבל עכ"פ בכל מודים לעשה טובה יש בזה , ומי נתן מבלא זה מכמה וכמה מבאים שטובות לעשות בשבועין לשון ברכה והוקבעו בפוסקים למבא הלכה , כמו ליעשה בחתיית רחמונה של חודש בעוד שהלבנה במלואה ולעשות החופה תחת כפת השמים לשון טוב שיהיה זרעם כבוכבי השמים ועוד כאלה , ומכ"ש זה שנאמר מפורש בגמ' במקומו ועיש .

ואף כי י"ע שמושים ליעשה ברכיני משום המבא שאין מתחילין בב"ד [כמ"ש לעיל בפ' י"ד מות מ"ת] , אך מאן סבין לבטל מבא הלכה שבתלמוד מפני מבא בעלמא לבד , ועוד כי הלא אפשר להשבח ועם להבעל בלי חמימי .

ולכן נראה דמי שרוצה לאחם לעשות חו"ע בזה , טוב לנקוף גם לעיין משולי בתוס' הפשט לברכה לאדם שאמרו בני אלמנה [ב' פ' כ"ח] , וסייע שאמנם בחמימי ותבטל בלי הסיק לבשני , ובאופן כזה יש שימנה דדנים ולאדם גם יחד , ולא קשה מ"ם בר קפרא שאמנם ברכיני ותבטל בחמימי , יען כי הוא אמר פעמו רק טקף לעשה המשנה רים בתוכות בתולה בשאת ניום הרביני שעשמים בשבת אחי דינין ויבטין בשני ובחמימי ואם יהיה לו פעמת בתולים יכים בב"ד ביום ה' , אך זה הוא רק עד ימות עזרא שהיו ב"ד יושבים בשני ובחמימי , אבל מן אז והלאה שב"ד יושבים בכל יום בולאי גם בר קפרא מודה שרשאי שאמנם ביום החמישי ותבטל בלי הסיק לבשני כדי שלא לנקף ברכה דדנים ולאדם יחד , וגם זה היו נמנעים מעבור על המנהג שאין מתחילין בב"ד בחמ"ש , ודו"ק בכל זה . נח) ולא ככותב בלשון רבים כדי שלא יאמר שחי רשויות הן . ומה שבאמת כתיב בלשון רבים הוא משום למדנו שבבוד והגדולה לך הוא , וכמו במלך ב"ד שמדבר בלשון רבים , אלא שאלמי לא היה מקבל זה מפני שהוא היה רוצה למנות עילה בתורת משה . ונראה לאלה"פ שהיו יכולים להביא לו ראיה דרשות אחת בבריאה מלכתיב בפסוק הסמוך ויברא אלהים את האדם וכמ"ש בדרשת הבאה , בא"ו לא היו רוצים להתוכח אתו הרבה וכמ"ש כאלי נוטה בחמימי ל"ב ע' בלנלמדר מוקדון וזקני הגבל , ישו"ם ולפניט לעיל בפסוק ע' . ומה שנוגע שול לנמדה זו בתרגו לעיל בפ' ברשתית ברא אלהים , ישו"ם ולקח לבאן . נט) ומה דכתיב בלשון רבים הוא משום דק הוא מדרך הכבוד וגדולה וכמ"ש בדרשת הקודמת ולעיל בפסוק ע' אות ו'

אַרְעָא׃ כה וַאֲמַר יְיָ הָא יָהֲבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּרַע זַרְעָה מִוְּדַרַע דִּי עַל אַפֵּי כָּל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּרַע זַרְעָה מִוְּדָרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל׃ ל וּלְכָל חַיַּת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵן׃ לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ

הָאָרֶץ׃ כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב | זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ ל וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל | רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר

רש״י

(כט) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. הטוב להם בהמות וחיות למאכל ועל הדשא לחדש ולאחזו לסייע בריה ולחטוב עצר לך כל זרק עשב יאכלו יחד כולם וכשבאו בני נח התיר להן בשר שנאמר

תורה תמימה

(כט) לכם יהיה לאכלה. אבר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, שנאמר לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ—ולא חית הארץ לכם. ואע״פ דכתיב (פ׳ כ״ח) ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת, הנהו למלאכה[ס״ט] [סנהדרין נ״ט ב׳].

(לא) כל אשר עשה. א״ר אלעזר, אע״פ שלא נאמר כי טוב בשני בשבת [אפ״ה] חזר וכללו בששי, שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד[ס״ט] [פסחים נ״ד א׳].

כדין הקדוש לאין מוכרין ס״ת לא דק בשביל שתוכי יתומים זכריס.

אך עם כ״ו ים לקיים חדושם של המג״א וב״ם לף כי גם מפעמם, והוא ע״פ מ״ש בגיטין נ״ע ע׳ למשום הכם לפקר התינו לשחחר שפחה לף כי טובים השנים מן האחד שיש להם שכר טוב בעבורו, יעו״ש, וכן ביחומה עניה ים לחום לזה מבואר שאין מי שידקוק לא ולהשניח על חוס לדבה מוכרין גם ס״ת כדי להציל. סו) ומעתה שפיר מלתה בלנים ובשופות כמ״ש בב״ק כ״ה ע׳ המביא בעיות ובשופף, ופירש״י קשר קרון לגג שבים ועשו ביבשה על שפת הים ומביאה מעיגין לתוכו, וכן מצינו דיפה בחוזיק ותרנגולין (ב״מ ע״ח ב׳), וכן החיות, ואפילו הכחם, הוי מפסידין לו לחדש בשעת הבריאה. —

ודע דעפ״י דרשת זו יש לפשביר מה שמצינו במדרשים דממספר השבע מעות שנעשוו ב״ע הפרה מעט מבר מן פחי לחדש״ר [לא בקונית הגמ׳ בפסדרין נ״ע ב׳ והרמב״ם פרים פ״ט ממלכים תפם עיקר בפחדם ע״ם בפ״מ] ולבר זה פריך עשם, ולפי דרשה זו יתבאר היטב, דהיון שהפרה עניו מלילת בשר בלבד מחילת לא שייך בו לווי על מיסור לבר מן פחי, אבל בשבע נח והותר לו בשר — נעשוה לו על לבר מן פחי.

והנה דעת מ״ל זה לחיסור אכילת בשר נמשך עד הזמן שיצא נח מן התיבה, ומפחיר זה לדבריו שם פירק עשב נתתי לכם לת כל, דבלבלו גם בשר, ולא מהבר בכלל פעם חיסור אכילת בשר לחדש״ר, ומעתה במדרש חגדה על התורה [נדפס מכ״י בווישן תרכ״ל] וז״ל, הותרה בשר נוח לפי שהקריב קרבן, ועוד שהכל למיתה שומדים, אבל לחדש לא הותר, לפי שהכל לחיים עתידו עד שחעת. ונזדמן גזירה על כל בריה למות, עכ״ל, ושבעין מבואר סו) דהנאמן לת כל אבר עשה קלי על בריאת כל שבת ימי הבריאה. ובפעם הטוב כי טוב בשני בשבת שתבאר לעיל בפסוק ח׳. —

ובמ״ר כאן אית דאמרי טוב מאד זה המות, ותמהו רבים איך שייך לכנות לת המות בשם טוב, ולי קשה שוד מאי שייכות לבר זה בגמר מעשה בראשית.

ונראה

כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשָׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׁת עַל־

כח וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וְסִגוּ וּמְלוֹ יָת אַרְעָא וּתְקוֹפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרָחֲשָׁא עַל

רש"י

בשבשי וגם פירש לך כיולד בריינתן ופירש לך במקום אחר: (כח) וכבשה. מסר ויי לגמדך שהזכר כובש את הנקבה שגם תהא יצמית ושוד לגמדך שאתם שדרכו לכבוש מצוה על פריה ורביה וגם הכתוב

תורה תמימה

(כח) ויברך אותם. תנא בר קפרא, אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי, הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם, [שנאמר ויברך אותם ויאמר להם אלהים פרו ורבו][סר] [כתובות ה' א'].

וכבשה. האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, דאמר קרא וכבשוה—וכבשה כתיב, ומי דרכו לכבוש—האיש דרכו לכבוש ואין האשה דרכה לכבוש[סה] [יבמות ס"ה ב'].

ימותו — זה זכות אבות, והגשמות תמותנה — זה זכות אמהות, וכל זה מתאחר יפה ע"פ הגמרא לתגיבה שהבאתו ונתרנו דהריס הם בערך זכריס וכנגדם נגשות — נקבות, ואין להאריך שוד. סד) עיין מש"כ לעיל בפסוק כ"ב בדרשת כיוצא בזו לענין נשואי בתולה וגרף נכאן. סה) פירש הרע"ב בהשמה כאן, האיש דרכו לכבוש את האשה, וכגרשה רומז למ"ש במ"ר פרשה זו האיש כובש את אשתו שנא' תנח נשוק, אבל ע"ז ע"ל פשוט דקאי על כבוש הארץ במלחמה וכמ"ש בקדושין ג' ב' דדרכו של איש במלחמה ואין דרכה של אשה במלחמה, ולפי פירוש זה הי' כוונת הדרשה מענין לענין זה שכתוב ומלאו את הארץ וכבשוה, לאחרי ד"וכבשה" כתיב משמע דרק עליו היה הציווי של כבישת הארץ (והכבישה היא ע"י הרבוי) וגם על אשתו וממילא פשוטה היא מהשתדלות לרבות הנשים. ותהיה תפוח המצוה "וכבשה" התכלית להציווי הקודם "פו"ל". אבל לפי הרע"ב גם מהאי לית נפקמה לדשה זו על זה בפשוט.

וכן יתאחר לי לפי פירושו זה מה שפרחו רבים לכוין משם הדבר שמצוה מצות פו"ר מפארי מצות שחיובם יותאל מבן י"ג שנה, ורק מצות פו"ר היא מבן עשריס, כמש"כ הרמב"ם בפ' ט"ו ה"ב מחיבות [כי לף שאמרו בן י"ח לחופה הוא רק לשיעור הראוי, אבל נעבור על מ"ש עוברים מבן עשריס], ולפי האמור בזה לחיוב פו"ר תלוי במי שדרכו לכבוש במלחמה, ודבר ידוע הוא שחיוב נשאת שוה מבן עשריס שנה ומעלה, כמפורש כ"פ בתורה. —

ויש פוסקים שכתבו דלף שאין האשה מחיבת במצות פו"ר נכ"ף חיבת במצות לא תהו ברואה לשבת

ירדה (יבמי' מ"ה) והיא מצוה דרבנן [עיין בתה"ע סי' ג'], וזה יצא להם מסוס דחשבו מצות פו"ר ומצות לשבת ירדה לשתי מצות, אבל לא ידעתי מהיכי תיתי לומר כן, כי בודאי פשוט הדבר, דהא לדשבת ירדה הוא רק בתור ושעה למצות פו"ר, וע"כ בפשוט עיקר המצוה יפול גם הטעם, ובאמת ברמב"ם לא מצאתי כל רמז למצות לשבת ירדה, וכגרשה ס"ל דאשה פטורה ממצות פו"ר פשוט מוחלט ולפיכו מדרבנן, שכן כתב בפ' כ"ל מהל' כ"ו מאכ"ב ומצות לאשה שלא תשמח לשולח אף תשמח לעברים, ואם היה זה עכ"פ חיוב מדרבנן לא סי' סותם לדבריס, ושל ים לשאות זה

נכ"מ בחבורו

ואמת שמצאתי בר"ן רים פ"ב דקדושין שכתב חיובית לנשים זה שכתב וז"ל, אע"פ שאין האשה מצוה בפו"ר מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מכלית לבעלה לקיים מצותו, עכ"ל, ואף גם מצאתי קצת סמוכים לשכתב זו בתוס' ר"ה ו' ב' דאע"פ שאשה לעצמה פטורה מלמות יו"ם [מטוס דהוי מ"ע שהז"ג] מ"מ חייבת בשביל בעלה שלא ט לעשות בעליה, וכן בתב מעין שכתב כזו גם' תרדיס למחיבים ישראלים לשמוע ברכת כהנים כדי שיוכלו הכהנים לקיים מצותם, לף לפי' ג"כ הוא אין זה אלא למצוה בעלמא וגם רק זו שהיא תחת בעלה, וגם בכלל שכתב מחולקה היא, ולדעתי לא שמיע לי', להרמב"ם, אחרי כי אין לה מקור בגמרא, וכבן לפי המבואר אין שכתב יסודית לחיוב אשה במצות לשבת ירדה.

והנה כתב המג"א בסי' קנ"ג ס"ק ס' וב"ח באה"ע סי' ג' ס"ק כ' דהא דקיי"ל מוכרין ס"ת להשיא יהומים — הוא הדין יהומות, אפשו דגם האשה מחויבת במצות לשבת ירדה, עכ"ל. וכמה לפי מש"כ לעין יסוד לחיוב נשים במצוה זו, לפי"ז יתקיים הדין

עֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ
מִכָּל עֲבָדְתֵּהּ דִּי עֲבָד׃ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־
ג וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת
וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבָדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד׃ מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים

רש"י

שיהו יודע עתיו ורגעיו לריך להוסיף מחול על הקודש. והקב"ה סיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוס השנה ונראה כאילו כלה בו ביום. ד"א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: (ג) ויברך ויקדש. ברכו במן בכל ימי השבוע ירד להם עומר לגולגלת ושבתי להם משנה. וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת. והמקרא כתב על העתיד: תאר ברא אלהים לעשות. המלאכה

הורה תמימה

לכל אחד כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד וכתבו לו ויכל אלהים ביום הששי וישבת ביום השביעי") [מגילה פ' א'].

(ג) ויברך ויקדש. ברכו ברכו וקדשו—ברכו במן וקדשו במן") [מכילתא ע' יתרו].

כי שרש שבת בתורתינו עניל רמז והסכם כמנהג כ"פ שם' לניגל (ד'—ז') הוה שבת, תלין שבת ניובת, ושוב. —

ומה שכתבנו דלרים שבשם מלמון שבי ותפארה, נראה להביא לדעי' ויקהל) שעניני המרחות שהיו הנשים מקשמות ומפארות עמון בשם.ועי"ש ברש" שפי' שבחות מלמון שבת וקיבוץ, ותיבו פי' מרחות, ולפי מש"כ יתבאר היסוד. ד) כדי שלא יאמר דביום השביעי נמר מלאכתו, ונאמת הוי בתור הלמון ויכל ביום השביעי — שביום השביעי כבר כלתה המלאכה, וכמו בתור הלמון לך ביום הרחמון תשביתו שתור (פ' בא) שפירושו שביום הרחמון של חג כבר יהיה נשבת, ומה שלא נאמרו כזה לפני תלמי הוא משום לאחרי שלא די' מקבל פירוש זה, מפני שאולי היי רוצה למנות שילה בתורת משה כמש"כ רים פרשה הקודמת. —

ומה שלא כתבה בתחת התורה ויכל ביום השבי כדי שיהי' הלמון יותר מבורר הוא כמ"ש שהקב"ה יודע לכוין עתים ורגעים, ופ"ב לפשר לכתוב בי' מפורש שכלה בביאת יום השביעי ממש ומשמש, שא כמו בו"ל שמפני שהי לפשר לו לשמש מוסיף מחול על הקודש. —

ודע דמה שלא כתוב בברייתא יום השבי ויהי ערב ויהי בקר יום שביעי כמו בשאר הימים, ע"ל דדומי למ"ש בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב ובב"ר פ' י"ח, ג"ו שנות שמשה סתרה ביום השביעי, י"ב בערב שבת, י"ב בלל שבת וי"ב ביום השבת, ור"ל שמתי המירה החמה בע"ש שוב לא שקעה עד מוצאי שבת, ולכן לא כתיב ויהי ערב ויהי בקר יום שביעי, לאחרי שלא שקעה המה בלילי שבת ולא הי' ערב בלל רק יומא תריתאה מג"ו שעות.

אבשם זה נופל לריך שיש למה נאמת לא שקעה שמשו של ע"ם עד מוצאי שבת, ומה שיש בדבר, וי"ל דבאמת כן מוכרח הי' הדבר, לאחרי דהנגלת הזמן ותחומי יום ולילה של כל יום מימי הבריאה הם מבריאותיו של הקב"ה כפי המתבאר מלשון ויהי ערב ויהי בקר הכתוב בכל יום ש"ב לאחרי שביום השביעי שבת מכל מלאכתו, ש"ב הלא לא הי' יכול עוד להברא היות הערב והבקר של יום השביעי, ולכן עשה הקב"ה את זריחת השמש של יום השבי עד מוצאי שבת, וע"ש מש"ב בעניין השייך לפשר זה נקמן בפ' יתרו בפסוק שבת לה', ודו"ק. ה) ענין הברכה והקדוש במן פשוט הוא, שבשת ירידת המן לא הי' יורד בשבת, כמבואר בפ' בשלח, וזה הוא מפני קדושת היום, ועם זה מתבאר היום כי ירד עבורו כפליים בערב שבת, ולא היו לריכין להסריח בשבת לעקום כמותו, וש"ב לפיטו בענין זה בפ' בשלח ובפ' יתרו. —

וע' במו"ק כ"ג ב' בתוס' ד"ה מ"ד שכתבו שפ"י תירוצמי [והוא בברכות פ"ב ה"ז] שעם הדבר אמן מצוות טובה בשבת, משום דכתיב (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עלב עמה, ושבת כתיב בה ברכה, עכ"ל, ודומי לפשוט שלפיטו דכתיב ויברך מלהים את יום השביעי.

ויש להעיר לכאורה ל"ל לירושלמי שעשה זה שפ"י דרשת רמיקה, תיפוק לי' דס"ל לירושלמי נופי' דשבת נקרא יום שמחה וא"ב ממילא אין נוהג בו מלילות כמו ביו"ם משום שמחה, שכן מיתת בירושלמי מגילה פ"ת ה"ד, שעודת פוריס שהל בשבת מלהרין אותה עד לאחר השבת, משום דכתיב בפוריס לעשות אותם יתי משתה ושמחה, את שעשתהו תלויה בב"ד [עבור הענה וקדום המזדע], יש שבת שעשתהו תלויה בידי שמים, ע"כ, כלומר ביום השבת קדום ושומד מבני עורך

יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ ב א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃

יְהֵא צְפַר יוֹם שִׁתִּיתָאֵי׃ א וְאִשְׁתַּכְלִלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן׃ ב וְשֵׁצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִדְתֵּה דִּי

רש״י

כל רמז אצר הוא מי וגו׳ כיוצא עצב שהגדיתי לאדם הראשון נתהי לכם את כל: (לא) יום הששי. הוסיף ה׳ בששי כנגד מעשה בראשית לומר שהקדה עמהם על מנת שיקבלו עליהם שבעל המשא מושכי טורח. ד״ל יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ו׳ בסיון (ס״ת ששה ו׳ בסיון שקבלו שבעל התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ונתשב כאילו נברא העולם עתה. וזהו יום הששי כה״ת אתו יום ו׳ בסיון) המוכן למהן תורה: (ב) ויכל אלהים ביום השביעי. כ״ם אומר אצר ודם

תורה תמימה

יום הששי. ה׳ יתירא למה לי, אצר ריש לקיש, מלבד שהתנה הקב״ה [תנאי] עם מעשה בראשית ואמר להם, אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו[סה] [שבת פ״ח א׳].

ב (א) ויכלו. אמר רב המנונא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית, שנאמר ויכלו השמים, אל תקרא ויכולו אלא ויכלו[סו] [שבת ק״י ב׳].

וכל צבאם. א״ר יהושע בן לוי, כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לעבדונם נבראו[3], שנא׳ ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, אל תקרא צבאם אלא צבונם[3] [ר״ה י״א א׳].

(ב) ביום השביעי. מעשה בתלמי המלך שבנם ע״ב זקנים והבניתן בע״ב בתים ואמר

תראה נכונה הענין, למען הכונה על מיתת האדם

נבד תלת גם בכולן על הפסד ואבדן כל דבר

מהממה נשוא, הן בע״ח והן דומם ונומח, יען דכל מין כליה כולל בעצם מיתה וכמ״ש בב״ק כ״ג ב׳ בעבירת כלים שבירתן זו היא מיתתן. והביאור הוא, כי נודע כי כל דבר נפסד וכלה בשוא אחי נא הגישו בני האדם לתכלית המעולות, יען כי מכיון שכל דבר שי מתקיים לנצח נא היו משתדלים להמציא הדבר מחדש ולעשות בו את המלאות הממה, ובהיות כן הנה כל דבר הדום שתא רואים בשוא טובע מפנת אבדן והפסד הדבר הקודם לו, ולכן כל דור ודור מעלים כחות הבריאה ויסודי העבע שקבע ומשביע הקב״ה בעצמת ימי הבריאה.

וזה הוא שאמר בפוא בצר הבריאה וירא אלהים כי טוב אחד זה הממה, כלומר, האבדן והפסד שבא בעולם הוא טורח שוד להתחדשות והשתלמות הבריאה היסודית, וזה בלחמת טוב אחד, וגם שייך הענין בצר הבריאה בעצמת ימי בראשית, ודו״ק. פה) אדייק אם לא כתיב יום שני כמו בשאר הימים בלא ה׳ הידיעה, ופירש״י ותוס׳ דאמרו על שני בסיון שבו נתנה התורה, ויהי הפירוש יום השני — יום השני המיוחד וכמו הרבה דרשות כאלה בחז״ל.

*) פירש״י ויכלו — הקב״ה וזה, שמספר בשבתו של מקום, עכ״ל. ובעם הדייק בראשה הוא מבוס דהשתן ויכלו אצר ו׳ מורה בפעמים עפ״י הכתיב גם על כליה והפסד, ומבען ויכלו בחיר״ק כמו עד כלותם (ב״ת פ״ו), ושחבי ה׳ יכלו (יחני ג׳), ומ״ב הוי בהמשות כמן שאבאו תמו השמים והארץ וכו׳, ולכן מפרש כמו ים אם למכורת ויכלו, דקאי על הפועלים שנאמרו בריאת השמים והארץ וכו׳, וכמו ויכלו לנחל את הארץ, ויכלו מהלך את הארץ (יהושע י״ח). ועיין הטיתוף מה נראה הכונה, דכיון לומר שכל מעשה בראשית נעשרו הרי הוא מדרש שנא אצר הקב״ה בשולמו בלום, ג״כ נעשה בשוף בזה בהולאת הקב״ה נם הוא, אלא הוא מעיד בתורה על שאר הבריאה בעצמת ימי בראשית, וע׳ בחג״ל.

ב) בקומתן פירושו שמיד היו רואים להשתחוה כמו עד פרי סיב רחוי לעשון פרי מיד, ובגיונם הוא עניין יופי והדור, מלשון נבי והפארה, כמו לעפרת נבי (ישעי׳ כ״ח), וע׳ בלות הבח. ולדעתן — שהלכו אם רלונם להברא, וע״ע בלות הסמוך. ג) יתכן למדייק מצום לנפי חבי הלשון הי׳ ע״ע וכל נבאותיהם, ולשון שנאם משמע שנבא אחד לשמים ולארץ ונאמת הלא שוים הן, ולכן דרשו ע״ד אסמכתא וכל בניונם. והמה לא נתבאר מאין דרשו מכאן שוד קומתן ולדעתן, ואפשר לומר דבשעון בניונם כלול הכל, דלהרי דבאור מנת בניונם הוא מלשון נבי ופאר כמ״ש, ואם לא סיו בקומתן אין בהם הדור, וכן כלול במנת שנאם—רלונם,

יי אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא׃ עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃
ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד־לָא הֲווּ בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְּחַקְלָא עַד־לָא צְמָח אֲרֵי לָא אַחֵית מְטָרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל־אַרְעָא וַאֲנָשׁ לֵית לְמִפְלַח יָת־אַדְמְתָא׃ ו וַעֲנָנָא הֲוָה סַגֵּי מִן קֳדָם יְיָ וְאַשְׁקִי יָת כָּל־אַפֵּי אַרְעָא׃ וְכֹל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ ו וְאֵד יַעֲלֶה

רשי

שמהומה מכל מדיני ופיזוזה למעט לרדת דרך שם׃ (ה) טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ומינו לשון קודם ומינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ושוד אחר כי טרם תירמון עדיין לא תירמון ואף זה הפרש עדיין לא היה בארץ כשנתברה בריית העולם שאני קודם שנברא אדם וכל שכן השדה עדיין לא צמח וכן׳ שכתוב תועלת הארץ לא יעלו על פתח קרקע עמדו עד יום ו׳ ולמה כי לא המטיר ומ״ש לפי שהדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם על גשמים וכשבא אדם ויודע שהם צורך לעולם להפלל עליהם וירדו ולמטו התועלות והבשמים׃ ה׳ תולדות׃ (ו) ואד יעלה׃

תורה תמימה

ואחד ביו״ד[ה]), ואיני יודע איזה בה׳ ואיזה ביו״ד, כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרא בהבראם — אלא בה׳ בראם, מכאן שהעוה״ז נברא בה׳[ו] [מנחות כ״ט ב׳].

ארץ ושמים. בכל מקום הקדים הכתוב שמים לארץ וכאן הקדים ארץ לשמים, כלמד ששניהם שקולים הם[ז] [ירושלמי תגיגה פ״ב ה״א].

(ו) ואד יעלה. תניא, רבי אליעזר אומר, ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, מלמד שאותו הפרק זמן רביעה היה[א]) וירדו גשמים וצמחו, ומכאן שבתשרי נברא העולם[ב]) [ר״ה י״א א׳].

ואד יעלה. תניא, רבי אליעזר אומר, כל העולם כמימי אוקינוס שותה, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה[ג]), אמר לו רבי יהושע, והלא מימי אוקינוס

והמרן הם יסוד והחומר לכל הנבראים שבעולם ומהם מתהוה הכל, וע׳ מם״כ לעיל בדברים הללו נפסוק בראשית. ח) דרים כן ע״ל רמז מפסוק דישעי׳ כ״ו כי ביה ה׳ צור עולמים, דהו״ל לכתוב כי יה ה׳, ורומז כי בי׳ ובה׳ צר הקב״ה שני עולמים. ט) יתכן לכן טועית המלה בבראם מפשטה, מפני לשון בהבראם לפי הפשט מפשע תולדות השמים והארץ בעברו ביום שנבראו שמים וארץ, וזה הלא לא יתכן, שהרי השמים והארץ בעברו ביום הששי ותולדותיהם בעברו במשך ימי השבוע. וכוונת הענין כה׳ בראם יתבאר עפ״י מ״ש בב״ר פרשה י״ג, בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב״ה את העולם אלא בדבר ה׳ שמים נעשו, ויודע כי האות היתר קלה במבטא הוא הה׳, מפני שהיו נריך לנעוע בהברתו את חברי ההברה, ולכן נתן רמז לזה שבקול ברא הקב״ה את העולם מה דבה׳ בראם, כלומר קלות הברת הה׳ [י]) ובמכילתא פ׳ בא מובא נ״כ דרש זה, ומפרש שם דהענין שקולים שיהו שבעתה נפעם אחת, וכבר כתבנו מענין זה בפרשה

לַעֲשׂוֹת׃ פ שני ד אֵ֚לֶּה תוֹלְדוֹת י אִלֵּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא
הַשָּׁמַ֖יִם וְהָאָ֑רֶץ בְּהִבָּרְאָ֔ם בְּי֗וֹם כַּד־אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דִּי עֲבַד

ח׳ ועירא

רש״י

שהיתה רלויה לעשות בשבת כפל ועשאה בשבי כמו שמפורש בב״ר: (ד) אלה. המעורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳. למדך שכולם נברחו ברעתן. ד״ח בהבראם בה׳ שמתר ביה ה׳ צור עולמים בב׳ אותיות הללו של השם יצר ב׳ עולמים ולמדך כאן שהעוה״ז נברח בה״ח (ס״ח רמז כמו שהב״ח פתוחה למעה כך העולם פתוח לשבים בתשובה ועוה״ב נברח ביו״ד לומר שהיקים שבאותו זמן מועטים כמו י׳ שהיא קטנה באותיות) רמז. בירדו הרשעים למעה לרעות שחת כה״ח זשת

תורה תמימה

(ד) אלה תולדות. ולמעלה כתיב ויכל אלהים את כל מלאכתו, ומה ענין זה לזה, אלא יום נכנס ויום יוצא, שבת נכנס ושבת יוצא, חודש נכנס וחודש יוצא, שנה נכנסת ושנה יוצאת, ואעפ״כ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים׳) [ירושלמי ברכות פ״א ה״א].

תולדות השמים והארץ. תניא, ר׳ אליעזר הגדול אומר, אלה תולדות השמים והארץ—תולדות השמים מן השמים נבראו, תולדות הארץ מן הארץ נבראו׳) [יומא נ״ד ב׳].

בהבראם. דרש רבי יהודה ב״ר אלעאי, שני עולמות שברא הקב״ה, אחד [ברא] בה׳

נ״ל נקדשו, וכרי מבואר דסמ״נ לירושלמי דשבת נקרא יום שמחה.

וצ״ל דסח נופח דשבת נקרא יום שמחה למד מירושלמי

מפסוק זה דמצלי שבתאי, דמדכתיב ברכת ה׳ היא תעשיר וגו׳ יוסיף עצב עתה ושבת כתיב נח ברכה, מבואר דחייב בשמחה. ודברי התום׳ ני״ע, דנ״ע כל הצריכות נעול דהי׳ אפשר להו לפרש בפשיטות עפ״י הירושלמי דכיון דשבת חייב בשמחה לכן אין תענות שוהגת בו כמו ביו״ט.

ועב״ם תמה אמי מאלו על מש״ב אין תחנונים בפשיטות דשבת אין חוזר שמחה [ע׳ חדושי בכור שור תענית נ׳], והלא מירושלמי שבתאי ועפ״י מה שבארנו מבואר מפורש הסיפך מזה דשבת חייב בשמחה, ואי משום דשבתי קבלה מצאנו רק וקרחת לשבת שוגג (יבמי׳ נ״ח), אך מה בכך, די״ל משום דלעד חיוב שמחה צריך לקרוא נם שוגג, משום דשמחה ושוגג שני ענינים שונים הם, כמ״ש בשבת ס״ב ב׳, כל מידי דאית בי׳ תעגוג ואית בי׳ שמחה וכו׳, וכל מידי דאית בי׳ תעגוג ואית בי׳ שמחה וכו׳.

ויותר מזה מצאתי שגם התורה קראה לשבת יום שמחה, שכן מבואר בספרי פ׳ בהעלתך ויום שמחתכם ובמועדיכם, ויום שמחתכם — זה השבת, ועיי״ש בהנהות הגר״ש.

וכן נראה רמי׳ מכריתת לחיוב שמחה בשבת, ממ״ש בספרי פ׳ ראה דכל המועדים חייבים בשמחה מדכתיב בשנושות ושמחתם וזכרת כי עבד היית במצרים (שם), ומכיון שכל המועדים הם זכר ליציאת מצרים לכן מחויבים כולם בשמחה, ע״כ. ועפי״ז בשבת דכתיב (פ׳ ואתחנן) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ממילא מחויבים בשמחה, וזה רמי׳ נאמנה, ויש עוד רמיות לזה.

וגם עפ״י הסברא נראה כן, דבכל שידוע בתורה קבלו שרואל את מנות שבת במרה בתחבה ולא כשאר מנות מתכן תורה ע״י כפית הבר כנודע, ואשר מעשה זה מוסיפים בתפלת יו״ט שאל בשבת ותתן לנו בתחבה וכו׳, וזכה לומריס בתפלה ובקדוש של שבת, ואמרו בשבת ק״ע ג׳ כל מנה שקבלו ישרואל עליהם בשמחה עדיין עושים אותה בשמחה, וא״כ בודאי רמוי להיות בשמחה בשבת, וכן יהיה נשון בתפלה שמחו במלכותך שומרי שבת.

ומבוצא בזר תרתה כי אין כל הכרח למש״כ תר״י בשבת, והביאו רמי׳ ממ״ם [שבת קי״ח ב׳] עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ונפי מש״כ לשבת מחויב בשמחה ממילא מחויבים בתענית בשר, כמ״ש בספרים ק״ם ג׳ אין שמחה אלא בשבר [וע׳ מש״כ ס״פ ראה], והרמי׳ שהביאו מן עשה שבתך חול וכו׳ רחיה קושה היא, וע״ע בב״י נאו״ח סי׳ רפ״ח ונפניו בפ׳ אמור בעניו שבת וכאן אין להאריך שוד. ו) נמצאה מזה מפאר נפלאות הבורא בדרך משל, כמוהו שבעולם אדם טוסך כלים ע״י שהות זמן רב הן מעלין חלודה, ברם הכא [במעשה בראשית] הן ברגי מוכן, בכל שעה ושעה הן נראין בשעת יציקתן, ונרמז וסימן בדבר זה מביא שמך מהפסוק שלאחר כן הם היום וכן היו בהבראם. ז) נראה לפקפק ני׳ מלשון תולדות, דמשמע ואלו הם בערך אבות, והיינו שבהם — תולדות, והבאור הוא כמבואר ברמב״ן בפרשה הקודמת דהשמים

כָּל־אַפֵּי אַדְמְתָא: וּבְרָא יְיָ
אֱלֹהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן־
אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי
נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוָת בְּאָדָם

הָאֲדָמָה: וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־
הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו
נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

רש"י

ותמ"כ לם את העיסה לף כמן והסקה ותמ"כ וייצר: (ז) וייצר. שתי יצירות יצירה בעולם הזה ויצירה לתחיית המתים מגיד בבהמה שתיכף עומדת לדין לא נכתב ביצירתה ב' יודי"ן: עפר מן האדמה. לכך עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה. ד"ת נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי ולטולי תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים נוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים. לפי שכיוון ראשון נברא שמים וארץ. שתי ברית ריקיע לעליונים. בשליבי תרתי סיבבה להתחתונים. ברביעי ברית מלורות לעליונים. בחמישי יצרו המים להתחתונים. חוזק בששי לברואות בו בעליונים ובהתחתונים ואם לאו ים קללה במעשה ברקיעית שיהיו מלו רגיס על מלו בבריאת יום אחד: נפש חיה. לף בהמה וחיה נקראו נפש חיה לף זו על מדם חיה שבטולן

תורה תמימה

(ז) וייצר. [תניא] מאי דכתיב וייצר בשני יודי"ן, כדר' שמעון בן פזי, דאמר, אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי[א2]), אי נמי כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר, דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון, שנאמר (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני[ב2]) (ברכות ס"א א'). וייצר. מאי דכתיב וייצר בשני יודי"ן, א"ר זעירא בשם רב הונא, [רמז לשתי יצירות], יצירה לשבעה ויצירה לתשעה[ג2]) [ירושלמי יבמות פ"ד ה"ב].

עפר מן האדמה. אמר ר' יודן בן פזי מלא תרוד אחד [עפר] נטל הקב"ה ממקום המזבח וברא בו את האדם[ד2]), הדא הוא דכתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וכתיב (פ"ם יתרו) מזבח אדמה תעשה לי, מה אדמה שנאמר להלן מזבח אף אדמה שבבאן מזבח, אמר הקב"ה, הלואי יברא ממקום המזבח ותהא לו עמידה[ה2]) [ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב].

לנפש חיה. רבי יוסי אומר, אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית, שכא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו. אמר רב יהודה אמר רב, מאי

מן המרן כמבואר סכא לף ענני כבוד הי' נדלוס מן המרן, ויתבאר שד ענין זה לעיל מ"ם פ"ם רלה.

(א) כ"ע הוי לי מיוצרי לם תעשה רלון יצרי, ואוי לי מיצרי שמעבירני לעבור על רלון יוצרי. ורלה לדומו נמ"ם נתו"כ ס"ם קדושים שנא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר חזיר אי אפשי נבא לעבוד אלא אפשי ואפשי ומה תעשה ואני שבשמים גזר עלי, יש"ם, וב"כ שכופה שבשבי אדם לומר אוי לי מיצרי שים לי לפר ממנו, ואכן לם בכ"ז מתגבר עליו מרבונה שבותו. (ב) ר"ע שני פרלופי פנים, אחד מלפניו ואחד מלחריו ואילו לשנים ומהאחד נברלת חוה, וע"ע לקמן בפסוק (כ"ב) ויבן ה' אלהים את הצלע. (ג) פי' הפ"מ, כיון דיצירת האדם שתידה להיות כן רמז לה בהתח', ותע"פ דיצירת אדה"ר נח בייכת, עכ"ל. (ד) תרוד — מלה יונית, ופירושה בעברית — כף. (ה) נראה הבאור ע"פ מה שיתבאר לי"ה לפיטו בפ' בפסוק וכפר אדמתו עמו [וע' בב"ר ויהי פ' י"ו], ואת הקב"ה מכפר ע"ו על שנותיו הקדים הקב"ה, כי עתיד אדה"ר לחטוא, הקדים

מִן־הָאֲרֵץ וְהַשְׁקָה֙ אֶת־כָּל־פְּנֵ֣י הָֽאֲדָמָ֔ה סָלִיק מִן־אַרְעָא וְאַשְׁקֵי יָת

רש"י

לעין כריתו של מדם העלה ההוא והשקה ענים לשרות העפר ועברת מדם כנגד זה שטהן מיח

תורה תמימה

מלוחין הן, אמר לי', מתחקין הם בעבים[ד]) [תענית ט' ב'].

ואד יעלה. וסמיך לי' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה — כאשה שמגבלת עיסתה במים ואח"כ נוטלת חלה, מלמד שאדם הראשון נקרא חלתו של עולם ונרמה לו חוה מיתה, לפיכך תשמור מצות חלה[ה]) [ירושלמי שבת פ"ב ה"ו].

ואד יעלה. תניא, אדם הראשון דמו של עולם, שנאמר ואד יעלה מן הארץ[ו]) ונרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות נדה לאשה[ז]) [שם שם].

ואד יעלה. אמר ריש לקיש, כתיב ואד יעלה מן הארץ, מכיון שעלה שבר מלמטה— מיד הנשמים יורדין[ח]) [ירושלמי תענית פ"ב ה"א].

ואד יעלה. תניא, למה נקרא שמו של ענן אד, שפני ששובר למשקיעי שערים[ט]) [שם פ"ג ה"ג].

מן הארץ. מלמד שהאד הוי גדולו מן הארץ[י]) [סוכה י"א ב'].

נמון לכתוב מאן ועבר מן השמים (פ' תבוא) אע"פ שהם כוללי מלמעלה, וע"ע בשות השמות. יד) כי שם יתלכלו ויפגלו מהם תלני המלח. ומפשר להסביר ענין מחלוקת ז דר"ת ור"י עפ"י מש"כ הסבעיים בענף חכמת ההרכבה והפרוד [צימי], כי מתכונת המים כשמתכבצים נקלרה המכוסה במכסה, והמכסה מתחת מזיעה על שמתקבצים שני זשה לכמה שעים, אחי שם שמקלרה יתפצלו מינים עכורים ודלוחים, כ"ז זשה השונה נמעגה מתחת המכסה היא גלוזה ונקיה מכל שמן חלחה ונם מוסעמת לתך.

ידוע לכל שחלים הנוגעים על היס ומביאים אחם במרוצתם חלקי המלח שבהם, אך כאדים השונים מן היס הם עפורים ונקיים מכל שמן חלח, ונם זה מלע שבמשך הירוך לנו על הארץ הם אדים מן היס, ואמר ר' אלישר כל השונם ממימי תוקיטום הוא שותה, ואמר ר' יהושע ובלע מי תוקיטום מלוחין הם, ואמר לו ר"ש, מהמתקין הם בעבים, כלומר, כיון שבמשך הוא רק אדים השונים מן היס, הוא כמו הזשה שבקלרה שמתמתקים בעבים כשעולים למשנה, וכמבואר, ולו"ק. טו) הנדם מיתה הוא ע"י מה שהלילותו מעך פלעת כמודע. והנה לכאורה מבירת מנוה זכות היא וכמ"ש במכות כ"ג ב' רנה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, וא"כ אין אמר כאן שנשבשה בזה, אך י"ל שכוונה עפ"י מ"ש בשבת נ"ב ב' על שנם שבירות בשים מחות בשעת לחתן על פתיל זכיות בנלה ובחלה וכו', ומפרש שלשבה זו המבוארת כאן נמסרה לה מצות חלה, וכרי זה ניתן לה לכפרה בקרבן חטאת, ורק שם לא תהי' זכירה בה תשהבן בחייה, ושם כן כרי זה לה גם לזכות [בזכירותה] ולחובה [בהעדר זכירותה].

ויש לבאר ע"פ זה כוונת הכתוב ביחזקאל מ"ד לחשיב שם בין סדור מצות שונות — ורחשית עריסותיכם תחנו לכהן לבניח ברכה על ביתך, ולא מהבאר למה לא אמר לנון זה נם בשאר מצות לחשיב שם, אך לפי מש"כ למצות חלה ניתנה לאשה לזכות ולחובה, נכן אמר ורחשית עריסותיכם [היינו חלה] תחנו לכהן להניח ברכה על ביתך, כלומר לאשתך, ע"ם הדרשה סירושה ניתו זו לאשתו, שלא יכי לה מניעת דבר זה למכשול, ודו"ק. טז) נראה לסמיך לחסיפת דקרע והמשך הכתובים, ואל יעלה מן הארץ והשקה ואח"כ וייצר ה' לנלנים את האדם, לומר שאותה השקאה היתה נשרך בריאת האדם, וע"כ עיקר השקאת השנם הוא בשביל האדם, וכמו האדם שבנוף הוי עיקר חי האדם, והוי זה למשל בשם למו על שנם, כלומר עקרו על שנם. יז) עיין מש"כ בדרשת הקודמת ונרף לכאן. יח) לאסכמתת ורמז בשלמת הוצית המלה ואל מפשטה להורות, כי לילדת נשמים צריך רחמים מרובים ותפלה בלחנה ושכרון נב. ולריך אל מלמון שבר, כמו ואיד נכון (נשעיה (חיוב י"ח). וע"ע נפניני בר"ש בחיוב נאה שיל דרשת נשניו זה. יט) כי בשעדר המטר שלה המחיר ובטלו יורד המחיר ושובר למפקיעי שערים. ולריך ע"ל רמז אל מלמון שבר והדיוק מלא כחיב ומטר יקקה. והנה בירוש' לא נאה דרשת זו מפורשת אך מיחר השניים המתבארים שם ומהמבואר בב"ר פי"ג ובילקוט ובשוח"ט קל"ה נראה שבירושלמי נשתם המאמר חסר וכבר בעיר ע"ז בר"ש בשבור כ"י נבאורו לשוח"ט שם. כ) כלומר ממים של מפה ולא ממים של מעלה, שאותה בארץ ושלה, כמש"כ לעיל מות י"ג. ונפקא מינה בזה לדינא, ע"פ מה דקיי"ל לחטור לעשות סוכה מדבר שאין נדולו מן הארץ, ולחד מאן לחמר היו הסכות שיעשו בהם ישראל במדבר שעני כבוד, ולזכר זה מצו שעשים היום סכות, נכן יפיק מישור זה מכאן, למקשיון שעני כבוד לשעני מטר, מה שעני מטר נדולים

לְאַשְׁקָאָה יָת־גִּינְתָא וּמִתַּמָּן
יִתְפְּרֵשׁ וֶהֱוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי־
נַהֲרִין: יא שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא
סַחֵיף יָת כָּל־אַרְעָא דְּחַוִילָה
דִּי תַמָּן דַּהֲבָא: יב וְדַהֲבָא
דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן
בְּדֹלְחָא וְאַבְנֵי בוּרְלָא:
יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִנְיָנָא גִּיחוֹן
הוּא סַחֵיף יָת כָּל־אַרְעָא
דְכוּשׁ: יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְלִיתָאָה

רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא
הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־
נָהָרִין: יא שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא
שָׁם הַזָּהָב: יב וְזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא
טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:
יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב
אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר

כצ"ל מ"ש

הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת

רשי׳

בגמ׳ע הגן: (יא) פישון. הוא נילוס הגר מלריס ועל שם שממיו מתבררין ועולין ומשקין את הארץ נקרלו פישון כמו ופצו פריו. ד"ל פישון שהוא מגדל פסחים שנאמר מלגל מלריס ובוטו עוברי פסחים: (יג) גיחון. שהוא הולך והומה והמייתו גדולה מאד כמו כי יגח במעגת והולך והומה: (יד) חדקל. שממיו חדין וקלין: פרת. שממיו פרין ורבין ומבררין את המדה: כוש ומלור. עדיין לא היו וכתב המקרא על שם העתיד: קדמת מלור. למזרחה של מלור:

תורה תמימה

הוא שותה, שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן[כט]) [תענית י' א'].
(יב) וזהב וגו'. וזהב הארץ ההיא טוב, אמר רב חסדא, מלמד שזהב וזהב טוב שני מינים הם[ל]) [יומא מ"ד ב'].
וזהב וגו'. וזהב הארץ ההיא טוב, א"ר יצחק,טבא בביתא טבא בלזוויתא[לא]) [ירושל' יומא פ"ד ה"ד].
(יד) חדקל. מאי חדקל, אמר רב חסדא, שמימיו חדין וקלין[לב]) [ברכות נ"ט ב'].
קדמת אשור. תנא רב יוסף, אשור זו סליקא, ומי הואי אז, אלא שכתב קרא לעתיד[לג])[כתובו' י' ב'].

מסקה את הגן. כט) פירש"י כלומר סימן לדבר שגן עדן שהוא מי נמצים תחלה לבתיב קדם ומהר יולא מעדן להשקות את הגן תחלה, עכ"ל. וביאר דבריו מהרש"ל, דולמי העולם סימו שהוא מעדן שלא מגן על עדן והוא אחד מהנהרות בעדן [ע' מש"כ בדרשת הקדמה], ובשלי קרא למייתי יולא מעדן כתיב, שלא נסתם בעלמא מייתי לי' מהאי קרא שגן על עדן שהוא מי נמצים תחלה, ומפרש בגמרא מי תמלית בית כור שהוא תרקב, כלומר. כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמליהו שלה שישר זריעת תרקב שהוא אחד מהנהרות בעדן כור, וה"ל שוים אחד מהנהרות בגן עדן ודי לו בתמלית העניים המשקים את הגן, וגן לפני כל העולם כולו כעדן גנן. ל) יתכן דמדייק הלא כל זהב הוא טוב ולא רע, ומה זה שאמר שהוקה זהב הארץ ההיא טוב, שלא ולמי שהוא מיני זהב יש, זהב שהם וזהב טוב. וכתבו התוס', בירושלמי מפרש מה הטובה שלו כשהורפין לותו מינו נחסר כלום, עכ"ל, אבל בירושלמי שלשנינו ביומא פ"ד ה"ד הלשון זהב טוב כמשמעו, ממש שהטובה היא בתכונתו ממש, ואולי כי לפני התוס' גירסת תחרת בירושלמי או שהוא במקום אחר בירושלמי לא) עיין

מסכ"ב גרים לות הקודם בדיוק לשון פסוק זה, ומפרש כי מתכונת הזהב שהוא מפש הכמות ורב הליכות ותועלתו גדולה ושפוטו מועש להסתיין ולשמור הן בבית והן בדרך, וכמ"ש במ"ר כלן טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו, לב) כלומר שהריפים בשעתן וקנים גוף שלין יעיפות. לב) כלומר שהריפים בשעתן וקנים גוף שלין מכבידים את הגוף כשהותים אותם וגם קלים במשקל. ומה שהכריח להז"ל לכלל דרשת מלה זו הוא ע"פ מה שידוע לכל שם בלה"ק שרשו לא יותר מג' לותיות, ואשר הוא יותר לרשותו חז"ל, כמו השמות תלפיות — תל שהכל פונים אליו [ברכות ג"ח ג'], תלתנים — תלי תלים [שיהוין כ"ב ב'], לגמודע — לגמולה דת [ר"ה כ"ו ח'], למשך — דולה ומשקה [יומא כ"ת ב'], מלקח — מל קח [תענית ו' ח'], כרפס — כרים של פסים [מגילה י"ב ח'], ממזר — מוס זר [יבמות ע"ו ב'], אנרך — לא ורך [ב"ב ג' ח'], כלכל — כדין וכדין [שם ע"ה ב'], שעטנז — שוע טוי ועז [כלא ס"ח ב'], והרבה כהנה. לג) ר"ל שקרא הכתוב שם דבר ע"פ השם שניתן לאותו דבר בזמן הבא. ומה שלריך בזה לבריתיה דרב יוסף לתוך זו סליקא, והלא לכתוב הי' יכול

להכתוב

ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם
וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר׃
ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל
וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת
טוֹב וָרָע׃ י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת
אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה

לְרוּחַ מְמַלְלָא׃ ח וּנְצִיב יְיָ
אֱלֹהִים גִּנְּתָא בְּעֵדֶן מִלְקַדְמִין
וְאַשְׁוִי תַמָּן יָת־אָדָם דִּי בְרָא׃
ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן־אַרְעָא
כָּל־אִילָן דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי וְטָב
לְמֵיכַל וְאִילָן חַיֵּא בְּמִצְיעוּת
גִּנְּתָא וְאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי
חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ׃
י וְנַהֲרָא הָוָה נָפִיק מֵעֵדֶן

רש"י

שמוסף בו דעת והבור׃ (ח) מקדם. במזרחו של עדן נטע לו את הגן. ומ"ת הרי כבר כתוב ויברא לו את האדם וגו' ולהיכי צבריתא של ר' אלעזר בנו של ריה"ג מלמ"ב מדות שהתורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון ויברא לו את האדם זהו כללו סתם בריאתו מהיכן ואתם מעשיו חזר ופירש ויצר ה' אלהים וגו' ויאמר לו נן עדן ויושיבהו בגן עדן ויפל עליו התרדמה השמוע שהוא מעשה אחר ושוט אלא פרטו של ראשון וכן אלו הבהמה חזר וכתב ויצר ה' וגו' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם ונלמד על השופות שנבראו מן הרקיע׃ (ט) ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר׃ בתוך הגן.

תורת תמימה

טעמא דר' יוסי, דכתיב ויהי אדם לנפש חיה — נשמה שנתתי בך החיה[כו] [תענית כ"ב ב']. (ח) גן בעדן מקדם. מלמד שגן עדן נברא קודם שנברא העולם[כז] [פסחים נ"ד א']. וישם שם. שם — בגן, ושמא תאמר היינו גן היינו עדן, ת"ל (פ' י') ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, הרי שגן לחוד ועדן לחוד[כח] [ברכות ל"ד ב']. (י) ונהר יוצא מעדן. אמר רבי יהושע בן לוי, כל העולם מתבצית מן עדן

מע"ש, ואולי הוא לבריתא הרגיל עיקר הנוף כמ"ש (סוטה מ"ה ב') נופא בתר ריפא חזיל, ומין להמריך עוד בזה. כו) הענין פשוט, דכל הנוטל לאכזן הנוף ליט מושם למעשה ידיו של הקב"ה, ועיין לעיל מ"ש ותתמן בפ' וזאת וגם נפשך. ולכאורה ל"ע מ"ש מ"ש דר' יוסי, הא ר"י עצמו מעמיד קאמר שמא יפקרך לבריות וכו', ול"ל דזה נופא מפרש מל"ע דלריך לחזק זה. — ודע להלכה קי"ל דאם יכול לסבול התענית אל להתענות ושוב נקרא קדוש שמהמרקין שוחתו, עיין בתו"ח סי' תקע"ח ס"ק, וגראה לדריך לדון זה אם התענית יזיק לו או לא, אבל לא אם יכול לסבול אותו, משום דים אדם שעע"פ שסובל בנקל ובכ"ז מזיק לו ויש שקשה לו לסבול ואין מזיק לו, ישן כי מהדרשה שלפנינו נשמה שנתתי בך החיה לותה מבוחר לשיקר הענין תלוי בהזיק הנוף ולא בכח הסבל, והסוסקים לא כאמרו זה. כז) נאמר על התרנוס שהרגיש מקדם — מלקדמין, ולא ניחא ליה לפרש מקדם — במזרח כפירש"י כאן, משום דאל"כ הוה ליה למימר בקדם. וכתב הר"ן והרי"ף בע"ז דהכוונה לא שנברא ממש אלא שעלה במחשבה לפני

הקב"ה לברואו, וכן פרשו יותר הדברים שהזכיר בגמרא שנבראו קודם שנברא השולם, ותמיהני שכב"ר ליתא מפורש שהם לברים קדמו לשולם, יש מהן שנבראו ויש מהן שעלו במחשבה, משמע להני דנבראו — נבראו ממש. אמנם יש טוהחות וגירסות שונות בענין זה בהרבה מקומות. כח) לכאורה ל"ע ול"ל להביא רבי' ממרחק נשוא שבפסוק זה נופי' לשיני ניה כתיב ויש ה"פ נן בעדן, כרי דנן לחוד ועדן לחוד. וגראה דהכוונה לפה שאין כאן כל הפסק דנן לחוד ועדן לחוד אבל היינו לומריס דהם בערך סמיכות וחבור כמו ערך חדר שבתוך הבית, וזה אמר לשינו כן, אלא הם בהגלית הפרוד והרחוק זמ"ז בערך בית שבעיר, ובאמת אמרו בהתענית י' ל' שהנן הוא אחד מששים בעדן, יעו"ש. ויהבאר בזה מ"ש בגמרא כאן לפרש הפ' דיהשיב עין לא רואה אלהים שולף דקאי על העדן אלא רואה עין מטוש, ואפילו עין של אדם"ר שהיה בגן שבתוך העדן, אך להיות הגן רחוק ונפרד מן העדן לכן אף שהיה בגן לא ראה את העדן, ומכוחו הרואים מלמטן ומכר יוצא מעדן, ללמוד זה מורה שהעדן רחוק מהגן, דמ"ה הול"ל ונהר בעדן

מִכֹּל אִילַן־גִּנְּתָא מֵיכַל תֵּיכוּל: יז וּמֵאִילָן דְּאִתְפְּלַח בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵיכוּל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא בְּיוֹמָא מִנֵּהּ מוֹת תְּמוּתוּן:

מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:

תורה תמימה

מות יומת, אלהים זה ע"א, ובה"א (פ' יתרו) לא יהיה לך אלהים אחרים, על האדם זה שפיכות דמים, ובה"א (פ' נח) שופך דם האדם וגו', לאחר זה גלוי עריות, ובה"א (ירמי' ג') לאחר הן ישלח איש את אשתו וגו', מכל עץ הגן ולא גזל, אבל תאכל ולא אבר מן החי[לט]) [סנהדרין נ"ו ב].

הכתוב נבני נח כי מצוה נפקא לה מהתם, והוא מפני שכל אחד מבניו של נח קבע לו אומה מיוחדת בעולם, ולכן בשם כמי נח כלולים כל האומות שלדותם ולאומותם. לט) יתכן דמפרש לכל מילתא מלבון מאכלת, והיינו בשחיטה. ונראה פשוט לתן הכתוב למפסוק זה ילפינן עיקר חיובים אלה בני"ג, שהרי אין במשמעות פשטות הכתוב כל עניני אלה, אלא הטעין הוא, שכל דין מצוה שבעב מצות מקובל מי' לאי"ג שיתחייבו בכל האומות שבעולם [וי"ל בשעם הדבר משום שהם מוצעים בעקרי ויסודי קיום העולם ותכלית התורה, ובלעדיהם, כלומר בהסכום, הרס ותכלון וקץ כל בשר, וע"ז אמ"כ בפ' משפטים בפ' שור רשאו], והשכילו חז"ל לכללם כולם ולאחדם ולהסמיכם בשון אחת שפוק בתורה כדי שיהי הדבר נזכרון, וכמ"ש בשבת ק"ד ת' עשה סימנים בתורה, ובעירובין כ"ח ב' ודרשו הם, ויותר שהי קפלת חכם שוד למד דעת את העם, תנמרי בסימנים, ופירש"י קבע לה מסורת וסימנים בין בתיבות המקרא בין בגירסא של מסנה, וסה כ"ל ב' עשה ליונים בתורה, שלין התורה נקראת אלא בסימנים שנאמר הליגד לך ליונים, ובירושלמי שבת פי"ט ה"ל כל תורה שלין לה בית אב ליאה תורה, ושירשו המפרשים כל תורה שלין לה ענין ודוגמה וסימן ממקום אחר ליכם מתקיימת מפני שסופה להשתכח, וכה מצינו כמה דינים וענינים שוים שנשכחו חז"ל בגלות אחה פסוק לו מלה אחת מענין הן הלך שליט שייך כלל וכלל להענין ההוא לחלייתי בי', ולדוגמה רלה בשבת כ' ב', כתובות ע"ב ב', ב"מ פ"ח ת', קי"ז ת', ע"ז ח' ת', ט' ת' וב', כ"ם ת', ל"ם ת', חולין מ"ז ב', נדה מ"ם ב', וכותם בכל אלה, יען שמעיקר הדין לאסור לכתוב דברים שבעל פה רק לבענם בפה, כמבואר בגיטין ס' ב' [ובזה"ו הותר לכתוב מפני קוצר הדעות], ולכן מלאו להכרח לאת בהם סימנים כדי שלא ישכחו [ויותר מזה כתבו תוס' בשם מגילה ל"ב ת' שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שוגין לותה בעל פה ופ"י כך היו מקרים יותר] זו היא כוונת הכתוב שנפשטו שקבלו כל דיני ב"ע בפסוק אחד לאת סימן וזכר לדבר, וע"ע בסוף מות זה. —

ההנה בנוגע לפרט מצות דינים, דעת הרמב"ם בפ"ם מי"ד ממלכים בפירוש מצוה זו להושיב דיינים לדון בשם מות שנאמר, ורמב"ן בשמוקיו פ' וישלח (ל"ד י"ג) סירם דעיקר מצוה זו הם קיום דינים פרטים, כמו שניבה ותוכחה ושזקת שכר שכיר ודיני השומרים ותוכם ומפתה ומות מזיקין ותוכל בחציבו ודיני מלוה ולוה ומקח וממכר וכיוצא בהן, וכולם פרטים מפורדים תחת שם כללי אחד דינים, וממילא נריכין להושיב דיינים לדון בכל אלה, וע"ש"כ בזה מפרשי הרמב"ם.

וצריך ביאור לדעת רמב"ן למה הצטו חז"ל מות נזל ביחוד ולא בללוה בכלל מות דינין, ולקת י"ל ע"פ מ"ם בסוגיית סהדרין ס"ם ת', שכדי שיוסק בתורה חייב מיתה דכתיב תורה אוה לנו משה מורשה וגו', נמו מורשה ולא לאם, ופריך למה לא תהיב זה במות שנאמרו ב"ע, ומשני הא קתני גזל, כלומר, דגם זה הוא מן גזל שנוהל הזהות שהיתן ליטרהל, הרי מבואר דגזל שייך גם בדבר רוחני ולא רק בדבר ממון, ולכן נקט גזל ביחוד. ועי' לקמן פ' וירא ל"ח ת' ס"ם בפ' כי ידשתיו הבאתו רלי' לדעת הרמב"ם יש"ם.

אמנם יש להביא קלת ממוכיח לדעת רמב"ן ממ"ם בחוקין ל"ב ת' דבני נח מצווים על שבעים מות, ופירש"י לא שיתפרש היכא, ולדעת רמב"ן י"ל עפ"י מ"ם בב"ק ד' ב' הנה רבי חייא, עבירה ומרבשה לחות מיקין וחשיב שם כל פרטי היזקות שבדיני ממוחת וחות שלא שחשיב הרמב"ן כמו שהבאתי, ולפי"ז לא ותשוב שם מות שחשיב לפיהו [לבד מות דינים] ועבירה ומרבע מות פרטית הכלולות במצוה כללית אחת דינים, הרי שבעים מות, ולין להתיך שוד. —

ומצות נרכת השם נראה להיות רק חוץ השם, כיון מחרף ומנקב, אבל אין בכלל זה גם קלום השם שלין ב"ע מצווים על זה כמבואר בסנהדרין ע"ג ב', ומה שהקרו שם למות מקור לפסור זה, שם בירושלמי שביעית פ"ד ה"ג הנה מקור נאמן מדכתיב בפעל קלום השם והקדשתי בתוך בני ישרהל (פ' אמור) ודרשינן בני ישרהל מצווין ולין שונדי כוכבים מצווין על קלום השם. ונראה בשעם הדבר, משום דבאותו ענין כתיב בני ה' מקדשכם המוציא אתכם מארץ מלרים, ומבואר בתו"כ שם, על מנת כן הוצאתי אתכם ממלרים שתקדשו שמי, ולפי"ז מבואר ממילא שב"ע פצווים מזה. —

אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת׃
טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃
טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר

דִּיגְלַת הוּא מְהַלֶּךְ לְמַדְנָחָא
דְּאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא
פְּרָת׃ וְדַבָּר יְיָ אֱלֹהִים יָת
אָדָם וְאָמַר מִכָּל אִילָנֵי גִנְּתָא־דְעֵדֶן
לְמִפְלַחַהּ וּלְמִטְרַהּ׃ וּפַקִּיד
יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימָר

רש"י

הוא פרת. התכוב על טוס המכר על שם מ"י: (טו) ויקח. לקחו בדברים נמים ופתחו ליכנס. ב"ר:

הורה תמימה

הוא פרת. אמר רב יהודה אמר רב, כל הנהרות למטה משלשה נהרות ושלשה נהרות למטה מפרת[ל], והא כתיב והנהר הרביעי הוא פרת, אמר רב נחמן בר יצחק, הוא פרת דמעיקרא[לא] [בבורות נ"ה ב'].

הוא פרת. תניא, רבי מאיר אומר, יובל שמו, שנאמר (ירמי' ס"י) והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו, ולמה נקרא שמו פרת, שמימיו פרים ורבים[לב] [שם שם].

(טו) לעבדה ולשמרה. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, גדולה מלאכה שאף אדם הראשון לא נתעם כלום עד שעשה מלאכה, שנאמר ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה והדר מכל עץ הגן אכל תאכל[לג] [אדר"ן פ' י"א].

(טז) ויצו ה' וגו'. ת"ר, שבע מצות נצטוו בני נח[לד], דינין, וברכת השם, ע"א, גלוי עריות, שפיכות דמים, גזל ואבר מן החי, דאמר קרא ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל, ויצו אלו הדינין, וכן הוא אומר (פ' וירא) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ומשפט, ה' זו ברכת השם, וכה"א (פ' אמור) ונוקב שם ה'

להקשות נפשיעות על שם לשון מי הולי נבריאת עולם, י"ע מעוס דעל שם לשון נבדו י"ע כיון דלפ"ע שנת היתה בבריאת שולם עכ"פ היתה בימי משה ולכן כתב משה את השם שהי' בזמנו, אבל מכיון דלשון זו סליקא ולא לשון שבפסוק, וסליקא ידוע שהיתה בזמן מלוחר אחר משה וכ"ל בכתבה בתורה ס"ל מוכרח שכתב קרא לעתיד. ועיין בתוס' ומהרש"א שבמחקו כזה, ולפי מ"ש שולה בכל יפה, ודו"ק.

לד) ר"ע כל הנהרות נפרדין מג' נהרות, חדקל פישון וגיחון, וג' נהרות נפרדין מפרת. לה) ר"ע דהשטון והכהר הרביעי מורה שפרת היא תחונה בלחת מכל הנהרות ולח לחמת דמיכה קלחו, ומשני דכתיב התום' דלעל כוח פרת, ר"ע כוח פרת המזכר למעלה ונהר יוצא שהשטה נפרדין ממנה. —

ודע דלישנא במשנה ברכות ס"ב ס' ועל הנהרות לומר בריך שעשה מעשה בראשית, וכתבו התום' דלעל דוקא על כל הנהרות מברך אבל רק על לותן הכתובים בפרשה במעשה בראשית, וכ"פ בשו"ח סי' רכ"ח ס"ב, והמג"א הקשה למה לא יברכו על שאר נהרות גדולות שבארצו משעת ימי בראשית, ויבתב דבאמת צריך לברך על כל נהרות גדולות, ישו"ב, וכל זה נרש לו מפני שהוא בבר דשעם הברכה על ד' נהרות הוא מפני שהם משונות כלשמעם שם מתוך דבריו, אבל באמת ע"פ הדרשא שלפנינו מתבאר דשעם הברכה הוא מפני שאלה הל' נהרות הם יסודי ומקורי כל הנהרות שבעולם, [ולפ"ז כי פרת למעלה גם על השלשה, אבל גם שם מקוריס הם] ואם כן אין כל שייכות ברכה זו לכל הנהרות זולת אלרבע אלו, וביחת פסק השו"ע, ודו"ק. לו) בגמ' שם. ומעתה הדרשא משום להפסוק דילמי' שמביא לחיילי בעין החייס, ועין החייס בגן עדן הוא ופרת הוא המשקה את גן העדן, ומ"ל עיקר שם הנהר הזה הוא יוצא, ולכן לריס שנקרא פרת לכונה אחרת כלשמעם. לו) רמז הוא לבאי עולם שאין לחוש ליהנות מן העולם מבני שיבוא לידי תועלת והנאה ניזוק העולם וקיומו, אחרי כי העולם נלדו מבני להתלדם לכן בשני להמות גם לו מלד התלדם, והוא כעין מ"ש בשבת ל"ג, ויתן את פני העיר (ס' ויצא), רב אחא מפנש תקן לשם, שמואל אמר שווקים תקן לשם, ור' יוחנן אמר מרחלות תקן לשם, וכל אלה הוא להכיר מוכח להמקום שמחשב בו, וכ"ל בירושלמי שביעית פ"ט ה"ל חייב אדם לעשות חניה למקום שנאמר בו שובה הנאה ממנו, וכאן מסיים ענין זה לפסוק שלפנינו, ועיין מ"ש בפ' עקב בפסוק ואכלת ושבעת וברכת את ה'.

לח) ר"ע לומות העולם. וכן בכל התלמוד נקראים לומות העולם בשם זה, וי"ע בשעם זה השם ע"פ

אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ׃ חַיָּה הִוא שְׁמוֹ׃ שלישי כ וְיִקְרָא אָדָם
כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל־ שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם
בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל וּלְכֹל חַיַּת בָּרָא וּלְאָדָם לָא־אַשְׁכַּח חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא
סַמָּךְ לְקִבְלֵהּ׃ כא וּרְמָא יְיָ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ כא וַיַּפֶּל יְהוָה אֱלֹהִים
אֱלֹהִים שִׁינְתָא עַל־אָדָם וּדְמָךְ וְנָסִיב חַד מֵעִלְעוֹהִי תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת
וּמְלֵי בִשְׂרָא תְּחוֹתָהּ׃ כב וּבְנָא מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃
יְיָ אֱלֹהִים יָת־עִלְעָא דְּנָסִיב כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֵּלָע

רשי

שם הוא שמו לעולם: (כ כא) ולאדם לא מצא עזר. ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהניחן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה לפי לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: מלעוניותו. מסתריו כמו ועלינו המשכן זה שממנו שמי פרלטוין בגרמו: ויסגור. מקום החתך: ויבן ויקח. שלח ירמה תחיבת הבשר שממנו נברלת ותתבזה עליו: (כב) ויבן. כבנין רחבה מלמטה וקלה מלמעלה לקבל הולד כאשר של חנים שהוא רחב מלמטה וקל מלמעלה שלא יכביד משמו על קירותיו: ויבן את הצלע וגו׳

תורה תמימה

איכא דאמרי, ר׳ אלעזר רמי, כתיב כנגדו וקרינן כניגדו, זכה—כנגדו, לא זכה — מנגדתו[מב] (שם שם).

(כב) ויבן. [פליגי בה] רב ושמואל, חד אמר פרצוף וחד אמר גוב, ולמ״ד גוב מאי ויסגר בשר תחתנה, א״ר ירמיה, לא נצרכה אלא למקום תחך[מג] (ברכות ס״א א׳).

ויבן. דרש רבי שמעון בן מנסיא, מאי דכתיב ויבן ה׳ את הצלע[מד], מלמד שקלעה הקב״ה לחוה והביאה לאדם, שכן בכרכי הים קורין לקלועתא בנייתא[מה] (שם שם).

ויבן: אמר רב חסדא, ואמרי לה במתניתא תני, [מאי דכתיב ויבן ה׳ את הצלע], מלמד שבנאה הקב״ה להוה כאוצר, מה אוצר קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות, אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד[מו] (שם שם).

מג) לפניו כתוב וקרא נכג״ל, ונראה שעם הדרשה דלהוא ע״ד שממנה, משום דלהכי פעמים שכתובים בני מותיות שקוד אפשר לקראם גם נכג״ל גם כתי״ק, לכן דרשינן שניהם, וכותב בשמן וקרינן כניגדו, כלומר שאפשר לקרות גם כשנים. וכהאי גונא דרשינן במכות ז׳ כ׳. הפסוק לא׳ שופטים ומכל הכרזל מן הצפון גם כמו

ומשל יש״ם בנאור שלם הרחוי לנרף לנאן. — וכמה שהכריחו בכלל לדרום כן כאן, נראה משום דלפעמ נגד מניטו בכל המקרא בשמות למ״ד, שויתי ה׳ לנגדי, כי כל משפטיו לנגדי, בעוד רבע לנגדי, ושוויתי לנגדי, לא שמו אלהים לנגדם, שתה שוטיתו לנגדך, והכה עומד לנגדי (דניאל ח׳), ועוד כהנה, ובשמות אות כ׳ לא מניטו שלא במקום זה, ומלבד חז״ל לדרום תיבה או אות מניטת בתכונתה בהנ״ך, כפי שיהבאר מי״ה לפניו בהמשך התבור. מד) מ״ד פרלוף ר״ל שעוד נוף ה׳ ט וחלקו לשנים, ומ״ד זכר פירושו שתחיבה בשר יהרה היתה לצוקה טו וממנה נברלה

מה) ופריך למ״ד זה מאי ויסגר בשר תחתנה, הא נ׳ הי׳ חסר בלום, ומאי למקום החתך. מה) נראה דמדייק דכתיב משמה ברלשית בכל הנכרלים כתיב רק נמון יסרה מו בריחי, וה״ה הון״ע ויכרת מו ויפר ה׳ מן הלוע את התמה. מו) יתכן דרומז למ״ם בכתובות ג״ם ג׳ אין לתם תלת ניופי, ויפי התמה היה קלישת שערה [דמהאי טעמא סומרין את שער תמה סומה כדי לעולה, כפי שיתבאר מי״ה לפניו בפ׳ נשא], ונראה הקב״ה להעמידה לפני האדם בהומתה ולכן קלע לשערה. ויש להוסיף שוד בחור מה שלא זוה שתקלע לשמה, משום דלמרינן בשבת ג״ה ג׳ הגדולת [קולעת שערה] בשבת, לשמה פסורה, לחביתה חייבת, ופירש״י לשמה פסורה לפי שתמה יכולה לבטל יפה לשמה מבמ״כ לחביתה שרוחה ושמה, עכ״ל. ולפי מה״כ בכוונת הקב״ה בפשוטה זו, לא מי׳ די תם קלשה לשמה, כיון שלא היתה קולעת יפה. מז) ונראה לשם״פ לתיש מרומז שהבנין הוא כאוצר ו״ל בבנין בית, לך מדחיק לפ״פ

יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת
הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃
יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־
חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם
וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־
לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ

דְּתֵיכוֹל מִנֵּהּ מֵמָת תְּמוּת׃
יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין
לְמֶהֱוֵי אֲדָם בְּלַחֲדוֹהִי אֶעְבֵּיד
לֵהּ סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ׃ יט וּבְרָא
יְיָ אֱלֹהִים מִן־אַרְעָא כָּל־חֵיוַת
בָּרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא
וְאַיְתֵהּ לְוָת אָדָם לְמֶחֱזֵי מַה־
יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי יְהֵא קָרֵי־לֵהּ

רש"י

(יח) לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה יחיד בעליונים ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם: (יט) ויצר וגו' מן האדמה. היה יכירה היה עתיד האמורה למעלה ויעמ מלהים את חית הארץ וגו' שלא בא ופירש שהטופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו ושוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם ולדברי האומר יצירה זו לשון הדיוט וכאומר כמו כי הטר אל עיר שבשבן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. פרשהו וכרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם

תורה תמימה

(יח) לא טוב וגו'. אמר רב נחמן אמר שמואל, אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אטור לעמוד בלא אשה, שנאמר לא טוב היות האדם לבדו[מא] [יבמות ס"א ב'].
לא טוב וגו'. א"ר חנילאי, כל מי שאין לו אשה שרוי בלא טובה, שנאמר לא טוב היות האדם לבדו[מא] [שם ס"ב ב'].
אעשה לו עזר. אשכחי' רבי יוסי לאליהו, אמר לו, כתיב אעשה לו עזר, במה אשה עוזרתו לאדם, אמר לי', אדם מביא חטים וכי חטים כוסס, פשתן וכי פשתן לובש, והלא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו[מב] [שם ס"ג א'].
עזר כנגדו. א"ר אלעזר, מאי דכתיב אעשה לו עזר כנגדו, זכה עוזרתו, לא זכה—כנגדו.

ודע דים להעיר למה נפקד חיוב כ"ג בשבע מצות בפוסקים מה"ר, כי הלא רחויים לדעת לכל בר ישראל שלא להכעיסה ולא לעבור על נפני שור. וסימן פשום לכל העם לזכור השבע מצות הוא בהקדם שבעם מכן הן היותר תמורות בתורה, ע"ו ג"ע ושפיכות דמים, יהרן מסומנות בתוהיות ת, כ, ג, ד, [לחבר מה"ח, ברכת השם, גזל, דינין]. ם) בלאורה בלשון הפסוק אין נרמז לישר וקל עלה ובועלה בעלמא, לך הענין הוא, כי העצם הזאת מתאר שיהיה מאת הקב"ה היתה אחי"כ למ"כ.

אך בכלל צריך באור ענין הלשון לא טוב וגו' לעשה לו עזר, דמשמע דכל עיקר בריאת האשה הוא רק מפני שלא טוב לו לבדו, והלא כיון דקיום העולם תלוי בתולדות וכמ"ש השם כשבני האדם הללו מצויין והללו מובלין (פירובין נ"ד ת'), ע"כ בהכרח הוא לבריאת זכר ונקבה לתכלית פו"ר.

וי"ל לעיקר הענין והכונה שיהיו האיש והאשה חיי מצות מיוחדים, ולא יפרו וירבו חיי הפקר כמו

הבהמות שאין להם הקי מיחות ויחוסי תולדות וחיים רק ע"פ המצע לנד. בא) עיין מש"כ בדרשת הקודמת. ושד מבואר בגמרא שברוי בלא ברכה, דכתיב (יחזקאל מ"ד) להניח ברכה אל ביתך [וביתו זו אשתו], ובלאורה ג"ע שלא הביאו הפסוק שבתורה ויברך אותם אלהים לחיירי בעיני זיווגין, וי"ל משום דאותה ברכה נתפרשה רק לפו"ר ובלבוש האדם, משמ"כ הברכה שביחזקאל ברכה פרטים הכוללת כל מיני ברכה. בב) בלאורה היא הסובה פסוקית על שלא היתה הסובה כל כך להאשל מלגיהו, וי"ל משום דעיר שייך בשנים שעושים מלאכה אחת, משמ"כ מלאכות אנשים מיוחדות למנשים ומלאכות נשים לנשים, ושלא נמה שוחרתו במלאכות שלו, ושניב כי שניהם שוין במעשה הלחם והבגד. —

גם י"ל שבא להעיר למ בתורה על חיוב מלאכות שבאשה שומה בעלה דקי"ל שהוא חיוב מן התורה, ומש"פ דבכתובות ס"ם ב' השנו הרבה מלאכות, מוחצת ומופה ומכבסת ומבשלת ומיקה לת בנה ומניעת לו במטה ושאשה בעמר, ובלן השיב רק שחיט, י"ל דחשים מלאכה רשאשה ותחרונה מהשהוטות שם, ובלחת כוון לכולהו. לפימו

כי עַל כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו כד זֹאת: וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר
מִשְׁכְּבֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק
בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חַד׃

רש"י

לשון מכאן שנכנסת השולש בכאן הקודם: (כד) על כן יעזב וגו'. רוח הקודש לומרת כן לחסור על בני נח את הערוות: לבשר אחד. הולד טמא על ידי שמיטה ומת עשה בשרם אחד:

תורה תמימה

(כד) את אביו וגו'. רבי עקיבא אומר, אביו — זו אשת אביו, אמו — אמו ממש[א] [סנהדרין נ"ח א'].

ודבק באשתו. ודבק — ולא בזכר, באשתו — ולא באשת חבירו[ב] [שם שם].

ודבק באשתו. אבר רבא, בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור, דכתיב ודבק באשתו, באשתו ולא באשת חבירו, ודבק ולא שלא כדרכה[ג] [שם נ"ח ב'].

ודבק באשתו. תניא, בן נח שבא ביאה אסורה בהערמה חייב, שנאמר ודבק באשתו ולא באשת חבירו, ודבק—דבק כל שהוא[ד], ודכותה לא בזכר ולא בבהמה אפילו כל שהוא[ה] [ירושלמי קדושין פ"א ה"א].

והיו לבשר אחד. ואף בת נח שזנתה נהרגת, ואף על פי דכתיב על בן יעזב איש — איש ולא אשה, כתיב בתרי' והיו לבשר אחד — הדר ערבינהו קרא[ו] [סנהדרין נ"ז ב'].

והיו לבשר אחד. מי שנעשין בשר אחד, יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד[ז] [שם נ"ח א'].

הכריחה הלז הוליד נחלקין קיום הזרע. (גא) נראה דלמאי דאמרינן בכל מקום הטעם בכל, דלא־מיחת ני' לפרט הלשון על כן יעזב וגו' כמו שרגילין לפרש שיכך מרעות אביו ואמו וילוד הלז אחמתו, משום הלשון יעזיבה בעלמא מורה על פרוד וספרת בריח ויאוש נמור שבזמיין וכדומם ועניים, כמו ועזבני וספר את בריתי (פ' ויצ'), כי העזב ילמרן ביניהם (חיוב נ"ם) והכתם כהנה, וכזה לא יחכן לפרש כאן, לחין שכבר נלאחר שיחת אחם אחם יהיוחם מאבותיו וכמו יפר בריתו אחם, ומ"כ הוא"ל על כן יעזב איש וגו', ונכן מפרש הלשון זה בחשות לחירי, וכפי שיתבאר.

ובספרש את אביו — זו אחת אביו, לחין לפרש אביו ממש כמשכב זכור, דזה יעפין לאיסור מיוחד מלשון ודבק ולא בזכר [בדרכת הבאת], אבל אחת אביו מיטו שהוליד הכתוב בלשון אביו אחם כמו ערות אחך היא (פ' אחרי), ולא יגלה כנף אביו (פ' תצא). ואת"ם לאחת אביו היא בכלל הדרכת שבמשוך ודבק בחשתו ולא בחשת חבירו, לך בא לרבות נם אחת אביו לאחר מיחת אביו שהיה שור אחת אים. ואת אמו — אמו ממש, ואע"פ דהיא בכלל הדרכת ודבק בחשתו ולא בחשת חבירו, ואין לפרש לאחר מיחת אביו, דהא כבר מוקימנא כן בחשת אביו כמ"כ, ע"כ דבא לרבות אחו מלהטותו שהיה אחת אביו. (גב) מן ודבק ממעט משכב זכר משום למחוך שאין הכשכב מהנה אימו ולדבק אמו, ומלכתיב בחשתו ולא בחשת אחם משמע אחת חבירו. (גג) דרשת מהוספת היא מרישת לסיפא, כלומר, דהא

וכהולך

אֲשֶׁר־לָקְחָה מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ
אֶל־הָאָדָם: כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת
הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי
לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־
זֹּאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו

מִן־אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוָת
אָדָם: כג וַאֲמַר אָדָם הָדָא
זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבְסָרָא
מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא
אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָא:

רש"י

לפנים. להיות לפנים כמו ועתה פתחו נדשון לפתוח להיות לפנים. (כג) זאת הפעם. מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ועוף והקדירה דעתו עד שבא על חוה: (כד) על כן יעזב איש וגו'. לפי טופל על

תורה תמימה

ויבן. אמר רב חסדא, מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע, מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש[82] (נדה ס"ה ב').

ויבאה אל האדם. א"ר ירמיה בן אלעזר, מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון, ומכאן למדה תורה דרך ארץ שיחוור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו[83] (ברכות ס"א א').

(כג) זאת הפעם. א"ר אלעזר, מאי דכתיב זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה[1] (יבמות ס"ג א')

דע"ם התמת כמן נוף לפתח הוא כענין לומר כמו שנייר, לכן אמר כלומר. ובפעם הדיוק בכלל לשון ויבן ע' מם"כ לעיל תות מ"ם. פה) גם הוא מדייק לשון ויבן, כמם"כ לעיל תות מ"ם, ישו"ם. ומכאר בגמרא כלן שאמר רב חסדא כן בפעמי' דרבי, וסיעו דרבי דרים כן, וע"ל דהוא בעצמו נמ דרים כן, שהרי לפניו בדרשת הקודמת דרים ויבן בענין אחר. אר יהי' מכלן רמי' למם"כ גם, כאר שבא '(סוטה נ"ח ח') לתרי רב חסדא הוו. —

וענין הבינה היתרה לכלורה לפי פעמות הלשון הוי הכונה בכמות הבינה שים בה מעלת הבינה במדה יתרה מבחים, אבל לפי המשמע משנים הפוניש הוי הכונה גם לענין קלמות החמן, כלומר שנתנה בה כחרון הבינה קולם בזמן מאחר בחים, כי מביא לדרשת זו לענין הדרים שהתינוקת בת י"ב שנה ויום אחד שנדרה נדרים קיימין, ובתינוק אין נדריו קיימין רק מבן י"ע שנה ויום אחד.

ואמנם אם נתקור אחר פעם ובאור הדבר, נראה, כי שני הענינים אמת, וסיעו דים בה בחרון הבינה במדה יתרה מאחר בחים, ונם מקדמת היא להבית בחרון זה, ויתבאר ע"פ הם"כ בכתובות ג' ע' בפעם הדבר שהתינוק מתחנך בתענית בשנת הי"ג והתינוקת בשנת הי"ב, משום שהתינוקת ממהרת להבית כח יתר שהיא מתחת כחה בתלמוד תורה, עכ"ל. והכונה, כי בהתחזק כחות הנוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן מבין שממהרת להבית כח בנוף ממהרת להבית כח גם בנפש, לסיעו בינה ושכל, וגם חזקות בן.

ובזה תתייצב היסב קושיית התוס' ורש"י בכתובות שם, שהקשו למה פירש הפעם משום שממהרת להבית כח וגם מפני שחנוך שנה קודם לענין נדרים, כמם"כ, ולפי מה שבארנו לברי רש"י מתירים, דזה נופף, כלומר, פעם קלמות החנוך הוא הוא מפעם שפירש"י מפני התחזקות כחה, ובפי שבארנו כי בהתחזק כחות הנוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן שייכה בחנוך נדרים מקודם, ודו"ק. —

ופשוט הדבר לפין דרשת זו שכלל שותרת למ"ם בעצמי בניכם מה שטוענ מה שד לדינה. פה) כלומר אל יפר לו שפיחת בכבודו, וסיעו משום שממהרת הקב"ם היא, ומיל מדת נמילות חסד, וענין המוסבין פירש"י מחחלל בחוסתו ובזיוונו, עכ"ל. ומדייק דרשת זו מלשון ויביאה, אחר לכלורה לין מבואר מאין ונאין הביאה, כי כלל היל עמדה לפני אדם אחר שנפל בתרדמה, ולכן דרים שהביאה ממקום למקום כדי לתלק כבוד לאדם, וכפירש"י. ג) ר"ל שחסב וביקש לו זה מכל הברואים ולא נח דעתו עד שמצא לת חוה. ולפי אפשר לפרש כפשוטו, שהרי מבואר בע"ח כ"ב ב' וכ"מ דבהמה מתעקרת מביאת אדם, ולכך הבהמות וחיות שמימי בבריאה

ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת
תְּמֻתוּן׃ ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם
אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם
וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃
ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל
וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ
לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן
גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ ז וַתִּפָּקַחְנָה
עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם
וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם

ד ואמר תניא לאתתא לא
מות תמותון׃ ה ארי גלי קדמ־
י ארי ביומא דתיכלון מנה
ויתפתחן עיניכון ותהון
כרברבין מבינין בידסב
לבישׁ׃ ו ותחזת אתתא ארי
טב אילן למיכל וארי אסי
הוא לעינין וכרגב אילנא
לאסתכלא בה ונסיבת
מאבהא ואכלת ויהבת אף
לבעלה עמה ואכל׃
ז ואתפתחו עיני תרויהון
וידעו ארי ערטילאין אינון
ותפיתו להון מרפי תאנין

רש״י

על תוספ על דבריו׃ (ד) לא מות תמותון. דחפה על שגעשה בו אמר לה כשם שאין מיתה בשגיעה
כך אין מיתה בתכילה (ב״ר)׃ (ה) כי יודע. כל לומן שוגע את בני לומנתו מן העץ תכל וברא את
העולם (ב״ר)׃ וטייתם כתלמים. יוצרי עולמות׃ (ו) וחרא החאשה. לתתה דבריו של נחש והלתו לה
והתאוותם (ב״ר)׃ כי טוב העץ. להיות כתלמים׃ וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו
עיניכם׃ ונחמד להשכיל. כמו שאמר לה יודעי טוב ורע׃ ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה
הוא ויפא תאנת׃ גם. לרבות בהמה וחיה׃ (ז) ותפקחנה ונו׳. לעניו החכמה דבר הכתוב ולא לעניו
רפיה ממש ושוף המקרא מוכיח׃ וידעו כי עירומים הם. לף הסומא יודע כשהוא עריום אלא מהו
וידעו כי עירומים הם מלוה אחת בידם ונתערטלו ערומה (ב״ר)׃ עלה תאנה. הוא העץ שהכלו
ממנו בדבר שנתקללו בו ותקנו (סנהדרין ע) אבל שאר העלים מעשה מלוטל עליהם ומפני מה לא
נתפרסם העץ שאין הקב״ה הפץ להוטות ברים שלא יכלימוהו ויאמרו זה שלקה העולם על ידו (מדרש

תורה תמימה

(ו) ויתפרו עלה תאנה׃ תניא, רבי נחמיה אומר, אילן שאכל אדם הראשון של

גו, אמר לה, רלי שאין מיתה על הגניבה וכך לא תמותי קף על התכילה. וע״ע לפניהו בפ׳ תרומה בפסוק
ממתים ואני מלכו לרשת מעיין זה. —
ובבר הרגישו הרשה מפרשים בקושי הענין, שאם
האשה הוסיפה מדעתה הלווי לגניבה, הרי ידעה
האמת שהקב״ה לא טוה על הגניבה, וא״כ איך נתפתתה
לדברי הנחש שאמר בשם שאין מיתה על הגניבה כך
אין מיתה קף על התכילה, אבל באמת הענין מבואר
מתד בתלר״ב פ״ת שבעת שאמר תדה״ר לאוה צוויו של
הקב״ה על מניעת התכילה עשה סייג לדבריו ואמר
גה אימור גם על הגניבה כדי שתהא סונה בשימור
מתכילה, וז״ל באמת תשבה הוה שהקב״ה טוה על
הגניבה, ולפי״ז מה שאמר כל המוסף גורע לא קלי
על הוה אלא על תדש. —
ושאים הסייג עניבה שהוסיף תדה״ר מדעתו, לכאורה
אינו מבואר מהיכי תיתא עלה על דעתו להוסיף
סייג כזה, והלא שתש מתכלות לאורות אין לאורות
בגניבה. וי״ל ע״פ הסברת שכתבו הפוסקים בטעם
הדבר שאתר לינע באכלין ביוה״כ ולא חייבין אמת
יבא לאכול, ואסור לינע בחמץ בפסח אמת יבא לאכול,
והוא מפני שביוה״כ בדילי מכל מאכלים לא חייבין אמת
יבא לאכול, משא״כ בחמץ בפסח אזלת חמץ מאוכלים
בכל חייבין אמת יבא לאכול גם את זה, ולכן אסרו
גם בגניבה [ע׳ אוה״ת סי׳ תרי״ב ס״ו ובמג״א], ולפי״ז
מכיון שעל הדעת עמד בתוך שאר התילות שמכוון שאתר
לאכול כמה״כ מכל עץ הגן מכל מאכל, הרי דומה ענין
תשם זה כמו חמץ בפסח, לכן הי׳ דן לאסור גם
בגניבה, ולו״ק. —
אך לפי״ז קשה מ״ש כל המוסף גורע, והלא כאשר
היתה להוספה מגד הדין, ועל הוספה מן הדין

אֶחָד׃ כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ׃ ג א וְהַנָּחָשׁ
הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־
הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא
תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ ב וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל׃ ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן׃

כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עָרְטִילָאִין
אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְבַּלְמִין׃
א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵית
בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר
לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי־אֲמַר
יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילָן
גִּנְּתָא׃ ב וַאֲמָרַת אִתְּתָא
לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילָנֵי גִּנְּתָא
נֵיכוֹל׃ ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי
בְמִצְעוּת־גִּנְּתָא אֲמַר יְיָ לָא
תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תְקָרְבוּן
בֵּהּ דִּילְמָא תְמוּתוּן׃

דגש אחר שורק רש״י

(כה) ולא יתבוששו. שלא היו יודעים דרך ניעות להכמין בין טוב לרע ומע״ם שהתה בו דעה לקרוש שמות לא נתן בו יה״ר עד שלכלו מן העץ וכשגם בו יה״ר וידע מה בין טוב לרע: (א) והנחש היה ערום. מה ענין זה לכאן היה לו למסוך ויעם לאדם ולאשתו כתשת עור וילבישם אלא ללמד מפיו שכה קפץ הנחש עליהם רלה לאחם ערומים ועוסקים בהשמים לעין כל ונתאוה לה: ערום מכל. לפי ערמתו ונדולתו היתה מפלתו ערום מכל ערום מכל [ב״ר]: אף כי אמר וגו׳. שמע אמר לכם לא התכלו מכל וגו׳. ומע״ם שרלה לוחם לוחם מוכלים מאחר פירות הרכה עליה דכרים כדי שהשיבתו ויבא לדבר בלוחתו הענ: (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הלוי לפיכך בלה לידי נפילה הוא שנאמר (משלי ל)

תורה תמימה

ג (א) [והנחש היה ערום. מאי ערטומיתי׳], אמר, יודע אני שאמר הקב״ה כי ביום אכלך ממנו פוח תפוח, הרי אני הולך וטרמה בהם את האדם ואשתו, והם אוכלים ונענשים ואני יורש את הארץ לעצמי׳) [ירושלמי קדושין פ״ד ה״א].

(ג) ולא תגעו בו. אמר חזקיה, בניין שכל המוסיף גורע, שנאמר אשר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו׳) [סנהדרין כ״ט א׳].

ובהולך המולך נעשה בשר בהמ והשם אחד, אבל בהמה ואיה יין מולידין מן האדם, ובן שם זנה עם בהמה כשכתבה התורה איסור זה בישראל (ס״פ אחרי) סיימה כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא תקיא הארץ אתכם בהשר קלה את הגוי וכו׳, הרי מבואר שגם לשובל כוכבים נאסרו תועבות אלו, ו״ל דאין ס״ל למשם ידעינו כי סוהרו, ובאן בא להזהיר. א) ובמדרשים מיתא שבא הנחש במרמה מצני לדדים, שאמר ממה נפשך, אם ישמע אדם לעצת משתו הרי הם נעשין ויכם הוא את הארץ, ואם לא ישמע אהיה קפמה ביניהם ונרחבה ויפלאה הוא. ומשמע נומר למדרש זה מתנאר מדברי הירושלמי כאן בסוגיא שמבאר אשר בעת שרימו יושבי גבעון את יהושע (יהושע ט׳)

דְּפַקֵּדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתְּ׃ יג וַאֲמַר גְּבַר הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתְּ עִמִּי הִיא יְהַבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית׃ יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מָה דָּא עֲבַדְתְּ וַאֲמָרַת אִתְּתָא חֱוָיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית׃ יד וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחֱוָיָא אֲרֵי

אֲכַלְתְּ מִמָּנּוּ אָכֹל תֹּאכַל׃ יג וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים

רש"י

(יב) אשר נתתה עמדי. (ע"ז ה') כמן כפר בטובה: (יג) השיאני. השענני כמו (ישעיה' לו) אל ישית

תורה תמימה

(יב) האשה אשר נתתה. ת"ר, אדם הראשון כפוי טובה היה, שנאמר האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל[1] (ע"ז ה' ב').

(יד) ויאמר ה' אלהים אל הנחש. תניא, רבי אומר, בקללה מתחילין מן הקטן, כגיה שבתחלה נתקלל נחש ואחריו חוה ואחריו אדם, שנאמר ויאמר ה' אלהים אל הנחש והרר לאשה ולאדם[2] (ברכות פ"א א').

ויאמר ה' אלהים אל הנחש. מכאן שאין מועצין למסית, ומאי הוי לי' למשען, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין — דברי הרב שומעין[3] (סנהדרין ס"ט א').

ויאמר ה' אלהים אל הנחש. תניא, מפני מה הנחש משמש פנים כנגד פנים[4], מפני שדברה שבינה עמו, דכתיב ויאמר ה' אלהים אל הנחש[5] (בכורות ח' א')

פירושים נאמרו בגזור מגדה נפלאה זו, ולי נראה ע"פ מ"ש במגילה י"ג ו' מפני מה נתחייבו שרפה בימי המן כלי' ח"ו מפני שהנהו משתחוה לחמורו, ישו"ש. והנה נפלא הדבר בכלל שעבור מלכות תפורות יתחייבו כליה, וזהו שאמרו, היפה נמוס בתורה דונמת ענין כזה שיתחייבו מיתה על מלכות תפורות, והביב, כי מיטו כך בחדש"ך, שעל ידי שאכל מן העץ שנאסר עליו עזרה עליו מיתה, כנודע, ונסיון בעלמא שמכו זה על מנת המן-העץ, טוהרי העניים בשתי המשורשות. ז) פירש"י לשון נמי הוא שתולה הקלקלה במחשבתו על מקום והוא עשאה לו לעזר, עכ"ל, וכפירוש הלשון כפוי טובה פירש"י שמן מכיר להחזיק טובה לבעלים, ותום' פרשו מי שאינו רוצה להחזיק טובה בדבר, עכ"ל. ופשטות הענין מורה כפי התום', לפירש"י קשה, דלתרי שחסר בו הרגש ההכרה ג"כ מאי שייך כפוי טובה, שפירוש המלה כפוי הוא שענין כפוי [כמו כופה עליו כלי,פסחי' ח' ב'] וכשאין מרגישים ומכירים מאי כפוי שייך, ונם שענין זה לחדש"ך מצוחר כפי' התום' שכפויי טובה כאמת מכירים בהטובה רק אינם רוצים להודות, שהרי בודאי לא שייך שנא הכיר אדם בטובתו זו, שהרי מפורש אמרו (יבמות ס"ג ו') שלא נתקררה דעתו על שנברא חוה, וכן אמר הוא בעצמו עשה מעצמי, ואליהו אמר לר' יוסי שבחשבה מחירה עיניו של אדם ומעמידו על רגליו

(יבמות שם, וע' לעיל ג' י"ח), וכן מהרח' הכניס שהכיעו בגמרא שיהרהר היו כפויי טובה ממה שאמרו ופשטו קשה בלחם הקלקל, ובודאי היו מרגישים ומכירים בטובת האל שנא להם בחחת ובקל, והיו מועטין ממנו פעם כל מיני מאכלים כטודע בהלכות (ע' לפניהו בפ' בהעלתך), אלא שלא רצו להודות. ח) נראה פשט הדבר משום דאולי בתוך כך תשוב מדת הדין או תתעורר חיזו זכות להנן, יאמר הגדול ליהנות מהנאה זו. וע' לפניהו בפ' שמיני בפ' ויאמר משה אל אהרן ואל אלעזר, דבגדולה מתחילין מן הגדול, וע' מש"כ שם. ט) ועיין בש"ק כ"ו ג' דלא דפסוקים מפעם דברי הרב ודברי התלמיד וכו' הוא רק בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייבין, והנה לפי"ז לכאורה אין זה טענה כלל בשתח שהקב"ה דנו. ואמנם התום' שם בתרו דרק בשוכר עדי שקר אז חייבין בדיני שמים, אבל בתמירה בעלמא פטורים נם מדיני שמים, ופשט הדבר משום דבתמירה בעלמא תפשר לו להתנצל לומר דסבור שלא יסמע לו, משא"כ בשוכר שידע שבודאי יסמע לו, ולפי"ז ניחח כלל שהכחה היתה בתמירה בעלמא, וכ"מ בש"ך נחו"מ סי' נ"ב ס"ק ג' עיי"ש. ') דלך כבוד ונשיאת, ולא כן שבע שאר הבעלי חיים. י"א) ונם מפבע הדג כן הוא, וזה נ"ב מפני שדברה שכינה עמו, כמו שכתוב (יונה ג') ויאמר ה' לדג, ותלחח אין שבע ו בכל הברואים שלא האדם.

חַגֹּרֹת׃ ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם
וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ ט וַיִּקְרָא
יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ
אַיֶּכָּה׃ י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי
בַּגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא׃
יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה
הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי

וַעֲבַדוּ לְהוֹן וְרַחֲנוּן׃ ח וּשְׁמָעוּ
יָת־קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִים
מְהַלָּךְ בְּגִנְתָּא לְמָנַח יוֹמָא
וְאִסְתַּמַר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן־
קֳדָם יְיָ אֱלָהִים בְּגוֹ אִילַן־
גִּנְתָּא׃ ט וּקְרָא יְיָ אֱלָהִים
לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אַן אָתְּ׃
י וַאֲמַר יָת־קָלָךְ מֵימְרָךְ שַׁמְעִית
בְּגִנְתָּא וְדַחֲלִית אֲרֵי
עַרְטִילַאי אֲנָא וְאִסְתַּמָּרִית׃
יא וַאֲמַר מַן חַוִי לָךְ אֲרֵי
עַרְטִילַאי אָתְּ הֲמִן אִילָנָא

רשי

רבי תנחומא): (ח) וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותיו על מטעם בב"ר ובשאר מדרשות ומי לא בחתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיושבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. מה שמעו שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום. לאשתו רוח שהשמים נתה מפה [ס"א לפה וד"ק כי כן עיקר] וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעזיזית (פס לח): (ט) מיכה. יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יכא נכהל להשיב אם יעמדנו בתשובה [ב"ר] וכן בקין אמר לו (בראשית ד') אי הבל אחיך וכן בנעמן (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקיהו בשלוחי מרודך בלאדן (ישעיה לט): (יא) מי הגיד לך. מאין לך לדעת מה טובת יש בשומר עלום: המן העץ. בהמיה:

תורה תמימה

תאנה היתה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר ויתפרו עלה תאנה) [שם ע' ב'].

ט) ויקרא ה' אלהים. תניא, לעולם אל יכנס אדם פתאום לבית חבירו, וילמוד כל אדם דרך ארץ מן הקב"ה שעמד על פתח הגן וקרא לאדם, שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם) [פס' ר"א פ"ה].

ויאמר לו איכה. אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון צדוקי היה, שנאמר ויאמר לו איכה — אין נשמה לבך") [סנהדרין ל"ח ב'].

(יא) המן העץ. שאלו פפונאי לרב מתנה, רמז להמן מן התורה מניין, אמר להו, המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת") [חולין קל"ט ב'].

מן שייך לומר שהוא גרשון וחבר, וע"ע משום דים לחלק זה מעבד חמן בפסח, יען כי החמץ מי' ו' שעת הטמר להיתר, ולכן רגיל אדם בו, משא"כ בפרי העץ שמאכר בו אדם לא מי' ו' משום שעת היתר וכו' כנגלה דבלול מיני', לכן אין חשש בנגיעה, וא"כ לא הוי לי' להוסיף איסור נגיעה, וא"כ היתה ההוספה לגרשון. וכסברת זו כתב הש"ך ביו"ד סי' פ"ח ס"ק ד' דאע"פ שאסור להשתמש על השלחן שאוכל עליו בשר מאכלי חלב אבל בשר נגלה מותר, משום דבגלה בדיל לאדם מינה.

ב) מדת הקב"ה שבאיזמל שהוא מכה — בו הוא מרפא, גם בתוך גם, וכמו ויאת גם בניון (איכה ד') כתיב כנגדו (זכרי' ב') ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש.

ד) ועיין בגלה פ"ז ב', ד' דבריס הקב"ה שונאן ואחד מהם הבנסם לבית חבירו פתאום ואפילו לביתו שלו. ומשם הדבר משום מפני שאין זה ממדת הגישות והכבוד לבני הבית דשמא אינם מוכנים לקבלו בכבוד הראוי, וע"ע לפימו ר"פ ויקרא דרשת מענין זה ומש"כ שם.

ה) שעברת על מצותי, כדמפרש. ודריש כן משום דלפי פשוטו היו מצותיו של אכיה, דהקב"ה הלא ידע אם יאכל, וגם בכלל לא שייך השאלה איכה מחרי שמדבר עמו, ולכן דריש שאין השאלה על מקום מציאותו אלא מענין תמהון ופלא על שנפשה לבו ממצות ה'. ו) כמה פירושים

טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי עֲצַבָּיְכִי וְעִדּוּיֵכִי בְּצַעַר תֵּלְדִי בְנִין וּלְוָת בַּעֲלֵךְ תְּהֵא תְּאוֹבְתִיךְ וְהוּא יִשְׁלַט בֵּךְ׃ ס טז אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־

רש"י

כמין סריקה ולפי שהנשמה טפל על הגוף כתב לשון נפיחה בשניהם: (טז) עצבונך. זה צער גידול בנים [עיבורן ק]: והרונך. זה צער העיבור: בעצב תלדי בנים. זה צער הלידה: ואל איש תשוקתך. להשמים ושפ"כ אין לך מלת להוכיעו בפה אלא היא ישמול בך הכל ממנו ואת ממך. תשוקתך. תמוכך

תורה תמימה

(טז) אל האשה אמר. על פי מתורגמן[טו]) [ירושלמי סוטה פ"ו ה"א].

הרבה ארבה. הרבה ארבה — אלו שני טיפי דמים, אחת דם נדה ואחת דם בתולים[יו]) [עירובין ק' ב'].

עצבונך והרונך. עצבונך — זה צער גדול בנים[יח]), והרונך — זה צער העבור[יט]) [שם שם].

ואל אישך תשוקתך. מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך[כ]), מבאן אמרו, חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך[כא]) [יבמות פ"ב ב'].

והוא ימשל בך. מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה, וזו היא מדה טובה בנשים[כב]) [עירובין ק' ב'].

כמה שהיא מרורה יותר מן המיה, כמה שהנשמה מתקללה מן המיה על אחת שבע ומעי ניכו תמור מחתו שבשבת יש ז' פעמים נ"ר, כך נתקלל הוא מן הבהמה כגון מבהמה נפה ממאה אחד לשבע, דנשמה נפה ממאה שנים עשר חודש וחצוי שבע פעמים י"ב חודש סיינו אחד לשבע, הן שבע שנים. טז) ומפרש בירושלמי דל"ג כן משום דלא מציע שדבר הקב"ה עם אדם זולת עם שרה, ויתכנר זה לי"ה לפניהם כפ' וירא (י"ח פ"ו). ול"ג להמתורגמן הי' אלא, לחולשת נק היו אנשים בעולם. יז) אע"פ שאין זה בתמשעות לשון זה, אך יש לו מפרש כל הפסוק בענינים שבעיים המיוחדים לנשים שאך זה על הלשון הכתוב אלינה, דדמיים אלה הם מרובים בנשים יותר מבאים. יח) נראה למפרש ותשוקתך מלשון הכתוב (מיכה ו') ידיך עצבוני ויסבוני, ובלשון חז"ל (שבת קמ"ז ב') מעצבן את הקטן, דהפי' מייסרין אותו. יט) נראה למפרש דהמלה עצבונך מוסבת גם על והרונך, כלומר מרבה עצבונך ועצבן הרונך, דאל"כ מה רבוי הסריון נרבה היה לאשה שתהא מרובה בצרכת הבעל, והכא הכי נקטינן לייריי. —

ויש להעיר למה סידר הענינים אלה כסדר הזמנים, שהרי עצר קודם לעיבול, וח"כ הול"ל להיפך, הרונך ועצבונך, וע' בחא"ע. ונראה בזה משום דבשאת ים נפרש ד"ה דשאת דעצבונך והרונך היינו שני ענינים נפרדים ושונים, אלא דעצבונך הוא פירושו של הרונך, וכמו עצבונך של הרונך, לכן מציעו ו' ממש במקום המלה של, כמו ואלן ותרפים (ב"ב פ"ו) אלן של תרפים [נדעת קלת מפרשים] ובלשון חז"ל (בלחים פ"ם מ"ו) בבתים מתוך היס ומחיצת היס, שפירושו מתוך היס של מחיצת היס, ובגיר ל"ד ג' ואחל ורבע עממות, שפירושו אחל של רבע עממות, ובסופה מ"ד ב' דרים ר"ם זקיף ומספיף — זקיף של מוספיף, דהייגו המיוחדים שבמוספיף, ולפי זה הנלע הוכרח שכתוב לכתוב עצבונך קודם, ואחרי שחז"ל נתו לדרשא הוכרחו לדרוש כפי סדר הלשון שכתוב לפי פשוטו, ולו"ק.

ובעין כלל זה בשמות אות ו' כתב כמ' המתוגות והדעות לרש"י ממאר שני שהוי' יתמשם במקום ב', וכמו (יחזקי' מ"ח) ה' מלהיט שלחני ורוחו, במקום—ברוחו, וגם כאן יתפרש נפ"ז עצבונך והרונך — עצבונך בהרונך. ב) נק נתפלא היפה מרחוק דשיירי בשעה שיוצא לדרך, וי"ל דמדתניא זה בין הקלנות, על כרחך הוא בחופן שהיו מלנה. גם י"ל דמדייק, משום דמהוקי הלשון הי' ל"ל ואל אישך, בע"ן, וכמו בשה"ם ושלי תשוקתו, אלא דעל הי' במשמע על בשתוך, ולכן כתוב ואל בתל"ף להוציא קרבתו אליו, והיינו ביציאה לדרך. כא) בשעה לפי דוקא, דהא קיי"ל דאין לבעול ביום שיצא לדרך [רמב"ם פי"ד ה"ם מלשות] אלא בלילה שלפניו, ובכהאי נוטא ל"ל דשרי קיי"ל שאין ליסור זה מוהג בכל מעל"ע, ורשי' לזה שהרי קיי"ל שאין לבעול ביום שנכנסין למרחץ [ניתין ע' ב'] ומשום לכנס למרחץ בכל ערב שבת, וקי"ל שומע ת"ח מלוי שבת בלוי שבת [כתובות פ"ב ב'], אלא ודאי דבעינן ליסורים אלה אין הלילה שלפניו אז לאחריו בכלל. כב) ר"ל אע"פ שהיא מדה טובה, מדת גבורות, בכ"ז קלנה היא, שהיא יכולה להביא תפלה לפי לבעלה. —

הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה
מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה
עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי
חַיֶּיךָ׃ טו וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין
הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא
יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃

עֲבַדְתָּ דָּא לֵית אַתְּ מְכַל
בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵית בָּרָא עַל
מְעָךְ תֵּיזֵיל וַעֲפָרָא תֵּיכוֹל
כָּל־יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ טו וּדְבָבוּ אֵשְׁוֵי
בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ
וּבֵין בְּנָהָא הוּא יְהֵי דְכִיר לָךְ
מַה דַּעֲבַדְתְּ לַהּ מִלְקַדְמִין
וְאַתְּ תְּהֵי נָטֵיר לֵהּ לְסוֹפָא׃

רש"י

לכם חזקיו׃ (יד) כי עשית זאת. מכאן שאין מספיקים בזכותו של מעשי שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין [סנהדרין כט]׃ מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותיו מדרש זה במס' כתובות [דף ח] ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים׃ על גחונך תלך. רגליים היו לו ונקטעו׃ (טו) ואיבה אשית. אתה נא מתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ואשה אחר מיתת בעלה לבדר אל הוא תאכל אלא לפי שהנשים דעתן קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית׃ ישופך. [סוטה ט] יכתוך. כמו [דברים ט] ותכות אותו וחרגומו וספית יתיה׃ ואתה תשופנו עקב. לא יכול לך קומה ותשכנו בעקבו ולא אמר תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם [ישעיה מ] כשהנחש כח לנשוך הוא נשף

תורה תמימה

ארור אתה וגו'. ת"ר, כל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין ממנו, שכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במה שאינו שלו[ב] מה שבקש לא נתנו לו ומה שבידו נטלוהו ממנו, אמר הקב"ה, אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה ועכשיו ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה. אני אמרתי יהלך בקומה וקופה — עכשיו על גחונך תלך. אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם — עכשיו עפר יאכל. הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו ואיבה אשית בינך ובין האשה[ג] [סוטה ט' ב'].

מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל, מחיה לא כל שכן[ד], אלא לומר לך, בשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבעה, ואני ניהו חמור מחתול, כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע דהוי שב שני, [רמז ליעבורו של נחש שבע שנים][ה] [כתובות ח' א'].

יב) רומז למ"ש בפסוק שרצה להרוג את אדם ונישאת את חוה, ועיין לעיל בפסוק והנחש היה ערום מ"ש שם. יב) הנה כל הפעולות שהשיב כאן לא מצינו מפורש בפסוק, אך מקצותיו אלו למדין שנתנלה נתקלל היו לו כל אלה היתרונות, וכאלו נוגע לאמרו בסנהדרין ק"ם ע' נענין ברכות בלעם, מכלומתיו אלו למדין מה היתה בלבו להיפך, עיין לפניהו בפ' בלק. —

ומעם הדבר שנתקלל הנחש לאכול עפר י"ל ע"פ הקבוע בסדר טבע מון הבהמות, כי כל נברא מתפרנס ומגדל פחות מערכו, כמו שבהמות נוזנין מעפר וחיו מלמים, וחי מדבר — מחי בתמי, ולכן מסדר תולדתו כי' הנחש מתפרנס מלמים, ועתה כשחטא וירד ממדרגתו שב למדרגה פחותה ממנו

בְּדִילָךְ בְּעַמַל תִּיכְלִינַּהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ יח וְכוּבִין וְאֶסָּדִין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוֹל יָת עִסְבָּא דַּחֲקַלָּא׃ יט בְּזֵעַת אַפָּיךְ תֵּיכוֹל לַחְמָא עַד דְּתִיתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרֵיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וְלַעַפְרָא

בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃ יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־

רש"י

ופרשתים ונמלים מצל ניזוק לתרנגול רעה והבריות מקללות שדיש סיגק מכם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך. התרנגולים מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קודם ועכשיו והן נאכלים ע"י תיקון [ביאה לד]: ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה תאמר כאן ברעתם הענין מרובה האדמה בעבורך בעצבון האכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשהזרעונה קטנית לו ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים והדרדרים ומאחר עשבי השדה ועל כרחך תאכלם: (יט) בזעת אפיך. למאחר שתטריח בו הרבה:

תורה תמימה

פינחס אחר, כאנש דאחר, ליט ביזא דבן איינק, [דכתיב ארורה האדמה בעבורך][כד] [ירושלמי כלאים פ"א ה"ז].

בעצבון תאכלנה. א"ר יוחנן, קשים מזונותיו של אדם כפלים כיולדה, דאלו ביולדה כתיב בעצב ובמזונות כתיב בעצבון[כה] [פסחים קי"ח א'].

(יח) וקוץ ודרדר. אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם וקוץ ודרדר תצמיח לך, זלגו עיניו דמעות, אמר לפניו, רבש"ע, אני וחמורי נאבל מאבוס אחד[כו], כיון שאמר לו בזעת אפיך תאכל לחם נתקררה דעתו[כז] [שם שם].

(יט) בזעת אפיך תאכל לחם. רמז שהזיעה סימן יפה לחולה[כח] [ברכות נ"ז ב'].

ואל עפר תשוב. איכתי, א"ר אחאי בר יאשיה — שעה אחת קודם תחיית המתים[כט] [שבת קנ"ב ב'].

בדרכך ועץ שמשה פרי ושכתב בזה מצוויו של הקב"ה, ולכן נתקללה, וע"ע בחוקת הממון. כד) ר"ן מסל בני אדם הוא שמוסרים מרוסים הבדים שכך סגיקו ונגלו, והוא ס"ל דלא שכתב האדמה מצווי של הקב"ה, ומה שהוסיפה פירות גם מגיני סרק הוא מפני שנתמהה על צוויו של הקב"ה והוסיפם על הצווי ועיין בפירש"י נעיל ג' י"ח.

הנה לפי דעה זו ניחא מה שהתקללה האדמה עתה כשחטא האדם, אבל לפי הדעה הקודמת שהתקללה

מחמת עמלה ע"ש נמה לא נתקללה מיד כשחטאה ונמה שמחיין לה עד עתה, וי"ל משום דבשעת קללת האדמה נוגעת גם להאדם, כי אם האדמה היתה ניחנת כתה הלא ממילא יבגים האדם ברעתה, ולכן כל זמן שלא חטא האדם אי אפשר כי שהתקללת האדמה כדי שלא יוגרם היזק לאדם, אבל עתה כשחטא האדם עד שרשו נקללה לכן נפקדה האדמה להתקלל בשבילו, ומדויק

מאד לפי"ז הלשון מרוסה האדמה בעבורך, כלומר בשביל שעתיד נפקד חטאה גם היא, ודו"ק. כה) תרי מסמע, ועיין בהגהות רש"ם. ומה שרואה הדוסם לדרום כן, י"ל משום דקשה לו למה נענשה האשה יותר מהאיש ובאמת מהשורש היה שיענש הוא יותר, אחרי שהוא בעצמו נגזור מהקב"ה על פיסור האכילה והו"ל להזהר ביותר, וגם האשים בכלל לענין קנות, ורואי שיהא עונשן קיל משונש האיש, לכן מפרש דבאמת נתקלל האיש יותר, כי קשים מזונותיו של אדם כפלים כיולדה, וחוזה המזונות והפרנסה תלה על האיש. כו) ממך תסיפת דקרע ואכלת את עשב השדה דסוף מאכל בהמה. כז) שהלחם מיוחד רק למאכל אדם, ומתוך זה ידע שלא יאכל ביחד עם החמור. כח) רמז הוא, שמכיון שיזיע — יאכל לחם והלא יחות עוד. כט) שלא מתחלף תומר האדם השיון ומתלבש בצורה חדשה, ועיין מש"כ השייך לענין זה נקמן בס"פ זו בסכוך והיו ימיו מאה ושבעים שנה.

לבאורה

בָּךְ׃ ס יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ
לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל
מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ

יז ולְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ
לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן
אִילָנָא דִּי פַקֵּדְתָּךְ לְמֵימַר
לָא תֵיכוֹל מִנֵּהּ לִיטָא אַרְעָא

רש"י

כמו (יחזקאל כט) ונפשו שוקקה׃ (יז) ארורה האדמה בעבורך. תניא, למה נתקללה הארץ, רבי יודן בר שלום אמר, ע"י שעברה על גזרותיו של הקב"ה, [שאמר] תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו[ב], ורבי

תורה תמימה

(יז) ארורה האדמה בעבורך. תניא, למה נתקללה הארץ, רבי יודן בר שלום אמר, ע"י שעברה על גזרותיו של הקב"ה, [שאמר] תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו[ב], ורבי

ויש להעיר שאינו מפרש הלשון והוא ימצא כך בספיקות מלשון מלטת ולשון הכתוב (תהלים מ"ה) שמעי בת וראי והטי אזנך וגו' כי הוא מלשון והשתחוי לו, ובפדר"א פי"ל איתא בענין הקללות על האדמה, וראע את אזנה כעבד עולם וכספחה, וכתב הרד"ל ללשון זה נסמך על לשון הפסוק לתהלים המכר שממנו נלמד שהאדמה עניר עליה להסות אזנה לדברי בעלה, וזהו לשון רציעת אזן, ויתכן לומר דמה שהוזהיר לרציעת אזן בהאדמה להשיים בה תבשימי עניני אזנים הוא רמז לשעבודה ולעבד ע"פ המבואר בפדר"א, וא"כ צריך באור למה אינו מפרש הלשון שלפנינו והוא ימצא כך לכאורה זו. ח"ל לכיון למפרש כל לשון הפסוק בענין פנא חיי חיות כמבואר בדרשות הקדמות לכן מפרש גם לשון זה בענין מבעי כזה. —

אמנם עם כ"ז נראה דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ובודאי כולל לשון פסוק זה גם כוונת הלשון כפשוטי, דבדרכי חיי אים ואשה חייבת באשה לקבל מרות בעלה וכמש"כ הרמב"ם בפ"ו ה"כ מאישות, זו הכמיים שיהא הבעל בעיני האשה כאלך ושר, ולבד לשון פסוק זה י"ל דלמד כן ממ"ש בספרי פ' תצא ואמר אלי הגערה, מכאן שאין רשות לאשה לדבר בפני בעלה, ומזה י"ל מקור למ"ש בספחים ק"ח ע' דאשה אינ בעלה ס"ע הסיבה, דכיון שצריכה לקבל עליה שררותו לכן פטורה כמו תלמיד לפני הרב, מפני שאין יכול לנוד דרך חירות מפני לימת ובזוי הרב. ויתכן למעשה זה נקראת האשה שאינה עושה רצון בעלה בשם מורדת כידוע בשם כתובות, יען דמכיון דחובה עליה לקבלו כאלך ושר [כלשון הרמב"ם], לכן כשעושה ההפך הרי היא מורדת כמורד במלכות. —

וע' בתוי"ט פ"ל מי"א דכתובות הביא רמי' מפסוק זה דבכלל שם בנים כלולים גם בנות, שהרי כתיב בעגב תלי בנים ובודאי גם בנות בכלל, יעו"ש. ולפנ"ז הוא, שנמצא מפורשת סותרת רמי' זו, שכן אמרו בניומות ע"ח ע' על הפסוק לפ' תצא בנים ואחר יולדו להם [נאמרי ואחזמי] בנים ואחיהן בנות, מאי טעמא, אחר יולדו כתיב, הכתוב תלאן בלדה, ר"ל כיון דבלדה תלאן, וגם בנות טלדות הן, ולפי"ז מכיון דכתיב כתיב תלדי לכן ודאי גם בנות בכלל, אבל אין רמי' לדעלמא, ומדרכה מבואר דבעלמא אין בנות בכלל, דאל"כ למה צריך הרבוי מאחר יולדו.

אלא שנוף דברי הגמרא אחר יולדו אינו כתיב ל"ע מפסוק ויולד בנים ובנות, הרי דגם בלדה פרט בנים ובנות, ול"ע דספור דברים אחני, דבספור לא חש הכתוב להאריך, וכמ"ש לבן הבנות בנותי והבנים בני. ובנוף הקירת התוי"ט אם בכלל שם בנים כלולות גם בנות [שזה נ"מ לכמה דברים], הנה בחשו' הרמ"ם בכלל פ"ה הוכיח להיפן בכלל בנים, ומבית מפסוק ויולד בנים ובנות, ולפנ"ז שלא הביא מגמרא יבמות שהבינו דרק במקום לכתיב הולדה כלולות גם בנות, וכן יש לדייק ממשם הדרשות שבגמ' בני ישראל ולא בנות ישראל, בני אהרן ולא בנות אהרן, וכ"מ בזיר י"ב ע' הריני מזיר לבניהו' לי בן חולה בת חיו מיר, וע' כ"ב קמ"ג ב' ההוא דאמר נכסי לבני וחזי לי' ברת וברתא פשיט להיפן הבנות בכלל.

אך יש לעיין בדרשת הגמרא ב"ב ק"ם ע' בענין יבום, וכן היפן לו, אחד הבן ואחד הבת בממשמ, והיפן נומר להתם הרבוי מלשון היפן לו ודרשינן עיין עניו, יש למרבוי זה מרבינן רק הבאים מכח בן, כפי שיתבאר מי"ש לפניהו במקומו, וע"ל דשאני התם כיון דעיקר ענין יבום שלא ימחה שם המת מישראל, וא"כ מכיון שים לו בת ג"כ היפן שמו נמחה, וע' בתוס' שם, ולפי מש"כ יתיישבו הרבה מהערותיהם, יעו"ש ודו"ק, וכאן היפן המקום נורם להחריך. כב) קשור לשון הכתובים בא כאן, והסר המלה וגו', ולריך להעתיק כל הכתובים, תולא האדמה וגו' עץ פרי, ותולא האדמה וגו' ועץ שאשה פרי, ול"ל שהקב"ה נוסף על האדמה שתולא עץ פרי שאשה פרי, למשמע עץ מיוחד לגדל פירות, ובעשיה כתיב ותולא האדמה וגו' ועץ שאשה פרי, למשמע שגם עץ שהם עשה פירות ואפילו אילן סרק כפי שהתבאר לעיל (ג' י"ב)

וּלְאִשְׁתֵּהּ לְבוּשִׁין דִּיקָר עַל־ מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבִּישִׁנּוּן׃
כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעַלְמָא כְּגַוָּהּ לְמִדַּע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יִשְׁלַח יָדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן

וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׃
פ רביעי כב וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה | פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם

רש״י

מה הוה לגדס (קהלת ג) בגמרן היה: (כא) כתנות עור. יש דברי אגדה לומרים חלקים כלפון היו מדובקים על שרון ויש דבר הבא מן השוק כגון צמר המרובים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: (כב) היה כאחד ממנו. הרי הוא יחיד בהתהוותו כמו שהני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו וגו'. ומשימיה לשולם הרי הוא קרוב

תורה תמימה

(כא) כתנות עור. רב ושמואל, חד אמר, דבר הבא מן העור, וחד אמר, דבר שהעור נהנה ממנו[לא]) [סוטה י״א א׳].

כתנות עור. דרש רבי יהושע בן חנניא, ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור ויולבישם, מלמד שאין הקב״ה עושה עור לאדם אלא אם כן נוצר[לב]) [נדה כ״ה א׳].

ויולבשם. [מכאן שמסרת הקב״ה להלביש ערומים][לג]) [סוטה י״ד א׳].

ויולבשם. דרש רבי שמלאי, גדולה גמילות חסדים שהתורה תחלתה גמילות חסד וסופה

לא) ומיהם מדייקים כי נפי פשומו קשה, דלא מיתו בשום מקום כתנות אל שור ממש, וגם כפי המבואר בתנחומא לעיל ג׳ לא אכל בשר [ע״ש פ׳ כ״ם], וגם שבחותו הדור לא היו מתיס כל הבהמות, ל״ב הלא לא ה׳ מצות כל שור בשולם, ולכן שבטו הכתוב לענין אחר, וזה שאמר בשר הבא מן השור, ע״ש כי לפי מש״כ עליון קשה הלא לא ה׳ שור בשולם, אך הכוונה ממין הזה שבאמת בא מן השור, להיות אמר.

וחד אמר דבר שהשור נהנה ממנו, ויתכן שמפרש הלשון כתנות שור כמו כתנות לשור, והיינו הענין שהשור נהנה ממנו, מן הכתנת. ועיין בתום׳ לעיל כ״ה ה׳ שכתבו וז״ל, לכתנות שור בשור לעשה

עָפָר תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל-חָי: כא וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם תְּתוּב: כ וּקְרָא אָדָם שׁוּם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוָת אִמָּא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא: כא וַעֲבַד יְיָ אֱלָהִים לְאָדָם

רש"י

(כ) ויקרא האדם. חזר הכתוב לענין הראשון ויקרא האדם שמות וכן הפסיק הענין עד"י קריאת שמות מזווגה לו מה כתיב בתריה ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל תרדמה וע"י שכתוב ויהי שהיה עדיין מדבר עמהם הבינו להודיעך שמתוך שראה אותם עדרים עדרים מינים מינים עסוקים בהזווגים נתאוה לה וגם עליהם במחשבה ובמרמה: חוה. טפל על שהן חיים בחייה ולדותיה כאלו המתי

תורה תמימה

(כ) אם כל חי. [תניא, האשה עם בעלה] עולה ואינה יורדת, מאי קרא, אמר ר' אלעזר, כי היא היתה אם כל חי — לחיים נתנה ולא לצער[ל] [כתובות ס"א א'].

ל) נלמוד מיזה מנוחר מה שמוציא הענין אם כל חי מפשטי', ויש"ל דמדייק דהענין כל חי כולל כל מיני ברואים חיים אבר בשוה, גם בהמות וחיות ושפות, ולפי"ז הנה לא יתכן לומר שחוה היתה אם כל הברואים, כי הנה היא רק אם מין האדם נבד, ולכן מוציא הענין לדרשא כפי שיתבאר.

והדרוש דהענין חי שבכלן חיזו מענין הרגיל חי וגם מת, הנה ענין מענין שמתה ורוממות הנפש, מענין הכתוב ותחי רוח יעקב, ואמרו במדרש שבראה עניו אז רוח הקודש הנגלה מתוך שמתת הנפש, וכן להחיות רוח שפלים (ישעי' נ"ז), ובתעניות (כ"ז ב') שאמר משמר לא היו מתעניו בחד בשבת כדי שלא יפלו ממזוזה ושונו עשר ויעשר ויעמדו, וז"ל יחלישו עצמם, ובתמיד נ"ב ג' שאלו מה יעשה אדם ויחיה והשיבו ימית עצמו, כלומר יפשיל עצמו, ובמ"ר קהלת על הפסוק ואין אדם עיזוב רוח המות, אין מות אלא הפלה, ובב"מ נ"ה ג' מה לי קטלה כולא מה לי קטלה פגיא, ובפ"ק מי"ב לחטות ולגיא יניף קטלה חייב, כלומר שגם ונאמן הכתוב בחיוב י"ב הן יקפלני לו אויב, שפירושו אפילו אם יעשוני ויתאבדו בכ"ו לו אויב. ובזה יתבאר לשון התורה וגם בעליו יומת (פ' משפטים) שפירושו שגם ועי"ש בגבולי רמב"ן, וכן יבואר בזה טוב אדם לשון התלמוד (ברכות ס"ג ב') אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שהפירוש הוא שמפשיר עצמו עליה, דלא לפרש במת ממש, דשוב לא שייך בו קיום התורה, — ולפי כל זה יתבאר שהאדם חי, לכל הורידתו העצמית מי ממש שבשמה בקברו, מורה גם היפך הורידת האדם מת שבקברו, כלומר, לא עשב ולא מפשיר, לא רוח ממוכה ולא נפש שפלה, ולא נעל נפש רחבה מתוך שמתה ושוב לא ונתת רוח.

ובה מפרש כאן הענין אם כל חי — הם שלמות החיים, שהמתה והרגון ונתת רוח. ובאור ענין זה יתכן לפרש, כי לחתי שנתקללה הוה מהקב"ה לא רצה הקב"ה שהוסף להפשיר שד ע"י תגשים, ולחתי שבכלל שהם רשות בעלה עליה, לכן הזהיר הקב"ה שתהי' רק שולה עמו ומיזה יורדת עמו, כלומר שתהנה רק מזיווגיה ומיהרווגיה, אבל לזה מחויבת להזקק לחסרונותיו ופחיתותיו, וכפי שיתבאר שד.

ונ"ם בזה לענין כמה דבריס, כמו שם בנות משפחתה לזין רגילין להניק בעצמן את ילדיהן הנה שוכרות להן מיניקות ובנות משפחתו מיניקות בעצמן, שומעין לה ולמנהג משפחתה, משום דשולה עמו ומיזה יורדת עמו, כלומר, שם מי' הלבר להיפך היתה היא נהנית מזכות משפחתו, אבל שתא מיזה יורדת לפחיתות משפחתו, והוא הדין לענין המלוכות שהשם שבעלה לזה מחויבת לעשות כלום שלזן בני משפחתה טהנין לעשות, ע' בתה"ע סי' פ'. וכן לענין כבוד קבורה, שהם הי' כבודה מרובה מכבודו [קוברין אותה לפי כבודה, ע' בתה"ע סי' פ"ש. ובמדרשי פי"ב דכתובות כתב דמהאי טעמא שם בעלה לזה יכולה לזור בבית חמיה מפני הקפסה חיב הבעל לתת לה מזונות בבית חמיה. —

וע' בזו"ת מהרי"ם ח"ג סי' מ"ח דלזן בבגד זה לענין כתובה שהם הי' מנהג עירו משונה ממנהג עירה לא למרינן בזה שלא עמו ולזה יורדת עמו, וע"ל בשם הבנר, דלזין דמנהג כללי הוא לזין בזה משום ירידה לא ולזלזין בתרי.

ובזיהם

וּמִשַּׁמְנְהֵן וַהֲוַת רַעְוָא מִן־ קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ׃ ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוַת רַעְוָא וּתְקֵף לְקַיִן לַחְדָּא וְאִתְכְּבִישׁוּ אַפּוֹהִי׃ ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן לְמָא תְקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ׃ ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יְשִׁתְבֵק לָךְ וְאִם־לָא תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְרַעֲוָתִיד לְאִתְפָּרָעָא מִנָּךְ וְאַתָּה תִּשְׁלַט־בֵּהּ׃

וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־ מִנְחָתוֹ׃ ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־ בּוֹ׃

רשי

לידו לא טוב ולא מוכמר׃ (ד) ויפב . ויפן . וכן ולא מנחתו לא שעה לא פנה וכן ולא יפנו אל יפנו זכן (מיכה יד) שעה מעליו פנה מעליו׃ ויפע . ויכה ומכה מנחתו׃ (ז) הלוא אם תיטיב. כתרגומו פירושו׃ לפתח חטאת רובץ . לפתח קברך חטאך שמור׃ ואליך תשוקתו . אל תעשה כן יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך׃ ואתה תמשל בו. אם תרצה תתגבר עליו׃

תורה תמימה

(ד) **ומחלבהן.** מהו מחלבהן — משמניהן דידהו[ב] [זבחים קט״ו א׳].

(ז) **אם תיטיב וגו׳.** תניא,איסי בן יהודה אומר,זה א׳ מן המקראות שאין להם הברע[ג] [יומא נ״ב ב׳].

אם תיטיב וגו׳. תניא , אמר הקב״ה לישראל , בראתי יצה״ר ובראתי לו תבלין , אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו , שנאמר הלוא אם תיטיב שאת[ד] ואם לאו אתם נמסרים בידו , שנאמר לפתח חטאת רובץ[ה] , ולא עוד אלא שבל משאו ומתנו בך , שנאמר ואליך תשוקתו , ואם אתה רוצה אתה מושל בו , שנאמר ואתה תמשל בו׳ [קידושין ל׳ ב׳].

זאם לא תיטיב. רבי מאיר אומר, כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן[ו] אינו תנאי , והיינו דכתיב אם תיטיב ואם לא תיטיב[ח] [שם ס״א ב׳].

לפתח חטאת רובץ . אמר רב , יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני פתחי הלב , שנא׳

טוב . ב) כלומר מהמובחר שבחלבו השמן , לחד מ״ד מפרש לשון זה לישנו דכר שחלבו כדכר למזבח ואין כולו כדכר הוי אומר זה שמנים,ומכאן לבעלי נפ שקריבו שמנים, אבל מהם מתניתין חכמים בסוגיין דב״נ לא שקריבו שמנים רק שוטות,ולכן מפרש״ן פסוק זה כמו שהעתקנו, דסימן השמן מתניהן — משמניהן דידהו וכמ״ש . זעיין ברמב״ם סוף הלכות שחוטי מזבח פ״ו הי״ח שכיון מפסוק זה למד שצריך להביא שקרבן וכן לכל דבר הבא לשם ה׳ מן היפה והמשובח שבאותו המין, ועי״ש בתרומה, ומבואר לפי זה שגם הוא הכריע כמ״ל דלא שקריבו ב״נ שמנים, לדידי׳ הוי לפי׳ מתניתין — משמניהן , כמבואר . ג) שים לבותם למעלה ולמטה כמו הכא דים לפרש שם תיטיב שאת לשון נשיאה , כמו נוטא שן , או שאת שם לא תיטיב ושמן בשיחות שון הוא, וכמו והשיחו לותם שן תחמה (פ׳ כשלח). כן פירש״י, ובדבר עיקר דהשתא זו עי׳ לפי׳ רשב״ם ס״פ ויצא בפסוק ותמנע היתה וגו׳ כי הרבה תיבות בתורה שאפשר להמשיך המלה למעלה ולמטה אע״פ שאין הכרחם כאיזה. ועי׳ בת״י כאן שכתבו דלפי פשי׳ השני הוא ״ל דוחק לא תיטיב מיותר ועי׳ עוד ברשב״ם שם בפסוק ואיה ועכו . ד) מפרש הלשון תיטיב כמו נתורה , כמ״ש (ברכות ה׳ ב׳) אין תוב אלא תורה , שנאמר (משלי ד׳) כי לקח טוב נתתי לכם. ה) מפרש הלשון חטאת כמו ניסה״ל , ובאור הלשון לפתח — כלומר , מיד יצה״ר [לאויב] השוכב לפתח שוכב בו , ואם בניכם הבאות אין עסקין בתורה אז היסה״ר לא יוח ממקומו . ו) נראה דר״ל אם אתה רואה לעשות עמו מה לא לבד שאין אתה נמצר בידו, היינו שלא שוכל בך , שזה בא ע״י העסק בתורה , שלא שד תוכל למשוך בו ולכוף לחומו ולקבל שכר על זה, וכמ״ש בפ״ו י״ז כ׳ שחכם אחד אמר למביאו ניזל לפתחת דשוחת וכפיי׳ לירגע ולקבל שכרן , ופי׳ בחו״כ ס״פ אחרי ולפניהן שם . ז) דבר ופשוט , כמ״ש משם אם ישבחו ואם לא ישבחו . ח) ודפח ר׳ חנינא בן גמליאל דלא בעינן תנאי כפול בעלמא , ושאני הכא ,

משום

מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם׃ כב וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ כג וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים׃ ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃ ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה׃ ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ

חַיָּא וַיְכוֹל וְחֵי לְעָלָם׃ כג וְשַׁלְחַהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּנְתָּא דְּעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְּאִתְבְּרִי מִתַּמָּן׃ כד וְתָרִיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִינְתָּא דְּעֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילָן חַיָּא׃ א וְאָדָם יְדַע יָת־חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדְּיַאת וְיָלִידַת יָת־קַיִן וַאֲמֶרֶת קָנְיֵתִי גְּבַרָא (מִן)קֳדָם יְיָ׃ ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת־אַחוֹהִי יָת־הָבֶל וַהֲוָה הָבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא׃ ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְּאַרְעָא תַּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף־הוּא מִבְּכִירֵי עָנֵהּ

רש״י

להטעות הכריות אחריו ולומר אף הוא לעוף ויש מדרשי אגדה אחרת מיושבין על פשוטו: (כב) מקדם לגן עדן. במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים. מלאכי חבלה: החרב המתהפכת. ולא להט לשייף עליו מלכתו עוד לגן. תרגום להט אין כמו אלף שננה וכלשון לט״ז למ״ה [קלינגע] ומדרשי אגדה יש ואתי לומי בא מלא לפשוטו: (א) והאדם ידע. כבר קודם הענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן הכריון והלידה אשם כתוב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין. על שם קניתי: את ה׳. כמו עם ה׳. כשברא אותי ואת אימי לבדו בראתו אבל בזה שותפים אף עמו [גדה לג]: את קין את אחיו את הבל. ג׳ אחיים ריבויים הם מלמד שהאומה מולדה עם קין ועם הבל טלדו שתים לכך נאמר והוסף (ב״ר): (ב) רועה צאן. לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה (ד״ח מפרי מאיזה שבא

תורה תמימה

גמילות חסד, תחלתה — דכתיב ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, וסופה — דכתיב (פ׳ ברכה) ויקבר אותו בגיא[לד] [שם שם].

ד (ב) את אחיו וגו׳. את אחיו את הבל — הבל ואחותו, קין ואחותו[א]) [יבמות ס״ב א׳].

וכדומה, וכן שיחום אדם על חבירו לכסותו מערומתו וכמ״כ (יחזי׳ כ״ח) כי תראה ערם וכסיתו, וע״ע בשייך לדרשא זו לפניהם בפ׳ לאחרי ס׳ תלהיכם תלכו וגו׳ תדבקון (י״ג ס׳). [לד] ובניהם ענין גמ״ח הוא שלא יהא גוף האדם בבזיון לא בחייו ולא במותו, וע׳ לפניהם ס״פ בראשית ס׳ המוכר.

[א] את קדמיתו הוא, ומעם רבוי זה הוא כדי שלא יקנא הוא בהבל ויקח בת אחותו ויהרגנו כמעשה. וע׳ סנהדרין כ״ח ב׳ ולפניהם בפ׳ אחרי ס׳ ולא תגלה ערות אחותך וגו׳ [לה] ובניהם שלא יקח את אחותו בת אמו מאשה אחרת

הֲנָטֵר אָחִי אָנָא: י וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא קָל דְּמֵי אָחִיךְ צָעֲקִים אֲלַי מִן־הָאֲדָמָה: יא וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לְקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִן יְדָךְ:

רש"י

נעשה כנוצ דעת העליונה: השומר אחי. לגזן תימה הוא וכן כל ה"ג הנקודה בחטף פת"ח: (י) דמי אחיך. דמו ודם זרעיותיו. ד"א שעשה בו פעמים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפסו יוצאה (סנהדרין לז): (יא) מן האדמה. יותר ממה שהתקללה היא כבר בעוכה וגם בזו הוסיפה לחטוא: אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו'. ומגי מוסיף לה קללה תגלך לא תוסף תת כחה

תורה תמימה

באדם משעת יציאה לעולם, שנאמר לפתח חטאת רובץ[א]) [סנהדרין צ"א ב']. לפתח חטאת רובץ. דרש רבי שמלאי, [בשעה שהולד במעי אמו] מלמדים אותו כל התורה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר לפתח חטאת רובץ[ב]) [נדה ל' ב'].

(י) קול דמי אחיך. דם אחיך לא נאמר אלא דמי אחיך, דמו ודם זרעותיו, מכאן שלא כדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו, אבל דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם[ג]) [סנהדרין ל"ז א']:

קול דמי אחיך. דם אחיך לא נאמר אלא דמי אחיך, מלמד שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים[ד]) [שם שם].

קול דמי אחיך. אמר רב יהודה ברי' דרב חייא, [דם אחיך לא נאמר אלא דמי אחיך] מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פצעים פצעים שלא הי' יודע מהיכן נשמה יוצאת עד שהגיע לצוארו[ה]) [שם שם].

זה בכ"מ בם"ם, כמו בגימין כ"ף ג' נדקו ומנקו מב ובגו שבגו על נערה המאורסה ביוה"כ, וכ"ה בב"מ פ"ג ב', ושוא דבר פלג ולא נתפגר שבת בדבר. ומפשר לומר ע"פ המבואר בסוף תענית דיום ב' לא היו ימים טובים ישראל כיוה"כ שבשם בנות ישראל יוצאות מקחטות ותולות בכלמים וכו', ואחרי שידוע שאין יה"כ שולם אלא במה שעיניו רואות (סופה ו' ג') לא יפלא איפה אם בין המה בשם מרשו מקרים מבוארים אפילו ביום זה.

ובזה מרומגן לחת טעם על קריאת פרשת עריות ביוה"כ, שהפוסקים שמלו למעוח בשם לקריאה זו, ולפי שם"כ לפענין מבואר, שהוא כדי להזהיר את בשם שלא יבאו בקרבת עריות משבת מלוכות היום, ועפ"ם שמהרלוי כי לקראת בשחרית, לך ה"ג לדחות הקריאה של סדר היום, או שהיאה לכלמים היתה לאחר תפלת המנחה. והנה בר"פ לאחרי בחבנו שוד בשם קריאת פרשה זו ביוה"כ, וכאן אין המקום שעד להאריך בזה. יא) שימן לדבר, כי לפתח יציאתו לעולם יה"ר שולם בו אבל לא משעת יצירה, וכהאי גונא דלשו בירושלמי ברכות פ"ג ה"ם על הפ' כי יצר לב האדם רע מנעוריו — מעוריו כתיב, משעה שהוא בגבר ויצא לשולם, וע"ש ממ"ש בתנחומת ר"פ תולדות ויתרוצצו הבנים בקרבה, כשעברה רבקה לפני ביהמ"ד מתחך יעקב לעלת, וכשעברה לפני בית עבודת אליל מתחך עשו לעלת, הרי דהיינו שולם בחדם עודו בבטן. וקשה ים לייחב דזה נופל כלול בדברי רבקה שם כן למה זה אנכי, כלומר, מה נשחט עלי סדרי הבריאה שבולם בשם היה קודם זמנם. יב) משרש תמחת מלשן חסרון וגרשון, והלשון לפתח סימן הוא לעלתו לאויר השולם וכבדרשת הקודמת. יג) ר"ל וכולן חוץ מאחרה, ולא כדיני ממונות שמתכפר בממון. וע"ש מזה לכשמקבלין עדות בדיני נפשות צריך לחייס עליהם שלא ינידו שקר, וידעו גודל מחמירות שמקבלים עליהם בעדותם אחר שם ינידו שקר יחיטו בדם נקי, ועי' זה עון דמיו ודם זרעותיו תלוי בשם. יד) משני שלא ידע במה להמיתו לכן הכה אותו בעפים ותמ"כ בתנחים. טו) כך פירש"י דדרים כן מלשון דמי, ולכו

בּוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃

לֵהּ׃ ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַרְמְתִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוּהִי וְקַטְלֵהּ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךְ וַאֲמַר לָא יְדָעְנָא

רשי

(ח) ויאמר קין. נכנס עמו בדברי ריב ומלה להתעולל עליו להרגו. ויש בזה מדרש אגדה לפי שהוא אומר (ט) אי הבל אחיך: להכחיש עמו בדברי נחת לומר יפה ויאמר אני הרגתיו ותעמדני לך: לפי שידעתי.

תורה תמימה

זבובי מות וגו', ושמואל אמר, דומה לחטה, שנאמר לפתח חטאת רובץ[ה] [ברכות ס"א א']. לפתח חטאת רובץ. אמר לי' אליהו לרב יהודה, אמריתו אמאי לא אתא משיח, והא האידנא יומא דכפורי הוא ואבעול כמה בתולתי בנהרדעא, אמר לי', הקב"ה מאי אמר, אמר לי', לפתח חטאת רובץ[ו] [יומא י"ט ב'].

לפתח חטאת רובץ. אמר רבי, דבר זה למדני אנטונינוס, יצר הרע שולט

משום דבעל תגלי כפול הוי"ו אם תיטיב תקבל שכר ואם לאו לפתח תקבל לך שכר ולך שוכם, קמ"ל תגלי כפול שאם לך לא תיטיב לפתח תפתח רובץ. —

ויש להעיר לפי מ"ש בברכות ז' ע"ב כל דבר שיש בפי הקב"ה לשומרו אפילו על הגלי לא חס ט"ו ע"כ הי' הקב"ה מוכרח בכיוצא בפרש ואם לא תיטיב וכו', משום דלא"ה הי' מתקיים הלשון שאת בכל מופן שהוא, ול"ל הין רצי' מכלן דבעלמא דבעינן הגלי כפול, וי"ל דהא דאין הקב"ה מוחר מדבורו לשובה הוא רק היכא שבמניעת קיום התגלי אין עבירה, אבל היכא שבהמניעה יש עבירה אין מברח שיהי' החומא משכר. ורצי' לזה, שברי גם בלא תגלי אלא בכאשה מתמית לפשר שהשתא מפני החטא, וכמ"ש בברכות ד' ע' שעש"פ שהקב"ה ליעקב ואמרתיך בכל אשר תלך בכ"ז הי' ירא שמא יגרום החטא, ודו"ק, ועי' נקמן ר"פ ויפלח. ה) פירש"י לשון המה דרים, ואוני י"ל שים לאמר זה שייכות עם מ"ש בברכות מ' ע' אין שאכל אדה"ר חמה היה, וי"ל שממנו הוסחת היה"ר. ונראה לומר דרך ושמועה לא פליני אהדדי, דשייכם מודיעים בזה בכלל תכונת היה"ר שרשיתו מצער ואם לא יתגבר עליו האדם להכחידו בשדו בתבו אז אחריתו יגע ויעמוד אחריו את רוח האדם וכל רגשותיו, ומתארים שייכם את האדם, ערך קטנותו בתחלתו ע"ל המליצה ותפיסת בני האדם, זה מדמהו לזבוב, קטן היוצרים, וזה מדמהו לחטה, קטנה שבחטים, ודו"ק. —

והנה זה נראה פשוט לאבר בדבר מקום מושבו של יצה"ר מוזה שמועל נרא שיושב בין שני מפתחי הלב, שהרי משה לא פליג עליו, ויש להעיר ל"מ בזה לדינא בחמ"ב המג"א סי' הר"ו ס"ק ג' לענין סדר הוידוים ביוה"כ, ח"ל, ויכה בתוך על החטא [בחצי האר"י], ובמדרש קטנה מיתא שיכה על הלב, לומר אתה נגרמת לי, עכ"ל, [והוא לפניו בס"ל קטנה פ"ז בפסוק והחי יתן אל לבו, ולמה מהפזין על הלב, למימר לכולם מתמן]. והנה לפי המבואר כאן דהיצה"ר יושב בין שני מפתחי הלב, והרמב"ם בפ"ג מ"ח מהלכות הגדול דמפתח הלב היא החזה [לפי שבתנועת החזה הנשב הריאה על הלב והוא מוע"ז כמו מפתח שיפתח דרך יכנס ממנו האויר ויצא העשן], ולפי"ז מבואר שבעיקר כמש"כ בחצי האר"י שצריך להכות על החזה לחרי כי שם מוכן היצה"ר והוא הגורם לעבירה. ומ"ש במדרש שיכה על הלב ג"ז הלב נאלו נוקק אלא חזה, והב הוא שם הכוללו גם לחזה, וכן ג"ע מ"ש בירושלמי ברכות פ"ט ה"ה דהלב הוא סרסור לעבירה שהוא תומך, דהלב נאלו נוקק אלא החזה, מקום משכן היצה"ר, וכן פי' הכתוב ואל תתורו אחרי לבבכם, והכוונה מלשונות הכתובים. ז) פירש"י יפה"ר מחמיאו בעל כרחו, עכ"ל, ולדעתי פירוש זה אינו מרווח, דלפי"ז עדיין תשאר השאלה למה לא אחת מאיה אחרי שאין החומאים לחמים, כיון דהיצה"ר מחמיאם בע"כ, ונולא לברירו הי' נראה לפרש כוונת המאמר של הקב"ה דבחמת החטא מעכב, והבאור הוא ע"פ מ"ש בחנדא דחלק ל"ל ע' דחטיא יושב אפתחא דדומי ומחכה לנפשא לנגוף את שבראל, ומפני חטאינו מחחמה לבא אלינו, ועל זה אמר שהקב"ה אומר ברמז דק, לפתח, כלומר לפתח הילוש שאם יושב אצלינו ומחכה לנפשא — חטאת רובץ ומעכב עלינו לנפשא ממנו, ודו"ק. —

ומה שאמר הילדא יומא דכפורי ואבעלי כמה בתולתי, בחמת הוא דבר פלא שאיש הקדוש והמכובד הזה יתרשו מעשים מגונים כאלה בישראל, ויותר מזה תמוה הדבר שמלינו ענין עבירה זו ביום

יִתְפְּרַע מִנַּהּ וְשׁוּבִי יְיָ לְקַיָּן אֲתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ: טו וְנָפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וְיָתִיב בְּאַרְעָא גְּלֵי וּמִטַּלְטַל דְּהָוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְּקַדְמִין דְּגִינְתָא דְעֵדֶן: טז וְיָדַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ וְעַדִּיאַת וְיָלִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וְקָרָא שְׁמָא דְּקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ: יז וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לֶמֶךְ: יח וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ

לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ: טו וַיֹּאמֶר קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן: טז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ: יז וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחִיָּאֵל וּמְחִיָּאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ: חמישי יח וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ

אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לֶמֶךְ: יט וּנְסִיב לֵהּ לֶמֶךְ

רש"י

מוצאי יהרגני בהמות והחיות מכל בני מדם עדיין לא היו שיירת מהם רק מבני ומתו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו אלא לפי שעכשיו היה פחדתי על כל החיות כמ"ש ותורתכם כו' ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני מיד ויסם ה' לקין לות שהיו מורעו על הכל: (טז) וישב קין. יש בהכאתה כנוב דעת העליונה: בארץ נוד. בארץ שכל הנוסים נדים שם: קדמת עדן. שם גלה מבני כשנים מנין עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן וגו' למטה את שמירת דרך מבוא הגן שים ללמד שהיה מדם שם ומניו רוח מזרחית קולטה בכל מקום שהלך היה הרוצחים שנאמר (דברים ד) אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. ד"א בארץ נוד כל מקום שהלך היה הארץ מזדעזעת תחתיו והברואות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: (יז) ויהי. קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: ועירד ילד. יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלידה מצמצת שהי לפוטת לידת האשה ויסעכ"ן בלע"ז וכריעת הולדות הרים לימזמל"ר בלע"ז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את פלוני בן או בת וכשהוא אומר ילד מדבר בזריעת הרים והוא בלע"ז לימידרי"ר: (יח) ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה אלא למדנו משוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שנאמר שבעתים יוקם קין ועמד למך לאחר שהוליד בניס ועשה דור שביעי וכרג

תורה תמימה

משלים בו, שנאמר והיה כל מצאי יהרגני[35] [נדרים מ"א א'].

(טז) וישב בארץ נוד. א"ר יהודה בריה דרב חייא, גלות מכפרת עון מחצה, מעיקרא כתיב והייתי נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד[36] [סנהדרין ל"ז ב'].

שנאמר עוד מכות, והיינו שלי לפסבר כלל למחול על זה, ולפ"פ שנפשם בגלות לפ"ה העון במקומו שומד ושוד יפרעו ממנו בשה"ב, וכמו שדרכו לפסוק דפ' שלח לכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, שהנפש נכרתת ועדיין שונה בה, עיי"ש לפניו. (מ) פי' הר"ן ולפילו יתום ולפילו זכות, עכ"ל. ומעם הענין משום דכתיב זמנו למות סר מלתו גלה מלוים שוקם בזה ומתרו בב"ר פ' ח' דמי שהוא בגלה מלוים שוקם בזה

שלשו בגלה, ואם כן מכיון שסבר מלתו הגלה ממילא שוקטים בו כל הכרוזים שבעולם יש כח בחיוני שהוא חלק מלוה ממנו. והר"ן כתב פשם לחר בזה. ב) כפי הגרסה מפרש לשון ויסב בארץ נוד, כלומר, ויסב בארץ — כשהוא נד, והיינו דהמלה נוד פירוש שם בארץ שלא יוכר אל ערך היסיבה אין יסב. וע' מה שכתבנו בסייף לדרשה ז בעיל בפ' לות פ"ז.

יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ׃
יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃ יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃
טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת

יב אֲרֵי תִפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילָהּ לָךְ מְטַלְטַל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא׃
יג וַאֲמַר קַיִן קָדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְמִשְׁבָּק׃ יד הָא תָרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא־דֵין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא
וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִטַמָּרָא וַאֲהֵי מְטַלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וְיֵהֵי כָּל דְּיִשְׁכְּחָנָנִי
יִקְטְלִינָנִי׃ טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל־קָטֵיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָרִין

רש״י

[ס״ת כל דבור לחד ממן המדמה ע״כ]: (יב) נע ונד. אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) גדול עוני מנשוא. בתמיה לחה טוען עליונים ותחתונים ועוני מי יספר לך לטעון [ב״ר]: (טו) לכן כל הורג קין. זה אחד מן המקלקלות שקללו דבריהם ורמזו ולא פירשו לכן כל הורג קין לשון נשרה כה יעשה לו כך וכך שוכנו ולא פירש עונשו: שבעתים יוקם. מיני רוגה להקשה מקין עכשיו לשוף שבעה דורות מני טוקס נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגנו ושוף המקרא שאמר שבעתים יוקם יהיה נקמת הבל מקין למדנו שתחלת המקרא לשון נשרה הוא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו [שמות ב ה] ויאמר דוד אל כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו׳ וגם אותם יכה על אשר ממרו השור והפשח לא יבא אל תוך הבית המכה את אלו אני מעשנו רמשק ואבר כאן קצר דבריו ובדה״א [יח ו] פירש יהיה נרמשק ואבר: וישם ה׳ לקין אות. חקק לו אות ממנו במצחו [ס״ת] ד״א כל

תורה תמימה

(יג) גדול עוני מנשוא. ת״ר, קין בא בעלילה לפני הקב״ה, דכתיב גדול עוני מנשוא, אמר לפניו, רבש״ע, כלום גדול עוני מששים רבוא שעתידים לחטוא לפניך ואתה סולח להם[50] [שם ק״א ב׳].

גדול עוני מנשוא. תניא, בשפיכות דמים כתיב גדול עוני מנשוא, ובלשון הרע כתיב (תהלים י״ב) לשון מדברת גדולות, ללמדך שכל המספר לשה״ר מגדיל עונו כנגד עון שפיכות דמים[51] [ערכין ס״ו ב׳].

גדול עוני מנשוא. מלמד ששפיכות דמים הוא אחד מן הדברים שנפרעין מן האדם בעוה״ז והקרן קיימת לעוה״ב, דכתיב ויאמר קין גדול עוני מנשוא[52] [ירושלמי פאה פ״א ה״א].

(יד) כל מצאי יהרגני. אמר רבי אלכסנדרי, כיון שהגיע קצו של אדם הבל

ולכן הוספתו במוסגר דס נ״ל נאמר בלא למי, וע׳ במפרשים. [50] מפרש למה שאמר קין גדול עוני מנשוא הוא בעון תמיסה ולא בעון הולאה, אבל במ״ר איתא שהתולה קין שגדול עונו אף מחצת הלה״ר, ישי״ם. ונראה להגמרא והמדרש הזה לשיטתייהו, דבסנהדרין נ״ל ב׳ דרשו בענין קין דנענות מכפרת עון מחצה, ממיקרא דכתיב והיתי נע ונד ולבסוף כתיב ויבא בארץ נוד [ויובא בסמוך], וכמ״ש ויקרא פ״י ממרו בענין זה כלשון תשובה עושה מחצה, ועל״כ הגמרא דס״ל דקין לא אמר בלשון הולאה לכן דרשו גנות מכפרת עון מחצה, ואמ״ר דס״ל שהתולה ועושה תשובה דרים תשובה עושה מחצה, ודו״ק. [51] ומפרש דכן מגדיל עונו כנגד נע״ל דכתיב בזה (פ׳ ויצא) ואיך תעשה הרעה הגדולה הזאת, וכנגד ע״ז דכתיב בה (פ׳ תצא) חמת העם הזה תמחה נחלה, ונראה כלל הכאתוב בזה דע״י נשה״ר תפשר לנו ולא אלא החמיש, ולכן דנו את המספר לשה״ר כגורם לעבירות אלו. [52] נראה הכוונה לכיון דהולה קין לשון תשובה

וַאֲפִלּוּ לָא עוֹלִימָא חַבֵּילִית לְפִצְעִי וְיַלְדָּ לְחַבְּרָתִי׃ כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יִקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃ כה אֲרֵי לְשַׁבְעָא דָּרִין אִיתְלִין לְקָיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵהּ שַׁבְעִין וְשִׁבְעָא׃ כו וְיָדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרָגוֹ קָיִן׃ כו וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל

וְיָדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרָגוֹ קָיִן׃ כו וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֻלַּד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל

רש״י

כלומר ע״י תשובתי בתמיה והלא שונג הוא ולא מזיד לא זהו פשוטו ולא זהו תשובתי׃ פשע. מכת מרד אי אתה מקבלו״ה בלעו״ז׃ (כד) כי שבעתים יוקם קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד ז׳ דורות למי שהרגהו שונג לא כ״ם שיתלה לי שביעיות הרבה׃ שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דדם רבי תמחמת. ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזירה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות ממרו מה אנו יולדות לכלה למחר המבול בא ושוטף את הכל והוא לומר להן וכי ימים הרגתי לפשעי וכי מי הרגתי את הכל שסיף ימים בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה בתוכו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות מי שלא הרגתי לא כ״ם שיתלו לי שביעיות הרבה ומ״ק ק״ו של שמות ע״כ מין הקב״ה נוכח את מעשו ומקיים את דברו׃ (כה) וידע אדם וגו׳. בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לקדוק על גזירתו של מקום אתם עשו מעשיכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה אמה ושלשים שנה משמשיכה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו׳ ומטו עוד ללמדך שאוספפה לו תשוה על תשוקו (בב״ר)׃ (כו) גם הוא יולד. לשון שונין נקרא הת שמות האדם ואת שמות העליונים בשמו של הקב״ה לעשותן אלילים ולקרותן אלוהות׃

תורה תמימה

סדום ועל עמורה נפרית ואש מאת ה׳, מאתו מבעו לי׳, אלא משתעי קרא הכי[22] [סנהדרין ל״ח ב׳].

(כה) וידע אדם. כשמת בנו של ר׳ יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו, אמר לי׳ ר״א, אדה״ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין שנאמר וידע אדם עוד את אשתו, אף אתה קבל תנחומין[23] [אדר״נ פ״ד].

דתרגום ותהר — ועדיתת. וגרסה שיקר גירסת המדרש, שהרי כתיב ותלד עדה, משמע שעדה היתה מחזקת נפו״ר, ותפ״ל דכתיב ונעה ילדה גם היא, אך כבר כתבו בעלי שמות הלשון להלשון גם הוא מורה על קדמות הענין הממוך לו [ע׳ בפי׳ הרוו״ס לפ׳ והכל הבית גם הוא וכ״כ בפ׳ פעמה רוח], והכונה שילדה קדם שנשתת לנמך או קודם שיחדה לו לנעו. וגם רמי׳ לגירסת המ״ר, שהרי מצינו ס״פ ויצלח שם לשת עשו — עדה, ותמיה שם הכתוב את הבנים אשר ילדה, הרי לשם עדה יונח על בעלת בנים. [22] נראה כוונת הלשון משתעי קרא הכי ע״פ מ״ש במ״ר פ׳ וירא (פ׳ נ״ו), ע״ל ישחק, בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהכתיוב מזכיר שמו ג׳ פעמים בפסוק אחד, כתורה — ויאמר למך לנשיו עבי למך, נשי מבעי לי׳ וכו׳, וע״כ בפ״ב הקב״ה, ישו״ם, והכונה היא שכן הוא מדרך הכתוב. [23] הכן שמת נאדה״ר הוא הכל, ויתכן דסמיך ענין תנחומין על הלשון וידע וגו׳ לומנת הלשון והענין דכתיב בדוד המלך אחרי מות בנו ויומחם דוד את בת שבע ויבא אליה. ונאור הענין אף אתה קבל תנחומין נראה דר״ל דמן אדה״ר אנו למדין לבדר מבעי חיי מהניסיס מהניסיס וסדריסס, ומכיון שאדה״ר קיבל תנחומין ס״מ שכן הוא מבע השולם ולכן חייב כל אדם לנהוג כן אחריו.

שִׁתִּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית צִלָּה: כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל
הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה:
כא וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־
תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב: כב וְצִלָּה גַּם־הִוא
יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֶשׁ
נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן
נַעֲמָה: ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו
עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ
הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי
כצ"ל לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן
וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ

תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חַד
עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנָא צִלָּה:
כ וִילִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא
הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי
מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְעִיר: כא וְשׁוּם
אֲחוּהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן
דְּכָל דְּמָנְגֵּן עַל פּוּם נְבִלָּא
וְעַנְבָּא: כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת
תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי
עִיבְדַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא
וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה:
כג וַאֲמַר לֶמֶךְ לְנָשׁוֹהִי עָדָה
וְצִלָּה שְׁמַעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ
אֲצֵיתָא לְמֵימְרִי לָא גַבְרָא קְטַלִית דְּבְדִילְהֵ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין

רש"י

את קין זהו שאמר כי שים הרגתי לפצעי וגו': שתי נשים. (ב"ר) כך היה דרכן של דור המבול אחת ליפיה ורביה ואחת להשחית שהיו מתעברות משקה טס של עקרין (סח"ו) כדי שתעקר ומקשטת כשלה ומכילה מעדנים ומברכה מוסה ומצלה כתלמה וזהו שפירש חוזר (כד כח) רועה עקרה לך תלד ותלמה לך ייעוד כמו שמפורש בתנחומא תלך: עדה. היא של פריה ורביה על שם שמונה עליו ומוסרת מתגלו [ס"ו ממכלו] עדה תרגום של סורה: צלה. היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה שם בב"ר: (ב) ותלד עדה. יובל תבל ומקנה. הוא היה הרחמן לרועה בהמות במדברות ויושב לאהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע לאהלו במקום אחר ומדרש אגדה בוזה בהים לעבודת כוכבים כמה דתמר אמר (יחזקאל ח) שמל הקנאה המקנה וכן לאחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודת כוכבים: (כב) תובל קין. תובל לשון תבלין תובל והכתוב מודיעך של קין לעשותו כלי זיין לרוצחים: לוטש כל חרש נחשת וברזל. מחדד מומחה מחשת וברזל כמו (לעיל ד יז) ילמוד מיניו לי. חורש היה לשון פועל בפועל חלף לשון פועל בעיני שהרי נקוד קמץ קטן ועשאו למעשה כלומר מחדד ומלחלח כל כלי מומחה נחשת וברזל: נעמה. היא תשתו של נח בב"ר: (בג) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מהמשים לפי שהרג את קין ואת תובל קין בט שהיה למך סומא ותובל קין מוסכו ורואה את קין ודמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף על כף וספק את בט ביניהם והרגו והו כשו פירושה ממנו והוא מפייסן: שמען קולי. להשמע לי להשמים וכי לים אחר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי לי פצעתיו מיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אחר הרגתי לחבורתי נהרג

תורה תמימה

(יט) עדה וצלה. עדה — שהיה מהעדן בנופה, וצלה — שהיה יושב בצלה של בנים[א])
[ירושלמי יבמות פ"ו ה"ה]

(כג) נשי למך. נשי מבעי לי', אלא משתיעי קרא הכי, ודכותה (פ' וירא) וה' המטיר על

א) כך היו בני דור המבול שנאין, נוקחין שתי נשים, אחת לנרכם ואחת לפו"ל להעמיד תולדות, ו) שלנרכם היו מעדנין ומבשמין, ולא כן זו שלפו"ל, חו היו כונת דרשת הירושלמי שלפנינו. ובמ"ל ליתא כאיך, עדה שהיתה עדה מיני', ולנה — שהיתה יושבת בצלו לתשמיש, ופי' עדה מימ' — שהיו ממנו, לתרגום

בְּרָאגֻן וּבְרִיךְ יָתְהוֹן וְקָרָא
יָת שְׁמָהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא
דְּאִתְבְּרִיאוּ: ג וַחֲיָא אָדָם
מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד
בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וְקָרָא יָת
שְׁמֵהּ שֵׁת: ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תַּמְנֵי
מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:
ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָא
תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין
וּמִית: ו וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ:
ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת
אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבְנָן: ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שֵׁת: ד וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ה וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם
אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס ו וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים
וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ: ז וַיְחִי־
שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע
שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת

רש"י

מגיד שכיוצא שנברא הוליד: (ג) כדמותו וכצלמו. עד כאן פירש מן התורה (כ"ר):

תורה תמימה

ויקרא את שמם אדם. א"ר אלעזר, כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם[1] [שם ס"ג א'].

(ג) ויולד בדמותו כצלמו. א"ר ירמיה בן אלעזר, כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנדוי הוליד רוחין ושדין ולילין, שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו, בכלל דעד האידנא לאו כצלמו אוליד[2]) [עירובין י"ח ב'].
ויולד בדמותו כצלמו. מלמד שנולד שת מהול[3]) [אדר"נ פ"ב].

יפי מבריותו של שלם, והיינו משום דמשם תולדות להולדות גמי מקדש, אבל כיחזקאל כתן פ"ב כ"ו מצאתי דש"מ מקיון דכתי זכר ונקבה, משמע דכש"ב שדי בשני זכריס. ומה שראה לירושלמי לפרש כן הוא משום דאל"כ הלא הוו ב"ש מקיון, וא"כ הלא מ"ש ומחמרי ב"ה. ונראה דזו היא כוונת רש"י כאן שכתב כדכרי ב"ש שני זכריס, אבל לא זכר ונקבה, כש"ג, והוא לירושלמי, ומה שתפס לפרש לירושלמי ג"כ משום דבבבלי אין הענין מבורר ומסכיק לירושלמי. ולמעט לדיק כתבו הפוסקים כפי המשמעות מבבלי דכתי ב"ש, וע' בחי"ע סי' ל' ס"ב וע"ש. [1]) וגירסת אחרת כל יהודי, והנוסחת שלפנינו נראה עיקר, ישן דהענין שייך למין האנושי בכלל. [2]) כרמב"ם במורה נבוכים ח"ב פ"ל מרמשון ביאר ענין אגדה זו דהכונה שהוליד רוחין ושדין ולילין הייט רק נופיס הדומיס לאנשים אבל בלא פלפת הנשמה וכמו הקופיס, והוכיח שם, דהשמן גלס ודמות טולן גס שלמות הדעת הרמויס בין אדם, יש"ס. וע"ע רמ"י בדכריו ממ"ש בסנהדרין ק"ם ע' בשנין אמרי דור פלגה שנתלקו בשלש כתות וכו', זו שתגרה עגלה וכו' ועשו קופין ורוחין ושדין ולילין, הרי דכל הני ענין אחד הוא עם קופיס. וענין אגדו הוא משך הזמן שנשר ט הקב"ה מחצה לחיותו משך הדעת על שנתפיים נ'. ומשם סדיוק בדברם זו שנראה מדלא כתיב ויולד את שת בדמותו כצלמו, דמשמע מקריאת השם נשר סיפר בפרשה הקודמת, עיין בזה. [3]) ואדה"ר טולד מהול כמבואר לעיל ע' כ'.

לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם

אֱנָשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי אֱנָשָׁא מִקְּצָקָהָא בִּשְׁמָא דַיְיָ: א דֵּין סִפַּר תּוֹלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דְּבָרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עֲבֵד יָתֵהּ: ב דְּכַר וְנוּקְבָא

רש"י

(א) זה ספר תולדות אדם. זו היא ספירת תולדות אדם. ומדרשי אגדה הם רבים: כיוצא בדבר וגו'.

תורה תמימה

ה (א) **זה ספר וגו'.** אמר ריש לקיש, וכי ספר היה לו לאדם הראשון, אלא מלמד שהראה לו הקב"ה לאדה"ר דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו[א] [ע"ז ה' א'].

זה **ספר וגו'.** תניא, רבי עקיבא אומר, ואהבת לרעך כמוך (פ' קדושים) כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר, זה ספר תולדות אדם — כלל גדול מזה[ב] [ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד].

(ב) **זכר ונקבה בראם.** רבי אבהו רמי, כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם, הא כיצד[ג], בתחלה עלה במחשבה לברוא שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד[ד] [ברכות פ"א א'].

זכר **ונקבה בראם.** מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והכניסן בע"ב בתים ואמר לכל אחד כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד והסכימו כולם לדעה אחת וכתבו לו זכר ונקבה בראו[ה] [מגילה ט' א'].

זכר **ונקבה בראם.** תני, בית הלל אומרים, לא יבטל אדם מפו"ר אלא אם כן יש לו בנים זכר ונקבה, שנאמר זכר ונקבה בראם[ו] [יבמות פ"א ב'].

א) וע' במדר"ש פ' נ"ח הובא בענין זה הפסוק התהלים נגלתי רזו שיניך ופל ספרך כלם יכתבו. ונראה להוכיחו מלשון הפסוק משום דלמי רק מספוק שלפניו זה ספר, כי' אפשר לומר דרק לספירת הדברים בעצמן הוא דאתא וכמ"ש רה"ע בניסים כ' ב' ישו"ש. וע' בגבורה דכ"מ פ"ה ב' שאמר אחד מן החכמים לדידי מחי לי בספרא דאדה"ר וכתוב בי, וכו', וכפי הברואה נמצא מאמר זה על אגדה זו שלפנינו אשר כברואה היתה מקובלת לח"ל ונשתמטו בה ע"ד הניזור.

ב) ר"ע רומז למ"ש באגדה דשבת ל"א ע' בהבוה עובד אלילים שבא לפני הלל שילמדנו כל התורה כלה בהוה שמוד על רגל אחת, אמר לו, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה ואידך פירושא היא וכו', והכוונה לכמו שעליך שנאת זה שיעבור על דבריך כך לא תעבור אתה על אשת ה' שנאת נעמוד תורתו, וזה הוא יסוד התורה, ואידך פירושא דמילתא לדעת מיזה דבר שנאת נפני הקב"ה זיל גמור, וזו היא כוונת ר"ע כאן ת"ד הדרש ונאות הנשון. ומה שברואה לו לסמיך זה הדרש על זה הנשון הוא משום דבפשיטות קשה הענין לומר על אדם שיאהב את חבירו כמו שאוהב את עצמו, מפני שזה דבר הנמצא מלד הפשט, ונם ר"ע בעצמו פ"ג (כ"מ פ"ב ג') חייך קולמין נמי חברך, ולכן דרים שאהבה זו פירושה השלר הנאמר ואייט שלא ישנא בנגד רצונו, ואם נאדם כן, מכ"ש לאקב"ה.

ובן עזאי מוסיף, דמדברי ר"ע שמעינן רק מה דעלך סני לחברך לא תעביד, ומ"מ משמע דמי שאינו מתעם לבטל עצמו מיט דרום לחוש נם על בטול אחרים, על זה אומר, זה ספר תולדות אדם בדמות אלהים עשה אותו, הנה אין רואי לאדם לבטל בבטול זולתו לא רק משום דעלך סני אלא נם משום שבברית בדמות אלהים ואם מיקל בבטולו הוי כמיקל בדמות היוצר. וכמ"ש בהלכתא שול בענין זה. ג) להלשון זכר ונקבה ברואם משמע דמתחלת בריאתם הרי הוו.

ד) בעירובין י"ח ב' הובא בענין זה הפסוק כי בצלם אלהים עשה את אדם (פ' כ"ו), ובכתובות ח' ב' הובא הפ' ויברא אלהים את האדם בצלמו (שם) ואין ר"מ בניויט המקראות, וע' מ"ש לעיל בפסוק הנזכר.

ה) לברואם משמע שני נופין ברא בו אחד זכר ונקבה, ופ' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ט ובפי' קרבן אדה, ודבריו צ"ע. ובדבר תמוה זה המלך תלמי וסומהו בהשתתף התורה בתרגו בר"פ ברתשיה,ישו"ש. ו) ודעת בית שמאי דבעינן שני זכרים דילפינן ממשה דכיו ו שני בנים זכרים, מלישנר וברמוש, ופירש מן הפשה, ומפסקות נשון הגמרא משמע דכ"ה פ"ל זכר ונקבה חזקת אבל לא שני זכרים וכדמשמע מלשונם לעיל

כג וַהֲלִיךְ חֲנוֹךְ בִּדְחַלְתָּא דַיְיָ
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח
תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבְנָן: כד וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ
תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין:
כה וַהֲלִיךְ חֲנוֹךְ בִּדְחַלְתָּא דַיְיָ
וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אֲמֵית יָתֵהּ
יְיָ: כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה
וּתְמָנָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־
לֶמֶךְ: כז וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־לֶמֶךְ שְׁבַע־מְאָה
וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבְנָן: כח וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי
מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין
וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית: כט וַחֲיָא־
לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין
שְׁנִין וְאוֹלִיד בַּר: ל וּקְרָא
יָת־שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימַר דֵּין
יְנַחֲמָנָא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלְאוּת
יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לַטְּהָה יְיָ:
לַוַיְוֹלֶד בֵּן: לב וַיִּקְרָא שֵׁם־נֹחַ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ
מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה:

כג וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
כג וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: כד וַיִּתְהַלֶּךְ
חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח
אֹתוֹ אֱלֹהִים: ס שביעי כה וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח
שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־לֶמֶךְ: כו וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי
מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כח וַיְחִי־לֶמֶךְ
שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בֵּן: כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ
מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה:

הקורא יפעים הנריש קודם התלשא

רש"י

(כד) ויתהלך חנוך. (ב"ר) לדיק היה וקל (ס"ת וקבל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו בשיהם הכתוב במיתתו לכתוב ואינו בעולם למלאות שנותיו: כי לקח אותו. לפני זמנו כמו כמו (יחזקאל כד) הנני נוקח ממך את מחמד עיניך: (כח) ויולד בן. שממנו נבנה העולם: (כט) זה ינחמנו. יניח ממנו את עבודת ידינו עד שלא בא נח לא היה לכם כלי מחרישה והוא הכין לכם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזרעתם חטים מקללתו של אדה"ר ובימי נח נתבטלה הקללה ואתם נהנים ממנו. ומה לי תפרשהו כך לין טעם הלשון טפל על הבשם ואתה לריך לקרות שמו מנחם:

תורה תמימה

(כט) זה ינחמנו. תניא, צדיק בא לעולם טובה באה לעולם, שנאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו') [סנהדרין קי"ג ב'].

') מבואר במדרש רבה ובפירוש"י עניין הפעבון מן האדמה, שעד נח היתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים וכשנולד נח נתבטל הקלון. ומה שמדייק רש"י להכריח פירושו מזה ינחמנו דלמ"ל הו"ל לקרוא לאותו מנחם [או נחם], לפשר נומר דלמנם כן הוה שכוחת הקריאה היתה לשם מנחם או נחם, אך מינהו בשמות שהבריתם מתקנרת, כמו ותקרא את שמו לאוכן כי ראה ה' בעניי, וכ"כ רש"י ביומא י', ע' דבשמות הוי נם שות לאות שורש בחיבה

שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס ט וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן׃ י וַיְחִי אֱנוֹשׁ
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃
יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־מַהֲלַלְאֵל׃ יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃
ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד׃ טז וַיְחִי
מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ יז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי
מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יח וַיְחִי־
יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃ יט וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־
יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת׃
ס כא וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשָׁלַח׃

מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין
וּמִית׃ ס וְחָיָא אֱנוּשׁ תִּשְׁעִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן׃ י וְחָיָא
אֱנוּשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן
תַּמְנֵי מְאָה וְחַמֵּשׁ עַשְׂרֵי
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוּשׁ תְּשַׁע
מְאָה וְחַמֵּשׁ שְׁנִין וּמִית׃
יב וְחָיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל׃ יג וְחָיָא
קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת
מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה
וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבְנָן׃ יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן
תְּשַׁע מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית׃
טו וְחָיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וְחַמֵּשׁ
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד׃ טז וְחָיָא
מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת
יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל
תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ
שְׁנִין וּמִית׃ יח וְחָיָא יֶרֶד
מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ׃ יט וְחָיָא
יֶרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ
תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבְנָן׃ כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי
יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית׃ כא וְחָיָא
חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח׃

אִתְיְלִידוּ לְהוֹן: ד וַחֲזוֹ בְנֵי־ יְלָדוּ לָהֶם: ד וַיִּרְאוּ בְּנֵי־
רַבְרְבַיָּא יָת־בְּנָת אֱנָשָׁא אֲרֵי הָאֱלֹהִים
שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נָשִׁין אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה
מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ: ג וַאֲמַר יְיָ וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ:
לָא־יִתְקַיֵּם דָּרָא בִישָׁא הָדֵין ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם

רש"י

בתחלה לתה דורם לת שנות לדיק ועלד כשנות מטל ומתבריכם ילף ממע וכו' (בב"ר): (ב) בני המלכים. בני הכריס והשופטים. ד"א בני המלכים הס הכריס ההולכים בשלימותו של מקום לף הס היו מתערבים בהם. כל מלכים שבמקרא לשון מרות הם יוכיח (שמות ד) ואתה תהיה לו למלכים. (שם י) ולא נתתוך מלכים: כי עבת הגה. אמר רבי יוחן טבת כתיב כשהיו מעיינין אותה מקושטת ליכנם לחופה היה נדול וכנם ובועלה אחלה (ב"ר): מכל אשר בחרו. לף בעולת בעל לף הזכר והבהמה (ב"ר): (ג) לא ידון רוחי בהדם. לא יתנהג רוחי עלי בשביל האדם:

תורה תמימה

(ב) ויראו וגו'. תניא, א"ר יוסי, דור המבול לא נתאנה אלא בשביל גלגל העין שדומה למים, שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו, לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין, שנאמר (פ' נח) נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו[2] [סנהדרין ק"ח א'].

(ג) לא ידון רוחי. ת"ר, דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין, שנא' לא ידון רוחי — לא דין ולא רוח[3] [שם ק"ו ב'].

להזכירם שבעולם ליעת אותה, משא"כ כשעלדה נקבה אז טפח רבוי ניכר מה שלא כי' בתחלה, כי מה שתלה היא לא היתה יכולה תביריתה למלא. ורים לקים דרים, שהפשוק הוא כעין הקדמה לענין הפרשה העתידה בענין דור המבול, דור מלה ומריבה, שיהוא שהכשים מסוגלות להרבות ריב ומדון, וכמ"ש ביומות ס"נ ב', לא זכה מגדלו, וכמ"ש במתוקת קרח שהכשים שייש להמתוקת כמבואר שם בתוספות, וע' מש"כ ר"פ תזריע נפ', ומשה שבעת ימים. ב) ר"ל שמים מובעין ממעין קטן עין, לפיכך דומה עין למים ומים לעין.

וע' יומא ס"ו ב' דרים המלה עוזאל שבר"פ אחרי שמכפר על משכה עוזא ועוזאל, ופירש"י עוזא ועוזאל מלאכי הבלה שירדו לארץ בימי נעמה אחות הובל קין, ועליהם נאמר וירלו בני האלהים [המה המלאכים] לת בנות האדם, ור"ל שזה הכעיר מכפר על העבירות, עכ"ל, ולפי"ז יתפרש ממנו שכתובים וירלו בני האלהים, המלאכים, ואח"כ מפרש שכתוב מי שמה בני האלהים ואמר שהפלים היו בארץ, כלומר שלה שנפלו משמים לארץ — היו בארץ, היינו שהנשתו בבני ארץ, ונם אחרי כן אמר יבואו, וילדו להם המה הנבורים אשר מעולם אנשי השם, כלומר אף זרעם אלהיהם היו נבורים ומפורסים שבבני אדם, יען שהיו מיסוד בעלי נוף מעין, כמבואר. — והנה מבואר מפורש מזה שבני האלהים קלי על המלאכים, וכ"מ מפורש בזוהר על הפסוק הנפילים היו בארץ לעז שוחת ועוזל שילדו מקלוסתהון וכו', ואם כי בשנב ממנו להבין בכלל ענין התנשמות המלאכים ויחוונם והולדתם, לך כידוע שהיה כלל דרכי הסבע והבריאה ברחנית הוסד השלם, ולכן אין להתפלא על פלאי הסבע בימים הסם, ואין שהוא הנה מפורש כן דעת הגמרא והזוהר שבני אלהים שבכאן הם מלאכים. אבל במ"ר כאן איתא, ר' שמשון בן יוחאי אומר, בני האלהים אלו בני דייניי, כלומר בני הדיינים [פ"ם הכתוב ונקרב בעב"ג אל האלהים, שהיין מכוסה בתוכר זה כמובא], הצב"י הוי מקבל לכל מאן דקרי לחון בני אלהים, ע"כ, והנה זה לא יפלא אם המדרש תולק עם הזוהר, כי כמה אגדות ומדרשות תלוקות הן, אלא זה יפלא מאד, שהרי כמקובל מחבר ס' הזוהר הוא רשב"י והוא עלמו במ"ר מקבל למאן דלמר הכי, ודוחק גדול לומר, כי האומר שבזוהר הוא לאחד האמוראים ולי' לא ס"ל כן, כי עכ"פ לית קבא בחבורו דשב כו שהי' מקבל עליה, ועע"ב.

וקצת רמי' ים להביא לשבח הגמרא והזוהר ממ"ש בתדא"ב ס"פ ג"ש לאחד מן חסידי דור המבול שי' שלא הושיבו להם דיינים לדון ביניהם, וא"כ לא היו דיינים כלל, וא"כ לא שייך לומר בני דייניי, וע' בפירש"י כאן ומיין להתריך שד. ג) ההעמדה בדין הוא לאחר תחיית המתים, ולדיים המלה לא כאמור

ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ לא וַיְהִי כָּל־ יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת

ל וַהֲוָא־לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־ נֹחַ חֲמֵשׁ־מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ לא וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע־ מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃ לב וַהֲוָה־נֹחַ בַּר־חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת־שֵׁם יָת־חָם וְיָת־יָפֶת׃ א וַהֲוָה כַּד שָׁרִיאוּ בְנֵי־אֲנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל־אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא

רש״י

(לב) בן חמש מאות שנה. ע״ר יהן מה טעם כל הדורות הולידו לק׳ שנה וזה לחמש מאות אמר הקב״ה יש רבעיים הם יתבדו במים ורע (ס״ת לגדע על לדיק זה) לגדיק זה ושם לדיקים הרי מעריך עליו לעשות תיבות הרבה ככם את מעייטו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו רשוי לעשות לעתיד וכן לפי מתן תורה: את שם ואת חם ואת יפת. והלא יפת הגדול הוא שלא

תורה תמימה

(לב) את שם וגו׳. תניא, שם קטן שבכולם היה אלא דרך חכמתם חשיב להו. תדע, דכתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת, כמה שם גדול מהם שנה והם גדול מיפת שנה, נמצא שם גדול מיפת שתי שנים וכתיב (פ׳ נח) ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתיב (שם) ואלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול, וכי בן מאת שנה והלא בר מאה ותרתין שנין הוי, אלא דרך חכמתם חשיב להו[א]) [שם ס״ט ב׳].

ו (א) כי החל וגו׳. תניא, ויהי כי החל האדם לרוב וגו׳ ובנות ילדו להם, רבי יוחנן אמר, רביה באה לעולם, וריש לקיש אמר, מריבה באה לעולם[א]) [ב״ב ט״ז ב׳].

בתיבה, וכן מצינו בקדושין ל״ב ב׳ דרשו הפ׳ דפ׳ תולה פן תקדם — פן תוקד אש, הרי דברים גמורים ש״ץ נבוז שם אש, ושוב כתוב. יא) וכן מצינו בשם הי׳ קטן מיפת בקטן, נח (י׳ כ״ה) ונשם יולד נשם הוא אחי יפת הגדול, ומה שלא יוסף מלותו בפסוק עיין מכ״ב שם. וענין החכמה יתרה שהיתה בשם הוא ע״פ המבואר במדרשים שעולד מבול ומייחד הקב״ה את שמו עליו לכתיב ר״פ תולדות ויאמר ה׳ נח ולבניו ע״י שם, ושאברהם עתיד לשלח ממנו ושיעקב נגאולה גדולה לכתיב בי׳, והוא כאן לשלו עליון וביהמ״ק נבנה בתחומו לכתיב וישכן באהלי שם, והחזיק ישיבות והדרין תורה לדעת את דרכי ה׳ ומצותיו [פ׳ ראה במ״ש פ״ל מעבודת כוכבים].

וקצת ל״ע למחיקר גיסף יש רמי׳ לכאורה לשם הי׳ גדול בשנים מיפת, והוא לפי שם למיתת בכ״מ שהי׳ כאן וכמ״ש בפ׳ לך והוא כאן וגו׳, ואיתא בזוהרים ק״ב ב׳ על שלח הוקם המשכן היתה העבודה

שלו בכורים בגבורים, וע״כ הלשלח הי׳ גבור, ואולי מפני רוב מעלותיו שהיו בו כמ״כ הכריע את יחס הבכורה שלו מאחיו ומשם הוא בכהונה, ול״ע. — ויש לבאר מה שהקדים חם ליפת, לשם דרך חכמתם תשיב להו הלשלח הי׳ חם נגרוע מכולם כמבואר ס״פ נח, ואולי הקדים רק את שם לכולם מפני חכמתו המופלגה כמ״כ, ממ״כ ערך חכמתו של יפת לגבי חם לא היתה די עד שתכריע מעלת הבכורה של חם.

א) שגיאסם מדייקים יותר הלשון ובנות יולדו להם, דלתכלית המכוון הי׳ דכתוב ויהי כי החל האדם לרוב, ולכן דרשו הלשון ובנות יולדו להם בסמיכות על לשון רבוי, דלגבד שנתרבה בכלל מין האדם שלד נתרבה גזה שיוסר מן הגולדים היו נקבות, וזה רבוי כפול, כי מיש אחד יכול ליעשות נשים הרבה, וע״כ ברבות הזכרים מין רבוי בתולדה לעתיד נוסף על מה שהוא עכשיו, ישן כי את הנקבה שיעשה הוא הי׳ שמסבר להזכרים

דְּמֶעֱלְמָא אֲנָשִׁין דִּשְׁמָא׃ ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סַגִּיאַת בִּישַׁת אֲנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל־יְצָרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּהּ לְחַד בִּישׁ כָּל־יוֹמָא׃ ו וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי־

מפטיר ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה

רש"י

שֶׁעָמַד מֵת הַשּׁוֹלֵט׃ (ו) וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה. נֶחָמָה הָיְתָה לְפָנָיו שֶׁבָּרָאוֹ בְּהַתְחוֹנִים שֶׁאֵלּוּ הֵי' מִן הָעֶלְיוֹנִים

תורה תמימה

(ה) כִּי רַבָּה. א"ר יוחנן, דור המבול ברבה קלקלו שנאמר כי רבה רעת האדם וברבה נדונו, שנאמר (פ' נה) נבלעם כל מעיונות תהום רבה') [סנהדרין ק"ח א']. רַק רַע. מכאן דיצר הרע נקרא רע"ן [תגיגה ט"ו א'].
כָּל הַיּוֹם. א"ר יצחק, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום") [סוכה נ"ב א'].
(ו) וַיִּנָּחֶם ה'. אמר רב דימי, אמר הקב"ה, יפה עשיתי שתקנתי להם קברים בארץ, מאי משמע, כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם (ס"פ ויחי) וינחם אותם, ואיכא

הַשִּׁיעוּר תָּרוּד לְעוּמַת הַשִּׁיעוּר שֶׁבְּרֵרָתוֹ מִמֶּנּוּ כְּמוֹבֵאר לְפָנֵינוּ לְעֵיל בְּפָסוּק וַיְהִי וְגוֹ' שֶׁפֶר מִן הַלְּמֵד (כ' ז') תָּרוּד אַחַד רֵיקָם נִמְל הַקָּב"ה וּבְרֵרָת בּוֹ אֶת הַלְּמֵד"ר, וְהוּא לְפִי זֶה יְגִיעָתוֹ מִן הַשּׁוֹלֵט כְּגִיעָתוֹ לְשׁוֹלֵט, וְדוֹ"ק. —

אַךְ נִכְלַל לִמֵּי תָּמָה עַל ז' שִׁיעוּר מִסְפַּר ק"כ שֶׁנֶּה שֶׁאָמַר שֶׁבְּכָם נוֹף הַלְּמֵד נֶאֱחַר מוֹתוֹ וְנִרְקַב טוֹ, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ בְּכָמָה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּסְתַּיְּרוּ עַצְמוֹתֵיהֶם שֶׁלְּמִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִן ק"כ שָׁנָה, כְּמוֹ עַצְמוֹת יוֹסֵף שֶׁקְּבוּרִין בִּשְׁכֶם וְהֵם הֵי' לְאַחַר קנ"ח שָׁנָה לְאַחַר מוֹתוֹ [דוק ותשכח], וְכֵן מָצִינוּ שֶׁעַצְמוֹתָיו שֶׁל יְהוֹדָה הָיוּ מְנוּנָגִין בְּתַרְגּוּם עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה [ע"ל ר"פ נִרְכָּה] וְעַצְמוֹת כָּל הַשְּׁבָטִים הֵי' לֹא נִלְקַן קַיְימֵת [ע' מכות י"ג ב' וברכ"י], וְגַם זֶה הֵי' זְמַן מְרוּבֶּה לְאַחַר ק"כ שָׁנָה, וְגַם מְבוֹאר בְּנִבְלֵי שֶׁבָּת ק"ב ב' דְּהַמַּלְכִיזִים וְאֵל יַעֲבֹר תָּמוּד יְקַיְּמֵם רַק שֶׁעַד אֶחָת קוֹדֶם תְּחִית הַמֵּתִים וּמִכָּל מָקוֹם יִהְיוּ הָעַצְמוֹת שְׁלֵמִים, וְלָכֵד זֶה הַגִּיעַ סוֹפְרֵי קוֹרוֹת הַשּׁוֹלֵט מִסְפָּרִים, כִּי מְצְאוּ עַצְמוֹת שְׁלֵמִים שֶׁל אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְלִדְיוֹקִים אַחַר עֲבוֹר מֵאוֹת שָׁנִים לִפְטִירָתָם.

תַּ"ל לְכוֹמַת הִירוּשְׁלַמִי בְּנִבְלֵי עַל כֵּן מִן הַלְּמֵד, אֲבָל אֵין ה"כ יִם יוֹצְאִים מִן הַכְּלָל ע"פ אֵיזוֹ זְכוּת וּמַעֲלָה מְיוּחֶדֶת, וְכֵיוָן מ"ם בְּנִבְלֵי שֶׁבָּת שָׁם, כָּל מִי שֶׁיֵּם בּוֹ קְצָתָה עַצְמוֹתָיו מְרַקִּבִין, הֲרֵי מְבוֹאָר לְעֵיל כָּל הָאֲנָשִׁים שָׁוִים בָּזֶה, וְקָרוֹב לוֹמַר, כִּי יֵם שֶׁל מַעֲלוֹת וְזְכִיוֹת שֶׁבְּצַדִּיקִים רְאוּיִין לְהִרָּקֵב, וְהֵיוּ כְּלֹא מִן הַלְּמֵד, שִׁיעוּרוֹ בְּאַחַרוֹן ק"כ שָׁנָה.

וְכֵן נ"ל דְּמָה שֶׁאָמַר חוֹזֵר טוֹ לְתֵרוּד רֵיקָם, לְאוֹ דַּוְקָא טוֹ מִמֶּנּוּ מִלְּמֵד כְּמוֹ טוֹ, שֶׁהֲרֵי עִמּוֹ אַחַד יֵם בְּלֹא שִׁיעוּ נִרְקַב לְשׁוֹלֵט, וְכִמְבוֹאָר בְּנִ"ר פ' כ"ח וְשָׁם בְּכ"מ, מִנְּהַרְמִיתָם שֶׁל אֶת ר' יְהוֹסֵף בֶּן תְּגִינָא, מֵהֵיכָן הַקָּב"ה מֵצִיץ [מַפְרִיחַ] אֶת הַלְּמֵד לְעָתִיד לָבֹא, אָמַר לוֹ', מִגּוֹ שֶׁל עַדְיָה, אָמַר לוֹ' מְעַיֵּן אַתָּה יוֹדֵעַ, אָמַר לוֹ', חַיֵּיהּ לוֹ' וְאֵינָהּ מוֹדַעְנָךְ, פְּתַח בְּרֵחַיִם וְלֹא נִסְתַּן, סְרַח בְּאֵם וְלֹא נִכְרַךְ, נִתַּז בְּמַיִם וְלֹא נִמְחָה, הַכֵּה עָלָיו בְּפַטִּישׁ וְלֹא חִסֵּר כְּלוּם, ע"כ. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהִיא הָעֵצָה שֶׁהַמְקוֹבָּלִים קוֹרִים לָהּ נִסְכּוֹי וְזוֹתָהּ רֵב מִפִּי שֶׁלֹּא נִהְיָה מַלְכוּת עַל הָאֻמּוֹת שֶׁהֵכֵל הַלְּמֵד"ר [ע' נִסְדּוּר ר"י שֶׁמִּדֵּן בְּעִנְיַן סְעוּדַת מְנַחֵי אֵבֶל], וְיֵשׁ לוֹמַר עַל פִּי זֶה שֶׁיִּהְיֶה נִפְסָד קִרְבָּנוֹ בְּפֶה הַעִיר לֹא שְׁעָנִיּוֹ לְמִהְוֵי בָּהּ מַאֲכִיל וְלֹא בְּלִבְנוֹן, וְטוֹכְלֵיהֶם וְלֹא הַחֲרִיבָהּ, וְלֹא מְלֹא הָאָת עַל בְּלִבְנוֹן, וְאֵין לְהַאֲרִיךְ שָׁם. ז) נִרְאֶה הַטַּעַם דְּכָמוֹ דְּהַתְפָּת הֵי' בְּמֵדָה מְרוּבָּה כְּמ"ם כִּי רֵבָה רָעַת הָאָדָם כָּךְ הֵי' הַשִּׁעוּר בְּמֵדָה מְרוּבָּה כְּמ"ם וְנִקְשֶׁה כָּל מְעִיטוֹת תָּמוּם רַבָּה, אַע"פ דְּלִתְכְלִית הַמְּעִיטָה לֹא סִיֵּם נְרִיךְ נִרְכּוֹי כָּזֶה, וְרַק לְהַשְׁוֹוֹת מֵדָה כְּנֶגֶד מֵדָה, וְלִפִי"ז יִהְיֶה שִׁיעוּר הַגְּזוֹן בְּרֵכָה קַלְקוֹל וּבְרֵכָה גְּדוֹל — בְּמֵדָה מְרוּבָּה קַלְקוֹל וּבְמֵדָה מְרוּבָּה גְּדוֹל.

ח) וְדַרְיָה ע"פ זֶה מַה דְּכָתִיב (מיכה ז') לֹא תַחֲמִיד בְּרֵעַ — לֹא תַחֲמִיד בְּיֵהּ"ר שֶׁמְּסִית לְחַטֹּאת, וְעַיֵּן לְפָנֵינוּ לְקַמָּן בְּפ' נח בְּפָסוּק כִּי יָצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו. ט) וְנִקְדּוּסִין ל' ב' וְשָׁם בְּתַנְדּוּת שׁוֹנוֹת סַנְהֶדְרֵי בְּמָקוֹם מְתֻנָּבָר עָלָיו — מִתְּחִלָּה עָלָיו, וְהֵיוּ נִירְסָה נְכוֹנָה, לְתַפְּרֵר לְפָרֵם הַכּוֹנָה שֶׁהֵיכֵה"ר יְהוֹר כָּל יוֹם וְיוֹם לְחַלְּשׁוֹ לְתַפְּסוֹ עַל יְדֵי מֵת הָאָדָם בְּחַרְמוֹ, וְסָמִיךְ זֶה עַל הַגְּזוֹן רַק רַע כָּל הַיּוֹם דְּמַשְׁמַע שֶׁכָּל יוֹם נִרְאֵית בּוֹ רַק רַע, וְהֵיוּ רָעָה מֵהֶם שֶׁתְּמוּנָה גַּם הֵיתָה נִרְאֵית וְשָׁם הֵיתָה מֵהֶם.

גְּזוֹן

לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו
מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ד הַנְּפִלִים הָיוּ
בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן
אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת
הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ

יֶקְדְּמֵי לְעָלַם בְּדִיל דְּאִנּוּן
בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא
אַרְבָּא יְהִיבַת לָהוֹן מְאָה
וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם־יְתוּבוּן׃
ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן וַאֲפִ־בָּתַר־כֵּן דִּי עַיִּין
בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לָוֹת בְּנַת אֱנָשָׁא
וְיַלִּידָן לָהֲוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא

רש״י

לעולם. לאורך ימים הגה רוחי מדון בקרבי אם להבחית ואם ברחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשגם הוא בשר. כמו בשגם בשגו״ל כלומר בשבילן שגם זאת בו שהוא בשר ותשע״ב מינו נכנע לפני ומה אם יהיה אם לו דבר קצה. כיולא בו (בופטים ה) עד שקמתי דבורה כמו שקמתי. וכן שתהא מדבר עמי כמו שתהא לף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו׳. עד ק״ך שגה אתריך להם אפי׳ ואם לא ישובו אביא עליהם מבול ות״ת מבול יפת עד המבול מיו אלא מאה שנה מין מוקדם ומאוחר בהורה (פסחים ו) כבר היתה הגזירה נזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח הולדות וכן מניתו בסדר עולם. ויש מדרשי אגדה רבים בלא יהון לאבל זה הוא נחלוש פסוקו: (ד) הנפלים. על שם שנפלו ואפילו את העולם ובלשון עברית לשון עקים הוא: בימים ההם. (ב״ר) בימי דור אנוש ובני קין: וגם אחרי כן. תע״פ שרמו בתיבתן על דור אנוש שעלה מוקיונוס והליף שלים העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם: אשר יבאו. היו יולדות עקים כמותם: הגבורים. למרוד במקום: אנשי השם. מותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו ע״ש אבדן שמותו והותאו ד״ת אבי שממון

תורה תמימה

לעולם. שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה׳) [שם ק״ח א׳].

בשגם הוא בשר. שאלו פפוגאי לרב מתנה, רמז למשה מן התורה מניין, אמר להו, בשגם הוא בשר״) [חולין קל״ח ב׳].

מאה ועשרים שנה. והא קרוב לאלף שנה חי אדם הראשון ואת אמרת והיו ימיו מאה ועשרים שנה, אלא לאחר ועשרים שנה הוא חוזר לתרוד אחד רקב׳) [ירושלמי נזיר פ״ז ה״ב].

בשמך על ידון ועל רוחי, ור״ע נא ידון ונא רוחי, שנא יבא נדון רוחי שמתתי באדם על דור זה לשולמי עד, להייט לאחר תמיית המתים. ד) נפ זה לשון מניני המורה על נפילתן וכבדכתא הקולמת. ה) פירש״י ח״ע, מניין למשה רמז קודם שנא שמשפו נבא, בשגם בשמעריא משה וכתיב שם והיו ימיו מאה ועשרים שנה וכך היו ימי חיי משה, כלומר שתיד נבא בשגם משה מן הגולגים וכך ימיו, עכ״ל, ובניין הענין מתוסר בחור, ויתכן שכוונו בשיגתם למה שכתבו חכמי התמת למה כל אדם מרומז בתורה וכמונת בפס״ל בתולדות למכ״ן וכמש״כ התחרונים בשם הגר״א מוולוזין, וחכו שנאמרו חיסה מרומז שם משה בתורה [ומוני טט נם בראשית], והגיה רב מתנה כמנותר ע״פ פירש״י. וי״ע שד דדייק לדרוש המלה בשגם מפני שקרה היא ובאה במקום בשבר נם, ודניון מ״ע לדרוש כל מלה מיותרת בתנ״ך כמו שהוכחנו בשמות ו׳ יהון רוחי בו, מפני כי בשר הוא נחשב הוא, כן נמישעם זמנו המיועד כן נכל הוית נופו, ותפס

בשיעור

כ״פ בתכורנו. ו) קא ס״ד דהשגון והיו ימיו מיעבר קאי, ומכי פירושו, נא יהון רוחי באדם בשגם הוא בשר, ובשגם שימיו היו רק מאה ועשריס שנה, כלומר, בשה נתשב הוא, ועל זה פריך והא אלף״ל חי קרוב לאלף שנה ועדרך כמה יתר בני דורו, ות״ע ליך למר שימי בני הדור היו רק מאה ועשרים שנה, ואפילו אם נפרש דוסיו מלשתיל קאי ג״כ קשה, דהא מיניו שלאחרי מאמר זה חיו מאתים ושלשים שנה, ולכן מתרץ לעיל זה קאי על חיות האדם בשנה״ש נלא על שהיה נלחית על הנוף לאחר מיתה, ואמר, כי נא לנד שחיותו הפשטית היתה מלחית אפילו הוית נופו היתה מתקיימת, והייט כי לאחר ק״כ שנה כל נופו נרקב ומוור לתרוד אחד רקב, לפי אחת שפר, ומכוון בכלל כמש״כ שזה שנה ונאור על נא יהון רוחי בו, מפני כי בשר הוא נחשב הוא, כן

ט אִלֵּין תּוֹלְדָת נֹחַ נֹחַ גְּבַר
זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה
בְּדָרֳוָהִי בְּרַחֲלָתָא דַיֵּי הַלִּיךְ־
נֹחַ: י וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין
יָת־שֵׁם יָת־חָם וְיָת־יָפֶת:
יא וְאִתְּחַבָּלַת אַרְעָא קֳדָם יְיָ

ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק
תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־
הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: י וַיּוֹלֶד נֹחַ
שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם
וְאֶת־יָפֶת: יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי

רש"י

(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק. כותיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר (משלי י) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: בדרתיו. (סנהדרין קח) יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח. אבל התהלכתי בעיניו נח היה צריך סעד לתומתו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בגדקו מעליו: התהלך. לשון עבר וזהו שמושו של ו' בלשון כבד ממשמע להבא ולשעבר בלשון אחד. קוס יג התהלך (שם יג) להבא התהלך נח לשעבר התפלל בעד עבדיך (ש"ב יב) להבא ובא והתפלל על הבית הזה (מלכים ח ח) לשון עבר אלא שהוי"ו שברישו הופכו להבא: (יא) ותשחת. לשון ערוה ועבודת כוכבים (סנהדרין ח) (ס"א ערוה כי השחית כל בשר את דרכו ועבודת

תורה תמימה

(ט) צדיק תמים. ולהלן כתיב (י' א') ויאמר ה' לנח וגו' אותך ראיתי צדיק לפני, א"ר ירמיה בן אלעזר, מלמד שמקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו [ב]) [עירובין י"ח ב'].

צדיק תמים. צדיק במעשיו, תמים בדרכיו [ג]) [ע"ז ו' א'].

תמים. מלמד שנולד נח מהול [ד]) [אדר"נ פ"ב].

בדרתיו. מהו בדרתיו, רבי יוחנן אמר, בדורותיו ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר, בדורותיו וכל שכן בדורות אחרים [ה]) [סנהדרין ק"ח א'].

(יא) ותשחת הארץ. תנא דבי רבי ישמעאל, כל מקום שנאמר השחתה אינו

ב) ר"ל דהקב"ה בדברו אתו לא אמר לו אותך ראיתי צדיק תמים, ומעשה הדבר אתין מוכרים כל שבחו של אדם בפניו הוא משום דגרמה כמחניף, ואע"פ דבהקב"ה לא שייך מעשה זה, לך בא לסורות נמוסי דרך ארץ נתנשים. ג) ר"ל דלא ניחא ליה לברתם דהשם תמים הוא תואר להשם צדיק שהיה תמיד בצדקתו, דש"מ כמ"ד בדברתם בשמוך בדורותיו לגנאי, שלא היתה צדקתו שלמה גגד צדקת אברהם יצחק ויעקב, וא"כ ע"מ לפרש תמים בצדקתו, זה משמע שלא היה כל חסרון ומגרעת בה, וכמו דדרשיק בפרה אדומה תמימה—תמימה בתמימות, שתיעלו רק שתי שערות שחורות פוסלין בה.. וגם פיסוק הטעמים שעל תיבות אלו מורה שהשם תמים מיעו מוסב על השם צדיק.

ומה שלא אמר להיפך צדיק בדרכיו תמים במעשיו, גראה לתכוין לשון הפ' בתהלים ע"ז הולך תמים ופועל צדק, הרי דלהליכה [פיעו דרך] יתיתם התאר תמים ולמעשים התאר צדק. ד) גראה בתור דרש זה

(תו"ת בראשית) ואו

אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם
אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־
עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃
ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃ פ פ פ

עֲבַד יָת־אֲנָשָׁא בְּאַרְעָא
וְאִתְרַעִי־בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְבַּר
תַּקְפְּתָן בְּרֵעוּתֵהּ׃ ז וַאֲמַר
יְיָ אֶמְחֵי יָת־אֲנָשָׁא דִּי־בְרֵאתִי
מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא
עַד־בְּעִירָא עַד־רְחֵשָׁא וְעַד־
עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי־תָבִירֵת
בְּמֵימְרִי אֲרֵי־עֲבַרְתִּנּוּן׃ ח וְנֹחַ
אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ׃

קמ"ו. ממי"ס. יחזקי"ו סימן. ומפטירין בישעיה כה אמר ס' מ"ג

ריש"י

היה ממריחן. בב"ר: ויתעצב. הקדש לבו על מקום עלה במחשבתו של מקום להעלימו זה הדגוש מוקלוס. ד"ה ויונח ההפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות בהדש שעשה בארץ. וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון מעלך מה לעשות (במדבר כג) וכן הדש ויתנחם. (דברים לב) ועל עבדיו יתנחם. (שמות לב) ויונח ה' על הרעה (שמואל ז טו) נחמתי כי המלכתי כולם לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אל לבו. מתחבל על מבען מעשה ידיו כמו (ב"ב יט) נעצב המלך על בנו. וזה כהבתי לתשובת אפיקורוס אחד שאמר את רבי יהושע בן קרחה ס"ל אין אתם מודים שאקב"ה רואה את העולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו טלד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל. ס"ל ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדוותא חדוותא בשעת אבלא אבלא אמר לו כך מעשה הקב"ה תע"פ שנעלו לפניו שסופן להטות ולעבדן לא ממנע מלברואן (וע' ברא"ם) בשביל הצדיקים שעתידים לעמוד מהם: (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם. הוא עפר והביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי: מאדם עד בהמה. אף הם השחיתו דרכם (ב"ר). ד"ה אל לבו בשביל אדם וכיון שהוא כולה מה ערך בחלו: כי נחמתי כי עשיתם. מחשבתי מה לעשות על אשר עשיתים: חסלת פרשת בראשית

תורה תמימה

דאמרי, אבר, לא יפה עשיתי, כתיב הכא ויונחם ה' וכתיב התם (ש' תשא) ויונחם ה' על הרעה וגו') [סנהדרין ק"ח א'].

(ח) ונח מצא חן. תנא דבי ר' ישמעאל, אף על נח נתתם נור דין אלא שמצא חן, שנאמר נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן בעיני ה'[א]) [שם שם].

ו) לשון רחמנן מדייק דלא שייך ניחם ורחם בהקב"ה כי לא ידע היה ויונחם, ומפרש דהוא מענין הפקת רצון שאבד דרך רשעים (ולשון תנחומין היא), ולשון שני ס"ל דלשון הרעה היא לפי למעל הקב"ה ומשבחו לא שייך הרעה, אבל היא שייכת על האדם שיוכל לתקן מעשיו, ואז ממילא נשתנה עניו, וכמו במשמה הטעל בשבו בתשובה שלמה ממילא הופכ נעניית הקב"ה מלניסס לטובה. ובניהם מדייקים מלת בארץ (ולא על האדם) דהכוונה על קבריס. [א]) סמיכות הענינים דרים, ור"ל שגם נח לא היו רואי להנצל אלא שמצא חן, ומפקא לי' כן מלשון חן שיונח על הטעל דבר שאין ראוי לו מצד עצמו או מצד הדין ויוכיר אלא רק מצד החסד והחניגה מצד הנותן, וכמ"ש בברכות ז' ע"ב ותנותי את אשר אחון — אע"פ שאיני ראוי, ובספרי פ' נשא דרכו ויחוק — שיתן לך מתנת חנם, ובנוסח ברכת המזון — הזן את הטולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים, קבץ כל מדות הטיתור, וע"ע מש"כ בענין דרכיו זו לקמן ר"פ נח פ' י"ג אות ח'. —

ודע דע"ל דהכותב הזה ס"ע כמ"ד לקמן ריש פ' נח, שהם היו בדורותיו — אע"פ שאיני ראוי, שהם היו בדורו של אברהם לא היתה נחשבת לצדקה, ולפי"ז הכוונה כלל דרשה זו, משא"כ למ"ד בדורותיו לשבח הרי לא היה חשוב לו כל מלומה לשעלת לצדק, ע"כ למה זה נדרשם בנגיותו שגם עליו נאמרם גזר דין אלא שמצא חן.

בִּישַׁיָּא וַהֲא־אֲנָא מְחַבֶּלְהוֹן עִם־אַרְעָא׃ יד עֲבֵד לָךְ תֵּבוּתָא דְּאָעִין־דְּקַדְרוֹם וְהָנֵנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה

רש"י

לא נחתם גזר דינם מלא על הגזל (סנהדרין קח): את האדם. כמו מן האדמה ודומה לו (במות ט) כלאתי את העיר מן העיר (מ"ב ט"ו) חלה את רגליו מן רגליו. דבר אחר את האדם עם האדמה שלקה ג' עטרות של שומק הממריסה גמוא ושעשעו: (יד) עשה לך תבת. תראה ריוח והללה לפניו ולמה הפריחו בכנין זה כדי שילמדו ממנו דור המבול שעסק בה ק"ך שנה ושואלין לתוכו מה זאת לך והוא לומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם לולי שישובו: עלי נפר. כך שמו ולמה ממין זה על שם נפרית שנגזר עליהם להמחות בו: קנים. מדורים מחולים לכל בהמה וחיה:

תורה תמימה

הבל ולא נתחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ (ט) [שם שם].

כי מלאה וגו'. תניא, מה היו חומסין, בר נש הוי נפיק וטעין קופה מלאה תורמסין, והיו מתכוונין ונושלין פחות פחות משוה פרוטה, דבר שאינו יוצא בדיינים[2] [ירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב].

(יד) עצי גופר. מאי גופר, אמרי דבי רבי שילא זו גולמיש[2א] [סנהדרין ק"ח א'].

יש) לא נתבאר למה נאמת נדול כל כך כתה של חמס מכתה של עריות, והלא שון עריות הוא אחד מהלבנים שיבוא ואל יעבור עליהם. ומפשר לומר ע"פ מ"ד במ"ר פרשה זו (פ' נ"ח) ובמד"ר ח"ו ופ"פ, נדול החטא שלפני ישראל שנדיש ע"ו ושטח ניניהם, לומר הקב"ה, כביכול אין לפני יכול לשטח כהם, שנאמר (הושע ד') חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משחלקו מה הוא לומר (שם) הלך נכם עתה יחמאו, ע"כ. ולפי"ז כל זמן שלא נזלו ומחמסו והיו שטח ניניהם נכן לא נשבו, אבל משיון שפשטו ידיהם בנזל, אזי נורם למחלוקת ושלחה לו מלחמה ונשבו על כל עבירות שהיו בידם מקודם. וע"ע מש"כ בעניין דרשת זו בר"פ תלא נפשוק כי יסי' נאים בן סורר ומורה, בדרשת בן ולא בת. —

ודע למש"כ רש"י בפשוט זה בשם מ"ר, קן כל נשר, כל מקום שתהא מוצא שנה וט"ו מנדלומוסיא [ערבוביא] בתה לעולם והורנת מוכיח ורעיה — נאמורה ע"ש, דהא כפי המבואר בכל הפרשה הי' לו כל העולם במדרנת רשעים וכמש"כ כי השחית כל בשר ולא היו מוכיח כלל, וע"כ מל"ע להסמיך דרשת זו לכאן. ובראשה ע"פ מ"ש בסנהדרין ק"ח ע', ומה מנלה לו, לף על נח נחתם נזר דין שלא שמנלה לו, והכה על נח לשיד לכחוב שהי' לניק תמים, ופ"כ קשה למה נחתם נם עליו נז"ד, שלא משום למנדלומוסיא בתה לעולם והורנת מוכיח ורעיה וז"ק. ב) תורמסין הוא מין קטניות, והמפרשים פרשו לשרש טעת שלפני הישולמי ותירנו ופרשו בדרך רשעה, אבל האמת הוא, כי כתה דרשת זו כלפי הישולמי קשה וחמורה, וע"ע כמו שכתבו לפניו במ"ר כלפי הישולמי, כי מלאה הארץ חמס, חמס מינו שהיו חומסין וגזלו זה מזה פרוטה וגזל זה פרוטה, ע"כ תניא, חמס מינו זה פרוטה וגזל זה פרוטה, וכך היו מנהני דור המבול עושים, היה [ר"ל כשהיה] אחד מכסה על

הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין׃
יג וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ יג וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ קְצָא דְכָל־בִּסְרָא אֲתָא לְקָדָמַי אֲרֵי־אִתְמְלִיאַת אַרְעָא
יד עָשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ יד עֲבֵד לָךְ תֵּבוּת גֻּפְרִית קִנִּין תַּעֲבֵד יָת תֵּבוּתָא וְתָחֵי יָתַהּ מִגַּוָּא וּמִבָּרָא בְּכוֹפְרָא׃
טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ טו וְדֵין דִּי תַעֲבְדִנַּהּ תְּלָת מְאָה אַמִּין אֻרְכָּא דְתֵבוּתָא חֲמִשִּׁין אַמִּין פְּתָיָהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמָהּ׃
טז צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְכַלֶּנָּה מִלְמָעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ טז צֹהֲרָא תַּעֲבֵד לְתֵבוּתָא וּלְאַמָּה תְּכַלִּנַּהּ מִלְעֵלָּא וְתָרַע תֵּבוּתָא בְּסִטְרָהּ תְּשַׁוֵּי תַּתָּאִין תִּנְיָנִין וּתְלִיתָאִין תַּעֲבְדִנַּהּ׃
יז וְאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ יז וַאֲנָא הָא מַיָּא דְטוֹפָנָא אֲנָא מַיְתֵי עַל־אַרְעָא לְחַבָּלָא כָּל־בִּסְרָא דִּי בֵהּ רוּחַ חַיֵּי מִן־תְּחוֹת שְׁמַיָּא כֹּל דִּי בְאַרְעָא יִשְׁתֵּצֵי׃
יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יח וְאָקִים יָת קְיָמִי עִמָּךְ וְתֵיעוֹל לְתֵבוּתָא אַתְּ וּבְנָיךְ וְאִתְּתָךְ וְנִשְׁתֵּי בְנָיךְ עִמָּךְ׃
יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיוֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ׃ יט וּמִכָּל חַיְתָא מִכָּל בִּסְרָא תַּרְתֵּין מִכֹּל תָּעֵיל לְתֵבוּתָא לְקַיָּמָא עִמָּךְ דְּכַר וְנוּקְבָא יְהוֹן׃
כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ כ מִן עוֹפָא לְזַנֵּיהּ וּמִן בְּעִירָא לְזַנָּהּ מִכֹּל רְחֵישׁ אַרְעָא לְזַנֵּיהּ תַּרְתֵּין מִכֹּל יֵיעֲלוּן לְוָתָךְ לְקַיָּמָא׃
כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ כא וְאַתְּ סַב לָךְ מִכָּל מֵיכַל דְּיִתְאֲכַל וְתִכְנוֹשׁ לְוָתָךְ וְיִהֵי לָךְ וְלְהוֹן לְמֵיכַל׃
כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ כב וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי פַקֵּד יָתֵהּ יְיָ כֵּן עֲבַד׃

רש״י

כוכבים כמו (דברים ז) פן תשחיתון): ותמלא הארץ חמס. גזל (ס״ג שנאמר (יואל ג) ומן החמס מאבר בכפיהם): (יב) כי השחית כל בשר. אפי׳ בהמה חיה ועוף נזקקין לפלגין מינן: (יג) קץ כל בשר. כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודת כוכבים מגדלומוסיות באה לעולם והורגת טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס.

תורה תמימה

אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים, דבר עריה, דכתיב (ס׳ י״ב) כי השחית כל בשר את דרכו [32], ועבודת כוכבים—דכתיב (דברים ד׳) פן תשחיתון ועשיתם פסל [33] [שם ג״ז א׳].

(יב) כל בשר. א״ר יוחנן, מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והבל על אדם ואדם על הבל [34] [שם ק״ח א׳].

(יג) כי מלאה וגו׳. א״ר יוחנן, בוא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על

נדקתו, וע״ש מש״כ לקמן פסוק ט״ז אות כ״ב. — ודע דמסדר התפלה למוסף לר״ה כפי הנראה הכריע כמ״ד בדרותיו לענני, שכן כתב שם, וגם את בתהנה זכרת ותפקדנו בדבר יפוסה ורחמים בהניחך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם על כן זכרונו בא לפניך, והשמן על כן חיו מטותר על מה סובב ומשך, לחמנם אם מכוין להדרשא בדורותיו לענני יתפרש השמן והטעין שנה בזכות עצמו לא היה כלפי להפקד בדבר יפוסה, וכך כשזכר הקב״ה מעשיהם הרעים של אנשי דורו זכר לוהו למובה, שלעומתם היה צדיק, ומובה לפי״ז השמן על כן על השמן מפני רוע מעלליהם. ולפי המבואר בירושלמי פ״ו פ״ה ה״ב ובויק״ר ר״פ כ״ם למסדר התפלה לחתם זוכר הוא רב, וילוש לר׳ יוחנן קינל מרב, [תענית ל״ה ב׳ ורמב״ם בהקדמה ליה״ח], ע״כ אויל ר׳ יוחנן בשיטת רב רבו. —

ומה שכתוב בדרותיו ולא בדורו, כתב בספורני מפני שהוא בתקנת דורו של מתושלח ובל נמך, ולפעתי אין זה מספיק, שהרי כל אדם בהשמך ימי חייו ים לו דור כביר ממנו ועשיר ממנו נימים. ולחמנם לפסוד נומר לשון זה לרמז מש״כ הרמב״ם במורה נפרק מ״ו מחלק בני, שלורך השניים של הדורות הרחשונים שבתורה היה רק ניחידים הנזכרים בתורה ולחר בני לחם בדורות הסם היו חיים בערך מספר השנים הרגילים לעלנו, יש״ם, ורמב״ן ס״פ נרחשית השני עניו בדברים קנים, ולחמה שבתבו ים סמוכים לדעת הרמב״ם, לשכן כתיב בנח בדורותיו, מפני שבאורך שנות חייו רחה כמה וכמה דורות מאנשים המוגים שעברו, וכנולם לחז בלחקתו ויבחרו.

[32] סמך על לשון הכתוב (מלכי ג׳) ולרך נבר וגו׳. וילוע לדור המבול נעגם על זנות וע״ש כמלואר בס״ם ברחשית וירחו בני האלהים את בנות האדם וגו׳. [33] ומה שנוגע מזה לדינא נחאר לפניהו בס׳ תמור בפסוק כי משחתם בהם מום בם (כ״ב כ״ה) דכתיב לענין פסול קרבנות מרובע וברבע ומוקם ונעבד, כי לחרי שקרא הכתוב לאלה מום בהורחת השמן משחתם בהם מום בם, לכן בם באלה הקרבנות דכתיב בהו שחם לחבר לין בה מום, פסול בה בם חובב וברבע ומוקם ונעבד. [34] פשוט דמדייק מלשון כל בשר שכולל כל הבהמות, ולכאורה ק״ע, דהא מניני בכ״מ שם כל בשר שמטין לך ורק לחדם, כמו יבא כל בשר להשתחות לפני (ישעיה ס״ו), והיה ביום ההוא יחסוף כל בשר על כל בשר (יואל ג׳), שומע תפלה עדיך כל בשר יבחו (תהלים ס״ה), וכדומה. וי״ל דשחני הכא להענין מובא דקחי על כל הבהמות, שכרי סוף מעשה שכחת נחדתו ושכחנו בחמור על הבהמות, ועל זה חמר הקב״ה קן כל בשר בח לפני, וח״כ השמן כל בשר שבפרשה זו מובא מפורש על כל הבהמות, וע״ש מש״כ השייך לדרשא זו לקמן בפסוק מחדש ועד כחמה (ז׳ כ״ג).

תַּעְבְּדִנַּהּ׃ יז וַאֲנָא הָא אֲנָא מַיְתֵי יָת־טוֹפָנָא מַיָּא עַל־
אַרְעָא לְחַבָּלָא כָּל־בִּסְרָא דִּי־בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי מִתְּחוֹת
שְׁמַיָּא כֹּל דִּי בְאַרְעָא יְמוּת׃ יח וְאָקֵם יָת־קְיָמִי
עִמָּךְ וְתֵעוֹל לְתֵבוּתָא אַתְּ
וּבְנָיִךְ וְאִתְּתָךְ וּנְשֵׁי־בְנָיִךְ
עִמָּךְ׃ יט וּמִכָּל־דְּחַי מִכָּל־
בִּסְרָא תֵּרֵין מִכֹּלָּא תָּעֵיל

תַּעֲשֶׂה׃ יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־
הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־
בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃
יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ
אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ
וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יט וּמִכָּל־הָחַי
מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־

רש"י

ג' עליות זו על גב זו עליונים למדם ממעיים למדור תחתיים לזבל (סם): (יז) ואני הנני מביא. הנני מוכן להסכים עם מותם שזרמוני ותמרו לפני כבר (ההליט ח) מה טעם כי תזכרנו: מבול. שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוכיל את הכל מן הנבוה לנמוך וזהו לשון מוקלום שתרגם טופנא שהליף את הכל והביאם לכבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שנערו שם כל מתי מבול (ס"ע מימי וכן הניח מהרס"ל בחי"ם במסכת שבת): (יח) והקמתי את בריתי. (כ"ע) ברית היה לניך על הפירות שלא ירקבו וישפעו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור: אתה ובניך ואשתך. התגיסו לבד והגיסו לבד מכאן שמאמרו בתשמיש המטה (סם): (יט) ומכל החי. מפיו שדיש (תגינה טז): שנים מכל. מן הפחות

תורה תמימה

(יז) **ואני** וגו'. ת"ר, דור המבול לא נתנאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, והיו אומרים, כלום אנו צריכים לו אלא לטיפה של נשמים, יש לנו נהרות ומעיינות שאנו מסתפקין מהן, אמר הקב"ה, בטובה שהשפעתי להן בה מכעיסין אותי ובה אני דן אותם, שנאמר ואני הנני מביא את המבול מים[נה] (שם שם א').

(יח) **אתה** ובניך ואשתך. ואלו נבי יציאה כתיב (ח' ט"ז) צא מן התבה אתה ואשתך ובניך, א"ר יוחנן, מלמד [שבבנימתן] נאמרו בתשמיש המטה[נו] (שם שם ב').

(יט) **ומכל** החי וגו'. א"ר אלעזר, מניין למחוסר אבר שאסור לבני נח[נז], דכתיב ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה, אמרה תורה, הבא בהמה שחיין ראשי אברין שלה[נח] (ע"ז ה' ב').

גרמת תוצה. נה) יתכן למדייק מלת מבול (שמרמזו בגבל והולאתו המחתה וכליון), כמו שנלה מלרך נבלה בתנל) ודרים מפני שמקומה לאמר הקב"ה והנני מחמיתם מתם, והמחתה תפשר להיות ע"י לבריס הרבים כמו תם ונפרית ורעש המרן, ותח"כ פירש הנני מביא לת המבול (לותה המחתה תשר לאמרתי תכי ע"י) מים, לכן דרים הפנה ומעם הדבר שבאר הקב"ה לת המים להמחתה זו. נו) וביניתתן לומרו, וכיון שבכניסה טה לבבם הזכרים נבד והנקבות לבד, וביניתה הרבה לאת הזכרים והנקבות ביחד, וע"ע תם"כ בפנין זה לקמן בפסוק הזכר ביניתה (ח' ט"ו). נז) כלומר לקרבנות שלהם. והפס בני נח הוה תומר לכל לומות העולם לבד יסרחל, כתם"כ לעיל נפ' נרחמית (נ' ט"ו), ישו"ם בפעם הדבר. נח) פשום בגבל והולאתו המחתה וכליון), כמו שנלה מלרך נבלה בתנל) ודרים מפני שמקומה לאמר הקב"ה והנני מחמיתם מתם, והמחתה תפשר להיות ע"י לבריס הרבים כמו תם ונפרית ורעש המרן, ותח"כ פירש הנני מביא לת המבול (לותה המחתה תשר לאמרתי תכי ע"י) מים, לכן דרים הפנה ומעם הדבר שבאר הקב"ה לת המים להמחתה זו. נו) וביניתתן לומרו, וכיון שבכניסה טה לבבם הזכרים לבד והנקבות לבד, וביניתה הרבה לאת הזכרים והנקבות ביחד, וע"ע תם"כ בפנין זה לקמן בפסוק הזכר ביניתה (ח' ט"ו). נז) כלומר לקרבנות שלהם. והפס בני נח הוה תומר לכל לומות העולם לבד יסרחל, כתם"כ לעיל נפ' נרחמית (נ' ט"ו), ישו"ם בפעם הדבר. נח) פשום

נרחמית (נ' ט"ו), ישו"ם בפעם הדבר. נח) פשום

אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת
וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ
הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ
וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ טז צֹהַר
תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְכַלֶּנָּה
מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ
תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים

מְדוֹרִין תַּעֲבֵד יָת־תֵּבוּתָא
וְתָחְפֵּי יָתַהּ מִגָּו וּמִבָּרָא
בְּכָפְרָא׃ טו וְדֵין דְּתַעֲבֵד יָתַהּ
תְּלָת מְאָה אַמִּין אָרְכָּא
דְּתֵבוּתָא חַמְשִׁין אַמִּין פְּתָיַהּ
וּתְלָתִין אַמִּין רוּמַהּ׃ טז נְהוֹר
תַּעֲבֵיד לְתֵבוּתָא וּלְאַמְּתָא
תְּשַׁכְלְלִנַּהּ מִלְעֵלָּא וְתַרְעָא
דְּתֵבוּתָא בְּסִטְרַהּ תְּשַׂוֵּי
מְדוֹרִין אֶרְעִין תְּנָנִין וּתְלִיתָאִין

רש״י

בכפר. זפת בלשון ארמי. ומליטו בגמרא כופרת. כתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשים דיס בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד כדי שלא יריח לותו לדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני מחק המים זפתה מבית ומבחוץ: (טז) לאהר. יש למריס חלון ויש לומריס אבן טובה המאירה להם (ב״ר שם): ואל אמה תכלנה מלמעלה. כשויה מצופע ושולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה (סא״ח) (מכאן ומכאן): בלדה תשים. שלא יפלו הגשמים בה: התחתים שנים ושלישים.

תורה תמימה

(טז) צהר. א״ר יוחנן, אמר לו הקב״ה לנח, קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים[22]) [שם שם ב׳].

ואל אמה וגו׳. מאי טעמא, דבהבי הוא דקיימא[23]) [שם שם].

תחתים וגו׳. תני, תחתים לזבל, אמצעים לבהמה, עליונים לאדם[24]) [שם שם].

קדרוס, וכנראה היא מלה רומית נדרו״ם [ארז], ועל הפסוק בסה״ס כתוב כארזים מתורגם חכמן כגולמים.

כב) לריש לקר מלשון נהרים, ובמיסס מלשון זהר [בחלוף אות ז׳ בנ׳ שהם ממוצע להך], וע״ש מענין תגדל זוז בירושלמי פסחים פ״ח ה״ח. —

ומה שנראה לו לר׳ יוחנן לדרוש כן שענין הלאר היו מאבנים טובות ולא בפשוטו חלון של זכוכית [כלאחר כן הוא בלשון דעת אחד מ״ד במ״ר כאן], י״ל ע״פ מ״ש במ״ר פ׳, וירא במ״ש המלאך אל נוח במהפכת סדום של הבא לאחריך, לאיך כדאי להצילו וגם נראות במפלתן של רשעים שלא ילין להפקיע את עצמך. ומכאן בכלי לכתיב בנח צדיק תמים היה בדורותיו לריש ר׳ יוחנן לגבי, בדורותיו ולא בדורות אחרים, שאם היי בדורו של אברהם לא היי נחשב לצדיק, וכן אמר הוא במ״ר שנח היי מחוסר אמנה שלא האמין במאמר הקב״ה מהבלית המבול, ישו״ם, מבואר דס״ל שלא היי נח לדיק גמור ול״ב היי לו להפקיע את עצמו ולא נראות עוד במפלתן של רשעים, וילוש הוא למאבע האבנים טובות ומרגליות הקבועות בתלת ובחלון להאיר רק בשביס הבית ולא גם מחוסר

על החוץ, מש״כ חלון של זכוכית רואין גם את אשר בחוץ, ובכן לריש ר׳ יוחנן לשיטתי׳ שהחלון היי של אבנים טובות והוא רק שיאיר לו בשביס ולא יראה את שנעשה בחוץ במפלת רשעים איך שם נשבעים, מפני שלא היי כדאי לזה וגם לזה, כמבואר. — וע״ד הפשט י״ל מה לריוח לי׳ לשרה שיהי חלון ממש ומבואר והם אבנים טובות ולא חלון ממש, מפני שלא יתכן שבנין גדול כהתיבה בעלת שלש קומות יהי׳ חלון אחד, ובכן לריש לאר כמו זאר, והם אבנים טובות ומרגליות, והיו במקום שדרש כל שעת התיבה. ולדעת מ״ד חלון ממש, צ״ע דבאמת היו חלונות

כרבה, והפי׳ חלון — מין חלון, כמו ויהי לי שור ואחמור (ר״פ ויקהל), ואעל הספרדע (פ׳ וארא), וכן צ״ע בפי׳ פתח התיבה שהיו פתחים כרבה, ופתח — מין פתח, כמבואר. כג) כפי׳ מצופע ושולה עד שיתקצר ויעמוד על אמה כדי שיקלטו המים מלמעלה למטה. כד) ומדרשים יש בזה נילפות שונות והפוכות, דעלויונים לא שנא ריח רע מלמעלה למטה, אבל לקייס גילסא שלפנינו, למעלה יש בתחתונים לזבים שיוכל הזבל לרדת.

אִיתָהָא דַכְיָא הִיא תְּרִין דְּכַר
וְנֻקְבָּא: ג אַף מֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא
שַׁבְעָא שַׁבְעָא דְכַר וְנֻקְבָּא
לְקַיָּמָא זַרְעָא עַל־אַפֵּי כָּל־
אַרְעָא: ד אֲרֵי לְזִמַּן־יוֹמִין עוֹד
שַׁבְעָא אֲנָא מָחֵת מְטָרָא עַל־
אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילְיָן וְאֶמְחֵי יָת־כָּל־יְקוּמָא
דִי עֲבָרֵת מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא:
ה וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי־פַקְּדֵהּ יְיָ:
ו וְנֹחַ בַּר־שִׁתְּ מְאָה שְׁנִין
וְטוֹפָנָא הֲוָה מַיָּא עַל־אַרְעָא:
ז וְעָאל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ
וְנִשֵּׁי־בְנוֹהִי עִמֵּהּ לְתֵבוּתָא
מִן־קֳדָם מֵי טוֹפָנָא:
ח מִן־בְּעִירָא דַכְיָא וּמִן־בְּעִירָא
דִי לֵיתֵהָא דַכְיָא וּמִן־עוֹפָא

אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ
וְאִשְׁתּוֹ: ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה
שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־
פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: ד כִּי לְיָמִים עוֹד
שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי
אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה: ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוָּהוּ יְהוָה: ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ:
ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו
אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל:
ח מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־

רש"י

(ג) גם משוך השמים וגו'. בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן המפורש: (ד) כי לימים עוד שבעה. (סנהדרין קח) אלו ז' ימי אבלו של מתושלח כדאיק אחם הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות לא ותשוב טרוניא של מתושלח ומעלה אחם כלום בשנת שם מאות שנה לחיי נח: כי לימים עוד. מכו עוד זמן אחר זמן זה טפח על מאה ועשרים שנה: מרבעים יום. כנגד ימירת הולד שקלקלו להעריה ליוצרם לעור לורת ממזרים: (ה) ויעש נח. זה ביאחו לתיבה: (ו) נח וכנו. המבוים לבד והבשים לבד לפי שנאמרו בתשמים המטה מפני שהעולם שרוי בלעור: מפני מי המבול. אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואלו מאמין שיבא המבול ולא נכנס להיבה עד

תורה תמימה

(ג) לחיות זרע. למעוטי זקן וסריס[2] [ע"ז ו' א'].

(ח) הבהמה הטהורה. ומי הוו טמאים ומהורים בההיא שעתא, א"ר אבהו אמר קרא (ד' ט"ז) והבאים, מאותן שבאו מאליהן[2] [זבחים קט"ו א'].

אשר איננה טהורה. א"ר יהושע בן לוי, לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו,

---

אימא שור הירושים נקמיץ ו אימא נבהמה וכו' ומסתבא דרבא ר' אבהו שבוע בתרא ונם הוא מסמיך על נזקן בספסל. [2]) אמאן יולדין. ועע"פ דבסוף פרשה הקודמת כבר ממעטינן מלשון לחיות אתך שנא יביא סריפה, וקיימא לן דסריפה אינה יולדת, וע"כ אנו יודעין שנא יביא ז' שאינה יולדת, ומה לי שור המשוש לחיות זרע, לא י"ל דאי מאתך הוא אמינא למשוך סריפה אינו משוש לאינה יולדת

אינא שור המשוש לחיות זרע ומאי שנא נבהמה וכו' [שישור זמן המבול] ומפשר שאמות בתבה, ומלשון אתך משמע שאתו' אתו בעת' חדא והייט זה שאי ומתקייש, אבל זקן וסריס כיון שאינם בם יקח אתו ומע"פ שאין יולדים, קמ"ל לחיות זרע, ומכיון לאינם בכלל לחיות זרע הרי הם כסריפה ולא יקח אותם. וע"פ כתוב' נאמנית. [2]) ויש לאמר שבאו שנאם בם מין שמור ושבאו שנים שנים בם מין שמא. ולא

הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה
יִהְיוּ: כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ
שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת:
כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם
לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:
שני ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה
וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ
רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה: ב מִכֹּל ו
הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה
שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה

לְתֵבוּתָא לְקַיָּמָא עִמָּךְ דְּכַר
וְנֻקְבָּא יְהוֹן: כ מֵעוֹפָא
לְזַנוֹהִי וּמִן־בְּעִירָא לְזַנוֹהִי
וּמִכֹּל רְחֵשָׁא דְאַרְעָא לְזַנוֹהִי
תְּרִין מִכֹּלָּא יֵעֲלוּן לְוָתָךְ
לְקַיָּמָא: כא וְאַתְּ סַב־לָךְ
מִכֹּל־מֵיכַל דְּמִתְאֱכַל
וְתִכְנוֹשׁ לְוָתָךְ וְיְהֵי לָךְ וּלְהוֹן
לְמֵיכַל: כב וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי
פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ כֵּן עֲבָד:
א וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ עוֹל־אַתְּ וְכָל־
אֱנָשׁ בֵּיתָךְ לְתֵבוּתָא אֲרֵי־
יָתָךְ חֲזֵיתִי זַכַּאי קֳדָמַי בְּדָרָא
הָדֵין: ב מִכֹּל בְּעִירָא דַכְיָא
תִּסַּב־לָךְ שַׁבְעָא שַׁבְעָא דְּכַר
וְנֻקְבָּא וּמִן בְּעִירָא דְּלָא

רש"י

שֶׁבְּסוֹף לֹא פִּחֲתוּ מִשְּׁנַיִם לְאֶחָד זָכָר וּלְאֶחָד נְקֵבָה: (ב) מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ. (ג"ר) לְפִי שֶׁהָיוּ מְעִירִים בְּמִיטָּתָם וְלֹא הָיְתָה מִתְעַכֶּלֶת בָּהֶם וְכֹל שֶׁהִתִּירָה קוֹלְטָתוֹ הִכְנִיסָה בָּהּ: (כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ. זֶה בֵּינִן הַתִּיבָה (סַנְהֶדְרִין קח): (א) רְאִיתִי צַדִּיק. וְלֹא נֶאֱמַר צַדִּיק תָּמִים. מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים מִקְלַת שְׁבָחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו וְכוּלוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו (ב"ר): (ב) הַטְּהוֹרָה. הַעֲתִידָה לִהְיוֹת טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לְמִדְּתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מִן הַטְּהוֹרָה (עירובין יח): שִׁבְעָה שִׁבְעָה. כְּדֵי שִׁיקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבַּן בַּעֲלָתוֹ:

תורה תמימה

להחיות אתך. אתך — בדומין לך, למעוטי טריפה[ב], ודילמא נח גופי' טריפה הוי, לא ס"ד, דאמר לי' רחמנא כותך עייל, שלמין לא תעייל [ל] [שם ו' א'].

ז (ב) איש ואשתו. אישות לבהמה מי איתי לה, א"ר אבהו, [אטו קרא והבאים] מאותן שבאו מאליהן[א] [סנהדרין ק"ח ב'].

בקרבנות ילפינן מחיוב ישראל כמצוה גפ' אמור מיט מיט מבת ישראל אמר יקריב וגו', ודרשינן מיט מיט לרבות הנכרים שנדרים ונדבות כישראל, וע"כ מכיון דילפינן מישראל לכן ממילא קיימו בזה בדיני ישראל, וכל שבישראל פסול בקרבנות פסול גם בהו, ולע"פ גנס בעמות דידהו לסוריס בזה, עם כ"ז מיט מגיע מניף ממעות קרבנות בכלל, וגם מיט קיימת לדורות כמו שאר הסבע מעות. בם) דלמיט מיט י"ב חודש, והוא שיעור זמן המבול ומקבר שיעורו בתנה. ל) וע"ע הסייך לדרשת זו בריש פרשה שבאה בפסוק לחיות זרע מע"כ שם.

א) כוונת הקושיא לישות לבהמה מי מית לה, משום דנקבה אחת מספקת לכמה זכרים, וממילא לא סייך בהו מי לישות. ומשני ר' אבהו, מאותן שבאו מאליהן לא התנה, וידע נח שאלה חיים מי מית ומשמו, היינו בחיים מזדווגין ואלמן, ולכן בתו זוגות זוגות, והיתה זה בהשגחת ה' שבאו רק אלה. ודלמה בחבר כאן בדברי ר' אבהו המעות לאמר קרא והבאים, שכן בפסוק ח' דרים ג"כ מאותן שבאו מאליהן, ומסתמא שם על נאמן והבאים שבפסוק ט"ו, שכן משמע לי' נאמן זה שהיו שבאו מאליהן, יש"ם, ולכן הוסיפו במוסגר כאן לאמר קרא והבאים. וצ"ע כאן

מיתת

טוֹפָנָא הֲוָה עַל־אַרְעָא׃ יא בְּשַׁנַת שֵׁשׁ־מְאָה שְׁנִין לְחַיֵי
נֹחַ בְּיַרְחָא תְנִינָא בְּשִׁבְעַת־
עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא
הָדֵין אִתְבְּזָעוּ כָּל־מַבּוּעֵי
תְהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵי שְׁמַיָּא
אִתְפַּתָּחוּ׃ יב וַהֲוָה מְטָרָא
נָחֵת עַל־אַרְעָא אַרְבְּעִין

הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת
שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה
נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה
וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ יב וַיְהִי
הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם

רש״י

(יא) נבקעו. רבי אלעזר אומר זה מרתחון ר׳ יהושע אומר זה סיר (סנהדרין קח): נבקעו. להוליח מימיהן: תהום רבה. מדה כנגד מדה מה שעלו בראשה ועלו בתהום רבה: (יב) ויהי הגשם על הארץ. ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהוירין הורידן ברחמים לא יחזרו ידיו נגמי ברכה וכשלא חזרו היו למבול: ארבעים יום וי׳. אין יום נתמן מן המנין לפי שאין

תורה תמימה

ויהי לשבעת הימים. מה מיבם של שבעת הימים, ששמר הקב״ה על עולמו שבעת ימים, וכאן לאבלות שבעת ימים[א] [ירושלמי מו״ק פ״ג ה״ה].

(יא) בחדש השני. תניא, רבי אליעזר אומר, אותו היום י״ז במרחשון היה, ומאי בחודש השני — שני לדין[ב] [ר״ה י״א ב׳].

וארבת השמים. כאן ארובות, ולהלן הוא אומר (תהלים ע״ח) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח, ללמדך שמדה טובה מרובה ממדת פורעניות[ג] [יומא ע״ו א׳].

תקנו מספר שבעת ימים כדי למנות ספוק המחה, ואף זה הוא המעם משבעת ימי החג שמלוה למנות בהם שמחה יתרה, וכן יש להמשיך על פי זה מעם ומספר שבעת ימי אבלות ע״פ הכתוב (עמום ח׳) והפכתי חגיכם לאבל, ובשופטים י״ל ותבך עליו שבעת הימים אשר היה להם למשתה, מבואר דמה לעושת זה נקבעו, ולכן כמו שלא ישבע המלא לי ספוק שמחתו בפחות משבעת ימים כמבואר, כך לא יסיג אבלותו בפחות משבעת ימים, ודו״ק, ומין להמריך עוד. —

ויש להעיר במ״ם בב״ב י״ז ע׳ שלמה המעימין הקב״ה מעין שולם הבא, אברהם יצחק ויעקב, והרי הכא בדרשא שלמעלה מבואר שגם לאחרי דור המבול המעימין הקב״ה מעין שוה״ב, ו״ל דלעת״פ שהשלוחות שוין אבל המעימין אין שוין, דלאחרות המעימין הקב״ה מה כדי שידעו מה יזכו, וה״ל ממילא סיפה בלאחם בשוה״ב מעין העגון שוה״ב, משא״כ לאחרי דור המבול אין הכוונה שהקב״ה רמז לעשות שוה״ב שהרי בודאי לפי המעשים הרעים לא האמינו בזה וגם לא נחלו כלל שוה״ב כמבואר בגמרא, והכוונה שהמעימין כל כך העגונים על מדרגת העגון שוה״ב, וזה שהגיד שהקב״ה לא נמ מערך ושישור העגונים שהמעיקן, אבל הם לא ידעו כלל מערך ושישור זה, רק פשום שהמו הרבה מכוה״ע, כדי שבשעת מבילתם יתגעגעו על העגוני החיים, ודו״ק. [ה] ענין המימור

[א] ר״ל שהמאבל כניכול על חורבן העולם שבעת ימים, ומימור הוא מלשון המהגה, והייט שהמחין במבול שבעת ימים. ומפרש עוד בירושלמי, וכי מהאבלין קולה שימות המת, אלא בו״ד שהיו יודע מה עתיד להיות אילו מהאבל על שימות המת, אבל הקב״ה שהוא יודע מה עתיד להיות אימר על עולמו תהלה ע״כ, ולכאורה מכאן למבשת שבעת ימי אבלות הוא מהמכוה בעלמא, דלעת רוב הפוסקים הוי ענין אבלות מדרבנן. וכפי שיהבאר מי״ם לפיטו בפ׳ ויחי בפסוק ויעש לאביו אבל שבעת ימים. —

וע׳ במו״ק כ״ז ב׳, אסור להתקשות [להתער] על המת יותר מדאי, אלא שבעה להספד, מכאן ואילך אומר הקב״ה אין אתם מרחמים יותר ממני, ופירש״י שמעשה ידי הוא והרגתיו בפשמו, עכ״ל והנה לפי״ז אין מבואר מעם מספר בשבעת ימים, וגם בכלל אין פי׳ זה מרווח, אבל לעיל אפשר לפרש ע״פ הדרשא שלפיטו שהכוונה אין אתם מרחמים יותר ממני, שגם אנכי כניכול לא התאבלתי על חורבן העולם יותר משבעת ימים, כמבואר. [ו] כי לא יתכן לפרש תוכם הפני להשבון השנה, ישן ללחדשים מיושן מניין כיוצא, וכוי תוכם חשון המוכם המימי, ולכן פירש שני לדין, ופירש״י שעשיהם נזירה בחשבי שלפניו, עכ״ל, ונוכל פירוש אפשר לפרש שני לתוכם הדין — פייט חשבי. [ז] וע״ש בסוגיא מענין זה ובהוס׳ סוכה י״ג ע׳ ולפיטו בפ׳ יתרו

בשבוע

הָעוֹף וְכָל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה
זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־
נֹחַ׃ י וַיְהִי לִשְׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל

וְכֹל דִּי־רָחֵשׁ עַל־אַרְעָא׃
ט תְּרֵין תְּרֵין עַלוּ לְוָת נֹחַ
לְתֵבוּתָא דְּכַר וְנُקְבָּא כְּמָא־
דִי פַקִּיד יְיָ יָת־נֹחַ׃ י וַהֲוָה
לְזִמַן שְׁבְעָת־יוֹמִין וּמֵי

רש"י

שהקהיל המים: (ט) בשו לג נח. מלמדין: שנים שנים. כלם הושוו במנין זה מן הפחות היו שנים:

תורה תמימה

שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה[ד] [פסחים ג' א'].

(י) ויהי לשבעת הימים. מה טיבם של שבעת הימים, אמר רב, אלו ימי אבלות של מתושלח ללמדך שהספדן של צדיקים מעכב את הפורעניות לבא[ה] [סנהדרין ק"ח ב'].

ויהי לשבעת הימים. מה טיבם של שבעת הימים, מלכד ששינה הקב"ה עליהם סדרי בראשית, שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח[ו] [שם שם].

ויהי לשבעת הימים. מה טיבם של שבעת הימים, שהטעימן [הקב"ה] מעין העולם הבא, כדי שידעו מה טובה שמנעו מהם[ז] [שם שם].

ד) ונא כתב ומן הבהמה הממאה לף שהוא לשון קלר, נגא שהוסיף ח' מותיות [יהרון מותיות מאבר מינה מהורה על מותיות הממאה]. ומש"פ למינו כמה פעמים בהורה הלשון ממא, ג"ל שבא פעם אחת ללמדך שלריך לחזור אחר לשון נקי. וע"ע לבינו בפ' תצא בפסוק כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. — ויש מן המפרשים שהבינו למה לא הביא ריב"ל לרחי' זו את הפסוק המוקדם (ב') אשר לא מהורה היא וגו ג"כ ח' מותיות יתירות, ותחבו בזה כמה תירוליס, אבל נפלא מאד שלא הבינו שבאר"ח פרשה זו (ס' נ"ב) מביא בשמות ריב"ל לענין זה את הפ' הקודם, וא"כ מה שהוצרך כאן פ' זה לאו דוקא הוא. ועי' מנחת מי מה שכתב בזה לענין המסורה. ה) גראה להספדן לאו דוקא, להא בני לוטו רשעים היו ובודאי לא הספידוהו, אלא ר"ל זמן הספדן, דהיינו ז' ימי אבילות, וכמ"ש במו"ק כ"ו ב' שבעה להספד, וכ"מ בהוספתא סוטה פ"י לדיק בא לעולם מנין מפורעניות, ולא רק בחייהם מניעם אלא גם במיתתם, ומביא דרשא זו, הרי להזמן עלמו מנין, וכ"מ במדרשים דיוסף הפור של המן חל ניוס ז' לחדר, יוס פמירת משה, והמתין עד לאבר ישבעו ז' ימי אבילות, מפני שאותו הזמן מנין מפורעניות, וע"ע בדרשות הבאות לדרשות שונות בשיעור שבעת הימים האלה. ו) ומפרש לשבעת הימים — שהוי סדר שבעת ימי בראשית, ומכאן רמז לפירוש הקרבן עדה במ"ם בירושלמי פסחים פ"ח ה"ג אע"פ שאמרו המזלות בימי המבול, לפי הכוכב אע"פ שאמרו כלל אלא אע"פ שאמרו כסדרן, וכן מצאתי, וכ"מ מרש"י לקמן בפרשה בפסוק ויוס ועילה בראשית, וכ"מ מרש"י לקמן בפרשה בפסוק ויוס ועילה

נח יבצתו — נא יפסקו מלהתגבר כסדרן, משמע שעד אז התגברו רק אלא כסדרן. ז) בהוספתא סוטה פ"י בא ענין זה יותר מבואר בגיטין לגבי הקב"ה שבשעת ימים מלכל ומשתה ויאכלו ושתו כדי שידעו מה שאבדו, ע"כ, ונא מהבאר ענין הפכה זו מה היא, ולפשר נומר ע"פ מ"ד בתענית כ"ו ב' לתנחי משמר שבמקדש נא היו מתענין בתחד בשבת כדי שלא יבאו ממחוה ושוב לנער ותענית, ופרשו המפרשים, כי הנער הבא לתחר העטה הוא מרוכה על נער הבא בזמן ומצא ממנו ולכן המילה הקב"ה נדור המטר קודם המטר ברב הטעון ואכילה ושתיה מרוכה כדי שיהי' מרוכה לנערה בתביותם במטר. —

ובמקום אחר בארנו ע"פ סברא זו בשעם והענין דקויל כל האוכל ושותה בתעניתי [בערב יוהב"פ] כאלו מתענה תעניתי ועשירי (יומא פ"א ב'), לאכילה זכות זה לפלא הוא, אמה נדול ואמנב דבר זה שאוכל ושותה לבעלות עליו כמו שהוא מתענה בשלמו יום, אך לפי המבואר להטעית הבא לאחר רבוי אכילה ושתיה הוי עוני התענית מרוכה, ע"כ הוי רבוי האכילה ושתיה בערב יוהב"פ כעין הכנה לעניני יתירה בעשירי ולכן מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה נם בתשיעי, ודו"ק.

ומה שקבע הקב"ה זמן שבעת ימים לזה, ג"ל דקמי שמיא גליא שהפסוק שאמרת האדם מגיע עד קלה בשבעת ימים, ומכיון שרלה הקב"ה להביא את דור המבול בהעטוים על קלה האהרון, כמבואר בזה, לכן קבע מספר לימים האלה, ונפי"ז י"ל דהייט משם מספר שבעת ימי המשתה בשמחת התנים, לכיון דמלוה לשמח אחז ולכה בכל מה לאפשר, לכן

וּנְטָלוּ יָת־תֵּבוּתָא וְאִתְרַמַת
מֵעַל אַרְעָא : יח וְתָקִיפוּ מַיָא
וְסָגִיאוּ לַחֲדָא עַל־אַרְעָא
וּמְהַלְכָא תֵּבוּתָא עַל־אַפֵּי
מַיָא : יט וּמַיָא תְּקִיפוּ לַחֲדָא
לַחֲדָא עַל אַרְעָא וְאִתְחַפְיוּ
כָּל־טוּרַיָא רָמַיָא דִּי תְחוֹת
כָּל־שְׁמַיָא : כ חַמֵשׁ עֲשְׂרֵי
אַמִין מִלְעֵלָא תְּקִיפוּ מַיָא
וְאִתְחַפְיוּ טוּרַיָא : כא וּמִית
כָּל־בְּשָׂרָא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא
בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְחַיְתָא
וּבְכָל־רְחֵשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־
אַרְעָא וְכֹל אֲנָשָׁא : כב כֹּל
דִּי נְשְׁמָתָא־רוּחָא דְחַיִין

וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה
וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ : יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם
וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה
עַל־פְּנֵי הַמָּיִם : יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד
מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים
הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם :
כ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ
הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים : כא וַיִּגְוַע כָּל־
בָּשָׂר ו הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף
וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ
הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם :
כב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו

רש"י

כגנדו מן המים וכן כל כמה שבמקרא לשון כעד הוא (ברחשית כ) בעד כל רחם (מ"ב ד') בעדך ובעד במך (לוכ ג) עור בעד עור (החליס ג) מנן בעדי (ס"ח יב) התפלל בעד עבדיך . כנגד עבדיך : (יז) ותרם מעל הארץ . משוקעת היתה במים אלא עשרה אמה כספינה עטונה המשוקעת מקלתה במים ומקרקעת שלפניו יוכיחו : (יח) ויגברו . מלילין : (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה . למעלה על כל גובה כל ההרים לאחר שהשוו המים גרחצי ההריס : (כב) נשמת רוח חיים . נשימה של

תורה תמימה

(כ) חמש עשרה אמה . מאי חמש עשרה אמה , אילימא ט"ו אמה בעמק ט"ו אמה בהר , וכי מיא שורי שורי קיימא , ועוד תיבה היכי סגיא[א] , אלא דאשוו מיא בהדי טורי והדר ט"ו אמה מלמעלה גברו המים[ב] [יומא ע"ו א'] .

(כב) רוח חיים באפיו . מלמד שעיקר חיותא באפיה הוא[ג] [שם פ"ה א'] .

שנמרטו הטעת ואין שכחם שנם ונח נקרע כל כף . יד) ר"ל חלא נח יתכן שיהי' מלת נוסף המים שוב בהר ונעמק , ושוב , המיך עליהם התבה גרחצי ההריס , אחרי שנכנל מקום היתה שוב מלת המים . טו) ר"ל ע"י נשמים נגבו ס"ו אמה ומן המים . טז) ר"ל ע"י נשמים נגבו ס"ו אמה ומן התהום יצאו מעלה נמעלות הנקעות והשפלות עד שנשוו גרחצי ההריס . יח) כלומר , שיקר הנשימה לדעת את הנרחה כאת אם הוא את מתנלם או כי עדיין ים בו רוח חיים הוא שרוחץ אם ים רוח נאשמעו עדיין ים בו רוח חיות , ואם נאו אכי הוא את ולא , והכחיבה אחרות אין לאמוך עליהן . וגרחה נשעם שדבר , אשום דהכאמה יוצאת מן האדם נדרך שנאתה , וכיון שתחלת ניאתה היא דרך הקף כאמ"ר שנאתה , ויפת בחפיו נשמת חיים לכן שופה שנם נלעת נ"ב דרך הקף , ויתכן לומר לאזה בשעם מוכנין לומר להשופע אמותת [ע' נרכות כ"נ ג' , וברא"ר] והוא ע"פ מ"ל בילקוט פ' לך רמז ע"ז דעד יעקב שנח היתה מוצפת קודם מיתה היו מתים פתחום ע"י שפיכה , שהי' אדם שופע ונאמתו יוצאת מאליו , חס נ"כ מפני שהקף הוא המעבר שבין החיות והמיתה , ולכן בשעה שהאדם שופע הוא עוכל לאכילה ואומרים לו אכותיך . ורא"י בנרכות שם כתב ח"ל , לאדם שעופע רגילים לומר אכותיך , עכ"ל , משמע דרק לאחיים רגילים לומר כן להשופע ולא השופע עלמו , וגם מבואר מדבריו למיטו רק מנכא , אבל בילקוט שם אינו אדם בשפיכה להוצות לנהב"ש , מבואר שיש

וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה: יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף: טו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים: טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ: שלישי יז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ

יְמִמָּן וְאַרְבְּעִין לֵילְיָא: יג בְּעֶצֶם יוֹמָא הָדֵין עָאל נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָתָא נְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא: יד אִנּוּן וְכָל־חַיְתָא לְזַנְהָא וְכָל־בְּעִירָא לְזַנְהָא וְכָל־רַחֲשָׁא דְרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַנּוֹהִי וְכָל־עוֹפָא לְזַנּוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל־דְּפָרַח: טו וְעָלוּ עִם־נֹחַ לְתֵבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל־בְּשָׂרָא דִּי־בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי: טז וְעָלַיָּא דְּכַר וְנُקְבָא מִכָּל־בְּשָׂרָא עָלוּ כְּמָא דִי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ וַאגַן יְיָ (בְּמֵימְרֵהּ) עֲלוֹהִי: יז וַהֲוָה טוֹפָנָא אַרְבְּעִין יוֹמִין עַל־אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא

רש"י

ליל עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעיינות ממעלה מרכעים יום כליס בכ"ח בכסליו לרבי מאיעזר שהחדשים ממין כסדרן מחד מלא ומחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסלו: (יג) בעצם היום הזה. למדך הכתוב שהיו בני דורו מומרים לומר מה רואים לומה נכנס לתיבה מה שובדין אותה וטורפין אותו אמר הקב"ה חי מכניסו לעיני כלם וגרמה דבר מי יקום: (יד) לפור כל כנף. דבוק הוא לפור של כל מין כנף לרבות תגבים (כנף זה לשון טלה כמו (ויקרא ג') ושפע אותו בכנפיו שתפי' טלהה עולה לף כמן לפור כל מין מרחית טלה): (טז) ויסגור ה' בעדו. הגין עליו שלא שברוח הקיף התיבה דוביס ומריות וכיו טורניס בכם ופבוטו של מקרע סגר

תורה תמימה

(יג) בעצם היום. לכה בעצם היום, לפי שהיו [בני] דורו אומרים, אין אנו מניחין אותו לבנם לתיבה ואנו נוטלים כשילים וקרדומות ומבקעים את התיבה, אמר הקב"ה, הרי אני מכניסו לתיבה בעצם היום, וכל מי שיש בו כח למחות יבא ויסתה[א] [ספרי פ' האזינו].

(יד) כל צפור וגו'. כל צפור כל כנף — צפור — טהור, כנף — טמא[ב] [תולין קל"ט ב'].

כל כנף. דרש רבי אלעזר, כל כנף — פרט למורטים שאסורים לבני נח לקרבן[ג] [ירושלמי מגילה פ"א ה"א].

(טז) והבאים. עיין לעיל בפסוק א' וח'

בפסוק ושומה הסל נאנפיס. יא) עיין מס"כ נקמן בס"פ לך בפסוק בעצם היום הזה נמנע מברכתם. יב) נפמך על המנוחר בכ"מ דמחמ שם לפור טעל רק מין מהורים כפי שיתבאר מי"ה נפניט בס' תצא בפסוק כי יקרא קן לפור, וג"כ מכיון דבתנח הוי נם מהורים ונם מתחים, ואחרי לפור הכתוב כאן כונ מהורים ע"כ דבשם כנף כעין מתחים, וע"ע נפניט בס' ראה בפסוק כל לפור מהורה תאכלו. יג) ר"ל שנמרמו

מִן־אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר בְּרֵם־ נַח וְדִי עִמֵּה בְּתֵבוּתָא׃ כד וְתַקִּיפוּ מַיָּא עַל־אַרְעָא מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃ א וּדְכִיר יְיָ יָת־נַח וְיָת כָּל־חַיְתָא וְיָת־ כָּל־בְּעִירָא דְּי־עִמֵּה בְּתֵבוּתָא וְאַעֲבַר יְיָ רוּחָא עַל־אַרְעָא וְנָחוּ מַיָּא׃ ב וְאִסְתְּכָרוּ מַבּוּעֵי

הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֲר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃ כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־ כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ ב וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם

רש״י

ברמצה נקוד בחירק תחת היו״ד: לך נח. לבד נח זכו פסוקו ומדרש מגדה (ב״ר) נוסח וכוסה דס מטורח הבהמות וחיות ועוף לומרים שמיחר מזונות לנחי והכינו ועליו נאמר (משלי יח) הן לדיק בארץ ישולם: (א) ויזכור אלהים. זה הסם מדת הדין הוא ומספרה למדת רחמים ע״י תפלת הלדיקים ורעתם של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמר (ברחשית ו) וירא ה׳ כי רבה רעת האדם וגו׳ ויאמר ה׳ ממחה חוחו סם מדת רחמים: ויזכור אלהים את נח וגו׳. מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלח שמהם בתיבה: ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומין והמה עברה לפניו: על הארץ. על עסקי הארץ: ויפכו. כמו (משחיר ב) כשוך חמת המלך לשון הנחת חמה: (ב) ויסכרו מעיות. כשנפחתו כתיב כל מעיות וכאן אין כתיב כל לפי

תורה תמימה

מאדם עד בהמה. אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אמר הקב״ה, כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל האדם, עכשיו שאדם חוטא בהמה וחיה למה לי[22] [סנהדרין ק״ח א׳].

וישאר אך נח. ע׳ מש״כ לקמן בפ׳ לך בפ׳ ויבא הפליט (י״ד י״ג).

ח (א) **וישכו** המים. אמר רב חסדא, דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו, ברותחין קלקלו — בעבירה, וברותחין נדונו, כתיב הבא וישכו המים וכתיב התם (אסתר ז׳) וחמת המלך שככה[א] [סנהדרין ק״ח ב׳].

ס׳ נח (י״ב י״ב) והכיתי כל בכור מחדם ועד בהמה משיקרא לחדם וחל״כ בהמה, מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו התחילה הפורעות, יע״ש, וכיוצא בזה מלינו בפרשת לכתיב ובכה ובעתך וגו׳ יעלו לפרדסים, וכ״כ בפרשת עיר הנדחת לכה תכה מחדם ועד בהמה:

אך ל״ע דהם נעל כתיב (פ׳ כ״ח) ויגוע כל בשר וגו׳ ובבהמה ובחיה וגו׳ וכל החדם, הרי לכתיב חדם בנכפף, ומחי מולמת פסוק זה מהסוף, וי״ל ע״פ מ״ש בב״ק ב׳ ב׳ חדם לחית ני׳ מזלא, ופירש״י שיש ט דעת לשמור חת עלמו והוי סיוקו קשה מסיוק שחר בעל חי, ולפי״ז הפסוק ויגוע לחייבי בעשת הפניעה בולחי נפשטו בבהמות וחיות כחדם מפני שחין בהם דעת להשתדל ולהזדרז בהזלה כמו החדם, ומש״כ הפסוק להכה לחייבי בפשוטה מלד הקב״ס כתיב חדם מקודם, כדמפרש מפני שחדם קודם לפורעניות, ודו״ק. בב) ולכאורה ל״ע בהזלה בהמה מה חטחה, לח מטחר בטוגיח כחן דגם

מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃ כג וַיִּמַּח אֶת־כָּל־הַיְקוּם ו אֲשֶׁר ו עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־

בְּאַנְפּוֹהִי מִכֹּל דִּי בְיַבֶּשְׁתָּא מִיתוּ׃ כג וּמְחָא יָת־כָּל־יְקוּמָא דִּי עַל־אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד־בְּעִירָא עַד־רְחֲשָׁא וְעַד־ עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאִתְמְחִיאוּ

חס"ם רפה פ"ש רש"י

רוח חיים: מאד בחרבה. ונח דגים שבים (סנהדרין קח): (כג) ויאמר נשון ויפעל הוא ופיט ל' ויפעל והוא מנוגדת ויפן ויבן. כל היכא שסופה ס"ת כגון בנה מחה קנה כשהוא טהון וי"ו יו"ד

תורה תמימה

מכל אשר בחרבה. אמר רב חסדא, לא נגזרה גזירה על דגים שבים, שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים[1] (זבחים קי"ג ב').

(כג) ויאמר. א"ר אבי, כל האוכל מעפרה של בבל כאלו אוכל מבשר אבותיו[2] ויש אומרים כאלו אוכל שקצים ורמשים, דכתיב ויאמר את כל היקום[3] (שבת קי"ג ב').

ויאמר ויאמחו. ת"ר, דור המבול אין לו חלק לעוה"ב, שנאמר ויאמר את כל היקום ויאמחו מן הארץ, ויאמר את כל היקום — בעוה"ז, ויאמחו מן הארץ — בעוה"ב[2] (סנהדרין ק"ח א').

מאדם עד בהמה. מעיקרא אדם והדר בהמה, מלמד שהאדם קודם לפורעניות[3] (ברכות ס"א א').

מיוב להשמיע עצמו לומר לגשן הולמה, ויש שהוגיין לומר ליפותך קויתי ה', ולפי המעתר הוא מנהג מיובי. ומאמר לומר להשמיע עצמו הוא מיוב ולאחריים הוא רק מנהג מפעם מפעם לדך ארץ, ואין להאריך עוד.

ת"ם גם זה לעיקר חיותה בחפי' הוא — טוען לכמה ענינים, כי זה שים רוח חיים בחפיו מחליין עליו את הסבתא כמו על חי, ולכן מצוער בסוגיא שלפניו שאם נפלה מפולת על האדם טוהקין עד מומתו אם יש בו רוח חיים מפקחין עליו את הגל ואם לאו אין מפקחין. וכשומה מ"ה ג' מצוער שבשמועתין חלב בין שהי שיירות ואריך להביא שנלה שרופה ומודדין ממקום החלב אל העיר הקרובה אריך למדוד מהיכן כיון לעיקר חיותה בחפיו הוא, וע"ש בברכות מ"ו ב'. יז) מעם הדבר י"ל פשום משום דכתיב כי הבחית כל בשר את דרכו על הארץ, ולא שנה אלא בחים. אמנם בעיקר הדבר שבללו הדגים בשנין זה משאר הבע"ח י"ל עם"ש חום' בב"ק כ"ה ע"ל בשם הירושלמי וכ"ה במ"ר דדגים חין נרבעין ומקקין בשנין, ולכן מכיון שלא שחתו דרכן ממילא לא טו בגזירת המבול.

ורד"ק כתב להא דלא מתו דגים שבים הוא משום מפני שעיקר חיותם במים, ואין נראה כלל, לפי כי' רעון ה' שיאבדו גם הם כיו מחים גם הם, והלא במצרים מתו גם הדגים, גם בלשון לא נאמרה גזירה מוכח שבהמה חיו, ויותר מזה מוכח מפורש שלא נאמרו בחיים ע"פ שבשם שהרי כאשר ברים פרשה הכתובה היו מי המבול רותחים, ומפני הדגים שהין חיים במים רותחין, והרי מפורש שבהמה חיו ומפעם שכחבנו.

ואף גם זאת קשה לדבריו, למה פירש רש מפלא רק דגים ולא גם חיות ועופות היס, לאחרי דגם הם עיקר חיותם במים, אבל לדבריו מצוער סיפר, כי חשם, בב"ק שם כתבו בשם הירושלמי לחיות ועופות היס מקקין לשחיק מיגם, ג"כ שאמנו גם הם דרכן, וממילא מתו גם הם כשאר הבהמות ורק על דגים לא נאמרה גזירה, ודו"ק. יח) ממחי המבול, וס"ל כמ"ד בזבחים קי"ג ב' דבע"י לא ירד מבול, ומה שהשם בבל יותר מאחרת כל העולם שנשבע במבול ל"ל ע"פ מ"ם בזבחים שם הלכן נקראת בבל בשם שנשר על שם שכל מחי מבול נעשלו שם, והבאור הוא מפני שהיא עמוקה מאד ולכן נקראת גם בשם מעולה כמ"ש בישעי' מ"ד האומר לעולה חרבי, עי"ש במפרשים, וג"כ עפרה של בבל נאמת שקועה ממחי במבול יותר מכל העולם. וכלל ענין אלילת עפר כפי למשמע בגמ' חיירי בחוכל לרפואה. יט) פירש"י, למדו בגמרא דדובי מחמחויי לחמחו ולא נעשו עפר ולפוכל עפר חיו כחוכל שקן מלד הדין הוא מגזירת הכתים לפי שהעפר מוליד חולי גזרו בה משום חוכל שקיים ורמשים, עכ"ל, וע' בחות הקודש. כ) פשום למלייג כפול לשון ויאמר את כל היקום לאחר על פני האדמה וגו' ויאמר מן הארץ לחייב לך, ויש להוסיף של דדרים ע"ל לחמכחת ויאמר מן הארץ שהוא לחר לעולם הבא על דרך שכחוב בהלנים לחלנך לפני ה' בחרטת החיים, וכן דרשו (סנהדרין ל' ב') כל ישרחל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כלם לדיקים לעולם יירשו ארץ. כא) לא מחבחר כאן משם הדבר, אבל ענין זה הוא במכילתא

מְפַּק וְתֵיב עַד־דְּיַבִּישׁוּ מַיָּא
מֵעַל אַרְעָא: ח וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה
מִלְוָתֵהּ לְמֶחֱזֵי הֲקַלִּיאוּ מַיָּא
מֵעַל־אַפֵּי אַרְעָא: ט וְלָא־
אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנַח לְפַרְסַת־
רַגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא
אֲרֵי מַיָּא עַל־אַפֵּי כָּל־אַרְעָא
וְאוֹשִׁיט יְדֵהּ וְנָסְבַהּ וְאָעֵיל
יָתַהּ לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא: י וְאוֹרִיךְ
עוֹד שִׁבְעָא יוֹמִין אָחֳרָנִין
וְאוֹסִיף שַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִן־
תֵּבוּתָא: יא וַאֲתַת לְוָתֵהּ יוֹנָה
לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא טָרַף־
זַיְתָא תְּבִיר נָחִית־בְּפוּמַהּ
עֻרְבָּ וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ

יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יִבְשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל
הָאָרֶץ: ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ
לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה: ט וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ
לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה
כִּי מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח
יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־
הַתֵּבָה: י וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים
אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־
הַתֵּבָה: יא וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת
עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ

רש"י

(ז) יצוא ושוב. הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשלימותו שהי' מוסדו על בת זוגו כמו שמצינו בתגדת חלק (סנהדרין קח): עד יבשת המים. פשוטו כמשמעו אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות מחרת בעשירית נשמים בימי תליטו שנאמר (מלכים ג' יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר: (ח) וישלח את היונה. לסוף ז' ימים שהרי כתיב וייחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שלף בראשונה המתין ז' ימים: וישלח. מן זה למון שליחות אלא למון שלוח שלחה לנכת לדרכה וכן ירמיה שם קלו המים שלח המלאך מעוח לא תשוב אליו: (י) ויחל. למון התמהה וכן (חיוב כט) לי שמעו ויחלו והרבה ים במקרא: (יא) עלה זית בפיה. לומר לחי שזכר היה לכן קורלו פעמים למון זכר

תורה תמימה

(ח) היונה מאתו. א"ר ירמיה, מכאן שדיורתן של עופות מהורים [היא] עם הצדיקים[ג] [סנהדרין ק"ח ב'].

(יא) עלה זית וגו'. א"ר ירמיה, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקב"ה, רבש"ע, יהיו מזונותי מרורין כזית ויהיו מסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם[ד] [עירובין י"ח ב'].

למון יעוח ושוב למון תשובה, וכ"מ במדרשים, וע' מס"כ בסמוך פסוק י"ל בדרשה עלה זית.

ג) דרים מדכתיב מאתו, וזה המאמר הוא בהמשך על המאמר המובא לעיל בפסוק החתים שנים ושלישים, תחתיים נחב, תחתיים בהמה, עליונים לאדם, ומוסיף בזה לשיובה היתה אתו, ולולי הוא משום שכן דרך המרן. ד) ובפ' הוא לשון מזונות כדכתיב (משלי ל') הטריפני לחם חקי. וכתבו התוס' דקאי על האילן של זית שהוא מר, אבל לא זית עצמו, והש"ך ליו"ד סי' ס"ו ס"ק כ' הבין המאמר כפשוטי' דקאי על הזית עצמו, ובפנ' שכתב קיפד דברי התוס' במקומם ולא הזכירם כלל. —

ומה שרלו מ"ע לדרוש ככה, פשוט הוא לסמכו על מ"ש במ"ר מהיכן הביאה העלה הזה [כיון דהכל כמקף במבול], ר' לוי אמר, מהר המשחה הביאה אותו, ר' ביבי אמר, שערי גן עדן נפתחו לה והביאה משם, ג"ר אבהו, אלו מנן עדן הביאה אותה לה' לה להביא דבר משולה לו קמון לו פלסתן, אלא רמז רמזה לו, ג"ע לנח מוסב מר זה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוך מתחת ידך, והיה היה כוונת הגמרא. אמנם מה שתמהו בכלל מאין נקחה העלה של זית

לחמי להכל כמקף במבול — לכאורה אפשר ליישב בפשיטות ע"פ ההוספתא שהביאו התוס' בגיטין כ"ח ב' נבי הא לתנן שם כותבין לה על עלה של זית

ועל

וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־ תְּהוֹמָא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא וְאִתְכְּלִי
הַשָּׁמָיִם: ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ מִטְרָא מִן־שְׁמַיָּא: ג וְתָבוּ
הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה מַיָּא מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין וְתָיְבִין
חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם: ד וַתָּנַח הַתֵּבָה וַחְסִירוּ מַיָּא מִסּוֹף מְאָה
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם וְחַמְשִׁין יוֹמִין: ד וְנָחַת תֵּבוּתָא
לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט: ה וְהַמַּיִם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּשִׁבְעַת־
הָיוֹ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי עֲשַׂר יוֹם לְיַרְחָא עַל טוּרֵי
בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי קָרְדוּ: ה וּמַיָּא הֲווֹ אָזְלִין
הָהָרִים: ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְחַסְרִין עַד יַרְחָא עֲשִׂירָאָה
וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד לְיַרְחָא
עָשָׂה: ז וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא:
ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין
וּפָתַח נֹחַ יָת־כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי
עָבַד: ז וְשַׁלַּח יָת־עוֹרְבָא וּנְפַק

רש"י

שמהיכן מסס לתהן שים בהם לורך לשולם כגון חמי טבריה וכיולא בהם: ויכלא. ויעמע כמו (תהלים מ) לא תכלא רחמיך (בראשית כג) לא יכלה ממך: (ג) מקלה המשים ומאת יום. התחילו לחסור והוא אחד בסיון כיצד בכ"ז בכסלו שפקו הגשמים הרי ג' מכסלו וכ"ט מטבת הרי ג"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ: (ד) בחדש השביעי. סיון והוא שביעי לכסלו שבו שפקו הגשמים: בשבעה עשר יום. מכאן אתה למד שהיתה התיבה מסוקעת במים י"א אמה. שהרי כתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים חמש עשרה אמה וחכמו מיום אחד בסיון עד אחד באב חמש עשרה אמה הרי אמה לד' ימים ממלא שבע"ו בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ומה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה מסוקעת י"ל אמה במים שעל ראשי ההרים: (ה) בעשירי וגו' נראו ראשי ההרים. זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם. ור"ת הוא אלול ועשירי לכסלו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה לי אפשר לומר כן על כרחך שביעי לי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת גשמים ואתה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה לומר שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי לי אפשר למנות אלא לירידה שאם אתה לומר להפסקה והוא אלול לי אתה מוצא ברחשון בחדש לחדש תרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"ל יום כומל בשליחות היונה הרי שמים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה ואם תאמר באלול נראו נמלא שחרבו במרחשון והוא קורא לתוכו ומין זה אלא הנה שהוא רחשון לברייה עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: (ו) מקץ ארבעים יום. משנראו ראשי ההרים: את חלון התבה אשר עשה. לעיל (ב"ר) ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה:

תורה תמימה

(ז) וישלח את העורב. אמר ריש לקיש, תשובה נצחה השיבו ערב לנח, אבר לו, רבך שונאני ואתה שנאתני, רבך שונאני — שאמר סן הטהורים שבעה ומן הטמאים שנים (ז' ב'), ואתה שנאתני, שאתה סניח [לשלוח] מכין שבעה ושולח כסין שנים, ואם יפגע בי שר חמה או שר צנה נמצא חסר בשלום בריה אחת[2] [סנהדרין ק"ח ב'].

מי התהום, וזה מוכח רק מפסוק לאיוב לכתיב בי, נעשו לותמין, וזה נלמד מפסוק שלפניו, ולו"ק. נלעטו ממקומם, תיכו נכנסו ס"ל להמים התהתונים נעשו לותמין, וזה נלמד מפסוק שלפניו, ולו"ק.
2) לא נתבאר בכלל מאין לדרש זה, ויתכן דלדרים
פנחס

עַמֹּךְ׃ יי כָּל־חַיָּתָא דְּעִמָּךְ מִכָּל־בִּשְׂרָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְכָל־רִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא אַפֵּיק עִמָּךְ וְיִתְיַלְדוּן בְּאַרְעָא וְיִפְּשׁוּן וְיִסְגּוּן עַל־אַרְעָא׃ יי וְנָפַק נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמֵּהּ׃ יי כָּל־חַיְתָא כָּל־רִחְשָׁא וְכָל־עוֹפָא כֹּל דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַרְעֲיָתְהוֹן נָפְקוּ מִן־תֵּבוּתָא׃

כתיב את

רש"י

וגו'. מים ומתו כמן התיר להם השמים המעה: (יז) הולח. הולח כתיב הילח קרי. היכן תמוד להם שיהו הולח מם מים רוצים ללחת הוליחם לתה: ושרטו בארץ. ולח בתיבה מניד שלף הבהמה והעוף ומסרו בהמים: (יח) למשפחותיהם. קבלו עליהם על מנת לידבק במיך:

תורה תמימה

(יח) **למשפחותיהם יצאו.** למשפחותיהם ולא הם') [סנהדרין ק"ח ב'].

למשפחותיהם יצאו . אמר לי' אליעזר לשם רבה, כתיב, למשפחותיהם יצאו, אתון היכן .היתון, אמר ליה, צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום ושדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה[ח]) [שם שם].

למשפחותיהם יצאו. א"ר חייא בר בא, למשפחותיהם יצאו מן התיבה, על ידי ששמרו יחוסיהם זכו להנצל מן התיבה[ט]) [ירושלמי תענית פ"א ה"ו].

כמבואר לעיל (ו' י"ח), וכמו כוחת הלשון בפ' יתרו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם כפי הדרשה שם שהתיר להם דרך ארץ, אמנם גם לפי רש"י עדיין נתחעסק בפ"ר, כי כי' ירח מחודרן העולם על שהבטיח ע' הקב"ה על קיום השולם וכמ"ש רש"י בפרשה זו בסמוך (ס' ס'). —

גם יש לחי' דאמחר זה על הקב"ה לפ ומו' לחה ואמתך הוח בדרך רשות ולפ בדרך צווי, כי לפי האמור לקמן בפרשה אחר ו' הקב"ה נחת אתי אמיר לחה ואמתו האמנו בי' (פרשה ס', פ' ו'), ואמור שם, דפעם אחת הי' לברהם ופעמי' לשוי [עי"ש בפירש"י], ואי ס"ד לשון זה שנפעילו לח לחה ואמתך הוח לשוי על חיוב פי"ר לפ הי סו"ל לשות על זה שוד הפעם, חלפ ודאי דכאן הי' תכלית האמחר רק לגיסול האיסור הקודם, ופעמי לברהם ופעמיים לשוי. ז) לפ האמר פעין זה, ויפה העיר הגר"ב היש לכוין כוחת הדרשה הזאת לאחר חז"ל בחולין ס"ח פ' כל בריה שאין בה אמנם חיים י"ב חודש, ואחרי שהאמנו הי' שהוא י"ב חודש כפי שהורה הקב"ה על המבול בפרשה, פ"ר הי

(תו"ת בראשית) זיין

בריות כאלה שרק תולדותיהם יצאו ולא הם. ח) נפי מה שפרשו המפרשים הוי אחור הענין שאחר שהושיר עבד אברהם לשם בן נח, רצי, כתיב למשפחותיהם יצאו מן התבה, כלומר שכולם יצאו חיים ואמתו, אתון היכן הויתון, כלומר אמה לפ יצאתם אתם כל אחד עם בת זוגו, רק הגברים עם הנשים והנשים עם הגברים, כדכתיב ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו, והשיב לו כי היו מרוחים מאד בתיבה בכלכלת החיות והטומאות ולפ היו מספיקים לסדר יציאתם. ובילקוט יש לפשם שתלוניקי הגירסא במקום אתון היכן הויתון — היכן נפקיתו, והיא גירסא יותר מכוונת לענין האמחר, אבל לדעתי אין לדרשא זו פשומה כל כך, ואולי נלקחה בשטושים וחסרון לבריס. ט) נראה לכוונה שאמרו יחוסיהן — שאמרו מלות הקב"ה שלא לעשוק בדרך ארץ בתיבה, ורצי' לפי' זה ממה שהביאו רצי' לדרשא זו מלות שאמרו בתיבה וכולם נענשו, אם יש מפותח [אחור], כלב — מפורסם בחשמיטו, עורב — משוש מלאך הבריות, ושמע חזקת כולם היתה מה שלא שמרו בתיבה.

מלמע

וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃
יג וַיְהִי֙ בְּאַחַ֣ת וְשֵׁשׁ־מֵא֔וֹת שָׁנָ֖ה בָּרִאשׁ֑וֹן בְּאֶחָ֣ד לַחֹ֔דֶשׁ חָֽרְבוּ֙
הַמַּ֣יִם מֵעַ֔ל הָאָ֑רֶץ וַיָּ֣סַר נֹ֔חַ אֶת־
מִכְסֵ֖ה הַתֵּבָ֑ה וַיַּ֕רְא וְהִנֵּ֥ה חָֽרְבוּ֙ פְּנֵ֣י
הָאֲדָמָ֔ה׃ יד וּבַחֹ֣דֶשׁ הַשֵּׁנִ֗י בְּשִׁבְעָ֤ה
וְעֶשְׂרִים֙ יוֹם֙ לַחֹ֔דֶשׁ יָבְשָׁ֖ה הָאָֽרֶץ׃ ס
רביעי טו וַיְדַבֵּ֥ר אֱלֹהִ֖ים אֶל־נֹ֥חַ
לֵאמֹֽר׃ טז צֵ֚א מִן־הַתֵּבָ֔ה אַתָּ֖ה
וְאִשְׁתְּךָ֣ וּבָנֶ֑יךָ וּנְשֵׁי־בָנֶ֖יךָ אִתָּֽךְ׃

וידע נח ארי קלו מיא
מעל ארעא׃ יג ואורך עוד
שבעה יומין אתגנן ושלח
ית־יונה ולא־אוסיפת
למתוב לותה עוד׃ יג והוה
בשתי־מאה ואחד שנין
בקדמאה בחד לירחא נגובו
מיא מעל ארעא ואעדי נח
ית־חופאה דתיבותא וחזא
והא נגובו אפי ארעא׃
יד ובירחא תניינא בעשרין
ושבעא יומא לירחא יבישת
ארעא׃ טו ומליל יי עם־נח
למימר׃ טז פוק מן־תיבותא

רש״י

ופעמים לשון נקבה לפי שכל יומה שבמקרא לשון נקבה כמו (שה״ש ה) כיומים על מפיקי מים רוחטה (יחזקאל ז) כיום הנאיות כלם הומות (הושע ז) כיומה פומה: טרף. חטף ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו (עירובין יח) בפיה לשון ממר אמרה יהיו מזוטתי מרוחין כזית בידו של הקב״ה ולא מתוקין כדבש בפי ודם: (יב) וייחל. הוא לשון ויחל ויחל אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויפעל ויחל וימתן ויחל ויהמתן: (יג) כרתמון. לר״מ הוא תמרי ולרבי יהושע הוא ניסן (ר״ה יב): חרבו. נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה: (יד) בשבעה ועשרים. ויליפנן בחדש המרי בי״ו אלו י״ז ימים שהחמה יתירה על הלבנה ממשפט דור המבול שהם תמימה היו: יבשה. נעשה נגיד כהלכתה: (טז) אתה ואשתך

תורה תמימה

(יג) בראשון באחד לחדש. מראבתי יום אחד הוא דעייל בחודש וקא קרי לי׳ חודש, ש״מ יום אחד בחודש חשיב חודש, ומדיום אחד בחודש חשיב חודש, שלשים יום בשנה חשיב שנה״) [ר״ה י׳ ב׳].

(טז) אתה ואשתך. ואלו בכניסה כתיב (ו׳ י״ח) ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך, מלמד שביציאתו הותרה לו תשמיש המטה׳) [ירושלמי תענית פ״א ה״ו].

ועל כל דבר שהוא על קיומן, תיתן על זה בהוספתא בזה״ע, דוקא עלה על זית שמתקיים, אבל עלה על כריתין ובצלים ועלה ורדים ועלה יקרוב פסול, ע״כ, מבואר מזה שעלה על זית יש תכונה מיוחדת שמיזה נפסדת, ולא״כ הלא אפשר לתן עומר שנת נפשפש במבול, אך עס כ״ח קשה עומר כן לפי מ״ד במדרשים שגם מיולדת שעקרו ממקומן ומשתרובלין על רחים ממוחו במבול ותכניס מקום ויהו נמיס וכדומה, ולא״כ מין שבהמה שכל כך תהי׳ עזה וקשה תכונתה על עלה זית שמתקיים גם במקום שנתקרו כל הדברים המנה

ה) וכ״מ בזה לענין חשבון שנת ערלה ורבעי, ולפי מה דקי״ל בתחר בתשרי ר״ה לערלה ולרבעי ומוכין לסם משנת נטיעה, אין מונין מר״ה לר״ה אלא ג׳ יום בשנה חשוב שנה, ויתבאר מי״ה ענין זה לפניהו במקומו בפ׳ קדושים. ו) ומה לכתיב ביניהם בשמוך פ׳, ״ח ויצא נח ובניו ואשתו, ולא כמו שאמר לו הקב״ה צא ובו׳ אתה ואשתך, י״ל דהקב״ה לא הניח לו זה בדלך חיוב רק בדרך היתר ורצוה, כלפי המיסור שאסר לו בכניסתו לתיבה לעשוק בפו״ר, כמבואר

דַּאֲנָשָׁא בִּישׁ מְזַעֲרֵהּ וְלָא־ הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו וְלֹא־אוֹסִף עוֹד
אוֹסֵף עוֹד לְמֵמְחֵי יָת־כָּל־ לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי:
דְּחַי כְּמָא דַּעֲבַדִית: כב עוֹד כב עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר
כָּל־יוֹמֵי אַרְעָא זַרְעָא וַחֲצָדָא וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא
וְקָרָא וְחוֹמָא וְקֵיטָא וְסְתָוָא וְיוֹמָם וְלֵילְיָא לָא יִבְטָלוּן:

רשי

כ"ו ופ' ל"ד): (כא) מנעריו. מנעוריו כתיב מגמגר לגלה ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא אסף. ולא אסף. כפל הדבר לפעמים הוא שכתוב אחר שבעתי מעבור מי נח ולא מיעט בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה וכן דרכו חכמים במסכת שבועות (דף ל"ו): (כב) עוד כל ימי הארץ וגו' לא יפסקו. ו' עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו שמניתי אחי תשרי ומרחשון ואחי כסלו זרע. אחי כסליו ושבת ואחי שבט קור וכו' בב"מ (דף קנ) (ס"ח עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עד טומאתו בו): קור. קסה מחוסר. חורף. עת זרע שעורים וקטניות התריפין להתפטל מהר. קור הוא אחי שבט ואחר ואחי ניסן (מהרש"ל קניר אחי ניסן ואייר ואחי סיון). קיץ. הוא זמן לקיטת תמרים וזמן שמייבשים תותין בשדות ושמו קיץ כמו (שמואל ב' יז) והלחם והקיץ לאכול הנערים: וחום. הוא סוף ימות החמה אחי אב ואלול ואחי תשרי שהשולם חם ביותר כמו שמניתי במסכת יומא שלשי קייטא קבי מקייטא: ויום וליל לא ישבתו. מכלל שאמרתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא היכר בין יום ובין לילה (ב"ר פכ"ה ופ' לד): לא ישבתו. לא יפסקו כל

תורה תמימה

ויאמר ה' וגו' לא אוסיף לקלל עוד וגו' כי יצר לב האדם רע[מו] [קדושין ל' ב'].
רע מנעריו. א"ר יודן, מנעריו חסר כתיב, משעה שהוא ננער ויוצא לעולם, מכאן אמרו, קטן שיכול לאכול כזית דגן פורשים מצואתו וממימי רגליו ד' אמות לק"ש, מפני שטחשבותיו רעות[מז] [ירושלמי ברכות פ"ג ה"ח].
(כב) לא ישבתו. אמר ריש לקיש, עובד כוכבים ששבת חייב מיתה, שנאמר ויום וליל לא ישבתו, ואמר מר אוהרה שלהם היא מיתתן[מח] [סנהדרין נ"ח ב'].

בין שני השמות המלה, ומין להתריך. מו) ר"ע מע"פ שהכתוב הוא שכל יצר מחשב על יוצרו, וכ"ז קרלו רע, ס"מ שקשה הוא מאד, וע"ש לפניו לעיל ס"פ ברחשית כפ' וכל יצר מחשבות לבו וגו'.
מז) ומע"פ לשני ענין הדרשה שייך ענין פרישות זאת מיד כשנולד, לך נמירי דלא שלים בי' עד שיוכל לאכול כזית דגן, והלשון מנערין הוא ע"ד הלשון בם"ב ב' והנער נער, והוא כאשר נמלטו שמו, וכן כתן בהחלו להגמל, וע' מדין זה בתו"ח סי' פ"ח ס"ק ח, וע"ע בפ' ברחשית בפסוק לפתח חטאת רובץ מסנהדרין נ"ח ב'. מח) פירש"י עובד כוכבים ששבת ממלאכתו יום אחד חייב מיתה שנאמר ויום וליל לא ישבתו, ודרש לא ישבתו ממלאכה לאחני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אחכך שאת עתים דקאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות, עכ"ל. ולא פירש הטעם למה בשאת לא נאמר דקאי אשאת עתים ולא אאדם, ונראה דס"ל כמ"ד במ"ר (פ' כ"ה) לכימי המבול לא שבתו המזלות ולא נשתנו סדרי ברחשית, וא"כ מי שפשר לפרש דקאי על העתים ועל המזלות אתרי שגם על

כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל ו הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: כא וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־ הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב

כ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וְנָסִיב מִכֹּל בְּעִירָא דַכְיָא וּמִכֹּל עוֹפָא דְכִי וְאַסֵּיק עֲלָוָן בְּמַדְבְּחָא: כא וְקַבֵּיל יְיָ בְּרַעֲוָא יָת־קוּרְבָּנֵה וַאֲמַר יְיָ בְּלִבֵּיהּ לָא אוֹסֵף לְמֵילַט עוֹד יָת־אַרְעָא בְּרַ לְּחוֹבֵי הָאֲדָם בִּי יֵצֶר לֵב אֱנָשָׁא אֲרֵי יְצָרָא לְבָא

רש"י

(כ) מכל הבהמה הטהורה. תמר נח לומ לי הקב"ה להכנים מאלו ז' ז' תלת כדי להקריב קרבן מהם (ב"ר פ'

תורה תמימה

(כ) ויבן נח מזבח. שהוטי חוץ אין חייבים עליהם עד שיעלום לראש מזבח, דכתיב ויבן נח מזבח ויעל עולות במזבח) [זבחים ק"ח ב'].

מזבח. א"ר אלעזר, מזבח—מזיח, מזין, מהבב ומכפר[א]) [כתובות י' ב'].

מכל הבהמה וגו'. עד שלא הוקם המשכן הכל כשרים להקריב בהמה חיה ועוף, זכרים ונקבות, תמימים ובעלי מומים, טהורים ולא טמאים, דאמר קרא ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור, בהמה כמשמעו, חיה בכלל בהמה, זכרים ונקבות תמימים ובעלי מומין[ב]) [זבחים קט"ו ב'].

(כא) וירח ה' וגו'. א"ר חנינא, כל המהפתה ביינו יש בו כדעת קונו, שנאמר וירח ה' את ריח הניחח ויאמר וגו' לא אוסיף לקלל עוד[ג]) [עירובין ס"ה ב'].

כי יצר וגו'. שבעה שמות ליצה"ר, והקב"ה קראו רע, שנאמר כי יצר לב האדם רע[ד]) [סוכה נ"ב א'].

כי יצר וגו'. תנו רבנן, קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר

ו) נלמד לתפילו במת יחיד שהיה בהון אינה העלאה בגלה מזבח, וע"ש בפנימו כפ' אחרי בענין זה. יא) מזיח נזירות רעות מעל ישראל, מזין שהשלה ניזון בזכות קרבנות שבאים מן המזון וגורמים לו ברכה, ומהבב את ישראל לאביהם שבשמים ומכפר שעוותיהם, וכל זה בדרים בדרך מופלאים". והנה קצתו דרשא זו כאן ישן כי פה הוא המקום הרלוון שכתוב שם מזבח בהולה. ממנו במשך תחנותו הרלוו לדעת כ"פ כי בדרכות כאלו שבעמרא על הרוב ים נשם נחו"ע אינה דיוק והערה בלהותו הלשון שהיה מהיכב לפי פשוטו, משום דלא"כ מה מכריחו לדרוש, וכאן לא מהבאר מה קשה לנו נחו"ע בשם מזבח אחר שרשו משם זבח ונקרא כן ע"ש הזבחים שמעניס עליו, והוא כמו שם מקדש, משכן וכדומה.

ולכן נראה לשיקר להדרשא בלה על שם מזבח הזכב והוא מזבח הקטורת, ויהוש שמזבח זה אין מעניו עליו כל דבר זולת קטורת, ות"ל קשה למה נקרא הוא בשם מזבח אחרי שאין לו כל יחס ושייכות לזבחים, והו"ע נקרלו בשם מקטר, לכן דרים לאוהו בסיפריקיו"ע ע"ש המעלות והשנולות שים לו, כלמפרש. יב) הת לחיה בכלל בהמה מבואר בפנימו כפ' שמיני

בכסוק זאת החיה, ומכל מרכה זכרים ונקבות התמימים ובע"מ, ויש עוד גרשות בענין זה. יג) ומבואר לשיל בסוגיית דריחת דומית למשתית היא, ור"ע מלה טובה היא שיהא האדם עוה להתרעות למי שהקיטו בשמבקשין מהנו, ויען כי ע"פ רוב הנהוג לפיים את חבירו על כוס יין, לכן אמר המהפתה בייט. יד) ובסוגיית מסיב יהר השמות, משה קרלו ערל, כמו שאמר ומלתם את ערלת לבבכם, דוד קרלו טמא, כמ"ש (תהלים נ"ה) נפ שהור ברח לי מלהים מכלל לחיכת טמא, שלמה קרלו זונח, כמ"ש (משלי כ"ה) אם רעב שונאך, יעבי קרלו מכשול, כמ"ש (י"ו) הריחו מכשול, יהזקאל קרלו אבן, כמ"ש (י"ו) והסירותי את לב האבן, יואל קרלו צפוני, כמ"ש (ב') ואת הצפוני אהחיק מעליכם. והנה ל"ע למה לא חשיב גם שנקרא רשע כמ"ש יוסף רשע (תהלים י"ו) ודבכו על זה בסוגיית כאן (ע"ב) יגרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, ול"ל דשם זה בלול בשם רע שקרלו הקב"ה, כמבואר לפנינו, ות"ל לא חידש דוד שם זה ולכן לא חשבוהו. ולפי המתבאר חשבוש ח"ל בשם אחד, ובעלי הלשון השתלו למוה הכלל

בין

ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶן יְהֵי לְמֵיכָל כִּירוֹק עִשְׂבָּא יְהָבִית לְכוֹן יָת־כֹּלָּא׃ ד בְּרַם בְּשַׂר בְּנַפְשֵׁהּ דְּמֵהּ לָא תֵכְלוּן׃ ה וּבְרַם יָת־ בְּנַפְשׁוֹתְכוֹן דְּמְכוֹן לָא תְאֵבְלוּ׃ וְאַף יָת־ בֵּידְכוֹן נְתָנוּ׃ ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־ חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כִּירֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל׃ ד אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ ה וְאַךְ אֶת־

רש"י

החיות כל זמן שאתם חיים: (ג) לכם יהיה לאכלה. (סנהדרין קט) שנה הכתיבי לאדם הראשון כשב תלוש ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: (ד) בשר בנפשו דמו. אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר: בנפשו דמו. בעוד נפשו בו: בשר בנפשו לא תאכלו. הרי אבר מן החי ולפ בנפשו דמו לא תאכלו הרי דם מן החי: (ה) ואך את

תורה תמימה

(ג) כירק עשב וגו'. אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה[2] וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל[2] [סנהדרין נ"ט ב'].

(ד) אך בשר בנפשו. בשר בנפשו — זה אבר מן החי[1], יכול אף אבר מן החי בשרצים, ת"ל אך דמו, מי שדמו חלוק מבשרו, יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם[1] [שם שם].

(ה) ואך את דמכם וגו'. בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש ולא מפי אשה, ואפילו קרוב, דאמר קרא ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אפילו בדיין אחד[1], מיד כל חיה — אפילו שלא בהתראה, אדרשנו ומיד האדם אפילו בעד אחד, מיד איש ולא מיד אשה, אחיו — אפילו קרוב[1] [שם נ"ו ב'].

הוא מפעם פסוק זה, דבאדם שייך ט ומורחכם ואתכם יהיה על כל חית האדרץ.

תע' נאמר תו"מ מי' רנ"ש, רושה שהניח עדרו ונא לעיר [בשעה שאין דרך רועים לכנס] ונא אאב ומרף, מרי ודרם, תומתין לותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור, וי"ש לנעולם חייב דאתו היה שם היה מקויים טו ומורחכם ואתכם וכו', עכ"ל, וכ"מ דעת התוס' בב"מ ע"ח ת' ד"ה הוחמה, אבל נ"ע נדעה זו מת"ם לעיל מסוגיא שלפנינו נקטינן לדייק אבי תרי לא נפיל, משמע דעל אחד נופל, ויע"ש. ב) מבואר לפנינו לעיל בס' ברשתית בפסוק נכם יהיה לאכלה (ז' כ"ם) יעו"ש. ג) קשת נ"ע שלא הביא לענין זה תחלת הפסוק הזה כל דאם אבר הוא מי נכם יהיה לאכלה, הרי מפורש הותר להם לאכול בשר, ותולי נאמת שחייב לדעת הנמרת, וכבר הוכחנו כ"פ דכמו לפעמים מביא הנמרת תחלת הפסוק ומומכת על סופי, כך לפעמים מביא סופי, ומומכת על תחלתו. ובנמרת מיתא עוד דדשת על פסוק זה דב"ג מנוזה על הנזל מלכתיב כירק עשב ודרשינן ולא כירק נגה, כלומר כירק עשב הנזל מתניו ולא כירק נגה המרע בידי אדם, אבל לא קי"ל דדשת זו, כי איסור נזל ילפינן מפסוק דס, אבל מתיבת ויהו ה' מנחים על האדם לומר מכל עץ הגן לכל תאכל ודרשינן מכל עץ הגן ולא הנזל, יש"ם, ולכן בשמעתו דהשת זו. ד) לכך מסתמא י' נאמן בשר בנפשו, שלא תאכל הבשר בשעה שנפשם [החיות] בו, אם יטיר בשבר מן החי. ה) ר"ע יכול יהי' נוהג גם בשרצים ליסור אבר מן החי, ת"ל אך דמו, ודרים יהיו נאמן דמו, דהוא"ע לך בשר בנפשו לא תאכלו, והי' בשמעת אבר מן החי, וכמ"ש בס' רחה ולא תאכל הנפש עם הבשר ודרשינן שם דקאי על אבר מה"ח וכמ"ש נאות הקולם, ולכן הוסיף דמו לומר לך דרק אבר מן החי כזה נאסר ביחוד משום אבר מן החי, זה שכלם מלותו אבר נאסר ב"ש ביחוד משום ס, משא"כ ס שרשים אין דמו בלוק מבשרו, כלומר אם אכל ס שרשים אינו חייב משום ס רק משום שרשים, יען כי שבהוזהרו יהרחק על השרשים לא הוהרו משום ס אלא משום שרשים בבשר [וכמו דקי"ל בכריתות כ"ח ב' ס שרשים התרו בו משום זרע עוקה, משום ס אינו עוקה] ולכן אינו חייב בשבריסה נם משום אבר מן החי רק משום שרשים. ופעם הבשר, משום לכתי אבר מן החי כך ס מן החי ענין אחד נהם שים בהם חיות הנפש, ומכוון שאין חיות בדמם משום ס אין חיות נם בשבריסה משום אבר מה"ח, וע"ש לפנינו בפ' רחה בפסוק המכר (י"ב כ"ג). ו) יתכן דסמיך לדדות כן אלאון מדדות, לבון יחיל. ז) ועיין

יִשְׁבְּתוּ׃ ט א וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ
וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וְרִבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ ב וּמוֹרַאֲכֶם
וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ
וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר
תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם

א וּבָרִיךְ יְיָ יָת־נֹחַ וְיָת־בְּנוֹהִי
וַאֲמַר לְהוֹן פּוּשׁוּ וְסְגוּ וּמְלוּ
יָת־אַרְעָא׃ ב וְדַחֲלַתְכוֹן
וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל־חֵיוַת
אַרְעָא וְעַל כָּל־עוֹפָא דִשְׁמַיָּא
בְּכֹל דִי תַרְחִישׁ אַרְעָא וּבְכָל־
נוּנֵי יַמָּא בִּידֵכוֹן יְהוֹן מְסִירִין׃

רש״י

מלה מלהתגבר כסדרן׃ (ב) וחתכם. ומיימתכם כמו תרגומו חתת (לעיל ו׳). ומגדה לשון חיות (סנהדרין נח שבת קמ). שכל זמן שהחיטוך בן יומו מי ימן מהם ירוך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה לימתי יהיה מורא׳כם על

תורה תמימה

ט (ב) ומוראכם וחתכם. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, תינוק בן יומו חי אין צריך לשמרו מן ההולדה ומן העכברים, ועוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן ההולדה ומן העכברים, שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו׳, כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות, וכיון שמת בטלה אימת׳ו׳) [שבת קנ״א ב׳].

יכול לעשות בתורה ובעבודה בעת שביתתו, מצ״ל עובד כוכבים העוסק בתורה הי׳ חייב מיתה [ע׳ לעיל כ״פ ברכה תורה זה לזו וגו׳], והעסק בשבע מצות דיליה מעשה וקל, ק״ל מין לו דרך אחרת להתעסק כי אם במלאכה, והמתמר בתלמ״ד מולי מיירי בשאר המוני שיעסוק בתורה.

ועדיין צ״ע במ״כ הרמב״ם בשעיון זה בפ״ם ס״ם ממלכים דדין זה הוא רק אם שבת בשם מצות שביתה שעשאו לעצמו כמו יום השבת, ורק אז חייב מיתה, ולפי דבריו אלא מין ל״מ לכאורה בשיהו כוונה אחרת, ויש לחייב לכל זמן שהיו שומת בשביתת השבת, שביתה שלמה, היינו בשל ממש ממלאכה, דהלא טוסק הוא במלאכות קלות ובזרקי מוכל בשם, ומין להתדיק עוד.

א) דרים על דרך שמאכתת והתכם מלשון וחיותכם, ואפשר לומר דלכן נראה לו לדרוש כן משום דלשונן חתה ומורא הול״ל וחתיכם, כמו חתת אלהים (פ׳ ויצא), נתו מחיתם (יחזקאל כ״ו), והתחתי בתלמות (לעיל ז׳) ושל. וצ״מ בענין זה לדעת, דמצ״פ שתיטוך בן יומו עדיין בפסק בפס של קיימת הוא, מ״מ מהלנין עליו את השבת, כיון שבטבעו יש לו מעלת אדם מי. —

ועוד מבואר בסוגיא כאן בענג לדרשא זו, אמר רב ספפא, נקמינן, תריה אבי תרי לא נפיל, ופירש״י לא נפיל להרגן כדכתיב ומוראכם תרי וכתיב על כל חית הארץ ואפילו תרי, עכ״ל. ולכאורה הוא פלוג על רשב״ל דאמר דאפילו אימת חיטוך מוטלת על הבריות, כי העיקר תלוי בחיות באדם, כמבואר ומכמ״כ אחד גדול, והוא אומר דוקא שנים, אך אפשר לחלק בין אימת עכבר כמ״ש רשב״ל לאימת חרי אמאר רב ספפא, דשכבר יש לאפילו מחיטוך אחד, ואבי — רק משני אנשים גדולים. —

ובכלל נשא שאמרו אריה אבי תרי לא נפיל פריך בגמרא והא חזיון לנפל, ומשני לחיות טפלות אל״כ נדחה ט כבהמה. ומבואר נראה נ״כ ע״פ ענין הכפוק הזה ומוראכם וחתכם, ופיוש הענין כי בלתי אלהים עשה את האדם, והיינו כשכר מהאדם גם אלהים שאינו טוב עצמו כשהוא אז שרה ממנו בשאת אקב״ה ומוראכם וחתכם אלא הוי כשאר חיות. —

וע׳ בתענית כ״ב א׳ לענין שמהריעין ומתענין על מצלחת חיות רעות, ומפרש, היכי דמי מצלחת, שרפה שני אדם ואכלה אחד מהם הרי זה מצלחת [משום דכיון דלא היתה רעבה אלא לאחד למה שרפה שניהם אלא משום מצלחת], אכלה שניהם אין זה מצלחת [דמחמת רעבונה שרפה], ואינו מבואר למה לא נייר לפי שברח זו בשרפה אחד ולא אכלתו דהוי מצלחת, ולפי המבואר כאן דבאדם אחד אין מורגש על המיה, ק״ל אין רואי׳ שברפתו מחמת מצלחת רק בכלל משום דדרכה להזיק מפני שאין חיישו עליה, לכן נייר בשני אנשים לפי לא משום מצלחת או לענין היתה יראה מהם. —

וע׳ בגמוק״י בפ״ד דב״ק בשם הרמ״ה, דהא דקמ״ל (ב״ק נ״ו א׳) מועד לנבהמה לא הוי מועד לאדם הוא

דָּמָא דֵּאֱנָשָׁא בְּסַהֲדִין עַל־ מַיְמַר דַּיְנַיָּא דְּמֵהּ יְתָשֵׁךְ אֲרֵי בְּצַלְמָא דַיָּי עֲבַד יָת־אֱנָשָׁא: ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וְסְגוּ אִתְּיַלִּידוּ בְּאַרְעָא וְסְגוּ־בַהּ: ח וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹהִי עִמֵּהּ לְמֵימָר: ט וַאֲנָא הָא־אֲנָא מֵקִים יָת־ קַיְמִי עִמְּכוֹן וְעִם־בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן: י וְעִם כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא דְּעִמְּכוֹן בְּעוֹפָא בְּבְעִירָא וּבְכָל־חַיַּת אַרְעָא דְּעִמְּכוֹן מִכֹּל נַפְקֵי תֵבוּתָא

דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: ז וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־ בָהּ: ס חמישי ח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־ נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־ זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם: י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכֹל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי

רש"י

(ו) בְּצֶלֶם דְּמוּת יִשָּׁפֵךְ. מַה יָּם עוֹדִים הַמְיַתְּמִין אֹתָם לְמַה כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וְגוֹ': עֲשָׂה אֶת הָאָדָם. זֶה מִקְרָא מֻכְרָע וְגָרִיךְ לְהִיוֹת עֲשָׂה הַשּׁוֹמֵשׁ אֶת הָאָדָם וְכֵן הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא: (ז) וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ. (כְּתוּבוֹת ה) לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַרְחֲמָנָה לִבְרֹכָה וְכֵן לְעִוֵּר וְלִפְי מִדְרָשׁוֹ לְהָקִים מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בְּפְרִיָה וּרְבִיָה לִסְוֹף דְּמִים (יְבָמוֹת סה): (ט) וְאֲנִי הִנְנִי. מְסַכִּים אֲנִי עִמָּךְ שֶׁהֵיוּ נֹחַ דּוֹחֵק לְעִסּוֹק בְּפְרִיָה וּרְבִיָה עַד שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לְמְחֹת הַטּוֹלֵף עוֹד וְכֵן עָשָׂה וְכַתְּחִלָּה אָמַר לוֹ הִנְנִי מְסַכִּים לְעֲשׂוֹת קְיוֹם וְחוֹזֵק בְּרִית לְהַבְטִחֲתִי וְאֵתֶן לְךָ לְוֹת: (י) חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם. הֵם הַמִּתְהַלְּכִים עִם הַבְּרִיוֹת: מִכֹּל יוֹצְאֵי

תורה תמימה

דם האדם באדם. תני, משום רבי ישמעאל אמרו, בן נח חייב על העוברין, דאמר קרא שופך דם האדם באדם דמו ישפך, איזה הוא אדם שהוא באדם, הוי אומר זה עובר שבמעי אמו[א] [סנהדרין נ"ז ב'].

דם האדם באדם. תניא, רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו, אמר לו, ראה שישר' הוא ובן ברית הוא, והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, הצל דמו של זה בדמו של זה[ב] [שם ע"ד ב'].

דמו ישפך. מבאן שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף[ג] [שם נ"ו א' וברש"י].

כי בצלם אלהים וגו'. הוא היה אומר, חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם[ד] [אבות פ"ג מ"ח].

(ז) **פרו** ורבו. תניא, בן עזאי אומר, כל אדם שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך

מים, וכ' מס"כ שם. [א] ולחד מ"ד יליפין מפ' זה דכל מיתה המפורה בבני נח היינו בנזיקין מדי ג'י, הלי' מדם מסיפת דקרא ודריש ג'י ככי, בחדם דמו ישפך, פירוש היא סיפיות דמיים של מדם שהוא בגופו של מדם הוי לומר זו חנק, חבל חלו קי"ל למיתתו של כ"א בסייף וכפי שיבת בסמוך, וע"כ ממילא קיימא דרבחו של ר' ישמעאל שלפיטו, וכן קי"ל. [ב] כל הרואה אותו יפשוך דמו בשביל שאותו חדם שהוא רודף, להיותו בחדם, בשביל שלות החדם שברדף, וע' ביבומלמי סנהדרין פ"ח ס"ג. [ג] ומיתה אחרת לא מצינו בהו, ובשאר מיני מיתות, שקיבל עריפה וחנק אינה בסיפות דם. [ד] לכאורה הוא כפל לשון, חביב חדם, חבה יתרה נודעת לו, וי"ל דמ"ם חבה יתרה נודעת לו — הסכנה היא חבה יתרה הרחה הקב"ה לחדם בזה שהודיעו שנברא בצלם, וכמ"ש בציור פ"ו ג' הטחון מתנה לחבירו צריך להודיעו.

ובזה ניחח מה שלא הביא הפסוק המוקדם בפי ברחמות ויברא חלהים חת החדם בצלמו, וכן בצלם חלהים ברא חותו, יען דהתם סיפר הכתוב רק סדר הבריחה, חבל הכא הם הדברים שחמר הקב"ה לנח ולבניו, ומכוון להכתבו שכתבו

דְּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־
חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ
אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם: ו שֹׁפֵךְ

רש"י

אונקלוס

דְּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֶתְבַּע
מִיַּד כָּל־חַיְתָא אֶתְבְּעִנַּהּ וּמִיַּד
אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר דְּיִשּׁוֹד יָת־
דְּמָא דַּאֲחוֹהִי אֶתְבַּע יָת־
נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא: ו דְּיִשּׁוֹד

דמכם. אף על פי שהתרתי לכם עטילת נשמה בבהמה את דמכם תדרוש מהשופך דם עצמו: לנפשותיכם. אף החונק עצמו את"פ שלא יצא ממנו דם: מיד כל חיה. לפי שחטאו דור המבול והופקרו למלכל חיות רעות לשנוע בהן שנאמר (תהלים מט) ואדם בכבוד בל ילין דמה הוצרך לאזהר עליהן את החיות: ומיד האדם. מיד הסורג במזיד ואין עדים אני אדרוש: מיד איש אחיו. מיד שהוא מוכיח לו בלחש והרגו שונג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו ליטמל שלא השונג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו. כמו שדרשו רבותינו והתלמיד אינה לידו במסכת מכות הקב"ה משמען לפורק אחד וכו':

תורה תמימה

לנפשותיכם אדרוש. תניא, ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ר' אלעזר אומר, מיד נפשותיכם אדרוש דמכם, מכאן שאין אדם רשאי לחבל בעצמו[ב] [ב"ק צ"א ב'].

ומיד האדם. מלמד שבן נח נהרג אפילו ע"פ עצמו[ג] [ירושלמי קדושין פ"א ה"א].

(ו) **שופך דם האדם.** ואף בת נח שהרגה נהרגת, ואע"פ דכתיב מיד איש, הדר כתיב שופך דם האדם — מכל מקום[ד] [סנהדרין נ"ז ב'].

נרמב"ם פ"ב ה"ג מרומת כתב וז"ל, שופך דם האדם זה הסורג בעצמו, את דמכם לנפשותיכם זה הסורג את עצמו, מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חבירו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש אחיו, זה הסוכר אחריהם להרוג את חבירו, וכפירוש נאמר בשלשתם לשון דרישה כדי דיוק מסור לשמים, ע"כ. והכי"מ נלא הרגישה מקור לדברים אלו, והם במ"ל פ' נרצחים פל"ד, ותמיהני שבקושטין מ"ג פ' חקרו כופא בעניו השוקה שניה להרוג את חבירו אם חייב המלה או הפטיר [משום אין שניה לדבר עבירה] ונלא הביאו כלל דרשה זו, ואף כי יש לחלק בין הסוכר ובין הסומך שניה בדברים בעלמא וכמו שכתבתי לעיל בפ' נרצחים בפסוק ונלא תגעו בו (ג' נ'), בכ"ז נלא הו"ל לאסתמוי מלכתיב כלל וכלל דרשה זו, ואולי מפני שאין למדין הלכה מן המדרש, ול"ע. ח) כנרצחה מפרש לשפותיכם כמו מנפשותיכם, וכמו מנחה היא שלוחה לעבדך לישקב שפירושו מעבדך מישקב, וכן לה' הישועה שפירושו מה' הישועה, ע"פ הכלל הידוע לאותיות הממוטות זה זה מתחלפות. ובגמרא פריך די"ל דאין מכאן רמז לנחנלה, כיון דהכא במיתה תיירי ולישמע קטלא שמני, אבל בנרצחה אין זה אלא לחוי בעלמא, ופשטות שעניו כולו גם חבלת הגוף, וכמ"ש בשבת מציעא ל"ה ע"ל מה לי קטלה כולא מה לי קטלה פגימה. — ועכ"פ מבואר מכאן לישור מיתה עצמית, ומתימהני שעמנו המתרגמים למנוע מקור להמתמר המפורסם המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב, ונלא הביאו כל סמך מכאן, והנלא כאן רמז נכבד לענין זה, דכל המאבד כותת הפסוק הוא דכמו להסורג את חבירו הורגין אותו בשוה"ו, כך הסורג את עצמו הורגין אותו בשוה"ב, ומה היא ההרגיה בשולם הכא הלא פשוט הוא שמאבדין נפשו וחלקו לעוה"ב, ולו"ק. ט) מפרש ומיד האדם — עצמו. והכי הרמב"ם ום"פ גם הביאו פרש זה בדיני ב"ד [בספ"ם ממלכים], ואולי משום דהמעיין בירושלמי ירחה דאין נ"ל כפרש זו בורחה כל כך, ובתלמודנו לא נמנא חלום דין זה, ונכן לא מצאו הפוסקים לדבר ברור להחליט דין זה. ואמנם ע"פ דרשה זו דירושלמי יהבאר מאד לשון הפסוק בב"ב פ' ס' כשהיה דן דוד המלך את הנער המגיד כי הוא המית את שאול אמר לו, דמ' על רשתך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח ה', ופירש"י תוכח קשה הרי בריתך, אין שום בריתך אלא נפשך, עכ"ל, ואין זה מבואר כ"כ, אבל להירושלמי דב"ב נהרג ע"פ עדות עצמו יתבאר הלשון וטעין ברישא מאד, ודו"ק. י) וכהאי נונא דרמיון לעיל בפ' נרצחים בפ' על כן ישוב וגו' ובפ' מפסיקים בפ' מכה

מַיָּא לְטַפָּנָא לְחַבָּלָא כָּל־ בְּשְׂרָא: טו וְתְהֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא וְאֶחֱזִנַּה לְמִדְכַּר קְיָם עָלָם בֵּין מֵימְרָא־דַיְיָ וּבֵין כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל־בְּשָׂרָא: טז וּתְהֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא וְאֶחֱזִנַּה לְמִדְכַּר קְיָם עָלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נַפְשׁ חַיָּה בְּכָל־בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: יז וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ דְּנָא אָת־קְיָם דִּי אֲקֵמִית בֵּין מֵימְרִי וּבֵין כָּל־בְּשָׂרָא דִּי עַל־ אַרְעָא: יח וַהֲווֹ בְנֵי־נֹחַ דִּי נְפָקוּ מִן־תֵּבוֹתָא שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דִּכְנָעַן: יט תְּלָתָא אִלֵּין בְּנֵי נֹחַ וּמֵאִלֵּין אִתְבַּדָּרוּ כָּל־אַרְעָא: כ וְשָׂרִי נֹחַ גְּבַר פַּלַּח בְּאַרְעָא וּנְצִיב לְמִבְּחַל לְשַׁחֲת כָּל־בָּשָׂר: טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וְרָאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־־־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־־־הָאָרֶץ: יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־ הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־ בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: פ ששי יח וַיִּהְיוּ בְּנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן: יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל־־ הָאָרֶץ: כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה

רש"י

במחשבה לפני להביא חשך ומבול לעולם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין מדת הדין על מעלה ובימכם שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה. אלא זהו מדרשו כתבתי מדת הדין נקטרג עליכם (לחייב תתכם) תני רועה את הזאב הנזכר: (יז) זאת אות הברית. הרמתו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: (יח) וחם הוא אבי כנען. למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקילקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב הולדות חם ולא ידעט שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: (כ) ויחל. (ב"ר) עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק בחלה בנטיעה תחלה: איש האדמה. אדוני האדמה כמו (רות ב)

תורה תמימה

(כ) ויחל נח וגו'. דרש עובר גלילאה, י"ג וי"ו נאמרו ביין, ויחל, ויטע, וישת, וישכר, ויתגל, וירא, ויגד, ויקח, וישימו, וילכו, ויכסו, וייקץ, וידע.") [סנהדרין ע' א'].

איש האדמה. מאי איש האדמה, אמר לי' הקב"ה לנח, נח, לא הי' לך ללמוד מאדם הראשון שלא נרם לו אלא יין, ואתיא כמ"ד אילן שאכל אדם הראשון נפן היה") [שם שם].

כמיס למכול, ועיין נרי"ף שגירסתו מכוונת להגהת הכ"מ. י) כונת הענין שרומז לעכו"ו ו' ו' נמי שתוקע עצמו לסכלות, ופירש"י להא דלית חציב ויאמר מרור כנען, ויאמר ברוך ה', כי לא חציב רק עד שנתודע ממה שקרה לו, עכ"ל. והטום' כתבו דלית חציב ויפת שבפסוק זה [דנח נמלא ז' ההגרה ו' בראשיתה] משום דהוא שם, ונאור לבריאים דלית חציב רק הפעלים להורות על הפעולה הרעה שהשכרות גורמת. י"ח) יבא כדרכם הסמוכה, ור"ל הוי לך ללמוד מהם מהמה, ומוסב זה התואר על אדה"ר מפני שנוצר מאדמה. והנה כדרכם הסמוכה יליף להילן שאכל אדה"ר נפן היה, לפי שאין לך דבר שמביא ידוע על האדם מלא יין שנאמר ויפת מן היין וישכר, והרי פסוק זה בא ללמד ומצינו גם למוד שבכאן יליף זה נופף להיין גורם ללוה מכח להילן שאכל אדה"ר נפן הי', שה חזון היו נפרע כדרכות וזיל ר"ש, ועיין מש"כ בענין קרוב לזה ס"פ חיי בפסוק ויאכל יצחק לצוד

הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ׃ יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ׃ יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם׃ כ אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ׃ כא וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃ כב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם

לְכֹל חֵית אַרְעָא׃ יח וְאִנּוּן בְּנֵי נֹחַ דְּנָפְקוּ מִן־תֵּבְתָּא שֵׁם חָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דִּכְנָעַן׃ יט תְּלָתָא אִלֵּין בְּנֵי נֹחַ וּמִן־אִלֵּין אִתְפְּרִשׁוּ כָּל־אֱנָשָׁא עַל־כָּל־אַרְעָא׃ כ וְשָׁרִי נֹחַ גַּבְרָא כַּרְמָא וְנָצַב׃ כא וְשָׁתָא מִן־חַמְרָא וְשָׁכַר וְאִתְגְּלִי בְּגַוֵּי מַשְׁכְּבֵיהּ׃ כב וַחֲזָא חָם אֲבוּהִי דִּכְנָעַן יָת עֶרְיַת אֲבוּהִי וְחַוִּא לְתַרְוֵי אֲחוֹהִי בְּרָא׃ כג וְנָסִיבוּ שֵׁם וְיָפֶת יָת לְבוּשָׁא וְשַׁוִּיאוּ עַל־כְּתֵפֵיהוֹן וַהֲווֹ אָזְלִין לֹקָבֵל וְכַסִּיאוּ יָת עֶרְיַת אֲבוּהוֹן וְאַפֵּיהוֹן לֹקָבֵל וְעֶרְיַת אֲבוּהוֹן לָא חֲזָאוּ׃ כד וְאִתְּעַר נֹחַ מֵחַמְרֵיהּ וְיָדַע יָת דְּעָבַד לֵיהּ בְּרֵיהּ זְעֵירָא׃ כה וַאֲמַר לְוָטָא אִתְּרְעֵי קֳדָמַי דְּלָא יְהֵי עוֹד מְטוֹלְטָא לְחַבָּלָא

רש״י

התבה. להביא שקציס ורמשים: לכל חית הארץ. להביא המזיקין שאינן בכלל החיה אשר תהכם שאף הינוקן עם הכריות: (יא) והקימותי. מעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והוליך: (יב) לדרת עולם. ונכתב חסר שים דורות שלא הילכו לאומה לפי שהדיקים נמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי (ב״ר): (יד) בעבי ענן. כשהעלה

תורה תמימה

דמים ומעשי הדמות, שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו[מו] [יבמות ס״ג ב׳].

(סו) ולא יהיה וגו׳. א״ר אלעזר, לאו – שבועה, דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול, וכתיב (ישעי׳ נ״ד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. אמר רבא, והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, דכתיב (פ׳ י״א) ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד המים למבול[מז] [שבועות ל״ו א׳].

ודו״ק. מו) וע׳ כרם״י חולין נ״ח ב׳ ד״ה כדיוקו. מז) ומפרש בגמרא דהוה סלקא דעתין דהן גמי שבועה, דכתיב היא, מדלאו שבועה הן גמי שבועה, ולכן נס כאן צריך שיאמר תרי זימני. והכ״מ הניח כאן בהא שאמר והוא דאמר לאו לאו תרי זימני, דל״ע דכתיב ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ וכתיב ולא יהי עוד המים למבול, ולכאורה הג״ה זו המוב מאד, דלפי״ז שאפשר לאיזן נאמרו גזה, אבל באמת טוב שעשה בהג״ה זו, כי לכאורה קשה, דמקודם כשאמר לאו שבועה הניח הפסוק ולא יהיה שוד המים למבול, שהוא פסוק ס״ו, ולמה לא הניח המוקדם בפסוק י״ח ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ול״ל להפסוק ולא יכרת כל בשר מינו מורה בהכרח שלא יהיה מבול רק שלא יכרת האדם מפני המבול (אם יהיה), ולכן הניח מפסוק ולא יהיה עוד המים למבול שלא יהיה כלל מבול, ולכן כשמביא הכרח דל״ע שני לאיזן לית לאי עוד מן ולא יכרת כמש״כ, ועל כרחך הראי׳ מן ולא יהיה עוד מבול [והניח הפסוק ולא יכרת רק מבוסס להוה תחלת הפסוק הקודם] ומן ולא יהיה עוד המים.

נַ֚ח מַטַּעָ֣ה וְיַדַּ֔ע יָתֵ֖י עֲבַ֣ד לֵ֑הּ בְּרִ֥ה עֲיָרָ֖א׃ כה וַאֲמַ֕ר לֵ֚יט כְּנָעַ֔ן עֶ֖בֶד פַּלַ֥ח עַבְדִּ֖ין יְהֵ֥י לַאֲחוֹהִֽי׃ כו וַאֲמַ֕ר בְּרִ֥יךְ יְיָ֖ אֱלָהֵ֣ה דְּשֵׁ֑ם וִיהֵ֥י כְנַ֖עַן עַבְדָּ֥א לְהֽוֹן׃ כז יַפְתִּ֤י יְיָ֙ לְיֶ֣פֶת וְיִשְׁרֵ֣י שְׁכִינְתֵּ֔הּ בְּמַשְׁכְּנֵ֖ה דְּשֵׁ֑ם וִיהֵ֥י כְנַ֖עַן עַבְדָּ֥א לְהֽוֹן׃ נָ֚חַ מְמֵינָ֔ו וַיֵּ֖דַע אֶת־אֲשֶׁר־עָשָׂ֣ה לוֹ֑ בְּנֽוֹ הַקָּטָֽן׃ כה וַיֹּ֕אמֶר אָר֖וּר כְּנָ֑עַן לִֽיט כְּנָעַן֙ עֶ֣בֶד פָּלַ֔ח עַבְדִּ֖ים יְהֶ֥יֶה לְאֶחָֽיו׃ כו וַיֹּ֕אמֶר בָּר֥וּךְ יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י שֵׁ֑ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד לָֽמוֹ׃ כז יַפְתְּ֤ אֱלֹהִים֙ לְיֶ֣פֶת וְיִשְׁכֹּ֖ן בְּאָהֳלֵי־שֵׁ֑ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד

רש"י

לכסותו הפכו פניהם לאחוריות׃ (כד) ממנו הקטן. הפסול והכזוי כמו (ירמיה מט) הנה קטן נתתיך בגוים בזוי׃ (כה) ארור כנען. מתה נרמת לו שנלח לוליד בן רביעי אחר למשמני תחור בך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהטיל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שכרסו תמר לתת לחזו מדה ברחמין שני בניו היו לו והרג זה את זה בשביל יותרת העולם ואביו ים לו ג׳ בניו ושודו מבקש בן רביעי׃ (כו) ברוך ה׳ אלהי שם. בעתיד למשר הבטחתו לזרעו לתת לחם את ארץ כנען׃ ויהי. לחם כנען למם עובד׃ (כז) יפת אלהים ליפת. מהורנם יפת ירחיב׃ ויכון באהלי שם. יסרה שכינתו ביזרעאל ומדרש חכמים תע"פ ליפת אלהים ליפת שבנה טורם שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה ומיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם׃ ויהי כנען עבד.

תורה תמימה

(כד) אשר עשה וגו׳: רב ושמואל, חד אמר סרסו וחד אמר רבעו, מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי[א], ומ"ד רבעו — נמר ויורא ויורא, כתיב הבא ויורא חם את ערות אביו וכתיב התם (ס׳ וישלח) ויורא אותה שכם בן חמור[ב] [סנהדרין ע׳ א׳].

(כה) עבד עבדים. ת"ר, כשבאו בני אפריקי לדון עם ישראל, אמרו, ארץ כנען שלנו היא, דכתיב (ס׳ מסעי) ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון הוא, אמר להם גביהא בן פסיסא, כתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים, עבד למי נכסים למי[ב] [שם צ"א א׳].

(כז) יפת אלהים וגו׳. תני, רבי שמעון בן נמליאל אומר, לא התירו לכתוב את הספרים[ב] [חוץ מלה"ק] אלא יונית, מאי מעמא, דאמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם — יפיפותו של יפת יהא באהלי שם[ב] [מגילה ט׳ ב׳]. יפת אלהים וגו׳. במקדש שני דהוו פרסיא לא הוי שריא שבינה, דכתיב יפת אלהים

ול"ל ס"ג בשם ויפת שהלכו כן במטון לכבוד מביאם שלא יכלו בגטותו נקרעת הליכה זו הליכה, משום דלתכלית זו הוי לדכו בכך ואין רמי לדשלמא. (א) ר"ע משום שמעון להוליד בן רביעי קלל בן רביעי שלו כלכתיב ויאמר ארור כנען שהוא הבן הרביעי. (ב) נראה בשעם הגי"ם, לכיון שמצאו כאן דעם הרמיה שראה חם היה שד ליום מעשה כלכתיב את אבר עשה לו, ואין אנו יודעין מה הוא המעשה, ומדחיק לכשכם כתיב ג"כ רמיה קודם שפשלתו, ושם מודיע הכתוב תוכן פשולתו המגונה, כך בשפשלה שעשה חם כאן וכתיבא ג"כ לאחר רמיה היתה ג"כ מעין פשולה כזו. ומשמע עומד בשעם שעשם נשון רמיה לענין זנות, ע"פ מ"ש (שופט ז׳ ו׳) אין יסה"ל שופט אלא במה שעיניו רואות, והוי ג"כ הענין שכתוב לעיכה, ועי׳ לפניו ס"פ אלא בפ׳ ואלה תתורו וגו׳. (ג) וכ"ל ס"ג מיתת במעשה זה במקום בני אפריקי — בני כנען, ורמיה במעשה שנרמת למדרש, יען כי בכ"ר פ׳ נ"ח מיתת בני יפת נומר ומגוג — זו אפריקי, הרי לאפריקי נבני יפת היא ולכן אמר וכנען אבוהון הוא. וע"ע מענין זה לפניו בפ׳ בפסוק ומשכב בני יזרעאל (י"ב מ׳). (ד) ספרי תורה נביאים וכתובים. (ה) נשון יון הוא סיוהר יפה בכל לשוני יפת, ובגרמה לרים דוישכן מוסב על יפת שהוא יושב באהלי שם, ואחרי לנפי"ח אין זה ברכה בשם, לכן פרשו ע"ל שמך לקחי על נשון יפת, ודו"ק.

וַיִּטַּע כָּרֶם׃ כא וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר
וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלָה׃ כב וַיַּרְא חָם
אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד
לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ׃ כג וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת
אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם
שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת
עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית
וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ׃ כד וַיִּיקַץ

כַּרְמָא׃ כא וּשְׁתִי מִן־חַמְרָא
וּרְגַג וְאִתְגְּלִי בְּגוֹ מַשְׁכְּבֵהּ׃
כב וַחֲזָא חָם אֲבוּהִי דִכְנַעַן יָת
עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהִי וְחַוִּי לְתָרֵין־
אַחוֹהִי בְּשׁוּקָא׃ כג וּנְסִיב שֵׁם
וְיֶפֶת יָת־כְּסוּתָא וְשַׁוִּיו עַל־
כְּתַף תַּרְוֵיהוֹן וַאֲזָלוּ כְּחַזִּירִין
וַחֲפִיאוּ יָת עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהוֹן
וְאַפֵּיהוֹן מְחַזִּירִן וְעֶרְיְתָא
דַּאֲבוּהוֹן לָא חֲזוֹ׃ כד וְאִתְעַר

רש"י

מים נעמי׃ ויטע כרם. כשנכנס לתיבה נכנסים עמו זמורות ויחורי הגפנים (ב"ר)׃ (כא) ויהי שכור. שהלה כתיב רמז לעשרת הבניים שנקברו על פי סם כומרון שנקברת שהלה שנו על עסקי היין שנאמר (עמוס ו') השותים במזרקי יין׃ ויתגל. לשון ויתפעל׃ (כב) וירא חם אבי כנען. (ב"ר) ים מרכותיו לומרים כנען רואה והניד לאביו לכך חוזכר על הדבר ונתקלל׃ וירא את ערות אביו. ים לומרים סרסו ויי"ש רבנו (סנהדרין ע) (ב"ר)׃ (כג) ויקח שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח (סנהדרין ע) לימד על שם שנתעסק במצוה יותר מיפת׃ ויפת שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח לקבורה לכבוד שנאמר (יחזקאל לט) תהן לגוג מקום שם קבר. וחס שכזה את אביו נאמר בזרעו (ישעיה כ') כן יגלה מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת ונו׳׃ ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שניה מלמד שכשקרבו אלו והוגרבו להפך עצמם

תורה תמימה

(כא) וישכר. תניא, רבי מאיר אומר, אילן שאכל ממנו אדם הראשון נפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין, שנאמר וישת מן היין וישכר[ב] [ברכות מ' א'].

(כג) ועורות אביהם. אמר רב יהודה, עובד כוכבים ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו, ס"ד אמינא כיון דכתיב בהו (יחזקאל כ"ג) אשר בשר החמורים בשרם ואימא כהחמור בעלמא הוא, קמ"ל דאנהו נמי אקרו ערוה, דכתיב ועורות אביהם לא ראו[ג] [שם כ"ה א'].

נשוח נשדה. יט) ע' מס"כ בדרשת הקודמת, ויש להוסיף עוד דר' מאיר דריש כן ביחס עצמו ע"פ התקלה שמירש ע"י שהכשילוהו בתחית יין רע, כמובא בסדר הדורות בתולדתו, ולכן הורה דעת את העם להשמר מפת יקום זה, ומינו כמה מחז"ל שדרשו עניינים ע"פ היחס והמקרים שקרו להם בעצמם. כ) הטעם בזה מפוש דכתיב (פ' תצא) ולא ירשה כך ערות דבר, ויתבאר מי"ש ענין זה לפניהו שם. ולגל הענין והכריזתה יפלא ודורשים בזור של משם, ויתכן לומר דמירי בהלה פאומות הפרשים שדרים בין הרי לפריקא ושוד במקומות שאינן מיושבים כדרתו שדרכם ליך ערומים, כמובא בספרי ידיעות העולם, והו"ל כיון שדרכם נכך הרי הם בכלמות ואות אבר מכיון שרגילים ליך כמו שנברתו

מן חמוכין מיפורי שרוה, קמ"ל כיון דעכ"פ הם מין מזוני הרי הם בכל לאם לענין זה, ומביא לסמך רבי, מפסוק שנפניהו לפע"פ שכ"ע התנהגו בכמה ענינים מנהגים בהמיים, נכ"ז התפללו להרחיק רחיתם מנעות מביהם, הרי דחפיצה זאת להרפה לפין חלום. —

ודע לחיבת בחוץ י' ב' דיציאה דרך מחורין נא שמה יציאה, עיי"ם כמה שנוצ לדינא, ונכאורה ג"ע, דהכא משמע להליכה מחורנית שקרתה הליכה, כלכתיב בפסוק זה ויצו מחורנית, וע"כ גם יציאה כזו צריכה להיות שמה יציאה. וי"ל ע"פ המבואר בגמרא שם דהכתן גדול ביוהכ"פ פי' יוצא ונא דרך כניסתו, ואמרו בגמרא דיציאה כזו בקרתא יציאה משום שהלך כן לכבוד המקום כתנמיד שהפשר מרגו, ועכ"ל

כּוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וְדְדָן׃ וְכוּשׁ אוֹלִיד יָת־נִמְרֹד הוּא שָׁרֵי לְמֶהֱוֵי גִּבַּר־תַּקִּיף בְּאַרְעָא׃ הוּא הֲוָה גִּבַּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבַּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃ וַהֲוָה רֵישׁ מַלְכוּתֵהּ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאַרְעָא דְּבָבֶל׃ מִן אַרְעָא

סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ הוּא־הָיָה גִּבֹּר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃ וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ מִן־הָאָרֶץ

רשי

(ח) לסוף גבור. להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה: (ט) גבור ציד. לד דעהן של בריות בפיו ומטעין למרוד במקום: לפני ה'. מתכוין להקניטו על פניו: על כן יאמר. על כל לדם מרמיע בעוות פיהם יודע לדבוק ומתכוין למרוד בו יאמר זה כמרוד גבור ציד (ב"ר): (יא) מן הארץ. כיון שראה אותו שומעין למרוד ומודיעין במקום לבנות המגדל יצא מתוכם

תורה תמימה

(ז) וסבתה ורעמה וסבתכא. תנא רב יוסף, סקיסתן גוייתא וסקיסתן ברייתא, בין חדא לחדא מאה פרסי והקיפה אלפי פרסי[1] [יומא י' ע"א].

(י) בבל וגו'. בבל כמשמעה, ארך זה אוריכות, אכד זה בשבר, כלנה זה נופר ניניפי[1] [שם שם].

בארץ שנער. תניא, למה נקרא שמה שנער, א"ר יוחנן, שכל מתי מבול ננערו שם[2], ור' אבהו אמר, שבנערת עשיריה[3]. [זבחים קי"ג ב'].

בארץ שנער. תניא, למה נקרא שמה שנער, שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ[1], דבר אחר, שהם מנוערים מן המצות בלא תרומה ובלא מעשר[2],

---

1) ר"ע דסבתה וסבתכא תרגם שוה, אלא לפחת היתה פימית ואחת חיונית, וכין חדא לחדא מאה פרסי. 2) ועיין בעזרא (ד' ט') אפרסית ארכיית בגיית שוסנכיא, ופירש"י אפרסי"ת הם בני אדם שמאד ואדם ואכד וכלנה, טע"ג, ויתכן שגם יתר השמות מכוונים להשמות שבאלו הפסוקים עם חיזו שנויים. 3) מפני שהיה עמוקה מאד, ואמר ע"ב נקרעת בגד [שהיה גם שנער] בשם מנוסה וכמש"כ בישעי' מ"ד לאומר לנוזה תרבי, ישי"ם מפרשים. 4) חוני הפי' שהיו קיום לעשרם, או שהיו העבירות מתקנת נפשם, וכמ"ש בזבחים ק"ג ב' שתירי בגד יורדים לגיהנם מפני שהיו מרחמין על הבריות, ושנער הוא בגד, כמבואר בפרשה הסמוכה (י"ל ב'—ס'). והנה מע"ם שהיו הכרח לדרוש מה שנקראת שם עיר זו בשם שנער, אך כן דרך חז"ל לדרוש שמות, וכמ"ש בברכות ז' ב' על הפי' שאמר שם שמות בארץ (תהלים מ"ו) אל תקרא שמות אלא שמות, ישי"ם, וע"ש בדרשה הבאה מענין זה. 5) על הפסוק בפ'

לָמוֹ׃ כה וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ כה תְּלַת מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין׃
מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃ כו וַיְהִי כו וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מְאָה
כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שְׁנִין וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמְאַת
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ י א וְאֵלֶּה שְׁנִין וּמֵתַ׃ פ י א וְאִלֵּין
תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיֶפֶת וַיִּוָּלְדוּ תּוֹלְדָת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וְיָפֶת וְאִתְיְלִידוּ
לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ ב בְּנֵי יֶפֶת לְהוֹן בְּנִין בָּתַר טוֹפָנָא׃ ב בְּנֵי יֶפֶת
גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ גוֹמַר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתוּבָל וּמְשֶׁךְ
וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גוֹמַר אַשְׁכְּנַז
וְרִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְרִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה
וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃ ה מֵאֵלֶּה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדָדָנִים׃ ה מֵאִלֵּין אִתְפָּרְשׁוּ
נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ נַגְוָתָא עַמְמַיָּא בְּאַרְעָתְהוֹן גְּבַר לְלִישָׁנֵהּ
לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ לְזַרְעִיתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ
וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי כוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי

רש״י

אף משינעו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען׃ (ב) ותורס. ע פרס (נרמזת רכה)׃

תורה תמימה

ליפת וישכן באהלי שם, אע״פ דיפת אלהים ליפת לא ישכן אלא באהלי שם[ב] [יומא י׳ א׳].

ו (ב) גומר וגו׳. גומר — זו גרממיא[א], מגוג — זו קנדיא, מדי — זו מקדוניא[ג], יון — כשמשמעו, תובל — זו בית אונייקי[ד], משך — זו מוסיא[ה], תירס — פליגי בה רבי סימאי ורבנן, חד אמר זו בית תירייקי וחד אמר זו פרס[ו] [יומא י׳ א׳].

ומיהו בתירגום שמתחלת נשמות יוצי מיון ס״ת וכתיב ונשמות יוצי מיון מסורי [רמב״ם פ״ח מי״ט מתפילין]. ב) ר״ע פ״ש שברחיב ה׳ ליפת שזכו לבנות בית שני, כב״ז נת שברחב השכינה רק במקדש שבנה שלמה שבת משם, ויפת הוא מלשון הרחבה, כפירש״י בפסוק זה, ובדרשה הבאה יתבאר לפרקיים בזיש מיפת.

א) וכן בתירגום ירושלמי מגילה פ״ח ס״ם ובערוך ערך גרממיא, בשיטה מ״ס, ויתכן לגירסת זו מסורת מן תרגום הפסוק ביחזקאל (כ״ז י״ד) מבית תוגרמה — ממדינת גרממיא, והגר״א הגיה בגמרא כאן גרמניא בט״ן, וכתירגום כוון לגירסת תרגום יונתן בב הוזן נורס, מבל נת מתבאר לי למה שכתיב בגירסת תר״י בבד גירסת הגמרא הבבלית וירושלמית וגירסת הערוך, ונ״ע. ב) היא מלכות מקדונית בימיט בתירופא מבל יס שהיכון המבדיל בין מירופא לאפריקי. והב״ח הביא מדי כמשמעו ויון זו מקדונית, וכ״כ בגירסת בע״י וירושלמי מגילה פ״ח ס״ם, וזה מוכרח לפי שמות המדינות שבימיט שמלכות מקדונית היא במדינת יון. ג) בירושלמי מגילה פ״ח ס״ם ובמדרשים נירסות שונות בזה, ובמקום בית תומייקי בגירסת ביתונית. ואמנם ממת היום חלק ארץ בחזית בקצה מבל יס שהמור בשם ביתינית. ד) היא ארץ מוסיא שבחזית בקצה סמוכה לארץ ביתינית, ע׳ בשות בקודש. ה) יתכן בבית תירייקי שהיא מדינת שהתרחקה שבארץ תמתמשינן.

ר״ע

יח וְאֶת־אַרְוָדִי וְיָת צְמָרָאֵי וְיָת־ חֲמָתָאֵי וּבְתַר־כֵּן אִתְפַּרְדוּ זַרְעַית כְּנַעֲנָאֵי׃ יט וַהֲוָה תְּחוּם כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן מָטֵי לְגֶרָר עַד־עַזָּה מָטֵי לְסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְאַדְמָה וּצְבוֹיִם עַד־לָשַׁע׃ כ אִלֵּין בְּנֵי־ חָם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָׁנָהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃ כא וּלְשֵׁם אִתְיְלִיד אַף־הוּא אֲבוּהוֹן דְּכָל בְּנֵי־עֵבֶר אֲחוּהִי דְּיֶפֶת רַבָּא׃ כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ כד וְאַרְפַּכְשַׁד אוֹלִיד יָת־ שֶׁלַח וְשֶׁלַח אוֹלִיד יָת־ עֵבֶר׃ כה וּלְעֵבֶר אִתְיְלִידוּ תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פֶּלֶג אֲרֵי בְיוֹמוֹהִי אִתְפְּלִיגַת אַרְעָא וְשׁוּם אֲחוּהִי יָקְטָן׃

יח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־ הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ יט וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־ לָשַׁע׃ כ אֵלֶּה בְּנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ס כא וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָל־בְּנֵי־ עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃ כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ׃ כד וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ כה וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃

רש"י

ואחר נפלו. מלמד שפלטו מטפחות הרבה׃ (יט) גבול. סוף תרעו של גבול לצין סוף וקלה׃ בלכה. עם דבר ול"ע כתרגם התומר לחברו גבול זה מגיע עד חצר הבא לגבול פלוני׃ (כ) ללשונתם בתרגומם. תע"פ שמחלקן ללשונות ותרגומה כלם בני חם הם׃ (כא) חבי כל בני עבר. המבר היה שם׃ אחי יפת הגדול. מיכי יודע לם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאה שנה וגו' שנתיים לחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שם מאות שנה נמלא שהגדול בשניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתיים לחר המבול׃ אחי יפת. ולא אחי שם שהרי שניהם כשרו את תביבתם וזה בזכות׃ (כה) נפלגה. בהבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבבעה ומהפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו ע"ש העתיד ושניהו בשדר שולם שבסוף ימיו נהפלגו שע"ת בתחלת ימיו הרי יקטן לחזו לעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחי"כ ויהי כל הארץ וגו' וע"ת בחמלעת ימיו לא בח הכתוב לפרסם חלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נהפלגו׃ יקטן. שהיה עניו ומקטין עלמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות

תורה תמימה

(כא) **אחי יפת הגדול.** יפת גדול שבאחיו היה, [וכתיב (פ' בראשית) ויולד נח את שם את חם ואת יפת, מלמד שדרך חכמתם השיב להו][ח] (סנהדרין ס"ט ב').

יומבי הארץ (ס"פ ויחי) אמר כולי עלמא יומבי ריקיע הכי, מלא שהיו בקיאים ביומבה של ארץ, שהיו חומרים מלא קמה זה לנשים, מלא קמה זה לאחיניה, כלומר, במקום זה רחוי לגדל זית ומזה נפן ומזה תאנה, וכדומה. ועיין מם"כ שם מה שנוגע מדרשות אלו לדיעלי, ובכלל מדרך חז"ל לדרום אמות עיין מם"כ לעיל כ"ה פ'. (ח) מדאתיב את שם בריש, ועיין לפניו לעיל כ"ה בראשית בפסוק ויולד נח את שם את חם ואת יפת,

הַהֽוּא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה
וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח: יב וְאֶת־
רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר
הַגְּדֹלָה: יג וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים
וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־
נַפְתֻּחִים: יד וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־
כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים
וְאֶת־כַּפְתֹרִים: ס טו וּכְנַעַן יָלַד אֶת־
צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת: טז וְאֶת־הַיְבוּסִי
וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי: יז וְאֶת־
הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי:

(ס״א עֵיצָה) הַהִיא נְפַק אָתוּרָאָה
וּבְנָא יָת־נִינְוֵה וְיָת־רְחֹבֹת
(נ״א רְחוֹבֵי) קָרְתָּא וְיָת־כָּלַח:
יב וְיָת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח
הִיא קַרְתָּא רַבְּתָא: יג וּמִצְרָאֵי
(בכל הס׳ וּמִצְרַיִם) אוֹלִיד יָת־
לוּדָאֵי וְיָת־עֲנָמָאֵי וְיָת־
לְהָבָאֵי וְיָת־נַפְתּוּחָאֵי: יד וְיָת־
פַּתְרוֹסָאֵי וְיָת־כַּסְלוּחָאֵי דִּי
נְפָקוּ מִתַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי וְיָת־
קַפּוּטָקָאֵי: טו וּכְנַעַן אוֹלִיד
יָת־צִידוֹן בְּכֹרֵהּ וְיָת־חֵת:
טז וְיָת־יְבוּסָאֵי וְיָת־אֱמוֹרָאֵי
וְיָת־גַּרְגָּשָׁאֵי: יז וְיָת־חִוָּאֵי
עַרְקָאֵי וְיָת־סִינָאֵי:

רש״י

(ב״ר): (יב) העיר הגדולה. היא ניטוה שנאמר (יונה ג) ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים:
(יג) לנפתוחים. שפתחים דומים ללהב: (יד) פתרוסים וגו׳ כשלושה לסר יצאו משם פלשתים:
מצריים יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין מכבש לשתיהם הלו לתלו וילאו משם פלשתים.

תורה תמימה

דבר אחר שנער, שהעמידה שונא ועד להקב״ה, ואיזה הוא — זה נבוכדנצר[א]) [ירושלמי ברכות פ״ד ה״א].

(יא) יצא אשור. תנא רב יוסף, אשור זו סליקא[ב]) [יומא י׳ א׳].

את נינוה וגו׳. תנא רב יוסף, נינוה — כמשמעה, רחובות עיר — זו פרת דמישן, כלח — זו פרת דבורסיף[ג]) [שם שם].

(יב) ואת רסן. תנא רב יוסף, רסן זו אקטיספון[ד]) [שם שם].

היא העיר הגדולה. איני יודע אם נינוה העיר הגדולה אם רסן העיר הגדולה[ה]), כשהוא אומר (יונה ג׳) ונינוה היתה עיר גדולה, הרי אומר נינוה היא העיר הגדולה [שם שם].

(יז) ואת החוי. למה נקרא שמם חוי, אמר רב פפא, שהיו טועמין את הארץ כחויא[ו]) [שבת פ״ה א׳].

דר״ע מן המלות התלויות בארץ. (ב) ע׳ יצחי, י״ד שהעיז לומר לעלם על במתי עב אדמה לעליון. (ג) ע׳ בפ׳ דברים ג׳, י׳ סלכה ואדרעי תרנוס ירושלמי סליוקא, וגראה לתין זו סליקא, יען שסלכה בפ״י היא ואדץ לסור רחוקה ממנה כמוך לבבל. והנה פע״פ דלא הוזי לז עיר זו, כתב קרע על סם העתיד, ע׳ כתובות י׳, כ׳ ומצ״ב לעיל בפ׳ בראשית בפסוק הוא ההולך קדמת לאשור. (ד) וביומה נקראין על שם הנהר פרת שעובר בתוכן. (ה) היא במדינת פרס, שכן בניסין ו׳, ג׳ מאקטיספון לבי מרדשיר ומארדשיר לאקטיספון, משמע שם שמוסיס הם, ואדדשיר היא בפרס, ובעירובין ל״ז ב׳ אימת בני אקטיספון ואוני ל״ל אקטיספון, וכופרי דברי הימים מזכירים עיר בפרס בשם קטיזפון, ויתכן שהיא אקטיספון. (ו) ר״ע על מה קראי הלשון היא העיר הגדולה. (ז) כמחט שכל מאכלו עפר, ור״ע בע״ז בשעתה היו יודעים ומכירים סגולת האדץ והכוונתה מה רצוי לגדל בה, וכעין מ״ש בספרון אלה בני שעיר החורי

חַד: ו וַיהוָה בְּמֵטַלְהוֹן בְּקַדְמֵיתָא וְאַשְׁכַּחוּ בְּקָעָתָא בְּאַרְעָא דְּבָבֶל וְיַתִּיבוּ תַמָּן: ז וַאֲמָרוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ הָבוּ נִרְמֵי לִבְנִין וְנִשְׁרְפִנּוּן בְּנוּרָא וַהֲוָת לְהוֹן לִבְנְתָא לְאַבְנָא וְחֵימָרָא הֲוָה לְהוֹן לְשִׁיעֵי: ח וַאֲמָרוּ הָבוּ נִבְנֵי לָנָא קִרְיָא וּמִגְדָּלָא וְרֵישֵׁהּ בִּשְׁמַיָּא וְנַעֲבֵד לָנָא שׁוּם דְּלָא נִתְבַּדַּר עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: ט וּגְלֵי יְיָ עֲלֵיהוֹן מִתַּמָּן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְשַׁבְקוּ לְמִבְנֵי קִרְיְתָא: ט עַל כֵּן קְרָא שְׁמָהּ בָּבֶל אֲרֵי תַמָּן בְּלִבֵּל יְיָ לִישַׁן כָּל אַרְעָא וּמִתַּמָּן אַפְרֵישׁ יְיָ עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: י אִלֵּין תּוֹלְדָת שֵׁם שֵׁם בַּר מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשַׁד תַּרְתֵּי שְׁנִין בָּתַר מַבּוּלָא: יא וְחַיִּי שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יב וְאַרְפַּכְשַׁד חַי תְּלָתִין וְחַמְשָׁא שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שֶׁלַח: יג וְחַיִּי אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֶׁלַח תְּלָת מְאָה וּתְלָתָא שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יד וְשֶׁלַח חַי תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת עֵבֶר: טו וְחַיִּי שֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת עֵבֶר תְּלָת מְאָה וּתְלָתָא שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: טז וְעֵבֶר חַי תְּלִיסַר שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת פָּלֶג: יז וְחַיִּי עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת פָּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלִיסַר שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יח וּפָלֶג חַי תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת רְעוּ: יט וְחַיִּי פָלֶג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת רְעוּ מָאתַיִן וְתֵשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כ וְרְעוּ חַי תְּלָתִין וּתְרֵין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שְׂרוּג: כא וְחַיִּי רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שְׂרוּג מָאתַיִן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כב וְשְׂרוּג חַי תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת נָחוֹר: כג וְחַיִּי שְׂרוּג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נָחוֹר מָאתַיִן שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כד וְנָחוֹר חַי תְּשַׁע וְעֶשְׂרִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת תָּרַח: כה וְחַיִּי נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת תָּרַח מְאָה וְתִשַׁע עֶשְׂרֵה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כו וְתָרַח חַי שִׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַבְרָם יָת נָחוֹר וְיָת הָרָן: כז וְאִלֵּין תּוֹלְדָת תָּרַח תָּרַח אוֹלִיד יָת אַבְרָם יָת נָחוֹר וְיָת הָרָן וְהָרָן אוֹלִיד יָת לוֹט: כח וּמִית הָרָן עַל אַפֵּי תָּרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דְּאִתְיְלִיד בָּהּ בְּאוּר כַּשְׂדָּאֵי: כט וּנְסִיבוּ אַבְרָם וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שְׁמָא דְּאִתַּת אַבְרָם שָׂרָי וְשְׁמָא דְּאִתַּת נָחוֹר מִלְכָּה בַּת הָרָן אֲבוּהּ דְּמִלְכָּה וַאֲבוּהּ דְּיִסְכָּה: ל וַהֲוָת שָׂרָי עֲקָרָה לֵית לַהּ וְלָד: לא וְנָסִיב תָּרַח יָת אַבְרָם בְּרֵהּ וְיָת לוֹט בַּר בְּרֵהּ דְּהָרָן בַּר בְּרֵהּ וְיָת שָׂרָי כַּלְּתֵהּ אִתַּת אַבְרָם בְּרֵהּ וּנְפַקוּ עִמְּהוֹן מֵאוּר כַּשְׂדָּאֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִּכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד חָרָן וְיַתִּיבוּ תַמָּן: לב וַהֲווֹ יוֹמֵי תָּרַח מָאתַיִן וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמִית תָּרַח בְּחָרָן: יב א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אֱזַל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלְדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דַּאֲחַוֵּי לָךְ: ב וְאֶעְבְּדִנָּךְ לְעַם רַב וַאֲבָרְכִנָּךְ וְאַרְבֵּי יָת שְׁמָךְ וּתְהֵי מְבָרְכָא: ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָיִךְ וְלָטַיִךְ אֲאָרֵר וְיִתְבָּרְכוּן בָּךְ כָּל זִינֵי אַרְעָא: ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ עִמֵּהּ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שִׁבְעִין וְחַמְשׁ שְׁנִין כַּד נְפַק מֵחָרָן: ה וְנָסִיב אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט בַּר אֲחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנֵהוֹן דִּקְנָיוּ וְיָת נַפְשָׁתָא דְּעָבְדוּ בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִּכְנָעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִּכְנָעַן: ו וְעָבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וְכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא: ז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לְזַרְעָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ: ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִדִּינַח לְמַדְנְחָא לְבֵית אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית אֵל מִיַּמָּא וְעַי מִקֳּדְמָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בְּשׁוּם יְיָ: ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְשָׁרֵי לְמֵיזַל לְדָרוֹמָא: י וּכְפַן הֲוָה בְּאַרְעָא וְנָחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְמִתְגַּר תַּמָּן אֲרֵי תַקִּיף כְּפָנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן: יא וַהֲוָה כַּד קָרֵב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֶזְוָא אַתְּ: יב וְהֵי אֲרֵי יְחָזוּן יָתֵךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּנַנִי יָתִי וְיָתָךְ יְחַיּוּן: יג אֱמַרִי כְּעַן דַּאֲחָתִי אַתְּ בְּגִין דְּיֵיטַב לִי בְּעִלְּמָךְ וְתֵיחֵי נַפְשִׁי בְּגִינָךְ: יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת אִתְּתָא אֲרֵי שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא: טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְאִתְּבְדַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה: טז וּלְאַבְרָם יַטִּיב בְּעַבּוּרַהּ וַהֲוָה לֵהּ עָנָא וְתוֹרִין וְחֲמָרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְאָתָנִין וְגַמְלִין: יז וְאַתְּקֵף יְיָ יָת פַּרְעֹה מַכְוָתָא רַבְרְבָתָא וְיָת בֵּית אֵנְשֵׁהּ עַל עִסַּק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם: יח וּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָא דָּא עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא חַוִּיתְּ לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא: יט לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וְנָסֵיבְתַּהּ לִי לְאִנְתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ קַבֶּל וּדְבַר וְאִיזֵל: כ וּפַקֵּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גֻּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵהּ וְיָת אִתְּתֵהּ וְיָת כָּל דִּלְהוֹן: יג א וּסְלֵיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּלְהוֹן וְלוֹט עִמֵּהּ לְדָרוֹמָא: ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בְּקִנְיָנִין בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא: ג וַאֲזַל לְמִפְטְרֵיהּ מִדִּינַח לְמַדְנְחָא לְבֵית אֵל לַאֲתַר מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית אֵל מִיַּמָּא וְעַי מִקֳּדְמָא: ד לַאֲתַר מַדְבְּחָא דַּעֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַּמָּן אַבְרָם בְּשׁוּם יְיָ: ה וְאַף לוֹט דַּהֲוָה אָזֵל עִם אַבְרָם הֲוָה לֵהּ עָנָא וְתוֹרִין וְחֲמָרִין: ו וְלָא נְטַלַת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִתַּב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִתַּב כַּחֲדָא: ז וַהֲוָה מַצָּא בֵּין רָעֵי קִנְיָנֵי אַבְרָם וּבֵין רָעֵי קִנְיָנֵי לוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָּאָה בְּכֵן יָתִיב בְּאַרְעָא: ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט לָא תְהֵי כְעַן מַצָּא בֵּינִי וּבֵינָךְ וּבֵין רָעַי וּבֵין רָעָךְ אֲרֵי גְּבַר אָחִין אֲנַחְנָא: ט הֲלָא כָל אַרְעָא קֳדָמָךְ פְּרַשׁ כְּעַן מִתְפָּרַשׁ מִנִּי אִם לִשְׂמָאלָא וְאֵימִנָא וְאִם יְמִינָא וְשְׂמָאלָא: י וּזְקַף לוֹט יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת כָּל בִּקְעַת יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלָּהּ מְרַוְיָא קֳדָם מֵימְרֵהּ דַּייָ כְּגִנַּת עֵדֶן כְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַד מֵיתֵהּ לְצֹעַר: יא וְאִתְרְחִיק לוֹט מִלְּוָת אַבְרָם אֲחוּהִי וְיָתִיב בְּקִרְוֵי בִּקְעַת יַרְדְּנָא וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ עַד סְדוֹם: יב וְאַבְרָם יָתִיב בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וְלוֹט יָתִיב בְּקִרְוֵי בִּקְעָתָא וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ עַד סְדוֹם: יג וַאֲנָשֵׁי סְדוֹם בִּישִׁין וְחַיָּבִין לַחֲדָא קֳדָם יְיָ לְאַתְרָעָא יָתֵהּ: יד וַייָ אֲמַר לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְרְחִיק לוֹט מִלְּוָתֵהּ אֶסְתְּכִי כְעַן עֵינָךְ וְחֲזֵי מִן אֲתַר דְּאַתְּ תַּמָּן צָפוֹנָא וְדָרוֹמָא וּמַדִּינְחָא וְיַמָּא: טו אֲרֵי יָת כָּל אַרְעָא דְּאַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וּלְבַרְעָךְ עַד עָלְמָא: טז וְאֶעְבֵּד יָת בַּרְעָךְ כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא דְּאִם יִמְנֵי גְּבַר יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא אַף בַּרְעָךְ יִתְמְנֵי: יז קוּם הַלֵּךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וּלְפִתְיָהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ: יח וּפְרַס אַבְרָם מַשְׁכְּנֵהּ וַאֲתָא וְיָתִיב בְּמֵישְׁרֵי חֶבְרוֹן דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ: יד א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ עַמְמִין: ב עֲבַדוּ קְרָבָא עִם בֶּרַע מֶלֶךְ סְדוֹם וְעִם בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמוֹרָה שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר: ג כָּל אִלֵּין מְחַבְּרִין לְעֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יַמָּא דְּמֶלַח: ד תְּרֵי עַשְׂרֵי שְׁנִין פָּלְחוּ יָת כְּדָרְלָעֹמֶר וּבְתַלְתָּסַר שְׁנִין מָרְדוּ: ה וּבְאַרְבְּסַר שְׁנִין אֲתָא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְּעִמֵּהּ וּמְחָיוּ יָת רְפָאִין בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְיָת זוּזִין עִם הָמָם וְיָת אֵימִין בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם: ו וְיָת חוֹרָאֵי בְּטוּרְ

הטוּמאת שפתם כיוצא בזה עצמה, כשבעים לשון, בלעזר כל לומה בלשונה, ותפס שבעים לשון כנגד שבעים לומות הסתין הרגיל בה"ק, ומר מפרש תכונת לשונם בגוונא לבין המגדל שהסכימו לדבר כולם בלשון השונם, לה"ק, וכמו שבארנו, ודו"ק. ב) נראה כוונת הכתוב למפרש לפתח לשון יפיוצ לפעמים מורה על יפיוצ קבע, וכמו וירפתה ויפצח בה, ולפעמים מורה על יפיוצ מרעית, כמו ויפצו לאכל לחם (פ' ויצא), והחילוק בין יפיוצות אלו פשוט, דהיוצא יפיוצ קבע דעתו זחוחה עליו ותופס ורודף אחרי תענוגים וכדומה, ואלו כן היוצא יפיוצ מרעי דעתו פרודה למנוע לו מקום ליפיוצ קבע, ואחרי שפ"פ רוב בין מורידין אלו מתוך הרחבה ורב טובה, כמ"ש ויעמן יסרון ויעצבו [וע' ברכות נ"ב ע'], לכן מפרש שהשיפיצה כאן היתה ממין יפיוצ מרעית שפתח כן היה נושפין, אלו יפיוצ קבע, ומעמיך זה בנ"ש מן ויצב העם וגו' ויקומו לנחק, דשם מפורש שיפצו לאכול ושתו ומתוך השביעה קמו לנחק, יעו"ש בפירש"י. ג) שאסור להשתחות על רצפת אבנים, אבל על רצפת לבנים כמו שמוכיח אלנו בבתי הכנסיות ביוהכ"פ, מותר, ופרטי ענין זה יתבאר לפימו אי"ה פ"פ בהר בפסוק ואתן אתכם. ד) עיין מש"כ לעיל פ"פ ברחבות בפסוק ויהי מדם וגו' ויולד בדמותו כלומו (ה' ג') דעיין קופים ורוחות וכו' הם גופים הדומים לאנשים רק חיוש בדעת שלמה הרחויש לאנשים, ובעיון שלפימו הוי זה מדם כנגד מדה, כי למען עשות מלאתה צריך להיות בעל דעה ושכל, וכמו המדה כנגד מדה בכח הקודמת שאמרנו בשב שם בקנון ובשלוה, ולפסוח הפיצם ה'. ה) גם כתה זו כמו השמיש הקודמות נדומה מדה כנגד מדה, כי הם רצו להתחבר יחדו ולברוח להם עבודת אלילים לעבדה — כלל ה' את שפתם ולא יכלו לגמ לדעה

מחת

כו וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף
וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח: כז וְאֶת־
הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה:
כח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־
שְׁבָא: כט וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה
וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן: ל וַיְהִי
מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בְּאֶכָה סְפָרָה הַר
הַקֶּדֶם: לא אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם: לב אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם
וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר
הַמַּבּוּל: פ שביעי יא א וַיְהִי כָל־
הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים:

כו וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת־אַלְמוֹדָד
וְיָת־שֶׁלֶף וְיָת־חֲצַרְמָוֶת
וְיָת־יָרַח: כז וְיָת־הֲדוֹרָם
וְיָת־אוּזָל וְיָת־דִּקְלָה:
כח וְיָת־עוֹבָל וְיָת־אֲבִימָאֵל
וְיָת־שְׁבָא: כט וְיָת־אוֹפִר וְיָת־
חֲוִילָה וְיָת־יוֹבָב כָּל־אִלֵּין בְּנֵי
יָקְטָן: ל וַהֲוָה מוֹתָבָנְהוֹן
מִמֵּישָׁא מְטֵי לְמַפַּר טוּר־
מַדִּינְחָא: לא אִלֵּין בְּנֵי־
שֵׁם לְזַרְעָיָתְהוֹן לְלִישָׁנָהוֹן
לְאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן:
לב אִלֵּין זַרְעִית בְּנֵי־נֹחַ
לְתוּלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן
וּמֵאִלֵּין אִתְפְּרָשׁוּ עַמְמַיָּא
בְּאַרְעָא בָּתַר טוֹפָנָא: א וַהֲוָה
כָּל־אַרְעָא לִישָׁן חָד וּמַמְלַל

רש"י

כלנו: (כו) חצרמות. ע"ם מקומו דברי מגדה (ב"ר): (א) שפה אחת. לשון הקודש: ודברים אחדים. בתו בעלה אחת ואמרו לה כל דומטו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. ד"א על יחידו של עולם. ד"א ודברים אחדים (ס"א דברים חדים) ממהו אחת לחלף והכ"א שיש הרקיע

תורה תמימה

יא (א) שפה אחת. רבי אליעזר ורבי יוחנן, חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון, וחד אמר שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם — בלשון הקודש[א) [ירושלמי מגילה פ"א ה"ט].

בלה דרשא אחרת בעניין זה שיפת גדול בשיש משם, וי"ל שה דלא יבאו שם מפסוק זה, משום דכתיב אין הכרע ליפת גדול בשיש משם, משום די"ל דהגדול קאי על שם. ועיין בתמצ"ן שפירש דהגדול מוסב על שם, כיחס לא חם, שהוא, שם, היה הגדול שבאחיו יפת והוא נגד פסוק הפשטים.

א) עיין מגדה זו איך נאור, כי המפרשים כתבו דעד ההפלגה היו כולם מדברים בלשון הקודש וחז"ל כשבלל ה' את שפתם החלו לדבר בשבעים לשון, וזה תימה שיתחילו פתאום לדבר בלשונות בונות, וגם בכלל מי ספיר לומר שעד אז ה' לשון כל העולם רק לשה"ק, שהרי מפורש כתיב בעיל בפרשה הקודמת אלה בני חם למשפחותם ללשונותם (פ' כ'), אלה בני שם למשפחותם ללשונותם (פ' כ"ג), הרי לכבר היו לשונות קבועות לכל האומות. ונראה בוזר הענין כך הוא, שבתחת עד דור ההפלגה אט"פ שה"ק היי לשון כללי לכל העולם כל"ז היו לשונות מיוחדות קבועות לכל אומה ואומה, וכמו שמצינו דוגמת לזה בזה"ו, שלשון המדינה שומעים כל בני המדינה, ולבד זה לכל אומה שבמדינה יש לה לשון קבוע לעצמה, ולך כשהחלו לעסוק בבנין ובו' גרמיכם שיבינו איש את לשון חבירו בכל העולם הכשיעו בינוסם שיהיו מדברים רק בלה"ק שכל העולם היו שומעים אותו, ועכין בלבול הלשונות הי' שהשכינה הקב"ה משם את לשון הקודש ובשב כל אומה לדבר בשפתה המיוחדת לה, וממילא לא שמעו איש את שפת רעהו, ולכן חללו לשונות מה שהתחילו.

חז היא כוונת התכמים בדרשת שלפנינו, מר מפרש

וּבַלְבֵּל תַּמָּן לִישָׁנְהוֹן דְּלָא שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׂפַת
יִשְׁמְעוּן (וְגָבַר) אֱנָשׁ לִישַׁן רֵעֵהוּ׃ ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־
סַבְּרֵהּ׃ ח וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר׃
מִתַּמָּן עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא וּבְטָלוּ לְמִבְנֵי (י וְאִתְמְנָעוּ מִלְּמִבְנֵי) קִרְתָּא׃ ט עַל־כֵּן
קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל אֲרֵי־תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ לִישַׁן כָּל־אַרְעָא קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם
וּמִתַּמָּן בַּדְּרִנּוּן יְיָ עַל־אַפֵּי בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם
כָּל־אַרְעָא׃ י אִלֵּין תּוֹלְדַת הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ׃ פ
שֵׁם שֵׁם בַּר־מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשַׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר יא יַלְדָה אֶת־אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר

רש"י

ס"ן מסתם בגשן רגיס וס"ת מחרוסה יתירה כס"ת של גרדה: לא ישמעו. זה שומע לבנה וזה מניח עיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו: (ח) ויפץ ה'. מותם משם. בעוה"ז מה שממרו כן נפוץ ונתקיים עליהם הוא שממר שלמה (משלי י) מגורת רשע היא תבואנו: (ט) ומשם הפיצם. למד שהיו להם תלק לעוה"ב וכי מיזו קשה של דור המבול מו של דור הפלגה אלו לא פשעו יד בעיקר ואלו פשעו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו ואלו היו טהגים מהבה ורעיות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנאי המחלוקת וגדול השלום: (י) שם בן מאת שנה. כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול:

תורה תמימה

לכל אחד כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד והסכימו כולם לדעה אחת וכתבו לו הבה ארדה ואבלה[ס] [מגילה ט' א'].

נרדה ונבלה. א"ר יוחנן, כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתם בצדם, הם פקרו בלשון נרדה ונבלה, מה כתיב גבי וירד ה'[ה] [סנהדרין ל"ח ב'].

(ה)ויפץ וגו'. דור הפלגה אין להם חלק לעוה"ב, שנא' ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ וכתיב (פ' ט')ומשם הפיצם ה',ויפץ ה' אותם—בעוה"ז,ומשם הפיצם ה'—לעוה"ב[א][שם ק"ז ב'].

(ט) קרא שמה בבל. בבל היא בורסיף, למאי נ"ט — לניטי נשים[ב] [שבת ל"ו ב'].

יגמרו, וזה מסמיעון לנכן נעשנו כמו שכבר עבדו ע"ז בפועל ממש, וכו"ק. ס) ומה לכתיב בשמת בגשן רגיס, הוא משום למדנך הגדולה והכבוד כך הוא, וכמו כמנך כו"ל שמדבר בעבדו בגשן רגיס, כעולם, אלא שמלמי לא היה מקבל זה בכאור, מפני שאלי היו רואה בעוות עיני משה, ואע"פ שהיו יכולים להוכיח לו מלכתיב מיד וירד ה', נשון יחיד [ע' בדרשת הבאה], אך בעומדת ההעתקה לא היו יכולים לבאר זה, וכן כה היו מתמהים להם, ומה שהעיר שול לדרשת זו ולענין הכיעור בכלל עיין מש"כ לעיל ר"פ בראשית.) ומה שכתוב בשמת בגשן רגיס עיין מש"כ בדרשת הקודמת. יא) פירש הרש"ם למ"כ ומשם הפיעם ל"ע, הרי כבר אמור ויפץ ה' אותם משם, עכ"ל, אלא זה דוחק גדול, דהא בפסוק זה הוא חוזר על שכת קריאת השם בגל, כמש"כ על כן קרא שם העיר בגל וכו' וא"כ היו מיותר. ונראה למדייק משום לשכת קריאת השם בגל שייך רק בשכבה כי שם בגל ה' שפת כל הארץ, והוו המעות בגל ובגל בגשן נופל על בשן, אבל השבה ומשם הפיעם ה' היו שייך כלל בשם בגל, לכן מפרש להבשן ומשם הפיעם היו מוסב על למם הפסוק על כן קרא שם העיר בגל אלא ענין בפני עצמו הוא, וא"כ קשה הא כבר כתיב ויפץ ה' אותם, אלא בא לרמז על התבול מעוה"ב. וי"ע עוד ע"פ מ"ש בתדר"ג פ' ו' דלפעמים נמצא המלה שם מורה על שה"ב, וכן בשומה י"ג ב' דרשי כן על הפסוק ויהי שם עם ה' (פ' תשא) עם הפסוק וימת שם משה, יש"ם. יב) שאם שיהא שם בגל

וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת׃ ז הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם

לָנָא בַּרְתָּא וּמַגְדָּלָא וְרֵישֵׁהּ מְטֵי עַד־צִית־שְׁמַיָּא וְנַעֲבֵיד לָנָא שׁוּם דְּיִלְמָא נִתְבַּדַּר עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא׃ ה וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִסְתַּכָּרָא עַל עוֹבָדֵי־בַרְתָּא וּמַגְדָּלָא דִּי בְנוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ ו וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד וְלִישָׁן חַד לְכֹלְהוֹן וְדִין רְשָׁרְיוּ לְמֶעְבַּד וּכְעַן לָא־יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל־דְּחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד׃ ז הָבוּ נִתְגְּלִי

רש״י

לטוות הקיר: (ד) פן נפוץ. שגם יבוא עליהם שום מכה להפיצם מכאן: (ה) וירד ה׳ לראות. גם הוצרך לכך הלא כבר נלמד לדיינים שגם יכשילו הנדון עד שירלו ויבינו. במדרש רבי הגחומא: בני המדה. הלא בני מי שמא בני חמורים ונמלים הלא בני מדה הרחמן שכפה את הטובה ואמר המקום אחד נתנה עמדי לף הלו כפו בטובה למרוד במי שהפיעם טובה ומלטם מן המבול: (ו) הן עם אחד. כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם וכפה אחת לכולם ודבר זה החלו לעשות: החלם. כמו תחלת עשותם להתחיל הם לעשות: לא יבצר ממם וגו׳ לעשות. בהמיה. יבלר לשון מניעה כהרגומו ודומה לו יבלר רוח נגידים (תהלים עו): (ז) הבה נרדה. בבית דינו כמלך מעטחנותו יתירה: שם. מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והיא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה: ונבלה. ונבלבל

תורה תמימה

נדולה אתם מטעטין עצמכם לפני׳), אבל אומות העולם עובדי אלילים אינם כן, נתתי נדולה לנמרוד, אשר הבה נבנה לנו עיר׳) [חולין פ״ט א׳].

ונעשה לנו שם. הניא, רבי נתן אומר, כולם לשם ע״ז נתכוונו, כתיב הכא ונעשה לנו שם וכתיב התם (פ׳ משפטים) ושם אלהים אחרים לא תזכירו״) [סנהדרין ק״ט א׳].

(ז) נרדה ונבלה. מעשה בתלמי המלך שכנס ע״ב וקנים והכניסן בע״ב בתים ואמר

אחת כי גם הניעו אים שפת רעהו. ו) כמו שאמרתם אמר ואנכי אפר ואשר, משה ואהרן אמרו ונאמו מה, דוד אמר ואנכי הועלת וגם אים (תהלים כ״ב). ז) וכן פרעה אמר מי ה׳, וכאחריב אמר מי בכל אלהי הארלות אשר הנילו את ארלם מידי כי יניל ה׳ וגו׳ (מ״ב י״ח), ונבוכדנאלר אמר אעלה על במתי עב אדמה לנעליון (ישעי׳ י״ד), והירם אלך צור אמר מושב אלהים יבאתי (יחזקאל כ״ח), ועל מם״כ הסייך נאמרה זו גם? עקב בשפוק גם מרובכם מכל העמים חסק ה׳ בכם. ח) הלשון כולם מושב על השלש כתות שבארבע הקודמת ועי״ש. ובשמור פסוק ח׳ יתבאר, כי דור ההפלגה אין לו חלק לעה״ב, ויש להעיר למה נענשו כל כך לפי מ״ש בסנהדרין ס״פ ג׳ לדעת אחד מ״ד דרכים שניסה ואמרו אלך ונעבוד אלילים אפורים, משום דרכים ממלכי ולא עבדי, ופ״ב כל זמן שלא עבדו ממש הרי אפשר לומר עוד

שיחזרו, ואע״פ דכאן חייבי בעונש בידי שמים וקמי שמיא נגיע, לך בדבר שהבחירה בידי אדם יכול הוא להקב״ה בן לפי משפע רוח האדם ועל כגון זה אמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ונ״ע כמ״ש התום׳ בחולין ל״ג ע״ב ד״ה ר״ע בענין השומם את הבהמה לנרום למה ולהקשיר תלנה לעובדת אלילים חייב מיתה, וכתבו לשם שייך לומר דילמא ממלך ולא זריק משום דכיון דעביד משעה שהחטא שוב לא יחזור, עכ״ל. ולפי״ז מבואר גם כאן שכיון שכבר החלו בענין המגדל הנשמה נשם ע״ז שוב לא יחזרו. ובזה יתבאר מאד המשך לשון הפסוק (ו) וויאמר ה׳ וגו׳ וזה החלם לעשות ועתה לא יבלר מהם כל אשר יזמו לעשות, ולפי פשוטו אינו מבואר, כי הן יד ה׳ לא תקלר להפריעם ממעשיהם גם אחרי החלם לעשות, אך לפי המבואר לאחרי שטעון פעולה בדבר הנהשב שוב לא יחזרו, לכן בודאי

ינמרו

נָחוֹר׃ כב וַחֲיָא שְׂרוּג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־נָחוֹר מָאתָן שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כג וַחֲיָא נָחוֹר עֶשְׂרִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־תָּרַח׃ כד וַחֲיָא נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־תָּרַח מְאָה־ תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כה וַחֲיָא תֶּרַח שִׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־ אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְיָת־הָרָן׃ כו וְאִלֵּין תּוֹלְדַת תֶּרַח אוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן׃ כז וְאִלֵּין תּוֹלְדָת תֶּרַח יָת־הָרָן אוֹלִיד יָת־לוֹט׃ כח וּמִית הָרָן עַל־אַפֵּי תֶּרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דְיַלָּדוּתֵהּ בְּאוּר דַּכַסְדָּאֵי׃ כט וּנְסִיב אַבְרָם וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שׁוּם אִתַּת־אַבְרָם שָׂרַי וְשׁוּם אִתַּת־ נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבוּהָא דְמִלְכָּה וַאֲבוּהָ דְיִסְכָּה׃ ל וַהֲוָת שָׂרַי עֲקָרָה לֵית לַהּ וְלָד׃ לא וְנָסִיב תָּרַח יָת־אַבְרָם בְּרֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־בַּר הָרָן בְּרֵהּ וְיָת־שָׂרַי כַּלְתֵּהּ אִתַּת אַבְרָם בְּרֵהּ וְנַפְּקוּ עִמְּהוֹן מֵאוּר דַּכַסְדָּאֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד חָרָן וְיָתִיבוּ תַּמָּן׃ לב וַהֲווֹ יוֹמֵי תָּרַח מָאתָן וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמִית תָּרַח בְּחָרָן׃

כב וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־ נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס כג וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ כד וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תֶּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס כה וַיְחִי־תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־ נָחוֹר וְאֶת־הָרָן׃ כו וְאֵלֶּה תוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־ נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃ כז וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים׃ כח וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם ספטיר אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃

רש״י

(בח) על פני תרח מביו. בחיי תביו (ב״ר) ומדרש אגדה יש לומרים שעל ידי תביו מת שקבל הרח על תברה בט לפני ממרוד על שכתת את צלמיו והכליכו לכבשן האש והכן יובב ואומר בלבו אם אברם טלח ני משלו ואם נמרוד טלח אני משלו ובשביל אברם תמלוו לו להרוג משל מי שהה אומר לסם הרן משל אברם אני הכליטוהו לכבשן האש ובשרף וחזו חור בשדים ומנחם פי׳ חור בקעה וכן (ישעיה כד) באורים כבדו ה׳ וכן (שם יט) מאורת לפעוני כל חור ובקע עמוק קרוי חור:

(כח) יסבה. ת״א יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברוח הקודש, דכתיב (ז׳ וירא) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה׳). דבר אחר יסבה — שהכל סוכין ביפיה׳) [מגילה י״ד א׳].

יג) ומצוה שם דומה נלמד שנביאה היתה, משום דאל״ה נ״ל היכ מרבה הקב״ה נאברהם נשתע בקולה בלה נבול וקנבה. יד) סכתה בלוה״ק ר״ע רואה ברוה״ק, והכל סוכין ביפיה. ר״ע מסתכלין ביפיה. והמיבני על תום׳ בכורות מ״ע ב׳ ד״ה סבי שמם [בעין מומין] שפירבו שוע השמם מבטן מסוכי שמם, ולמה לא פירבו כפשומו מבטן סוכין ביפיה, ור״ע רואי שמם, ושוא בבטן סבי נהור, והכוונה שהיו יכול לראות את השמם. ויותר מזה נראה תמהת פירוש זה שכן בעברית קורין לסבי נהור רואה השמם

הַמַּבּוּל׃ יא וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס יב וְאַרְפַּכְשַׁד
חַי חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
שָׁלַח׃ יג וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס יד וְשֶׁלַח
חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר׃
טו וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר
שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס טז וַיְחִי־עֵבֶר
אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
פָּלֶג׃ יז וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
פָּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס יח וַיְחִי־
פָלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ׃
יט וַיְחִי־פָלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ
תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס כ וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם
וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃
כא וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג
שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס
כב וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר׃

טוֹפָנָא׃ יא וַחֲיָא־שִׂים בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ
מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבְנָן׃ יב וְאַרְפַּכְשַׁד חָיָא תְּלָתִין
וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שָׁלַח׃
יג וְחָיָא אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־שֶׁלַח אַרְבַּע מְאָה
וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
יד וְשֶׁלַח חָיָא תְּלָתִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־עֵבֶר׃ טו וְחָיָא־
שֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־עֵבֶר
אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ טו וְחָיָא־
עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־פָּלֶג׃ יז וְחָיָא־
עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־פָּלֶג
אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יח וְחָיָא־
פָּלֶג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־
רְעוּ׃ יט וְחָיָא־פָּלֶג בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־רְעוּ מָאתָן וּתְשַׁע
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
כ וְחָיָא רְעוּ תְּלָתִין וְתַרְתֵּין
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג׃
כא וְחָיָא־רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־שְׂרוּג מָאתָן וּשְׁבַע שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כב וְחָיָא
שְׂרוּג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־

תורה תמימה

נטורסף או להיפך נץ נפסל כגם (רס"י) . ומה שנץ
תמר כזה גם נעגין שם שנשר שהיה בכל כמבואר כאן
נס' ג' פשום הוץ משום לבגמרא כאן חשיב רק
שוד כתוס' שם מס"כ פל פירש"י וכפי' רס"י בראשון
ומבואר

מה שאין כן שם שנשר מימות עולם הוא ופי'
אלא הלבנים דמשתנו שמייבו משחרב בית המקדש

וּמִמּוֹלַדְתֵּךְ וּמִבֵּית אָבִיךְ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃ ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל
וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃
ג וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר

רשיי

טבעך בשולם: (ב) ואעשך לגוי גדול. לפי שהדרך נוטות לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוקשה לשלם ברכות הללו שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם (ס"ז) וזהו ואגדלה שמך הריני מוסיף לות על שמך בעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד איברין של אדם. ברא"י יסן): ואברכך. בממון. ב"ר: והיה ברכה. הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם וזה ומעכשיו אתה עתיד לת אחר תחזון. ב"ר. ד"ח ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה כך מתמנין ואין כהם: מאריך. ואגלה כבר יצא ממם עם לביו וכא עד לתנן אלא כך אמר לו הקדוש עור ממם ואל מבית אביך: אשר אראך. אל גלה לו אלא לו אתן אמד כדי לאבדה בעיניו ולאת לו אכזר על כל דבור ודבור. כיוצא בו (בראשית כב) את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק. כיוצא בו (שם) על אחד ההרים אשר אומר אליך. כיוצא בו (יומה ג) וקבץ אליה את הקריאה אשר אנכי

תורה תמימה

(ב) **ואעשך וגו'. ואעשך לגוי גדול** — זהו שאומרים אלהי אברהם, **ואברכך** — זהו שאומרים אלהי יצחק, **ואגדלה שמך** — זהו שאומרים אלהי יעקב[ב]. יכול יהיו חותמין בכולן, ת"ל **והיה ברכה**, בך חותמין ואין חותמין בכולן[ג] [פסחים קי"ז ב']. (ג) **ואברכה מברכיך**. כאן אמרו, מי שנותנין לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך מתקצרים ימיו, **שנאמר ואברכה מברכיך**[ד] [ברכות נ"ה א'].

ואברכה מברכיך. א"ר יהושע בן לוי, כל כהן שמברך מתברך, ושאינו מברך אינו מתברך, **שנאמר ואברכה מברכיך**[ה] [סוטה ל"ח ב'].

ואברכה מברכיך. כתיב (פ' נשא) **כה תברכו את בני ישראל, למדנו ברכה לישראל,**

היא בכנף מעשה נסים, כיון שאינם ע"פ הטבע, ופשוט הוא. ב) נראה הכוונה משום דמינו שיחד הקב"ה שמו רק על כלל האומה, אלהי ישראל, ועל היחיד מינו יהודו רק על האבות, ולא מינו אלהי אחרן וכאומה, והיינו הפירוש ואעשך לגוי גדול שתתאחד כגוי גדול ואומה שלמה ואייחל שמי עליך, וזהו שאמר ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם וכו'. וזולת האבות מינו יהוד שמו יתברך על דוד המלך, כמ"ש (מ"ב כ') אלהי דוד, מגן דוד, לאמם כבר דרשו ז"ל בפסוק שאמר הקב"ה לדוד ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ (ב"ש ז') זהו שאומרים מגן דוד, ורומז בלשון הגדולים להאבות ע"ם הדרשה ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך, ולפי מ"ש העניז מבואר ומכוון מאד. ג) שיאמרו מגן אברהם יאחק ויעקב. ד) ע"ל בפשט הדבר משום דעניז התימה הוא שאומרים מגן אברהם, ולשון זה מינו רק באברהם שאמר לו הקב"ה אנכי מגן לך (לקמן בפרשה). ה) מייתי בתורת וכעין הנית דכשהתורת מברך ברהמ"ז הרי הוא מברך לעשה"ב, וע"ל לשכת הסיוד בזה — שאינו תוכח לעשה"ב ואינו רוצה לברכו, ולפי"ז יתבאר מה שכתב לכתורה מכ"ע דמתקצרים ימיו, וכא כתיב רק ואברכה מברכיך, משמע דאלה אשר לא יברכוך לא יתברכו גם הם, אבל גם לא יקללו, וכמ"ש בקהלות ס"פ כ' אם לא תיטיב לא קללה ולא ברכה, וכן בדרשת הפסוכה כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך וכו' לא, לפי מש"כ לתורת בתורת שאינו תוכח לעשה"ב ואינו רוצה לברכו, ת"כ הוא אלהי בשתים, אחת שתוכל ומלו וגם אינו רוצה לברכו, וע"כ אינו הוא שתוכח בקללתו, לכן הוי בכלל ומקללך אאור. ו) ע"ל דאייתי שאינו מברך משום אינ סבה, כגון משום תום או משום תבלות וכלומה, אז הוא רק אינו מתברך אבל גם אינו בכלל קללה, משמ"כ אם בלא כל סבה אינו רוצה לברך אז הוא גם בכלל קללה, ומקללך אאור, וע' מש"כ בדרשת הקדמת וע'

ל וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד׃
לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֶת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ לב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ פ פ כצ"ל ס"ש

י וְהַוַת שָׂרַי עֲקָרָה לֵית לָהּ
וְלָד׃ לא וּדַבַּר תֶּרַח יָת־אַבְרָם
בְּרֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־הָרָן בַּר־
בְּרֵהּ וְיָת־שָׂרַי כַּלְתֵּהּ אִתַּת
אַבְרָם בְּרֵהּ וּנְפָקוּ עִמְּהוֹן
מֵאוּרָא דְכַסְדָּאֵי לְמֵיזַל
לְאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד־חָרָן
וְיַתִּיבוּ תַּמָּן׃ לב וַהֲווֹ יוֹמֵי־
תֶרַח מָאתָן וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית
תֶּרַח בְּחָרָן׃

קנ"ג. נגלע"ן סימן. מנ"י יסכ"ס נו"ם סימן. ומפטירין רני עקרה בשביעי סי' ל"ד׃

סדר לך לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ׃ * וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵל־לָךְ מֵאַרְעָךְ׃

רש"י

סרי פרעה) ועוד יסכה לשון נסיכות (וכן הוא סנהדרין ל"ט להדיא) כמו סרה לשון סרירה: (לא) ויצאו אתם. ויצאו תרח ואברם עם לוט וכרי: (לב) ויהיו ימי תרח בחרן. לאחר שיצא מכורש מארן ובא לארץ כנען והיה עם יותר משנים שהרי בחיב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם הרי ק"ה להרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשתרו משמיתו הרבה ומה הקדים הכתוב מיתתו של תרח לילמתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שמיחו זקן והלך לו לפיכך קרעו הכתוב מת. (ס"ע ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרויים חיים שנאמר ואניהו בן יהוידע בן חמש. תי׳ בחרן. הע"ן הפוכה לומר לך עד שאברם מרון אף על מקום: חסלת פרשת נח

(א) לך לך. להנאתך ולטובתך. ושם מעשך גדול וכאן אי אתה זוכה לכבוש. ועוד שתוריש

תורה תמימה

(ל) אין לה ולד. אמר רב נחמן, שרה אמנו איילונית היתה, שנאמר אין לה ולד, אפילו בית ולד אין לה [טו] [יבמות ס"ד א'].

יב (א) לך לך. יש אומרים שנוי מקום קורע גזר דינו של אדם, שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך והדר ואעשך לגוי גדול[א] [ר"ה ט"ז ב'].

השמם, כמו בקהלת ז' ויותר גרועי השמם, ועי' רש"י שם, וע"כ הוי אסי אתרוג השמם תרנוס מרמי מן רוחה שמם בעברית, ודו"ק. טו) פשוט דמייתר יתור לשון אין לה ולד, אחרי דכתיב ותהי שרי עקרה. ופשוט דלע"פ דקי"ל מיילונית אין לה רפואה ושרה הולידה— אין למדין ממעשה נסים, ועיין מש"כ ר"פ לך.

א) עיין קרישת הגזר דין גזה הוא משום דאברהם

ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען: ועבר
אברם בארעא עד אתר שכם
עד מישר מורה וכנענאה

ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו
ארצה כנענה ויעבר אברם בארץ עד
מקום שכם עד אלון מורה והכנעני

רשי

ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו (לך כתיב אשר עשו) ופשוטו על מקרא עבדים ושפחות שקנו בחרן ומה שם נפש (שם נפ) עשה את כל הכבוד הזה (שזן קנין) (במדבר כד) ויסדרנ עובה חיל לשון קושי וכושם: (ו) ויעבר אברם בארץ. וכנעם לתוכה: עד מקום שכם. להתפלל על בני יעקב שיבואו להלחם בשכם: אלון מורה. הוא שכם הרלהו הר גריזים והר עיבל שכשם שבועת התורה: והכנעני

תורה תמימה

עליו הכתוב כאלו עשאו, שנאמר ואת הנפש אשר עשו") [כנהדרין צ"ט ב'].

על מה שהרגם אונקלוס ואת הנפש אשר עשו דשעבדו לאורייתא. ומ"ש שני אלפים תהו, אין הכוונה תהו ממש, דזה מי יספר, שהרי אחרי כ' אלפים הנמנים מתחילים מימי אברהם, ג"כ הלא גם עד אברהם היו העולם מיושב, אלא הכוונה לעשותם שני אלפים הנמנים דכאן מתחלת תקופת התורה כדי לזמן הקודם לו נחשב לתהו, דבלא תורה אין יתרון לאדם על הבהמה, ואין זה חשוב יושב העולם כדרוש.

וחשבון שני אלפים עד אברהם הוא פשוט לפי הכתובים בפרשיות הקודמות לפי חשבון שני חיי אדם הראשון והכתוב אחריו, ובקבלה אלו חז"ל דבעת שעשה אברהם את הנפשות [כלומר בעת שגיירם] היו בן ג"כ שנה [ע' סד"א ערך אברהם], וזה כלפי חשבון שני אלפים הכתובים.

וחשבון שני אלפים הנמנים הוא מן העת שגייר אברהם את הנפשות עד ימות המשיח שהוא עד גאלת ישראל מלמטה, שמן זה התחילו נקמות עמונה, שהרי מעת גירות הנפשות עד לדת ישחק עברו מ"ח שנה [לפי החשבון שהכתוב לעיל דבעת הזקנת היו אברהם בן ג"כ שנה ובעת לדת ישחק היו בן מאה שנה כמודע], ושם שנה משנולד ישחק עד לדת יעקב הרי ק"ח שנה, וק"ל שנה שהיו לישקב כשבא למצרים הרי רנ"ח שנה, ורי"ו שנה שהיו במצרים הרי תמ"ח שנה, ומשיצאו ממצרים עד שכנסה בית לחזון עברו ת"ם שנה, כלכתיב בכנין בית לחזון (ח"ב ו') ויסי בשמונים שנה ותלבע מאת שנה נלאת בני ישראל מארץ מצרים, הרי תתקכ"ח שנה, וה"ש שנה שעמד בית לחזון כלמונחי קרמי ע"פ חשבון שנות המלכים, ושבעים שנה לגלות בבל וה"כ שנה שעמד בית שני הרי בם"ה אלפים שנה קמ"כ, וקע"כ קודם השנת ד' אלפים נחרב הבית, ונשוף מתן קע"כ כשלמו שני חלפים תורה.

וחשבון שני אלפים ימות המשיח, ר"ל לאחר שני אלפים תורה הגיעה העת לתוננה בניחת

המשיח וכו', ובעוונינו יצא הדבה ממספר זה, וכבר יום נקוה נעת רצון. —

ובתב רש"י בתחלת פתחן ג"ז ע', דמ"ש שני אלפים תורה, אין הכוונה שאחר ב' האלפים תכלה תורה ח"ו, אלא לומר לימדי דאחר שני אלפים תהו קאמר שני אלפים תורה, עכ"ל, אבל נועה דבריו הי' לפבר נומר דבדיוק אמר שני אלפים תורה, משום דאחר נעת ישראל שהותחלה נאחר שנת השני אלפים תורה, אין התורה שלמה, וכדכתיב (תיכה ב') מלכה ושריה בגוים אין תורה, וכמ"ש חז"ל (הגינה ס' ב') כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך בטול תורה גדול מזו, וכמ"ש שם נם תשא נפשוק הרות על הנחות, ורק אלא הקע"ב שנה שחסרו לחשבון הב' אלפים כמ"ש לעיל השיבי שנות תורה, משום דבמשך השנים ההלה עדיין הי' דור התגלים שלמדו תורה כמשה מפי הגבורה עד פטירת רבנו הקדוש, ומן אז התחל דור התמורות ולבתה המתוקה בישראל ונעשית התורה כשתי תורות, ומן אז והלאה הנט בגלותנו ותורתנו מיגנה שלמה, כמש"כ. —

ודע כי אע"פ שבכ"מ בגמרא ומדרשים ותנחות מלינו בפשוט שמספר שנות קיום העולם הוא ששת אלפים שנה, ולא שמענו מי שיהרהר בעמוס מספר מקובל זה, בכ"ז מצאתי במדרש הנקרא אלפא ביתא דר' עקיבא והובא נם אור זרוע ח"א בהלפא ביתא ס' כ"ת בזה"ל, מה נשתנה בי"ת של מכל התיבות שברא נה הקב"ה כל סדרי בראשית, לפי שגלוי וידוע לפניו ששתי פעמים עתיד העולם ליחרב, אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנה, ע"כ, וכן יסד הפיוטן ביוצר של שבת שלפני שבועות המתחיל אהלג בגלגלי שמע, וזולת אלה המקומות לא מצאתי ולא שמעתי מקום שיגבילו קיום העולם ל"ג שנה יהי על ששת אלפים, והוא חידוש גדול בעיני. יא) נסמך על המבואר כאן בח"ב, דפריך, והא אם מתכפין כל בתי שלש נכרות לפיל יהום אחד אין יכולין לזרק בו נשמה ואת אמרת ואת

הנפש

וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃
ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה
וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃
ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־
לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר
רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן

וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעַיָּת
אַרְעָא׃ ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא
דְמַלֵּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ
לוֹט וְאַבְרָם בַּר־שִׁבְעִין וַחֲמֵשׁ
שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן׃ ה וּדְבַר
אַבְרָם יָת־שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת־
לוֹט בַּר־אָחוּהִי וְיָת־כָּל־
קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת־נַפְשָׁתָא
דְשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן

רש"י

חזר מלך: (ג) ונברכו בך. יש מגדות רבות וזהו פשוטו מלת חומר (כמו תהא כאברהם. וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח (בראשית מח) בך יברך ישראל לאמר ישמיך אלהים כאפרים וכמנשה: (ה) חזר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה מלברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים

תורה תמימה

ברכה לכהנים מניין, אמר רב נחמן בר יצחק — ואברכה מברכיך[1] [חולין מ"ט א']. ונברכו בך. א"ר אלעזר, מאי דכתיב ונברכו בך כל משפחות האדמה, אמר לי' הקב"ה לאברהם, שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך, רוח המואביה ונעמה העמונית[2] [יבמות ס"ג א']. כל משפחות האדמה. א"ר אלעזר, מאי דכתיב ונברכו בך כל משפחות האדמה, אפילו משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא בשביל ישראל[3] [שם שם]. (ה) ואת הנפש. תנא דבי אליהו, ששת אלפי שנין הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, ומאימת הוו שני אלפים תורה — מן ואת הנפש אשר עשו בחרן[4] [ע"ז ס' א']. אשר עשו. אמר ריש לקיש, כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה

---

1) וע' לעיל גם' נמ' בפסוק ואני אברכך. וכתבו התוס', וז"ל, ופ"ה נכרים המברכין את ישראל מתברכין כדאיתא בירושלמי ברכות (פ"ח ה"ח) הוא נכרי דיסיב שמיה נר' ישמעאל, אמר לי', מלתך כבר תמורה, סירוס, אי אפשר להחזיר לך שום שברכתך כבר תמורה ואברכה מברכיך, עכ"ל, ונפ"מ בירושלמי מוכח בפסוק ומברכיך ברוך דם"פ תולדות, ויוכח לפיה שם. —

ודע לחיותך במדרשים בם"פ תולדות בברכת יצחק ליעקב אפרין ארור ומברכיך ברוך, שהשיבו דבנגעים כתיב מברכיך ברוך ומוריך ארור, הקדים ברכה לקללה, וביחק הקדים קללה לברכה, ותרצו משום דלדיקים תחלתן יסורים וסופן שלום, לכן הקדים קללה לברכה, וברשעים תחלתן שלום וסופן יסורים לכן הקדים ברכה לקללה, ע"כ. וע"ע מכאן שהקדים הקב"ה לאברהם בברכה וסיים בקללה. ומצאתי י"ל משום דאברהם כבר סבל עד כה יסורים, כמו"ש בתגדות מהפלתו לכבשן האש ומלחמתו ונלותו ושוד, וע"כ כבר סבל ערך היסורים שלדק הלדיקים לסבול מתחלה ולכן נח הם לפתוח תחלה בברכה, משא"כ ביעקב עד לאתו מבית תבין מי' יוסב בשלוה.

ונם י"ל משום דבמאמת ים להקדים הברכה להקללה כמו שהוא בכ"מ בתורה, שהברכה והקללה, רק יפתח בשיום דבריו על לשה לסיים בתורה, והפך הסדר. (מזה תולי ים שתך למהג בני ישראל לסיים תמרוסיהם בדבר טוב) ועל כן משה בשעה שהיה מסיים את דבריו בתורה ועל הברוך. [5] וברשה דדייק הלשון ונברכו לשני פשוטו כו"ע והתברכו, וכמו לכתיב דם"פ וירא, ודריש ונברכו מלשון מבריך את הנפן (כלאים פ"ז מ"ח), ודריש על רות ונעמה שיהיו מהן מלכים ונביאים, מרות — דוד המלך, ומנעמה אמו של חבקוק יצא חסה ויהוסדק חזקיה ויאשיהו הנביא. [6] וע' מתאר מי ומה הם מסדשות הדברות בתורה, והנה כל השנה דריש בתורה [וכמו שהקשו כהמי נוטה בשבת פ"ה ה' על הלשון יהמי תהרן אחי מ"ע יהמי רקיע הם, ט"י" ם' ונפ"ם פ"ע ויש"נ]. וברשה דקאי על כל מסדשות הבעלי חיים שהם דרות על האדמה ממש, וכן מיהו בלשון חז"ל דקרי לבהמת ומיות נדולי קרקע [עירובין כ"ח ב' וכ"מ]. נם י"ל דקאי על פרטי אדם השוכנים בנקיקי הסלעים וכלומה. ולריכו ק מלת כתיב כל ני' האדמה בלשון הפסוק פ"ם וירא והתברכו בזרעך כל ני' האדמה. [7] נסמך

לְאִתּוֹתָבָא תַּמָּן אֲרֵי־תַקִּוף כַּפְנָא בְּאַרְעָא׃ יא וַהֲוָה כַּד קָרֵיב לְמֵיעַל לְמִצְרָיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יָדָעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת־חֵיזוּ אָתְּ׃ יב וִיהֵי כַּד (נ׳ אֲרֵי) יֶחֱזוֹן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוֹן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן׃ יג אִמְרִי־כְעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב־לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָמָיְכִי׃ יד וַהֲוָה כַּד עַל אַבְרָם לְמִצְרַיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת־אִתְּתָא

שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃ יא וַיְהִי כְּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ׃ יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ׃ יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ׃ שני יד וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה

רשיי

במותה הארץ לבדה ונכוותו שם יכירהו אחר הבריו של הקב״ה שממר לו לכתי אל הארץ כנען ושכשיו מביאו לכתה ממנה : (יא) הנה נא ידעתי . מדרש אגדה עד עכשיו נא הכיר בה מתוך מיעות שבמיצים ועכשיו הכיר בה על ידי מעשה ד״א מנהג העולם שע״י טורח הדרך הוא מתבזה וחלת עמידה ביפיה ופשוטו של מקרא הגה נא הגיע השעה שים לרחמ על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את ועכשיו אנו בחים בין מצים אחרים ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו בחמה יפה . ודומה לו (בראשית יט) הנה נא אחוני סורו נא : (יג) למען ייטב לי בעבורך . יחפץ לי מחמות : (יד) ויהי כבוא אברם מצרימה . היה לו לומר כבואם מצרימה אלא למד שהשמין

תורה תמימה

השיל לה הכתוב ה׳ בסופה , כגון מצרים — מצרימה״) [ביבות י״ג ב׳] .

(יא) הנה נא ידעתי . מכאן דאברהם אפילו בדידי׳ לא אסתביל , שנאמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את , מכלל דמעיקרא לא הוי ידע להּ״) [ב״ב ט״ו א׳] .

יוסף מצ״ע נאו״ע , מצ״כ עמדו סאתים בסלע , וכן הי׳ בשב״ע מומר , אלימלך מחלון וכליון נדולי הדור היו , ימפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל נאו״ע כו׳ , ור׳ יהושע בן קרחה אומר נא משום זה נענשו אלא מפני שהיה להם לנקש רחמים על דורם . והרמב״ם פפ״ה ה״ע ממלכים הכריע כרשב״י , וביאר הדברים ח״ג , ותע״פ שמותר לנאת חוץ מלא תחומיו , שהרי מחלון וכליון שני נדולי הדור היו ומפני נרע נדולה יצאו ותחייבו כליה למקום , טכ״ע , ותימה שלא העיר מכאן שאברהם יצא מא״י נאו״ע מפני הרעב , ות״כ מבואר להיכי למותר לנאת מותר נכו״ע , ונפי״ הלעת נוסף כריב״ק , לפעם ענשם של מחלון וכליון נא הי׳ מפני יציאה זו אלא מפעם אחר , כמבואר , ודו״ק . יד) ע׳ מס״כ ס״פ תצא פפ׳ נא תהיה אצת המת החולה מה שנוצע מכלל זה נדינת . טו) נא נתבאר הכרת הלרשת , להא נא ידעתי מא״ע נאו״ע , ומלרבה , פפעות הלשון הנה נא ידעתי משמע ידעתי מכבר . ונראה לפעם הדיוק הוא מלשון הנה , וע״פ מס״כ לשב״ם פפ׳ ויצא (כ״ע כ״ה) וז״ל , בכל הבר אלא נודע תחלה לומר וכאן , עכ״ל , ובאמת כן מורים הרבה פפוקים , כמו והנה תומים בבטנה , וייקן פרעה והנה חלום , אלא נודע לו זה עד שהקיץ משנתו , וכן לעת חז״ל בכ״מ , כמו במגילה י״ג ב׳ עה״פ והנה היא נאה , מכלל דעד שהתה נאו נאה היא ישו״ם ולפניהו פפ׳ ויצא וכן פרשנו ע״פ כלל זה לרשת נאלה בר״פ תצא פפ׳ הנה הבאתי , ומבואר שם לפניהו פפסוק הבאתי היום וכן יתבאר ע״פ זה כוונת המ״ר פפ׳ נרחמית וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד , מלמד שהי׳ הקב״ה טוה עולמות ומחריבן טוה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי , ולא נתבאר הכרת הלרשת זו אם לא

אָז בָּאָרֶץ׃ ו וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם
וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה
אֵלָיו׃ ז וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם
לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם
וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃ ח וַיִּסַּע אַבְרָם
הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃ ס ט וַיְהִי רָעָב
בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר

בְּבֵן בְּאַרְעָא׃ ו וְאִתְגְּלִי יְיָ
לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן
יָת־אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן
מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לֵהּ׃
ז וְאִסְתַּלַק מִתַּמָּן לְטוּרָא
מִמְּדִנַח לְבֵית־אֵל וּפְרַס
מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית־אֵל מִמַּעַרְבָא
וְעַי מִמְּדִנְחָא וּבְנָא־תַמָּן
מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וְצַלֵּי בִּשְׁמָא
דַיְיָ׃ ח וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל
לְדָרוֹמָא׃ ט וַהֲוָה כַּפְנָא
בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם

רשי

ו בארץ. היה הולך וכובש את הארץ ישראל מזרעו של שם שנאמר לו שם יפלה לכחלקו של שם (ברחשית ט) ומלכי לדק מלך שלם לפיכך ויאמר לו אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לצידך שהם מזרעו של שם: (ז) ויבן שם מזבח. על שבורת הזרע ועל שבורת ארץ ישראל: (ח) ויעתק משם. מהלו: מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל ומלאת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים: מהלה. מהלה כתיב בתהלה נעה את מהל תבוא ות"ל את שלו. ב"ר: ויבן שם מזבח. נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם: (ט) הלוך ונסוע. לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה לאהל במקום אחר וכל מסעיו הנגבה לשכת להדומה של ארץ ישראל ויש לנו יהושלים (פי' ירושלים היתה בחלקו של העולם וסוף ארץ ישראל כ"פ בישעי') שהיה בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל כך המורים שהיו מהלכו. בב"ר: (י) לרעב בארץ.

תורה תמימה

(ח) בית אל וגו'. א"ר אלעזר, לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט[ב] [שם ס"ד ב'].

(י) וירד אברם. ת"ר, רעב בעיר פזר רגליך, שנאמר ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ כנען[ג] [ב"ק ס' ב'].

מצרימה. תניא, רבי נחמיה אומר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה

הנסס אשר עשו, הלא הנו הנרים שניירו, ג"כ שניירו הו"ע למימר ומה ת"ע אשר עשו, הלא לנמדך שכל מי שמקרב את העובד כוכבים ומניירו [בימים הקדמונים ובמקומות שהותר ע"פ המלכות] כאלו ברלו, עכ"ל, ועדיין צריך בחור למה לא אמר אשר ברלו, ואפשר נומר משום לשון עשיה מורה בעלמא על תקון הדבר, כמש"כ ר"פ תנא ועשתה את נפרים וכמש"כ רש"י ר"פ בראשית בפסוק ויעש אלהים את הרקיע, ונכון תפש כאן לשון עשיה שכולל גם ענין תקון, והייט שמקודם לא היו מתוקנים וכמ תקנוס, וזה יותר מכוון מלשון בריאה שיוכח רק על ים מאין, ודו"ק. וע"ע מש"כ בענין זה בר"פ במדבר גם', ואלה תולדות אהרן ומשה וכפ' ואתחנן

(ב) ניצנח בפסוק ושמחתם לפניך וכפ"פ תבוח. יב) ניצנח מעלית נקט, ורומז על המלחמה שהיתה בימי יהושע עם יושבי הרי מקדם לבית אל ונפו ישראל מפני מעשה דעכן (יהושע ז'), והוא הוא המקום שבו התפלל אברהם, וזה עמדה להם לישראל שלא נפלו כולם בשותה המלחמה. ונראה להכוונה לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, כ"ע לעולם יתפלל אדם קף שלא צריך אז לשותה תפלה, כי לא ידע האדם את אשר יהיה בעתיד, אשר יכול להיות שזאת התפלה תגן עליו בשיוה זמן מן הזמנים, וכמו בתפלה זו לאברהם שהגינה בדורות הרבה בעתיד, והוא משין שכתוב בתפלת שלא לחמך על פני המים כי בדוב הימים תמלאט. יג) ועיין בב"ב ג"ל ג' וב' מן יונתן

פַּרְעֹה גּוּבְרִין וַאֲלִוִיאוּ יָתָהּ וְיָת־אִתְּתֵהּ וְיָת־כָּל־דִּילָהּ׃ א וְסַלִּיק אַבְרָם מִמְצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילָהּ וְלוֹט עִמָּהּ לְדָרוֹמָא׃ ג וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בְּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא׃ ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹהִי מְדָרוֹמָא וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ

אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם׃ יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ יט לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃ כ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ יג א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃ ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃ ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל

עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלָה

רש"י

ויעלהו. כתרגומו ומלויה: (א) ויעל אברם וגו' הנגבה. לבוא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך וסוע הנגבה לפי המורים ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לפון הוא מהלך שהארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: (ב) כבד מאד. עשיר מקנה: (ג) וילך למסעיו. כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים למדן דרך ארץ שלא ישנה מדת מהכסניא שלו. ד"א (בי"ר) בחזרתו פרע הקפותיו: מנגב. לארץ

תורה תמימה

ראתן[יז]) ובו לקה פרעה, שנאמר וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו[יח]) [יהושלמי כתובות פ"ז ה"ח].

(כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו. א"ר יהושע בן לוי, בשביל ארבע פסיעות שלוה פרעה לאברהם נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה, שנאמר ועבדום וגו' ארבע מאות שנה[יט]) [סוטה מ"ו ב'].

יג (ב) ואברם כבד וגו'. תניא, רבי נהוראי אומר, התורה מכבדתו לאדם ומשבחתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנתו, וכן אתה מוצא באברהם אבינו ששבח את כל התורה, ומה כתיב בו', בנערותו הוא אומר ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, ובזקנתו הוא אומר (ז' חי) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל[א]) [ירושלמי קדושין פ"ד ה"ב].

(ג) וילך למסעיו וגו'. אמר רב יהודה אמר רב, מניין שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, שנאמר עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה, ור' יוסי ב"ר חנינא אמר, דכתיב וילך למסעיו, מאי ביניהו, אכסניא דאקראי איכא ביניהו[כ]) [ערכין ט"ז ב'].

מפסוקות שכתובים, אבל סיכת שבועת ליט משם נדבר י"ע דבם אין נשמעים. יח) מפרש נשנני כתובות ע"ז ב' דהוא מין ארץ כמות, ובלשון יוני פירושו כל מין מזלה מאכרי הלחם. יט) נרמלה דדרים מדלת כתיב וינגע ה' את פרעה ואת ביתו נגעים גדולים, אבל נגעים גדולים ואת ביתו משמע לאותו נגע שנגעים המייכים לביתו, וביתו זו אשתו. כ) אין הכוונה דעיקר השעבוד ד' מאות שנה מי נשביל ההבטיח, דהא אברהם לא חשב זה מלומה, ועוד דעיקר השבה מהשעבוד מבואר לקמן בפרשה (י"ל י"ד), אלא ר"ל שזכה פרעה שיתשעבדו לו ולא למלך אחר, ועי' בחג"ג. ומה שתפס המספר ד' פסישות הוא משום דעיקר מצות הבטיח היא ד' פסישות [ד' אמות]. —

והנה מבואר מכאן דהבטיח ע"י שליח הוי כמבוה בעצמו, שהרי פרעה לוהו לאברהם ע"י אנשים וקרי לי' הבטיח, וכן ים להביא ראי' לזה מגמרא דמ"מ פ"ו ב', כל מה שעשה אברהם להמלאכים בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וחזינן שם שאברהם הוסך עמה לשלחה — וה' הוסך לפייסה, ואי ס"ד דמדינא מחויב בעצמו א"כ אמאי רבותי', אלא דמדינא דשלי ע"י שליח, וזהו לגודל חביבותי' לאותיתים הלך בעצמו ולכן קיבל שכר. ולא ראיתי להפוסקים שיזיכו בזה.

א) ועיין לפניו בפ' חיי בפסוק ואברהם זקן מבניו למוד החורה את אברהם, וע"ש מעניו דדשם זו לפניו ס"פ תנחומא בפסוק למען תשכיחו. ב) פירש"י למ"ד אמר ר' שם מהלה בתחלה מצמע מהכניא דקבוע

כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד׃ יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָהּ
שָׂרֵי פַּרְעֹה וְיִהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה
וְהֻקְּחָה הָאִשָּׁה בֵּיתָה פַּרְעֹה׃
יג וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ
צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת
וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים׃ יד וַיְנַגְּעוּ יְהוָה׀ אֶת־
פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־
דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם׃ טו וַיִּקְרָא
פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי
אִשְׁתְּךָ הִוא׃ טז לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי
הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה
הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃ יז וַיְצַו עָלָיו

אֲרֵי־שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא׃ יב וְהָוֹ
יָתָהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבְּחוּ
יָתָהּ לְפַרְעֹה וְאִתְּבָרַת אִתְּתָא
לְבֵית פַּרְעֹה׃ יג וּלְאַבְרָם
אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲוֹת לֵהּ עָאן
וְתוֹרִין וְחַמָּרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן
וְאָתָנָן וְגַמְלִין׃ יד וְאַיְתִי יְיָ עַל־
פַּרְעֹה מַכְתָּשִׁין רַבְרְבִין וְעַל־
אֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ עַל־עִיסַק שָׂרַי
אִתַּת אַבְרָם׃ טו וּקְרָא פַּרְעֹה
לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה־דָּא עֲבַדְתְּ
לִי לְמָא לָא־חַוְיְתָא לִי אֲרֵי
אִתְּתָךְ הִיא׃ טז לְמָא אֲמַרְתְּ
אֲחָתִי הִיא וְדָבְרִית יָתָהּ לִי
לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר
יְאִיזֵל׃ יז וּפַקִּיד עֲלוֹהִי

רשי

מותה בהיכה וע"י שהכעיו את המכס פתחו ורפו מותה: (טו) ויהללו אותה אל פרעה. הללוה ביופיה לומר הגונה זו למלך: (טז) ולאברם היטיב. פרעה בעבורה: (יז) וינגע ה' וגו'. במכת רפאן נקה שהמכות קשה לו (ב"ר): ואת ביתו. כהרגומו ועל עם ביתיה (ומדרשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו ברש"י ישן): על דבר שרי. על פי דבורה לומרת למלך כך והוא מכה: (יט) קח ולך. לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך תלוי אמר לו לך ואל תעמוד שהמצריים שטופי זמה הם שנא' (יחזקאל כג) וזרמת סוסים זרמתם: (כ) ויצו עליו. על תודותיו לשלחו ולשמרו:

תורה תמימה

(טז) ולאברם וגו'. א"ר חלבו, לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר ולאברם היטיב בעבורה[טז] [ב"מ נ"ט א].

(יז) וינגע וגו'. מלמד שעל עון גלוי עריות נגעים באים[יז] [ערכין ט"ז א].

נגעים גדולים. תניא, כ"ד מיני שחין הן, ואין לך קשה מכולן ושהאשה קשה לו אלא

ע"פ הכלל הנזכר להלשון הזה מורה על התחדשות הדבר מה שלא היו' עד כה, וע"כ הפירוש והנה מוב שנתחדש נפשעם לבר שהוא מוב מה שלא היו מתחלה, ואף הכא בענין שנפיטנו יתבאר נ"כ ענין דרמעא זו פ"פ כלל זה הגה נא ידעתי משמע לך עתה נודע לי, ולו"ק. וסבת ההכרח עתה י"ל ע"פ מ"ש בתנחומו שעברו בנהר ורמה בו פניה, ומיו שהתריך טוד. טז) ועפ"י להלשון היפיב קאי על פרעה, לך הן כל הטובות מהקב"ה מתנגלות וכלות בתמצעות מלאים, ונפי' ג"כ למש"כ מהרש"א להגמרא מפרש להיפיב קאי על הקב"ה, כי בתמת מין פשם הכתוב מורה כן, ונפי מש"כ הענין מבואר בפשיטות. יז) נלמורה לי מכלן הוא"ל דעשים בחים נם על ניתו כמו הכא לכתיב ויעש ה' את פרעה ואת ביתו, וי"ל דשה לן רחי' מכלן, יען שנם ניתו על פרעה היו חמשים במאורע זו כדמשמע מפשמות

אֲנָתָא: פ הֲלָא כָל־אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרֵשׁ כְּעַן מִלְוָתִי
אֲנָא לְצִפּוֹנָא וְאַנָא לְדָרוֹמָא וְאִם־אַתְּ לְצִפּוֹנָא
לְדָרוֹמָא וְאִם־אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצִפּוֹנָא: י וּזְקַף־לוֹט
יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־כָּל־ מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלֵּהּ בֵּית־
שַׁקְיָא קֳדָם חֲבָלוּת יְיָ יָת־ סְדוֹם וְיָת־עֲמֹרָה כְּגִינְתָא־
דַיְיָ כְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מָטֵי לְצֹעַר: יא וּבְחַר־לֵהּ לוֹט
יָת־כָּל־מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל לוֹט מִלְקַדְמִין וְאִתְפְּרָשׁוּ גְּבַר מִלְוָת

ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא
מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימְנָה וְאִם־
הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה: י וַיִּשָּׂא־לוֹט
אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן
כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי ו שַׁחֵת יְהוָה
אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה
כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר:
יא וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן

רשי

בקלסתר פניהם: (ט) אם השמאל ואימנה. בכל מאר השב (ויחב) לא תתרחק ממך ותעמוד לך למנן וגעזר ואוף דכר תורף לו שמאל ויסמע תברם כי כשבה תחיו וגו': ואימנה. לימין את עלמי כמו ואשמאילה לשמאל את עלמי וש"ת היה לו ליוקך ואימינה כך מליטו במקום אחר (ס"ב יד) אם את להמין ואין נקוד לסימין: (י) כי כלה משקה. ארץ נחלי מים: לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה. היה לאחו מיסור: כגן ה'. לשלומת: כארץ מצרים. לדעיש (ב"ב): בואכה לצער. עד לצער ומ"ש דורשי לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכותם במס' סיניות: (יא) ככר. מיסור כהרגומו: מקדם. נסע מאצל אברם (ממזרחה) והלך לו למערבו של אברם ממלא טפח ממזרח למערב. ומדרש

תורה תמימה

(י) וישא וגו'. א"ר יוחנן, כל הפסוק הזה על שם עבירה נאמר, וישא לוט את עיניו — כמו ותשא אשת אדוניו את עיניה (פ' וישב), וירא — כמו וירא אותה שכם בן חמור (פ' וישלח), את כל ככר הירדן — כמו כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (משלי ו'), כי כולה משקה — כמו אלכה אתרי מאהבי נותני וגו' שמני ושקויי (הושע ב')[1] [נזיר כ"ג א'].

כארץ מצרים. תניא, אין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר כגן ה' כארץ מצרים[1] [כתובות קי"ב א'].

עשיר נתעשר גם הוא, ועל זה מרמז הכתוב וגם נטה אהלו את סדום כי' וגו', אבר לכאורה הכתוב ההולך את אברם מיותר, דהא כבר ידעינן שהלך עמו. [1]) הכה אף אם נאמר שפט הכתוב יתפרש גם כפשוטו, אכן י"ל דמייק למה זה לא רצה נוח את כל הלוה על הכה, ועם זה מדברי הדרשות נבוון להנות את הקונקל במקונקל, כלומר, שמי שידוע למקונקל ומנוכה במעשיו לו במדותיו תוכין בו עד מעשים מכוערים, כמ"ש בב"ב ק"ם ב', יש"ש, וכהאי גונא כתב הרמ"ם בפירושו לנדרים ס"ד ע' ב"מ בגמרא שם כל מקום שנאמר גיס נפשו יחוסים לגאי תלן ואנירים, דהוה משום שהיו יחוסים לבעלי מדות מגונות תוכין כל עניו מחטוקת וכעלי מדות מגונות תוכין כל עניו מחטוקת

בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃
ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם
בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם
יְהוָה׃ שלישי ה וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־
אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃
ו וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת
יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ
לָשֶׁבֶת יַחְדָּו׃ ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי
מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט
וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃
ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא
תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי
וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ׃

בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
עָי׃ ד לַאֲתַר מַדְבְּחָא דִּי־עֲבַד
תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצַלִּי תַמָּן
אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ה וְאַף לְלוֹט
דְּאָזֵיל עִם־אַבְרָם הֲוָה עָאן
וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין׃ ו וְלָא סוֹבַרַת
יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא
אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנֵהוֹן סַגִּי וְלָא
יְכִילוּ לְמִיתַב כַּחֲדָא׃ ז וַהֲוַת
מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְּעִירֵהּ־דְּ
אַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ־דְּ
לוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרָזָאָה בְּכֵן
יָתִיב בְּאַרְעָא׃ ח וַאֲמַר אַבְרָם
לְלוֹט לָא־כְעַן תְּהֵי מַצּוּתָא
בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעֲיָתִי וּבֵין
רַעֲיָתָךְ אֲרֵי־גוּבְרִין אֲחִין

רש״י

מלרים בדרומה של ארץ כנען׃ (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם . ומשם קרע שם אברם בשם ה׳ . וגם ים לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה׳׃ (ה) ההולך את אברם . מי גרם אותה לו זאת העיכבו עם אברם׃ (ו) ולא נשא אותם . לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם ולשון קצר הוא וכיוצא עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר׃ (ז) ויהי ריב . לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים כתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל וכהיתר לומר וכהנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין . (כ״ר)׃ (ח) אנשים אחים . קרובים ומדרש אגדה דומין

תורה תמימה

(ה) וגם ללוט וגו׳ . אמר לי׳ רבא לרבה בר מרי , מנא הני מילי דאמרי אינשי בתר מרי נכסי ציבי משוך[2] , אמר לי׳ , דכתיב וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים[3]) [ב״ק צ״ג א׳] .

דקטוע , אבל מכאן ואילך כגון שנקרא לו בפסוקו כגון שנקרא עליו תמה מותר לנגוע , ונמ״ד מן ויצא לפסעיו אפילו מכאן ואילך לית לן בנשוע , אע״ג , ואין זה מבואר כל צרכו , כי אם בתמת בפסעיות הללו ויצא למסעיו אפילו מכאן ואילך , ג״כ מאי פעמא דמ״ד דלא ס״ל כן לחרי למפורש כתיב ואילך למסעיו , ונם בכלל זיטו מבואר היפה במשמע הללו ואילך למסעיו אפילו מכאן ואילך , אבל נוקא פירושו הו״א למעלה דילוף מן ואילך למסעיו סמיך על הדרשה לחיתא במ״ר כאן פרשה מ״ש , ואילך למסעיו , במשעות שהלך בהן חזר , ופשט הדרשה למדייק לוקי שם שלו , ודרש על שבבר הלך בהן בנסעו למלרים , ולפי״ז מבואר שמשם לחנות בכל מקום ומקום שכבר הלך בהן , ומבואר אפילו מכאן ואילך , ומאן דלא יליף מן ואילך למסעיו לא מדייק כן , וס״ל דסוף מעין הללו אלא מסעי בני ישראל , וע׳ במ״ר כאן ס״פ מ׳ . [2] ציבי היא זיעה שמנה [ע׳ תוכן קכ״ד ג׳ הנוגע בציב היינו ממנו] , וכ״ל הנוגע במשוך בשמן נעשה משוך גם הוא . [3] משל הוא לנוגע שהי׳ אברהם שהי׳

בְּמִצְוָתָהוֹן וְחַיָּבִין בִּגְיָרָתְהוֹן
קֳדָם־יְיָ לַחֲדָא : יד וַיְיָ אֲמַר
לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפְּרַשׁ־לוֹט
מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וְחֲזִי
מִן־אַתְרָא דְּאַתְּ תַּמָּן לְצִפּוֹנָא
וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא
וּלְמַעַרְבָּא : טו אֲרֵי יָת־
כָּל־אַרְעָא דְּ־אַתְּ חָזֵי
לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיָךְ עַד־
עָלַם : טז וְאֶשַׁוֵּי יָת־בְּנָיִךְ
סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא כְּמָא דְּ לָא־אֶפְשַׁר לְגֶבֶר לְמִמְנֵי יָת־

לַיהוָה מְאֹד : יד וַיהוָה אָמַר אֶל־
אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא
נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה:
טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:
טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־

רש"י

בממונם : לה' מאד . יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו : (יד) לחבי הפרד לוט . כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורם ממנו . (ולעיל שהיה לוט מלוי וכתיב וירא ה' אל אברם בחזותו שעה כשר היה וק"ל) : (טז) אשר אם יוכל איש . כשם שמי שמפשר בעפר לעשות כך זרעך לא ימנה :

תורה תמימה

רעים וחטאים. רעים אלו לאלו, וחטאים — בגלוי עריות[ב] [ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג].
לה' מאד. אמר רב יהודה, לה' — זו ברכת השם, מאד — שמתכוונים וחוטאים[ג].
במתניתא תני, לה' זו ברכת השם, מאד — זו שפיכות דמים, שנאמר (ס"ב כ"א) גם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד[ד] [סנהדרין ק"ט א'].
לה' מאד. אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, רעים וחטאים בעוה"ז, לה' מאד — לעתיד לבא[ה] [ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג].
(יד) **וה' אמר וגו'.** א"ר אלעזר, מקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים, שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים, [וכתיב בתרי'] וה' אמר אל אברם וגו' [שא נא עיניך וראה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה וגו'][ז] [יומא ל"ח ב'].
(טז) **כעפר הארץ.** [תניא, אע"פ דבעלמא דברה תורה לשון נוטה][ו], אבל מה

ומתניתת פליגי בה, דלשון סיפא דקרא לסוסף מפא יותר גדול קאתי, ולדעת רב יהודה חפשים בממונם יותר גרוע שהוא רע לשמים ורע לבריות, ותנא דברייתא סבר דממון ישנו בהשבה, מפ"ל חפשים בנופן, וגרוע יותר. יב) מולי דרים כן משום דבענין קרוב לזה כתיב ונא תחפיל את האדון (פ' תצא) וכמו וחפשתי לנלוסים נני יוסף. יג) ר"ל חפשים להכעיס, וכמ"ש בסנהדרין ק"נ כ' שמאר חמון כלום אני שמה אלא להכעיס את בוראי. יד) עיין מפ"כ לעיל אות י"ח ולפפשר לנדף הדבריס לכאן. טו) עיין מפ"כ לעיל אות ס'. טז) לפירש"י הוי הבאור במקום שהקב"ה מקלל את הרשעים שם הוא מברך את הצדיקים, וכבר הציר המהבר"ם ז"ל שאין המאמר מוכל פירושו, כי מה הוא פירוש הנשון אחה למד, ועי"ש מה שהאריך ופירש בהופן אחר, וגם פירושו הינו מתקבל ברחבה כפי שיתבאר להמעיין. ולי נראה להכוונ ע"פ מ"ש בפ"ב קי"ח כ' דיהושע וכלב נשלו חלקם של מרגלים לכתיב (פ' שלח) ויהושע וכלב היו מן האנשים, מאי היו, תלמוד לומר ממש והא כתיב קרא אחריני וכו', אלא אחיו מחלקם. והנה גם בכאן ענין הברכה היא נתינת הארץ לאברהם ולזרעהם לאברהם ולזרעו, ונפי"ז הוי הכוונ מקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים, כלומר אעפל הקב"ה חלקם של הרשעים ונתנו לאברהם ולזרעו, וזה הוא הענין, ישן שתקללוני הרשעים נכן נתברך ונתעשר חלקו של אברהם, ודו"ק. וע"ש מפ"כ דרשת קרונה לענין דרשת זו לקמן בפ' וירא בפסוק התכסה מני מאברהם ושם בפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו (י"ח, י"ז ו"ט). יז) כמו שמע ישרחל אתה עובר היום לרשת גוים גדולים ועצומים

(בראשית תו"ת) **מזית**

אָחִיו׃ יג אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן אֲחוֹהִי׃ יג אַבְרָם
וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־ בְּאַרְעָא־דִכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב
סְדֹם׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים סְדוֹם׃ יג וֶאֱנָשֵׁי דְסְדוֹם בִּישִׁין

רש״י

מגדה הסיע עמו מקדמות של שוס אמר לו אפשי לא בחברם ולא במעלליו׃ (יב) ויאהל. נטה אהליו לרועיו ולמקנהו עד סדום׃ (יג) ואנשי סדום רעים. ופעם״כ לא נאמר עוד מלשון עתיק. ורבותינו (יומא לח) למדו מכאן (משלי ט) שם רשעים ירקב׃ רעים. (סנהדרין קט) בגופם׃ וחטאים.

תורה תמימה

(יב) ויאהל עד סדום. תניא, רבי נהוראי אומר, אין לך אדם מתון בכל הכרכים יתר מסדומיים, שבן מצינו בלוט שחזר על כל ערי הככר ולא מצא מתונה כסדום, שנאמר ויאהל עד סדום[1] [תוספתא שבת פ״ח].

(יג) ואנשי סדום רעים. אמר לי׳ רבינא לההוא מרבנן, מנא הא מילתא דאמור רבנן ושם רשעים ירקב, אמר לי׳, דכתיב ויאהל עד סדום וסמיך לי׳ ואנשי סדום רעים וחטאים להי מאד[2] [יומא ל״ח ב׳].

רעים וחטאים. אנשי סדום אין להם חלק לעוה״ב, שנאמר ואנשי סדום רעים ורעים בעוה״ז וחטאים לעוה״ב[3] [סנהדרין ק״ז ב].

רעים וחטאים. אמר רב יהודה, רעים בגופם כדכתיב (פ׳ וישב) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים, וחטאים בממונם, כדכתיב (פ׳ תצא) והיה בך חטא[4]. במתניתא תני, רעים בממונם, כדכתיב (פ׳ ראה) ורעה עינך באחיך האביון, וחטאים בגופם, כדכתיב (פ׳ וישב) וחטאתי לאלהים[4] [שם ק״ט א׳].

שנאה מרץ סדום במעלתה עין ה׳ נאילנות ונארץ מצרים נזרעים. [1] לא נתאוה מיכיי היתה לגניד שנחס על ממני סדום, ולפי קשה שפתח בממני סדום וסיים בעיר סדום, ובגר״מ הניח במקום יתר מסדומיים -- יתר מסדום, ועדיין צריך בעיון, ומפרשי התוספתא פירשו מתון ליתות ורשיעה, כמו מרץ מלחה מתרגמינן לרעת מתוקתא, וגם עם פירוש זה עדיין אין הענין מבואר.

ונראה להניח שוד במקום אחד — אחמה, ויש המשך הלשון אין לך אחמה מתוקתא [נחל] בכל הכרכים יתר מסדום, ויליף כן מן הלשון כי כולה משקה, ומעתה מבואר הענין אחד. [2] בגמרא מפרש שמקומד שמלוט מנה״מ לחמור רבנן ושם רשעים ירקב, אמר לי׳, הא כתיב ושם רשעים ירקב (משלי י׳), אמר לי׳, מדמוריתא מנ״ל, אמר לי׳, דכתיב ויאהל עד סדום. ומכה לא נתפרש מה דעתי׳ דהמקשן בדעת הגמ׳, ואם נעלם ממנו הפסוק, ומו נפי מה שלמו מפרשין לכוונת הרמי׳ שצריך לזכרו נרעה, היפך ממה שמזכירין לגדיק לברכה, ק״ל מאי רמי׳ מן הפסוק ושם רשעים ירקב, להחם הכוונה בשתמת שמשם של רשעים ירקב, אבל אינו ענין להמקום בעת הזכרת שמם. ולבן נראה לכוונת הגמ׳ שאמר הלשון שם רשעים בעת שמזכירין הרשע שאמר הלשון שם רשעים ירקב, אמר לי׳ ומה כתיב ושם רשעים ירקב, וכוונת התשובה היתה שמפרש הפסוק דמשלי הנ״ל המתחיל זכר לגדיק לברכה ושם רשעים ירקב, כלומר זכר לגדיק לברכה, כשמזכירים הגדיק מברכים אותו, וכשמזכירין שם רשעים — ירקב, יזכירהו בלשון קללה, כאלו שמו וזכרו תכוד וירקב, והוסיף לשלמו מדעתו״ת מנ״ע, והשיב לו מפסוק שלפניו.

אמנם צריך עיון איפה מרומז בלשון ואנשי סדום רעים וחטאים הא שצריך להזכירו בלשון קללה, כי הלא בלשון רעים וחטאים נגד מיו מרומז לשון קללה, ויתכן לומר ע״פ הדרמא שבסמוך רעים וחטאים, רעים בשה״ת וחטאים לשה״ב, מכאן שאנשי סדום אין להם חלק לשה״ב, ועיין מש״כ בסמוך, הרי בלשון זה מזכירים לוחם לקללה שאין להם חלק לשה״ב. וע״ל הפשט הכוונה לברכה ולקללה כאן — לשבח ולגנאי, ועי׳ רש״י ריש פ׳ נח. [3] ללשון רע וחטאת לפעמים הם בלשון שוה, כמו ויוסף רעה רמה (קהלת ז׳), וכמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ״ש ל׳), ומכיון לכתיב רעים וחטאים לה׳ הכוונה שהם נפעמים בידי שמים, והיינו שהפשע נפשה בשה״ב. וע׳ מש״כ לעיל ס״פ נראשית נפ׳ לא יהון רוחי בשלם ובפ׳ נח נפ׳ ויתם את כל היקום מש״כ בענין דרשות כאלו. [4] בענין לימוד תשלומי נזק וכולם שכיר מייני. [4א] פירש נפ׳ עיון יעקב דרך יהודה ומתניתא

מַלְכָּא־דְבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא
דְאֶלָסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא
דֶעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דַעַמְמִין׃
ג סָדָרוּ (נ״י עֲבַדוּ) כָּרָבָא עִם־
כֶּדֶר מַלְכָּא דְסָדֹם וְעִם־
בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַעֲמֹרָה שִׁנְאָב
אַדְמָה דַּאדָמָה וְשֶׁמְאֶבֶר
מַלְכָּא דִצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְבֶלַע
הִיא צֹעַר׃ ג כָּל־אִלֵּין
אִתְכַּנְשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלָיָא
הוּא אִתַּר יַמָּא דְמַלְחָא׃
ד תַּרְתֵּי עֲשַׂר שְׁנִין פָּלְחוּ יָת־
כְּדָרְלָעֹמֶר וְתָלַת־עֲשְׂרֵי שְׁנִין
מָרְדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֲשְׂרֵי שְׁנִין
אֲתָא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא
דְעִמֵּה וּמְחוֹ יָת־גִּבָּרַיָּא דִי־
בְעֵשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְיָת־
תַּקִּיפַיָּא דְּהֵמְתָא וְיָת־
אֵימָתָנֵי דִּבְשַׁוֵה קִרְיָתָיִם׃
ו וְיָת־חוֹרָאֵי דִי־בְטוּרְהוֹן

שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר
מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃ ב עָשׂוּ
מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־
בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ו מֶלֶךְ
אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים צבוים ק׳
וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־אֵלֶּה
חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הִוא יָם
הַמֶּלַח׃ ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא
כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ
אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנָיִם וְאֶת־
הַזּוּזִים בְּהָם וְאֶת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה
קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר

רש״י

מלך גויים. מקום ים שמתו גויים על שם שנתקבצו שמה מכמה לאומות ומקומות והמליכו מלך עליהם ומתו הנדעל (ב״ר): ברע. רע למעשיו ורע לבריות: ברשע. שנתעלה ברשע: (ב) שנאב. שונא אביו שבמעיו: שמאבר. שם אחר לשוף ולקפוז ולמרוד בהקב״ה: בלע. שם העיר: (ג) עמק השדים. כך שמו על שם שהיו בו שדות הרבה ומדרשי אגדה ים הרבה: הוא ים המלח. לאחר זמן כשבא משה היה לתוכו ועשאה ים המלח ומדרש אגדה לומר שנתקבצו הלוזים שבזבוזיו וממכו יהושע לתוכו: (ד) שתים עשרה שנה עבדו. חמשה מלכים הללו את כדרלעומר: (ה) ובארבע עשרה שנה. למדנו מן כדרלעומר לפי שהוא היה בעל המעשה ככתוב בשובי הקורה: והמלכים. הלה שלשה מלכים: הזוזים. הם זמזומים: (ו) בהררם. בהר שלהם:

תורה תמימה

כדרלעומר. כדרלעומר שם אחד הוא, ואע״פ דפסיק להו ספרא בשתי תיבות, אבל בשתי שיטין לא פסיק להו[1] [חולין ס״ה א׳].

(ו) **ואת החורי.** תניא, למה נקרא שמו הורי, אמר רב שמואל בר נחמני א״ר יונתן,

---

מלחמות נשלם, והכתוב לא בא למחוק תולדת נברם, וכיון שמלחמה הראשונה שנזכרה בתורה היתה מלחמת מרבעה מלכים [וכמ״ש בתחומא חרב פתהו דשעיה תנו ד׳ מלכים, תמרפל וכו׳] נמצא דממרוד ע״כ הוא תמרפל שהתחיל, ואחד הוי שם העצם ואחד שם התואר, ומר כדלתיו לי׳ ואמר כדלתיו לי׳, וע׳ בפי׳ הרא״ם. [1] יש להעיר מה הכרח הוא זה,

עֲפַר הָאָרֶץ גַּם זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ יז קוּם
הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי
לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃ יח וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא
וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן
וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ
יד רביעי א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־

עַפְרָא דְּאַרְעָא אַף בְּנָיְךָ לָא
יִתְמְנוֹן׃ יז קוּם הַלִּיךְ בְּאַרְעָא
לְאָרְכַּהּ וְלִפְתָיֵהּ אֲרֵי לָךְ
אֶתְּנִנַּהּ׃ יח וּפְרַס אַבְרָם
וַאֲתָא וִיתֵב בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא
דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא־תַמָּן מַדְבְּחָא
קֳדָם־יְיָ׃ א־וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל

רש"י

(יח) ממרא. סם תמם׃ (א) אמרפל. הוא נמרוד שנאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש (ב"ר)׃

תורה תמימה

שאמר הקב"ה ושמתי את זרעך כעפר הארץ אינו לשון נוזמא[יח] [ספרי פ' דברים].

(יז) קום התהלך. תניא, המוכר שביל לחבירו כיון שהלך בו קנאו, מאי טעמא, דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה[טו] [ירושלמי קדושין פ"א ה"ב].

לארכה ולרחבה. תניא, אמר לי' הקב"ה למשה, חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרי כמה פעמים נגליתי על האבות ולא הרהרו אחר מדותי, אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, וכשביקש מקום לקבור את שרה לא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחר מדותי[ג] [סנהדרין קי"א א'].

יד (א) ויהי בימי אמרפל. א"ר לוי ואיתימא ר' יונתן, דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה, כל מקום שנאמר ויהי ביטי — אינו אלא לשון צער, ודכותה ויהי ביטי אמרפל — כתיב בתרי' עשו מלחמה[א] [מגילה י' ב'].

אמרפל. פליגי רב ושמואל, חד אמר נמרוד שמו ולמה נקרא שמו אמרפל, שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש, וחד אמר אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד, שהמריד את העולם כולו עליו במלכותו[ב] [עירובין נ"ג א'].

ונצורות בשמים (פ' עקב). יח) ו"ן סעם הדבר שכאשר היו נוזמת מפני לכיון להכתוב מפרש מח"כ אשר אם יוכל איש למנות וכו', הרי להסיקם הוא ממם כשמוסו, וע' תמ"כ ריש פ' דברים בפסוק פרים גדולות ונצורות בשמים. יט) והוכח ענין זה גם בגבני ב"ב ק' ע', לך בשמי לשון נזוזת לפסוק שלפניו, וכן השתקנו מירושלמי, ומבואר בגמרא שם להיינו רק בשביל שלכרמים שמיוחד להלך, אבל בשאר דרך המיוחד קלת להשמים אחר אינו נקנה בהיעון רק בחזקה, ומכ"ש שדות וקרקעות, ועפ"ש לכאן אמר הקב"ה קום התהלך בארץ וגו' כי לך אתננה, לך אין הכוונה שבהליכה הזאת תהי' משום קנין אלא משום הבטחתי' לאברהם קאמר לי' כן, כדי שיהי' זה לכתב לבניו, כלומר, אלא יהי' רשות לבעל הדין למנוע בירושת ישראל את הארץ נומר שהן נוחלין אותה, לכן הקדים הקב"ה להתיל אותה לו משורש, ואז כשירצו ישראל את הארץ ילכו בתורת ירושה, וע' בפרשי דין זה בחו"מ סי' קפ"ב.

ב) מאמר זה בא בתשובה על דברי משה שאמר להקב"ה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע

וַעֲמֹרָה וְנָפְלוּ־תַמָּן וּדְאִשְׁתָּאָרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ׃ יא וְשִׁבוּ יָת־כָּל־קִנְיָנָא דְסְדוֹם וְעַמֹּרָה וְיָת־כָּל־מֵיכְלְהוֹן וַאֲזָלוּ׃ יב וְשִׁבוּ יָת־לוֹט וְיָת־קִנְיָנֵהּ בַּר־אֲחוּהִי דְאַבְרָם וְאָזְלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם׃ יג וַאֲתָא מְשֵׂיזְבָא וְחַוִי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְעָנֵר וְאִנּוּן אֱנָשֵׁי קְיָמֵהּ דְאַבְרָם׃ יד וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אֶשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרִיז יָת־עוּלַמֵּהּ יְלִידֵי בֵיתֵהּ

וַיִּפְלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה נָסוּ׃ יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃ יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃ יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם׃ יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ

רש"י

מסם מדמה לפיט שלא בזין. ומדרש אגדה שהיה העיט מונבל בהם ונעשה גם למלך סדום שיצא ממם לפי שהיו בתומת מקומן שלח היו ממעיטין שניהל לאברהם מאור כשדים מכבזן הסם וכיון שיצא זה מן החמר המעיט בתברהם למפרע (ב"ר): הרה נסו. להר נסו. הרה כמו להר כל תיבה שבריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"ח בסופה. ויש חילוק בין הרה להברה שה"ח שבסוף התיבה שומדת במקום למ"ד שבריחשה תבל (ס"ח ז) היא שומדת במקום למ"ד ונקודה (ס"ח לנקוד) פת"ח תחתיה ותרי הרה כמו להר לו כמו אל הר ושיו מפרש לשיזה הר אלא שכל אחד גם בתחר מלא הר תהלה וכשהוא טעון ה"ח ברחשה לכתוב הברה לו המדברה פתרוש כמו אל ההר לו כמו להר (להר) ומשמע לשותו הר הידוע ומפורש בפרשה: (יב) והוא יושב בסדום. מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: (יג) ויבא הפליט. לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיבר הרפאים ושם כשאר שלח הרגוהו אברהם ואבישיו כשכתו הרפאים בעשתרות קרנים הנשומה ומדרש ב"ר זה עוג שפלט מדור המבול ושם מיתר הרפאים שנאמר הרפאים היו בארץ וגו' ומחטיון שיברג אברם ויאמר לת ברה: העברי. שבא מעבר הנהר (ב"ר): בעלי ברית אברם. שכרתו עמו ברית (ס"א ד"ח שהשיאו ט עלה על המילה כמו שמפורש במקום אחר): (יד) וירק. כתרגומו וחריח וכן [ויקרא כו] והריקותי אחריכם חרב מזדיין באחריכי עליכם וכן [שמות טו] תריק אחיי וכן [תהלים לה] והרק חנית וסגור: חניכיו. תגכו כתיב (ס"א קרי) זה לשיעזר שחנכו למעלת ושיא לשון התחלת

תורה תמימה

(יג) ויבא הפליט. א"ר יוחנן, זה עוג מלך הבשן שפלט מדור המבול) [נדה פ"א א']. (יד) וירק את חניכיו. רב אסר שהוריקן בתורה, ושמואל אסר שהוריקן בזהב?) [נדרים ל"ב א']. וירק את חניכיו. א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו

[כלומר שלין להם חלק לעוה"ב], ומכין לכתיב בעוג שכאחר מיתר הרפאים, לכן לכתו שכאחר מדור המבול. [וכת הפלים בה"ח כלומר פילוש].

תע"ג, בנעל הטורים פ' נח בפסוק ויפאר לך נח, כתב ח"ג, לך נח—בגמרי"ת עוג, וכרחם לרחם נרמז כן כדי לייסב לין תפאר לומר בגלל שכאחר לים לבד נח וביתו מדור המבול לחרי לכתיב מפורש ושפאר לך נח, לכן רומז שים להמארתו רמז בלשון התורה. ?) טוסח

עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר׃
ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא
קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי
וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר׃
ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ
אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים צבוים ק׳ וּמֶלֶךְ
בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם
מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃ ט אֶת
כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ
גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ
מֶלֶךְ אַלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־
הַחֲמִשָּׁה׃ י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת
בְּאֵרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה

דְּשַׁעְיַרַד מֵישַׁר בְּאַרְזְדִסְמִיךְ׃
עַל־מַדְבְּרָא׃ ז וְתָבוּ וַאֲתוּ
לְמֵישַׁר פְּלוּגַ־דִּינָא הִיא רָקָם
וּמְחוֹ יָת־כָּל־חֲקַל עֲמַלָּקָאֵי
וְאַף יָת־אֱמוֹרָאָה דְיָתֵיב בְּעֵין
גֶּדִי׃ ח וּנְפַק מַלְכָּא דְסָדוֹם
וּמַלְכָּא דַעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא
דַאדְמָה וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִם
וּמַלְכָּא דְבֶלַע הִיא צוֹעַר
וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר
חַקְלַיָּא׃ ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר
מַלְכָּא דְעֵילָם וְתִדְעָל
מַלְכָּא דַעַמְמִין וְאַמְרָפֶל
מַלְכָּא דְבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא
דְאֶלָסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין
לָקֳבֵיל חַמְשָׁא׃ י וּמֵישַׁר
חַקְלַיָּא בִּירִין בִּירִין מְסַקְנָן־
הֵיכָא וַעֲרָקוּ מַלְכָּא־דִסְדוֹם

רש״י

לוֹ פתרון. כתרגומו מיסור ומומר לי שמין לו לגזון מיסור גלגל מיסור של פתרון לוֹ שמו ושל ממרח לגומי שמו ושל ירוח ככר שמו ושל שמים לחבל שמו לחבל הספינה וכן בעל גד בעל שמו וכלם מתורגמין מיסור וכל לחד שמו עליו: על המדבר. לגלל המדבר כמו (במדבר ג) ועליו משא מפסה: (ז) עין משפט הוא קדש. על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להפסק שם על עסקי לוחות העין ושם מי מריבה ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה העמלקי. עדיין לא טולד עמלק וקרא על שם העתיד: בחצצון תמר. הוא עין גדי מקרא מלא (דה״ב כ׳) ביהושפט: (ט) ברדעה מלכים וגו׳. ואעפ״כ נלחמו המועטים להודיעך שגבורים היו ואעפ״כ לא ממעט מברכה מלרדוף לחריפה: (י) בחרת בחרת המר. בחרות הרבה היו שם שטולין

תורה תמימה

שבריחים את הארץ״), ורב אחא בר יעקב אמר, שנעשו בני תורין מנכסיהם״) [שבת פ״ה א׳].

בפסבר לכתוב בבני סיסין. ד) דרים חרי בסיקר מותיות מלמון ריש, וכמו ככם כסב, שלמה שמלה, מנקה נקמה, שוה זועה, שלה עלוה, לגזון עלגיס, גלגל גלגון. וכעניו הוא שהיו יודעין לת סגולת וחכוחת ובבע הארץ בריחה מה רחוי לגדל בה, וכעין מ״ם של סם ס״ם ויטלח שלה בני שעיר שהורי יושבי הארץ לפו טוי עלמת יוקבי רקיע סם שלה שהיו בקיאים ביסודה של ארץ, שהיו אומרים שלה קמה זה לזית, שלה קמה זה לגפנים, שלה קמה זה לתחנים, כלומר, במקום זה

רחוי לגדל זית ובזה גפן ובזה תחנה וכדומה. ועניו הידיעה ברית הוא לגזון מלויי על רוחב והפרזת ידיעה שלפ ברית בלבד תופסיו הידיעה הדרושה והמועלפת, וכעין מ״ם מלויה כוו בסנהדרין ל״ב ב׳ בעלותיו של משיח לכתיב בי׳ והריחו ביראת ה׳ — שיהי מורח ודאין, ופירש״י כשבאים בניו לגזון הוא לך מריח בהם ויודע מי הוא החייב, ומה דל״מ בכולל דרבים זו שלפניהו לדיעה בגלוי מי״ם בס״פ ויצלח (ל״ו כ׳). ה) כלומר, שנפרדו מהחלתם וכמש״כ (פ׳ דברים) ובני עשו יירשוס ולא הורשו

לעבוד

יו וְנַפַק מַלְכָּא־דְסָדוֹם לְקֳדָמוֹתֵהּ דְתָב מִלְמִמְחֵי יָת כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת־מַלְכַיָּא דִי עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְנָא הוּא אֲתַר בֵּית דִּיסָא דְמַלְכָּא׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם אַפֵּיק לְחֵם וַחֲמַר

יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק

רש"י

מן מקום שנמצו מובה ומן קורת חובה על שם עבודת גלולים שנתידה להיות שם: (יז) עמק שוה. כך שמו ותרגומו למיבר מפנא פניו מלילות ומכל מכשול: עמק המלך. בית ריסן המלכה בית ריס ס' שהוא מלשים קניס שהיה מיוחד למלך לפחק שם ומ"ח עמק שהשוו שם כל המומות והמליבו את אברהם עליהם לנשיא מלכים ולקלין: (יח) ומלכי צדק. מ"ח הוא שם בן נח (נדרים לב): לחם ויין. כך עושים ליניעי מלחמה והרחה לו שלין בלבו עליו על שהרג את בניו. ומ"ח רמז לו על המלחות

תורה תמימה

שנאמר (איוב ג') והלילה אמר הורה גבר"א), ורבי יצחק נפחא אמר, שעשה עמו מעשה לילה, שנאמר (שופטים ה') מן השמים נלחמו הכוכבים ממסלותם") [סנהדרין צ"ו א'].

(יח) והוא כהן. א"ר זבריה משום רבי ישמעאל, ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם, כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום, הוציאה מאברהם, שנאמר, וברוך אברם וגו' וברוך אל עליון, אבר לו אברהם, ובי מקדימין ברכת עבד לברכת רבו, מיד נתנה לאברהם"), והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון, הוא כהן ואין זרעו כהן") [נדרים ל"ב ב'].

המות, ולכן מותה המות מחברה בהתיבה בשביל מו בשוף התיבה הרשומה, כמו בגילה הוא (פ' ויצא) במקום בגילה הסוא, עזי וזמרת יה-במקום עזי וזמרתי יה, השמרו לכם פעת בהר במקום מעלות בהר, לא תקח השם של הבניס במקום מעל הבניס, לא יוכל שלחה במקום לשלחה, ויכתב ספר זכרון (מלאכי ג') במקום ויכתב בספר, ידעתי כי כל תוכל במקום כי יכול תוכל, והרבה כהנה, ונם הכא אפשר לומר דהד' ממלת עד משמש נם לתחלת מלת דן, וכמו שכתוב עד דלן, והוא שם מקום שהיה בימי אברהם שנקרא ע"ש אחד מבני נח, ככתוב בפ' נח (י' ז') ובני רעמה שבא ודלן, ובירמיה (מ"ח) הובא המקום הזה בפסוק יושבי דלן, ויחזקאל (כ"ז) בני דלן רכלוך.— ובזה ניחא מה שים להעיר בכתובות י' ב' דמרח שם ולכאורה קשה למה לינו מבית מכלן [שם יהי' הפירוש על דן ממש], אך לפי המבואר לכוון הפסוק אל המקום דלן אין צריכות להבית רחי' מכלן, כיון דהמקום הזה נאמת הי' בעת כתיבתו, ודו"ק. (יא) ואולי המלה מפסחה משום דלפי פשוטו הוי בתור הענין שנתחלק הוא ועבדיו עליהם בלילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן, וכפירש"י בפסוק זה, וה"ב טול"ע ויחלק עליהם הוא ועבדיו בלילה, ומפרש להמלחך

הממונה על הלילה נלחם בעדו, ומסמיך מלחמן ובלילה אמר בורח נגר, ולולי שכונה שחזרו המלחך בורח נגורח במלחמה, וע"ע.

ויותר מזה מרחה לנו נרסיתן בלי כאן הלי שנאמר ובלילה אמר וגו', ונשתרבב הלשון כאן מענין אחר ממ"ש בגדה ט"ו ב' אותו מלאך הממונה על הסריון לילה שמו, שנאמר ובלילה אמר בורח נגר, ולבי תירוק בשוגיא שם תמנת שמוסים לנא נרסיתן זה כאן, יען דעתנו שם למנוח דרשת על פסוק זה לנד אותה דרשת שהשתנו ולא זכרו כלל הדרשת שלפניו. ושוב ראיתי בד"ם מיפחת ס"ם כת"י בחמת אסר כאן הלי שנאמר ובלילה וכו', וב"ה כי הנחני בהשערה אמחית, וכן ניחת זה במנורת המאור במקום שהניח אנדה זו. יב) ר"ל שנלחמו עמו בוכני לילה כמו בסיפרא. יג) לכאורה הלשון צריך תקון קלת, דהא כבר אמר בפשט שנתנה לאברהם מפני שמלכי נדל [הוא שם] הקדים ברכת אברהם לברכת הקב"ה, אך ר"ל הכונה דמקומם מצאר הפשט שנתנה משם ואח"כ מפרש למה נתנה לאברהם ולא לאחר. יד) ואע"פ לנא אברהם מזרעו של שם הוא, ר"ל דהכונה דעל כל בניו הקי, אלון כל זרעו של בניס זולת אברהם, וט' בתום. ובנמרא מפרש שוד ע"פ אנדה זו את הפסוק דתהלים ק"י לדוד מזמור נאם ה' לאדוני, וכתיב בתרי' נפצם ה' וכא יומם מלכים בום נשלם על דברתי מלכי נדל — על דבורו

שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף
עַד־דָּן׃ יט וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם ו לַיְלָה הוּא
וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר
מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק׃ יט וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־
הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ
הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם׃

תְּלַת־מְאָה וְתַמְנֵי עַסַר וְרַדַף
עַד־דָּן׃ יט וְאִתְפְּלַג עֲלֵיהוֹן
לֵילְיָא הוּא וְעַבְדּוֹהִי וּמְחוֹנָן
וְרָדְפִנּוּן עַד־חוֹבָה דִּי מִצְּפּוֹנָא
לְדַמָּשֶׂק׃ יט וַאֲתֵב יָת־כָּל־
קִנְיָנָא וְאַף יָת־לוֹט בַּר־
אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתֵיב וְאַף
יָת־נְשַׁיָּא וְיָת־עַמָּא׃

רש״י

כמיסת האדם או כלי לזומעת שהוא עתיד לעמוד בה וכן (משלי כב) חנוך לנער (במדבר ז) חנכת המזבח (ההלים ו) חנכת הבית ובלע״ם קורין לו לינקמי״ר (פומעריכטען) וברש״י כ״י ליפערייני״ר (טס ערשטען מאהל בויכטן): שמונה עשר וגו׳. (בדיים נב) רבותיו למדו לאליעזר לבדו היה והוא מנין נימנרים של שמו: עד דן. סם השם כתו שרלה שעתידין בניו להעמיד שם עגל (סנהדרין קו): (שו) ויחלק עליהם. לפי פשוטו פרש המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים לחר המדפיס כשנורחים זה לכחן וזה לכחן: לילה. כלומר לחר שהכהו לח נמנע מלהדפם. ומ״ח שהחלק הלילה ובחליו הרחשון נעשה לו נס וחליו השני כשחר וכח לו לחלות לילה של מלרים: עד חובה.

תורה תמימה

בניו למצרים מאתים ועשר שנה, מפני שעשה אנגריא בתלמידי הכמים, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו [נדרים ל״ב א׳].

שמונה עשר ושלש מאות. א״ר אבי בר אבא, אליעזר כנגד כולם, איכא דאמרי, אליעזר הוא, דתושבני׳ הבי הוי [שם שם].

וירדף עד דן. א״ר יותנן, כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו, ראה בני בניו שעתידים לעבוד עבודה כוכבים בדן, שנאמר (מ״א י״ב) וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן [סנהדרין צ״ו א׳].

(שו) ויחלק עליהם לילה. א״ר יותנן, אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם — לילה שמו,

---

רב שהוריקן מן התורה מלמון והכור רק מפני הסרלה שסרלם במלחמה וכמבואר בדרשת הנלחה, וגם ים נפרש שהוריקן בתורה שזרן בדברי תורה שיתעסקו בהלות נפשות, ולפת שמואל שסרלה לסם זהב מלו כדי שלח יתנו פיניהם ממון במלחמה ויתעסקו רק בהלות נפשות. ח) שהוריחם למלחמה, וע״י זה בחלם מהורה, וכפי הסרלה ס״ל כמ״ד בדרשת הקומתת דהלמון וירק את חניכיו עניו שהוריקן בתורה, שע״י סרלת המלחמה מחרוקו מן התורה, וגם מפרש הלמון את חניכיו — את חלה שמכן לתורה. ט) שמספרו שוה ש״ח, ור״ל דרך הוא ולליעזר היו מהרודפים. וברלה דהסיכת דמחרי לימו מוכן על כ׳ חמי בר חבא חלא מפרש ומוחן סימן לדבר מניין ו שהי׳ שקול כנגד כולם משום דמספר לותיות שמו — ש״ח, וברלה דלין הכוכב לזולת לליעזר לא הי׳ מים חתו, דכולהי לין מקרא יולא מידי פשוטו, חלא הכוכב שהיה שקול כנגד הש״ח עבדיט מחריט, שם בלדקתו לא בחכמתו ומעשיו, וכעין מ״ש משה שקול כנגד

שמעים ואחד מסנהדרין, חלל רש״י כפי׳ התורה כתב שבחמת רק לליעזר לבדו הי׳, ול״ע. ועיין מש״כ לקמן בפסוק כ״ג שם מחוש ועד שרוך נעל. י) נרלה דדרים כן משום דכפי סידוש עדיין לא הי׳ בחותו הזמן מקום שנאמר בן חסר נקרא ע״ש שיבא בו שבא בן, ואח״כ למיני בעלמא שקרא הכתוב שם דבר על שם העתיד [כמבואר לעיל בפ׳ ברחשית בפסוק מן החרן ההיה יולא לחבור], חך זה הוא רק בדבר שלא הי׳ לו מקודם שם אחר, לכן כשהוא עתה ע״ם העתיד, משל״ב ככל דעל שבשתנה שמו לשם דן הי׳ נקרא בשם יחוד, לים לו בשם, כשהא, וח״ב למה קרא לותו בשם מלומר, לכן דרים שרלה בגבולה שעתידים יסרחל לחטוח שם ותשם כתו, ולכן לא רלתה שוד משם והלחה. —

ואפשר זה הוא ע״ד הדרש, וע״ד הפשט נרלה לפרש ע״פ המבואר חללו כ״פ למדרך הלמון שכמה מקומות שלות לחת לחבר שטוף תיבה תשמש גם לרשם התיבה שלחריה כשדרשה לשוחה

שלות

עַרַקַת מָסָנָא וְאִם־אֶפַּח מִכָּל־ שְׁרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכֹּל־אֲשֶׁר־
דִּי־לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא לְךָ וְלָא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־
אַעְתַּרִית יָת־אַבְרָם: כג לְחוֹד אַבְרָם: כג בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ
(נכל הס בַּר) מְדָאֶכְלוּ עוּלֲמָיָא וְחֻלָקָ גֻּבְרַיָא דִּי אֲזָלוּ עִפִּי עָנֵר אֲשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יִקְּבְלוּן אֹתִי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקָּחוּ

רש"י

שרוך נעל. מעכב לעצמי מן הכבוי: ואם אקח מכל אשר לך. ומ"ת להת לי שכר מצית גמיך לא אקח: ולא תאמר וגו'. שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגו': (כד) הנערים. עבדי אשר הלכו אתי. ושוד עגר מסכול וממרא וגו' ואע"פ שעבדי נכנסו למלחמה שנאמר הוא ועבדיו ויכם ועגר ואחיריו יצבו על הכליס לשמור אפי' הכי הם יקחו חלקם וממנו למד דוד שנאמר (ש"א ל) כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכליס יחדו יחלוקו ולכך נאמר (שם כה) ויהי מהיום ההוא ומעלה

תורה תמימה

נעל, זכו בניו לשתי מצות, לחום של תכלת ולרצועה של תפלין[ה] [שם י"ז א']. (כד) רק אשר אכלו. א"ר אבא, קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אין יכולין להחזירו, שנאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים[ב] [תולין פ"ס א'].

נשלמות העניונים והמתחומים, שכל אלה כלולים בשמות שמים וארץ, שהם יסוד והנפשים לכל הנבראים בתבל, כמ"ש בזוהר ס"ד ב' תולדות השמים מן השמים עברתו, תולדות הארץ מן הארץ עברתו, ועיין מש"כ לעיל לות פ"ו הסייף לעניין זה. ה) פירש"י בשביל שהבריח עצמו מן הגזל, עכ"ל, ולכאורה תיפו מבואר, מאי רבותי' לאברהם בזה, וגם קשה הרי אין כאן גזל, כיון דמן הדין זכה בהרכוש, כמו דקיי"ל המציל מן השובך כוכבים ומן הנכסים הרי הוא שלו, וקיי"ל דעשה בזה כדי לקדש השם, ובלאופן כזה חייבים להחזיר בכל אופן, וכמו דקיי"ל בחו"מ סי' רס"ו, דהיכי דים קדום השם צריך להחזיר לבידה לעובד כוכבים אף לאחר יאוש, ומכיון שלשה אברהם כאן לקדש השם הי' מחוייב מן הדין להחזיר, וזה גופא היתה זכותו, שמשום קלה"ש התחייב עצמו כמה שהי' יכול לפטור.

ולולא פירש"י הי' אפשר לפרש זכות אברהם הי' בזה, משום דכשי המחבאר מעניו הפרשה נלה אברהם את המלחמה לא בדרך מבעי, שהרי לא היו אתו כי אם ש"ח איש, ומכש"כ למ"ד שלשה אתו רק מלעיזר נבדו [ע"ל נפ' י"ד], וכן מבואר לעיל נפ' פ"ו שמלאך וכוכבי לילה נלחמו בעדו, ומבואר מכל זה שלא בדרך נסי, ומבואר במס' תענית כ"ד ע' שחסור ניהנות ממעשי נסים, והי' זה זכותו, שזה שלא רצה ליהנות מהנעלם הורה שלא תלה נלחמתו בכחו ושלשה ידו אלא בדרך נס מהקב"ה, ולכן לא נהנה מפני שחסור ליהנות ממעשי נסים. —

ודע דכפרפי מצות ניתים חולקים רש"י ורמב"ם, דלרש"י נרוך להניל שני חוטין לכן ושני חוטין תכלת, ולרמב"ם נרוך שלשה חוטין לכן וחוט אחד תכלת [וע' מזה בחוי"ם פ"ד מ"א דמנחות], והנה אם כי אין להניח רחי' מכוהתא מדברי שלשה, בכ"ז נהירין פסקות הלשון שזכה אברהם לחום של תכלת — כדעת הרמב"ם, דמדין מצות ניתים היה רק חום אחד של תכלת, ורש"י פירש כאן לחום של תכלת — לניתים, עכ"ל, ויתכן שהרגיש במה שהערנו, ולפי שיחתו דלעיל שני חוטין של תכלת, לכן פירש דלשון הלשון לחום של תכלת — למצות ניתים שתם, שכל דלעת הרמב"ם יתפרש הלשון בדקדוק נמרץ, ודו"ק. —

ודע כי בילקוט ותנחומא הוכתה בריייתא זה וגרים נם זכו לחום של תכלת ולמעלה של תניתה, וי"ל דלא ניחא לאותה בריייתא העניו לעומד של תפילין מפני שאין זה מרומז יפה בלשון נעל [רק משום דזה וזה עור הוא], ובבריייתא שלפנינו לא ניחא העניו מעשל של תניתה מפני לפורעניות היא ולא שייך כ"כ הלשון זכו, ודו"ק. ב) ולפ"ז אין הכוונה שלא ה' אברהם רוצה להחזיר גזל ממש להלכה, דהניתה לומר כן, וכ"ש ע"פ מש"כ בפסוק הקודם, דהא שלא רצה אברהם לקחת מהמלך ה' לא משיקר הדין, משום דמן הדין ה' זוכה בהן ממש, כמש"כ שם, שלא לפנים משורת הדין, ולכן י"ל שהי' לן שלשו כלפי לעשות לפנים משו"ד בגזל הנאכל, ויה' לפי"ז הפירוש קשה גזל הנאכל בעלמא — בפרט אברהם שפילגו אברהם אבינו ה' שזה כל מעשיו לפנים משו"ד לא מלא לנכון להחמיר בגזל הנאכל לעשות ולהשיב

כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר
בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ: כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־
מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר
מִכֹּל: חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־
אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ:
כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם
הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ: כג אִם־מִחוּט וְעַד

כֹּהֲנָא לְאֵל עִלָּאָה: יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר
בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְּקָנְיֵהּ שְׁמַיָּא
וְאַרְעָא: כ וּבְרִיךְ אֵל עִלָּאָה
דְּמְסַר סָנְאָיךְ בִּידָךְ וִיהַב־
לֵהּ חַד־מִן־עַסְרָא מִכֹּלָּא:
כא וַאֲמַר מַלְכָּא דְּסְדוֹם
לְאַבְרָם הַב־לִי נַפְשָׁתָא
וְקִנְיָנָא (נכל הס׳ סַב) דְּבַר־לָךְ:
כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא
דְּסְדוֹם אֲרֵימִית יָדַי בְּצָלוּ

עַד־שְׂרוֹךְ־נַעַל וְעַד־שְׂרוֹךְ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא: כג אִם־מְחוּטָא וְעַד־

רש״י

ועל הנסכים ביקריכו סם כניו: (יט) קונה שמים וארץ. כמו (להלים קמו) עושה שמים וארץ על ידי עשייתן קנאן להיות שלו: (כ) ומגן. מאת הנגיד וכן (הושע יא) ממנך ישראל: ויתן לו. מאברם מעשר מכל מאת לו לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש. (הגופים מן) השבי שלי שהגלית ממזר לי הגופים לאדם: (כב) הרימותי ידי. לשון שבועה מריש מני לית ידי למל עליון וכן (ברחשית כב) כי נשבעתי נאבד מני וכן (ברחשית כג) נתתי כסף השדה קח ממני ושם מני לך כסף השדה וקחהו ממני: (בג) אם מחוט ועד

תורה תמימה

(יט) קונה שמים וארץ. שמים וארץ הם אחד מקניני הקב״ה שקנה בעולמו, שנאמר קונה שמים וארץ[ט] (תפחים פ״ו ב׳).

קונה שמים וארץ. אברהם הוא אחד מקניני הקב״ה שקנה בעולמו, שנאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ[יט] (אבות פ״ו מ״ב).

(כ) ויתן לו מעשר. עיין מש״כ בס׳ דברים בפ׳ ראה בפסוק עשר תעשר את כל תבואת זרעך.

(כא) תן לי הנפש. א״ר יוחנן, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, כפני שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך[כ] (נדרים ל״ב א׳).

(כב) קונה שמים וארץ. מלמד שאברהם אבינו הקנה להקב״ה שמים וארץ[כא] (סוטה ד׳ ב׳).

(כג) אם מחוט וגו׳. דרש רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך

על מלכי נדק, והכתוב הוא לאברהם נקרא מדון כמ״ש רב נגבלות ז׳ ב׳, (ועי׳ בפי׳ הרש״ם כאן) ואמר לאברהם, אתה כהן לשוש על לבבותי מלכי נדק, כלומר, שעל לבורו על מלכי נדק שהקדים ברכת אברהם לברכת הקב״ה נשלה ממנו הכהונה ונתנה לאברהם. סו) ר״ע הם אחד מן הדברים התלויים ביותר לפני הקב״ה כאלו קנאם, כמו שהאחז הנקנה חניב להקונה, כמ״ש (ברכות ה׳ ג׳) הקונה שמח. סז) עיין מש״כ בחלות הקודש ונלקח לכאן. וע״ע ביכל מרומו זה בכתוב ובכן ים לאבר השמימו את המאמר הזה בחלות. וע׳ בסוטה ד׳ ב׳ אמרו בהמשך

יְרָתָנָךְ׃ ה וַאֲפִיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי־כְעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנִי כּוֹכְבַיָּא אִם־תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיְךָ׃ ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ לַהּ לְזָכוּ׃ ז וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ דְאַפֵּקְתָּךְ

יְרֻשֶּׁךָּ׃ ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃ ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה׃ ששי ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ

רש"י

(ה) ויוצא אתו החוצה. לפי פשוטו הוציאו מהבלי לחוץ לרחות הכוכבים ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגניותיך שלך שרמית במזלות שמיך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד אבל שרה תלד לי קורת לכם שם אחד ויש שנה המזל ד"א הוציאו מחלוני של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה: (ו) והאמן בה'. לא שמל לו אות על זאת אבל על יהושע האדון שמל לו אות ואמר לו כמה אדע: ויחשבה לו לצדקה.

תורה תמימה

(ה) **ויוצא** אותו החוצה. מאי ויוצא אותו החוצה, א"ר יהודה אמר רב, אמר אברהם לפני הקב"ה, נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן, אמר לי' צא מאצטגנינות שלך, אין מזל לישראל[1] (שבת קנ"ו א').

(ו) **והאמין** בה'. אמר לי' הקב"ה למשה, ישראל הם מאמינים בני מאמינים, בני אברהם דכתיב בי' והאמין בה'[2] (שם צ"ז א').

בערבית קורין לכוכבית יובנא, ומתר' עקיבא, כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירת כיליה, נמצי נ"מ לפרושי הפסוק אבר כריתי לי (פ' ויחי), וכשהלכתי לפריקיא היו קורים למעט — קשיטה, למאי נ"מ לפרושי מאה קשיטה דתוריית (פ' וישלח), ובתחום קן נשרים [שם מקום] קורין לתרנגול שכוי, למאי נ"מ לפרושי הפסוק מי נתן בשכוי בינה (איוב י"ח), ובמגדלין ע"ז כ' דרים על הפסוק לותו ולתתן (פ' קדושים) לותו ולת לחת מהן, שכן בלשון יווני קורין לחתן חן, וכן פירשו במוצן כזה עוד עניינים טובים, פ' שבת ג"ז ב' ומו"ק כ"ח ב' ושוד בכ"מ, ופ' בשמוקי רמב"ן פ' ויחי להמלא זבדני מינה מלא"ק, יש"ם.

והנה מלינעזר כי' מכונה עבד אברהם כמפורש כ"פ בפסוק, עבדו זקן ביתו, וילך העבד, עבד אברהם אכי, ויחי העבד, ובשפות ישמעאל, וכעת בשפת ערבית, מכונה עבד בשם דמשקי"ק, וע"כ י"ל דכיון דהזכיר אברהם כאן את מלינעזר בשם בן משק ביתי, בא הכתוב להודיע לנו מי הוא בן משק ביתו — הוא דמשק מלינעזר, כלומר הוא העבד מלינעזר, ומה שהזהרו כאן בשם מוצאת דמשק וגם בשם פשוט עברי — עבד כמו בכ"מ, הוא משני שכיון שזכרו אברהם בשם בן משק בא לכתוב לנתהרו בשם דמשק שהוא נשון טפל על נשון משק, שכן דרך הכתובים בכ"מ, כמו בשופטים פ"ו אמר ממרתיס

[עיי"ש ברנב"ג] ובמיכה פ' נתי תכויב [שם מקום] נאכוב, והרכיב שם כתוב, וכ"כ רש"י בפ' בראשית בפ' ואתה תשופנו עקב.

אך מה שרצו חז"ל לדרוש כאן שם דמשק בלשון נוטריקון — דוגמ ומשקה, הוא משני כי מדרך חז"ל לדרוש שמות שיהיו מצויים במקור לה"ק, וכמו שדרשו הרבה כתבה, ועי' דברים בפסוק ושם הכהר השניני תדקל ונרף לכנון. ב) כלומר דע"י תפלה וזכות משתנה המזל, והיינו הפירוש ויוצא לותו החוצה — שהוציאו חון לנשפנויות. ומע"כ אימת אומר אברהם לפני הקב"ה המזל דוחקני ואומר לי אברהם אין לתה מוליד, אמר לו הקב"ה, כן כדבריך, אברהם אינו מוליד, אברהם מוליד, והנה זה פלא, שהרי ישמעאל נולד לו שד בימות שמו אברהם, וע' בשמוקי רמב"ן. וברמה ע"פ המכוער בקדושין ס"ח ב' ולד שפחה הולד כמותה, כלומר שפחה שילדה משרצל הולד מתייחס לאביה, ולפי"ז הי' ישמעאל מתייחס לאחר מגר השפחה ולא לאחר אברהם, וע"כ י"ל לכוונת אברהם היתה שיוליד בן שייחס לאחריו, ומי שהזכיר מתייחס לאחריו נקרא שם לו תולדות, מע"כ מי שאין זרעו מתייחס לאחריו נקרא אחין לו תולדות, וזה כוונ בדברי אברהם שאמר בשם המזל שאינו מוליד — שייחס לאחריו, דסיינו שיוליד בן משרה, ואמר לו הקב"ה אברהם אינו מוליד בימים, אברהם מוליד. ג) נכתרה

חֶלְקָם: ס טו א אַחַר ו הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם
בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם
אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:
ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־
לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק
בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר: ג וַיֹּאמֶר
אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה
בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: ד וְהִנֵּה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה
כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא

חֶלְקָהּן: * בָּתַר פְּתָגָמָא
הָאִלֵּין הֲוָה דְּבַר־יְיָ עִם־
אַבְרָם בְּנְבוּאָה לְמֵימָר לָא־
תְדַחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְקוֹף
לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא:
ג וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלָהִים מַה־
תִּתֶּן־לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא־וָלָד
וּבַר־פַּרְנָסָא הָדֵין דְּבֵיתִי
הוּא דַּמַשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר:
ד וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא
יְהַבְתְּ וְלָד וְהָא בַר־בֵּיתִי יָרִית
יָתִי: ד וְהָא פִּתְגָמָא־דַיְיָ
עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יֵרְתָנָךְ דֵּין
אֱלָהֵין בַּר דְּתִנְלִיד הוּא

רש״י

ויש״מ לחוק ולמשפט ולא נאמר והלוא לפי שכבר ניתן החוק בימי מכירה: (א) אחר הדברים הללו. כל מקום שנאמר אחר סמוך לחברו מובטח ב״ר. אחר הדברים הללו אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים וכו׳ דוגמא ומופת שמע קבלתי שכר על כל לדקותיו לכך נאמר לו במקום אל תירא מברים מכני מגן לך מן העומס שלא העמס על כל חומן נפשות שהרגת ומה שהתה דומה שכרך שכרך הרבה מאד: (ב) הולך ערירי. מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש וחבר לו ער ועוזה (מלאכי ג) ערירי בלא יורש כאשר תאמר (יהוד לא) וכבל תבואתי תזרם תעקר שרשיה כך לשון ערירי חסר בנים ובלע״ז דעזנפאנט״ם (קינדרלוס) ול״ג ער ועוזה מנזרה (שיר ה) ולבי ער וערירי לשון תרבן וכן (ההלים קלז) ערו ערו וכן (חבקוק ג) ערות יסוד וכן (ירמיה נא) ערער בתערער וכן (לפניה ב) כי תרזה ערה: ובן משק ביתי. כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו כמו (בראשית מז) ועל פיך ישק כל עמי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי: דמשק. לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שהיה המלכים עד דמשק ובגמרא שלט ודמו טטריקון חולה ומשקה מהורת רבו למחרים: (ג) הן לי לא נתתה זרע. ומה תועלת בכל אחר תתן לי:

תורה תמימה

טו (ב) **דמשק אליעזר.** א״ר אלעזר, דמשק אליעזר, שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים[א] [יומא כ״ח ב׳].

ונהפיב לפנים משוש״ל. וכעין זה פירש מהרש״ל בחומש אחר.

*) מדייק מדהקדים התאר להשם, לא כמו בעלמא שמקדים השם להתואר, כמו יפתח הגלעדי, תתי הגתי, הלל הפלוני, נבל הכרמלי, אחיה השלוני, וכן דרים ע״ד טופריקון דמשק — דוקא ומשקה. ועיין ותכונת תורת מהרשם שלמד ויומד נבאר נקמן בפ׳ חיי בשטוק ומהרשם זקן. —

ודע דע״ד השטש י״ג בשור הטוב דמשק ע״פ סידוע בתלמוד ומדרשים שיטען מלות רבות במקרא שמקורן היו בשפת עבריה רק משתנין הן מלשונות אחרות, וכמו שכתב הבאור [סוף מאמר ל׳] שכל השרשים שהם יותר משלש אותיות [כמו לגנגם, לגנגים, מרגמן, בללה, נבעל, נזבר, נגמוד, דרדר, דרכמונים, וכדומה] חיוס מלה״ק, ישן כי בלה״ק אין שורש יותר משלש אותיות, וכמודע בשור חז״ל במלה נשפת — שם בכתפי [שם מקום] שתים, פת בשריקי שתים, ובר״ה כ״ו ע׳ מפרש הפסוק במשוך בקרן היובל לפילושו קרן השור, שכן בערבית

בֶּשֶׁה וְהַב פַּלְגֵיָא פְּלִיג׃ בְּתָוְכָךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לְקַבֵּל תַּבְרֵהּ וְיָת־עוֹפָא לָא רַעֲהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ יא פָּגִין׃ יא וּנְחַת עוֹפָא עַל־ הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיָּשֶׁב אֹתָם פַּגְלַיָּא וַאֲפְרַשׁ יָתְהוֹן אַבְרָם׃ אַבְרָם׃ יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא יב וְהֵי שִׁמְשָׁא לְמֵיעַל וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהָא וְשִׁנְתָא נְפָלַת עַל־אַבְרָם וְהָא אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ אֵימָה קְבֵל סַגִּי נְפָלַת עֲלוֹהִי׃ יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מְדַע תִּדַּע יג וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם אֶרְעָא דְּלָא דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מְאוֹת שָׁנָה׃ וְעַנּוֹן יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין׃

רש״י

(יא) הפגרים. הוא עוף ועל שם שהוא עט ושוקף את הנבלות לטעום עלי לוכל כמו (ס״ל טו) והעט אל השלל: על הפגרים. הבתרים (ס״ל הפגרים מתרגמינן פגליא אלא מתוך שהורגלו לתרגם אים בתרו ויהב פגליא נתחלף להם היבה פגליא לפגליא ותרגומו הפגרים פגליא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרים לפגרים שבתרים תרגומו פגליא ופגרים תרגומו פגליא לשון פגול פגול כמו פגול הוא (ויקרא ז) לשון פגר (כך שמעתי מפי רבינו יהודה ב״ר שמואל. וכן הבי׳ ברש״י כ״ו וכ״ל אחרת כתיב כך פי׳ רבינו מאיר ב״ר שמואל): ויבא. לשון גזירה וכפרשה כמו (תהלים קמז) יבא רוח ממי שיבא דוד בן ישי לכולהם ואין מניחין לאותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח: (יב) והנה אימה וגו׳. רמז לגלות והשך של גליות: (יג) כי גר יהיה זרעך. משמואל יאמר עד שילמד ישראל ממגרים מרבע מאות שנה כילד יאמר בן שמש שנה כשהגדל יעקב ויעקב כשירד למגרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק״ל ומגרים היו מאתים ועשר כמנין רד״ו הרי מרבע מאות שנה ו״ת במגרים היו מרבע מאות הרי קצת מיורדי מגרים היה לא וחשוב שהשיג של קהת ושל עמרם ומשיח של משה שהי׳ כשילמד ישראל ממגרים אין להה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ולהה לריך להוליא מכן כל השנים שהי קצת אחר לידת עמרם ושהי עמרם אחר לידת משה: בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מגרים אלא לא להם ומשמואל יאמר ויגר אברהם וגו׳ ויגר יצחק בגרר.

תורה תמימה

עושה להם כדור הטבול וכדור הפלנה, אמר לו — לאו, אמר לפניו, במה אדע, אמר לו, קחה לי עגלה משולשת וגו׳) [תענית כ״ז ב׳].

(יג) ארבע מאות שנה. תניא, רבי דוסא אומר, ימות המשיח ארבע מאות שנה, בתיב

הממוכה. י) ר״ל שהקרנות יכפרו עליהם. וזכר אלו הקרבנה מינים, שגלה, עז, איל, תור ונחל, שהם כנגד כל הקרבנות, שור וכבש ועז ותורים ובני יונה. —

ומ״ש נמה אדע — פירש״י מה תאמר לי שאלמד

דבר שיתכפרו על עונותיהם, עכ״ל. לכאורה קשה, דהקרבות הקולמות מבואר בתור שלשון כפשוטו שאלת אות ועופת מהקב״ה על קיום הבטחתו. וע״ל דהוכרח רש״י לפרש להשון הזה כיון שגם כוונה זו, אפשר דשם עיקר הפירוש רק כפשוטו שאלת אות ומופת מ״ש כי גר יהי׳ התשובה שיתעסקו בקרבנות מעין השלמה, כי מה אות הוא עתה כזה, ובטעם להרבות הקולמות עיין מהרשות הן. — ויש להעיר נמה שאמר שמא חתא שעשה להם כדור המבול — והא כבר נשבע הקב״ה שלא יביא מבול לעולם, ועי׳ דרק על תורבן בעולם במבול מים כשבא אבל על תורבן בעניו אחר לא נשבע, ומ״ם כדור המבול מכוין רק על תורבן בכלל, ורמי׳ לזה, שהרי בהיתת התורה אמר הקב״ה ליהושע אם לי אתם מקבלין את התורה הני מחזיר לחכם לתהי

מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ ח וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה׃ ט וַיֹּאמֶר
אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז
מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃
י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם

מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ
יָת־אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ׃
ח וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּמָה אִדַּע
אֲרֵי אֵירְתִנַּהּ׃ ט וַאֲמַר לַהּ
קָרֵב קֳדָמַי עֶגְלָן תְּלָתָא וְעִזִּין
תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלָת וְשַׁפְנִינָא
וּבַר־יוֹנָא׃ י וְקָרֵב־קֳדָמוֹהִי
יָת־כָּל־אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן

רש״י

הקב״ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. ד״ח כמה תדע לי שאל לו אות הגיד לי אמר לפניו רבונעי בעיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב״ה בזכות הקרבנות: (ט) ענלה משלשת. (ג״ע) שלשה ענלים רמז לג׳ פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור וענלה ערופה: ועז משלשת. רמז לשעיר הנעשה בפרים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד: ואיל משלש. חסם ודלי ואחסם תלוי וכשהוא של חטאת יחיד: ותור וגוזל. תור ובן יונה: (י) ויבתר אותם. חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהי׳ כורת ברית עמו לשמור הבטחתו לזרעים לפיכך נתן את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר וגו׳ ודרך כורתי ברית לחלק בשמה ולעבור בין בתריהם כמה שנאמר להלן (ירמיה לד) העומדים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אחר עבר בין הגזרים הוא שלומו של כהוא שמוא אש: ואת הצפור לא בתר. לפי שהאומות עובדי כוכבים ממלו לפרים ואילים ושעירים שנאמר (תהלים כב) סבבוני פרים רבים וגו׳. ואומר (דניאל ח) האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס. ואומר והצפיר השעיר מלך יון. וישראל ממלו לבני יונה שנאמר (שה״ש ב) יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז על שעבדי כוכבים שיהיו כלין והולכין ואת הצפור לא בתר רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם:

תורה תמימה

(ח) ה׳ אלהים. א״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי, מיום שברא הקב״ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב״ה ארון עד שבא אברהם וקראו אדון, שנאמר אדני אלהים במה אדע״) [ברכות ז׳ ב׳].

במה אדע. אמר שמואל, מפני מה נענש אברהם אבינו שנשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שהפריז על מדותיו של הקב״ה שאמר במה אדע״) [נדרים ל״ב א׳].

(ט) קחה לי וגו׳. אמר אברהם לפני הקב״ה, רבש״ע, שמא ישראל חוטאין לפניך ואתה

תינו מבואר מ״ש והאמין בה׳ ויחשבה לו לצדקה, מה לצדקה היה לאברהם שהאמין בה׳, והלא כל אחד שהיתה לו התנועת הגבוהה ועמיקת נפלאים לאברהם לא היי מסתפק אף רגע להאמין בה׳ בכל הבטחותיו, וגם בכלל אין מבואר הענין, שלא מצינו בעלמא שיחשב ה׳ לאדם לצדקה על שהאמין בו.

וקרוב לומר דהנסיון ויחשבה לו לצדקה היינו מוסב להקב״ה לאברהם, רק להיפך מאברהם להקב״ה, והבאור הוא, שהי׳ לאברהם עניו ופשל בעיניו שאינו רואי כלום כזה לבטוח עליו סדרי הטבע על שחשב להקב״ה את הבטחתו זאת להרבות זרע — לצדקה ולפניס משורת הדין, וידוע דהשם לצדקה מורה בכלל על מדת לפניס משורת הדין וכמ״ש בחולין קל״ג ג׳, לדק לדק תדלוף לדק משלך, ותן לו, כלומר תור משלך. ד) וכתבו התוס׳ כה דלא מייתי מפסוק הקודם (ג׳) אד׳ שלהיס מה תתן לי, משום דהפרשיות לא נאמרו כסדר, ועיין הפסוק שלפניו שהוא ענין בין הבתרים הי׳ מקודם, יש״ם, ודבר פלא הוא, שלקמן בדף מ״ם ג׳ הביאו התוס׳ עצמן תנדא זו והעתיקו בתמת הפסוק הקודם לד׳ אלהיס מה תתן לי. ה) כלומר שהגיד לאחו מלת מהקב״ה מלת ומופת על הבטחתו, וע׳ מש״כ בדרשת הסמוכה

יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא־שְׁלִים
חוֹבָא דֶּאֱמוֹרָאָה עַד־כְּעַן׃
יז וַהֲוָה שַׁמְשָׁא עֲלַת וְקַבְלָא
הֲוָה וְהָא תַנּוּר דְּתִנָּן וּבְעוֹר
דְּאֶשְׁתָּא דִּי עֲרָא בֵּין־פַּלְגַיָּא
הָאִלֵּין׃ יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר
יְיָ עִם־אַבְרָם קְיָם לְמֵימְרָ
לִבְנָיךְ יְהָבִית יָת־אַרְעָא
הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם עַד־

יְשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי
עַד־הֵנָּה׃ יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה
הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ
אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה׃
יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם
בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־

רש״י

לאחר שינעלו למצרים יהיו שם שלשה דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זה כהכתיב לתת לך את הארץ הזאת להשתחוה וכן היה יעקב ירד למצרים לג׳ וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבמי הארץ הי׳: כי לא שלם עון האמורי. לפיות משתלח מארצו עד לותו זמן שהיו הקב״ה נפרע מאומה עד שהתמלא סאתה שנאמר (ישעיה כז) בשלחה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה. כמו (ברכות מב) ויהי שם מריקים שקיטם. (מ״ב י״ג) ויהי שם קוברים איש כלומר ויהי דבר זה: השמש באה. שקעה: ופלטה לי׳. חשך היה: והנה תנור עשן וגו׳. רמז לו שיפלו המלכיות שנדי גלוים בגיהנם. באה טעמו למעלה לכך הוא מצוטר שבא בכר ואם הי׳ טעמו למעה בחל״ף היה מצוטא כשיטה שוקעת ומי שפשר לומר כן שהרי כבר כתיב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה נמלא שכבר שקעה וזה חילוק בכל היכא לשון נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כנון זה וכנון ורחל בחה. קמה מלומתי. הנה שבה יבמתך (רות ג׳) וכשהטעם למטה הוא לשון הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו בחה עם הגמן. בערב היא בחה ובבקר היא שבה (מפחה ב׳): (יח) לזרעך נתתי. למיריהו של הקב״ה כחלו היא עשויה (ב״ר): עד

תורה תמימה

קורא הדורות מראש, אע״פ שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ונאמר ודור רביעי ישובו הנה׳) [עדיות פ״ב מ״ט].

(יח) לזרעך נתתי. א״ר הונא בשם ר׳ שמואל בר נחמן, לזרעך אתן כתיב כאן אלא לזרעך נתתי — כבר נתתי׳א) [ירושלמי חלה פ״ב ה״א].

ועיין ברמב״ן. י) הרבה גאורים נאמרו בגנדה זו, ולי נראה להזכיר במספר הדורות היא מעין הזכיות התמורות עוד במצנה שהתב זוכה לבנו, בנוי, נכח, בעשר, בחכמה, וכ״ל דכמו דתם התב הוא בעל תואר, גבור, מעיר לו תכם הוא מוריש כזה [על הרוב] לבנו, כך תם הי׳ התב ממשפחה מיוחסת הוא מוריש זכות היתם לבנו ולבני בניו שיתיחסו אחריו, ומניח רחי׳ מפסוק זה, דלפי על פי שבשעבוד ישראל תלה הקב״ה במספר שנים, אחרנא מאות שנה, אבל לכשיבא קץ הגאולה יזכירם הקב״ה לא במספר גבול השנים רק בזכות אבותיהם, וכמו שהבטיחו ודור רביעי ישובו הנה, הנה תלה הגאולה במספר הדורות ולא במספר שנים, ולפי הנאור הזה הוי זכות זה מעין הזכיות הקודמת, וגם המשך לשון לבנך הלבנים. יא) ור״ל שמעתה אחי׳ ג״י מוחזקת ליעקב בירושה מאבותיהם לף קודם שיכנסו לשם, וע״פ דרשה זו כוונת קיי״ל בעלמא [ב״ב קי״ז ב׳] דל״י מורשה היא ליעקב מאבותיהם, וז היא כוונת לשון התורה כפ׳ וארא ואתתי אותה לכם מורשה. ול״מ כזה לענין שהיו הבכורים של יוצאי מצרים נופלים שני חלקים בחלקי אבותיהם בא״י, לף על פי שבעלמא אין הבכור נוטל בירושי כבמוחק, וגם כאן בעת התאוקה עדיין לא נכנסו לה, לך מכיון שהיתה הארץ מוחזקת בשל אבות כדין הבכור.

יד וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן
אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃
טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם
תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃ טז וְדוֹר רְבִיעִי

יד וְאַף יָת־עַמָּא דְּיִפְלְחוּן בְּהוֹן
דַּיָּינָא אֲנָא וּבָתַר־כֵּן יִפְקוּן
בְּקִנְיָנָא סַגִּי׃ טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל
לְוָת־אֲבָהָתָךְ בְּשָׁלָם תִּתְקַבַּר
בְּסֵיבוּ טָבָא׃ טז וְדָרָא רְבִיעָאָה

רש"י

(תהלים קה) ויעקב גר בארץ חם. (ברחמים מז) לגור בארץ אתו: (יד) וגם את הגוי. וגם לרבות מרכב מלכיות שלף הם כלים על שעבדו את ישראל: דן אנכי. בעשר מכות: ברכוש גדול. בממון גדול כמו שנאמר (שמות יב) ויעלו את מקנים: (טו) ואתה תבוא. ולא תראה כל מלה: אל אבותיך. אל מבוראיך. ויש עוסקין בו לומר שיבא אליו למדך שעשה תרח השובה. בשרו שיעשה שמעשה השובה בימיו ולא ילא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' קטן קודם זמנו וכו ביום מרד עשו: (טז) ודור רביעי.

תורה תמימה

הבא וענו אותם ארבע מאות שנה, וכתיב התם (תהלים צ) שמחנו כימות עניתנו [סנהדרין צ"ח א'].

(טו) אל אבותיך בשלום. א"ר אבין הלוי, הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום [ברכות ס"ד א'].

אל אבותיך בשלום. תניא, גדול השלום שאפילו הטתים צריכים לשלום, שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום [ספרי פ' נשא ו' כ"ו].

(טז) ודור רביעי. האב זוכה לבן בספר הדורות לפניו והוא הקץ, שנאמר (ישעי' ס"א)

נתהו וכהו. וע"ע מענין זה בסופה י"ג ב' וחבחוס קס"ז ב'. —

וע' בפירש"י בפסוק זה בשם מדרש אגדה, ואת הפסוד לא בתר, למו לישראל שיהיו קיימים לעולם, וע"ע בשעה למו זה בפסוד משוה לכידוע משמו ישראל ליונה [ע' שבת ס' ב'] ויתכן לומר להא לכתיב בתחלת השוף ונלך יבדיל (פ' ויקרא) הוא זכר לנרמו ואת הפסוד לא בתר, ודו"ק. [1] נראה בתוב הענין ע"פ המבואר בתנחות ובמדב"ס פ' י"ג ממלכים המפשעות המלך המשים יהי' להחזיר מלכות בית דוד ליושנה ומהשלם הרחמנה ונבות המקדש ולקבץ נלחי ישראל ולהחזיר המשפטים כשהיו ולהקריב קרבנות ותה"כ תהי' הנאולה השלמה, ועל זה אמר כאן, לכל אלה יומשו מקר ל' מלות שנה, ויש בענין זה עוד שיעורים בגמרא, השם נרחמיו יזכנו להגיע אליהם ב"ב. [2] וכנגד זה פסק זה המורת שהנפסר מן החי נא יאמר ו לך בשלום אלא לך בשלום, ומביא ראי' מיתרו שאמר למשה לך לשלום (פ' שמות) עלה והצלית, ודוד שאמר לאבשלום לך בשלום (ב"ש פ"ו) הלך ותלה. ומני דיוקים אלו נא הובאו בפוסקים זולת במג"א סי' ק"י, ובמדב"ס פ"ל ס"ל מלבד הובא למאמר לענין מת בלרך אבל ונא בלשון פסק הלכה, ולריך טעם בזה, וכבר נתעורר על זה הגר"א בלרך בקונטרס מומר שכשחה.

ונראה בזה, כי הרב הכותב בע"א כאן הסביר החילוק בין לשון בשלום לשלום, לשלום משמע בשלימות העתידה, וזה שייך בחי, וברכה היא לו שיוסיף בקנות שלמות, משא"כ בשלום משמע בשלימות שכבר יש לו, וזה שייך במת שנשפה חפצי מכל ונא יוסיף שוד בקנות שלמות, ולכן כשאומרים כן לחי נחשב לו זאת בקללה אלא יקנה שוד שלמות, וע"ע בס' חפ"י ספ"ב דר"ה.

והנה ברחות הנמרא מיתרו ומחבשלם נ"ע, שהרי מניט כ"פ שנאמר נם בחי הלשון בשלום, כמו ביעקב ומבחי בשלום, ואין לדם פותח פיו לשמן, וביתרו נופרי כתיב השם שזה על מקומו יבא בשלום, וכן ביהושע י', בש"א כ"ם, במ"א כ"ד, בירמי' מ"א, בדה"ב י"ח, כתוב הלשון בשלום, ובנמרא מניט שאמר ר"ג לר' יהושע בא בשלום (ר"ה כ"ם ב'), וא"כ מאי לושמא הרחי מחבשלום לבד, ולימא רק מקרא שמו.

ולבן נראה לומר כמש"כ המהוק"י שף מס' מו"ק דהנמרא נא דברה בענין זה אלא רק כנגד אנשים שמחשבים ומשימים רעיון זה [לומר ברכה וקללה כמש"כ בשם הכוחב], אבל באנשים המיומים שאין חושבים לבר רע אין לו קפידא בזה, ויתכן לחי' קשה נ"י להמהוק"י מה שהעתיו מן הסחירות בזה, ולכן חילם לבר זה כדי לייסב הענין בכלל. ומעתה י"ל בשעם הלבר שהשמיטו הפוסקים לין זה, כי ידוע הוא כמה השחלנו הרחשונים לעקר ולהסביה כל ענין נחום בכלל, אבר אמנם נא נאה לישראל עם נאור המאמין לאומה שהורה בה' ובהו להשחקע בענינים כאלה, ומכיון לאנשים חמימים שאין מחשבים לין קפידא בזה, לכן השמיטו כל ענין זה למען ישחקע כל ענין נחום, והוא פתוח יך בשת. [3] ענין השלום נראה בלא עומדין בשלום הלחמת,

לְמֵימַר שָׂרָי : ג וּדְבָרַת שָׂרַי
אִתַּת אַבְרָם יָת־הָגָר מִצְרִיתָא
אַמְתָּהּ מִסּוֹף עַשַׂר שְׁנִין
לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא דִכְנָעַן
וְיָהֲבַת יָתָהּ לְאַבְרָם בַּעֲלַהּ
לֵהּ לְאִנְתּוּ : ד וְעַל לְוָת־הָגָר
וְעַדְיַאת וְחָזַת אֲרֵי עַדְיַאת
וְקַלַּת רְבָנָתַהּ בְּעֵינָהָהּ :
ה וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם
דִין לִי עֲלָךְ אֱנָא יְהָבִית
אַמְתִי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי
עַדְיַאת וְקַלִית בְּעֵינָהָהּ דִין

שָׂרָי : ג וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם
אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ
עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ
לְאִשָּׁה : ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא
כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ :
ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי
עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ
וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט

רש"י כצ"ל. כצל

סרי. (ב"ר) לשון הקודם אצה: (ג) ותקח סרי. לקחתה בדברים מאריך אזכיר לידבק בנוף קיום כיה (ב"ר): מקץ עשר שנים. מושד הקבוע לאשה שאחתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב ליטח אחרת (יבמות ס"ד): לשבת אברם וגו'. מניד שלין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעצך לגוי עד שיבא לארץ ישראל: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מביאה לרשעה (ב"ר): ותקל גברתה בעיניה. אמרה סרי זו מן סהרה כנלויה מרחה עלמה כאלו היא לזקת ואינה לזקת שלא זכתה לכריון כל השנים הללו ואני מעברתי מביאה לרשעה (ב"ר): (ה) חמסי עליך. הטם הטשו לי עליך אני מעיל השוטם כשהפללת להקב"ה אה התן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שניט והייתי אני נפקדת עמך וזעזד דבריך אתה חוטם ממני שאתה שומע בזיוני ושותק (ב"ר): אנכי נתתי שפחתי ונו'

תורה תמימה

טז (ג) מקץ עשר שנים. ת"ר, נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה להבנות ממנה, ואע"פ שאין ראיה לדבר — זכר לדבר, מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען[א], ולמה בארץ כנען, ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה מן המנין[ב] [יבמות ס"ד א'].

(ה) **ישפט** ה'. א"ר חנן, כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה, שנאמר ותאמר שרה חמסי עליך[ג], וכתיב (ר"ש חיי) ויבא אברהם לספוד לשרה[ד] [ב"ק צ"ב א'].

מצנ לנשתי כמו נרור הדבר כי לך ס"ם קנ ים כאן, והביאור ע"פ דברי ר' אלעזר כאן בירושלמי [אשר כילוע רוב אגדות ירושלמיות מכוונות עם אגדות מ"ר] פתר נה לעתיד נבא, וע"ע במ"ר פרשה נע"ע, ראשי תיבות לעתיד נבא, והוא ע"פ הדרשה שלפנינו שהשלשה הנותרים פרשה לעתיד נבא ניתנם לו ישראל כמ"ש, ודו"ק.

א) וראי' נמורה אין מכאן, דהא כאן לא הוצרך אלא שהיה לו בנים, אלא הוי כמו שנשא אשה על מנתו, וגם הכא הוי בהשכמתה של שרה. ב) ר"ע סבר דלא נשא את הגר בנים הקדמות עד שלא נא לארץ כנען שהיו שניט מרובות בשדה שרה, ללמדך שישיבת חוץ לארץ עולה מן המנין, דדילמא משום שון תו"ל הם עקרים.

(תו"ת בראשית) **יוד**

הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת־הַקַּדְמֹנִי׃ כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים׃ כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי׃ ס טז א וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר׃ ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל

נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְּרָת׃ יט יָת־שַׁלְמָאֵי וְיָת־קְנִזָּאֵי וְיָת־קַדְמוֹנָאֵי׃ כ וְיָת־חִתָּאֵי וְיָת־פְּרִזָּאֵי וְיָת־גִּבָּרָאֵי׃ כא וְיָת־אֱמוֹרָאֵי וְיָת־כְּנַעֲנָאֵי וְיָת־גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת־יְבוּסָאֵי׃ א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרָיְתָא וּשְׁמַהּ הָגָר׃ ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם הָא־כְעַן מַנְּעַנִי יְיָ מִלְּמִיְלַד עוֹל־כְּעַן לְוַת־אַמְתִי מָה אִם אִתְבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם

רש״י

הנהר הגדול נהר פרת. לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו נהר גדול אע״פ שהוא מאותה בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והרביעי הוא פרת משל הדיוט עבד מלך. הדבק לשתוק וישתוה לך: (יט) את הקיני. (ג״ר) עשר אומות ים כאן ולא נתן להם אלא שבעה נויס והשלשה מדום ומואב ועמון והם קיני קנזי וקדמוני עתידים להיות ירושה שנאמר מדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם (ישעיה יא): (כ) ואת הרפאים. ארץ עוג שנאמר בה (דברים ג׳) הטוב יקרא ארץ רפאים: (א) שפחה מצרית. בת פרעה היתה כשראתה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: (ב) אולי אבנה ממנה. לימד על מי שאין לו בנים שמיטב בעלי אלא הרוס: אבנה ממנה. בזכות שתלכים ארחי להוך ביתי: לקול

תורה תמימה

הנהר הגדול נהר פרת. מכאן היה שמעון בן טרפון אומר, קרב לגבי דהינא ואידהן[א], דבי רבי ישמעאל תנא, עבד מלך כמלך[ב] [שבועות מ״ז ב׳].

(יט) את הקיני וגו׳. תניא, מאי דכתיב (פ׳ נצבים) והיטבך והרבך מאבותיך, ר׳ אלעזר פתר לה לעתיד לבא, אבותיך ירשו ארץ שבעה עממים ואתם עתידים לירש ארץ של עשר עממים, הני הלתא אחריני מאן אינון, את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני[ג] [ירושלמי קדושין פ״א ה״ח].

יב) אם נעשת כמשוח בשמן המיי׳ גם אתה משוח בעיניהו [דהיינו הוא נשוח שמן ומשיחה, ועל הפסוק הוסבנה מחנך (ישעי׳ נ״ד) מהלגמיין אתדהינא]. ופעם המשל נכון, ר״ע פרת הוא הנהר הקטן מהרבע נהרות המטויים בפ׳ ברחשית, כמש״כ שם והנהר הרביעי הוא פרת, ופשן הוא קורא לותה הנהר הגדול משום דמזכרת על שם מ״ש שהיה השובה מזכרת גם היא בשבח. יג) משל כפול ברעיונות שונים. וקשת קשה על נשל תורה אור שניין פסוק זה לפרשת דברים ולא לפסוק אי המוקדם, ואי משום דמזכר שם הנהר ע״ם מ״ש, הלא גם הכא מזכרת ע״ם מ״ש כמש״כ. יד) וכם מדום ועמון ומואב. ופעם הדבר שהשליחן הקב״ה לעתיד י״ע כדי להרחות חבה יתירה לבניו מחביו. וע״מ כזה לדינא, כי בעת המלך המשיח שיוסמו תרלות מלו יהיו דרושים להוסיף בהם ערי מקלט, כמש״כ בפ׳ שופטים וכי ירחיב ה׳ את גבולך

ויספת לך עוד שלש ערים. —

וע׳ בגו״כ פרשה זו ס״פ מ״ד איתא בזה״ל, כך שלה בדעתו של מקום להמית להם ישראל ארץ שבעה עממים ולא נתן להם אלא שבעה, ומה שבעה פירוסן לעיל, ט״כ, ועמלו מאד המפרשים בשאר ועניו המלות פירוסן לעיל, ורובן מחכו לוסן,

אֲרֵי־קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ׃ יב וְהוּא
יְהֵא מָרֵד בֶּאֱנָשָׁא הוּא־יְהֵא
יְדֵיהּ לְכֹלָּא וְיַד דְּכֹלָּא בֵּיהּ
יְהוֹן־צָרִיכִין לֵהּ וְעַל־אַפֵּי
כָּל־אַחֲוֹהִי יִשְׁרֵי׃ יג וְצַלִּיאַת
בְּשָׁמָא דַייָ דְּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ
אַמְרַת אַתְּ־הוּא אֱלָהָא דְחָזֵי־
כָל אֲרֵי אָמְרַת הַבְרַם הָכָא
(נ״י הַאַף אֲנָא) שָׁרֵיתִי חָזָיָא
בָּתַר דְּאִתְגְּלֵי־לִי׃ יד עַל־כֵּן
קָרָא לְבֵאֵרָא דְּמַלְאַךְ
קַיָמָא אִתְחֲזִי עֲלָהּ הָא־
(הִיא) בֵּין־קָדֵם וּבֵין חַגְרָא׃
טו וְיָלִידַת הָגָר לְאַבְרָם בַּר
וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם־בְּרֵהּ
דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃

כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃ יב וְהוּא
יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל
בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן׃ יג וַתִּקְרָא
שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל
רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי
אַחֲרֵי רֹאִי׃ יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר
בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין
בָּרֶד׃ טו וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִקְרָא
אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר
יִשְׁמָעֵאל׃ טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים

שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־

רש״י

(יב) פרא אדם. מוכיח מדברות לגזל חיות כמו בכתוב ויהי רובה קשת וישב במדבר כאחרן: יד וכל כו. לפעים: ויד כל בו. ועל פני כל אחיו ישכן. שיהיה זרעו נחל (ב״ר): (יג) אתה אל ראי. נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר תלוי הרואים שרואה בעלבון של עובדין (ס״ק ד״ל אתה אל ראי ממש שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה לאותו) הגם הלם. לשון תימה וכי שכורה הייתי שלף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחר ראותי לאותם שביטו של אברהם שכם הייתי רגילה לראות מלאכים והנה שביטה רגילה לראותם שכאן ממון רואה את המלאך פעם אחת ואומר מות נמות וזו רואה מרובעה זה אחר זה ולא חרדה: (יד) באר לחי ראי. כתרגומו בירא דמלאך קיימ מתחזי עלה: (טו) ויקרא אברם שם וגו׳. תע״ם שלא שמע אברהם דברי המלאך אלמלא שמו ישמעאל שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל: (טז) ואברם בן שמונים שנה וגו׳. לשבחו של ישמעאל נכתב להודיעך שהיה בן י״ג שנה כשנימול ולא עכב

את האדם מלא נפי מעשיו של אותה שעה, ויש מישמעאל דכתיב בי׳ (פ׳ וירא) כי שמע ה׳ אל קול הנער באשר הוא שם, ואותה שעה נדיק היי, וגם בסוף ימיו עשה התשובה, ע׳ נקמן ס״פ חיי. — והנה רש״י בפסוק ע׳ פירש לעל כל אחיהם היי שלוח לה מלאך אחר, ואפשר לומר בשעה הדבר משום דלאמירת שלוח ע״י מלאך אחד הוי בכלל אין מלאך אחד עושה שתי שליחות [ב״ר פ״כ], אך נפי״ו אין מבטיחר למה התפעלה ביותר בקריאת המלאך הראשיני עד שאמרה אתה אל ראי הגם הלום ראיתי אחרי ראיי, ואפי׳ אומרי מהקודמים.

ואפשר לפרש ע״פ מ״ד במגילה נ׳ ג׳, ויהי בהיות יהושע בירידו ושם עיניו וירא והנה איש שומד לנגדו ושמתו נאפיו (יהושע ו׳), פריך הגמרא והיכי עביד הכי, ואתמר ריב״ל, אסור לאדם שיהו עיניו

יְהוָה בֵּינִי וּבֵינָיִךְ׃ יוַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֲלֹ־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־
לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי
וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃ יזוַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־
הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ חוַיֹּאמַר הָגָר
שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה
תֵּלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
אָנֹכִי בֹרַחַת׃ טוַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת
יָדֶיהָ׃ יוַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃
יאוַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל

נקוד על י׳ בתרא

רש״י

ביני וביניך. כל זינך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה וביניך (ר״ל טכח לנקבה) שהכניסה עין הרע בעיבורה על הגר והפילה שוברה הוא שהמלך אומר להגר הנך הרה ולעלה כבר הרתה ועוד מבשר לה שתהר מלא מלמד שהפילה הריון הראשון: (ו) ותענה שרי. היתה מעבדת בה בקושי (ר״ל): (ח) לי מזה באת. מהיכן באת. יודע היה מלאך לה פתח ליכתם עמה בדברים ולשון אי מזה היה המקום שהאמר עליו מזה אמי בא: (ט) ויאמר לה מלאך ה׳ וגו׳. על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה: (יא) הנך הרה. כשהבשורי הראי כמו הנך הרה דמשה מטות (שופטים יג): וויולדת בן. כמו וילדת ודומה לו (ירמיה כב) ושבת בלבנון מקוננת בארזיך: וקראת שמו. טוב הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק:

תורה תמימה

(ח) מפני שרי גברתי. אמר לי׳ רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי, חברך קרייך חמרא — אובפא לגבך מוש[1]), אמר לי׳, דכתיב ויאמר, הגר שפחת שרי אי מזה באת, ותאמר לו, מפני שרי גברתי אנכי בורחת[2]) [שם צ״ב ב׳].
(יא) וקראת שמו ישמעאל. תניא, ישמעאל הוא אחד מאלה שנקרא להם שם עד שלא נולדו, כדכתיב הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל[3])
[ירושלמי ברכות פ״א ה״ז].

יגמור חתו בשלום, וכ״מ בר״ן פ״ק דר״ה. ה) אם יקרהו לך מפגיש חמור, סוג לוכף על חמור והסירהו מקרוב

ג וְאֶתֵּן קְיָמִי בֵּין־מֵימְרִי וּבֵינָךְ וְאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא׃ ג וּנְפַל אַבְרָם עַל־אַפּוֹהִי וּמַלֵּיל עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימָר׃ ד אֲנָא הָא (גְּזַר בנ״י אינו) קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי עַמְמִין׃ ה וְלָא־יִתְקְרֵי עוֹד יָתֹ־שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם

ג וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד׃ ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר׃ ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם׃ ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם

רש״י

מכן לפותיותיך רמ״ח כמנין אבריך׃ (ב) ואתנה בריתי. ברית על מהבה וברית המלך להוריסה לך ע״י מלוה ז׃ (ג) ויפול אברם על פניו. ממוקם השכינה שעד שנגלה מל נג היה בו כח לעמוד ורוה״ק נגבת עליו. וזהו שנאמר בבלעם טופל וגלוי עיניים (בבריית׳ דר״ת מלאתי כן)׃

תודה תמימה

אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם מילה, שנאמר התהלך לפני והיה תמים וסמיך לי׳ ואתנה בריתי ביני ובינך׳) [נדרים ל״ב א׳].

והיה תמים. אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שאמר הקב״ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה, אמר, שמא יש בי דבר מגונה, כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו׳) [שם שם].

והיה תמים. א״ר הושעיא, כל המתמים עצמו שעה עומדת לו, שנאמר התהלך לפני והיה תמים וכתיב בתרי׳ והיית לאב המון גוים׳) [שם שם].

(ה) והיה שמך אברהם. תניא, אברם הוא אברהם, בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם׳) [ברכות י״ג א׳].

והיה שמך אברהם. תנא בר קפרא, הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר והיה שמך אברהם, ור׳ אליעזר אומר, עובר בלאו, שנאמר ולא יקרא עוד את שמך אברם׳) [שם שם].

והיה שמך אברהם. אמר רמי בר אבא, כתיב אברם וכתיב אברהם, בתחלה המליכו

מה שהבטחו מפי שייך על היותרת בע״מ, אחרי דלאחר נטילת הערלה יהי׳ שלם, וח״כ לא שייך כזה לומר כשמול לגרישותא, ודו״ק. ד) סיינו קד דדברים הקודמת ובשני לשון קלת, וכב״ח לא משמעו להסתיקה אחרי כי כאה בגמרא בשון בריית׳, ואולי תנא רבי אחיהן כ״ת בפ״ע, וגם יש לפייק קלת חילוק בשימוש הלשון כפי שיתבאר להמעיין. ה) הלשון פשוט, דשם תמים טולל שני ענינים, הא׳ — תמימות הדעת ויסרת הנפש, כמו ויעקב איש תם, תמים תהי עם ה׳, וכדומה, וגם מורה תמימות הגוף והאברים, כמו שה תמים, ככב תמים, וכדומה, ולכן כשאמר לו הקב״ה והיה תמים תהב שתת הקב״ה על תמימות הנפש ושלמות הדעת את ה׳, לאחזו רעדה על הסרטון זה, ומכיון שאמר לו ואתנה בריתי וכו׳ ושוף הענין שבבריתי הברית היתה ע״ד המילה, הבין שכוונת הלשון והיה תמים רקאי רק על תמימות הגוף נתקרר דעתו שאין בו מום הפוסל בברית המילה. ו) יתכן דמדייק וסמיך להמאמר הקודם בגמרא כאן כל המתמים עצמו הקב״ה מתמם עמו, שנאמר (ש״ב כ״ב) עם תמים תתמסד, ור״ל שהקב״ה מסיק לטוב ומשלמנו, וזהו הכלול הטעה שומדת לו. ז) כלומר, לא דשם אברם הוא בגמי אלא דגם הוא לשון תפיסה, וכך שם אברהם תכוב יותר וכדמפרש, וע׳ בדרשת הכתה. ח) ועיין מש״כ בפסוק פסוק ט״ו לענין שטי השם של שרי וגם, ויעלה לענין שטי השם של יעקב, והמפרשים תמהו שדבה על מוני סמעות למה השמיטו למעט חיסור זה דשטו השם של אברהם. ולי נראה פשוט דכפי המתבאר מהוספתא ברכות פ״ח לא קיי״ל כל דין זה, ואין הצוויים המלה לעכונה אלא ספור דברים בעלמא, וכך הלשון שם, אמר להם כן זומה לחכמים, לא שתעקר ציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים פסל ל. כיוצא בו, לא יקרא שמך עוד יעקב, לא שיעקר שם יעקב ממט

יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ ס יז א וַיְהִי אַבְרָם
בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא
יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־
אֵל שַׁדָּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃

יִשְׁמָעֵאל לָאַבְרָם׃ א וַיְהָוָה
אַבְרָם בַּר־תִּשְׁעִין שְׁנִין וְתִשַׁע
שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם
וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא־אֵל שַׁדַּי
אֶתְהַלַּךְ קֳדָמַי וֶהֱוֵי שְׁלִים׃

רש״י

(א) אני אל שדי. אני הוא שם די בתלאותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני והיה לך לתמה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין: התהלך לפני. כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי: והיה תמים. קף זה לוי אמר לוי היה שלם בכל נסיוטיו ולפי מדרשו התהלך לפני במעשה מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני ד״מ והיה תמים עכשיו אתה חסר ה׳ אבריס ג׳ עינים ג׳ מזיס ורמס הגויה מוסיף לך מות על ממך ויסו

תורה תמימה

יז (א) אני אל שדי. אמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אמר הקב״ה, אני הוא שאמרתי לעולם די[א] [תגיגה י״ב א׳].

התהלך וגו׳. דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב (תהלים פ״ט) ה׳ מי יגור באהלך הולך תמים — הולך תמים זה אברהם, דכתיב התהלך לפני והיה תמים[ב] [מכות כ״ד א׳].

והיה תמים. אמר רבי, גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר התהלך לפני והיה תמים[ג] [נדרים ל״א ב׳].

והיה תמים. תניא, רבי אומר, גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם

א) כענין שאמר לעולם די אתאמר בגמרא שבשעה שברא הקב״ה את העולם אמר להם די, שלא יתפשט והולך עד שגער בו הקב״ה, שנאמר (איוב כ״ו) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. ולגירסת אחרת בגמרא — בשעה שברא הקב״ה את השמים, ולגירסת זו מכוונת יותר להרחי׳ שאמרו מפסוק עמודי שמים, וע׳ בפירוש״י ולפנינו בסמוך. וכוונת ופייוטו הדרשה לכאן י״ל ע״פ מ״ש במ״ר כאן (פ׳ מ״ו) אמר לו הקב״ה לאברהם, דייך אני ואתה בעולם, ואם אין אתה מקבל עליך למול, די לעולמי כל כאן, כלומר, די לקיום העולם עד כאן ומשם יחרב. —

ומה שנראה לו לדרוש כאן השם שדי, י״ל משום דשם זה בא כאן בשעת הרחמנות בתורה, ולכן סמכו שם כזה לזה. ומזה תראה, כי מה שניין בעל תורה לומר פסוק זה לפי ופשוטו (ע״ב ע״ח) כיעקב שאמר לו הקב״ה כן, אין זה נכון, שלא דמי לו כלל שזכר שם זה פעמים בתורה, כאן ובפ״ם תולדות ואל שדי יברך אותך, שגם מכוון בפסוק שלפנינו וכמבואר מדרשת המ״ר הנ״ל. —

ובכלל צריך באור מה שבא הוא לסקב״ה במה שאמר לשלמו די ומה כוונת הענין. ומפשטי לומר פ״ם מ״כ המפרשים התכלית כוונת הקב״ה בברייתו השלם היתה לאומר וזכות התלם שיתהלך להתעסק ולהתגדר במעשה השלם, ועי״ז יקבל זכות שלמות הגופו, והנה אם נא לו׳ הקב״ה לומר לשלמו [כלומר למעשי ברחמים] די, שיתה הבריאה בגמרת

שבגרת הקב״ה את השלם די שלם מתפשט והולך עד שגער בו הקב״ה, שנאמר (איוב כ״ו) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. ולגירסת אחרת בגמרא — בשעה שברא הקב״ה את השמים, ולגירסת זו מכוונת יותר להרחי׳ שאמרו מפסוק עמודי שמים, וע׳ בפירוש״י ולפנינו בסמוך. וכוונת ופייוטו הדרשה לכאן י״ל ע״פ מ״ש במ״ר כאן (פ׳ מ״ו) אמר לו הקב״ה לאברהם, דייך אני ואתה בעולם, ואם אין אתה מקבל עליך למול, די לעולמי כל כאן, כלומר, די לקיום העולם עד כאן ומשם יחרב. —

ומה שנראה לו לדרוש כאן השם שדי, י״ל משום דשם זה בא כאן בשעת הרחמנות בתורה, ולכן סמכו שם כזה לזה. ומזה תראה, כי מה שניין בעל תורה לומר פסוק זה לפי ופשוטו (ע״ב ע״ח) כיעקב שאמר לו הקב״ה כן, אין זה נכון, שלא דמי לו כלל שזכר שם זה פעמים בתורה, כאן ובפ״ם תולדות ואל שדי יברך אותך, שגם מכוון בפסוק שלפנינו וכמבואר מדרשת המ״ר הנ״ל. —

ובכלל צריך באור מה שבא הוא לסקב״ה במה שאמר לשלמו די ומה כוונת הענין. ומפשטי לומר פ״ם מ״כ המפרשים התכלית כוונת הקב״ה בברייתו השלם היתה לאומר וזכות התלם שיתהלך להתעסק ולהתגדר במעשה השלם, ועי״ז יקבל זכות שלמות הגופו, והנה אם נא לו׳ הקב״ה לומר לשלמו [כלומר למעשי ברחמים] די, שיתה הבריאה בגמרת

ומתהוללת בכל השלמות הרצוים עד שבוא נא היה מקום לתלם במה להתגדר בו ומה לחלק בשלם, אבל מכיון שאמר די, הניח בזה מקום להתלם בשכלל מעשה הבריאה, ודו״ק ב) מפרש ענין התמימות שהי׳ מבחל דעתו וחכמתו לענני טיו של הקב״ה שלא שתלטו מעשה והכרת על מצות מילה. ג) שאך שפסוק השני ואתנה בריתי ביני וביך, וכ״מ בדרשת הבלה. — ובמ״ר כאן (ריש פ׳ מ״ו) איתא, שאמר לו הקב״ה אתר עם הערלה הוא בעל מום וכשיהיה יהי׳ שלם, ולריך בתור, דהא לכאורה תתר בעל מום יונה על השרון ולא על יותרת, ויתכן לומר, דהו״א משום כל יתר כעסו למי וכדעת הפוסקים בפי׳ כל יתר כעסו דהוי כעסו עוד לותו אתר, למשל, בהמה שיש לה חמש רגלים הוי כעסו אחת שבעני והוי כמו שבאתר לה רק שלש רגלים, וכן ביותרת הלזול בתוא אתר הוי כעסו כל לותו אתר [עיין בפ״ח ופר״ח ויו״ד סי׳ ל״ה], ולפי״ז ניחא, דשם הערלה נחשב כבע״מ, דכיון להערלה היא יתר וכל יתר כעסו למי הוי כעסו כל האתר ממקומו, ומפיר הוי בע״מ משום שהרון אתר.

והנה אף כי אין להניח דאי׳ מוחלשה מדרש ואגדה לדבר הלכה, בל״ז כשאך דאי׳ ממדרש זה לפפי כל יתר כעסו — כעסו אחד שבעני, וכן ביותרת הלזול — כעסו כל לותו אתר כפי מ״כ, דלפי״ז יתפרש המ״ר בשוב שעם, משא״כ לפפי׳ כל יתר כעסו — כעסו רק לותו ליותרת שבא מאוד

וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין־בַּעֲמַמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן׃ יז וַאֲקִים יָת־קְיָמִי בֵּין־מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָךְ בַּתָּרָךְ לְדָרֵיהוֹן לְקְיָם עָלָם לְמֶהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָךְ בַּתָּרָךְ׃ ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָךְ בַּתָּרָךְ יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתָךְ

וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃ שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְאֱלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ

רש"י

ישראל ומחוז שהרי ישמעאל בכור היה לו ולא היה מבשרו עליו׃ (ז) והקמותי את בריתי. ומה הוא

תורה תמימה

מלך נתתיך לאומות[ד], ו תיק נתתיך באיומה[טו], נאמן נתתיך באומות[טז] [שבת ק"ה א'].

אב המון גוים. תני בשם רבי יהודה, הגר מביא בכורים וקורא[יז], מאי טעמא, דכתיב כי אב המון גוים נתתיך, לשעבר היית אב לארם ועכשיו אתה אב לכל הגויים[יח] [ירושלמי בכורים פ"א ה"ד].

אב המון גוים. הנודר מישראל אסור גם בגרים [דכתיב כי אב המון גוים נתתיך][יט] [תוספתא נדרים פ"ב].

(ז) ולזרעך אחריך. כל הנשים לא התארסנה ולא תנשאנה עד שיהיו להן שלשה חדשים[כ], כאי טעמא, אמר רב נחמן אמר שמואל, דאמר קרא להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני[כא] [יבמות מ"ב א']. ולזרעך אחריך. כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל,

---

שבת פ"ז ה"ב סימן נ"ש מלאכות תלה הדברים (ר"ש ויקהל) ג' תל, ג' תלתן, ח' תמיה, הרי נ"ש, ומייס על זה לא מתמעטין רבנן לדחוק בין ס' לח', ובפסיקתא רבתי פ' מ"ח דרכו לפסוק להחליט ע"ג הממת כל זוכה ממך — כמו כל זוכה ממך. [ועפ"י כלל תיקוף מותיות תלו זה"ל מלאה לפרש מ"ש בערכות נ"ז ג' הרואה הספר בחלום (כלומר מלת הספר), מן הסתם הסו עליו ופלאתו, ולא נתבאר פייטות זה בפתרון לחלום זה, ולפי המבואר נ"ע דדרכו בוסריקון חם פד, הה' לח', ודרכו בשתי תיבות חם פד, חסו ופלאו], ואין להאריך עוד. יד) כמש"כ בשיח תלחים שתה בתוכחי. טו) בערכות פ' ב' פירש"י ותיק — לשון ומחבב מצות, ומניסם מלינו בחברים שהי עניו כמ"ש ואנכי עפר ואפר, ומחבב מצות לכתיב ויסבב לחברים בנקר ודרשינן שהי' זריז במצות. טז) כמש"כ ומלאת את נכבו נאמן לפניך.

והנה לכי תידוק דקדקה הגמרא בלישו תוארים בג' הסמות, לאומות, ובלישו — בב' הסמות, בלאומות, ופשט הדבר פשוט, דלחא שבב' הסמות הוי מעלת יתם לחברים בלאומות, ולחא שבב' הסמות הוי מעלת היתם בלפי הקב"ה, דוק ונוח. יז) פרשת בכורים, והרבותא היא, מש"פ דע"ג בקריאת תותא הפרשה התרן תחר בשבעת לחבותיו לחת לנו והגר תין לחבותיו משרחל, ומפרש

ואחיל פשט הדבר. יח) וכ"ע וממילא הוא לחב נם לגרים. ומה שצייך לענין זה ולהלכה וכ"מ בזה"ל בחתר פ"ה במקומו בס' הבות. יט) עיין מש"כ בדרשת הקודמת. וע' בפ"ז ליו"ד סי' רי"ח ס"ק נ"ה כתב שלח נמלת מקור לדין זה, ובחלוקי הגמון רע"ח כתב דקן מסמע ברש"י בגדרים, ולכר פלא הוא שמפורש דין זה בתוספתא. ועיין בתום' ב"ב פ"ח דגר יכול לנדך ברכת המזון ולהתפלל ולומר תלהי חבותיו, משמע דרשב"ם ז"ל כי לח המון גוים נתתיך שהוא לח לכל העולם, וע"ע מש"כ בענין זה בפ' בח בספוק ואמרתם זאת פסח ובפ' בהעלותך בספוק ויומר משה לחותב בן רשולל וברים פ' תבא בענין בכורים, וכלן יין המקום נורם להחריך. כ) מיוס שתתגרשו או תתלמנו, כדי להבחין בן מי הוא כשהתעבר, ובזיעור נ' חדשים הוכר שובבה כמש"כ בפ' ויצא ויהי כמשלם הדשים ויוגד ליהודה לומר זאת תמר כלתך וגם הנה הרה. כא) פירש"י שתין השכינה שורה תלא על הולדים שזרש מיוחם לחריו, עכ"ל, ולא נתבאר מה כוונת בתוספת דברים תלו, ונראה דקשה לי' לח פסוק זה לא לחירי כלל בענין הבחנה ולוך לומר זה מכלן, ולכן פירש לעיקר כוונת פסוק זה הוא שהבטיח הקב"ה לאברהם על הטרילת שכיותו בתוך זרש, ומכיון דקיי"ל שתין השכינה שורה תלא על הולדים שזרש מיוחם לחריו ממילא הוי בכלל זה נם ענין הבחנה, כיון דבלא הבחנה לין הזרש מיוחם ולפי

כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמַלְכִים מִמֶּךָּ יֵצֵאוּ׃ וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְאֵל לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃

רש"י

(ה) כי אב המון גוים. לשון נוטריקון של שמו ורי"ם שהיה בו בתחלה שלא היה אב לשלש לאדם שהעיד מקומו ועכשיו אב לכל העולם ואפילו רי"ם שהיה בו מתחלה לא זזה ממקומה שלף יו"ד של שרי והרעמה על הכשיפה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים.

תורה תמימה

הקב"ה על מאתים וארבעים ושלשה אברים ולבסוף הסליבו על מאתים וארבעים ושבונה אברים, ואלו הן, שתי עינים, שתי אזנים וראש הגויה[ב] (נדרים ל"ב ב').

אב המון גוים. א"ר יוחנן, מניין ללשון נוטריקון מן התורה[ג], שנאמר כי אב המון גוים נתתיך, א"ב המו"ן — אב נתתיך לאומות[א], בחור נתתיך באומות[ב], חביב נתתיך באומות[ג],

---

מלת זיהה שם יעקב נוסף על שם ישראל. כיוצא בו שרי תשנך לך תקרא את שמה שרי כי שם שרה שמה, בתחלה היה שרי לאומתה ועכשיו היא שרה [מלשון שררה] לכל האומות, ור"ל שם שרה יהי' נוסף על שם שרי. כיוצא בו לך יקרא שוד שמך אברם והי' שמך אברהם, בתחלה אתה אב לארם ועכשיו אתה אב לכל העולם. אברם היו לנגוי אלא לגבוה, ור"ל שם אברהם נוסף על שם אברם, הרי מבואר מפורש דם"ל להתוספתא שלין בהורלת שם החדש אברהם חיסור לקריאת שם הקודם אלא נוסף עליו, וכמו ביציאת מלרים ובעבוד מלכיות ושם יעקב וישרא, כמבואר, ולכן רלו הפוסקים להשמיט עיון זה מהרי דכפי המבואר אין דרשת זו אלא לשמלתא בעלמא, ולשון שובר בלאו ועשה מלינו הרבה שהם ע"ד לשמלתא, כמו ביומא י"ט ב' השם שיחת חולין עובר בעשה, ובברית שם ולא בדברים בעלים, ובסופה ל"ח ב' שהשה מלרי עין שובר בל"ת אל תלחם לאח רע עין, ובקידושין ק"י א' כל המחזיק במלוקת עובר בלאו ולא יהי' כקרח ועדתו, ובמכות י"ז ב' המשחה בקבו ואלן דשתי בקרבן דאומת עובר בלאו ולא תשקנו את נפשותיכם, וכדומה מן הלשונות כאלה שאינם אלא ע"ד אסמכתא, וה"נ כן, ודו"ק. ב) ר"ל אלו הן המוספים, ועשה מספרם שם"ה רמ"ח כמנין אותיות אברהם, ומקודם הי' המספר רמ"ג כמנין אותיות אברם. ועניין המלוכה על אלו האברים פיבשו האום שבתחלה המליכו הקב"ה על הרוח יש שהם נרשותו של אדם להזהר מעבירה, ואח"כ המליכו גם על האברים שהיום נרשותו של אדם, לראות ולשמוע ולהרהר, בכ"ז נעשה אדון גם עליהם להשתמש בם רק לדבר מלוה. ג) ענין טוטריקון הוא, כי לפנים בימי מלכות יון ורומי היו נוהגין בעת חפשן או מלחמה לכתוב בקלר תיבות ונם ענינים שלמים באותיות אחדות, והי' להם על זה סימנים ורמלים וניוכים קבועים [ובזמנו ילמד ענין זה בשם סתימגר"ף], ומפרש כאן מניין רמז בתורה לטוטריקון, כלומר שענינים ורעיונות שלמים יוכלנו באותיות אחדות. ורש"י כפ' יתרו בפסוק למען יאריכון ימיך בביח ברשם ממכילתא ואם נאו יתקלרון שכן בדברי תורה נדרשים מכלל הן נאו ומכלל נאו הן, והוסף על זה ז"ל, דבדי תורה טוטריקון הם, כדרשים מכלל הן נאו ומכלל נאו הן, עכ"ל, ותמה אני מה שביחה ענין ברשת כזו בשם טוטריקון, כי הלא רגילין אנו לפרש טוטריקון ענין הנרמז בראשי תיבות ובאותיות אחדות וכענין הברשת שלפנינו אבל לא ענין מלא כדרשת המכילתא המכרת.

וצ"ל דשיקר ענין טוטריקון הוא גלוי ענין הבא מדברים מפורשים בקיצור, ולכן כל ענין הנתגלה ממאמר אחוס, הן ממאמר שלם והן מאותיות ומימים בעלמא הכל בכלל שם הי. יא) במס"כ והיית לאב המון גוים. יב) במס"כ (נחמי' ט') אתה הוא האלהים אשר בחרת באברם, וע' בסמוך אות ס"ו. יג) במס"כ זרע אברהם אוהבי, ורניניס ח"ל לשרוש ה' כמו ח', מפי שהם ממונה אחד, ולכן דרשו מן ה' דהמון המלה תביב, וכן דרשו בברכות ל' ב' בהדרת קודם, אל תקרא בהדרת אלא בחדרת, ובס ל"ה א' קודם הגוים דרשו קודם חנוניס, ובשבת ל"ב ב' אל תקרא בחלה אלא בחלה, ובס כ"ה ב' פתו כמים דרשו הח' דפתו כמו ה', ובירושלמי י"ם פ' דרשו גיהנם — גי שיורדין לה על עסקי חגם [ערוות, עויי"ם במכרת"ם], והמפרשים לא בחרו זה, ובפסחים פ"ט פ' דרשו מהיות משה — מחיותי' לשה, וברים מו"ק ב' פ' מסקון בית השלחין, ומפרש בנמרא בית השלחין ליפנה לשחוחה הוא לכתיב ותתה עיף ועיע ומתרגמינן ותת משלחי, ופירש"י ה' מתלף בה', ובמנחות ל"ג פ' מלה תהיה — תחיה, ובברכות י"ם פ' וממאי דאפי' נחרפת ליפנה דשנוי הוא לכתיב ותשפח עניו הריפות (ב"ב י"ו), ובירושלמי פאה פ"ח ה"ח דרשו כבד את ה' מטוך — מתוך [ממה שחנגך ה'], ובירושלמי שבת

קָמֵי תְּשַׁךְ אַתְּ וּכְנָךְ בַּתָּרָךְ לְדָרֵיהוֹן : יְדָא קְיָמִי דִּי תְּטַרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כְּנָוךְ בַּתָּרָךְ מִגְוַר לְכוֹן כָּל־דְּכוּרָא : יאוְתִגְזְרוּן יָת־בִּשְׂרָא דָעָרְלַתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא) לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי

בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם : יזזֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר : יחוְנִמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי

רש״י

(י) בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וגו׳. מֹהֶם עַל עִסְקֵיהֶם : וּבֵין זַרְעֲךָ מֵאַחֲרֶיךָ. הַמִּתִידִים לְהִוָּולֵד מֵאֲחֲרֶיךָ : הִמּוֹל. כְּמוֹ לְהִמּוֹל כְּמוֹ שֶׁמֹּהֶם לוֹמֵר עֲשׂוֹת כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת : (יא) וְנִמַלְתֶּם. כְּמוֹ וּמִלְתֶּם וְהַטַּ״ת בּוֹ יְתֵירָה לִיסוֹד הַטְּפֵל בּוֹ לִפְרָקִים כְּגוֹן ל׳ עַל עוֹסֵק וְכ׳ עַל עוֹסֶה וְנִמַלְתֶּם כְּמוֹ וּנְמַלְתֶּם מֵאֵל יְמוֹל לְשׁוֹן יִפְעַל כְּמוֹ

תורה תמימה

ואתה וגו׳. א״ר לוי, כתיב ואתה את בריתי תשמור, אתה וכל כיוצא בך, [מכאן לערל שלא יטול][כה] [ירושלמי שבת פ״ט ה״ב],

אתה וזרעך. [מפני מה לא נחשבה מצות מילה בהדי שבע מצות דבני נח], לפי דמילה מעיקרא לאברהם הוא דקמהדר רחמנא, ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אריך לדרותם, אתה וזרעך אין, אינש אחרינא לא[כו] [סנהדרין נ״ט ב׳].

(י) המול לכם. מכאן דהיכי דלא מהלי אבוהא מחייבי בי דינא למהלי[כז] [קדושין כ״ט א׳] כל זכר. כל—לרבות אנדרוגינוס[כח] [שבת קל״ה א׳].

(יא) ונמלתם. מכאן דהיכי דלא מהלי אבוהא [ובי דינא] מתייבר הוא עצמו למול[כט] [ירושלמי קדושין פ״א ה״ז].

לאות ברית. אמר רב נחמן בר יצחק, במילה כתיב אות בברית ודורות ובשבת

נספחים ע״ז סע״ב דספול מסמע לף דיעבד, וכ״כ מכר״ש אלנזי בדעת הרמב״ם [ונ״ע מה שהביאו בריש פ״ו מגירסתו] ומסה״כ שלטון מסר מורה רק לכתחלה, כנדע. ויותר קשה, שהל מס״כ הוא עצמו שלטון לאיסור בניה מקור ממנרת שלטניהו שאמרו שם השלטון ספול, ונאמת הרמב״ם בפ״ב ה״ח ממילה פסק דשונד כוכבים שמל ג״ע לחזור ולמול, וזה בניגוד להרי״ף דשונד כוכבים לאסור למהל, וכיוצ שהרמב״ם עגרך בדוב מהלטות אחר הרי״ף, ואולי היתה לפניהם הגירסה בגמרא מניין למילה שנשנד כוכבים שהיא לאסירה, ואיך שהוא, דבר פלא הוא שלא הזכיר המפרשים והפוסקים בעיקר נדול כזה. [כח] היינו לך דלרבה הקולמת ובשמי לשון קצת ושיין מס״כ שם בעיקר הדשמה. [כט] מסה״כ כל השבע מצות מחברין עליהן כל העומות, ומ״ע השייך לדרשה זו לקמן בפ׳ וירא בפ׳ כי ניצחק יקרא לך אלא. [כז] סמך על השלטון המול לכם, משום דספסוק העתן בעצמו מורה לפסוק זה לף לייירי מחלה המוטל על המול בעצמו, כיון דמעיקר המצוה היה בנן שמונת ימים, ולף יכול שלף יהי׳ הל עניו ממש עור, ומדכתיב לכם דרים דקאי על הכ״ד. ובדבר חיוב האב יחבאר לקמיה בפ׳ וירא בפ׳ ויעל בפ׳ ויחל מגרדים אח יצחק בנו. [כח] לחיוב מילה בכלל ונחיוב מילה בשמיני, וכ״ז לין מילתו דוחה את השבת, כפי שיתבאר לקמן בפסוק י״ד, ופשט הדבר משום דלמיה שבת ומצות רק בני בים במשמעותו מיסור כרת, אבל מגדרונים מכיון שאם לף מל ביום חייב כרת, הינו דוחה את השבת. ופשט הדבר שלין בו כרת נראה משום דלקמן בפסוק י״ד נשנם כרת לף כתיב כל זכר, רק זכר לבד, ושרל זכר אבר לף ימל בבר ערלתו וכרתה, ובעלמא היכא דכתיב זכר לבד ממעטינן מגדרונים, כמו בפסח דכתיב זכר ממעט מגדרונים, ובפ׳ משפטים זילדה ט בניס ממעטינן מגדרונים [ושם בן הוא כמו שם זכר], וכן בזבח ס״ח ב׳ הזכר — למיעט טומטום ואגדרונים, ושוד כאהב, ולכן כלן במילה דכתיב בשנים ושרל זכר — מיעט מגדרונים מכרת, ומסה״כ בפסוק שלפנינו בחיוב מילה בכלל ובפסוק י״ב הממוך בחיוב מילה בשנה כתיב כל זכר מדעין מגדרונים, כמו בעלמא לכל לף לרבות. [כם] טומטום כמוכר וכי דיבה ע״ם הדרשה לגיעל לנחמר מניעת האב ממילה חלה המוטה על הכ״ד, עד שיגדל, ומקל חיוטו כלן בלשון שאל משום דהמצה בזמנה היה על האב והכ״ד. ולמטה עיקר החיוב בו בעלמא, יען שטוטם כרת היה רק בו ולף בשה ולף בב״ד, וכמה״כ משרים בפסוק י״ד ושרל זכר לף יעול בשר

אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־

יָת־כָּל־אַרְעָא דְכְנָעַן לְאַחֲסָנַת עָלַם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת־

רש"י

הכרית להיות לך לאלהים: (ח) לאחזת עולם. ומה תהיה לכם לאלהים אבל (בר' ירמיה) הרי בחולה לארץ כמו שמין לו אלוה: (ט) ואתה. — ו"ו משמש על ענין רישתן אמי הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרה ומה היא שמירתה זאת בריתי תשמרו המול לכם וגו':

תורה תמימה

שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך, בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה, אין זרעך אחריך על מי שורה — על העצים ועל האבנים[22] [יבמות ס"ד א'].

ולזרעך אחריך. מאי אחריך, אמר לי' הקב"ה לאברהם, לא תנסיב כותית ושפחה דלא ליזל זרעך בתרה[23] [שם ק' ב'].

(ט) ואתה וגו'. איתמר, מניין למילה בעובר כוכבים שהיא פסולה, דרו בר פפא משמי' דרב אסר, דכתיב ואתה את בריתי תשמור[24] [ע"ז כ"ז א'].

וע"פ זה תרתה, כי אין כל הכרח למס"כ אינו פוסקים לענין הכתוב בכלל אינו מן התורה מפני שהכתוב נ"מ לחייבי כריתות בכתוב, ואין כי לפי מס"כ הדבר ברור, כי מע"פ לחוש לחייבי כריתות בענין הכתוב, לך הענין לחייבי כ', והוא הכרחת שכינה, כולל ולחי גם ענין הכתוב, ופשוט הוא דסוי כמו לכתוב משרש ענין הכתוב, וכמבואר, ודו"ק. — והנה הגרי"ב בגה"ט הביא גירסת המלחמות דבעל הדרשה שלפנינו הוא רב ונא שמואל כמו שלפנינו, ומלה טיקר כגירסת המלחמות, ואין לגירסת שלפנינו קשה מובא מיבמות ק' ב', אמר שמואל, עשרה כהנים שמדים ופירם אחד מהם ובעל, הולד שתוקי, מאי טעמא, לימר קרא (ר"פ פינחס) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, בעיקן זרעו מיוחס ולית, מתקיף לה רב פפא, הלא משתא, נבי אברהם דכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך התם מאי קאמר לי' רחמנא, ס"ב. והנה אם היתה הגירסא כאן שמואל קשה מזבח מאי פריך רב פפא לשמואל מאי קאמר לי' רחמנא לאברהם בלשון זה, הא שמואל נופל ס"ע דהאי אחריך בא לענין הכתוב, וה"ב לדידי' אין זה אחריך מיותר כלל, אבל אם הגירסא היא רב ניחא, ומע"פ דהי' יכול להרין אם לשמואל ס"ע כרב, אין הכי נמי, אלא לעדיפא מינה מהרין, עי"ש ולפנינו בדרשה בשמוע. כב) הגרי"ב גם שלמת שלום פ' ויהי הביר למה מביא הגמרא לוקח פסוק זה ונא הלשונות זרעך אחריך בכתיב על כה, כמו בפ' נח זרעכם אחריכם, והקימותי את בריתי ביני וביכ ובין זרעך אחריך, וכן ונתתי לך ולזרעך אחריך, את בריתי תשמור אתה אחריך (פרשה ז), יש"מ. ולי נראה פשוט, לכיון לשיקר הלמוד כאן

דְלָא מִבָּנָךְ הוּא: יג אִתְגְּזָרָא מִתְגַּזְרָן (ג״י מְגַזַּר יְגַזַּר) יְלִיד בֵּיתָךְ וְזָבִין כַּסְפָּךְ וְתֶהֵי קְיָמִי מִזַּרְעֲךָ הוּא: יג הָמוֹל ו יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי

רשי

(יג) המול ימול יליד ביתך. כאן כפל עליו ולא אמר למחוה ימים ללמדך שים יליד בית נמול לאחר

תורה תמימה

(יג) המול ימול. המול ימול — לרבות ציצין המעכבין את המילה[לד] [יבמות ע״ב א׳].
המול ימול. המול ימול — לרבות אפילו מאה פעמים, [רמז] למשוך שחייב למול[לה] [שם שם].
המול ימול. איתמר, מניין למילה בעובר כוכבים שהיא פסולה, א״ר יוחנן, המול ימול[לו] [ע״ז כ״ז א׳].
המול ימול. מבאן לשתי מילות, אחת למילה ואחת לפריעה[לז] [ירושלמי שבת פ״ט ה״ב].
המול ימול. מבאן לנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית[לח] [שם שם].

לכם הוא שטעד נרשום ישראל, אבל נקח שפחה וולדה עמה שכבר ילדתו ואע״פ שלא עברו עליו שמונה ימים לגילתו נמול מיד כדכתיב המול ימול לגלח דומיא דלכם הוא. —

וע׳ בפירש״י בפסוק זה פירש מקנת כסף שקנאו מעטלד. והנה אע״פ שכפי שנתבאר מירוי מקנת כסף שבפסוק זה ג״כ שטולד נרשותו של ישראל רק נתעבר מקודם, שהרי פסוק זה מירוי בנמול לשמונה, וא״כ הו״ל נרע״י לפרש זה בפסוק הבא לתירוי בנמול ליום אחד, ל״ל דלא נחית כלל רש״י לפרש פרטי הדין, רק לפרש כלל הענין מילוד בית ומקנת כסף, ושפחה מקנת כסף הוא כשקנאו מעטלד, וד״ק. לד) שם ימי השר שנשתלו מדובקים מהערלה בהעפרה, לכיון שעדיין מדובקים הם אינו נחשב כמהול עדיין, וגם לענין שבת לוחה בסרת היינו ולא כשסילק ידו מהמילה. לה) המשוך הוא מהול שנמשכה ערלתו וכשחה העפרה, ומדאורייתא אינו חייב למול שנית רק מדרבנן, מפני שנראה כערל, והדרשה זהה היא לשמכתא בעלמא, ולכן אין זה אלא רמז כמו שהשתקנו במוכער, וכן בפשוט פסוק י״ד בשה נ״כ דרשת לרבות המשוך, והיא נ״כ לשמכתא ורמז. לו) יתכן דדרים המלה המול בהיפוך אותיות — מהול, כלומר כן נמצא בחי״ן, ור״ל מי שהוא מהול הוא ימול. ועיין בפסוק ס׳ בשה דרשת אחרת בענין זה מפסוק ואתה את בריתי תשמור, אתה וכיוצא בך, עי״ש בנאור, ומבואר בגמרא נ״מ בין הלמודים — לענין אמה, דלמ״ד מן ואתה את בריתי תשמור אמה לאו את ברית מילה היא, ולמ״ד מהמול ימול — אמה כמאן דמהילת דמיא, כיון לאין שיך בה מילה, וע״ע בסוגיא ובתוס׳. והנה קיי״ל לדינא דאמה כשרה למול וכן מסתבינן בגמרא היתר זה על כפ׳ דפ׳ שמות ותקח לפורה טר ותכרת את ערלת בנה [ומאן דמ״ל דאמה פסולה למול ס״ל דהיא התחילה ואמה נמר]. וביו״ד סי׳ רס״ד ס״ק כתבו הטאמה כשרה למול, ואם יש ישראל גדול שיודע למול הוא קודם. וכתב הרמ״א וז״ל, וי״ל דאמה לא תמול וכן מוכחין להדר אחר ימים, ע״כ, ומכ״ך והגר״א תמהו על דבריו דהא גם בכרת דאמה מודה בזה, ומה מוסיף הוא, יש״ם. ונראה לכוונת הרמ״א למתויבים גם לאחוד אחר ימים אע״פ שאינו לפניו מוזמן, מצא״כ להמחבר רק אם יש לפניו במזומן הוא קודם, אבל אין מתויבים לאחוד עניו, והיינו פעמא, דדעת הרמ״א לדון להחמיר כהפוסקים דאמה פסולה למול, ולכן אע״פ שאין לדחות מילה בזמנה בשביל זה מסוס להעיקר לדינא כהפוסקים להיתר אמה למול, בכ״ז נאותו היום מתויבים לאחוד אחרי ימים לעשות לדעת המחמירים. —

ומה שהקשה הט״ך על נוסח הרמ״א וכן נוהגים להדר אחר ימים, דהא בדבר שאינו מצוי לא שייך מיבעי — נראה לי לתרוצי, זה נקרא דבר מצוי, והיינו דאי ס״ד דאמה כשרה למול גם לכתחלה וגם במקום שים ימים לא יתכן שלא היו נשים יחידות מלמדות יהידן לאומות זו, ומלא רגינו מצוה כזה ס״מ שאין מניחין כלל לאמה למול, ולכן לא תלמדינה יהידן זאת, ודו״ק. לז) וס״ל דנתנה מלות פריעה גם לאברהם, ולא כמ״ד בבבלי יבמות ע״ח ב׳ דמלות פריעה הותחלה מימות יהושע בן נון, וע״ש לפניו בפ׳ שמות גם אתן למים למולות, דרים למולות שתים — אחת למילה ואחת לפריעה, ואותו הדורש לא ילוף מן כפילת הלשון המול ימול משום דם״ל דכרה תורה כלשון בני אדם הרגילים לדבר בלשון כפול ואינם מכוונים לרמז דבר בזה, או דס״ל דהכפל לשון אחת לדרשות אחרות שבפסוק. לח) הוא לפ ס״ל כמ״ד בדרשות הקודמות דכפילת הלשון בא לרמז מילה ופריעה או גילין המעכבין, יש דס״ל דלא נתנה מלות פריעה לאברהם אלינו וכמ״ש בשאת הקודם, וגילין המעכבין ס״ל דילפינן מבכרת, ולכן דרים

וּבְנֵיכֶם׃ יב וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל וּבְנֵיכוֹן׃ יב וּבַר־תְּמַנְיָא יוֹמִין
לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בַּיִת יִתְגְּזַר (ני יִגְזַר) לָכוֹן כָּל־
וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא
מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ יג הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּזְבִינֵי־כַסְפָּא מִכָּל בַּר־עַמְמִין

רשי

יעשה יהכל [כרס"י ישן מיט] : (יב) יליד בית . שילדתו השפחה בבית : ומקנת כסף . שקנאו מבעולה :

תורה תמימה

כתיב אות ברית ודורות , מכאן לטילה שדוחה את השבת[ל] [שבת קל"ב א']
(יב) בן שמונת ימים . מכאן לטילה שנוהגת ביום ולא בלילה[לא] [שם שם] .
יליד בית ומקנת כסף . הניא איזה הוא יליד בית ואיזה הוא מקנת כסף , לקח שפחה
ונתעברה אצלו וילדה או שלקח שפחה לעוברה[לב] , זה הוא יליד בית , לקח שפרה
מעוברת וילדה או שלקח שפחה וולדה עמה — זה הוא מקנת כסף[לג] [שם קל"ה ב'] .

בשר ערלתו וכרתה . ל) נראה הכאור , דכיון דכל תוקף קדושת השבת הוא משום דהוא אות ברית לדורות בין הקב"ה לישראל , ולכן אינה נדחית מפני פקוח נפש , וע"כ מכיון דגם מילה היא אות ברית לדורות כמו שבת , הרי היו תוקף קדושתה שוה לקדושת השבת , וממילא אינה נדחית בזמנה מפני השבת . — ודע דהא שלא גזרו חכמים על מילה בשבת מחשש שמא יעביר סכין ד' אמות ברה"ר כמו שגזרו בשופר ולולב משעם כזה , הוא משום דלחיוב מילה בשבת יפיגן שוד מדרשת דר"פ תזריע וביום השמיני יומו , יביום יפיגו בשבת , מדלא כתיב ובשמיני , וע"כ הוי כמו שכתוב מפורש בתורה להיתר , וקי"ל דבכר המפורש בתורה להיתר אין כח לחכמים לאסרו , כמש"כ תוס' בב"מ ע' ב' ד"ה תניא והם"ז ביו"ד סי' קי"ז , וע"פ מש"כ בענין מילה בשבת בר"פ חזירא בפסוק הנזכר . לא) לכאורה דרשת זו שפלוגתא מאד , דהא פשוטה הענין מורה על זמן הכאור שרשאי למול אז , ומהיכי תיתא לדרום מזה ביום ולא בלילה , ואין לומר דדייק דלי' לכתוב וכן שמונה ולא ימים ימים , יען דאי הוי כתב כן לא היינו יודעין אם בן שמונת ימים או שמונה חדשים או שנים , כיון דזה הוא הפעם הראשונה שמזכיר זמן בכור למילה , ומוכרח לכתוב מפורש שמונת ימים . ולגדול הדוחק נראה לומר , דלכאורה קשה מניין לנו מפסוק זה דזמן מילה הוא לשמונת ימים , והלא מינו בשלמא שפירוש ימים — שנים , כמו בפ' חי השב הענרה אחנו ימים , וכן בפ' בהר ימים תהי נאולתו , שפירושם שנה , כמבואר ברמ"י שם ובכהוטות כ"ז ב' , וכן בתבלות , ויש מקן ימים לימים (ב"ב י"ד כ"ו) דרשו מקן שנה לשנה , וע"כ מוי הפי' כאן וכן שמונת ימים — שמונה שנים , אלא ע"כ צ"ל ע"פ הכלל תפסת מועט תפסת , ומשעם דימים הם ימים ממש , ימי השבוע , ע"כ תחזור הערתנו דלעל דנים משעם לתפסת מועט , ע"כ תחזור הערתנו

הא הי' יכול לכתוב וכן שמונה יומו והא יסיים כלא ימים , והא היינו מושים לחשב דבן שמנה היינו שנים כיון דתפסת מועט תפסת , ומדכתיב ימים משמע דוקא ימים והא גילת כלומר לגריך לעבור על היולד שמונה ימים , ומה מוכרח למילה מוהנת רק ביום , דשם נאמר דמוהנת נם בלילה מי שם ד"מ טולד ביום ו' הלא טוכל למולו בליל מו"ש , הוא הלילה השייך ליום ו' (דהוא היום השמיני , והלילה תחלת היום הוא) והא מצטרף לה מי שמנה ימים (ממש) כ"ש שבעה , אבל שם נאמר למילה מוהנת רק ביום , מי ככל מופן הוא שמנה ימים , דמקנת יום הלדה ומקנת יום המילה נם הם לימים יחשבו . למנה למילה שלא נמנה יפי בתו"כ מוביום השמיני וכפי שהביאו התום' וחלת היא בותם שם ע"ש . לב) שמין לו נזכות נוף השפחה כלום רק בולדותיה . לג) וים פרטי חלוקים בדין כל אחד , יש יליד בית שנמול לשמונה , והוא בשלקח שפחה ומתעברה אלו וילדה , אבל יליד בית בשופן השני שלקח שפחה לעוברה נמול לאותו יום שנולד , וכפי שיתבאר , וכן חלוק דין מקנת כסף , כי בשלקח שפחה משוברת וילדה נמול לשמונה , וכשלקח שפחה וולדה עמה נמול לאותו יום שנולד .

ושעם הדבר בכל זה , משום דתרי קראי כתיבי כיליד בית ומקנת כסף , כלן ובפסוק הבא , וכלן מפרש שיעור שמונה ימים ובפסוק הבא אינו מפרש , ומסתברא , דהאי דמפרש בי' לשמונה , היינו היכי דלמי ליתרחל מעלת שנולד בביתו על יתרחל מאחר קנאו , דלומיל לכם בעיק לכתיב בפסוק זה יומל לכם כל זכר והדר יליד בית ומקנת כסף , הלכך נקח שפחה ומתעברה אצלו הוי יליד בית דומיא דלכם , אבל נולד בתרשת ישרחל ונמול לשמונה , אבל נקח שפחה לשוברה לא הוי דומיא דלכם הואיל ואין לו חלק בתמו , לכן נמול לאותו יום , וכן במקנת כסף , נקח שפחה משוברת וילדה נמול לשמונה דלומיא דלכם

יָתְקָמֵי אַשָּׁנִי: ס וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׁרַי אִתְּתָךְ לָא־ אֶת־בְּרִיתִי הֵפָר: ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא

רשי

(טו) לא תקרא את שמה שרי. דמסמע שרי לי ולא לאחרים כי שרה פתח שמה שהיה שרה על

תורה תמימה

את בריתי הפר. [רמז] למשוך שחייב למול[טה] [יבמות ע"ב א'].

את בריתי הפר. לרבות בני קטורה שנתחייבו במילה[טו] [סנהדרין נ"ט ב'].

(טו) לא תקרא וגו'. הקורא לשרה שרי אינו עובר בלאו דלא תקרא את שמה שרי, מאי טעמא, לא תקרא כתיב, לדידי' קמיזהר רחמנא אבל לכולא עלמא לא[טז] [ברכות י"ג א'].

לא תקרא וגו'. א"ר יצחק, שנוי השם קורע גזר דינו של אדם, דכתיב לא תקרא

בכתב נאחר מיתה, ופ"כ נעיל בפ' נח בפ' ולך את לכם בנפשותיכם לעדות. —

ושיעור הגדלות לענין שהם כלות בזה לא מהגיר מפורש, ומכמה במקום אחר מצינו שביאר הרמב"ם מפורש דבן י"ג שנה נקרא גדול גם לענין מיזוי כלים, והוא בפ"ב מ"י מחיפות, ופ"א מהלכות זה עם מה דקיי"ל שמין כ"ד של מעלה מעיניהן קודם עשרים שנה, כמבואר בשבת פ"ח ב', ובפיה"מ לרמב"ם פ"ו דסנהדרין, ופ"ל דמה שים בו חיוב כרת מן י"ג שנה הוא לעניינים שהפסוק מדבר בהם בזה"ל, כגון להקהיל מרבעים ולפסולו מוכרת [פ' לפניו בפ' תצא בפסוק ובקלה תחיך לענינן] וטוד יש פרטים שונים, אבל גוף השנים הינו בת שלש לאחר עשרים שנה, ועיין בפ' נחל איתן פ"ח ה' י"ג מלישראי ביאה. טה) משוך הוא המהול שמשכה ערלתו וכפתה בטבורה, וכבר כתבנו בפסוק הקודם למדין תורה אין המשוך חייב במילה שנית, ורק מדרבנן, מפני שערלה כערל, ודרשת זו למכתבת ורמז בעלמא. ומעם הדיוק י"ל למרבה מלמון את דבר"מ מרבה אפל, כמו ולא יאכל את בשרו, את האפל בבשרו — שרו (ב"ק מ"ח ב'), ורחץ במים את בשרו, את האפל בבשרו — שערו (ערובין ד' ב') והלאלו שבמשוך הוא אפל בבשר. ויתכן שזל משום דהפר ברית יאמר בכה"ק על הברית שבבשר שעשה והגמול (שבבשר שמר את הברית) במשוך, נקרא נפי"ז מפיר ברית. טו) גם מהגיר כלל פיפה מרומז חיוב בני קטורה בלמון זה יותר מפאר מהתייבים, ולא רחיתי מי שיפביר בזה לף הפשר ורמז קל. ורחמה לי ע"ה שם"כ בשלי שמות להלמון להפפל הפר יומח על דבר שמילותו מופר ועבר מן העולם לפל ולשולמים מבלי השמיר מחריו כל זכר ושארית, משם"כ הפעל בפל יומח גם על ביטול זמני שהפשר שיתחדש ויפוב, וע' תום' שבת כ' ב' ד"ה מלן.

והנה לדם מיפראל שלימו גמול, מלימו שבה שהיה, לי לפפשר לפרש שהם בפולו זה הופרה כל מלות מילה עד שלם, יען כי שם הוא גם גמול ישלו בניו ולוזלתיו הבאים, משם"כ בני קטורה

פירש"י בפוניין לחיוב מילתם היתה רק בלילה השמיני כיום המפורשים בתורה (ס"פ חיי) ותו לא, כלומר שלדורות לא נאמרו כלל זרע קטורה על המילה, ולפי"ז אם כם לא ימלו כרי הוי כמו כלה ומחרפה מהם מלות מילה לשולמי עולמים, אחרי שהם הלא גם נמולו, אם בזדון אם בשגגה, ובניהם לחריהם לא נאמרו כלל, פ"ב לא הצוה בהם שוד מלות מילה לשולם, ולניון נאמי כזה בחרטו שבלול בלמון הפרה, ובן דרים את בריתי הפר לרבות בני קטורה שחייבים למול, ר"ל שאם הם לא ימולו תופר לשולם מלות מילה, ודו"ק. אך הנה דעת הרמב"ם בפ"י ס"י ממלכים דבני קטורה

גם לדורות נאמרו, ולדידי' בחמת ל"ע בשאם הדלקת לרבות בני קטורה מלמון את בריתי הפר, וקלת י"ל פ"פ פירוש לחת מרבה הפפל ובמ"כ בחת הקודם, ובני קטורה היו פגיעים לחברהם, דבני נכרית ושפחה מתייחסים אחר אמם ולא אחר אביהם, כמוש בכ"מ

בם"ם ובמ"כ לעיל פסוק ז' אות כ"ג. —

ובעיקר מחלוקת רם"י ורמב"ם אם בני קטורה נאמרו גם לדורות או לא, מאריך בזה בשו"ת ם"ע, וע"ל קלת רבי' נרם"י דלא נאמרו לדורות ממ"ש בחגדת הלק ל"ד ע' ויחד יתרו שבעביר חרב חלה על בשרו, כלומר שמל עלמו, ומבואר בשא"ר ובמדרשים דיתרו בא מבני קטורה, ומבואר דרק עתה בשנתגייר מל עלמו ולא מקודם, ובכרי זה כדעת רם"י שלא נאמרו לדורות. —

והנה רם"י בפוניין כלן כתב בזה"ל, נרעת בני קטורה לאותם שהם בבדם ולא זרעם, אבל אברהם נאמרו לכל המולדים לו, עכ"ל, ויש מבואר בדוחה בהוספת דברים אלו אבל אברהם וכו', ולכאורה גם פיום מובנים כלל, ונרחה דקאי לו בשמו פירושו שרק לאותם הבאים בבד בעמוה ולא לזרעם, דממ"נ, אם הם זרע אברהם למה יפארו זרעם, ואם לאו למה יתחייבו גם הם בעלמם, לכן פירש דבאמת פיום נחבבים בבני אברהם, ואי קשיא למה נתחייבו הם בעלמם, על זה אמר משום לאברהם נאמרו בכלל לכל המולדים לו בבחם ולא משום לנחבבים ורש ממם, ודו"ק. טז) נרחה פשום דמדייק מדלא כחיב לא

בְּבִשְׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם: יד וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶנָּשָׁא הַהֵיא מֵעַמָּהּ

יד וְעַרֵל דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת־בִּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי

רש"י

[ס"ת לאחד] שמנה ימים כמו שמפורש במסכת שבת (דף קל"ח): (יד) וערל זכר. כאן למד שהמילה בשמונה מקום שהוא מיכר בין זכר לנקבה (ב"ר): ואשר לא ימול. מצינוהו לכלל שנשים ונכרתה אבל חביו אין עטם עליו כרת אבל שובר בעשה: ונכרתה הנפש. הולך ערירי ומת קודם זמנו (שבת קד):

תורה תמימה

המול ימול. מכאן לישראל ערל שלא ימול[לה] [שם שם].

(יד) וערל זכר. תניא, מניין למילה שבאותו מקום[ם], א"ר נתן, דכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו, מקום שניכר בין זכרות לנקבות[נא] [שבת ק"ח א'].

וערל זכר. אנדרוגינוס אין מחללין עליו את השבת, שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש, מה ת"ל זכר — עד שיהא כולו זכר ונכרתה[נב] [ירושלמי שבת פ"ט ה"ג].

בשר ערלתו. תניא, מניין למילה שבאותו מקום, א"ר יאשיה, נאמר כאן ערלתו ונאמר להלן (פ' קדושים) וערלתם ערלתו את פריו, מה להלן דבר שעושה פרי אף כאן דבר שעושה פרי[נג] [שבת ק"ח א'].

בשר ערלתו. מכאן דהיכי דלא מהלי' [אבהא] ובי דינא מחייב איהו למסהל נפשי', דכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה[נד] [קדושין כ"ט א'].

דרים מכפילת הנשון לענין טוהר מהול שצריך להסיף ממנו דס נרית, ור"ל מע"פ שהוא מהול כב"ז ימול ג"כ, ואחרי שמ"מ עוד למול לכן לך. יסיף דס נרית. לם) זה יתבאר ג"כ ע"פ הדרשה דמי שהוא מל הוא ימול כמבואר למעלה, ואיירי כיצרתו ערל שלינו מל מחמת שמפיר נרית, אבל שלינו מל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה או שלא נתחזקה ברינותו עד שסכנה הוא לו למול — הוא מותר למול, ועי' בבבלי ע"ז כ"ז ע', וביו"ד סי' רס"ד ס"ק ה. ם) ר"ל דהא מלינו שם ערלה גם בשפתים, ואפי ערל שפתים (פ' וארא) ונגע בנבכם (פ' ואתחנן) ובאזן, הכה ערלה תזכם (ירמי' ו'). מא) ע' ביו"ד הלכות מליחה סי' ע"ג ס"ב בהג"ה לענין מליחת הלב, ו"ל, ונוהגין לנתחלה לחתוך ערלת הלב [מפני קבון הדם שבתוכו] ואינו לנו לומרה וחסירות בעלמא, עכ"ל, וכתב על זה הש"ך ח"ל, וברקמ"י פ' לך כתב ח"ל, ונעבור כי הברית היא לוגמת הלב לכן מותכים גם חדוד הלב ברתמיתו להעביר משם כחות המומאה, וחבו ומלחם את ערלת נבנכם, עכ"ל ונשון הש"ך, ונפלא שלא הביאו שניהם את הכתוב בענין זה בפרד"ס פ"ם בהל', וערלת הלב אינה מניחה לעבודת רצון הבורא ועתיד לבא הקב"ה מסיר את ערלת הלב מעליהן, שנאמר (יחזקאל ל"ו) והסרותי את לב האבן מבשרכם, ונפ"ח הלא יש ממך נכון למנהג הפרת הלב ומניעת מכילתו, כאשר שמעון כן בכמה מיני מתכונים מפני שמממסם הלב וכדומה, כמבואר בסוף טורית י"ג כ' וביו"ד סי' פ"ל בענין הנקה. מב) נראה בפשוט דלינון דעיקר בפעם שמילה דוחה שבת הוא מפני שהיא עשה שים בה כרת, ג"כ במילה כזו שאין בה כרת ממילא אינה דוחה את השבת, וכיון דמילת מהדרונימס אין בה כרת, כמש"כ לעיל בפסוק י' הוא כ"ת ממילא אינה דוחה את השבת, וע"ע בפנינו ר"פ תזריע. מג) עיין מש"כ לעיל הוא מ' ובלך לכאן, ומפרש בנמרא אפ"פ דמליט שם ערלה שוד בתיו אבריס וכמש"כ בהוא הזכר, אך הבשון ערלתו בכמו לא נמלא זולת כאן ובענין בפיעה. מד) והיוב עלמו שוד גדול מחיוב הלב והב"ד שאם לא נמול הוא בגדלותו ים עליו חיוב כרת מש"כ הלב והב"ד אין בהם רק חיוב עשה, יען דעושם כרת כתיב רק בו בעלמו, בפסוק זה. —

ודעת הרמב"ם בפ"ח ה"ב ממילה דמי שלא מל בעלמו

מז מבשנדיל שובר בכל יום על מטת עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות, ולא כן דעת הרמב"ד, שלא בכל יום הוא שומד בחיסור כרת, והמפרשים תתריכו בזה, ונפלא שלא הביאו המפרשים לכדברי הרמב"ד כתבו גם התום' בשמת י"ד ע' וראוי לסביר לדעת הרמב"ם ממש כאן רמז ממרץ בתורה להשתרת הנפש ומכלה ומשמה, יען דכיון שחיוב כרת על שימות, הרי הוא נוטה שון

הכרת

שְׁמֹה יִצְחָק וַאֲקִים יָת־ קְיָמִי עִמֵּהּ לְקְיָם עָלַם לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי׃ כ וְעַל־יִשְׁמָעֵאל קַבֶּלִית צְלוֹתָךְ הָא בָּרֵכִית יָתֵהּ וַאַפֵּישׁ יָתֵהּ וַאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא תְּרִין עֲשַׂר רַבְרְבִיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי׃ כא וְיָת־קְיָמִי אָקִים עִם־ יִצְחָק דִּי תְלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָא׃ כב וְשֵׁצִי לְמַמְלָלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַק יְקָרָא דְיָ מֵעַלְוֹהִי דְּאַבְרָהָם׃ כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת־יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל־ יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל־זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל־דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת־בִּשְׂרָא דָעָרְלָתְהוֹן בְּכָרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ׃

שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה ו בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל׃ כא וְאֶת־ בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם׃ כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־ יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים׃

רש״י

שמו יצחק. על שם הצחוק. וי״ן של שם העברה נפ״ע וה׳ שבא של שרה וח׳ ימים שבימול וק׳ שבה של אברהם. (ס״ע ואת בריתי למה נאמר הרי כבר כתיב והקמתי את בריתי המעמד לחתי וזרעך וגו׳ תלה לפי שאומר והקימותי וגו׳ יכול בני ישמעאל וכני קטורה בכלל הקיום ת״ל והקימותי לה בריתי אתו ולא עם אחרים. ואת בריתי לקיים לה יצחק למה נאמר תלה למד שהיה קדום מבטן. ד״א למה ר׳ תבא מכאן למד ק״ו בן הגבירה מבן האמה כתיב הנה ברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו זה ישמעאל וק״ו ואת בריתי לקים את יצחק: את בריתי. ברית המילה הנה מסורה לזרעו של יצחק: (ב) שנים עשר נשיאים. כעניים יכלו כמו (מכלי כ״ח) נשיאים ורוח: (כב) מעל אברהם. נאזן נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו (ב״ר) שהמדיקים מרכבתו של מקום: (כג) בעצם היום. בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה לא נהירא לא מן הגויס ולא מן הלועגים ולא יהיו לויבין ובני דורו מומרים לילו לרשותו לא בהמטתו למיל ולקיים מצותו של מקום: ויכל. ל׳ ויפעל:

תורה תמימה

וקראת וגו׳. תניא, מפני מה נשתנה שמו של אברהם ושל יעקב ולא של יצחק, מפני שאלו אבותיהם קראו להם שם, אבל יצחק הקב״ה קרא לו שם, כדכתיב ויאבר אלהים שרי אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק[נא] (ירושלמי ברכות פ״א ה״ו).

(כא) ואת בריתי אקים. תנן, רבי ישמעאל אומר, גדולה מילה שנברתו עליה שלש

מעלה זו רק בשרבעה, ביצחק וישמעאל, יצחק ויעקב. נא) עיין במדרשים ופירש״י רים פ׳ תולדות בשכוק השמה, וע׳ מש״כ לעיל פ״ו י״ח נבי ישמעאל. ויקרא את שמו יעקב, ללדעה תהה קרתו הקב״ה

אֶת־שִׁמְהּ שָׂרַי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ׃ תקבי יָת־שְׁמַהּ שָׂרַי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ׃
טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃ יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־

וּבָרֵךְ יָת־שְׁמַהּ שָׂרַי כֵּי שָׂרָה שְׁמַהּ׃ טז וְאֵבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר וְאֵבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין־בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן׃ יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל־אַפּוֹהִי וְחַדִּי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְמַבַר מְאָה־שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם־שָׂרָה הַבַת־תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃ יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ לַיְ יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיֵם קֳדָמָךְ׃ יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוֹשְׁטָא שָׂרָה

כצ"ל

רש"י

כל (ברכות יג): (טז) וברכתי אותה. ומה היא הברכה שחזרה לעערותה שנאמר (לקמן יח) היתה לי עדנה: וברכתיו. בהנקת שדים כשנלרכה לכך ביוס׳ משתה על יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו לסופי מן השוק ומומרים בניו הוא והביאה כל לחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא היניקה לת כלם הוא שנאמר היניקה בניס שרה. ב"ר רמוז במקלת: (יז) ויפל לאברהם על פניו וילחק. זה ת"ח לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון ממוך למדת שלאברהם הלמין ושמח ושרה לא הלמינה ולנלנה וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על לאברהם: הלבן. יש תמיהות שהן קיימות כמו (ב"ק ג) הנגלה נגליתי. הרואה לתה (ב"ב טו) לף זו היא קיימת וכך אמר בלבו הנעשה חשד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי: ואם שרה הבת תשעים שנה. היתה כדאי לילד ותע"פ שדורות הרחבומים היו מולידין בס ת"ק שנה בימי לברהם ותמעטו השנים כבר ובא תשוה כח בעולם ולא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד לברהם שמהרו תולדותיהן בני ס׳ ובני ע׳: (יח) לו ישמעאל יחיה. הלוחי ביחיה ישמעאל חיי כדאי לקבל מהן שכר כזה: יחיה לפניך. יחיה בירלחך כמו התהלך לפני פלח קדמי: (יט) אבל. לשון אמתת דברים וכן (לקמן מב) אבל אמנים אתנחו. (מ"ב ד) אבל בן אין לה: וקראת את

תורה תמימה

את שמה שרי כי שרה שמה וכתיב בתרי׳ וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן[מח] (ר"ה פ"ו ב׳). כי שרה שמה. שרי היא שרה, בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם[מט] (ברכות י"ג א׳).

(יט) וקראת וגו׳. תניא, יצחק הוא אחד מאלה שנקרא להם שם עד שלא נולדו, דכתיב שרי אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק[נ] (ירושלמי ברכות פ"א ה"ז).

יקרא שמה כמו לכתיב כשם לברכם, ורק כתיב בלשון עבר ולא בלשון עתיד והיה שמה שרה, כמו לכתיב בלברכם, י"ל משום דכלשת מיד כשנתבשר לברכם בשני השם שעניני הוא מתחלה ה׳ אב נלרם ובלסוף אב בל העולם [ע"ש פ׳ ה׳], ולפי מה דקי"ל דאשה עם בעלה עולה שמו (כתובות פ"ג ע׳), היינו שעתלת גם היא כבודו וגדולתו, ע"כ מיד כשנתהוה שמו לגדולה להיות שר לכל העולם זכתה גם היא להיות שרה לכל העולם, והוא כי שרה שמה, כלומר מכאר, עוד מלו שנתחדש שמך. ג) ומלינו

מח) נרחה למפרש שרי כמו שרי ומיבי (תהלים כ"ו), בלמו לשומתה, ומה לכתיב כי שרה

מצלה

ט וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בְּתָרַע מַשְׁכְּנָא כְּמִיתַם יוֹמָא: י וְקָף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְלָתָא גְבָרִין (נ״י גַּבְרִין) קָיְמִין עֲלָוֹהִי

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו

רש״י

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (ב״מ פו) אמר רבי חמא בר חנינא יוסי שלשי למילתו היה ובא הקב״ה ובקר אותו: בחלוני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו

(ב״ר): יושב. (ב״ר) יצא כתיב כאן ועמוד אמר לו הקב״ה אב ואתי תעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אתי להתילג בעדת הדיינין והן יושבין שנאמר (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל: פתח האהל. ורמזת שם ים שובר ושב ויכיסם בביתו: כחם היום. (ב״מ פו) הוציא הקב״ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים ולפי ערכתו מצטער שלא היו אורחים בחיק הבית המלוכים עליו בדמות מגשים:

(ב) והנה שלשה מגשים. לחד לכבר את שרה ולחד להפוך את סדום ולחד לרפואת את אברהם אתין מלאך לחד עשה שתי שליחות (ב״ר). תדע לך שכן כל הפרשה הזו מזכיר בלשון רבים ואכלו ואומרו אליו ובבשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפקי (ב״ר). ורפאל שרפא את אברהם הלך מגשם להגיל את לוט הוא שנאמר ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מגיל: נצבים עליו. לפניו כמו

תורה תמימה

יח (א) וירא אליו ה׳. כבאן שמסרת הקב״ה לבקר חולים[א] [סוטה י״ד א׳].

וירא אליו ה׳. א״ר חמא ב״ר חנינא, אותו היום שלישי למילתו הי׳ ובא הקב״ה לשאול לשלומו[ב] [ב״מ פ״ו ב׳].

כחם היום. כאי כחם היום, א״ר חמא ב״ר חנינא, אותו היום שלישי למילתו הי׳, הוציא הקב״ה חמה מנרתיקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים[ג] [שם שם].

(ב) והנה שלשה אנשים. מאן ננהו שלשה אנשים, מיכאל וגבריאל ורפאל, מיכאל שבא לבשר את שרה, רפאל לרפאות את אברהם, וגבריאל דאול למהפכת לסדום[ד] [שם שם].

נצבים עליו. שלשה שהיו מהלכין בדרך, הרב באמצע, גדול בימינו וקטן בשמאלו,

---

א) ממך על הדרשה שבמשנה שהקב״ה בא לבקרו בחוליו חולה לאחר המילה, ומשמעין זה שלמדו בני מדם להדבק במדותיו של הקב״ה וכמ״ש בפ׳ ראם אחרי ה׳ אלקיכם תלכו וגו׳ תדבקון, ולהשין וכי אפשר להדבק בשכינה והלא כתיב כי ה׳ אלקיך אש אכלה הוא, אלא הדבק במדותיו מה הוא מבקר חולים וגו׳, ואי״ם לפניו נאחרוכה. ב) כי ביום השלישי בחולשה מרובה כמ״ש בפ׳ ויצא ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. ומעם הדרשה כתב בחא״ע מדלא מציע שהבר הקב״ה עמו בחילון זה כמו בשאמר, וא״כ למאי מפרש קרא אלא אלא לבקרו ע״כ, ונם י״ל לדייק מדלא כתיב וירא ה׳ אל אברהם אלא אליו בכתי שתם, ס״מ למימר שעיון הקודם, ומה כתיב למעלה מזה בשמוך בשעם היום ושאל אברהם, ולרים שברהם אלא בהבר להיוך לאותו ענין, לענין המילה, ולייט שבא לבקרו. ג) ר״ל

שמפני חום המשם לא יהיו עוברים ושבים מצויים. ובמדרשים מיתת משם יליפת התמה מפני שהחום יפה למכה, וע׳ בע״ז כ״ח שא״ב ובכ״מ שם, ולעשם זה יש יותר סמוכים, שבכי לאח״כ כתי בתו אורחים, אף כי הפעבד יכבה זאת שרפא הקב״ה שתי מגשר על מניעת אורחים ולכך זימן לו, אבל לפי משם המדרש דילימת התמה היתה להכלית אחרת—בלא״ה מיתה. ד) ואע״פ לכתיב בסדום ויבאו שני המלאכים סדומה, אך אתם הכוונה לאחר מיבאת בהדי׳ דנבריאל להגיל את לוט, ורמי׳ לוט, דבסביכה כתיב ויפצר את הבריס ולא ויפסרו. ומעם הדבר שלא נאמרו כל אחד שתי שליחות (כ״ל פ׳ כ׳). —

ומה שתם אתי לי׳ לפרש בכלל לאלה השלשה מגשים היו מגשים נומם ולא מלאכים, משום הוא משום ללגסוף כתיב ויבאו שני המלאכים סדומה, ומסמך

ספטיר כד וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמּוֹלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמּוֹלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ׃ כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃ פ פ פ

כד וַאַבְרָהָם בַּר־תִּשְׁעִין וְתִשַׁע שְׁנִין כַּד־גְּזַר בִּשְׂרָא דָעָרְלְתֵהּ׃ כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד־גְּזַר יָת־בִּשְׂרָא דָעָרְלְתֵהּ׃ כו בְּרַן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (נ״ גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ׃ כז וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא וְזַבִּינֵי־כַסְפָּא מִן בַּר־עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ״ גְּזָרוּ) עִמֵּהּ׃

קכ״ו. נמל״ו סימן. מכגדע״י סימן. ומפמירין למה תאבר ניסעיס סימן מ׳:

רש״י

(כד) בהמולו. בהפעלו כמו בהכרתם (לעיל ג): (בהמולו. נעל אברהם סכין ותחז בערלתו ורלה לחתוך ויהי מתיירא סהיה זקן מה עשה הקב״ה שלח יחז ותחז עמו שנאמר וכרות עמו הברית ו׳ לא נאמר אלא עמו. ב״ר רמ״ו ישן): (כה) בהמולו את בשר ערלתו. בתברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא אחוך בשר שכבר נהמעך ע״י הפשים. אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק להחוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את (ב״ר): (כו) בעצם היום הזה. שמלתו לאברהם ג״ט שנה ולישמעאל שלש עשרה שנים נמול אברהם וישמעאל בנו: חסלת פרשת לך לך

תורה תמימה

עשרה בריתות, ואיזו הן, א״ר יוחנן, סן ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית (פ״ו י״ח) עד ואת בריתי אקים את יצחק[ב] (ירושלמי נדרים פ״ג ה״ס). (כו) בעצם היום הזה. בו ביום שצוהו מל[ג] (תוס׳ ר״ה י״א א׳ בשם מדרשים).

כן, ומדרשה שלמניו מבואר לסירוסלמי נלה פ״ע כן, שלה לימחק קרלו ע סם זה, כמ״ם שלו מלומם קרלו לסם סם, ולפלה שלה הניכו המפרשים בזה. נב) והרמב״ם בסיס״מ כתן ובחבורו סוף הלכות מילה מוסב מן פסוק ואתגה בריתי (ב׳), ול״ע פעומו שלה מבה מן ביום הזה כרת ה׳ בריה לת לברם, משום למותו פסוק לה לייחי בעניו מילה, וגם לפי״ת יסי׳, י״ך בריתות. וכ״ז ל״ע שסיסה מסדר הירחמלמי, ולדעת הירוסלמי ל״ע דלה מבה לת בריתי בפר (פ׳ י״ל) מפני שהוא נסמך על הלמון ברית הקודם. — ודע כי במ״ר פ׳ נמא דרים הפ׳ לף לתת שברה

זכ כנגד עשר בריתות המאורות בפרשת מילה, והוא פלא, ול״ע דלה תציב רק הפסוקים שבהם מזכר לשון ברית, והם נאמת רק עשרה, וע׳ בתוי״ם פ״ע מי״ת לבדלים. נג) משום דזריזין מקדימין. ובאגדות דרשו עוד מלשון בעצם — בעצומו של יום, ר״ע אומר, מל בתי היום, ותע״פ דיליפינן מאברהם דכתיב כי׳ ויכסם בנקר שהי׳ רגיל להזדרז למלה בשחרית, ל״ל דכאן מל עלמו במלון בתי היום כדי לפרסם הדבר, דבתי היום כל המשים עושים, ויהי׳ מכאן רמי׳ דהדור מלה וכדומה כולה נאותה בתיחוך הזמן דומה מלות זריזין, ויתבאר דבר זה לפניט מ״ש בס׳ נפ בפסוק ומרתם את המלות, יש״ם.

ובספרי ס״ם מחיזו דריש לת הללם פעמים בעצם היום לכתיב בתורה, בעצם היום בא נז לל בתיבה, בעצם היום יצלו בני ישרלל ממלרים (פ׳ נח) ובפסירת מצה כתיב (פ׳ ויל) בעצם עלה לל בר העבריי, ומדייק בספרי למה ביום ולל בלילה, ומפרש דבכל העמיים היו רולים למוע הפעולה, בגת היו בני דורו לומרים שלא יעיש לותו ליכנס לתיבה וכמלרים יהוו שלא היו רולים להניח ישרלל ללאת, וכמצה ממרו ישרלל אין לנו מניחין לותו לעלות ולמות, ובכולם לומר הקב״ה כדי שלי עושה זאת בתני היום וכל מי שים בו כח למחות יבא ויחתה. ע״כ. והגה במ״ר כאן ליתא בעצם היום הזה מל לברהם,

מהו בעצם היום, לומר הקב״ה, שלו מל לברהם בלילה היו בני דורו לומרים שלו היה לו לייט מניחיס לותו למול שלו בעצם היום הזה וכו׳, ישו״ם, ול״ע דב שלת הציב בספרי גם בעצם היום הזה שבכאן.

וי״ל בדעת הספרי דס״ל דגם מילה שלת בזמנה מלותה ביום דוקא [ע׳ בסוסקים] ולפ״כ לי לפסר לומר כמו שמולל בבני ג׳ דבריס למה ביום ולל בלילה, לתרי למדינת לי נריך למול ביום, ובמלר רק הדיוק בעצם, חס כבר נתבלר שהוא כדי לפרסם הדבר כמש״כ, ודו״ק.

כְּעַן תְּעִבַּר מֵעַל עַבְדָּךְ: יִסְּבוּן מֵעַל עֲבְדֵּהּ: יְקַח־נָא מְעַט־מַיִם
כְּעַן וְעִיר־מַיָּא וְאִסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ:
וְאֶסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא:

רש"י

מֵם כן קודם נזירת ק"כ שנה ומתי מלטורת בב"ר: (ד) יקח נא. ע"י שליח והקב"ה שלח לבניו ע"י שליח שנאמר (במדבר כ) וירם משה את ידו ויך את הסלע: ורחצו רגליכם. כשבוד שהם ערביים משתחוים לחבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"ג לביתו (ב"מ פו). אבל לוט שלא הקפיד הקדיש ליה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת הצלן.

תורה תמימה

אל נא תעבר. מאי אל נא תעבר), חוייה להקב"ה דקאי אבבא, וכיון דחזא קוב"ה דקאסיר ושרי, אמר, לאו אורח ארעא למיקם הכא, והיינו דכתיב אל נא תעבר מעל עבדך(א) [ב"מ פ"ו ב].

(ד) יקח נא וגו'. אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שעשה אברהם למלאכים בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו, וכל מה שעשה על ידי שליח עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הבקר רץ אברהם — ורוח נסע מאת ה' (פ' בהעלותך)(ב), ויקח חמאה וחלב — הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (פ' בשלח), והוא עומד עליהם תחת העץ — הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב (שם), ואברהם הולך עמם לשלחם — וה' הולך לפניהם יומם (שם), יוקח נא מעט מים — והבית בצור ויצא ממנו מים (שם)(ג) [שם שם].

יקח נא וגו': תנא דבי רבי ישמעאל, בשכר שלש זכו לשלש, בשכר חמאה וחלב (פ' ח') זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם (שם) זכו לעמוד הענן(ד), בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים(ה) [שם שם].

ורחצו רגליכם. אמרו לו, וכי בערביים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם(ו), כבר יצא ממנו ישמעאל(ז) [שם שם].

מוקף נדולתו של הקב"ה שם אחת מוקף עטרתותו.
ג) הם נא הלך ממנו. יא) בנמרא נא בא הלצון מבואר, והעתקנו כפי סברתה לנכון. ועיין לפסיי ושרי נאמרו בפסוק הקודם, יש"ם בשות ז' ועי בחמ"נ. והמפרשים פעירו למה עמד הקב"ה כניכול על פתח ולא בפנים בבית, אבל בשמת הענין פשוט, שמעיר ענין כניסת הקב"ה לתוך בבית, ואף לעל על מפתן הפתח מיד רצה לסביר ושרי, ואמר לו אורח מרעא ליתיה כלל בתן ושוב לא נכנס כלל אל תוך בבית ותזר טו. יב) שמך על סוף הפסוק ויש שלוים תן היט. יג) לכאורה ל"ש לפסוק זה שלפניו לכתיב בראש הענין נקטו בפוף, ול"נ משום לחותם הפרטים ממה שעשה בשלשו רגיים הם ובקצם טוב שמוסיף להלדי, וזה לפרש שעשה פ"י ושלית אחד הוא לכן נקטו לבסוף. ונקט ל"ע מה שאמר וכל מה שעשה פ"א שליח, הא לא תניא רק דבר אחד ועל מספר אחד בולטי לא יונח הלצון כל, והול"ע ומה שעשה, וי"ל לשנב שפרי להפרש כל מה שעשה בשלשו נקט נם בזה הלצון זה. יד) ולרשם הקודמת לבזכות והוא עומד עליהם זכו לשמידה על הצור היינו בשלשו ולא פ"י שליח. טו) עיין בתענית פ' ג', ג"ל יוסי ב"ר יהודה, בתר ניהן ליסראל בזכות מרים וכו', והקשה מהרש"ל שם הא כתן מבואר שהנרשם עוד זכה לזה, ומה שכתב לתרץ בזה, דבריו לחוקים כמו שנבאר מ"ש בפ' חקת. ונראה לומר להכוונה זו נאמרה על מרים שזכו למרים שבשבילה זכו לבאר, וקצור לשון הוא. ולהלי נוטה לריך לפרש מ"ש בשכר חמאה וחלב זכו למן, ובשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, מ"ש שבחענית שם מבואר שהמן ירד בזכות משה ועמוד הענן בזכות אהרן, אלא הכוונה שבשכר מה שעשה אברהם זכו בניו למשה ולאהרן שבזכותם ירד להם המן ועוטף ענני כבוד. טז) מפני שהם שבדי החמה, לכן הם מכבדים כל מה שהוא זכר לחמה, כי בשבת החממות מתרבה החבק [וע' בתע"ב דף רמ"ב].
יז) כלומר נעשה על זה שיצא ממנו ישמעאל, ול"ע דלמו דוקא בערביים ממש תשדם, דהא לא היו אז עוד ערביים, שמקורם מישמעאל, אלא ר"ל במעשה ערביים. ומעשה הליוק הוא מפני שהקדים הרחיצה לנישה אלא שהוצרך, כמו בנוח ובכן שהקדימו ניהה לרחיצה, אלא מפני שהקפיד הרבה על החבק שהוא עבודת כוכבים לערביים, לכן הקדים הרחיצה. וכתב מהרש"ל לתשובת הערביים לא הוזכרה בכתוב ולא למדוה אלא מדעתם שברחם שיצא ממנו ישמעאל

וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר

וַחֲזָא וְאוּרַהֵט לִקְדָמוֹתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל־אַרְעָא: ג וַאֲמַר יְיָ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (נ״י בְּעֵינָיךְ) לָא־

קדש רש״י

(במדבר ב׳) ועליו מטה מנשה. אבל נתון נקיה הוא כנפי המלאכים: וירא. מהו וירא וירא ב׳ פעמים הרשתון כמשמעו והשני לשון הבנה כשהכל שוין נגשים במקום אחד והבין שלא היו רואים להטריחו ותע״פ שזודעים היו שילא לקראתם עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגירסא בראש״י ישן). בשבת מציעא (שם) כתיב נגשים עליו וכתיב וירץ לקראתם כד חזיזו דהוה שרי ואסר פירסו היטב מיד וירץ לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו׳. לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא תול (שבועות לה) ד״א קודם הוא והיה אומר להקב״ה להמתין לו עד שיזון ויכנים את האורחים ותע״פ שכתוב אחר וירץ לקראתם המלילה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אבל לפי הפשט אחר ויולך נח ופ״ל לומר כן אלא

תורה תמימה

וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו לאברהם, מיכאל באמצע, גבריאל לימינו, ורפאל לשמאלו[א] (יומא ל״ז א׳).

וירא וירץ. מהו וירא וירץ), מעיקרא אתו קמו עלוי, כי חזיוהו דהוה לי׳ צערא, אמרו, לאו אורח ארעא למיקם הכא, (ואולי להו ורהיט בתרייהו[ו]) (ב״מ פ״ו ב׳).

(ג) אל נא תעבר. אמר רב יהודה אמר רב, גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה, דכתיב ויאמר אדני, אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר[ח] (שבת קכ״ז א׳).

אל נא תעבר. א״ר אלעזר, בוא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן לי עד שאבא אצלך, ואלו בהקב״ה כתיב ויאמר אדני וגו׳ אל נא תעבר[ט] (שם שם).

ומהמשך נתון הפרשה מבואר לפותו הנשון מוסב והולך על אלה האנשים, הרי מבואר למלאכים היו, ולא קשה מה שמסיים בשם אנשים, כי כן מציע שם אנשים בתואר למלאכים, כמו בדניאל ט׳ והאנשים גבריאל, וכן לרשו ויאבק איש עמו מלאך הי׳ [מ״ר חוכר נח מ׳ ג׳], וכן וימצאהו איש — זה גבריאל, ובזוהר משפטים ק״ל ב׳ איתי איש לאיתמר בי׳ ה׳ איש מלאתה ואיתי איש והאיש נטוש הבדים (דניאל י״ב), וכיוצא־בו יומא פ״ח ב״ה וכל מלא לא יהי׳ בהכל מובד — אפילו מלאכים, ופעם כנוי זה למלאכים יתבאר פ״ם הכתוב ביחזקאל ט׳, ולשות שניהם פני אדם, ובמ״ר פ׳ קרח פ׳, ״ם גדול כתן של גבריאל ומשמש קול אדם מדבר (יחזקאל ט׳), ואין להאריך עוד. —

תע׳ במ״ר כאן, ק״ל נוי, אחד בדמות נוטי [מניח סליקי [מוכר פת] ואחד בדמות נוטי [מניח סניקוס] ואחד בדמות ערבי, ע״כ, ונא מתבאר דמי בספוק לדרשות אלו, וי״ל דסמיך כן על הנשון ומקשה פת לחם במקום דסוע״ל ותתן, ומרמז שמאר לחם יש לך לחם לקנה ממך, והייט לפי שבדמה ל כמוכר פת, ומדלמר לחר תעטרו ונא תגלו דרים שבדמה לו כמניח סניות, יפן שלשון הסברה רגיל ביותר בשוברים על הסיום, ושעברו בתוך הים, ושעבר את הירדן, ומזה יסוד הלשון מעבר לירדן, ומדלמר ורחלו רגליכם דרים שבדמו לו כערביים שכן מנהגם. ה) מדכתיב שלשה מלאכים נגשים עליו, מכלל שבשורה אחת הוו קיימי זה לגבי זה, דאי זה לחר זה, הלא אין נגשים עליו אלא לרשון. ו) ר״ל נמה כתיב שתי פעמים וירא וירץ, ונם נמה רץ לחריהם. ז) ור״ל מקודם רחה לחתם נגשים עליו, ולח״כ רחה לותם סורסים ממנו וירץ לקראתם, ולכן כתיב וירא וירא נרמז על שתי רחיות מיוחדות. ונרחה דעתן הסבר הי׳ שהי׳ קובר ומתיר החולי במילה, וכמו בדרשת שבסנהדרין חזיי דקא מסיר ובדי, והי׳ נם עמהו מלחשים זרים, ושל זה שייך מה שחמרו נפו חורה מרחה למיקם הכח, חבל חם הכונה סחם סבר שלא שייך נפו חורה מרחה. ח) ס״ל דניקם מהקב״ה שיממין על שיכנים להורחים. ועיין בשטוחת ל״ם ב׳ דילוף ע״ם דרשת זו דשם זה הוא קודם, ר״ל שחק הפירוש שחמר כן להמלחך [כלפת חד מ״ד] שלח להקב״ה, ולחי׳ זה שהרי למדו מכחן לנדולה הכנסת חורחים מקבלת פני השכינה. ט) יחבחר ע״ם מ״ם בשלמה (מגילה ל״ח ח׳) במקום שפחה מוצה

לְמֶעְבַּד יָתֵהּ: ח וְנְסִיב שְׁמַן אִתּוֹ: ח וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־
וַחֲלָבָ וּבְרָ־תּוֹרֵי דִי עֲבַד הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־
וְיהַב קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא־מְשַׁמֵּשׁ עָמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
עִלְוֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ:

רשי

(ח) ויקח חמאה וגו'. ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה מורת כנשים לאתו היום ועטמתה העיסה (ב"מ עח): חמאה. צומן החלב שקולטין מעל פניו: וכן הבקר אשר עשה. אחר הקן. קטן קטן

תורה תמימה

ולמה לי' תלתא בחד סני, אמר רב חנן בר רבא, כדי להאכילם שלש לשונות בתרדל[בב] [ב"מ פ"ו ב'].

(ח) ויקח חמאה וחלב. ואלו לחם לא הביא, אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר, אותו היום פרסה שרה נדה, ואברהם אבינו הי' אוכל תולין בטהרה[בג] [שם פ"ז א'].

והוא עומד עליהם. מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית משתה בנו של רבן גמליאל והי' רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם, אמר לי' ר"א לר' יהושע, מה זה יהושע, אנו יושבין ונגליאל ברבי עומד ומשקה עלינו, אמר לי', מציני גדול ממנו ששימש, אברהם גדול הדור הי' וכתיב בי' והוא עומד עליהם, ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו, לא נדמו לו אלא לערביים, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו[בד] [קדושין ל"ב ב'].

ויאכלו. א"ר תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן הכנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, כלאכי השרת ירדו לכמה ואכלו לחם, דכתיב ויאכלו[בה] [ב"מ פ"ו ב'].

ומוכיס, ותח"כ נמנך אחרים לולי תתן שרה קמח גרוש ולכן הוסיף סולת, ולפי"ז ממילא מובאר למשה פיסיה שרה נאורחים, מלחשב אחרים שמא תתן קמח גרוש, ודו"ק. [בב] ומפרש בגמרא ואימא חד וכלתמרי מיכאי רכיך ומב, ומשני, ת"כ לכתוב רך סוג, ומלכתיב ומוג ס"מ לדרשא, ופריך של ואימא תרי, ומשני מלשון לדרשא רך נמי לדרשא, ושל שקיל ופרי הגמרא בהוכחת מספר שנשה כאן, וכפי הנראה כל מרחת הגמרא להוכחת לבר זה הוא כדי להגדיל ערך הכבוד שעשה אחרים לאורחיו להאכילם . שנם בשומת בהרבל, כלמפרש.

אך ל"ע לפי מ"ם בגרכות ל"ה ע' דחשיב שם בין הדברים המביאים לידי תחזיות — מוריני בהמה, ופירש"י כל בשר שבבהמה שאינו חלק חנא דומה לשומן חרוז שאינו חלק כגון החך והלשון, ות"ל אף יתכן שהאכיל אחרים את אורחיו לשומת המביאות לידי חולי משים. ותפשר עוד ע"פ מ"ל בשבת פ"ח ע' דהא למוריני בהמה מביאים לידי תחזיות הוא בשהם חנא חלה, ר"ל שהנחין שם במקום חלה, ות"ל מכיון שמשומר כאן שהאכילם לחשומת שם תרבל שהם כמו תבנין שוב ניכא חשש לתחזיות. ועם ר"ל ע"פ מש"כ רש"י בשבת שם למוריני בהמה שם בשר האחרים כר"ל עם הקליפה,

ואפי"ז י"ל דחשת הקליפה אין זה בכלל מוריני בב) לאחרים אין הכרח להקושיא ואולי לחם לא הביא, דלמשת עשה להם סעודה בלא לחם אבל בשת מנהג פרסיים, כמ"ש בעירובין כ"ם סע"ב, אך בכ"ז מוכרחת הקושיא מהא למקודם הכין קמח ות"ל נמה לא הביאם. [בג] מה שאמר ושמא כמלאכי השרת נדמו לו לאו דוקא כמלאכים ממש, שהרי האכילם והשקם, אלא ר"ל אנשים נדולים וחשובים. ומה שאמר שנדמו לו כערביים — נסמך על הדרשא לעיל בדרשא ורחמו רגליכם ישו"ם. [בד] מה שאמר ואכלו לחם לאו דוקא הוא, שהרי מבואר לעיל בדרשא נרשם פסוק זה שלא הביא לחם לסעודה זו, ישו"ם, אלא כלפי שאמר במשה ולא אכל לחם נקט נמי במלאכים לחם. ולקמת ל"ע שנקט האניטים שלא על הסדר, שהרי משה ירידת המלאכים היתה קודם עלית משה למרום, ות"ל הי"ג להתחיל בהרחי' ממלאכים ולסיים במשה. ותפשר עוד שנקט בדרך לא זו אף זו, ור"ל לידוע הוא לכבוד שמים מרובה מבבוד האדם, ולכן נקט לא רק שהניח לאחרי במנהג שמים כמשה אלא אפילו מלאכים במנהג אדם לנמרי אין לנשות.

אך בכלל ל"ע מאי רמי' מהמלאכים, דהא מכיון שהקב"ה שלחם במטות לאחרים כדי שלא יפסיד

ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וְעֲשִׂי עֻגוֹת׃ ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת

ה וְאַסְבַּר פִּתְגָמָא דְּלַחְמָא וְסַעֲדוּ לִבְּכוֹן בָּתַר־כֵּן תְּעִבְרוּ אֲרֵי־עַל־כֵּן עֲבַרְתּוּן עַל־עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעֲבֵיד כְּמָא דִּי מַלֵּלְתָּא׃ ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוָת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחֵי תְּלָת סְאִין קֻמְחָא דְּסֹלְתָּא לוּשִׁי וְעַבְדִי גְּרִיצָן׃ ז וּלְוָת־תּוֹרֵי רַהֲט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר־תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטָב וְיָהַב לְעוּלֵמָא וְאוֹחִי

רש"י

(ה) וסעדו לבכם. בתורה בנביאים ובכתובים מציו דפתח סעדתח דלבח. בתורה וסעדו לבכם. בנביאים (שופטים י"ט ה') סעד לבך פת לחם. בכתובים (תהלים קד) ולחם לבב אנוש יסעד. ס"ר חמח לבבכם מן כתיב כאן אלא לבכם מניד שמין יפה"ר שולט במלאכים (ב"ר): אחר תעבורו. אחר כן הלטו: כי על כן עברתם. כי הדבר הזה לפי מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא (לקמן יט) כי על כן באו בגלל קורתי (לקמן לג) כי על כן רמיתי פניך (שם לח) כי על כן לא נתתיה (במדבר י) כי על כן ידעת חטאתנו: (ו) קמח סלת. לשנות קמח לעמילן של עבמים לכפות את הקדרה לפאב את הזוהמה: (ז) בן בקר רך וטוב. ג' פרים היו כדי להלפילן ג' לשונות בחדדל (ב"מ פז): אל הנער. זה ישמעאל לתכבו במטאתו(ב"ר):

תורה תמימה

(ה) **ואקחה פת לחם.** וכתיב **ואל הבקר רץ אברהם**, א"ר אלעזר, מכאן לצדיקים שאומרים מעט ועושים הרבה[ח] [שם פ"ו א'].

אחר תעברו. א"ר יצחק, עשור סופרים הלכה למשה מסיני הוא, **ואחר תעברו** עשור סופרים הוא[ט] [נדרים ל"ו ב'].

כן תעשה. מאי שנא גבי אברהם כתיב כן תעשה כאשר דברת, ומאי שנא גבי לוט כתיב ויפצר בם מאד ויסורו אליו (י"ט ג'), א"ר אלעזר, מכאן שמסרבין לקמן ואין מסרבין לנדול[י] [ב"מ פ"ו א'].

(ו) **קמח סולת.** כתיב קמח וכתיב סולת, א"ר יצחק, מכאן שהאשה עשויה צרה באורחים יותר מן האיש[יא] [שם שם].

(ז) **בן בקר** וגו'. אמר רב יהודה אמר רב, בן בקר אחד, רך שנים, וטוב שלשה,

---

מאבר הערביים שם זרעו העובדים בזה, וקי"ל (שבת ע"ז ע') החושב בבערים נוקב בגופו. (ח) כלומר שהגיד להם שיכבדם רק בלחם, ונמשוך הכין גם בשר, אבל בדברים המדה להיפך, כפי שיתבאר מי"ח בר"פ חיי בשרה קנין מבדפם משפרין את מערת המכפלה. (ט) ר"ל תיבות שכם בחים רק לעשור והפלרת הלשון בכ"ו שם מעקרי התורה, כי כן נמסרו למשה בסיני, וכמו שכת לרבי יסו לכתוב בשבו לבבם ותעברו, והמלה אחר נכתבה רק בשבו לבבכם ותעברו, והמלה אחר נכתבה רק להפלרת הלשון. וכ"מ בזה, שחשור נשנות מו להשמים מתיבות אלה כל שהוא כמו בכל דברי סתורה. (י) ועיין מענין זה בשפתים פ"ו כ' ותתום, שם דלבבך שרורות ותדולה מסרבין גם לנדול, וכ"מ בזה מבואר בפ"ת סי' כ"ג וק"ע לענין תפלה ובהמ"ז. (יא) פירש"י שהוא אמר סולת ולית אמרם קמח, ולא נתבאר המקור לזה, ובשמות הכתוב מורה שהוא אמר שהיקן, ועיין במפרשים. והכא מלשון הגמרא כתיב קמח וכתיב סולת משמע דהדיוק הוא דאחד מיותר, ובאמת כן מפורש בפ"ר, אם קמח למה סולת ואם סולת למה קמח, ובשבר חסידים כתב לייחב דיוק זה, דמתחלה אמר מבדפם קמח לבד, ואחם קמח כולל כל מיני קמח, גרועים ומובים

וַאֲמַר הָא בְמַשְׁכְּנָא׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ י וַאֲמַר מְתֵב אֲתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתְוֹן קַיְמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־ בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת

רשי

כדי לחבבה על בעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לצנר לה טוס של ברכה: הנה באהל. לטעה היה: (י) כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולכסח הבא יולד יצחק מדלא קיין כעת תלג כעת. כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כולכם שלימים וקיימים: שוב אשוב. לא בשרו המלאך שישוב אלא שלוחו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרה את והוא לא ידע להרבות אלא בשליחותו של מקום לפ כמן בשליחותו של מקום ג"ע כן (ב"ר). (אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן והאמר אל תדני אים האלהים אל תכזב בשפחתך. לפיכך המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע לפיכך המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל בשר ודם שהיום חי

תורה תמימה

הנה באהל. [מכאן דכבודה של אשה לישב בבית][1]) [יבמות ע"ז א'].

שלך והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות וממילא נפ נכום — יש לדון קי"ל כן] ואין להקריב. ל) עיין זה הוכח בגמרא כאן לענין תקינת הדין דלא יבא שמוני ומוצאי בקבל ס', דלרבנין שמוני ולא שמונית, מוצאי ולא מוצאית, ופריך בגמרא תלת מעתה מצרי ולא מצרית הכי נמי, ומצאי שלמי הכא בשמון ומוצא דהכתוב מדבר פעם הראשונה על דבר אשר לא קדמו לחכם בלחם ובמים (פ' תצא), מי דרכו לקדש, אים דרכו לקדש ואין אשה דרכה לקדש, ור"ל ולכן רק בשמון ומוצא ממשמע מקרא ולא בשאר חומות, ופריך שוב, הי, נימא לקדש אמים לקריאת אמים ובמים לקריאת במים, ומצאי לכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, ור"ל אין דרכה של אשה לצאת מביתה למקום פרהסיא ואפילו לקריאת נשים, ובמערבא אמרי, אמר קרא היה שרה אשתך ויאמר הנה בהאל, ע"כ.

הנה לכאורה טוען הרמי' מצאי דפסוקים אחת היא, דדרכה של אשה לצאת בית, וע"כ היו מכוונר מה שאני לה לבני מערבא הרמי' מכל כבודה בת מלך פנימה על שרה להביא שוב רמיה.

אבל יתאמר היטב ע"פ מ"ד בירושלמי בסוגיין (פ"ח ה"ג) דפריך ג"כ על דין שמוני ולא שמונית, מי הכי מצרי ולא מצרית הכי נמי, ומצאי שלמי הכא בשמון ומוצא לכתיב ומצאי שכר עניך את בועז ואשר יען וגו', מי דרכו לשכור ולייצר — הוים ולא האשה, ע"כ, [לפנינו בפ' תצא (כ"ג ה')] לא כתיב ואשר יען רק ואשר שכר לבד, ורק במיכה ו' כתיב זכר נא מה יען בלק מלך מואב וגו', ובדרכי הירושלמי את שני הפסוקים כאחד, לאורות שהשכירות היתה בעלה, וע' לפנינו בפ' תצא שם], והנה לפי"ז לא תפסיק עוד הרמי' מהפ' כל כבודה בת מלך פנימה, דכיון דעיקר הקפידא משכירות ומעלה, וזה הלא אפשר גם בתוך הבית, לכן הוסיפו בני מערבא, ושם בעלי התלמוד הירושלמי, הרמי' מהפ' שלפנינו לחיירי שהמלאכים היו בתוך ביתו של אברהם ולא רצו את שרה והגיד להם כי היא באהל. מבואר דהמקשים לפילו בתוך הבית הן נעוצות ליטב ובלחה מבני השתתף עם הגברים, ולכן מבואר היטב דאפילו בשור ונייצן אין דרכן, כיון דגם בבית אין דרכן ליצא ונייחן עם האנשים.

ולפי זה מתאתר דהרמי' של בני מערבא שבגמרא הבבלית מפסוק שלפנינו שייכא בעיקרא לירושלמי בתוספתא סוגיא ומתרבנה בתלמוד בבלי, ודו"ק. — ודע דעל יסוד כלל זה לכבודה של אשה נאמר בית נתיב נתיבו ונתיבה דיוסי בגמרא ופוסקים, כמו הא דעמוני ולא עמונית, כפי שבארנו, וכן הא דמיר י"ב ג' האומר לשלומו לא וקדם לי אשה שהם אמר בכל הגשים שבשלם [שמא קידם השניה אמה או בתה] ולא שייך לומר בכל אשה לשבח בית והוה כמחנה פרים, יען דדרכה של אשה לשבח בית והוה כמחנה על מחנה, וכן הא דכ"ב קנ"ם כ' מי שמת וכיוצא בגשים ובנות, הבנות יושבו והבנים יחזרו על הפתחים, משום דכבודה של אשה לשבח בית. גם אין מזמנין אותה לדין [אם היא אשה הצנועה] אלא מצנרין לה סופרי הדיינים ופושעת בפניהם ושם מוסרים לב"ד [תו"מ סי' קכ"ד], וכשמביאין אותה מביאין אותה בהצנע ואין מבזין אותה בקהל [כ"כ בשערי עדך השלם], וחידוש אלא זכרו הפוסקים שם], וכשהיא מלומה ומוכרת מוכבי בעלה כדי לגבות כתובתה — מוכרת אלא בב"ד, משום דאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד מפני כבודה [שם"ע סי' ק"ג ס"ח], יע"ש לפנינו בפ' תצא בפסוק ונבזה יבמתו. —

ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ ס וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃

נקוד על איו

רשי

שתקן ממעי ומייתי קמייהו: ויאכלו. נראו כמו שאכלו מכאן שלא יפנה אדם מן המנגד (ב"מ שם. ב"ר) (ט) ויאמרו אליו. נקוד על י"ו שבאליו ותיבת ר"ם בן אלעזר לומר כל מקום שהכתוב רבה על הנקודה אתה דורש והכתוב רבה על הנקודה אתה דורש וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתוב אתה דורש הנקודה שלפי שהיו אליו מבורסם למדנו שישאל אדם בחכמתן שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש. בב"מ (דפ"ו) תומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה שלשה ימים. ויאמרו אליו. אכלו סלקא דעתך, אלא אימא, נראה כמו שאכלו ושתו[כ]) [ב"מ פ"ו ב']. (ט) ויאמרו אליו. תני משום רבי יוסי, למה נקוד על איו שבאליו — למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו[כ1]) [שם פ"ו א']. איה שרה. אמר רב יהודה אמר רב, יודעים היו מלאכי השלום ששרה אמנו באהל היתה, ואלא מאי שאלו[כ2]) — כדי לחבבה על בעלה, ורבי יוסי ב"ר חנינא אמר, כדי לשגר לה כוס של ברכה[כ3]) [שם שם].

מבשר, והיינו באכסניא, כי גם הוא גם האשה מוסקים באכסניא ונקבעת מורחים, ודרשו זה מפי להגמ"ל מחיצת אליו אינו נקוד רק לותיות אי"ו וילוש ד"מ דנקודה רבה על הכתב דורשין את הנקודה. (כח) בגמרא הענין ומנא מני בהכל, ומין הענין מבואר, ורואה ברור שם"ם הוא ונ"ל כמו שהתחקו ומנא מני שאלו, ומתרגמו למותיות ויגע הפעות הזה. כם) ותע"ם שהיו יכולים למסור הכוס ללחד מבני הבית להביא לה, י"ל משום דלמרו בחמ' כלה המבשר לאשה כוס של ברכה שלא תדבר בעלה חייב מיתה משום דמגרי יצה"ר לחבפקיו, ולכן שלחו אליה, ותע"ם דבמלחמה לא שייך ניהוי יצה"ר, אך מפני שהרואו עומה כלחבים היו צריכים לעשות כדין וכדרך ארץ. —

והנה תע"ם שבכלל אין להביא רחי' להלכה מדברי הגדה, אך במקום שאין מחיזה ממקום אחר אפשר להסמיך מהגדה כמש"כ הפוסקים, וכ"ל אפשר להסמיך מכאן ומ"ם ויו"ד סי' קל"ה ס"ג שאסור לעשות כוס של ברכה לאשה נדה, ומיהם הרמב"ם שאם מקודם שותים האנשים מאותו הכוס מותרת אח"כ גם היא לעשות, ומכאן סמך נכון לדעתו, שהרי כאן שלחו האלחים כוס של ברכה לשרה, ומבואר לעיל בפסוק הקודם שאותו היום פרסה נדה וא"כ אין עכו כן [וע' מש"כ לעיל תע"ם שהיו מלאכים, אך מכיון שהרואו עומן כאנשים היו מתנהגים בכל דבר כדין], אלא שתו שם מקודם ואח"כ שלחו. —

ודע דנ"ל לכוס של ברכה להביא לחיירי בשאם כוס של ברכה ולא כוס של ברכה"ו, שהרי מבואר בפסוק הקודם שהיתה האנשה בלא פת ולא היו צריכים כלל לברה"ו ולכוס ברה"ו, [ודחק לומר לחחי' כי' עקיבא בגרסת מ"ד ל' לחפיו לחכל שלק

סְבִית: יד הֲיִתְפְּלֵי מִן־קֳדָם יְיָ
פִּתְגָמָא לְזִמְנָא אָתוּב לָוָתָךְ
כְּעִדָּן דְּאַתְיָן־קַיְמִין וּלְשָׂרָה
בָּר: טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמֵימָר
לָא חַיְכִית אֲרֵי דְחֶלֶת וַאֲמַר
לָא בְּרָם חַיְכְתְּ: טז וְקָמוּ מִתַּמָּן
גֻּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל־אַפֵּי
סְדֹם וְאַבְרָהָם אָזֵל עִמְּהוֹן
לְאַלְוָאוּתְהוֹן: יז וַיְיָ אֲמַר

זַקְנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד
אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:
שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ו לֵאמֹר לֹא
צָחַקְתִּי כִּי ו יָרְאָה וַיֹּאמֶר ו לֹא כִּי
צָחָקְתְּ: טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ
עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז וַיהוָה אָמַר הַמְכַסֶּה

רש"י

זקנתי. שמה הכחוב מפני השלום שהרי היה לאמה ולמולי זקן: (יד) היפלא. כהרגנתו היכסר וכי שום דבר מופלא ומיפרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני: למועד. לאותו מועד המיועד שקבעתי לך לחתעל למועד היה בשנה הבחרת: (טו) כי ירחה וגו' כי לחקה. הרחשון משמע ל' דבה היא שהרי טעם לדבר והכחם שרה לפי שירחה והשני משמע בלשון חלה ויאמר לה כדבריך הוא חלה לחקה שאמרו רבותיו כי משמע בחכבע לשוחת לי דומה חלה דבה: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו) שנדול כח מהנות עניים שהופך מדה הרוגז לרחמים: לשלחם. לעולחם כשבור חורחים הם: (יז) המכסה

תורה תמימה

שנאמר ותצחק שרה לאמר ואדוני זקן, וכתיב ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר ואני זקנתי[לד] [ב"מ פ"ז א'].

(יד) למועד אשוב אליך. מכאן דבפסח נולד יצחק, שהרי בפסח היה עומד ואמר לה למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן[לה] [ר"ה י"א א'].

(טו) ויאמר וגו'. ר' יוחנן בשם ר' אליעזר ב"ר שמעון אומר, לא מצינו שדבר הקב"ה עם אשה אלא עם שרה בלבד, שנאמר ויאמר לא כי צחקת[לו] [יהושלמי סוטה פ"ז ה"א].

ויאמר וגו'. א"ר ביוי, כמה כרכורים כרכר הקב"ה בשביל לשטע שיהתן של צדקניות, הרא הוא דכתיב ויאמר לא כי צחקת[לו] [שם שם].

(יז) המכסה וגו'. אמר לי' רבינא לההוא מרבנן, מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר

לד) שנת תחלה המניעה כו והוא נה ויבאו לידי קפסה ומריבה. וכירושלמי פחה פ"ק ה"ו מיתה בעניו זה, הוא ולחה כמה קשה לחבק לשון הרע שמפכר בכתוב לשון בחלי לכתיב ואחולי זקן ולא ומני זקנתי, ובשום דם"ם הוא ע"ע להיפך, ומייטו כך דדרשה שלפנינו, שנת שבירושלמי נעשו בזה משום לחבק לה"ר, וע"ע מענין זה לפניט פ"פ ויהי בפסוק לחבק הוה לפני מותו. לה) נפתר על הדרשה בפסיקתא רבתי פ"ו ובמ"ר דמלחכים היו שנת לחברהם בפסח, וסיכוו זה על הפסוק בריש פרשה זו וזפי עונות, ע' בשיחש"ט פס. לו) דרשה זו בכללו צריכה ביאור, דהא מניט כמה פעים שבשורות היו, כמו שמעו במגילה י"ד ע', שרה, מרים, דבורה, חנה, אבניל, חולדה, אסתר, וע"כ לוך לומר שת מניט שדבר

הקב"ה עם אחה, שת מכיון דבשורות היו שת דיבר עמהן, וע"ע דהדבור עם הבשורות הי' בעניט כוללים הענעים לכלל האומה, משא"כ על עסקי עצמן שת דיבר כי אם עם שרה. וזת דכתיב בחוה שת לאחה אמר וברכתה ויאמר ה' לה, מפרש בירושלמי דהיו החמירות על ידי מתורגמן כפי שבארנו בחקונן. —

גם אפשר לייסד הערחתו ע"פ משל"ב במורה פ' מ"ה מפני, למונה שם י"ה מדלנות נטוחה, ונטוחת הבשים היחה עד המדרגה השביעית, יש"ב, ופי"ח י"ן דהבונה הכת דבשרה בניעה מדרגת הנבואה עד קלה המדרגות, והייט מדרגת נטוחה שלמה, ואין להחריך. לו) הכוונה היא שבחחלה דיבר המלאך בעופן שחשמע שרה ושחקה, ואמר ה' לאברהם:

ואברהם

פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם
וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל
לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק
שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי
הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה
שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אָמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי

בְּתָרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחֹרוֹהִי:
יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עַלּוּ
בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה
אוֹרַח כִּנְשָׁיָא: יב וְחֵכַת שָׂרָה
בְּמֵעֲהָהּ לְמֵימָר בָּתַר דְּסֵיבִית
הֲוַת־לִי עוֹלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב:
יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְנָן
חֵיכַת שָׂרָה לְמֵימַר הַבְרַם־
בְּקוּשְׁטָא אוֹלִיד וַאֲנָא

רש"י

ומאחר מה דין מי וכין מת למועד הזה וגו'): והוא אחריו. כשפתח היה לאחר המלאך: (יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארח כנשים. צורת נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה ואומרת אפשר הקרביים הללו עשויין ולד הבדים הללו שנמקו מושכין חלב. תענוג: עדנה. לאחות בשר ודם: ואדוני זקן. מסיר את הבשר ומעדן את הכשר. ד"א לי עידן זמן ושת חדוה: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד: ואני

תורה תמימה

הנה באהל. להודיע ששרה אמנו צנועה היתה[לא]) [ב"מ פ"ז א'].

(יב) **בקרבה.** מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והבניסן בע"ב בתים ואמר לכל אחד ואחד-כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד וכתבו לו ותצחק שרה בקרוביה[לב]) [מגילה ט' א'].

אחרי בלותי וגו'. אמר רב חסדא, אחרי בלותי היתה לי עדנה, אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין, נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר יופי למקומו[לג]) [ב"מ פ"ז א'].

(יג) **ואני זקנתי.** תנא דבי רבי ישמעאל, גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו,

---

ועוד נראה לי להעיר מה שנוגע לדרשת זו, דמ"ש בכ"מ בגמרא דבהרבה מקומות טוען הפסוק נאמר את המשה בפה אחד, כמו בשבת ל' ב' על הפסוק למלכים ג' ח', וילכו להמליכם שמחים וטובי לב, דרשו שמלאו כוותיהם בפחרה, ובביצה ה' ב' על הפסוק דפ', ואתחנן לך לאמור לפה שוטו לכם להמליכם — שהתיר להם הת"מ, וביומות ס"ב ב' על הפסוק לחיוב ה' וידעת כי שנוס אתכך וגו' — שלא תמנע מאתך בפה אחד, ובכריתות ו' ב' על הפ' במדבר ויצב ממול לאחד — שאסור בחת"מ— אבל הוא על יסוד לדרשת זו דגם באחד, מלמד שכבודה של תורה שוה בית, וכן יתבאר ע"פ זה הפסוק בפ"פ חיי ויביאה ישחק האחד שרה אמו, וכפ' ויגש ויגע באחד רחל, ובשופטים ה' מנשים באחד תבורך, ובויכוח ב' באחד בת עין ושוד הרבה לשוטה כאחד. ותע"פ דבפ"מ פ"ו ג' [בדרשת הנאה] אמרו על פסוק זה הגם באחד להודיע שצרה אמנו צנועה היתה, משמע דיש"א מכלל שאחרי נשים, לא מוקמינן כל בת ישראל אחקת כשרות ונישות, ומעשה תנות ואמהות ירבו נשים ובנות, והנמרת תפסה הנשון בצרה ע"ל הכוה מעניו הכתוב, ודו"ק.

לא) ניישו כך לדרשת הקודמת בשמי נשון, וכבר נאמרו כל הסייך לענין דרשת זו בתות הקודם, ומה שסייך ביותר לדרשת זו עיין בסוף התות הקודם.

לב) פירש"י שנא יאמר תנמי כי על אברהם לכתיב בי (פ' נך) ויאמר, נא הקפיד, ועל שרה הקפיד, ולכן כתבו לו ותצחק בקרוביו, ולכן הקפיד, עכ"ל. ונונא דבריו י"ל בפשט שכיון לשון זה משום דבאמת קשה לכיון למחקה בקרבה מניין להכתוב כל עיקר דבר זה שנחקה, ובאמת במ"ר הרגישו בזה ומתרו שבהוח הקודם עדע שנחקה, ולפי"ז השמו שמא יאמר תנמי שנאה זו מאין ידעו זה, ואת דרשת המ"ר שבהוח"ק נודע נא יקבל, ולכן כתבו לו בקרוביו הרי נחקה בבהרבה. ובדבר הכוה זה המלך ובעתקת התורה ע"י כתבנו לעיל בריש פ' בראשית.

לג) מפרש לשון אחרי בלותי וגו' נא בדרך תמיה שנא בניתותא וכשנגון ספור היה הדבר, ושדבה הוא מלשון עדן ומחה. וברחה דבראה לו לדרוש כן, משום דאם הוא בשנגון תמיה ושנא על הזמן שעתיד והויה עתידה הוי לה לומר תסיס לי עדנה.

שנא

גְּלִי־קֳדָמַי (ני׳ רסב״ז יְדַעְתִּנֵּה) בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת־בְּנוֹהִי וְיָת־אֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְּרוּן אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם־יְיָ לְמֶעְבַּד צְדָקָתָא וְדִינָא בְּדִיל אֵיתֵי יְיָ עַל־אַבְרָהָם יָת דְּמַלֵּל

יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר

רש״י

ידעתיו. ל׳ חבה כמו (רות ב) מודע לאחסה (שם ג) הלא בועז מודעתנו (שמות לג) ותדעך בשם. ומ״מ עיקר לשון טוב הוא הלא לשון ידיעה שמחבב את האדם מקרבו אלוה ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מלוה את בניו על למשר דרכי. ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו׳ אין למען נופל על הלשון: יצוה. ל׳ הווה כמו (חיוב ו) ככה יעשה חיוב. ע״פ ה׳ יחנו: למען הביא. כך הוא מלוה לבניו שמרו דרך ה׳ כדי שיביא ה׳ על אברהם וגו׳ על בית אברהם לא נאמר הלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן לדיק כאלו הוא מת:

תורה תמימה

את בניו וגו׳. את בניו ואת ביתו לעשות צדקה ומשפט, בניו לדין, ביתו לצדקה, [דנשים אדיני לא מפקדי][מב] (סנהדרין נ״ו ב׳).

צדקה ומשפט. תניא, שלשה סימנים באומת ישראל, רחמנים, ביישנים, וגומלי חסדים, גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט[מג] (יבמות ע״ט א׳).

צדקה ומשפט. פתח ההוא מתורגמן ואמר, אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו, שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט[מד] (כתובות ח׳ ב׳).

צדקה ומשפט. דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב (ישעי׳ ל״ג) הולך צדקות ודובר מישרים, הולך צדקות זה אברהם, דכתיב בי׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט[מה] (מכות כ״ד א׳).

שחסאם הי׳ סיפך לצדקה ומשפט, כלומר, שגזלו וחמסו ועשו שול ושוחד, וכמוהו בפסוק הסמוך לכמו בדור המבול מעשו על שון גזל כך בסדום נעשתו על שון זה, יעו״ש, וכן סיהה הסרסי מדת הצדקה בסדום כמבואר בסמוך ריש פסוק כ׳ וביחזקאל פ״ו כתה זה הי׳ עון סדום תחוק גאון שבעת לחם הי׳ לה ויד עני ואביון לא החזיקו. מב) מדייק יתור הלשון ואת ביתו, דבכל מקום מצינו רק שם בניס ביחס אל הזכורות העתידים, ודרים ביתו — זו תמתו (שבת קי״ח ב׳). ודע דמכאן סמך רמ׳ לדעת רמב״ם בפי׳ מצות דיניס שנאמרו בני נח דצריכו להושיב דייניס לדון ולא כרמב״ן שצריכו כל דיני ממונות וגזילות וחבלות וכל מיני מקח וכדומה, ינן לפי כפי׳ רמב״ן לא יתכן לומר שהאמה לא תתחייב בכל הפרטים האלו, הלא תחבל ותלסטם מבני כל דין ושנם, משפ״כ ברמב״ם הענין הוא שאין עליה מצות יסיבת דייניס, וזה קרוב להאמר. ובעיקר מחלוקת רמב״ם ורמב״ן בארנו לעיל בפ׳ בראשית (ב׳ ס״ו) יעו״ש. מג) נראה למשך על מ״ש בתוען קנ״ל ב׳, להבחון לדקה עשיו לפיס משורת הדין, כמ״ש שם לדק לדק תרוץ דק [ותב] משלך ותן לו, וע׳ לפיכו רש פ׳ עקב תבת שול דרשת לשורש מדת גמילות חסד ביחרלן, ויתר השתי מדות רחמנים וביישנים יתבאר לפיכו ס״פ יתרו בפסוק ולמען תהי׳ יראתו על פניכם וכפ׳ לחם בפ׳ ומתן לך רחמים ורחמך. והמוגש מדבר זה לדיוק הוא שמי שים בו סיפך המדות הללה, דהיינו מי שהוא בו פניס ואכזר ומונא את הבריות ואינו גומל להם חסד, חומשין לו ביותר שמא אינו ממשפחת ישרלן כשרה, כיון שאין בו שימני לומס זו, וע״פ סימן זה לחה דוד המלך את הנבשנים מלבא בקהל ישרלן לפי שרואה להם שהעיזו פניהם ואת נפשיהם ואת רחמו על בני שמול ואת גמלו לישרלן חסד למחול לבני מלכם והם עשו עמהם חסד והחיום, וכמבואר ענינם בס״ב כ״ח. ונמדין מלו ממשפה זו דרך בי׳ סימנים הללה ביחד חומשין לפסול זרע, כמו שהחיב ברואה בהם היפך כל הסימנים ואת רחמקם. מד) עיין מש״כ בדברשת הקולמת ונקמן בפסוק ויעש אשר (כ״ח ל״ג). מה) עיין מש״כ

אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃ יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ יט כִּי

הֲמִכַּסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי אֶנָא עָבֵד׃ יח וְאַבְרָהָם מֶהֱוֵה יֶהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵיהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ יט אֲרֵי

רש"י

מי. כתמיה: מצר מני עושה. בסדום נמי יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו מני נתתי לו את הארץ הזאת וממשה כרכין הללו שלו הן שנאמר נגוד הכנעני מליזון וגו' בוזכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו מבראים אב המון גוים ומצמיד את הבניס ולא אודיע לאב שהוא לוחבי: (יח) ואברהם היו יהיה. מ"ח זכר לדיק לברכה הוסיל והזכירו ברכו. ופשוטו וכי ממנו מני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: (יט) כי

תורה תמימה

צדיק לברכה, אמר לי', דכתיב המכסה אני מאברהם וכתיב בתרי' ואברהם היו יהיה לגוי גדול[לח] [יומא ל"ח ב'].

(יח) ואברהם היו יהיה. ר' נחמן בשם ר' מנא אמר, אין העולם יכול להתקיים בפחות משלשים צדיקים כאברהם אבינו, מאי מעמא, ואברהם היו יהיה, יהיה בנמטריא שלשים[לט] [ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א].

ונברכו בו. א"ר אלעזר, מאי דכתיב ונברכו בו כל גויי הארץ, אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אין מתברכות אלא בשביל ישראל[מ] [יבמות ס"ג א'].

(יט) כי ידעתיו. א"ר אלעזר, מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, וכתיב בתרי' ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה[מא] [יומא ל"ח ב'].

ואברהם אמר לשרה עד שהבטיח לה הקב"ה לה כי נחקה. [לח] מהרש"ל שמניח מאברהם מבואר לתין הפירוש שצריך לומר הלשון זכר לדיק לברכה [לשון ספ' במדבר י'] שלא צריך לברכו בחייו ברכה, כמו שכתב הקב"ה את אברהם שיהי' לגוי גדול וכו', וי"ל דעל סמך זה נהגו להחזיר אחר שם אדם בכתב עניו חיו ברכה, כמו שיחי', שניט"ל, ני"ו, יצ"ו, חי"ו, וכדומה, שלא כפי המשמע מכאן צריך להזכיר כזה גם כשמזכירים השם בעל פה. ובגמרא מצינו כשזכר רב הסדא את רב אחר המקום יהא בעזרו [בכורות מ"ח ו', נדה מ"ח ב'], ובעל אבן ספיר [ח"ת ס"ח כ"ב] מעיר שעוד היום הנהוג בארצות הימן כשמזכירים אים חי לשנה אומרים עליו השנה [מה שהגיעו אלינו לומר על הנשמר].

זע' בשו"ת מהר"י מינץ סי' י"ג בתב וז"ל, גם נתן [הגאון מהר"י מינץ] על מהרי"ף שהתיר דרבנו, שברי לא הזכיר אלו לא שיחיה ולא יצ"ו כ מ נ ה ג, עכ"ל, ולפי שבארנו הוא לא רק מנהג אלא היא דגמרא. וע"ש לפניו בשל' לך בספוק זה, אמר אל אברם (י"ג י"ל) ובמשך פסוק י"ח. לט) יתכן דמדייק ודרים ע"ל דמז ושמך בכל הלשון היו יהיה, דמורה על הוה ועל עתיד, ודרים שהכוונה תהיה לשניהם בתמידות, וכעין דדרשינן בגמרא הלשון יהיה — נהוייתו יהא, ושם זה דייק יותר במלה ואברהם, דדי בי' לומר והוה היו יהיה, כיון דמיני' סליק, ודרים ואברהם יהיה — שלשים — לשון גדול, וגוי אלו ישראל. ומסיים בירושלמי, פעמים שרוכן בע"י ומשתן בכבל, ופעמים שרוכן בכבל ומשתן בע"י. ועיין בכבלי סוכה מ"ה ב' הגילסא בענין זה ל"ו לדיקים, ובחולין ל"ב ב' איתא להשלום מתקיים על מ"ה לדיקים, שלשים בע"י וט"ו בכבל, ולרשות שונות הן. מ) כגרסת תדייק הלשון ונברכו ולא והתברכו כמו בסוף פרשה זו (כ"ב י"ח), והחילוק בין ונברכו לוהתברכו פשוט, דונברכו הוי כלומר שיהיו ברוכים בעתמא, משל"ב והתברכו הכוונה שיתברכו בך, ומדכתיב כאן ונברכו משמע שבכלל יהיו ברוכים כל העולם בזכותך אף שלא שתברכו בך, והיינו אפילו שלא שיהם מזרעך, כמ"ש כל גויי הארץ. ומה שתפס למשל ספיטות הבאות מגליא לאספמיא [מגרפת לספרד] לא בתבאר, ואולי הכוונה ע"פ מ"ד במ"ר פ' לתור פ' כ"ם על הס' דילמי' ג' הגוי מוציאך מרחוק ואת זרעך מארץ שביט — מגליא ומאספמיא, ישו"ם, מבואר שבתי שלא המדיטת היו שביט את ישראל [ובתניות], ואמר אפ"ם שלשים לרשויס לברכה בכ"ן יתברכו גם הם וספיטותיהם המוליכים את השבויים — בזכותך. מא) ר"ן מתוך הסיבה שפירש הקב"ה שבבילה הוא אברך את אברהם — מפני שהוא עושה לדקה ומשפט, ומשך זה לתר זעקת סדום ועמורה כי רבה, ולא פירש מה הוא העושה, לא למדין פתוח מן המפורש שתעשה

זַבָּאין דִּי בְנַוֹהִי׃ כה קוּשְׁטָא הֲצַדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ כה חָלִלָה
אִנּוּן דִּינָךְ מִקְּיֶמְעֲבַד כְּפִתְגָמָא לְךָ מֵעֲשֹׂת ו כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית
הָדִין לְקַטָּלָא זַכָּאָה עִם־ צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע
חַיָּא וַיְהֵי זַכָּאָה כְּחַיָּבָא חָלִלָה לָךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא
קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ דָּדָיָן (נ״ נ) יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט׃ כו וַיֹּאמֶר יְיָ אִם־
הַדַּיָּן) כָּל־אַרְעָא לָא (נ״ בְּרַם) אַשְׁכַּח בְּסְדוֹם חֲמִשִׁין זַכָּאִין
יַעֲבֵד דִּינָא׃ כו וַאֲמַר יְיָ אִם־ אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ
בְּגוֹ קִרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל־ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־־־הַמָּקוֹם
אַתְרָא בְּדִילְהוֹן׃ כו וְאָתֵיב בַּעֲבוּרָם׃ כו וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר
אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־־כְעַן הִנֵּה־־נָא הוֹאֲלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי
שָׂרֵיתִי לְמֵלָּא קֳדָם־יְיָ וַאֲנָא אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר׃ כח אוּלַי יַחְסְרוּן

רש״י

מקומות ים׃ (כה) חלילה לך. וא״ת לא יהיו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים׃ חלילה לך. מוגן הוא לך יתמנו כך הוא מומתו שוטף הכל לזדיקים ולרשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה׃ כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו׃ חלילה לך. לשולם הבא׃ השופט כל הארץ. נקוד בחט״ף פת״ח ה״א של השופט לשון המיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט תמת׃ (כו) אם אמצא בסדום וגו׳ לכל המקום. לכל הכרכים לפי שסדום היתה מטרפולין. והשוכה מכולם הלא הוא הכתוב׃ (כו) ואחכי עפר ואפר. וכבר הייתי רלוי להיות עפר ע״י

תורה תמימה

ה׳ כי רבה רעת האדם, מלמד] שכמעשה אלו כך מעשה אלו[מח]) [ירושלמי ב״מ פ״ד ה״ב].
(כה) חלילה לך. דרש רבי אבא בר כהנא, מאי דכתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע, אמר אברהם לפני הקב״ה, רבש״ע, חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע[מט]) [ע״ז ד׳ א׳].
(כו) בעבורם. [מלמד שהצדיקים מגינים לעולם][נ]) [סנהדרין צ״ש ב׳].
(כז) עפר ואפר. דרש רבא, בשכר שאמר אברהם ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות, אפר פרה ועפר סוטה. וליחשב נמי עפר כסוי הדם, התם הכשר מצוה איכא, הנאה ליכא[נא]) [סוטה י״ז א׳].

זעקת, לכן לרבות על עסקי ריבה [בדרך לשון מופל על לשון, רבה — ריבה], והיינו שמרוב מקומותיה זעקה ונאנחה, וכלומר היו רבים, ולכן צייך לכתוב זעקת סדום, לייט זעקת הכיווצים. [מח] שנדמו על שון גזל וזנות, וע׳ מש״כ בפסוק הקודם אות מ״ת. [מט] יתכן דברים כפולת הלשון חלילה לך שבפסוק זה, ודברים פשט אחת מלשון חולין ע״פ מה שסיימו בתגדות בעניין זה ותהי קדוש ומעשיך קדושים, וכלפי זה יכוון הלשון חולין. —

ויש להעיר מיך יתמים מאמר זה לחלילה לך להמית לדיק עם רשע עם המאמר כיון שנתן רשות למשחית שוב אינו מבחין בין לדיק לרשע [ב״ק ס׳ ב׳], כי הלא הכל בהשגחה מן השמים, וע״ל דשעת הדבר [לאו ניתן רשות למשחית] שאני, דאז נדול יותר הקפדנות, ואחרי שאבר אין לחדש לדיק בארץ אבר לא יחפש, לכן עונש אז להתפש אפילו על עבירה קלה שבשעת שעוש מעבירין עניש. וע״ל הדרש יש ליישב הענין עוד בשנים שונים, שאל אין תלנית מחוור זה לשבני דרום שרוכים. ג) מפרש בגמרא כאן דל״מ בזה, כי אלא המועטים מאי אהנו לן רבנן — הם בכלל הפקורסים, אחרי שמפורש לומר הקב״ה ונשאתי לכל המקום בשבורם, הרי דמהנו ומהנו לשולם, וכן דייקו זה מפסוק אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, דקאי על בריית התורה, הרי דבשביל התורה מתקיים העולם. נא) דבאלו כסוי נמי סוי משתרי בשר, אבל בשאר

עָלָיו׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה
מְאֹד׃ כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה
הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ וְכָלָה
וְאִם־לֹא אֵדָעָה׃ כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם
עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וַיִּגַּשׁ
אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק
עִם־רָשָׁע׃ כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים
צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה
וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים

עֲלוֹהִי׃ כ וַאֲמַר יְיָ קְבֵלַת דְּסְדוֹם
וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת וְחוֹבְתְהוֹן
אֲרֵי תְקִיפַת לַחֲדָא׃ כא אֶתְגְּלֵי
כְעַן וְאֶדּוּן הֲכִי קְבֵלְתְּהוֹן
דְּעַלַת לֳקָדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד
עִמְּהוֹן גְּמִירָא (אִם־לָא תָיְבִין)
וְאִם־תָּיְבִין לָא אֶתְפְּרָע׃
כב וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גְּבָרַיָּא
וַאֲזָלוּ לְסְדוֹם וְאַבְרָהָם עַד־
כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ־בְּצָלּוֹ קֳדָם יְיָ׃
כג וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הֲבִרְגַז
תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא׃
כד מָאִים אִית חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ
קַרְתָּא הֲבִרְגַז תְּשֵׁיצֵי וְלָא־
תְשָׁבּוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין

רש״י

(ב) ויאמר ה׳. אל אברהם שעשה כאחד ממנו שלא יכפה ממנו: כי רבה. כל רבה שבמקרא הטעם למטה בני״ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה בני״ם לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפירשתי. ויש הפעם בלמ״ד. הוא שבא יבמקך: (כא) ארדה נא. למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא ברואים הכל כמו שפירשתי בפ׳ הפלגה. ד״א מדה גם לשון מעשיהם: הכלעקתה. אל מדינה: הבאה אלי עשו. וכן שומדים במדם כלה תני עושה בהם. ואם לא יעמדו במדם אדעה מה לעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה תוכן. וכיולא בו מצינו במקום אחר (שמות לג) ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ולפיכך ים הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד תיבה מחברתה. וברוחיו דרשו הכלעקתה לעקת ריבה לחת שברונו מיתת משוכה על שמתה מזון לעני כמפורש בחלק: (כב) ויפנו משם. ממקום שהאברהם ליוום שם: ואברהם עודנו עומד לפני ה׳. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב״ה בא אלינו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטא לו לכתוב וה׳ עודנו עומד לפני אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה (ב״ר) (אבר הפסוקו ז״ל לכתוב כן): (בג) ויגש אברהם. מלינו הגשה למלחמה (ס״ב י) ויגש יואב וגו׳ הגשה לפיום ויגש אליו יהודה והגשה להפלה (מ״ש יח) ויגש אליהו הגבית ולכל אלה נכנס אברהם להבר קשות ולפיום ולתפלה: הלף הספה. הגם הספה ולהרגוס של אומקום שהרגמו לסון רוגז כך פירושו הלף ישלך שהספה לדיק עם רשע: (כד) אולי יש חמשים לדיקם. עשרה לדיקים לכל כרך וכרך כי ה׳

תורה תמימה

(כ) כי רבה. הואי התם ההיא דהויא מפקא ריפתא לעניא בחצבא, אנלאי מילתא, שפיוה ברובשא ואוקמוה על איגר שורא[מ], אתו זיבורי ואכלוה, והיינו דכתיב ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה — על עסקי ריבה[מז] [סנהדרין ק״ש ב׳]. כי רבה. [בסדים כתיב זעקת סדום ועמורה כי רבה ובדור המבול כתיב (ר״ש נח) וירא

מ״כ נעיל לות מ״ג בגאור שם נדקה. מז) עיל גג מפסמה דקלי על כמות לו לילות הזעקה, י״ל משום המומה למען ילמו טוגס, לו משום שמם הלבורים לבעלמא יוכח למען זעקה על הלעקה של נעניס ונדכלים, מתפפים. מז) מה שרמז מ״ש להוציא המלה כי רבה וכאן לא מלינו מפורש שהיו כתלה, וא״כ לילך שייך הלמון זעקת

לו וַאֲמַר הָא־כְעַן שְׁרִיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם־יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא אֶחֱבֵל בְּדִיל עֶשְׂרִין׃

לג וַאֲמַר לָא־כְעַן יִתְקֹף קֳדָם יְיָ וֶאֱמַלֵּל בְּרַם־זִמְנָא־הָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֶחֱבֵל בְּדִיל עַשְׂרָא׃ לד וְאִסְתַּלַק יְקָרָא־דַיְיָ כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵהּ׃

לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים׃

לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא יַחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה׃

לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ׃

רש"י

וכן ל' יגילו נ' מהם לו כ' יגילו ב' מהם לו י' יגילו ג' מהם: (לא) הואלתי. ניחותי כמו ויואל משה: (לב) אולי ימצאון. סם עשרה. על פחות לא בקש אמר זה המבול היו ח' נח ובניו ונשיהם ולא הגיעו על דורס ועל ט' ע"י ניחוף כבר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה'. כיון שנשתהה הסניגור הלך לו הדיין: ואברהם שב למקומו. נשתלק הדיין נפתלק הסניגור והקטיגור מקטרג: ולפיכך ויבאו ב' המלאכים סדומה להשחית. ג' להשחית את סדום וג' להציל את לוט ואת אותו

תורה תמימה

עליה ועל ראש הנשיא ועל ראש אב ב"ד, ולמה אפר מקלה, כדי להזכיר זכותו של אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר[נד]) [ירושלמי תענית פ"ב ה"א].

(לג) וילך ה'. תניא, לעולם אל יפטר אדם מרבו ומחבירו אלא אם כן נוטל ממנו רשות, ולמדין אנו דרך ארץ מן המקום, שנאמר וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם, כביכול שאמר לו, הרי אני נפטר ממך[נה]) [מס' דר"א פ"ה].

העמים תסך ה' נכס. נד) ועיין בבבלי תענית ע"א ע"ב בענין זה מפרש למה נותנין אפר מקלה, נומר הרי אנו חשובין לפניך כעפר, וע"ל דס"ע להגמרא כמ"ד לעפר נקרע אפר, שהרי נותנין אפר ואומרים הרי אנו כעפר [ע' סופה פ"ז ה"ו], אבל ג"ע אנו נקפו בבבלי מעם הירושלמי שנותנין אפר לזכר אפר ממש. ורש"י בתענית שם כתב דנותנין אפר כדי לזכור אפרו של יצחק [כאילו עבור ע"ע המזבח], וזה כדעת תד מ"ל ה"ל בירושלמי כאן. — ודע כי בגמב"ם פ"ל ה"ל מהענית אינה שנותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ספר תורה, וכתב הכ"מ, הינו יודע מניין לו לרבינו שנותנין כאן על ס"ת, וכ"כ גם בב"י ואו"ח סי' תקע"ט, ונפלא שלא העירו לו הוא ולא הבאים אחריו שהפרמ"ג בגמב"ם והפוסקים שבתבני הגמב"ם כתבו גם הרי"ף והרא"ש, ויותר מזה, כי בילקוט יחזי' ס"ת ובתנודה ותנודרסם כתוב מפורש בנוסחת הגמרא במקום שכתוב לפניהם ולמה נותנין על התיבה — ולמה נותנין על גבי ספר תורה, ובדור שכן היתה הגירסא בגמ' לפניהם ולפני הרמב"ם. ומה שכתב שנותנין גם על התיבה י"ל שתפס גירסת המנהג, על התיבה, וגירסת הגמרא, על ס"ת, שניהם יחד. ומאחת גירסא זו ע"ג ס"ת מוכרחת מהטעם שאמרו על זה בגמרא עמו אנכי בצרה, ודו"ק.

אך לכאורה קשה גירסא זו מה שאנו למה נותנין ע"ג ס"ת — מאחרי שבמשנה לא מזכר כלל [בכל הגירסות] שנותנין על גבי ס"ת, ואיך שייך לשאול טעם על דבר שלא מצינו כלל, אמנם י"ל כי הנה כמו כן שאנו למה מתכסין בשקין ולמה יוצאין לבית הקברות, ובמשנה לא נזכרו כלל ענינים אלה, ובתב הר"ן שם שלא מצינו לא במשנה ולא בברייתא שהתקינו לעשות כך, אלא מפני שנהגו לעשות כן שאלו טעם על מנהגם, עכ"ל, וה"נ כן. — ובתרגום שני נאמר להגירסת שנותנין אפר ע"ג ס"ת איתא לקוחים ממדרשות ותגדות עתיקות] בפ' ד' בפסוק ומדלכי ידע, ו"ל, ואתיקו עלוי ספרא דאורייתא כד מכרך בסקא ומפלפל בקיטמא [מגולל בעפר], ישו"ם. נה) עיין בזו"ל סי' רמ"ב סעיף ס"ז

חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית
בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא
אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים
וַחֲמִשָּׁה׃ כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו
וַיֹּאמֶר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים׃
ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה
אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר
לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים׃

חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׂא
הַתְחַבֵּל בְּחַמְשָׂא יָת־כָּל־
קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם־
אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׂא׃
כט וְאוֹסֵף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמֹהִי
וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן
אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד־
גְּמַרָא בְּדִיל אַרְבְּעִין׃ ל וַאֲמַר
לָא־כְעַן יִתְקַף קֳדָם־(נ״י רוּגְזָא)
דְיָי וֶאֱמַלֵּל מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן
תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד־
גְּמַרָא אִם־אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין׃

רשי

המלכים ומפר ע״י ממרוד גולי רחמיך תמר עמדו לי: (כח) המשחית בחמשה. והלא הן ס׳ לכל כרך ותמה לדיקו של שולם הנערף עמהם: (כט) לולי ימלאון שם מרבעים. וימלטו ד׳ הכרכים

תורה תמימה

עפר ואפר. אמר רבא, מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה, זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב בי׳ ואנכי עפר ואפר, לא זכתה תחזור לעפרה[ב]) [סוטה י״ז א׳].

עפר ואפר. אמר הקב״ה לישראל, חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר[ג]) [חולין פ״ט א׳].

עפר ואפר. סדר תעניות — מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה

פרה ליכא הכא שמטהרו מטומאתו, ומי נמי אפר מין לו שהרי שולמית, ועפר סוטה מפיל שלום בין איש לאשתו ומקלה ומרפא זרע, ואם תמצה היא לא תרפא ואני תמה מה שמר תהם הכתם ליכא, הלא זכות מטה בעלמא נ״כ זכות הוא, וכמ״ש סוף מס׳ מכות, רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, ויותר מזה קשה, הלא רבינו פוסי׳ שדורש מגדה ז הוא עלמו דורש כאן בסוגיא בשכר שמר אברהם אם מתוס ועד שרוך נעל (פ׳ לך) זכו בניו בשתי מצות, לחוש על תכלת ולעשות על תפילין, והלא גם שם אין בחותן הדברים רק מצותן בעלמא ולא כל הכתב, וא״כ מה נרעה מצות כשוי הדם.

וצ״ל דהכוונה לכאן דחלוקה היא מצות כשוי הדם ממצות אפר פרה ועפר סוטה דזה אבתלה ים גם הכתה וכאשר ליכא הכתה לכן לא גירפס ביחד, אבל אין הכי נמי שמפשר שזכה בשביל זה גם לזו. — ואמנם תמה תני נמה לא תירץ בפשיטות מעם מה שלא חסיב מצות כשוי הדם, דלכאן דקי״ע דמותר לכתות לא רק בעפר אלא גם בכל דבר כמו בזב ובחול הדם ומחיקת אבנים וחרסית ועשרת פשתן ועשורת של חרטין וסיד וחרסית ולבנה וועד כמה דברים, לכן לא חסיב זה, משא״כ בעפר פרה ועפר סוטה דוקא הוא, לכן שייך שפיר לומר שזכה לשם, ודו״ק. נב) ותע״ם לכמה לדיקים היו בשולם בכ״ח מתנרך בתברסם מהקב״ה שיתברכו בו כל בני המדם, מתנרך אברהם מהקב״ה שיתברכו בו כל בני המדם, כמש״כ והיה ברכה, ובתברכו בך (ר״פ לך). נג) וכן משה ואהרן אמרו ונתנו מה, ודוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, ולא כמו לומות השלש שמכוין שיתן להם גדולה מרגו בהקב״ה, כמו שמרוד בדול בהפלגה, ופרעה אמר מי ה׳, ונבוכדנאצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעי׳ י״ד), וחירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי (יחזקאל כ״ח), וש״ם שם״ב השיין לאגדה ז בפ׳ עקב בפסוק לא מרובכם מכל העמים

אַקִּיפוּ עַל־בֵּיתָא מֵעוּלֵימָא
וְעַד־סָבָא כָּל־עַמָּא מִסּוֹפֵהּ׃
ח וְקָרוּ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן
גֻּבְרַיָּא דִּי אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא
אַפֵּקְנוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן׃
ט וּנְפַק לְוָתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא
וְדָשָׁא אֶחַד בַּתְרוֹהִי׃
י וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן אֲחַי לָא
תַּבְאִישׁוּן׃ יא הָא־כְעַן לִי
תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעִנּוּן גְּבַר
אַפֵּק־כְּעַן יָתְהֶן לְוָתְכוֹן
וְעִבִידוּ לְהֶן כְּדְתַקֵּן בְּעֵינֵיכוֹן
לְחוֹד לְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין לָא־
תַּעְבְּדוּן מִדַּעַם אֲרֵי־עַל־כֵּן
עַלּוּ בְּטַלַּל שְׁרוּתִי׃ יב וַאֲמָרוּ
קְרֵב לְהַלָּא וַאֲמָרוּ חַד אֲתָא־
לְאִתּוֹתָבָא וְהָא־דַיָּין דַּיְנָא
כְּעַן נַבְאֵשׁ לָךְ מִדֵּילְהוֹן
וּתְקִיפוּ בְּגֻבְרָא בִּלוֹט לַחֲדָא
וּקְרִיבוּ לְמִתְבַּר דַּשָּׁא׃
יג וְאוֹשִׁיטוּ גֻּבְרַיָּא יָת־
יְדֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ יָת־לוֹט

נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־
הָעָם מִקָּצֶה׃ יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ
אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה
אֹתָם׃ טו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה
וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו׃ טז וַיֹּאמֶר אַל־נָא
אַחַי תָּרֵעוּ׃ יז הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא
אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־
תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל
קֹרָתִי׃ יח וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ
הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה
נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט
מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדֶּלֶת׃ יט וַיִּשְׁלְחוּ
הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט

רש״י

ואנשי העיר היו בפיהם של מלכים שהיו שולטים בלוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רוצה רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו׳. ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית ועל שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה. מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מהם מוחה ביד שופטי צדיק אחד אין בהם: (ה) וגדעה אתם. במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש (ב״ר): (ח) האל. כמו הלזה: כי על כן באו. כי הטובה הזאת העשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי הרגוש בעוון שריתי הרגוש על קורה שרוחפת: (ט) ויאמרו גם הלאה. קרב להלאה כלומר התקרב ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון ריחוק כמו (במדבר י״ז) זרק הלאה (ש״מ כ׳) הכה הלאה חצי ממך והלאה. גם הלאה המשך להלן בלשון לע״ז טריט״ו דע״ם (ויויכע פאן תוכ) ודבר מיסה הוא לומר אין לנו חומסין לך ודומה לו (ישעיה ס״ה) קרב אליך אל תגש בי. וכן (ישעיה מ״ט) נגשה יחדו למשפט נגשה למשפט המשך לגדין בעבודי ואשבר אגלך. לשון מליץ על המורחין ליך מלאך נגד. על אשר באו להם על הבמות אמרו לו גם הלאה לשון נחת ועל סדום מליץ על המורחים אמרו האחד בא לגור. מדם נכרי יחידי אתה ביניהו שבאת לגור ויפשוט שפוט ועשית מוכית לותנו: הללת.

תורה תמימה

כיצד א), דאול גבריאל למהפכי׳ לסדום ואוזל מיכאל בהדי׳ לשובי׳ ללוט ב) [ב״ם פ״ו ב׳]

א) ר״ע דפתח בזמי מלאכים ום״ש בפתח, כמ״ש ויספך ונא ויספכו. ב) עיין מש״כ נרים פרשה יז

שלישי יט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים
סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־
סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם
וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: ב וַיֹּאמֶר הִנֶּה
נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם
וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם
וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי
בָרְחוֹב נָלִין: ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ
אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם
מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: ד טֶרֶם
יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם

אונקלוס

א וַעֲלוּ תְּרֵין מַלְאָכַיָּא לִסְדוֹם
בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא־
(נ״י בְּתַרְעָא) דְסָדוֹם וַחֲזָא
לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן וּסְגִיד
עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא:
ב וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן רְבוֹנַי
זוּרוּ כְעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן
וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְתִקַּדְּמוּן
וְתֵהָכוֹן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא
אֱלָהֵן בְּרְחוֹבָא נְבִית:
ג וְאִתְקֵף־בְּהוֹן לַחֲדָא וְזָרוּ
לְוָתֵהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵהּ וַעֲבַד
לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא־
לְהוֹן וַאֲכָלוּ: ד עַד־לָא שְׁכִיבוּ
וַאֲנָשֵׁי קַרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם

שבא לנפשות את מבהם והשיבי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: (א) המלאכים. ולהלן קורא מבשים כשניתה שכינה עמהם קורא מבשים. ד״א מלא מבהם שכתו גדול והיו המלאכים תדירין אלו כאבשים קורא מבשים ואלו לוט קורא מלאכים: בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממהרים שמא יוכל מבהם ללמד עליהם סניגוריא: ולוט יסב בשער סדום. יסב כהיב לוהו היום מיעוהו שופט עליהם. ב״ר: וירא לוט וגו׳. מנין מבהם למד לחזור על המורחים: (ב) הנה נא אדני. הנה נא אתם מדומים לי אחר שנבהתם עלי. ד״א הנה נא נריכים אתם לתת לב על הבשנים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עלה בטומה: סורו נא. עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסים שם לכך נאמר סורו. (ב״ר): וליט ורחנו רגליכם. וכי דרכן של בני אדם ליטן תדלה ותח״כ ברחון. ועוד שהרי מבהם אמר להם תחלה ורחנו רגליכם שלא כך אמר לוט אם בשיבתו אנשי סדום וירחו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו בבר עברו אני ימים ולו שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעבבו כאן בשבת רגליהם שיהיו נראין כמו שבאו עבשיו לפיכך אמר ליטו תחלה ותח״כ רחנו: ויאמרו לא. ולאבהם אמרו כן העשה מכאן שמסרבין לקטן יאין מסרבין לגדול. (ב״ר): כי ברחוב נלין. הרי כי משמש בל׳ שלא שאמרו לא נסיר על ביתך שלא בהחובה של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו. עקמו את הדרך לבא ביתו: ומשתה תפה. פסח היה: (ד) טרם ישבבו. ואנשי העיר אנשי סדום. בך מלה בב״ר טרם ישבבו

תורה תמימה

יט (א) ויבאו שני המלאכים. [ולהלן בתיב ויהפך את הערים (פ׳ כ״ה) הא

בדיני בבוד התלמיד ברבו בתב המחבר ו״ץ, ונ״ל יבא לפניו עד שיאמר לו בא ונח ישמוד עד שיאמר לו עמוד או שיטול רשות לעמוד, וכשיפפר מלפניו נ״ל יחזיר לו תשוביו שלא נרתע ופניו בנגד פני רבו, והרמ״ח הוסיף ו״ץ, והנפפר מרבו ומטל ממנו רשות ולן בעיר צריך לחזור וליטול רשות, עכ״ל, ויש לתמוה למה לא בתבו מפורש בשני הש״ע וכל הפוסקים עיקר הדין שצריך ליטול רשות כשנפפר ממנו כמו שבתבו בישיבה ובעמידה, ואף יש לתמוה, שהרי כאן בדרבת שלפניו מבואר למעלה דמ״ש הוא ליטול רשות אף מחבירו כשנפפרין ממנו, ומה השמים זה הרמב״ם שהלטות דעות כמו שהעתיק כמה מלות ממס׳ דרך ארץ. ובבונת ע״ז הפסקים דין זה ברב, ע״ש על כל הדומה,

דלעיל בללו זה במ״ש שצריך ליטול רשות כשעומד ממנו, אף כי לפי זה יתחדש דמי שטעל רשות לעמוד והלך ו ותח״כ הוא יוצא ללדך שוב אין צריך שוב פעם ליטול רשות ליציאה ללדך, ומהוספת הרמ״ח נ״ל שמע מן מצא לצריך ליטול רשות שנית, עיין בזה, ו״ע.

ר״נ

בְּחוּבֵי קַרְתָּא׃ מ וְאִתְעַבַּב וְאַתְקִיפוּ גְבְרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא דְאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (נ״י כַּדְרַחֲם) יְיָ עֲלֹהִי וְאַפְּקוּהִי וְאַשְׁרוּהִי מִבָּרָא לְקַרְתָּא׃ מא וַהֲוָה כַּד־אַפְּקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל־נַפְשָׁךְ לָא־תִסְתְּכִי לַאֲחוֹרָךְ וְלָא־תְקוּם בְּכָל־מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזִב דִּלְמָא תִּלְקִי׃ מב וַאֲמַר לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ כְעַן רַבּוֹנָי (נ״י יְיָ)׃ מג הָא־כְעַן אַשְׁכַּח

בְּעֵינָךְ עַבְדָּךְ וְתַקֵּפְתְּ חִסְדָּךְ דַּעֲבַדְתְּ עִמִּי לְאַחָיָא יָת נַפְשִׁי וְלָא אֵכִיל לְאִשְׁתְּזָבָא לְטוּרָא דִּלְמָא יִדְבְּקִנַּנִי בִּשְׁתָּא וְאֵמוּת׃ יט הָא כְעַן קִרְתָּא קְרִיבָא לְמִדַּר תַּמָּן וְהִיא זְעֵרָה אֶשְׁתְּזִב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעֵרָה הִיא וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי׃ כ וַאֲמַר לֵהּ הָא נְשֵׂאתָ פָנַי אַף לְדָבָר הָדֵין לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ׃ כא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמֶעְבַּד בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ כט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ ל אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ לט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ מט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ נט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ ס אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ סט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ ע אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ עט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ פט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ צט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ ק אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קי אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קטו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קטז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קיט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קכט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קל אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קלט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קמט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנ אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנד אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנה אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנו אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנז אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנח אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קנט אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קס אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קסא אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קסב אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קסג אוֹחֵי אוֹחֵי אֲנָא לְמִשְׁבַּק יָת קִרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּ עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא צוֹעַר׃ קסד אוֹחֵי אוֹחֵ

אֱלֹהִים הַבָּיְתָה וְאֶת־הַחֵלֶת סָגָרוּ׃
יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת
הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ
לִמְצֹא הַפָּתַח׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים
אֶל־לוֹט עַד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא
מִן־הַמָּקוֹם׃ יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ
אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם
אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ׃
יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לֹקְחֵי
בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם
הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר
וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו׃ טו וּכְמוֹ
הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט
לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־
שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה

חצ׳ בדגש רש״י

לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת־דְּשָׁא
אָתְדוֹ׃ יא וְיָת־גְּבַרַיָּא דִּי־בְתָרַע
בֵּיתָא מְחוֹ בְּשִׁבְרִירַיָּא
מִזְּעִירָא וְעַד־רַבָּא וּלְאִיוּ
לְאַשְׁכָּחָא תַּרְעָא׃ יב וַאֲמָרוּ
גֻּבְרַיָּא לְלוֹט עוֹד מָן־לָךְ הָכָא
חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי לָךְ
בְּקַרְתָּא אַפֵּיק מִן־אַתְרָא׃
יג אֲרֵי־מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת־
אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־סְגִיאַת
קְבֵלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְּחָנָא יְיָ
לְחַבָּלוּתַהּ׃ יד וּנְפַק לוֹט
וּמַלֵּיל עִם־חַתְנוֹהִי נָסְבֵי
בְנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן־
אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־מְחַבֵּל יְיָ
יָת־קַרְתָּא וַהֲוָה כִּמְחָכֵךְ בְּעֵינֵי
חַתְנוֹהִי׃ טו וְכִמְסַק צַפְרָא
הֲוָה וְדָחִיקוּ מַלְאָכַיָּא בְּלוֹט
לְמֵימָר קוּם דְּבַר יָת־אִתְּתָךְ
וְיָת־תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחַן
מְהֵימְנָא עִמָּךְ דִּילְמָא־תְלָקֵי

דלת סמוכה לגעול ופתוח׃ (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין׃ בסנורים. מכת עורון׃ מקטן ועד גדול. (ב״ר) הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנלמד מעגר ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם׃ (יב) עוד מי לך פה. פשוטו של מקרא מי לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובניך ובניך ובנותיך. חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום׃ ובניך. בני בנותיך הכשרות ומ״מ עוד מלמד שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מלין עליהם טובות קרי ביה מי לך פה׃ (יד) מחניו. שהי בנות כשרות היו לו בעיר׃ לקחי בנותיו. שהיו שבויות מרוסות להם׃ (טו) ויאיצו. כתרגומו ודחיקו. מהרוהו׃ הנמצאות. המזומנת לך בביתי להלוך ומ״מ יש וזה ישובו של מקרא׃ הספה. תהיה כלה עד הוס בו׳ החזר

תורה תמימה

(טו) וכמו השחר עלה. אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן, מעלות השחר עד נץ החמה אדם מהלך חמשה מילין, דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום וגו׳, וכתיב (ש״ב כ״ג) השכש יצא על הארץ ולוט בא צוערה, וא״ר חנינא: לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי חמשה מילין[3]) [פסחים צ״ג ב׳].

הנמצאות. דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים מ׳) אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר

ז נפסוק והנה שלשה מלשים מלבים. ג) ולעת חד ומה שהלך כאן לוט חמשה הוא משום לכתיב בי׳ מ״ד דכשיעור זמן זה מהלך רק פרשע מיל, ויאיצו המלאכים בלוט והלך בחפזון, או כמ״ש בירושלמי

תַּמָּן הֲלָא זְעֵרָא הִיא וְתִתְקַיֵּם נַפְשִׁי: כא וַאֲמַר לֵהּ הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אַף לְפִתְגָמָא הָדֵין דְּאֵימַל דְּלָא לְמֶהְפַּךְ יָת־קַרְתָּא דְּבָעֵיתָא עֲלַהּ: כב אוֹחִי לְאִשְׁתֵּיזָב תַּמָּן אֲרֵי לָא אִכּוֹל לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא עַד־מֵיתָךְ לְתַמָּן עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָא דְּקַרְתָּא צוֹעַר: כג שִׁמְשָׁא נְפַק עַל־אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר: כד וַיְיָ

שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וְתִחְיֶ נַפְשִׁי: רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָּנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: כב מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר: כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה: כד וַיהוָה

רש"י

נח בנימטריא נ"ח: הלא מצער היא. והלא שוטיהם מועטין ויכול אהה להניחם: ותחי נפשי. שה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים שה מעט הין לך להקפיד שם הניחה ותחי נפשי שה: (בא) גם לדבר הזה. לא דייך שחתה ניעול אלא אף כל העיר אניע בגלגך: הפכי. הופך אני כמו עד שובי. תחרי רוחי. מדי דברי בו (ירמיה ל"ח): (בב) כי לא אוכל לעשות. זהו שופטן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן: כי לא אוכל. לשון יחיד מכאן אהה למד שבאחד הופך ובאחד מניע שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד: על כן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער: (כד) וה'

תורה תמימה

נא בגמטריא נ"א, ושל סדום נ"ב ושלותה — כ"ו, דכתיב (פ' לד) שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעומר ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדרלעומר[ב] (שבת י' ב').

(כד) וה' המטיר. ובירושלים כתיב (איכה א') ממרום שלח אש, וכתיב (שם) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום, וכי משוא פנים יש בדבר[ג], אמר רבה א"ר יוחנן, מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאלו בסדום כתיב (יחזקאל ט"ו) הנה זה

כדרגא הכאה, של סדום חמשים ושתים, דע"כ טוי מגדל נארגן שנער היו ולא כי' יסוד נעוסם אלא נאותה נקעה כדכתיב (פ' מ) ויהי כל האדץ שפה אחת ויהי נסעם מקדם ומשם נפצו למקומות אחרים כשנתפללו ובא להם עיירות, ומשנתפללו עד שחרבה סדום היו אלא כ"ב שנה, שהרי בסוף ימי פלג נתפללו האדמות כדתניא בסדר עולם, ג"ל יוסי, בניא נאזל בי' עבר שקרא לבנו פלג, כי בימיו נפלגה האדץ, ואם תאמר בתחלת ימיו, והלא יקטן אחיו קטן ממנו והוליד משפחות ונתפלגו, ואם תאמר בשמנע ימיו, לא נא הכתוב לסדום אלא לפרס, נתן לך סימן ולא תדע בחייו משנותיו אלא בסוף ימיו, לא ואהוב שנותיו של פלג ומנלא שנה שמת נה היה שמת מ"ח לאברהם, וכשחרבה סדום — שנת ע"ג לאברהם, שהרי בו ביום נתכללה שרה של התולדה, ושנה החחרת ילדה, ואברהם בן מאת

עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקֵנִי הָרָעָה וָמַתִּי׃ כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה־נָּא

עַבְדָּךְ חֵן קֳדָמָךְ וְאַסְגֵּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי לְקַיָּמָא יָת־נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית־אֲנָא יָכִיל לְאִשְׁתֵּזָבָא לְטוּרָא דִּילְמָא־תְּעַרְעִנִּי בִּישְׁתָּא וְאֵימוּת׃ כ הָא־כְעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמֵעֵירוֹק לְתַמָּן וְהִיא זְעֵירָא אִשְׁתֵּזִב כְּעַן

רש"י

(יט) פן תדבקני הרעה. כשהייתי הולך מכאן מזמן היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נגרמה לדיק וכדאי להגלל וכשאחבא הולך לדיק אני כרשע. וכן אמרה בהפרזות לחליטו (מ"ג י"ז) כי בשתא הלי להזכיר את עוני עד שלא בשתא הלכי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני לדקת ביומיהם ומשבחת הלכי לפי מעשיך אני רשעה: (כ) העיר הזאת קרובה: (שבת י' ב') קרובה יושבתה מתיושבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סחתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו התושבים והתחילו להתיישב שם איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן ל"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם כילד פלג את מחרי הולידו את רעו ר"ט שנה לא משם ל"ב שנה כשטולד שרוג ומשרוג עד שטולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שטולד תרח כ"ט הרי ל"ו ומשם עד שטולד לאברהם ע' הרי קס"ו הן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשמרבה סדום היה לאברהם בן ל"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן ל"ב שנה ועוער לימים יושבתה מחרי יושבתה סדום וחבירותיה שנה אחת הוא שנאמר למלטה נא.

תורה תמימה

הנה נא מצא עבדך חן בעיניך להחיות את נפשי, מי שיש בידו להמית ולהחיות — זה הקב"ה[1] [שבועות ל"ה ב'].

(יט) פן תדבקני הרעה. [אין הבעל מוציא את אשתו בעל כרחה מנוה לנוה] ואפילו מנוה הרעה לנוה היפה, מפני שהנוה היפה בודק, דכתיב פן תדבקני הרעה ומתי[2] [ירושלמי כתובות פ"ג ה"י].

(כ) קרובה וגו'. אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם יחזר אדם לישב בעיר שישיבתה קרובה[3], שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטין, שנאמר הנה נא העיר הואת קרובה לנוס שמה והיא מצער, מאי קרובה ומאי מצער, אילימא דמקרבי ווותא והא חזו לה'), אלא מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מצערין[4] [שבת י' ב'].

אמלטה נא שמה. א"ר יצחק, ישיבתה של צוער נ"א שנה, דכתיב אמלטה נא שמה,

---

נפשך, ומליך והרים יתור הנעזן על נפשך, דמשמע רק נפשך ותו לא. ז) ופירש רש"י והכי קאמר, ויאמר לוט אליהם — נתיירא, אל נא ירי כן, ואחר כלפי הקב"ה ואמר, אדוני, הנה נא מצא עבדך חן בעיניך, עכ"ל, והכ"מ סוף פ"י מיסוה"ת פירש כשם הרשב"ם דלהנזן ויאמר אליהם הוי כמו בפיהם. ומהרש"ל הקשה על הנזן כל השמות כאתריס וכו', הא לא מצינו שם אדוני בעזם שיהיו, מזל כי אם אחד, הנה נא אדוני (פ' ב'), וכבר קדמו בהערה ז הרשב"ם והובא בכ"מ שם ותירץ דהיפעל לישנא הוא, ועי' מש"כ לעיל בריש הפרשה בפסוק ויקח נא מעפ מיס דומעת לדברי רשב"ם אלה. ח) כלומר אפילו הטה היפה בודק, והייט שבודק את הגוף למי שנא מטה לטה, ומפני כך אנשים נשים, ואפילו מרשה לסובה, וכמו בעזם שהי' סוכן בסדום בעמק והמלאכים אמרו לו לעזת כאר שהוא טה יפה, לאויר כר סוב מאויר עמק, וכ"ז סיבת עמדו שחשם לסכנה משטי ושם. ודין זה הובא גם בנבלי סוף כתובות ק"י ב', רק בנא בהמיטות על פסוק זה שלפנינו. ובפ"ז כתב לאפשר י"ל שהמלה בולק שבמערת היא מסורסה ונ"ל דובק, ולפי"ח תכון הרלי' מלשון הפסוק מן תדבקני. ט) שבשתה ותיושבה זה לא כבר, כלומר עיר חדשה. י) ונ"ל למימר לזו, ומה שמסיק הוא בלשון שופא, הוא שאמר להם שלין לחם לריכין להקפיד על קיומה. יא) כי שנה לחת קלמה לה סדום וכלמפרש בגרסת

בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּשׁ תַּמָּן
בְּצָלּוֹ קֳדָם יְיָ׃ כח וְאִסְתְּכִי עַל־
אַפֵּי סְדוֹם וְעַמּוֹרָה וְעַל־כָּל־
אַפֵּי אַרְעָא דְּמִישְׁרָא וַחֲזָא
וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְּאַרְעָא
כְּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא׃ כט וַהֲוָה
בְּחַבָּלוּת (נ״א כַּד חֲבַל) יְיָ אֶת־
קָרֵוי מַיְשָׁרָא וּדְכִיר יְיָ אֶת־
אַבְרָהָם וְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִגּוֹ
הֲפֵכְתָּא כַּד־הֲפַךְ אֶת־קִרְוַיָּא
דִּי־הֲוָה יָתֵב בְּהֶן לוֹט׃
ל וְסָלֵק לוֹט מִצּוֹעַר וְיָתֵב
בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ עִמֵּהּ
אֲרֵי דָחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר
וְיָתֵב בִּמְעָרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין
בְּנָתֵהּ׃ לא וַאֲמָרַת רַבְּתָא
לְזְעֵרְתָּא אֲבוּנָא סָיַב וּגְבַר
לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עָלָנָא
כְּאוֹרַח כָּל־אַרְעָא׃ לב אֵיתָא
נַשְׁקֵי יָת־אֲבוּנָא חַמְרָא

בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם
אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ כח וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי
סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ
הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ
כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן׃ כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת
אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מְתוֹךְ
הַהֲפֵכָה בְּהַפֵּךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־
יָשַׁב בָּהֶן לוֹט׃ ל וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב
בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא
לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא
וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו׃ לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה
אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין
בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ׃
לב לְכָה נַשְׁקֶה־אֶת־אָבִינוּ יַיִן

רש״י

(כח) קיטור. תימור של עפן סור״פ (בראשית־פלקטען) בלע״ז: כבשן. תפירה שעורפין בה את הגגים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: (כט) ויזכור אלהים את אברהם. (ב״ר) מה זכירתו של אברהם על לוט מכר שהיה לוט יודע שעיה מפתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במערים על שרה אחותי היא ולא נלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב״ה עליו: (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיה קרובה לסדום: (לא) אבינו זקן. ומפני לא עכבוה אימתי שמא ימות או יפסיק מלהוליד: ואיש אין בארץ.

תורה תמימה

אשר עמד שם. תניא, אין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק״ו) ויעמד פינחס ויפלל, מלמד שאברהם אבינו קבע מקום לתפלתו [ברכות ו׳ ב׳]

(כח) כקיטור הכבשן. מלמד שאין כבשן מעלה קיטור עד שתצית האור ברובו [סנהדרין כ״ו ב׳].

(כט) ויזכר אלהים. אמר ר׳ יוחנן, אפילו בשעת כעסו של הקב״ה זוכר את

סתנות, ונפי״ז י״ע דלכן בפרי הסעם דכעבד תמידים תקנום, משום דאי אפשר לקבוע מנוף משום תקנת תנות, וע״פ מש״כ נקמן ס״פ חיי ור״פ ויצא. יז) עיין מש״כ בשיעין דין זה בס״פ יתרו בפסוק כבד את אביך למקום אחר מזכיר את שמי, ועיין לכאן. יח) נ״מ מזה לדינא, דבסקפרת ממות קדשים לכתוב בכו קדשים מפני כ׳, ודרשינן בתו״כ מין נסם לכהנים שלא נאחר מפני כ׳, וכל זמן שעין שקומץ נקמר אסור לכהנים לאכול מהשיריים, ומכיון דכתיב בכו והקטיר נכן מין שקומץ מתיר שיריים לאכילה קודם שעמת

הַמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם׃ כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה׃ כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח׃ כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם

אַמְטַר עַל־סְדוֹם וְעַל־עֲמוֹרָה גְּפְרִית וְאֶשָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן־שְׁמַיָּא׃ כה וַהֲפַךְ יָת־קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל־מֵישְׁרָא וְיָת כָּל־יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְאַרְעָא׃ כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבָּתְרוֹהִי וַהֲוָת קָמָא דְמַלְחָא׃ כז וְאַקְדִּים אַבְרָהָם

רש״י

המטיר . כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו : המטיר על סדום . בעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שהלבנה שומדת בריקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה לומר הקב״ה אם תפרע מסם ביום יהיו עובדי לבנה אומרים אלו היה בלילה כשהלבנה מושלת לא היו חרבים ואם תפרע מסם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היו חרבים לכך כתיב וכמו השחר עלה ופרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים : המטיר וגו׳ גפרית ואש . בהלה מטר ועשה גפרית ואש (מכילתא בשלח) : מאת ה׳ . דרך המקראות לדבר כן כמו למך ולא למך ושי . וכן לומר דוד (מ״ש ל׳) קשו עמכם את עבדי מדויכם ולא לומר מעבדי . וכן לומר לחסורום בשם המלך ולא לומר בשמי אף כאן לומר מאת ה׳ ולא לומר מאתו : מן השמים . והוא שנאמר הכתוב (חוש ל״ו) כי גם ידין עמים וגו׳ כשבא ליסר הברואות מביא עליהם אף מן השמים כמו שעשה לסדום וכשבא להוריד המן מן השמים (שמות ט״ז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים : (כה) ויהפוך את הערים וגו׳ . מרבותינו יושבות בשלש אחד ואפכו מלמעלה למטה שנאמר (חוש כ״ח) בחלמים שלח ידו וגו׳ : (כו) ותבט אשתו מאחריו . מלאחריו של לוט : ותהי נציב מלח . (ב״ר) במלח חטאה ובמלח לקהה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המקום הרע הזה אהה בא להכניס במקום הזה :

תורה תמימה

היה עין סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה, ואלו בירושלים כתיב (איכה א׳) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן[ד] [סנהדרין ק״ד ב׳].

מאת ה׳. מאתו סבעי לי׳, אלא משתעי קרא הבי, ודכותה (פ׳ בראשית) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיו מבעי לי׳, אלא משתעי קרא הכי[ה] [שם ל״ח ב׳].

(כז) וישכם וגו׳. תניא, אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק״ו) ויעמד פינחס ויפלל[ו] [ברכות כ״ו ב׳].

בירושלים . יד) ר״ל דעכ״פ היתה מדת רחמנות בירושלים ורק שעשו מה שעשו מגולל לערן ועניותן, אבל בסדום פשעו והתאכזרו מרוב טובה, ולכן הוקל עונם ירושלים משונם סדום . טו) ע׳ מש״כ לעיל בפ׳ נרחשית בפסוק הנוכר שם ולקח לכאן . טז) נראה להרחיק מן ויעמד פינחס ויפלל הוא להעמיד בעלמא להורות הנשון שמד דיוצא על תפלה, משום דבאמת מנוי הפסוק מבואר להעמידה שעמד שם אברהם היתה תפלה, לכן מבואר בפרשה שעשה שם התפלל על סדום . —

והנה נקמן ס״פ חיי יתבאר דיעקב תקן תפלת מנחה ואברה״ם ויצא דיעקב תקן תפלת ערבית, ובסוגיא כאן מתלוקת חכמים אם חיוב תפלות תלוים הוא בענין תקוני תפלות כמבואר, או בענין קרבנות תמידים תקנום, ופסקו הפוסקים כמ״ד בענין תמידים תקנום, כמבואר בראב״ם פ״ח ה״ה מתפלה, וכ״מ ולא״מ תמהו על שהכריע כמ״ד זה עד הלעה לכנגד תלות תקנום .

ולי נראה להכריעה ע היא ע״פ מ״ש ביומא כ״ח ב׳ לעותת לאברהם מכי מסתרי כותני [ויש״ם בגה״ש], ופירש בגמרא, וכי תלן מאברהם ניקוש ועגמר, ופירש״י וכי מאברהם עגמור להיות זריזין כמוהו, אלא הפוסקים מפרשי כפי הנראה, דעדיין לא נתנה תורה ומין לנו ללמוד לדין קבוע ממנהג האבות

רַבְתָּא בַּר וּקְרֵת שְׁמַהּ מוֹאָב
הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד־
יוֹמָא דֵּין: לח וְעֶרְתָּא אַף־הִיא
יְלִידַת בַּר וּקְרֵת שְׁמַהּ בַּר־
עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דְּבְנֵי עַמּוֹן
עַד־יוֹמָא־דֵּין: א וּנְטַל מִתַּמָּן
אַבְרָהָם לְאַרְעָא דָּרוֹמָא וִיתֵב
בֵּין רֻקָם וּבֵין חֲגָרָא וְאִתּוֹתַב
בִּגְרָר: ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל־
שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא
וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּגְרָר
וּדְבַר יָת־שָׂרָה: ג וַאֲתָא מֵימַר
מִן קֳדָם יְיָ לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ
בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ
הָא־אַתְּ מִית עַל־עֵיסַק אִתְּתָא

הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא
אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם: לח וְהַצְּעִירָה
גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן־
עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס
כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה
הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר
בִּגְרָר: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה
אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: ג וַיָּבֹא
אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה

רש"י

והעבירו מביתה לתשובה: (לז) מואב. זו שלא היתה לטובה פירשה שמאביה הוא אבל לעירה קרתה בלשון נקיה וקבלה שכך בימי משה שנאמר בבני עמון (דברים ב') לא תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לענין המיר לו: (א) ויסע משם אברהם. כשהלה שהרבו הריבים ופסקו העובדים והבזים וסבו לו משם ד"ח להתרחק מלוט שילח עליו שם רע שבא על בנותיו (ב"ר): (ב) ויאמר אברהם. כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלח בעוכותה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה ע"י כן: אל שרה תאמרו. על שרה תאמרו. וכיוצא בו (ס"א ד) אל הלקח תרון וגו' ואל מות תמיה. סניסס

תורה תמימה

ובקומה של בכירה, לומר, שבשכבה לא ידע, אבל בקומה ידע[ב] [ניזר כ"ג א']. (לח) בן עמי. תניא, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, מניין שאין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה[ג], דאלו בכירה דקריתי מואב[ד], אמר הקב"ה למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה (ס' דברים), מלחמה הוא דלא, הא אנגריא עביד ביי[ה], ואלו צעירה דקריתי בן עמי[ו], אמר הקב"ה למשה אל הצורם ואל תתגר בם (שם), אפילו אנגריא לא לעביד בהו[ז] [שם שם ב'].

כ (ג) הנך מת. בידי אדם[א], ואע"פ דכתיב (ס' ו') ואחשך אותך מחטוא לי [אפילו

דורות הם עובד יפי דוד ושלמה, ואלו צעירה לא זכתה לשום אחד מהם. [ב] הוא ניזרעאל על רחבעם בן שלמה שבא מנעמה העמונית. [ג] ומפרש ע"פ זה בפסוק (הושע י"ד) כי יסרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, משל לנוס ושתי בנותיו, בן שתכוונו לשם מעשה [לתכלית קיום העולם. כמ"ש בדרשות הקודמות] — צדיקים ילכו בם, הוא שתקנין לשם עבירה — ופושעים יכשלו בם. ופרוך ומאי הוי עלויי למעבד, מאי להוי הוי, ומשמי כיון דבקומה ידע לא הוי ליי לאורתא מחריתא למשתי חמרי. [ד] כלומר לשון נקי שאיש פרוץ ומנוסה. [ה] והוא כתוב מנוסה ופרוצות, המורה שילדתו מתניה. [ו] כלומר להשתעבד בהם להביא מיס ומזון, כך הניבא בג"ק (ג"ח ב'), וכן בשמות תפילו לענרית לא לעביד בהו, וכן גרמה מיקר, ולא כניבא להכה הם עשרי מעשרין, שלא יהכן שיעור הקב"ה לעבר בהם. [ז] מפרש במדרש בן מי שהי עמי, לא מלים זר, ואע"פ שנם היא רמזה לקראו ע"ש תביה, בכ"ז רמזה בלשון נקי ושינו מנוסה כל כך. [ח] מדייק מה שאמר במוחב ולא תתגר בם מלחמה ובעמון אמר אל תתגר בם סתם, ס"מ תפילו לא כל תגרה שהיה.

א) כדין בן נח שנהרג על עסק חבירו, ואע"פ שהי כתוב

וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃
לג וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא
וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ
וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ לד וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־
הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי
נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי
עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ לה וַתַּשְׁקֶיןָ
גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן
וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־
יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ לו וַתַּהֲרֶיןָ
שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן׃ לז וַתֵּלֶד

וְנִשְׁכּוֹב עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא
בְּנִין׃ לג וְאַשְׁקְיָאָה יָת־אֲבוּהֶן
חַמְרָא בְּלֵילְיָא הָדוּא וְעָלַת
רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם־אֲבוּהָא
וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבֵהּ וּבְקוּמֵהּ׃
לד וַהֲוָה
מִבָּתַר דְּעָלַת רַבְּתָא לְזֵעֲרְתָּא הָא־
אֲמָרֵת רַבְּתָא לְזֵעֲרְתָּא הָא
שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם־אַבָּא
נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא
וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם
מֵאֲבוּנָא בְּנִין׃ לה וְאַשְׁקְיָאָה
אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת־אֲבוּהֶן
חַמְרָא וְקָמַת זְעֵרְתָּא וּשְׁכִיבַת
עִמֵּהּ וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבֵהּ
וּבְקִימֵהּ׃ לו וַעֲיָינָן תַּרְתֵּין
בְּנָת־לוֹט מֵאֲבוּהֶן׃ לז וְיָלְדַת

נקוד על ר׳ רש״י

סבורות היו שכל השולט נחרב כמו בחור המבול (ב״ר)׃ (לג) והשקין וגו׳. יין מזמן להן במערה להוציא מהן שתי תועות׃ ושכב לא תביה. ובצעירה כתיב ושכב עמו בעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא לחותה לימדתה מיסך עליה הכתוב ולא פירש נשתה. אבל בבירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש׃ ובקומה. אל בבירה נקוד (הרי כלו ככתב ובקימה) לומר שבקומה ידע ותשפ״ב לא נאמר ליל שני מלשונות (מ״ר לו׳ כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של ערוות לסוף מתכלים לחוטו מכאנו)׃ (לו) ותהרין וגו׳. מע״פ שלין התורה מתעברת מביאה ראשונה אלא שלפו בעלמן והוליד ערוכין (ס״ח עזרתן) לחון

תורה תמימה

הצדיקים, שנאמר ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה[ס] [ברכות נ״ר ב׳].

(לג) ותשקין וגו׳. וכי מאין להם יין במערה, אלא שנזדמן להם לשעה[ב] [ספרי פ׳ עקב סי׳ מ״ג].

ותבא הבכירה. א״ר חייא בר אבין א״ר יהושע בן קרחה, לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשביל לילה אחת שקדמתה בבירה לצעירה זכתה וקדמתה ארבעה דורות בישראל למלכות[א] [נזיר כ״ג ב׳].

בשכבה ובקומה. תני משום רבי יוסי בר רבי חוני, למה נקוד על ר׳ מן

שלחו המור כרוטו. ס) נראה הכוונה למין הכרוטת לחזק את הצדיקים עמהן להגילם מתוך ההפכה, דפשיטא הוא, וכלכתיב רגלי חסידיו ישמור, אלא הכוונה לחזק את הצדיק לעשות חסד גם עם קרוביו וכני משפחתו, וכראמי׳ שמביא ממה שעשו לוט ע״י שזכר את אברהם. ב) יש להעיר שלא דרשו כזה בפסוק הקודם שמזכר שניהן זה, לכה נשקה את אבינו יין, וי״ל דסמכו לדרוש זה בפסוק זה ע״פ מ״ש בגלה נ״ל פ׳ פל׳ הפ׳ דם׳ ויעל ושכב שמה

לוחות

לִבִּי וּבְזַכָּאוּת יָדַי עֲבַדְתִּית דָּא׃
ו וַאֲמַר יְיָ לְוָתֵיהּ מִן חֶלְמָא אַף אֲנָא יְדַעְתִּי
בְּקוּשְׁטוּת לִבָּךְ עֲבַדְתָּ דָּא וְאַף אֲנָא יָתָךְ
מְנַעְתִּית אַפֵּי לְמִסְחַר בָּךְ עַל כֵּן לָא
שְׁבַקְתָּךְ לְמִקְרַב לָהָתָהּ׃
ז וּכְעַן אֲתֵיב אִתַּת גַּבְרָא
אֲרֵי נְבִיָא הוּא וְיֵצֵי עֲלָךְ
וְתֶחֱיֵי וְאִם לֵיתָךְ מְתִיב דַּע
אֲרֵי מְמָת תְּמוּת אַתְּ וְכָל־
דִּי לָךְ׃ ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ
בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל עַבְדּוֹהִי
וּמַלִּיל יָת כָּל־פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
קָדָמֵיהֶן וּדְחִילוּ גוּבְרַיָּא
לַחֲדָא׃ ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ

וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃ ו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי
כִּי בְתֹם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשָׂךְ
גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־חסר א׳ לִי עַל־
כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃ ז וְעַתָּה
הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא
וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ
מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ׃ ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר
וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃ ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ

רש"י

דמיתי לחטוא: וכנקיון כפי. נקי לי מן החטא שלא נגעתי בה: (ו) וידעתי כי בתם לבבך וגו'. למה שלא דמית מתחילה לחטוא לבל נקיון כפיס לין כאן (הדא אמרה מעמום ידיה ים כאן): לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי לי שתך מחטוא שלא נתתי לך כח וכן (לקמן לא) ולא נתנו לאיש וכן (שופטים טו) ולא נתנו מביה לגוה: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סבור שמת התנגה בעיניו ולא יקבלה או ינאנך ולא יתפלל עליך (פ"ל מבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה פ"ג): כי נביא הוא.

תורה תמימה

(ז) כי נביא הוא. וכי אי לאו נביא הוא לא בעי למיהדר, אלא הכי קאמר לי', השב אשת האיש, ודקאמרת הלא הוא אמר לי אחותי היא, נביא הוא ומצלי למר, אבסנאי שבא לעיר, כלום שואלין איתו אשתך או אחותך היא זו, מכאן לבן נח שנהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד') [סנהדרין נ"ו ב']).

ויתפלל בעדך. החובל בחבירו, אע"פ שהוא נותן לו דמי נזק צער רפוי שבת ובושת,

---

דהייט ניחא כמרס. י) לכאורה אין כל נאור נכל כמאמר נביא הוא ומצלי למר וכו', מה למד ומה סייכות זה לנביאות, ומה זה שאמר כעס שוגים אותו מצלי למר או מאותך הוא א, ונראה לכל ענין זה נכתב בתורה בקוצר, ועיקר המעשה הי כאן, לכשבא אברהם ואמר שהוא נביא המקום על תפוחיה מה היא ו', וכמו בפרשה (ר"פ לך) וניתק ורפקה לכתיב ויתפלל אבי המקום וגו' (פ' תולדות), וכן מצמע המצר רים הפרשה כאן, והבין אבימלך לכוונת שלאחתם היתה שלא מצאו היא יכלנו אותו

ויקחו אותה אליהם, כדי שלא יעברו על איסור אשת איש, לכן הסכיל לומר לאחותי היא ויהיו רשאים ליקח אותה וגם להניח אותו בחיים, ומעתה יובן כל הענין ומעך למד וכו', כלומר, מעלתך הבין ערך למה שאנוהו על זה, כיון לתין דרך לבעול זה מלכתחלה, ולכן היה מה שהיה. ויתכן שהשם נגיע שבאלו מורה גם נשם חכם (ע"פ ע"ם מין הכנוסה מורה שלא על חכם), ורומז להבינה היתרה שהיתה באברהם שהבין תכונת המעלה, ומכאן מבואר שע"י חייב על שהי' ל לנמוד מדות דרך ארץ ולא למד

אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃ דְּדַבְרַתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר׃
ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃ ה הֲלֹא ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרַב לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הֲעַם אַף־זַכַּאי תִּקְטוֹל׃ ו הֲלָא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתֹם־לְבָבִי וְהִיא אֲמַרַת אָחִי הוּא בְּקַשְׁיטוּת

רשי

בגמון עלי: (ד) לא קרב אליה. המלאך מנעו כמו שנאמר לא מהתיך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרוג. אף אם הוא לדיק תהרגנו אמת כך דרכך לאבד האומות אפי כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתה על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני: (ה) גם הוא. לרבות עבדים וגמלים וחמורים שלה (פירוש שומרי גמליה ורועי חמוריה) תה כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי. שלא

תורה תמימה

הבי] דינו מסור לאדם. ודכותה ביוסף וחטאתי לאלהים (פ' וישב) אבל דינו מסור לאדם, ומכאן דאומר מותר קרוב לטוריד הוא[ב] [סנהדרין פ' א'].

בעולת בעל. האשה עם בעלה עולה עמו ואינה יורדת עמו, מאי קרא, אשר רב הונא, והיא בעולת בעל — בעלייתו של בעל ולא בירידתו של בעל[ג] [כתובות פ"א א'].

בעולת בעל. תנא רבי חנינא, והיא בעולת בעל, בעולת בעל יש להם לבני נח, נכנסה לתופה ולא נבעלה אין להם[ד] [סנהדרין נ"ז ב'].

בעולת בעל. תנא רבי אבהו בשם רבי אלעזר, והיא בעולת בעל, על הנשואות הוא חייב ואין חייב על הארוסות[ה] [ירושלמי קדושין פ"א ה"א].

מכור מניחך שתחות מברכם היה, נכ"ז קי"ל מוחר מוחר קרוב נמיד הוא, כפי שיתבאר. דלמוחר מוחר קרוב נמיד הוא, כפי שיתבאר.

ב) שהרי הוא חשב שהיא אחות מברכם ומותרת לו, ואע"פ שאפילו לפי הקב"ה הגוי גם לדיק תהרוג, כלומר שאפילו שהוא הוא, לך נאמת היתה תשובת הקב"ה שהוא נאמנו משם בדבר שאמר מברכם אחותי היא, מפני שאפילו עליה מי היא, וכי' ירא מברכם לומר אחמת בן יהרגוהו וכפי שיתבאר בפ' ז'. —

ומכאן קי"ל בשלמת לומר מוחר קרוב נמיד הוא, אם דעת רבה, אבל אביו ורב חסדא פ"ע לחומם הוא, וכ"ש קי"ל כרבה משום דבתרא הוא, וגם אפשר לומר שפשט דקי"ל כותי' דזה אי בכלל אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד (ב"ק כ"ו ב'), ומיין בראב"ם פ"ה ה"ל מרוצח.

וצ"ל דלא תקשה על אביו ורב חסדא ממשנה דכ"ק הא"ל, משום דשמי שניניס לומר מוחר הם, בשטר שהרג בהמה ומלא שהרג אדם, בזה חייב, משום דהוי לי' לעיין, אבל בלומר מוחר שחשב שמוחר להרוג, בזה י"ל דהוי כחומם. אבל מדברי חתום' ב"ק שם ובשבת ע"ב ב' נראה שמחלקים בשנין אחר, שבחבו דחע"ם דבכל חיסורין שבתורה כגון שבת וע"ז מחייבין לומר מוחר, אבל בגלות מדחניא ברבה שמעתי בשנגה ממשעין גם לומר

מוחר, משמע דבשאר חיסורים לף בחומן שחשב שמוחר ב"ש חייב, והרבה יש להעיר בדבריהם, לך כבר כתבו בזה בספרי החחרונים, לכן לא מלאנו לנכון להאריך בזה. ג) נראה בפשט דיוק הדרשה מדלא כתיב והיא אשת איש, ולכן דרים שבלשון בשלת בעל מרמז שנין עליה שחשבה עם בעלה שלה ואינה יודעת, כלומר שווכה היא בזכותיו ולא בפחיתותיו, ובאור ענין זה מתבאר לפניהו לעיל כפ' נרחמית בפסוק כי היא היתה אם כל חי, שפש בזה ג"כ דרשת ענין זה, ובחרטוהו שם די בעדך, ע"ש ודף לכאן. ד) מדלא כתיב והיא אשת איש, ס"מ דשיקר השופש מיתה הוא משום בשלתו של בעל ולא משום קדושין ואופתו, ולכן כל זמן שלא בעלה היה בבל חייבי מיתה אם זחמה. ה) וגירסת אחרת על הבשולת הוא. חייב וכו', אבל הגירסת שהעתקנו הוא עיקר, וכ"ה במ"ר, וכהוה, דבדרשת הקודמת ממעטינן מלשון בשלת בעל ע שבנשפה לאופה ולא בעלה, ושייט כמש"כ שם בדרשתן כן מדלא כתיב והיא אשת איש, וכאן מוסיף לדרוש להרחי בעין, חדא שהרי בשואה ט, ובבעלה, לאפוקי בנכסה לאופה ולא בעלה, ועם שהשת בעלת בבשרות, לאפוקי אם בעלה בזנות אין חייבין עליה, וזה דרשתן מדלא כתיב בשלת איש אלא בשלת בעל ס"מ דבשתן בשלת בעל

דהייט

אֲחָתִי בַת אַבָּא הִיא בְּרַם בַּת־אָבִי הִוא אַךְ לָא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־ לָאֲבַת־אִמְּיָן וַהֲוַת־לִי־לְאִנְתּוּ: יג וַהֲוָה כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי

רש"י

בת אבי היא. וכת אב מותרת לבן מן שלין אבוה לעוע"ה. וכדי לאמת דברין הכיבו כן. וע"ת והלא בת אחי היתה. בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח. וכן הוא אומר לוטו כי אחים אחים אנחנו: אך לא בת אמי. הרן מאם אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו'. אונקלוס הרגיש מה שהרגיש. וים לישב עוד דבר דבור על אופניו כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ומ ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רבעים ואומר לה זה חסדך וגו': כאשר התעו. לשון רבים ואל תתמה כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. אשר הלכו אלהים. אלהים חיים. אלהים קדושים. וכל לשון אלהים לשון רבים. וכן ויקח אלהי יוסף. אלהי התאומים. אלהי הארץ. וכן בעליו יומת. והועד בעליו. וע"ת מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה. כמו (לקמן כח) ותלך ותתע. (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד. (שיר לח) יתעו גבלי מוסר. יגלו ויתעו לבקש מלכם

תורה תמימה

(יג) התעו אותי אלהים. כל השמות האמורים באברהם קודש, ואף זה כאשר התעו אותי אלהים, והכי קאמר, אלולא אלהים כבר התעו אותי[ב] [ירושלמי מגלה פ"א ה"ט].

בפסוק ויקח עמרם את יוכבד דודתו. [ב] כבר אמרו במ"ר פרשה ז (פ' ל"ב) הגותי בדרום הדין קרא תלת מנפין ומיפק ידי', ר"ל הגותי בדרשנו בי' חופפים ונגלה ידי תובתנו לכוין בו התמת, יען כי בכל הפירושים יש לד דוחק, וזה הוא מפני שברור לח"ע ומקובל דשם אלהים שבכתן הוא קודש, ר"ל שכוון אברהם להקב"ה, וע"כ לפי"ז לא יתכן הלשון והטעין התעו אותי, לכן פרשו בענינים שונים, דהוי כמו שחשבה כאן מלה אחת, וע"ל ויהי כאשר התעו אותי, כלומר הגוים, הגיעני אלהים מבית אבי, וכפי הנראה אל פירוש זה כוון הירושלמי בדרשה שנפניו, אלמלא אלהים שהגיל אותי מבית אבי הייתי נחשב בשוה ככל הגוים.

ואין זה פלא שמקרא קצר הוא, שכמה מקראות כתבו"ך הוא בקיצור ענין או בחסרון מלה, אחת ושתים, שכן הוא מתכונת הלשון, וכמו כפ' בראשית בפסוק כי כל הורג קין, עי"ש ברש"י, וכפ' נו והכהן המשית תחתיו מבניו ישפה, דהוי כמו לכתיב והכהן המשית שמה, תחתיו מבניו ישפה [ע' רע"ב פ"ד מ"ה דמגחות], וכפ' בבר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, במקום והיתה תבואת שבת הארץ, וכפ' חקת עשה לך ערך במקום נתן ערך, וכפ' בנך בכרך לי יעשך אשר יעשה לזה לעמך, במקום את אשר תעשה ותוסיף את אשר יעשה לזה שזה לעמך, ושם, קח את רצוני לעם והוקע אותם במקום ואת החוטאים והוקע אותם [את החוטאים], וכפ' פיהם אשר ילדה אותה לעני, במקום אשר ילדה אותה לאחאו, יש"ם ברש" ובראב"ע, וכפ' שופטים כי האדם עץ השדה במקום כי חי האדם, וכיוצא כ"ב נ"ך ויקראו בני רחובן ובני גד למזבח — נ"ל למזבח עד, וכפ"ח ד' ימותו אנשים ע"ל אנשים בחורים, ושם כ"ד ואמר להרגך ואתם עניך — במקום ואמר האומר להרגך ואתם בשני עניך, עי"ש ברש", וכפ"ב ה' ח' כל מכה יגואל ויגע בעור, ונל פירש מה יעשה לו, ופירש זה בדה"ת י"ח כל מכה יטמי ברשעתם יהיה לרשע ועבר, ושוד שם בב"ב י"ו האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום, חשב, ונ"ל האיש אשר אתה מבקש יעשה בו בקשתך ויהיה וכל העם יהי' שלום, עי"ש ברש", וביחזקאל י"ב לעמוד במלחמה ביום נ"ע בתה העת, וביחזקאל י"ב [עי"ש בת.בת"י וכן העתיקו ס' — במקום ביום לף ס' [עי"ש בת"י וכן העתיקו במ"ר רים רות], ובנפקיה ג' ובעת קבני אתכם — במקום ובעת ההיא, וכרות ג' וימד שם שערים במקום שם פתים שערים, וכן לדעתי הכוונה בתהלים קי"ד היתה יהודה לקדשו — במקום היתה ארץ יהודה, ויתייבש מה שפרטו המפרשים בענין הלשון היתה בנ"י, וכן אשבר לפרש לדרשת הירושה עין תחת עין — ממון, שמקרא קצר הוא, וכמו שכתוב שוור עין תחת עין, ובירושלמי מניחו פ"ק ה"ם מוקי לפסוק בד"ה ג' כ"ח ותבניית כל אשר כי' ברוח עמו — במקום ברוח פיו, ורמב"ן כתב בפסוק כי ניד כפיו (ר"פ תולדות) שהוא במקום כי נתן לו כי יביא ניד, וע"ע ברמב"ן פ' חקת בפסוק שמעו נא המורים, ואף ככה מקרא קצר הוא וכמו שהי' כתוב ויהי כי התש לותי [התושים] הגיעני אלהים מבית אבי, ועין להלהיך שול, ומי שהוא בעל מקרא ימצא שול כמה דוגמאות ממקראות קצרים.

לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ
וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי
וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים
אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי: יוַיֹּאמֶר
אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי
עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת
אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהָרָגוּנִי עַל־
דְּבַר אִשְׁתִּי: יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי

לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה־
עֲבַדְתָּ לָנָא וּמָה־חָבִית נְ־
חָטִיתִ לָךְ אֲרֵי־אַיְתֵיתָא עֲלַי
וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא
עוֹבָדִין דִּי־לָא כְשָׁרִין
לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ עִמִּי: וַאֲמַר
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָהֲנָחֲיתָ
אֲרֵי עֲבַדְתָּ יָת־פִּתְגָמָא הָדֵין:
יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית
לְחוֹד לֵית דַּחְלָתָא דַיְיָ בְּאַתְרָא
הָדֵין וְיִקְטְלָנַנִי עַל־עֵיסָק
אִתְּתִי: יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא

רש"י

ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויהפלל בעדך (ב"ק נב): (ט) מעשים אשר לא יעשו. מכה אשר לא הורגלה לבא על ברייה בתה לנו על יד עלירת כל נקביס של זרע ושל קטנים ורעי ותזנים וחוטס: (יא) רק אין יראה מלהרס. מכסגי שבא לעיר על עסקי מכילה ומהיה שוחטין אותו או על עסקי מסחו שוחטין אותו (ב"ק סס) מסקך היא לא מחשך היא: (יב) מחותי

תורה תמימה

אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך[1] (ב"ק צ"ב א').

(יב) אחותי בת אבי. [מלמד שאחות מן האם אסורה לבן נח][2] (סנהדרין נ"ח ב').

נמד, ומה שמייך שד לדרשא זו נאמרו לעיל רים פסוק ג'. [1] נראה מעם הרמ', למפרש ויתפלל בעדך הוא לשון לשמיעת עלך, ושישור הכתוב ועתה השב אשת האים והתהלל שיתפלל עלך, ואיך זה יעשה כן — שיבקש ממני שימחול לו ונם שיתפלל עליו.

[2] מעם הדבר דשתי אחות מן האם נאחות מן האב, משום דאחות מן האם היא אחות בודאי, דתולדת האם ודאית היא, משא"כ מן האב אינה ודאית, דאין אנות נב"ע. ובגמרא מחלוקת ר"ע ור' אלישער בזה, ר"ע ס"ל דאין אחות מן האב ובין אחות מן האם מותרות, ור"א ס"ל דרק מן האם אסורה, ומביא רמי' מס' שבועות, ונם למעה אחותי בת אבי היא לך נא בת אמי ואמי לי לאשה, משלמר למן האם אסורה, ור"ע מתרץ זה ואומר, ואסברא, כי אחותו היא והא בת אחיו היא. אלא ה"ק, קורבה לאחות אית לי בהדה מהבא ואלא מאמא, כלומר, לא משום התירא ואיסורא קאמר לי' אלא לאקוני דבורי' קמא שאמר לי' אחותי היא קאמר לי' הכי, אחותי בת אבי היא, דבת אחי בן אבי היא, וקרי לה אחותי, דבני בנים כבנים והכי היא כתב אביו, והא דאמר לי' לך לא בת אחי — לא משום דאחי היא מן האם הוי איסורא אלא משום קושטא דמילתא אמר לי', אבל לענין דינא בין מן האב בין מן האם מותרות. כמש"כ, ד' דעתי' דר"ע.

והנה לפי פשטות ההלכות הי' נריך להיות זה פשט ההלכה כר"ע דהלכה כותי' מהניהו, וכן נאמת קי"ל כותי' ניתר פרטי הדינים בענין זה שמחולק עם ר"ח, אבל הרמב"ם נפ"ע ה"ם ממלכים פשק משורש כר"ח ומשמיך על פשק זה, כמו שנתרנו, וכתב הכ"מ, וז"ל, פשק זה כר"ח משום דפשמא לקרא מסייע לי', ואע"פ דשני ר"ע ותשבחת וכו' לא ניקום ונשמוך אשטויי דחיקא, עכ"ל, ונאמת ג"ע זה, אלא מפני כי סוגיית שתמת דנמרא בבבלית יבמות נ"ח ב' וירושלמי שם פ"ה ה"ב ומ"ל ברישא פ' י"ח מוריס כולם כר"ח דאחות האם אסורה, כפי שיתבאר להמעיין שם, לכן קי"ל כוותי', וזהו טעמו ומקור הדבריס דהרמב"ם, וזה נם טעמו אנו שהעתקנו נפנים הדרשא כפי ההלכה, כר"ח, ועיין בזה ובמש"כ שד בענין זה נפ' ואתה

נפסוק

קֶדֶם־יי וַאֲסִי יָת אַבִימֶלֶךְ וְיָת אִתְּתֵה וַאֲמְהָתֵה וְאִתְרָוָחוּ׃ יח אֲרֵי־מֵיהַד אֲחַד יי אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃ כא יי כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד

רש"י

המקרא כך הוא נופל על התרגום הזה הוא לך כסות על העינים שלו שמלטו כך וכל אשר אתך ועל כן תרגומו וחזית יתיך ויש כל דעמך. ויש מדרש אגדה אבל יסוד למקרא פירשתי: (יז) וילדו. כתרגומו ואתרוחו. נכויתו נקיבתם והולילו והיו לידה שלהם: (יח) בעד

תורה תמימה

(יח) עצר עצר. שתי עצירות הללו לטה, א"ר אלעזר, ארת באיש, ש"ז, ושתים באשה — ש"ו ולידה[ב] [ב"ק צ"ב א'].

משורת הדין, כנודע שהיו כל מעשיו במדת החסד, וכמ"ש במכות כ"ד ג' הוך למקות זה אברהם וכו', והבאור הוא לשון לדק מורה בעלמא על נפעים משורש"ד, כמ"ש במולין קל"ד ג' לדק לדק תרדוף, לדק [וחר] משלך ותן לו, לך אם כי כן, הי' הפסוק משמיענו שמחל לו כמו שמודיע שהתפלל בעדו, אלא ולמי להמחילה היתה מלד הדין ממש, ולכן אין לך לבושת בזה, וא"ל הפסוק להשמיענו זה, ולכ"ש שהתפלל בעדו שזה בושת לפעים משורש"ד — זה הודיע הכתוב. —

וע' בא"ח סי' הר"ז ס"ק כתב הרמ"ק ח"ג, והמוחל לה יהי' לחברי מלמחול אם לא שמכוין לשובת המבקש מחילה, ועיין על זה נמרא דיומא, ועי"ש בס"ז ובאחרי הגר"א ושול לחרונים כולם תפסו עליו דעיון הגמרא שמביא למקור דין זה לחייבי כפלייט מוחל לשובת עלמו, ר"ל לשובת המוחל ולא לשובת המחל, וגדול מאוד הלעב שלנו את הרמ"ק למושעה בפשם הגמ'. ועין כי מלאתי בזה מרגניתא לקיים דברי הרמ"ק

ויותר מזה כי דבריו מלירים בספרים לכן נשתיק בזה דברי הגמרא ודברי התופסים עליו, וז"ל הגמרא ביומא שם פ"ו ב', אחרי שהובא שם שהי' רב מבקש כמה פעמים מחילה מר' חנינא [על לזיז קלידא] ולא לחפיים לי' ר' חנינא, פריך הגמ' והיכי עביד ר' חנינא הכי אלא מחל לו, ומלבי, ר' חנינא חלמא חזי לי' נרע דזקפוהו בדיקלא ונמיכי לכל דזקפוהו בדיקלא ריפא הוי, לחר, שמא מינה נעי למישבד רשותא, ולא לימיים, כי היכי דליזל וליעבר מוריית בגבל, ופירש"י ח"ל, רחה חלום נרע שחלאוהו בדקל והוא סימן נשיחות, ור' חנינא רלם שיבה ה', וכשרחה חלום זה על רב דלה למות, לפי שאין מלכות טובת בחביבותה, לחר חלחי מכחא ויברח לגבל ושם יהי' רחם ולא נלחין למות בשביל, עכ"ל, ותפסו התופסים על הרמ"ק, הרי מבואר מפורש דמה שר' חנינא לא מחל לו היתה בשביל טובת עלמו ולא בשביל טובת רב, וכמה לומה הגמה זו.

אבל רחה זה פלא (והמירני על זה ידידי הרה"ח ר' שמעון כהן נ"י) כי נוסחת ס"ם ת"י כאן (המובחה נד"ס) "ם נירסת לחרת, דבמקום שכתוב לפניו דזקפוהו בדיקלא ס"מ בשי למישבד רשותא, כתוב שם דזקפוהו ב ב ב, ס"מ בשי למישבד רשותא בגבל, ובאבור הוא, כי רב ור' חנינא שניהם היו בח"י, ורחה ר' חנינא בחלום כי רב יהי' לרחם יהיה בגבל, לך ידע כי לא ירלה רב לילך מח"י לגבל, לכן לא רלה ר"ח להחפיים לו, כדי שם"י זה יחקן לי' המקום כאן בח"י וילך מכאן וילך לגבל ויהי' שם רחם יהיה, וכסיום לשון הגמרא [גם בניהחתו] ולא לחפיים כי היכי דליזל ולימר לוריית לגבל, ולפי"ז בלחת לא לחפיים לי' ר"ה כי אם בשביל טובתו של רב, ודברי הרמ"ק מחירים.

והנה חע"פ שכבראה לא רלה הרמ"ק לחת הס"ם כח"י, כבראה מזמן מיליחתו [ע' הקדמה נמ' דקדוקי סופרים], לך חוכם כניהם הכח"י הזה נמלח נם נמ' חרחות חיים לר' חהרן הכהן מלונזו, וניהם הרש"ג בחשובה הנדפסת בשיחסן שכחב מלן ריש סדרה נגבל, חמר לי' לכל לחיכה, ולקיים כי חלמא דחמ לי' ר' חנינא דקפוהו ה ח ס, עכ"ל, וא"כ הלא י"ל כי כבר ידע הרמ"ק מניהחת ס ח ס זו, וגם לין להחליש בכלל כי הרמ"ק לא רלה לחת הס"ם כח"י, לחרי כי בעל קרבן נחנאל והחיד"ל ושד נדולי החכמים רלוהו, כמבואר בהקדמה לס' ד"ם. —

ולכלל דיש על הרמ"ק נרחה להביח רלי' נחמנ מ"ם בחנינת כ' נ', מעמה נר' לניעזר נר' שמעון שמדמן לו לחד לחד מטער ביותר, חמר לו, שלום עליך רבי ולא לחזיר לו שלום, חמר לו, כמה מטער חותו הלים וכו', ולח"כ הרגים רלנר"ם שחמת כמה שהכלימו וביקש ממנו מחילה ולא רלה לותו הלים למחול לו, וכחבו התום' בשם מם' ד"ם לחותו לחדם כי' לניהו, ונשוב מחניו שלא רלה למחול לו כדי שלא ירגיל בדבר, ע"כ, ומן כן דברי הרמ"ק, ופלא על הפוסקים שלא הבינו מזה.

ב) וכתיב בעד כל רחם, ומתן לגה לחביב שם מקורי סהולדה. ונגמרא מביח שוד נבריחת שהיתה

אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת: יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם

עוֹבֵר־יְדִיהוֹן יָתִי קָרִיב־יֵי לְדַחֲלְתֵּהּ מִבֵּית אַבָּא וְאִמָּא דִּי לַהּ דִּין (נ״י דָּא) טִיבוּתִיךְ דִּי תַעְבְּדִי עִמִּי לְכָל־אַתְרָא דִּי נֵהָךְ לְתַמָּן אֵמְרִי עֲלַי אָחִי הוּא: יד וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וַעְבְּדִין וְאַמְהָן וְיַהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתִיב לַהּ יָת־שָׂרָה אִתְּתֵהּ: טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בְּדַתְקִין בְּעֵינָךְ תֵּיב: טז וְלִשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף סַלְעִין דְּכַסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא־לֵיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עֵינַיִן) חֻלַּף דִּשְׁלָחֵית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲזִית יָתִי וְיָת־כָּל־דְּעִמָּךְ הֲלָא (עַל) כָּל מַה־דַּאֲמַרַת וְאִתּוֹכָחַת: יז וְצַלִּי אַבְרָהָם

רש״י

תמרי לי. עלי וכן (לקמן כו) ויצחק תמני המקום לתמתו על תמהו. וכן (שמות יד) ומתר פרעה לבני ישראל כמו על בני ישראל. (שופטים ט) כן יתמרו לי תמה הרגתהו: (יד) ויתן לאברהם. כדי שיתפייס ויתפלל עליו: (טו) הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמר לו הנה תמהך קח ולך לפי שמתירא שמתמלייס שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר. תבינלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה ונתתי ממון לאחיך שתהיה שתירת עליו אל הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקילך שתלו השיבותיך ריקנית ים להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשיו שהולרכתי לבזבז ממון ולפייסך יהיו יודעים שעל כרחי השיבותיך וע״י נס: ואת כל. ועם כל בעלי העולם: ונוכחת. יהא לך פתחון פה להוכיח ולהלמות דברים ניכרים הללו ולשון תוכחה בכ״מ ברור דברים ובלע״ז משפרדי״ר. (הוא לפרובנ״ל להלן ל״ג ל״ז ערלייטערן. בעשיידען. בעשטיממען) ומונקלוס תרגם בפעים לחריס ולשון

תורה תמימה

(טז) כסות עינים. א״ר יצחק, לעולם אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר הנה הוא לך לכסות עינים, אמר לה, הואיל וכסית מסני שהוא אישך וגרמת לי הצער הזה, יהי רצון שיהיו לך בני כסויי עינים, ונתקיים בזרעה, שנאמר ביצחק (פ׳ תולדות) ותכהין עיניו מראות) [ב״ק צ״ב א׳].

(יז) ויתפלל אברהם. מניין שהמבקש מחבירו מחילה ואינו שוחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים״) [שם צ״ב א׳].

---

*) נרמה לסמכו לנרום נכלל שקללה על נשון וטכחת שליו דטק לעניו נפסנות, ולרשו מלשון תוכחה, והיינו שקללה, ועניו הקללה דרים מלשון כסות עינים, ונרמה שתסר כאן בעניו ופ״ן כהניחסה נמניכה כ״ח פ׳ לל תקרל כסות עינים חלל כסוית עינים, ושיו מטוסר יפה, אבל נס״ם כת״י (המונח נס׳ ל״ם) סניחסה לל תקרל כסות עינים חלל כהות עינים, מלשון כהה, והיל ניחסה מחירת עינים, כי

נפיס תטון הרחיה מן ותכהין עיניו. והנה מטוסר מח״ע שרשו מלשון הנה הוא לך כסות עינים מוסב על אברהם, אבל רש״י נפסוק זה פירש למוסב על החלף כסף, ישו״ם, ונרמה עיקר פי׳ ח״ע, משום לפירש״י הול״ל הנה המה לך. ובדבר מספר חלף כסף עיין מש״כ לקמן פ׳ ויצא נפסוק ויהי כלברה חלין יום יום. (*) לכאורה ת״ע דמין דמי׳ מאברהם, דאולי עשה כן נפנים

שָׂרָה יִצְחָק: ד וְגָעַר אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק
יָתֵיהּ יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּאִתְיְלִיד לֵיהּ יָתֵיהּ
יוֹמָן לְמִמַּל יָתֵיהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה:
ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד־אִתְיְלִיד לֵיהּ יָתֵיהּ יִצְחָק
בְּרֵיהּ: ו וַאֲמָרַת שָׂרָה חֲדָוָא
עֲבַד לִי יְיָ כָּל־דְּשָׁמַע
יַחֲדֵי־לִי: ז וַאֲמָרַת מַן

יִצְחָק: ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק
בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה
אֹתוֹ אֱלֹהִים: חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן
מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ:
ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים
כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יְצַחֵק־לִי: ז וַתֹּאמֶר מִי

רש"י

בסיס זיו מיקומין שט בזומה לו): (ו) יצחק לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה הפלעות נעטו עמה וכו שחוק היה בשולם: (ז) מי

תורה תמימה

(ד) וימל אברהם. האב חייב בבנו למולו, דכתיב ויעל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים[1], אשכחן מיד, לדורות מנלן[2], תנא דבי רבי ישמעאל, כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות[3] [קידושין כ"ט א'].

כאשר צוה אותו. האשה אינה מתויבת למול את בנה, דכתיב כאשר צוה אותו אלהים, אותו ולא אותה[4] [שם שם].

סוף נענה תחלה, ע"כ, ותימה נעימי שמפסק טעמא קטעה בגמרא בסיני רש' שחיטה מכרחת כלל, כי לא תמרו בגמרא רק שהם מהפלג על חבירו ואוא צריך לאותו דבר ואוא מיט מתפלג אז על עצמו אוא נענה תחלה, אבל בזולתי כשמתפלג בעטמא תפלה כללית, בזולתי צריך מקודם לנקט על עצמו, כי פלס קרוב לעצמו ומיך קודמין, ורש' זוא מתפלא רבי מתויב בן הקנה (ברכות כ"ו ב') יסי רצון שלא אכשל בדבר הלכה ולא יכשלו חברי בדבר הלכה, כרי שביקש מקודם על עצמו.

ג) ובעיני זוא בגרמא בפסוק דם"ן, אלא בריתי לאבר תזמרו ביני וביניכם וכין זרעך אחריך המול לכם כל זכר, ובגרמא אל זה כיון רש"י בשבת קל"ב ב', בזה"ן, ומא דאכיו מטה עליו למול נפקא לן מהמול לכם כל זכר, ע"כ"ל, ומעיין לקדושין כ"ם ע', שם בסוגיא מדרשת שלפניו, ובאמת לא נמצא כאן רמז לפסוק זה רק ע"פ הכאור שכתבנו, דוק כלל בלשון כאבר אוא אותו אלהים, ודו"ק.

ד) ותע"ם לכתיב (פ"ם נך) וכן שמות ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם, אך מפה לין סברת שהמיוב על האב, לאבאר על הב"ד ועל כל אים מישראל מדין ערבות. ה) ומביא רש' זירוז מדכתיב בפ' ואתחנן ז את יהושע וחזקהו ואמצהו, ולדורות — לכתיב (פ' שלח) מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם, ולכן מכיון לכתיב כאן כאבר צוה אותו אלהים, הרי טהו גם לדורות. ואגרמא לאין הפי' דבכלל הפעל ז מורה על לדורות, שהרי מניו שמים רבות מאד שהוא מורה על פקודה לשעתה, כמו

ויעו יוסף לאבאר על ביתו הבא את האבנים, ויעו פרעה לכל עבדיו, וכהבא עמנו מפשר, אלא הפי' דהפעל ז לכתיב בהקב"ה בחקים ומשפטים הם מצות לדורות. ומעם הדבר שהמצוה צותה הקב"ה מצותה כאר הם לעניין זה, מיהא פשוט, מצוה שבו"ל אין כתו לצוות לדורות, מכיון שניתנו נאחי, מצ"ל הקב"ה שהוא

כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר
שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: ס כא א וַיהוָה
פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ
יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: ב וַתַּהַר
וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו
לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים:
ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ
הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה

בְּאַפֵּי כָל פָּתְחַיְלָא לְבֵית
אֲבִימֶלֶךְ עַל־עֵיסַק שָׂרָה
אִתַּת אַבְרָהָם: א וְיָי דְּכִיר יָתַ־
שָׂרָה כְּמָא דִי אֲמַר וַעֲבַד יְיָ
לְשָׂרָה כְּמָא דִי מַלִּיל:
ב וְעַדְיַאַת וִילִידַת שָׂרָה
לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיבְתֵּהִי לִזְמַן
דִי מַלִּיל יָתֵהּ יְיָ: ג וּקְרָא
אַבְרָהָם יָתַ־שׁוּם־בְּרֵהּ
דְּאִתְיְלִיד־לֵהּ דִּילִידַת־לֵהּ

רשי

כל רחם. כנגד כל פתח: על דבר שרה. ע"פ דכורה על שרה: (א) וה' פקד את שרה וגו'. (ב"ק נב) סתם פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על מביריו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחל' בעקרה ויתפלל וגו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם שריפוך את מבימלך: פקד את שרה כאשר אמר. בהריון: כאשר דבר. בלידה ואיכן היא אמירה והיכן הוא דבור. אמירה ויאמר מלמד שכל שרה שבאה וגו'. דבור היה דבר ה' אל אברם בבירית בין הבתרים וסם נאמר לך ייהיה זרעך וגו' והבירת היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ב) למועד אשר דבר אתו. רבי יוחן ורבי חמא רבי יוחן אומר מלמד שעולה לט' חדשים כלה יאמרו מביתו של מבימלך הוא ורבי חמא אומר לז' חדשים: למועד אשר דבר אתו. דמלינו יהיה את המועד אשר דבר וקבע כשאמר ו למועד מסוב מלוך שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשמה המחרת הלד: (לזקניו.

תורה תמימה

בעד כל רחם. אמרי דבי רבי ינאי, מלמד שאפילו תרנגולת של בית אבימלך לא השילה ביצתה[1] [ב"ק צ"ב א'].

כא (א) **וה' פקד.** בראש השנה נפקדה שרה, דכתיב הכא וה' פקד את שרה וכתיב התם (ש"א ב') כי פקד ה' את חנה, מה חנה נפקדה בר"ה אף שרה נפקדה בר"ה[2] [ר"ה י"א א'].

כאשר אמר. אמר לי' רבא לרבה בר מרי, מנא הא כולתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, דכתיב (כי י"ז) ויתפלל אברהם [על אבימלך] וכתיב בתרי' וה' פקד את שרה כאשר אמר, כאשר אמר אברהם על אבימלך[3] [ב"ק צ"ב א'].

עוד עירית קמניס, ורבינו מוסיף עירית פי סבעת, וכמלאה דרבי כל מלה ע"פ הכלל הידוע דכ"מ שבא בפעל כפול, כמו הכא כי עקר עקר, מורה על תוקף וחזקת הפעולה. [1] פשוט דדייק רבי הלעזר מן כל, ודרים רחם על כולם, ועיין דברי משם זה בגמוקי רמב"ן.

א) ר"ע הרי לחזיק דגם פקידת סריון הוי בכלל פקידות ודיוק שפלה נדון בר"ה, וה"ב כמו בחנה כן בשרה שבשתיהן היתה פקידה מיוחדה לעקרות שתלדנה נפקדו בר"ה, והיינו שבר"ה נזכר עניה סריון. אבל אין לפרש שבר"ה הרתה, שהרי מצוער

טוב

ים דרשה מיוחדת בגמרא. ב) מה שהכריח לו להוציא המלות כאשר אמר מפשטן דקאי על הקב"ה, משום דים בפסוק זה כפל לשון, וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש כאשר דבר, וכן דרים ע"ד המסורת לשון אחד מוסב על אברהם וכלמפרש. —

וע' בברכות כ"ה ב', כאי מאן דאמי תלמא יומר וכו' אין שתלמתי על עצמי ואין שתלמתי על אחרים, וכתב המג"א בסי' ק"ל ס"ב דל"ל מקולם אין שתלמתי על אחרים, ישן כי המתפלל על חבירו

דִּילִידַת לְאַבְרָהָם מְהֵימָנָא׃ יְלָדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־ אֲמְתָא הָדָא וְיָת־בְּרָהּ אֲרֵי לָא יֵרַת בַּר־אֲמְתָא הָדָא בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת

רש"י

הדור עם ועבר ומבימלך. (ב"ר): (ט) מצחק. לשון עבודת גלולים כמו שנאמר (שמות לב) ויקומו לצחק. ד"ח לשון גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי. ד"ח לשון רציחה כמה דתימא (ש"ב ב)

תורה תמימה

לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק"] [פסחים קי"ט ב'].
(ט) מצחק. תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, דרש ר' עקיבא, אין צחוק האמור כאן אלא ע"ז, וכה"א (ס' תשא) ויקומו לצחק, ר' אליעזר אומר, זה ג"ע, וכה"א (ס' וישב) בא אלי העבד העברי לצחק בי, ר' יהושע אומר, זה שפיכות דמים, וכה"א (ש"ב ב') יקומו נא הנערים וישחקו וגו' וחרבו בצד רעהו, ואני אומר, חס ושלום שיהיה בביתו של אותו צדיק מי שעושה כן, אלא אין צחוק זה אלא ירושה, שהיה

וכזה רמזה גם ענין נפי גם ענין הכרתי שמאברהם ילדה, ודו"ק. —

ודע דמה שמיתה גרירה שרה כדי לגרר ממתת הענין להניק בני תחרים ולא הניקה את יצחק עצמו, י"ל ע"פ מש"כ המפרשים בפ' הנסען וינמל שהי' יצחק נגמל מעצמו שהי' יונק כ"ל חדשים ותמ"כ הי' מותם בהנקה [ע' במפרשי רש"י כתן בשם מכרש"ן] ומ"כ לא היתה יכולה להניק את יצחק שלא הי' רוצה עוד מזה והוכרחה להניק בני זולתה. ח) בענין יעקב מעתיק כל הפסוק, וינמל הילד וינמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, ויתכן למייק כפל הנסען ביום הגמל את יצחק, ללפי המשך הענין והנסען הי' כי נכתוב ביום הגמלו, כיון למוסב על יצחק, ונכן דרש בכפילת השם יצחק רומז לזרעו, ע"פ הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע. —

ובפרקי דר"א פ' כ"ט מבאיך על נסען זה ביום הגמל חיזב לעשות סעודה ביום המילה, ודרש ע"ד רמז ומשמתת ביום ס"ג מל את יצחק, כלומר ביום השמיני, ס"ג בגימטריא"ח ח', ויתכן למדייק מלת כתיב ביום השמיני, דלמה נכר כתיב וינמל הילד וינמל, נכן רומז לביום שמילה, היינו ביום השמיני, עפמ"ש.

וע' בגלה ל"ח ב' דים לדייק משם לסעודת מילה ים שמך נאמן מן התורה, לחיתא שם, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהיו כולם שמחים וחברו מילה עצמים [שחסרים בהמ"ן], ופירש"י כולם שמחים שאוכלים ושותים בסעודה [וע' מש"כ בנאור מגדה זו ר"פ חזריע], ומבואר שמפני שעם זה בגבילה התורה זמן המילה, כדי לחזיב סעודה ביום המילה יש שמך בתורה, וזה נכר חדש. ופ"ז לפי"ז מ"ש בתחומת ס"פ חיי וכ"פ תנוה לפילו לדם ממסכן עמו ומשמח לזולתו ביום [של בריית מילה] מה שלא נאסור, ולפי מש"כ היו מבוארי כ"ל הנסען שלא נאסור, ופ"ע להכוסה לשעש"כ אין מצותו מפורש בתורה. —

ודע שכתב המג"א בסי' קנ"ח ס"ק י"ח דים מקומות שמוכנים לעשות סעודת מילה בגילה אחר יום המילה, ותמה מהי על מה סמכו בזה, ולפי מכין לעיקר חיוב הסעודה ילפיק מן ביום הגמל, כמש"כ, ולבר ידוע הוא, לכל מקום שנאמר ביום מצותו ביום דוקא, כמבואר במכילתא וגמרא מגילה כ' ב', וכן מפורש בגמרא שם ז' ב' סעודת פוריס שתהלה בגילה לא יפת ידי חובתו] מפי מעמע ימי משתה כתיב, וה"נ ביום כתיב.

וכן נראה לחי' מכרחת לאיסור דבר זה מלגדם דמה שהבאתו, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה כדי שלא יהיו כולם שמחים וחברו ומתו עצבים, ופירש"י מפני מה מילה בשמיני ולא בשביעי שלא יהיו כולם שמחים וחברו ומתו עצבים שחסרים בהמ"ן, ולפי ס"ד למאחר לעשות הסעודה בגילה שאחר יום המילה, לפתי תקשה מפני מה אין מילה בשביעי, ולי מקום שלא יהיו חברו ומתו עצבים הלא לפשר לעשות הסעודה בגיל השייך לשמיני ולו יכולה לעשות ולהיות מוחרת בשביחה [מדין תורה, כפי שהבאתי בר"ש חזריע] . —

וגם לפשר לייסד ע"פ זה הערה נכונה מה שמשמתי מלקלקים לפי המבואר למעה לעשות סעודה ביום המילה, ולפי לך זריז ומהנב מצות כלברהם חבינו [ע' נדרים ל"ב ב'] ס"ל נמה לא מוכר שעשה אברהם סעודה ביום המלו את עצמו.

אך הנה כפי שהתבאר מקור הסמך שעשה אברהם סעודה ביום מילת יצחק נוסף מפרקי דר"א פ"פ הדגרם ביום הגמל — ביום ס"ג [ביום השמיני] מל את

מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵּן לִזְקֻנָיו׃ ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ ט וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־

מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם וְקַיִּים דְּתוּנִיק־בְּנִין שָׂרָה אֲרֵי־ יָלִידִית בַּר לְסֵיבְתּוֹהִי׃ ח וּרְבָא רַבְיָא וְאִתְחֲסֵיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דְּאִתְחֲסֵיל יָת־יִצְחָק׃ ט וַחֲזַת שָׂרָה יָת־בַּר־הָגָר מְצְרִיתָא

רש"י

מלל לאברהם. ל' שבח וחשיבות כמו (ישעיה מג) מי פעל ועשה (שם מ) מי ברא אלה רלו מה הוא ומי הוא (וכמה הוא גדול) שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח ועושה: מלל. שיהא הכתוב נלע לעמר דבר נימצרי שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים שרה. ומהו בנים לשון רבים ביום המשתה הביולו השרות את בניהן עמהן והיניקה להם שהיו לומרות לה שילדה שרה אלא מסופי הביאה מן הסוק: (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש (ניטין עה): משתה גדול. שהיו שם גדולי

תורה תמימה

(ז) היניקה בנים שרה. וכי כמה בנים היניקה שרה, א"ר לוי, לפי שהיו אומות העולם מרננים ואומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אספוי מן השוק ואומרים בננו הוא, מה עשה אברהם, הלך וזימן את כל גדולי הדור ושרה זימנה את נשותיהם, וכל אחת הביאה את בנה עמה בלא מניקתה, ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעינות והיניקה את כולם[1]. [ב"מ פ"ז א'].

(ח) ויגמל. דרש רב עוירא, מאי דכתיב ויגדל הילד ויגמל, עתיד הקב"ה

ג' דמ"ע שהזמן גרמא היא לדיבו גמול אלא ביום, וכל מ"ע שהי"ג כשים פסוקות, ותרלו לחתיא כמ"ד בימות ע"ב ג' למילה אלא בזמנה טהנת בין ביום ובין בלילה, עכ"ד, ולכאורה י"ע, דהא אמן קיי"ל דגם מילה אלא בזמנה אינה אלא ביום, ואולי כוונתם לדולה הגמרא למילף אף למ"ד מילה אלא בזמנה טהנת גם בלילה, אבל למ"ד גם מילה אלא בזמנה אינה אלא ביום בשמת אין לריך למילף מאותו,

אלא בנע"ה ילעיון פסוקה ככל מ"ע שהז"ג.

ובזה י"ל מעם על מה שהמיטו הפוסקים מפוקם פסוק לכשים, אע"פ להגמרא מבית דרשא מיוחלת הוא, יען כי אמן קיי"ל גם מילה אלא בזמנה טהנת רק ביום, ת"ל ממילה פסוק זה ככלל ככל הפסוקים ממ"ע שהי"ג וכמ"ש התום', וזה דבר ידוע ות"ל להפוסקים להמיעטו. —

ודע לכאורה י"ע למה לא יליף הגמרא פסוק לאהא מלמול את בנה מפסוק המול ימל (פ' לך) לדרשינן כיה לענין שובלי כוכבים ושרשל שרל שאין מוהלין מפעם לכל מי שהוא נמול ימול, וכן דרשינן בהלי נוגה בענין אחר לענין פסול אהא לכתוב תפלין מלכתיב וקשרתם וכתבתם, כל מי שיכול בקשילה יכול בכתיבה, וי"ל ע"פ מ"ש התום' בברכות כ' ב' שאהא לומרת בברכת המזון על בריתך שחתמת בבשרנו, יען דכיון לגה שייכת כה מילה לגה שייך להוציאה מכלל נמול זה, וכן אמרו בה"ג בע"ז

כ"ז ל' לענין הכשר אהא נמול מסוס דכיון דמאן דמהיגלא למיל אין לדדום בה כל שהוא נמול ימול, וכן נאמר גם כאן לענין פסוק אהא מלמול את בנה לגה שייך למעם מהמול ימול כיון דלאיכה שייכת במילה. [1] וע"ע נקמן ריש פ' תולדות המשך לאגדה זו שהיו שול מלגיים אם אברהם בן מאה שנה יוליד, מיד נהפך קלסתר פניו של יצחק ודמתה לאברהם, פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק, ע"כ, והנה לא נתאחר אילה מרומה עיקר דרשא זו שנעשה קלסתר פניו של יצחק דומה לשל אברהם, ויתכן לומר מסוס לגלאורה קשה בלשון שרה כאן, הלא היה כוגה לומר בזה דברים מוכרחים שיודו הכל שמאברהם ילדה, ות"ל מה זה שאמרה כי ילדתי בן לזקוני ואיה אילה שהכירה לזה שלאברהם הוליד, ולבל זה אין בדבר זה ענין נפי, כי הלא כמה זקנים מולידים.

ולבן י"ל דדרשו חז"ל המלה לזקוני מפני שאינה מצוית בכל התורך זולת כאן, וביתר המקומות במובן כזה כתיב לעת זקנתו, כמו בשלמה (מ"א י"א וש"), וכן אמר מלישעיה שלה שרה בן לאחרי זקנתה ולא לזקוניה, וידוע בחז"ל דכל מלה שאינה מצוייה דרשוה בסימנים ורמזים ובטעריקון בכל מופן שהוא, וכמו שנאמר בהמשך החבור בכמה מקומות, ולכן דרשו כאן ע"ד למ ומטריקון לזקוני — כמו לזיו מיקוני, היינו דומה לפרטופי,

ובזה

כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ו בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֶּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר

כל די תימר לך שרה קבל מימרא דיי אתי ביצחק יתקרין לך בנין׃ יג ואף ית־בר אמתא לעם אשוניך ארי בנך הוא׃ יד ואקדים אברהם בצפרא ונסיב לחמא ורקבא דמיא ויהב להגר שוי על־כתפה ית־רביא ושלחה ואזלת ותעת במדברא

רשי

שמע שיעה לתרעות רעה ופעולו על שאומרת ו לשלחו: (יב) שמע בקולה. (בקול רוח"ק שבה) למדנו שהיה מאברהם טפל לשרה בנבואות: (יד) לחם וחמת מים. ולא כתב ואהב לפי שהיה שומעו על שיעה לתרעות רעה: ותתע הילך. לף הילך סם על שכמה שהכניסה ו שרה עין רעה ומחתו חמה ולא יכול לילך כרגליו (ב"ר): ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית מביה (ב"ר):

תורה תמימה

(יב) שמע בקולה. מלמד ששרה אמנו נביאה היתה׳) [מגילה י"ד א']. כי ביצחק וגו'. האומר קונם שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר בנכרים, והאיכא ישמעאל — כי ביצחק יקרא לך זרע, והאיכא עשו — ביצחק ולא כל יצחק׳א) [נדרים ל"א א']. כי ביצחק וגו'. [מפני מה לא נתחייבו בני ישמעאל במילה, והכתיב (פ' לך) ואתה

שמוק סאמור כלן הוא דבר עבירה מקום דחגילה סיסי׳ כביתו של אתו לזיק שישמה כן, אזה נאמת רק שברת היטונית וגם לינה מוכרחת, שהרי מציט את עצו בביתו של יצחק ועשה מה שעשה, כמ"ש בב"ב פ"ו ב' שביום אחד בא על שרה המלוכסה והרג את הנפש וכפר בתחיית המתים וכפר בעיקר וכו', נשוד שהי' ו בתפשר להניח דלמוק זה הוא דבר עבירה, שהרי אמרו בר"ה פ"ו ב' אין לניס את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר [בתהלי פ' י"ו, מיד אחרי גרם שרה את הגר ויתעלג] כי שמע אלוסים על קול הנער באשר הוא שם, ומבואר במ"ר פ' שמות פ"ג והובא בפירש"י בתהלי המלאכים מקטרגים שלא ימיתו ו הקב"ה וישמעאל באר מים מפני שעתיד להמית את יצחל בעתו, ואמר להם הקב"ה, אין אני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה ועכשיו מה הוא, צדיק אף רשע, אמרו ו, עכשיו צדיק הוא, ע"כ, ובפי"ח מי פ"ל כפי' החכמים לשוק הוא דבר עבירה, פ"ו אף בגל"ר אף שם"ר, ועניו מניית הבאר ה' תיקף אחר מעשה לשוק זה כמבואר בפרקה, ג"כ הלא גם בשוקה שעה רשע סי', ושיך לומרו למלאכים בבכיו הוא לזיק.

ובל כך בתמה וחקה רחי' ז לפתחו עד שלריך עיון רב לייקב דעת החכמים מהבריה ז, וע"ל בהבריה אי הלא פ"ל בלל בדעת זה בהוכם [ר' יוחק] לשון הקב"ה לן את האדם אלא לפי אותה שעה [אף כי זה זוחק מכתה מעמים], או דיפרשו בשאר הוא שם בעיון אחר כתב"ל רמב"ן בפ' י"ח דע"ל בפשט סי בפי' במוך ו, ר"ל לא מרחוק, ואינו בא בלל לדרשה הג"ל או כמו שבאתר בפי' לאלן אות י"ל, ושון מביאין מן הדרש, ושון לשאריך עוד. ז) ברחה בפשט הרחי', מקום דלא"ה לא הי' הקב"ה מרשה לאברהם לשמוע בקולה בלא גבול וקבלה, ופ' מבל"ע ס"פ נח פ' נחי ושבי יפכה. יא) אבל נראים הם בלל זרע שברהם וכמו שבארנו בעיל בפ' לך בפשוט כי אב המון גוים מתיך, יש"ם. — ויש להביא בקדושין ס"ח ע' שחקרו למנות מקור בתורה דשפחה פילגה מיצרעל הולד מחיחם שחריה ולא שחר האב, ונמה לא הביאו רחי' מלשון שאמר הקב"ה לאברהם וגם את בן האמה, הרי מקום ללא נקלל בנו, ויתכן לומר ללכן לא הביאו מכאן מקום למאברהם

מין

עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אודֹת בְּנוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ

עם בְּרִי עִם־יִצְחָק׃ יא וּבֵאֵישׁ פִּתְגָמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל־עֵיסַק בְּרֵהּ׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא־יַבֵּאשׁ בְּעֵינָךְ עַל־עוּלֵימָא וְעַל־אַמְתָךְ

רש״י

יקומו גם הגערים ויחקו לפיכך וגו׳: (י) עם בני וגו׳. מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בטוח ובטל פי שנים ויוצלים בשדה ובטל קשתו ויורה בו חציים כד״ש (משלי כו) כמתלהלה יורה זיקים וגו׳ ואמר הלא משחק אני עם יצחק. (ב״ר) מכיון שהוא בני אפילו הם אינו הגון כיצחק אפילו הם אינו כמו אין זה כדאי לירש עמו ק״ו עם בני עם יצחק שנתיחס בו: (יא) על אודות בנו. (ב״ר) על

תורה תמימה

ישמעאל מצחק ואומר אני בכור ונוטל שני חלקים, — ורואה אני את דברי מדברי ר׳ עקיבא[ה]) [תוספתא סוטה פ״ו].

את יצחק ועשה סעודה כמ״ש למעלה, ובאותן פרקי דר״ע (פכ״ם) מבואר לתברסם מל עצמו כיוס הכפורים [ע׳ תוס׳ ר״ה י״ח ע׳ ב׳], ע״כ ניחם מה שלא עשה סעודה במילתו, והכה הם נימא דמותר לעשות סעודה בגילה שמחר יום המילה אכתי קשה למה לא עשה סעודה במילתו במועדי יובכ״פ, ודו״ק. ומש״ם שרחי מנדית היא, בכ״ז כיוצא ושל לקרע, נרחיות הקודמות, רלויה להאמר. —

וע׳ במ״ר ובפירש״י, ויעש אברהם משתה גדול, שהיו שם גדולי הדור, ולא התבאר מאין לרבנו כן ומה קשה להם לפרש משתה גדול בפשוטו משתה רחבה ביה רחבה, וכמו בתחומים ושם במלך משתה גדול. ולפשוט לפרש בפשט הלרשת, משום דבכ״מ למילו עשית משתה כתיב למי ולמי עשה משתה, וכמו לעיל בפרשה זו (י״ם נ׳) ויעש להם משתה, ולהלן גם מולדות ויעש להם משתה, ובפ׳, ויצא ויחלוף את לחמי המקום ויעש משתה [פי׳, נאחבי המקום], ובם״ם ויאכ ויעש משתה לכל עבדיו, ובמלכים ע׳ ג׳ ויעש משתה לכל עבדיו, ובאסתר ע׳ עשה משתה לכל שריו, עשה למלך לכל השם משתה, ושל כאנה, ובלן לא נתפרש למי עשה אברהם את משתה, ולכן לרבנו שהיו שם גדולי הדור, ומשו זה ברמז במלת גדול. ומשם הדבר שהי׳ לריך לגדולי הדור נתבאר לעיל בלרשת פפ׳ ז׳ סיקה בעיס שרה. ה) לאו דוקא מדברי ר״ש לבד הלא גם מדברי כל החכמים הלדוקים בזה, כמ״ם הם ושלוש וכו׳, ומה שתפש דברי ר״ש הוא משום לד״ש כי׳ דוקא בשם כולם כמ״ש לרש ר״ש, וכולן לדברי כולם בשם לרשת ר״ש. ובמ״ר פרשה זו (פכ״ג) נלרש לין למוק זה הלא נע״ר בשם ר״ש ולא כמו שלפיטו בשם ר״ש, ונראה סיקר כגירסת

המלרש, יען לנפי לוחה הגירסת דורש ר״ש ע״פ שיטתו בתבות (פ״ב מי״ב) שחוק וקלות ראם מרגילין את האדם לעבוה, ומכיון שהי׳ יסמעאל שוחק בשחוק וקל״ר כמ״ש מלחק הי׳ לא גם לעבירת עריות. ומה שנראה לרשב״י שכרת פירושו מדברי שאר החכמים לא נתבאר, דמה שאמר הם ושלש וכו׳ הוא רק להמיד על פירושיהם הם, אבל לא שכרת לפירושו, ונראה משום דמשם לכתיב שמוך לשחוק זה, שהי׳ שרה אומרת כי לא יירש בן האמה הזאת וכו׳, משמע דכל הפפוקים דבריה היו בדבר פירושה.

ובאסת ג״ע לפי דעת הדורשים לשחוק זה שור ע״ז לא נע״ר לא שם״ד, מה שייך לפי זה הטעם כי לא יירש, ומה מהימ טעם שור לגרם את ישמעאל.

ויש להסביר הדבר ע״פ מ״ש בקלושין ס״ח ב׳ על הפ׳ דש׳, רלה כי יסיתך אחיך בן אמך, פריך הגמרא וכי בן הם מסית ובן הב לית מסית, ומה ת״ל בן אמך, ומבאי משום דהו״א להסתה שייך דוקא באחיו מן האב דסבי ל׳ משום דממעט ל׳, בחלק ירושתו, ולכן שתה התורה שלא ישמע ל׳, משום דקרוב לודאי שנרוצה להכשילו, אבל-באחיו מן האם לא ממעט ל׳ בחלק ירושתו ולא סבי ל׳ הו״א דישמע ל׳, ק״ל.

ומבואר מזה, דמי שטוען בירושתו הוא שוא נמור ל׳, ומחמת זה מסתלל להסיתו ולהטעיל אותו על דת, ויסיתנו לעמוד ממעמיו, ועל זה אמרה שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק, וע״כ בודאי שוא הוא ליצחק, וע״כ יש לשוח שמא יסיתנו

במכוון לעמוד ממעמיו, לכן גרש אותו. —

ויש להעיר מ״ש רשב״י שלין גרשים ל׳ לברי חבריו שלשחוק

סַגִּי אֲשׁוֹבְנֵהּ׃ יט וּגְלָא יְיָ יָת־ עֵינָהָה וַחֲזַת בֵּירָא דְמַיָּא וַאֲזָלַת וּמְלַת יָת־רָקְבָּא מַיָּא וַאַשְׁקְיַת יָת־רַבְיָא׃ כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא׃ כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וְנָסִיבַת־לֵהּ אִמֵּהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב־חֵילֵהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימָר מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דִּי אַתְּ עָבֵד׃ כג וּכְעַן קַיֶּם לִי בְּמֵימְרָא־דַיְיָ הָכָא דְּלָא־תְשַׁקַּר בִּי וּבְבָרִי וּבְבַר־בְּרִי כְּמֵיבוֹתָא דִי עֲבָדִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעַם־ אַרְעָא דְאִתּוֹתְבָתָא בַהּ׃ כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֶקַיֶּם׃

גָּדוֹל אֲשִׁוֹמֶנּוּ׃ יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־ עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃ כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־ צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃ כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃ כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃

רש"י

נכנס בנופו ומת: (כ) רובה קשת. יורה חיש בקשת: קשת. על שם המומנת כמו חמר גמל ליד לפיכך הש"ץ מודגשת היה יושב במדבר ומלפעם לת העוברים הוא שנאמר ידו בכל וגו': (כא) מארץ מצרים. ממקום גדוליה שנאמר ולא שפחה מצרית וגו'. היינו דאמרי לימני זרוק חיטרא לאוירא לעיקרים קלי: (כב) אלהים עמך. לפי שרלו שילת מפכונת שדום לפלטם ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה ממנו לוקוניו: (כג) ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן: כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך (כ"ר):

תורה תמימה

(כג) השבעה לי. א"ר חמא בר חנינא, בימי שמשון הוחלה שבועתו של אבימלך, מפני שהפלשתים פרצו הגדר תחלה, שנאמר (שופטים י"ג) [והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים"] [סוטה י', א].

וע' מס"כ נעיל נפ' ס' סף ות ס' בשם הרמב"ן בנאור הלשון בשבר הוא שם ע"ל הפשם, ונס ים נפרש ע"פ מ"ש בנדרים מ' ע' מין שהשביעה ברויה מרשעותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי, והנה כמבואר כאן כי' ישמעאל חולה, ולפי"ש י"ל דהלשון בשבר הוא שם מוסב על הקב"ה, כלומר בשבר הוא שם מרשעותיו של החולה.

יד) כתב מהרש"ל דאין לפרש שהוא יתחיל להושיע את ישראל מיד פלשתים, דהא כבר כתיב (שופטים י') ויאמר ה' וגו' הלא ממצרים וגו' ומן פלשתים וגו' לאחו אתכם וגו' ותשועקם אתכם מידם, ע"כ לא כי' הוא התחיל, ולכן דרשו והוא יחל מלשון לא יחל דברו, עכ"ל, וד"ל נאלה השבועה שהשביע אבימלך לאברהם מפני שניניו של אבימלך [הפלשתים] פרלו הגדר תחלה ושתברו

שָׁבַע׃ {טו} וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת
וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד
הַשִּׂיחִם׃ {טז} וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד
הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה
אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד
וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ {יז} וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא
מַלְאַךְ אֱלֹהִים׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם
וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי
כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר
בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃ {יח} קוּמִי שְׂאִי אֶת־
הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי

בְּאֵר שָׁבַע׃ {טו} וּשְׁלִימוּ מַיָּא
מִן־דָּקָקָא וְרַמַת יָת־רַבְיָא
תְּחוֹת חַד מִן־אִילָנַיָּא׃ {טז} וַאֲזַל
וְיָתִיבַת לַהּ מְקָבֵל צַרְחִיקַת
(נ״י אַרְחִיק) כְּמֵיגַר קַשְׁתָּא
אֲרֵי אֲמָרַת לָא־אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא
דְּרַבְיָא וְיָתִיבַת מְקָבֵל
וַאֲרִימַת יָת־קָלַהּ וּבְכָת׃
{יז} וּשְׁמַע יְקָדָם־יְיָ יָת־קָלַהּ
דְּרַבְיָא וְקָרָא מַלְאֲכָא דַייָ
לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ
מַה־לָּךְ הָגָר לָא תְדַחֲלִי אֲרֵי
שְׁמִיעַ קֳדָם־יְיָ יָת־קָלַהּ
דְּרַבְיָא בַּאֲתַר דְּהוּא תַמָּן׃
{יח} קוּמִי טוּלִי יָת־רַבְיָא
וְאַתְקְפִי יָת יְדָךְ בֵּהּ אֲרֵי לְעַם

רש״י

(טו) ויכלו המים. לפי שדרך חולים לשתות הרבה: (שו) מנגד. מרחוק (ב״ר): כמטחוי קשת. כמטי מיחות והוא לשון יריית חץ בלשון משנה שהטיח בחמתו ע״ם שהזרע יוהה כחץ ומ״ת היה לו לכתוב כמטחי קשת מספע טוי״ו ליכתם לכאן כמו (שה״ש ג) בחגוי הסלע מגזרת (ישעיה יט) והיתה לחמת יהודה למלריס לחנף ומגזרת (תהלים קז) יחגו ויטעו כשכור וכן (שם סה) קלוי תרן מגזרת קלח: ותשב מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן סיפה תפלת החולה מתפלת לחריש עליו ויש קודמת להתקבל (ב״ר): באשר הוא שם. (ר״ה טז) לפי מעשיו שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבש״ע מי שעתיד זרעו להמית כיוצא בזמת להם מעלה לו בשר והוא משיב עכשיו מה הוא לריך לו רשע אמרו לו לריך אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דן וזה בשר הוא שם והיכן המית את ישמעאל בשמת כשנגלה עובדיהר שנאמר (ישעיה כא) משא בערב וגו׳ לקראת צמא הביו מים וגו׳ כשהיו מוליכין לחם ומים לשל ערבייה היו ישמעאל אומרים לשבאים בשקשה מכם הוליכו לשל בני דודו ישמעאל וירחמו עליו שנאמר (שם כה) לחורחות דודים ח״ת דודים לשון יונאים לקרחתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ועוזות עפושים כשכורים ישמעאל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח

תורה תמימה

את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורתם], משום דביצחק יקרא לך זרע כתיב, א״כ בני עשו לחייבו — ביצחק ולא כל יצחק[יב]) [סנהדרין נ״ט ב׳].

(יז) באשר הוא שם. א״ר יצחק, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם[יג]) [ר״ה ט״ז ב׳].

מין רמי׳ לדעלמא, אחרי שנפיכום הוציא הקב״ה את ישמעאל מכלל יחום משפחתו של אברהם כמ״ש כי ביצחק יקרא לך זרע. יב) וע״ל נפ׳ לך נפ׳ את בריתי לשון חיוב כמו קטורה במילה.

יג) אע״פ שהוא עתיד להרשיע לאחר זמן, וכמו שישמעאל שקטרגו המלאכים שלא ימיתו לו הקב״ה בשר מיס מפני שהוא עתיד להמית את ישרחל בעתו, כמובא ברש״י בגמרא ובפסוק כאן.

חֵילָה וְתָבוּ לְאַרְעָא פְּלִשְׁתָּאֵי׃ צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃
לג וְנָצֵיב נְצָבָא־ (נ׳ אִילָנָא) וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־
בְּבֵאר שָׁבַע וְצַלִּי תַּמָּן בִּשְׁמָא שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃ לד וַיָּגָר
דַּיָּי אֱלָהָא דְעָלְמָא׃ לד וְאִתְּתַב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין

רש״י

ממרו בימיהם כל מי שיהרגה על הבאר ויעלו המים לקרותו שלו הוא ועלו לקרות לאברהם׃ (לג) ויטע. רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בפשוטה. וחד אמר פונדק לאכסניא וכו כל מיני פירות. ומליו לשון נטיעה בהלים שנאמר (דניאל יח) ויטע אהלי אפדנו׃ ויקרא שם וגו׳. על ידי אותו מעל נקרא שמו של הקב״ה אלוה ובל העולם לאחר שהולכים ושותים אמר להם ברכו למי שאכלתם משלו שהרי אכלתם מעל מי שאמר והיה העולם אכלתם (סוטה י): (לד) ימים רבים. מרובים על של חברון באברון עשה כ״ה שנה וכתן כ״ו שהרי בן ע״ה שנה היה בלתתו מתחן אותה שנה ויצא בתלוני ממרא שלש מליו קודם לכן שהייצב שלש שם שבכל מקומותיו היה באורח חוצה וטעט ואולך שאמר ויעבר אברם. ויעתק משם. ויהי רעב וירד אברם מצרימה. ובמלחים לא עשה שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד ולך למקומו עד ויצא ויצב בתלוני ממרא אשר באברון שם יצב עד שהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם משני טעמה על לוט ובא לארץ פלשתים ובן ג״ש שנה היה שהרי בשלישי למילתו בתו שלשו המלחים הרי כ״ה שנה וכתן כתיב ימים רבים מרובים על הרחשומים ולא בת הכתוב לפחות שלש לפרש ושם היו מרובים עליהם שתי שנים לו יותר היה מפרשם ועל כרחך לומס יהרים יותר משנה הרי כ״ו שנה מיד ילמ משם ואחר לאברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י״ב

תורה תמימה

(לג) ויטע אשל. רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר אשל זה פרדס וחד אמר אשל זה פונדק, בשלמא למ״ד פרדס היינו דכתיב ויטע, אלא למ״ד פונדק מאי ויטע, כדכתיב (דניאל י״א) ויטע אהלי אפדנו[ב] [סוטה י׳, א׳].

ויטע אשל. אמר ריש לקיש, מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים[ג] [שם שם].

ויקרא וגו׳. אמר ריש לקיש, אל תקרא ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב״ה בפי כל עובר ושב, ביצר, לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם, וכי משלי אכלתם, והלא משל אלהי עולם אכלתם, התחו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם[ד] [שם שם ב׳].

הרבה פעמים נקה מקינח על ידי שהייתי קובל עליו וכו׳, וכ״ל שהוספתי בו מהכה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך, ונפעל שלא הניח מדרשה זו שנפעיט בתורה כתינה, ושד כי כפולה היא נקמן בפ׳ תולדות נבי יצחק ועבדי לעיניך לכתיב שם ויולו מאתו בשלוש ודרשינן שם ג״כ בהאי גוונא שהשוכחה מביאה לידי שלוש, ואולי מפני שרוצה להניח הוכחה למדה מהכה דזה מפורש רק באותו הפסוק דמשלי. ועי׳ בספרי רים לעריס, ובבהמות הגר״ח שם. מז) פונדק היא לאכסניא לאורחים, להכלית הכתוב לפרשם שם ר׳ בפי שיתבאר בשמוע. ורחה לכלל דרשה זו בשמעת על מ״ש בא״ר מאי אשל -- שלא [בהיסך אותיות, כמו ככם כשב, שמלה שלמה], כל מה שהי׳ אדם שולל בו הי׳ מספיק, תאניס ענבים ורמונים, ר״ל אמר פונדקי, שלא מה מרגה, בשר שופות דגים יין, ולפי״ז מבואר הדרשה שלפניכם.

וע׳ בכתובות ח׳ ב׳ למד שאברהם אביכם הי׳ בעל נמלות חסד, ופירש״י לכתיב ויטע אשל ע״ש, טופריקון אכילה שתים עשרה, אבל לפניכם הוסף בגמרת פסוק אחר בענין זה, והוא הפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט (י״ח י״ם) ולדקה היינו גמ״ח כמש״כ שם במקומו, ישע״ם. יח) עיין בדרשה הבאה ומש״כ שם. יט) נראה לדרים קו משום דקשה לי׳ מה שייכות קריאת ה׳ לנטיעת אשל, אבל לפי הדרשה ויקריא שייך שפיר, דרים לקים לשיטתי׳ בדרשה הקודמת שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים כדי שיתאספו אליו הטון רב, ויהי׳ זו מקום ומכה לקרוא בשם ה׳ ולהודיע תלהותו בעולם,

תאנר

כה וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ
עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ
עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְגַם־אַתָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִי וְגַם אָנֹכִי לֹא
שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם
צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ
שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם
אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדֵּהֶן:
כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה
הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־
שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר
תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־
הַבְּאֵר הַזֹּאת: לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם
הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ
שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר
שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־

כה וְאוֹבַח אַבְרָהָם יָתֵ־
אֲבִימֶלֶךְ עַל־עִיסַק בֵּירָא
דְמַיָּא דִּי אַגְּיסוּ עַבְדֵי
אֲבִימֶלֶךְ: כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ
לָא יְדָעִית מָאן עֲבַד יָתֵ־
פִּתְגָמָא הָדֵין וְאַף־אַתְּ
לָא חַוֵיתָ לִי וְאַף אֲנָא
לָא־שְׁמָעִית אֶלָּהֵין יוֹמָא
דֵין: כז וְדָבַר אַבְרָהָם
עָאן וְתוֹרִין וְהַב לַאֲבִימֶלֶךְ
וּגְזָרוּ תַּרְוֵיהוֹן קְיָם: כח וַאֲקִים
אַבְרָהָם יָתֵ־שְׁבַע חוּרְפַּן
דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן: כט וַאֲמַר
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה
אִנּוּן שְׁבַע חוּרְפַּן אִלֵּין
דַּאֲקֵמְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן: ל וַאֲמַר
אֲרֵי יָתֵ־שְׁבַע חוּרְפַּן תְּקַבֵּל
מִן־יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי לִי לְסָהֲדוּ
אֲרֵי חַפָּרִית יָתֵ־בֵּירָא הָדֵין
(נ״א הָדָא): לא עַל בֵּן קְרָא
לַאֲתָרָא הַהוּא בְּאֵר־שָׁבַע
אֲרֵי תַמָּן קַיָּמוּ תַּרְוֵיהוֹן:
לב וּגְזָרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע
וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב

רש״י

(כה) והוכח. נתוכח עמו על כך: (ל) בעבור תהיה לי. זכות: לעדה. לטון עדות על מקנה כמו ועדה המלכה: כי חפרתי את הבאר. מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים מלחט חפרטה

תורה תמימה

(כה) והוכח אברהם. וכתיב בהרי׳ (פ׳ כ״ו) ויכרתו שניהם ברית, מלמד שהתוכחה מביאה לידי שלום[35] [ספרי ר״פ דברים].

והתגרו ביניהם. ומכאן מוכח דבעינן שמשכנו ג״ז ואחר עבר על המצוה פעור נס הפני מצוותו, ובפוסקים מקרו בדין זה ולא הזיכרו מכאן. — והנה במ״ל כאן אמרו על הפסוק אם תשקור לי ולניני ולנכדי, ג׳ דורות, עד כאן רחמי הלוה על הבן, כמו על הבן ובן בנו, וכ״מ בגמרא חולין פ׳ כ׳, ולפי דרשה זו בהכרח ג״כ דבימי שמשון היו שלש נכדו של מנוחה, דמל״ה לא מי׳ ללמוד מזה על הדורות, ומ׳ בחמ״ב ובמ״א מוכח שם, ופ״ע מש״כ בפסוק כ׳ זה בפ׳ דברים ב׳ כ״ג. — ודע דעל ידי הדרשה המוכרת שמש״ל י״ל מה שאמרו בירושלמי ב״ב פ׳ מי שמת דמתם לחיים שומעים לו עד ג׳ דורות לענין ירושה וכדומה, ור״ל דדמי כאלו מניחם קיום, ומ׳ נם׳ רש״י.

35) ועיין בערכין פ״ו ב׳, פ״ב ע״ב יומא בן סורר

יָת־בַּרְךְ יָת־יְחִידָךְ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ אֲשֶׁר־
דִּי רַחֲמְתָּ יָת־יִצְחָק וְאֵיזֵל אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֵךְ־לְךָ אֶל־
לָךְ לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ עוֹלָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה
קֳדָמַי תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל־ הָאָרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה
חַד מִן טוּרַיָּא דִּי אֵימַר עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר

רש"י

(סנהדרין פט): את בנך. אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניכם אני אוהב אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחלה אלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו והטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המוריה. ירושלים וכן בדברי הימים (ב ג) לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה. ורבותינו פירשו על שם שמשם הורתה יוצאה ליתרגל. ומונקלוס תרגמו על שם עבודת הקטורת שהיו מור נרד וקטר בשמים: והעלהו. לא אמר לו שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלותו להר לעשותו שולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחד ההרים. הקב"ה מתהה הגדיקים (ס"ח מתהה לגדיקים) ואח"כ מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן (לעיל יב)

תורה תמימה

בכמה נסיונות ועמדת בהן, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו אין מטש בראשונים[1] [סנהדרין פ"ט ב'].

את בנך וגו'. אמר לי', שני בנים יש לי, אמר לי' את יחידך, אמר לי', זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לי' אשר אהבת, אמר לי', תרוייהו רחימי לי, אמר לי' את יצחק, וכל כך למה — כדי שלא תטרוף דעתו עליו[2] [שם שם].

אל ארץ המוריה. מאי הר המוריה, פליגי בה רבי לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל, וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לאומות העולם[3] [תענית פ"ו א'].

והעלהו. תניא, אמר אברהם לפני הקב"ה, רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי והעלהו שם לעולה היה לי מה להשיב, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא

שנים, וא"כ היך יתכן שמעתה הנאה בשניהן הפשוטה תתעורר נאחר ל"ה שנה, ונכן דרש ר' לוי אחר פעמים ימעתה ליצחק, שנה הי' יצחק כשהוא נאחרבעים שנה, ושייך וכוח ותקילה בפעמה נכנדה כזו.

ב) נראה ענין הבקשה שביקש לומר שלא יבהל ולא יתפעל לשבל טוב זה, אבל ס"ח לפרש כפשוטו שבקשהו שלא יסרב עשמו בזה, משום דלא שייך בקשה בשמוע מצות ה'.

אבל בכתבי מהר"ר מיסרלין סי' ל"ח מיתא לשין לומת שכיב מרע לבו בזה"ל, לבקשך שלא יזמין ה' זיו שלא ניהומה פלונית שתתחתן לה מה שהיא חייבת לך, ולמד מהרר"ת מכאן חיה לשון לומה, ותע"ם שאמר בלשון בקשה, אחר כן כדי לשון בקשה הר יראה, וכאן כתיב לתר המוריה, והיינו גם הר המוריה, וע' במהרש"א. ופירש חד מ"ל הר שיצא ממנו תורה ליסרגל וכדכתיב כי מציון תצא תורה, יורו מפפיך ליעקב, ונשכח סגיות שבח שמעו הנביאים המוכיחים ליסרגל, כך לשון רש"י, וחדוש בפיני הדבר בכלל מש"כ שהנביאים שמעו בשבח הגדיה, וכמדומה לי שלא נמצא דבר זה בתלמודים ומדרשים, ורק בתנדא נרחשית פ' י"ד נמצא

ע"ש שם בסוף התשובה שמביל הפשוטה דבר זה. [2] ותע"ם לשיקר הדבר והעלהו לשונה אחר ל אחר כל הפרטים האלה ומקודם לא ידע עוד את כל תוכן הענין, ולא הי' לו מה להתרגש עוד, ג"ל ע"ם הדרשה הקודמת הקו לא מין בא שלון בקשה שאמר ל הקב"ה עמוד לי בנסיון זה, וא"כ בבר ידע שעל דבר נסיון הוא נדרש, תע"ם שלא ידע עוד שעל בפרטיות. [3] לפניו בגמרא מצינו דרשה זו על הפסוק דד"ה ב' ג' לבתיב שם הר המוריה, אבל כמבואר מרש"י משבת דרשה זו לפסוק שלפניו דאברהם קרא למקום שהקדים הר יראה, וכאן כתיב לרץ המוריה, והיינו גם הר המוריה, וע' במהרש"א. ופירש חד מ"ל הר שיצא ממנו תורה ליסרגל וכדכתיב כי מציון תצא תורה, יורו מפפיך ליעקב, ונשכח סגיות שבח שמעו הנביאים המוכיחים ליסרגל, כך לשון רש"י, וחדוש בפיני הדבר בכלל מש"כ שהנביאים שמעו בשבח הגדיה, וכמדומה לי שלא נמצא דבר זה בתלמודים ומדרשים, ורק בתנדא נרחשית פ' י"ד נמצא

רַבִּים׃ פ שביעי כב א וַיְהִי אַחַר סַגִּיאִין׃ א וַהֲוָה בָּתַר
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה פֻּרְקָנַיָּא הָאִלֵּין וַיְיָ נַסֵּי
אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וְאָמַר לֵהּ
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֲנָא׃ ב וַאֲמַר דְּבַר־כְּעַן

רש״י

שנים כך שניה בסדר עולם (ב״ר)׃ (א) אחר הדברים האלה. יש מרבותינו אומרים (סנהדרין פט) אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כולם עשה אלא בשביל בנו אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מיחה בידי ומיד עכשיו הייתי אומר לך זבח את בנך ואתה מיד היית מתחיל לבנות מזבח ולשחוט ולא היית מעכב׃ ואין אחר אלא שטן שהיה מקטרג על ישמעאל שיצא מהפלגה ואומר לו הקב״ה זבח את בנך לפני ואתה מיד היית מתחיל לבנות מזבח ולשחוט ולא היית מעכב׃ הנני. כך היא עניותה של הסיפור לשון עונה הוא ולשון זימון׃ (ב) קח נא. לשון בקשה אומר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו האומות לא היה בהן ממש

תורה תמימה

כב (א) **אחר** הדברים. מאי אחר, א״ר יוחנן משום ר׳ יוסי בן זמרא, אחר דבריו של שטן, דכתיב (כ״א ח׳) וינדל הילד ויגמל ויעש משתה, אמר שטן לפני הקב״ה, זקן זה חוננתו למאה שנה בפרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור או גוזל אחד להקריב לפניך, אמר לי׳ הקב״ה, כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו, מיד — והאלהים נסה את אברהם״) [סנהדרין פ״ט ב׳].

אחר הדברים. רבי לוי אמר, אחר הדברים — אחר דבריו של ישמעאל ליצחק, שאמר לו אני גדול ממך, שאתה מלתה בן שמונה ימים ואני בן י״ג שנה, אמר לו, ובאבר אחד אתה מתגרה בי, אם יאמר לי הקב״ה זבח עצמך לפני אני זובח עצמי, מיד — והאלהים נסה את אברהם[ב]) [שם שם].

(ב) **קח** נא. א״ר שמעון ב״ר אבא, אין נא אלא לשון בקשה, אמר לי׳ הקב״ה, נפיתיך

אמר לה, למוד הוא הקב״ה לניות בוחר מלטובי בית אבא שעונה, ושמע אומר אני ואם אשמע לך אפסול מן הקרבן, ע״כ, מבואר שזה הנשמע עם השובר כוכבים פסול לקרבן, והסברא מחייבת, דכ״ש זה הטוען מביאת עובד כוכבים טובי׳ פסול לקרבן. שהרי הוא שמע פרי הטומאה, ולפי״ז מבואר, שמזה גופא שבחר הקב״ה את יצחק להעלותו לעולה מוכח מפורש שהוא יצחק בשהרה מאברהם וגם מאבימלך, לולוא כן הי׳ פסול לקרבן. ובוודאי לרמצי רחמי אברהם בהברח ג״ל שבחם רחמיו וכמ״ש ידי נשים רחמניות בנולו ילדיהן. ב) גם הדומם הזה מדייק הלשון אחר כמ״ש ברים לות הקודש. ומה דלא ניחא לי׳ בדרשת הקודמת לאחר דבריו של שטן, ר״ל דקשה לי׳ דאם אחר מעשת השטן על מעשה המעשה ביום הגמל את יצחק וכו׳, ולפי הפשט צריך לומר דשטן זה מיד אחר המעשה, וזה קשה מאוד, שהרי כבודע החשבון הי׳ יצחק בשעת העקדה בן ל״ז שנה, כפירש״י בר״פ תולדות, ובשעת הגמלו להיותו בשעת המעשה, הי׳ בן שתי שנים

אמר כבודע לך זה היתה מערתו וחפלו על אברהם אבינו כל ימיו, וכמבואר בר״פ לך בפ׳ ואת הנפש אשר עשו יש״ם.

א) מעם הדרשה בכלל, משום דקיי״ל כל מקום שנאמר אחר — סמוך [ע׳ מ״ר פ׳ לך פ׳ מ״ל], ובאמת הי׳ דבר העקדה לאחר י״ג שנה מיניקת אברהם בארץ פלשתים וכפירש״י בפרשה הקודמת, לכן דרים ומסיב הלשון אחר לומר אחרת כלמפרש, וע״ע בדרשה הבאה. —

ויש מן המפרשים שהעידו בעניין נסיון העקדה בכלל, לפי זה שם הקב״ה בביכול שלא יוסיפו המרגנים לומר מאבימלך נתעברה רבי׳ ממעשה העקדה שאמנם כן הוא, כי לו הי׳ אברהם מניו שה הי׳ שניים ברוחו לעשות את ע״פ רגשי רחמי אב על הבן, ואם לשם הקב״ה נעשות את אברהם הי׳ לאפשר לו נסיון לאחר בנוף שלו לו בעניין לאחר ושלא בדבר כזה שאפשר לגרום נעז על תולדות יצחק. ואשר ניישב העניין ע״ל דרש תגדי במ״ר פ׳ וישב פרשה פ״ו שבאמת אמת פוטיפר ליוסף

עוֹלֵימוֹהִי עִמֵּה וְיָת־יִצְחָק
בְּרֵהּ וְצַלַּח אָעֵי לַעֲלָתָא וְקָם
וְאָזַל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ׃
ט בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּזְקַף
אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־
אַתְרָא מֵרָחִיק׃ י וַאֲמַר
אַבְרָהָם לְעוֹלֵימוֹהִי אוֹרִיכוּ
לְכוֹן הָכָא עִם־חֲמָרָא
וַאֲנָא וְעוֹלֵימָא נְתְמֵטֵי עַד־

נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע
עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים׃ ט בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו
וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק׃ י וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה
עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־

רשי

נעריו. (ב"ר) ישמעאל ואליעזר שאין מדת חסוד נשמי לילך בלוי ב' מקומות שמא ינמרך האחד לנקביו ויתרחק ויהיה הבני עמו: ויבקע. הבנעומו ולמה כתו (ב"ב יח) ולמה הירבן לשון ביקוע סימדי"ן בלע"ז. (שפתמטן): (ד) ביום השלישי. למה ליחר מלהרחותו מיד כדי שלא יאמר הממו ונרבבו פהחום ונרפו דעתו ולא היה לו שהות להמלך מל לבו לא היה שמה: וירא את המקום. רמה ענן קשור על ההר: (ה) עד

תורה תמימה

(ה) עם החמור. אמר רב, הבל מודים בעבד שאין לו חיים), דכתיב שבו לכם פה עם החמור — עם הדומה לחמור[א]) [יבמות ס"ב א'].

עם החמור. א"ר אבהו, אפילו שפחה כנענית שבארץ ישראל מובטח לה שהיא בת עולם הבא, כתיב הכא (ישעי' מ"ב) נותן נשמה לעם עליה, וכתיב התם שבו לכם פה עם החמור — עם הדומה לחמור[ב]) [כתובות קי"א א'].

בעצמו את כבודו וגדולתו שחבש בעצמו את החמור, וכן קי"ל שהמבטל שורה של גדולה, ויתבאר זה לפיטו פ' נלך בענין דכתיב בנלעם ויחבש את חתוו. [א]) כלומר מין לו יחוס חטות. וכ"מ לענין עבד שנשתחרר וסיו לו בניס בהיותו עבד מיט יולת מצות פו"ר בניס שהיו לו בעבדותו. [ב]) לפ שאין נתבאר שום ומקור לדבר זו. ונלמה ע"פ המבואר בכ"מ בתמוד ומדרשים בחילוק מצות הקשור "עם" "ואת", דשם מורה על הדבק והשתוות שי הלדיס, משמ"כ שלשון את מורה גם על הפעל לד אחד להשני, כמו בקדושין כ"ב ע' דדשו כי סוב לו שמך (פ' ויחי) שמך במשלכ שמך במשתה וכו', וסייעו שיטי' שזה לך בכל תנאי החייס, ובמ"ב ר"פ ויעלה ותרבע מלות חיס עמו דדשו — כעמו מה שוא נטור וכו', ובמ"ב פ' נלך ויל בנעשה עם שרי בנלך, שמה כמוהם, ומזה הפעם דדשו בגיזי מ"ב ע' ויקח משה את עלמות יוסף עמו — עמו במתיתתו, וסייס שהיו שוים לו לחפיץ שמעו, ושוד כהנה, ולפ הכלל דריש מדלת כתיב את החמור מורה על השתותם זה לזה. גם י"ל פעם הדרשה ע"פ מ"ם בשבועות זה לזה.

אבדרהם את המקום מרחוק ועכן קשור עליו, תמר ניעתק מה אתה רואה, תמר לי' הר כלה ועכן קשור עליו אני רואה, שחל נעוריו מה אתה רואה, תמרו לי' אין אתו רואים מאומה, תמר נסם הרי אתם והחמור שיש שתיכם רואים כמוהו, ע"כ שבו נכם פה עם החמור, ע"כ, ויתכן שעל יסוד הנדה זו פעמו חז"ל לדרוש עם הדומה לחמור. —

ובמ"ר כאן (פ' כ"ו) איתה בעיון זה, דבנן מייתי לה [את דעם הדומה לחמור] מכתי, שעת ימים תעבוד וגו' אתה ובך ובתך ובנדך ופמתך וכהמתך (פ' יתרו) ופירשו המפרשים דמדלת שמך נר לאדם כדי לשמוך אדם לאדם, אלא שהקים אדם לבהמה, וזה לוחק גדול, שהרי טעיון הוא שמקודם חשב את אדם וכל קיניו, הגופים והכספים, ואח"כ חשב את הנר כמו בכ"מ, ותו לפ"ז קשה שלא סייס המדרש סוף הפסוק ונדך, חזס דוי מעיקר הרעי', כמבואר.

אבל כאמת הוא לפך ע"ם קל במדרש, וע"ע בעבד בלע ו' החמור, וכמו שכתוב בפסוק, והכוכב שכייל בכתוב בני הבית נאוד ובכל ואמה ובכמה לאוד, מדלת כתב ובעבך, ע' בזה, ודו"ק.

ב) מייתי בשפחה כשמבלה לשם שבדות, וכתב מהרש"ל דנקט שפחה לרבותא, דאלו עבד שמתניר יש לו זכות המילה, משמ"כ שפחה, ע"כ, ולדרש עם כמו עם בפת"ח הני"ן. ובעיקר טעם הדרשה עם הדומה לחמור עיין מש"כ בחות הקודש.

אֵלֶיךָ׃ ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי

לָהּ׃ ג וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְאֶסַר יָת־חֲמָרֵהּ וּדְבַר יָת־תְּרֵין

רש"י

הארץ אשר אמר אליך וכן ביונה (יונה ג) וקרא עליה את הקריאה׃ (ג) וישכם. מזרז למצוה (פסחים ד)׃ ויחבש. הוא בעצמו ולא טה לאחד מעבדיו שהחבה מקלקלת הסורה׃ את שני

תורה תמימה

לך זרע ועבשיו אתה אומר לי להעלהו לעולה, אלא שכבשתי את יצרי לעשות רצונך, כך יהי רצון שבשעה שיהיו בניו של יצחק נכנסין בצרה ואין להם מי שילמד עליהם סניגוריא, תהא אתה מלמד עליהם סניגוריא[א] (ירושלמי תענית פ"ב ה"ד).

(ג) וישכם אברהם. תניא, כל היום כשר למילה אלא שזריזים מקדימים למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר[ב] (פסחים ד' א').

בבקר. אמר רבי אבהו, מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה[ג] (חולין צ"א ב').

ויחבש את חמורו. תני משום רבי שמעון בן אלעזר, אהבה מבטלת שורה של גדולה, מנלן, מאברהם דכתיב ויחבש את חמורו[ד] (סנהדרין ק"ה ב').

נמצא זה"ג, שבזה"ל נתכוונו לומר כפי זקנים גדולים וכו', ולפי שעיה מתכוונת מפי סנהדרין שנאמר (ישעי' ו') ונשמע את קול ה' לומר את מי נשלח — מפי סנהדרין, ומי יך נמי — מפי סנהדרין, שנא"פ שהיו מתנבאין מן הקב"ה, אלו היתה סנהדרין זאת היתה לו לי' לו רשות להתנבאות וכו', פ"ל, ונפי"ז יתבארו דברי רש"י כאן שהיו דורשים הנביאים לעמוד במקום סנהדרין שהוא נשבת הגזית. אמנם עם כ"ז נ"ל מדע מה לחקו לרש"י לפרש דקאי על נביאים ולא על סנהדרין שהם לנים ומורים, משא"כ נביאים הם רק מוכיחים, ואין זה בכלל ענין הורמה. ובזה יתוש שפשי' לתעמית חיטו לרש"י רק מיותם לו. —

ודע דמה שפירש"י הר סיני ממנו הורמה כדכתיב כי מציון תצא תורה, כך הוא במ"ר, ונפי"ז צ"ע דלקרא המורים על שם העתיד, וצ"ע בכתובות י' ב' שרשו למילף מה כתב קרא על שם העתיד ולא הביאו מכאן.

ומ"ש הר סיני ממנו מורא לעובדי כוכבים י"ל דרומז להמורא שהיתה לעובדי כוכבים בשעת מתן תורה כדכתיב (תהלים נ') אלהי יראה ויקשה, שדרשו על זמן מתן תורה. [ה] ולכאורה אין מן הגשום שיתפאר אברהם במה שעשוע למצות ה', ומה תפיסה שייך בהקב"ה שאמר לו כך וכך, כי נודעי דרכי ה' יסריס ולא שולטה בו. ולפשר נוסר הכתוב בכלל ע"פ מ"ש חז"ל בשבת נ"ה ב' משלום לא יראה מלה סובה מפי הקב"ה ונשתנה לרעה, וכתב הרמב"ם בהקדמת פי' המשנה שהם לא לנביא רוח נבואה בשעה מסובה לרעה אין הנביא מסיר להדקק לה, וכן אמר בשעה להנביא המכנא שעה מסובה לרעה, אחרי כי אין זה ממדות הקב"ה, כמבואר.

ולפי"ז י"ל שזו היא כוונת אברהם שאמר יש לי להשיב, ר"ל שמדיעה לא היו לי בשעה כלל

נרות הגבורה והשלהו לשולה לו יצחק לא היו מסיב בשעה לי, כיון להחמות אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ועי"כ זה הענין דעקדה הוי שהי מסובה לרעה, ואין מסיבים כלל בשעה זה, לא אני נרות הגבורה ולא יצחק אני, אלא שכבשתי רצוני וכו', ר"ל שכל כך גדלה אהבתי והשקי לקיום מצותיך עד שזה הענין דעקדת יצחק לא נחשב לי כלל שהי מסובה לרעה אלא שהי מסובה לשובה, והיות כן הרי אני מחויב לשמוע נרות הגבורה הזאת [וגם יצחק אני]. ולפי"ז נחמת גדול זכותו מאד, כיון שכל עיקר קיום הדבר היו תלוי ברגשי לב של אברהם, כי אם היו מחשב זה לשהי מסובה לרעה לא היו מחויב לשמוע, משא"כ שמאהבתו לה' חשב זה שהי מסובה לשובה כדי לקיים מצותו, ממילא נחחייב בה, ודו"ק. [ו] עיין מש"כ לעיל בפסוק וימל אברהם את יצחק בנו בהיות לו שמונת ימים, ולפי שהמצוה את יצחק בנו בהיות לו ח' היום, מנלים זכות זה לשהי מסובה לרעה, ומ"ש בשמות ד' כ"ד מלון בדרך בית מלון, וכל ישראל בכלל, הזירו במילה מצוה ממש מדאורייתא ולכל ישראל, ונ"ע קלת הנשון שזריזים מקדימים. וכמ"ש רש"י שיער למה לא הניחו בגמרא לעניין זירוז במצות מפסוק דס' בא ושמרתם את המצות ודרשינן בגמרא ומכילתא מצוה הבאה ליידך אל תחמיצנה, יש"ם, ולי נראה דהתם הוא בחורת כוי והגמרא רוצה להביא רמזי שזריזים מחבתם את המצות מקדימים מעשמם אף שלא נצטוו, ועל זה תכון הרמזי מאברהם. ומה שנוצע לפרשי דין זירוז במצות נבאר לי"ה בפ' בא בפסוק ומגרתם את המצות (י"ב י"ז). [ח] פירש"י שיצא בבוקר ולא קודם לור היום, ואע"פ שלא היו יחידי וכמ"ש בשהות יחידי, ושהות' כפי הנראה לא נראה להם כי זה, ולכן פירשו שלין כוונת הגמרא בפסוק זה שלא יפסוק וישכם אברהם אל המקום אשר אמר לו שם (לעיל י"ם כ"ו), דשם היו יחידי, יעו"ש. [ט] ר"ל שמהבת אברהם להקב"ה בשלו

נעתק

תַּרְיֵיהוֹן כַּחֲדָא : פ וְאָתוּ
לְאַתְרָא דִּי אֲמַר־לֵהּ יְיָ וּבְנָא
תַמָּן אַבְרָהָם יָת־מַדְבְּחָא
וְסַדַּר יָת־אָעַיָּא וַעֲקַד יָת־
יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל־
מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעַיָּא :
י וְאוֹשֵׁיט אַבְרָהָם יָת־יְדֵהּ
וּנְסִיב יָת־סַכִּינָא לְמִכַּס יָת־
בְּרֵהּ : יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא
דַּייָ מִן־שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם
אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אֲנָא :
יב וַאֲמַר לָא־תוֹשֵׁיט יָדָךְ
לְעוּלֵימָא וְלָא־תַעְבֵּד לֵהּ
מִדְּעָם אֲרֵי כְעַן יְדַעְנָא (ג״י

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : ט וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם
אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־
הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם
אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים :
י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ : יא וַיִּקְרָא
אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם ו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי :
יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי־עַתָּה יָדַעְתִּי

רש״י

(ט) ויעקד. (בבא נד) ידיו ורגליו מאחוריו כידים והרגלים בימד היו עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבניס מקוס שעוקדין אותן בו היה ניכר: (יא) מן השמים. לשון חבה הוא שכופל את שמו: (יב) אל תעש לו מאומה. לשחוט אמר לו אם כן לחנם בחתי לכאן תעשה בו חבלה ומיום ממט מעט דס מ״ל אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי. מ״ר חבא מ״ל אברהם אחרים לפניך את

תורה תמימה

דבר ינוגב, כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה, אמר לי, כך עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת אין שומעין לו[א] [סנהדרין פ״ט ב׳];

(י) ויקח את המאכלת. מבאן לעולה שטעונה סכין לשחיטה, דהבא עולה הואי כדכתיב ויעלהו לעולה[ב] [זבחים צ״ז ב׳].

ויקח את המאכלת. יתיב רבי ואקאבר, סניין לשחיטה שהיא בתלוש, שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט[ג] [חולין פ״ו א׳].

(יא) אברהם אברהם. לשון חיבה לשון זירוז[ד] [תו״כ ר״פ ויקרא].

כמה כח להמותך ולהנהנך. יח) בענין חיט מבואר, כי חיכון שידע אברהם שמאמר זה ואין יחק לשלה טוב אמת, דע״כ חזו לי׳ כל ענין הקסיון, ועיין בחא״ע. וקשה י״ל דלא רצה אברהם סיוסף השמן להמריך עמו בדברים ורצה לפטרו מלפניו, אמר לו כאלה המומר לחבילו לעבוד בדברין, כי לו יהא לפיכו שאמת תלבר נ״כ לא לאמע לך ולכדך בכלאים, ובכן אין לך מה לבא עמי בדברים. יט) לדעת התום׳ בזבחים מ״ח ע׳, ובחולין נ׳ ע׳ הוי הכוונה לבניון סכין מכלי ארת, וכנראה ס״ל לדייקין מדכתיב המאכלת בה״ל כידיעה משמע המאכלת המיוחדת ומוקבעת לזה, ולדעת רביט אפרים שם הוי הכוונה דרק סכין בניון, כלומר כלי אחס, לאפוקי קרומית של קנה, אבל כלי ארת בולאי לא בניון, ומביא רמי׳ ממשנה זבחים שם קדמי קדשים שחיטתן בצפון, ולא קאמי שחיטתן בכלי ארת כמו לענין קבלה וזקוק למן בכלי ארת, ס״מ דבשחיטה לא בעינן כלי ארת. ולי נראה דגם ע״פ הסברא לא בעי שחיטה כלי ארת כיון דקיי״ל שחיטה כשרה בזר ואלו עבודה היא ס״ל מהיכי תיתא שחיטה צריכה כלי ארת. וע״ע בחמ״ס פ״ל ה״ו מקרבנות. כ) דרים ויקח דבר המנקח מיד ליד כמו מאכלת, ולאפוקי דבר המחובר כמו לאחרן אלו לא המוחז ליד לדם ומעביר על הצואר בלאחרן אותו לאחים, ועיין בחזוקי רע״ת ויו״ד סי׳ ו׳ ס״ב. כא) לפי פשטות הענין הוי הכוונה כרמי׳

כָּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃
ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם
עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ
וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃
ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר
הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה
לְעֹלָה׃ ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים
יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ

כָּא וְנִסְגּוֹד וּנְתוּב לְוָתְכוֹן׃
ו וּנְסֵיב אַבְרָהָם יָת־אָעֵי
דְּעָלָתָא וְשַׁוִּי עַל־יִצְחָק בְּרֵיהּ
וּנְסֵיב בִּידֵיהּ יָת־אֶשָׁתָא וְיָת־
סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא
(נ״ י כַּחֲדָא)׃ ז וַאֲמַר יִצְחָק
לְאַבְרָהָם אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא
וַאֲמַר הָא־אָנָא בְּרִי וַאֲמַר
הָא אֶשָׁתָא וְאָעֵיָא וְאָן
אִמְּרָא לַעֲלָתָא׃ ח וַאֲמַר
אַבְרָהָם יָקָדָם יְיָ גְּלֵי־לֵהּ
אִמְּרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזָלוּ

תנ״ך הב׳ דנושה רש״י

כה. כלומר דרך מועט למקום אחר נפניט. ומדרש אגדה תרגמה היכן הוא מה שאמר לו במקום כה יהיה זרעך: ונשובה. נתנבא שיחזרו שניהם: (ו) המאכלת. כבין על שם שהוכלת את הבשר כמה דתימא (דברים לב) ומרבי התכל בשר ומכשרת בשר לאכילה. ד״ח זאת נקראת מאכלת על שם שמרעלת אוכלים מקן שכרה: וילכו שניהם יחדו. אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך בדעתן ומחמה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר: (ח) יראה לו השה. כלומר יראה ויבחר לו השה אם אין שה לעולה בני. ומע״פ שהבין יצחק שהוא הולך ליזבח וילכו שניהם יחדו כלב אחד:

תורה תמימה

עם החמור. עם הדומה לחמור, מכאן לשפחה כנענית דלא תפסי בה קדושין[ג] [קדושין ס״ח א׳].

עם החמור. אמר רב פפא, שור שנגח את השפחה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות[ד], מאי טעמא, חמרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק, דאמר קרא שבו לכם פה עם החמור — עם הדומה לחמור[ה] [ב״ק מ״ט א׳].

ונשובה אליכם. א״ר יוחנן, מניין שברית כרותה לשפתים, דכתיב ונשובה אליכם ואסתייע מילתא והדור תרוייהו[ו] [סו״ק י״ח א׳].

(ח) השה לעולה. קדמו שטן לאברהם בדרך, אמר לו (איוב ד׳) הנסה דבר אליך תלאה וגו׳ הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך וגו׳ כי עתה הבא אליך ותלא[ז], אמר לו, אני בתובי אלך, כיון דהזא דלא שמיע לי׳, אמר לי׳, ואלי

יג) ר״מ נזה, שאם ילדה ולד ניסרגל הוי הולד כמותה ומתייחס אחריה, ולכן מי שים ט בן מפחה חיט פוטר את אחתו מלחקק ליבום, מפני שאינו נחשב בנו, וכן מי שים ט אח הטולד לאביו מן השפחה אינו נחשב נאחיו ליזקק את אחתו ליבום ואינו נחשב באחיו ליורשו והטעמא לו וכדומה, ויתבאר מזה מי״ה בס׳ משפטים בפסוק האשה וילדיה תהיה לאדוניה, וכס׳ ואתחנן בפסוק כי יסיר את בנך (ז׳ ד׳), ואחיי כאן בשפחה שפבלה בשם עבדות. ועיקר טעם הדרשה עם הדומה לחמור עיין מס״כ לעיל אות י״ח. יד) ר״ע נח כמו בגנח ״סרגלית לפסור

אַבְרָהָם וְנָסִיב יָת־דִּכְרָא אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ
וְאַסְקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ׃ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם
יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה ו יִרְאֶה
בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם־יְיָ הָכָא יְהוָן פַּלְחַן אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃
דָּרַיָּא בְּבֶן יְתָאֲמַר בְּיוֹמָא טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם
הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ פָּלַח׃ טו וְקָרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְאַבְרָהָם
תִּנְיָנוּת מִן שְׁמַיָּא׃ טז וַאֲמַר מִן־הַשָּׁמָיִם׃ טז וַיֹּאמֶר בִּי
בְּמֵימְרִי קַיֶּמְתִּי אֲמַר יְיָ נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר
אֲרֵי חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת־ עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ
אֶת־־בְּנָךְ אֶת־יְחִידָךְ׃ יז כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ
פְּתַגְמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת־־בְּרָךְ יָת־־יְחִידָךְ׃ יז אֲרֵי־־בָרָכָא

רש"י

רץ מגל אברהם והצמן סובבו ומערבבו בחילוטו: תחת בנו. מחחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מהפלל ואומר יה"ר שהבחה זו כאלו היה עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זורק כאלו בני מופשט כאלו הוא נקטר ועשה דשן: (יד) ה' ירלה. פשוטו כתרגומו ה' יבחר וירלה לו לח המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: חסר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה ירלה הקב"ה לעמו: היום. הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקורלים לח המקרא הזה חומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומ"ח ה' ירלה עקידה זו לבלוח ליעקב שכל שנה ושנה ולהנילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' ירלה לחפרו של יצחק לבור ושמר לכפרה: (יז) ברך

תורה תמימה

הדורות עתידין בניך להאחז בעונות ולהסתבך בצרות וסופם להגאל בקרניו של איל הזה, שנאמר (זכריה ט') וה' אלהים בשופר יתקע וגו'[כ] [ירושלמי תענית פ"ב ה"ד].

(יד) ויקרא אברהם וגו'. מלמד שראה אברהם אבינו את ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי, ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה — הרי בנוי, אשר יאמר היום בהר ה' — הרי חרב, ה' יראה — הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא[כ] [ספרי דברים סי' שנ"ב]. בהר ה' יראה. כתיב [ד"ה א' כ"א] ובהשחית ראה ה' וינחם[כ], מה ראה, א"ר

סי' שייך לומר על זה על אחר, אבל מכיון שמקודם סי' יצחק נקרבן, הו"ל לומר כאן והנה איל, ומהו אחר. כ) ושוב מסיים בירושלמי, כל אותו היום סי' אברהם רואה את איל נאחז בסיבך זה וניחר ויוצא ונאחז בחורש וניחר ויוצא, נאחז בסנה וניחר ויוצא, אמר לי' הקב"ה לאברהם, כך עתידים בניך, נאחזים בעונות ומסתבכים במלכיות, מבגל למדי וממדי ניון ומיון לאדום וכופן להגאל בקרניו של איל זה שנאמר וה' אלהים בשופר יתקע, וכל זה הוא ע"ד דרש אבדי ע"ם מ"ם מעשה אבות סימן לבנים. כי) וה"ע שברלה לו ענין ביהמ"ק שיהי' בנוי וחרב ובנוי לעתיד לבא, ומסמיך זה על סלסון ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' ירלה ע"ם

כתוב

כח) בענין המנפה שהי' בימי דוד במנותו את ישראל

כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ יְדַעִית אֲרֵי־דַחֲלָאדַיְיָ אַתְּוּלָא
אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃ יג וַיִּשָּׂא מְמַנְעַתְּ יָת־יְחִידָךְ מִנִּי׃
אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי בָּתַר
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אִדֵּין וַהֲוָא וְהָא־דְכָרָא בָּתַר
אַיִל וְהַעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ אֶחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנָוֹהִי וַאֲזַל

מלעיל רש"י

סיחתי להטעות ממרת לי כי ביומא יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה לומר לי אל תשנה ידך על הנער אתמר לו הקב"ה לא אחלוק בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו לפלקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמיהים מה היה חבתי אליך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל. מוכן היה לכך משעת יומי ברהשת: אחר. אחרי שנאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו שסבוך בשחוח והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עיניהו בתר אלין (ס"ח ולפי שתרגמה אחר כל דברי הגמלאך והשכינה ואחר טעותיו של אברהם): נאחז. נתפס. אילן. נסתבך. שהיה

תורה תמימה

(יב) **ירא אלהים.** תניא, רבי מאיר אומר, יראת אלהים שבאברהם — יראה מאהבה, שנאמר (ישעי' מ"א) זרע אברהם אוהבי[כב] [סופה ל"א א'].

ירא אלהים. א"ר יוחנן, גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם, דאלו באברהם כתיב כי ירא אלהים אתה, ובאיוב כתיב (איוב א') איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע[כג] [ב"ב ט"ו ב'].

ירא אלהים. א"ר אבא, גדול מה שנאמר בעובדיהו ממה שנא' באברהם, דאלו באברהם כתיב כי ירא אלהים אתה, ובעובדיהו כתיב (מ"א י"ח) ועובדיהו היה ירא את ה' מאד[כד] [סנהד' ל"ט ב'].

(יג) **איל אחר.** מהו אחר[כה], א"ר יודא בר סימון [אמר לי' הקב"ה לאברהם] אחר כל

הרמי' שלמון חבה סוף מכפילת הסם לאברהם לאברהם, לפי ענין הכתוב ליזוק לאברהם ליזוק החבה יש בזה. ולמעם יתגאר ע"פ הרגיל ושיהא שבשעם הכתוב לכשעריך לדם לדבר עם הבילו קורא לאחו פעם אחת בשמו, ושייט שממיטו לדבר, ומדבר עמו מה שעריך לו, משל"כ בא ואם כשמדברים עם בעם המהום והחביב לסם ביותר יקפלאחו בשמו לף כשאינם עריכים לזה, יען כי מחעצים הם בזה נופל שקורחים לו בשמו. ובם כאן קרא לו הקב"ה בשמו שתי פעמים מפני כי כאב את בנו יחידו וכמש"כ (משלי מ"ח) זרע אברהם אוהבי. ומחוקי מגדות פרשנו בזה שור דברי אגדה, וכאן די בזה. כב) עיין מבאור ענין זה בשירוזין י"ח פרק י"ב. כב) ים להעיר לפי מ"ם בשירוזין י"ח ב' אומרים מקלת שבחו של אדם בפניו וכולו בלת בפניו, ל"ב אלא אין רבי' בנדולה משלת חיוב מאברהם, יען כי באברהם נאמר זה בפניו ובכן נאמר לו שבח מופש, משל"כ בחיוב שנאמר עליו בלת בפניו. ואף בם זאת אין סדבר מבואר ברחבה, שאמנם אחרי' בדולה משלת חיוב מחעלת מאברהם שהי' בחיר ה'. ומאחבו כמש"כ (משלי מ"ח) זרע אברהם אוהבי, ואמרו (בדברים ל"ב ח') אין לך מחעסק במחת באברהם אביו, ואמר בכמה נסיונות וככולם בני אדם מחת בנפי השכינה ופרסם שם ה' ויחודו בעולם [ע"ע ס"ם כ"ח] ושוד כמה וכמה ענינים שעליהם שבחי כל אלה סיחתן שהיו משלתו פחותה ממשלת חיוב.

ס ב

וְיָת־פַּלְדָּשׁ וְיָת־יִדְלָף וְיָת־
בְּתוּאֵל: כב וּבְתוּאֵל אוֹלִיד
יָת־רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין
יְלִידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי
דְּאַבְרָהָם: כג וּלְחֵנָתֵהּ וּשְׁטָמָה
רְאוּמָה וְיָלִידַת אַף־הִיא יָת־
טָבַח וְיָת־גַּחַם וְיָת־תַּחַשׁ
וְיָת־מַעֲכָה: פ פ פ

ואת־פלדש ואת־ידלף ואת
בתואל: כב ובתואל אוליד
את־רבקה שמנה
אלה ילדה מלכה לנחור אחי
אברהם: כג ופילגשו ושמה ראומה
ותלד גם־הוא את־טבח ואת־גחם
ואת־תחש ואת־מעכה: פ פ פ

קמ"ו למנו"ן סימן. ומפסירין ואשה אחת במלכים כ' סימן ד':

סדר חיי שרה

* וְהָווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה
וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין
שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וּמִיתַת
שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא
חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתָא
אַבְרָהָם לְמִסְפְּדָהּ לְשָׂרָה

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע
שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וַתָּמָת שָׂרָה
בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה

רש"י

(כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היוחסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה: חסלת פרשת וירא
(א) ויהיו חי שרה מלה שה ועשרים שה ושבע שים. לכך נכתב שה בכל כלל וכלל לומר לך
שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי חיזה בת עוטין לף
בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי: שני חיי שרה. כולן שוין לטובה: (ב) בקרית ארבע.
על שם הארבע ענקים שהיו שם לחימן ושמי ואחיהן. ד"א ע"ש ד' זוגות שנקברו שם אים ואשתו (ג"ר)
אדם וחוה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאה: ויבא לאברהם. מבאר שבא: לספד לשרה

תורה תמימה

כג (ג) בקרית ארבע. מאי קרית ארבע, א"ר יצחק — זוגות, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה[א]) [עירובין נ"ג א'].

ויבא אברהם לספוד. [מלמד דהספידא יקרא דשכבי הוא], דאי ס"ד יקרא דחיי, וכי משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה[ב]) [סנהדרין מ"ו ב'].

זכן הוא נכתב בפרשה ויהי אחרי הדברים וגו' את שן העתיד, והי' יכול להביא ראי' מכאן. ונתורה תור ניין פסוק זה לפרשה ויצלח (ג"ה), ועיין בסוטה י"ג ע', אבל ממ"ר מצאתי שהמכוון לפסוק זה. ב) ותע"פ דבגמרא דמו לה, דשרה גופא מיתא לה כי היכי דמייקר בה אברהם, אך מין זה אינה דהוי בעלמא, ונהמת הוא, כי הספידא יקרא דשכבי הוא ולכן שלה הענין כפשטי' שהשהו מתוה כבודה, והכ"מ בזה תם יקרא דחיי אי דשכבי הוא לענין תם אחד טוב שנא להספידו אי תם

א) וע"ע בנקרא המקום ע"ש העתיד. וע' בתוטות

אֲבָרֶכְךָ֙ וְהַרְבָּ֣ה אַרְבֶּ֔ה אֶת־זַרְעֲךָ֖ כְּכוֹכְבֵ֣י הַשָּׁמַ֑יִם וְכַחוֹל֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־שְׂפַ֣ת הַיָּ֔ם וְיִרַ֥שׁ זַרְעֲךָ֖ אֶת שַׁ֥עַר אֹיְבָֽיו׃ יח וְהִתְבָּרְכ֣וּ בְזַרְעֲךָ֔ כֹּ֖ל גּוֹיֵ֣י הָאָ֑רֶץ עֵ֚קֶב אֲשֶׁ֣ר שָׁמַ֔עְתָּ בְּקֹלִֽי׃ יט וַיָּ֥שָׁב אַבְרָהָ֖ם אֶל־נְעָרָ֑יו וַיָּקֻ֙מוּ֙ וַיֵּלְכ֣וּ יַחְדָּ֔ו אֶל־בְּאֵ֥ר שָׁבַ֖ע וַיֵּ֣שֶׁב אַבְרָהָ֔ם בִּבְאֵ֥ר שָׁבַֽע׃ פ מפטיר כ וַיְהִ֗י אַחֲרֵי֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַיֻּגַּ֥ד לְאַבְרָהָ֖ם לֵאמֹ֑ר הִנֵּ֤ה יָלְדָה֙ מִלְכָּ֔ה גַּם־הִ֖וא בָּנִ֣ים לְנָחוֹ֥ר אָחִֽיךָ׃ כא אֶת־עוּץ֙ בְּכֹר֔וֹ וְאֶת־בּ֥וּז אָחִ֖יו וְאֶת־קְמוּאֵ֥ל אֲבִי אֲרָֽם׃ כב וְאֶת־כֶּ֖שֶׂד וְאֶת־חֲזֹ֑

אֲבָרְכִנָּךְ֙ וַאֲסַגְּאָה֙ אַסְגֵּי יָת־ בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי֙ שְׁמַיָּ֔א וּכְחָלָ֖א דִּי עַל־בֵּ֣יף יַמָּ֑א וְיֵרְתוּן֙ בְּנָ֣ךְ יָ֔ת קִרְוֵ֖י סַנְאֵיהוֹן׃ יח וְיִתְבָּרְכ֣ון בְּדִיל־בְּנָ֔ךְ כֹּ֖ל עַמְמַיָּ֣א דְאַרְעָ֑א חֲלַ֥ף דִּי֙ קַבֵּ֣לְתָ֔א לְמֵימְרִֽי׃ יט וְתָ֥ב אַבְרָהָ֖ם לְוָת֣ עוּלֵימֹהִ֑י וְקָ֙מוּ֙ וַאֲזָל֣וּ כַחֲדָ֔א לְבֵ֥אר שָׁבַ֖ע וְיָתֵ֣ב אַבְרָהָ֔ם בְּבֵ֥אר שָׁבַֽע׃ כ וַהֲוָה֙ בָּתַ֣ר פִּתְגָמַיָּ֔א הָאִלֵּ֖ין וְאִתְחֲוָ֣א לְאַבְרָהָ֑ם לְמֵימָ֕ר הָא֙ יַלִּ֣דַת מַלְכָּ֔ה אַף־הִ֖יא בְּנִ֥ין לְנָחֹ֖ור אָחּֽוךְ׃ כא יָת־ עוּץ֙ בּוּכְרֵ֔ה וְיָת־בּ֥וּז אָחֽוֹהִי וְיָת־קְמוּאֵ֥ל אֲבוּהִ֖י דַּאֲרָֽם׃ כב וְיָת־כֶּ֥שֶׂד וְיָת־חֲזֹ֖

רש״י

מברכך . מחת לאב ומחת נבן : והרבה ארבה . מחת לאב ומחת נבן : (יח) ויבד מברהם בגתר שבע . לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב י״ב שנים לפני עקידתו של יצחק אלא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנאמר וינר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרומזים משל חברון הרמזומים ושם כ״ו שנה כמו שפירשנו למעלה : (כ) ותהי הדברים האלה וינד וגו׳ . בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אולי היה בני שמוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבטת ענר אשכול וממרא בשרו הקב״ה שעולדה רבקה את זוגו וזהו אחרי הדברים האלה הראוני דבריס שהיו ע״י עקידה : נם היא . לף היא השוותה משפחותיה למשפחות אברהם נ״ב מה אברהם י״ב שבטים שלמו מיעקב ח׳ בני הגבירות וד׳ בני שפחות לף אלו ח׳ בני נבירות וד׳ בני פילגש :

תורה תמימה

יוחנן בית המקדש ראה, שנאמר אשר יאמר היום בהר ה׳ יראה[כה]) [ברכות ס״ב ב׳] .

(כא) עוץ בכורו . תניא , בר קפרא אומר , איוב בימי אברהם היה , הדא הוא דכתיב [איוב א׳] איש היה בארץ עוץ איוב שמו , וכתיב את עוץ בכורו[כו]) [ירושלמי סוטה פ״ה ה״ו] .

כתוב זה . כה) ר״ע רואה הקב״ה את הזכות שעיקם דוד לנטות ביתמ״ק כמותר בעיניו , ולכן נחם מלהחזית . ונקרע ביתמ״ק בשם שהתאר ירמה ע״ם לשון הכתוב שנוס פעמים בשנה ירמה כל זכורך את פני ה׳ דקאי על הרמיון בביתמ״ק כנודע וכתם״כ בדרשה הקודמת ישו״ם . ל) לכאורה הדרשה נפלאה , דהא עוד בזמנים מאוחרים מצינו מדינה שמה עוץ, כמו כל מלכי הטוץ (ירמי׳ כ״ה) ישבת בארץ עוץ (איכה ד׳) וא״כ מאי שייכות ארץ עוץ לשם שמו עוץ , ואו דלפי״מ למה לא דרשו שהי׳ בימי נח דכתיב (נח י׳ כ״ג) ובני ארם עוץ , ואו , בב״ב ס״ו ע׳ מקרו מולי מי׳ גיוב בימי יעקב , ולמה לא הביאו רמי׳ ממה דכתיב ביעקב (ס״ם ויצא ל״ו כ״ח) בני דישן עוץ . ולכן נראה לומר לדרשה זו בשה בקצור כאן בירושלמי , ושיקרה מבואר במ״ר פ׳ שנח פ״ו בשה״ש , כי משעתי נאם ה׳ , אמר הקב״ה , יסורים קשים היו רואים לנח על אברהם ואיכא נחיש ואלו הן יסורים שבאו על איוב היו רואים לנח על אברהם

שכן

בְּסִטַר חַקְלֵהּ בְּכַסְפָּא שְׁלִים יְתִנִינַהּ לִי בֵּינַיכוֹן לַאֲחֳסָנַת קְבוּרָא: יז וְעָפְרוֹן יָתֵב בְּגוֹ בְּנֵי־חֶתָּאָה וַאֲתֵיב עֶפְרוֹן חִתָּאָה יָת־אַבְרָהָם קֳדָם בְּנֵי־חֶתָּה לְכָל־עָלֵי תְּרַע־קַרְתֵּהּ לְמֵימָר: יח לָא־רִבּוֹנִי קַבֵּיל־מִנִּי חַקְלָא יְהָבִית לָךְ וּמְעָרְתָא דִּי־בֵהּ לָךְ יְהָבַתָּהּ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי יְהָבִיתַהּ לָךְ קְבֹר מֵיתָךְ: יט וְסָגִיד אַבְרָהָם קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא: כ וּמְקַיֵּל עֶפְרוֹן קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא לְמֵימַר בְּרַם אִם־אַתְּ עָבֵד־לִי טִיבוּ קַבֵּל מִנִּי אֵתֶן כַּסְפָּא דְּמֵי חַקְלָא סַב מִנִּי וְאֶקְבַּר יָת־מֵיתִי תַּמָּן: כא וַאֲתֵיב

בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר: יז וַיָּקָם עֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר: יח לֹא־ אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָךְ קְבֹר מֵתֶךָ: יט וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ: כ וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־ הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי

ר"ש"י

בזוגות (עירובין נג): בכסף מלא. מצלם כל שוויה. וכן דוד אמר לארונה (ש"ב כד) בכסף מלא: (י) ועפרון יושב. כתיב חסר לומר היום מטוטו שוטר עליהם מפני חשיבתו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה: לכל באי שער עירו. שטלן בעת ממלוכתן ובאו לנמול חסד לשרה: (יא) לא אדני. לא תקנה לותה בדמים: נתתי לך. הרי הוא כמו שנתתיה לך: (יג) לך אם אתה לו שמעני. אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם אני לו אשקול לך אם אתה לו שמעני הלואי והשמעני: נתתי.

תורה תמימה

ומאי מכפלה שכפלה בזוגות[1], וחד אמר שני בתים זה ע"ג זה, והיינו מכפלה[2] [עירובין נ"ג א'].

(יג) נתתי כסף השדה. שטרי מכר דידן אע"פ שכתוב בהן ומכרתי ונתתי אינם שטר ראיה, לפי דנתתי גם להבא משמע, כדכתיב נתתי כסף השדה קח ממני[1] [ר"ן פ"א דקדושין].

קח ממני. ולהלן (כ"ה י') כתיב השדה אשר קנה אברהם, מלמד דקיימה

ואקברה מתי מלפני וגו' וקיבל ממנו, דמלי רמי' מייתי מן ויקח אברהם, הא מדכתב הית רמי' לשתור, שהרי מותה שעה שקם היתה לפניו. וכ"ם כת"י (שי' ל"ם) חסרה הרמי' מהספוק ויקח אברהם מעל פני מתו, וכך בלשון זה שנאמר ואקברה מתי מלפני אפו שהיה שעתא קמיה הוה רמיא, אלא כיון שמוטל עליו וכו', ושמחתי על מיתות נירסא זו המחירת טיטים, וכדי לקיים במקצת הגירסא שלפנינו נראה דל"ל שנאמר כמו שהוא לפנינו בילקוט, שנאמר ואקברה מתי מלפני

[1] מוסב על

וְלִבְכֹּתָהּ׃ ג וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ ד גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃ ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ ו שְׁמָעֵנוּ ו אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ ז וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שִׁמְעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר׃ ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר

ולמבכיה׃ ג וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומלל עם־בני־חתאה למימר׃ ד גיר־ותושב אנא עמכון הבו לי אחסנת־קבורא עמכון ואקבר מיתי מן־קדמי׃ ה ואתיבו בני־חתאה ית־אברהם למימר לה׃ ו קבל־מנא רבונא רב קדם־יי אתה ביננא בשפר קבריא קבר ית־מיתך אנש מנא ית־קבריה לא־ימנע מנך מלמקבר מיתך׃ ז וקם אברהם וסגיד לעמא־דארעא לבני־חתאה׃ ח ומלל עמהון למימר אם־אית רעוא בנפשכון למקבר ית־מיתי מן־קדמי קבילו־מני ובעו־לי מן־עפרון בר־צוחר׃ ט ויתן־לי ית־מערת כפלתא די לה די

כ׳ זירא רש״י

ולבכותה. ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק לפי שע״י בשורת העקדה שנזדמן בנה לנחמה וכמעט שלא נשמט פרחה נשמתה ממנה ומתה: (ד) גר ותושב אנכי עמכם. גר מארץ לחברת ונתישבתי עמכם. ומ״ש אם יש את נפשכם וגו׳ ואם לאו לחיים הוטב ותעלה מן הדין שאמר לי הקב״ה לזרעך אתן את הארץ הזאת: למחזת קבר. לחזות קרקע לבית הקברות: (ו) לא יכלה. לא ימנע כמו (תהלים מ) לא תכלא רחמיך. וכמו (לעיל ח) ויכלא הגשם: (ח) נפשכם. לרוכם: ופגעו לי. לשון בקשה כמו (רות ב) אל תפגעי בי: (ט) המכפלה. כית ועליה על גביו. ד״מ שכפולה

תורה תמימה

(ד) ואקברה מתי מלפני. מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות האמורות בתורה, ואע״פ שאינו מוטל לפניו, מכיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי, שנאמר ואקברה מתי מלפני [וההיא שעתא לאו לפניו הואי][3]) [ברכות י״ח א׳].

(ט) מערת המכפלה. פליגי בה רב ושמואל, חד אמר שני בתים זה לפנים מזה,

---

מם יקרא דשכי הוא שומעין לו ומם יקרא דחי מן שומעין לו, ולכן נשמין ניקח מיוחסים הוגאת הכסף מם מם יקרא דשכי הוא מוציאין מיוחסין ההוגאות בעל כרחם, ומי שהוא שלא לשמו שומעין לו. — וע׳ כיו״ד סי׳ סד״מ ס״ו מבואר כשם שמספידין על המגשים כך מספידין את הכשים, והביאו מקור

זה ממגילה כ״ח כ׳ דפרש ספדי׳ לכלתי׳, וע״ע שלא הביאו רמ׳ מסרה, ומוני י״ל דמין רמי׳ מספיד בעל על אשתו להספד על כלה הכשים, די״ל שהספידה על שארו הפרטי וכמ״ש מין אשה מתה שלא לשנה [סנהדרין כ״ב ב׳]. ג) נשמיע הגירסא דגמרא שנאמר ויקח אברהם משל פני מתו ושומר ואקברה

אִילָנֵי דִּי בְחַקְלָא דִּי בְכָל־ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבוּלוֹ סָבִיב:
תְּחוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר: יח לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת
יח לְאַבְרָהָם לְזִבְינוּתֵהּ לְעֵינֵי בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ: יט וְאַחֲרֵי־כֵן
בְּנֵי־חֵתָאָה בְּכֹל עָלֵי תְּרַע קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
קִרְיָתֵהּ: יט וּבָתַר־כֵּן קְבַר אַבְרָהָם יָת־שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי
בְּמְעָרַת חַקַל כַּפֵּלְתָּא עַל־ מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
אַפֵּי מַמְרָא הִיא חֶבְרוֹן כ וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ
בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן: כ וְקָם חַקְלָא לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־
וּמְעַרְתָּא דִּי בֵהּ לְאַבְרָהָם חֵת

רש"י

לאברהם למקנה וגו': (יח) בכל דבר שער עירו. בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו לו:

תורה תמימה

של עפרון, שאף על פי שכתוב בתורה סתם אפילו הכי הם קנטרין, דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ואיכא דוכתא דקרו לקנטרי תקלי') [בבורות נ' א'].

(יז) בכל גבולו סביב. המוכר את השדה לא מכר את החרוב המורכב ולא את סרן השקמה[א], דאמר קרא ויקם שדה עפרון וגו' אשר בכל גבולו סביב, מי שצריך לגבול סביב, יצאו אלו שאין צריכין לגבול סביב[ב]) [ב"ב פ"ט ב'].

בכל גבולו סביב. מאי סביב, אמר רב משרשיא, מכאן למצרים מן התורה[ג]) [שם שם].

דגרין]. ') עיין מס"כ כדרכה הקודמת. ובירושלמי קדושין פ"א ה"ג מיתת כעין זה חוץ משקלי עפרון דסוי קנטרין, מאי טעמא, דכתיב בכסף מלא יתננו לי. [א]) ר"ן המוכר את השדה סתם לא מכר את המילנות הגדולות וחסוטות שהם בעמקם ידועים למי שם ולא נטלו מגב שדה. [ב]) ר"ן שחסוטות הן בפני עצמן, והכותר הוא, דעפרון מכר לו את השדה בסתמא, כדכתיב נתתי כסף השדה, וקמלהר לי' עפרון תרן תרבע מאות וגו', ואף"ב קנה אברהם כל המילנות כדכתיב ויקם שדה עפרון וכל העץ אשר בכל גבולו סביב ס"י קנית השדה סתם קנה גם את כל המילנות, והאי אשר בכל גבולו קרא יתירא הוא, למלי למכתב וכל העץ אשר בשדה דהייט בתוך גבולי השדה, ולמלרם אתא, מי שצריך לגבול אותן מילנות קנה שצריכין לחיות להו גבול סביב שלא ישרשר שדם עליהן נומר בתוך שלי נטועים ושלי שם דהייט כגון מילנות דקין שאין להם שם והלבר שמוח מי נפשם, לפיכך צריך לעשות להם גבול סביב, אבל כל חרוב המורכב וסדן השקמה גדולים הם והטועים ואותי מילתייהו וידוע שלי מי הן ובקרקע של מי הן נטועים ואין צריכין גבול, הלכך אין בכלל השדה אלא כל גבולו סביב מיותר, דהוה"ל וכל העץ אשר בשדה ותו לא, אלא כל ברכות דהקונה את השדה קנה גם את המערים וכל המילנות הנטועים בתוכו, למערים בכלל שדה הן, דהכי משמע, סביב כל המילנות הנטועים בקרקע המיוחד שהוא סביב השדה קנה לאברהם, עכ"ל כ"פ הרמ"ם. וע' בב"ח לשו"ע סי' רס"ו כתב וז"ל, ויש לתמוה מפני מה השמיטו הרי"ף והרמב"ם דין זה, ואפשר שהם היו מפרשים מכאן למערים מן התורה לענין שצריך שישאר מצרים סביב השדה אבל לא לענין מכירה, עכ"ל, ור"ל שם לא כתב לו המצרים לא קנה אותם. —

והנה מה שכתב הוא לאפשר פרשו הרבה לשטוים לולמי נמור, וכן פירש הרמ"ם בחילוקיו ורמ"ל גם' מו"מ, ויותר מזה הלבריס מטוחריס ומשוטים בס"ר כאן, בזה"ל, ת"ר מנין, תינוק, המוכר את שדהו צריך לכתוב את שדהו ואת פרדסיו, מכאן, השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב לאברהם למקנה, ע"כ, והנה לן תינוק כזה בשום מקום זולת מימרא זו דרב מפרשיה, הרי ברור שכל הפירוש בגמרא לא לענין קניה רק לענין כתיבה וניון, וע"כ ברור שוא שכך יפרשו הרי"ף ורמב"ם, ולכן השמיטו דין קנית המערים.

עֶפְרֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃
טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת
שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא
וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר׃ טז וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם
אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן
אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־
חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר
לַסֹּחֵר׃ שני יז וַיָּקָם ו שְׂדֵה עֶפְרוֹן
אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ

עֶפְרוֹן יָת־אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ׃
טו רְבוֹנִי קַבֵּל־מִנִּי אַרְעָא שַׁוְיָא
אַרְבַּע מְאָה סְלְעִין־דְּכַסַף
בֵּינָא וּבֵינָךְ מַה־הֲיָא וְיָת־
מֵיתָךְ קְבַר׃ טז וְקַבֵּל אַבְרָהָם
מִן־עֶפְרוֹן וְתַקֵּל אַבְרָהָם
לְעֶפְרוֹן יָת־כַּסְפָּא דְּמַלֵּיל
קֳדָם בְּנֵי־חֵתָּאָה אַרְבַּע מְאָה
סְלְעִין דְּכַסַף מְתַקַּבֵּל סְחוֹרָא
(נ״א דְּמִתְקַבֵּל סְחוֹרְתָא) בְּכָל
מְדִינְתָּא׃ יז וְקָם חֲקַל עֶפְרוֹן
דִּי בְכַפֵּלְתָּא דִּי קֳדָם מַמְרֵא
חַקְלָא וּמְעָרְתָּא דִּי־בֵהּ וְכָל־

רש״י

דומי״ם בלע״ז (נעבטן) מוכן הוא לגלגי והלוחי נתתי לך בכר׃ (טו) בינו וביך. בין שני לוחבים כמוהו מה היא תסובה לכוסס לגלח הנח את המכר (ב״ר) ואת מתך קבור׃ וישקל אברהם לעפרן. (בכורות כ) חסר וי״ו לפי שנאמר הרבה ואפי׳ מעט לא עשה (ב״מ פ״ו) שנטל ממנו שקלים גדולים קטרין שנאמר עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קטרין לטוטיר״ם (לעטענער) בלע״ז׃ (יז) ויקם שדה עפרון. תקומה היתה ע שיצא מיד הדיוט ליד מלך. ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ

תורה תמימה

אקרי קנין ומלמד שאין קיחה אלא בכסף[1] [קדושין ב׳ א׳].

(טז) עובר לסוחר. א״ר אלעזר, רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, מנלן — מעפרון, מיעקרא כתיב ארץ ארבע מאות שקל כסף ולבסוף כתיב וישקול אברהם לעפרון ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, דלא שקל מיני׳ אלא קנטרין[2] [ב״מ פ״ו א׳].

עובר לסוחר. א״ר חנינא, כל כסף האמור בתורה סתם הוא סלע[3] חוץ מן כספו

על מ״ם בקדושין כ״ו ע׳ נכסים שיש להם תחריות נקנים בכסף ובשטר, ומפרש בגמרא בשטר כיצד, כתב לו שדי מכורה לך שדי נתונה לך הרי זו מכורה ונתונה, וזה הוא שטר קנין, ר״ע בזה שכותב לו מכורה בזה הוא מקנה לו, ובגה נפ״ו הי׳ אפשר נומר לשם כי׳ כותב בשטר ומכרתי לו נתתי שדה זו, בנשון עבר, אין זה שטר קנין אלא שטר ראיה בעלמא, כנומר, לראי׳ שמכר לו בזיזה קנין אחר מהקנינים הנקנים, וע״כ דרוש חיפה לדעת מהות הקנין במה שהקנה לו — על זה אמר הר״ן דשטרי דידן שאנשו אין נוהגין לכתוב בשטרי ראי׳ רק שטרי קנין נל חילפת לן במה שכתוב בלשון עבר, דמינו כיוצא בזה בשטר שלפנינו נתתי כסף השדה שסירסו הכני נותן כעת, כלשונות מעניינ דקרא, ואע״פ שכתוב בלשון עבר, ולכן נם שם כתב השטר בלשון עבר ומכרתי לו נתתי הוי הכונה הכני מוכר, הכני נותן, וכמו שכותב שדי מכורה ונתונה. זה הוא נאור הענין בכלל. ועיין בחו״מ סי׳ ס״ל ואין להאריך כאן. [1] ר״ן שם קיחה לכתיב בקניים הוי לותה קיחה בכסף, וכמו כפ׳ תצא כי יקח איש אשה, למדין ממנו משם לשאר נקנית בכסף, ויתבאר אי״ה ענין זה לפנינו במקומו בשטר המכר. [2] לשיטת דוכתי דקרי נתקלי קנטרי והם שקלים היותר נחוצים בכל שקל מלה פלגים, כ״כ בתרגום ירושלמי כפ׳ תרומה בשטר כסף זהב, ובלשון רומי הוא שם מלה, ובלע״ז סטנפ״י הוא מספר מלה. [3] ר״ן כל שקל כסף האמור בתורה סתם הוא סלע [ר׳ לנרין

בְּיִזְמֵן יְיָ בְּרִיךְ יָת־אַבְרָהָם וַיהֹוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

רשי

(א) ברך את אברהם בכל. בכל שלה בניתי' בן ומאחר שמת לו בן היה נראין להמיתו ממנו:

תורה תמימה

וה' ברך וגו'. התורה משמרתו לאדם מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה טובה בזקנתו, שנאמר ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל[1] [קדושין כ"ב א'].

בכל. דרש רב עוירא. כל אדם שיש בו גסות הרוח וחזר בו נאמר בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר (איוב כ"ד) והומכו ככל יקפצון[2], כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל[3] [סוטה ה' א'].

בכל. תניא, ר' מאיר אומר, בכל — שלא היתה לו בת, ר' יהודה אומר שהיתה לו בת[4], אחרים אומרים שהי' בכל שמה, ר' אליעזר הבודעי אומר, אצטגנינות היתה לו לאברהם אבינו שכל סלבי מזרח ומערב משכימין לפתחו[5], ר' שמעון בן יוחאי אומר, אבן טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם וכל חולה שהיה רואה אותה מיד נתרפא[6] [ב"ב ט"ז ב'].

בכל. תניא, וה' ברך את אברהם בכל — שלא מרד עשו בחייו, דבר אחר בכל, שעשה ישמעאל תשובה בחייו[7] [שם שם].

בכל. ת"ר, אברהם אבינו הטעימו הקב"ה מעין עולם הבא, ולא שלט בו יצה"ר ומלאך המות ורמה ותולעה, דכתיב וה' ברך את אברהם בכל[8] [שם י"ז א'].

ולהיפך יש מהם שבא בימים ועדיין לא נראו בו סימני זקנה.

ולפי"ז הוי הכונה כאן, שהע"פ שקודם שנברהם נ"כ הי' זקנה, אך לא היתה ניכרת בסימניה, ורק לאברהם מפני שחפץ ביגדיו אותו בהיכר פניה מיתחק ביקה מהקב"ה שתהיה הזקנה ניכרת בו, וזהו שאמר ואברהם זקן בא בימים, שהי' מצוי שמ מימי זקנה, היינו שבא בימים וגם היתה הזקנה ניכרת בו. [3] וכ"ה לומר (תהלים ל"ב) שוד יסובון בוגדים, ונסמך על הדרשה לעיל לאברהם אביט הי' זקן ויושב ביסיבה ומרגין תורה נרגים, ישו"ם, וע"פ לפניו לעיל בפ' לך בספוק ואברם בבד מאד במקנה וגו' מה שצריך לדרשה זו. [4] מקודם זה לומר, כל מהם שים בו גסות הרוח לסוף מתמעט [מתמיטתו] שנאמר (איוב כ"ד) רוממו מעט, כיון שרוממו — מתמעט, ועל זה מוסיף כאן וזם חוזר בו מלסף בזמנו כאברהם אביט שנאמר והומכו ככל, כלומר, שמם חזר ונעשה עניו שממיך את עצמו יקפצון מן העולם, ימותו מות יסרים כלותן שכתוב בהן כל. ויתכן לדרים יקפצון כמו יקבצון בחלוף פ"א בגי"ת מפני שמוצא שתיהן מן הספתים וכמו נקפו — פקפו, הפקר — הבקר, ופעל קבץ הוא נרדף עם פעל חסף וקבר כמו לא תחסף ולא תקבץ (יחזקאל כ"ם, ה), מלריס תקבצם מף הקבורה (הושע ם, ו) והוא מלשון ועפרן מיתה וקבורה. [5] נאברהם כתיב כאן בכל, וביצחק כתיב (פ' תולדות) ואוכל מכל, וביעקב כתיב (פ' ויצא) וכי יש לי כל. [6] יתכן לומר דפליגי בפלוגתת ר' יוחנן ורי"ל בקרא דכתיב בלילה ההוא ויבן יעקב מזבח במקום אשר דבר אתו אלהים, דר"י ס"ל דכשנולדה נקבה רביע בתה לשולם [מפני שממהרת ליולד], ור"ל ס"ל מריבה בתה לשולם [ביין הכאור לפניו לעיל בפ' בראשית ו' ג'], וס"ל לר"מ כאן כר"ל ור' יהודה כר' יוחנן. ויש להתריך בפנין דרשה זו בדברי מגדה, אבן כבר כתבו בזה הרבה מפרשים, וגם אין מתכלית חבורנו להתריך בהגדה.

גם י"ל בדאתי דר"מ דחולק לשיטתי' שתיקון לברך בכל יום צלת שבעי אמה, כמבואר במנחות מ"נ ב', וזה י"ל מפני שברך הכתיב הי' קיל בעיניו, מפני קלות דעתן, כמבואר בע"ז י"ח ב' שברית מחתת כסופא מפני בזריזית לאתא ישו"ם, וגם מפני שהכתיב ע"י אמה אחת כמבואר בחולדתו בסה"ל. ומה שאר להגירסא הלאמתית במנחות שם ר' מאיר ולא ר' יהודה, כמו שהעיר בחסה"ם. [7] ענין הלאגנטיות הוא החכמה והידיעה בחחוב ומספר הטוכנים וכמבואר לפניו לעיל בפ' לך לך וויצא אותו התוא. [8] וכתבו התוס' לע"פ שאמרו בב"מ פ"ח ב' עד שיקבו לא הוי תולבה — היינו הוני שלא מיתה. [9] פיין מענין דרשה זו נקמן ם"פ זו בפ' ויקברו אותו ישחק ויעקב ובר"פ התולדות בפסוק ויבא עשו מן השדה. [10] כלומר לא חסר שום טובה וגם מבוטת שה"ב, ומבואר דגם לא שלט בו יצה"ר, דאם שלט בו הי' מתגבר עליו והי' מלטער על שבר לא יכול למלאות מה שמבוטח, והי' זה חסר טובה, וגם מלאך המות לא שלט בו קודם מיתה כיון דבודם יסורי מיתה, אלא מת מיתת נשיקה שהיא קלה ונוחה. והעבר הבליסה על רמה ותולעה אף

חֵת׃ ס כד א וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

תורה תמימה

כד (א) **ואברהם זקן.** א"ר חמא ב"ר חנינא, מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם, אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן[א] (יומא כ"ח ב').

ואברהם זקן. עד אברהם לא הוי זקנה ומאן דהוי בעי לאשתעי בהדי אברהם הוי משתעי בהדי יצחק, ביצחק — הוי משתעי באברהם, אתא אברהם ובעי זקנה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים[ב] (ב"מ פ"ו א').

ואף יש רמז, גם מסוגית הגמרא לכך הוא הפירוש

ונ"מ כרמב"ם לקוגין את המצרים בכלל הכלה, משום שחקרו בסוגיית דב"ב ס"ב ב', במאר ו מצר רמזון ומצר שי ומצר שיבי ונ"מ מצר ו מצר רביעי אם קנה זה המיצר תו נ"מ, ונפי' רמב"ם קנה מתי פסק הוא זה מחרי דנסתם הוא קונה פ"ב מתי חיכפת לן אם מצר תו נ"מ מצר, ונ"מ ולתי לתם נ"מ פירש ו מפורש נ"מ קנה המיצר, וחקרו נתם מצר ו שנתם והשתים הרביעי אם נגרר זה אחר אחר פירוש השנתם תו כי בעינן בתור כל התרבעה ובשתם אחד נ"מ קנה תוחו, וחו"ק.

*) וכתבי נוגע לרשיון ביצחק וביעקב ובזקני דור המדבר לבכולם כתיב הנמן זקנה. והנה הענין והדרש מנמן זקנה נחכמת התורה צריך בתור. ונראה, כי כתם זקן כל אחד נפי ערכו תפ חכמה ודעת ע"פ נסיונותיו ומקרי ימיו הרבים, וכ"מ ממ"ש חיוב (נ"ב) תמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה, וכן אמר שם (י"ב) ביושבים חכמה, ובן תמריון בעלמא אין זקן. ונ"מ מי שקנה חכמה [קדושין ל"ב ב'], והייט דבנ"מ זה אין יתרון לזקנה על הנחרות, אבן יש שמספיע הקב"ה רוח חכמה גם על צעיר נימים ובקרא גם הוא זקן על שם קנין החכמה הבאה לו הטובה בשנע רק לזקן. וזו היא כוונת תוקלוס שתרגם על בן זקוניס — בר חכים, ובן מפרש כאן בתעלת נפש לאברהם לביטו וכן ביצחק וביעקב שהיו תלמידי הכמיס ומרביעים תורה, ושתר

על נמן זקן הנאמר בכולם ע"פ הנאור הנ"ל.

וענין הסיבה והרבעת התורה שהפיץ לאברהם לביטו ולתריו יצחק ויעקב ובניו והזקנים כמבואר בפרקיות התמורות וכפ' שמות בפסוק לך ולתפסת את זקני ישראל הוא — כפי שידוע בתורה ובקבלות — כי בימי תעם טעו בני האדם לתשוב מתשבות כוערות שתתק הקב"ה כעל לנצח מרום, טוכבים ומזלות ונלגים שתתם במרום להנהיג את העולם, והם שתשים המשתשים לפניו לתויים הם לנשתם ולפארם ולתק להם כעוד, ווהו לעון ס' נכתב את מי שגלו וכבלו, והתחילו לעבות להם צמות ולהקריב קרבנות וכו', וברבות הימים הוסיפו המוסיפ לעשות ולתשות ולעשות טורות ותמונות כתלה וכלומה להם ולתשוב הם עתם לכמות תלהית ועבדום

נשמה ביהוד, ושוד עמדו נביאי שקר להוסיף להמשות את העם בתמונת העטודה ונערך כתות פתלהיות תשר בהטורות שזו מריעה וזו מפיעה וזו עטודתה נכך וזו נכך וכלומה תן הפשתייס והכבלים, וכך היו הדורות מתהנים על שולל תברהם תניהו והפיץ לרך התמת שיש נורע תחד לתחד לכורע את הכל חוצלתו תין כל אחד ואחד נלמד לתועים ביהוד ונערוך דין עמהם וכי' הולך וקורא בשם ס' וקבץ תניו תלפי תנשים וחזרם לדרך התמת והם תכי ביתי תברהם החל בנשם העיקל הגדול מתחדות ס' והמבניות השנודות נתניניס ולטוכבים ומזלות ולפסילים וכלומה, וחבר נעמן זה ספריס מיוחדים, וכמ"ם נע"ז י"ל ב' דמסכת ע"ז של תברהם תניהו היתה של תרבע מלות פרקים ולמד לכל הכוטים תניו [ויתכן דהמספר ל' מלות הוא ע"ד ספרוזה וכעין מש"כ כרמב"ם בספתים קי"ם פ"ו] ותחריו למד והזהיר יעקב והוא מינה את טי נרתם המורים ותחריו למדו שנם טי והזקנים, וזה הוא נתור מעין הסיבה וספעת התורה שמניטו בחטות ובזקני ישראל, וכמ"ש בגמרא כאן מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם, וע' בחמ"ם פ"ח מעבודת טוכבים בבתור יותר רחב בזה, וטעיין מבואר. ב) ומש"פ דלתריהן בפתדרין ל"ח ע' בשנשה דברים נחתו בני תדם זה מזה ואחד מיניהו בתרתה, לך מפני שהקב"ה בר טורתו של תברהם ביצחק תפני הרעין שתתימלך בתעבדה זרה [כתבואר בקתן ר"פ תולדות] לכן הי' השולם מתחלפין מזה על זה, ובלאורה ל"ע מ"ם עד תברהם לא הי' זקנה והם תניו כתה פעמים תתר זקנה עד תברהם, כתו בתר ועד זקן (פ' וירא) ובתברהם נופי' כתיב ואדוני זקן, ומ"ל תפי תולתי' לפסוק זה מהקדתים, ובבר העיר על זה תרתם"ח ישע"ם.

אכנם י"ל בתור הטעין לעיקר הדיוק תכפילת לשון ענין זקנה לכתיב כאן זקן ובא בימים, והוא ס"ם ס"ד בס"ר כאן זקן בא בימים, יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בא בימים, ויש שבא בימים ואינו בזקנה, והבאור הוא, כי לפעמים יש אדם שהסיבה זרקה בו קודם זמן, היינו שתיו בו שיל ימי זקנה והוא תרוב נער ויניקה וכלומה, וכמ"ש רחב"ע הרי תני כבן שבעים שנה (ברכות י"ב ב'), והיינו

ושיב

דַּיְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא וֵאלָהָא
דְּאַרְעָא דְּלָא תִסַּב אִתְּתָא
לְבְרִי מִבְּנָת כְּנַעֲנָאֵי דִּי
אֲנָא יָתֵב בֵּינֵיהוֹן: ד אֱלָהִין
לְאַרְעִי וְלִיְלָדוּתִי תֵּיזֵיל וְתִסַּב
אִתְּתָא לְבְרִי לְיִצְחָק: ה וַאֲמַר
לֵהּ עַבְדָּא מָאִים לָא־תֵיבֵי
אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרַי לְאַרְעָא
הָדָא הַאֲתָבָא אָתֵיב יָת־בְּרָךְ
לְאַרְעָא דִּי־נְפַקְתָּא מִתַּמָּן:
ו וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם אִסְתַּמַּר
לָךְ דִּילְמָא־תָתֵיב יָת־בְּרִי
לְתַמָּן: ז יְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא
דִּי דַבְּרַנִי מִבֵּית אַבָּא וּמֵאַרַע
יַלְדוּתִי וְדִי מַלֵּל לִי וְדִי קַיֵּם לִי
לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא
הָדָא הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכֵהּ
קֳדָמָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי
מִתַּמָּן: ח וְאִם־לָא תֵיבֵי
אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרָךְ וְתִזְכֵּי
מִקְּיָמָא דָּא מִנִּי בְּרַם
יָת־בְּרִי לָא תָתֵב לְתַמָּן: ט וְשַׁוִּי
עַבְדָּא יָת־יְדֵהּ תְּחוֹת יַרְכָּתָא
דְּאַבְרָהָם רְבוֹנֵהּ וְקַיֵּם לֵהּ עַל
פִּתְגָמָא הָדֵין: י וּנְסִיב עַבְדָּא
עֲשָׂרָה גְּמַלִּין מֵגְמַלֵּי רְבוֹנֵהּ
וַאֲזַל וְכֹל טוּבָא דְּרְבוֹנֵהּ
בִּידֵהּ וְקָם וַאֲזַל לְאַרַם
נַהֲרַיִם לְקִרְתָּא דְּנָחוֹר:
יא וְאַרְבַּךְ גְּמַלַּיָּא מִבָּרָא
לְקִרְתָּא עַל־בֵּירָא דְמַיָּא
לְעִדָּנָא דְּנָפְקָן מָתַיָּא
לְמִשְׁרֵי בְּרַחֲמַיָּא וְאָמַר:

אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
לָא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי
אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: ד כִּי אֶל־
אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ
אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק: ה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה
לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־
בְּנִי שָׁמָּה: ז יְהוָה ו אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר לָקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ
מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי

רש"י

מכרסם היתה רמסומה לו קודם מילת העבד וק"ע): (ו) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי. ולא אמר ואלהי הארץ ומעלה אמר ומשביעך וגו'. אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהשגיחו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית היה היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו בני שלם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ: מבית אבי. מחרן: ומארץ מולדתי. מאור כשדים: ואשר דבר לי. לגרמי כמו אשר דבר עלי. וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בגמרא עד. ותרגום שלהם (לשון שדרך התרגום להשתמש למ"ד במקום בעבור וק"ל) עלי עלוהי עלוהון שאין טפל אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו ותרגום שלהם שמי עמיה עמהון אבל אצל ממירה טפל לשון לי ולו ולהם: ומאשר נשבע לי. בין הכתרים:

תורה תמימה

(ג) ואלהי הארץ. עד שלא בא אברהם לא הי' הקב"ה מלך אלא על השמים בלבד, ומשבא אברהם המליכו על השמים ועל הארץ כענין שנאמר ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ[יד] [ספרי פ' האזינו].

ז מסמכתא הוא מכרחת, כפי שיתבאר לכמעיין. ולולא דברי הרמ"ם הו"א דדרשת זו עקרית ויסודית היא, ומדינת דלוריימא בעיון נקיטת חפץ, ולי קשיא לעצם רק בשטות מודה במקצת בעיון זה ולא גם בשטות עדות ובמדי ופקדון, נראה מטוס דכיון דרק בשטות מודה במקצת כתיב ונקרב בעל הבית אל השלוחים, עד שהשלוחים יגיע דבר שמיסה (משפטים), הוה מורה על השטות כמבואר במקומו, לכן מקיימין דבר זה ככתוב בזה שתוחזין חפץ של קדושה כיל ובזה אנו מקיימין קירוב נשלוחים, אבל בשאר מיני שטושת דלא כתיב קירוב לא בעיון נקט"ח שתכליתו לקיים מצות קירוב, ודו"ק. יד) קצת ל"ע שלא הביא הפסוק הקודם דפ'

ג וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זִקֵן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי: ג וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה

ג וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵּהּ סָבָא דְּבֵיתֵהּ דְּשַׁלִּיט בְּכָל דִּי־לֵהּ שַׂוִּי כְּעַן יָדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי: ג וַאֲקַיֵּמְךָ בְּמֵימְרָא־

רש"י

(ב) זקן ביתו. לפי שהוא דבוק נקוד זקן: תחת ירכי. (שבועות לח) לפי שהמצוה לריך שיעור ביהו חפץ של מלוה כגון ספר תורה לו הפלין והמילה היתה מלוה רלשונה לו ובלה לו ע"י לער וסיתה חביבה עליו ונעלה. (ור"ל מה שלא למר תחת ירכך וה"ל להסביר העבד במילתו לפי שהל

תורה תמימה

(ב) המושל וגו'. א"ר אלעזר, המושל בכל אשר לו — שמושל בתורת רבו, כלמד שאליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה[א] [יומא כ"ח ב'].

המושל וגו'. הכותב לאחד שיהיה מושל ושולט בכל אשר לו אינו לשון מתנה אלא לשון אפוטרופסות, שכן מצינו באליעזר עבד אברהם דכתיב ביה המושל בכל אשר לו[ב] [תשובות הרא"ש כלל פ"ד].

שים נא ידך וגו'. מכאן לנשבע שצריך לאתפושה הפצא בידו[ג] [שבועות ל"ח ב'].

דהוה ליתר מיתה יתבאר ע"פ מ"ש בע"ז כ' ב' דקודם מיתת המלך מלאך המות זורק בו טפה, ממנה מת, ממנה מסריח וכו', וממילא ממנה גם יש לו רמה ותולעה שלכשן ליקבו בקבר, ולכן מכיון שהכרסם מת ע"פ ה' ולא ע"י מלאה"מ ממילא לא מרקה בו הטפה של מרה ול"ל לא נתקלקל גופו וממילא לא שלם בו רמה ותולעה. וע"ע ליקמן פ' תולדות בפ' ויאכל מכל ובפ' וישלח בפסוק יש לי כל שנם ליצחק ולישקב היו הזכיות הללו, ובגמרא תניא עוד. יא) עיין מש"כ לעיל פ' לך בפסוק הוה ממקק לאליעזר ולעיל בפסוק הקודם חות ת'. מעניין תורת הכרסם. יב) ואי לאפשר שיהיו שלו ממש, דהא כתב לכרסם כל אשר לו ליצחק, כמבואר בפ"פ זו, אלא ה"ל רק לפוטרופוס וזה הוי לשון לאפוטרופסות. ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' כ"ט דעיקר דבר העמדת לפוטרופס ותוקף קניניו ומכירותיו הוי רק מדרבנן, ול"ע שהרי כאן משמע דיש שמך לעניין זה בתורה, וכ"מ מדרשב"ם פ' קרח כן תרימו גם אתם במעשר לפוטרופסין, משמע דרק בתרומה מיעשה התורה ולכל לבר הוי כח ודין לפוטרופוס מה"ת, ודוחק לחלק בין לפוטרופוס ליתומים ולפוטרופוס לנלוים, וכ"מ בקדושין מ"ב ע"ל מניין ליתומים שבאו לחלק בנכסי אביהן שב"ד מעמידין להם לאפוטרופוס שנאמר ונשיא אחד למטה וכו', הרי דילף לדין לפוטרופוס מה"ת, ול"ע, וע' מש"כ בפ' קרח שם. יג) כלומר חפץ קדוש כמו ס"ת או תפלין, כמו שהסביר לכרסם את שלישאר במילה. ומה שהסביר במילה דוקא י"ל משום דשו"ת נמצאו יותר [תוס'], ונפ' י"ל פ"פ מ"ש במ"ר דמפני שהתה להם המילה בעשר לכן היו מסבירים כה —

ואיתא בכוונית כלן, אמר רב ספא, מפי דיינא דאסבא בתפלין נעשה כמועה בדבר מסוכה, ר"ל דם ס"ת דרך בם ס"ת לריך להסביר, וכתבו התוס', אע"פ שהסביר לאברהם את שלישאר במילה, היינו משום דלת"ח די בתפלין ואין לריך לו ס"ת דוקא, כמבואר בגמרא. וע"פ זה יתבאר מה שהוסיף כלן הכתוב לתאר את שלישאר בתאר המושל בכל אשר לו, שלין לריך כ"כ לשניות, אך הכא אמרו ביומא כ"ח ב' והובא בדרשב"ם לשל המושל בכל אשר לו — שמושל בתורת רבו, מלמד שלישאר זקן ויושב בישיבה היו, וכא הכתוב להסמיכין דמכיון שהי ת"ח הסביר במילה ולא היו לריך שלו ס"ת, הוא מפר המצות שהי לאברהם אביו כמש"כ לעיל בפסוק ו' אות ו'. —

וע' בתוס' הקשו למה קיי"ל דרק בשבועת מודה במקלת בעינן נקיטת חפץ ולא גם בשבועת העדות ושבועת בטוי ופקדון, והניחו בתימה, והרשב"ם כלן בשניות (פ"ו ס"ם ו') כתב מכח קושית זו דבשלמת דרשב"ם זו מנקיטת חפץ באברהם היה שלמכתת בעלמא, ותקנת חכמים להעיל לימה על השבוע, לכן בשבועת עדות ובטוי ופקדון לא בעינן נקיטת חפץ, ע"ל, ונלע שהיו מכין למה לא גזיים גם בכל השבועות בנק"ח, עוד ואת קשה מאד בעיני לומר בהאם בשניל הערה זו דדרשב"ם זו לינה אלא למכתת, כי אף אם למנם-קושית זו כשהיה לעלמה דורשת יפה, אבל לשבועת בשניל זה דרשת שתמית לשלמכתת, לשתי לא משכנר כלל, וכבר הורה זקן הפוסקים הרמב"ם, כי בשניל קושית לא נדחה הלכה ממקומה [שו"ת רמב"ם סי' מ' וע' בהה"מ ריש פ"ו מאה"ב], וגם ההערה השניה שבשלמה החנים הרמ"ם לומר שדרשת

"

לְמִמְלֵי מַיָּא: יד וּתְהֵי עוֹלֶמְתָּא דְּאֵימַר לַהּ אַרְכִינִי כְעַן קוֹלְתִיךְ וְאֶשְׁתֵּי וְתֵימַר אֶשְׁתֵּי וְאַף־גַּמְלָיִךְ אַשְׁקֵי עָתַהּ זַמְנְתָּא לְעַבְדָּךְ לְיִצְחָק וּבַהּ אִידַע אֲרֵי עֲבַדְתָּ טִיבוּ עִם

לְשַׁאֲבָ֥ת מָֽיִם: יד וְהָיָ֣ה הַנַּעֲרָ֗ הנערה קרי אֲשֶׁר֩ אֹמַ֨ר אֵלֶ֜יהָ הַטִּי־נָ֤א כַדֵּךְ֙ וְאֶשְׁתֶּ֔ה וְאָמְרָ֥ה שְׁתֵ֖ה וְגַ֣ם־גְּמַלֶּ֑יךָ אֹתָ֣הּ הֹכַ֔חְתָּ לְעַבְדְּךָ֖ לְיִצְחָ֑ק וּבָ֣הּ אֵדַ֔ע כִּֽי־עָשִׂ֥יתָ חֶ֖סֶד עִם־

רש"י

(יד) ותהי הכתה. רלוים היה לו שתהא נומלת הסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם ולשן הוכחת בירת מפרושים"ש בלע"ז (דוח החסט בעטיעדען): וכה תרגו. לשון תתאה הודע לי כה: כי עשית חסד.

תורה תמימה

(יד) והיה הנערה וגו'. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, אליעזר עבד אברהם אע"פ ששאל שלא כהוגן השיבוהו כהוגן, והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך, יכול אפילו חגרת אפילו סומא — ונזדמנה לו רבקה[יז]) [תענית ד' א'].

והיה הנערה וגו'. אמר רב, כל נחוש שאינו כאליעזר עבד אברהם אינו נחוש[יח]) [חולין צ"ה ב'].

שתה וגם גמליך. מכאן דאע"פ שאסור לאדם לטעום קודם שיאכיל לבהמתו, הני מילי

אבל התמת הגרתה בזה, דבזה אין ספק להגמרת הלכה הוי בכלל שבועה, לתרי דכל"מ נתב"ך מורים על זה, ופיקר ספקן הוא אם שבועה בכלל אלה, ואמור הענין, משום דשם שבועה הוא בכלל כלל כל מיני שבועות ואלות, אבל אלה הוא פרט אחד מכלל שבועות, ולכן אין ספק שהפרט הוי בתוך הכלל, היינו אלה בכלל שבועה, אלא שהספק והתקילה היא אם גם הוי הכלל כלול בהפרט, דהיינו אם שבועה הוי בכלל אלה, וכן מתבאר מתוך כל הסוגיות והשקלות ופריכ', דזה הוא עיקר הספק בגמרא, ולפי"ז אין מפרשים זו כל רתי' לענין זה לתרי דכתן הוי בכלל — שבועה והפרט — אלה, וזה אין כל ספק, ושפיר תמר מברכה מי תנקה מאלתי, וע' בסוגיא ודו"ק. [יז]) ומשמעתו זה לתין סומכין על הכתוב וכשתתפלגין על דבר צריך לנקוט דבר נכון בהוגן, ונאמת מצינו ביפתח שנכשל בנדר שנתר תם נתן לתת את בני עמון בידי והיה היוצא תבר יצא תלאתי ביתי לקראתי בשובי בשלום והעליתיהו עולה — ויצאה לקראתו בתו היחידה (שופטים י"א). ועמין תוכת התפלה בלשון ושנין בנדר מצינו בזוהר פ' ויצא (קס"ם ח') בשסוק תצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן למתן דלגי לגותת בעי לפרסי מילי' כדקא יתות, מיד אחי, ומי תימת קריבין תותרין שתם אחים מקרי — מיד עשו, ישי"ם, וע' תס"כ גם"פ בהעלתך בשסוק אל נא רפא נא לה. —

תע' בב"ק פ' ח' תשנה בתלה אחת שהי' בגוה מיצר לה וקפלה ונשנעה כל מי שיצא ליתלנה תיגה מחזירתו, וקפלו עליה תכמים שתיגה מסונגים, ונשבת הדבר לפני התכמים [בשתל דיגה] תמרו נא מחכוה זו תגלה להגון לה, ע"כ. והנה לפי"ז קשה מתי שנא ענין זה לאליעזר וליפתח ומה נא נימת גם כאן שנא מחכוה תגלה להגון, ומשה נא מצאו התכמים היתר זה ליפתח.

וי"ל דשתי באליעזר ויפתח דתלו הדבר בתגתי, אליעזר תמר זו שתמר שתה וכו', ויפתח תמר מי שיצא מלאתי ביתי, הי כמו שבש שימן מוכתב ויין מיוחד לאותו תתים, משא"כ התשה הנוכרת נא תמרה כל תגתי ושימן פרסי כ"ת בלרך בלל, ודו"ק. יז) כ"ל כל נחום שתיגה שומר ענין ממש לעשות משתה על פיו כמו שעשה אליעזר עבד אברהם כמבואר בפרשה אין בזה משום היסור נא תגתה. והיום' הקשו אין עשה כן לאליעזר למ"ד דבן גח מלווה על הכיבוד, ותרצ דהכוה תגא שבר שלא נתן לה להתידים על שבגילה לו בת מי היא, ופע"פ לכתיב ויקח התים מם וכב ויתן ותח"כ ויאמר בת מי את — אין מוקדם ומאוחר בתורה, וכן משמע בספיר, לכתיב ותמהל אותה ואומר בת מי את וגו', בב"ע, והלוחק מבואר, ועיין בבאורי הגר"ת בלי"ד סי' קע"ם ס"ק י"ת, והרבה מפרשים עמלו בישוב כל ענין זה.

אבל מה שנראה בזור בכלל ענין זה, כי בתמת תיגו תסור רק נחום כזה שמנתם על התקרה עלמו מבלי להזכיר שם ס' ומבלי בקש ממנו שיעתו לשבוב מקלה זה, משום דלא יש בזה ענין בשוף, כמ"ש בחולין ז' ב' למה נקרא שמן בשיש שמחזיקין

מִשָּׁם׃ ה וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה
לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקֵּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת
רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ ט וַיָּשֶׂם
הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם
אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃
שלישי י וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים
מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם
אֶל־עִיר נָחוֹר׃ יא וַיַּבְרֶךְ הַגְמַלִּים
מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת
עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת׃ יב וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֶה־נָא
לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי
אַבְרָהָם׃ יג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין
הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת

מתמן׃ ח ואם לא תאבה
אתתא למיתי בתרך ותהי
זכאה ממומתי דא לחוד
ית־ברי לא תתב לתמן׃
ט ושוי עבדא ית ידיה תחות
ירכא דאברהם רבונה וקים
להון על פתגמא הדין׃ י ודבר
עבדא עשרא גמלין ממגמלי
רבונה ואזל וכל שפר רבונה
בידיה וקם ואזל לארם די
על־פרת לקרתא דנחור׃
יא ואשרי גמלייא מברא
לקרתא לבארא דמיא לעדן
רמשא לעדן דנפקן מלהתא׃
יב ואמר ייי אלהה דרבוני
אברהם זמין כען קדמי
יומא דין ועבד טיבו עם
רבוני אברהם׃ יג הא אנא
קאם על עינא דמיא
ובנת אנשי קרתא נפקן

רש"י

(ח) ונקית משבועתי וגו'. וקו"ט למה מכפלת ענר מסכול וממרא (קדושין ס"ו): רק את בני וגו'. רק מישום הוא בני ליט תוזר לכל יעקב בן בני סופו לחזור: (י) מגמלי מחוגו. (ב"ר) נכרין היו משאר גמלים שהיו יולאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: וכל טוב מדמיו בידו. (ב"ר) שאר מהנה כתב ליעקב על כל אשר לו כדי שיקפלו לשלוח ע"ז בתם: מלם מהריס. בין שהי מהרות יוסבת: (יא) ויברך הגמלים. הרביצם:

תורה תמימה

(ח) ואם לא תאבה. רבי מאיר אומר, כל הנאי שאינו בתנאי בני נד ובני ראובן אינו תנאי, והיינו דכתיב ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי זאת[מו] [קדושין ס"א ב'].

דס' לך שאמר מכרסם הרימותי ידי וגו' על עניין קונה שמים וארץ, ובמת בגמרא שפה ד' ב' אמרו בשביל דחייתי שם אפילו הקטנה שמים וארץ כתכרסם מגיעו לכתיב בי' קונה שמים וארץ, ואולי משום דלא כתיב התם ענין מלחות שהוא ענין מלכות שעל זה תכון עיקר דרשא זו. [מו] ענין תנאי ב"ש וב"ה יליף שהוא דבר והפוכו, ויתבאר לפמיו לי"ה ס"ם מטות. ובגמרא הוכח הפסוק לנקמן מ"ו מ' תנקה מאלתי, וגרסה דמשיגרא דלישנא הוא ול"ג הפסוק שלפניו במוקדם. —

וע' בשבועות ל"ו ע' מקרו בגמרא אם אלה בכלל שבועה או לא והביאו לתי' מפסוקים שונים דהוי בכלל, ובהגהות רש"ם תמה למה לא הביאו מפרשה זו דכתיב מקודם ומשניהן בס', ויש לעיין, ובפסוק אמר (פ' מ"ח) מי תנקה מאלתי, הרי דאלה בכלל שבועה, ולכאורה היא סערה נכפלה מאד.

וּמִלַּת קוּלְתָהּ וְסָלֶקֶת׃ יו וּרְהַט
עַבְדָּא לְקַדָּמוּתָהּ וַאֲמַר
אַשְׁקִינִי־(נ״י אַטְעֲמַנִי) כְּעַן
זְעִיר־מַיָּא מִקּוּלְתִיךְ׃ יח וַאֲמָרַת
אֵשְׁתְּ רְבוֹנִי וְאוֹחְיֵאת
וַאֲחִיתַת קוּלְתָהּ עַל־יְדָהּ
וְאַשְׁקָתֵהּ׃ יט וְשֵׁיצִיאַת
לְאַשְׁקָיוּתֵהּ וַאֲמָרַת אַף
לִגְמַלָּיִךְ אֶמְלִי עַד דִּי־סַפְקוּן
לְמִשְׁתֵּי׃ כ וְאוֹחְיֵאת וּנְפָצַת
קוּלְתָהּ לְבֵית־שַׁקְיָא וּרְהָטַת
עוֹד לְבִירָא לְמֶמְלֵי וּמְלַת
לְכָל־גַּמְלוֹהִי׃ כא וּגְבַרָא שָׁהֵי
בַּהּ מִסְתַּכֵּל שָׁתִיק לְמִידַע

כַּדָּהּ וַתָּעַל׃ יז וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ
וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם
מִכַּדֵּךְ׃ יח וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר
וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃
יט וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם
לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃
כ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת
וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב
וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃ כא וְהָאִישׁ
מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת

רש״י

עצמן ממקום אחר העיד על זה שנקיים מכל: (יז) וירץ העבד לקראתה. לפי שראה שעלו המים לקראתה (ב״ר): הגמיאיני נא. לשון נמיעה הומי״ר בלע״ז (שוקקען. שלירפען): (יח) ותמהר כדה. מעל שכמה: (יט) עד אם כלו. הרי אם משמע בלשון אחר: אם כלו. ת״ש די ספקון שוו היא נמי שתייתן כששתו די ספוקי: (כ) ותער. לשון נפילה והרבה ים בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא ים לו דומה (התליס קמץ) אל תער נפשי. (יחזקאל נג) אחר הערה למות נפשו: השקת. לבן חלולה שמוזגים בה הגמלים: (כא) משתהה. לשון שהיה כמי שאו עריס. תשהה שממה (ישעי׳ ו) משהה משתומם ומתבהל על שראה דבריו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו. ואל התמה בהי״ו אל משהה שאין לך תיבה שתחלת יסודה הי״ן ומדברת בלשון מהפעל שאין הי״ן מפרידה בין שתי אותיות אל עיקר היסוד כגון משהה מנזרת שהה משהול (ישעי׳ נט) מנזרת שול וישתומם (שם טו) מנזרת שממה. וישתמר חקות עמרי (מיכה ו) מנזרת ושמר אף כאן משהה מנזרת השהה וכשם שהתה מלא לשון משומם בהדם ובהל ונהלם ובעל מחשבות כמו (חיוב יח) על יושו כשמו מחרושים (ירמיה ב) שומו שמים (דניאל ד) משתומם כשעה חדא כך הפרש לשון שאין בהדם בהול ובעל מחשבות. ומונקלוס תרגם לשון שהייה ונברא שהי שוהה ושומר במקום אחד לרשות ההצלית ה׳ דרכו ואין להרגם שתיה שהרי אינו לשון שתיה שאין אל״ף טפלת בלשון שתיה: מסתכל. לה.

תורה תמימה

(יז) הגמיאיני: מכאן דמה ששנינו המוציא חלב בשבת כדי גמיאה חייב — כדי גמיאה ולא כדי נמיעה הוא[כא] [שבת ע״ז א׳].

(כא) והאיש משתאה. א״ר יצחק, דברה תורה בכל לשון, שנאמר והאיש משתאה לה[כב] [ירושלמי ר״ה פ״א ה״ח].

וכמ״ל נרים אפילו אדם, ואינו מצוער. והגה נסוף מס׳ סופרים לינתא על פסוק זה ואים לא יכבה מן אים אלא אביה, שכך היו מנהגם של ארמיים לעכב עם בנותיהם בתולות ועשה להם יום ומת אביה כדי אלא המתת, ובילקוט לינתא מפני מה מת בתולא, שהי׳ אלך וכל בתולה שתעשה נשואת ל׳ מקודם ומקבלו כל הבריה ואומרו אם הוא שהשה לנחו כן מוכך, ואם לאו אין מי הורגין אותו

כא) כדי נמיאה הוא אלא כדי נמיעה. ראה ירושלמי ר״ה פ״א ה״ח. כב) כלומר, לפעמים המלת

אֲדֹנִי׃ טו וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר
וְהִנֵּה־ רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יָלְדָה
לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃ טז וְהַנַּעֲרָ
והנערה קרי טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה
וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא

רבוני׃ טו וַהֲוָה־הוּא עַד לָא
שֵׁיצִי לְמַלָּא וְהָא רִבְקָה
נְפָקַת דְּאִתְיְלִידַת לִבְתוּאֵל
בַּר מִלְכָּה אִתַּת נָחוֹר אֲחוּהִי
דְּאַבְרָהָם וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַהּ׃
טז וְעוּלֲמְתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ (נ״י
שַׁפִּירָא לְמֶחֱזֵי) לַחֲדָא בְּתוּלְתָא
וּגְבַר לָא יְדַעָהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא

רש״י

אם תהיה ממשפחתו ושונגת לו תדע כי עשית חסד (ב״ר) : (טז) בתולה. ממקום בתולים (ב״ר): ואיש לא ידעה. שלא כדרכה לפי שבעת הגכרים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקידות

תורה תמימה

באבילה. אבל לשתיה האדם קודם, כדאשכחן ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה[1] [מג״א סי׳ קס״ז ס״ק י״ח בשם ס״ח].

(טז) והנערה וגו׳. תניא, אין בתולה אלא נערה, וכן הוא אומר והנערה טובת מראה מאד בתולה[2] [יבמות ס״א ב׳].

בתולה ואיש לא ידעה. בתולה — מבדרכה, ואיש לא ידעה — משלא כדרכה[3] [ירושלמי כתובות פ״א ה״ג].

פמליא של מעלה, והייט שמקיפים כביכול את השגחת ה׳ ומתמתים משגיחים הם, משא״כ לגיעזר שאמר כאן ה׳ אלקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום וגו׳, והיה הנערה אשר אומר וגו׳ אותה הוכחת לעבדך, הרי שעשה הכל בדרך אמונה ותפילה, שביקש מהקב״ה שיסבב לו סימן זה למען יסי׳ בטוח במעשיו, אין כזה לף ריח נחום וכשוף ולכלוך חיסור, ומותר לכל אדם לעשות כן לכתחלה. ומה שאמרו בגמרא כל נחום שאינו כגיעזר עבד אברהם אינו נחום — הכונה אם עשה סימן כזה בדרך נחום מבני הזכיר שם ה׳. ועם כאור זה יתיישב הכל, ונם יתיישב ע״פ דרך זה מה שהקשו התום׳ בסמוך מיזתן בן שוע המיך ניחם — יען כי גם הוא זכר שם ה׳, כמבואר בקרא, ודו״ק.

יח) אין הלשון מדויק כ״כ, דלשון זה כמו שהעתיק לא אמרה רבקה רק לגיעזר, ויש בפסוק י״ט. והנה ענין חיוב קדימת התכילה לנהמה יתבאר אי״ה לפנינו בפ׳ עקב בפסוק ואתתי עשב בשדך לבהמתך, ופשט הדבר שלשתיה האדם קודם לא נתבאר וצריך עשב. ונראה ע״פ מ״ש התום׳ בפסחים ק״ו ב׳, ובזיר כ״ע ג׳ לנשמים אדם מוכל לף כשאינו רשב כל כך, ישו״ם, אבל בשתות אין אדם שותה מלא נמתו וכפשוטות לשון המשנה בברכות מ״ד ג׳ השותה מים בשמתו [ועיי״ש בגמרא], ולא מיבו בשום מקום הלשון המוכל לרשבונו, ולפי״ז היה בשתיה דמכיון שהוא ממת מיט מן הדין שינרוס לו נער הנפש לחכות עד שמר תשתה הבהמה, כי להנגל מנער בודאי האדם קודם, משא״כ בתכילה לנפשים מיט רשב כל כך, ובנקל יכול לחכות. לף לפי״ז יתחייב שאם האדם רשב ביותר לחכות ובהשמתין יפשר ביותר — הוא קודם לבהמה, וזה דין חדש, אם לא דנימת לזה פלוג רבנן, ודו״ק לדינה. ודע להוסף הדין שהי׳ לפשר לכה״ח ומש״ה להביא רמי׳ לנשתיה האדם קודם לבהמה מפרשה חקת (כ׳ ח׳) והשקית את העדה ואת בעירם, כרי להקדים האנשים לבהמות. —

ודע דמה שאמרה רבקה וגם לגמליך אשאב (פ׳ י״ט) ולא אשקה כמו שאמר לגיעזר, יש לכוין ע״פ מ״ש בכתובות ס״ג ב׳ שאין אדם יכול לכוף את אשתו לתת מאכל לפני בהמתו זכר משום שאינו מגדר הנשיות, יעו״ש ברש״י, ולכן אמרה רבקה אשאב לגמליך נקיט. יט) ר״ל ככל מקום דכתיב בתולה היא נערה ולא קטנה ולא בוגרת, וכמו לענין כהן נדול דכתיב בי׳ כי אם בתולה מעמיו יקח, אשור ליטא בוגרת. ב) מכפל התוארים בתולה ואיש לא ידעה דרים קן, ועיין במ״ר שופחא מחרת בדרכא זו. וביהושלמי כאן איתא, ג״ר יצחק בן לעזר, אפילו בידיה לא תבא בה, שנאמר כי לא יטוח בכם כרשע על נורל הצדיקים, ופירש הפ״מ אפילו בדרך שחוק וקלות דעם לא נעשו בה, וקרבן שדם נרים אפילו בריה לא תבא בה כלומר אפילו שום בריה לא תבא בה לישמנה, והדוחק מבואר,

ובמ״ר

רַבּוּנִי אֲנָא בְּאוֹרַח תַּקָּנָא אֵדֹנָי אָנֹכִי בָּרְכְךָ נָחַנִי יְהוָה בֵּית דַּבְּרַנִי יְיָ בֵּית אֲחוֹהִי דְרִבּוֹנִי: אֲחִי אֲדֹנִי: כח וְרָהֲטַת עוּלְמְתָא וְחַוְיאַת לְבֵית אִמַּהּ כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: וַתַּגֶּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: כט וּלְרִבְקָה אָחָא וּשְׁמֵהּ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן דְּהַט לָבָן לְוַת־גַּבְרָא לְבָרָא אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן: ל וַיְהִי ו לְוַת־עֵינָא: ל וַהֲוָה כַּד חֲזָא יָת־קָדָשָׁא וְיָת־שִׁרְיָא עַל־יְדֵי אֲחָתֵהּ וְכַד־שְׁמַע יָת־פִּתְגָמֵי רִבְקָה אֲחָתֵהּ לְמֵימַר כְּדֵין־מַלֵּל עִמִּי גַּבְרָא וַאֲתָא לְוַת־גַּבְרָא וְהָא קָאֵם עִבּוֹי גְּמַלַיָּא עַל־עֵינָא: לא וַאֲמַר עוֹל בְּרִיכָא דַּייָ לְמָא אַתְּ קָאֵם בְּבָרָא וַאֲנָא פַּנֵּיתִי בֵּיתָא וַאֲתַר כָּשֵׁר לְגַמְלַיָּא: לג וְעַל גַּבְרָא לְבֵיתָא וְשָׁרָא גַּמְלַיָּא וְיַהֲב תִּבְנָא וְכִסְתָּא לְגַמְלַיָּא וּמַיָּא לְאַסְחָאָה רַגְלוֹהִי וְרַגְלֵי גְּבָרַיָּא דְּעִמֵּהּ: אֲדֹנִי אָנֹכִי בָּרַכְתָּ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אָחִי אֲדֹנִי: כח וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ הגעירה ק׳ וַתַּגֶּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: כט וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן: ל וַיְהִי ו כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן: לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים: לב וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:

רש״י

מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון תבן ושעורים: (כז) בדרך. דרך המזומן דרך היסר בעותו דרך שהייתי לריך. וכן כל בי״ת ולמ״ד וה״ל במשמעם ברוצם התיבה ונקודים בפת״ח מדברים בדבר הפסוק שמכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר ועיכר בחיבה הוא מדבר: (כח) לבית אמה. דרך הנשים היתה להיות להן בית ליבד בו למלאכתן ומין הבית מגדת מלא לאמה: (כט) וירץ. למה רן ועל מה רן: (ל) ויהי כראות את הנזם. אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון: על הגמלים. לשמרן כמו (לעיל י״ח) והוא עומד עליהם לשמן: (לא) פניתי הבית. מעבודת הגילים (ב״ר): (לב) ויפתח. התיר זמם שלהם שהיה את פיהם שלא יגעו בדרך בשדות אחרים (ב״ר):

תורה תמימה

(לא) ומקום לגמלים. מלמד שלא נבנסו הגמלים עד שפינו כל העבודה כוכבים מפניהם[ב] [אדר״נ פכ״ח].

(לב) ויפתח הגמלים. התיר זמיהם[ב] [ירושלמי שקלים פ״ה בע״י].

ברכות י״ג ב׳ כתבו דמלאכי אברהם היינו מלכות. בד) יתכן דדרים הנשון ומלכי פניתי הבית, דעל כרוב יונה נשון פנוי על הסרת המכשול או הסקול וכבוד המקום, כמו שלו שלו פנו דרך הרימו מכשול (ישעי׳ ל״ה), ומפרש כאן דהנשון פניתי יונה נם על זמקום לגמליך והיינו שהסיר כל המכשולים המונעים

הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכִּי אִם־לֹא׃ כב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ כד וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ כה וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוֹן׃ כו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃ כז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם

הֲתַצְלַח יְיָ אָרְחֲתָא אִם לָא׃ כב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ נַמְלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסִיב גַּבְרָא קְדָשָׁא דְּדַהֲבָא תִּקְלָא מַתְקַלֵּהּ וּתְרֵין שִׁירִין עַל־יְדָהָא מַתְקַל־עֲשַׂר סְלָעִין דְּדַהֲבָא מַתְקַלְהֹן׃ כג וַאֲמַר בַּת־מַן אַתְּ חַוִּי כְּעַן לִי הַאִית בֵּית אֲבוּךְ אָתַר כְּשַׁר־לָנָא לְמָבָת׃ כד וַאֲמָרַת לֵהּ בַּת בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר־מִלְכָּה דְּיָלִידַת לְנָחוֹר׃ כה וַאֲמָרַת לֵהּ אַף־תִּבְנָא אַף־כְּסָתָא סַגִּי עִמָּנָא אַף־אָתַר כְּשַׁר לְמָבָת׃ כו וּכְרַע גַּבְרָא וּסְגִיד קֳדָם יְיָ׃ כז וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דְּיָ־לָא מְנַע טִיבוּתֵהּ וְקוּשְׁטֵהּ מִן־

רש״י

מזמומם עליה כמו (לעיל כ) ויאמרי לי אחי הוא. וכמו (לקמן כו) ויסתמו כל הבארות אשר חפרו: (כב) בקע. רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת: ומני למידים. רמז לשני לוחות מטמונות: עשרה זהב משקלם. רמז לעשרת הדברות שבהן: (כג) ויאמר בת מי את. לאחר שנתן לה שלום לפי שהיה בעוה״ז בזכותו של אברהם שהגליח הקב״ה דרכו: הגידי. ליופי אחת. לין. שם דבר והיא לאמרה לנין כמה ליטת: (כד) בת בתואל. הסיבתו על ראשון לראשון ועל אחרון לאחרון: (כה) מספוא. כל

תורה תמימה

(כז) ברוך ה׳. מבאן למדנו מטבע ברכות[22] [רוקח סי׳ שס״ג].

תמצא שהתורה משתמש בשמות גרדפים שים למלה זו כוחה על נשון אחר שבמקרא, ופעמים הכי דברה בלשון הזה, וכמו כאן והשים משתלה לה, והוא מלשון שים כמו והשלמה תשלה שממה (ישעי׳ ו׳), וע״כ פירוש משתלה משתומם הוא, והוא ג״כ לשון מקרא שמו שמים, וכי׳ לו לכתוב גם כאן והשים משתומם וכמו ומשתומם על המלאה (לעיל ח׳), אלא שדברה תורה בכל לשון, שהכוונה אחת היא, וכן בלשון המשנה ממלא כן כפ״י דתרומות כל גרב, שפירושו כל חבית, והוא״ע כל חבית, אלא שכך דרך הלשונות. —

גם יפפר לפרש כוונת הדברים שהתורה בכל לשון ע״פ מ״ד במ״ר כאן, והשים משתלה לה ממלמן [או מוזן] ומביא דבי המגליה ס׳, ושמו המפרשים לפרש הלשון ממלמן או מוזן, ויש שפירשו משתלה הוא מלשון שתיה, והייטו שעשה עמו כאלו שותה או שתה ומזן משם משם כדי שבין כך יוכל להתבונן לה, ולא ה׳ רוצה בלא לשתות, ולפי״ז יהי׳ ערך הלשון משתלה כמו מתעבר, מתרומם, מתכחש, וכדומה, והייטו שעשה עמו כאלו שותה. ויתכן שלפי פי׳ זה כוון הירושלמי שהוציאה התורה לשון שתיה בכל לשון אף שאיט רגיל. גם יפפר לפרש כוונת הלשון ממלמן ומביא דבי המורה על קול הסריקה שמשמיע הים המשתלה על דבר ע״י מניעת השפיעה, ומין להאריך עוד. (כז) ר״ל דלעיל נומר שם ומלכות. וכאן הברוקה מע״פ מלין מלכות שברכה זו לך זה הוא מפני שעוד לא הודיע הקב״ה מלכותו, לפיכך התחיל בברכות

לְרִבּוֹנִי מָאִים לָא־תֵיתֵי
אִתְּתָא בַּתְרָי: ס וַאֲמַר
לִי יְיָ דִּי־פְלָחִית קֳדָמוֹהִי
יְשַׁלַּח מַלְאָכֵהּ עִמָּךְ וְיַצְלַח
אָרְחָךְ וְתֵסַב אִתְּתָא לִבְרִי
מֵזַרְעִיתִי וּמִבֵּית אַבָּא:
פא בְּבֵן תְּהֵי זַכֵּי (נ״ זַכָּא)
מִמּוֹמָתִי אֲרֵי תֵּהַךְ לְזַרְעִיתִי
וְאִם־לָא יִתְּנוּן לָךְ וּתְהֵי
זַכֵּי מִמּוֹמָתִי: פב וְאֲתֵיתִ
(נ״ וְאֲתֵיתִי) יוֹמָא־דֵין לְעֵינָא
וַאֲמָרִית יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי
אַבְרָהָם אִם־אִית־כְּעַן־רַעֲוָא
קֳדָמָךְ לְאַצְלָחָא אָרְחִי דִּי
אֲנָא אָזֵיל עֲלַהּ: פג הָא
אֲנָא קָאֵם עַל־עֵינָא דְמַיָּא
וִיהֵי עוּלֶמְתָּא דְּתִפּוֹק
לְמִמְלֵי וַאֲמַר לַהּ אַשְׁקִינִי
כְּעַן וְעֵיר מַיָּא מִקּוּלְתִּיךְ:
פד וְתֵימַר לִי אַף־אַתְּ אַשְׁתְּוִי
לִגְמָלָיְךְ אַמְלֵי הִיא אִתְּתָא
דְּזַמִּין יְיָ לְבַר־רִבּוֹנִי: פה אֲנָא
עַד־לָא שֵׁיצֵיתִי לְמַלָּלָא

אֶל־אֲדֹנָי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה
אַחֲרָי: ס וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה אֲשֶׁר־
הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ
אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה
לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי:
מא אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־
מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ
נָקִי מֵאָלָתִי: מב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־
הָעַיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם
אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר
אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ: מג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב
עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת
לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא
מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ: מד וְאָמְרָה אֵלַי
גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב
הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־
אֲדֹנִי: מה אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר

רש״י

לגכת תחיך: (לט) פולי לג תלך התמה. תלי כתיב בת היתה לו לתליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו תברתם לפנות תליו ולהשיאה בתו תמר לו תברתם בני ברוך ותתה תרוך ותין תרוב מדבק בברוך: (מב) ותבא היום. היום יצתי והיום בתתי מכלן שקפלה לו התרן. תמר רבי תחמ יפה שיחתן של עבדי תבות לפני המקום מתורתן של בניס שברי פרשה של תליעזר כפולה בתורה והרבה נופי תורה לג ניתנו תלא ברמיזה: (מד) גם תתה. גם לרבות תמשים שעמו: היכיח. ביורר והודיע וכן כל היכיחה שבמקרא ביורר דבר: (מה) טרם תכלה. טרם שתי מכלה וכן כל לשון היוה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו (יוב ג) כי תמר

תורה תמימה

(מב) **ואבא היום**. ת״ר, אליעזר עבד אברהם קפצה לו הדרך, דכתיב ואבא היום אל העין, למימרא דתהוא יומא נפיק[כח] [סנהדרין צ״ה א׳].

דמעלמא פתח בתומר עבדותו, והתועלת בזה י״ל להגיד את תבירו משון שלא יקרלתו הוא בלבר הגנתי ויעכם על הלכנת פניס. והגר״א כתב למכלן רמז נמ״ם גרש״ת ס׳ גא שים לתדם להתודות על תטתיו כדי שלא יתן פ״פ לתחריס. כח) כפירש״י בפסוק זה ללשון היוס מיותר, שלא תמר היוס יצתי והיוס בתתי

לג וַיָּשֶׂם וישם ק׳ לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר
לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר
דַּבֵּר: לד וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי:
לה וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל
וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם
וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לו וַתֵּלֶד
שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי
זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:
לז וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר
אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ: לח אִם־לֹא אֶל־
בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי
וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי: לט וָאֹמַר

מ וְשַׁוִּיאוּ קֳדָמֹהִי לְמֵיכַל
וַאֲמַר לָא אֵיכוֹל עַד
דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָמַי וַאֲמַר מַלֵּל:
לי וַאֲמַר עַבְדָּא דְאַבְרָהָם
אָנָא: לי וַיְ בָּרִיךְ יָת־רַבּוֹנִי
לַחֲדָא וּרְבָא וִיהַב לֵהּ עָאן
וְתוֹרִין וּכְסַף וּדְהַב וְעַבְדִין
וְאַמְהָן וְגַמְלִין וַחֲמָרִין:
לי וְיָלִידַת שָׂרָה אִתַּת רַבּוֹנִי
בַּר לְרַבּוֹנִי בָּתַר דְּסִיבָרַת
וִיהַב־לֵהּ יָת־כָּל־דִּילֵהּ:
לי וְקַיֵּם עָלַי רַבּוֹנִי לְמֵימָר
לָא־תִסַּב אִתְּתָא לְבָרִי
מִבְּנָת כְּנַעֲנָאֵי דִּי אֲנָא יָתֵב
בְּאַרְעֵהּ: לח אֱלָהֵן לְבֵירַת־
אַבָּא תֵּזֵיל וּלְזַרְעִיתִי וְתִסַּב
אִתְּתָא לְבָרִי: לט וַאֲמָרִית

רש״י

(לג) עד אם דברתי. הרי אם מסמם בלשון אחר וכלשון כי כמו (לקמן מח) עד כי יבוא שילה וש״ם ח״ל כי מסמם בד׳ לשונות והאחד מי והוא אם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו. שטר המתנה הראה להם: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אם לא תלך תחלה אל בית אבי ואל תאבה

תורה תמימה

(לג) לא אכל. מכאן שאם נתנו לאדם לאכול אין צריך שיאמרו לו לאכול, שהרי אליעזר אמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ועדיין לא אמרו לו שיאכל, אלא מכיון ששמו לפניו לאכול אין צריך אמירה[ב] [מג״א סי׳ ק״ע ס״ק י״ח].

(לה) עבד אברהם אנכי. אמר לי׳ רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי, מילתא ננאה דאית בך קדים אמרה, אמר לי׳, דכתיב ויאמר, עבד אברהם אנכי[ב] [ב״ק צ״ב ב׳].

על אברהם תניטו דומין לממונו של ר׳ פינחס בן יאיר, וסי׳ הרמב״ן במוקדין שהיה תמי׳ קיימת וכו׳ למחזר דברי המומר שיצאו זמומין, יפן שע״כ תני׳ החסידות יותר נדולה בניהו של ר׳ פינחס בן יאיר מאשר בניהו של אברהם אבינו, וכ״פ הרשב״ם. ופיין בדרשת הקדמת. כו) כ״כ המג״א בשם ספר שלחן מרנב [ים מיהסים אותו לרמב״ן לך לך ע״ש] דפת המחרוזים כי אם שמתברו היה רבנו בחיי דשמו רמז כמה פעמים בספרו בר״ת וס׳ שם ונד:ניה] על מה שמבואר בשו״ע כאן [שמקורו ממס׳ כר״מ רים פ״ח] הנכנס לבית לא יאמר תנו לי

לאכול עד שיאמר בעה״ב, וקמ״ל זה שאשר [ע״פ נאות המג״א] דמתיקה היו לאמירה, שמכיון שאתו לו שוב מותר לו לאכול ומ״ל לאמירת בעה״ב, וכהרמי׳ שמניח. ומבואר דזה הוי רק קולא לאורח אבל ב״ש. להמהין עד שיאמרו לו ולא מהרה לבעה״ב אלא יבקש לאורח לאכול לאחרי שאמר לפניו על השלחן, אבל בעמת י״ל כי יש בזה גם מהרה לבעה״ב כמבואר, יפן כי לפעמים יהרע את״ל לאורח לאכול ואם יאכל יסתכן ורק ע״פ בקשת בעה״ב יאכל, וכעין מה שאירע להגר״א מווילנא בדרכו, כמש״כ בניו בהקדמתם לנאותו לאו״ח יש״ש כז) הרי

דמעלמו

לַיִת אֲנַתְנָא יָכְלִין לְמַלָּלָא לָא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃
עִמָּךְ בִּישׁ אוֹ טָב׃ נא הָא־ נא הִנֵּה רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהֵי
רִבְקָה קֳדָמָךְ דַּבַּר וְאֵיזִיל אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
וּתְהֵי אִתְּתָא לְבַר רְבוֹנָךְ נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם
כְּמָא דִי מַלֵּל יְיָ׃ נב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַבְדָּא דְאַבְרָהָם
אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה לַיהוָה׃
יָת־פִּתְגָמֵיהוֹן וּסְגַד עַל חמישי נג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי
אַרְעָא קֳדָם יְיָ׃ נג וְאַפֵּק זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת
עַבְדָּא מָנִין־דְּכְסַף וּמָנִין נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃ נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
דְּדַהֲב וּלְבוּשִׁין וִיהַב לְרִבְקָה הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ
וּמִגְדָּנִין יְהַב לַאֲחוֹהָא וּלְאִמַּהּ׃ נד וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ
הוּא וְגוּבְרַיָּא דִּי־עִמֵּהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְצַפְרָא וַאֲמַר
שַׁלְּחוּנִי לְוַת־רִבּוֹנִי׃ נה וַאֲמַר אֲחוֹהָא וְאִמַּהּ תֵּתֵב עוּלְמְתָא עִמָּנָא עִדָּן־בְּעִדָּן אוֹ עַסְרָא־יַרְחִין בָּתַר כֵּן
רשי׳

רצע היה וקפץ להשיב לפני מביו: לא טוכל דבר מגיד. למען בדבר הזה לא ע״י השוכת דבר רע ולא ע״י השוכת דבר הגון לפי שיכר שמה׳ יצא הדבר לפי דרכיך שזימנה לך (כ״ר) : (נב) וישתחו לארצה. מכאן שמודים על בשורה טובה (כ״ר) : (נג) ומגדנות. לשון מגדים שהביא עמו מיני פירות של ג״י : (נד) ויליני. כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד : (נה) ויאמר אמים ואמה. ובתוספתא היכן היה היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיהו : ימים. שנה כמו (ויקרא כה) ימים תהיה גאולתו שכך מתניון בתוספתא זמן י״ב חודש לפרנס את עצמה בהכנסיות (כתובות נ) : או עשור. י׳ חדשים ו״א ימים

תורה תמימה

ומן הכתובים אנו למדין שנאה׳ אשה לאיש, מן התורה—דכתיב מה׳ יצא הדבר[כה] [מו״ק י״ח ב׳]. (נה) ימים או עשור. מאי ימים, אילימא תרי יומי, וכי משתעי אינש הכי, אמרו לי׳ תרי יומי אמר להו לא הדר אמרו לו עשרה יומי, אלא מאי ימים שנה, כדכתיב (ס׳ בהר) ימים תהיה גאולתו, מלמד שנותנין לבתולה י״ב חודש משתבעה הבעל לפרנס עצמה?) [כתובות נ״ו ב׳]. אחר תלך. א״ר יצחק, עשור סופרים הלכה למשה מסיני הוא, ואחר תלך — עשור סופרים הוא[לא] [נדרים ל״ו ב׳].

מתוהרים. כה) היינו מבואר לכתורה מהי קמ״ל בזה, למנם כנראה כי המאמר הזה נגמרת כאן בקטר, ובמעשה נמצא במדרש שוח״ם מאמר כ״ם בזה״ע, נוח וראה כמה קשה הוא הזיווג, שמן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים [מבואר] שהקב״ה מייחד שמו על הזיווג, בתורה כתיב ויען לבן ובתואל ויאמרו מה׳ יצא הדבר ובנביאים כתיב (הושע ו״ב) ואהבו ואמו לא ידעו כי מה׳ היא, ובכתובים כתיב (משלי י״ט) ומה׳ שכל מבצת, מכאן שייחד הקב״ה שמו על הזיווג, ע״כ, הרי דעיקר טוכת הרואי׳ מענין יחוד הפס, וגראה הכאור בזה ע״פ מ״ד טויק״ר פ׳ ח׳ ובתנחומא תצא פ׳ ס׳ שמאז ברח הקב״ה את השוכ עוסק בזווג זיווגים וכמ״כ מלמים מוציב יחידים ביתה וט׳, ובייט מפני שענין קשה וככד הוא, ובייט שמייחד שמו על הזיווג, כלומר שאין מביני זיווגים בזיוג במקרא רק בהשגחה מן השמים. ל) ר״ל נאחר פלירוסין נותנין לה זמן י״ב חודש להכין עצמה בתכשיטין ובגדים עד שתכנס לחופה. וקשה ל״ע שלא שמעו על ענין זה הפסוק לשאחר מקץ היות לה כדת כנשים י״ב חודש כי קן ימלאו ימי מרוקיהן, וי״ל דכשלך שמחי. לא) ר״ל

אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ
עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעֲיְנָה וַתִּשְׁאָב
וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃ מו וַתְּמַהֵר
וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה
וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם
הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃ מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ
וָאֹמַר בַּת־מִי אָתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־
בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ
מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ
וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃ מח וָאִקֹּד
וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי
בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי
אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ מט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם
עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ
לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־
יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃ נ וַיַּעַן לָבָן
וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר

בְּלִבִּי וְהָא רִבְקָה נְפָקַת
וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַהּ וּנְחָתַת
לְעֵינָא וּמְלַת וַאֲמָרִית לַהּ
אַשְׁקְיִנִי־כְעַן׃ מו וְאוֹחִיאַת
וַאֲחִיתַת קוּלְתַהּ מִנַּהּ וַאֲמָרַת
אִשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָיִךְ אַשְׁקֵי
וְשָׁתֵיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא
אַשְׁקִיאַת׃ מז וְשַׁאֵילִית יָתַהּ
וַאֲמָרִית בַּת־מָן אַתְּ וַאֲמָרַת
בַּת־בְּתוּאֵל בַּר־נָחוֹר
דְּיָלִידַת לַהּ מִלְכָּה וְשַׁוִּיתִי
קְדָשָׁא עַל־אַפַּהּ וְשִׁרְיָא
עַל־יְדָהָא׃ מח וּכְרַעִית וְסָגְדִית
קֳדָם יְיָ וּבָרֵכִית יָת יְיָ אֱלָהָהּ
דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דְּדַבְּרַנִי
בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִסַּב יָת־
בַּת־אֲחוּהִי דְרִבּוֹנִי לִבְרֵהּ׃
מט וּכְעַן אִם־אִיתֵיכוֹן עָבְדִין
טִיבוּ וּקְשׁוֹט עִם־רִבּוֹנִי חַוּוּ
לִי וְאִם־לָא חַוּוּ לִי וְאֶתְפְּנֵי
עַל־יַמִּינָא אוֹ עַל־שְׂמָאלָא׃
נ וְאָתֵיב לָבָן וּבְתוּאֵל וַאֲמָרוּ
מִן קֳדָם־יְיָ נְפַק פִּתְגָמָא

רש״י

לִיוֹצֵא הֲרֵי לְמַטָּן עִבּוּר. כָּכָה יֵשׁ מְפָרְשִׁים לִיוֹצֵא הֲרֵי לְמַטָּן עִתִּיד וְכִי׳ שֶׁהֲרֵי הָיָה לִיוֹצֵא כִּי לְמַטָּן הֲרֵי הוּא עִתִּיד הַטֵּה בִּי וְגוֹ׳ וְהֵיכָן עָשָׂה כֵּן: (מז) וָאֶשְׁאַל. וּמָצִיס. שֶׁיָּכוֹל בְּסֵדֶר שֶׁהֲרֵי הוּא הַחֹתֶם נָתַן וּמֵאַחַ״כ שָׂם עַל אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל יָדֶיהָ: (מח) וָאִקֹּד. וּמָצִיס. שֶׁיָּכוֹל בְּסֵדֶר שֶׁהֲרֵי הוּא הַחֹתֶם נָתַן וּמֵאַחַ״כ שָׂם עַל אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל יָדֶיהָ: (מט) עַל יָמִין. מִכְּשֶׁיִּסְפְּרוּ בִּדְבָרָיו וְיֵלְמְדוּ לֵיכֵךְ נִתַּן לָהּ וְעַדַיִן לֵיכֵךְ יוֹדֵעַ מִי הִיא: (מט) עַל יָמִין. מִכְּשֶׁיִּסְמְעוּ: עַל שְׂמֹאל. מִכְּשֶׁיִּרְאֶה שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁל אַבְרָהָם (כ״ר): (נ) וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל.

תורה תמימה

(נ) מה׳ יצא הדבר. אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובלי, מן התורה ומן הנביאים

נאמי. ומה שהוכיח מפורש זו י״ל משום כדי להרחיק גדולתו של אברהם.

וע״ד דרש מגדא י״ל מה שהוכיח בספר זה, ס״ם מ״ל בפרי״ת פ׳ פ״ז וכמ״ל, לקודם שיצא מגישור לנרכו כתב אברהם שכל מתנה שיתן לו ונתנו כיד מגישור שיהיה מותו למשפחת אביו ולא לאחרים שהוכיח שכל מתנה שנתן לו אברהם לא יצאו ממשפחתו.

רנקה, ולפי״ז אם נא כי׳ מספר מקפיד בדרך והיו מתכוין נסיעתו. בדרך הסבא כמה ימים כי׳ נראה להם שהסבר מתנה הוא מאחר שנכתב ביום ביאתו. ואף שמדיוק שכרי מאחרין בכריס לך מין הדבר לכתוב לאברהם למיחזי כשקרא וכמ״ש בתו״מ כי׳ מ״ג דאמאי שמעת לא יכתבו לשפחה שכמות מאחרים

עַל גַּמַלַּיָּא וְאָזְלָא בְּתַר גַּבְרָא וּדְבַר עַבְדָּא יָת־רִבְקָה וַאֲזַל׃ סג וְיִצְחָק אֲתָא מִמֵּיתוֹהִי (נ״א עַל־בְּמֵיתוֹהִי) מְבִירָא דְּמַלְאַךְ קַיְמָא אִתְחֲזִי־עֲלַהּ וְהוּא יָתֵב בַּאֲרַע דָּרוֹמָא׃ סג וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְחַקְלָא לְמִפְנֵי רַמְשָׁא וּזְקֵף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַּמַלַּיָּא אָתָן׃ סד וּזְקֵפַת רִבְקָה יָת־עֵינָהָא וַחֲזַת יָת־יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא׃ סה וַאֲמָרַת לְעַבְדָּא מָן־גַּבְרָא דֵּיכִי דְּמִתְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי

עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיְמַהֵר הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ׃ סג וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃ סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַזֶּה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח

רשז

(סב) מבוא באר לחי רואי. שהלך להביא הגר לאברהם מביו שמואה (ב״ר): יושב בארץ הנגב. קרוב לוואיו באר שבמדבר ויסע משם לאברהם ללכת הנגב ויושב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנמצאו הגה בין קדש ובין בדד: (סג) לשוח. (ב״ר) לשון תפלה כמו (תהלים קב) ישפוך שיחו: (סד) ותפל מעל הגמל. לשמה לאותו הדור והוסף (ס״ח והמהה) מפיני (ב״ר): והפיל. המשיכה עצמה לארץ כתרגומו ותתרכינת השתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הפי על כדך מרכיני. (ס״ב כב) ויו שמיש ומרכין לשון מוטה לארץ ודומה לו (תהלים לז) כי יפול לא יוטל

תורה תמימה

ותרכבנה על הגמלים, התם משום בעתותא דגמלים אורחא הוא״ל) [פסחים ג׳ א׳]. אחרי האיש. אחרי האיש ולא לפני האיש, מלמד שלא יהלך אדם אחורי אשה״ח) [ברכות ס״א א׳].

(סג) לשוח בשדה. תניא, יצחק תיקן תפלת המנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, אין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק״ב) תפלה לעני כי יעטף ולפני ה׳ ישפך שיחו״ל) [שם כו ב׳].

סיח יוסבת עיו, ומע״פ דמכלכא ומשב שוין בשניהם, אך חיו נחות להזכיר רביבה בתחה. בד) שהגמל נשוי הוא וירחה שלא תפול, לכן תורחת לתחה ברכוב כדי שתוכל להחזיק בו היטב. לה) מכוס הרכור, ואין נ״מ בין פתיח בין נשותה. ויש מפרשים דקדקו בפסוק זה יתור הלשון ויקח העבד וגו׳ ויך, מאחי דכבר כתיב ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש, וכן יש לדייק כזה לעיל בפסוק י׳ ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו ויך ויקח ויך, הוה גם שם כפל לשון ומיון הליכתו, וצריך עיש.

זקרוב לומר ע״פ מ״ש בגדה י״ד ג׳ רוכבי גמלים חמורין לאכול בתרומה, ותניא נמי הכי, רוכבי גמלים כולם רשעים, ופירש״י מפני שמבריחים מתחתם בשביל הגמל ומוליחים זרע, עכ״ל, חס ומשמים לומנו הכתובים ביתור לשון ויך בלדקת תלישה, כי אם״פ שלקח עמו גמלים לרכוב וכל הכתובה שבלדך רכבו אבל הוא לא רכב אלא על בהמתו או בעגלה כפשוט אחרת רק לא כרכיבה על הגמלים. לו) דרים לשוח מלשון לדור והגה, כמו תמיח בפקודיך (תהלים קי״ם), פיוסו בכל נפלאותיך, ושוד הרכבה, וזה הוא משום דעיקר המובן משורש שיח מורה רק על לדור או לגיון, ולא מלאטבו בשום מקום שיסי׳ טובעו סיוג, ולכן בהכרח אין לפירוש

תֵּלֵךְ׃ נו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃ נז וַיֹּאמְרוּ נִקְרְאָה לַנַּעֲרָ לנערה ק׳ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃ נח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃ נט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ ס וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֱיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ סא וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה

תִּיזִיל׃ ט וַאֲמַר לְהוֹן לָא־ תְאַחֲרוּן יָתִי וְיָ אַצְלַח אָרְחָךְ שַׁלְּחוּנִי וְאֵיזֵיל לְוָת־רִבּוֹנִי׃ נ וַאֲמַרוּ נִקְרֵי לְעוּלֲמְתָא וְנִשְׁמַע מַה־דְּהִיא אָמְרָה׃ נא וְקָרוּ לְרִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ הֲתֵיזְלִי עִם־גַּבְרָא הָדֵין וַאֲמָרַת אֵיזֵיל׃ נב וְשַׁלְּחוּ יָת־רִבְקָה אֲחָתְהוֹן וְיָת־מֵנִקְתַּהּ וְיָת־עַבְדָּא דְאַבְרָהָם וְיָת־גַּבְרוֹהִי׃ ס וּבָרִיכוּ יָת־רִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ אֲחָתָנָא אַתְּ הֲוֵי לְאַלְפִין וּלְרִבְוָן וְיֵרְתוּן בְּנָיְכִי יָת־קְרֵי סַנְאֵיהוֹן׃ סא וְקָמַת רִבְקָה וְעוּלֲמָתָהָא וּרְכִיבָא

רש״י

ממם מין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תגלה הן לנו מרובה מזה: (נז) ונשאלה את פיה. מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה (ב״ר): (נח) ותאמר אלך. מעצמי ולא אם תאכיל רועים: (ס) את היי לאלפי רבבה. את היי לאלפי רבבה. את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר לאברהם בכר המוריס הרכיב מרכב את זרעך וגו׳. יכי לון לעון שיהיה לאותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת:

תורה תמימה

(ס) ויברכו את רבקה. תניא, מניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר ויברכו את רבקה[לב] [מס׳ כלה פ״א].

(סא) ותרכבנה. תנא דבי רבי ישמעאל, לעולם יספר אדם בלשון נקיה, שהרי בוב קראו מרכב ובאשה מושב[לג], והא דכתיב ותקח רבקה ונערותיה

תיזות שאם נאיס רק לעשור ותפארת הלשון, כמ כ״ח מעקבי התורה, כי כן מסרו למשה מסיני, וכמו שכתב לקמי׳ לאסור לכתוב ולתך, והמלה אחר נכתבה רק לתפארת הלשון, וכ״מ שלפעמי׳ לשנות לו להשמיט מתיזות כאלה כל שהוא כמו כל יתר לשוני התורה. לב) ועיין בתום׳ כתובות ז׳ ב׳ ד״ה שנאמר, כתבו דלדעת זו מסכתא היא ולא מיירי משמי׳ דקרא בברכת חירוסין, עכ״ל, ולפ״ז לאמר הלשון מניין מן התורה כ״ל לנלמו דוקא הוא, וכעין זה כתב רש״י בבילה פ״ו ב׳ לענין מ״ש שם מכה״מ לעריך עירוב תבשילין, ו״ל, נלמו דוקא מקרבי יליף, דעירוב תבשילין מדרבנן, ובכי קמבעי ל׳ מהיכי מסמכה רבנן, עכ״ל, והוא כמו שבארנו כ״פ למדרך ז״ל לפעמים קבלותיהם על לשונות התורה

[פ״ל פ׳ בראשית ב׳ פ״ח]. וע׳ בראב״ן בשם״מ סורס ג׳ שחקר בהוראת הלשון מצא הכי מיני אם הוא מורה על לתורייתא ממש או גם על לפמכתא, ונ״ע.

ומה שכתבנו התום׳ מקודם לזה דהכא ברכת חירוסין מקור לברכת נשואין מכאן], י״ע לפי מה דקיי״ל בכתובות מ״ח ב׳ מסר לאב לשנותי הבעל הוי כנכנסה לחופה, והכא הלא כן הי׳ שמסרוה בי משפחתה לנישואי. ממה מפעם אחר י״ל הלא הי׳ כאן ברכת נשואין, והוא ע״פ מ״ש הריטב״א בחידושי כתובות ז׳ ע״ל שאין לומרים ברכת נשואין אלא היכי שהחתן והכלה נמצאים ביחד. לג) בפ׳ מצורע כתיב בזב וכל המרכב אשר ירכב ובזבה כתיב על הכלי אשר

וְלִשְׁכוּנִין וּלְנַגָּן: ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וְעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אִלֵּין בְּנֵי קְטוּרָה: ה וְיַהֲב אַבְרָהָם יָת־כָּל־דִּילֵהּ לְיִצְחָק: ו וְלִבְנֵי לְחֵינָתָא דִּי לְאַבְרָהָם יְהַב אַבְרָהָם מַתְּנָן וְשַׁלְּחִנּוּן מֵעַל יִצְחָק בְּרֵהּ בְּעוֹד־ דְּהוּא קַיָם קִדּוּמָא לַאֲרַע

וּלְטוּשִׁים וּלְאֻמִּים: ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־ אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה: ה וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק: ו וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ

רש"י

ולטושים. סם רתחי תומות (ב"ר). והתרגום של אונקלוס אין לי לייסבו על נכון המקרא. שפירש למטירין לסחן מתכת. ות"ת שמיט כן מפיי הגל"ף שתיכה יסודות הרי לנו תיבות שתין ברתשם גל"ף והוסיפו גל"ף ברתשם כמו תומת לתך שהוא מן נכה רגליט וכמו תסיך שתן שהוא מן ותתת וסכת: ולטושים. הם בעלי תוליים המהפזרים תמה ותנה וטסטוים תים בתלי תפדו וכן הוא תומר (ס"ח ו) והנס נטושים על פני כל הארץ שכן למ"ד וט"ן מתחלפים זו בזו: (ה) ויתן תברהם וגו'. (ב"ר) ע"ר נתמיה ברכת דתתיקי נתן לו שתמר לו הקב"ה לתברהם והיה ברכה הברכות מסורות ביוד לברך תת מי שהגלה ותברהם מסרן ליעקב: (ו) הפילגשים. (ב"ר) תסר כתיב בלא היתה תלא פילגש תחת. היא הגר היא קטורה. נשים בכתובה. פילגשים בלא כתובה (כדתמרינן בסנהדרין דף כא) בנשים ופילגשים דתד: נתן תברהם מהנת. פירשו רבוטיו שם טומאה מסר להם (שם נא). ד"א תנ

תורה תמימה

שתין וחד תבלי מטויה לכבא דקל חברי' שמע ולא אבל[א], דכתיב ויביאה יצחק האהלה וכתיב בתרי' ויוסף אברהם ויקח אשה[ב] [ב"ק צ"ב ב'].

(ה) כל אשר לו ליצחק. ת"ר, כשבאו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל, אמרו, ארץ כנען שלנו ושלכם, דכתיב ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם ואלה תולדות יצחק בן אברהם[ג], אמר להם גביהא בן פסיסא, הא כתיב ויתן את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים נתן מתנות, אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה טעל זה, כלום יש לזה על זה כלום, ולא מצאו תשובה וברחו[ד] [סנהדרין צ"א א'].

(ו) מתנות. מאי מתנות, א"ר ירמיה בר אבא, מלמד שמסר להם שם טומאה[ה] [שם] ס

סחרית וערבית נקראות על שם מנ תקופת ותויר היום, סחרית — ע"ש סחר, ערבית — ע"ש ערב, כך מנחה נקראת ע"ש תויר היום בתותו הזמן, והוא כי הסם מנחה יונח על שפלות וירידה, כמו והי' כתשר ינית ידו, וידוע למסהגיט זמן תפלת המנחה מתחלת הסמש להפל וירד, ועל שם זה נקראת התפלה, וכמו תפלת סחרית וערבית. וע"ש מעניין שם זה עם תבודתם.

א) פירש בערוך ערך תכל, שפיס ותחד מכתובים בתיס שפשמע קול תכילה שתדם תוכל והוא תיט תוכל. ב) ומ"ר כתן ס"פ ס' תיתא, למדך תורה דרך ארץ מתברהם שתם ים לתדם בניס נחוצים ישיתן תתנה ותת"כ ישׂ הוא תסה וכמ"כ ויביאה יצחק האהלה ותת"כ ויוסף תברהם ויקח תשה, תבל בתוספתא פ"ו דכתובות תיתא הוא ניסא וכאן ליסא הוא קודם לבנו, וע"ל בתוספתא תייתי שפעיין לא קיים פו"ר כגון שתין לו תלא בן תחד תו בת תחת, ותמ"ר תייתי כשכבר קיים. ג) ר"ל לתת שניהם יהם הכתוב לתברהם ותרן כנען הכתיב הקב"ה לתברהם ונזדש, וע"א שלא הניטו להם מן כי ניצחק יקרא לך זרע, ותולי היו משיגים כי תירושה ממכרת תחר תולדה מבעית ולא תחר התולדה היוסית. ד) תגטין הוא כתב הפרידה בין תלקי יצחק וישמעאל וכאי קטורה. ועיין בתוס' ריש גיטין ב' ע' תקבו בתקור שם גם תסה וכתבו שעמיס למזיס, ולפי המבואר כתן י"ל בשפיטות להוא קיטור משם שנשין המורה על כתב הפרידה. ה) דתין לומר מתנות ממש, דסה כתיב ויתן תת כל תשר לו ליצחק, ולא נתבאר

הַצֹּעֵיף וַתִּתְכָּס׃ ס וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ס וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃ פ

כה ששי א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃ ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ ג וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְאֻמִּים׃ ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וְעֵפֶר חֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ ה וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃ ו וְלִבְנֵי הַפִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנוֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ ז וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָי מֵאָה שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ ח וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ י הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ יא וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי׃ יב וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ יג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשֵׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וְקֶדְמָה׃ טז אֵלֶּה בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִם לְלְאֻמֹּתָם׃ יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק׃ כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ כב וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃ כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ׃ כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹנִי אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעְקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם׃ כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ כט וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃ לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃

רש״י

כלומר אם יפה לאדון לא יניע עד הקרקע: (סה) ותתכס. לשון ותתפעל כמו ותקבר והשבר: (סו) ויספר העבד. (ב״ר) גלה לו נסים שנעשו לו שקפלה לו הארץ ומחדמנה לו רבקה בהפלטו: (סז) האהלה שרה אמו. ויביאה האהלה ובני היא שרה אמו כלומר ועשיה חופת שרה אמו שכל זמן שהרה קיימת היה נר דלוק מע״ם לערב שבת וברכה מצויה בעיסה ועק קשור על האהל ומשמשה פסקו וכשבאת רבקה חזרו (ב״ר): מחרי אמו. דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כורך הוא אצלה ומשמשה הוא מתנחם בשבילו: (א) קטורה. (ב״ר) ע״ש הר וקרוית קטורה על שם שנאים מעשיה בקטורת וסקטירה פתחה שלא מזדווגה לאדם מיום שפירסה מאברהם: (ג) תשורים

תורה תמימה

כה (א) ויקח אשה. אמר לי׳ רבא לרבה בר מרי, כנא הני מילי דאמרי אינשי,

---

ספירום כאן כמו שרגילים לפרש — לפי״ל כשלה, ופירוש חז״ל הוא שמק פשוטו של לשון ומתחתו. — והגה בפ״ז ד׳ כ׳ מיחא, שולל אדם נרכיו ואח״כ יתפלל, שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ יפיפך שיחו, ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, ולכאורה הוא פלא, דכאן נאמר להורות שלשון לשוח בשדה שהוא ענין תפלה מפסוק יפיפך שיחו ושם נאמר לבאר הלשון יפיפך שיחו דהוי לשון תפלה מפסוק ויצא יצחק לשוח בשדה. ועיין בתוס׳ כתבו לכך דרך הדרשות, ולדוגמא, במגילה כ״ג ע״ב ויהי קומן את הסיסי, אין הסיסי אלא סדיקים דכתיב (זכרי׳ ט׳) והוא שומד בין הסיסים, ובסנהדרין כ״ג ע״ב דרים הסיסוק והוא שומד בין הסדיסים אין הסדיסים אלא סדיקים שנאמר ויהי קומן את הסיסי, ים להוסיף עוד, בסוסה י״ג ב׳ ע״פ דפ׳ נרכה ונגד אמר נרוך מרחיב גד כי שם חלקת מחוקק ספון, מכאן דאמרי אינשי, שם חלקת מחוקק ספון, מכאן למשה שמשה נקבר בנחלת בני גד, כלומר למחיך על הדרשה שמשה נקבר בנחלת בני גד, סרי שתי דרשות אלו מנמחות לחת על תכלתה. וכן בפ״ל ד׳ ריש פ׳ ויצא, ויצא יעקב כיון שיצא משם פגע זיוה פגע הודה וכו׳ וכמו כרות ה׳ והנא מן המקום אשר היתה שמה, ושם כרות דכתי כאן על הפ׳ ותנא הכ״נ והכיולו רבי מן ויצא יעקב, כמטוער, וכן בפרים״י ר״פ ויצא ויפגע במקום כמו ופגע בירושלים (ישעיה ס״ו) ונפסוק ופגע בירושלים כתב כמו ויפגע במקום. — ונסיקר הענין התפלות לשון תקטיר מיין שם״ב כמיל כפ׳ ויצא פ׳ ״פ כ״ו. — וע׳ בתוס׳ פסחים ק״ו ע׳ הקרו ועמנו הרבה לפרש שורש שם תפלת מנחה ושטפ שם זה, וכתבו פעמים רחוקים, ועי׳ נרמה פשוט, דכמו תפלה שחרית

אַמְתָא דְשָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ יג וְאִלֵּין שְׁמָהָן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשְׁמָהָתְהוֹן לְתוֹלַדְתְּהוֹן בּוּכְרָא דְיִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֶדְמָה׃ טז אִלֵּין אִנּוּן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאִלֵּין שְׁמָהָתְהוֹן בְּפַצְחֵיהוֹן וּבְכַרְכֵּיהוֹן תְּרֵין־עֲסַר רַבְרְבִין לְאֻמְּיהוֹן׃ יז וְאִלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְאִתְנְגִיד וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃ יח וּשְׁרוּ מֵחֲוִילָה עַד־חַגְרָא דִי עַל־אַפֵּי מִצְרַיִם מָטֵי לְאָתּוּר עַל־אַפֵּי כָּל־אֲחוֹהִי שְׁרָא׃

שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ יג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֶדְמָה׃ טז אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃ יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ פ פ פ

ק״ב. יסוידע סימן׃

רש״י

יבא בעל הברכות ויברך את מזבר ייטב בעיניו ובא הקב״ה וברכו׃ (יג) בשמותם לתולדותם. סדר לידתן זה אחר זה׃ (טז) בחצריהם. כרכיהם שהיו להם חומה. ותרגומו בפלחיהון שהם מפולחים לשון פתיחה כמו (תהלים לח) פלחו ורגט׃ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳. אמר רבי היה ביר חבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו בשמם יעקב בבית עבר י״ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אליו לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו את ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ כמו שמפורש בסוף מגילה נקרעת (ורש״י הביאו סוף פ׳ הזהדות)׃ ויגוע. לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים׃ (יח) נפל. שכן כמו (בופטיים ז) מדין ועמלק וכל בני קדם טפלים בעמק. כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן הוא אומר ועל פני כל אחיו ישכון (לעיל טז) עד שלא מת אברהם ישטן משטן לאברהם נפל׃ חסלת פרשת חיי שרה

תורה תמימה

(יז) שני חיי ישמעאל. א״ר חייא בר אבא, למה נמנו שנותיו של ישמעאל — כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב[ב] [מגילה י״ז א׳].

וע׳ ברכינו יונה פ״ג דב׳ ע״ת במשנה קברו את המת וכו׳, ישי״ם.

וכו׳, כתבו התחומי מבנים היא מטה לתורייתא שבכתב נמיעות חסד הוא, וגמ״ח הוי מטה מן התורה, כדכתיב (פ׳ יתרו) והודעת להם את הדרך ילכו בה ודרשינן א גמ״ח, ישי״ם, ולא ידעתי למה לא הביא הרמב״ן ז׳ דילפינן מינה בפ׳ ראה בפסוק אחרי ה׳ אלהיכם תלכו למעוטי להדבק במדותיו של הקב״ה, ישי״ם. אך למעט בכלל מ״ב מר״י למדלאוריייתא היה לא דוקא מדאורייתא ממש אלא ר״ל רמז מן התורה, אבל עיקר המעוט מדרבנן וכמ״ש הרמב״ם בפי״ל מאבל, מ״ש מדבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים, ועיין מ״ש בענין זה בפ׳ יתרו שם. ם) לידע בן

כמה

קֶדֶם: יוְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם
אֲשֶׁר־חָי מֵאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה
וְחָמֵשׁ שָׁנִים: חוַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם
בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו: טוַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק
וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה
אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: יהַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה
אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר
אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: יאוַיְהִי אַחֲרֵי
מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־
יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי
רֹאִי׃פ שביעי יבוְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל
בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית

מָדִינְחָא: יואִלֵּין יוֹמֵי שְׁנֵי־
חַיֵּי אַבְרָהָם דַּחֲיָא מְאָה
וְשִׁבְעִין וְחַמֵּשׁ שְׁנִין: יאוְאִתְנְגִיד
וּמִית אַבְרָהָם בְּסֵיבוּ טָבָא
סִיב וּשְׂבַע־יוֹמִין וְאִתְכְּנִישׁ
לְעַמּוֹהִי: פ וּקְבָרוּ יָתֵהּ יִצְחָק
וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹהִי בִּמְעָרַת
כָּפְלְתָּא בַּחֲקַל עָפְרוֹן בַּר־צֹחַר
חִתָּאָה דִּי עַל־אַפֵּי מַמְרֵא:
יחַקְלָא דִּי־זְבַן אַבְרָהָם
מִן בְּנֵי־חִתָּאֵה תַּמָּן אִתְקְבַר
אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִתְּתֵהּ:
יטוַהֲוָה בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם
וּבָרֵךְ יְיָ יָת־יִצְחָק בְּרֵהּ וִיתֵב
יִצְחָק עִם־בֵּירָא דְּמַלְאַךְ־
חַיָּא אִתְחֲזִי עֲלַהּ: כוְאִלֵּין
תּוֹלְדַת יִשְׁמָעֵאל בַּר־אַבְרָהָם
דִּי יְלֵדַת הָגָר מִצְרָתָא

רש"י

זניתן לו על מודות שרה ומאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם חלק לשה ליהנות מהם: (ז) מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים. בן ק' כבן ע' וכן ע' כבן ס' כלל חמש: (ט) יצחק וישמעאל. (כ"ר) מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו ורוא שיבה טובה שנאמרה באברהם: (יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו'. נחמו המתומי מבניס (סוטה יד) דבר אחר לף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שעשה את עשו יולא. ממנו אמר

תורה תמימה

(ט) יצחק וישמעאל. א"ר יוחנן, ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו, שנאמר ויקברו אתו יצחק וישמעאל, סדאקדמי' אדבורי אדברי[1], ומדאדברי' שמע מינה עשה תשובה ביסיו[2] [ב"ב ט"ו ב'].

(יא) ויברך אלהים וגו'. [נחמו מאבלותו, מלמד שמסדת הקב"ה לנחם אבלים][3] [סוטה י"ד א'].

מכאן ענין סם המומאה, ומפשר לומר ע"פ שמצוה ליאחרי פ' עקב שמימי מעט מחנו נקרוי נע"ו בסם ס', ולפי שבראם נמצא כשור זה מסר לסם שמות שמומאה שיקרלו בסם לעבודת כוכבים שלסה ויחללו נקרלם בסם ס', ועיין בפירוש"י בפסוק זה.

(י) כלומר מהיכן נפניו, שמלק לו כבוד. (יא) ומין לומר להניח זהו דרך חכמתם כמו בנגי גח (עיין ס"פ ברחשית), דהיא בקבורת יצחק כתיב (ס"פ ויחי) ויקברו מותו עמו ויעקב, הרי להניח לזה שהיה. וס"ע לעיל ברים פרשה הקודמת בפסוק וה' ברך את אברהם בכל מצוה שוד דרשו שעשה ישמעאל תשובה. [1] מדייק שהברכה כאן הי' מענין נחום מבנים, משום דלא מתפרש במה ברכו, וגם אם היתה בזה ברכה סתם למה תלי זה בסיבת מיתת אברהם. וע"ע מש"כ הסייך לדרשה זו ברים פ' רלה בפסוק מחרי ה' מלהיכם תלכו. —

יְהֹוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא
וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהֹוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:
כב וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר
אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ
אֶת־יְהֹוָה: כג וַיֹּאמֶר יְהֹוָה לָהּ שְׁנֵי

קדם־ייָ לָקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי
עֲקָרָה הִיא וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ יְיָ
וְעִדְּיַאת רִבְקָה אִתְּתֵהּ:
כב וְדַחֲקִין בְּנַיָּא בְּמֵעָהָא
וַאֲמֶרֶת אִם־כֵּן לְמָה דְנָן אֲנָא
וַאֲזָלַת לְמִתְבַּע אוּלְפַּן מִן
קֳדָם־ייָ: כג וַאֲמַר יְיָ לַהּ תְּרֵין

רש"י

בהפלה: ויעתר לו. נתפלר ונתפיים ונתפתה לו ומומר מלי כל לשון עתר לשון הפלרה ורבוי הוא וכן (יחזקאל ח) עתר עק הקטורת מרבית עליית העשן וכן (שם לה) והעתרתם עלי דבריכם וכן (משלי כו) ועתרות כסיקות שוכח דומות למרובות והכא למשמ מלקריר"ח (נעתיקפו) בלע"ז: לנכח אשתו. זה שומד בצוית זו ומתפלל בצוית ו ומתפללת בצוית (יבמות סד): ויעתר לו. לו ולא לה שלמן דומה הפלת צדיק בן לדיק להפלת לדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה לומר דרשני שנתנה מה היא רגילה ז ובתב שם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון רילה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכם לנתה עוברת על פתחי ע"ז עשו מפרכם לנתת. ד"ח מהרוגלים זה עם זה ומריבים בתוכה שני עולמות: ותאמר אם כן. גדול לעבר העביר: לשאל זה אנכי. מהאוה ומתפללת על הסריון: ותלך לדרוש. לבית מדרשו של שם ולדרש את ה'. סיניר לה מה תהא בסופה: (בג) ויאמר ה' לה. ע"י שליח לשם נאמר ברוח הקודש והוא אמר לה: שני

תורה תמימה

לנוכח אשתו. על אשתו לא נאמר אלא לנוכח אשתו, מלמד ששניהם עקורים היו, ומפני מה היו אבותינו עקורים, א"ר יצחק, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים[ג] [יבמות ס"ד א].

ויעתר לו. להם מבעי לי', אלא לפי שאינה דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע[ד] [שם שם].

(כג) ויאמר ה' לה. על ידי מתורגמן[ה] [ירושלמי סוטה פ"ז ה"א].

שני גיים. אמר רב יהודה אמר רב, אל תקרא גוים אלא גאים[ו], זה אנטונינוס ורבי

ליתנא כמה גרוע אדם זה שנתתו עליו סדרי ברכותיו.

ג) יתכן דמדייק מדכתיב מקודם מעשה בתפלה ומח"כ בסבה, ולפי הפשט כי' ל"ל מקודם ותפי רבקה מקרב ויפתר יצחק, אלא בא לרמז שהתפלה היא שנת העקרות, וכיון שהכין הקב"ה סבה כדי שיתפללו. ד) ועיין בפו"ח כי' ל"ב בפ"י ס"ק ג בשם ב"ח ומהרש"ל שהקדים מכאן לסוט לאחר מהר ס"ן בן לדיק, ומש"ה מונך על זה וס"ל דרתמנת פחימת הגמרא היתה דומה תפלת לדיק בן לדיק וכו', אלא ב"ל דמי שהוא בעל מדות טובות ביותר מע"פ שהוא לדיק בן רשע ב"ח רלוי לנכר אותו על לדיק בן לדיק שאין בו מדות טובות של לדיק בן רשע. ונראה לפ' זה מתעניות כ"ה ב' משמה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ולא ירדו גשמים וירד ר"ע וירדו גשמים, הו מרגני רבנן על כבודו של ר"ע שלא מענה, יתמה בח [מה"ח] אלא מפני זה [ר"ע] מעביר על מדותיו חה [ר"ח] אינו מעביר על מדותיו. ומה יהוי הוא דר"ע בן גרים, וע"כ כי' ר"ש לעיל בערך לדיק בן לדיק וכ"ז נענה ר"ע מפני המדה טובה שהיתה בו יתרה על ר"ח. סו) לפשמ שדרים כן משום דע"פ רוב מינו שלשון דרישה הוא מרחוק ולשון שאלה הוא בקרוב, ולכן מינו בדוד המלך כתיב ויבא דוד בשלמים ולא וידרום, ומלא כתיב כאן ותלך לדרוש דרים שדשתהו מרחוק וסיינו ע"י שמעני וכמוהו במדרשים שאלכה לנית מדרשו של שם ועבר ושם שאלה, ולכן היתה התשובה ג"כ ע"י אותו הגשאל, וסיינו ע"י מתורגמן. ובירושלמי מוסיף כאן לא מינו שדבר הקב"ה עם אחד אלא עם שרה בלבד, ול"ל בפ' ברחשית בפ' לא שאתה אמר ובפ' וירא בפ' ויאמר לא כי נחקת. סו) לפיכך בגמרא כאן ובברכות ל"ו ב' הגירסא אל תקרא גויס אלא גאים, והעיר הגרי"ב בנה"ם בברכות דבכל הספרים שלנו שכתוב גויס והקרי גויס, ובקצה איך שמרו בגמרא ליישב, יש"ם, ולפלא שלא העיר שבילקוט הגירסא

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם
אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק׃
כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל
הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן
הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק

יט וְאִלֵּין תּוֹלְדַת יִצְחָק בַּר
אַבְרָהָם אַבְרָהָם
אוֹלִיד יָת־יִצְחָק׃ כ וַהֲוָה
יִצְחָק בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין
כַּד־נְסֵיב יָת־רִבְקָה בַּת־
בְּתוּאֵל אֲרַמָאָה מִפַּדַּן
אֲרָם אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָאָה
לֵהּ לְאִנְתּוּ׃ כא וְצַלִּי יִצְחָק

רש"י

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו הכתובים בפרשה: אברהם הוליד את יצחק. (לפחר שנקרא הקדוש ברוך הוא שמו אברהם אע"פ שהוליד את יצחק ד"ת) ע"י שכתב הכתוב יצחק בן אברהם החזק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו הדור אומרים מאבימלך ומהעברנה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה לר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתוב כאן יצחק בן אברהם (היה) שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה והבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ו שנה שהרי ט שנים שהרי מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה במתה שרה ל"ז שנה ובת ל' היתה כשנולד יצחק ובת ק"ו כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה ונו' הרי ליצחק ל"ז שנים וכו בפרק טולדה רבקה המתין לה עד שהשלימה לביתה ג' שנים ונפתה: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה מבשי רשע ולא למדה ממעשיהם: מפדן ארם. על שם שמפי ארם היו ארם נהרים וארם נוהרא קורא לותו פדן לשון למד בקר והרגוס פדן הוריו. ויש פותרים פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון שמעתל קורין לשדה פדן: (כא) ויעתר. הרבה והפליר

תורה תמימה

(יט) אברהם הוליד וגו'. בשעה שילדה שרה את יצחק היו בני אדם מרננים ואומרים, וכי אברהם בן מאה שנים יוליד, מיד נהפך קלסתר פניו של יצחק ונדמה לאברהם, פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק) [ב"מ פ"ז א'].

(כא) ויעתר יצחק. א"ר יצחק, למה נמשלה תפלתם של צדיקים לעתר[א], לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה ממקום למקום, כך תפלתם של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות[ב] [יבמות פ"ד א'].

כמה שנים הי' יעקב ועשו בבטן אמם עבר ועבר ועמד ונתגלגל עד שנולד תורה, והשמטון בפרש מטמר בפרש"י בפסוק זה, ועיין לעיל פ"ם וינש. —

והנה בעיקר הקושיא למה נמנו שנותיו של ישמעאל פרש"י למה לא נמנות שנות הרשעים [ע"ל פסוק מן], והנה הוא"ל להקשות כזה על רש"י, יען שכן מפורש במ"ר, אך הנה לפשר לייטב נניקל קושיא זו ע"פ מ"ש במ"ר ר"פ ש על פסוק ויהיו ימי שני חיי שרה, זה שנאמר בכתוב יודע הי' ימי תמימים, כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים, כלומר שכל שנותיהם הם בלקחתם, ולפי"ז י"ל למקשה כאן על הענין שני חיי ישמעאל למשמע שבכתוב בת שנותיו, והקשה הגיה לפילו אם עשה תשובה עשה זאת רק בסוף ימיו, וא"כ למה נמנו כל שנותיו ולפ"ז הוה שהיו כם בדשפתו, ומשני כדי לייחס בהם כל שנותיו, את שנותיו של יעקב.

') ומקודם היו תומרים שמאבימלך נתעברה שרה שלקחה אלין. וע"פ מש"כ השייך לדרשת זו לעיל כפ' וירא בפסוק הימקה בנים שרה. יא) ר"ל למה טופיע הכתוב ענין התפלה כאן בענין אחר, ושאר טוב כלי כעין רחת המכפר את התבואה בעולן. יב) ענין מדת הרגזנות בזה נראה להוסיף כאן שמעי שמשה הקב"ה ביעקב וראבקה שהיו מטבעם שקולים ואינם רלויים לשוליד, ודבר שהי מטבע אין משנה הקב"ה בניכול בראשן, וכמ"ש בשבת כ"ג ג' נחל

רַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לְזְעִירָא׃ וְרַב יַעֲבַד צְעִיר׃ כד וַיְמַלְאוּ יָמֶיהָ
כד וּשְׁלֵימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא לַלָּדַת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ׃ כה וַיֵּצֵא
תֵּיומִין בְּמֵעָהָא׃ כה וּנְפַק הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר
קַדְמָאָה סְמוֹק כְּלֵהּ כִּגְלִים (נ״י כְּבָלָן) דִּישְׁעָר וּקְרוֹ שְׁמֵהּ עֵשָׂו׃
כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחוּהִי וְיָדֵהּ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא
כו וּבָתַר־כֵּן נְפַק אָחוּהִי וְיָדֵהּ אָחְיָא בְּעִקְבָּא דְּעֵשָׂו וּקְרָא
שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה

רש״י

(כד) וימלאו ימיה. לְמֵבִיא בתמר כתוב ויהי בעת לדתה. שלא מלאו ימיה כי אז׳ תהיסים ילדתם: והנה תומם. חסר. ובתמר התומים מלא לפי שסמיכה לדיקים לפיכך כתב לה לדיק ותחד דשע:
(כה) תזמורי. סימן הוא שיהא שופך דמים (בראשית רבה): כלו כאדרת שער. מלא שער כמעיל של צמר המלאה שער פלוקיר״ש בלע״ז (המרגיע. פול מיט האר): ויקראו שמו עשו. הכל קראוּ לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר כשערו כבן שנים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו׳. שמעתי מדרש אגדה הזהירו לפי פשוטו בדין היה לאחז בו לעקבו יעקב טוֹר מעיפה רחמנה ועשו מן השניה לא ולמד מספורת שפיה קלהה הן בה שהי מחניש זו תחת זו הכנסת רחמנה תלת לאחרונה והכנסת אחרונה הלת רחמנה ממלא עשו הטוֹר בתחרונה יצא רחמן ויעקב טוֹר רחמנה יצא לאחרון ויעקב בא לעכבו שיהא רחמן לגידה כרחמן ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הכבורה מן הדין: בעקב עשו. סימן שמין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד וטוֹלה תימנו: ויקרא שמו יעקב. הקב״ה. (אמר להם קריהון לבכורכם שם לף מי תקרא לבני בכורי שם הקב״ה ויקרא שמו יעקב). ד״ח מביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה. ו׳ שניס מפסחה עד שעשית בת י״ג שנה ורצויה להריון ו׳ שניס הללו לפה והמתין לה כמו שעשה אביו ליצחק כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ופתחה לא רלה ליטול לפי שנתקדש בסר

תורה תמימה

כל אומה ולשון פרוריה, שנאמר (ישעי׳ ס״ג) ויאספו לאומים[א], ואין לאום אלא מלבות, שנאמר ולאום מלאום יאמץ[ב] [ע״ז ב׳ ב׳].

(כד) וימלאו ימיה. אמר רב נחמן בר יצחק, כל הנותן מטתו בין צפון לדרום אין אשתו מפלת נפלים, כתיב הכא (תהלים י״ז) וצפונך תמלא בטנם וכתיב התם וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה[ג] [ברכות ה׳ ב׳].

(כה) ויצא הראשון. תנא דבי ר׳ ישמעאל, בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון

הכי מקלנין לותו שמהסר סונה משונא. [א] ובתחלת הפסוק הזה — כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאומים מי בהם יניד זאת, ודרשינן מין זאת תנא תורה כמ״ש וזאת התורה וגו׳. [ב] כלומר כל לומה ומלך שלא. —

וע׳ במ״ר כאן ורב יעבד לעיר אר״ה אם זכה יעבוד ואם לא זכה יעבד, וכמה לדחקו המפרשים בפי׳ הלבריו, אבל בפשוטה הכוונה פשוטה מאד, דלריס אם זכה הלעיר אז יעבוד לותו הרב, ואם לא זכה אז יעביד [בחיר״ק הב׳] לותו הרב, והיינו שהלעיר יעבוד את הרב, מלשון אשר מלרים מעבידים לותם, וכל זה לריס מלכתיב יעבד הטר ו׳. [ג] פירש״י ז״ל, מפתו בין צפון לדרום, רחמה ומרגוליתיה זה נלפון וזה לדרום, וגרמה בעיני משום דשכיבה במזרח או במערב, לפיכך נתן להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות, עכ״ל. ולכאורה יש להעיר מהיני שגם בגד צפון שכיבה שורה כמש״כ בפ׳ קרבנות לפוה לפני ה׳, ועי״ש במדרשים, ולפשר נומר ע״פ מה שים להעיר בשייכות לגדה זו לסוגיא זו לחיירי מעניני שמירה ממזיקין בשינה בניות, והנה ליתא בפדר״א פ״נ ועוד מדרשים דבגד צפון הוא מדור נשדין וגרוחות ומזיקין חושות ובגד דרום שורים שלני ברכה ונשמי נדבה, ולכן י״ל דבגדון המיוחד מפתו מכוין קלוסה היוות, ומפתו כנוי לגפתו ע״פ הכתוב במשלי כ״ב נתק יקח משכבך מתחתיך ע״פ דרשת חז״ל בשבת ל״ג ב׳ דקאי על תלמיד, ישו״ם, ובעלמא

גּוֹיִם גוים ק׳ בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים עַמְמִין בִּמְעַיְכִי וְרַתְּיִן
מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאְמָץ מַלְכָּנִן מִמַּעַיְכִי יִתְפָּרְשָׁן
הלפ״ד רפה ס״ש
רש״י

גויס בבטנך. (גויס כתיב) כמו (כמו) גאים אלו מגטוניטס ורבי שלח פסקו מעל שלחנו לא לטן ולא חזרת לא ביטות החמה ולא ביטות הנשטים (ע״ז י״ח): ושני. לשמים. אין לאום אלא מלכות: ממעיך יפרדו. מן המעיים הם נפרדים זה לרבנו וזה לתומו: מלאום יאמץ. לא יהו בנדולה כשזה קם זה טפל וכ״ה במלחמה החרבה (יחזקאל כו) לא נתמלחה עור אלא מחורבנה של ירושלים:

תורה תמימה

שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת, לא ביטות החמה ולא ביטות הנשטים[1] [ע״ז י״א א׳].

ולאום וגו׳. אמר רב נחמן בר יצחק, אם יאמר לך אדם חרבו קסרי וירושלים או ישבו קסרי וירושלים אל תאמין, חרבה קסרי וישבה ירושלים או חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמין, שנאמר ולאום מלאום יאמץ[2] [מגילה ו׳ א׳].

ולאום וגו׳. אמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבבטני אמן מקללין אותו, שנאמר (משלי כ״ד) אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואין לאום אלא עוברין שנאמר ולאום מלאום יאמץ[3] [סוטה מ״א ב׳].

ולאום וגו׳. א״ר שמעון חסידא, כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבבטני אמן מקללין אותו, שנאמר (משלי י״א) מונע בר יקבוהו לאום ואין לאום אלא עוברין, שנאמר ולאום מלאום יאמץ, ואין בר אלא תורה, שנאמר (תהלים ב׳) נשקו בר[4] [סנהדרין צ״ב א׳].

ולאום וגו׳. דרש ר׳ חנינא בר פפא, לעתיד לבא אומר הקב״ה, כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו, מיד נתקבצו עובדי כוכבים בערביא, אמר הקב״ה, תכנס

הגירסא אל תקרא גויס אלא גאים, וכ״מ בס״כ כת״י, ופיין בחולין נ״ב ב׳ אלו שני שרי גאים וכו׳, ולפעתי אין לפסק שכך נ״ל בגמרא כאן. ופסק הקריאה הזאת הוא משום דיו״ד מתחלף בא״ף, וכמו תימין — תאמין, יגפל — תילפל, כייב — כאב, שייב — שאב, ודיין — ודאין [וע׳ מנוח הירושלמי לר״ז פרנקל, ח׳], והרבה לרשות ורמזים כאלה בגמרא. ועוד נבאר מעניין עיקר דרשת זו בשות הבא. [1] נראה באור כללי הדרשה ע״פ המבואר בכ״מ בגמרא לכל מקום שנאמר שני מורה על השתות הפרסים וג״ר, ומעם לבר זה הוא משום דאם אין זה בא לדרשת ג״ל נכתוב שני, תיפוק לי׳ דמשום דנים שנים, וכה דרשינן ביומא ס״ב ב׳ שני שעירי עזים ואחי לפרי מעורע, מה ת״ל שני, אחי, שיהיו שוים בקומה ובמראה וכו׳, ובחו״כ פ׳ אמור לאחי תוספה שתים — שתהיינה שוות, ובקדושין ס״ח ב׳ כי תהיין לאיש שתי נשים שתהיינה משא אחת, והרבה כהנה. ולפי״ז הכא דכתיב שני גויס [ודרשינן גאים] מורה על השתותם, ואם קאי בפסיעות על יעקב ועשו, זה לי לפסבר, שהרי יצוע העדר השתותם ג״ז בכל פרס, ולכן הקדים לדרוש אל תקרא גויס אלא גאים, וכ״מ מזה ענין אחד בשני אנשים גדולי המעלה הנאים זה מיעקב וזה משעו שנתקיים בהם גדולה בהשתות ג״ז״, אלו דברי ואגמונים. והיינו שלא פסקה מעל שולחנם לעון וחזרת, הוא ניור על רוחב ההקפנה, כי לבר זה לא תתקיים משפה לשפה רק אצל גדולי העשירים שים לבם נפיסות בייתיות וכדומה. [2] וכ״ה אומר (יחזקאל כ״ו) בענין צור והרבן ירושלים, ממלאה החרבה ודרשינן אם מלאה זו חרבה זו ואם חרבה זו מלאה זו, וקסרי היא עיר ביהודה על חוף הים אשר מתמלאה מחרבנה של ירושלים. [3] אולי מרמז בזה למ״ש בגדה ג׳ ב׳ דגם עובר שבמעי אמו משביעין לותו שיהא צדיק, וזה החוקף האומר לרשע צדיק ואחד הרי מזכה אח החייב, וע״כ קשה להם לעמוד בנדקתם כי אין יעשו פעולות צדקה בשוד שהחוקף אומר לדק למעשה רשע, וע״כ הוי לדידים הצדקה לרשעה, ובעשותם צדקה הרי הם כרשעים בעיני הבריות ואין זה יעמדו בשעותם. [4] ר״ל גם רק גדולים שהסרים הלכה זו אלא אף עוברין במעי אמן שהיו הסרים דבר למ״ש בגדה ג״ח ב׳ מלמדין תורה כל התורה, אפילו הכי

מְשַׁלְּחֵנִי׃ יְוַאֲמַר עֲשָׂו לְיַעֲקֹב
אַטְעֲמֵנִי כְּעַן מִן־סְמוֹקָא
סְמוֹקָא דְּרֵין אֲרֵי מְשַׁלְּחֵנִי אֲנָא
עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ אֱדוֹם׃
לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹמָא־
דְּלֵהֵן יָת־בְּכוֹרְתָךְ לִי׃ לב וַאֲמַר
עֲשָׂו הָא אֲנָא אָזֵל לְמָמָת
וּלְמָה־דֵנֵן לִי בְּכוֹרוּתָא׃
לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵם לִי כְּיוֹם

עָיֵף׃ לוַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי
נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף
אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃
לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־
בְּכֹרָתְךָ לִי׃ לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה
אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה׃
לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִי כַּיּוֹם

רש"י

עיף. (ב"ר) נרגיזהּ כמה דתימת (ירמיה ד) כי עיפה נפשי להורגים: (ל) הלעיטני. תפתח פי ובפך הרבה לתוכה כמו שמעיטו אין לוכסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדם האדם. עדשים מדומות ואותו היום מת אברהם שנה ירחה את עצו בן בנו יונה להרבות רעה ואין זו סיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיכך קדר הקב"ה ס' שנים משהטיו שיחק מי ק"ס שנה וזה קע"ה שנה וביעל יעקב עדשים להברות את האבל וגמה עדשים עדומות לעגול שהאבלות נגלגל האחור בעולם (ושוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך הממיא להברות את האבל בתחלת מאכלו בישים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל ג' ימים הראשונים אינו משיב שנוס לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל ושו'. ברש"י יסן): (לא) מכרה כיום. כהרגומו כיום דילמן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה: בכורתך. לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב לה' (לב) הנה אנכי הולך למות. (מתעדדת והולכת היא הבכורה שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יעול לאהא ושוד) אמר עשו מה מיבה של עבודה זו ש"ל כמה מזכרות ושמשין ומיטות תלין בה כלומה שמעיטו (סנהדרין סג) אלו הן שבמיטה שתויי יין ופרועי ראש

תורה תמימה

מן השדה וגו', ותניא, אותו היום נפטר אברהם אבינו ועבר אותו רשע חמש עבירות ביום ההוא[כו] [ב"ב פ"ו ב']

ויבא עשו וגו'. א"ר יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע ביום ההוא[כז], בא על נערה המאורסה והרג את הנפש וכפר בתחיית המתים וכפר בעיקר[כח], ושמח את הבכורה. בא על נערה המאורסה — כתיב הבא ויבא עשו מן השדה וכתיב התם (ס' חצא) כי בשדה מצאה. הרג את הנפש — כתיב הבא והוא עיף וכתיב התם (ירמי' ד')

שנולד מהול. כו) כפי שיתבאר בדרשת המשוכה. ומ"ש אותו היום נפטר אברהם אבינו — מתאר שוד בגמרא שבעל יעקב תבעיל על עדשים שהוא מאכל אבלים [מפני שעושים עוגים, עיין בגמרא] לנחם את יעקב, ואינו מתאר לשיפה מרומז זה בפסוק, וי"ל דדייקו ח"ל את הלעטן שאתר עשו הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, למה לא קרא את התבעיל הזה בשמו הנעמר לאמר הלעיטני נא מן העדשים האלה או מן הנמיד הזה, אלא האמנין הוא שהי' זה התבעיל האדם ט ולא הי' יודע מה טיבו ומתרגם עליו בכלל ויתארכו האדום האדום הזה, ודרשו ח"ל מה זה שיהה הסכה שבעל יעקב מיד האדם שלא היו רגילים ומכירים, ואמרו אזה הי' תבעיל מיוחד לאנשי אבלים מפני שבאותו יום נפטר אברהם אבינו, כאותר. כז) ומפרש ואזיל ומפתיך כל פרש עבירה על אחה לשון שבפסוק זה. והנה אע"פ שבכלל יתפרש הפסוק הזה כפשוטו, ואין דרשות אלו אלא רמזים ואסמכתות, בכ"ז כך דרך ח"ל לתלות את הקלקלה במקולקל, כמ"פ בב"ב ק"פ ב', וכמו שבאתר דרך זו של ח"ל בפעלי התלמוד לשון בפ' ער בפ' ויצא עוד את פיניו (י"ג י') ישו"פ ועוד לכאן. כח) בנוסחת שבגמרא שלפנינו חיתה מקודם כפר בעיקר ואח"כ כפר בתחה"פ

בְּלֶדֶת אֹתָם׃ כו וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי
עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב
אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ כח וַיֶּאֱהַב
יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה
אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ כט וַיָּזֶד יַעֲקֹב
נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא

שְׁנִין בַּר־יְלִידַת תָּהֹן׃
כו וּרְבִיו עוֹלְמָיָא וַהֲוָה עֵשָׂו
גְּבַר נַחְשִׁירְכָן גְּבַר נָפֵק־
לְאִתְקָלָא וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים
מְשַׁמֵּשׁ בֵּית־אוּלְפָנָא׃
כח וְרַחֵם יִצְחָק יָת־עֵשָׂו
אֲרֵי מְצֵידֵהּ הֲוָה אָכֵיל
וְרִבְקָה רְחֵימַת יָת־יַעֲקֹב׃

כט וּבַשִּׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא וַאֲתָא (ג׳ וְעַל) עֵשָׂו מִן־חַקְלָא וְהוּא

רשי

המורים להיות שולה המימה (ישמות סד): (כו) ויגדלו הנערים ויהי עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שעשה בני י״נ שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע״ז: יודע ציד. לצוד ולרמות את לבבו בפיו ומלמד אותה היתך מעשרין את המלח ואת התבן בשביל לבניו שהוא מדקדק במלות (המחומת): איש שדה. כמשמעו לדם בעל ועודה בקשתו חיות ושופות: תם. חיוב בקו בכל מלה כלבו כן פיו. מי שהיו תריף לרמות קרוי תם: יושב אהלים. לחלו של שם ולחלו של עבר: (כח) בפיו. (כח) בפיו. כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרשו בפיו של עשו שהיה לד לפותו ומרמהו בדבריו: (כט) ויזד. לשון בישול כתרגומו: והוא

תורה תמימה

להכרית זרעו של עשו ולבנין בית המקדש ולשבטו של משיח. להכרית זרעו של עשו — דכתיב ויצא הראשון אדמוני[כה] [פסחים ה׳ א׳].

(כז) ויעקב איש תם. מלמד שנולד יעקב אבינו מהול[כו] [אדר״נ פ״ב].

(כח) ויבא עשו וגו׳. תניא, כל זמן שהיה אברהם חי לא טרח עשו, דכתיב ויבא עשו

ובעלמא הכטי תמים המפה, ור״ל המזדווג בין לפון לדרום ודעתו תקיפה בה׳ שתיו מוצב לרוחות ודלין המורכין בעשן מתכרך בבגדים חיים וקיימים, ודו״ק. ובזה ניחא שד מה שתין תט מזכרין עתה בזה, ע״פ מש״כ התום׳ ביומא ע״ד ב׳ ובכ״מ דבזה״ו תין תט מזכרין בכמה ענינים כללה, עיי״ש ותין לכתריך שד. כב) כתוב הלרשע, כי בשביתת הרעב (פ׳ תמוך), בפסח — ביום הרחמן מקרא קודם, ובסכות — ביום הרחמן שבתון, ובעוב — ונקחתם לכם ביום הרחמן, ואמר על זה, שבוטת אלה שנקרא לרחמנים זכו לג׳ ענינים שמתוארים בתאר רחמן, להכרית זרעו של עשו שנקרא רחמן כדכתיב כאן ויצא הרחמן, וכן זכו לביהמ״ק דכתיב בי׳ (ירמי׳ י״ז) כסא כבוד מרום מרחמן מקום מקדשנו, וגם זכו לשמו של משיח דכתיב בי׳ (ישעי׳ מ״ט) רחמן לציון הנה הנם. ומצותר בגמרא דם״ג להגיה בני ר׳ ישמעאל דרחמן ביום הרחמן שמא בעלמא דנקרא רחמן [לשון רם״י], ומרמה הכתוב למפרש ביום הרחמן לא רחמן בזמן רק רחמן במעלה.

ושיכות הזכות מג׳ דברים אלה לג׳ לשונות אלה, דהכרתת זרעו של עשו הוא לשומת הכרתת המגרים בעתת ישראל ממגרים, וע״כ יש לזה שייכות לפסח, וזכות שמירת הג הסכות דכתיב בי׳ רחמן והוא רחמן במעלה יזכו לדבר מעין המתורע בו הנקרא ג״כ רחמן במעלה והוא בזין ביהמ״ק של שלמה ותניכתו שהי׳ בתי הסכות כנודע בכתוב, וזכות מעלת מעלת לונב המתואר ג״כ רחמן במעלה כמבואר יזכו לשמו של משיח המרומז בלונב

ומיניו כמבואר בתגדות ומדרשים. —

והנה בפסוק הבא ואחרי כן יצא אחיו פירש״י והוא ממדרשים, בדין הי׳ לומר בו לעכבו וכו׳ ישו״ם ובמדרשים. ומה דהכריחם לדרוש בזה, ר״ל משום דלפי הלשון ויצא הרחמן הו״ל לומר ואח״כ יצא השני, לכן דרשו דבדין הי׳ גם הוא רחמן ולכן לא יכול הכתוב לכתוב עליו השני וכתב יצא אחיו, ודו״ק. כה) דרים ע״פ מ״ם בגדרים ג״ח ג׳, גדולה מילה שכל המעות שעשה אברהם אביט לא נקרא תמים עד שמל, שנאמר התהלך לפני והיה תמים, וע״כ אחרי שמתואר יעקב בשם תם — מבואר

שעולד

לָךְ׃ ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וֶהֱוֵי־ מֵימְרִי בְסַעֲדָךְ וַאֲבָרְכִנָּךְ אֲרֵי־לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־ כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְאָקֵם יָת־קְיָמָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ׃ ד וַאַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ה חֲלַף דְּי־קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וְנָטַר מַטְּרַת־מֵימְרִי פִּקּוּדַי קְיָמַי וְאוֹרָיָתָי׃ ו וִיתֵב

אֵלֶיךָ׃ ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־ אֵת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־ הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ׃ ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־ הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ה עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתָי׃ שני ו וַיֵּשֶׁב

קבס

רש"י

בימי הרעב ממר לו אל תרד מלרימה שאתה עולה תמימה ואין חוזה למרץ כדאי לך׃ (ג) המל. כמו המלה׃ (ד) והתברכו בזרעך. מדם אומר לבט יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישרמל׃ לומר יסימך וגו׳ ולא לענין הקללה מליט כן והיתה האמה לגלה שהמקלל אומו אומר תהא כפלונית וכן (ישעיה סה) והאמתם אמכם לקבועה לבחירי שהכבע אומר תהא כפלוני אם עשיתי כך וכך׃ (ה) שמע אברהם בקולי. כשמיתי אותו׃ ושמור משמרתי. נזירות להרחקה על אחרות שבתורה כגון שניות לטרפות ושבות לשבת (יבמות כ״ה)׃ מלותי. דברים שאילו לא נכתבו ראויים הם להלטוות כגון גזל ושפיכת דמים׃ חקותי. דברים שיליל״ ואין״ם משיבין עליהם כגון מליכת חזיר ולביאת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך ומקותיו על עבדיו׃ ותורותי. להניא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני (ב״ר)׃

תורה תמימה

כו (ג) **גור בארץ**. אמר הקב״ה למשה, חבל על דאבדין, כמה פעמים נגליתי על האבות ולא הרהרו אחר מדותי, אמרתי ליצחק גור בארץ ואברכך, ובקשו עבדיו לשתות מים ולא מצאו עד שעשאו מריבה שנאמר ויריבו רועי גרר. עם רועי יצחק ולא הרהר אחר מדותי[א] [סנהדרין קי״א א׳].

(ה) **עקב אשר שמע**. א״ר אמי בר אבא, בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, שנא׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי, חושבני׳ דעקב קע״ב[וכל שנותיו של אברהם קע״ה][ב][נדרים ל״ב א׳]. **מצותי חקותי ותורתי**. אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי. ואימא שבע מצות ומילה, א״כ מצותי ותורתי למה לי[ג]) [יומא כ״ח ב׳].

ותורתי. אמר רבא, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר

ונראה זה, כי נכתוב קצה נגזן הנמרח ומח את הכבורה, הכבורה ונמה נץ תמרו בנגזן הפסוק וזה מטמר ממ״ר שהכנים עמו כת של פרישים ונעשו של קנין יעקב את הכבורה, ישו״ם.

א) עיין מש״כ בעיל נפ׳ נך (י״ג י״ו) בפסוק קום התהלך בארץ נאורכה ולרחבה בדרבת כה ופרף נכאן. ב) יתכן לפי׳ דבר זה לחז״ל בקבלה ומסורה של מספר המלה עקב. ובמ״ר ורמב״ם פ״ח ס״ג משבועת טוכנים נירסות שונות בענין מנדה ו״. ג) נראה

וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃
לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד
עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז
עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ כו א וַיְהִי
רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃
ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד
מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר

דִּלְהֵן וְקַיִּים לֵהּ וְזַבִּין יָת־
בְּכוֹרוּתֵהּ לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב
יְהַב לְעֵשָׂו לַחְמָא וְתַבְשִׁיל
דְּמִלּוּפְתִּין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם
וַאֲזַל וּשְׁטַי עֵשָׂו יָת־בְּכוֹרוּתָא׃
* וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא בַּר
מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דִּי הֲוָה בְּיוֹמֵי
אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת־
אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא־דְּפְלִשְׁתָּאֵי
לִגְרָר׃ ג וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ
וַאֲמַר לָא־תֵחוֹת לְמִצְרַיִם
שְׁרֵי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר

רש"י

אמר מגי הולך למות על ידה ס"ב מה חפץ לי בה: (לד) ויבז עשו. העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו

תורה תמימה

עיפה נפשי להורגים. כפר בתחיית המתים — דכתיב הנה אנכי הולך למות[כט]). כפר בעיקר — כתיב הבא ולמה זה לי וכתיב ההם (פ' בשלח) זה אלי ואנוהו[ל]), ושמ את הבכורה — דכתיב ויבז עשו את הבכורה[לא]) [ב"ב פ"ו ב']).

נתחיים, ונראה דם"ם הוא, וע"ל מקודם הכפירה בתחיים, ישן דלרבנו זו ממשיך על הלשון הזה אנכי הולך למות, והכפירה בעיקר משמיך על הלשון ולמה זה לי, והלשון הזה אנכי מוקדם בפסוק על הלשון ולמה זה לי, ולכן השתקנו כפי סדר הכתוב, ותח"כ הליתי שנשתקנו ס"ם כת"י וכן בילקוט הגירסא כמו שהשתקנו, והוליתי לה' על יחר ההשערה. כט) משמע לי' שכוון לכפור בקיום הנפש הנזכרת, משום דמע"ב מה זה שאמר הזה אנכי הולך למות, וכי ס"ד שיחי' לעולם, ועיין מש"כ לעיל פוות כ"ו. ל) נראה דדברים יתר כאלה זה דהוע"ל ולמה לי בכורה, ונשמע מבואר להשוואה בלשון זה מורה על השוואה בהצפע על אותו הדבר, וכמו בתענית ע"ש ת' הקב"ה יושב בגן עדן בתוך הצדיקים וכל אחד מראה עניו בהצפע שאמר ביום ההוא הזה אלהינו זה, ובסוטה י"ח ב' בפסוק המובא כאן זה לי ואלהו אמרו שכל אחד על פיס הכירה בכיוצא בהקב"ה ואמרו זה לי, ובמכות כ"ם ת' שנאה דברים הי' קשה ליוסף בשנאה עד שראתה אותם ט' הקב"ה בהצפע, ויליף שם מדכתיב באותן הדברים הלשון זה, יש"ם, וכיוצא"ל פוסה פ"ח ס"י דרשו על הס' דם"ם ויחי אבן כבד זה למנרים, ממנה שראתה בהצפע על אחרון של יעקב, ובמכילתא פ' בא בעבור זה עשה ה' לי — בשבור זה נח

אמרתי אולי בשעה שאמה ומרור מונחים לפניך על השלחן, והייט שיהי' בהפצר להראות עליהם בהצפע, ויליף כן מלשון בעבור זה. והנה כאן אין לפרש שראתה עשו בהצפע על הבכורה, שהרי זה דבר רוחני ותיניי, וגם בכלל הענה זה מיותרת, כמש"כ, ולכן דרשו ע"ד רמז ומסתתח ע"פ המבואר של במדות כ"ג ב' זה — זה הקב"ה לכתיב זה אלי ואנוהו, וכן בזוהר פ' ויחי רכ"ח ת' רות קדשת אקרי זה לאסתכא תדיר שמי' דבר גם ודרשו שראתה בהצפע כלפי מעלה ואמר למה זה לי, וכי המקום ובורא הלשון ולמה זה לי בכורה, כלומר ולמה זה לי, וגם למה לי בכורה, שהלה אחת על שני פרקים, ולמה אלהה בתלך, ומסמיך זה בגי"ם זה זה לזה אלי ואנוהו לאחם כי' ממם סיפך בכפירה, לסייע הכרה והודאה, כמש"כ, וע"ע מש"כ לעיל אות כ"ו. לא) פירש"י וז"ל, ניחה את המעשה שהיתה בעכורות, ופסוק ומזון הקלוחני (פ"ב י"ם) תרגומו מזון לאשפתני, עכ"ל. ומ"ם שהיתה המעשה בעכורות מבואר עניו בזבחים קי"ב ב' שעד שפוקס המשק

בין הכבורים עובדים בקדשים במקום בהמים. — ועל מה שהביא רש' לתרגום שאת מפסוק דמזון הקלוחני — משורת המפרשים למה הביא ממרחק פי' ושאת, והלא בפסוק זה נופל תרגום ויבז — ושם, וזה בלשת פלישה גדולה לבאורה

ונראה

יג וְזָרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל־חַד־מְאָה בְּרַשַׁעְוֹהִי וּבָרְכֵה יְיָ׃ יד וּבָא נַבְרָא וַאֲזַל אֱזִיל (נ״א סָגֵי) וְרַבֵּי עַד דִּי־רְבָא לַחֲדָא־טז וַהֲוָה־לֵהּ גֵּיתֵי־עָנָא וְגֵיתֵי־תוֹרִין וּפָלְחָנָא (נ״א וַעֲבוֹדָה) סַגִּיא וְקַנִּיאוּ בֵּהּ פְּלִשְׁתָּאֵי׃ טו וְכָל־בֵּירִין דִּי חָפְרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טַמּוֹנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלָאנוּן עַפְרָא׃ טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אִזֵל מֵעִמָּנָא אֲרֵי־תְקֵפְתָּא מִנָּנָא לַחֲדָא׃ יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחֲלָא־דְגָרָר וְיָתֵב תַּמָּן׃ יח וְתָב יִצְחָק וְחָפַר יָת־בֵּירֵי דְמַיָּא דִּי חָפְרוּ יְוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי

יג וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ שלישי יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד׃ יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים׃ טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו

רש״י

(יב) בארץ ההוא. תע״ש שמיה תמודה כתי״ עלמה כארץ שכעת הגויס (ב״ר): בשנה ההוא. תע״ש שמיה כתקנה שיתיה שנת רעבון (ב״ר): בארץ ההוא בשנה ההוא. שמיהם למה נומר שהארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים. שממדוה כמה דתניה לעשות ועכתה על אחת שממדוה מאה וכיכוליו ממרו נומר זה למעכדות היה: (יג) כי גדל מאד. שהיו נומריס זכל פרדוניו של יצחק ולא כספו והכו של מבימלך (ב״ר): (יד) ועבדה רבה. פשוטה רבה בלשון נע״ז תוכחיג״ה (מרכיים. נעשעפט. נוועכ). עבודה משמע עבודת אחת. עבדה משמע פעולה רבה: (טו) סתמום פלשתים. משני שממרו תקלה הס לנו משני הגייסות הבאות עליו. טמונון פלכתאי לבון סהיומה ובלשון התלמוד משמעם את הלב: (יז) בנחל גרר. רחוק מן העיר: (יח) ויחפר. את כארות אשר חפרו בימי מבריהם מביו ופלשתים סתמום וקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן:

תורה תמימה

(יב) ויזרע יצחק. דוסתאי ב״ר ינאי אומר משום ר׳ מאיר, הרי הוא אומר ביצחק וברכתיך והרביתי את זרעך, דרש יצחק, הואיל ואין ברכה שורה אלא במעשה ידי, עמד וזרע, שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים[1] [תוספתא ברכות פ״ו].

וימצא וגו׳ מאה שערים. ת״ר, בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה חמשת רבוא כורין, דכתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳ וימצא מאה שערים[1]) [כתובות קי״ב א׳].

נלמת רוב הפוסקים הוי מדאורייתא, וי״ל. כלמד נפו״ר כך נרכת כלרן לא תבוא רק אם ה) עניו כלמד הוא שלמד כפיו נו״ם, כי כמו יעשוק כלמד נעבודת כלמה, לכן קם וחרש ושלח כברכה והרביתי את זרעך לא תבוא רק אם עוסק ע״ ה׳ נרכתו. 1) כלומר על אחת שבשאר שנים

יִצְחָק בִּגְרָר׃ ז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם יִצְחָק בְּגַרָר׃ ז וּשְׁאִילוּ אֲנָשֵׁי
לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא אַתְרָא (עַל־עִיסַק) לְאִתְּתֵהּ
לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי וַאֲמַר אִתְּתִי הִיא אֲרֵי דְּהִיל
הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא־
הִוא׃ ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים יִקְטְלֻנַנִי אֱנָשֵׁי אַתְרָא עַל־
וַיִּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים רִבְקָה אֲרֵי־שַׁפִּירַת חֵיזוּ
בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק הִיא׃ ח וַהֲוָה כַּד־סְגִיאוּ־לַהּ
אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ יוֹמַיָּא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ
לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא מַלְכָּא דְּפִלְשְׁתָּאֵי מִן חֲרַכָּא
וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו וַחֲזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּךְ עִם
יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ׃ רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃ ט וּקְרָא
י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ
לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־ הָא אִתְּתָךְ הִיא וְאֵכֵין
אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם׃ יא וַיְצַו אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא אֲרֵי דְּחֵילִית
אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ פֶּן־יְקַטְלוּנַנִי עַל־דִּילָהּ׃
בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת׃ י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה־דָּא עֲבַדְתָּ
יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא לָנָא כִּוְעִיר־
בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ פִּתְאֹם שָׁכִיב חַד־עַמָּא
יְהוָה׃ יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ עִם־אִתְּתָךְ וַאֲיַתְיְתָא עָלָנָא
וְגָדֵל עַד אֲשֶׁר־גָּדַל מְאֹד׃ חוֹבָא׃ יא וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ
יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר יָת־כָּל־עַמָּא לְמֵימַר דְּיַנְזֵק בְּגַבְרָא הָדֵין וּבְאִתְּתֵהּ אִתְקְטָלָא׃ יְתְקְטֵל׃

רש״י

(ז) לאשתו. על מסתו כמו (לעיל כ) אמרי לי מחר ריח׃ (ח) כי ארכו. אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא מסרוה עד עכשיו ולא נזכר להיות עמהן: ויקקה מצחק וגו׳. שרואהו משחק מטהו׃ (י) אחד העם. המיוחד בעם זה המלך: והבאת עליו אשם. אם שכב כאן הבאת אשם עליו׃

תורה תמימה

ותורותי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה׳) [יומא כ״ח ב׳].

דר״ל דבשלמא אם נימא שקיים כל התורה שפיר שהרי נמצאו מצותיו ותורותיו, להורות זה נופל שקיים כל התורה, וכפי שיתבאר בדרשת הבאה, אבל אם תאמר רק על שבע מצות בלי ה״ן שהרי ככה בנמוסות כפולות, ולי כי נכתוב ויסמוך מצותי שהרי בכלל מצותי ניכוב וקיום העולם [עיין מזה לפניכו בפ׳ משפטים בפ׳ וכי יגוף שור איש את שור רעהו], וחקותי על מילה שהיא מצוה חוקית שלא נבין מעמה [ע׳ יומא ס״ו ב׳]. ד׳) ובנוסחת ס״ם כת״י הגירסא אחת דברי תורה ואחת דברי סופרים, והיא גירסא יותר רצויה, ישן כי עירוב תבשילין הוא מדברי סופרים, כמבואר בגיטה ס״ו ב׳ ברש״י, יש״ם. ויש מגיהים במקום עירובי תבשילין — עירובי תחומין, ודעתם שממכו בדרשה זו על המלה עקב מנזון לעב, והייט שלא נאסור חוץ לתחום, אבל לפי טעמת ס״ם כת״י המזכרת וכפי שבארנו יותר נכון הגירסא עירובי תבשילין, ישן כי איסור תחומין לדעת

אֶבְוּךְ לָא־תֵדְחַל אֲרֵי־ בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי וַאֲבָרְכִנָּךְ
וַאֲסַגֵּי יָת־בְּנָךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא
וְצַלִּי בְּשְׁמָא דַיְיָ וּפְרַס־תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ וְכָרוֹ־תַמָּן עַבְדֵי־
יִצְחָק בֵּירָא: כו וַאֲבִימֶלֶךְ אֲזַל לְוָתֵהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מְרַחֲמוֹהִי
וּפִיכֹל רַב־חֵילֵהּ: כז וַאֲמַר לְהוֹן יִצְחָק מָה־דֵין אֲתֵיתוּן
לְוָתִי וְאַתּוּן כְּנִיתוּן יָתִי וְשַׁדַּרְתּוּמוּן מִלְּוָתְכוֹן: כח וַאֲמָרוּ
מֵחָזָא חֲזֵינָא אֲרֵי־יְיָ הֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ וַאֲמַרְנָא
תְּתְקַיֵּם כְּעַן מוֹמָתָא דְיְיָ בֵּין־אֲבָהָתָנָא בֵּינָנָא וּבֵינָךְ
וְנִגְזַר קְיָם עִמָּךְ: כט אִם־ תַּעְבֵּד עִמָּנָא בִּישָׁא כְּמָא
דְּ־לָא אַנְזִיקְנָךְ וּכְמָא דְּ־עֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחוֹד־טַב
וַנְשַׁלְּחִנָּךְ בִּשְׁלָם אַתְּ כְּעַן בְּרִיכָא דַיְיָ: ל וַעֲבַד לְהוֹן
מִשְׁתְּיָא וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ
לא וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וְקַיְימוּ

בראשית כו

אֵלֶיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי
וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר
אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ
וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר:
כו וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת
מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ: כז וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי
וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי
מֵאִתְּכֶם: כח וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־
הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה
בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית
עִמָּךְ: כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה
כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ
עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם
אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה: חמישי ל וַיַּעַשׂ
לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:
לא וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ

רש"י

(כו) ואחוזת מרעהו. כתרגומו ושעת מרחמוהי שעת מלוכתו (ב"ר) ויש שפתרון מרעהו מ' מיסד כתיבה כמו (שופטים י"ד) שלשים מרעים דשמשון כדי שתהיה תיבת ואחוזת דבוקה לכל אחת ואחת ורוח מרן לדבר על המלכות כן שעשה שלמ"ה כל שעת מוכיחו הולך עמו ולא היה יכול לעלות שעה אחת של מוכיחים לכן ים לפוהרו כלשון הרמתן ולכל תתמה על היו"ד של אחוזת ולמה על פי שאינה תיבה סמוכה ים דוגמתה במקרא (תהלים ס) עזרת מצר (ישעיה נח) ושמרת ולא מיין. אחוזת לשון קבלה ותנודה שנאחזין יחד: (כח) רא ראינו. ראו שאביך ראשי בך: הכי נמי אלה ביומיהו ונו'. המלה אשר ביומיהו מימי שאיך הכי נמי עמה ביומיו ובימי: (כט) לא נגעוך. כשאמרנו לך לך מעמנו: אחה. נפ אחה (ס"ע עתה) עשה לנו כמו כן:

שהחלומות הולכין אחר הפתרון, ובזה הלשון שעל שהלה אחד שהחלום מטורף. וכתורה אור ניין כאן הפסוק כאלו אין אומרת. ואחין זה נכון, חדע דהפסוק שלאחריו הוא מוקדם, וגם [כדרכה הקומות] לדרשון מפסוק זה שהרואה באלו בחלום הוא תלוי מוב, וכן בטחתם ש"מ כי"א מובא מפורש פסוק זה מחחלה, ועיין בילקוט. עיין

וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ׃ וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם

וְטַמִּינוּן פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֶן שְׁמָהָן כְּשׁוֹם שְׁמָהָן דִּי הֲוָה קָרֵי לָהֶן אֲבוּהִי׃ וְחַפָּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּנַחֲלָא וְאַשְׁכְּחוּ־תַמָּן בֵּירָא דְמַיִן נָבְעִין׃ וּנְצוּ רַעֲוָתָא דְגְרָר עִם־רַעֲוָתָא דְיִצְחָק לְמֵימַר דִּילָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמָא דְבֵירָא עֵסָקָא אֲרֵי אִתְעַסִּקוּ עִמֵּהּ׃ וְחַפָּרוּ בֵּירָא אָחֳרִי וּנְצוּ אַף־עֲלָהּ וּקְרָא שְׁמֵהּ שִׂטְנָה׃ וְאִסְתַּלַק מִתַּמָּן וְחַפַּר בֵּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוּ עֲלָהּ וּקְרָא שְׁמֵהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי כְעַן אַפְתֵּי יְיָ לָנָא וְנֵיפּוּשׁ (ג״א וַיַּפְשָׁנָא) בְּאַרְעָא׃ וְאִסְתַּלַק מִתַּמָּן בְּאַר שָׁבַע׃ וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם

רש״י

(כ) עסק. ערעור: כי התעסקו עמו. נתעסקו עמו עליה במריבה וערעור: (כא) שטנה. טסימנ״ט (מלה טוטנת. סימערונג. שמערונג): (כב) ופריו בתרן. תרגומו ויפיש בתרעא:

תורה תמימה

(יט) באר מים חיים. א״ר חנינא, הרואה באר בחלום רואה שלום, שנאמר ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים[1], ור׳ נתן אומר, מצא תורה, שנאמר (משלי ח׳) כי מוצאי מצא חיים וכתיב הכא באר מים חיים[2] [ברכות נ״ז ב׳].

באר מים חיים. א״ר יהושע בן לוי, הרואה באר בחלום ישכים ויאמר באר מים חיים קודם שקדימנו פסוק אחר (ירמי׳ ז׳) כהקיר ביר מימיה[3] [שם שם].

נתבדך נמאס, וכוי מאס פעמים ממש מאות הרי ממשמ״ש רכוש, ועיין בתוספתא פ״ו דברכות, ובגמ׳ כאן בהמצון.

1) כ״ל ונלע״ד שהקיים הכאר בידו אל יפתח פה שעשה שטנה עם מבימנך. 2) נלמודה הא״ע נהביא הפסוק דישעי׳ ל״ה הוי כל צמא לכו למים דדרשינן בי׳ (תענית ז׳, ג׳) אין מים אלא תורה, אך י״ל דניחא לי׳ להביא פסוק זה ממשלי דכתיב בי׳ גם נשון מיאה ומיירי בתורה, וגם הכא כתיב נשון מיאה, וימצאו באר מים חיים. 3) ענין ממירת הפסוק הזה

בְּרִי וַאֲמַר לַהּ הָא אָנָא׃ ג וַאֲמַר הָא־כְעַן סִיבִית לֵית־
אֲנָא יְדַע יוֹמָא דַּאֲמוּתִ׃ ג וּכְעַן סַב־כְּעַן זֵינָךְ סָיְפָךְ
וְקַשְׁתָּךְ וּפוֹק לַחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא׃ ד וְעֲבֵיד־לִי תַּבְשִׁילִין
כְּמָא־דְרַחֲמִית וְאָעֵל לִי וְאֵיכוֹל בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנָּךְ
נַפְשִׁי עַד־לָא אֵימוּת׃ ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת כַּד־מַלִּיל יִצְחָק לְעֵשָׂו
עֲשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֲשָׂו לְחַקְלָא
לְמֵיצַד צֵידָא לְאַיְתָאָה׃

בראשית כז תולדת קכה

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי׃ ג וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי׃ ג וְעַתָּה
שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא
הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צֵידָה יתיר ה׳׃
ד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי
וְהָבִיאָה לִי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ
נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ ה וְרִבְקָה

רש״י

כאן עימו. ד״ה כדי שיזכו יעקב את הברכות: (ב) לא ידעתי יום מותי. מ״ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידע אם ימים לפניהם ומתם ללחר כן ויצחק היה בן קכ״ג (כי יעקב בן ס״ג כשהבדך דוק ברם״י סוף הפרשה) תמר שמעת לפרק אמי לאי מגיע והיה בת קכ״ז מהם והריני בן ה׳ שנים פמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: (ג) תליך. תרכך דרכך לתלותה: צא נא. לשון השחזה כלותה שנאמר (בילה כח) אין מסחיזין את הסכין אבל מסיחה על גבי חברתה. חדד סכיך ושחוט יפה שלא תהליכני נבלה (ב״ר): וטרוד לי. מן הטפקר ולא מן הגזל: (ה) לעמד ליד להביא. מהו להביא אם לא ימלא ליד יביא מן הגזל:

תורה תמימה

(ד) ואבלה בעבור וגו׳. ואבלה בעבור תברכך נפשי, מבאן שהמברך צריך להיות בשבחה[1]) [שו״ת מהר״ם סי׳ שנ״ד].

נגים כמיי עיים ומקיים זה בילחק שנאמר ותכהין עיניו, ופריך בגמרא ממ״ם כאן להסתכלות שאנו נזרמה לו, ומשמי הא ולא נזרמה. ומקודם לזה אמרו בסוגיא כאן אסור לאסתכל בפני אדם רשע, וע״ל דהכאן אסור לא דוקא הוא, אלא ר״ל אדם נכוחה היא, ורחי׳ לזה, שהרי מבואר בגמרא שאנו נר׳ יהושע בן קרחה במה אתרכת ימיי, אמר לאם אימי לא אסתכלתי בדמות אדם רשע, ואם כי אסור ממש מכל הדין — מאי רבותי׳. ולא קשה לפי״ז הכאן אסור, שכן מניכ הרבה בגמרא דלעיל, וכמ״כ הר״ן פ״ק דע״ז מ״ש ברים בכורות אסור לעשות שותפות עם העובד כוכבים לאין בזה אלינו לאסור דרכן אלא אדם הסדות בעלמא, ע׳ בתוס׳ בכורות שם, ג׳ כ׳. —

ובכלל ל״ל דהכאן הסתכלות מורה רק על עיון ודרגא שעוק ולא רלי׳ שפחית, ורחי׳ לזה ממה דקי״ל הרואה את הקשת מברך וכ׳, ואין אסור ניכר כן, והלא קי״ל כל המסתכל בקשת בעיני כהות [תענית פ״ו ב׳], אלא ע״כ דרחי׳ והסתכלות שכי עיניכם הם, וכ״מ ממ״ש בתענית שם המסתכל בשיית עיניו כהות, אע״פ דקי״ל שנרוך נקיים וכיו עיניך רואות את מורך (ישעי׳ נ׳) כמבואר בהוריות י״ב ב׳. ומתנם יש לקלת לדון בזה ממה שביאתו בגמרא נרחי׳ לאיסור הסתכלות מפסוק דמלכים ב׳ נ׳ שאמר אליטע ליהורם טולי פני יהושפט ונו׳ אי טעמא אם אניך ואם אלוקך, בכל זאת יש לייטב לביאור עם לשון הכתוב רומז הסתכלות נם במלה רחיה, וכ״מ בע״ל אינה בפסוק הביאה ורחה. ונ״ע טוענ בשמ״ש סי׳ קל״ד ס״ק י״ל בשיון היזק לחיה אלא הסיר מכל מה שהתנו, ישי״ם, ואין להאריך עוד. 2) לקודש אחכל אדם אין חוזר נכון בו ואין נבו עוזו וכמ״כ ואיש נוזב יובב, וע׳ בע״ב י״ב ב׳, וכן הביא דרשא זו בע״ת ס״ם קכ״ח בשם הרמשיים, והוסיף עוד להביא מפסוק דמלכים ג׳ ח׳ וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב ויברכו את המלך, שמך ברכה לשמחה וטוב לב ומהאי שמעתא קי״ל דכתן אבל לא יאנה לנוכן, וכן כהן פעור, מפני שאמרו (יבמות פ״ג ב׳) הכהני אלא תבה

לְאָחִיו וַיִּשַּׁלְחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ
בְּשָׁלוֹם: {ס} לג וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ
עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר
אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם:
לד וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־
הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: {ס}
לה וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח
אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי
הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן
הַחִתִּי: לו וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק
וּלְרִבְקָה: {ס} כז א וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק
וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־
עֵשָׂו ׀ בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי

גְּבַר לְאָחֲוֵי וְשַׁלְחִנּוּן יִצְחָק
וַאֲזָלוּ מִלְוָתֵהּ בְּשׁוּלָם: לג וַהֲוָה
בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲתוֹ עַבְדֵי
יִצְחָק וְחַוִּיאוּ לֵהּ עַל־עִיסָק
בֵּירָא דִּי חָפָרוּ וַאֲמָרוּ לֵהּ
אַשְׁכַּחְנָא מַיָּא: לד וּקְרָא יָתַהּ
שִׁבְעָה עַל־כֵּן שְׁמָא דְּקַרְתָּא
בְּאֵרָא דְשָׁבַע עַד יוֹמָא הָדֵין: {ס} לה וַהֲוָה עֵשָׂו
בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב
אִתְּתָא יָת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי
חִתָּאָה וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילוֹן
חִתָּאָה: לו וַהֲוָאָה מְסָרְבָן
וּמַרְגְּנָן עַל־מֵימַר יִצְחָק
וְרִבְקָה: {ס} א וַהֲוָה כַּד־סִיב יִצְחָק
וְכָהַיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא
יָת־עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ

רשי

(לג) שבעה. ע"ש הבריח: (לד) בן ארבעים שנה. עמו היה ממטל לחזיר שנאמר (תהלים פ) יכרסמנה חזיר מיער. החזיר הזה כשהוא שוכב פושט עליו ומר רגליו שלפי מיהר כך מלו נחלים ומומסים ומרמים עלמם כשרים כל מ' שנה היה עשו לה נשים מתחת יד בעליהן ומענה להם כשהיה בן מ' לאחר מצא בן מ' שנה נשא לקח לפי כן: (לה) מורת רוח. לשון המרמת רוח כמו (דברים ס) ממרים פיהם כל מעשיהן היו להכעיס ולעצבן: ליצחק ולרבקה. שהיו שובדות ע"ז (ב"ר): (א) ותכהין. בעשנן של עלו (שהיו מעשנות ומקטירות לע"ז) ד"א כשנעקד ע"ג המזבח והיה רואה לשחוט בלומה שנה נפתחו השמים ורלה מלאכי השרת והיו טוכים וירדו ממשניהם ונפלו על עיניו לפיכך

תורה תמימה

(לא) וילכו מאתו בשלום. מלמד שהתוכחה מביאה לידי שלום. [ספרי ר"פ דברים].

כז (א) כי זקן יצחק. א"ר חמא ב"ר חנינא, מיטיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם, יצחק זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויהי כי זקן יצחק[א]. [יומא כ"ח ב'].

ותכהין עיניו. א"ר אלעזר, כל המסתכל בצלם דמות אדם רשע עיניו כהות, שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, משום דאסתכל בעשו הרשע[ב] [מגילה כ"ח א'].

א) מיין לעיל כפ' וירא כפ' והוכח מברכה (כ"ח כ"ה) ומס"ב שם.

ב) כנר בתה דרשת כזו לעיל כפ' חיי בפסוק ותברכהו זקן ושם פרשנוה ובמרטה די נרכה, ורלויים שדברים להפרך לכאן, ובלחורה ג"ע שמוניח כאן המלה זקן משמעה והלא כתיב ותכהין עיניו מראות, משמע דמזקנה מרוב ימים חייתי, ונ"ל דמשיך בדרשה זו על שד דרשה, והיא דרשה הבאה, לפנות כהני העיניים היתה מפני שהסתכל בעשו ולא מחמת הזקנה, ולכן אפשר לו לפרש הפסוק זקן ע"פ הדרשה הילוחה אין זקן אלא מי שקנה חכמה, וכמו שנפרש בתרוכה לעיל כפ' חיי ותברכהו זקן, יש"ם וגרף לכאן. ב) וע' לעיל כפ' וירא (כ' פ"ז) שתבימך קלל אח שרה שיהיו לה

וְאֲהֵי בְּעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֲב וְאֲהֵי־מַיְתֵי (נ׳ וְאֲהֵי־מַיְתֵי) עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִרְכָן׃ יג וַאֲמַרַת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלַי אִתְאֲמַר־בִּנְבוּאָה דְּלָא־אֵיתוֹן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי בְּרֵם קַבֵּל מִנִּי וְאֵזֵיל סַב־לִי׃ יד וַאֲזַל וּנְסִיב וַאֲיְתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבָרַת אִמֵּהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרְחֵם אֲבוּהִי׃ טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת־לְבוּשֵׁי עֵשָ׌ו בְּרַהּ רַבָּא דְּכְיָתָא דִּי־עִמַּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבִּישַׁת יָת־יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעִירָא׃ טז וְיָת מַשְׁכֵי גַּדְיֵי בַּר־עִזֵּי

וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעֶתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה׃ יג וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי׃ יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ טו וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן׃ טז וְאֶת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים

רש״י

(טו) החמודות. הנקיות כתרגומו דכיתא ד״ל שחמד לותן מן ממרוד: מאכר מתא בבית. והלא כמה בתים

תורה תמימה

תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו, לא רגל על לשתו—זה יעקב אבינו שאמר אולי ימושני אבי״ו [מכות כ״ד א׳].

כמתעתע. א״ר אלעזר, כל המחליף בדבורו כאלו עובד עבודת כוכבים, כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם (ירמי׳ י׳) הבל המה מעשה תעתועים׳) [סנהדרין צ״ב א׳].

(טו) בגדי עשו וגו׳ החמודות. מהו החמודות — שהיו משמש בהן בבהונה גדולה׳) [ירושלמי מגילה פ״א הי״א].

(טז) גדיי העזים. מרפרש גדיי העזים שמע מינה כאן גדיי העזים, הא

לפמור גם עזים מלכתיב צרמתים הם ורחמנין גו לאלך תחן ו [נכון] כי טו נחר ס׳ לעמוד לנחרת (פ׳ שופטים) ולכאין לבר מרחו לשיחת, כלומר לחכלית בגדי כהונה, ובכם אמר בשיון ואין אמר אלא על רחנים ולא על עזים וכפי שיתבאר פי״ה לפניו במקומו בפ׳ שופטים שם. ה) מפרש בלשון לא רגל מלשון רגן ומשנין רכילות, וכן ת״י ורגלו אומה (דברים ג׳, כ״ד) ותרגומו יתב, ום לפרש כוחם כלל שהרחשת אלא עלה ברעיוט על יעקב להלדיק נפשו לפני יצחק לכאירנים בו לומר שפ״ם אלות אמו עשה כן, ואף כי היא אמרה ו מפורש עלי קללתך בני, שזה היו כמו רשות לנעות הדבר לכאיהו׳ לריך, אם הוא מפני כי לא רגל על לשונו, ודרש מעלין רכילות כמו לא רכל על לשונו. ו) נראה הכאור דקשה לי׳ הלשון כמתעתע הלא שייך כאן כלל, לפני שעמין הול״ע והייתי בעיניו כנגב אי כרמתי

שלא

ט וְרִבְקָה אָמְרָת֙ אֶל־יַעֲקֹ֣ב בְּנָ֔הּ
לֵאמֹ֗ר הִנֵּ֤ה שָׁמַ֙עְתִּי֙ אֶת־אָבִ֔יךָ
מְדַבֵּ֖ר אֶל־עֵשָׂ֣ו אָחִ֑יךָ לֵאמֹֽר׃
י הָבִ֨יאָה֙ לִ֣י צַ֔יִד וַעֲשֵׂה־לִ֥י מַטְעַמִּ֖ים
וְאֹכְלָ֑ה וַאֲבָרֶכְךָ֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה לִפְנֵ֖י
מוֹתִֽי׃ יא וְעַתָּ֕ה בְּנִ֖י שְׁמַ֣ע בְּקֹלִ֑י
לַאֲשֶׁ֥ר אֲנִ֖י מְצַוֶּ֥ה אֹתָֽךְ׃ יב לֵ֣ךְ־נָ֔א
אֶל־הַצֹּ֖אן וְקַח־לִ֣י מִשָּׁ֔ם שְׁנֵ֥י גְדָיֵ֖י
עִזִּ֣ים טֹבִ֑ים וְאֶֽעֱשֶׂ֨ה אֹתָ֜ם מַטְעַמִּ֣ים
לְאָבִ֗יךָ כַּאֲשֶׁ֥ר אָהֵֽב׃ יג וְהֵבֵ֥אתָ֖
לְאָבִ֣יךָ וְאָכָ֑ל בַּעֲבֻ֗ר אֲשֶׁ֤ר יְבָרֶכְךָ֙
לִפְנֵ֣י מוֹתֽוֹ׃ יד וַיֹּ֣אמֶר יַעֲקֹ֔ב אֶל־
רִבְקָ֖ה אִמּ֑וֹ הֵ֣ן עֵשָׂ֤ו אָחִי֙ אִ֣ישׁ שָׂעִ֔ר
וְאָנֹכִ֖י אִ֥ישׁ חָלָֽק׃ טו אוּלַ֤י יְמֻשֵּׁנִי֙ אָבִ֔י

רש"י

(ו) לפני ה'. כרשומו מיסבים על ידי: וקח לי. מפלי הם ומיטב גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליזהר שמי נדיי עזים בכל יום (ב"ר): שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא פסח היה החמד הקריב לפסח והלחד עשה מטעמים. בפרקי דר"א: כאשר אהב. כי טעם תגדי כמעם הצבי: (יא) איש שער. בעל שער: (יב) ימשני. כמו (דברים כח) וממשם בלהריס:

תודה תמימה

(ה) נדריי עזים. מרכתיב לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים, שמע מינה, דעזים נמי אקרי צאנך [תולין קל"ו א' בתום'].

(יב) אולי ימשני. דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב (תהלים ט"ו) ה' מי יגור באהלך וגו' הולך

תמים שרוי בלא שמחה, תמים נדבר זה לון שמנא כן, ות' נשו"ת סי' קכ"ח. —

ועיין בשו"ת מהרי"ל סי' ו בגיע מירושלמי דין חדש ובלבד, דכתן שמחתו בלה לא יעלה לדוכן לנדך, ותמה מאד מה שעם נדבר, ופר"ח כתב לתן מפרשתין הדבר ושובב ויסיו שוגנין וכו', וכנר"י חיות הקר נ"כ כזה, וכתב כי לא מצא זה בירושלמי, ואין שרות כמה בלבלו הדבר ושמעו. ויש לבניע שתר להדום דין זה שם"י שמטעמר דכתן מעתה צריך לבוות בשמחה, ואיתא בגמרא (פ"ג ב', מפני שם שמרס תורס תילה בשמיני כדי שלא יהיו כלם שמחים ואנו ושמו עצבים, ושרים"י עצבים שעשרים בתשמישי. הרי שמניעת טיהר זה נורם לעצבות, וכ"כ שמיעו שרוי לא בשמחה. ממנס מה שמניע מירושלמי כזה גם בשחוטו ושמו זה טודמי שלא, לך מצאתי בפי' סרשב"ד שף שם' תמיד דהשעם כוס משום סומחה שמח בגע כמה שנעשה היה, מכן זה ודאי טיט שלא במקדש שמזכירין השם כהלכתו וצריך פריסות יתירה, משל"כ כזה"ר, ויש להעיר כזה ושכ"ש. ד) ג"ת כזה לענין רחמים הגז דכתיב (פ' מוספים) רפשית גז נפלי חתן ט, ושל"כ כוי גם גז עזים בכלל, שלא דילפין בדרשה מיוחדת לפסוד

דְּעֵשָׂו׃ כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי־חֻיָּא דְּהוּא יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו אֲחוּהִי שְׂעִירָן (נ״י שַׂעֲרָנִין) וּבָרְכֵהּ׃ כד וַאֲמַר אַתְּ־דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר אָנָא׃ כה וַאֲמַר קָרֵיב כְּדֵמַי וְאֵיכוֹל מְצֵידָא דִּבְרִי בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵיב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (נ״י וְאַעֵיל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי׃ כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קָרֵיב־כְּעַן וּנְשַׁק־לִי בְּרִי׃ כז וְקָרֵב וְנַשַּׁק־לֵהּ וַאֲרַח יָת־רֵיחָא דִּלְבוּשׁוֹהִי וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר הָוֹ (נ״י חֲזֵי) רֵיחָא דִּבְרִי

עֵשָׂו׃ כג וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃ כד וַיֹּאמֶר אַתָּה־זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃ כה וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתְּ׃ כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרֲכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי

רש״י

קנמורית דבר יקוס מבי׃ (כד) ויאמר אני. לא אמר אני עשו אלא אני׃ (כז) וירח ונו׳. והלא

תורה תמימה

שהרג בכרך ביתר ת׳ רבוא ואמרי לה ד׳ אלפים רבוא. והידים ידי עשו — זו מלכות רומי שהחריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו[א] [גיטין נ״ז ב׳].

הקול וגו׳. הקול קול יעקב — אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב, והידים ידי עשו — אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו׳) [שם שם].

הקול וגו׳. תניא, רבי היה דורש, הקול קול יעקב והידים ידי עשו, קולו של יעקב צוח מבה שעשו לו ידי עשו בביתר[א] [ירושלמי תענית פ״ד ה״ה].

(כז) ריח בגדיו. אמר רבי זירא, אל תקרא בגדיו אלא בוגדיו[ב] [סנהדרין ל״ו א׳].

ראה ריח וגו׳. מלמד שראה את ביהמ״ק בנוי וחרב ובנוי, ראה ריח בני — הרי בנוי, כמ״ש לריח ניחח, כריח שדה — הרי חרב, כמ״ש (ירמיה כ״ו) ציון שדה

אבל נשמתי נשמה בהור דרומה נשמרת נשבית רשעי מלמון התורה עשתה ולא מלמון בני מדם, ומפ״ם שכתובים בתורה, ולכן מיטו מביא הפסוקים הקודמים שהם דברי רבקה ויהודה, ממ״כ אלו שמביא הם מלמון התורה עשתה, עיין שם. וכהאי גונא מצינו בפ׳ דברים בפסוק ערים גדולות ובצורות בשמים בדרשת הספרי שם, ישו״ם. ב) פירש״י שרואה יצחק את נפילת ביתר, וקלת ל״ע במ״ם זה מספסיונוס, נשוא שכנודע היה הוא בעת תרבן ירושלים, ותרבן ביתר הי׳ ל״ב שנים אחר תרבן ירושלים, ורמיזתי בגמ״ר מיות שהגיע זה מנדריונוס, ול״ע. ג) ר״ל סימן הוא לבני יעקב ושמו שזה יסתייע בתפלותיו דהייט בקולו, כמו שיעקב דבר עם יפסק בלשון רכה כמתואר במדרשים, ושמו יסתייע ביה. ד) כפי שמתבאר בדרשה

הִלְבִּישָׁהּ עַל־יְדֵי וְעַל חֶלְקַת
צַוָּארָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים
וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב
בְּנָהּ: יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי מִי אַתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ
עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא
שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרְכַנִי
נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־
זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי
הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ
בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:
כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ
וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי

אַלְבִּישַׁת עַל־יְדָהִי וְעַל
שַׁעְיעוּת צַוָּרָה: יז וְיָהֲבַת יָת־
תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת־לַחְמָא דִּי
עַבְדַת בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרַהּ:
יח וְעַל לְוָת־אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא
וַאֲמַר הָא־אֲנָא מָן אַתְּ בְּרִי:
יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא
עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבָרִית כְּמָא דִּי
מַלֵּילְתָּא עִמִּי (נ״א לִי) קוּם־
כְּעַן אִסְתַּחַר וֶאֱכוֹל מִצֵּידִי
בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ:
כ וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵהּ מָהוּ
דֵּין אוֹחֵיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי
וַאֲמַר אֲרֵי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ
קֳדָמָי: כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב
קָרֵיב־כְּעַן וֶאֱמַשֶּׁנָּךְ בְּרִי
הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם־לָא:
כב וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוָת־יִצְחָק
אֲבוּהִי וּמְשָׁשֵׁהּ וַאֲמַר קָלָא
קָלָא דְיַעֲקֹב וִידַיָּא יְדֵי

הגה"ח הב' דנושח

רש"י

סיו ע והוא מפקד מלך ממו מלת שהיה בקי במעשיהן ומחזן: (יח) מלכי עמו בכורך. מלכי המכיע לך ועמו הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים כתבר דברת אלי: שבה. לשון מיסב על השלחן לכך מתורגם לאסתחר: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק בלבו אין דרך בנו להיות שם שמיס שנור בפיו וזה אמר כי הקרה ה' אלהיך: (כב) קול יעקב. שמהבר בלשון תהטמים קוס נא מבל עשו כל־

תורה תמימה

כל מקום שנאמר נדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע") [חולין קי"ג ב'].

(כב) הקול וגו'. הקול זה אנדריינוס קיסר שהרג באלכסנדרי של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים, קול יעקב — זה אנטוניוס קיסר

מלת כנהו הכתוב מפורש הכסוב י"ל מפני שמבר בכורתו, ורק לת שמר מכירתו והניח בנדון מלא תלנו. ת) כ"מ בזה לענין הלות לדת חבטל נדי בחלב אמו לאסור לת רק חלב נדי מלת גם חלב פרה ורחל. ומפרש בגמרא דליבא למילף מבתן דכל מקום שנאמר נדי סתם הוי נדי עזים, מפני שכחוב שר הפעם בלשון זה בפ' ויצא ויצחק יהודה את נדי העזים, וה"ב הו"ל דבר חדש למה מביא הגמרא

וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ מְלַטְּטָיִךְ יְהוֹן וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמֶּךָ אָרְרָיִךְ אָרוּר וּמְבָרְכָיִךְ בָּרוּךְ׃ ל וַיְהִי כְּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃ לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ׃ לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃ לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרֲכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה׃ לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃

וישתחוו לך בני אמך מלטטיך. יהון ליטין ומברכך יהון. ברוך. ויהי כאשר כלה. ל) ואך כפרם מפק נפק יעקב מקדם אפי יצחק אבוהי ועשו אחוהי אתא (נ״י עלך) מצידה: לא ועבד אף־הוא טבשילין ואעיל לות־אבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא ויכול מציד ברה דיליל די־תברכנני נפשך: לב ואמר ליה יצחק אבוהי מן־את ואמר אנא ברך בוכרך עשו: לג ותוה יצחק תהא רבא עד־לחדא ואמר מן־הוא־דיכי דצד־ציד ואעיל לי ואכלית מכלא עד־לא תיעול ובריכתיה אף ברוך יהי: לד כד־שמע עשו ית־פתגמי אבוהי

רשי

למר ומהה תשמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא עליך האכרי בין רמוי בין שמוט רמוי הן ע כדי שלא יקרא עליך תגר. ברש״י יש מדויק): (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליהודה בני אתיך לפי שהיו ג בנים מכוסה ממהות וכאן שלא נשא אשה אחת אמר בני אתך (ב״ר): ומברכיך ברוך. ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ומוריך ארור (ב״ר) המדיקים תחלתן יסורים וסופן שלוה ומוריכים ומעבריכם קדמים למברכיכם לפיכך יצחק הקדים קללה תורים לברכת מברכיו ורבשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה: (ל) יצוא יצא. זה יוסף וזה בא: (לג) ויחרד. כהרגומו ותוה לשון תמיה. ומדרשו רמה ניבנם פתוחה מתחתיו: מי אפוא. לשון לעומת משמש עם כמה דברים. ד״מ לאיפוא איה פה מי הוא ואיפוא הוא הגד לי: ואוכל מכל. מכל מטעמים שבקשתי לעשות טעמתי בו (ב״ר): גם ברוך יהיה. שלא תתמר תלוני שרימה

תורה תמימה

(כט) **ארריך ארור וגו׳.** עובד כוכבים אחד פגע בר׳ ישמעאל וברכו, **אמר לי׳, כבר** מלתך אמורה, פגע בו עובד כוכבים אחר וקללו, **אמר לי׳, כבר מלתך** אמורה, **אמרו לי׳ תלמידיו, רבי, כמה דאמרת לדין אמרת להדין, אבר להו, וכן כתיב,** ארריך ארור ומברכיך ברוך׳) [ירושלמי ברכות פ״ח ה״ח].

(לג) **ואכל מכל. ת״ר, יצחק הטעימו הקדוש ברוך הוא מעין עולם הבא ולא שלט**

וכמטמר בגמרא שמתר רבא תמרי וריחני שמשמוני למי מדנים למי פגימים חגם — למחריס על היין פקח, ואם לא זכה לזה שלא יתה על המדה לבאים לחקור ממנך. ״) ועי׳ מש״כ הסייך לענין נפשה רש, וכמש״כ במשלי כ״ג, למי אוי למי חטוי זה בפסוק השמו את שמי על בני יעקב ואני

כְּרִיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה׃
ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל
הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן
כט וְתִירֹשׁ׃ יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּ
וישתחוו ק׳ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ

כְּרֵיחָא דְחַקְלָא דִי בָרְכֵהּ יְיָ׃
כח וְיִתֶּן־לָךְ יְיָ מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא
וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא וְסַגִיאוּת
(נ״י וְסַגְיוּת) עִיבּוּר וַחֲמָר׃
כט יִפְלְחֻנָךְ עַמְמִין וְיִשְׁתַּחֲוֹן
לָךְ מַלְכְוָן הֱוֵי רַב לְאַחָיךְ

רש״י

מן ריח רע יותר מסטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה׳. שנתן בו ריח טוב וזה שדה תפוחים כן דרשו רז״ל: (כח) ויתן לך. יתן ויחזור ויתן (ב״ר). ולפי פשוטו מוסב לענין הברכות ראה ריח בני שנתן לו הקב״ה כריח שדה וגו׳ ושוד יתן לך מטל השמים וגו׳: מטל השמים. כמשמעו. ומדרש אגדה יש להרבה פנים. (ד״ת מהו התלהים בדין הם רמזו לך יתן לך ואם נלמד גם יתן לך אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין לדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידר תפלתו. ישראל שהוא בעל תמונה ומלדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך (מ״ת ע) ומתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחשבר מחשבה לפיכך

תורה תמימה

תחרש, אשר ברכו ה׳ — הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, כמ״ש (תהלים קל״ג) כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם[נ״ג] [ספרי דברים סי׳ שנ״ב].

כריח שדה. אפר רב יהודה משמי׳ דרב, כריח שדה של תפוחים[נ״ד] [תענית כ״ט ב׳].

(כח) ויתן לך האלהים. [אפר לו יצחק, מה שנתן אלהים לאברהם ברייתיקי נתן לך][נ״ה]
[ירושלמי ברכות פ״ה ה״ב].

ותירש. רב כהנא רמי, כתיב תירש וקרינן תירוש, זכה נעשה ראש, לא זכה נעשה רש[נ״ו] [יומא ע״ו ב׳].

ריח רע יותר מסטף העזים [שמסה היו הבגדים], וכן מלא מקום להסמיך לדרשתו ע״ד רמז ומסמכתא. וכמ״ר מתרץ שנכנס עמו ריח גן עדן. יג) תוכן דרשה זו מתבאר בתרגום יב״ע פסוק זה בזה״ל, ואמר, חמן ריחא דבני כריחא דקרתא טמסייא דשתילת מתקרבא בעור בי מקדשא דאתקרי תקל דכרך יתי׳ ואתרעי בתרתה שכיתי׳ תמן, עכ״ל. וכלשון חיים עד העולם י״ל דרומז לזה שהמקדש שלעתיד לבא שוב לא יהי׳ חרב עוד, לא יהי׳ עומד וקיים עד העולם כשהיו במדרשים [שיין תנלב״ח פי״ח ופל״ח], וע״ש דרשת מו בתרתה נשיג ס״ם ורש״ו ופיגל. יד) ומקור הדרשה הוא כי אחרי לכתיב אשר ברכו ה׳, לכן מפרש שזה המלא ברכת ה׳, אבל מקרי אשר ברכו ה׳ ומציע כאלו נומא (דקרי לן ולכתב שה) במלאני נ׳ ולא תשכל לכם הפלן בשדה. וכתוס׳ כתבו דתפוח דכתן הוא אתרוג, ויתכן לומר לכתב זה להפסוק דשם״ם ז׳ וריח אף כתפוחים למתרגמין כריחא דאתרוגא, וע׳ תוס׳ שבת ס״ח א׳. —

וע׳ בתו״ח סי׳ תקפ״ג בבאורי הגר״א ס״ק ח׳ וז״ל, וכמ״ש כריח שדה ומתרגמין תקל תפוחין וכי׳ ברוקם השנה כילוש, עכ״ל, ולא ידעתי היכה למלא כזה בתרגום, ולפניו בכל התרגומים ליתא, ושוני ס״ם בדבריו, ובמקום ומתרגמין ל״ל ודלעיל, ומכוין לדרשה זו שלפניו. ומ״ש דבר״ה היתה קבלת הברכות — כן הוא ברש״מ פ׳ תמור ל״ם ב׳, אבל במ״ר פ׳ בא פס״ו סי׳ י״ח מפורש שבפסה קיבל יעקב הברכות, ומאך לדברי המ״ר יש מהא לאוקי מתפלגין על פל בפסה, שלו את רצון להפשעת ברכת של מסבת ברכת יצחק ליעקב בפל. טו) פירוש המפרשים למייר הכאמן ויתן, דהול״ל יתן, כיון דהוא התחלת הענין, ולכן דרים לתומן הברכות שהבטיח הקב״ה לאברהם בדייתיקי, כלומר מקויימת לזרעו לעולם, לותן יתן לך, וזה יתחבר פ״פ תבדה אחרת שנאמר הקב״ה לאברהם שלשו מזיו של מביוי לעולם, פ׳ בתבדות ומדרשים. ולמעם יש לפרש למלייר פ׳ הידועה להתלהים, וכוי כמו שלומר התלהים שנתן לאברהם. טו למלייר דהו״ו לויתן מורה דהיו כאן עוד דבריס שלא נאו מפורש, ומפי דמחינת מתרץ היתה להם בכלל מהעניינים התביעים, לכן שמעו לדרוש לדלא מנע גם יצחק מברכותיו כאן להזכיר ברכה זו. טז) ר״ל אם זכה להתחתם בו לשתות לפי למלה נעשה רלתם שמפקה לבו בתמה

שׁוּתָךְ וּמִטַּל רְשָׁמַיָּא מֵעִלָּא: ס וְעַל־ מִלְעֲבָא: ס וְעַל־חַרְבָּךְ תֵּיחֵי וְיָתִי בַּר יָתֵיר־אָחוּךְ תִּפְלָח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרִין בְּנוֹהִי עַל־פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְתַעְדֵּי נִיָּרָה מֵעַל צַוָּארָךְ: מא וְנָטַר עֵשָׂו דָּבְבוּ לְיַעֲקֹב עַל־בִּרְכְתָא דִּי בָרְכֵהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר־עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יְקָרְבוּן יוֹמֵי אֲבֵלֵי דַּאֲבָא וְאֶקְטוֹל יָת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וְאִתְחַוָּה לְרִבְקָה יָת פִּתְגָמֵי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא וּשְׁלָחַת וּקְרֵת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ וְאֵימָא לֵהּ הָא עֵשָׂו אָחוּךְ בְּמֵן לָךְ לְמִקְטְלָךְ: מג וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל

מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל: ס וְעַל־ חַרְבְּךָ תִּחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ: מא וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ: מג וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע

רש"י

ו מִשְּׁמָנֵי"ה שֶׁל יוֹן (ב"ר): (מ) וְעַל חַרְבְּךָ. כְּמוֹ בְּחַרְבֶּךָ. יָם עַל שֵׁהוּא בְּמָקוֹם לוֹת ב' כְּמוֹ (יחזקאל נ) עַמְּדָהּ עַל מַרְכָּבָהּ. בְּחַרְבֶּכָם. (שמות ו) עַל לְאֻמוֹתָם. בְּגִבְעָתָהּ: וְהִיה כְּאֲשֶׁר תָּרִיד. לְשׁוֹן נְעֹר כְּמוֹ (תהלים סה) תָּרִיד בְּשִׁמְיוֹ כְּלוֹמַר כְּשֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַתּוֹרָה וְיִהְיֶה לְךָ פִּתָּרוֹן פֶּה לְהִלָּטֵר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּטַּל וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ וְגוֹ': (מא) יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי. כְּשֶׁמֵּתוּ שֶׁלֹּא לְהַעֲנִישׁ אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי לְמַה פָּנִיס יָם: (מב) וַיֻּגַּד לְרִבְקָה. בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ הוֹגֵד לָהּ מַה שֶּׁעָשׂוּ מִמְּכֹרֶת בְּלֵבּוֹ: מְהַגֵּשׁ לָךְ. מְחַשֵּׁב עַל הַמִּתָּה לְהוֹצִיא מִחֲשַׁבְתּוֹ לְאַחֲרִים לְהַנְכֵּר לָךְ וְלִהְרְגֶךָ. וּמִ"שׁ כְּבָר נִתַּהּ מַת בְּעֵינָיו וְשָׁמַהּ עָלֶיךָ

תורה תמימה

(מא) וישטם עשו. סטרנורא יום אידם של עובדי כוכבים הוא, ומתו סטרנורא, שנאה סטנה שונא נוקם ונוטר, כמ"ש וישטם עשו את יעקב, וברומי צוחין לי' סנטוריא דעשו[כ] [ירושלמי ע"ז פ"א ה"ב].

ומשמה נדלית, ומוני גם כאן הפי' שהוציא מעמה נדלית על ידתן לומר הנרכה אחת היא לך כשוד שנתמת מהן ידתן כל נרכותיו ליעקב. —

ובמ"ר פרשה ו (פ' ס"ה) דרים פסוק דמשני י"ג ים נפשה כלא משפט — זה עשו שנאמר ידעו מי [נשון מי ומנוף] זממתם על זה ישו"ם, ועמלו מלד סמרכיים נשלר מה שייכות כלל ענין זה לפסוק ים נפשה כלא משפט, וי"ל משום ע"פ מ"ם נמגדלין ל"ג ב' דכתיב נאמו שרלל על דינין דמנת וכעוד מב, ויליף זה מס' דפרשת נמלא שם שם ע חק ומשפט, ומשרם נמכילתא שם, תן זה דינין ומשפט זה כעוד מב ותס, וכאן משרם המ"ר שנאמר עשו יקום מני, שהוא לשון עז ותקף, וגם הש בעוד מב, ומשם על זה, לכן דרשו ע ים נפשה כלא משפט — כלא כעוד מב, וכו"ק. —

(תורת בראשית) יין

ויש להעיר בלשון הפסוק (ל"ם) הנה משמני הארץ יהיה מושבך, איך זה יהי' כן, והלא היו מבואר שברכו בזה, ומלדבנה ברכה ע הלא ככר נתנה ליעקב, כמ"ש ויתן לך וכו', ובמ"ר כאן איתא ולכה לפוש מה לחשבה בני, ברש פתך לפויה, וגם זה היו מבואר, וכן צריך ביאור בלשון הנה משמני הארץ וגו', מה זה הנה.

ונראה נומר להפירוש הוא פ"ם מס דקוי"ל נדין שעבד לכתיב כי סוב ע שעך ודרשיק שעך במאכל שעך במשתה וכו' (פ' נשפטים נם רמה), וחז שעמר, אחרי שמתוך ע לעבד פ"ל הרי שעך לפויה ומשמני הארץ הלא יהי' מושבך, אחרי שמאכל ממה שהוא לוכל ושבע במקום שהוא יושב, במשמני הארץ, וכל הדקדוקים מתבארים ברחבה, ודו"ק.

כ) ר"ל ליוס הגם זה קורין סאטורי"א דשעו, ובשן טפריסו:

וַיִּצְעַק צָעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃ לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃ לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־ בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה׃ לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְנִי׃ לח וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־ אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ לט וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה

וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד־ לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרֲכֵנִי אַף־אֲנָא (נ׳ לִי) אַבָּא׃ לח וַאֲמַר אַף־אֲנָא עַל אָחוּהִי בְּחָכְמְתָא וְקַבֵּיל בִּרְכָתָךְ׃ לט וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְהַכְמַנִי זְדָנָן יָתִי־זִמְנִין יָתִי־בְּכִירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבֵּיל בִּרְכָתִי וַאֲמַר הֲלָא־שְׁבַקְתְּ לִי בִּרְכְתָא׃ מ וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לֵעֲשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵהּ לָךְ (נ׳ עִבְדָּךְ) וְיָת־כָּל־אֲחָהֲי יְהָבִית לֵהּ לְעַבְדִין וְעִבּוּר וַחֲמָר סְעַדְתֵּהּ וְלָךְ הָכָא מָה אֶעְבֵּיד בְּרִי׃ לח וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הַבִרְכָתָא חֲדָא הִיא־ לָךְ אַבָּא בָּרֲכֵנִי אַף־אֲנָא אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו קָלֵהּ וּבְכָא׃ מ וַאֲתֵיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דְאַרְעָא יְהֵא

רש״י

יעקב לְמִבְיו לוֹ נָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת לְכָךְ הִסְפִּיס וּבָרְכוֹ מִדַּעְתּוֹ (ב״ר): (לה) בְּמִרְמָה. בְּחָכְמָה: (לו) הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ. לְשׁוֹן תְּמִיהָה הוּא כְּמוֹ (לְקַמָּן כח) הֲכִי אֶחִי אַתָּה אֶמְתָּא לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב ע״פ סוֹפוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְעַקְּבֵנִי. הִתְאוֹמֵמְתָּ. לְמָה תָּרַד יִצְחָק לְמִדַּת שְׁמוֹ שֶׁל עֵשָׂו כִּי שִׁבַּרְתִּי קְמַן לִפְנֵי גְּדוֹל וּמְנִיתִי סִדֵּר הַיּוֹם הַתְחֵל עִמּוֹ מִלְּעֹק וְיַעְקְבֵנִי זֶה פְּעָמִים לְמַר וּ לְמִבְיו מָה עָשָׂה לְךָ לְמַר וּ אֶת כְּבוֹרָתִי נָקַח לְמַר בְּכָךְ הָיִיתִי מֵגִר וְחָרַד שֶׁמָּא עִבְּרִתִי עַל מִדַּת הַדִּין עַכְשָׁיו לְבַסּוֹף בֵּרַכְתִּי גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה: וַיַּעְקְבֵנִי. כְּתַרְגּוּמוֹ וְכֵמִי. מִרְבִּי. וּמִרְבִּי. וְכֵמִן. וְיֵשׁ מְתַרְגְּמִין וְחִכְמֵנִי נִתְחַכֵּם לִי: מִגְּלַת. לְשׁוֹן הַסְּרָסָה כְּמוֹ וַיִּגְלֵנִי (ס״פ וַיִּגַּל) (לו) כֵּן נָבִיר. בְּרָכָה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא וְהוּא שֶׁמָּה אוֹתָהּ לְמַעְלָה מִגְּלַת לְמַר וּ מָה תּוֹעִילֵךְ לְךָ בְּבְרָכָה לֹא תִּקְנֶה וְכֹסִיס שֶׁלּוֹ הֵם שֶׁהָרֵי נָבִיר שִׁמַּתִּיו לָךְ וּמָה אֶקְנֶה עַבְד קְנֵה רַבּוֹ: וְלָכָה לְפוֹף מָה מְעַשֶּׂה. לְיָה לְיפוֹף לְבַקֵּשׁ מָה לְעַשּׂוֹת לָךְ: (לח) הַבְּרָכָה אַחַת. ס״ג זוֹ מְשֻׁמֶּשֶׁת לָזוֹ תְּמִיהָ כְּמוֹ (בְּמִדְבַּר יג) הַגְּמַחְנִים. הַמְּמִיהִים. (ס״ב ג) הַכְּמוּת נִגְלֶ: (לט) מִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְגוֹ׳.

תורה תמימה

בי׳ יצה״ר ומלאך המות ורמה ותולעה — מפני שנאמר בו מכל״ח) [ב״ב י״ז א׳] (לח) הַבְּרָכָה אַחַת. ת״ר, עשו בא בעלילה, שנאמר הברכה אחת היא לך אבי״ט) [סנהדרין ק״א ב׳].

יתי מִבְּרָכָה. יח) ר״ל שֶׁנֹּעַל חִסֵּר כָּל מוֹבָה. וְנִכְתּוֹב בְּכָל, יעו״ם וְלֹרֶף לְכָאן. יט) פִּירְשׁ״י נִדְבָרִים שֶׁל פְּרִמֵי מִדְרָשׁ זוֹ וְשׁוֹל לְרָשׁוּת נִלְשׁוֹן מִכָּל הַכְּתוּבִים נִלְמוֹן שֶׁמִּין עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה, עכ״ל, וְכַמְּשׁוּמָה לִי שֶׁנֹּעַל וּבְמִרְנוּ לְעֵיל בְּפ׳ מִי כְּפ׳ וַה׳ בָּרַךְ אֶת מִבְרָהָם מִצִּינוּ בְּעַלְמָא לְשׁוֹן עוֹלֶה בְּמוּבָן כְּזֶה שֶׁנֹּעַל עַל שֵׁם רַע וּמֵעֲשֶׂה

אֲחוֹהָא דְאִמָּךְ׃ ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ יָתָךְ וְיַפְשֵׁךְ וְיַסְגֵּנֵךְ
וְתֶהֵי לְכְנִשַׁת שִׁבְטִין׃ ד וְיִתֶּן
לָךְ יָת־בִּרְכָתָא דַאֲבְרָהָם
לָךְ וְלִבְנָיךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ
יָת־אַרַע תּוֹתָבוּתָךְ דִּי־יְהַב
יְיָ לְאַבְרָהָם׃ ה וּשְׁלַח יִצְחָק
יָת־יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם
לְוָת־לָבָן בַּר בְּתוּאֵל
אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דִרְבְקָה
אִמֵּהּ דְיַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃ ו וַחֲזָא
עֵשָׂו אֲרֵי־בָרִיךְ יִצְחָק יָת־
יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵהּ לְפַדַּן אֲרָם
לְמִסַּב־לֵהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא
כַּד־בָּרִיךְ יָתֵהּ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי
לְמֵימַר לָא־תִסַּב אִתְּתָא
מִבְּנָת כְּנָעַן׃ ז וְקַבִּיל יַעֲקֹב מִן־
אֲבוֹהִי וּמִן־אִמֵּהּ וַאֲזַל לְפַדַּן
אֲרָם׃ ח וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁא
בְּנָת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אֲבוֹהִי׃
ט וַאֲזַל עֵשָׂו לְוָת־יִשְׁמָעֵאל

אֲחִי אִמֶּךָ׃ ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ
וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃
ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַת אַבְרָהָם לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ
מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃
שביעי ה וַיְשַׁלַּח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ
פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל
הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃
ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב
וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ
מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו
לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃
מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־
אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם׃ ח וַיַּרְא עֵשָׂו
כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק
אָבִיו׃ ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל

תרי מעמי

רש"י

בתחלתה למיל לה ס"ת בספה (יבמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו למהברכן מפיו יברך תוקף: (ד) את ברכת אברהם. שתמר לו ותעבר לגוי נזול. והתברכו בזרעך. יהיו תוקן ברכות המזורות לך בשכילך (ממך) יגיע לותה הגוי ושותו הזרע המבורך: (ה) אם יעקב ועשו. מיני יודע מה מגלגלן: (ז) וישמע יעקב. מתוכר לענין שלמעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל:

תורה תמימה

כח (ט) וילך עשו אל ישמעאל. אמר לי' רבא לרבה בר מרי, מנא הני מילי דאמרי אינשי, שמייל ואזיל דקלא בישא נבי קינא דשרכי[א]), אמר לי', דבר זה כתוב בתורה, וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל לו לאשה[ב]) [ב"ק צ"ב ב'].

ח"ג במכות י' ע' קללת חכם אפילו על תנאי היא נאמה. והכה אחיו דכתיב נפ שכלה שניהם ביום אחד, שהרי יעקב מת מכבר, אפרים בנחרת לכיון דקטרתם היתה ביום אחד שייך בהו נאמר יום אחד, ישם, ושוד יתנאר מענין כגון דרבות זו נקמן בפ' ויהי בפסוק ידך בעורף אויביך, ישם. — א) מילות פרק. וכ"ע דרך דקל רע לגדל בגד מילן פרק. ב) כ"ע שהלך עשו למעון ע זיווג בישמעאל שהוא בערבו, וכמגילת ח"ג שם ע"ש לחנם הלך וזיר אלך מפני שהוא מיט, וכ"כ

בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי
חָרָנָה: מד וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים
עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ:
מה עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח
אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי
וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־
שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: מו וַתֹּאמֶר רִבְקָה
אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת
חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־
חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי
חַיִּים: כח א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־
תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ב קוּם לֵךְ
פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ
וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן

ק' זעירא. תרי מעכי

רש"י

מִנִּי וְקוּם אְזִיל־לֵהּ לְוַת־
לָבָן אָחִי לְחָרָן: מד וְתֵתֵיב
עִמֵּהּ יוֹמִין וַעֲיָרִין עַד דִּיתוּב
רוּגְזָא דְאָחוּךְ: מה עַד דִּיתוּב
רוּגְזָא־דְאָחוּךְ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי
יָתְ־דִּי־עֲבַדְתָּ לֵהּ וְאֶשְׁלַח
וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָּה
אֶתְכַּל־אַף־תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא
חָד: מו וַאֲמַרַת רִבְקָה
לְיִצְחָק עֲקִירַת בְּחַיַּי מִן־
קֳדָם בְּנַת חֲתָאֵי אִם־
נָסִיב יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנַת־
חֲתָאָה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא
לְמָה לִי חַיִּים: א וּקְרָא
יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבָרִיךְ יָתֵהּ
וּפַקְּדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא־תִסַּב
אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן: ב קוּם
אְזִיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית
בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמֶּךְ וְסַב־
לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנַת לָבָן

טעמי דקרא וטעמי תרגום

טעם של תגחומים ולפי משמעו נמצן תגחומים מהגחם הוא על הברכות כהריגנקך: (מד) מחדים. מועטים: (מה) למה אשכל. אהיה שכולה משניכם. לימד על הקובר את בניו שקורי שכול. וכן יעקב אמר כאשר שכולתי שכלתי: נס שניכם. ומה יקום עליך ואתה תהרגנו בניו ויהרגוך ורוח הקדש מרקה בה ונתבאה שניהם לחד ישמעו כמו שמפורש בפרק המקנה (סוטה יב): (מו) קלתי בחיי. מאסתי בחיי: (ב) פדנה. כתיב לפתן: ביתה בתואל. לבית בתואל. כל תיבה שהריבה למ"ד

תורה תמימה

(מה) יום אחד. [בשעה שהביאו את יעקב להקבר במערת המכפלה] אתא עשו וקא מעכב, נטל חושים בן דן וקלפא ומחיי' אורישי', נתרין עיני' דעשו ונפלו אברעי' דיעקב, באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה למה אשכל גם שניכם יום אחד[א] [סוטה יג א'].

טופריקון במלה ושמם לרים. ומם דרשת זו יתמה יש"מ. [א] משם שעכב עמו הוא מפני שהי' מעכב על זכות מערת המכפלה [ע' לפניו ס"פ ויחי, ל' כ']. ומלשה דמ"מ מתקיימה נבואתה — שלו הוקק נבואתה ממש, דהא לא מתבלה זה כלל, ורק התחוננה שלא יהי' כן, שלא הפי' הוא ע"פ מ"מ כמו"ק י"ח ע' שהברית כרותה לשפתים, והכוונה שנתקיימו דבריה כמו שבואה ויש לגרף זה מאמר חז"ל

י וּנְפַק יַעֲקֹב מִבְּאֵרְא דְּשָׁבַע וַאֲזַל לְחָרָן׃
יַ וַעֲרַע בְּאַתְרָא וּבָת תַּמָּן אֲרֵי־עַל שְׁמְשָׁא וּנְסִיב מֵאַבְנֵי

רש"י

(י) ויצא יעקב. על ידי שבשביל שרשות בטח בנתן בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל :

הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' ומצאנוהו חזר לענין הראשון :

וילך. לא היה לריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ומה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת לדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהלדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה אחרה פנה זיוה פנה הדרה וכן (רות ג) ותצא מן המקום המעור בגעמי ורות : וילך חרנה. יצא ללכת להרן :

(יא) ויפגע במקום. לא הזכיר הכתוב בראשה מקום אלא במקום המכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאי' בו וירא את המקום מרחוק : ויפגע. כמו (ירמיה לח) ופגע ביריחו (שם יט) ופגע בדבשת ורבותיו פירשו (ברכות כו) לשון תפלה כמו (ירמיה ז) ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבית ומה הכתוב אלא כתב ויתפלל ללמדך שקפלה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה (חולין צ"א) : כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש ולמה לי בא השמש משמע שקפלה לו החמה פתאום

תורה תמימה

(יא) ויפגע במקום. תניא, יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר ויפגע במקום ולמה לי בא השמש, אין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמי' ז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי" [ברכות כ"ו ב'].

ויפגע במקום. ת"ר, יעקב אבינו קפצה לו הדרך, שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכתיב ויפגע במקום[א]. כי מטי לחרן, אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי, בעי למיהדר, כיון שהדר בדעתו למיהדר קפצה לו הדרך, מיד — ויפגע במקום[ב] [סנהדרין צ"ה ב'].

כי בא השמש. בתר דצלי בעי למיהדר, אמר הקב"ה, צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, מיד בא השמש[ג] [שם שם].

מאבני המקום. ולהלן (פ' י"ח) כתיב ויקח את האבן. הא כיצד, א"ר יצחק, מלמד

זה ים נהר נתת על נט שלא יתחתן בשתה משפחה, דבן מניט בגמרא בעניים שוגים שם כה נבני משפחה למחות בחתך מבני משפחתה שלא לנטות ממנהג המשפחה, וכאן היו האבות מוכרים להתחתן בבתן, וכמ"ש מברכם לעיל כח ה' בת מברכם והכיר על נחק שלא להתחתן בכנען, מבואר שהי' אסור מניעת חתן זה למסורת אבות, ובכן הי' בכתו של יפחק לפקוד על יעקב בזה, ולחדש שלא נתשרנו בפוסקים בענין זה.

ח) עיין מש"כ בענין תפלות אבות תקנם לעיל כפ' וירא בפסוק ויהכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם (י"ט כ"ז). ודין תפלת ערבית בפרש מבואר בתו"א סי' רל"ב. ומה דקיי"ל תפלת ערבית רשות לא מבואר יפה הטעם, ונראה לומר בזה ע"פ מה דקיי"ל בסימנין ס"ב ס"ו כבא בדרך ומן הדרך אל יתפלל ג' ימים משום שא"א לכין בתפלה, וא"כ מדינא הי' יעקב פטור מלהתפלל, ומה שהתפלל היתה תפלת רשות ונק נקבעה רשות גם לדורות. חולת זה אם היתה חובה הי' מתקנה אברהם, כיון דהיתה לתפלות בעניני שוגים שם כה נבני משפחה, ויהי בקר, ואברהם הי' לתקן לתפות ותקן תפלת שחרית לחובה, אלא ודאי שהיתה רשות, ומהבנה תפלת רחובה, ותקנה אברהם. ועיין לפניו ר"פ טו נעיר שוד טעם זה. [ב] כנראה מפרש ויל מרנה כמו ויבא חרנה, ולכן קשה לו מה זה שאמר מח"כ ויפגע במקום למשמע מהי' שוד בדרך. ותי"ם לפני פשוטו מפשר לפרש ויל חרנה שהלך בדרך נבא חרנה ושייך שפיר ויפגע במקום, לל נראה למדייק הלשון ויצא מבאר שבע ויל חרנה, להיפך יציאה היא ביאה, לו להוא"ע ויצא מבאר שבע ללכת חרנה כמש"כ בפ' לך ויצאו ללכת ארלה כנען, ולכן דרים להפי' ויל חרנה כמו ויבא, ודו"ק גם מפשר לפרש דדרים במקום (בפ"ת הידושה) — המקום הידוע שכבר היה שם פעם אחת. [ג] והמקום היה הוא בית אל כפי שיתבאר בסמוך פסוק י"ט. ח) עיין בדרשת הקודמת, ונראה פשוט למדייק דשם נימת לשכת הלינה שם היתה מוכנה שבעיני שעבר

וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת וּ בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה: ס ס ס

נְסִיב יָת־מַחֲלַת בַּרַת־יִשְׁמָעֵאל בַּר־אַבְרָהָם אֲחָתַהּ דִּנְבָיוֹת עַל־נָשׁוֹהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ:

ק"ע פסוקים. ע"ש סימן: הפטרת תולדת נתרי עבר משא דבר ה' במלאכי סימן ג':

רש"י

(ה) אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל ליכי יודע שהיה אחות נביות אמת ישמעאל מפורש נעשו קודש ניסופין והפיילה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב בלותו הפרק בן ס"ג שהיו שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב ע"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ס' שנה בלדת תומם הרי ע"ד ושנתיו היו קל"ו שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנים ואח"כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנאמר עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושם שנים בצאנך ושכר הלמן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ו' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שובע וב' של רעב ויעקב לאר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה לא ותשוב י"ד שנה שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ושנע משמלך עד שבא יעקב הרי כ"ג וכשירים מאביו היה בן ס"ג הרי ק"ו והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חמשים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים (אבל לא נעשם עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ח עד ל"ט כעבד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שניס שעשה בדרך כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות ופי' רש"י מזה הפסוק שעשה י"ח חדשים בדרך דבית הי בימות הגשמים וסכות הי בימות החמה ולתבון הפסוקים שחשבנו לעיל מצפירם מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנה שעם אלו מוצאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נעשם עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה. ע"כ מלאתי בדרש"י ישן): על נכון. הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעות שהיו לו בבר וק"ל) שלא גרש את הרשעות: חסלת פרשת תולדת

תורה תמימה

ויקח את מחלת. וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה, אלא מלמד שנמחלו לו כל עוונותיו, מכאן לתחתן שמוחלין לו עוונותיו[1] [ירושלמי נכורים פ"ג ה"ג].

אחות נביות. ממשמע שנאמר מחלת בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, ומה ת"ל אחות נביות, מלמד שקדשה ישמעאל ושת והשיאה נביות אחיה[2] [מגילה י"ז א'].

טהגים שמתענים להתן וכלה ביום חופתם, ועיין בתה"ש סי' ס"ח. [2]) ועיין בפירש"י בפסוק זה

כתיב לפרשיות דרשת ז. —

ודע שכתב מהרי"ק שורש קס"ו וכונע כרמ"ג ליו"ל ס"ם ר"מ בהלכות כבוד אב, דבענין כשופין לא שייך כבוד אב, וכיון שם אמר חותה בבנו אלא יש אחה פלונית אין בבן מחויב לשמוע לו אם רוצה בה, ופי"ם בשלחי פבר"א, וע"ש בפי' מפרשי ש שלא יאמר על יעקב לא תקח אשה מבנות כנען (פ' ע') , ואם מן הדין היו מחויב לשמוע לו לא הי"ל למר בנשון שלא אלא לנשון בקשה, אלא שייך טוי על דבר שלא יוחה לנשון ציווי ופקודה. ואפשם יש סברא לומר, דאם כל בני המשפחה מסכימין להתחתן במשפחה יהודה, על כרחך

גם' בן סירא פי"ג, כל שף למיט יסמן ובן אדם בדומה לו. [1]) היט מבואר כלל מה רחה לדרוש שם זה בלדתו רחוקה כזו לבחורה, ואפשר לומר דאחר שהיה כתוב שם אשה א נשם המורה על מחילה, ומה זה כאן במקום ובענין שנשא עמו מתה רות ליאמר, כמ"ש וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וילך ויקח את מחלת בת ישמעאל, וקי"ל לאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה [ב"ק נ"ח ב'], ובכן רמז כאן למדשנשא נתה רות ליצחק בענין שנולדו את השם המורה על מחילה לסורות שעבור כבודו ליצחק מחל לו הקב"ה אף על שנותיו, ולמדנו אף מזה דרך לגב לדעלמא שאת עת רצון להקב"ה לשלם שכר טוב להתנן ולמחול שפתיו, אלא כדי שיהי' האדם מלוי גורם לזה

וֵאלָהָא דְיִצְחָק אַרְעָא דִּי אַתְּ שָׁרֵי עֲלַהּ לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיְךְ: יד וִיהוֹן בְּנָיְךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא־דְאַרְעָא וְתִתְקַף לְמַעֲרָבָא וּלְמַדִּינְחָא וּלְצָפוֹנָא וּלְדָרוֹמָא וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כָּל־זַרְעִיַּת אַרְעָא וּבְדִילָךְ בְּנָיְךְ:

וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: יד וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ:

רשי

ואלהי יצחק. אע"פ שלא מינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הפרישים במיוחס לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר (חוש טו) כן בקדושיו לא ימעין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכאן עיונו וכלות בניו והרי הוא כאחד ויוצר הרע פסק ממנו (תנחומא): שכב עליו. (תולין שם) קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו שהעת טוה ליכבס לבניו (כד' לאמות זה מקומו של מדש): (יד) ופרצת.

תורה תמימה

ואם יאמר לך י"י הם, אמור לו אני ה' אלהי אברהם ואלהי יצחק אינו מן המנין[ד] [ירושלמי ברכות פ"ד ה"ג].

אשר אתה שוכב עליה. מאי רבותי', א"ר יצחק, מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו כדי שתהא נוחה לכבש לבניו[ט] [חולין צ"א ב'].

לך אתננה תניא, אמר לי' הקב"ה למשה, חבל על דאבדין ולא משתכחין, כמה פעמים נגליתי על האבות ולא הרהרו אחר מדותי, אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה, ובקש לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי[י] [סנהדרין ק"א א'].

(יד) ימה וקדמה וגו'. א"ר יוחנן משום רבי יוסי, כל המעניג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, דכתיב (ישעי' נ"ח) או תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, כיעקב דכתיב בי' ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה[יא] [שבת ק"ח ב'].

מו] שם שם כ"ו. מז] פ' נצבים כ"ט י"ב. יז] שם נ' כ'. יח] פ' נרכה ל"ד ד'. ויש עוד מקום לחד בתורה המוזכים בו מלכות והוא בפ' מחקתי (כ"ו מ"ב) חכתי את בריתי יעקוב וגו', ויחכן לנא חזיב לי' משום לנא נתמט כסדר. ולהגר"א בשנות מליהו בברכות פ"ד מ"נ דרך אחרת בחסנון מקומות אלו, ישי"ם, ולפי דרכו צריך לפניש הרבה בירושלמי, משא"כ לפי דרכנו וחסנומו אלו. יד) משום לנא כתיבי כאן רק אברהם ויצחק. ולע"פ דחזיב הפסוק דפ' ויחי ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק, צ"ע דהתם עכ"פ נכלל יעקב בלשון אחר כמ"ש ויקרא בהם שמי, ומשא"כ כאן לא הזכיר הקב"ה את שמו, ועיין מש"כ בשות הקודם. טו) ועיין מש"כ לעיל בפ' ך בפסוק קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה. ובמדרש נקח מוב ניף מכאן להקושיה עשר שנות נעשר מדיות והחזיק בחמת מהן קנה סלע, שהרי יעקב שכב במקום אחד וקנה כל ארץ ישראל, והוא משום דסלקא דעתרא חד הוא, עכ"ל, אבל זה צ"ע מלגדה שנאמרו שקפלה הקב"ה לכל מ' וכניחה תחתיו ס"ל אין ראיה לדשנמא אך אין מזניין מדברי מגדה.

ובם' תורת חיים נסונים כאן כתב למכאן ילפינן דהמניע מצוות ושכב עליהם קנה בשכיבה, ובפ' ויה"ז כתב לע"ע זה, משום דשכיבה בכלל ישיבה, ואני מיני רוחה בזה כל פסק, שהרי אמרו מפורש בב"ב ק' ע' דכל דבר מחיקרן בו בדבר אחר כדרך שמושו, וע"כ מכיון למצות נעשו בשכיבה ממילא נקנים בשכיבה. טו) עיין מש"כ לעיל בפ' ך בפסוק קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה (י"ג י"ז) וערף לכאן. יז) נראה לפרש ע"ד הפשט יחס שכר האהלה בני מנרים למעגן את השבת ע"פ מ"ד בגיפה ס"ו ע' למזונותיו של מדם קנוין ע מר"ה עד יוה"כ לכך מהולאת שבת, דנהולאת שבת כמה שמוסיף להוליף מוסיפין ע מן החמים, והוא כמו בלתי נגוע, וז"ם המעגן את השבת, ר"ל שאיש מקפן בהולאות לענגו, מוסיף ע [כלומר מחזירין ע מן החמים] כאהלה בני מנרים, כלומר בלתי נגוע וערך. —

ואשכם ממה שאמר המעגן את השבת יש לא המעגן עצמו בשבת, וכעין שאמרו כל המאכל ושותה בחמישי (ברכות ח' ב') נראה לי דלא מייתי כאן במעגן עצמו אך ורק למען כריסו בלבד, יען

הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃ יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ

אַתְרָא וְשַׁוִּי אַפְרְחֵי וּשְׁכִיב בְּאַתְרָא הַדוּא׃ יב וְחֶלֶם וְהָא סִלְמָא נָעִיץ בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד־צִית־שְׁמַיָּא וְהָא מַלְאֲכַיָּא דֵיָי סָלְקִין וְנָחְתִין בֵּהּ׃ יג וְהָא יְקָרְאדֵיָי מְעַתַּד עֲלָוֹהִי וַאֲמַר אֲנָא יְיָ אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אָבוּךְ

רש״י

שלא בשונתה כדי שילין שם: ויבא מרחשותיו. עשתן כמין מרחב שביב לרחצו שירד מפי חיות לעשות התחתי מריבות זו את זו זהב לומרת עלי ימית לדיק את רחצו תחת לומרת עלי ימית מיד עשתן הקב״ה לבן לחת והבו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מרחשותיו: וישכב במקום ההוא. לשון מישוב בחותו מקום שכב לבל י״ד שיש שממש בניית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: (יב) עולים ויורדים. עולים תמלה ותח״כ יורדים. מלמדים שלוותו בארץ אין יולאים חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ לשוחו: (יג) נצב עליו. לשמרו:

תורה תמימה

שנתקבצו כל אותן האבנים אל מקום אחד וכל אחד אמר עלי יניח צדיק ראשו, ותני, וכולן נבלעו באחד[ב] [חולין צ״א ב׳].

(יב) עולים ויורדים. תניא, כמה רחבו של סולם שמונים אלפים פרסאות, דכתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, עולים שנים ויורדים שנים, וכי פגעו בהדדי הוו להו ארבעה[ג], וכתיב במלאך (הגיאל י׳) ותיתו כתרשיש, ותסירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו[ד] [שם שם].

עולים ויורדים. תניא, עולים ומסתכלים בדיוקנו של מעלה ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה, בעו לסכונ׳, מיד והנה ה׳ נצב עליו, אמר רשב״ל, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כאדם שמניף על בנו[ה] [שם שם].

(יג) אלהי אברהם וגו׳. תניא, מפני מה מתפללין שמונה עשרה ברכות בבל יום, א״ר חנינא בשם ר׳ פינחס, כנגד י״ח פעמים שאבות כתובים בתורה, אברהם יצחק ויעקב[ו],

---

זמן סיום ותחת ניצה, סו״ע ויבא השמש אינו שם, ומלכתיב כי בא משמש אבא פתחום שלא בזמנה, והייט במכון מהקב״ה כדי שילין שם. ב) מיט מטוהר בגלגל מה קשה לי׳ בלשונות מלבני ומהבן, ושלא לכוונה בפי׳ פשוט מאד, שלקח מבן אחת מלבני המקום, ובאחת כן כתבו האומר, שלפי פשוטו כן הוא בפירוש, ות״ל דדשת זו נראיה בשר, ויתכן לפרש דקשה לי׳ למה כתב בפסוק הבאנין מלבני המקום דמה להבין ט שלקח הרבה מבנים, בשר שם״ם בהאחת שלקח רק מבן אחת, כמש״ב ומהבן אחת, ות״ל סו״ע לכתוב מהחלה ויקח מבן ומו שלא, ומשימש דמלבני המקום שלקח, דמשיה מקום אחר סי׳ ט מפשר שלקחת, לכן דרים שמי הלשונות אחת, והייט שלקח רק מבן אחת לך הוא סי׳ כלומ מלבנים הרבה כדמפרש שהתקבצו סלם וכו׳ ונגלגו בחאת. ג) ר״ע שונים משמע כהדלי ולא זה אחר זה, וכן יורדים, וכי פשוט שהדלי שרך שיהא שלום להחזיק מרכבתו. יא) מרחשים הוא יס, וכדאתמרנן ביחזקאל ג׳ כתרשים כרום ימת מרלפה סיס, ות״ל מכיון שעריך שלום להחזיק מרכבתן ממילא שהכרח שריך שיהי׳ שלום מחזיק שמונת אלפים פרסאות. יב) פירש״י בדיוקנו של מעלה פרטף לדם שבאדם חיות בדמות יעקב, מכ״ל, וכדיוקנו של מטה כדי שיהיו בני יעקב, ויש שם סוד בחכמת הנסתר, ושיין מש״כ לעיל ר״פ וידע כפ׳ ומה שלשה אמנים. יג) המפרשים לא הרלו המקומות לגוזיסס, ונלייסס אנו כאן. ג) פ׳ ויחי, מ״ח פ״ו, ושיין בשות שם. ד) פ׳ שמות, כ׳ כ״ד. ה) שם ג׳ ו׳. ז) שם זכ פ״ו. ט) שם שם פ״ו. ו) שם ל׳ כ׳. ז) פ׳ ואתח ו׳ ג׳. ח) שם שם ח׳. ט) פ׳ השם ל״ב י״ג. י) שם ל״ג ג׳. יא) פ׳ משות, ל״ב י״ח. יב) פ׳ דברים, ג׳ ח׳. יג) פ׳ ואתחנן, ו׳ י׳. יד) פ׳ עקב, פ׳ ס׳, פ״ז

יַעֲקֹב בְּצַפְרָא וּנְסִיב יָת־ אַבְנָא דִי שַׁוִּי אִפְּרוֹהִי וְשַׁוִּי יָתַהּ קָמָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל־ רֵישַׁהּ׃ יט וּקְרָא יָת־שְׁמָא־ דְאַתְרָא הַהוּא בֵּית־אֵל וּבְרֵם לוּז שְׁמָא דְּקַרְתָּא בְּקַדְמִיתָא׃ כ וְקַיֵּם יַעֲקֹב קְנָם לְמֵימַר אִם־יְהֵא מֵימְרָא־ דְיָי בְּסַעְדִי וְיִטַּרְנַנִי בְּאָרְחָא הָדֵין דִּי אֲנָא אָזֵל וְיִתֶּן־לִי לַחְמָא (נ״י לְחֵם) לְמֵיכַל

יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־ שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ׃ יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל

רש״י

על מצה: (כ) אם יהיה מלוים עמדי. אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והיה מוכי עמך: ושמרני. כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכול. כמו שאמר כי לא תעזבך ולחם הוא קרוי בעזב שנאמר ולא רמיתי לדיק בעזב וזרעו

תורה תמימה

בית אל. א״ר אלעזר, מאי דכתיב (ישעי׳ ב׳) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ אל בית אלהי יעקב, ולמה לא אלהי אברהם ויצחק, אלא לא כאברהם שבתוב בו הר, דכתיב (פ״פ וירא) בהר ה׳ יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה, דכתיב (פ״פ חיי) ויצא יצחק לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית, דכתיב ויקרא את שם המקום ההוא בית אל[פ] [פסחים פ״ח א׳].

(כ) **נדר לאמר.** מהו לאמר — לאמר לדורות שיהיו נודרין בעת צרה[ב] [תוס׳ חולין ב׳ ב׳ בשם מ״ר].

אם יהיה וכו׳. פסק רבינו מאיר, דנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו באסכבתא,

---

שהבטיח דכתיב כזו בהבטיחם נעיל פ״פ וירא בפ׳ בהר ה׳ יראה, וביצחק בפ׳ תולדות בפסוק ראה ריח בני כריח שדה, ועיין מפ״ב שם. יט) ואי בית אל מיקו קמוך לפי שמכר ביהושע ז׳, אלא ירושלים, ועל שם היה בית אלהים קראו בית אל, והוא שהבטיחם שהחזיר בו אברהם (פ״פ וירא) והיא שהבטיחו שקבעו בה יצחק (פ״פ חיי), והכונה על כאברהם ויצחק שקבעו תפלתם בהר וכשדה שהם מקומות דרור ולימים מכובדים, אלא כיעקב שקבע תפלתו בבית שהוא מקום משומר ומכובד.

בך פרשו המפרשים, אבל לא מצאתי לי בענין יפה, שהרי מיעט בכ״מ שם הר ביחס לשם במעלה בכתוב נגזל, הר ה׳, הר ציון, הר הקודש, ולמה זה פיחת כאן מעלת שם זה.

ולכן נלע״ד דברי המפרשים נראה לומר הנמרא מכוונת למ״ש בזוהר פ׳ יתרו פ״פ ב׳ בזה״ל, על הר ה׳ יראה, דהא אברהם קרי לי׳ הר, על בית ה׳ יעקב דקרא להאי אתר בית, דכתיב לולי

זה כי שם בית אלהים, ואע״פ דכולא חד דרגא, סליקו לדא מן דא, הר לשאר עממין כד אתמלן נשעלת תמות נדפוי, בית — לישראל למהוי עמהון כחתמת בבעלה בדיוקא חד בחדוה ורעיפא עלייהו כחימת על בנין, ע״כ, הרי מבואר למעלת בית מהר ליט ביחס הכבוד ופחיתות, אלא דהר מיוחד ליחס הקב״ה עם שאר המונות [ע״ד הכתוב עמים הר יקראו] ובית ליוסוי עם ישראל, יחס קרוב כחים ואמה, ומכוון יחס כזה בשם בית ע״ם שהשפה נקראת בית כנודע. ב) רי״ן מע״פ דבעלמא קיי״ל כהפסוק דקאמר סוב שאר לא תדור מסתדור, אבל בעת צרה טדרין, ומבואר במ״ל ובתוס׳ דלא רק שרשות נגדור אלא גם מצה לנדור בעת צרה, ולא ידעתי למה כתבו בשבועת יו״ד סי׳ רי״ג בשבין זה הלשון מותר ולא מצה. —

ועי׳ בחדושי הרשב״ם לנדרים פ׳ ג׳ במשנה כנדרי הפשים, שתירץ הקושיות על וילך יעקב נחר מפסוק סוב שאר לא תדור, דביעקב לא היו נחר ממש רק נהנה ותודלה, שכ״ל, ולא ידעתי למה

סוגיא

טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה
הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־
עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ׃
טז וַיִּקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן
יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא
יָדָעְתִּי׃ יז וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה־נּוֹרָא
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית
אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם׃ יח וַיַּשְׁכֵּם

טו וְהָא מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ וְאֶטַּרְנָךְ
בְּכָל־אֲתַר דְּתֵהָךְ וַאֲתֵיבְנָךְ
לְאַרְעָא הָדָא אֲרֵי לָא
אֶשְׁבְּקִנָּךְ עַד דְּי אֶעֱבִיד יָת־
דַּמַלֶּלִית לָךְ׃ טז וְאִתְעַר יַעֲקֹב
מִשְּׁנָתֵהּ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא(אית)
יְקָרָא־דְיְיָ שָׁרֵי בְּאַתְרָא הָדֵין
וַאֲנָא לָא־הֲוֵיתִי יָדַע׃ יז וּדְחִיל
וַאֲמַר מָה־דָּחִילוּ אַתְרָא הָדֵין
לַיְת דֵּין אֶלָּהֵי־דֵּיוֹט אֶלָּהִין
אִתַּר דְּרַעֲוָא־בֵהּ מִן־קֳדָם־יְיָ וְדֵין
תְּרַע קֳבֵל־שְׁמַיָּא׃ יח וְאַקְדִּים

רש"י

וחקת כמו וכן יפרוץ׃ (טו) מאכי עמך. לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר אם עשיתי. אם מצאם בלשון כי (ניסין ג): דברתי לך. לגרמך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו אגלח ממרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק. וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מצמצים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי. שהם הדעתי לא ישמעי במקום קדוש כזה: (יז) כי אם בית אלהים. מ"ר אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בארץ שבע ומגיע שיפוטו מגיע כעבד בית המקדש שבארץ שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בנגבו שבין יהודה ובנימין ובית אל היה בלפון של נחלת בנימין בנגבו שבין בנימין ובין בני יוסף נמצא סולם שרגליו בארץ שבע וראשו בבית אל מגיע ומצא שיפוטו נגד ירושלים. וכלפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה לזיק זה בא לבית מלוי ויפטר בלא ליטה. ועוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל וזו לא היא ולא ירושלים ומהיכן למדנו לומר כן תומר אני שיעקב הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום ופ"ת כשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם אימו ע"ה יהיה לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים עכבוהו ליהיו עד חצי חצל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרע מוכיח וילך חרנה כי מצא לחצן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו. יכב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל ונקפלה לו הארץ (בית אל לא זה הוא הסמוך לעי אלא לירושלים ועל שם שהיתה עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא הדמה שהתפלל בו יצחק וכן אמרו בסוטה לט ועבלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל ע"כ פירש"י מדויק): מה נורא. הגדול מה דחילו אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא כמו סוכלתו. וכסו למלכם: וזה שער השמים. מקום התפלה לעלות התפלות השמימה. ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש

תורה תמימה

(יז) מה נורא וגו'. מלמד שראה יעקב אבינו את ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי ומשוכלל לעתיד לבא, מה נורא המקום — הרי בנוי, אין זה — הרי חרב, כי אם בית אלהים — הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא"ח) [ספרי דברים סי' שנ"ד].

כי זה נאמת לא שיך נאלה בני מצרים, שהרי אם נאמת לא נאמת לא שיך נאלה בני מצרים, שהרי לפי פרכו ומצבו, שעשיתם כאלה הם נאמת דכתיב כרסו שוב נזרע לו כל המעשים אלא מיירי במעשה את השבת גם ביתרון שוגג רוחני כמו ביתרון כבוד ושוגג יוה השבת עלמו וממילא גם כבוד ה', המעשה כבוד המלאכה ובעסק התורה וכדומה כל חה נאמת בלתי נבוד ועבד ככל דבר רוחני ואלילי, ושיך זה נאלה בני מצרים. ח) ועיין במה שהבאתי

תְּתֶן־לִי חַד־מִן־עַשְׂרָא לִי עַשֶּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ: שני כט א וַיִּשָּׂא
אַפְרְשִׁנֵּה תָּקְדָמָךְ: א וּנְטַל יַעֲקֹב יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי־קֶדֶם:
רַגְלָהִי (נ״י רִינְגְלוֹהִי) וַאֲזַל ב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְּאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה־שָׁם
לְאַרְעָא בְּנֵי־מָדִינְחָא: ג וַהֲוָא שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי־צֹאן רְבָצִים עָלֶיהָ כִּי
וַהֲוָא בֵּירָא בְּחַקְלָא וְהָא־תַמָּן תְּלָתָא עִדְרִין דְּעָן רְבַעִין עֲלַהּ

רשי׳

לִי (לקמן לה) מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה וגו׳ ויסך עליה נסך: (א) ויפע יעקב רגליו. מכאן אמרו שופה שהובאת בשמירה כמה לבו את רגליו ועשה קל לנלכת. כך משורש כנ״ל:

תורה תמימה

עשר אעשרנו: תניא, המבזבז לצדקה אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות, אמר רב נחמן, מאי קרא, דכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך[נב] [כתובות נ׳ א׳].

כמבואר בדרשת הקודמת, יכן לנקייס דנכרו מין חיוק בין טוהר נעת נרה לו נא. ועיין נחי״ם סי׳ רי״ב ס״ו נהנ״ה, דנכאהי נוטה שם מת מין היורשים חייבים לקיים נקדו, וכתב הפעם נזה משום דלא קבל עניו אלא על מיבת הדבר לשולם והוה מת קודם שבא לשולם, ולדעתי אין הפעם זה מספיק, דהא עכ״פ נוף הדבר הקדים, ומה לי בחייו ומה לי נמותו, אבל בחמת הוה כי נכאהי נוטה לא הקדים את הדבר, רק שעבד את נופו להקדישו, ומיהו שמת נאל השעבוד וממילא אין כל חלות על מותו הדבר, ודו״ק. נב) ר״ל שני עשרונים והוו לכו חומש. ומפרש נגמרא והא לא דמי פשורה קמא לפשורא בתרא. כלומר דכי שקלית לקמא פשו לכו ע׳ וכי הדרית מלית מעשר דילהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש נשיעור, ומשני דמלגא כתיב מעשר לך הוי פירושו מעשרנו לנתרת

כלומר מעשר שני יהי׳ כרמזן. —

רע׳ נשנות מליכו לנכרי״ת נפ״ת מ״ת דפאה ד״ה

וגמ״ח ח״ל, ותיפוך זה [דלפאה לנזנו יותר מחומש] הוא מדאורייתא. והא דתיתא נגמרא נחומש התקינו חלא לנזנו יותר מחומש, כפירוש הוא שהי׳ מקודם הלכה למשה מסיני וחח״כ שכחו וחזרו ויסדו כהלכה רחמונה, וחכו ספי׳ נחומש התקיט דשם חזרו להלכה למשה מסיני מקדומה, וכן מיתא נירושלמי פרק זה, עכ״ל. והנה זה לנזון הירושלמי נפ״ת ס״ת דפאה, כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו הסניים והכריעו על דעת הרחמנים, ע״כ, אבל לא זכיתי להבין מה דאה הנר״ת לדון מלשון זה דהוי לשוניית, והלא כלשון זה ממש מיתא נירושלמי שבת פ״ת ה״ל בעניו י״ח נזירות, שהם שלשי מדרבנן, וה״כ אי משום הא דמשר שם הענין שנשני, נזנו יותר מחומש, הוא נ״כ רק מדרבנן, מדאמרו יש סמוכין לומר דמין זה חלא מדרבנן, מדאמרו

נגמרא כאן על זה מאי קרא, והרמנ״ן נפה״מ סורס ס׳ כתב דכ״מ שאמרו נגמרא מאי קרא הוא מפמכתא ורמז נשלמא נעניים שהם מדברי סופרים, ונ״ע רכ נזה. —

ולענין נזנו ממון עבור קיום מצוה, עיין נאו״ח סי׳ תרנ״ו נהנ״ה נשם הרמנ״ך, והכ״מ דעל קיום מ״ע אל יבזבז יותר מחומש מהוא אבל על ל״ת יתן כל ממונו קודם שיעבור, והסברת זה פשוטה, דנכיטול מ״ע ליט ויכר כל כך נמול המצוה, אבל נל״ת נרמה נשלי שעובר ממש על מצות ה׳, ונפי״ז ל״ע דעל לאו אין נו מצוה נ״כ ל״ע לנזנו כל ממונו, דל״ת כזו היא כעשה, כמש״כ, וזה דבר חדש, וע״ע נסמון.

ובזה יהיו מכוונים מאד דנרי הרמ״ח ניו״ד סי׳ רל״ב סעיף י״ב על מש״כ המחבר, נדרי מומחין כיצד, הדירו חבירו שיאכל אצלו וחלה בו או עבדו נהר הרי זה מומם, והוסיף הרמ״ח נשם הריב״ם דאם מירש ע׳ מומם וחי׳ אפשר לפלוג ע״י ממון הרבה מקרא מומם, עכ״ל, וכתב שם הש״ך, דהכ״ח דחה דין זה מהלכה ע״פ מ״ם הרמ״ח עצמו נאו״ח כאן דעל ל״ת יתן כל ממונו קודם שיעבור, וכש״ז נדחק מאד לקיים דנרי הרמ״ח.

אבל לפי מ״ם דנרי הרמ״ח מתירים, כי מאחר דלעבור על הנדר הוא ל״ת נשב ואל תעשה, ומיהו אלאו דלא יחל דנרו, ול״ת לאו היא כמו עשה דל״ת לנזנו ממון הרבה, ודו״ק. —

אלא שנעיקר דנרי הרמ״ח נאו״ח שם שעל ל״ת יתן כל ממונו קודם שיעבור, ושתם דנרי, דמשמע כל ל״ת שבתורה וכל ממונו ממש, לפתי ים לדון מזה הרבה, לפי המבואר לפניו נפ׳ ותחתון נפסוק ואכבד את כ׳, דמומם ממון רב שוה לאומם הגוף, וכעין מ״ם נמכילתא נשלח על פס׳ לממית אותי ואת מקני נמק׳, הנזו

נסמתן

וּבָגֶד לִלְבֹּשׁ: כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־ וּכְסוּ לְמִלְבַּשׁ: כא וְאִתְהוֹב בְּשְׁלָם
בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: לְבֵית אַבָּא וִיהֵא מֵימְרָא דַיְיָ
כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה לִי לֶאֱלָהָא: כב וְאַבְנָא הָדָא דִּי
יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־ שַׁוֵּיתִי קָמָא תְּהֵי דִּיבֵית
פָּלַח עֲלָהּ מִן כָּלְהֵם יְיָ וְכֹל דִּי

רש"י

מצקם לחם (תהלים לז): (כא) ושבתי. כמו שאמר לי והשיבותיך לא התאמה: בשלום. שלא מן התצפה שלא תאמר מדרכי לבן: והיה ה' לי לאלהים. שיאמר אמו עלי מהתלה ועד סוף שלא ימלא פסול בזרעי כמ"ש אבר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך (לעיל יז) (זרעך מיוחס שלא יעלה בו שום פסול): (כב) והאבן הזאת. כך מפורש וי"ו זו של והאבן אם תעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת והאבן הזאת אבר שמתי מצבה וגו'. כתרגומו מהי פלח עלה קדם ה' וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית

תורה תמימה

משום דרובן ע"י דאי הן, אם יהיה אלהים עמדי, וכן (פ' חקת) אם נתן תתן את העם הזה בידי[א] (מרדכי פ"ד דב"ק).

(כב) וכל אשר תתן וגו'. יראה לי, דאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אבל אם אמר הרי עלי להקדישו חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדר, וראיה לדבר מיעקב, שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, וכתיב (פ' וישלח) אשר נדרת לי שם נדר[ב] (רמב"ם פ"י מערכין הלכה ל"א—ל"ג).

הוציא הנשון וילך נדר מפשטי', וגם מניו שעל כדר זה אמר ע' הקב"ה אבר נדרת לי שם נדר (פ' וישלח), ושין כדרשת שבפסוק מרמז"ם פ"י כלכה ג"ג מערכין, וכ"מ במ"ל ויקרא פ' ג"ז דבשביל שמיחר נדרו זה מתה עניו רחל קודם זמנה מפני שאמרו (שבת ל' ב') נשן נדרים מצחו של אדם מתה, הרי מבואר דנדר זה של יעקב היי נדר ממש, ואי משום הקפידא מפסוק שוב אבר לא הדור, הלא מבואר דבשת נדה שלחי, ודוחק לפרש שבוחתו שזה נדר הנה מכח נדבה והולחה, שחין הלשון מורה כן, וגם לית שהוה הלא עכ"פ נדר ממש הוא, ועע"ג. וע' בשו"ת רלב"ח סי' ג' דהטורד בשת נדה להתעשת ימים מספר לעוסים והיו ביניהם יו"ם וכ' ל' שאל נדרו גם על יו"ם, ישו"ם, ולכאורה ל"ש מסיכי היתה שכיון גם ליו"ם והנדר חל עליהם, וגם מפורש בנדרים פ"ו ע' בנדר כזה אומרים לו אלו היית יודע בשעת הנדר שיפגשו בלוה ימים שנדרת שבחות ויו"ם האם היית טורד, ואלי שנה כאן, ול"ל משום דהטורד בשת נדה היו חם גם על שוע יו"ם שמחשב לו בשעתו התענית לשוע כדי להפיג לערו, וכמ"ש הפוסקים דמי שהוה מר בשם והבכי תעטו לו מוהר לו לנבות בשבת, וע"ש חל נדרו זה גם על יו"ם, ולכן נוקה על שלא פירש. כא) עיין לשכת פירש. יהוש, והם תנחים שמתנים מחנים ביניהם חע"פ שהם נעדים ובשער אם יהי' כך או אם תעשה כך תהן לך מנה ואם לאו לא תתן, או חע"פ שעשה או שהי' הדבר לא קנה, מפני שכל התומר אם יהי' או אם לא יהי' לא נמר והקנה, שהרי דעתו שיהיה סומכת שבשת, מפני שחשב שמא יהי' או שמא לא יהי', ופסק רבינו מויר לנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו בשמכתא, משום דרובן הן בלשון אם יהיה, כמבואר לשניו. ופשט הדבר משום דלמילה לעשות כמשיכה להדיות. ופרשי דיני שמכתא בתו"מ סי' ר"ם ורי"ב. —

וראינו להעיר כאן השרה אחת בלשון הפסוק שמוך ושבתי בשלום אל בית אבי, פי' רש"י בשלום מן התצפה שלא תאמר מדרכי לבן, ולא מתבאר מניין לי' לפרש כן ולא בשאיות בשלות הגוף וכמו הלשונות הקודמים, ומאחרי שדבר, ותתן לי לחם וכו', שרי תלו לבריס בשמים.

וקרוב לומר דקשה לי' לבשלות הקודמים תלה בפשוטה בהקב"ה, ומאחרי, ותתן לי, ולפי"ז הול"ל גם כאן והשיבני, ולמה תלה ההשבה בשלות, כמ"ש ושבתי, לכן פירש"י לשון על השלות מן התצפ, ע"ל מ"ש (בראשית ל"ג ג') הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ול"ל דבר זה בתמת תלוי בו בשלות. —

ומה שאמר יעקב ושבתי בשלום ולא בשלום סיין מ"ש לעיל כפ' לך כפ' ואתה תבוא אל אחותך בשלום. כב) והרמב"ל בסכיום לרחי' ז', ועין להעיר על זה דשאני יעקב שפי' טורד בעת שהי' כמבואר

ח וַיֹּאמְרוּ֙ לֹ֣א נוּכַ֔ל עַ֚ד אֲשֶׁר֙ יֵאָסְפ֣וּ
כָל־הָעֲדָרִ֔ים וְגָלְל֕וּ אֶת־הָאֶ֖בֶן מֵעַ֣ל
פִּ֣י הַבְּאֵ֑ר וְהִשְׁקִ֣ינוּ הַצֹּ֔אן: ט עוֹדֶ֖נּוּ
מְדַבֵּ֣ר עִמָּ֑ם וְרָחֵ֗ל ו בָּ֚אָה עִם־הַצֹּ֔אן
אֲשֶׁ֖ר לְאָבִ֣יהָ כִּ֣י רֹעָ֣ה הִ֑וא: י וַיְהִ֗י
כַּאֲשֶׁ֨ר רָאָ֜ה יַעֲקֹ֣ב אֶת־רָחֵ֗ל בַּת־
לָבָן֙ אֲחִ֣י אִמּ֔וֹ וְאֶת־צֹ֖אן לָבָ֣ן אֲחִ֣י
אִמּ֑וֹ וַיִּגַּ֣שׁ יַעֲקֹ֗ב וַיָּ֙גֶל֙ אֶת־הָאֶ֔בֶן
מֵעַ֖ל פִּ֣י הַבְּאֵ֑ר וַיַּ֙שְׁקְ֙ אֶת־צֹ֣אן לָבָ֔ן
אֲחִ֖י אִמּֽוֹ: יא וַיִּשַּׁ֥ק יַעֲקֹ֛ב לְרָחֵ֖ל
וַיִּשָּׂ֣א אֶת־קֹל֑וֹ וַיֵּ֖בְךְּ: יב וַיַּגֶּ֤ד יַעֲקֹב֙
לְרָחֵ֔ל כִּ֥י אֲחִ֖י אָבִ֣יהָ הֽוּא וְכִי֙ בֶּן־
רִבְקָ֣ה הֽוּא וַתָּ֖רָץ וַתַּגֶּ֥ד לְאָבִֽיהָ:
יג וַיְהִ֡י כִּשְׁמֹ֣עַ לָבָ֣ן אֶת־שֵׁמַ֣ע יַעֲקֹ֣ב

מקה וגו' (ב"ר): (ח) לא נוכל. להסקות לפי שהאבן גדולה: וגללו. זה מתורגם וינגדון לפי שהוא לשון עתיד: (י) וינש יעקב וגו'. כתרגם שמעביר את הפקק מעל פי הבורות להודיעך שכחו גדול (ב"ר): ויבך. לפי שלפה ברוח הקודש שלשה ככסות עמו לקבורה ד"א לפי שבא בידים ריקניות אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו מזמים ומעדיים ומנדנות ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יעקב אמר מפני מה אין לו ממון. אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: (יב) כי אחי אביה הוא. קרוב לאביה כמו (לעיל יג) ותכסיהו אחיה ממנו. ומדרשו שם לרמאות הוא בא נס שהיו ברמאות ושם תדע כשר הוא נס אי בן רבקה אחותו הכשירה: והגד לאביה. (ב"ר)

תורה תמימה

(יב) כי אחי אביה הוא. וכי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא, אלא אמר לה מינסבת לי, אמרה לי' אין, מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת לי', אמר לה, אחיו אנא ברמאות[2] [מגילה י"ג ב'].

מכח דכתיב כפ' שמות ותבואתה על רשות לביכן ולרכזו על זה בספרי פ' בהעלותך וכי רשות שמו ומלא יתרו בן רשות הוא [ושם מיירי ביתרו], אלא מכאן שמוכנין התיבות לקרות נאבי אביהם אבא סתם, וכן מצינו שקראו לנבוכדנצר בן נבוכדנצר (דניאל ב') תש"ס שסי' בן בנו, ואבי סי' מויל מרודך. וכן יהוא בן נמשי תש"ס שסי' בן יהושפט וכן בנו של נמשי (מ"ב ט' י'—כ'). וע' יבמות כ"ג ב' כולהו דבי אבא רבה קרי להו, וע' מש"כ בפ' בהעלותך שם. [2] ומפרש בגמרא שנאמר לה מה רמאותי, תמרה לו שמחותה בביתה ממנה ולא ישית אותה לעבירה מקודם, וירמה אותו, ומפר לה פיומים, וע"ש בפמוך פשוק כ"ם בדרשת והגה היא לאה. —

מִן־הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים
וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר: ג וְנֶאֶסְפוּ־
שָׁמָּה כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת־הָאֶבֶן
מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־הַצֹּאן
וְהֵשִׁיבוּ אֶת־הָאֶבֶן עַל־פִּי הַבְּאֵר
לִמְקֹמָהּ: ד וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי
מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנוּ:
ה וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־
נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדָעְנוּ: ו וַיֹּאמֶר לָהֶם
הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל
בִּתּוֹ בָּאָה עִם־הַצֹּאן: ז וַיֹּאמֶר הֵן
עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־עֵת הֵאָסֵף
הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ:

אֲרֵי מִן־בֵּירָא הַהִיא מַשְׁקַן
עֲדָרַיָּא וְאַבְנָא רַבְּתָא עַל־
פּוּמָא דְּבֵירָא: ג וּמִתְכַּנְּשִׁין
לְתַמָּן כָּל־עֲדָרַיָּא וּמְגַנְדְּרִין
יָת־אַבְנָא מֵעַל־פּוּמָא דְּבֵירָא
וּמַשְׁקָן יָת־עָנָא וּמְתִיבִין יָת־
אַבְנָא עַל־פּוּמָא דְּבֵירָא
לְאַתְרַהּ: ד וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב
אַחַי מִנָּן אַתּוּן וַאֲמָרוּ מֵחָרָן
אֲנַחְנָא: ה וַאֲמַר לְהוֹן
הַיְדַעְתּוּן יָת־לָבָן בַּר־נָחוֹר
וַאֲמָרוּ יְדַעְנָן: ו וַאֲמַר לְהוֹן
הַשְׁלֵם לֵהּ וַאֲמָרוּ שְׁלֵם־
וְהָא רָחֵל בְּרַתֵּהּ אָתְיָא עִם־
עָנָא: ז וַאֲמַר הָא עוֹד יוֹמָא
סַגִּי לָא עִדָּן לְמִכְנַשׁ בְּעִיר
אַשְׁקוּ עָנָא וְאִזִילוּ רְעוּ:

רש"י

(ב) יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים. מַשְׁקִים הָרוֹעִים אֶת הָעֲדָרִים וְהַמִּקְרָא דִּבֵּר בְּלָשׁוֹן קְצָרָה: (ג) וְנֶאֶסְפוּ. רוֹעִים הָיוּ לְהַאֲסֹף שָׁמָּה הָאֶבֶן גְּדוֹלָה: וְגָלֲלוּ. וְגוֹלְלִין וּמַרְנִמִין וּמְנַדְּרִין. כָּל לָשׁוֹן הָוֹוּם מְסֻתָּם לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן עַתִּיד וּבְלָשׁוֹן עָבָר לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהָיָה תָּמִיד כְּבָר הָיָה וְעָתִיד לִהְיוֹת: וְהֵשִׁיבוּ. הַרְנִמוּ וּמַתִּיכִין: (ו) בִּתּוֹ. עִם הַצֹּאן. הַטַּעַם בְּלַ"ק וּתְרְגוּמוֹ מַתְנֵי. וְרָחֵל בִּתּוֹ. הַטַּעַם לְמַעְלָה בְּצִי"ת וּתְרְגוּמוֹ אַתְיָא. הַרְחָמָן יְשַׁוֵּם שׁוֹשֶׁבְּ וְהַצִּי"ת לְשׁוֹן עַשְׁתָּה: (ז) הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל. לְפִי שֶׁרָאָה אוֹתָם רוֹבְצִים כְּסָבוּר שֶׁרוֹצִים לְהַטְעוֹת הַמִּקְנֶה בְּבֵיתָהּ וְלֹא יִרְעוּ שׁוּב לְמַר לָהֶם הֵן שׁוּב הַיּוֹם גָּדוֹל כְּלוֹמַר אִם שְׁכִירִי יוֹם אַתֶּם לֹא עֵדַיִן לְמִטַּת שְׁעוֹת הַיּוֹם. וְאִם הַבְּהֵמוֹת שְׁלָכֶם מַעֲפ"כ לֹא עֵת הֶאָסֵף

תורה תמימה

כט (ה) לבן בן נחור. מכאן רמז שאין מוסרין קורין אותו להורה בשם אבי אביו אבל לא בשמו לבד, כדי שלא יביישוהו [תה"ד סי' ג"א]

בְּמַתְנַן נְעוּמִין, מִכְּלַל לְמֵדוּ בְּמַתְנוּ שֶׁל אָדָם הוּא הוֹלֵךְ, וּמַ"מ כְּתִי' רַמ"ח פִּ"ק פ"ז כְּתַב שֶׁאֵם חוֹשֵׁשׁ אָדָם שֶׁיִּקְרוּ לְפָנָיו בְּמַתְנוּ אוֹ כָּל מְמוֹנוֹ וְלֹא יִסְמֹךְ עַל מַה שֶׁהוּתַּר עִמּוֹ הוֹאִיל וְכִפְקוּחַ נֶפֶשׁ שַׁבָּתוֹת הֵם בְּמַתְנוּ אוֹ כָּל מְמוֹנוֹ שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל ל"ת וְאֵפִלּוּ הָכִי אֵין חִלּוּק בֵּין מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַרְוִיחַ וְלֹא נָהֲגוּ אֶלָּא בְּמַתְנוּ לְבַד, עֲבוֹדוֹת, פ"ז וְנַ"מ בְּסִיכוּת דָּמִים, וְכֵן מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא מַטָּה רַק בְּפַרְקְמַטְיָא אוֹ בְּשֶׁאֵר הַנְּזִירִים, כְּמְבוֹאָר לְפָנֵינוּ בַּפ' חָמוֹר לְפָסוּק וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכַ"מ, וְתִתְחַמֵּן שָׁם, וְ"כ מִיָּד שֶׁתִּמְנוּ הַשּׁוֹפְטִים לְהַעֲבִיר עַל ל"ת נִרְאֶה לִיתֵּן כָּל

מִמְּנוּ וְלֹא הִנִּיחוּ לְכָךְ זֶה בִּנְדָרִים שׁוֹנִים, בְּאוֹתוֹ ל"ת, וּמִתּוֹ, וְשָׁרַשׁ מִנְּהוּ לְאַחַר נְתִינַת מְמוֹנוֹ, וְכַדּוֹמֶה, וְל"ע וְתַלְמוּד רַב.

א) פְּשָׁט הַדְּיוּק מִכְּלַל פְּשׁוּט מִדְּקָרֵי לֵי' נָבָן בֶּן נָחוֹר, תַּ"ש שֶׁבְּתוֹעֶלֶת הִי' רָשַׁם קְרֵי אוֹתוֹ ע"פ אֲבִי אֲבִיו, מִפְּנֵי שֶׁבְּתוֹעֶלֶת הִי' רָשַׁם קְרֵי אוֹתוֹ ע"פ אֲבִי אֲבִיו, וְהוּבָא דְּבָר זֶה בְּהַגָּהוֹת רַמ"ח נְמוֹ"ח סִי' קְל"ם ס"ק ג'. וּמִמֶּנּוּ הַמְפָרְשִׁים כָּתְבוּ לְכָךְ יֵחָכוּ יַעֲקֹב בְּשֶׁלְּמוֹתוֹ נֶאֱמַר מְשׁוּם דְּבְתוֹעֶלֶת נִקְרָא כִּי' מְפוּרְסָם בְּעֵירוֹ וְחָשַׁב שֶׁמָּא נִקְרָא יִשְׂרָאֵל אֵי מִי מְכוּוָּן. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף דְּמִזֶּה מְתֻחְסִין נִקְרָא בְּשֵׁם אֲבִי אֲבִיו בְּמָקוֹם אֲבִיו יֵשׁ סְמֹךְ בְּתוֹרַת

בְּרֵיהּ וְיֵיתֵי בְּחֶזְוָא׃ יז וְרָחֵם
יַעֲקֹב יָת־רָחֵל וַאֲמַר אֶפְלְחָנָךְ
שְׁבַע שְׁנִין בְּרָחֵל בְּרַתָּךְ
זְעֵרְתָּא׃ יח וַאֲמַר לָבָן
טַב דְּאֶתֵּן יָתַהּ לָךְ מִדְּאֶתֵּן
יָתַהּ לְגֻבַר אָחֳרָן תִּיב עִמִּי׃
כ וּפְלַח יַעֲקֹב בְּרָחֵל שְׁבַע
שְׁנִין וַהֲווֹ בְעֵינוֹהִי כְּיוֹמִין
זְעִירִין כַּד רְחִים יָתַהּ׃ כא וַאֲמַר
יַעֲקֹב לְלָבָן הַב יָת־אִתְּתִי
אֲרֵי אַשְׁלְמִית יוֹמַי־פָּלְחָנִי
וְאֵעוֹל לְוָתַהּ׃ כב וְכַנַּשׁ לָבָן
יָת־כָּל־אֲנָשֵׁי אַתְרָא
וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא׃ כג וַהֲוָה
בְּרַמְשָׁא וְדַבַּר יָת־לֵאָה
בְּרַתֵּהּ וְאָעֵיל יָתַהּ לְוָתֵהּ
וְעַל לְוָתַהּ׃ כד וְיָהַב לָבָן לַהּ
יָת זִלְפָּה אַמְתֵּהּ לְלֵאָה
בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ׃ כה וַהֲוָה
בְּצַפְרָא וְהָא הִיא לֵאָה וַאֲמַר
לְלָבָן מָה־דָּא עֲבַדְתָּ לִי הֲלָא

תַּאֲר וִיפַת מַרְאֶה׃ שלישי יח וַיֶּאֱהַב
יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע
שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה׃ יט וַיֹּאמֶר
לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ
לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ כ וַיַּעֲבֹד
יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ
בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ
אֹתָהּ׃ כא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה
אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה
אֵלֶיהָ׃ כב וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ כג וַיְהִי בָּעֶרֶב
וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ כד וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־
זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃
כה וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר
אֶל־לָבָן מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא

רש"י

בעיס לרבקה ואתי בעוה"ב לבן הגדול ולקטנה לקטן: תאר. הוא צורת הפרצוף לשון (ישעיה מד) ויתאהו בשרד קופפ"ם בלע"ז (ליקוטי): מראה. הוא זיו קלסתר: (יח) תעבדך שבע שנים. (ב"ר) הס ימים לחדים שאמרם לו למו ויפצת עמו ימים לחדים ונדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים לחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנים הללו למה לפי שהיה יודע בו שהוא רמאי לפיכך לא תעבדך ברחל ושמא תאמר רחל תחלה מן הסוף ת"ל בתך ושמא תאמר תחליף לגלה שמה ותקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ותעפ"כ לא הועיל שהרי רמתו: (כא) מלאו ימי. שאמרה לי למי. ושוד מלאו ימי שהרי לפי בן פ"ד שנה ואימתי תעמיד י"ב שבטים וזכו שאומר ותבואה אליה והלא קל שבקלים היו לומר כן אלא להגיד תולדות לפיכך כתיב בבקר והנה היא לאה. אבל בגילה לא היתה לאה לפי שאסר יעקב סימנים לרחל וכשרמתה רחל שאמרו לו לאה אמרה עכשיו

תורה תמימה

(כה) והנה היא לאה. וכי עד השתא לאו לאה היא, אלא מתוך סימנים שאסר

מעם אחד, וצ"ל כ' לומר לאח תטופה שתים, שתהיינה שוות, והכינה כהנה, וגם הכלי הי' לי לכתוב ונלכן נמות, והייתו יודעין ע"פ הכלל מעום רבים שמתים הן, ומלכתב מפורש שתי — מורה שהן שוות, ואחרי דאי אפשר לפרש השתוותן כפשוטו בתואר ובמראה, אחרי זה היתה עיניה רכות וזו היתה יפ"ת, לכן דרים שכך השתוותן מלד אחר, מלד העתיד, כלומר, שקורות ימי תורותיהן

משהוות

בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֵּק־לוֹ
וַיְנַשֵּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר
לְלָבָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
יד וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי
אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים׃
טו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה
וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה־
מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ׃ טז וּלְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם
הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל׃
יז וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־

בַּר־אֲחָתֵהּ וּרְחֵם לְקֳדָמוֹתֵהּ
וְנַפֵּק לֵהּ וְנַשֵּׁיק לֵהּ וְאַעְלֵהּ
לְבֵיתֵהּ וְאִשְׁתָּעִי לְלָבָן
יָת כָּל־פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃
יד וַאֲמַר לֵהּ לָבָן בְּרַם גַּרְמִי
וּבִשְׂרִי אָתְּ וְיָתִיב עִמֵּהּ
יַרְחָ יוֹמִין׃ טו וַאֲמַר לָבָן
לְיַעֲקֹב הֲמִדְּאָחִי אַתְּ
וְתִפְלְחַנַּנִי מַגָּן הַוֵי־לִי מָה־
אַגְרָךְ׃ טז וּלְלָבָן תַּרְתֵּין
בְּנָן שׁוּם רַבְּתָא לֵאָה וְשׁוּם
זְעֵרְתָּא רָחֵל׃ יז וְעֵינֵי לֵאָה

רשי

לפי שמסה מתה ולא היה לה להגיד לגלה לו: (יג) וירץ לקדמתו. (ב"ר) כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים: ויחבק. כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והכש בחיקו (ב"ר): וינשק לו. אמר שמא מרגליות הביא והכ בפיו (ב"ר): ויספר ללבן. שלא בא לגלה מתוך חומם לחיו ונפלו ממנו ממנו: (יד) אך עצמי ובשרי. מעתה אין לי לחפסך הביתה הוחיל ואין ביתך כלום לגלה מפני קורבה לטפל בך חדש ימים וכן עשה ולפי זו לא לחנם שהיה רועה לאחו: (טו) הכי אחי אתה. לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה העבדני חנם: ועבדתני. כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהוא לשון עבר הוסיף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא: (יז) רכות. (ב"ב קכ"ג) שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה שהיו הכל אומרים שני

תורה תמימה

(יז) ועיני לאה רכות. מאי רכות, אילימא רכות ממש, אפשר בבגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, דכתיב (פ' גח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה, בבגנות צדיקים דבר הכתוב, אלא מאי רכות, אמר רב, שהיתה שומעת אומרים, שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדול לגדולה והקטן לקטנה, ושואלת גדול מה הוא ואמרו לה איש רע מלסטם את הבריות, קטן מה הוא — איש תם יושב אהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה[3] [ב"ב קכ"ג א'].

ודע למכתן יש לנמוד דאע"פ דקיי"ל דאסור לבזות מכיו אפילו אם הוא רשע ואפילו אלא בפניו [ע' ניו"ד סי' רמ"ח ס"ק] מ"מ היכי לעריך לתכלית לזה עניו לגודיע סיבו ותכונותיו הרעים מוסר להגיד האמת, שהכי רחל אמרה אבא למה הוא. ג) ובגמרא מייתא עוד לדרשת חכם אחד בגאור המלה רכות, והשתקנו זו מלפניו מפני שהיא עיקר וכלמשמע מרש"י. —

ובמ"ר כתן מייתא, ונלבן שתי בנות, כשתי קורות מפולשות מכוח השולם ועד כופו, זו העמידה מלופים וזו העמידה מלופים, זו העמידה מלבים וזו העמידה מלבים, מזו עמדו גבילים ומופסים ומזו עמדו גבילים ומופסים, וכן הזיב שם כמה וכמה פרעים שהשתו בהן רחל ולאה לדורות, ולא מתגאר בכולן מה רואה המלדש לדרוש ולהסמיך זה על לשון זה לכתוב ולומן שתי בנות.

ונראה ע"פ המבואר בכ"מ בגמרא לכל מקום שנאמר שני מורה על השתוות הפרטיים זה לזה, יען משום דאם לא באה מלה זו לדרשא ל"ל לכתוב שני תיפק לי' דמשום רבים שנים, וכה דלשון ביומא ס"ב ב' שני שעירי עזים (פ' אחרי) מה ת"ל שני שיהיו שוין בקומה ובמראה וכו', וכן שם ולקח נאשכר שתי לפרים שתהיינה שוות, ובקדושין ס"ח ג', כי תהיינה לאים שתי כשים — שתהיינה שוות

לא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי־שְׂנִיאָתָא לֵאָה וְיהַב לַהּ עִדְּוִי וְרָחֵל עַקְרָא׃ לב וְעַדְיַאת לֵאָה וְיַלִידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ רְאוּבֵן אֲרֵי אֲמֶרֶת אֲרֵי־גְלִי קֳדָם יְיָ עְלְבּוֹנִי אֲרֵי כְּעַן יִרְחֲמוּנִי בְּעָנְיִי כְּעַן

לא וַיַּרְא יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה׃ לב וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי

רש״י

מה רמזיות בתמונה אף התחרזות בתמונה ותע״פ שברמזות בא עליו: (לב) ותקרא שמו ראובן. רבותינו פירשו (ברכות ז׳) ממרה רמז מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה

תורה תמימה

בשבתה, רבי יעקב בר אחא שמע לה מן הדא, מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת[ה] [ירושלמי סוטה פ״א ה״ז].

(לא) כי שנואה לאה. מאי שנואה, אילימא שנואה ממש, אפשר בנשות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, דכתיב (ש׳ נח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה, ובנשות צדיקים דבר הכתוב, אלא ראה הקב״ה ששנואין מעשה עשו בפניה — ויפתח את רחמה[ו] [ב״ב קכ״ג א׳]. ויפתח את רחמה. תניא, רבי עקיבא אומר, בשם שכשפתח לבית כך כשפתח לאשה, שנאמר ויפתח את רחמה[ז] [בכורות מ״ה א׳].

(לב) ותקרא שמו ראובן. מאי ראובן, אמרה לאה, ראו מה בין בני לבן חמי, דאלו בן

ים לכניסת רחים דגם תרוסת בכלל גם אמת סבגל, שברי רחל היתה אז רק תרוסת וקרקפת אמתי, וכן ים לכוין כזה ממ״ד בפרצת נערה המתורסת (פ׳ תצא) ע״ד תצר עגה את אמת רעהו, ובתרוסה לחייו, וכן מהדברים דנדרים ע׳ ע׳ בפסוק דפ׳ משות בין ירים לאמתו, מכאן לנערה המתורסת שהניח ובעלה מפיירין נדריה, וכן אמרו בסהדרין פ״ח ע׳ על הפסוק דיחזקאל: (י״ח) את אמת רעהו ממא זו נערה המתורסת, ונם בלשון חז״ל מינו בלשון אמתו תרוסת (יבמות פ״ט ב׳). וע״פ כל זה יש להעיר במ״ש הפוסקים בדברי רבינו

ירותם אם כתבו בגם תרוסה את אמתי ולא את תרוסתי אם כתב הגם, ואני בררתו בגם תרוסה נקראת אמת חיים.

ונם י״ל דמזה סמך ליסוד הדין המבואר במשנה סהדרין נ״ע ע׳ אלו הן הבקלקין הבא על אמת האב בין מן האירוסין, ור״ל דגם תרוסה בכלל התורסה ערוה אמת תציך לא הנאה, ועי״ש ברש״י. ה) ובכנלי מו״ק ח׳ ב׳ יליף ענין זה מפסוק ומחמת נתנך — ולא בתחתך, ומבואר בסוגיא דמותר ליטע בערב כרמך מע״ש שהשועה תהיה נתנ, ולא תייך בוה ומחמת נתנך ולא בתחתך משום דעיקר מחמה לא הוי אלא יום אחד, ופירש״י עיקר מחמה דבסוגין יום אחד ובאחר ימים לא תציך מערב שבת מחמה, וכן קיי״ל להלכה בפוסקים. ויש להעיר בדרשה שלפנינו דלמה היה צריך לבן להמתין כל השבוע משום מין מערבין שמחה בשמחה, והלא היה לו להמתין רק יום אחד.

(הור״ת בראשית) יח

ואפשר לומר דלימה דומה עירוב שתי שמחות משתי בשוקין לעירוב שמחת בשוקין עם שמחה אחרת, כגון עם שמחת כרגל, דבשתי בשוקי כיון דעכ״פ צריך לשמוח עם אחת שבעת ימים אע״פ דלימה מעיקר שמחה, אך מכיון שיהלו בשוקי אחרת אז ים קצת משה מרשותה, ולכן צריך למלא כל השבוע, משא״כ שמחת בשוקין עם שמחת כרגל אין קפידא יותר מיום אחד, ודו״ק. ומה שנוע עוד לענין חיסור עירוב שמחה בשמחה יחבאר אי״ה לפנינו בס״ד ראה בפסוק ושמחת בחגך, ושם בחבר אי״ה מה שנוע עוד לדרשה שלפנינו. יש״ב. — ודע דמה שלא מכר בכתוב בשוקי רחל שמסף לבן את מכשי המקום ועשה משתה, י״ל דגם בשוקי לאה לא עשה דבר זה רק להחבולה להוציא לאור ד ר רמאותו, להחליף רחל בלאה, והיינו שרמה להסניר את יעקב במשתה ובמחרוזים, אבל עתה בשוקי רחל שלא היה לו צורך עוד בהכלית זו שוב לא הסף למשתה. ו) קשת י״ע דלא פריך לישמעאל שנולד ממת היה עמה, והא לימרו בסהדרין כ׳ ב׳ דבני שנולד בם אלא שנעשית אחר הכתוב (יחזקאל כ׳) וברותי מכם המורדים והפושעים בי, ומהלא פריך בן יש להניח רחים לדעת הסור בפ״ח ס׳ ר״מ דאם בשעת הזיווג לעוה היא לו אינה בכלל היסור, וכן בניא הכ״א שם בשם הרא״ש, ולפלא הוא שבאו״ש לא הניח דעה זו אף כי בב״י לא האיר על זה כלום. ז) ניקודם לזה תציב בגמרא מסכת תנדרים היתרים בפסח מצות ותציב ר׳ עקיבא

בְּרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי׃
כה וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ
לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃
כו מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־
אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד
עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃
כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת
וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה׃
כט וַיִּתֵּן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה
שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה׃ ל וַיָּבֹא גַּם אֶל־
רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה
וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃

בְּרָחֵל פָּלְחִית עִמָּךְ וּלְמָא
שַׁקַּרְתָּ בִּי׃ כה וַאֲמַר לָבָן
לָא־אִתְעֲבַד כְּדֵין בְּאַרְעָנָא
לְמִתַּן זְעֵרְתָּא קֳדָם רַבְּתָא׃
כו אַשְׁלֵם שְׁבוּעָא דָּנָא וְנִתַּן
לָךְ אַף־יָת־דָּא בְּפָלְחָנָא דִּי־
תִפְלַח עִמִּי עוֹד שְׁבַע־שְׁנִין
אָחֳרָנִין׃ כח וַעֲבַד יַעֲקֹב כֵּן
וְאַשְׁלֵם שְׁבוּעָא דָּנָא וְיָהַב
לֵהּ יָת־רָחֵל בְּרַתֵּהּ לֵהּ
לְאִנְתּוּ׃ כט וְיָהַב לָבָן לְרָחֵל
בְּרַתֵּהּ יָת־בִּלְהָה אַמְתֵּהּ
לֵהּ לְאַמְתָּהּ׃ ל וְעַל אַף
לְוָת־רָחֵל וּרְחֵים אַף־יָת
רָחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח עִמֵּהּ
עוֹד שְׁבַע־שְׁנִין אָחֳרָנִין׃

רש"י

הכלס לאותני עמדה ומסרה לה לותן סימנים (מגילה י"ג): (כז) מלא שבע זאת. דבוק הוא שכרי נקוד בחטף (פ' בשו"ט) שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בגמרא ירושלמית במועד קטן. וע"פ נומר שבוע ממש שע"כ היה לריך ליקוד הש"ין בפת"ח (ר"ל קמ"ץ) ושוד שבשוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבושה הספר לפיכך אין מבטע שבוע אלא שבעה שבמיע"ן בלעז (מיין זיבעטעלינג): ונהנה לך. לשון רבים כמו גדדה ונלכה ונכרפה אף זה לשון ונתן ונהנה ונו': גם את זאת. מיד לאחר שבעת ימי המשתה ונעבוד לאחר כשולים: (ל) עוד שבע שנים אחרות. (כ"ר) אחרות הקשן לרשבות

תורה תמימה

יעקב לרחל ושרתן ללאה לא הוי ידע לה עד ההיא שעתא׳ [מגילה י"ג ב'].
(כז) מלא שבוע זאת. הניא, אין נושאין נשים בשועד, משני שאין מערבין שמחה

משתוות, וכדמפרש זו שמידה מלופים וכו', והענין מבואר. ד) נראה טוס הקושיא וכי עד השתא לאו לאה היא, ע"פ מ"ש הרשב"ם בפ' פסוק זה לכל מקום לכתיב הלשון הזה מורה על דבר חדוש שלא נודע מהלה, יפו"ם, והתרבו בכלל זה לעיל בפ' ך בפסוק הזה גם ידעתי כי אמה יפת מראה את, ישו"ם, ומכיון שאומר כאן והנה היא לאה קשה וכי עד השתא לאו לאה היא, ומפי השוש יש לאן. ובאור כלל הדרשה ממסירת הסימנים עיין מש"כ לעיל בפ' י"ב אות כ'. —

וכתב גם רבינו הזכר, דלפ"פ שהי' יכול להכירה בקול [בשת שהגידה הסימנים] וקי"ל דשמיעת עין בקלא מילתא היא ושמכינן על זה [ניסין כ"ג ע'], י"ל דניש הוכחה שתרות עד הקול, כמו בהא דבהגדת הסימנים כי' מורה שהיא רחל, בהאי גונא גם סמכינן על שמיעת עין דקלא, שכ"ד, וזה לוחק, ובאמת כי בשר ידע יעקב מרמאות לבן בכלל ושבשיו שנתוסף שמי הקול סי' ט נאות לגד למאות.

אבל בשמת ג"ל נזה, די"ל פשוט לפי מ"ש במ"ר ורחל היתה יפת תאר, עיקרה של רחל שהיתה יפ"ת, ולזו מבואר כשוב, והמפרשים גם בשתי יפה, ו"ל לקשה לי' קושיא המכרת לוך גם הכירה יעקב בלאה בקול, על זה אמר לכל עיקר הסמ"ושה של רחל מלאה כי' רק זה שהיתה יפ"ת, אבל שלאה זה היו שוות בכל, וממילא גם בקול כשתוו. —

ודע לממה שעמר יעקב הבה את השם (פ' כ"ט) ים

וְקָמַת מִלְּמֵילַד: א וַחֲזַת רָחֵל
אֲרֵי לָא יְלִידַת לְיַעֲקֹב וְקַנְיָאַת
רָחֵל בַּאֲחָתָהּ וַאֲמָרַת לְיַעֲקֹב
הַב־לִי בְנִין וְאִם־לָא מָיְתָא
אֲנָא: ב וּתְקִיף רוּגְזָא דְיַעֲקֹב
בְּרָחֵל וַאֲמַר הָא מֵנִי אַתְּ־
בָּעְיָא הֲלָא מִן־קֳדָם־יְיָ תִּבְעִין
דִּי־מְנַע מִנִּיךְ וְלָדָא דְמִעַיִן:
ג וַאֲמָרַת הָא אַמְתִי בִלְהָה
עוֹל לְוָתַהּ וְתֵלִיד וַאֲנָא אֶרְבֵּי
וְאֶתְבְּנֵי אַף־אֶנָא מִנַּהּ:
ד וְיָהֲבַת לֵהּ יָת־בִּלְהָה אַמְתַהּ
לְאִנְתּוּ וְעַל לְוָתַהּ יַעֲקֹב:
ה וְעַדְּיַאת בִּלְהָה וְיָלְדַת
לְיַעֲקֹב בַּר: ו וַאֲמָרַת רָחֵל
דַּנַנִי יְיָ וְאַף קַבֵּיל צְלוֹתִי וְיָהַב־
לִי בַּר עַל־פֵּן קָרַת שְׁמַהּ
דָּן: ז וְעַדְּיַאת עוֹד וְיָלְדַת
בִּלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל בַּר תִּנְיָן
לְיַעֲקֹב: ח וַאֲמָרַת רָחֵל קַבִּיל
יְיָ בָּעוּתִי בְּאִתְנַוּחֲתִי בְּצַלּוֹתִי

וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת: ל א וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי
לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל
בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי
בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי: ב וַיִּחַר־
אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת
אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־
בָטֶן: ג וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה
בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֶד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה
גַּם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה: ד וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־
בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
יַעֲקֹב: ה וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב
בֵּן: ו וַתֹּאמֶר רָחֵל דָּנַנִי אֱלֹהִים וְגַם
שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן עַל־כֵּן קָרְאָה
שְׁמוֹ דָן: ז וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה
שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב:
ח וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נ

רש"י

שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: (א) ותקנא רחל באחותה. קנאה במעשיה הטובים חמרה לולי שנדקה ממני לא זכתה לבנים (ב"ר): הבה לי. וכי כך עשה לבניך למען ולנא התפלל עליה: מתה אנכי. מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת (ב"ר): (ב) התחת. וכי במקומו אני: אשר מנע ממך. את תמרת שאעשה כחבה מני מיד כחבה חבה לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני: (ג) על ברכי. כתרגומו ואבנה אף אבכי: ואבנה גם אנכי. מהו גם תמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מהמיו כנגד שרה. תמר לה זקנתי הכניסה לרעתה לביתה תמרה לו שם הדבר סוד מעכב הנה תמתי: ואבנה גם אנכי ממנה. כשרה: (ו) דנני אלהים. דנני ושיבני וזכני (ב"ר): (ח) נפתולי אלהים. מנחם בן סרוק פירשו במהברת למיד פתיל חבורים מלה המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים. ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי והפלרתי

תורה תמימה

ל (א) ואם אין מתה אנכי. א"ר יהושע בן לוי, כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת, שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי[א] [נדרים ס"ד ב'].

בתם"י, ובאותו המזמור אמר אודך על כי טורלות נפלתי, ותפשר נומר דהכוונה הכא דמין הודאה על נמה אשר נפל בחלקה יותר מן המגיע לה, כמש"כ, וזה היתה היא רמשונה, והודאת אלה"ל היתה בכלל על נפלאות ה'.

א) י"ל כוונת הענין, כי מרוכת החיים הוא כפתיל שממך

עַתָּה יֶאֱהָבֵנִי אִישִׁי: לד עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי: לה וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה

כְּעַן יְרַחֲמַנִּי בַּעֲלִי: לד עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵהּ לֵוִי: לה וְעִדְּיַאת עוֹד וְיָלְדַת בַּר וַאֲמָרַת הָדָא־זִמְנָא אוֹדֵה קֳדָם־יְיָ עַל־כֵּן קָרַת שְׁמֵהּ יְהוּדָה

רשי

ליוסף ולא ערער עליו ולא שוד שלא ערער עליו מלא שבקש להורגו מן הבור: (לד) הפעם יולד לי. (ב"ר) לפי שהחמות נביאות היו ויודעות ט"ב שבעים יולדים מיעקב והרבע נפיש ישא ממרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבניו: על כן. כל מי שהחמיר בו על כן מרובה בהולטין חוץ מלוי שהחרון היה מכלה בהם: קרא שמו לוי. בהולם כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה בהלה הדבירים רבה שעלה הקב"ה בבריקלו והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונקו לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלויהו במתנות קראו לוי: (לה) הפעם אודה.

תורה תמימה

חמי אף על פי דמרעתי' ובנה לבכורותי' כתיב בי' וישמעם עשו את יעקב, ואלו בני אע"פ דבעל כרחי' שקלה יוסף לבכורותי' מיני' דכתיב (ד"ה א' ה) ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף, אפילו הכי לא קנא בי', דכתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם[ח]) [ברכות ז' ב'].

(לה) אודה את ה'. א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היו אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה והודתו, שנאמר הפעם אודה את ה'[ט]) [שם שם].

ח) לכאורה ל"ע בעיקר הטעמה מאי רמזון ואת הפסוק גופי מבאר שבת שם זה, כי ראה כי נעניי, ונראה משום דלפי מעט הדבר שתמרה כי ראה כ' נעניי הוי"ן נקרוא לותו ראו שני, ולכן שונא מאי ראו בן, ומ"ש נעיל בר"פ ברחצית נפסוק את המים ואת הארץ, ובדבר העברת הכבודה מראובן ליוסף עיין מש"כ לקמן כפ' ויחי (מ"ח כ"ב). ט) פירש"י [והוא ממ"ר] לפי שראתה נרות הקודש שעתיד יעקב להעמיד י"ב שבטים ואו מרבע נפיש, כיון שילדה בן רביעי קודיש על חלקה שעלה לה יותר מן המגיע, עכ"ל, וכתב מהרש"א ח"ל, וי"ל דלא כמתנבאת ממרה כן, דהא לא תפיב לאה כבלל הנביאות בפ"ק דמגילה י"ל ג', אלא שאלה מדעת עם הקב"ה בפיה לדבר עתידות, עכ"ל, והדוחק נראה ומורגש.

אבל בחמת הדבר פשוט, כי הדורש הזה ס"ל כמ"ד בב"ר פ' ס"ו וכפ' ע"ב כל החמות נביאות היו, וכן במדרש שוח"ט סי' ק"ה דרים ובניהו אל תרשו אלו החמות, וכ"ה בם"ש פ' כ"ח, וחלוקים אלו המדרשים על הגמרא דנה הגמרא ס"ל. ויש להגיה רש"י משל אגדה בגמרא דנה הגמרא ס"ל כהמדרש"י הנ"ל, והוא בסוטה י"ג ג', בשותה שעה מתקיימה בטותתה אל דבקה וכו', וכן איתא מפורש בירושלמי ברכות פ"ט ה"ה אמנו רחל מנביאות הרשעות היתה, הרי דגם בגמרא דרשות חלוקות בענין זה, וא"כ אין להקשות מהגדה זאת על אחרת. —

ודע דכלל דרשת זו מיום שברא הקב"ה את שולמו לא היו אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה, ל"ש מובא לכאורה מב"ב י"ל ב' דמזמור בתהלים (קנ"ו) ה' מקרתני ואדע אמרו אדם הרשעון, עיי"ש נרש"י

לְלֵאָה הָבִי־כֵן לִי מְיַבְרוּחֵי דְּבְרִיךְ: מו וַאֲמֶרֶת לַהּ הַזְּעִיר דְּדַבַּרְתְּ יָת־בַּעְלִי וְתִסְבְּרִין אַף יָת־יַבְרוּחֵי דְּבְרֵי וַאֲמֶרֶת רָחֵל בְּכֵן יִשְׁכּוֹב עִמָּךְ בְּלֵילְיָא חֲלַף יַבְרוּחֵי דְּבְרִיךְ: מו וַאֲתָא (נ״י וְעַל) יַעֲקֹב מִן־חַקְלָא בְּרַמְשָׁא וּנְפָקַת לֵאָה לְקַדָּמוֹתֵהּ וַאֲמֶרֶת לְוָתִי תֵּיעוֹל אֲרֵי מְיַגַּר אֲגַרְתִּיךְ בְּיַבְרוּחֵי דְּבְרֵי וּשְׁכִיב עִמַּהּ בְּלֵילְיָא הוּא: יי וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתַהּ דְּלֵאָה וְעַדְיַאת וְילִידַת לְיַעֲקֹב בַּר

לַלֵּאָה תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ: טו וַתֹּאמֶר לָהּ הֲמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְּנֵךְ: טז וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לְקִרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךְ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן

רש״י

יסמי״ן: (טו) ולקחת גם את דודאי בני. בהמיה ועשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב: לכן ישכב עמך הלילה. שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה להקבר עמו (נדה לא): (טז) שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקב״ה סייעו שיצא משם יששכר (ב״ר): (יז) וישמע אלהים אל לאה. שהיתה מתפוה

תורה תמימה

(טז) ותצא לאה לקראתו. אמר ר׳ שמואל בר נחמני א״ר יונתן, כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הוויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן, דאלו בדורו של משה כתיב (ר״ם דברים) הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים, וכתיב (שם) ואקח וגו׳ אנשים חכמים וידועים, ואלו נבונים לא אשכח, אבל בלאה דכתיב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא, כתיב בזרעה (דה״א ״ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל״) [עירובין ק׳ ב׳].

בלילה הוא. א״ר יוחנן, מאי דכתיב וישכב עמה בלילה הוא, מלמד שהקב״ה סייע

שם מיני פרחים הטתנין ריח טוב, וכמו שמצינו בגרסת מ״ג ב׳, כי סיגני מבדכין עלייהו בורית עשבי בשמים. ד) וכ״ל למאותו עטור טולד יששכר, כמבואר בפרקא. ומפרש בגמרא, דלא לתובעתו שלו דוקא בפה, דזה מלה מגונה וכניה נקראו בני חטופה, אלא למרלי מרעיי קמי׳, שמלאה לו רבוני חבה. וכ״ש הא לאה אמרה אלי תבוא, וכ״ל דכוונת לשון זה אל אחל שלי. ובגמדלים כ״ב ב׳ הובאה אגדה זו וטעם בה וכתיב יששכר חמור גרם וחבר הספוק ותצא לאה לקראתו, אלא נירסא שלפנינו נראה עיקר, ישן כי לשי הגירסא לגדולים עיקר הדתי׳ מהא לתובתו תובעתו חבר מן הספר, והספוק יששכר חמור גרם אין צריך כלל לדרשא זו, ובטוחתי ס״ם כת״י הגירסא בשירושין כמו שהיא לפנינו. —

והנה מה שאמר לבדורו של משה לא מצאתי נכונים, לכאורה קשה, דהא היו מבני יששכר, דאין נומר שרק לדורות הבאים היו בעלי בינה ביששכר, דהא כיון דזכתה לאה לזה למה לא תזכה גם היא שבדורות הממוכים כמו בדורו של משה יעמדו נכונים מיששכר.

ולבן נראה דבאמת כן הוא הדבר, דבדורו של משה היו נכונים מיששכר [ומה שהביאו כאן מלת״י היא משום דשם מצינו מפורש לשון זה], ובאמת הוציא משם משה לשופטים, ומה שאמר ואלו נכונים לא תמצא, הכוונה — ככל יתר השבטים שלא יששכר, ולכן לא הזכיר נכונים בספוק, ישן כי אף אם היו לשופטים שהרי שבעת רבוא שמות מלכים ושם מאות לא הזכיר להו הספוק, וכמ״ש פורתא לא

נַפְתָּלִתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ ט וַתֵּרֶא לֵאָה
כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־זִלְפָּה
שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֶּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃
י וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב
בֵּן׃ יא וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד בא גד ק׳
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ יב וַתֵּלֶד זִלְפָּה
שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃
יג וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרַי כִּי אִשְּׁרוּנִי
בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃
רביעי יד וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים
וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם
אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־

חַמֵּירַת דִּיתִי־לִי וְלַד כַּאֲתָתִי
אַף־אִתְיְהִיב־לִי וּקְרַת שְׁמֵהּ
נַפְתָּלִי׃ ט וְחָזַת לֵאָה אֲרֵי
קָמַת מִלְמֵילַד וּדְבָרַת יָת־
זִלְפָּה אַמְתַהּ וְיָהֲבַת יָתַהּ
לְיַעֲקֹב לְאִנְתּוּ׃ וְיָלִידַת זִלְפָּה
אַמְתָּא דְּלֵאָה לְיַעֲקֹב בָּר׃
יא וַאֲמָרַת לֵאָה אָתָא גַּד
וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ גָּד׃ יב וְיָלִידַת
זִלְפָּה אַמְתָּא דְּלֵאָה בָּר תִּנְיָן
לְיַעֲקֹב׃ יג וַאֲמָרַת לֵאָה
תְּשְׁבַּחְתָּא־תַּוּת־לִי אֲרֵי־בְנָן
יְשַׁבְּחֻנַנִי נָשַׁיָּא וּקְרַת יָת־
שְׁמֵהּ אָשֵׁר׃ יד וַאֲזַל רְאוּבֵן
בְּיוֹמֵי חֲצַד־חִטִּין וְאַשְׁכַּח
יַבְרוּחִין בְּחַקְלָא וְאַיְתִי יָתְהוֹן
לְלֵאָה אִמֵּהּ וַאֲמָרַת רָחֵל

רש״י

פליטות ופתולים הרבה למקום להיות שזה לאחותי: נם יכלתי. הסכים על ידי. ומוקטם הרגש לשון תפלה. נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונתעברתי כאחותי: נפתלתי. נתקבלה תפלתי. ומ״א ים רבים בלשון מוטריקון: (י) ותלד זלפה. בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותיוקת בשנים ולין הריון מיכר בה וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהגן ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה: (יא) בא גד. בא מזל טוב כמו (שבת פ״ו ע״ב) גד גדי וסטק לא ודומה לו (יסעי׳ סה) השורכים לגד שלחן. ומ״א שטלד מהול כמו (דניאל ד) גדו מילתא ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. ד״א למה נקראת תיבה אחת גוד כמו בגדת בי כשבעת אל שפחתי כאיש נשורים: (יד) בימי קציר חטים. להגיד שכחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו: דודאים. (סנהדרין ע״ט) סיגלי. עשב הוא ובלשון ישמעאל

תורה תמימה

(יד) בימי קציר חטים מאי נפקא מינה, אמר רבא בר רב יצחק אמר רב, מבאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל[1]) [סנהדרין צ״ט ב׳].
וימצא דודאים. מאי דודאים, אמר רב — יברוחי, לוי אמר סיגלי, ור׳ יותן אמר סביסקי[2]) [שם שם].

הגמרא מתוה לנגיס, וזה שאין לו בגיס הרי פתיל החייס שלו נפסק וסוי כמת. 2) ר״ל שהוא לאחר שקברו מן השדות, דלמ שכל הפירות לבעה, אבל זולת זמן זה הוי גזל, כך פירש״י. אבל בפירות פסוק זה פירש מע״ם שהוא בימי קציר חטים מע״ה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים אלא דודאים, דבר שאין אדם מקפיד בו, עכ״ל, וכ״מ במ״ל ז״ל, שהוא בשעת הקציר בשעת ג ור כל מיני פירות ולא הביא אלא דבר שהוא מן ההפקר, ולהודיעך שהיו בשמרים מגזל, ע״כ, ובאמת כן מורה פשט הכתוב והגמרא, ולא ידעתי למה לחק רש״י בפי׳ בגמ׳ לפרש היפך המבואר במ״ל ופשטות הלשון. 3) כל אלה

שִׁמְעוֹן וְלֵוִי: כא וּבְתַר־כֵּן יְלִידַת בְּרַתָּא וּקְרַת יָת־ שְׁמַהּ דִּינָה: כב וְעַל דּוּכְרָנָא־ דָּחַר יְקָדֵם־יְיָ וְקַבִּיל צְלוֹתֵהּ יְיָ וִיהַב־לַהּ עִדּוּי: כג וְעִדְּיֵאַת וִילִידַת בַּר וַאֲמָרַת כְּנַשׁ יְיָ יָת־

שִׁמְעוֹן וְלֵוִי: כא וְאַחַר יָלְדָה־בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה: כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ: כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־

רש"י

(כא) דינה. פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה מה זה זכר לא ההה רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונתפך לנקבה (ברכות ס'): (כב) ויזכור אלהים את רחל. (ב"ר) זכר לה שמסרה סימנים לאחותה ושהיתה מלינה אצל תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ולפי עשו הרשע כך עלה בלבו כשנשמע שאין לה בנים. הוא שייסד הפייט האומנן בכנ אצל חנה נבה לקחתה לו ומתבללה: (בג) ויאסף. הכניסה במקום שלא הרגיה וכן (ישעיה ד) ואסף מרפסתו (שמות ע) ולא יאסף הביתה. (יואל ד) ואספו נגסה (ישעיה ס) וירחך לא יאסף. לא יטמן:

תורה תמימה

בטחשבה, הוא לברו היה יודע שלא עלה על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים') [ירושלמי סוטה פ"ג ה"ד].

(כא) ואחר ילדה בת. מאי ואחר, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, י"ב שבטים עתידים לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, ואם זה זכר הרי לא תהא אחותי רחל כאחת מן השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה') [ברכות ס' א'].

(כב) ויזכר אלהים את רחל. כתיב הכא ויזכר וכתיב בר"ה זכרון תרועה, מכאן שבר"ה נפקדה רחל") [ר"ה י"א א'].

ויפתח את רחמה. א"ר יוחנן, מפתח של חיה בידו של הקב"ה הוא ולא נמסר לשליח, דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה") [תענית ב' א'].

כתיב מקודם ותהר, וע"כ גם הכא הוע"ע ואחר הרתה וילדה בת, ולכן דרים למלא כתיב שהרתה בת ס"מ שרק בלהה היתה בת, אבל בהריון ס' זכר, כלמפרש. ב) עיין מש"כ לעיל בפ' ויצא בפסוק וה' פקד את שרה, ובאור הענין, משום דבר"ה שולה זכרון כל הקרוב לזכרו, ונפיש עקרות לריכות שתזכרנה לטוב מבעלן, ונפקדות בר"ה. ג) פירש"י משום דכתיב ויפתח משמע הוא ולא ע"י שליח, וע"ע בפי"ז למה הוא מביא מפסוק הקודם בני לאה דכתיב ג"כ ויפתח את רחמה (כ"ט ל"ג), ולעיל דבריו י"ל דהרמי"ו היא מדכתיב בפסוק זה ג' פעמים שם ה', ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ותה"כ כתיב ויפתח את רחמה, ס"מ שבת להורות דפעולה זו תלויה בהקב"ה עצמו ולא ע"י מלאכיו שמי רצונו, ורמי' לפירוש זה ממה שהעתיקה הגמרא כל הפסוק, ולפירש"י מ' די להביא רק המלות ויפתח את רחמה ותו לא, משמ"כ נפי מש"כ מביא במכוון כל הפסוק נרמז דמשם הרמי' מכפל שם אלהים, ודו"ק.

ופי'.

חֲמִישִׁי׃ יח וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃ יט וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ כ וַתֹּאמֶר לֵאָה אֱלֹהִים זְבָדַנִי אֹתִי זֶבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־

. כצ"ל תב' בציר"ח א"ת

חמישי׃ יח ואמרת לאה נתן יי שכרי אשר־נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר׃ יט ותהר עוד לאה ותלד בן־ששי ליעקב׃ כ ואמרת לאה יהב יי יתהי־לי חלק טב הדא־זמנא יתי־מדחדה־ דבעלי ילותי ארי־ילידית לה שתא בנין ותקרא ית־

רש"י

ומחזרת להרבות שבטים: (כ) זבד טוב. כתרגומו: יזבלני. לשון בית זבול טורבי"ן בלע"ז (הערכערנע) בית מדור. מעתה לא תהא עיקר דירתו אצל עמי שים לי בניס כעבד כל ימיו:

תורה תמימה

באותו דבר, שנאמר (פ' ויחי) יששכר חמור גרם — חמור גרם לו ליששכר[ה] [נדה ל"א א']. בלילה הוא. א"ר אבהו, מאי דכתיב וישכב עמה בלילה הוא, כביכול היה

לו תגיב. ועיין בפ' הכתב והקבלה בר"פ לבריס בשעת זה מה שהביא בשם הגר"ז, ועיין כל בקור להבריס, ונם הם קשים מאוד לכאורה, ובמה שבארנו מבוארים היטב, יש"ם ודו"ק. ה) מפרש בגמרא מבואר בפסוק, שהתעוו נפש מעצמו שמוך נאצל נאה ופעם פיוב זה מפני שרואה הקב"ה שכוונתה רק להעמיד שבטים כנדרשת הנאה. ובמ"ל ליתא וכי מניין היתה יודעת נאה שבא יעקב שיתה נקראתו, אלא שהיה ממורו ומעשה ונלמד. [ומהרש"ל בנדרים כ' ב' והגרע"ז בגה"ש הביאו זה מערוך ולא מע"ש ממקומו]. ופעם הדיוק מן בניה הוא נראה פשוט למדייק מדלא כתיב בניה הוא, כפי חקי הלשון, ולכן דרים למלת הוא מוסב על הקב"ה, וכן מינו כגון זה מוסב להקב"ה, ביעפי' מ"ב, אני ה' הוא שמי, ובסוכה נ' ז' אני והוא הושיעה נא, ובסוטה י"ב ב' דרשו הפסוק לפ' שמות ותרחקו את הילד שרואה שכינה עמו, ודרים נ"כ מתוספת הכתיב ותרחקו שהיה לבוקה להלשון את הילד. וע"ע בדרשת הנאה. —

ואמנם זה הוא ע"ד הדרש, וע"ד הפשט י"ל פעם הלשון בניה הוא, משום דכן הוא מדרך הלשון בכ"מ שהות אחת אחר אחר בשוף תיבה אחת תשמש נם לרשם התיבה שלאחריה הלוכשת בתלבושת אותה האות, ולכן תבת אותה התיבה בשניה אחרת אותה האות, כמו עזי וזמרת יה — במקום וזמרתי יה, [משמש ויו"ד מן יה נם לשוף תיבת וזמרת, והייט דך לאחרה האות הראשית שבתחלת התיבה השניה, כמש"כ], השמרו לכם פעות בהר — במקום

מעות בהר, [משמש המ"ם מן לכם נם לתחלת המלה מעות], וכן לא תקח האם על הבניס — במקום מעל הבניס, לא יוכל שלחה — במקום לשלחה, פי הוא טוב (יבמי' ל"ד) — במקום פיהו, ויכתב ספר זכרון — במקום בספר, ידעתי כי כל תוכל (חיוב מ"ב) — במקום כי יכל תוכל, והכהה הרבה, ונם כאן בניה הוא — במקום בניה האות, שהם"ל מן בניה משמש נם לתחלת המלה הוא, וזו"ק. —

ודע דמוסכם מפי בעלי המסורה דשם שבשכר תע"פ שכתוב בשני ש"ין בכ"ף נקרא רק באחד, כמו דכתיב יבשר, ולא נתבאר יפה טעם הדבר שיהיו נקרא ככתיבתו במלואו, ועיין במחבת שי, ונם לא נתבאר למה בשתת נכתב בשני ש"ין ואיהו די באחד אשר יש בו שרש מלת משם שכר אשר זאת היא הסבה לקריאת שם זה.

ויתכן לומר הטעם פ"פ מה שים לנקדק במה שאמרה לאה טעם על שקראה בנה זה יששכר — כי נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, ולכאורה הלא די לה שבה יותר קרובה שתקראהו כן על שם שאמרה ליעקב כי שכר שכרתיך בדולאי בני, ומזה שהריון טולד הוא.

ולכן י"ל, כי בחמת שתהה בקריאת שם זה שני שבעתים, שכר הדולאים ושכר השפחה, ונרמז את זה קראתה יששכר בשני ש"ין, נרמז על שני ענייני שכר, לך מפני כי הטעם משכר הדולאים הינו מכוון, לכן קורין אנו אותו בשי"ן אחד, ונמדין אנו בזה אל דרך התורה שהשמיטה הטעם

פָּרֹ֣ץ אַנְתָּ֔ךְ עֲלַ֖י וַאֲתַ֑תָּן׃ כט וַאֲמַ֣ר לַהּ֮ אַתְּ֣ יָדְעַ֗תְּ יָת֙ דְּפָלְחֵ֣תָךְ֔ וְיָ֥ת דַּהֲוָ֖ה בְּעִירָ֑ךְ עִמִּ֔י׃ ל אֲרֵ֥י זְעִ֖יר דִּי־הֲוָ֣ה לָ֑ךְ וְתָקֵ֣ף לְמִסְגֵּ֔י וּבָרִ֖יךְ יְיָ֥ לְתֹקְפִ֛י בְּדִילִ֖י וּכְעַ֣ן אֵימְתַ֑י אֶעְבֵּ֣יד אַף־אֶנָ֔א לְבֵיתִ֖י׃ לא וַאֲמַ֣ר מָה֩ אֶתֶּן־לָ֨ךְ וַאֲמַ֜ר יַעֲקֹ֗ב לָא־תִתֶּן־לִ֣י מִדַּ֔עַם אִם־תַּעֲבֶד־לִ֥י פִּתְגָמָ֖א הָדֵ֑ין אֶתּ֣וּב אֶרְעֵ֔י עָנָ֖ךְ אֶטַּֽר׃ לב אֶעְבַּ֣ר בְּכָל־עָנָ֗ךְ יוֹמָ֛א דֵּ֥ין הַעֲדֵי֙ (נ״י אַעְדֵי) מִתַּפְקָ֣ן כָּל־אִמַּ֣ר נְמ֔וּר וְרָקֻ֖ץ וְכָל־אִמַּ֣ר שְׁחִ֑ום בְּאִמְּרַ֔יָּא וְרָקֻ֖ץ וּנְמ֥וּר בְּעִזָּיָ֛א וְיֵהֵ֥י אַגְרִֽי׃ לג וְתִסְהַד־בִּ֣י זְכוּתִ֔י בְּי֥וֹם דְּמֵטָ֖ךְ אֲרֵי־תֵיעוֹל עַל־אַגְרִ֑י כָּל־דְּלֵ֨ית֙ דִּֽי־לֵ֣ית לַיְתוּהִ֔י נְמ֥וּר וְרָקֻ֖ץ בְּעִזָּיָ֑א וּשְׁחִ֣ום בְּאִמְּרַ֔יָּא גְּנוּבָ֥א הוּא֙ עִמִּ֔י׃ לד וַאֲמַ֖ר לָבָ֑ן הָ֚א יְהֵ֣י

נָקְבָ֣ה שְׁכָרֶ֔ךָ עָלַ֖י וְאֶתֵּֽנָה׃ כט וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו אַתָּ֤ה יָדַ֙עְתָּ֙ אֵ֣ת אֲשֶׁ֣ר עָבַ֔דְתִּיךָ֖ וְאֶת֙ אֲשֶׁר־הָיָ֣ה מִקְנְךָ֔ אִתִּ֑י׃ ל כִּ֣י מְעַ֤ט אֲשֶׁר־הָיָה֙ לְךָ֣ לְפָנַ֔י וַיִּפְרֹ֖ץ לָרֹ֑ב וַיְבָ֤רֶךְ יְהוָה֙ אֹתְךָ֣ לְרַגְלִ֔י וְעַתָּ֗ה מָתַ֛י אֶֽעֱשֶׂ֥ה גַם־אָנֹכִ֖י לְבֵיתִֽי׃ לא וַיֹּ֣אמֶר מָה֩ אֶתֶּן־לָ֨ךְ וַיֹּ֜אמֶר יַעֲקֹ֗ב לֹֽא־תִתֶּן־לִ֣י מְאוּמָ֔ה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּ֥י הַדָּבָ֖ר הַזֶּ֑ה אָשׁ֣וּבָה אֶרְעֶ֔ה אֶשְׁמֹֽר׃ לב אֶֽעֱבֹ֣ר בְּכָל־צֹאנְךָ֣ הַיּ֔וֹם הָסֵ֥ר מִשָּׁ֛ם כָּל־שֶׂ֥ה ו נָקֹ֖ד וְטָלוּא֑ וְכָל־שֶׂה־חוּם֙ בַּכְּשָׂבִ֔ים וְטָל֥וּא וְנָקֹ֖ד בָּעִזִּ֑ים וְהָיָ֖ה שְׂכָרִֽי׃ לג וְעָנְתָ֤ה בִֽי־צִדְקָתִי֙ בְּי֣וֹם מָחָ֔ר כִּֽי־תָבֹ֖וא עַל־שְׂכָרִ֑י כֹּ֣ל אֲשֶׁר־אֵינֶ֤נּוּ נָקֹד֙ וְטָלוּא֙ בָּעִזִּ֔ים וְחוּם֙ בַּכְּשָׂבִ֔ים גָּנ֥וּב הוּא֙ אִתִּֽי׃ לד וַיֹּ֥אמֶר לָבָ֖ן הֵ֣ן לוּ֑ יְהִי

רש״י

כנים שנאמר ויסע את הכרי כמי נבן: (כח) נקבה שכרך. כהנרומו פרים לגרך: (כט) ואת אשר היה מקנך אתי. את הצאן מיעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה היו: (ל) לרגלי. (ב״ר) עם רגלי בשביל בילת בתי תגלך הברכה כמו (שמות יח) הטף אשר ברגליך (שופטים ח) לטף אשר ברגלי. הבאים עמי: גם אנכי לביתי. לשרך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני ואריך (אני) להיות עושה גם אני עמהם לפתכן חהו גם: (לב) נקד. מנומר בחברבורות דקות כמו נקודות סומק״ן בלע״ז (פונקטירט): טלוא. לשון טלאים חברבורות רחבות: חום. שחום חומה לאדום רום״ו בלע״ז (ראנה) לשון אדמה שחמתית ומצאת בלבה לענין התבואה: וחיה שכרי. לתתן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים וחומים בכבשים יהיו שלי ולתתן שיתן עכשיו הפרש מהם והפקדים ביד בניך שלא תאמר לי על הטלדים מעתה אלו היו אם מהתלה ושוד שלא תאמר לי ע״א הזכרים שהן נקודים וטלואים הלדים תאקבות דוגמתן מכאן ואילך: (לג) ועונתה בי וגו׳. אם התבדני שאני טוען מאלך כלום הענה בי לדקתי כי אבא לדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא הגזלת בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שהגזלת בהן שאינו נקוד או טלוא אל תאמן בידוע שנגבתיו לך וכנגיבה הוא שרוי אצלי: (לד) הן. לשון קבלת הדברים: לו יסי

להגמרא בהרמי׳ מפסוק שלפניו, משום דלפשוטו אין הוא אמר כן, משל״כ ביוסף הכתוב מעיד על זה הרמי׳ מגבן כיון דהוא הלמין למלד בהיפוך הוא, שמאת ס׳ היתה זאת, וזו״ק.

חֻרְפָּתִי׃ כג וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף תְּפוּדִי׃ כג וּקְבֶת יָת־שְׁמֵהּ
לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ כד וַיְהִי יוֹסֵף יְיָ לִי בַּר אָחֳרָן׃ כד וַהֲוָה כַּד
כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יְלִידַת רָחֵל יָת־יוֹסֵף
יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־ וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן שַׁלְחַנִי
מְקוֹמִי וְלְאַרְעִי׃ כה תְּנָה אֶת־נָשַׁי כה וְאֵיזֵל לְאַתְרִי וְלְאַרְעִי׃
וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֶן טו הַב יָת־נְשַׁי וְיָת־בְּנַי
וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי דִּי פְלָחִית יָתָךְ בְּהֶן וְאֵיזֵל
אֲשֶׁר עָבַדְתִּיךָ׃ כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אֲרֵי אַתְּ יָדַעְתָּ יָת־פָּלְחָנִי
דְּפָלַחְתָּךְ׃ כו וַאֲמַר לֵהּ
לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית
רַחֲמִין קֳדָמָךְ נַסֵּיתִי וּבָרְכַנִי
יְיָ בְּדִילָךְ׃ כז וַאֲמַר חמישי כח וַיֹּאמֶר יְבָרְכַנִי יְיָ בְּגִלָּלָךְ׃

רש"י

חרפתי. שהייתי לחרפה שמי עקרה והיו אומרים עלי שתפלה לחלקו של עשו הרשע. ותגדה כל זמן בחין לגמה בן חין לה כמי לחנות סרטונה מסים לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בוך מי מכל התניס חלו בך: (כד) יוסף ה' לי בן אחר. יודעת היתה בנבואה בחין יעקב עתיד להעמיד חלח שנים עשר שבטים אמרה יש רצון שחותו שבוח עתיד להעמיד יהא ממני לכך לח ההפלגה חלח על בן אחר: (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף. משטלד שטנו של עשו שנאמר (עובדיה ח' יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר: (כו) תנה את נשי וגו'. מיני רוצה לגלות כי אם ברשות: (כז) נחשתי. מנחש הייתי ונסיתי בעצמי שני שעל ידך בחה לי ברכה. כשבחת לכתן לח היו לי בנים שנאמר והנה רחל נתו בחה עם הגלן חפצר ים לו בנים והוח חולח נתו חלל הרחשים ועכשיו היו לו

תורה תמימה

(כד) בן אחר. בנים אחרים לא אמרה אלא בן אחר, מכאן שאמנו רחל מנביאות הראשונות היתה, שאמרה עוד אחד יהיה מסנה׳) [ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה].

(כה) כאשר ילדה וגו'. מאי שנא כי אתיליד יוסף, א"ר שמואל בר נחמני, מפני שראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדי' א', י"ח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש׳א) [ב"ב קכ"ג ב'].

(כז) ויברכני ה' בגללך. אמר אביי, תיכף לתלמידי חכמים, שנאמר נחשתי ויברכני ה' בגללך׳ב) [ברכות מ"ב א'].

ות' כמ"ך פ' תבח כתה לגדה זו ובמקום הנירסת שלפניט מפתח של חיט גורם שם מפתח של עקרה, ולפי"ז בלח"ה ניחח שמניח הפ' שבראל יען דבה כתיב מפורש שהיתה עקרה. ולקוח על המפרשים שלח הרגישו בשטי גירסות חלו. ג) ר"ל שידעה בנבואה שעתיד יעקב להעמיד י"ב שבטים, ולפי זשטן זה ידעה שטל חחד רלוי להולד, והתפללה שזה המחד יולד ממנה, ועיין מס"כ לעיל בפרשה פקולמת נפקוד ותקרח חת שמו רלובן. א) ברכה

שעמיס נאמרו בזה. שרק בזכות של יוסף נאמר זרעו של עשו, והעיקר הוא מפני שאחרי ברכת יעקב נעשה יעקב מוכן בעצמו, ואחרי שכל זכויותיו של יעקב מתנס הוא בעצמו ליוסף, כמבואר בפ' ויחי, ממילח נאמרה לו גם זכות השניפה בעצמו. ב) ר"ל המקבל תלמידי חכמים ומתרחם לגיהם נחה ברכה לגיהו. ובגמרת הוסיפו להביח פרט רלוי' לזה מפרשה ויצב מפסוק ויברך ה' חת בית המלרי בגלל יוסף (ל"ם ס'), ול"ל דלכן לח די להגמרח

דְּלָבָן וְשַׁוֵּי לֵיהּ עֶדְרִין בְּלִחְדוֹהִי וְלָא עַרְבִנּוּן עִם־ עָנָא דְּלָבָן: מא וַהֲוֵי בְּכָל־עִדָּן דְּמִתְחַמָּן עָנָא מְבַשְּׂרָתָא וּמְשַׁוֵּי יַעֲקֹב יָת־חוּטְרַיָּא לְעֵינֵי עָנָא בְּרַהֲטַיָּא לְמִיחְמִוּתְהוֹן בְּחוּטְרַיָּא: מב וּבְלַקִּישׁוּת עָנָא לָא מְשַׁוֵּי וַהֲוֹו לַקִּישָׁא לְלָבָן וּבְכִירַיָּא לְיַעֲקֹב: מג וְתַקִּיף גַּבְרָא לַחֲדָא לַחֲדָא וַהֲווֹ לֵיהּ עָן סַגִּיאָן וְאַמְהָן וְעַבְדִין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין: א וּשְׁמַע יָת־פִּתְגָמֵי בְנֵי־לָבָן דַּאֲמָרִין נְסִיב יַעֲקֹב יָת־כָּל־ דִּי לַאֲבוּנָא וּמִדִּי לַאֲבוּנָא קְנָא יָת־כָּל־נִכְסַיָּא הָדֵין: ב וַחֲזָא יַעֲקֹב יָת־סְבַר־אַפֵּי לָבָן וְהָא לֵיתוֹהִי עִמֵּהּ כְּמֵאִתְמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי: ג וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב תּוּב לְאַרְעָא דַּאֲבָהָתָךְ וּלְיַלְדָתָךְ וְיֵהֵי־ מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ: ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב וּקְרָא לְרָחֵל וְלִלְאָה לְתַקְלָא לְוָת־עָנֵהּ:

בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׂת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָן: מא וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרָהָטִים לְיַחֲמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת: מב וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשָׁרִים לְיַעֲקֹב: מג וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לא א וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי בְּנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־ אֲשֶׁר לְאָבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֶת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה: ב וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ: ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ:

תגין בדגש אחר ציר"ח ס"ש

רש"י

פני הענין לא העקודים ולא כל מום שמלין בענין זבן: ויפת לו עדרים. כמו שפירשתי: (מא) המקשרות כהרגומו הבכירות ומין לו עד במקל ומחם חברו עם מחיטפל בקושרים (שמואל ב' טו) ויכי הקשר ממין (סח) תורגם המהקשרות יחד למהר עיטורן: (מב) ובהעטיף. לשון לימור כתרגומו ובלקוטות. ומחם חבר: עם (ישעיה נ) המחלוות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר מהעטפות בצורת ומתרן ומין מהמוות להתיחם ע"י הזכרים: (מג) לשון רבות. פרות ורבות יותר משאר לשון: ושפחות ועבדים. מכר לשון בדמיס יקריב ולוקח לו כל מלה: (א) עשה. כשם כמו (ש"ב י"ד) ויעש מיל ויך את עמלק: (ג) שוב אל ארץ אבותיך וגו' ואסיף אזכיר לך טובה שהיית עמך מאז בשובך מחברן לעמוד מי שפסר להזכרות שכיוצא עליך (ב"ר): (ד) ויקרא לרחל וללאה השדה. תנויא, א"ר עקיבא, אוהב אני את המדיים שכשיוצאים אין יוצאין אלא בשדה, א"ר אדא בר אהבה, מאי קרא, וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה[א] [ברכות ח' ב'].

תורה תמימה

לא (ו) **השדה.** תניא, א"ר עקיבא, אוהב אני את המדיים שכשיוצאים אין יוצאים אלא בשדה, א"ר אדא בר אהבה, מאי קרא, וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה[א] [ברכות ח' ב'].

א) ממס הכבר שמוב להמיישן בשדה פירש"י משום ים להעיר בהרחי' מיעקב דהא י"ל דלכן קרא מיתן דממרי מיבשי מוניס נכוחו, עכ"ל. ונראורה בשדה משום שנא כי' יפו' נלכת משם שיבאנ ממלאכה

כִּדְבָרֶךָ׃ לה וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־ הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים וְהַטְלָאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְלָאֹת כָּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו׃ לו וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת׃ לז וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃ לח וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקַּתוֹת הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאן הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן וַיֶּחֱמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ לט וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־ הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְן הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלָאִים׃ מ וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּעֶדֶר לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדָּם וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָן׃ מא וְהָיָה בְּכֹל יַחֲמֵי הַצֹּאן הַיְחֻמוֹת וְיָשַׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחֲמֵן בַּמַּקְלוֹת׃ מב וּבְהַעְטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׂפִים לְיַעֲקֹב׃ מג וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃

רשי

כדברך. הלוואי שתתפוס בכך: (לה) ויסר. לבן ביום ההוא וגו': התישים. עזים זכרים: כל חסר לבן בו. כל חסר היתה בו מברכורות לבנות: ויתן. לבן ביד בניו: (לו) הנותרת. הרעושות שבהן החולות והעקרות שאין ולדן סירים לותן מסר לו: (לז) מקל לבנה. עץ הוא ומשו לבנה כמה דתימא (הושע ד) תחת אלון ולבנה ולומר לי הוא שקורין עריצ"ל שהוא לבן (עספענהלץ): לח. כשהוא רטוב: ולח. ושוב לקח מקל לז עץ שבולין בו לחנויס דקים קולדר"י בלע"ז (הזשעלטס. שעדוך): וערמון. קשטניר"ב בלע"ז (קאסטאניס בויס): פצלות. קלופים קלופים שהיה עושהו מנומר: מחשף הלבן. גלוי לובן של מקל. כשהיה קולפו היה נראה ומגלה לובן שלו במקום הקלוף: (לח) ויצג. הרגשוו ודעין לשון החיבה ומעולה היא בלשון ארמית והרבה ים בגמרא לשם ושלפה. לן היה מידי. לשם כמו דעשה אלא שמקצר את לשונו: ברהטים. במרזעות המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן: תבאן תבאנה וגו'. ברהטים תצר תבאן הצאן לשתות שם היא המקלות לנכח הצאן: ויחמנה וגו'. (ב"ר) הבאתה רוחה את המקלות והיו נראות לאמותיו ושכר רובעה וילדה כיוצא בו. ר' חושעיא אומר המים מעשין זרע במעיהן ולא היו לריכות לזכר ושהו ויחמנה וגו' (ר"ל בהיבה זו התחברו לשון זכר ונקבה כמ"ש הרחב"ע): (לט) אל המקלות. אל מראות המקלות: עקדים. משוים במקום עקודתן שם קרסולי ידיהן ורגליהן: (מ) והכשבים הפריד יעקב. הטלדים עקודים נקודים הבדיל ולעקדים ולפריד לעצמן ושמה לותן עדר עדר לבדו ושולך לותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות לתריסים לטופת מליסם וזהו שנאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו

תְּיַשַׁיָּא דְּסָלְקִין עַל־עָנָא
רְהַלִּין נְמִרִין וּפַצְיָחֵן אֲרֵי
גְּלֵי־קֳדָמַי יָת־כָּל־דִּי לָבָן
עָבֵד לָךְ׃ יג אֲנָא אֱלָהָא
דְּאִתְגְּלֵיתִי־עֲלָךְ בְּבֵית־
אֵל דִּי מְשַׁחְתָּא תַּמָּן קָמָא
דִּי קַיְמְתָּא קֳדָמַי תַּמָּן קוּם
כְּעַן קוּם פּוֹק מִן־אַרְעָא
הָדָא וְתוּב לְאַרְעָא יַלְדוּתָךְ׃
יד וַאֲתִיבַת רָחֵל וְלֵאָה
וַאֲמַרָן לֵהּ הַעוֹד (כְּעַן)־לָנָא
חֻלָּק וַאֲחָסָנָא בְּבֵית
אֲבוֹנָא׃ טו הֲלָא נוּכְרָאן
אִתְחֲשַׁבְנָא לֵהּ אֲרֵי זַבֶּנְנָא
וַאֲכַל אַף־מֵיכַל יָת־כַּסְפָּנָא׃
טז אֲרֵי כָל־עוּתְרָא דִּי אַפְרִישׁ
יְיָ מֵאֲבוֹנָא דִּילָנָא הוּא
וּלְבָנֵנָא וּכְעַן כֹּל דִּי אֱמַר
יְיָ לָךְ עֲבֵד׃ יז וְקָם יַעֲקֹב
וּנְטַל יָת־בְּנוֹהִי וְיָת־נְשָׁהִי
עַל־גַּמְלַיָּא׃ יח וּדְבַר יָת־
כָּל־גֵּיתוֹהִי וְיָת־כָּל־קִנְיָנֵהּ
דְּקָנָא גֵּיתֵי קִנְיָנֵהּ דִּי

בראשית לא ויצא קמג

הָעֲתִדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־
אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ׃ יג אָנֹכִי הָאֵל
בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם מַצֵּבָה
אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם
צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ
מוֹלַדְתֶּךָ׃ יד וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה
וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה
בְּבֵית אָבִינוּ׃ טו הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת
נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־
אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ טז כִּי כָל־הָעֹשֶׁר
אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא
וּלְבָנֵינוּ וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים
אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ ששי יז וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא
אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃
יח וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־
רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר

רש"י קמץ בו"ק

(יג) האל בית אל. כמו אל בית אל הס"ת יתירה ודרך המקראות לדבר כן כמו (במדבר לד) כי תבאו בארץ אל ארץ כנען: מצבת אבן. לשון רבוי ונחולה כשמצבת למלכות כך ויטע אמן על רקמה להיות מצוחה למזבח: אשר נדרת לי. ולריך לתת לשלמו שלמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות: (יד) העוד לנו. למה נעכב על ידך מלשוב כלום שלו מיחלוק לירם מנכסי אביהם כלום בין הזכרים: (טו) הלוא נכריות נחשבנו. לפילו בשעה שדרך בני אדם לתת מהוקף לבנותיו בשעת נשואין הם עתה בנכריות: כי מכרנו. לך (שעבדת לותו י"ד שנה ולא נתנו לך אלא) בשכר הפשולה: את כספנו. שעכב דמי שכר פשולתך: (טז) כי כל העושר. כי זה משמש בלשון אלא. כלומר משל אביהם אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאביהם שלו הוא: הציל. לשון הפרים וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרשע ומן החויב: (יז) את בניו ואת נשיו. הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר (לקמן לו) ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו': (יח) מקנה קניו. מה שקנה מלתו עבדים ושפחות ומלים וחמורים:

מבואר למסור נפשו לגהנם מידות, בפ"ב, וכל דיעים אלה בעויים על יסוד הדין וכל זה משום דמחלישים כחו ומבטל ממלחמת יצרך לעבוד בכל כחו כמו דמליט ביעקב,
ועיין

ה וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי
אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם
וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי: ו וְאַתֶּנָּה
יְדַעְתֶּן בִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־
אֲבִיכֶן: ז וַאֲבִיכֶן הֵתַל בִּי וְהֶחֱלִף
אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־
נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי: ח אִם־
כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה־שְּׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ
כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־כֹּה יֹאמַר
עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְּׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן
עֲקֻדִּים: ט וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה
אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי: י וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם
הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה
הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי:
יב וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־

ה ואמר להן חזי אנא ית־
סבר־אפי אבוכן ארי־
לית יתוהי עמי כמאתמלי
ומדקקמוהי ואלהה דאבא
הוה בסעדי: ו ואתין ידעתין
ארי בכל־חילי פלחית ית־
אבוכן: ז ואבוכן שקר בי
ואשני ית־אגרי עשר זמנין
ולא שבקה יי למבאשא
עמי: ח אם־כדין האמר
נמרין יהוא אגרך וילדן
כל־ענא נמרין ואם־כדין
האמר רגולין יהוא
אגרך וילדן כל־ענא רגולין:
ט ואפרש יי ית־גיתי דאבוכן
ויהב־לי: י והוה בעדן
דאתיחמא ענא וזקפית עיני
וחזית בחלמא והא תישיא
דסלקין על־ענא רגולין
נמרין ופציחן: יא ואמר לי
מלאכא דיי בחלמא ויעקב
ואמרית הא־אנא: יב ואמר
זקוף־כען עינך וחזי כל־

רש"י

לרחל התחל ותמ"ל לנלה שהיו סיכה עקרת הבית שבשבילה מזדווג יעקב עם לבן ולקח בניה של נלה מודיס בדבר שברי בועז ובית דיוד משבט יהודה לומרים כרחל וכלאה תאר בנו שתיהם וגו' הקדימו רחל לנלה: (ז) עשרת מומים. אין מומים פחות מעשרה: מומים. לשון סכום כלל התשבון וכן עשיריות למדע שהחליף הנקי מהם פעמים: (י) והנה העתודים. תע"פ שהבדילם לבן טלה שלא יהעבירו הלשן דוגמתן היו המלאכים מביאין לאחן מעבר המסור ביד בני לבן לעבד שביד יעקב (ב"ר): וברדים. תרגומו ופלימין פיסימ"ל בלע"ז (ניסטריינקלע) חוט של לבן מקוף את נופן שביב וחברבורות שלו פסוחה ומפולמת מזו אל זו (ס"ח מן אל זו) ואין לי להביא עד מן המקרא:

תורה תמימה

(ו) בכל כחי עבדתי. חייב הפועל לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר בזה אף בעוה"ז, שנאמר (ל' ס"ג) ויפרץ האיש מאד מאד[ב] [רמב"ם פי"ג הי"ז משכירות].

ממלאכתו, וע"ל דכי' יכול להמתין עד הערב את"ל דמ"מ לפטור לפחו ולהרשיב עלמו וכן מטר שוטו בביתו, מגה ע"כ דבכוונה קרמן המדה מפני לו לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עלמו ביום, וכן שטוב להתיישן במדה. ב) ועיין בתוספתא פ"ח לקמן מטרך מזוטיתו סדרושים לו ובמיר פ"ב ג'
מנוקד

כְּשַׁבְיוּת חַרְבָּא׃ מ לְמָרֵ֔ חֲבֵיבוּת חָרֶב׃ כו לָמָּה֩ נַחְבֵּאתָ֨
אִטְמַרְתָּ֜ לְמֵזַל וְכַסְיְתָא מִנִּי לִבְרֹ֣חַ וַתִּגְנֹ֗ב אֹתִי֙ וְלָא־הֲנַדְתָּ֣ לִי
וְלָא־חַוַיְתָא לִי וְאֶשַׁלַּחֲךָ֣ בְּשִׂמְחָ֔ה וּבְשִׁרִ֖ים בְּתֹ֣ף
בְּחֶדְוָא וּבְתוּשְׁבְּחָן בְּתוּפִ֖ין וּבְכִנּ֑וֹר׃ כח וְלָ֣א שְׁבַקְתַּנִי֩
לְנַשָּׁקָא לִבְנַ֨י וְלִבְנָתָ֜י כְּעַן סָכַ֣לְתָּ עֲשָׂ֗ה לְמֶעְבַּד׃ כט אִית֩
חַיְלָא בִּידִ֨י לְמֶעְבַּ֜ד עִמְּכ֗וֹן בְּיִשְׁוּאלָהָ֙ דַּאֲבוּכ֣וֹן בְּרַמְשָׁ֔א
אֲמַ֥ר לִי֙ לְמֵימַ֣ר אִסְתַּמַּ֔ר מִלְּמִמַּלָּ֖ל עִם־יַעֲקֹ֥ב מִטַּ֛ב עַד־
בִּישׁ׃ ל וּכְעַן֩ מֵיזַ֨ל אֲזַלְתָּ֜ אֲרֵ֣י חֲמָדְתָּא֮ חַמֵּדְתָּ֣א לְבֵית֒ אֲבוּךְ֙
לְמָ֣ה נְסִבְתָּ֔א יָת־דַּחֲלָתִ֖י׃ לא וַיַּ֤עַן יַעֲקֹב֙ וַיֹּ֣אמֶר
לְלָבָ֔ן כִּ֣י יָרֵ֔אתִי כִּ֥י אָמַ֖רְתִּי פֶּן־תִּגְזֹ֑ל
אֲרֵי֙ דְּחַיְלִ֣ית֔ אֲרֵ֥י אֲמָרִ֖ית
דִּילְמָא־תָּגֵ֥ים יָת־בְּנָתָ֖ךְ מִנִּי׃
לב עִם (נ״י אֲתַר) דִּי תַשְׁכַּח֙ יָת־
דַּחֲלָתָ֔ךְ לָ֥א יִתְקַיַּ֖ם קֳדָ֑ם אַחֲנָ֗א
אִשְׁתְּמוֹדַע־לָ֙ךְ֙ מָ֣ה דְעִמִּ֔י וְסַב־לָ֖ךְ וְלָא־יְדַ֣ע יַעֲקֹ֑ב אֲרֵ֥י
רָחֵ֖ל נְסִבְתְּהוֹן׃ לג וְעַל֩ לָבָ֨ן
בְּמַשְׁכְּנָא־דְיַעֲקֹ֜ב וּבְמַשְׁכְּנָ֗א
דְּלֵאָה֙ וּבְמַשְׁכְּנָ֣א דְתַרְתֵּ֔ין
לְחֵינָתָ֖א וְלָ֣א אַשְׁכַּ֑ח וּנְפַ֕ק
מִמַּשְׁכְּנָ֥א דְלֵאָ֖ה וְעַל֙ בְּמַשְׁכְּנָ֣א דְרָחֵ֔ל׃ לד וְרָחֵ֗ל נְסִיבַת֙ יָת־צַלְמָנְיָא

כְּשַׁבְיוּת חָרֶב׃ כו לָמָּה נַחְבֵּאתָ
לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִי
וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף
וּבְכִנּוֹר׃ כח וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי
וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ עָשׂוֹ׃ כט יֶשׁ־
לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי
אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר
הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב
עַד־רָע׃ ל וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־
נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה
גָנַבְתָּ אֶת־אֱלֹהָי׃ לא וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי פֶּן תִּגְזֹל
אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי׃ לב עִם אֲשֶׁר
תִּמְצָא אֶת־אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגֶד
אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה עִמָּדִי וְקַח־לָךְ
וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃
לג וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב ו וּבְאֹהֶל
לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא
מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה וַיָּבֹא בְּאֹהֶל
רָחֵל׃ לד וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים

רש״י

כל מובהן של רשעים רעה היא חוץ מהלדיקים (יבמות קנ) : (לב) כשבויות תרב . כל חיל הבא למלחמה קרוי קרב : (כז) וחנגב תחי . גנבת את דעתי : (כט) יש לחל ידי . יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע וכל חל שהוא לשון קשה על שם עוז וכח חויס הוא : (ל) נכספתה . חמדת וכרהה יש במקרא (תהלים פד) נכספה ונם כלהה נפשי . (חיוב יד) למעשה ידיך תכסוף : (לא) כי ירחתי ונו' . השיבו על רחשון רחשון שחמר לו ומנכו חת בנותי ונו' : (לב) לח יחיה . ומשותה קללה מתה רחל בדרך . (ב״ר) : מה עמדי . משלך : (לג) בחהל יעקב . הוח חהל רחל שהיה יעקב הדיר עליה וכה״ל בני רחל חשת יעקב וכסלן לח יחמר חשת יעקב : ויצח בחהל רחל . כשיצח חהל לחה חזר ו לחהל רחל קודם שחשם בחהל חחמהות (ס״ל השפחות) וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיו משמשות :

רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק
אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן: יט וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז
אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים
אֲשֶׁר לְאָבִיהָ: כ וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב
לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי
בֹרֵחַ הוּא: כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־
לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם
אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד: כב וַיֻּגַּד לְלָבָן
בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב:
כג וַיִּקַּח אֶת־אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו
דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבַּק אֹתוֹ בְּהַר
הַגִּלְעָד: כד וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן
הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ
הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב
מִטּוֹב עַד־רָע: כה וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר
וְלָבָן תָּקַע אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד:
כו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ
וַתִּגְנֹב אֶת־לִבִּי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי

קְנָא בְּפִדַּן אֲרָם לְמֵיתֵי
לְוָת־יִצְחָק אֲבוּהִי לְאַרְעָא
כְּנָעַן: יט וְלָבָן אֲזַל לְמִגַּז
יָת־עָנֵהּ וְכַסְיַת רָחֵל יָת־
צַלְמָנַיָּא דִּי לַאֲבוּהָא:
כ וְכַסִּי יַעֲקֹב מִן־לִבָּא דְּלָבָן
אֲרַמָּאֵי עַל־דְּלָא חַוִי לַהּ
אֲרֵי אָזֵל הוּא: כא וַאֲזַל
הוּא וְכָל־דִּי־לֵהּ וְקָם וַעֲבַר
יָת־פְּרָת וְשַׁוִי יָת־אַפּוֹהִי
לְטוּרָא דְגִלְעָד: כב וְאִתְחֲוָה
לְלָבָן בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי
אָזֵל יַעֲקֹב: כג וּדְבַר יָת־
אֲחוֹהִי עִמֵּהּ וּרְדַף בַּתְרֵהִי
מַהֲלַךְ שְׁבְעַת יוֹמִין וְאַדְבֵּק
יָתֵהּ בְּטוּרָא דְגִלְעָד: כד וַאֲתָא
מֵימַר־מִן קֳדָם־יְיָ לְוָת־לָבָן
אֲרַמָּאָה בְּחֵילְמָא דִּי־לֵילְיָא
וַאֲמַר לֵהּ אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא־
תְּמַלֵּיל עִם־יַעֲקֹב מִטַּב עַד־
בִּישׁ: כה וְאַדְבֵּיק לָבָן יָת־
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב פְּרַס יָת־מַשְׁכְּנֵהּ
בְּטוּרָא וְלָבָן אַשְׁרֵי יָת־אֲחוֹהִי
בְּטוּרָא דְגִלְעָד: כו וַאֲמַר לָבָן
לְיַעֲקֹב מָה עֲבַדְתָּ וְכַסֵּיתָא
מְנִּי וּדְבַרְתָּא יָת־בְּנָתַי

רש"י

(יט) לגזוז את צאנו. שנתן דיד בניו דרך שלשת ימים ביום ובין יעקב: ותגנב רחל את התרפים. להפריש את אביה מע"ז כהכוותה. (כ"ר): (כב) ביום השלישי. שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם: (כג) את אחיו. קרובין: דרך שבעת ימים. כל אותן שלשה ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו כמלא יעקב רמוז מלבן שהי ימים ובשביעי השיגו לבן למדו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו שבעת ימים): (כד) מטוב עד רע. (כה) מטוב עד רע. בשלמא רע ניחא, אלא טוב אמאי לא, מלמד שטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, ומאי רעה היא הבא, דלמא מדכיר לי' שמא דע"ז) [יבמות ק"ג ב'].

ועיין פוד מענין זה לפניטו בפרשת ויקרא בפסוק כוכבים שיזכיר שם עבודת כוכבים, דהוי בכלל לא נהרע לו לניסיונ. ג) ר"ע לתמור לגרוס לשובל ישמע על פיד (פ' מספסים) כמש"כ שם יפו"ם.

גוטריקון

אֵלַיִךְ אֲנִכִי אֲחַמֶּשָׁה מִידֵי תְּבַקְּשֶׁנָּה
גְּנֵבְתִּי יוֹם וּגְנֵבְתִּי לָיְלָה: ס הָיְיתִי
בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה
וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי: מא זֶה־לִּי עֶשְׂרִים
שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ
שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי
עֲשֶׂרֶת מֹנִים: מב לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי
כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי
וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח
אָמֶשׁ: שביעי מג וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־
יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי
וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה

אֶלְוָתְךָ הַהָוָה שָׁנְיָא מִמַּנָּאָ
מָנֵי אַתְּ־בָּעֵי־לַהּ נְטָרִית
בְּיוֹמָא וּנְטָרִית בְּלֵילְיָא:
ס הֲוֵיתִי בְיוֹמָא אֲכָלַנִי שַׁרְבָּא
וּגְלִידָא יְהָוָה־נָחֵית עֲלַי־
בְּלֵילְיָא וּנְדַד שְׁנָתִי מֵעֲיָנָי:
מא דְּנָן־לִי עֶסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ
פְּלָחְתָךְ אַרְבַּע־עֶסְרֵי שְׁנִין
בְּתַרְתֵּין בְּנָתָיךְ וְשִׁתְּ שְׁנִין
בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת־אַגְרִי
עֲשַׂר זִמְנִין: מב אִילוּלָא־פוֹן
אֱלָהָה דְּאַבָּא אֱלָהָה
דְּאַבְרָהָם וְדָרְחִיל־לֵהּ יִצְחָק
הֲוָה בְּסַעֲדִי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן
שַׁלַּחְתָּנִי יָת־עַמְלִי וְיָת־לַיְאוּת
יְדַי גְּלֵי קֳדָם־יְיָ וְאוֹכַח
בָּרְמְשָׁא: מג וַאֲתֵיב לָבָן וַאֲמַר
לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתַי וּבְנָיָא
בְנֵי וָעָנָא עָנִי וְכֹל דִּי־אַתְּ חָזֵי

רש"י

ע"י מרי חמכ: מכאי מחטנה. נמון (סופטים כ') קולע בשמאל אל השערה ולא יחטיא. (מ"ע ג') מאי זכאי אלמה מעלים. תפריס. מכאי מחסרנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה: מכאי מחטנה. תרגומו דהוה שניא ממניכא שהיתה נפקדת ומתוסרת כמו (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש תרגומו ולא שנא: גנבתי יום וגנבתי ליל. נגזלת יום או נגזלת ליל הכל שלמתי: גנבתי. כמו (איכה ג) רבתי בגויים שרתי במדינות (ישעיה ג') מלחתי מספט (הושע י) מוהבתי לדום: (ס) מלכאי חורב. לשון אם לוכלה: וקרח. כמו (תהלים קמז) מלליך קרחו תרגומו גלידא: שמתי. לשון שינה: (מא) ותמלא את מסכרתי. היתה מזנה תגלי שבעיניו מנקוד לפעול ומעקודים לבעודים: (מב) ופחד יצחק. לא רלה לומר אלהי אברהם יצחק שמין הקב"ה מייחד שמו על המדיקים בחייהם ואע"פ שאמר לו בלחתו מבתר שבא אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשבילו שבכח עיניו וכרי הוא כאמת. יעקב נהיירא לומר אלהי ואמר ופחד יצחק ויוכח. לשון

תורה תמימה

(ס) **הייתי ביום אכלני וגו'.** תניא, עד מתי שומר שכר חייב לשמור, עד כדי הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה) [ב"מ צ"ג ב'].

(מג) **והבנים בני.** הבנים בני והצאן צאני, מה הצאן צאני דקנית מנאי אף הבנים בני דקנית מנאי) [יבמות ס"ב ב'].

מסנה, מסנ"כ היכי דכתיב ליל נבד כמו הכא, ודו"ק. ובתו"כ פיתח כ"ם ליל קסה בן שתי שנים, ובמו הדבר לילו הוא לשון קסה כמו ילילי המרן (יחזקאל י"ו), ועיין יבמות כ"ח ג', ומאחר דכתב הוא תלם נקרא נם בתוך שנתו, ממילא ליל שהוא קסה וחזק מכנה הוא בן שתי שנים, כלומר למעלה

שמנה וכפירש"י בפ' שלח שם. ו) וכנמרא מחלוקת החכמים בענין זה אם כל השומרים [נשכר] חייבים בשיעור זה, וקי"ל דסלם חייבין, ע"פ שסברא ליכול השוכר לומר לכאי יהבי לך מנאי לנשורי לי נשירותא יתירתא, וע' בחו"מ סי' ש"ג סעיף י"ח. ז) ולשון שהיקש הי' משמר נפרט הבנים בני שהוא

וַתְּשַׁמֵּם בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם
וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל וְלֹא
מָצָא׃ לה וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי לֹוא אוּכַל לָקוּם
מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא
מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ לו וַיִּחַר לְיַעֲקֹב
וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן
מַה־פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ
אַחֲרָי׃ לז כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי
מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה
נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃
לח זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה־ אָנֹכִי עִמָּךְ
רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ
לֹא אָכָלְתִּי׃ לט טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי

וְשַׁוִּתְנוּן בַּעֲבִיטָא דְגַמְלָא
וְיָתִיבַת עֲלֵיהוֹן וּמַשֵּׁישׁ לָבָן
יָת־כָּל־מַשְׁכְּנָא וְלָא אַשְׁכַּח׃
לה וַאֲמָרַת לַאֲבוּהָא לָא יִתְקַף
בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי אֲרֵי לָא אִכּוֹל
לְמֵיקַם מִן קֳדָמָךְ אֲרֵי־אֹרַח
נָשִׁין לִי וּבְלֵישׁ וְלָא אַשְׁכַּח
יָת־צַלְמָנַיָּא׃ לו וּתְקֵיף לְיַעֲקֹב
וּנְצָא עִם־לָבָן וַאֲתִיב יַעֲקֹב
וַאֲמַר לְלָבָן מַה־חוֹבִי מַה
סוֹרְחָנִי אֲרֵי רְדַפְתָּא בַּתְרָי׃
לז אֲרֵי־מַשֵּׁשְׁתָּא יָת־כָּל־מָנַי
מָה־אַשְׁכַּחְתָּא מִכֹּל מָנֵי־
בֵיתָךְ שַׁוִּי הָכָא קֳדָם אַחַי
וְאַחָךְ וְיוֹכִיחוּן בֵּין תַּרְוַנָא׃
לח דְּנָן עֶסְרִין שְׁנִין אֲנָא עִמָּךְ
רָחֵלָיִךְ וְעִזָּיִךְ לָא אַתְכִּילוּ
וְדִכְרֵי עָנָךְ לָא אֶכְלִית׃
לט דְּתְבִירָא לָא־אַיְתֵיתִי

רש"י

(לד) בכר הגמל. נשאן כריס וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא וסיג מרדעת שעשויה כמין כר ובעירובין (דף יז) הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים. בשבת בגע"ז (זשטעטל): (לו) דלקת. רדפת כמו (מיכה ד) על הסריס דלקוט. וכמו (ש"ב יז) מדלוק אחרי פלגתיו: (לז) ויוכיחו. ויברלו עם מי הדין מפרושי"ל בגע"ז (פריספען מויטערזוכטען): (לח) לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו (הושע ט') רחם משכיל. (חוב כל) תפלט פרינו ולא השכל: ואילי צאנך. (ב"ק סה) מכאן אמרו אין בן יומו קרוי אל שנאמר מיום לח אחכל בכבשים אכל מ"ל גזלן הוא: (לט) טרפה.

תורה תמימה

(לח) דרך נשים. אמר רב אשי, כאן קרו פרסא לנרה דשתנא — מהבא, כי דרך נשים לי [ע"ז כ"ד ב'].

(לח) ואילי צאנך וגו'. וכי אילים הוא דלא אכל הא כבשים אכל, אלא מלמד דאיל בן יומו קרוי איל [ב"ק ס"ח ב'].

ד) טפריקון ד' דרך, ס' כסיס, ועיין מס"ב נעיל נפ' לך נפ' כי אב סמון נרים בענין טפריקון. וס' נגמוקי רמב"ן מס"ב בגמור נשון זה ומה שכתבנו נזה נפ' מצורע (ס"ו כ"ג) נפ' אחר היא יושבת.

ה) בגמרא כאן מייתי לענין גנב מנה ונשבר ניל, שמינו קונה בשעת הפשה, משום דמשיקרא נקרא ניל והפחת נקרא ניל. ותוס' כאן כתבו לענין קרבן נעיון ניל בן שתי שניס משום לכתיב מפורש נכבש בן שנתו. ונזה יש לייסב מה שמקשים על רש"י לכאן נפסוק זה כתב נלשון בגמרא ניל בן יומו קרוי ניל, ונפ' שנח נפסוק לא נפה נכבשים כתב לכבש בן שנתו מקרי כבש, ונ"ל מיט נקרא רק בן י"ג חודש ויום אחד, וע"ם חדום דברי התום' שהבאתו שהביאים מאיר, דבפ' שנח לכתיב נני כבש או נפה נכבשים, לכן נהכרח נפרש למטקין כן, וסייט כבש בתוך שנתו ונ"ל למשנה

לה גלעד: מה ואמר לבן דגרא הדין סהיד בייני וביניך יומא הדין על־כן קרא־שמה גלעד: מו ואמר לבן לייעקב הא דגודא הדין וסהדא דמצבתא די אקימית בייני וביניך: מז סהיד דגודא הדין וסהדא דמצבתא די אמר מימרא־דיי בייני וביניך ארי נתפסי גבר מחברה הוא אם־תענה את־בנתי ואם־תסב נשין על־בנתי ליית אנש עמנא חזי מימרא־דיי סהיד בייני וביניך: נא ואמר לבן ליעקב הא דגודא הדין והא מצבתא די אקימית בייני וביניך: נב סהיד דגודא הדין וסהדא מצבתא אם־אנא לא־אעבר לותך ית־דגודא הדין ואם־את לא־תעבר לותי ית־דגודא הדין וית־מצבתא הדא לביישו:

לֹה גִּלְעָד: מה וַיֹּאמֶר לָבָן הַגַּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ גִּלְעָד: מו וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסָּתֵר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ: נ אִם־תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתָי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ: נא וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הִנֵּה ו הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ: נב עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אֲנִי לֹא־אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה:

רש"י

הרגומו של גלעד: (מה) (על כן קרא שמו) גלעד. גל עד: (מו) והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד. וכמ"ם ויעבר את מצפה גלעד (שופטים יא) ולמה נקרא שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחבירו יצף ה' ביני וביך הם תעבור את הברית: כי נסתר. ולא נראה הוא את רעהו: (נ) בנתי בנתי. ג' פעמים לף בלהה ולפה בטובו היו מפלגים: אם תענה את בנתי. למטע מהם עונת תשמיש (יומא עז): (נא) ירית. כמו ירה ביס כזה שהוא יורה חץ: (נב) אם אני. הרי אם מזמם בלשון אשר כמו (לעיל כד) עד אם דברתי דברי: לרעה. (ב"ל) לרעה לי אתה

תורה תמימה

(נ) אם תענה וגו'. אם תענה — מתשמיש, ואם תקח — צרות אי"א) מבאן לתשמיש המטה שנקרא ענוי ב) [יומא ע"ז ב'].

ולכן נקראת הספה על שם המדינה. וע' ב"ק פ"ג ע' וכ"ב ב' ב' ובמ"ר כאן הלשון לעולם אל יהא לשון סורסי קל בעיניך, שהרי הקב"ה תלק לו כבוד בתורה ובנביאים ובכתובים וכו'.

וכמה קשה לי הדבר ימים רבים איך אמ כותבין גם אשה בלשון בעל מעברית ותרגמית, והלא קי"ל גם הכותב בשתי לשונות פסול, עד שתהיינ לי לפי המבואר כאן דים קרבת מקום וכבוד בין לשונות עבריית ותרגמית, ולכן אין נחשבות כשתי לשונות מיוחדות, ונלמת גם טלת אלה המלות יגר שהלומת מלינו הרבה תיבות תרגמיות בתורה וכמ"ש רש"י בפ' בראשית בפסוק הוא יושב האיש להמלה יושב היא תרגמית, וכ"כ רמב"ן בפ' ויצא בפסוק זבדני מלינים שהמלה זבדני היא תרגמית, ובפ' ברכה ואתה מברכתו קדם וכן ברכה, ולכן אין לדוגם בשתי לשונות נפרדות, והתרכבו בענין זה במאמר מיוחד על חקר לשון הקודש, קרלמוהו בשם שפה לנאמנים (ווארשוי תרנ"ג), וכאן די בזה.

יא) ר"ל אם תרש בזה על בנותי שתשנאה צרות זו לזו. יב) ר"ל מניעת תש"מ, וכ"מ בזה לענין יוסכ"פ לכתיב תעמו את נפשותיכם לחטר בתה"מ, ויתבאר זה מי"ה בפ' תחי.

לִי־הוּא וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה
הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ: מד וְעַתָּה
לְכָה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וָאָתָּה וְהָיָה
לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ: מה וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן
וַיְרִימֵהָ מַצֵּבָה: מו וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו
לִקְטוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־
גָל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל: מז וַיִּקְרָא־
לוֹ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא

דִּילִי הוּא וְלִבְנָתַי מָה־אֶעֱבֵיד לְאִלֵּין יוֹמָא־דֵין אוֹ
לִבְנֵיהֶן דִּילִידָן: מד וּכְעַן
אֱתָא נִגְזַר קְיָם אֲנָא וְאַתְּ וִיהֵי
לְסָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ: מה וְסָבַר יַעֲקֹב אֲבַנָא וּקְפָהּ
קָמָא: מו וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי
לְקוּטוּ אַבְנִין וְנָסִיבוּ אַבְנִין
וַעֲבַדוּ דְגוֹרָא וַאֲכָלוּ תַּמָּן
עַל־דְּגוֹרָא: מז וּקְרָא־לֵהּ לָבָן
יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קְרָא

רש"י

תוכחה הוא ונלע נמין הוכחה הוא: (מג) מה מעשה נלה. לית העלה על נבי להרע להן: (מד) והיה לעד. סקב"ה: (מו) לאחיו. לס גניו שהיו לו מחים נגזים מניו להרם ולמלחמה (ב"ר): (מז) יגר שהדותא.

תורה תמימה

(מז) **יגר שהדותא**. תניא, תרגום שבתורה מצילין בשבת מפני הדליקה, מאו ניהו תרגום שבתורה — יגר שהדותא[1]) [שבת קמ"ו ב'].

יגר שהדותא. תרגום שכתבו מקרא אינו מטמא את הידים, מאי ניהו — יגר שהדותא[2]) [מגילה ט' א'].

יגר שהדותא. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, אל יהא לשון סורסי קל בעיניך. שהרי בתורה הוא אמור, ומאי ניהו — יגר שהדותא[3]) [ירושלמי סוטה פ"ו ה"ג].

דנני נניס הס כנניס, ומלמד שלמן נאני מטמע לאל יהם זכות ושקיון הוא מכוון, וע"ל כוונתו גם בא"ם הנניס בני שהם הוטו ושקיו. ח) ר"ל שהם כשהרו אלו נם"ת מייבים לשיל בשבת ונלע הוי כלבר חול שאסור לשיל מקום נזירה שמא יכבד, ועיין נמו"ח סי' שנ"ל. ט) ענין מומאת הידים בנניעה בכתבי קודש, הוא מפני כי בזמן מן הזמנים נהנו שהם לטמא תוכלין לתרומה אלא כתבי הקודש, בחשבם שזה קודש וזה קודש יקרבו זה אל זה, והיו יוצאים מכשולים מזה, כי בהיות הטבריים מטיין אלו תוכלין נעשו גם בכתבי הקודש ושפסידו תורם, ולכן נזרו שכל תרומה שתנע בחחד מכתבי הקודש נממאת והרי היא כשניסי נטומאה, ונלע שד אלא מי שהיו ידיו מסורות ונגע בחחד מכתבי הקודש נשנו ידיו שניות זממאין את התרומה ואת המשקין. וכה קיי"ל שכל ספר מן התורה או מן כתבי הקודש מממאין את הידים, וכן תרגום שבשורה ולשיל הוא מכלל כתבי הקודש, אלא תרגום שבתבו שבשית ושבשית שבתבו תרגום שיט ממע את הידים. ומפרש כלן תרגום שבתורה שבתבו מקרא מאי ניהו — יגר שהדותא, והייט שם כתב כל הפרשה הזאת בשן תיבות אלו וכתבן בלשון שבשי — נלעז.

[1]) פשוט ללשון סורסי הוא לשון תרמי, ורמי' זה שהיה מדברי בבן שמי' תרמי, ומה שמקרא סורסי נרחה משום לסוריה היא ארם צובה וארם נהרים, ולכי

וַעֲבִדִין וְאַמְהָן וּשְׁלַחִית
לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא
רַחֲמִין בְּעֵינָךְ׃ יוְתָבוּ אִוְגַּדְיָא
לְוָת־יַעֲקֹב לְמֵימָר אֲתֵינָא
לְוָת־אָחוּךְ לְוָת־עֵשָׂו וְאַף אֲתֵי
לְקַדָּמוּתָךְ וְאַרְבַּע־מְאָה
גַּבְרָא עִמֵּהּ׃ חוְדָחִיל יַעֲקֹב
לַחֲדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפְלִיג יָת־
עַמָּא דְּעִמֵּהּ וְיָת עָנָא וְיָת־
תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לְתַרְעִין מַשְׁרְיָן׃
טוְאָמַר אִם־יֵיתֵי עֵשָׂו
לְמַשְׁרִיתָא חָדָא וְיִמְחֵנֵּהּ וִיהֵי
(גי וְיִמְחֵנֵּה וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא

וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד
לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ׃ יוַיָּשֻׁבוּ
הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ
אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ
לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ׃
חוַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ
אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן
וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃
טוַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה
הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר

רש"י

מרן נומר על שורים הרבה שור . תדע שאמר לחבירו בלילה קרא המרעוד ואיט שומר קרא שהרעועים : ומשלחה להגיד לאדוני . להודיע שאני בא לילך : למצא חן בעיניך . שאני שלח שלש עמך ומבקש שתהבחך : (ז) בשלש על אחיך אל עשו . שהיית שומר אחי הוא אבל הוא טיהג עמך כעשו הרשע עודנו בשמלתו (ב"ר פ' ע"ח) : (ח) ויירא ויצר . ויירא שמא יהרג (ב"ר ומנחומא) ויצר לו שם יהרוג הוא את אחרים : (ט) המחנה האחת והכהו . מחנה מזמנם לשון זכר ולשון נקבה . (תהלים כז) שם תחנה עלי מחנה הרי לשון נקבה (לקמן לג) המחנה הזה לשון זכר . וכן יש שאר דברים מזמנים לשון זכר ולשון נקבה (לעיל יט) בשמש יצא על הארץ (תהלים יט) מקצה השמים מוצאו הרי לשון זכר (מ"ב ג) בשמש זרחה על המים הרי לשון נקבה . וכן רוח (לעיל ח) והנה רוח גדולה באה הרי לשון נקבה . ויגע בגרגע פשת הבית הרי לשון זכר רוח (מ"ל יט) ורוח גדולה וחזק מפרק ההרים הרי לשון זכר ולשון נקבה . וכן שם (במדבר יז) ושם יצאה מאת ה' לשון נקבה (תהלים קד) שם טהטו לשון זכר : והיה המחנה הנשאר לפליטה . על כרחו כי מלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה . לדורון יתעבור המנחה על פניו . לתפלה אלהי אבי אברהם . למלחמה והיה המחנה הנשאר לפליטה :

תורה תמימה

לב (ח) ויירא יעקב . רבי יעקב בר אידי רמי , כתיב (ר"פ ויצא) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, וכתיב ויירא יעקב , אמר — שמא יגרום החטא") [ברכות ד' א'] .

(ט) המחנה הנשאר לפליטה . כתיב (פ"א י"ח) ויהי בהבריח איובל את נביאי ה' ויקח עובדיהו

א) ר"ל שמא החטא שחטא אחר שהבטחה תבטל ההבטחה . ומהדרשים נתפרש חטאו של יעקב בשת שהיה שבטל מעת כעוד אב מלח יגלח מביט יפחד , וכנגד זה קיימה עשו כל הזמן ההוא . — והרא"ם הקשה בכלל נמה חשש יעקב , הא קיי"ל (שבת נ"ה ב') מעולם לא יגלח אדם עובה מפי הקב"ה ומהתנה נרעה , ופרש נייסב הענין , ושל הרבה מפרשים בהריכו בזה , ולי נראה להא דלא משתנה נרעה הוא כשלין החטא משתנית ומשתנית , ורמי' לזה , אבל כשנורש החטא משתנית ומשתנית , ורמי' לזה שהבהרי מיד נשתלק , יש"ם , כלומר שכל עיקר שהבטיח משרש שומר הנביא (ירמי' י"ח) ורעע מדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ועשה הרע בעיני וגו' ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו . — ויש מפרשים שהקדקד נלשון הפסוק הקודם , ויפגו המלאכים אל יעקב לאמר , לשון כזה רגיל במקרא , אלא וכ"ע ויפגו המלאכים וינידו לו לאמר או וילאמרו לאמר , יפו"ם . ומשבר נפרש פ"פ מ"ם ג"ר פ' מעורב פ' ר' דדרכו הפסוק לדרים לזיב שאמר בפעיד ומלמה רק מכוי להגיד לך , מכיון שהגיד מיד נשתלק , יפו"ם , כלומר שכל עיקר

ג אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ
בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב
בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק: ד וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב
זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־לָחֶם
וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ בָהָר: מפטיר
לב א וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק
לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיֵּלֶךְ
וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ: ב וְיַעֲקֹב הָלַךְ
לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים:
ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה
אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
הַהוּא מַחֲנָיִם: פ פ פ

חול

ג אֱלָהָהּ דְּאַבְרָהָם וֵאלָהָהּ
דְּנָחוֹר יְדוּנוּן בֵּינָנָא אֱלָהָהּ
דַּאֲבוּהֲהוֹן וְקָיֵם יַעֲקֹב
בְּדָחְלַת־לֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק:
ד וּנְכַס יַעֲקֹב נַכְסָתָא
בְּטוּרָא וּקְרָא לַאֲחוֹהִי
לְמֵיכַל־לַחְמָא וַאֲכָלוּ לַחְמָא
וּבִיתוּ בְּטוּרָא: א וְאַקְדֵּם לָבָן
בְּצַפְרָא וּנְשַׁק לִבְנוֹהִי
וְלִבְנָתֵהּ וּבָרִיךְ יָתְהֶן וַאֲזַל
וְתַב לָבָן לְאַתְרֵהּ: ב וְיַעֲקֹב
אֲזַל לְאָרְחֵהּ וַעֲרָעוּ־בֵהּ
מַלְאָכַיָּא דְיָ: ג וַאֲמַר יַעֲקֹב
כַּד חֲזָנוּן מַשְׁרְיָתָא מִן קֳדָם־יְיָ
דֵּין וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא
הַהוּא מַחֲנָיִם:

קמ"ח תנק"י מחצי"ס סימן. ומפסירין ויברח יעקב נפוסע סי' י"ב:

סדר וישלח

ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־
עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר
שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה
תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר
עַד־עָתָּה: ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן

ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְדִּין
קֳדָמוֹהִי לְוָת־עֵשָׂו
אֲחוֹהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל
אֱדוֹם: ה וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר
כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו
כְּדֵין אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם־
לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד־כְּעָן:
ו וַהֲוָה־לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן

רש"י

עובר מבל אתה עובר לפרקמטיא: (נג) אלהי מבריהם. קדם (ב"ר): ואלהי נחור. תול: אלהי מביהם. תול: (נד) ויזבח יעקב זבח. שחט בהמות למשתה: לאוכלו. לאוהבינו שעשה עמו: לאכל לחם. כל דבר מאכל קרוי לחם כמו (דניאל ה') עבד לחם רב (ירמיה יז) כשחיתה עץ בלחמו: (ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים. מלוים של ארץ ישראל באו לקראתו לגרשו לארץ: (ג) מחנים. שתי מחנות של מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו לגרשו לארץ: (ד) וישלח יעקב מלאכים. ממש (ב"ר): ארצה שעיר. לארץ שעיר. כל תיבה שהריבה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"ח בסופה: (ה) גרתי. לא נעשיתי שר ושוב תלה גר תיק כדאי לפטר מותי על ברכות תביך שברכני הוה נביר לאחיך שהרי לא נתקיימה בי. ד"א גרתי בגמטריא הרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים: (ו) ויהי לי שור וחמור. מבען אמר לי מעל השמים ומשמני הארץ זו אומה לא מן השמים ולא מן הארץ: שור וחמור. דרך

(כ״ו לְתַרְתֵּין) מַשְׁרָיָן: יב שֵׁיזְבֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כְּעַן מִדְּאָחִי מִדָּא דְעֵשָׂו אֲנָא דָחֵל מִנֵּיהּ דִּילְמָא אֲתֵי־וְקָטֵל אֲנָא מְנַּהּ דִּילְמָא: ייֵיתִי וְיִמְחֲנֵנִי אִמָּא עַל־בָּנִיָּא: יג וְאַתְּ אֲמַרְתָּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וְאֶשַׁוֵּי יָת־בְּנָיִךְ סַגִּיאִין־כְּחָלָא דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מִסְּפָרָא: יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהִוא וּנְסִיב מִן־דַּאֲיָתֵי בִּידָהּ

מַחֲנוֹת: יג הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב: שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה

רש״י

מקנה אחת מקלי לבדו. ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן וגבקע הירדן: (יב) מיד אחי מיד עשו. מיד אחי שאין טוב עמי כאח אחת אלא בעשו הרשע: (יג) היטב אוטיב. היטב בזכותך אוטיב בזרע אברהם (כ״ב): ושמתי את זרעך כחול הים. והיכן מ״ל כן והלא נא מ״ל אלא (שם כח) והיה זרעך כעפר הארץ. אלא שמ״ל (שם) כי לו תאמדנו עד שאר שם עשיתי את שאר דברתי לך ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: (יד) הבא בידו. ברכותו וכן (במדבר כא) ויקח את כל אלה מידו. ומ״מ מן הבא בידו מלמד שהיו מביאים מנחות ומרגליות שאדם לר בגדור ועשאם בידו. דבר אחר מן הבא בידו מן המזון שנעל מעשר כמה דתת אמר מעשר

כלכית שקן דגים קטנים בתוכם של כשר, והגה כשר ודגים יפות לחוץ לכך סכנה, ומבואר דקליפה מהני, וכב״מ כי׳׳ל דבשיש עדיף מקליפה מחמת בירושלמי מבואר דשפק סכנתא גריע להחמיר יותר מספק איסור. —

וראינו להעיר כאן מה שתפסו השונא להזהר מחמת חשש סכנה ע״פ טעות ר״י הסיד בשיני זיזונים, שלא יהא שם החתן והחותן לו שם הכלה וחמותה סוס. ורגיש רט להקל בזה ומעיקרא סברת שומר דרי״ח לא טוב שלא למשפחתו, וכדומה בסברות שונות, עיין בשו״ת נב״י תניינא חלק אה״ע סי׳ ע״ם והת״ם חלק אה״ע ס״ם קמ״ו, ובחכמת אדם כלל קכ״ג דין י״ג בתב להדיוט דוקא כשהשמות משונים, כגון שמו לחותן ואתנו שמו לחותן יקח אחת שמו לחותן, וכן בכלה וחמותה, וזה ניחר בשעת הדבר, ושוב הרבה אחרונים כתבו סברות שונות בזה.

אבל לי נראה לדבר זה לאסור לא מהשם סכנה שלא מציקר הדין, והוא ע״פ מה דקי״ל דאסור לקרות באחיו בשמו, וכן לאסור לקרות בשפיהם לאחרים שמם כשמם אם לא שינה שמם, [ולפעמי הרמב״ם בפ״ו מממרים לאסור אפילו שלא בפניו לקרות לאחרים שמם כשמם היכא שהשם מעיין ואינו רגיל יעו״ש], ואפי״ה שלא אי אפשר לאחתן ואותן או לכלה וחמותה שמותיהן שוין לגור ביחד, כי שלא הבא

לכלית שקן דגים קטנים בתוכם של כשר, והגה כשר ודגים יפות לחוץ לכך סכנה, ומבואר דקליפה מהני, וכב״מ כי׳׳ל דבשיש עדיף מקליפה מחמת בירושלמי מבואר דשפק סכנתא גריע להחמיר יותר מספק איסור. —

וראינו להעיר כאן מה שתפסו השונא להזהר מחמת חשש סכנה ע״פ טעות ר״י הסיד בשיני זיזונים, שלא יהא שם החתן והחותן לו שם הכלה וחמותה סוס. ורגיש רט להקל בזה ומעיקרא סברת שומר דרי״ח לא טוב שלא למשפחתו, וכדומה בסברות שונות, עיין בשו״ת נב״י תניינא חלק אה״ע סי׳ ע״ם והת״ם חלק אה״ע ס״ם קמ״ו, ובחכמת אדם כלל קכ״ג דין י״ג בתב להדיוט דוקא כשהשמות משונים, כגון שמו לחותן ואתנו שמו לחותן יקח אחת שמו לחותן, וכן בכלה וחמותה, וזה ניחר בשעת הדבר, ושוב הרבה אחרונים כתבו סברות שונות בזה.

אבל לי נראה לדבר זה לאסור לא מהשם סכנה שלא מציקר הדין, והוא ע״פ מה דקי״ל דאסור לקרות באחיו בשמו, וכן לאסור לקרות בשפיהם לאחרים שמם כשמם אם לא שינה שמם, [ולפעמי הרמב״ם בפ״ו מממרים לאסור אפילו שלא בפניו לקרות לאחרים שמם כשמם היכא שהשם מעיין ואינו רגיל יעו״ש], ואפי״ה שלא אי אפשר לאחתן ואותן או לכלה וחמותה שמותיהן שוין לגור ביחד, כי שלא הבא

גם תשבר נומר בשעת מניעת דבר זה ע״פ מ״ש במ״ר פ׳ נח פ׳ ג״ו, אמר ר׳ יוסי, הרחמנים על ידי שהיו מכירים את יהושיהם היו מוציאין שמם בשם המשורש, אבל אנו שאין אנו מכירין את יהושנו אנו מוציאין את שמותינו בשם הנוהג. והבאור הוא, דמפני שאנו עושים ונדים בעוות רחוי לנו לזכור השתעוות יהושי אנוש על ידי שהשתות יקראו לבניהם בשם אנושיהם [על השתות] המעוותים, וכמו שמוהגים בזה״ו, וגם בתלמוד מציגו מנהג זה בכ״מ. כמו בגיטין ל״ג ב׳ ר׳ פרפע בנו של ר״ש בן פרפע בן בנו של ר׳ פרפע הגדול, ושם אבני סי׳ נחמני ע״ם זקנו, ופ׳ מו״ק כ״ח ב׳ ובזמע ל״ח ב׳.

והנה אם יהיו שמות החתן והחותן שוים או לא יוכלו החתן ואשתו לקרות לבנם בשם חותנו ואני אשתו, יען כי גם שמו של החתן כשמו, וכן בנשואי כלה וחמותה, י והרי דבר זה עדיף למניעת מרגיש יקרה להכלית זכרון שנשתנה יחסו, ודו״ק בזה.

השם

לְפִלִיטָה׃ י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ׃ יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי

דְּתִשְׁתְּאַר לְשֵׁזְבָא׃ יוַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהָה דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהָה דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דַּי־אֲמַר לִי תוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלַּדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ׃ יאזְעֵירָן זָכוּתַי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל־מַטְבָּן דִּי עֲבַדְתָּ עִם־עַבְדָּךְ אֲרֵי בְּחֻדִּי עֲבָרִית יָת־יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי לְתַרִין

רש״י

(י) ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא אומר ופחד יצחק ושוד מה שאזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר לולי אוד אלהי לאברהם וגו׳. אלא כך אמר יעקב לפני הקב״ה אתה הבטחתני בלשון מבית לבי מבלר שבע שאמרת לי אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי וכמדתיך בכל מאר תלך. וכאיה לבן אמרת לי שוב אל ארץ מולדתיך ומולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לכדו שנאמר ויאמר ה׳ אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו׳ כאתי הבטחתה אלו אני עמי לך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ונגרום לי להמשך ביד עשו: ומכל האמת. אמתת דבריך שאמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני: כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא

תורה תמימה

מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה, מאי שנא חמשים[2]), א״ר אלעזר, מיעקב למד, שנאמר והיה המחנה הנשאר לפליטה[3]) [סנהדרין ל״ט ב׳].

(יא) קטנתי וגו׳. א״ר יוחנן, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס, שמא לא יעשו לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, א״ר חנין, מאי קרא, קטנתי מכל החסדים ומכל האמת[4]) [שבת ל״ב א׳].

התכלית שנמלט ה׳ רק להגיד, ולכן מכוין שהגיד מיד נפתלק, וכאן ברים פחמם זו פירש״י ויעקב מלאכים — מלאכים ממש, וזה מרומז כאן בפסוק ויפגעו המלאכים אל יעקב לומר, כלומר שעמו רק לומר תשובתם, ומיד שהגידו נפתלקו, ודו״ק. — וע׳ במ״ר כאן על הפסוק וארבע מאות איש עמו, הלך ומל [עשו] לגרומי ממגרים, ועמלו מאוד המפרשים בגאור זה, ופירשו שלקח מכם שנפלנו במגרים להמילן על יעקב, וכמה קשה בעור זה, וגם מה זה הסבר על ד׳ מאות איש, ומה דוקא ממגרים, ועיין בהגהות הרד״ל, אבל האמת נראה, כי ספי׳ מגרומי הוא רשות להיות מוכם, ורומז שלקח רשות ממגרים שעליהם הוצמח לשעבד ביעקב ד׳ מאות שנה, וזהו הלמו מד׳ מאות איש [ב]) ר״ל מאי שנא חמשים חמשים בשתי מערות ולא כולם במערה אחת. [ג]) ר״ל אולי יקרים סכנה במערה אחת כגון שם תולש לזיבול אחת לחלב ותכרגם או סכנה אחרת ישתרו החמשים שבמערה השניה. ובב״מ ק״ו ב׳ איתא, א״ר יוחנן, נשונם ישנם אדם נכסיו שלים בחבואה שלים בזיתים שלים בנפשו, ופירש״י שים שנה שלקה בנפשו ובזיתים ואינו לוקה בחבואה, יש שנה שלקה בזו ולא בזו ותסיה לו פלישה, עכ״ל, וי״ל דמאחר זה נסתר מלמוד זה בלפיטו. [ד]) מפרש קטנתי שהתמעטו זכיותי, ולכאורה ל״ב, למה לגון זה אמר יעקב בדרך עטה ואין בזה רמז מעגין התמעטות הזכיות, וכ״מ במ״ר קטנתי — מיני כדאי, ועיין ברמב״ן ומהרש״א שהעירו בזה, ולי נראה ע״פ מ״ש בב״ק ל׳ ב׳, כל האומר הקב״ה ותרן הוא יותרו חייו, ול״ב מכיון שאמר יעקב שאינו כדאי לכל הטובות, ל״ב הלא לא עשאו לו בחנם אלא שכאו לו מזכיותיו. — ודע לעל יסוד זה שאסר לעמוד במקום סכנה ולסמוך על הנס, לפרו מז״ל כמה וכמה ענינים שים בהם מעוט חשש סכנה, והרבה מהם נפרטו ביו״ד סי׳ קע״ו ומה שאתקר שם הפ״ח אם דבר סכנה כמל בשבתים כמו דבר איסור, נראה להביא ראי׳ מחולין י״ז ב׳ היו עובדת ועלו נדי בחלבו, ופ״ר יחמן, קולף ואוכל עד שמגיע למקומו, ומוקי לה שם בגמרא דלגיה זו בלבית בחלפם היו, ופירש״י

בלבית

עַמְרָא׃ יי וְהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי
עֶדְרָא עֶדְרָא בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר
לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ קֳדָמַי וְרָוָחָא
תְּשַׁוּוּן בֵּין עֶדְרָא וּבֵין עֶדְרָא׃
יי וּפַקֵּד יָת קַדְמָאָה לְמֵימָר
אֲרֵי יְעַרְעִנְּךָ עֵשָׂו אָחִי
וְשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימָר לְמָן־אַתְּ
וּלְאָן אַתְּ־אָזֵל וּלְמַן אִלֵּין
דְּקֳדָמָךְ׃ יי וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ
לְיַעֲקֹב תְּקָרְבְתָּא הִיא
דְּמְשַׁלְּחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא
אַף־הוּא אָתֵי־בַתְרָנָא׃
כ וּפַקֵּד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת־
תְּלִיתָאָה אַף יָת־כָּל־דְּאָזְלִין
בָּתַר עֶדְרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָמָא
הָדֵין תְּמַלְלוּן עִם־עֵשָׂו

עֲשָׂרֵה׃ יי וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר
לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי
וְרָוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃
יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ
עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאָלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה
וְאָנָה־ תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃
יט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה־
הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה
גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃ כ וַיְצַו גַּם אֶת־
הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־
כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר
כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו

רש״י נצי״ל

(יז) עדר עדר לבדו. כל מין ומין לעצמו: עברו לפני. דרך יום לא פחות ומני מבא מחריכם: ורוח תשימו. עדר לפני חבירו מלא עין כדי להסביע עיט של אותו רבש ולתוכו על רבוי הדורון: (יח) למי אתה. של מי אתה מי שולחך ותרגומו למן את: ולמי אלה לפניך. ואלה שלפניך של מי הם למי המנחה הזאת שלוחה. למ״ד משמשת ברוחם היכה במקום של כמו (לעיל לג) וכל מאר אתה רואה לי הוא שלי הוא (תהלים כד) לה׳ הארץ ומלואה. של ה׳: (יט) וגמרת לעבדך ליעקב. על רחמן ועל אחרון אחרון שמחלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו לעבדך ליעקב ושמחלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו׳: והנה גם הוא. יעקב:

תורה תמימה

ברכיה, כפני שהגמלים צנועין בדרך ארץ לא פרסמן הכתוב״) [ירושלמי כתובות פ״ה ה״ז].

והנה נסוגין שבאלו לאחיהן ברחמים הגו שנאמר זוכרים ונוקמות, דין הוא שנדיך למתני רחמים, אחרי דרחמים כולן רק הנקבות, ולכן כשמעם ר׳ יוחנן את חיסי שנה רחמים אמר לו תני רחמים, ואיסי לא עמד על דיוק זה, ולכן שלנו הם כתיב רחמים, וכשכיר לו ר׳ יוחנן, כי אתם״כ לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן, כלומר, שבדיוק שימו ח״ל את הלשון הזה, כדי שימנע מנו הלמוד מה שכתורה מלאטולו חסר, ודו״ק. יח) ר״ל לא כתב משורים שמספר השנאים הם שכרים, אלא רמס בלשון ובניהם. ומ״ש אחר יותר, אל תקרא ובניהם אלא ובניהם, והייט שבניהם מרמז על זכרים, ונראה שכאור משום דזכרים הם טוב טוטם וכמו שאמרו בתמורות פ׳ בראשית בן — שממנו נכנס השלם, ועיין מה שכתבתי

לְעֵשָׂו אָחִיו׃ מו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃ מז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם

תְּקָרְבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי׃ מו עִזֵּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין׃ מז גַּמְלֵי מֵנֶקְתָּא וּבְנֵיהֶן תְּלָתִין תּוֹרָתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְנָן עֶסְרִין וְעִירֵי

חע׳ בשו״א

רש״י

לך והדר נקא ממה: (מו) עזים מאתים והיתים עשרים. מאתים עזים נריסות עשרים תיסים וכן כולם הזכרים כדי טרך הנקבות. ובב״ר דורש מכאן לשנה המאורה בתורה הטיילים בכל יום הפולעים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לשבה חדשים ואיני יודע לטין המדרש הזה נכוון. לך נראה בעיני שלמדנו מכאן שתין השנה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמליט כאן שמסר לכל תים עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פטים ממלחמה דרכן להרטת תמיים לעבר עשר נקבות ובהמה משתעברה אינה מקבלת זכר ופריס שעוסקין במלחמה לא מסר לזכר אלא ד׳ נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר. וגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: (מז) גמלים מיניקות וכיסם שלשים. וכיסם שמסם. ומ״א וכיסם בגמיסם זכר כנגד נקבה לפי שלטע בתמיים לא פרסמו הכתוב (ב״ר): ועיריס. חמוריס זכריס:

תורה תמימה

(מו) **עזים מאתים** וגו׳. א״ר אליעזר, כדרך הארץ שלח לו[1], עזים מאתים והישים עשרים — חד לעשרה, רחלים מאתים ואילים עשרים — חד לעשרה, פרות ארבעים ופרים עשרה — חד לארבע, אתנת עשרים ועירים עשרה — חד להרי, דאינון לאו[2] [ירושלמי כתובות פ״ה ה״ו].

רחלים מאתים. איסי בר היני אשכחיה לר׳ יוחנן דמתני לברי׳ ראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים, אמר לי׳, אתני׳ רחלות, אמר לי׳, הא כתיב רחלים מאתים, אמר לי׳, אפילו הכי לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן[3] [חולין קלז ב׳].

(מז) **גמלים מיניקות** וגו׳. [מפני מה לא מנה הבתוב גמלים זכרים], אמר רבי

ה) תפס לשון נקי, וכלומר, כשיטור כחות הבריאה לזווגי חיות, וכדמפרש. 1) ר״ע כל מי שהוא יותר מתיגע [כיון לחי] חלנו מספר הנקבות מועטות, כמבואר. ועל יסול זה קי״ל לגם בחמים הוגלגו שיעורים שוים בשנין זה, וכמבואר במשה כתובות פ״ח ב׳, הפיילים בכל יום, הפועלים שתים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום, והספנים אחת לשבה חדשים, והיינו כל חיש כפי ערך מלחו ויגיעת גופו, ולכן הפיילים שעיגים הכמלים ממלחמה הם גריחים ומשוגים, שישורן בכל יום [ונקראו פיילים ע״ש שמחמת ביסוסם הם מתעגים ומפיילים], והפועלים שתים בשבת, והחמרים המוליכים הבוחה לעיירות על חמורים — אחת בשבת, והגמלים המוליכים סחורות למרחוק — אחת לשלשים יום, והספנים, הם המפלינים למדינות רחוקות — אחת לשבה חדשים. ותע״פ לכאן השיעור בערך מספר הנקבות ובחמים בערך הזמנים, היו משם נזה, כיון לכאלו משם אחד להם. —

ודע דמ״ם בכתובות מ״ו ב׳ על הפ׳ דר״פ משפטים ושמתה לא יגרע, שמתה זו שנה המאורה בתורה — היינו מבואר היפה למוד בתורה בענין השנה [לבד המעה פרו ורבו דעל זה לא שייך לשון שנה] ויתכן לומר דמרמז בלשון זה לאגדה שלפניהו, דמליט תנוקת לדך מרן מרומז בתורה, כמבואר, ורק כלפי שהגבילה התורה את השיעור בחיות בערך המספר, שיערו חכמים בחמים בערך הזמנים, כמש״כ. 2) לכאורה היה מבואר כלא מה שיכפת לי׳ לר׳ יוחנן אם חסם היסי לשון הכתוב לחלים. ונראה בואר הענין, משום לשפסוק שלפניו כתיב רחלים מאתים ואילים עשרים, והנה רחל ואיל מין אחד הוא, כי רחל הנקבה ואיל — הזכר, ומבואר מזה דרחלים כולל רק הנקבות, שהרי הזכרים מכרו בימי בשם חיים, וכן יאמר הכתוב (פ׳ ויצא) רחליך ועזיך לא שכלו. ולפי״ז ל״ל להיכא שאמו רוצים לכנות בחלה אחת רחל נקבה ורחל זכר צריך לשנות מלשון רחלים ללשון רחלות

וכנה

וְאִשְׁתַּהַדַּל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דְּסָלֵק צַפְרָא: יט וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרִיב בְּפִתְחֵי יַרְכֵּהּ וְזָע פִּתְחֵי־יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּהַדָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ: כי וַאֲמַר שַׁלְחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא

וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ: כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר

רש"י

ויאבק איש. מנחם פירש ויתעפר איש מלשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם ע"י נעמעם. ול"נ שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא כתר דתקיף ביה ואבק ליה מיבק לשון עיכה שכן דרך בנים שמתעלמים להפיל אים את רעהו שאשבקו ואוקמו בזרועותיו ופירשו רז"ל שהוא שרו של עשו (ב"ר): (כו) ויגע בכף ירכו. קולית הירך התקוע בקלבוסת קרוי כף על שם שהכאר שעליה כמין כף של קדירה: ותקע. עקעקע ממקום חברתה ודומה לו (ירמיה ו) פן תקע נפשי ממך לשון הסרה ובמכמה לקעקע בילתן לערם ערביהן: (כו) כי עלה השחר. ונריך אני לומר פירוש ביוש (ב"ר. תלין נח):

תורה תמימה

ויאבק איש עמו. א"ר יצחק, מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה) [חולין ד"א א']. (כו) בהאבקו עמו. א"ר יהושע בן לוי, [מאי דכתיב בהאבקו עמו], מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד, כתיב הבא בהאבקו עמו וכתיב התם (נחום א') וענן אבק רגליו"א) [שם שם].

(כז) כי עלה השחר. אמר לו, וכי גנב אתה או קבוסטום אתה שמתירא מן השחר,

---

ממנו שמא תחזירנו למוסב, נריך בתור, היכן מניחו כאלו נוגע, שיהא מוכה על מלט למסור את בתו נרשע שמא תחזירנו למוסב, והלא כעד זה יש שם שמא יחזירנה הוא נרשעה, ואפשר לומר דנזה לא ס' יעקב מסופק שהיא תחזירנו למוסב, אך מפני זה נופלת לא רצה להניחה מותה לו כדי שלא תחזירנו למוסב, כלומר שמגנתו מותו לא ס' רוצה זה שיחזור למוסב, ויהי' נפי"ז נאור הלשון בדש"י שמא תחזירנו למוסב, כלומר שמל כן לא הניחה מותה לו שמא תחזירנו למוסב, ובזה לא ס' חפץ, ולכן נעשם. —

ועוד יש לדקדק בפסוק הנזכר (כ"ג) ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו, נפי מש"כ רש"י לעיל בפ' ויצא (ל"ב י"ח) ויקם יעקב ויטל את נשיו ואת בניו, הקדים זכרים לנקבות, אבל עשו הקדים נקבות לזכרים, שנאמר (ל"ו ו') ויקח עשו את נשיו ואת בניו, עכ"ל, ומבואר במדרשים למפי ס' עשו שנתוף בזמה היו לו בניו עיקר, והנה קשה מובא מכאן לכתיב גם ביעקב כן, ויותר מזה שהפילו את הספחות הקדים לבניו, כמ"ש ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו, והוא פלא.

אבל י"ל שעשם נשמן על קדימה זו, משום דכשעבר יעקב את מעבר יבק הניח מאחריו נמחנה כל עבדיו וכל מהנהו, כמבואר נפרשה, וכל זה ס' בגילה, ולכן הוכרח להעביר מתחלה את הנשים כדי שלא יוחרו לנבן עם העבדים ועם חיל המחנה, ונפי"ז

סיתה קדימה זו בחשבון ודעת ותכלית נרשה לקדושה. וע"ע מש"כ בענין זה בפ' שמות ד' כ'.) וכתבו התוס' שא"ש דברים פסחים ב' ג' שמרין לעולם יפת מלא בכי טוב [כתור הכתר], משמע כל מלא אלא רק ת"ח, התם לחייבי נרחוק מן העיר מפני המכשלות והדרכים, עכ"ל, ועיין לפימו בש"ס מקן בפסוק כתתר תור והלשנים שלחו, ומש"כ שם. (א) משם שדיוק שדרים הלשון בהאבקו עמו מיותר ממש"ה ממדייק נמה ני' נאמתני' כלל, עכ"ל, ולי קשה דיוק זה, כי נמה לא יספר הכתוב שדר התקיעה הזאת לך סיתה והא טדלמי היא מאורע נדול ונכבד בחיי יעקב על שמשו זכר לה לבני לאמול לעולם את ניד השנה, ומ"ש נמה לא יספר הכתוב מאורע א והויתה בפרט.

אבל לולא דבריו נראה להגמרא מדייק דהא מקדם כתיב וילא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב. והנה נפי"ז בשנה שראה כי לא יכל לו פסק מלהאבק אלא שלך ויגע בכף ירכו, ובגיעתו נעתק הכף, ומ"ש מטאר שהעתקת הכף סיתה אחר שהתאבקות, ומ"ש אין זה אחר הכתוב ותקע כף ירך יעקב בהאבקו, ולכן אמיך על זה לדרוש מה שדרש. — ועניין הדרש שהעלו אבק עד כסא הכבוד מטאר כאשר בחדושי הרשב"ץ, ותמיות דבריו, שזה שנאבק עמו כי' שרו של עשו, ולפי הרגלים הוא כנוי לתולדות, ורמז לו הכר זה שיתאבק בניהם על הזמן שעמו וכשלא על הקב"ה יהיו שלמים וכמ"ש ועלו מושיעים וכו', פי"ם בתריכות רכ. —

והנה

בְּמֹצָאֲכֶם אֹתִי׃ כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם
הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אֲחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר
אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי
וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃
כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן
בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ כג וַיָּקָם
בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו
וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר
יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעְבַר יַבֹּק׃
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר
אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ

כְּד־הַשְׁכְּחוּן יָתַהּ׃ כא וְתֵימְרוּן
אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי־
בַתְרָנָא אֲרֵי־אֲמַר אַנְתֵּיהּ
לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרְבְתָּא דְּאָזְלַת
לָקֳדָמַי וּבְתַר־כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי
מָאִים יְסַב אַפָּי׃ כב וַעֲבָרַת
תִּקְרְבְתָּא עַל־אַפּוֹהִי
וְהוּא בָת בְּלֵילְיָא־הַהוּא
בְּמַשְׁרְיָתָא׃ כג וְקָם בְּלֵילְיָא
הוּא וּדְבַר יָת־תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי
וְיָת־תַּרְתֵּין לְחֵנָתֵהּ וְיָת־חַד
עֲסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעְבַּר
יוּבְקָא׃ כד וּדְבָרִנּוּן וַעֲבָרִנּוּן
יָת־נַחֲלָא וַאֲעַבַּר יָת דִּילֵהּ׃
כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בְּלְחוֹדֹהִי

קמץ בו"ק רש"י

(כא) מכפרה פניו. מבטל רוגזו וכן (ישעיה כח) וכופר בריתכם את מות (שם מז) לא תוכלי כפרה. ומרמה בעיני שכל כפרה שאינו עון וחטא ואינו פיוס כולן לשון קנוח והעברה הן ולשון אדמי הוא ורבים בגמרא וכפר ידיה בעי לכפורי ידיה בהאומ נברא ונם בלשון המקרא נקראים המזרקים על קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק: (כב) על פניו. כמו לפניו וכן (ירמיה ו) חמם ושוד יסמע בה על פני תמיד וכן (ישעיה סה) המכעיסים לותי על פני. ומ"א על פניו לף הוא שרוי בכעס שהיה לריך לכל זה. (כ"ב): (כג) ואת אחד עשר ילדיו. (ב"ר) ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ועל כפניה אלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שממנה מלחיו שמא תחזירט למוטב ונפלה ביד שכם: יבק. שם הנהר: (בד) את אשר לו. הבהמה והמטלטלים עשה עלמו כעבר טוטל מכלן ומיה כלן: (כה) ויותר יעקב. שכח פכיס קטנים וחזר עליהם (חולין לח):

תורה תמימה

(כה) ויותר יעקב לבדו. א"ר אלעזר, שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהם בגזל[ה] [חולין צ"א א'].

אלא רומז לכאן בעשן זה לותם ובניהם, ולפי"ז קשה למה פירש שד ובניהם, ס"א דאתא לדרשא כדאמרים על תקרא ובניהם אלא ובניהם, ודו"ק.

ה) לא מצאתי מעם הדרשא ועיין בפירש"י, ויש להוסיף בחוך, דהנעשן נבדו מעשה גס בלא חפלו וכדכתיב ויעבר את אשר לו, וא"כ למה זה נאמר, על כרחך שנאמר על דבר קל אלא העביר עוד, ויתכן לפמיך לדרוש שנאמר על פכין דדרים נבדו כמו לבדו, בחלוף אותיות בכל"ם, כנודע, וכמו בלמרם — כלמרם, וכלומה. —

והנה בפסוק כ"ג פירש"י [וכולו ממדרשים] ואת אחד עשר ילדיו, ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה אלא יתן בה עשו את עיניו, ומבואר דפסיקתא ני' דרק דינה היתה בתיבה מה, ול"ע מניין לו זה, ודילמא בן אחד מהזכרים הי' אחר, ונאמר לומר [ע"ד הדרש] ע"פ מ"ש בתנחומא מעם הדבר שנענש ביהמ"ק בחלקו של בניימין [ע' לפניט ס' ברכה בפ' ובין כתפיו שכן] מפני שלא השתחוה לעשו בשעת הפגישה [שלא הי' עולה על עול], ולפי"ז מובח דע"כ כל בני יעקב הזכרים היו מז, משום דאל"ה למה לא ענשה ביהמ"ק בחלקו של זה שהי' אחר מז וע"כ לא השתחוה, ומדכתיב ואת אחד עשר ילדיו על כרחך שהיתה אחרה דינה. —

ומה שכתב רש"י שנענש יעקב על שמנע את דינה מעשו

יָרֵךְ־פְּנוּאֵל וְהוּא מְצֹלָע עַל־יְרֵכוֹ׃ לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יַרְכּוֹ׃ לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

רש״י

סלוי גיד הנשה זהו פשוטו. ומ״מ ויזהר לו לנרמו לרפלות מה שלעתו כמו דתימת (מלאכי ג) ממם לדקה ומרפא בכנפיה ולותן טעות שמיכרה לשקוע בשבילו כשיולא מבתר שבע מיכרה לזרוח בשבילו: והוא טלע. היה

תורה תמימה

הבאה בעבורו [כדכתיב (ר״פ ויצא) וילן שם כי בא השמש] היא זרחה בעבורו[טז]) [חולין צא ב׳].

(לג) לא יאכלו. א״ר אבהו, כל מקום שנאמר לא יאכל וכו׳ אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע. והרי גיד הנשה דרחמנא אמר לא יאכלו, ותנן, שולח אדם יד לעובר כוכבים וגיד הנשה בתוכו, מפני שמקומו ניכר[יז]), קסבר ר׳ אבהו, כשהותרה נבילה היא וחלבה וגידה הותרו[יח]) [פסחים כ״ב א׳].

לא יאכלו. ה״ר, גיד הנשה בריה הוא, לפיכך אכלו אע״פ שאין בו כזית חייב, ואפילו הכי אי אית בי׳ ארבעה וחמשה זיתים ואכל חד כזית חייב, מאי טעמא, אכילה כתיב בי׳ ואכילה בכזית[יט]) [חולין צ״ו ב׳].

בני ישראל. אמר רב הונא, גיד הנשה של עולה תולצו לתפות[כ]), דכתיב לא יאכלו

מהרש״ל דזרחה בשבורו מקום מזיקין שלא יהי׳ יחידי בלילה, וכש״ה במומס פירש ז׳ לנרמו לרפלותו מלעתו הוא פ״ם ב״ר, עכ״ל, והיל הדרשה שבאה, ומשמע מדבריו שהדרשות תולקות בטעם זריחת השמש, אבל לדעתי אין לריך לזה, שאין טוח רב זורחה ז׳ השמש כדי שלא יהי׳ יחידי בלילה, שלא מלחזינן שמתיון עד זריחת השמש ש״מ שמטור לשלח בלילה, אבל אין זה שייכות לטעם זריחת השמש בשבורו, ודו״ק, ושיין מש״כ לעיל בפסוק כ״ה מוח י׳. יז) עיין לפיטו לעיל ר״פ ויצא בפסוק ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש שבשבורו בא השמש קודם שמנה כדי שילין שם, יש״ש, ובנגד זה מפרש כאן שקדמה השמש לזרוח עבורו. ופשם קדימה זו מבואר במ״ב כדי לרפלותו ממכתו שנשתה ז׳ ע״י הלנע, דתוס השמש יפה למכה [ושיין בפ״ח כ״ח סוף ע״ב וברש״י שם] ושיין מש״כ בדרשת הקודמת. ובזה יש לבוין שמיכות הפעין בפסוק זה ויזרח ז׳ השמש והוא לונע על ירכו, לומר, דלכן זרחה ז׳ השמש קודם משום שהי׳ לונע וכדי לרפלותו. —

ויש מפרשים שקבו בתענית כ׳ ג׳ שנשא קדמה לפס, אמה, משה ויהושע ועקיימון בן נורין, יש״ם, ואמה ז׳ שהיב גם יעקב, כמבואר בכל שזרחה עבורו קודם זמה, אבל בשמת נרחה נרור הש״ם שם בגמרא, וע״ע שמדה לפס אמה, ור״ל שעמדה על מקומה לזרוח לאחר זמה כפי שיתבאר בפעין בסוגיא שם. וש״כ אין זה ענין לקדימת השמש ביעקב, ושיין בש״ו כ״ה ג׳. יח) ר״ל והא חייסין שיקנה שרגל מהשוגר כוכבים שיתאב שבשרה היא מדשלחה מיברל ויתלכלה עם הגיד, יען כי מקומה ניכר אם כי נתפם הגיד ממנה, ועכ״פ מבואר שמותר לאכול

מנה״ל, שהרי השוגר כוכבים מחיק ז׳ קומה על שהיכך שלמה ואינה תפוסה ממקום נה״ל. יז) פירש״י ולפיכך כל גיד מותר בהנאה ואפילו של בשרה, עכ״ל, ולי הדבר פיטו מובן, דמהיכן הוא שבהרה לומר שאפילו של בשרה מותר, וגם לפון הגמרא היטו סובל כן, אבל לדעתי נרחה למתת הפירוש כפי הגירסת שביהובלמי כתן פ״ב ה״ח ובערלה פ״ג ה״ח, לומר ר׳ אבהו, קיימתיה בגיד של נבלה, כלומר, קיימתיה למנה דשוגר שלא ירך לשוגר כוכבים — גיד של נבלה, דגם הגיד הותר בה, כדמפרש, וכמו כרור בעיני שגם כומת הסוגיא בנבלי כן היא, ומש״ם שאין הלשון מבורר כל כך אבל כנגד זה הענין מבואר ובבורר בשוגר שפם, ואולי לריך לחיב תיקון בלשון, ודו״ק.

ואפשר לפי פירוש זה לריך לשבר בלשון שבשבשה מפני שמקומו ניכר, שמפני שניכר המקום לא יבא ישראל לקנותה, שיחשב לאחרי שהניח בה הישראל את נה״ב כולה של נבלה הוא, דלא״ה לא היה כן כדי שלא יכשל ישראל בה. —

וע״ם פירוש זה מתוה לן לאחרן קושיית התוס׳ בסוגיא כאן ד״ה ומרי, דלקדקו בקושית הגמרא לשיטת ר׳ אבהו מדם, דכתיב לא תאכל דם, וקי״ל דדם מותר בהנאה, ובקשו למה לא תרט בדם שם בגמ״ש, כשהותרה נבלה היא ולמה הותרו, ולפי מש״כ לא קשה מידי, דבאמת גם נה״ב לא הותר רק של נבלה, ודו״ק. יח) ומשמע זה דבריה הוא [כלומר, אבר שלא התחוב (שלמו)] קיי״ל גיד הנשה שנתבשל עם הבידין אז עם הבשר בזמן שהכירו מבידיו והשאר מותר, דקיי״ל אין בבידין בזמן שעם, ואם היו מכירו הכל אסור, מפני שהוא בריה בפני עלמו והחוב הוא ואוסר הכל שהוא. יט) ר״ל שלא

וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃
כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב׃ כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ
עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל׃
ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא
שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃ שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב
שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים
פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃
לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר

וַאֲמַר לָא אֶשַׁלַּחֲךָ כִּי אִם־בָּרְכְתַנִי׃
כח בָּרְכְתָנִי׃ כח וַאֲמַר לֵהּ מָה־
שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב׃ כט וַאֲמַר
לָא יַעֲקֹב יְתָאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ
אֱלָהִין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי־רַבְרְבַת
עִם־אֱלָהִין וְעִם־גּוּבְרַיָא וְכָלְתָּא׃
ל וּשְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי
כְעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן
אַתְּ־שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבְרִיךְ יָתֵהּ
תַּמָּן׃ לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא
דַּאֲתָרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי־חֲזִיתִי
מַלְאָכַיָא־דֵיי אַפִּין בְּאַפִּין
וְאִשְׁתֵּזְבַת נַפְשִׁי׃ לב וְדָנַח
לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָא דְּ־עָבַר

רש"י

ברכתני. הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן (ובמקום אחר ס"א תברכני כל"ל. מלת הודה וכו' וכן לימות בהודיה בזמר פרשת תזריע עמוד מ"ה ודו"ק): (כט) לא יעקב. לא יאמר עוד שהברכות נתו לך בעקבה ורמיה כי אם בברכה וגלוי פיס וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ואם הוא מברכך ואני אם תהיה ומודה לך עליהן וזהו שכתוב (הושע יב) ויתר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו בכה המלאך ויתחנן לו ומה מתחנן לו בית אל ימצאנו ואם יבדר עמנו המקום לי עד שיבדר-עמו אם לא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך לשון הודו אם שהיה מתפתין להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים. עשו ולבן: ותוכל. לכאם: (ל) למה זה תשאל. (ב"ר) מין לו אם קבוע מסתמין שמותיו (ככל) לפי מעות עבודת הכוכבים שהיו משתלחים: (לב) ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגיעו למקום פלוני

תורה תמימה

אמר לו, מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו[ב] [חולין צ"א א'].
(כט) עם אלהים וגו'. אמר רבה, רמז רמז לו, שעתידים שני שרים לצאת ממנו, ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל, מבאן רמז לו גלות[ג] [שם צ"ב א'].
(לב) ויזרח לו השמש. אמר רב, מבאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה[ד] [שם צ"א ב'].
ויזרח לו השמש. וכי לו לבדו זרחה השמש והלא לכל העולם זרחה, א"ר יצחק, שמש

והגה נבאור הלשון ותקע, לימת במ"ר מחלוקת החכמים, ר' לעזר לומר, שיעת, ר"ש החליק הכשר מעל העלה, ר' ברכיה לומר, סדקה כלג, רב נחמן בר יצחק לומר, פרשה ממקומה, כמש"כ (יחזקאל כ"ג) ותקע נפשי, ע"כ, ולא נתבאר במאי פליגי.
ויו"ל דר' לעזר ור' ברכיה ס"ל כרב מהנה בהולין ג"כ ר' ס' נוקע לחמת דשף מדוכתה פרשה ומשיגו לא לימכל ניבי, וא"כ לי לימבר לפרש תקע ממש, שהרי לפי"ז הי' יעקב מגיעו פרשה, חס לי לימבר, שהרי פרשה לימה היה יותר מי"ב חודש וזהו מי לחר מעשה א כמה עשרות שנים, ולכן

פרשו הלשון ותקע נבאורים מחליס שלא תקע כלל, ורבנ"ו ס"ל כמו דקיי"ל לדינא דשף מדוכתה בלא לימכל ניבי כשרה, וא"כ לימבר לפרש ותקע — ממש, וכן הוא מפרש, ודו"ק. יב) נראה דר"ל עד שהאיר היום, וכ"מ בפירש"י, וקביוסמוס הוא נוגע לדם. יג) היא שנתרן ישראל מכוחה בשם מלחים, מפני שמשוכים הם, ועל שם הכתוב (פ' משפטים) על המלחים יצא דבר שניהם, וכדומה מן הלשונות, ושם מלחים — כמו נרתם נולה שנבנב שהי' עשיר וקרוב למלכות, וכאן רמז לו גלות, ישן כי מכיון שיהיו נבנב ממילא הרי זה גלות שיגלו מארלס. יד) פירש מהרש"ל

פְּתִי יַרְבֵּא עַד יוֹמָא דֵּנָן כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע
אֲרֵי קְרֵיב בְּפָתֵי־יַרְכָּא בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃
דְּיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא׃

רשי

כף הירך. פולפ"ת בלע"ז (גראנבע. דיקע) כל בשר נבוט וחלול וענול קרוי כף כמו עד שההמרך

תורה תמימה

ישראל את גיד הנשה, מי שגידו אסור ובשרו מותר, יצאה טמאה שגידה אסור ובשרה אסור[בב]) [חולין ק"א א'].

אשר על כן, הירד. אשר שמואל, לא אסרה תורה אלא מה שעל הכף בלבד, שנאמר אשר על כף הירך[בג]) [שם צ"ו א'].

כף הירך. תניא, הכוי נוהג בו גיד הנשה, מאי טעמא, בכף הירך תלי רחמנא, והא איתי לי' כף הירך[בד]) [כריתות כ"א א'].

הירך. [מה ת"ל הירך, לומר] דפשיט איסורי' בבולא ירך, לאפוקי חיצון דלא אסור[בה]) [חולין צ"א א'].

כי נגע בכף. תניא, [גיד הנשה של עוף מותר], מאי טעמא, בכף כתיב, למעוטי עוף דלית לי' כף[בו]) [שם צ"ו ב'].

נכך נאסר. בב) ר"ע נאו מסוס למין לאסור הל על לאסור, אנא דנזירת הכתוב הוא לכל שבשרו אסור גילו מוחר. ומכאן יש להעיר במש"כ המל"מ פ"ח ה"ח ממלכות בשם הרשב"א לאיסור גיד הנשה טהג גם בשבר אדם [ר"ל בשבר הפורש מאדם חי] ולא העיר המל"מ על זה כלום, אבל בחמת אין רמי' מהרשב"א, יען דהוא לשיטתי' דשבר אדם אין בו איסור כלל, לכן לדידי' ע"פ הכלל שבדרשא שלפיטו מוכא בו איסור גה"נ, משא"כ לדעת הרמב רמבונים דשבר אדם יש בו איסור אין מוכא בו איסור גה"נ, ויש עוד לפלפל בזה. ודין שבר אדם יתבאר לפיטו בפ' שמיני בפ' זאת התיה. בג) ר"ע לאע"פ שהגיד אדוך היו אסור אנא מה שבוכב על הכף [והוא כדוחב ד' אלבעות בשור הגדול ואתי אלבעות בכשם קמן], וכף נקרא שבר הסובב את הקולית ודבוק לשפס והגיד אדוך שוכב מלמעלה על גבי אותו שבר, ולפאוקי מה שלמעלה מן הכף ומה שלמטה ממנו. ופליאה גדולה בעיני שלא הביאו בשור ובו"ע הדין הפשוט הזה, דמתבאר בגמרא דלקמן ס"ל כן, ורק הרמ"א סי"ד סי' ק' ס"ו הביאו, וגם עליו קשה שלא הביאו במקומו בסי' ס"ה שפס פרטי דין גיד הנשה. —

ודע שבתב במעדני יו"ט כאן לפע"ד שמן התורה היו אסור אנא מה שעל הכף, אבל מדרבנן אסור אפילו מה שחוץ לכף, וכמ"ש שמועל לא אסרה תורה, וכ"ה ברמ"א סי"ד סי' ק', ותימה בשיני שלא העירו מדעת הרמב"ן בפה"מ ס"ת שכ"ג לבאקוס שלמדו מ"ל הלשון לא אסרה תורה אלו אסור אפילו מדרבנן, יש"ש בתרוכה, וכ"מ מדעת התוס' שבת י"ג ב', ואף גם יש רמי' מכרתת זה מר"ה כ"ד ב', למות עורות לבעות היו ט לרבן גמליאל, ופריך בגמרא ושיכי עגיד הכי והתנן לא תעזון אתי למות וכו', ומשני, לא אסרה תורה אלא למות מרעבה פנים בלבד, ואי ס"ד למדרבנן אסוריס כל הלורות, קשה הלא לא יתכן שיעבור ר"ג על איסור דרבנן, וע"ע לדיעה. בה) אין הבאור כפשוטו הלשון דים לו כף, דהא גם עוף יש לו כף וכו"ל אין נוהג בו גיד הנשה, בבדרשא הסמוכה, אלא דפי' דעניל כף דידי', ונשף אין עניל הכף, כפי שיתבאר בסמוך. בו) ר"ע לבאי כתיב הירך בה' לידיעה לאדות שלאסור דק זה שהוא מצוך בכל הירך והיינו גיד הפשימי הגדול הנמצא בתחלת פרישת הירך, דהוא וקוקלתו בפשטן ומתפשין בכל הירך, לאפוקי חיצון הלא בפשם בכולי' לא נאסר, והלשון דפשים איסורי' לאו דוקא, דהא בחמת אינו אסור אלא דוקא מה שעל הכף בלבד, כפי שמתבאר בדרשא למעלה, והכונה דפשים הוא עלמו, כלומר שהגיד נתפשם בכל הירך, וים לייבב הלשון דפשים איסורי' כמו דפשים גיד הנאסר, ודו"ק. בז) אין ר"ל דלית לי' כף כלל, דהא חזינן דאית לי', אלא ר"ל דאית לי' ואינו עניל וכף נקרא רק עגול, וממילא אם נמלא בשוף כף עגול מוכח בו דין גיד הנשה, ואם נמלא בבהמה כף הלא עניל ג"כ טהא בו דין גה"נ, משום דבגיד היא בגמרא בסוגיין ג"כ בי ובזלזין לחומרא.

ומה שאמר הלשון דלית לי' כף ולא אמר בלשון מבואר דלית לי' קף עגול, נראה ע"פ מ"ש בנדה מ"ח ב', מאי קף, אמר רב הונא, מקום תפות וכו', ומבואר שם דשאר לשון קף שהוא על בשר עגול, וא"כ הלא ג"כ שוב לפרש קף עגול, כיון דמוכן קף היינו עגול, והוי מוכן הלשון קף הירך, כמו עגול הירך, וכו"ק.

והייט

אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־ יָתְגִּידָא דְנַשְׁיָא דִי עַל־

רשי

טלע כמזרחה המעם: (לג) גיד הנשה. ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה והוא נשון קפילה וכן (ירמיס נת) נשהה נבורתם וכן (לקמן מת) כי נשו מלהיס את כל עמלי: (על

תורה תמימה

בני ישראל את גיד הנשה, וכתיב (יחזקאל ט"ה) ממשקה ישראל, מן המותר לישראל[א] [חולין צ' ב'].

בני ישראל. ת"ר, גיד הנשה נוהג בטהורה ולא בטמאה, ואע"פ דמבני יעקב נאסר ועדיין בהמה טמאה מותרת, אפילו הבי בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה מעם נאסר, ותדע, שהרי לא נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב אלא בני ישראל, ולא נקראו בני ישראל עד סיני[ב] [שם ק"א ב'].

את גיד הנשה. א"ר יהושע בן לוי. למה נקרא שמו גיד הנשה, שנשה ממקומו ועלה, וכן הוא אומר (ירמי' נ"א) נשהה נבורתם היו לנשים[ב] [שם צ"א א'].

את גיד הנשה. ת"ר, האוכל מגיד הנשה של טמאה פמור, דאמר קרא לא יאכלו בני

מן סיכך ומפליטו לתפוס שהוא לפר לעבר בחמעם המוצא. ב) בענין קרבנות כתיב זה, ממשקה ישראל למחמה ולעולה ולמלמים, ודרשינן סיקריטו מן המוער לפעודת ישראל, והויא לה פעודה בלמון מפקה, מפוס לעיקר פעודה נקרמת על שם במשתה, וכמו שרגיל הכתוב בכ"מ לומר ויעש משתה. ונרמה בפעם הדבר מפוס דעל כרוס שם משתה ממוך לעגין שמחה, וכמ"ב משתה ושמחה, ועיקר שמחה בא ע"י משתה, וכמ"ב משתה ויין ישמח לבב אנוש, והוא שאמר שאתאב (ישעי' כ"ד) בשיר לא ישתו יין (שם ה') והיה כעור ובבל תוף ותליל ויין משתיכם. ועיין בפירש"י בשם ס"ם בפסוק כי עוביס לודיך מיין. —

ועדיין לעגין זה פריך בגמרא לרב הונא, מי כתיב לא יאכל המוצא, הא לא יאכלו בני ישראל כתיב, ומרחה מכח קושיא זו רמי' לעיסת הרמב"ם גיד הנשה מותר בהנאה, משום דאל"ה מה קשה לו, ודילמא משום דדבר האסור בהנאה אסור להקדש, ויש לפלפל בזה. בא) ופריך בגמרא ובכתיב (פ' ויגש) וישלח בני ישראל את יעקב אביהם, ומשמי הכוח לאחר מעשה, כלומר, לאחר שמיתם הקב"ה את שם יעקב נשם ישראל (ל"ה י'). ומה שאמר שלח נקראו בני ישראל על סיני, היינו לעגין מצות. ותמיהני שלח הביאו בגמרא מפסוקים הקדמים לכתיב בהו בני ישראל, ויצאו בני ישראל לבזר, ויעבו כן בני ישראל (פ' ויגש) וי"ל. —

ואיתא שוב בגמרא כאן, אמר ר' רב אחא בר' לרב נרב מבי, מימת מהניא שעתא לאחר, ר"ל מעשה דכתיב ויעקבו בני ישראל את יעקב אביהם, אמר ר', וכי תורה פעמים פעמים נתנה, ופירש"י בפירושין כ"ח ב' ח"ל בפי' נשון זה, ואיך תאמר לומר ב מלה אחת שנה, ע"כ"ל, ולכאורה ל"ע, דהא בחמת מלות אחת נתנו בזמנים שונים, כמו שנאמרו בני מ על שבע מצות ואברהם על המילה ויעקב על גיד הנשה, ובנאת ישראל ממגדים נאמרו על הפסח ומל פדיון בכור ופסר חמור ומלות הפנין, ובמרה נאמרו על שבת ודינין וכבוד אב ואם.

אך למנין יתבאר ע"פ דברי הרמב"ם בפיה"מ כאן בסוניא, וז"ל, ושים לב אל העיקר הגדול הכלול בחמצה ז, והוא מה שאמר מפיני נאסר, לפי שהתורה לעולם שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היוס אין לנו עושין אלא ממלות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה, ואע שהקב"ה אמר זאת לבניאים שלפנינו, כגון זה שאין אם לוכלין אבר מה"ח היו מפני שהקב"ה אסרו בנח, אלא לפי שמשה רבינו אסרו עלינו, וכן מה שאנו מנין היו מפני שגמול אברהם אלא מפני בוני ה' למשה שיגול כמו שגמל לאברהם, וכן גיד הנשה אין אנו הולכין אחר האיסור שיעקב אבינו אלא אחר מלות משה רבינו, הלא תראה מה שאמרו חז"ל (מכות כ"ד ב') תרי"ג מלות נאמרו למשה בסיני ואנו מכלל המלות, ע"כ"ל הרמב"ם, וע"ע בהגרותיו למר יוסף בן נאבר (דפוס לפסיח ס"ו ב') משם"כ בזה.

מבואר מכל זה, שפרמי המלות אע"פ שנשנו על כל אחת ביחוד אע"פ היום נקרחים תורה מד שנה מותם הקב"ה למשה בכלל שארי מלות התורה, ולפי"ז יתבאר למעין בנדון שלפנינו, דאע"פ דמיעקב והלאה נהג איסור גיד הנשה אבל לא נקרא עלינו חוכה ומלה רק מלוה ב' מותה בכלל מלות התורה, ום הרבה להאריך בפרש זה המסתעף לכמה שרשים ופסיפים ופניפים, ונכון לפנינו די בפעורה ז.

בב) קפנה נבורתם, ור"ל בניד הנשה הוא הפניחי שמון לעשם, ולפי שנשה ממקומו ועלה על נב הנשר

לכך

זִמְנִין עַד־מִקְרְבֵהּ עַד־ז׳ זִמְנִין לְחַד־אֲרַעְהִי׃ ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדָּמוּתֵהּ וְנַפְּפֵהּ וּנְפַל עַל־ צַוָּארֵהּ וְנַשְׁקֵהּ וּבְכוֹ׃ ה וְנָקַף יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־ נַשָׁיָא וְיָת־בְּנָיָא וַאֲמַר מָן־ אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנָיָא דִּי־חָם יְיָ יָת־עַבְדָּךְ׃ ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנּוּן וּבְנֵיהֶן וְסָגִידָא׃ ז וּקְרִיבָא אַף־לֵאָה וּבְנָהָא וְסָגִידוּ וּבָתַר־כֵּן קְרִיב יוֹסֵף וְרָחֵל וְסָגִידוּ׃ ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל־מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עָרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא ט רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃ י וַאֲמַר עֲשָׂו אִית־לִי סַגֵּי אָחִי אֲצָלַח

פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃ ד וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־ צַוָּארָן צוארין ק׳ וַיִּשָּׁקֵהוּ׃ נקוד על וישקהו וַיִּבְכּוּ׃ ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־ הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃ ריבוי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ׃ ז וַתִּגַּשׁ גַּם־ לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ

רש״י

אם יבא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה: (ד) ויחבקהו. נתגלגלו רחמיו שרואהו משתחוה כל משתחוות הללו: ויבקהו. נקוד עליו ויש תיקון סופרים דכתיב הכא כבריית דספרי ים שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו (ב״ר). אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שכמרו רחמיו בשעה ונשקו בכל לבו (ב״ר): (ה) מי אלה לך. מי אלה להיות שלך: (ז) נגש יוסף ורחל. בכלן המתינו עבדות לפני הבנים חבל ברחל יוסף אמר אמי יפת תואר שמא יהלה בה עיניו לזה תעמוד כנגדה ותעכבנו מלהשתחוות בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין: (ח) מי לך כל המחנה. מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא לך. ופשוטו של מקרא על מוליכי המנחה. ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת מנחתו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והן אומרים הם הם ואלו אומרים הגיעו בנו של יצחק הוא ואלו היו מצניעים עליו. בן בנו של אברהם הוא ואלו היו מצניעים עליו. אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן מצלנו אתם: (ט) יהי לך

עמייתן יוצא מן הכלל שופר וסכינה, והטעם פשוט, משום לפי שאסור בשעת עשייתן, שופר משום דמ״ע לתקוע ובערב כשחל, וסכינה משום דגזרת לא חזי, אבל נמ״ד דמברכין שוכר לעמייתן יוצא מן הכלל רק סכינה, וכל זה מבואר בטעם ובסברא.

ואמרו בסהדרין י״ז ב׳, מלן הוא מי רב — רב הונא, ושי״ם אתום, ונפי״ח מבואר דמ״ם בגמרא מי רב אמרי [דהייט רב הונא] חזי מן הסכינה ושופר, לפי שיסתייטו חזי, דאמרי בירושלמי כל התוקעין מברך עליהן בשעת עשייתן, ורק בגמרא דידן

שנקבעו לברייתם להדעה דמעות מברכין שוכר לעמייתן שפיר פריך שופר מפי שמעת, ומסיק רב חסדא חזן מן הסכינה נמי, ויתכן שמחדבנו הדברים בכלני מירושלמי ברכות שהבאתו ונלע בקונטרס מושג, אבל הטעם והכוונה לדעתנו ברור הוא כפי שכתבנו, ודו״ק.

ולפי זה ע״ש דמ״ם כי רב חזן מן השופר, ולפי דוקא חזן מן השופר בלבד, משום דחיכת שוד מעת שמ״ש לברך עליהם בשעת עשייתן, כגון ברכת התורה וברכת מגילת מגה וקדשים וכדומה,

ותפסו

לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים: ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע

* וְנֶקֶף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אָחָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גִּבָּרִין וּפַלֵּיג יָת־בְּנָיָא עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא: ב וְשַׁוִּי יָת־לְחֵינָתָא וְיָת־בְּנֵיהֶן קַדְמָאִין וְיָת־לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין וְיָת־רָחֵל וְיָת־יוֹסֵף בַּתְרָאִין: ג וְהוּא עָבַר קֳדָמֵיהֶן

רשי

שכף בסמני בגרות): (ב) ואת לאה וילדיה לחרונים. לחרון מחרון תביב: (ג) עבר לפניהם. למ־

תורה תמימה

לג (ב) לאה וילדיה אחרונים. מכאן שדרך הכתוב לקרוא אחרונים גם לאמצעים, שהרי בתר לאה וילדיה כתיב ואת יוסף ואת רחל[א]) [תוס' יו"ט מס' דמאי פ"ז מ"ג].

(ג) עבר לפניהם. אמר רב יהודה אמר שמואל, כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא, אמר אביי, דכתיב והוא עבר לפניהם[ב]) [פסחים ז' ב'].

א) והייט דכנפי הקודמים מניסם קרויים גמי אחרונים, ויתפרש נמצן אחרונים כמו אחר, דהייט שני, וכן רמי' נזה מפ' שמות דכתיב ומפ נמ יפשטו נקול המות ברחמין ובחמיט נקול המות בחחרון, וסי' שם נמ יחמיט גם נשני המחות ונקחת וכו', ברי בחחרון נמו דוקא בחרון ממש מנמ כמש"כ. וע"ש בתוי"ם שהעיר כזה מניסין כ"ש ב' נשם למין שניה בחחרון צריך נומר בשני נכתב וסי', וע"ש נמנ העיר בחילוק זה בכלל היא גמרא מפורשת בזבח כ"ח ב', מי שחמר הריני מיר ושמש שד שניס וחמרו וחני, סותר בחחרון וסנוס חמוריס, ומסיק בגמרא מתי בחרון דקחני — בחמני, יש"ם. ובן יש לכוון ע"פ כלנ זה לחחר וחחרון בניט שני

כוחא נמצן גמרא בפסחים ע"ו ב', בחחי בחביב שם בחיעוקים שבין פסח מנריס [בראשון] לפסח דורות, וחביב שם כל פרט ופרט, וחמר, זה טהנ בפסח מנריס ואין זה טהנ בפסח בחר, ולכאורה היט מבואר נמה נמ חמר בנמצן פסוק ואין זה טהנ בפסח דורות ובמצן המשנה מה בין פסח מנריס לפסח דורות, מנמ שרוחה לכולן בנמצן בחר גם בפסח השני שעשו ישראל במדבר בשנה השניה ונמ רק בפסח שלדורות בבחיס בחריסה, ולכן חמר בנמצן פסח בחר לשייט שני. ומה שנמ חמר פסח שני שהשיס המחמיס שנמ נשחת שחוסב על פסח שני שהשיס המחמיס כנכל שנה כי"ד בניר, ואין להחריך שול. ב) ומה שנמ חמרו בגמרא מפורש בלשון קודש לעשייתן — כחב בחחב"ש ח"ב סי' רע"ו, משום בצמן קודש משמע זמן רב, אבל בלשון שובר משמע בסמוך, וכמשמעות בצמן בפסוק שבפניו, וכזה תחייבב

קושית השנמ"א סי' כ"ו, יש"ם. —

וראינו להניח כאן הערה אחת בענין זה בסוגיית בגמרא שבפניו, ואע"פ שענין דרשת ו בנ בפניו בדרך אגב, בכל זאת נמ בא בחמצנו לקבוע נה מקום בבאן לאחר כי נחשב הדבר לענין נכבד ואחת. וזוא מ"ש בגמרא כאן בל כל בחצות מברך עליהן שובר לעשייתן, כי רב אמרי, חוץ מן הסבילה וסופר, ופריך בגמרא, בשלמא סבילה לבחי נגרת נמ חזי [ר"ן בל זמן שנמ נשבל אמור לגרך], שנמ סופר מאי שעמא, ומסיק, שנמ אמר רב חסדא חוץ מן הסבילה, ע"כ, ונמ שבאר מה היא בחמת סברת בי רב שחמרו גם חוץ מן הסופר, ומבוא נמ תרצו לבריסם, וזוא פנמ.

והנה ליתא בירוצלמי ברכות פ"ם ס"ג בזה"ע, מצות לימתי מברך עליהן, כ' יוחנן אמר שובר לעשייתן, רב זוסא אמר בשעת עשייתן. לחיא דרב זוסא בר' יוסי בר בון, דאמר בל המצות משונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מן התקיעה ומן הסבילה, ע"כ, משואר מזה לדרב זוסא דם"ל למברכין בשעת

עשייתן

אֲרֵי־רַחֲמִים־עֲלַי קֳדָם יְיָ
וַאֲרֵי־אִית־לִי־כָּלָא וַאֲתַקֵּף־
בֵּהּ וַקְבֵיל: יג וַאֲמַר נְטַל
וַיְהָךְ וְאֵיהָךְ לְקָבֶלָךְ: יג וַאֲמַר
לֵהּ רִבּוֹנִי יָדַע אֲרֵי־יַנְקַיָּא
רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא
עֲלָי וּדְחָקִנּוּן יוֹמָא חַד
וְיִמּוֹתוּן כָּל־עָנָא: יד יְעַבַּר־
כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא
אֶדְבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא
דִּי־קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יַנְקַיָּא

כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־
בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה
וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָי
יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר
עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ
כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי
עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים

רש"י

חנני. ט"ן רחמונה מודגשת לפי שהיא ממשמת במקום שתי טי"ן הוה לומר חנני שתין חתן בלא שתי טי"ן והכתיבה לשימוש כמו עשתי זדוני: יש לי כל. כל ספוקי ועשו דיבר בלשון נשוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: (יב) נסעה. כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח לף כאן נסעה כמו נסע והוא"ן יסוד בתיבה והרגוש של מוקלום נעיל ויהך עשו אמר ליעקב ונסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך. בשוה לך טובה זו תעשה לך שתאריך ימי מהלכתי ללכה לאט כתיב התה לריך וזהו לנגדך בשוה לך: (יג) עלות עלי. הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהגן לאט: עלות. מגדלות עוליין לשון (מיכה ג) עולל ויונק. (יחזקאל סה) עול ימים. (ס"ו) שתי פרות עלות בלע"ז מאפיט"ש (בעקימערט): והפקום יום אחד. (ושם יפקום יום אחד) ליגעם בדרך במהומה ומתו כל הצאן: ודפקום. כמו קול חדי דופק (שה"ש ה) טוקס בלשון: (יד) יעבר נא אדני. אל תתריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך ואף אם תתרחק: אתנהלה. אתנהל ה"א יתירה כמו תרדה תשמעה: לאטי. לאט לאט לשון נחת (ישעיה ח) האולכים לאט. (ס"ב יח) לאט לי לנער. לאטי הלמ"ד מן היסוד ואינה משמשת. אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה. לפי טרך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך: ולרגל הילדים. לפי רגליהם

תורה תמימה

(יא) וכי יש לי כל. ת"ר, יעקב השיעימו הקב"ה מעין עולם הבא ולא שלט בו' יצר הרע ומלאך המות ורמה ותולעה, שנאמר בו וכי יש לי כל [ב"ב י"ז א'].

(יב) ואלכה לנגדך, כי נח נפשי' דר' יהושע בן חנניא, אמרו לי' רבנן, מאי תהוי עלך מצדוקים[1], אמר להו, כיון שאברה עצה מישראל אברה חכמה מעובדי כוכבים, דכתיב ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך[2] [תניגה ה' ב'].

ואלכה לנגדך. תניא, עשרין ושית שנין קיימו רומאי בהמנוניהו לישראל ולבסוף אשתעבדו בהון, מעיקרא דרשי נסעה ונלכה ואלכה לנגדך, ולבסוף דרשי יעבר נא אדני לפני עבדו[3] [ע"ז ה' ב'].

ה) ומשמע שלא חסר ו' כל תובה, ונס מסוכת שלס בכנה, ומטוסר לנס לא שלט בו יפה"ר, לשם שלט בי' מתגבר עליו והי' מצטער על אשר ליט יסל למלוות מה שמסיטו והי' בזה חסר תובה. וביחר ספרים מהעדר שלישת מלה"ם ורמה ותולעה בתרנו נעיל בפ' חי בשפוק וס' נרך את אברהם בכל, יפו"ם ונרף לכאן. ו) שלא יצערו אחתו בשלוחיהם ויכוחיהם בדת ואמונה, כי כשבי' ר' יהושע מי בי' משיב לנס הכל בחכמה עד שטולו ו', כטולא בגמרות. ז) שיהיו במדרגה שוה, ור"ל שוה בי' מחשבי ה' שנשתי שלא יהיו בישראל כאלה שישתלו בשרן בעד עמם לא תהי' חכמתם של עובדי כוכבים נדולה כל כך שיוכלו להניק לישראל. ח) לון הכתוב שהרועים דרכו כך, אלא ר"ל שכך מתקיים, מעיקרא מתקיים נשעה ונלכה לנגדך שיה ה' עימם במדרגת התוסס, ולבסוף מתקיים יעבר אדוני לפני עבדו שהיו הם במעלה ומשתעבדו בישראל, והוא ע"ד רמז וסימן לנטתם וחפצותם של ישראל.

אֲשֶׁר־לָךְ׃ יוַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ
מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ
כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃ יא קַח־
נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ
כִּי חַנַנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי כֹל
וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח׃ יבוַיֹּאמֶר נִסְעָה
וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ׃ יגוַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲדֹנִי יוֹדֵעַ כִּי הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן
וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וְדָפְקוּם יוֹם אֶחָד
וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן׃ יד יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי
לִפְנֵי עַבְדּוֹ וְאָנִי אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי
לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל
הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבוֹא אֶל־אֲדֹנִי
שֵׂעִירָה׃ טווַיֹּאמֶר עִמְּדָה־נָּא עִמִּי
מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ טזוַיָּשָׁב
בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃
יזוְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן־לוֹ בָּיִת
וְלִמְקֻנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא
שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃ יחוַיָּבֹא יַעֲקֹב
שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי
הָעִיר׃ יטוַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה
אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר
אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃ כוַיַּצֵּב
שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃

בְּדִילָךְ׃ יוַאֲמַר יַעֲקֹב לָא־כְעָן
אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
בְּעֵינָךְ וְתִקַּבֵּל תְּקָרְבָתִי
מִן־יְדִי אֲרֵי עַל־כֵּן חֲזֵיתִנּוּן
לְאַפָּיךְ כְּחֵזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָּא
וְאִתְרְעֵיתְ־לִי׃ יאקַבֵּל־כְּעַן
יָת־תְּקָרְבְתִי דְּאֲהֵתִיאַת לָךְ

רש"י

מאבר לך. כאן הודה לו על הברכות (ב"ר): (י) אל נא אל תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו'. כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על מאבר ראיתי פניך וחן חמורין לי כראיית פני המלאך שראיתי אב אלך ושוד על שהתרצית למחול לי על סורחני. ומה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים ויטול ממי יכול לו מעתה: והרצני. נתפייסת לי וכן כל לשון שבמקרא לשון פיוס תפיטומ"ט בלע"ז (בעזגפטויג) כי לא ברצון יהיה לכם (ויקרא כב) הקריבוהו בשות לפיים וברעות וכן (משלי י) שפתי צדיק ידעון רצון יודעים לפיים וברעות: (יא) ברכתי. מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים מינה בשה בלע לשלומה שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה. (מ"ב יח) עבו אתי ברכה דסגתיב. וכן (ש"ב ח) לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כולם לשון ברכת שלום הן שקורין בלע"ז שלודמ"ר (גירסטען) לף זו ברכתי מו"ן שלו"ד (מיין גרום): מאבר הובאת לך. לא מרחת בה ומי יגעתי להגיעה עד שבאה ליד (ב"ר):

תורה תמימה

(י) **כראות פני אלהים**. דרש רבי שמעון בן לקיש, מותר להחניף לרשעים בעוה"ז, שנאמר כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים[1]) [סוטה מ"א ב'].

כראות פני אלהים. מאי כראות פני אלהים, א"ר לוי, כשל לאדם שזיכן את חבירו והביר בו שמבקש להרגו, אמר לו, טעם תבשיל זה שאני טועם הוא כהבשיל ששמעתי בבית המלך, אמר, ידע לי' מלכא, מסתפי ולא קטל לי'[2]) [שם שם].

ותפסו שוכר רק להרחות מין מזה שלי מפסר לעשות ונכרך עני' כאחת, אבל באמת שוכר ליכה, והנשון מון נאו דוקא הוא וכמ"ש בעירובין כ"ז ע' ישו"ם. והנה הרבה הרבה ים להעיר ולחדש בענין ברכה עוכר לעשייתן, אלא שכבר כתבנו כי אין עיקר המקום מענין זה כאן, וע"ע מם"ב בענין זה בר"ם ויקרא בספוק קרבן נפ'. ג) ומ"ם כל המתניף לרשב סוף טפל בילו, כאבו באותם להיותו דוקא שלא במקום סכנה, אבל במקום סכנה שרי. וברמה לאלו דוקא במקום סכנה ממש, דפסיפא הוא, דהא אין לך דבר שעומד בפני הסכנה, אלא ר"ל לפילו במקום ממש נדעד סכנה וכן במקום הפסד ממון מרובה וכדומה. ומה שהביאו רבו' דבמקום סכנה מותר מבדרים כ"ב ב', ע"ע למה הביאו ממרחק בשר שבסוגיא כאן מוכח כן, שאמרו מוסר להתניף לרשעים ומניא מיעקב שהתניף לעשו שהשם מקום סכנה, וע"ש. —

ודע דבכלל ים להסביר ענין המניפה כראות פני אלהים, דהוא מקביל למה שאמר עשו ים לי

רב, ועל זה השיב לו יעקב, כי אין כוונת ותכלית מתנתו אלא שיהא שוכח לו, עשו, אלא רק שפני כאן הוא דרך הכבוד והמעלה, וכמו שהראיון פני אלהים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה את פני ה', אלא יראו פני ריקם, אע"פ שהקב"ה בודאי אין צריך למתנת בו"ד, דהא לה' הארץ ומלואה, וכן כתוב אומר החסן לפ' בשולות (ש"ח פ"ו), אלא שהוא דרך הכבוד והגדולה, וה"נ כן, וחכו — כראות פני אלהים, ודו"ק. ד) בגמרא הביאו מקודם דרשא הקדמת מותר להחניף לרשעים שנאמר כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, ומפרש, ופליגא דר' לוי דאמר, משל ליעקב ועשו למה הוא דומה, לאדם שזימן את חבירו וכו', כבדרשא שלפניה. וגראה הפירוש, דר' לוי מיט פליג בכלל על רשב"ג בדרשא הקודמת בעיקר הדין דמותר להחניף, דהא הרבה דברים המבוארים בפרשה עשה יעקב להחניף לעשו כמו שילוח המתנות והלבור בהכנעה וכבוד, אלא פליג רק על זה, שאמה שאמר בראות פני אלהים לא כוון להחניפו רק לחיים עליו ולהמפרש.

ומשמ

סְכוֹת׃ ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר
שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן
אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ יט וַיִּקֶן
אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם
אָהֳלֹו מִיַּד בְּנֵי־חֲמֹור אֲבִי שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃ כ וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא־לֹו אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי

וְאָתָא יַעֲקֹב שְׁלִים
קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם
וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אפי׳ קרתא: יט וְזַבֵּן
יָת־אַחֲסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס־
תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִבְנֵי־
חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמָאָה
חוּרְפָן׃ כ וַאֲקֵם־תַּמָּן מַדְבְּחָא
וּפְלַח־עֲלוֹהִי קֳדָם־אֵל אֱלָהָא

רשי

סכות קין בית מרוף סכות קין: (יח) שלם. שלם בגופו שנתרפא ממלעתו (שבת לג) שלם בממונו שלא חסר כלום מכל מיתו דורון. שלם בתורתו שלא שכח הלמודו בבית לבן: עיר שכם. כמו לעיר וכמוהו (רות ג) עד בואתה בית לחם: בבואו מפדן ארם. כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם. לף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שמדוננו לו בדרך: (יט) קשיטה. מעה תמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה (ותרגומו חורקן טוכים חריפים בכל מקום כגון שוכר לסומר): (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל. לפי שהמזבח הקרוי אל אלהי ישראל על שם שהיה הקב"ה עמו והלילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום מכר בקריאת השם כלומר מי הוא הקב"ה הוא נלחם לי שנמי ישראל וכן מליט במשה (שמות יז) ויקרא שמו ה' נסי לפי שהמזבח הקרוי ה' מלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי וכדומיו דרשו שהקב"ה קרלו ליעקב אל (מגילה יח) ודברי תורה כפשים ישוץ פלע מתחלקים

תורה תמימה

(יח) ויבא יעקב שלם. אמר רב, שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו[א]) [שבת ל"ג א'].
ויחן וגו'. מהו ויחן, רב אמר, מטבע תקן להם, שמואל אמר שוקים תקן להם, ור' יוחנן אמר מרחצאות תקן להם[ב]) [שם שם].
ויחן וגו'. מה היה עושה, עושה אפלוניס וטוכרין בשוק[ג]), מבאן שצריכין אנו לעשות תקנה כמו שעשו אבותינו הראשונים[ד]) [יהושלמי שביעית פ"ט ה"א].
(יט) במאה קשיטה. א"ר עקיבא, כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה, למאי נ"מ, לפרושי מאה קשיטה דאורייתא — מאה דנקי[ה]) [ר"ה כ"ו א'].
(כ) אל אלהי ישראל. אמר רבי אלעזר, מניין שהקב"ה קראו ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל, דאי ס"ד יעקב קרא למזבח אל, א"כ ויקרא לו יעקב

וקין, י"ח חלשים, ודו"ק. יב) שלם בגופו — שנתרפא מלעתו, השלם בממונו ותורתו י"ל דלדרים כן פ"ם מ"ם כר"פ ער שהדרך ממשם את הממון ומכשל מן התורה [ופי"ם במדרשים], וקמ"ל שלעקב לא נחסר מאומה כדרכו מקיניו הגשמים והרוחנים. יג) ענין תקון שוקים הוא שעשה הקומים למכירה גזל [ואולי משה כן לגרבי חוכל נפש]. וכלל ענין התקונים הוא ענין הרגש תועלת והכרת טובה למותו המקום שקבלנו ולחזרה הלחן, וכמלומר כדרגש הנאה שמכלין לנו בלדין שחייב לחדם לעשות דבר חניה למקום שנאה לו טובת הנאה ממנו, ודרים כן מלשון ויחן שהוא לשון מתחלקים

נפשיטות

עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ יד וַיֹּאמֶר יַעֲבָר־נָא עַבְדֶּךָ מִלִּפְנֵי אֲדֹנִי וְאָנִי אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וְלִרְגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבוֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ טו וַיֹּאמֶר אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ טו וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם

עד דיי־אֵעול לְוַת־רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר׃ טו וַאֲמַר עֵשָׂו אֲשָׁבוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן־עַמָּא דְּעִמִּי וְאֵמַר לְמָא דֵנָן אַשְׁכַּחְתַּ רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃ טו וְתָב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר׃ יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסָכּוּת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל־כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא

רשי

שהם יכולים לילך: עד אשר אבא אל אדני שעירה. הרמיז לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימהין עד כותי אלמלי והוא לא הלך (ב"ר) ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר (עובדיה א' פ' כ"א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. ומ"ח ים לפרשה זו רבים: (טו) ויאמר למה זה. תעשה לי טובה זו שמוני לריך לה: למצוא חן בעיני אדני. ולא הגלם לי שתה שוס נמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו. (ב"ר) עשו לעבדו ולרבע מלות אים שהלכו עמו כשמעו שלגלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנאמר (ש"ב ח) כי שם הרבע מלות אים נער אשר רכבו על הגמלים: (יז) ויבן לו בית. (מגילה יח) שהה שם י"ח חדש קיץ וחורף וקיץ.

תורה תמימה

(יד) אל אדני שעירה. ת"ר, ישראל שנודמן לו עובד כוכבים בדרך ושאלו להיכן הולך, יראהיב לו הדרך, כמו שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע, דכתיב עד אשר אבא אל אדוני שעירה, וכתיב (פ' י"ז) ויעקב נסע סבותה[ב] [ע"ז כ"ה ב'].

אל אדני שעירה. אמר רב הונא, לא מצינו שהלך יעקב אבינו לשעיר, אלא כדרב יוחן אמר רב, דאמר, רמז רמז לו לעתיד לבא, דכתיב (עובדי' פ' כ"א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו') [ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א].

(יז) ויעקב נסע וגו'. תניא, יצא מארם נהרים ובא לו לסבות ועשה שם שמונה עשר חודש, שנאמר ויעקב נסע סבותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סבות[א] [מגילה י"ז א'].

פ) וכ"ל אם כי' לריך לילך עד פרסה יאמר לו שלריך לילך שתי פרסאות, שאם בלבו של שובך כוכבים להרע לו לולי ימהין עד פרסה שניה ובתוך כך יפרום ממט, וכך עשה יעקב אבינו שנאמר לעשו לילך עד שעיר ובא רק עד סכות. ועיין ביו"ד סי' קנ"ג מענין זה. ') שלו יבאו לשעיר לסיטו סר עשו, ולע"פ דבלרשת הקולמת לריך עשם הדבר שלא הלך יעקב לשעיר, בל"ח נראה לו לדרוש גם את זה פ"ד רמז, ואמר פ"י זה מתאחר שלא הוציא יעקב אבינו דבר שקר מפיו. ') כמה שמלו המפרשים להסביר ענין דרשת זו ליפה מרומז בפשוט זה שעשה שם י"ח חודש. ועי' בראשי מקום דלמין לפרש כפשוטו' שעשה סכות לבדה המקנה, משום דבשלמא מליט כי בבניטים הגשמים לחבלית שמירת מקנה וקרקעים בשם נדרה, כמו גדלות שלן בגנה (פ' משות) וכן בקרקעים מבלה אי רפת, כמו גזר ממכלה שלן ושין בקר ברפתים (תבקוק ג'), אבל שם סוכה לבהמה לא מליט במקרא, ולבן דרים כותם בספוק כלן לפרש שבת שבוע יעקב בשבות משום תבלית המקנה שהי' לריך להשפש, אבל הסבות עלמן היו לוולך תמיד, והוי ספירוש ולמקנהו — בשביל מקנהו עשה סבות (לתנחו'. ומדייק עוד מה לבתיב בית בלשון יחיד וסבות בלשון רבים, והוא משני שלתקופה אחת בשנה בנה בית, והיינו לתקופת החורף, וב' פעמים כי"ח חודש עשה שם קיץ וחורף וקיץ

ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי
לְמֵימָר סַב־לִי יָת־עוּלֲמְתָּא
הָדָא לְאִנְתּוּ: ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע
אֲרֵי סָאִיב יָת־דִּינָה בְּרַתֵּהּ
וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם־גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא
וְשָׁתִיק יַעֲקֹב עַד־מֵיתֵיהוֹן:
ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי־דִשְׁכֶם
לְוָת־יַעֲקֹב לְמַלָּא עִמֵּהּ:
ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עָיְּוּ מִן־חַקְלָא
כַּד־שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא
וּתְקֵיף לְהוֹן לַחֲדָא אֲרֵי קְלָנָא
עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם־
בַּרַת־יַעֲקֹב וְכֵן לָא־כְשַׁר
לְאִתְעֲבָדָא: ח וּמַלֵּיל חֲמוֹר
עִמְּהוֹן לְמֵימָר שְׁכֶם בְּרִי
אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּבְרַתְכוֹן
הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:
ט וְתִתְחַתְּנוּן בֶּנָא בְּנָתֵיכוֹן
תִּתְּנוֹן־לָנָא וְיָת־בְּנָתָנָא
תְּסְבּוּן לְכוֹן: י וְעִמָּנָא תֵּתְבוֹן
וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תֵּיבוּ
וְעִבְדוּ־בַהּ סְחוֹרְתָא וַאֲחֻסְנוּ
בַּהּ: יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא

ד וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר
קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה:
ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה
בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה
וְהֶחֱרַשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא
חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר
אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר
לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל
לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה:
ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם
בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא
אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ
בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ
בָּהּ: יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־

רש"י

(ז) וכן לא יעשה. לעתיד את הבתולות שהתומות נדרו עלמן מן העריות ע"י המבול (כ"ר): (ח) התקה.

תורה תמימה

(ז) כשמעם. אמר רבי תנחומא, פסוק זה אין לו הכרע, ובני יעקב באו מן השדה כשמעם, או כשמעם ויתעצבו האנשים [ירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז].

כי נבלה עשה. יש אומרים איוב ביטי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא, דכתיב באיוב (ב') כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב הבא כי נבלה עשה [ב"ב ט"ו ב'].

עכ"ל, ומה שנא פרשו מ"ש בפרשיות ויענה שמנסה שנא נרטוה, שעל זה יונח לשון עני כמו תחת אשר ענה את יעקב רעהו (פ' תצא), י"ל ע"פ המבואר במ"ר בפרשה כאן בפסוק ויקחו את דינה ויצאו (פ' כ"ו) גורלין גם ויצאין, והייט שנא יצאה ברצון מבית שכם, ס"ל מבואר שנא נתנסה על כרחה. ד) פי' בנבני יומא נ"ב ב' תמיד כל המלות שבתורה

לד א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃
ב וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ הנערה קרי׃
דִּישְׂרָאֵל׃ ס וְנִפְקַת דִּינָה בַּת־לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנַת אַרְעָא׃ ג וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר־חֲמוֹר הַיָּוָאָה דַּאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָרְתַהּ וְעַנְיַהּ׃ ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וּרְחִים יָת־עוּלְמְתָא וּמַלֵּיל עַל־לִבָּא דְעוּלְמְתָא׃

רש״י

לכמה פעמים ומי לייסב פשוטו של מקרא בתחי׳: (א) בת לאה. ולא בת יעקב. אלא בת שם יליתה נקראת בת לאה שהיא היתה יוצאת היתה (ב״ר) שנתמר ותלד לאה לקראתו (ועניה מצלו המצל כלשון כבתה): (ב) ויקבב אתה. כדרכה: ויענה. שלא כדרכה (יומא ע״ז): (ג) על לב הנערה. דבריס המתיישבין על הלב רלי מביך במלכות שדה קטנה כמה ממון בזבוז מני מצילך ותקנה העיר וכל שדותיה:

תורה תמימה

מבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל — אלהי ישראל[1]) [מגילה י״ח א׳].

לד (א) ותצא דינה בת לאה. וכי אכנו לאה זונה היתה[א]), אלא לפום דכתיב (פ׳ ויצא) ותצא לאה לקראתו — פשטון יציאה מיציאה[ב]) [ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ו].

(ב) ויענה. מהו ויענה — שעינה אותה מביאות אחרות[ג]) [יומא ע״ז ב׳].

בפשיטות לפרש שיקר כורחך הכא קשיחה, דהוי מין מפצע, ישן כי כמ״ל ליתא דעת אד מ״ד שהוא מלשון קישופין וממיס כמ״ש אלו חלזות ודייקינהו שדרכן להמתן בזמיס, ונא ר״ע להוציא מפי׳ זה, שלא דהוה שם מפצע. —

ומה שים שוד לדרום בפסוק זה הוצא לפניהו לשיל ר״ש ויצא בפסוק הארץ לשכר לחם שוכב עליה לך לחננה, ישו״ם. [1]) מפרש אל מלשון תוקף וחיזוק, וכמו אלי לארץ (יחזקאל י״ז), וע׳ יבמות כ״ל ג׳, וכן מפרש הלשון ויקרא לו אל אלהי ישראל, כמו ויקרא לו אלהי ישראל — אל, ולייטו שקרא אלהותו עליו ושהיה עליו שכינתו, ועיין בנמוקי רמב״ן. אך יש מבואר בכלל מה שקה לו ויקרא לו יעקב מבעי ליה, הא כמו כן כתובים כל הפעלים שבפסוק זה שלא שם שהמי יעקב, ויחן, ויקן, ויצב, וכולם מוסבים על השם יעקב שבתחלת הפסוק, ופ״ש גם בפעל ויקרא כן הוא, ונשמת כן לדרוש להיות ע״ש חקי הלשון, והרבה מאד לשונות כלולה במקרא, וכמו שפ׳ תולדות, ויאכל ויתת ויקם וילך ויבז שבו, מוסבים כל הפעלים אל שם עשו. ולכן נראה דקשור לשון שנאמרה כאן, והכונה כמו שהיה תומר, דאי ס״ד למזבח קרא יעקב אל, פ״ש ויקרא לו אל אלהי יעקב מבעי ליה. והכאור הוא, דלא הו״ל ליעקב לקרוא עלמו בשם ישראל [אלהי ישראל], שהרי עדיין לא נשתנה שמו״ש על שמו השם יעקב ליהראל, ונשתנה על זה לאחר משעה זו, כמבואר לקמן בפרשה (ל״ה י׳), ומה שאמר לו המלאך למעלה לא יקרא עוד שמך יעקב וכו׳, לא היה זה אלא רק הודעה לעתיד הבא, שכן יהיה, ומדקרא אל אלהי ישראל מוכח להפירוש הזה שהקב״ה קראו ליעקב אל, ושישור בפסוק ויקרא לו [ליעקב], אל, ומי קראו — אלהי ישראל. ולא קשה איך קראו בפסוק כאן להקב״ה בשם אלהי ישראל מהרי דעדיין לא נקרא יעקב כן, יען דהכתוב כתב ע״ש העתיד, וכמו על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. ועיין במ״ר דרשם לחרת בפסוק זה, ונבואתה אי״ש בר״פ תבא בפסוק הנדמי היום הזה, עיי״ש.

א) ר״ע משום דלמשר לפרש שנמכוון יחסה הכתוב בלשה ולא ליעקב מפני שעתיד לספר מקרא מגונה שלירש לה, ופ״ב הלא נמי הוא בלשה. ב) עיין פירש״י כאן. ויש בתנחומא שהיה שכם מלסף מנגיס בחוך כדי שע״ז זה תלא דיבה [והוא כמש״כ ותקח מריס את התוף ותצאינה כל הנשים]. ובסוף מ״ש היתה שהיתה דיבה אז את שם שהיה, ויש לעיין בזה כונת לשון שנאמרה במו״ק ס׳ ב׳ את שיהיו כבת שית נקי שבלא הפסח — ומרמז כבת שית — כדיבה. ג) פירש״י שלא בא אליה בעוצתה בשפה שנתאוית לו או שבא עליה שלא כדרכה, עכ״ל

בַּר־חֲמוֹר: יט וְלָא־אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא אֲרֵי
הֲדָבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר
מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי: כ וַאֲתָא חֲמוֹר
וְשִׁכֶם בְּרֵה לְתַרַע קִרְיַתְהוֹן
וּמַמְלִילוּ עִם־אֱנָשֵׁי קִרְיַתְהוֹן
לְמֵימָר: כא גְּבְרַיָּא הָאִלֵּין
שְׁלִמִין אִנּוּן עִמָּנָא וְיִתְיְבוּן
בְּאַרְעָא וְיֶעְבְּרוּן־בַּהּ סְחוֹרְתָא
וְאַרְעָא הָא פְּתִיחָת־יְדִין
קֳדָמֵיהוֹן יָת־בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב־
לָנָא לְנָשִׁין וְיָת־בְּנָתָנָא נִתֵּן
לְהוֹן: כב בְּרַם־בְּדָא יִתְפְּטוּן
לָנָא גּוּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא
לְמִהֵי חַד לְמֶעְבַּד לָנָא
כָּל־דְּכוּרָא כְּמָא דְּיִתְגְּזְרוּן
גְּזִירִין: כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן
וְכָל־בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא
אֲנּוּן בְּרַם נִתְפֵּס לְהוֹן וְיִתְיְבוּן
עִמָּנָא: כד וְקַבִּילוּ מִן־חֲמוֹר
וּמִן־שְׁכֶם בְּרֵה כָּל־נָפְקֵי תְרַע
קִרְיַתֵּה וּגְזָרוּ כָּל־דְּכוּרָא כָּל־
נָפְקֵי תְרַע קִרְיַתֵּה: כה וַהֲוָה
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד־תְּקִיפוּ

בֶּן־חֲמוֹר: יט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת
הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא
נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא חֲמוֹר
וְשִׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ
אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: כא הָאֲנָשִׁים
הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ
בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה
רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם
נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן
לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ
הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם
אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כְּאֲשֶׁר
הֵם נְמֹלִים: כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־
בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה
לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־
חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר
עִירוֹ וַיִּמֹלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר
עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם

רש"י

הפסו הדברים את בטחם נקח לנו נשים ונתן בטחיו נתן להם כדי לרצותם שימולו להמול: (כא) שלמים. בטוח וכנ"ל שם: והארץ הנה רחבת ידים. כלומר אין שדות רחבות אלא בארץ שהיא כולה פרקמטיא הרבה כאן לקח ואין לה קונים: (כב) בהמול. בהיות נמול: (כג) אך נאותה להם. לדבר זה וע"י כן

תורה תמימה

(כה) ביום השלישי. מניין שטרחיצין את הקטן הנמול ביום השלישי שחל להיות בשבת, שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים') [שבת פ"ו א']. בהיותם כואבים. בהיותו כואב לא נאמר אלא בהיותם כואבים, מלמד שכל אבריהם

לך בזאת. יראו להם ליטטת מכם ומחרו נשות ובמקנה שבמצות נרמזין מניין שמרחיצין את הקטן, לכם. 1) לכתחלה מים חמין מן המוכן מתחל ליטרגל והעיקר כניסכת המקנה שבגמרא, מרחיצין את להחם לו מים לרחצו כדי לחזקו לאו הוא מסוכן. הקטן, וקאי על רחיצת כל גופו דגם כל הגוף מסוכן

אַחֹתֵנוּ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר
תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד
מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ
אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי
לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם
וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ
אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת
הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ
אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ:
טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ
כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: טז וְנָתַנּוּ
אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־
לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד:
יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל
וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם

ולאחתא אשפח רחמין
בעיניכון ודי תימרון לי אתן:
יג אסגו עלי לחדא מוהרין
ומתנן ואתן כמא די־תימרון
לי והבו־לי ית־עולמתא
לאנתו: יג ואתיבו בני־
יעקב ית־שכם וית־חמור
אבוהי בחכמתא ומלילו
די סאב ית־דינה אחתהון:
יד ואמרו להון לא נכול
למעבד פיתגמא הדין למיתן
ית־אחתנא לגבר די־לית־
ערלתא ארי־חסופא היא
לנא: טו ברם־בדא נתפס
לכון אם־תהוון כוותנא למגזר
לכון כל־דכורא: טז ונתן
ית־בנתנא לכון וית־בנתיכון
נסב־לנא ונתוב עמכון
ונהי לעמא חד: יז ואם־לא
תקבלון מנא למגזר
ונבזר ית־ברתנא ונזיל:
יח ושפרו פתגמיהון בעיני
חמוד ובעיני שכם

רש"י

חסלה: (יב) מהר. כתובה (ב"ר): (יג) במרמה. בחכמה: מאד ממע. הכתוב לומר שלא היתה רמיה שהרי ממע את דינה מחותם (ב"ר): (יד) חרפה הוא. שמן הפסול הוא מגלגו הבא לחרף תביאו הוא לומר ט ערל להה לא כן ערל. חרפה בכל מקום נדוף: (טו) נאות לכם. נהגלה לכם לשון (מ"ב יב) ויאותו הכהנים (ביהודע): להמול. להיות נמול פיו לשון לפשול שלא לשון להפעל: (טז) ונתנו. ט"ן שהיה מודגשת לפי שהיה מסמסת במקום שהי טי"ן ונהגנו: ונתנו לכם לט. להה שלא בהגלי שלמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שהלו התשובות בבני יעקב ליקח בעה שכם את שיכחרו להם ובטהיכם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתם ואת בנותיכם נקח לנו ככל אשר יתנו לנו מאליו וכשדברו חמור ושכם אל יחשבו עילם

תורה תמימה

(טו) נאות לכם. מבאן רמזו ששנינו אין מברכין על הנר במוצאי שבת עד שיאותו לאורו — עד שיאותו ולא עד שיעותו הוא) [ירושלמי ברכות פ"ח ה"ו].

דלימה, ודכך כשנכנס נקפח את הפתח בקנון שבניה, נפי"ן הוא מגזרן את ומן שיכירו ע"י הבדלת ניצם כן ממנו נלדום לשיב שנע לותה וקפחו לותו בקנון מיום, ומגזרן נשות את יפף דכר (יחזי' כ"ג), שבניתו. ו) יאותו נפ"ף הוא מגזרן הגמה וישותו ומביא מכאן סימן נדכר נפ"ל נפ"ף לכאן לאמרו

דלב

וְדַחֲבֶר וּדְבָרוּ יָת־דִּינָה מִבֵּית
שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃ כי בְּנֵי יַעֲקֹב
עַיְּפוּ לְחַיְצָא־קָטִילָיָא וּבְזוּ
קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן׃
כה יָת עָנְהוֹן וְיָת־תּוֹרְהוֹן וְיָת־
חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי־בְקַרְתָּא וְיָת־
דִּי בְחַקְלָא בָּזוּ׃ כו וְיָת־כָּל־
נְכְסֵיהוֹן וְיָת־כָּל־טַפְלְהוֹן וְיָת־
נְשֵׁיהוֹן שְׁבוֹ וּבְזוֹ וְיָת כָּל־דִּי
בְבֵיתָא׃ ל וַאֲמַר יַעֲקֹב
לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי
לְמִתַּן דְּבָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין יָתְבֵי
אַרְעָא בְּכְנַעֲנָאָה וּבְפְרָזָאָה
וַאֲנָא עַם דְּמִנַן וְיִתְכַּנְּשׁוּן
עֲלַי וְיִמְחֲנוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא
וְאֵנַשׁ־בֵּיתִי׃ לא וַאֲמָרוּ
הַכְנָפְקַת־בָּרָא יִתְעֲבֵד (נ׳
יַעֲבֵד יָת־לַאֲתָנָא׃ א וַאֲמַר
יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית־
אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעֲבֵד־תַּמָּן
עֲלֶה בֵּית־אֵל וְשֵׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם

וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃
כה בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ
הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃ כו אֶת־
צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם
וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֵת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
לָקָחוּ׃ כז וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־
טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי
לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי
וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי
וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמְרוּ
הַכְּזוֹנָה יֵעָשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ
לה א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם
עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם

רש״י

ומ״ש בטומאה היו על כתו שלו זקן (ב״ר) : (כו) על החללים . לפסח החללים וכן ת״א לחללת קטילית : (כה) חילם . ממונם וכן (דברים ח) עשה לי את החיל הזה (במדבר כד) ויסרולא עושה חיל (תהלים מט) ועזבו לאחרים חילם : שבו . לשון שביה לפיכך נטעמו מלרע : (ל) עכרתם . לשון מיס עטרים אין דעתי עליכם עכשיו . ואגדה לעולה היתה התבית ועכרתם אותה (תנחומא) . מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד שלא הפריה ונחלה את הארץ לפיכך היו שותקין : מתי מספר . מעטים מועטים : (לא) הכזונה . הפקר : את אחותנו . ים אחותנו (הביא ההרגוס על מלה אחותיהו שהוא נרמה מתוך הפסוק בלשון רבים מדכתיב כאן אחותינו*) מלא ביו״ד מה שאין כן בשני רבקה אחותנו לת היו לאלפי רבבה שם אחר יו״ד ולכן מפרש שכאן הוא לשון רבים וקאי על כל בני ישראל אחותיהם הכזונה יעשה ולכן מביא רס״י התרגום שמתרגם ית אחתנא כאן כמו להלן להורות שהוא לשון יחיד ודו״ק) : (א) קום עלה . (תנחומא) לפי שאחרת בדרך נעכבת ובא לך זאת מבכרך :

*) וכלל הספרים שלנו כתיב הכי יו״ד .

לכל אחד , נמצא לוי בן י״ח שנה כשיצאו משם , הוסיף עליהם ו׳ חדשים שעשה בדרך ו״ח חדשים שעשה בסכות , קיץ וחורף וקיץ , שנה ב׳ שנים [ע״ע ג׳ ג׳ ג׳] , הרי לוי בן י״ג שנים בלכתו לשכם [תו״ט פ״ה מכ״ת דתנחומא] , ובקרא חיים , וע׳ בסדר שלם . —

ומכאן יתפיון דכן י״ג שנה נחשב לאיש גר דעת שנלריו נלר והקדשו הקדש , ויתכנר לי״ב

לפניהם בפ׳ בחקתי ובפ׳ נשא ובפ׳ מטות למקומותם לעניינם , וכן נעשה בר מזוה להתחייב בכל המצות , יען דכתיב (פ׳ נשא) חיים לו אשר כי יעשו מכל חטאת האדם , ועיין מעשה בדבר במ״ש בשבת פ״ח ב׳ דכ״ד שלא מעלה אין שונאין בפחות מבן עשרים , ובמקום אחר כתרט ענין זה [ע״ע בפ׳ לך , י׳ , ל] . ודע דשיעור זה דוקא נזכר , אבל נקבה נקראת אשה לענין נדרים ושאר ענינים השייכים גם בכתיב

בְּאַבִּים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן
וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־
הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: כי וְאֶת־
חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרָגוּ לְפִי־חָרֶב

עֲלֵיהון כְּאַבִיהון וּנְסִיבוּ תָּרִין
בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה גְּבַר חַרְבֵּה וַעֲלוּ עַל־
קַרְתָּא דְּיָתְבִין לָרְחָצָן וְקָטָלוּ
כָּל־דְּכוּרָא: כי וְיָת־חֲמוֹר וְיָת־
שְׁכֶם בְּרֵה קְטָלוּ לְפִתְגָם־

רש״י

יסבו לאתו: (כה) שני בני יעקב. נמי היו ואעפ״כ נהגו עצמן שמעון ולוי כאחד מגיסים שחיגס בניו שלח נטלו עלה היממו (כ״ר): אחי דינה. לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה: בטח. שהיו כואבים

תורה תמימה

כואבים עליהם, [לפיכך מרחיצין את כל גופו של קטן הנמול ביום השלישי שחל להיות בשבת][ח] (ירושלמי שבת פי״ט ה״ג].

שמעון ולוי וגו' איש חרבו. לא מצינו בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י״ג שנה, אבל בבן י״ג מצינו שקראו הכתוב איש, כדכתיב שמעון ולוי וגו' איש חרבו, וגבירי דההיא שעתא בני י״ג שנה הוו[ט] [נזיר כ״ט ב' ברש״י].

הוא וכפי שיתבאר בדרשת הכאה. ח) דהיינו כואב כי יפצר בפצע על אבר המילה, אבל בהיותם כואבים משמע על כל האברים, ואע״פ דע״פ הפצע מוסב הכאוב בהיותם כואבים על האבים אבל כל אחד לעצמו י״ל דרך אבר המילה הי' כואב עליו, כי״ת משמע ני' דקאי ממילא על כל הגוף, כיון דרובא דאבר שהאבים היו כואבים ואם אין כל הגוף כואב לא שייך לומר שהאים כואב. ודבר ענין הרחיצה עיין מש״כ בדרשת הקודמת למאחר ליכתיב להאם נאמר הרחיצה מיד ממיל אם אין ממין מן המוכן. וע' מש״כ שם.

ובזה שאמר הכתוב ויהי ביום השלישי — יש בזה מחלוקת הראשונים אם רק שלישי למילה מסוכן יותר או שהסכנה על יום ב׳השלישי, ורש״י בשבת פ״ו ע' ב׳ במשנה כתב מפורש לתף ביום השלישי מסוכן הוא, וכ״ד עוד פוסקים, משמע דכש״כ בשלי ימים הראשונים, אבל הרמב״ם בפ״ב מהלכות כתב מפורש דרק ביום השלישי הסכנה תקיפה.

ונראה רמ' לפעד הרמב״ם ממ״ש בתענית כ״ח ב' שאין נוהגין תענית על הכוכר בתוך שבעת [שבברית שבעת] משום דהוה שלישי לגירות אדם [שבברית שבעת] ואו הוה תגם ביותר, ומבית המפרש שם רמ' על יתרון החלישות ביום השלישי לגירה מן שלישי למילה, כי מבואר שלישי למילה מסוכן יותר מבני הראשונים.

וכן רמ' מגדה בכ״מ פ״ו ב' בשעת מילתו של אברהם, וירא אליו ה', אותו היום שלישי למילתו הי' ומביא הקב״ה חמה מגרתיקה שיעמוד אותם לבא אליו, ומאלרכים פילגו שם בשעת תוחלת החמה בגבורתה מפני שהחום יפה למכה, מלמד עשה הקב״ה כן בשלי ימים הראשונים ש״מ דיום השלישי לזרם זאירות וכפותה יהיה מב' מיס הראשונים, וכ״כ הר״ן פי״ם דשבת דמצא המחלה להתגבר ביום השלישי. ופשוט דמהאי טעמא המתינו בני יעקב עד יום השלישי. ונלעת רש״י ז״ל דאע״פ שאנב הסכנה אחד הוא בכל אבר השנשה ימים, אבל החלישות רבה בשלישי, ולכן הוחילו עד יום השלישי. —

ודע דמש״כ בפסוק כ״ו בני יעקב באו על החלים אבר שמלו אחיהם, לכאורה אין הענין מיוחר כל כך, דהא גם כל החלים שמלו אותה, וכן שכם שמלה, ו״ל ע״פ מש״כ הרמב״ם בפ״ם מי״ל ממלכים ז״ל, חייבין בני נח להודיע דיניהם ופופסים לדון במשפט דילהו, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה מפני שכם לאו וידעו בו ולא דיבוה, עכ״ל, ונראה לבאין מש״ם בשבת כ״ד ב' כל מי שאפשר לו למחות בחבירו שיראו ולא מיחה נתפס על אבירו שיראו, כלומר על עון שבידיהם, ולפי״ז דמכיון שעבור עבירה זו נתחייבו שם הריגה חלה הכתוב כאלו עברו שם גוף העבירה.

ודוגמא לענין זה מצינו בפ׳ שלח (פ״ו ב״ה) רגוס לאותו בחבירו כל העדה, ואמרו על זה נאספרי שם, כל העדה — במעמד כל העדה, או מיע לנו כל העדה ממש סורגים לאותו ת״ל יד העדים תהיה בו, הא מה ת״ל רגוס לאותו בחבירו כל העדה — במעמד כל העדה, ע״כ, והכאור הוא, דמכיון שהדבר נעשה במעמד העדה חלה הכתוב את הפעולה בהם, וה״ל כן, כיון שכל העיר רגמו וילמו חלה הכתוב את הפעולה בהם, ודו״ק. ט) כי כשהתחוב י״ל שגם שמעם יעקב שם לבן אחר שבשת את נפה וילדה לו אחר כ׳ שנים בקירוב שעמו בהריון לשעת שחחים, ראובן שמעון ולוי, לחשבון שנעשה חדשים

בָּטְמָא דִּי עִם־שְׁכֶם׃
ח וּנְטָלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דֵיְ עַל־
עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי־סַחֲרָנֵיהוֹן
וְלָא רָדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב׃
ט וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי
בְּאַרְעָא דְכְנַעַן הִיא בֵּית־אֵל
הוּא וְכָל־עַמָּא דִּי־עִמֵּהּ׃
י וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא
לְאַתְרָא אֵל בֵּית־אֵל אֲרֵי
תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעֲרְקֵהּ
מִן־קֳדָם אָחוּהִי׃ יא וּמֵימַר
דְּבוֹרָה מֵנְקְתָּיָא דְרִבְקָה וַאֲתְקְבַר
מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ יב וְאִתְגְּלִי
יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי
מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ׃
יג וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב
לָא־יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב

הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ ח וַיִּסָּעוּ
וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי
יַעֲקֹב׃ ט וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ י וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ
אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃
יא וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר
מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ יב וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ
יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי

רש״י קרי

ים בידכם כסות של עבודה כוכבים: (ד) האלה. מין אילן קרוי: עם שכם. אצל שכם: (ה) ויסעו. פחד: (ז) לא בית אל. הקב״ה נבית אל גילוי שכינתו נבית אל. ים תיבה חסרה כי״ת המשמשת ברוחצה כמו (ס״ב ט) הנה הוא בית מכיר בן עמיאל כמו נבית מכיר. בית לחיך (לעיל כד) כמו נבית לחיך: נגלו אליו המלאכים. במקומות הרבה ים סם מלהות ותדמות בלשון רבים כמו תדני יוסף אם בעליו עמו ולא נאמר בעלו וכן מלהות שהוא לשון שופש ומרות מזכר בלשון רבים אבל אחר מכל שאר האמות לא המצא בלשון רבים: (ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה נבית יעקב אלא שאמרה רבקה ליעקב ונלחתי ונקחתיך משם שלחה דבורה אלו לפדן ארם לומת משם ומתה בדרך. מדברי רבי משה הדרשן למדתים: מתחת לבית אל. העיר יושבת בהר ונקברה בהרגלי ההר: תחת האלון. בשפולי מיבית מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון. ואנכי נתבבר שם בחבל שני שהוגד לו על ימו שמתה (כ״ר). ואלון בלשון יווני אבל*) ולפיכך הטעימו (ס״ע ולפי שהעלימו) את יום מותה שלא יקללו הבריות הכרם שיצא ממנו עשו לפי הכתוב לא פרשתה: (ט) עוד. פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו: ויברך אתו. ברכת אבלים (ב״ר): (י) לא יקרא שמך עוד יעקב. לשון אדם הבא במדרש ועקבה אלא לשון

*) ג״ל אחר וכן פיהם ברש״י (תהלים ק״ע).

תורה תמימה

(י) לא יקרא וגו׳. תניא, לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך,

---

הע״ו, אבל האמת נראה ע״פ המבואר במ״ל פ׳ מסתחוים להכיר שבשכם ואמר להם שמסתחוים הם מבני ופ׳ עקב דבלשון כוחים היתה נקראת עיר שכם להגיד שמתחת לארץ הם, והוא ע״פ הכתוב כאן בשם נפוני, ובפי״ז הדברים מחירים, שראה אותם ויפמון אותם תחת האלה אשר בשכם. ועיין תוס׳ זבחים

מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיִךְ בְּבָרְחֲךָ
מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ: ס וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ
אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם
וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם:
ג וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־
שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם
צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:
ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר
אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר
בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת

מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ
בְּמֵעֲרָקָךְ מִן־קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ:
ג וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאַנָשׁ־בֵּיתֵהּ
וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדוּ יָתְ־
מַעֲרַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן
וְאִדְכּוּ וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן: ג וְנָקוּם
וְנִסַּק לְבֵית־אֵל וְאֶעְבֵּד־תַּמָּן
מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּל
צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דַּעֲקָתִי וַהֲוָה־
מֵימְרֵהּ בְּסַעֲדִי בְּאָרְחָא דִּי
אֲזָלִית: ד וְיָהֲבוּ לְיַעֲקֹב יָתְ־
כָּל־מַעֲרַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן
וְיָתְ־קְדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן
וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת

רש״י

(ב) הסירו. שים בידכם משלו של שכם: והטהרו. מעבודת כוכבים: והחליפו שמלותיכם. שמץ

תורה תמימה

לה (ב) והטהרו. מלמד דע״ז משמאה והפורש ממנה בעי טבילה״) [סנ״ג ד׳ ר״מ].

(ג) לאל העונה אותי. א״ר יוחנן, כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתם בצדם, הם פקרו בפסוק כי שם נגלו אליו האלהים (פ׳ ז׳) מה כתיב בתרי׳ לאל העונה אותי׳) [סנהדרין ל״ח ב׳].

(ד) ויטמן אותם וגו׳. רבי ישמעאל ב״ר יוסי אזיל להדין נפולא, אתון כותאי לגבי׳, אמר להון, לית אתון סגדין למטרא אלא לצלמא דתרותי׳, דכתיב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם׳) [ירושלמי ע״ז פ״ה ה״ר].

כשהיו בת י״ב שנה, ונתגאה מעניו זה נפגיט בפ׳ ברחתים בפסוק ויבן ס׳ את המזבח בדברים לדקדם מ״ם ב׳, ושוד יתבאר לי״ב בפ׳ מקוה בפ׳ נדרים ובפ׳ עקב בפסוק ולמדתם אותם את בניכם.

א) וזה הוא הפשט למצולת גר, ויסי׳ מזה קלת רמי׳ נלעגו רמב״ן המובא בב״י ליו״ד סי׳ רס״ח לגר אף שמבל קודם המילה יצא בדיעבד, משום די״ל דהמילה בזה רק על הפריסה מע״ז ולא על הכניסה ניהדות, וא״כ אין ל״ת אם מבל קודם או אחר המילה. —

וע׳ בראב״ע כאן בתב ח״ע, מהמקום הזה נלמוד שחייב כל אדם מישראל כאשר יגר להתפלל במקום קבוע להיות נוסף נקי ומלבושיו נקיים, עכ״ל, ואמנם ל״ל זה, לכאר נמלו זה מז״ע בשבת י׳, ל׳ מפסוק הכון לקראת אלהיך (עמוס ד׳), ושם ק״ל ל׳, מיין לשטי בגדים מן התורה, שנאמר (פ׳ נו) ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, ותנא דבי ר׳ ישמעאל, למדך תורה דרך ארץ, בגדים שבישל בהם קדירה נרטו לא יאזוז בהם כוס נרטו. ומהכתי״ם שם כתב לחייבי לעניין שטי בגדי שבת, ול״ע לעניין שבת יפיק מפ׳ דיפטי׳ כ״ח וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וגם מה שייחסו העניין בגדים שבישל בהם קדרה וכו׳ לעניין שבת, אבל יותר קרוב לומר לחייבי שחיטה מעבודת חול לשבודת קודש וכמבואר, וע״ש מש״כ בזה בם׳ ט (ו׳ ד׳) וכאן אין להאריך בזה.

ב) ר״ל הם פקדו במה דכתיב הפעל המוסב בהם ס׳ בנשוז רבים, שם בגו, ותשובתם בגלל שבאותו העניין עצמו כתיב בם בלשון יחיד, וגל השינה אותי, ומה דכתיב פשט בלשון רבים הוא משום דכן דרך הגדולה והכבוד, וכמו במלך בו״ל שמדבר בלשון רבים וכמש״כ בתרומה בר״ם בראתים. ג) פרשו המפרשים נפולא הוא לר, ואיט מבואר מניין לי׳ ר׳ ישמעאל יודע את הסבר שהחזיו ממן יעקב את הכ״ח

עִמָּהּ׃ יד וַאֲקֵים יַעֲקֹב קָמְתָּא בְּאַתְרָא דִּי־מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין וַאֲרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא׃ טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת־שְׁמָא דְאַתְרָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְ בֵּית־אֵל׃ טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה־עוֹד כְּרוּבַת־אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וִילִידַת רָחֵל וְקַשְׁיַאת בְּמֵילָדָהּ׃ יז וַהֲוָה בְּקַשְׁיוּתַהּ בְּמֵילָדָהּ וְאָמְרָת לַהּ חַיָּתָא לָא־תְדַחֲלִי אֲרֵי אַף־דֵּין לִיךְ בַּר׃ יח וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (נ״א מָיְתָא) וְקָרַת שְׁמֵהּ בַּר־דָּוְיִ וַאֲבוּהִי קָרָא־לֵהּ בִּנְיָמִין׃ יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבָרַת בְּאוֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם׃ כ וַאֲקֵים יַעֲקֹב קָמְתָּא עַל־

אִתּוֹ׃ יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן׃ טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ טז וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ׃ יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃ יט וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָ־ הִוא בֵּית לָחֶם׃ כ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָ־ עַל־

רש״י

(טז) כברת הארץ. מנחם פירש כמין כביר רבוי מהלך רב. ותנדה בזמן שהארץ חלולה ומטקבת ככברה (ב״ר) שהגיר מלוי הסחיטו עבר והברג עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בעשתן מליט (מ״ב ה) וילך ממנו כברת ארץ ואומר מי שהוא סח מדת קרקע כמו מהלך פרסה לו ויהיר כמו שתתה אומר למד כרס חלקת שדה כך במהלך חדש נותן סח מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כברת ארץ: (יז) כי גם זה. טפח לך על יוסף. ורבותינו דרשו עם כל שבע טולדה תאומה ועם בנימין טולדה תאומה יתירה: (יח) בן אוני. בן לעצבי: בנימין. מלאה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיו בנגד כשהלך בת מארם נהריים כמו שנאמר בנגב בארץ כנען הלוך ושוב הנגבה: בנימין. בן ימין נמצו (תהלים פט) נפון ויומין ואתה ברותם לפיכך הוא מלא (ד״ע בנימין בן ימים שטלה לעת

תורה תמימה

(יח) בנימין. בכל התורה כתיב בנימן חסר והבא בנימין שלם כתיב[ח] [פוסה ל״ו ב׳].

הסום, אע״פ דלאחלם הרחמנן אמר הקב״ה פרו ורבו, ההוא לברכה בעלמא הוא, עכ״ל, ועיין במהרש״א לע״ם כ׳ ד״ה והרי, בסוף הדבור, הקשה על דברי הסום׳ דלעיל קשה דהא גבי נחמר פרו ורבו, והיינו ודאי נמצוה נאמר׳, כדמוכח במשנתין, עכ״ל, אבל לע קשה מידי, דהא בהעלו לנח אפשר שהוא להזכירם לנד, ומה שאמר בנצון רבים זה הוא מפני שדבר עם נח ושם בניו, מצע״ם דלאחלם הרחמנן לע מי נשלם שולת הוא ומוה, וע״כ מי ס״ד דלאחלם לנד שוה הול״ל פרו ורבו, ובפיר מקמו הסום׳, ודו״ק. ח) דכפשט הרחמנן שוכר שם זה גרוך לנאר שבת קריאת שם זה וכמו שפירש״י בן ימין בן העולד בדרום, ולכן כתבו כאן מלא יו״ד, מצע״כ בשאר מקומות כיון שהמ״ם נקרא בחיר״ק לע קפיד קרא למלא אותו ביו״ד, וכאשר כן הוא מלרך השמות שמתקנרים בתוספות המשמשות. וס״ע הפייך לענין זה לפיעו בפ׳ תעוה בפסוק שאה משמשת וגו׳ (כ״ח י׳). ועיין בתה״ש

אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים
אָנִי אֵל שַׁדָּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל
גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ
יֵצֵאוּ׃ ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וַיַּעַל
מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר

אֱלָהִין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ
וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל׃
יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי
פּוּשׁ וְסַגֵּי עַם וְכֻנְשַׁת שִׁבְטִין
יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין
בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְקוּן׃ יב וְיָת־
אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְאַבְרָהָם
וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וּלְבָנָיךְ
בַּתְרָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא׃
יג וְאִסְתַּלַּק מֵעֲלֹהִי יְקָרָא־
דַיְיָ בְּאַתְרָא דִּי־מַלֵּיל

רש"י

סר וגניד׃ (יא) מי מל שדי. שמי כדמי לברך שהברכות שלי: פרה ורבה. על שם שעדיין לא טלד בימין ומע"פ שכבר נתעברה ממנו: גוי. בימין: גויס. (ב"ר) משמע ומפרים שעתידים ללאת מיוסף ושם בימין השבטים: ומלכים. (ב"ר) שאול ואיש בושת שהיו משבט בימין שעדיין לא טלד (ופסוק זה דרשו חבור כשהמליך איש בושת ולפ השבטים דרשוהו וקרבו בימין דכתיב (שופטים כח) איש ממנו לא יתן את בתו לבימין לאשה וחזרו ואמרו אלמלא היה שולה מן השבטים לא היה הקב"ה אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו): גוי וקהל גויס. שנויס עתידים בניו ליעשות כמין הגויס שהם שבטים לומות וכן כל הסנהדרין שבטים. ד"ח שעתידים בניו להקריב בשעת ניסוך הכמות כגויס טובדי כוכבים בימי חזקיהו (ברס"י יסן): (יג) במקום אשר דבר אתו. איני יודע מה מלמדנו·

תורה תמימה

לא שיעקר שם יעקב ממקומו, אלא שיהא ישראל עיקר ויעקב טפל לו) [ברכות י"ג א']. לא יקרא וגו'. תניא, הקורא ליעקב יעקב אינו עובר בלאו דלא יקרא שמך עוד יעקב, מאי טעמא, דאהדרי' קרא, שנאמר (פ' ויגש) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב") [שם שם].

(יא) אני אל שדי. אמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אמר הקב"ה, אני הוא שאמרתי לעולמי די') [חגיגה י"ב א'].

פרה ורבה. תני, האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, כנה"מ, אמר רב יוסף דכתיב ויאמר לו אלהים פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו") [יבמות פ"ה ב'].

זבחים קי"ג ע' סביעי זה הירושלמי בשטי נשון. ד) דמי מפשר עומר שנעקר השם נשוכה, לשם מניכו שהקב"ה בעצמו חזר נקרמו בשם יעקב כמנומר בדרשה הנאה, ומע"פ דכתיב כי שם יקראל יסי' שמך, דמשמע רק שיקראל ע"ע לנשון כי שם נאו לוקא הוא, רק דישראל עיקר ויעקב טפל. ובשו"ת שנו"י ח"ח סי' קמ"ם מקר על הורחת הנשון כי שם נשון כני אדם, ויש להניח דמי אדם דנשון כני אדם כי שם — לוקא הוא, מת"ם נשמן (מ"ב ה' י"ו) כי נא יעשה עוד עבדך שוכ וזבח נאלהים אתריס כי שם נה', ומשניו ספרשה שם מנומר שפיכם נשמן עצמו מע"ו כולה לף בשפיות, כרי לנשון כי שם נשון כני אדם לוקא הוא, ובמקום אחר האריכו בזה [ע"ע פרשה מספיכים בפסוק זה שיעקר שם יעקב ממקומו וגו'] ושם בשפיות.

בְּנֵי־יַעֲקֹב תְּרֵי עֲסַר׃ כג בְּנֵי לֵאָה בּוּכְרָא דְּיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְזַבֻלוּן׃ כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְּרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְּלֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אִלֵּין בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי

בְּנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃ כג בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וְיְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְזְבֻלוּן׃ כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר

רש״י

בני יעקב שנים עשר. מהחיל לענין רחמן מסגולד בימין כשלמה כמעשה ומעתה רמוייס להמעות ומנמן. ודכותיהו דרכו ללמדנו בה שכולן שוין וכולן לדיקים אלא חמץ רחובן: (כג) בכור יעקב. אפי׳ בשעת הקלקלה קרמו בכור: בכור יעקב. בכור למלה בכור לעבודה בכור לממן ולא נתנה בכורה ליוסף

תורה תמימה

אביו, והיינו דכתיב (פ׳ ויחי) אז חללת יצועי עלה, אל תקרא יצועי אלא יצועי[35] [שבת נ״ה ב׳].

בני יעקב שנים עשר. א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן, כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר, מלמד שכולם שקולין כאחד[36] [שם שם].

ס״ה ג׳) ואינם בני יעקב כלל, לכן כתב שבני יעקב שנים עשר, וגם בני בלהה וזלפה בכלל, ומבואר שמתיחסים אחריו, וזה ע״כ מפני שמשתחררו, ודו״ק. [35]) בלשון רבים, ופירש״י, כך פי׳ שפח יעקב בתרגעת אהלי נשיו, מעמיד מפה לשכינה ובאותו אהל שרוחה. כי השכינה הוא בא ולן שם, עכ״ל, ונמל כן מלשון את, לרבות השכינה, ו״ל בשעם הרבוי מלשון את לשכינה ע״פ מ״ש בספרי המקובלים דשם הקודש נרמז במלת את, כמו בשל״ה בשם׳ פסחים בשאורו להלל בפסוק אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי התחנוני, אימתי אני אהובה, בשעה שעל ידי מעשה המצות שלי אני נותן כח רוח לשכינה שנקראת את, ובסדור בתר״י בכוונת ק״ש ואהבת את ה׳ אלהיך, תכוין לאחוד השכינה הנקראת את, ובסדור ריעב״ץ בסדר ברכת כהנים, ושמו את שמי על בני ישראל, רמז בשם הקודש הנרמז במלת את עכ״ל, ופשט כמו זה לא מצאתי, ואפשר לומר ע״פ מ״ם (ישעי׳ מ״ד) אני ראשון ואני אחרון, וזה מרומז באותיות את שהן האותיות הראשונה והאחרונה מן הפ״ב, ויש כזה בכ״מ בזוהר. וכזה אפשר לפרש מש״כ ביחזקאל ג׳ (פ״ב) ואשמע את מדבר אלי, דרומז לשכינה״ה, ומפרשים שעמו הרבה בגלות זה, וכן אפשר לפרש לפי״ז כוונת הדרשה בפוטה י״ב ב׳ ותרמהו את הילד — מלמד שרחתה שכינה עמו. — גם י״ל בפוטע לדרשה שלפניו שדרים יצועי רמז

ס״ה ג׳) ואינם בני יעקב כלל, לכן כתב שבני יעקב שנים עשר, וגם בני בלהה וזלפה בכלל, ומבואר שמתיחסים אחריו, וזה ע״כ מפני שמשתחררו, ודו״ק. [35]) בלשון רבים, ופירש״י, כך פי׳ שפח יעקב בתרגעת אהלי נשיו, מעמיד מפה לשכינה ובאותו אהל שרוחה. כי השכינה הוא בא ולן שם, עכ״ל, ונמל כן מלשון את, לרבות השכינה, ו״ל בשעם הרבוי מלשון את לשכינה ע״פ מ״ש בספרי המקובלים דשם הקודש נרמז במלת את, כמו בשל״ה בשם׳ פסחים בשאורו להלל בפסוק אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי התחנוני, אימתי אני אהובה, בשעה שעל ידי מעשה המצות שלי אני נותן כח רוח לשכינה שנקראת את, ובסדור בתר״י בכוונת ק״ש ואהבת את ה׳ אלהיך, תכוין לאחוד השכינה הנקראת את, ובסדור ריעב״ץ בסדר ברכת כהנים, ושמו את שמי על בני ישראל, רמז בשם הקודש הנרמז במלת את עכ״ל, ופשט כמו זה לא מצאתי, ואפשר לומר ע״פ מ״ם (ישעי׳ מ״ד) אני ראשון ואני אחרון, וזה מרומז באותיות את שהן האותיות הראשונה והאחרונה מן הפ״ב, ויש כזה בכ״מ בזוהר. וכזה אפשר לפרש מש״כ ביחזקאל ג׳ (פ״ב) ואשמע את מדבר אלי, דרומז לשכינה״ה, ומפרשים שעמו הרבה בגלות זה, וכן אפשר לפרש לפי״ז כוונת הדרשה בפוטה י״ב ב׳ ותרמהו את הילד — מלמד שרחתה שכינה עמו. — גם י״ל בפוטע לדרשה שלפניו שדרים יצועי רמז

לשכינה על פי מש״כ רש״י בפירושו למלכים ב׳ (י״ח ד׳) לשון מסה רמז לשכינה ע״ש הכתוב בין שדי יען, וכ״כ בפי׳ שם״ם בפסוק הנה מטתו שלשלמה, ישו״ם. [36]) ומה לכתיב ויסכב וכו׳, ככר דרים למעלה על בנגוד היוע של יעקב. ומעם למשך ושייכות פסוק זה לפקודם ע׳ מש״כ בחלת הקודם.

והנה לשון אינו אלא טועה מורה דרך מעות יש בשמיעה זו, אלא לאיסור ושוגם ליכא, ואע״פ דקיי״ל כל המפקר אחר מיפתן של ת״ח טופל בגיהנם, ל״ל דשאני הכא כיון דהתורה לא כתבה עליו בלשון המורה על חטא, וגם לאח מ״ד חטא ממש ולכן רק טועה הוא שומר כן בפירוש הענין ותו לא. — וראוי להעיר בפרשה זו לעיל בפסוק כ׳ ויצב יעקב מצבה, ובמ״ק ה׳ ע׳ מקרו הרבה מיין רמז לעיון קבורות מן התורה, ותימה שלא הביאו מכאן שמפורש שהציב מצבה, ובמ״ר קורא למצבה זו בשם עיון, ומפרש שם כוונת הענין, ולא שייך לומר לתין למדין מקודם מתן תורה, דהלא כמה ענינים אנו למדין ממדבון של מלכות, כמו זמני תפלה ובנשת ימי מלכות ושל ענינים שונים, ויותר קשה בגלה ס״ו ע׳ למוכח שם לכל ענין עיון קבורות הוא מדרבנן, ולא הענינו מכאן.

ו״ל דהמדרש רוצה להניח ממך ומקור ללא רק על גוף שלם של איש יהוא שלא תפילו על אבר מ

קְבֻרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה
מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן
יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן
וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִילֶגֶשׁ אָבִיו
וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ פסקא באמצע פסוק וַיִּהְיוּ

קִבְרַתְהּ הִיא קָמַת קִבְרַתָּא־
דְּרָחֵל עַד־יוֹמָא־דֵין׃ כא וּנְטַל
יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ
מִתְּהַלָּא לְמִגְדְּלָא־דְעֶדֶר׃
כב וַהֲוָה כַּד־שָׁרָא יִשְׂרָאֵל
בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רְאוּבֵן
וּשְׁכִיב עִם־בִּלְהָה לְחֵינָתָא
דַּאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲוו

רש״י

זקנתו וכתב בנו״ן כמו (דניאל יב) לנקץ הימין׃ (כב) בשכן ישראל בארץ ההיא. עד שלא נח לאחרון אחיו ילחק מרעותו כל אלה: וישכב. מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ואמה בלבל ילועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ואתה באהל בלהה בת רותן ותבע עלבון אמו אמר מם מחות אמי היתה ורה לאמי שפחת אחות אמי היתה ורה לאמי עמד ובלבל את

תורה תמימה

(כב) ויהי בשכן ישראל. מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם[1], ומעשה בר׳ חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה חזן הכנסת קורא ויהי בשכן ישראל ואבר לו לתורגמן אל תתרגם אלא אתרון — ושבחוהו חכמים[2] [מגילה כ״ה ב׳].

וישכב וגו׳. א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן, כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה[3], אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו, מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה[4] [שבת נ״ה ב׳].

וישכב וגו׳. הגיא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, מוצל אותו צדיק מאותו עון[5], אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פלגש אביו, עלבון אמו תבע, אמר, אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי, עמד ובלבל את מצעה[6] [שם שם].

וישכב וגו׳. תניא, אחרים אומרים, שתי מצעות בלבל, אחת של שכינה ואחת של

(ס׳ קכ״ם ס״ל) נעוין כתיבת שם בנימין בנם, ומכאן סמך לסדיך לכתוב חסר כמו בכל התורה. — ודע למה שממרים במילדת נרחל אל תירחי כי נם זה לך בן (פ׳ הקודם) היינו מבוחר לכתוב מה מנחומין הוא זה ומה שייכות הולדת הבן להעבר המרע, וי״ל ע״פ מ״ש בגדה ל״ג ל׳ דחבני נילדת נקבה מרובים מבל זכר, ורחל היתה תאבה לילדת זכר, כמו שממרה (פ׳ ויצא) יוסף ה׳ לי בן אחר, ועי״ש לפניו, וכיון שרחתה שמתקבת בלדתה וכמ״ש ותקש בלדתה, משמה שמת הלד נקבה, כיון דחבני נקבה מרובים וקשים, לכן אמרה לה המילדת אל תירחי מקושי הלדה, כי לעפ״כ נם זה לך בן זכר. ם) בזמן הנמרא יש׳ שמנהג נתכנס אחר הקורא את הפרשה בחורש בלשון הסמון. ו) קורא אחרון לפסוק ויהיו בני יעקב שנים עשר, מפני שהפסוק נפסק בהפסק, והשם אחרון הוא תאר כאלו הוא פסוק לעלמו. יא) יתאחר בדרשת שבשמך. יב) נראה עין הבלבול, שעשה חיזו פשוטה שעל ידה נפרד יעקב מאחל בלהה, אם ע״י קפסה או שנאה וכדומה, והוא משין הלשון שלה שמריב ובלבל את השולח (תוספתא קדושין פ״ל) שהי׳ נ״ב משין אלו הפשוטות, כנודע. יג) בנמרא משרש שלמד בן משברת, ואפשר עתיד זרשו לעמוד על הר עיבל ולומר תרור שוכב עם אשת אביו, ויבא אחת זה לידו, ור״ל דבשי המבואר בפ׳ אחת הי׳ שבשם ראובן מן הלה שעמדו על הקללה, ואם בשמת אחת בזה, לא יתבן שיהו הקב״ה שייהי בניו מן המקללים על אחת זה, אחר ע״י תזכר תרפת ראובן. יד) ועיין במהרש״א שבתב דראובן חשב שבלהה וזלפה היו שפחות נם אחר שנשאו ליעקב, ובאמת נשתחררו אחר נשואיהן, ישו״ם, ולפי״ז יש לפרש המשך הפסוק הסמוך לאחר פנין זה ויהיו בני יעקב שנים עשר, אחר היינו מבואר כלל שייכות ממיכות מספר זה למעשה ראובן, לך לפי המבואר י״ל שבא הפסוק להורות שמשאחרו, משום דאל״ה בדי קיי״ל ולד שפחה כמוה שמתייחס אחריה (קדושין ס״ז

הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו נָסִיב
יָת־נְשׁוֹהִי מִבְּנָת כְּנָעַן יָת־
עָדָה בַּת־אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת־
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־
צִבְעוֹן חִוָּאָה׃ ג וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־
יִשְׁמָעֵאל אֲחָתַהּ דִּנְבָיוֹת׃
ד וְיָלִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת־
אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלִידַת יָת־
רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלִידַת
יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח
אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ־
לֵהּ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ ו וּדְבַר
עֵשָׂו יָת־נְשׁוֹהִי וְיָת־בְּנוֹהִי
וְיָת־בְּנָתֵהּ וְיָת־כָּל־נַפְשָׁת
בַּיְתֵהּ וְיָת־גֵּיתוֹהִי וְיָת־כָּל־
בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל־קִנְיָנֵהּ דִּי
קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲזַל
לְאַרְעָא מִן־קֳדָם יַעֲקֹב
אָחוּהִי׃ ז אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנֵהוֹן
סַגִּי מִלְמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא
יְכִילַת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן
לְסוֹבָרָא יָתְהוֹן מִן־קֳקֵדָם
גֵּיתֵיהוֹן׃ ח וְיָתִיב עֵשָׂו בְּטוּרָא
דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃

הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו
מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן
הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־
צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ ג וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־
יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃ ד וַתֵּלֶד עָדָה
לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה
אֶת־רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה
אֶת־יעוש יְעוּשׁ קרי וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־
קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֵת־כָּל־
נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־
בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
יַעֲקֹב אָחִיו׃ ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב
מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם
לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם׃ ח וַיֵּשֶׁב

רשי

(ב) עדה בת אילון. היא בשמת בת ישמעאל ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לעבודת כוכבים: מהליבמה. היא יהודית והוא כיוס שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעבודת כוכבים כדי להטעות את יצחו: בת ענה בת צבעון. שם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנאמר והלה בני לצבעון והיה ועוד מלמד שבא לבעון על כלתו ואמם ענה ויצחק מהליבמה מכין שניהם והודיעך הכתוב שכולן בני ממזרות היו: (ג) בשמת בת ישמעאל. ולהלן קורא לה מחלת מלמד בחגדת מדרש שמואל שלשה מוחלין להן עוונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ומת בטעם מכלן לכך נקראת מחלת שנמחלו עוונותיו: נבויות. על שם שהוא השיחה לו ממעל ישמעאל נקראת על שמו: (ה) ואהליבמה ילדה וגו'. קרא זה ממזר היה וכן תליפז היה שבא על אשת יצחו לא אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם תולפי בסוף הענין (ב"ר): (ו) וילך אל ארץ. לגור בשאר ימיו: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם. להספיק מרעה לבהמות בלהם. ומ"ח (ב"ר) מפני יעקב אחיו לפי חלק לו במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרשון השטר ומפני השטה שמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרשון השטר ומפני השטה
שמכר

יְלַד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃ כו וַיָּבֹא יַעֲקֹב
אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת
הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם
אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ כח וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק
מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ כט וַיִּגְוַע
יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן
וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב
בָּנָיו׃ פ לו א וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו

אִתְיְלִידַן לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם׃
כו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוָת־יִצְחָק
אֲבוּהִי מַמְרָא קִרְיַת אַרְבַּע
הִיא חֶבְרוֹן דִּי־דָר־תַּמָּן
אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ כח וְהוֹו
יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין׃
כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית
וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ סָיִב וּשְׂבַע
יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב
בְּנוֹהִי׃ א וְאֵלֵין תּוֹלְדָת עֵשָׂו

רש״י

מלא לעגין הכתובים שנעשה לגמי שכתוב׃ (כו) ממרא. שם המיסור׃ קריה הארבע. שם העיר ממרא קריה הארבע מיל מיסור של קריה ארבע. ות״ת היה לו לכתוב ממרא הקריה ארבע ק דרך המקרא בכל דבר שממו כפול כגון זה וכגון בית לחם יהי עזר בית לא שם הולך להטיל בו ס״ת נותנה ברחם התיבה הסניה (ס״ת טז) בית הלחמי (שופטים ו) בעפרה בני העזרי (מ״ת עז) בנה חיאל בית הלי׃ (כח) ויגוע ילחק. לין מוקדם ומאוחר בתורה מכילתו של יוסף קדמה למיהרו של ילחק י״ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה ילחק בן ס׳ שנה שנאמר וילחק בן שמים שנה וגו׳ ויילחק מת בשנת ק״כ ליעקב לם תולין שנים מק״ם שנה כשאלרו ק״כ ויוסף נמכר בן י״ז שנה ואותה שנה שנת מלה ושמונה ליעקב כיצד בן שנים ושלש נתכרך ואלבע עשרה שנה נשתן שנים עבר הרי שבעים ושבע ואלבע עשרה עבד בחמה ובסוף אלבע עשרה שנאמר ויהי כאסר ילדה רחל לת יוסף וגו׳ הרי השנים ואחת וי״ז עד שלא נמכר יוסף הרי מלה ושמנה (עוד משורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מלרימה כ״ב שנה שנאמר ויוסף בן שלשים שנה וגו׳ ושבע שנים שובע ושנתים רעב הרי כ״ב וכתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה נמלו יעקב במכירתו ק״ח׃)

עמה נבד ואפילו מיט ידוע של מי הוא, ג״כ צריך להגיד ניון כדי שיפרסו מן הסומאה וזה לא מוכח מכאן, וכ״מ שם של כל הסוגיא דייקי לעגין סומאה, ומטאר מאד שמביא מקור על זה מפסוק דיחזקאל והיה עמה אדם ובגדי מלנו ניון, ודייק אפילו עמה נבד. וע״ע מם״כ נפ׳ יתרו בפסוק והודעת להם את הדרך ילכו בה. —

וע׳ בירושלמי שקלים פ״ב ה״ה, תני, רשב״ג אומר, אין שוטין נפחות מלדיקים שבדורים הן זכרוכם, ולכאורה קשה ממה שהגיד יעקב מגבה לרחל, ושוד מינו שהגיבו מגבות לקברי לדיקים. ועיין במ״ל כאן שהוצא מאמר זה, אבל לא מהבאר יפוד הענין, ום שכתבו למאמר זה לשת יחידאה היא ולא קיי״ל כן.

אבל נראתי אין צריך לזה, אלא גרסה כונת הענין, שאם שוטין הניון להכניע שיזכרו שם הלדיק ותדולתו בחמת ס״ל לזה, יש שהבדיהם ומשהיהם מזכירים שמם, משא״כ אם מכוונים לזה למען הכחיש שידעו דורותיו אחריו מקום מטמת נופו שיזכו להתפלל עניו לשת חטאת או לנקם מחילה ממנו

בּוּכְרָא וְרַעְשָׁו רַבָּא תֵּימָן
רַבָּא אוֹמַר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא
קְנַז: טו רַבָּא קְרַח רַבָּא
גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין
רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא
דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:
יז וְאִלֵּה בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר־
עַשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח
רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה
אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא
דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עַשָׂו:
יח וְאִלֵּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עַשָׂו
אִתַּת עַשָׂו: יח וְאִלֵּין בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עַשָׂו רַבָּא
יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא קְרַח
אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־
עֲנָה אִתַּת עַשָׂו: יט אִלֵּין
בְּנֵי־עַשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבֵיהוֹן
הוּא אֱדוֹם: כ אִלֵּין בְּנֵי־שֵׂעִיר
חוֹרָאָה יָתְבֵי יַתְבָא לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִשׁוֹן
וְאֶצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי
חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא
דֶאֱדוֹם: כב וַהֲוֹו בְּנֵי לוֹטָן חוֹרִי

בְּכוֹר עֵשָׂו אֲלוּף תֵּימָן אֲלוּף אוֹמָר
אֲלוּף צְפוֹ אֲלוּף קְנַז: טו אֲלוּף קֹרַח
אֲלוּף גַּעְתָּם אֲלוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה
אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה: יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו
אֲלוּף נַחַת אֲלוּף זֶרַח אֲלוּף שַׁמָּה
אֲלוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו
אַלּוּף יְעוּשׁ אֲלוּף יַעְלָם אֲלוּף קֹרַח
אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה
אֵשֶׁת עֵשָׂו: יט אֵלֶּה בְּנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה
אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס שביעי כ אֵלֶּה
בְּנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִישׁוֹן וְאֵצֶר
וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר
בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: כב וַיִּהְיוּ בְּנֵי־לוֹטָן חֹרִי

קמץ בז"ק . פתח בס"פ

רש"י

(כ) יושבי הארץ. שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. וכיוצא דרשו (שבת פה) שהיו בקיאין ביושבה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים מועטין העפר ויודעין לאיזה נטיעה ראויה לה:

תורה תמימה

(כ) יושבי הארץ. אמנו כולי עלמא יושבי רקיע הם, אלא שהיו בקיאים בישובה של ארץ, שהיו אומרים מלא קנה זה לזית, מלא קנה זה לגפנים, מלא קנה זה לתאנים[ב] [שבת פ"ה א']:

נקמת ותחזל מדבר מניה, ומינו בעובד כוכבים שבא נמי הכי ואמר לו נירמי על ממת שישמוני לכהן גדול, וזה נ"כ מפעם בכוד ונדוכה, וכ"ה נירמי' ותמ"כ נשמה נר ממת בלב שלם [שבת נ"ג ע"ב], והוא כפנין שממרו מתוך שלא לשמה בא לשמה. [כל דיני ושניני נירות מיירי בזמנים ומקומות שהותר ע"פ המלכות]. ג) ר"ע קנה המלה זו שבקרקע

רשני ותחזל מדבר מניה, ומינו בעובד כוכבים וזה נתמנים שבא נמי הכי ואמר לו נירמי על ממת שישמוני לכהן גדול, וזה נ"כ מפעם בכוד ונדוכה, וכ"ה נירמי' ותמ"כ נשמה נר ממת בלב שלם [שבת נ"ג ע"ב], וכוא כפנין שממרו מתוך שלא לשמה בא לשמה. [כל דיני ושניני נירות מיירי בזמנים ומקומות שהותר ע"פ המלכות]. ג) ר"ע קנה המלה זו שבקרקע רמזי נגדל טו זיתים וזה רמזי לגפנים וזה לתמנים וכדומה, ונכן רמזי לקרותם יושבי הארץ שהיו בקיאין בישובה, כלומר בשבשה ותכונתה ולישוחה. ומפיק דרשא זו דכתיב נעיל בפ' נח בפ' ותא התזי (י' י"ו) וכפ' לך בפסוק ותא התזי (י"ד ו'), יש"ם. וג"ם מדרשא זו והקדומים לדיוק — הוא שמה דכתיב בפ' שופטים לא תסיג גבול רשך

לשבר

ט וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדֹם בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז
בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן
בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי
אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וְקְנַז:
יב וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־
עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה
בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: יג וְאֵלֶּה בְּנֵי
רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־
צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־
יְעוּשׁ קרי וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:
טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז

ט וְאִלֵּין תּוֹלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן
דֶּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר.
י אִלֵּין שְׁמָהָת בְּנֵי־עֵשָׂו
אֱלִיפַז בַּר־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו
רְעוּאֵל בַּר־בָּשְׂמַת אִתַּת
עֵשָׂו: יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן
אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וְקְנַז:
יב וְתִמְנַע הֲוַת לְחֵינָתָא
לֶאֱלִיפַז בַּר־עֵשָׂו וְיָלְדַת
לֶאֱלִיפַז יָת־עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי
עָדָה אִתַּת עֵשָׂו: יג וְאִלֵּין
בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה
וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָּשְׂמַת
אִתַּת עֵשָׂו: יד וְאִלֵּין הֲווֹ
בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה
בַּת־צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו
וְיָלְדַת לְעֵשָׂו יָת־יְעוּשׁ וְיָת־
יַעְלָם וְיָת־קֹרַח: טו אִלֵּין
רַבְרְבֵי בְּנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז

קמץ בו"ק. פתוח בס"ת

רש"י

ממכר בכורתו: (ט) ואלה. מהולדות שהולידו בניו מסתלק לשעיר: (יב) ותמנע היתה פילגש. להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו תמנע זו בת מלוכים היתה שנאמר ותמנע תמנע וטען תמנע ומלוכי מלוכי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים ממרה מיני זוכה להגמא לך הטוף ותהיה פילגש ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על מצחו של שעיר וילדה תמנע מביניהם וכשגדלה עשתה פילגשו ומזו ואחות טוען תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: (טו) אלה אלופי בני עשו. רמזי מסמחות:

תורה תמימה

לד (יב) ותמנע היתה פילגש לאליפז. למאי נ"מ, תמנע בת מלכים היתה, דכתיב אלוף לוטן תמנע, וכל אלוף מלכותא בלא הגא הוא*), בעית להתגייר, באת אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן ע"ז, אמרה, מוטב להיות שפחה לאומה זו ולא גבירה לאומה אחרת, לסוף נפיק מינה עמלק, מאי טעמא, דלא בעי להו לרחקה[2] [סנהדרין צ"ט ב'].

---

*) נלע כתר, כלומר, ורמי' שהיתה בת מלכים (ר"פ לך) וקרית בשם ס' (פ' וירא), נלע גרסה אחרת שלפני' אלא נלע קבלוה — פ"פ מ"ם הרמב"ם בפי"ג מה' מלכים ה"ל מאם"ב שאם בא להתגייר מקום שדרכם אין מקבלין אותו, ומקורו מיבמות כ"ד ב', והיא היתה רוצה להתייחס בדבוק למשפחת אברהם, וחשבו שאין זו גירות תמחית, וכ"ז נשמעו נלע מי' נהם. נרחקה ביותר וכמ"ש ברות, ותרא כי מתאמצת היא

נלכת

לְצִבְעוֹן אֲבִיהִי׃ כה וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה׀ עֲנָה דִישָׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־ עֲנָה׃ כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֶצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃ כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃ כט אֵלֶּה רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה׃ ל רַבָּא דִישָׁן רַבָּא אֶצֶר רַבָּא דִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דִשְׂעִיר׃ לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּי־־מְלַךְ־־מַלְכָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בָּלַע בַּר־בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה׃ לג וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר־־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חוּשָׁם מֵאַרְעָא דְתֵימָנָאֵי׃ לה וּמִית חוּשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר־־בְּדַד דְּקְטִיל יָת־מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית׃ לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה־ מִמַּשְׁרֵקָה׃ לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

לְצִבְעוֹן אָבִיו׃ כה וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה׃ דִּישׁוֹן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃ כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישׁוֹן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֶצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃ כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישׁוֹן עוּץ וַאֲרָן׃ כט אֵלֶּה חֹרֵי לוֹטָן שׁוֹבָל צִבְעוֹן עֲנָה׃ ל דִּישׁוֹן אֶצֶר דִּישָׁן אֵלֶּה חֹרֵי אֲלוּפֵי חֹרִי בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃ פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בָּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירֹו דִּנְהָבָה׃ לג וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חוּשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ לה וַיָּמָת חוּשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירֹו עֲוִית׃ לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃ לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

רש״י

נט מספחות המורי מלך מפני המנע ולהודיע גדולת מרדכי כמו שפירשתי למעלה: (לא) ואלה המלכים וגו׳. שמעה היו וכשנתן הטעמיד יעקב וביטל מלכות עשו בימיהם ומלו הן שמות ומשם נשתה דוד ובלמה רחבעם מלכי מפני יהושפט. ובימי יורם נט כתיב (מ״ב ח) בימיו פשע אחום מהחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שמול כתיב שין מלך בחדום נלא מלך: (לג) יובב בן זרח מבצרה. בלרה מערי מואב היו שנאמר (ירמיה מח) ועל קריות ועל בלרה וגו׳. ולפי שהעמידה מלך לחדום עתידה לנקות עמהם שנאמר (ישעיה לד) כי זבח לה׳ בבלרה: (לה) המכה את מדין בשדה מואב. שכח מדין על מואב למלחמה זהלך מלך חדום לעזור לת מואב ומכהן שט נמדיס שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עמו בעוס להתקבר על ישראל:

וְהֵימָם וְאַחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע: כב וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: כג וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בְּרָעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים

וְהֵימָם וַאֲחָתֵהּ דִּלוֹטָן תִּמְנָע: כב וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: כג וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת גִּבָּרַיָּא בְּמַדְבְּרָא כַּד־הֲוָה־רָעֵי יָת־חֲמָרַיָּא

רש"י

(כב) ואלה בני שעיר וגו'. כתיב ואלה בני צבעון ואיה וענה, וכתיב (פ' כ') אלה בני שעיר צבעון וענה, הא כיצד[ה], מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ענה[ה]. ודילמא תרי ענה הוו, אמר קרא הוא ענה — הוא ענה דמעיקרא[ו] [ב"ב קפ"ו ב'].

הוא ענה וגו'. תניא, רבי שמעון בן גמליאל אומר, פרד ביני ענה היה, שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימים[ז], דורשי חמורות היו אומרים ענה פסול היה[ח] לפיכך הביא פסול לעולם[ט] [פסחים נ"ד א'].

את הימים. א"ר יהושע בן לוי, למה נקרא שמן של פרדות ימים, מפני שאימתן מוטלת על הבריות, דאמר ר' חנינא, מימי לא שאלני אדם על מכת פרידה לבנה והיה[י] [חולין ז' ב'].

את הימים. מהו ימים, רבי יהודה ב"ר סימון אומר — המיונס, ורבנן אמרי[יא] היסיסו, חציו סוס וחציו חמור[יא] [ירושלמי ברכות פ"ח ה"ח].

מאב נגנו מתגוללים שהם מתוריים ומויס ומריס שהיו בקיאין בכך וקבשו שישורים וגבוליס וכמו דקיי"ל דמתגלה זרשנים בשהם מפחים לא יצאו ממעשי ומבהמות מהללי, משום דשיטור יציאת כל זרע שפחה ומחצה עם מקום הזרע, הרי מן הזרע המרע בגבול הפרוגה כנגד המעשי ועד המעשי ג' מפחים, וכדומה מן הילדות שבאו נגני מדם בקבלה ומסורה מרבותיו המומות מלה, וילפינן מזה שלא נסמל בכלל מכבי רמתגוים, ונמצר מ"ל ענין זה בפ' שופטים שם. ד) לכאן משמע דענה הוא בן שעיר. ה) ופסוק הקודם מבואר להיות אחיו בן שעיר. ה) וא"כ הי' אחיו וגבו ביחד. ו) כך משמע ני' נשון הוא הילוד מאבר, ושין מס"כ בדרשא נקמן פ' מ"ג. —

ובתוס' הקשו אין קרי ני' בן שעיר והא לא מציט בכל התורה שיקראו נבן מאחו בנו, וה"ל מאחר שילדתו אחתו מבשיו אין קורא לו בן שעיר, פכ"ע, ויש להעיר מה ממה שתרגם אונקלוס [בגילסת רמב"ן] הפסוק דס' פיתם וסס בת אחר סרח —

סוס

בְּאֶרֶץ אֲבִיהֶם בִּכְנָעַן׃ ב אֵלֶּה תוֹלְדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃ ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים׃ ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם׃ ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֶּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי׃ ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי׃ ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו׃ ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃ י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה׃ יא וַיְקַנְאוּ בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר׃ יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי׃ יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה׃ טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מָה תְּבַקֵּשׁ׃ טז וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים׃ יז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֲרֵי אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן׃ יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַזֶּה בָּא׃ כ וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו׃ כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ׃ כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְׁלִכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהָשִׁיב אֹתוֹ אֶל־אָבִיו׃ כג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו׃ כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם׃ כה וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרַחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וְגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלוֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׃ כו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ׃ כז לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו׃ כח וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה׃ כט וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃ ל וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמֶר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי בָא׃ לא וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃ לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ לג וַיַּכִּרֶהָ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃ לד וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֶּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃ לה וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנוֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיִּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ לו וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים׃ לז וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ לח וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ לט וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֵר׃ מ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ מא וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃ מב וַיְהוּדָה לָקַח אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃ מג וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְיָ וַיְמִתֵהוּ יְיָ׃ מד וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ׃ מה וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן זֶרַע לְאָחִיו׃ מו וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃ מז וַתֹּאמֶר תָּמָר לְיְהוּדָה שְׁבָה אַלְמָנָה בֵּית אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְּנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ מח וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃ מט וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ׃ נ וַתָּסַר בֶּגֶד אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהִוא לֹא נִתַּן־לוֹ לְאִשָּׁה׃ נא וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ׃ נב וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הֲבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי׃ נג וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ׃ נד וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חָתִמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃ נה וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃ נו וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ׃ נז וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא הָיְתָה בָזֹה קְדֵשָׁה׃ נח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ׃ נט וַיְהִי כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃ ס בַּהוֹצִיאָהּ הִוא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ סא וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְּנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׃ סב וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃ סג וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה׃ סד וַיְהִי כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מָה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ פָּרֶץ׃ סה וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ זָרַח׃ סו וַיֹּסֶף יוֹסֵף וַיִּקָּחֵהוּ פוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה׃ סז וַיְהִי יְיָ אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׃ סח וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי־יְיָ אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְיָ מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃ סט וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרְתֵהוּ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׃ ע וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַתְּהִי בִּרְכַּת יְיָ בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃ עא וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וְיָפֶה מַרְאֶה׃ עב וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי׃ עג וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי׃ עד אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים׃ עה וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֵצֶל לִהְיוֹת עִמָּהּ׃ עו וַיְהִי כַּיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבָּיִת שָׁם בַּבָּיִת׃ עז וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ עח וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה׃ עט וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל׃ פ וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ פא וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֵצֶל עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ׃ פב וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָנוּ לְצַחֵק בִּי׃ פג וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ אֲדֹנֵי אֵת דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃ פד וַיִּקַּח אֲדוֹן יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הָאֲסִיר מְקוֹם אֲשֶׁר אסירי [אסורי] הַמֶּלֶךְ אֲסִירִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הָאֲסִיר׃ פה וַיְהִי יְיָ אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית הָאֲסִיר׃ פו וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית הָאֲסִיר בְּיַד יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסִיר אֲשֶׁר בְּבֵית הָאֲסִיר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃ פז אֵין שַׂר בֵּית הָאֲסִיר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְיָ אִתּוֹ וַאֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה יְיָ מַצְלִיחַ׃

רש"י

בדרך מרוכה כל נגועי סביבותיו לפי שהם מבושים לפניו להתריק בהם וכן מתה מוכה בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא נמח התריק בו וכן מעשרה דורות שמנח ועד אברהם קלר בהם ומשהגיע אליו אברהם התריק בו משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וטובו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הקורות מידו ועוטף המרגלית (ב"ר) ויהי יעקב הפשתני הזה ככנסו נמליו עטופים פשתן הפחמי המה מתה יכנס כל הפשתן הזה היה פיקח אחד משיב לו מיטן אחד יוצא ממפוח שלך שמוכך את כולו כך יעקב רואה כל התולפים הכתובים למעלה המה ואומר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש מיטן יוצא מיוסף שמכלה וטורף את כולם. בראשית רבה יט): (ב) אלה תולדות יעקב. אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה רועה היה את בני בלהה וזלפה נשי אביו ונגועליהם עד שבאו לכלל יסוד. סבה רשמעוה יוסף בן שבע עשרה וגו' ע"י זה התגנגלו וירדו למצרים. זהו אחר יסוד פסוקו של מקרא להיות דבר דבור על אפניו. ומ"ח דורש אלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דבריס אחת שכל עלמו של יעקב לא עבד אלא לבן אחת ברחל ושהיה זיו מיקיונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה בשוה זה בשוה זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר. ועוד מדרש בו ויבא ביקש יעקב ליבא בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף לדיקים מבקשים ליבא בשלוה אמר הקב"ה לא תורה תמימה

(ב) אלה תולדות וגו'. תניא, ראוי היה יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב, שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף[2], אלא שיצא ש"ז מבין צפרני ידיו[3], ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו וכולם נקראו על שמו[4] [סוטה ל"ו ב'].

אלה תולדות וגו'. א"ר יונתן, ראויה היתה בכורה לצאת מרחל, דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שקדמתה לאה ברהטים[5] [ב"ב קכ"ג א'].

אלה תולדות וגו'. והלא הי' ראוי לומר אלה תולדות יעקב ראובן, ומה ת"ל יוסף, אלא כשם שנולד יעקב מהול כך נולד יוסף מהול[6] [אדר"נ פ"ב].

בן שבע עשרה שנה. א"ר לוי, לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה, דכתיב יוסף בן שבע עשרה שנה, ובתיב (פ' מקץ) ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה,

---

מדם להתייבש במוחה ולא נגזר עליו כן — הוא נפרד בנעור, והוא ע"ד מ"ם בתוח על תתיהם מן הפרשיות, וכ"מ במ"ר כאן, ביקש יעקב מביט ליבא בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף, ותפשר לומר למדייק שלמון ויבא, דכמה מקומות מורה לשון יסיבה על ישיבת קבע, כמו בעטר תשבו בארץ גושן, וישבתם ויבכתה שם, ישבי ירושלים, יושבי הארץ וכלומה, ומזה טעם מקור הדרשה נסבות תשבו — כעין תדורו, כלומר שתכנסו לדור בכוחה דירת קבע, ולכן מניט שאמר הקב"ה ליצחק גור בארץ הזאת ולא אמר שב, להורות על ישיבה ארעית, יען שממדות הלדיקים אינן מתוחים שלמה בשוה"נ מפני שתשדחם רק לתקן את העולם ולמלא חסרונותיו. והלבריס מרוכים ועתיקים. וכאן לכתיב ויבא יעקב משמע שתבא להתייבש בקביעות ובמנוחה תמידית, ומזנו לא נרם כן, לפיכך נפרד במעשה יוסף, ב) נרמה למדייק משום לשם בת לספר תולדות יעקב

כסדרן הו"ל להתחיל מתולדות ראובן, ומהתחיל ביוסף ס"מ דסייכות יתירה יש ביוסף ליעקב משאר בניו, ומה שלירש זה הי' לחיות בזה, חס נרמה גם טעם הדרשות הבאות. ג) נעת שהבעתו מאת פוטיפרע, (ומענעות הילים הן עשר ולכן חסרו ו' עשרה בניס) משא"כ ביעקב כתיב (פ' ויחי) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני, ודרשינן שלא רמה בכורי מימיו [עיי"ש לפניהן]. ד) ובני בניהן היו עשרה ועם מכשה ואפרים הרי י"ב ויתבאר לקמן בפ' ויגש בשמות בני בניהן. ה) דייק משום דמשמע דעיקר התולדה של יעקב הי' יוסף, וא"כ הי' ראוי להיות יוסף גם הבכור, ועיין מש"כ לעיל מות ג' ולקמן לכאן. והענין שקדמתה לאה ברחמים — הוא ע"פ מש"כ בפ' ויגש ורש"י הל' כי שמשה לאה ויפתח את רחמה. ו) כלומר שהי' לו להתחיל תולדות יעקב מראובן וכמש"כ לעיל מות ג'. והא דיעקב עולה מהול יליפי מדכתיב בי' ויעקב אים תם וכמש"כ בעלות

לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל
חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר: לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן
בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם
עִירוֹ פָּעִוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל
בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב: מ וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְמְקֹמֹתָם בְּשׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע
אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף
אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן:
מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:
מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ו
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמוֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ
אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם: פ פ פ

לח ומית שאול ומלך תחותוהי
בעל חנן בר־עכבור: לט ומית
בעל חנן בר־עכבור ומלך
תחותוהי הדר ושום קרתה
פעו ושום אתתה מהיטבאל
בת־מטרד בת מי דהב: מ ואלין
דהבא: ואלין שמהת רברבי
עשו לזרעיתהון לאתריהון
בשמהתהון רבא תמנע רבא
עלוה רבא יתת: מא רבא
אהליבמה רבא אלה
רבא פינון: מב רבא קנז רבא
תימן רבא מבצר: מג רבא
מגדיאל רבא עירם אלין
רברבי אדום למותבנהון
בארעא אחסנתהון הוא עשו
אבוהון דאדומאי:

קנ"ל . קנ"פ סימן . ומפסיקין חזון עובדיה בת"ע :

סדר וישב

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי
אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

א ויתב יעקב בארעא
תותבות אבוהי

רש"י

(לח) בת מי זהב . מהו זהב עשיר היה ומין זהב הטוב בעיניו לכלום : (מ) ואלה שמות אלופי עשו . שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות והרשמוים המכריס למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים ויתת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף המנע וגו' :

(כג) מגדיאל . היא רומי : חסלת פרשת וישלח

(א) וישב יעקב וגו' . אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קלרה שלא היו ספונים וחשובים לפרס היקר נהייתבו וסדר מלחמותיהם אין הוריפי לא האחרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו

תורה תמימה

(מג) הוא עשו . הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו[ב] (מגילה י"א א') .

לז (א) וישב יעקב . א"ר יוחנן , כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער , וישב יעקב בארץ מגורי אביו — כתיב בהרי' ויבא יוסף את דבתם רעה[א] (סנהדרין ק"ו א').

סום וקיין תמור כלמפרש שמסם בח פרק כמצוער נעיל . יב) נכתורה פסום דלרים הנשון סום — הוא הילוש נרשעו , וי"ל שוד ע"פ המצוער נכ"ב פ"ו ג' שמשמעל עשה תשובה מסום לכתיב בקבורת מנרהם ויקברו לותו יצחק ויעקב נניו , ומזה שחלק נכוד ליצחק ניעל מקודם ש"מ שעשה תשובה , וע"ב נקבורת יצחק לכתיב נעיל (נ"ה כ"ם) ויקברי לותו עשו ויעקב , מצוער שגם לחר זמן רב נשלר נרשעתו , ומזה לץ עשה שוד תשובה כל ימיו , וחכו הוא עשו הוא נרשעו מהחלתו ועד סופו .

א) וכן לרים נקמן פ"פ ויגש על הס' ויבא יהראל נמרץ נושן , ונרשה הכתוב , לכל מקום שהשבח

אֲרֵי־בַר־חַכִּים הוּא לֵהּ וַעֲבַד
לֵהּ כְּתוּנָא דְפַסֵּי: ד וַחֲזוֹ
אֲחוֹהִי אֲרֵי יָתֵהּ רְחֵם אֲבוּהוֹן
מִכָּל־אֲחוֹהִי וְסָנוֹ יָתֵהּ וְלָא
צָבֵן לְמַלָּלָא עִמֵּהּ לְשָׁלָם:
ה וְחַלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִּי
לַאֲחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ
יָתֵהּ: ו וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ־
כְעַן חֶלְמָא דֵּין דִּי חֶלֵמִית:
ז וְהָא אֲנַחְנָא מְאַסְּרִין אֱסָרִן
בְּגוֹ חַקְלָא וְהָא קָמַת אֱסָרְתִּי
וְאַף־אִזְדַּקָּפַת וְהָא מְסַתַּחְרָן
אֱסָרָתְכוֹן וְסָגְדָן לֶאֱסָרְתִּי:
ח וַאֲמַרוּ לֵהּ אֲחוֹהִי הֲמַלָּכוּ
אַתְּ־כָּרְמֵי־לְמִמְלַךְ עָלָנָא אוֹ־
שׁוּלְטָן אַתְּ־סָבִיר־לְמִשְׁלַט
בָּנָא וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ עַל־
חֶלְמָתֵהּ וְעַל־מִלָּוֹהִי: ט וְחַלַם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָן
וְשַׁדַּר יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חַלְמָא אָחֳרָנָא
חֲלֵמִית וְהָא שִׁמְשָׁא וְסִיהְרָא וְעַסְרִין כּוֹכְבַיָּא
סָגְדִין לִי: י וְשַׁדַּר לְאֲבוֹהִי וְלַאֲחוֹהִי וַאֲמַר
לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמְתְּ הֲמִתְכַּנְשׁוֹ
נֵיתֵי אֲנָא וְאִמָּךְ וַאֲחָךְ וְנִסְגוֹד לָךְ לְאַרְעָא:
יא וְקַנִּיאוּ בֵּהּ אֲחוֹהִי וַאֲבוּהִי נְטַר לְפִתְגָמָא:
יב וַאֲזַלוּ אֲחוֹהִי לְמִרְעֵי עִדְרֵי אֲבוּהוֹן בִּשְׁכֶם:
יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אֲחָךְ רָעָן בִּשְׁכֶם
אֱתָא שְׁלַח יָתָךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא:
יד וַאֲמַר לֵהּ אִיזֵל כְּעַן חֲזֵי יָת שְׁלָמָא דַּאֲחָךְ
וְיָת שְׁלָמָא דְּעִדְרַיָּא וְתֵיב לִי פִּתְגָמָא וְשַׁדַּרְנִי
מִן־עֵמֶק חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם: טו וְהַשְׁכַּחֵהּ
גַּבְרָא וְהָא תָעֵי בְּחַקְלָא וַאֲמַר לֵהּ גַּבְרָא לְמֵימָר
מָא אַתְּ בָּעֵי: טז וַאֲמַר יָת אֲחַי אֲנָא בָּעֵי חֲוִי־
לִי כְּעַן אֵיכָן הִנּוּן רָעָן וַאֲמַר גַּבְרָא אִתְעַדִּיאוּ
מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית אֲמָרִין נֵיזֵל לְדוֹתָן וַאֲזַל
יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי וְאַשְׁכַּחִנּוּן בְּדוֹתָן:
יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרָחֵק וְעַד לָא קְרֵב לְוָתְהוֹן וְאִתְיַעַצוּ
עֲלוֹהִי לְקַטָּלוּתֵהּ: יט וַאֲמַרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי
הָא בַּעְלָא דְחֶלְמָתָא אָתֵי: כ וּכְעַן אִיתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ
וְנִטְמְרִנֵּהּ בְּחַד מִן־בֵּירַיָּא דִּי וְנֵימַר חַיְתָא בִּישְׁתָּא
אֲכָלַתְהִי יָתֵהּ וְנִחְזֵי מָא הֲווֹן חֶלְמוֹתוֹהִי:
כא וְשָׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁיזְבֵהּ מִן־יְדֵיהוֹן וַאֲמַר לָא
נְקַטְלִנֵּהּ נַפְשָׁא: כב וַאֲמַר לְהוֹן רְאוּבֵן לָא
תִשְׁפְּכוּ דָמָא אִתְרְמוֹ יָתֵהּ בְּגוּבָּא דָּא דִּי
בְמַדְבְּרָא וְיָד לָא תִשְׁלְחוּ בֵּהּ בְּדִיל דְּיַצְּלֵהּ
מִן־יְדֵיהוֹן לְמֵיתְבֵהּ לַאֲבוּהִי: כג וַהֲוָה כַּד
מְטָא יוֹסֵף לְוָת אֲחוֹהִי וְרִמִּיאוּ יָת יוֹסֵף יָת
כְּתוֹנְתֵהּ יָת כְּתוֹנֶת פַּסֵּי דִּי עֲלוֹהִי: כד וְקַבִּילוּ
יָתֵהּ וְרִמִּיאוּ יָתֵהּ לְגוּבָּא וְגוּבָּא רֵיקָנָא לֵית
בֵּהּ מַיָּא: כה וְיָתְבוּ לְמִכַּל לַחְמָא וְזָקְפוּ עֵינֵיהוֹן
וַחֲזוֹ וְהָא אָרְחַת יִשְׁמָעֵאלָיֵא אָתְיָא מִגִּלְעָד
וְגַמַלֵּיהוֹן נְטָלִין בּוּסְמִין וּמַשְׁחָא וּלְטָם
לְמֵיזַל לְמִצְרָיִם: כו וַאֲמַר יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי
מָא בִּצְעָא אֲרֵי נִקְטוֹל יָת דְּמָא וְנִכְסֵי יָת
עֲרָיָתֵהּ: כז תָּא וְנִזְבְּנִנֵּהּ לְיִשְׁמָעֵאלָיֵא וְיָדָנָא
לָא תֶהֱוֵי בֵּהּ אֲרֵי אֲחָנָא בְשָׂרָנָא הוּא וַהֲווֹ
אֲחוֹהִי מְקַבְּלִין: כח וְעָבְרוּ גַּבְרַיָּא מִדְיָנָאֵי
סָחֲרַיָּא וְאַסְחוּ וְאַסְּקוּ יָת יוֹסֵף מִן־גּוּבָּא
וְזַבִּנוּ יָת יוֹסֵף לְיִשְׁמָעֵאלָיֵא בְּעֶשְׂרִין כְּסַף
וְאַעֲלוּ יָת יוֹסֵף לְמִצְרָיִם: כט וְתָב רְאוּבֵן
לְגוּבָּא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגוּבָּא וּבְזַע לְבוּשׁוֹהִי:
ל וְתָב לְוָת אֲחוֹהִי וַאֲמַר טְלָיָא לֵית וַאֲנָא
לְהֵן לְאָן אֲנָא אָזֵל: לא וְנָסִבוּ יָת כְּתוֹנֶת
יוֹסֵף וְנָכְסוּ גְּדִי בְּרֵי עִזִּין וְטָבְלוּ יָת כְּתוֹנְתָא
בְּדָמָא: לב וְשַׁדַּרוּ יָת כְּתוֹנֶת פַּסֵּי וְאַיְתִיאוּ
לַאֲבוּהוֹן וַאֲמַרוּ דָּא אַשְׁכָּחְנָא הַכֵּר כְּעַן הַהִיא
כְּתוֹנֶת בְּרָךְ הִיא אִם־לָא: לג וְהַכִּירַהּ וַאֲמַר
כְּתוֹנֶת בְּרִי חַיְתָא בִּישְׁתָּא אֲכָלַתְהִי טָרְפָא
טָרִיף יוֹסֵף: לד וּבְזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹהִי וְשַׁוִּי
שַׂקָּא עַל־מָתְנוֹהִי וְאִתְאֲבַל עַל־בְּרֵהּ יוֹמִין
סַגִּיאִין: לה וְקָמוּ כָל־בְּנוֹהִי וְכָל־בְּנָתֵהּ לְמִתְנְחָמוּתֵהּ
וְסָרֵב לְמִתְנְחָמָא וַאֲמַר אֲרֵי נְחִית לְבֵית
מַדְלְגָא לְוָת בְּרִי אֲבֵילָא וְבָכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי:
לו וְיִשְׁמָעֵאלָיֵא זַבִּנוּ יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר
סָרִיס פַּרְעֹה רַב טַבָּחַיָּא:

רש"י

יכול לדבר בהם רעה תלה הכתוב מספר: דבה. לשון (שיר ז) דובב שפתי ישנים: (ג) בן זקנים. שלוד לו לעת זקנתו ומוקלום הרגם בר הכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. ד"א שהיה זיו מיקונין שלו דומה לו: פסים. (שבת י) לשון כלי מילת כמו כרפס ותכלת. וכמו כתונת הפסים דתמר ותמטן. ומ"א על שם שרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים וליסמעלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום. מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב: דברו. לדבר עמו: (ז) מאלמים אלומים. כהרגומו מאסרין אסרין עומרין וכן (הלילים קכו) נשא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות ניטל ומוכרין: קמה אלומתי. נזקפה: ונם נצבה. לעמוד על עמדה בזקיפה:

תורה תמימה

(ג) כתונת פסים. א"ר חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת[1] לכתונת פסים שעשה יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים[2] [שבת י', ב'].

והוא כנגד הדבה שמוציאים עליכם בבנות הארץ. [1] ממר נקי ופח. [2] ר"ל שע"י הכתונת נתעוררה הקנאה ונתגלגלה שבת מכירת יוסף ויתר המאורעות עד גזירת מצרים. ובתוס' הקשו, למה שעבוד מצרים מכבר בברית בין הבתרים (פ' לך), וי"ל הכוונה שבשביל הכתונת נתגלגל הדבר ע"י יעקב והיה בדרך אחרת, אז בבריית בין הבתרים לא נפרשה שם המדינה שמלוים יתעבדו, ובלתי נתגלגלו למצרים. — ועי' ברמב"ם פ"ו הי"ג מהלכות כתב ע"פ דרשה זו, וי"ל, גזי חכמים שלא ישנה אדם בנו בין הבנים בחייו לפילו דבר משעם שלא יבאו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף שם יוסף, עכ"ל, ומה שהוסיף שלא ישנה בחייו, נראה פשוט משום דבמותו נתנה תורה רשות להרבות לאחד מבניו ולהמשיך לזולתו, והא דלא חיישינן בזה מחיים קשה, י"ל הטעם דכיון דמשנה לקיים דברי אמת, ואם יתקצף ויתחרט עשנו זה, אין זה קיום אמתי. כך נראה בהכרח לייישב דעת הרמב"ם.

אבל המור הו"מ סי' רפ"ב גלא הוסיף אחרי בחייו, ונראה מדבריו שם דלפילו לפני מותו אסור למשות

בְּצֹאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה
וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף
אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃
ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו

בְּעָנָא וְהוּא מְרַעֵי עִם־בְּנֵי
בִלְהָה וְעִם־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי
אֲבוּהִי וַאֲתָיַת יוֹסֵף יָת־דִּבָּהוֹן
בִּישָׁא לְוָת־אֲבוּהוֹן׃ ג וְיִשְׂרָאֵל
רְחֵים יָת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנוֹהִי

רש"י

דיין לנדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים ליסד בשלוה בעוה"ז: והוא נער. סמיס עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמ בעיניו כדי שיהיה נראה יפה: את בני בלהה. כלומר ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו לאחיו מבזין לוהן והוא מקרבן: את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על העריות ובשלשתן נקה. על אבר מן החי ושחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו מי ועל דבה שספר עליהם שקורין להאיסם עבדים לעבד ממכר יוסף. ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו': דבתם. כל לשון דבה פרלי"ן בלע"ז (רייד"ערייא). בערייזדן) כל מה שהיה

תורה תמימה

הרי שלש עשרה, ושבע שנות השבע ושתי שנים משנות הרעב — הרי כ"ב) [ברכות נ"ה ב'].

את דבתם רעה. מה היה אומר, ר' מאיר אומר, אמר, השודים הם על אבר מן החי, ר' יהודה אומר, אמר, מזלזלים הם בבני השפחות ונוהגים בהם כעבדים, ור' שמעון אומר, אמר, נוהגים עיניהם בבנות הארץ, א"ר יהודה בן פזי, כתיב (משלי ט"ז) פלס ומאזני משפט לה', אמר הקב"ה, הוא אמר השודים הם על אבר מן החי אני מוכיח עליהם, שנאמר וישחטו שעיר עזים[ח], הוא אמר מזלזלים הם בבני השפחות — לעבד נמכר יוסף (תהלים ק"ה), הוא אמר נוהגים עיניהם בבנות הארץ — הא דובא כתגריא בך, שנאמר ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף[ט] [ירושלמי פאה פ"א ה"א].

הנאור נר"פ תולדות. ז) וכמו שאמר יוסף לאחיו בהתודע אליהם כי זה שנתיס הרעב. ח) ר"ל הרי מוכח שרגילים הם לאכול אבר מן החי, ומעתה הגאון ועל תתיחסו לקרא, והכוונה אחת היא, ומעתה אלה כנגד אלה. ובספרי אגדה נתבאר ענין הדבה המבואר כאן, דלאמר רמה בהם יוסף חיזו עיניהם שהיו בעיניהם אלה ופעם בהם לאחוב שחיסם שוטין כדין, ישו"ם ובפירוש בספרון זה, ויל"ע דיוקא להם לדדום בן מסוס דבעלמא ענין הפקעת שם רע ועיי כתיב בגאון הוגאה והגאון הבאה, ויוליאו דבת הארץ (פ' שלח) כי הוציא שם רע על בהולת ישראל (פ' תצא) וכדומה, ובאן כתיב ויבא יוסף את דבתם אלה ויוציא, והחילוק בין גאון הוגאה לגאון הבאה בפנים זה פשוט, דשם הש"ר הוא בקר מוחלט כתיב בגאון הוגאה, והיינו שהוציא את הדבר כולו מלבו, אבל הבאה משמע שבאמת היו דבר מה ואותו הביא והגיד, ולכן מלכתיב כאן ויבא, ס"ת שבאמת רמה דבר מה, רק גם כן בין לתכלית הדבר ונלמה לו שעושים בחיסור, ודו"ק, ועיין בגמוקי רמב"ן שגגא ברמז דק בחיזוק לשון הוגאה והבאה בענין זה, ונמה שכתבנו יתיר לור על דבריו. —

והנה בכלל הדבה זו גם בתבאר היסה מלאו חז"ל בפסוק זה רמז שהדבה שהוציא יוסף היתה מעניים אלה שתביא בזה, וי"ל דדייקו ודרשו מדיוקות הלשון בכלל ך גם רמה וגו' והסיבני דבר, וגם הלשון הלא בחיך רועים היינו דטוב כלל, כי הלשון הלא בכ"מ מוסב על ענין ולשון הקודם, וכאן גם במשך לשון זה כלל תלמעלה, ולפי הפשט הוי"ל הגה בחיך רועים, או שלא יומר זה כלל אלא ך גם רמה וכו', וגם קשה אם רק את שלוש נופש נבד הי' רועה נידע גם הו"ל לשלוח להכלית זה את יוסף, וכמו שהקשה הספורני דהו"ל לשלוח את אחד מעבדיו, ויותר קשה לפי מה דאיתא במדרשים שבכל יום הי' בא מן הפלה אחד מן האחים לשמש את יעקב, ות"ב הי' יודע את שלומם.

ולכן דרשו המוסב על ענין הדבה שהוציא יוסף עליהם, ואמר לו יעקב, אתה הגדת עליהם כך וכך, הלא אחיך רועים בשכם ך גם רמה, כלומר הבן בדרכם והבהתם, מלשון ולבי רמה הרבה חכמה (קהלת ו'), רמה את שלומם ביניהם לביש [הוא כנגד הדבה שמזלזלין בבני השפחות], ואת שלום הלאן, הם שלמים הם ממש בגופם ואינם מחוסרי אבר [וזה כנגד הדבה שחשודים הם על אבר מה"ח], והסיבני דבר, והוא ע"פ מ"ד בכ"מ אין דבר אלא עלוי עריות כמש"כ (פ' תצא) ושם נה עליות דבריה, כי מצא בה ערות דבר, והוא

לְמִסְגַּד לָךְ עַל־אַרְעָא׃ יא וְקַנִּיאוּ־בֵהּ אָחָהִי וַאֲבוּהִי
נְטַר יָת־פִּתְגָמָא׃ יב וַאֲזָלוּ אָחָהִי לְמַרְעֵי יָת־עָנָא
דַּאֲבוּהוֹן בְּשְׁכֶם׃ יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אָחָיךָ
רָעָן בְּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא־אֲנָא׃
יד וַאֲמַר לֵהּ אִיזֵל־כְּעַן חֲזִי יָת־שְׁלָמָא דְּאָחָוךְ וְיָת־שְׁלָמָא
דָּעָנָא וַאֲתֵבְנִי פִּתְגָמָא וְשַׁלְחַהּ מִמֵּישַׁר חָבְרוֹן
וַהֲשִׁבֵנִי דְּבָר וַיִשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן

לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אָרְצָה׃ יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ
אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר׃ שני
יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־נקוד על את
צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם
לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ
הִנֵּנִי׃ יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־
שְׁלֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלֹם הַצֹּאן
וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן

רש"י

(יא) שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן (ישעיה כו) שומר ממונים וכן (איוב יד) לא תשמור על חטאתי לא תמתין: (יב) לרעות את צאן. נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן (כ"ר): (יג) הנני. לשון עטה וזריזות מדרכו למשה אליו ולש"פ שהיה יודע בחיו שעומדין למות: (יד) מעמק חברון. והלא חברון בהר שנאמר (במדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא עמק חברון שהיא עמוקה על פיה לדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין

תורה תמימה

(י) להשתחות לך ארצה. ת"ר, השתחואה — זו פשוט ידים ורגלים, שנאמר וגו' להשתחות לך ארצה[ג] [ברכות ל"ד ב'].

(יב) לרעות את צאן. נקוד על את, ללמד שלא לרעות את הצאן הלכו, אלא לאבול ולשתות ולהתפתות[ד] [אדר"נ פ' ל"ד].

(יד) לך נא ראה. ת"ר, לך נא ראה את שלום אחיך, מכאן להלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה[ה] [חולין צ"א ב'].

וישלחהו מעמק חברון. א"ר חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון דכתיב ביי (פ' לד) ידע תדע כי גר יהיה זרעך[ו] [סוטה י"א א'].

מרפין ט נאמר אצל מהרהורי לבו (ברכות נ"ה ב'), ולפי"ז אין סומכין על חלום כזה, ועיין בי"ד סי' ר"י, ואין להאריך כאן שד כזה. יב) דייק מלשון מרגה דמשמע בהתפתות, ום לפעיר שלא הניחו הפסוקים סקודמים בתורה מענין זה, כמו בלום ויפתחו אפיס מרגה, ובתניאזר עבד אברהם ויפתחו מרגה לה', וי"ל דרומה להביא רמי דסתם לשון ההתחוה בלא תוספת אם ארץ כולל ג"כ פשוט ידים ורגלים, וכאן נאמר מקודם והלה בהמם והירח מהתחוים לי, ויעקב אינה דבריו ואוסיף להתחות לך ארצה, ב"מ דסתם לשון ההתחוה הוא ארצה, ולפי"ז תכוף הרמי רק מהכא, מצ"ל מפסוקים הקודמים י"ל דרק היכא דכתיב ארצה הוי בפשוט ידים ורגלים. יד) לא נתבאר היפה מרומז דרש זה, ואפשר לומר ע"פ מ"ש במ"ל בסמוך בפ' שמעתי

מומרים גלוי לפניה — לנקם לך נקמים להמיך, וקרוב לומר דהי קשה לכולם לבא בכלל דעה אחת לעשות מעשה מוערה כזאת, ולא היו יכולים להתפתות ביחד ולהסכים למעשה זו רק ע"י רבוי אילוה וכמ"ש במהלכין ק"ג ע' נדולה בימת וכו', וזהו שאמר שהלכו לאכול ולשתות וע"י זה להתפתות. וכוונת הלשון שלא לרעות את הצאן הלכו וכו' יתכן דמטין ללשון הפסוק ביחזקאל ל"ד וילכו הרועים לותם ואת צאני לא רעו. טו) פירש"י בשעה שהלה יכול נרעות והייט ביום, עכ"ל, וזהו רמז בעלמא, ואפשר לומר דמדייק מלשון דיותר הי' נאות לומר לך לא שלח או דרוש לשלום, לכן הוא לשון הרגיל בעלמא בשאילת שלום. טז) רומז בזה להשגיחות הזאת היתה רצונית הבאה לירידת ישראל למצרים, כמ"ש הקב"ה לאברהם. ומעשה דרשת זו פירש"י בפסוק

וְעַל־דְּבָרָיו׃ ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃ י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה־הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ

חֶלְמוֹהִי וְעַל־פִּתְגָּמוֹהִי׃ ט וְחֶלֶם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָנָא וְאִשְׁתָּעִי יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חֶלֶמְתִּית חֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא וְסַהֲרָא וְחַד עַשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדָן לִי׃ י וְאִשְׁתָּעִי לַאֲבוּהִי וְלַאֲחוֹהִי וְנָזַף־בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דְּחֶלֶמְתָּא הֲמֵיתָא נֵיתֵי אֲנָא וְאִמָּךְ וַאֲחָיָךְ

רש"י

(ח) ועל דבריו. על דבתם רעה סהיה מביא לאביהם: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגער בו. לפי שהיה מטיל שנאה עליו: הבוא נבוא. והלא ממך כבר מהה (ב"ר) והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שנדלתו כאמו (ב"ר) ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב נחכון להוליד הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר ו הבוא נבוא ונו' כשם שמ"ש באמך כך השמר הוא בטל (ב"ר):

תורה תמימה

(ט) והנה השמש יהירח. א"ר ברכיה, חלום אע"פ שמקצתו מתקיים, כולו אינו מתקיים, מג"ל — מיוסף, דכתיב והנה השמש והירח משתחוים לי, והיא שעתא אמי' לא הות חיי' [ברכות נ"ה א'].

נעשות כן, ונפלא על נעלי השו"ע שהשמיטו כל זין דרשא זו, וע"ש. (י) סמך על מ"ש במ"ר דשמש — רמז לאביו וירח לאמו וי"א כוכבים לאחיו, ועיין בפירש"י בפסוק זה, ולפי מ"ש במ"ר נחד מ"ל דירח קאי עם בלהה שהיתה מנדלתו כאם, ע"ז לעיקר הרש', מפסוק הבוא נבוא לבי ואמך, ומ"ש כוון יעקב על אמו ממש, ולכן הזכה, ובאמת בטפחת ס"ם כת"י נסמכה לדרשא זו על הפסוק הבוא נבוא לבי ואמך, וכ"ה במדרשים ובילקוט, וגם בפניהו צריך לגרוס כן. —

וע' גרים פרשה ויחי בפסוק ויסתחו ישראל על רוב המטה, כתוכחת ופסיקתא זוטרתא שבי פירושים, אם השתחוה לשכינה או ליוסף, יעו"ש, ומדרשא שלפניהו מבואר דהשתחוה ליוסף, משום דמל"ה נמה מיהו מכיה הגמרא כאן רבי' דטעו מיהו מתקיים מדלא מצינו שיעקב השתחוה לפניו אע"פ שאמר והנה השמש ונו' משתחוים לי דרומז על יעקב, כמש"כ, ודו"ק. —

ודע דע"פ נכלל האומר כולו מיהו מתקיים דמשמע דכלל הוא נכל חלום, ובאמת הלא מצינו הרבה חלומות שמתקיימו כולם במלואם, כמו חלומות שר המשקים והאופים וחלום פרעה וכדוכלנ"ר ועוד, ואין לומר דכוונת הגמרא דאפשר שלא יתקיים כולו, אבל גם אפשר שיתקיים כולו, דהא אמרינן בגמרא כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים, ומשמע דאפי שאפשר הוא כולל שיהי' כולו אמת ומתקיים, ומ"כ קשה כאמ"כ. וצ"ל דהחלומות שבאו מהקב"ה נכונה לידע מוחס בשעתם כמו החלומות שזכרנו שבאו במכון מהקב"ה כדי שיסתכלו מהם תוכחות עתידות, כעודד, הלא גדולי מתקיימים כולם. אבל בחלומות סחם בהכרח שיהיו בהם גם דברים בטלים כתבן בבר. — וע' בפהדרין ז' ע', הרי שהי' מצפער על ממון שהניח ו לבניו ואיני יודע היכן הניחם, ובא בעל החלום ואמר ו כך וכך הם, במקום פלוני הם, אל תצטער שהי הם, והלך ומצאן במקום ובמנין, זה הי' מצפה ואמרו חכמים לבני חלומות לא תעלין ולא תורידין, ר"ל לענין להצד המשת כדין תצטער שהי, ואע"פ שכוון בעל החלום במקום ובמנין, י"ל דעיקר הסברא אל החכמים בטי אל מה לתמרינן כאן כולו מיהו מתקיים, ומ"כ י"ל דמה שאמר אל תצטער שהי הם מיהו אמת, ודו"ק.

והר"ן בנדרים ח' ב' לענין מלד בחלום כתב בשם הרמב"ם דאזור התרה, והמתרגמים שקשו עליו מגמרא דסכנה הכ"ל, שאמרו חכמים דברי חלומות לא תעלין ולא תורידין, אבל לדעתי לא קשה כלל, דהא בפהדרין שם אמרו הרי שהי' מצפער על הממון, ומ"כ הי' תצפ מלוחם, וקי"ל אין מרלין

מָה־יִּהְיוּ בְּסוֹף חֲלֹמֹתָיו׃ כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן
כא וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁזִבֵהּ
וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ׃
מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נְקַטְלִנֵּהּ
כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־
נָפֶשׁ׃ כב וַאֲמַר לְהוֹן רְאוּבֵן
דָּם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה
לָא תּוֹשְׁדוּן־דָּמָא רְמוֹ יָתֵהּ
אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ
לְגֻבָּא הָדֵין דִּי בְּמַדְבְּרָא וִידָא
לָא־תּוֹשְׁטוּן־בֵּהּ בְּדִיל
לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהָשִׁיבוֹ אֶל־
לְשֵׁזָבָא יָתֵהּ מִידֵיהוֹן
אָבִיו׃ שלישי כג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף
לַאֲבוּתֵהּ לְוָת־אֲבוּהִי׃
אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־
כג וַהֲוָה כַּד־עַל יוֹסֵף לְוָת־
כְּתֹנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
אֲחָהִי וַאֲשְׁלָחוּ יָת־יוֹסֵף יָת־
כְּתוֹנֵהּ יָת־כְּתוֹנָא דְּפַסֵּי דִּי

רשי

מה יהיו חלומותיו. פ"ר יצחק מקרא זה לומר דרשני רוח הקודש לומרת כן הם לומרים ומרננו ומכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי. ופ"פ שימתו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בעלו חלומותיו: (כא) לא נכנו נפש. מכת נפש זו היא מיתה: (כב) למען הציל אתו. רוח הקודש העידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר לפי שכבר וגדול שבכולן לא יהלה הסרחון אלא בי: (כג) את כתנתו. זה הלוק: את כתנת הפסים. הוא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו (ב"ר):

תורה תמימה

(כא) וישמע ראובן. א"ר תנחום בר חנילאי, מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה [בערי מקלט] תחלה, מפני שהוא פתח בהצלה תחלה, שנאמר וישמע ראובן ויצילהו מידם"ה) [במכות י', א'].

(כב) למען הציל אותו. מכאן שראוי לכתוב ולפרסם את העושה מצוה, שהרי התורה פרסמה מצות ראובן שחשב להציל את יוסף ולהשיבו אל אביו"ה) [תשובת הרשב"א סי' תתקפ"א].

כפר, וע"ע. יח) מסי ראובן בהצלה תחלה הוא בקבישות ערי מקלט שהכניסם להציל את ההורג בשגגה מיד גואל הדם, כנודע ומבואר כ"פ בתורה, ומה בקבישת הערים בפ' ואתחנן סדר תחלה את בצר לראובני ואת רמות בגלעד ואת גולן בבשן למבני, ועל זה דרים שמתחלם לו מדה כנגד מדה, שהוא פתח תחלה בהצלת יוסף לפיכך קבעו את שירו בהקדם לעיירות ההצלה.

וע' מהרש"א שהקשה על עיקר קושית הגמרא מפני מה זכה ראובן להמנות בערי מקלט תחלה, מלי קושיא היא, והא בכור הוא, ודין הוא שימנה תחלה, וה נאמת הגרה מהרלה לכאורה; ויש"ש מש"כ בזה בתרוכה, אבל לי נראה בפשיטות, לכיון לחיזק דבעת שמשך ומתן משה רבינו ע"ד הגחלת עבר הירדן לבני ראובן וגד וחצי שבט המנשה, שמשה היו קבושים ערי מקלט, סדר מקודם בני גד ואחריהם בני ראובן, כפי שילקה המעיין בפ' מטות, והנה אע"פ שלא נודע לו מעמו של משה רבינו בקדימה זו, אבל עכ"פ כן הוא, ובודאי כי לו בזה טעמו ומוקן, וא"כ לפי"ז כי' נריך בהבנלת הערים וקבישתם לסדר ג"כ בתופן סדר ההלתם, וכ"ז שיבא וסדר של ראובן תחלה, ע"כ הוא לאחו כוחה, ושל זה דרים כאן, ודו"ק. יט) ומסיים הרמב"ן, ואם התורה עשתה כן נריכין אנו לומר אחר מדותיה שדרכיה נועם ושלום. ומקור הדברים הוא במ"ר רות פ"ה בזה"ל, אלו כי' יודע ראובן שהקב"ה כותב ושמע ראובן וילילו מילם כי' מעליכו על כתפיו אלו אביו, כ' לו אמר, לשעבר כי' אדם עושה מעה והבינית כותבה, ועכשיו כשאדם שמשה מעה מי כותבה אליהו כותבה וכו', וע"פ הנדה זו פסק הרמ"א בי"ד כי' רמ"פ סי"ג דמי שמקדים דבר לנדקה מותר לו לכתוב שמו עליו ואין הקטר יכול למחות בידו

ויש להעיר שלא הביאו סמוכין לענין זה בכלל ממ"ש בכמדב"ר

וַיָּבֹא שְׁכֶמָה׃ יד וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹּעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ׃ טו וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים׃ טז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן׃ יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא׃ כ וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה

וַאֲתָא לְשִׁכֶם׃ טו וַאֲשְׁכְּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא־תָעֵי בְּחַקְלָא וּשְׁאָלְנֵהּ גַּבְרָא לְמֵימַר מָה־אַתְּ־בָעֵי׃ טז וַאֲמַר יָת־אַחַי אֲנָא בָּעֵי חַוִּי־כְעַן לִי הֵיכָא אִנּוּן רָעָן׃ יז וַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזֵל לְדָתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי וְאַשְׁכְּחִנוּן בְּדָתָן׃ יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרָחֵיק עַד־לָא קְרִיב לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ׃ יט וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי הָא מָרֵי חֶלְמָיָא דָיְכִי אָתָא׃ כ וּכְעַן אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בַּחֲדָא מִן־גֻּבַּיָּא וְנֵימַר חַיְתָא בִּישְׁתָּא אֲכָלַתְּהִ וְנֶחֱזֵי

רש״י

הבחריס (נעיל טו) כי גר יהיה זרעך : ויבא שכמה . (סוטה יח) מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם עמו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנאמר (מ״א יב) וילך רחבעם שכמה : (טו) ויתעלהו איש . (הגחומא) זה גבריאל שנאמר (דניאל ט) והאיש גבריאל : (יז) נסעו מזה . (הגחומא) הסיעו עצמן מן התורה : נלכה דתימה . לנקום לך נכלי דהות סיימיהון בהם . ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו : (יח) ויתנכלו . נתמלאו נכליס וערמומיות : לחוכו . כמו אתו עמו כלומר עליו : (כ) ונראה

תורה תמימה

ויבא שכמה . תני משום רבי יוסי . מקום מזומן לפורעניות , בשכם ענו את דינה , בשכם מכרו את יוסף , בשכם נחלקה מלכות בית דוד [סנהדרין ק״ב א׳] .

בפסוק זה , משום דחברון הי׳ נהר כדכתיב (פ׳ חיי) ויעלו בנגב ויבא עד חברון , עכ״ל . ולפ״ז ילפינן נמה לן הכא מקרא יותר מפורש לחברון עומדת בהר , והוא הפסוק דיהושע י״ד ועתה תנה לי את ההר הזה וגו׳ ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב בן יפונה . יז) נראה שעם הדרשה בכלל שבא לייצב מה שקשה בכתורה לחיך נכשל יוסף בהליכתו אחרי אחיו שיעקב שלח אותו ומאמר ו והנזיבני הבר , פ״ב הלך בשליחות מצות כבוד אב , וקיי״ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין , על זה אמר השכם הוא מקום מזומן לפורעניות והוי כמו שכיחא הזיקא , ובשכיח הזיקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזקין כעודד בפסוק אם׳ חולין קמ״ב ע״ב וכ״מ . —

והנה רש״י פירש וז״ל , ותתן דכתיב בקרא [ר״ל דכתיב גלכה לתימה וימצאם בדתן] היינו כפר קרוב לשכם ומקרא על שם שכם , אי נמי כמדרשו , שהיו לבי עניו לברכו [ומשון דת ודין] , עכ״ל , ונראה עיקר בפירושו השני , משום דקשה לומר כפי הראשון לכפר הוא , שהרי מינו מפורש במלכים ב׳ (ו׳ י״ג , י״ד) ויונד ויאמר הנה בדתן ויבאו ויקיפו על העיר , הרי מפורש דעיר היא ונא

כפר

מְתַהֲנֵי־לָנָא אֲרֵי נְקַטוֹל יָת־אָחוּנָא וּנְכַסֵּי עַל־ דְּמָהּ: כא אֱתוֹ וּנְזַבְּנִנֵּהּ לְעַרְבָאֵי וִידָנָא לָא־תְהֵי בֵּהּ אֲרֵי־אָחוּנָא בִּסְרָנָא הוּא וַקְבִילוּ־מִנֵּהּ אֲחוֹהִי: כב וַעֲבָרוּ גַּבְרֵי מְדָנָאֵי תַּגָּרֵי וּנְגִדוּ וְאַפִּיקוּ יָת־יוֹסֵף מִן־ גֻּבָּא וְזַבִּינוּ יָת־יוֹסֵף לַעֲרַבָאֵי בְּעֶסְרִין כְּסַף וַאֲיַתִיו יָת־ יוֹסֵף לְמִצְרָיִם: כג וְתָב רְאוּבֵן לְגֻבָּא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגֻבָּא וּבְזַע יָת־לְבוּשׁוֹהִי: כד וְתָב לְוָת־אֲחוֹהִי וַאֲמַר עוּלֵימָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא־ כַּי נָהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ: כא לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו: כב וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מְדָנִיִּים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־ יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה: כג וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: כד וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמֶר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה־ אֲנִי־

רש"י

וכסינו את דמו. ונעלים את מיתתו: (כא) וימצלהו. מיסי וכל שמיעה שהיא קבלת דבריס כגון זה וכגון וישמע יעקב על מביו נעשה ונשמע מתורגס נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה' מלהיס מהלך בגן. ורבקה שומעת. וישמע ישראל. שמעתי את תלונות. טלן מהורגס ונשמעו ושמעת ושמע בניא קדמי: (כב) ויעברו אנשים מדיניס. ז היא שיירא אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמיס הרבה: וימשכו. בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאליס וישמעאליס למדיניס והמדיניס למלריס: (כג) וישב ראובן. ובמכירתו לא היה שס שהרגיע יומו ליל ולפמס את מביו ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שנגלל יומי מביו: (ל) ואני אנה אני מה

תורה תמימה

(כא) וימשכו ויעלו. מבאן דהא דקונים במשיכה אינו אלא עד שיוציא את ההפץ ממקומו[ב] [שערים דרב האי גאון שער ט"ו].

בעשרים כסף. אמר ר' שמעון בן לקיש, [למה צוהה תורה חמשת שקלים בפדיון בכור] לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהא כל אחד פודה את בנו בבורו בעשרים כסף[ב] [ירושלמי שקלים פ"ב ה"ג].

בעשרים כסף. א"ר לוי, כמה נפל לכל אחד ואחד מהם מבעה. לפיכך צוהה תורה שיהא כל אחד נותן שקלו מבעה[ב] [שם שם].

הוא מנסון נרך נטות מנהיס (מ"ח כ"ח), ור"ע כל המגנה את יהודה בפניו מגע את מחיו להמיצו מן מביו, הרי זה מגמן, משום דיהודה היתה כותנו נשם שמים, מפני שידע בשם שעם ייעץ להמיצו מן ישמעו ו, עכ"ל, ויש להביו רבי' נסיהום זה ממה שאמר יעקב בברכותיו קודם פטירתו ליהודה מטרף בני עלית, ופירשו שם במ"ר דרמז למה שאמר יהודה מה נעשה כי נהרג את אחינו, ישי"ם, ומי ס"ד דאמאמר זה הוא לענייני ליהודה, לא הי' מו יעקב מוכיר לו זה, כי כוודע בלותה שעה רעה יעקב נקרבו ונפייסו בדברי רעוי וחבה כמש"כ רש"י שם בפסוק יהודה אתה יודוך אחיך, ישי"ם. בב) ועיין משמע זה בהו"מ פ' קל"ח ס"ג. בג) יתכן להדורש הזה מפרש שעריס כסף — עשריס לגרי כסף שהם ממאה שקלים, כי השקל מרבע דינרן. ופרמי דין זה יתבארו מ"מ לפניט במקומו בפ' קרח. בד) שבעה הוא חלי סלע שהוא ג' דינרין והסלע ד' דינרין ונפל לכל אחד ואחד מן האחים חלי סלע [דבניסין לא הי' עמהם

עָלָיו׃ כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם׃ כה וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וְגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׃ כו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־בֶּצַע

עֲלוֹהִי׃ כד וְנָסְבוּהִי וּרְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא וְגֻבָּא רֵיקָא לַיִת בֵּהּ מַיָּא׃ כה וְאִסְתָּרוּ לְמֵיכַל־לַחְמָא וּזְקִפוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא שְׁיָרַת עָרָבָאי אָתְיָא מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן מְעִינִין שְׁעָף וּקְטַף וּלְטוֹם אָזְלִין לְאַחָתָא לְמִצְרָיִם׃ כו וַאֲמַר יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי מָה־מָמוֹן

רש״י

(כד) והבור רק אין בו מים. ממשמע שנאמר והבור רק אין בו מים מה ת״ל אין בו מים. מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו (ב״ר. שבת כב): (כה) וישבו. כתרגומו שיירת של סם הולכי לוטרא: ונמליהם נשאים. למה פרשם הכתוב לת משפח להודיע מתן שכרן של גדיקים שהיו דרכם של ערביים לשלח מלח נפט ועטרן שריחן רע ולזה מזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע: נכאת. כל כותשי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן (מ״ב כ) וירא להם את כל בית נכאתו מרקחת בשמיו ומגקלטם תרגם לשון שטוח: צרי. שרף הטוף מעלי הקטף והוא נטף השמנה עם שמני הקטורת: ולט. לוטיא״ת שמו בלשון מדינה וכוותיו פירשו סורס עשב ושמו משטרוליז״ה. במס׳ כלה (דף ח): (כו) מה בצע. מה ממון כתרגומו:

תורה תמימה

(כד) והבור רק וגו׳. דרש רב נתן בר מניומי משמי׳ דר׳ תנחום, והבור רק אין בו מים, מכאן שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים, ומה ת״ל אין בו מים, לומר לך, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו[2] (שבת כ״ב א׳).

(כו) מה בצע. תניא, רבי מאיר אומר, כל המברך את יהודה שאמר מה בצע כי נתרע את אחינו, הרי זה בנאץ, ועל זה נאמר (תהלים י׳) ובוצע ברך נאץ ה׳[3] [סנהדרין ו׳ ב׳].

בגמדב״ר פ׳ י״ב בזה״ל, כל מקום שאדם יגע ומתן נפשו על הדבר הזה הקב״ה מקפח שכרו, שאדם בעה ביומ״ק ובשביל שנתן דוד את נפשו על דבר זה קראו הקב״ה על שמו, הדא הוא דכתיב מחמור שיר תכנת בניות לדוד, לשלמה לא נאמר אלא לדוד, כדי עוד תמנה יאכל פריש, ע״כ, וזה מכוון לשניהם, ואולי י״ל דלא כביאה אחרת זו לכאן, די״ל דכיון דאייתי בינע ומתן נפשו על הדבר הזה רמי׳ עשאה מלוה כאלו יגיעה ומסירת נפש, ודו״ק. ב) וע״ל ברחובן ואחיו לא ידעו שבכור הם נחשים ועקרבים, שהרי חשב ע״ם עלה זו להשיבו אל אביו, ונם אחיו אלו היו יודעים וראו אח״כ שנעלו ממקום שכנגד ולחית, ע״כ זכותו נרול מאד, ואו הלא בודאי לא היו הולכים עמו אח״כ בקרי, במכירה למדיניים, כי הלא אחיו נטלכלכה אחי רשע מוחזק, בכ״ח אחרי שראה נחשים מישחל ועזרים שנעלו מכשפון הם, הרהר תשובה בלבו, וכמ״ש בני יעקב. ולא יפלא אם לא רצו מה שבתוך הבור, כי לפי

מה שכתב המפרש למס׳ תמיד פפ״ק דאין השלכה פחות משלשה אמה, וכאן לכתיב וישליכו, ע״כ אי׳ הבור עמוק שלשה אמה ויותר, וקיי״ל למעלה משלשה אין שיט על אדם שולשת כמו דקיי״ל לעמין נר תמוכה וסוכה [ויש לבוין לפי״ז שמיכות ושייכות דרשא זו בגמרא עם הדין נר תמוכה שהביאה למעלה משלשה אמה פסולה משום דלא שלשת בה שיעה, ונלד השמיכות שנאמרו שני הפעניים יחד לתורה, י״ל שזה משום דשעת שניהם שוה, להורות למעלה משלשה אמה אין הפין שולשת, ודו״ק]. —

ודע דע״כ ג״ל דהא דיעקב יוסף מן הבור אי׳ בשם, שהרי קיי״ל בפוף יבמות קכ״ח ע׳ נפל לבור מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת ומחיריה את חשתו, משום דלמרינן ודלי מת שם, יש״ם, וע״כ דלרך הטבע לא היו יכול להעלות משם. בא) לפי פשטות הענין דרים כאן בחוצתו של יהודה, שמכיון שהיו אחיו שומעין לו היו לייעץ לוותם שיהיו לוותו על אביו, אבל מהרש״א פירש דהלשון כל המברך

אַחוֹת לָוָ֣ן־(עַל)־כְּרִ֣י כַד־ אֲבִילָא לְשָׁאוּל וּבְכָא יָתֵהּ
אֲבוּהִי׃ לי וּמְדָנָאֵי זַבִּינוּ יָתֵהּ לְמַצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא
דְּפַרְעֹה רַב קְטוֹלָיֵא׃ א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה
מִלְוָת אֲחוֹהִי וְסָטָא עַד־גַּבְרָא עָדֳלָמָאָ֔ה וּשְׁמֵהּ חִירָ֖ה׃

בְּרֵאשִׁית לז לח וַיֵּשֶׁב

אֶחָד אֶל־בְּנֵי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיִּבְכֵּהוּ אָבִיו׃ לי וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־
מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים׃ פ רביעי לח א וַיְהִי בָּעֵת
הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט

רש״י

על המת וסבור שמת שמע ממנו בגזרה שוה הכתוב מן הנגע ונא על המת: חמד אל בני. כמו על בני וכרכה אל משמשין בלשון על (ס״ב כח) אל שאול ואל בית הדמים (ש״ב ד) אל הקח חרון האלהים ואל (מות) תמיה ותמה: אבל שאלה. כפשוטו לשון קבר הוא בתובני ונא מתנחם כל ימי ומדרשו ניכנס. סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה שם נא ימות ס׳ מבני בחיי מוכפת אני שחיי רוחה ניכנס: ויבך אותו אביו. יעקב היה בוכה מפני צרתו של יעקב אבל נא היה מתחבל שהיה יודע שהוא חי: (לו) המכרים. שוחטי בהמות המלך: (א) ויהי בעת ההוא. למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת לביתם למדו שאינה ראויה למכרו להשבטים היו שומעים לך: ויט. מהם לאחיו: עד אים עדלמי.

תורה תמימה

(לו) **והמדנים מכרו אותו.** הניא, לא לתנם הלך פינחס למלחמה על המדינים (פ׳ מטות) אלא לפרע דין אבי אבו, שנאמר והמדנים מכרו אותו[1]) [סוטה מ״ג א׳].

לח (א) **ויהי בעת ההוא.** הגי משום רבי יוסי, עת היא מזומנת לפורענות, ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו[א]) [סנהדרין ק״ב א׳].

וירד יהודה וגו׳. א״ר אלעזר, כל השושה דבר מצוה ולא גמרו ובא אחר וגמרו, מורידין אותו מגדולתו, שנאמר ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו[2]) [סוטה י״ג ב׳].

כמו על בני, ר״ל על אחות בני, דמל״ף ופי״ן מתחלפין, וכמו אל שאול ואל בית הדמים (ש״ב כ״ג ב׳) שהם ממונה אחד, ולפי זה י״ל שחמד יעקב להם למינו מקבל תנחומין ניהו מפני שיוסף חי לגא מפני שהוא מיצר ודואג על זה תמיד, וכמדואר. וזה יתבארו הענינים והמשך לשון הכתובים על נכון, ודו״ק.

כו) הנה תע״ם דלפי הפשט הלך לנקום נקמת בני ישראל, כמדואר במקומו, לך הדיוק הוא ממה דלא הלך לעזור הכהן שהוא כי׳ רחם המצריים בישראל מחבי מצה, ועיין בפירש״י בפ׳ מטות שם.

א) הוא ע״ד הכתוב וביום פקדי ופקדתי, כנגד מה כבר הגיע זמן שכתה על המת. והשיב להם הוא, כי ניהו יכול להתנחם בהוכחה זו, יען כי יכול להיות דמה שניהו מקבל תנחומין ניהו מפני שהוא חי, לגא מפני הסימן המסור לו מרחיית פני ניכנס שהוא מיצר ודואג על זה תמיד, וכמדואר. וזה יתבארו הענינים והמשך לשון הכתובים על נכון, ודו״ק.

כו) הנה תע״ם דלפי הפשט הלך לנקום נקמת בני ישראל, כמדואר במקומו, לך הדיוק הוא ממה דלא הלך לעזור הכהן שהוא כי׳ רחם המצריים בישראל מחבי מצה, ועיין בפירש״י בפ׳ מטות שם.

א) הוא ע״ד הכתוב וביום פקדי ופקדתי, כנגד מה נעשה עת לשון עוניתך. ומדייק כאן משום דבעלמא בניין זמן יתוא כתיב ויהי בימים ההם, וכאן כתיב בעת ההיא, נרמז לכאן להמלחה עת לשון כך נמלחה עת פורענות, וכאן שהוא בעת מפורענות מכירת יוסף היתה עתידה ומכשרת עוד פורענות ממקרה ירידת יהודה מגדולתו [כנדרשת בסנהדרין] ומיתת משתו וכניו ופיטשתו עם תמר, נשופן מנוסה. ב) וי״ל שעם הטעם הזה, דהוא כעבד זה שלח מחכה בעיניו

בָּא׃ לא וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף
וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־
הַכְּתֹנֶת בַּדָּם׃ לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ
זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ
הִוא אִם־לֹא׃ לג וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת
בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף
יוֹסֵף׃ לד וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם
שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים
רַבִּים׃ לה וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו
לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־
אָתִי׃ לו וְנָסִיבוּ יָת־כְּתוּנָא
דְיוֹסֵף וּנְכִיסוּ צְפִיר בַּר־עִזֵי
וּטְבָלוּ יָת־כְּתוּנָא בְּדָמָא׃
לז וְשַׁלָּחוּ יָת־כְּתוּנָא דַפַּסֵּי
וְאַיְתִיוּ לְוָת־אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דָּא
אַשְׁכַּחֲנָא אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן
הֲכְתוּנָא דִבְרָךְ הִיא אִם־לָא׃
לח וְאִשְׁתְּמוֹדַעַ וַאֲמַר כְּתוּנָא
דִבְרִי חַיְתָא בִּישְׁתָּא אֲכָלַתֵּהּ
מְקַטָּל קְטִיל יוֹסֵף׃ לט וּבְזַע
יַעֲקֹב לֻבּוּשׁוֹהִי וְאָסַר שַׂקָּא
בְּחַרְצֵהּ וְאִתְאֲבַל עַל־בְּרֵהּ
יוֹמִין סַגִּיאִין׃ מ וְקָמוּ כָל־בְּנוֹהִי
וְכָל־בְּנָתֵהּ לְנַחֲמוּתֵהּ וְסָרֵיב
לְקַבָּלָא־תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֵרֵי־

רש"י

בא. מגיד מגעגועו של יהודה: (לא) שעיר עזים. דמו דומה לשל אדם: (לב) הכירה. זה אמה וכפירת דבוקה לתיבה לחתת כגון כתונת יוסף כתונת פסים כתונת בד נקד כתונת: (לג) ויאמר כתונת בני. היה יודע שחיה אכלתהו. נגלה לו רוח הקדש (ב"ר) שפי שההגירה בו לחת פוטיפר ומה לא נגלה לו הקב"ה לפי שהתירעו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמסם (תנחומא) אבל יעקב היה יודע שעוד מי יחמר היתך תגלה והקב"ה היה רוצה לגלות לו: (לד) ימים רבים. כ"ב שנה מספירתם ממנו עד שירד יעקב למלרים שנתמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע ושנתים הרעב כשבא יעקב למלרים הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כיבוד אב ואם (מגילה יז) כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנה בדרך בשובו מבית לבן שנה וחלי בסוכות ושנה חשיש בבית אל ושנה שתמר ללבן זה לי עשרים שנה בביקר לי הן עלי הן וסופי ללקות כגנבן: (לה) וכל בנותיו. רבי יהודה אומר מחות התשמות מולדו עם כל שבט ושבט ונשמות. רבי נחמיה אומר כנעניות היו שלא מהו וכל בנותיו כולהון שתין אדם ממנו מלקיות לאחטו בהו ולכלהו בהו: וימאן להתנחם. (ב"ר) אין אדם מקבל תנחומין

תורה תמימה

(לה) ויאמן להתנחם. מאי טעמא, לפי שאין מקבלין הנחומין על החי. אבל המת משתכח מן הלב, שנאמר (תהלים ל"א) נשכחתי כמת מלב[כה] [מס' סופרים פ' כ"א].

ממסם], נפיכך יתנו מחנית בקבר שהוא שבעה, והוא שלא נכפרה. וע"ש נפי מ"ד בזוהר קס"ב ב' דרמזון שלא יודע ממכירתו ושלא אתגלי לי עד זמני דאתגלי יוסף לאחוהי, ישי"ם, ח"כ שלא היו נסם רק תשעה ידות לאחוקת הכסף, ויש לומר. כה) ומפרשים הקצו למה לא נאשכל יעקב מעצמו ס"פ כלל זה אמין מקבלין תנחומין על החי לאחוב מיוסף מי, וזה נאמת לבר פלא. ומה שכתבו מפרשים לכלל זה נוסף שלא מעצמו, זה תוחר לומר כמ"ש בתנדא דאליק ק"ח ח', אין אחוב שלא נאמר יהושע גשמואל ושלא כמי הוא

וַאֲקֵים זַרְעָא לַאֲחוּךְ: ס וִידַע
אוֹנָן אֲרֵי לָא עֲלַי־שְׁמֵה מִתְקְרֵי
זַרְעָא וַהֲוָה כַּד עַלִיל לְוַת־
אִתַּת אֲחוּהִי וּמְחַבֵּל־אַרְעָהּ
עַל־אַרְעָא בְּדִיל־דְּלָא לְקַיָּמָא־
זַרְעָא לַאֲחוּהִי: וּבֵאֲישׁ קֳדָם
יְיָ דִּי עֲבַד וְאֲמִית אַף־

וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ: ס וַיֵּדַע
אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם־בָּא
אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה
לְבִלְתִּי נָתֵן־זֶרַע לְאָחִיו: וַיֵּרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־

רשיי חלמ"ד דגושה. ס"ש

סיה ער מסחיה זרעו כדי שלא ההעבר ויכחים יפיה: (ח) והקם זרע. הבן יקרא ע"ש האח: (ט) ושחת ארצה.

תורה תמימה

(ט) **ושחת ארצה.** שהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ[1] [יבמות ל"ד ב'].

(י) **וירע בעיני ה'.** א"ר אבי, כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הבא וירע בעיני ה', וכתיב התם (תהלים ה') כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע[2] [נדה י"ג ב'].

וימת גם אותו. א"ר יוחנן, כל המוציא זרע לבטלה חייב מיתה, שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו[3] [שם שם].

ה) פשוט למדייק יפור הכתוב שלפי פשוטו סיה מכוון בעבים, והיה לי לכתוב ושחת זרעו.

ו) בר"ף פ"ד דסבת מוסיף בענין אגדה זו שלו אגדה אחרת, מאי לא יגורך רע, ר"י אומר, לא יגור במגורך רע [וע' שבת קמ"ט ב'], ומכוונת גירסת זו לגמור ענין שלפניו, דזה המביא עצמו לידי הרהור ומומאה אינו יכול לגור במחיצתו של הקב"ה, ר"ל אינו יכול להתדבק ברעיונות טהורים, ומשם הדבר פשוט, משום דכיון דמתדבק ברעיונות טומאה מתגשמים הרהוריו ומתטמטמים, כעודע במי שמקיא עצמו בתאוות מגונות, וע"ד נאות המליצה קורא לרגשי ורעיוני טהרה בשם מחיצתו של הקב"ה שהוא מקור הטהרה והקדושה, ואת השקוע בתאות נהאיות בשם מביא עצמו לידי הרהור, כלומר כן הוא בחמת, שהבעל תאוה מוסיף להרהר ולחמוד. —

וע"פ אגדה זו יתבאר היטב האגדה דשבת ס"ו ע', כל המומר דוד חמא אינו אלא מומא, שנאמר (ש"ב י"ח) ויהי דוד וכל בדכיו משכל וה' עמו, דמשמר חמא בא לידו ובכיוצא עמו, ואינו מבואר בהרמ"ן, דלולי בחמת בא חמא לידו והקב"ה מחל לו, אבל לפי המבואר להמתמטמת אינו יכול להדבק בשכינה, ג"כ במקרא כתב בא סי' דאוי שוב דוד להדבק בהקב"ה, ונא שייך שמר וה' עמו, אלא ודאי למעיקרא בא חמא, ודו"ק. ז) בפוסקים אינו בענין זה במקום הנזכר אינו חייב מיתה — אלא להוציא וכו', והנה אע"פ דבעלמא מיבו הנזכר אינו חייב מיתה בדבר שבחמת אין בו אלא איסור דרבנן וכמ"ש בחומ' בנכורות ל"ד ע', בח"ם בחם' פרה (ד"ה מ"ב) דכילה של תרומה שנפלה לתוך מי חטאת

---

[1] שהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ — נוסחאות שונות בגמרא.

[2] כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע — נוסחאות שונות בגמרא.

[3] ויהי בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו — נוסחאות שונות בגמרא.

ג וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ ד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה
בְכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃ ו וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃
ז וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ

ג וַחֲזָא־תַמָּן יְהוּדָה בַּת־גֶּבֶר תַּגְרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ
וְנָסְבַהּ וְעַל לְוָתַהּ׃ ג וְעִדְיַאת
וְיָלְדַת בַּר וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ
עֵר׃ ד וְעִדְיַאת עוֹד וְיָלְדַת
בַּר וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ אוֹנָן׃
ה וְאוֹסִיפַת עוֹד וְיָלְדַת
בַּר וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ שֵׁלָה
וַהֲוָה בְכְזִיב כַּד־יְלָדַת
יָתַהּ׃ ו וְנָסִיב יְהוּדָה אִתְּתָא
לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמֵהּ תָּמָר׃
ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה
בִּישׁ קֳדָם יְיָ וְאֲמִיתֵהּ יְיָ׃
ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוֹל
לְוַת־אִתַּת אָחוּךְ וְיַבֵּם יָתַהּ

רש״י

בתהלף עמו׃ (ב) כנעני. הגרע (פסחים כ׳. ב״ר)׃ והיה בכזיב. שם המקום ומומר מני ע״ש שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון (ירמיה טו) היו תהיה לי כמו מכזב (ישעיה נח) תאכר לא יכזבו מימיו דמל״כ מה נא לאודעגו וכב״ר רמיזה ותקרא שמו שלה וגו׳ פסקה׃ (ז) רע בעיני ה׳. כרעתו של אונן מסחית זרעו שנאמר בשחת ויאמת גם אותו ויאמת של ער מיתתו של אונן ולמה

תורה תמימה

(ב) בת איש כנעני. מאי כנעני, אילימא כנעני ממש, וכי אפשר, בא אברהם והזהיר על יצחק, בא יצחק והזהיר על יעקב, ויהודה אזיל ונסיב, אלא בת גברא תגרא, כדכתיב (ישעי׳ כ״ג) אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ[1] [פסחים נ׳ א׳].

(ז) ויומיתהו ה׳. [תני, אף ער שיחת זרעו], מנא לן, אמר רב נחמן בר יצחק, דכתיב באונן (פ׳ י׳) ויומת גם אותו, אף הוא באותה מיתה מת[2] [יבמות ל״ד ב׳].

כנוד המקום, שהרי בפסיק בתמנת עמייתה ונע נמרה, כך מורילין אותו מנדונתו ומכבודו, וכאן סמך על מ״ם במדרשים בנאמר בלשון ויכד יהודה מאת אחיו, שהאחים בעמם מורידוהו מנדונתו שפי׳ נדול וחשוב אצלם, מפני שרוב בנרת תגיסים, אמרו לו, אחה אחרת נמכרו ואמעגו לך, אבל אחרת להשיבו היתה נ״ב שומעין לך, ובעשו על זה מפני שהאחיו בשנאת יוסף ולא נמרה. וע״ש הסייך לדרשת זו לקמן פסוק י״ב. [2] מאחרת אחרים על יצחק כתיב בנוי אחרים (אחיעזר לא תקח אשה מבנות הכנעני (פ׳ מו׳), ואחרת יצחק ליעקב מפורש ס״פ תולדות. ומה אע״פ דכתיב (פ׳ ויגש). ושמות בן הכנעניה, הרי שבאמו בנעניות, ע״ל דבאמת הי׳ אותו המקרא כיוצא מן הכלל, ורבי׳ לזה מהא נוסף שניין שכתוב שהוא בן הנעניה, כלומר התמוה ויוצא מן הכלל, ומה הי׳ הלשון חזון נפרץ ביניהם לא תמה שכתוב על זה. ומאחר שדיין ע״ש ממש״כ רש״י נעיל בפסוק ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו, ר׳ נחמי׳ אמר, בנעניות היו, ורבי אל בנותיו, וע״ל דמדרשות חלוקות הן.

אך ע״ש בעיקר לדרשת הגמרא בת נברא תגרא ממה שכתוב בד״ה ג׳ ב׳, בני יהודה ער ואונן והלא מולדו הוא מבת שוע הכנענית, ממש בנעניה ממש, אחאם בתרגום רב יוסף שם תרגם — הכנענית פרקמטיתא, מלשון סוחרים, וזה מכוון לדרשת הגמרא שלפניו. [1] ר״ל אף אונן מת מפיתו שעשה של ער, ומכיון דבאונן כתיב מפורש ומת אלה, ממילא מבואר שגם שכם ער הי׳ על חטא זה.

פסוק

לְמֵימַר הָא תְּמוּרָךְ סָלֵק לְתָמָר לְמֵינוּ עָנָה : יי וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ מֵנַהּ וְאִתְכַּסִּיאַת בְּעִיפָּא וְאִתְכַּסְּיַת בְּפָרְשׁוּת עֵינִין דִּי עַל־אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי חָזַת אֲרֵי רְבָא שֵׁלָה וְהִיא לָא אִתְיְהִיבַת לֵהּ לְאִנְתּוּ : טי וַחֲזָאַה

לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ : יד וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאֲתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה : טו וַיִּרְאֶהָ

רשי

המנתה לעמוד על נזזי צאנו : (יג) עלה תמנתה . ובשמשון הוא אומר (שופטים יד) וירד שמשון וגו' תמנתה בשטח הכר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן : (יד) ותתעלף. כשהיה פניה שלה יכיר בה : ותשב בפתח עינים . בפתיחת עינים בפרשת הדרכים שעל דרך תמנתה ולהוציו דרשו (סוטה י) בפתחו של אברהם אביו שכל עינים מצפות לראותו : כי ראתה כי גדל שלה וגו' . לפיכך הפקירה עצמה מפני יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים :

תורה תמימה

(יג) עולה תמנתה . ובשמשון כתיב (שופטים י"ד) וירד תמנתה , א"ר אלעזר , שבשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה , יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה[א] , ר' שמואל בר נחמני אמר , שתי תבואות היו , חדא בירידה וחדא בעליה , רב ספא אמר , חדא תבנה הואי , דאתא מהאי גיסא — ירידה , ודאתא מהאי גיסא — עליה[ב] [סוטה י' א'] .

(יד) ותשב בפתח עינים . א"ר אלכסנדרי , מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו , מקום שכל עינים צופות לראותו[ג] , ר' חנין אמר רב , מקום הוא ששמו עינים , וכן הוא אומר (יהושע ט"ו) הפוך והעינים[ד] , רבי שמואל בר נחמני אמר , שנתנה עינים לדבריה כשהבטה , אמר לה שבא נברית את , אמרה ליה נוורת אני , שמא אשת איש את , אמרה ליה פנויה אני , שמא קיבל בך אביך קדושין , אמרה ליה יהומה אני , שמא מבאה את , אמרה ליה מהורה אני[ה] [שם שם] .

ותשב בפתח עינים . וכי אשאר כן . והלא אפילו וזנה שבזונות אינה עושה כן[ו] , אלא שהלתה עיניה לפתח שכל העינים מצפות לו , אמרה לפניו , רבון העולמים , אל אצא ריקם מן הבית הזה[ז] [ירושלמי סוטה פ"א ה"ד] .

ל"ב ג'] . יא) העלי של יהודה פירש"י שמסר טלאו פרן וחרח שהעמידו מלכים וגיבורים ניצרלו , אבל בירושלמי מפרש טעין שהיתה נשם שמים , כידוע נאגדות שכונה תמר רק להקים זרע מיהודה , וכמש"כ רמב"ן נרים פרשה זו שכונה להתקרב אליו מתורת יטס , יט"ש , ופי' זה מסתבר , מפני שהוא מסוך הסיפר מנטהו של שמשון , שמש כי' לתכלית נשת נעבד . ותמכם נראה למה שהכריח נרש"י פירושו , שלא מסר שכן מוכרת לשון הגמרא יהודה שנתעלה בה , מטאר שהעלי כי' ביהודה , משל"ם להירושלמי כי העלי נתמר , ודו"ק . יב) שעמדה בשטוף הכר . יג) ע"פ מדת הכנסת תורתם שהיתה רגילה כרתה נביהו , כמש"כ נפ' וירא . ונראה לדרש כן משום דשלת מקום זה לא מצינו בשום מקום שם מקום הנקרא עינים , וזהו טעם כל הדורשים נדרשת א ונהנתה . יד) יש להעיר שאינו מצינו רש' לדעתו זו , שאחר דנכתוב שם מטאר למקום זה כי' שמוך לעיר עדולם , וכאן נפרשה מטאר שנא יהודה על שים עדולמי , ש"ב היו שני המקומות סמוכים , ומכוונים העניינים , ודו"ק . טו) חסו ספי' שנתנה עינים לדבריה , כלומר , שנתנה לונמת ופתח היתר להספיקת שארן וכדמפרש , וע"פ מצינו לנדה זו בחש"נ מפרש"א . טז) ניתב במקום מגולה ופרוץ מרובה , שכך פירושו של פתח עינים לפי פשוטו , ולא ניחא לי' לפשט דשם מקום הוא , יען דלא מצינו שלת מקום זה שוד מקום נכל המקרא שם מקום הנקרא פתח עינים . יז) נסמך על מ"ש נאגדות לכל מנחתה נזה היתה להעמיד נניס מיהודה

אֹתוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵּית־אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ יב וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃ יג וַיֻּגַּד לְתָמָר

יָתָהּ׃ יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלְתֵּהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית־אֲבִיךְ עַד דִּרְבָא שֵׁלָה בְרִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא־יְמוּת אַף־הוּא כְּאֲחָתֵהִי וַאֲזָלַת תָּמָר וְיָתִיבַת בֵּית אֲבוּהָא׃ יב וְסָגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת־שׁוּעַ אִתַּת־יְהוּדָה וְאִתְנַחֵם יְהוּדָה וְסָלִיק עַל־גֻּוָּזֵי עָנְהִ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עֲדֻלָמָאָה לְתִמְנָת׃ יג וְאִתְחַוָא לְתָמָר

רש״י

דם מבפנים וזורה מבחוץ (ב״ר) : (יא) כי אמר וגו׳ . כלומר דומה היה אומה בקב שלא היה בדעתו להשיאה לו : כי אמר פן ימות . מוחזקת היא זו שימותו מגזיה (יבמות לד) : (יב) ויעל על גזזי צאנו . ויעל

תורה תמימה

(יא) שבי אלמנה . מאי אלמנה, א״ר חנא בגדהאה, על שם דעתידי רבנן דמתקני לה כתובה מנה[ה] (כתובות י׳, ב׳) .

בית אביך . מלמד שבית האב נקראים כל יוצאי חלציו אף לאחר מיתת האב, שהרי תמר בזו של שם היתה, ושם כבר מת, ואפילו הכי אמר יהודה שבי אלמנה בית אביך[ה] (תוס׳ קדושין ה׳ א׳) .

(יב) ותמת בת שוע . א״ר שמואל בר נחמני, כל העושה דבר מצוה ולא נטרו ובא אחר ונטרו, קובר אשתו ובניו, שנאמר ותמת בת שוע ויחת ער ואונן) (סוטה י״ג ב׳)

הרמ״ח למופלגה ים לו שורש ומקור נאמן בספרות פתיקה, בתרגום יונתן, אבר מידוע כל דבריו מופלגים מבדייחות ומדרשיה. ממנם נכלל ים להעיר שלא הביאו בעין זה את הכתוב כהמר על הנכסר (זכרי׳ י״ב) ואולי מדירות ואבלות שני עניים הם. ג״ע. ח) מלה זכוכי [והם בערך כסף מדינתנו, רוסטיג, בקירוב שלשים ושמה רובלים, ומשמע מדינת מסכני — בקירוב שמונים מרקלות], ומפרש בגמרא ומי כתב קרע ע״ם העתיד, ומשני, אין, לכתיב (פ׳ בראשית) ושם הכבר השניטי חדקל הוא ההולך קדמת אשור, ואנא רב יוסף אשור זו סליקא, ומי הוה, אלא דעתידה, הכי נמי דעתידי רבנן למקן לה כתובה מנה. —

והנה קבעתו דרשת זו כאן, להיות שכאן הוא הפעם הראשונה שנזכר שם אלמנה בתורה, לא לימד מבואר שכבר שלשת הגשמרת מלי אלמנה, מלי קשיא לי׳, דהא כיון דכתיב רעיא שם אלמנה (ישעי׳ מ״ט ס׳, ירמי׳ נ״א ה׳), א״כ מהיכא תיתני בשם אלמנה, ו״ל דמדייק משום דלפי הוקי הכתוב בשמות כאלה שכוכרים תואמין נגו״ן נאה החתימה בשם הנקבה בתוספת יו״ד קמוצה אחר הנו״ן, גזנין — גזניה, דנרן — דנרניה, כפרן — כפרניה, רחמן — רחמניה, וה״נ הוא״ל אלמניה, ודו״ק. ם) נ״מ בזה לאומר לאשתו הרי זה גיפך על מנת שלא תלכי לבית אביך לשוכ, אין זה כריתות, משום דכל תנאי בעינן שיהי׳ מועיל בשיהה זמן, ובנדון כזה היא תגידע ותחזור לשוכ אף לאחר מיתת האב. והרמ״ח כיו״ל ס׳ רס״ח ס״ל כהא בשם המרדכי בשומר קושם בית אביך שאני הוא אטור ליך אף לאחר מיתת האב, כיון דכל יומאי חלציו קרויים בית אב, ולפעתי״ל כיון דנכדים הולכין אחר זכון בני אדם ש״ל הלי הבנר מחיו כוזה וכבה נדר אם בשביל האב אף בשביל בני ביתו. ומה שים שול להעיר ולחדש בכלל זה שחידשו תוס׳ בנאר אי״ה בם׳ תלת בספוק וכחב לה ספר כריתות, כי שם מקומו.) המעך דרשת זו לעיל בפסוק ל׳ בדרשת וירד יהודה מאת אחיו, ושון זה ביהודה הי׳ כי התחיל בהגלת יוסף כמ״ש מה בצע וכו׳, ולא נמר להשתדל להשיבו אל אביו. ואשבר לומר בשישית שנם זה לשון זה משום דאם שאחתיל במצוה הוי כמו קיבל עליו בנדר להשתסק באותה המצוה, ומכיון שהפסיק הוי כניחל בדרו, וקי״ל בשון נדרים מאחו ובניו של אדם מתים [שבת

אַתְרָה לְמֵימַר לְאָן מְקַדְּשְׁתָּא הִיא בְּעֵינִין עַל־אָרְחָא וַאֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא: כב וְתָב לְוָת־יְהוּדָה וַאֲמַר לָא אַשְׁכְּחִיתַהּ וְאַף אֲנָשֵׁי אַתְרָא אֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא: כג וַאֲמַר יְהוּדָה תְּסַב־לַהּ דִּילְמָא נְהֵי לְחֶרְפָּה הָא שַׁדַּרִית גַּדְיָא הָדֵין וְאַתְּ לָא אַשְׁכְּחִתַהּ: כד וַהֲוָה כְּתְלָתוּת יַרְחַיָּא וְאִתְטַעָא לִיהוּדָה לְמֵימַר זַנְיַת תָּמָר כַּלְתָּךְ וְאַף הָא מְעָרְיָא לְזָנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה מְקַדְּשָׁה לְאִמֹּר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה: כב וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה: כג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ: כד וַיְהִי ו כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזֹנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה

רש"י

(כא) הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה. יהיה שלה מה שביד: פן נהיה לבוז. אם הבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה נגלי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה שלחתי הגדי הזה. ולפי שרמה יהודה את מכיו בגדי עזים שהטביל כתונת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי עזים (ג"ר): (כד) כמשלש חדשים. (מה מנ) רוטו של רחמן ורוטו של אחרון ומעלני שלש ושמן כמשלש חדשים כהשלש החדשים כמו (אסתר ט) ומשלוח מנות משלוח יחיד וכן הרגש מוקלום כתלמות ירחים: הרה לזנונים. שם דבר משוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה:

תודה תמימה

(כד) ויהי כמשלש חדשים. הניא, סומכוס אומר משום ר' מאיר, עובר ניכר לשלשה חדשים, ואע"פ שאין ראיה לדבר — זכר לדבר, שנאבר ויהי כמשלש חדשים ויוגר ליהודה לאבר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה[א] [נדה ח' ב'].

ויאמר יהודה. [למה פתח יהודה תחלה[ב]] לפי שדיני נפשות מתחילין מן הצד תחלה[ב]) ולפ"ד

סרה ורחל, ובגתר זה מי"ה במקומו כפ' מספרים בספוק מכוכר. ומה שלישו ענין לענין את הספוק המוקדם ויאמר יהודה מכני תקלח גדי עזים — נתרנו לעיל בפ' תולדות בספוק ואת שורות גדיי העזים (כ"ז ט"ז), ישט"ם וערף לכתן. (א) ועפ"ם שלכאורה רחל' נמורה היא, בכ"ז קורא לה רק זכר לדבר, משום דשקל כסים היולדות גם לנקבה, וע"כ לפסר שבסם שישר ההכרה נשרך שלים הריוון, דסיים לנחי חדשים ושלים, ולכן הוי רק זכר לדבר מכלל דמלינן בתר סנא ריב כסים יולדות לחשפה. ונ"ם כזה לדינא — לענין מה דקיי"ל שכל הכסים בגרושה וחלוטה לא תאכלנה ולא תכשלנה עד שיסי' ניכר שם מיל משוברת מבעליהן הרשונים, וכן היכמה לא תחלוץ ולא תחייבם עד זמן זה, ומשמעין דשישור זמן זה הוא ג' חדשים שאז ניכר ההריון, וכן כ"מ לענין מה דקיי"ל דמשוברת נאחר שניכר הריונה מינה קונעת וסת נרמ"ח, משום דסתם משוברת חוקקה מסולקת דמים, והוי שישור זה — ג' חדשים, שמן אז מינה תוסנת לוסת. (ב) יתכן דקשה לי' למה לא שלט בסרתא דין זה את נחוני הדור ההוא, כמו את יעקב אז בבית מדרשו של שם שממנו יעלה מי הוראה לכל ישראל, וכמבואר בגרשם הבאה שבית דיט של שם מי' נחך נזירות דתיות, ואיך פסק יהודה הדין לעלמו, וביותר קשה לפי מש"כ הרמב"ן כאן שפסק דינה של תמר צריך חקירה רבה לפי יסודי הדין, יש"ם. (ב) ר"ל כשמתחילין לחקור בדין מדיני נפשות מתחילין לשמוע בדעת ובסברת הקהל שבדיינים, וקרי לזה מן כלל

יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ: טז וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי: יז וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֵךְ: יח וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חָתֻמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ: יט וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ: כ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ: כא וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי

יְהוּדָה וַחֲשִׁבֵהּ לְזוֹנְתָא אֲרֵי כְּנָפְקַת־בָּרָא אֲרֵי כַסְיָאת אַפָּהָא: מז וְסָטָא לְוָתָהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר הָבִי כְעַן אֵיעוֹל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יָדַע דְּלַתְּהוּא הִיא וַאֲמָרַת מָה־תִּתַּן־לִי אֲרֵי תֵּיעוֹל לְוָתִי: מח וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁלַּח גְּדִי־בַר־עִזֵי מִן־עָנָא וַאֲמָרַת אִם־תִּתַּן מַשְׂכּוֹנָא עַד דְּתִשְׁלַח: מט וַאֲמַר מָה מַשְׂכּוֹנָא דִּי אֶתֵּן־לָךְ וַאֲמָרַת עִזְקָתָךְ וְשׁוּשְׁפָּךְ וְחוּטָרָךְ דִּי בִידָךְ וִיהַב־לַהּ וְעַל לְוָתָהּ וְעַדְיַאת לַהּ: נ וְקָמַת וַאֲזָלַת וְאַעְדִּיאַת עִיפָּהּ מִנַּהּ וּלְבִישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ: נא וְשַׁדַּר יְהוּדָה יָת־גַּדְיָא בַר־עִזֵי בִּידָא רַחֲמָהּ עִדְלָמָאָה לְמִסַּב מַשְׂכּוֹנָא מִידָא דְאִתְּתָא וְלָא אַשְׁכְּחַתַּהּ: נב וּשְׁאִיל יָת־אֲנָשֵׁי

רש"י

(טו) וויחשבה לזונה. לפי שיושבת בפרשת הדרכים: כי כסתה פניה. ולא ירמז לראותה ולהכירה. ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה לוטשה לפיכך לא תזדקר: (טז) ויט אליה מן הדרך. מדרך שהיה בה עמה מן הדרך לתמר היא בה וכלשון עע"ז דשטורי"ל (מבלעקאן): הבה נא. הכיני עצמך ודעתך לכך. כל לשון הבה לשון החמנה הוא תן ממקום שיש להרגמו בלשון נהיגה ואף אתן של החמנה קרובים ללשון נתינה הם: (יז) ערבון. משכון: (יח) חתמך ופתילך. עזקתך ושושפך: בידך. שבעת פתחי בה ושמלתך שהיה מתכסה בה: ויתן לו. נמוסים היונית בו לזיקים היונית בו:

תורה תמימה

(טו) כי כסתה פניה. ובי משום דכסתה פניה חשבה לזונה, א"ר אלעזר, שכסתה פניה בבית חמיה[יח], דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאים, כבא לן — מתמר[יט] [סוטה י' ב'].

(נ) את גדי העזים. מדפריש גדי העזים, שמע מינה כאן גדיי עזים, הא כל מקום שנאמר גדי סתם — אפילו פרה ורחל במשמע[כ] [חולין ק"ג ב'].

להקיש זרע ובסם לנעלה בחמת, ופיין בדרשת הקודמת.

יח) והוי פירוש הפיין כי כסתה פניה שפס לבנה שלא תכירה, יפין כי גם נעמת שהיתה נביותו לא הכירה מפני שהיתה לא מכסת פניה, וכדמפרש.

יט) נביותים — דכתיב חזון ישעיהו בן אמוץ, ואמוץ כי' אחיו של אמציה מלך יהודה מזרע דוד שבמה מחמר, ונם הוא כי' נביא, ומלכים — מדוד, שרמזתים השתלשלות יחוסי כי' מתמר, כנודע בספר מגילת רות. כ) ל"מ בזה לעיין הלשון דלא תכשל נדי בחלב אמו דאסור לא רק חלב נדי אלא גם חלב פרה

מְתַפְּקָא וְהִיא שְׁלָחַת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר
לַחֲמוּהָא לְמֵימַר לְגַבַּר דִּי לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לוֹ אָנֹכִי
אִתַּן דִּילֵהּ מַנָּא אֲנָא מְעַדְּיָא וַאֲמָרַת אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן לְמַן הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי
עִזְקָתָא וְשׁוּשְׁפָּא וְחוּטְרָא הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃

רש״י

ויכרך: והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאחים אבר אלא לו אמרה אם יודה מעצמו יודה ואם לאו אינה מלבין פניו. יוכלו אחרו טח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים: הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה הכר נא

תורה תמימה

שנמצאו סימניה בא סמאל ורחקן ובא גבריאל וקרבן[א]) [סוטה י׳ ב׳].
לאיש אשר אלה לו. ותימר לי׳ מימר[ב]), אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, מלמד שנוח לו לאדם להפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים[ב]) [שם שם].
ותאמר הכר נא. א״ר חמא ב״ר חנינא, בהבר בישר לאביו — הכר נא הכתונת בנך היא, בהבר בישרו אותו, הכר נא למי החותמת והפתילים[ל]) [שם שם].

ואין הדברים מבוארים מלבד להבנין התפעל לא ממלא בשרש זה בכל״ג גם קשה לכאי הידוע לא יורה הבנין הזה על פעולה מוכחת יותר מהבנין הפעל. ונלע מתפיעא כי׳ בתפעל להגיה בגמרא היא הוזאה מבעי׳ ליה כלומר בלשון עבר, כי התורה מספרת כאן לבר שכבר היה וכמו בספיפה דקרא, והיא שלחה וגו׳ ומדכתיב בל׳ ניהוי — מוכחת (מהתמונה הזאת בבואה בספור דברים שהיו כבר מורה ג״כ התמדת הפעולה והשנותה) משמע שלא היתה ההוזאה רק פעם אחת כי אם כמה פעמים ולכן דרשו כי לאחר שמשלחו סימניה בא סמאל וכו׳. ולפי״ז אין לנו לריכין לפרש בדרך אל תקרי מ צאת אלא מוצאת — לשון מגיחה, כי בוודאי גם בתמונה מוצאת נכללת כל הדרשה הזאת. בז) ר״ל לאחר שמשלחו החותם ופתילים ומטה בא סמאל [אר אל תדום] וחקן לסימנים כדי שתחרף ולא יגיד בית דוד ממנה [מפני שדוד הכה את תדום בגיא מלח] ובא גבריאל וקרבן. בח) ר״ל ותימר לי׳ מפורש שממנו הרה. בט) ולכן לא הגידה מפורש משום דחם לא כי׳ מודה מעצמו היתה בשרפת. ומשם הדבר דמוך לו לאדם זה הוא משום דאמריכן בב״מ נ״ח ב׳ מנשה יורדים לגיהנם ועולים שנים ואד מיניהו המלבין פני חבירו ברבים. —

ובתוס׳ כתן הקשו למה לא תניא זה בין המשנה דברים דקי״ל שיהרג ואל יעבור עליהם, ותרלו משום דלא תניא רק הדברים המפורשים בתורה, עכ״ל, ומשמע מדבריהם דבע״ם לריכה שוה דבר זה לאלה הדברים דקי״ל יהרג ואל יעבור. אבל לולא דבריהם נראה לדעתי נרור דלא שייך כלל לחלוק זה בין אלה הדברים, ישן דהנאמן טוח משמע לחיובו מעשה הדין, רק מדרך המדות והמוסר שמוטב, ומי שחיוב עושה כן חיוב נקרא רשע רק שחיוב נעל מדות נכוחות, משא״כ אלה הג׳ דברים שיהרג ואל יעבור עליהם הם מן הדין ממש והשבר עליהם הוא רשע נמור כעובר על עקרי הדת, ודו״ק. ל) הנה בפסוקות יתבאר הענין ע״פ הכלל היוצא ממה שהדם מודד מודדין לו (סוטה ט׳ ב׳), ממנה חיוב מבואר השתוות הענינים זה, כי הלא רק המלות שוים והלא הענינים. ויש לבאר כוונת הענין בכלל, משום דבמחת הנה ענין ירידת יוסף למצרים והזוונות יהודה ותמר, שני אלה הענינים היו בחלישת עניים לעיים, כי מכירת יוסף היתה נסבה לירידת יעקב למצרים, אשר זה הכמיח הקב״ה לאברהם, והתוצאות הנכבדות שחל״ב ממתן תורה וט׳, ומאורע יהודה ותמר היתה לתכלית הקמת מלכי בית דוד, בחיר ה׳, כנודע.

אמנם אע״פ שהענינים בחלישת היו לרעיים ומגיס, אבל סבותיהם היו מצוות ומכוערות, ירידת יעקב למצרים נתגלגלה ע״פ מכירת יוסף ע״י אחיו וע״פ הוצאת ליעקב בשמיעת שבעי עזים וכל המתעסק ממלוות זו, והזוונות יהודה ותמר היתה נאוסף בזוי ומכוער כמוחר בפרשה.

ולפי זה י״ל דזו היא טוחת הגמרא בענין הדרשה זו, בהבר ניבר בהבר בשרוהו, כלומר יהודה הוציא דבר גדול לאור, היא ירידת יעקב למצרים, בדרך מנוסה ונשר [ומזו זה ביהודה יותר מבשאר אחיו, מפני כי על ידו ועל פי עלתה מעשהה מה שנעשתה, כמבואר לעיל] שלשון זו מלה כנגד מלה, לשוחיל ממנו ענין גדול לאור, היא חולדות בית דוד,

הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃ כה הִוא מוּצֵאת אַפֻּקְוֹהִי וְתִתּוֹקַד׃ כה הִיא

רש"י

ותשרף. ממר מפריס מקמאה מטוס ר"מ נכתו על שם] שסיה סהוא כהן לפיכך דמה בשריפה: (כה) הוא מוצאת.

תורה תמימה

אין דיננו כדיניהם מאי איכא למימר,— שנראו דבריו ונכתבו על שטו] [ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז]. דרציאוה ותשרף. מבאן דעל זנות עם עובד כוכבים בבית דינו של שם גזרו[כה] [ע"ז ל"ו ב']. (כה) הוא מוצאת. היא מתוצאת מבעי לי[כו], אמר רבי אלעזר, לאתר

הלך, מפני שכך היה מוהג הסנהדרין, הקפנים בחכמה יטבו מן הלד הכהן ומכהן והגדולים בחמנת. ומעם הדבר שמוציאין את הקטן תחלה, הוא משום לכתיב (ד' משפטים) ולא תענה על רב, ודרשינן שאסור לנטות מדברי מופלג שבבי"ד, ואם יתחילו ממנו והוא יגמד חובה קוב לא יפטו מחריו הקפנים קף לכשילמד לומד זכות, כי לימת רב יהי' עליהם, משמ"כ אם סם יגמדו זכות תחלה והגדול יגמד אפשר שיודה גם הוא ויהא הגדון זכאי, ועיין מזה לפימן גבי משפטים שם, ומעשה זה פתח יהודה כאן, מפני שענבי יעקב וגבית דיט של שם הי' נתונ בתמיד. כה) ר"ע, ומ"ש שדיני גבי נח, כלומר דיני גבי ישראל עד מתן תורה חיוב כדינו שתא, אלא שהיו נוהגין להתחיל בשלוש מן הגדול כמו שנהוג בדייני גבי נח, ס"כ קשה למה פתח יהודה, ומצי שבאמת שתט לגדולים ובקטו ושרו בזה, והגיד גם יהודה דעתו ושרתו דבריו והסכימו כולם להם ולכן נכתבו על שמו. והנה בירושלמי שלפימן גם הענין כולו קצר וקשה, והתחקנו כפי הבנתו לענין. — ודע שהספר משה פירש לטוסת הירושלמי מוסבת להפסוק דלעיל ויאמר יהודה וגו' מה בצע כי נהרג את אחיט, יפו"ם. אבל לפשטתו נראה כמו שקבענו הדרשה לפסוק שלפימן, משום דבענין ההוא הלא לא שפק יהודה דין מומלם בדיני נפשות ורק עשה בעלמא ולקולא. וגם קשה לפי"ש מה שאמר שמתחילין מן הלד, כלומר מן הקטן, ס"כ הי"ל להתחיל מן הקטן שבאחים ולא מן יהודה, כיאשר כן נאמת קיי"ל שמתחילין מן הקטן שבכל הדיינים, וכן נראה כתם"כ דכל הענין שייך לפסוק שלפימן וכמו שבארנו. (כה) ר"ע מדגיר יהודה הוציאוה ותשרף שאפילו עם השונד כוכבים, מטאר שכך ברר לו האמות ביישראל, וכל מנהגיט לחייט בישראל נתיסדו לו בנית מדרשו של שם, וכמ"ש במדרשים בר"פ תולדות נפסוק ותנך לדרום את ה', ופי"ש נפניט.

ועיין בתמ"ן שאתר ניסוי ופשם הלבר שדמה יהודה בשריפה, ובפירום נפל הפוריש כאן בשם ר"י חסיד שבאמת לא דמה יהודה בשריפה ממש אלא רק שישרפו לה רחמים בפניה שתיה זונה, כ"ל, אם לבר חדש מאד ולא כאן מקור לזה, ואפשר לומר שכוון שהם"כ ניאחקאל (כ"ג כ"ט) נלברו את מהביבה תאה מנאפת, אפר ואחיך ישרו, ופירום שם הרד"ק ור"ע, אם אתשפ יפצו לאתה

מזנה אחת בעלה פיסירו ממנה האחים והאפיס שהם הניאיריס והם הדרת האפיס, שכ"ל, ועיין בשו"ת הרמ"ם כלל י"ח סי' י"ג, שפשר היום [כלומר, בימיו] שהגיע בידיו מדיטות שכל זונה המפקרת עלמה לזנות שורפיס בחותם של ברזל על מלחה, וע"ש בשו"ת בשמיס רלם סי' קל"ב דלהרשב"ם לא ניחא לי' לעהוג זה בישראל, ועי"ש בהגהות כסף דהרשבא. אך לא נתפלר מה הכריח נר"י חסיד לחוליא מפפסיק לשון ותשרף מן הכתוב שבשריפה ממש, כי אפ"פ שהעידו הרשתונים וחקרו בפעמו של יהודה במה שדנה בשריפה וכמו שכתב הרמב"ן, בכ"ז הכל מודיס, כי השריפה היא שריפה ממש, שריפת כל הגוף, ומה רלה ר"י חסיד לחדש חדוש נפלא כזה.

ונראה כי לבי תיקון, הנה ענין שריפת אדם מלינו בתורה בג' מקומות, וכולם משום עבירת זנות, פעם כאן, ופעם בפ' עריות (ס"פ קדישים) ובנת כהן (פ' אמור), והנה בשני אותן המקומות כתיב תופן השריפה שישרפו אותו ואותן, ובנת כהן נאמ פפ' עריות כתיב בלא שישרפו אותו ואותן, ובנת כהן נאמ תשרף, משמ"כ כאן לא אמר ותשרף נאמ אלא אחם ותשרף, ונכן דייק לדרוש ס"פ שני זה לאיזן שריפה זו מצינו אותן שריפת אלא שהשם שריפה כאן אות לשון מוסאל לענין כויה ורשם נאמת יוסי הפנים, וכענין מ"ם נאמת ס"נ ב' של הפסוק דשמע' (נ') דאילי לענין זנות כי אחת יוסי, ולרשו כאו כויה אחת יוסי, יפו"ם. והנה אף אם אנו לא כוון ר"י חסיד לדיוק זה שכאמנו, אב"ל נראים הדברים לפיית לאחזוקו, ודו"ק. —

אשבנם את זה יש לעיין בחזקוני על פרי"ח ממ"ם נאשפה י' ב' ויוצא בדרשת הפשוט שכתוב שם לאחם שיסיר עלמו לבבון האם ואל יבנין שפי תבירו ברגים, מנ"ע, מחמר, שיהא להשרף ואל הבידה מפורש שפיהודה נתעברה, יפו"ם, ולפי פירום ר"י חסיד אלא אין כל ראי' שטח לאחם להשרף עלמו, אחרי שלא דט כלל את חמר לשרפה סלא, ואפשר לקח לומר דטח לאחה לדקח להשרף סלא מאשר להאמר בפיוק זונה על שלם, להיות לאשרפה ולכלמה שלם, ול"ל כיון דהסכימה לזה [כתם"כ נפי' של פרי"ח] היה מסכמת להשרף סלא, וז היא סטח פשוטה לפי פירושו של פרי"ח, ודו"ק. ולפי לאחריך שוד כזה. כו) היא מתוצאת פי מפמם לשון פוצאה בפל כרחה, והיל מוצאת מפמם לשון מציאה, (רם"י).

כח וַהֲוָה בְּמֵילַדָהּ וִיהַב־יְדָא וּנְסִיבַת חַיָּתָא וְקָטַרַת עַל־יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נְפַק קַדְמָאָה׃ כט כְּהַדָּה דַּר־אָתֵיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמָרַת מָה־תְקוֹף סַגִּי עֲלָךְ לְמִתָּקְפָא וּקְרָא שְׁמֵהּ פָּרֶץ׃ ל וּבְתַר־כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל־יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח׃ * וְיוֹסֵף

כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה׃ כט וַיְהִי ו כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־תָּקוֹף סַגִּי עֲלָךְ לְמִתָּקְף וְקָרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ׃ ל וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח׃ ס חמישי לט א וְיוֹסֵף

רש״י

שניטס נדיקס: (כח) ויתן יד. סוגיא בחמד ידו לתוך ולחתר שקברה על ידו השני בחזירה: (כט) פרצת. חזקת עליך חוק: (ל) אחר. על ידי השני. מרכב יחזה כתוטות כאן כנגד ד׳ תרמיס שמעל עכן שגלה ממט. ו״ש כנגד ד׳ דבריס שלקה מרדס שנער ושתי מחיות שכף על מחניס שקליס ונשון זכר (כ״ר): ויקרא שמו זרח. ע״ש זריחת מרמית השני: (א) ויוסף

תורה תמימה

לא אבר זה, הבר נא למי החותמת — אברה תמר, ויאבר צדקה מכני — אבר יהודה, ורוח הקודש אומרת ולא יסף עוד לדעתה[לו] [ירושלמי סוטה פ״ט ה״ו].

(כח) ויתן יד. אמר רב הונא, התניא עובר את ידו והחזירה, אמו מטאה לידה שנאמר ויהי בלדתה ויתן יד[לז] [נדה כ״ח ב׳].

זה יצא ראשונה. מבאן שהחיה נאמנת להעיד על הבכור שהוא בכור[לח] [ירושלמי ב״ב פ״ט ה״א].

לט (א) ויוסף הורד מצרימה. אמר ר׳ אלעזר, אל תקרא הורד אלא הוריד, שהוריד אצטגניני פרעה מגדולתם[לט] [סוטה י״ג ב׳].

נא פסק, וע״ש נדרשת שכאה. לה) יתכן דסירוסלמי מפרש ולא יסף — ולא יוסיף [ע׳ בדרשה הקודמת], ואמר כזה שרוח הקודש העידה שלא יוסיף לעשות. לו) ומסיק בגמרא דדרשה זו איכא אלא למאכלת, ורק מדרבנן מוסבין למומרת לענין מומאת לידה, אבל לענין שיהן לה ימי טוהר אין נותנין אלא עד שיצא רובו, ועיין מענין זה לפיטו לעיל כ״ה, מ בפסוק כל אשר בשמת רוח חיים באפיו. לז) כן הוא גם בבבלי קדושין ע״ב ע׳ רק לא בסמיכות על זה בפסוק, ומבואר שם להיפוך דוקא שם לא יצאה מחדר היולדת, אבל שם יצאה וחזרה היינו מאמת, וע״ש שמשמע דין זה בפוסקים, ועיין בשו״ע סי׳ ד׳ סעיף ג״כ.

לח) רומז למ״ש במדרשים דבעת שלא טוו החרטומים לפתור את החלומות לפרעה ויוסף כוונם לוריד מותם פרעה מגדולתם. אך ליט מבואר מניין לו לרמז כזה בשון סורד, כי מי ממצר יאמר למדייק מדלא כתיב אוצא, שהרי כן הוא בשון כל הליכה שממרכן בשון למצרים, כמו וירד אברם מצרימה (פ׳ יב), אלא תירץ מדרש מצרימה, אבל מרד שתר מצרימה (פ׳ ומצרימה) וכשהוא הרצה, וכשהוא פשוט, משום דכיון דאיתן בשון נשוא אבל אתרוגת, לכן כשיוצאים מכשון למצרים הולכים במורד, ולכן תכוסה הליכה ע כשם יריכה, וכעד זה לשיפר כשיוצאים ממצרים לכשון כתיב בלשון עליה, ויעל אברם ממצרים, בשלחתם ממצרים, אבר השלוך ממצרים, בשלחתם ממצרים (סופסים י״ו) [ועש״פ שים יוצאים מן הכלא, אך בלשות שכשון כן הוא] , ו״ש מכיון לכאן הלך יוסף מכשון הלא לאוי ודחום לכתוב הורד, ומאי קשה ט.

ונראה ע״פ מ״ש בסופס י׳ ל׳ דדרשו שם מה שביהודה כתיב שלא תמנתה (לעיל ל״ח י״ג) ובשמעון כתיב שלא תמנתה (סופסים י״ד) וירד תמנתה, ל״ל שלשה, יהודה שתמנה בעליה זו [שם״י שהלוותם עם תמר בהליכה זו יצאו ממנו נביאים ומלכים כמבואר בפרשה הקודמת] כתיב בי׳ עליה, ושמעון שתמנתה בה [כמבואר במקומו] כתיב בי׳ יריכה, וכאן בעל דרשה שלפיטו הוא ל״ב ר׳ אלעזר, ומבואר דש״ל לר׳ אלעזר לפיטו במקום שכתיב יריכה אך מכיון שבמותה הדרך יש שני וגחלה כתיב בשון עליה, וכש

יט וַיִּבֶּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לָדַעְתָּהּ: כא וַיְהִי כְּעֵת לְרָתָהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ: כב וַאֲשֶׁתְמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר לָא אַשְׁכַּחַת יָת עֻבָּרְתָּא וְאַף אֲנָשֵׁי אֲתְרָא אֲמָרוּ לָא הֲוָה בְּאַתְרָא דֵּין עֻבָּרְתָּא: כג וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר תְּקַר לָהּ דִּלְמָא נִתְבַּיַּשׁ קֳדָמַי אֲרֵי־עַל־כֵּן לָא־יְהַבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא־אוֹסִיף עוֹד לְמִידְעָהּ: כד וַהֲוָה כְּעַן תְּלָתָא יַרְחִין וְאִתְחַוִּי לִיהוּדָה וַאֲמַר אִתְעַבָּרַת תָּמָר וְאַף הָא בְּזָנוּנַיָּא וַאֲמַר יְהוּדָה אַפְּקוּהָ וְתִתּוֹקַד: כה הִיא מִתְיַצְּאָה וְהִיא שָׁלְחָה לְוַת חָמָהּ לְמֵימַר מִן גַּבַר דִּי אִלֵּין לֵהּ אֲנָא עֻבָּרְתָּא וַאֲמַרַת הַכֵּר נָא לְמָרֵהּ דְּאִלֵּין לְמַן אִנּוּן וְקַלָּלָתָא דְּדָא וְדָא: כו וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכְיָא הִיא תָּמָר מִנִּי אֲרֵי־עַל־כֵּן לָא־יְהַבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא־אוֹסִיף עוֹד לְמִידְעָהּ: כז וַהֲוָה בְּעִדָּנָא דְּיַלְדַּת וְהָא תְיוֹמִין בְּמֵעָהָא:

רש"י

צדקה ממני. (כו) לפקח. כדבריה: ממני. היא מעוברת ורז"ל דרשו שילמה את קול ותמרה ממני ומאותי יצאו הדברים לפי שהיתה לוטעה בבית חמיה נזדווגו ממנה מלכים ומשבט יהודה נזדמן להעמיד מלכים ביישראל: כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשתה על מאבר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד. ים מוסיפים לא הוסיף וים מוסיפים לא פסק. וחביבו נבי מלוד ומיד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו: (כז) בעת לדתה. וברביקה הוא תומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלואים וכאן לחסרים: והנה תאומים. מלא ולהלן תומים חסר לפי שהמחד רגע מבל חלו

תורה תמימה

והאמר הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה, אמרה לו, בבקשה ממך, הכר פני בוראך ואל תעלם עיניך ממני[א) [סוטה י' ב'].

(כו) צדקה ממני. א"ר חנין בר ביזנא א"ר שמעון הסידא, יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, שנאמר (תהלים פ"א) עדות ביהוסף שקידש שם שמים בפרהסיא, זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה[ב) [שם שם]. צדקה ממני. מגא ידע, ודילמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי אחרינא, אמר רבא. דחשב ירחי ויומי ומתכווני, דחזינן מחזקינן, דלא חזינן לא מחזקינן[ג) [מכות כ"ג ב']

ולא יסף. אמר שמואל סבא משמי' דרב שמואל בר אמי, כיון שידעה שוב לא פסק ממנה, כתיב הבא ולא יסף עוד לדעתה וכתיב והנם (פ' ואתחנן) קול גדול ולא יסף[ד) [סוטה י' ב'].

ולא יסף. שלשה מקראות נאמרו בענין אחד, מי שאמר זה לא אמר זה. ומי שאמר זה

ג"כ ע"י חופן מנוסה ומצר. וחז"ל כללו רעיון זה בהסתוות המלים הכר והכר כלרכם בקודם לחזג בחמור רעיון שלם במלים שוים ושוים לחכלית הרמז והזכרון, כנודע. [לאחר שנסללו הדברים לדפוס שמעתי תוכן ענין זה בשם הש"ת מדוגנת].

לא) הוכרחה לנקטו, ישן כי לא היו עדים זולת הקב"ה, וחכו הכר פני בוראך הכר והודה בחמת שהוא תחתו של הקב"ה.

לב) קילוס שם שמים של יוסף מטחר בפרסה הבאה ממקרהו עם חמת פוטיפרע. ומ"ש ויהודה נקרא כולו על שמו של הקב"ה — הנה לע"פ שנקרא בשם זה בלידתו על שם הודאה כמו שאמרה לאה הפעם אודה את ה', ע"ש הוסבה בזה, דשכ"פ נדול זכותו שכלול בשמו שם הוק, וט' בחת"ע.

לג) ועיין ביומות פ"ע כ' בשמעה, כאן שבח על בת ישראל וילדה תחלה בתרומה בשביל בנה, ומפרס רבא שם לאח ליטעה, לתיירי לחשולה מיני' ולא חשולה משלמת, ולאח ליטעה לחפילו חשולה משלמת נמי בחר לידי' שדיק לי'. ולפי"ז ע"פ בהקושיא כאן ודילמא כי היכי לחזיל חיהו חל נמי לחריכא, לחא חמר לא היתה חשולה בעיניו שזנתה לאחרים. ויותר קשה על רבא לאמר

לכא לחשיב ירחי ויומי, לגמה לי' סברת ז', ולא חיהו נופי, פ"ע ביומות שם לפ"ע לחזג, ולעיכוב קמא עדיין לאסבר לאחרן לעל כל פנים כיון שמלאה יוצאת בפחח עינים כזוגה חשם לה, אבל לעיכוב בחרת לאפילו חשולה משלמת פ"ע לאחזג לכא דהוה מודה, קשה למה צריך לכסברת לאחסבון הזמן.

והנה הרמב"ם בפ"ז מחלומות ושל בכ"מ פסק כעיכוב קמא דרבא ביומות שם, ורבים הקשו עליו להלא דרבו בכל מקום לפסוק כעיכוב בחרא, כנודע, ולפי מש"כ הנה מסונית שלפיכו שמן נכון ונאמן דקי"ל כעיכוב קמא, משום דלעיכוב בחרא הרי סותר עצמו רבא מיבמות לכאן, ועיין בזה ודו"ק. לד) בא לאפוקי שלא נפרס הלחן ולא יפף מלחן חוספת. ונרחה להוכרח לפרס כן, משום דאם בפשוטו שלא הוסיף לדעתה, מלחן חוספת, קשה מה רבותא בזה, ומהיכי תיתא שיוסיף לדעתה לאחרי שכלותו היא, ולכן מפרס מלחן הפסק, והבאור הוא, כיון שידע ונוכח בלקחה שלא כוונה רק למנוה להתקרב מלו מחורת יכוח להקים זרע ואם לבעלה כמת וכמש"כ רמב"ן בריש. פרשה ו', לכן

בֵּית מִצְרָאָה בִּדְיל יוֹסֵף
וַהֲוָה בִּרְכְתָא דַיְיָ בְּכָל־דִּי־
אִית־לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא׃
ה וּשְׁבַק כָּל־דִּי־לֵהּ בִּידָא
דְיוֹסֵף וְלָא־יְדַע עִמֵּהּ מִדַּעַם
אֱלָהֵן לַחְמָא דִּי־הוּא אָכֵל
וַהֲוָה יוֹסֵף שַׁפִּיר־בְּרִיוָא
וְאֵי בְחֶזְוָא׃ ו וַהֲוָה בָּתַר
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְזָקְפַת
אִתַּת־רִבּוֹנֵהּ יָת־עֵינָהָא
לְיוֹסֵף וַאֲמָרַת שְׁכוֹב עִמִּי׃
ז וְסָרֵיב וַאֲמַר לְוַת־אִתַּת
רִבּוֹנֵהּ הָא רִבּוֹנִי לָא־יְדַע
עִמִּי מָה־דִּבְבֵיתָא וְכֹל
דִּי־אִית־לֵהּ מְסַר בִּידִי׃
ח לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין
מִנִּי וְלָא־מְנַע מִנִּי מִדַּעַם
אֱלָהֵן יָתִיךְ בִּדְיל אִתַּת־
אִתְּתֵהּ וְאֵכְדֵין אֶעְבֵּיד
בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב
קֳדָם־יְיָ׃ ט וַהֲוָה כַּד־מַלֵּיל

בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת
יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת
וּבַשָּׂדֶה׃ ו וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד
יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף
יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃ ז וַיְהִי
אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־
אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר
שִׁכְבָה עִמִּי׃ ח וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־
אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי
מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן
בְּיָדִי׃ ט אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי
וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־
אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ
אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים׃ י וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ

רש"י

(ו) ולא ידע אתו מאומה. לא היה טורח לבו לכלום: כי אם הלחם. היא אמתו שלא סבבה בלשון נקיה: ויהי יוסף יפה תואר. כיון שראתה עינו מושל ההחיל לוכל ושותה ומסלסל בשערו (ב"ר) אמר הקב"ה אניך מתאבל ואתה מסלסל בשערך חי מגריה בך את הזוב. מיד (ז) ותשא אשת אדניו וגו'. כל מקום שנאמר אחר דמיון: (ט) וחטאתי לאלהים. בני נח נלטוו על העריות:

תורה תמימה

(ה) בגלל יוסף. אמר אביי, תיכף להלמידי חכמים — ברכה, שנאמר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף[ב] [ברכות ס"ב א'].

(ט) הרעה הגדולה. בגלוי עריות כתיב הרעה הגדולה ובלשון הרע כתיב (תהלים י"ב) לשון מדברת גדולות, סלמד שבל המספר לשון הרע מגדיל עונו כנגד עון גלוי עריות[ג] [ערכין ס"ו ב'].

וחטאתי לאלהים. גלע"ר הוא אחד מן הדברים שנפרעים בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, דכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים[ד] [ירושלמי סוטה פ"א ה"א].

ג) ר"ל המקרב ת"ח ומקרבו לביתו כאלו הקריבו לביתו, ועיין מש"כ בסייעתא לדרשה זו לעיל כפ' ויצא בפסוק ויחנו את פני העיר. ד) ומפרש לכאו' כן מגדיל עונו כנגד שפיכות דמים לכתיב כי' בקין נדול שוי מנשוע, וכנגד ע"ז לכתיב כי' חמס העם הזה חמאה נדולה, ונרמה כלל הכתוב דע"ז נקרא ל' חמאה נקרא נמ כל אלה החמאים, ולכן דנו את המספר נקרא כנורס לעבירות אלו.

ה) יתכן למדייק מ"ש וחמאתי לאלהים ולא וחמאתי לאישך

הוֹרֵד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס
פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי
מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ
שָׁמָּה: ב וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ
מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי:
ג וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ: ד וַיִּמְצָא
יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ
עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ:
ה וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל
כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־

אִתְּחַת לְמִצְרָיִם וְזַבֲנֵהּ
פּוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב
קָטוֹלַיָּא גְּבַר מִצְרָאָה מְדָּא
דַּעֲרָבָאֵי דִּי אֲחַתְהִי לְתַמָּן:
ב וַהֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסָעֲדֵהּ־
דְּיוֹסֵף וַהֲוָה גְּבַר מַצְלָחָ וַהֲוָה
בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה: ג וַחֲזָא
רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי מֵימְרָא־דַיְיָ
בְּסַעֲדֵהּ וְכֹל דְּי־הוּא עָבֵד יְיָ
מַצְלַח בִּידֵהּ: ד וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף
רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ
וּמַנְיֵהּ עַל־בֵּיתֵהּ וְכָל־דְּי־
אִית־לֵהּ מְסַר בִּידֵהּ: ה וַהֲוָה
מֵעִדַּן דְּמַנֵּי יָתֵהּ בְּבֵיתֵהּ וְעַל
כָּל־דְּי־אִית־לֵהּ וּבָרִיךְ יְיָ יָת־

רש"י

הורד. חוזר לענין ראשון ללמדך שהפסיק כן כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר לך שבשבילו הורידוהו מנדולתו. ועוד כדי לסמוך מעשה תמרו של פוטיפר למעשה המר לומר לך מה זו בשמים לפי זו בס"ם שרשתה בתמרוקין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ותינה יודעת שם ממנה לפי מכשפה: (ג) כי ה' היתה. שם שמים שגור בפיו (כ"ר): (ד) וכל יש לו. הרי לשון קצר חסר לשון:

תורה תמימה

ויקנהו פוטיפר. אמר רב, קנאו לעצמו ובא גבריאל ופרעו, מגא לן, מעיקרא כתיב פוטיפר, ולבסוף כתיב (פ' מקץ מ"א מ"ה) פוטי פרע[2]) [סוטה י"ג ב'].

והמה בדרכו זו של יוסף נתעלה נגדולה וכבוד מלכים, ולכן קצה לו נר"ן למה כתיב בי' הורד ולא הועל, ודרים ברומו הכתוב שע"י טולו נפש הוריד מנכסיו פרעה מנדולתם. ב) הפי' קנאו לעצמו — למ"ן. ויתכן לומר למדייק דרשת זו מדחזינן שמתו נח לגיו יוסף נפרע, ס"ת שבגללו וכבכתו הי' כן, ומפרש הסבה, מפני שקנאו למ"ז מפני יפיו. והמפרשים שרחו בכאור דרשת זו, וע"ע מענין דרשת זו בעמוקי רמב"ן לקמן פסוק י"ם ובתוספות על התורה. —

וע' בפירש"י בפסוק זה בענין בתיבות פרשה זו להקדמת, וי"ע, סתר מעשה אמתו של פוטיפר למעשה תמר, לומר לך, מה זו [תמר] נפש שמים [ע' מה שכתבתי לעיל פסוק י"ד אות י"ו] לף ז נפש שמים, שרשתה בתמרוקין שלה שעתידה להעמיד בנים מיוסף, ותינה יודעת שם היא בתה [היא אמנת, אמת יוסף], עכ"ל וכ"ה במ"ר כאן.

ועי"פ מנדש זו אפשר לבאר טוב דרשה מגדית במ"ר כאן בפרשה ויגש ויגע החוטא — קפץ בזכות אברהם [ונירשת אחרת — בזכות אבות], למיך מה דאת אמר ויגע אותו החוטא (פ' נד), ע"כ, ומתלו מאד המפרשים בנאור זה.

ולפי המבואר לעיל במ"ך שכוונה אמת פוטיפר בס"ם מפני שרשתה בתמרוקין שעתידה להעמיד בנים ממנו, והסברת נוסף שהרשתה זה ליוסף למען ישמע לה, ולפי זה הי' אפשר שאמנם ישמע לה, אך בזכות שנאמר בתברהם ויגע אותו החוטא, ולפיכך (נדרים ל"ב ע') שאמר אברהם לפני הקב"ה שרואה הוא בתמרוגין שלו שעתיד רחוי להוליד, הועיל אותו הקב"ה החוטא ורמז לו בזה לא תתפנטיות שלך, כלומר אל תאמין בהם, ובזכות זה נאמר יוסף שלא יפנה לערכי התמרוגין ויחטא, ואמר שאמר ויגע אותו החוטא בזכות אברהם שנאמר כי' ויגע אותו החוטא כמו שאברהם יפא תוך לתמרוגין ולא האמין בהם כי לא נתן הוא לתוך בהם וע"י כן נתנו מן החטא, וזו"ק

ר"ן

לְמֵימַר שְׁכוֹב עִמִּי וְשָׁבְקַת לְלָבּוּשָׁהּ בִּידָהּ וְעָרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא: יג וַהֲוָה כַּד־חֲזַת אֲרֵי שָׁבְקַת לְלָבּוּשָׁהּ בִּידָהּ וַעֲרַק לְשׁוּקָא: יד וּקְרַת לַאֲנָשֵׁי בֵיתָהּ וַאֲמָרַת לְהוֹן לְמֵימַר חֲזוֹ אַיְתִי לָנָא גַּבְרָא עִבְרָאָה לְחַיָּכָא בָּנָא עֲלַי לְמִשְׁכַּב עִמִּי וְקָרֵית בְּקָלָא רַבָּא: טו וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע אֲרֵי־אֲרֵימִית קָלִי וְקָרֵית וְשָׁבְקַת לְלָבּוּשָׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא: טז וְאַטְמִירַת לְלָבּוּשָׁהּ לְוָתָהּ עַד־דְּעָל רְבוֹנָהּ לְבֵיתָהּ: יז וּמַלֵּילַת עִמֵּהּ כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר עַל לְוָתִי עַבְרָא עִבְרָאָה דְּיַהֲבְתָּא לָנָא לְחַיָּכָא בִּי: יח וַהֲוָה כַּד־ אֲרֵימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקַת לְוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא: יט וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע רְבוֹנָהּ יָת־ פִּתְגָמֵי אִתְּתֵהּ דִּי מַלִּילַת עִמֵּהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקֵף רָגְזֵהּ: כ וּנְסִיב רְבוֹנָהּ דְּיוֹסֵף יָתֵהּ וּמַנְּיֵהּ לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר

לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: יג וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה: יד וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְקוֹל גָּדוֹל: טו וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימְתִּי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ: יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָנוּ לְצַחֵק בִּי: יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה: יט וַיְהִי כְּשָׁמַע אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ: כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם

רש"י

דיוקא של מצוי וכו' כדאיתא במס' סוטה (דף ל"ז): (יד) רואו הביא לנו. הרי זה לשון קללה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל כעלה לומרת כן: עברי. (ב"ר) מעבר הנהר מבני עבר (ס"ע מעבר הנהר): (טז) מדיינו. של יוסף: (יז) בא אלי. לצחק בי העבד העברי אשר הבאת לנו: (יט) ויהי כשמוע וגו'. בשעת הדמים לומרה ע"כ וחכו שממרה כדברים האלה עשה לי עבדך ענימי

דיסי כאשר הגיע יום מיוחד יום ליד שלשם שהלכו סלם וכו', ואם"פ דכגמרא דרשו זה מלשון ומין חים, י"ל דחלא דרשא היא, דאם"פ שידעה שהלכו סלם מן הבית אלא גם ידעה שהיא שבא הלכו, על פ מוסיף לדרוש ויסי כיוסף הזה, יום מיוחד, יוסף ממר

מיד שלשם. וכ' במהרש"א שאמה של פירש"י, ונפי מס"כ הענין מבואר. —
והנה מה שי' תכונת זה אתא למגרים, לא נתבאר כאן ענינו, ויש בזה גירסות שונות, במ"ל כאן ליתא, יוסי ניטל של גילוח היה, וכ' נהמיס ממר

אֶל־יוֹסֵף יוֹם ו יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ
לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ: יא וַיְהִי
כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת
מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת
שָׁם בַּבָּיִת: יב וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ

עִם־יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא־קַבִּיל
מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי
עִמַּהּ: יא וַהֲוָה כְּיוֹמָא
הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק
בְּכִתְבֵי־חֶשְׁבְּנֵהּ וְלֵית אֱנָשׁ
מֵאֱנָשֵׁי בֵיתָא תַּמָּן
בְּבֵיתָא: יב וַאֲחַדַתֶּה בִּלְבוּשֵׁהּ

רש"י

(י) לשכב אצלה. מפיו בלא הפסקים: להיות עמה. (יא) ויהי כהיום הזה. כלומר ויהי כאחד הגיע יום מיוחד (הנחומא) יום לחוק יום לאיד שלהם שהלכו כולם לבית ע"ז לחגיגה אין לי יום הגון ליקח ליוסף כהיום הזה לגרום לה חולה אי ואיני יכולה לילך: לעשות מלאכתו. רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה שלא שגרתית ל דמות

תורה תמימה

(י) יום יום. תני, בכל יום היתה משתדלתו בדברים, אמרה ליה הריני חובשתך בבית האסורים, אמר לה — ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך, אמר לה — ה' זוקף כפופים. הריני מסמא את עינך, אמר לה — ה' פוקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשכוב אליה ולא רצה[1] [יומא ל"ה ב'].

לשכב וגו'. לשכב אצלה — בעולם הזה, להיות עמה — בעולם הבא. מבאן אמר ר' אליעזר, כל העושה עבירה אחת קשורה היא בו בכלב[2] [ע"ז ה' א'].

(יא) לעשות מלאכתו. רב ושמואל, חד אמר מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו נכנס[3] [סוטה ל"ו ב'].

ואין איש וגו'. וכי אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בה איש, תנא דבי רבי ישמעאל, אותו היום יום הגם היה, והלכו כולם לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה אני, אמרה אין לי יום שנזקק לי יוסף כהיום הזה[4] [שם שם].

לגיהנם, ס"מ בלבד השומע שיעשם מפוטיפר נעשה ע"ז [שזה למותר ע לפרש] עוד יעשם נעשה ע"ב, וכמו שדרשו על הפסוק דפ' שלח הכרת תכרת הנפש הכרת עונה בה, שהנפש נכרתת ועדיין עונה בה, יש"ם לפניו. [1] פשוט דמדייק הכתוב יום יום למעט שבכל יום המניחה ע פעויים מחריס. וכהאי גונא דרשו במ"ל תפתה על פ' ויהי כלומרם תלוי יום ויום. ומ"ם נתנה ע אלף ככרי כסף — היו מצורר מיסה מרומז זה, ואפשר לומר ע"פ מס"ב כפ' וירא שאמר אבימלך לשרה הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים, כלומר, לפייסו ולרצותו על הביזיון והצער שנגרם ע, יעו"ש, וקרוב לומר שהיו, תלוים מנכנו לרצות בסכום כזה לפיום תמורת ביזיון, ולכן רצתה לשלח סופיטר לתת ע סכום כזה לפיום דשהו על הביזיון והצער שיסתכב ע מזה. [2] ר"ל שלא יעמוד חשלום לשלם, ומייתי בעבירת זמות, וע' במהרש"א. ומעט המניחה קשורה ככלב הוא ע"פ מ"ם כאהדדין ק"ח כ' כלב שמת בתנה ונקבר כמצע ככלב נעת זוגו. ועיקר טעם הדרשה בשה"ג ונעוה"כ י"ל פשוט למדייק כפילת הכתוב לשכב

להיות, אך לשכב השומע שיעשם מפוטיפר נעשה ע"ז [שזה למותר ע לפרש] עוד יעשם נעשה ע"ב, וכמו שדרשו על הפסוק דפ' שלח הכרת תכרת הנפש הכרת עונה בה, שהנפש נכרתת ועדיין עונה בה, יש"ם לפניו. [1] פשוט דמדייק הכתוב יום יום למעט שבכל יום המניחה ע פעויים מחריס. וכהאי גונא דרשו במ"ל תפתה על פ' ויהי כלומרם תלוי יום ויום. ומ"ם נתנה ע אלף ככרי כסף — היו מצורר מיסה מרומז זה, ואפשר לומר ע"פ מס"ב כפ' וירא שאמר אבימלך לשרה הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים, כלומר, לפייסו ולרצותו על הביזיון והצער שנגרם ע, יעו"ש, וקרוב לומר שהיו, תלוים מנכנו לרצות בסכום כזה לפיום תמורת ביזיון, ולכן רצתה לשלח סופיטר לתת ע סכום כזה לפיום דשהו על הביזיון והצער שיסתכב ע מזה. [2] ר"ל שלא יעמוד חשלום לשלם, ומייתי בעבירת זמות, וע' במהרש"א. ומעט המניחה קשורה ככלב הוא ע"פ מ"ם כאהדדין ק"ח כ' כלב שמת בתנה ונקבר כמצע ככלב נעת זוגו. ועיקר טעם הדרשה בשה"ג ונעוה"כ י"ל פשוט למדייק כפילת הכתוב לשכב

ויהי

אָסִיר תַּמָּן: ד וַאֲנִי רַב
קַטוֹלַיָּא יָת־יוֹסֵף עִמְּהוֹן
וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין
בְּמַטְרָא: ה וַחֲלִמוּ חֲלָמָא
תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא
חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵהּ
שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמֵי דִי לְמַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית
אֲסִירֵי: ו וְעָאל לָוָתְהוֹן יוֹסֵף
בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא־
אִנּוּן נְסִיסִין: ז וּשְׁאַל יָת־
רַבְרְבֵי פַרְעֹה דִי עִמֵּהּ
בְּמַטְרָא בֵּית רְבוּתֵהּ לְמֵימָר
מָא־דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא־
דֵין: ח וַאֲמָרוּ לֵהּ חֶלְמָא
חֲלַמְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲמַר
לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן קֳדָם־יְיָ
פּוּשְׁרָן־חֶלְמָיָא אִשְׁתָּעוּ כְעַן
לִי: ט וְאִשְׁתָּעִי רַב־שָׁקֵי יָת־
חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ
בְּחֶלְמִי וְהָא־גוּפְנָא קֳדָמָי:
י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שְׁבָשִׁין
וְהִיא כַד־אַפְרַחַת אֲפֵקַת־

אָסִיר שָׁם: ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים
אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֶת אֹתָם וַיִּהְיוּ
יָמִים בְּמִשְׁמָר: ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם
שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ
כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה
אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים
בְּבֵית הַסֹּהַר: ו וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף
בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים:
ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר
אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם: ח וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים
פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי: ט וַיְסַפֵּר שַׂר־
הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ
בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי: י וּבַגֶּפֶן

שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפָרְחָת עָלְתָה

רש"י

נשון חפיה חלף בפת ובלע"ז פיסטו"ר: (ד) ויפקד שר הטבחים וגו'. להיות לתם: ויהיו ימים במשמר. י"ב חדש: (ה) ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום זה פשוטו ומדרשו כל אחד חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חביבו ושו שנאמר וירא שר המשקים כי טוב פתר: איש כפתרון חלומו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבוא עליהם: (ו) זעפים. עגבים כמו (מ"ב כ) סר וחעף (מיכה ז) זעף ה' תגף: (י) שריגים. זמורות תרוטות שקורין וידיי"ן: והיא כפרחת.

תורה תמימה

מ (י) **ובגפן וגו'.** תניא, רבי אליעזר המודעי אומר, גפן — זה ירושלים, שלשה שריגים — זה מקדש, מלך, וכהן גדול. והיא כפורחת עלתה נצה — אלו פרחי כהונה. הבשילו אשכלותיה ענבים — אלו נסכים") [חולין צ"ב א'].
שלשה שריגים. א"ר חייא בר אבא אמר רב. אלו שלשה שרי גאים היוצאים מישראל

א) ס"ג דכל חנה נרמז בתוכו החלום, משום המקדש ומעשה הקרבנות והשרחת השכינה, כנודע. — דכל תכלית ירידת ישראל למצרים שנסתבב והבה בגמרא נאו עוד כמה דרשות ורמזים על נשון פסוק זה, והעתקנו רק את זו שנציעו על שמבואר
ע"י ירידת יוסף הי' לתכלית כניסתם לגלות וכנין

אֲשֶׁר־אַסִּירֵי אסירי קרי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים
וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ כא וַיְהִי יְהוָה
אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ
בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר׃ כב וַיִּתֵּן שַׂר
בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־
הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃
כג אֵין ו שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־
כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ
וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ
שביעי מ א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה
לַאדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ב וַיִּקְצֹף
פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר
הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים׃ ג וַיִּתֵּן
אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף

דִּי־אֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין
וַהֲוָה־תַמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי׃
כא וַהֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ
וְיוֹסֵף וּנְגַד לֵהּ חִסְדָּא
וְיָהַבֵהּ לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי רַב
בֵּית־אֲסִירֵי׃ כב וּמְנִי רַב בֵּית־
אֲסִירֵי בִּידָא־דְיוֹסֵף יָת כָּל־
אֲסִירַיָּא דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי
וְיָת־כָּל־דִּי עָבְדִין תַּמָּן
עַל־מֵימְרָה הֲוָה מִתְעֲבֵד׃
כג לֵית רַב בֵּית־אֲסִירֵי חָזֵי
יָת־כָּל־מִדְּעָרְקָן בִּידֵהּ בְּדִי
מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ וְדִי־
הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח׃
מ א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
סָרְחוּ שָׁקְיָא מַלְכָּא־
דְמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן
לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃ ב וּרְגַז
פַּרְעֹה עַל־תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי
עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב
נַחְתּוֹמֵי׃ ג וְיַהַב יָתְהוֹן
בְּמַטְרָא בֵּית רַב קְטוֹלַיָּא
לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף

רש״י

תמים כתלה: (כא) ויט חלין חסד. שהיה מקובל לכל רואיו לטוב כלה נחה וחסודה שבמטנה: (כב) הוא היה עשה. כתרגומו במימריה הוה מתעביד: (כג) בשביל שה׳ לתו: (א) לחר הדברים האלה. לפי שהרגילה לותה תרורה את הדיוק בפי כולם לדבר בו לגנותו הביח להם הקב״ה סורחנם על לט ליפם לגיהם ולה לגיו ועוד שהבוח הרווחה לגדיק על ידיהם: חטלו. זה ממלח שהב בפילי פוטיפין שלו וזה ממלח נחור בגלוסקין שלו: והלופה. לת פת המלך ומין

חמר, יום תיתמרון היה, וכמ״ר ריש שה״ם מיתת יום ניטל ויטל היה, ובתחומות כתן מיתת יום זיטלו של יולם היה, והכה עדיין לה נתבחר מה הוה ניטל ויטל ויטלו ותיתמרון, ומה תוכן עניבם לכתן. ונראה לפרש ע״פ מ״ש בע״ז י״ח ב׳, ת״ר, מין הולכין לפרטיותת של עובדי כוכבים מפני שמזבלין שם ליטל לעבודה כוכבים, וכתבו התוס׳ ו״ל, מזבלין — מזבחין, ולגלון גבלי נקט, וכן משמע בירושלמי פ׳ הרואה, הרואה מקום שמזבלין שם לעבודת כוכבים לומר זוכה לולהים יתרה, עכ״ל, ומשתה מתבחר הכל, שהי׳ מולם מנכא לזכות ביום מיוחד לגיום [לתוי ביום שהוא שולם], ומבואר בגמרא שם כי זה הי׳ נקרא מולם תיתמרון, והי׳ זה יום זיכוי, וכפי דברי התוס׳ רגילין ח״ל לקרות ליום זיכוי זה יום זיטל, או לשון נגלי לתר. ומזה מתבחר שכל הגיכסת הולכות לל מקום לתר וכונה לתת, דהייט זיכוי וזיטל וזיטל ותיתמרון, ודו״ק. — וע״ע הסייך לענין לגדלת פרשה זו לקמן בפ׳ ויפי בספוק ותשב בתיתן קשתו. ס״ל

דִּי הֲוַיְתָא מַשְׁקֵי־לֵהּ׃ טז אֲמָהֵן תְּרֵכְרְנַנִי עִמְּהֹן בַּד יְמַב לָךְ וְתַעְבֵּד־כְּעַן עִמִּי טֵיבוּ וְתִרְכַּר־עֲלַי קֳדָם־ פַּרְעֹה וְתַפְּקְנַנִי מִן־בֵּית־ אֲסִירָא הָדֵין׃ טו אֲרֵי־מְגַנֵּב גְּנֵבְנָא מֵאַרְעָא דְעִבְרָאֵי וְאַף־הָכָא לָא־עֲבָדִית מִדְּעַם אֲרֵי־שַׁוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית־ אֲסִירֵי׃ טז וַחֲזָא רַב־נַחְתּוֹמֵי אֲרֵי־יָאוּת פְּשַׁר וַאֲמַר לְיוֹסֵף אַף־אֲנָא בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא סַלִּין דְּחִרּוּ עַל־ רֵישִׁי׃ יז וּבְסַלָּא עִלָּאָה מִכֹּל מֵיכַל פַּרְעֹה עוֹבַד נַחְתּוֹם וְעוֹפָא אָכֵל יָתְהוֹן מִן־סַלָּא מֵעִלֵּי רֵישִׁי׃ יח וַאֲתַב יוֹסֵף וַאֲמַר דֵּין פִּשְׁרֵנֵהּ תְּלָתָא סַלִּין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן׃ יט בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַעְדִּי פַּרְעֹה יָתָךְ מִנָּךְ וְיִצְלוֹב יָתָךְ עַל־צְלִיבָא וְיֵכוֹל עוֹפָא יָת־בִּשְׂרָךְ מִנָּךְ׃

אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ׃ יד כִּי אִם־ זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה׃ טו כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׃ טז וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־ רֹאשִׁי׃ יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי׃ יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ יט בְּעוֹד ו שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ׃ מפטיר

רש"י

כסים שלך ומשכך: (יד) כי אם זכרתני אתך. אחר אם זכרתני אתך מאחר שייטב לך כפתרוני: ועשית נא עמדי חסד. אין נא אלא לשון בקשה כאן אתה עשה עמי חסד: (טו) כאן חורי. סליס של גרגיס קטופין חורין חורין ובמקומט יש הרבה וחרך מוכרי פת כסנין שקורין לובלי"ם (היספשט

תורה תמימה

(טז) כי טוב פתר. אנא ידע, א"ר אלעזר, מלמד שכל אחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו) [ברכות נ"ה ב'].

סלי חרי. מבאן רמז לחרי שהם תרורות גדולות[ח]) [ירושלמי ביצה פ"ב ה"ו].

להטוב כנ"ל, ורע"ז נזה מחנין נ"ב ע' [מוצע בדרשה הקודמת] שנשה כוסות המשרים במגרים וכו', כרי דשיטת הנבנלי להטוב רק נ', ולכן תפס כהנבנלי, וכתב שנשה כנגד נ' כוסות ורביני ברהמ"ו, ודו"ק.

ז) המפרשים תמהו מנ"ע להגמרת שידע לחכליתו דפריך מנין ידע, ודלמא הכוונה רק שנשמע כי טוב שהוא כלל, ורע"ז נזה מחנין נ"ב ע' [מוצע בדרשה הקודמת] שנשה כוסות המשרים במגרים וכו', כרי דשיטת הנבנלי להטוב רק נ', ולכן תפס כהנבנלי, וכתב שנשה כנגד נ' כוסות ורביני ברהמ"ו, ודו"ק.

ח) מיירי לענין המטאר בסוגיא שבסוסק י"ג כאן.

נְצָֽה׃ הֶבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִֽים׃ יא וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־ הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃ יב וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ יג בְּעוֹד ו שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וְהֵשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן

לַבְלְבִין וַאֲנִיצַת־נַץ בַּשִּׁילוּ אִתְבְּלָהָא עִנְּבִין׃ יא וְכָסָא דְּפַרְעֹה בִּידִי וּנְסֵבִית יָת־ עִנְּבַיָּא וַעֲצָרִית יָתְהוֹן לְכָסָא דְּפַרְעֹה וְיָהֲבִית יָת־כָּסָא עַל־ יְדָא דְּפַרְעֹה׃ יב וַאֲמַר לֵהּ יוֹסֵף פִּשְׁרֵנֵהּ תְּלָתָא שְׁבָשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן׃ יג בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַדְכַּרְנָךְ פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ וְיָתִיבְנָךְ עַל־ שְׁמוּשָׁךְ וְתִתֵּן כָּסָא דְּפַרְעֹה בִּידֵהּ כְּהַלְכָתָא קַדְמָאָה׃

רש״י

דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ומחר הפרח עולה ונעשה סמדר (מפני״ר בלע״ז (פופטון אדר מויפפלעטען מייגער בלומען) ומ״כ הבשילו והיא כד (פרחת מפיקת בלבלין ע״כ תרגומו של פורחת. כן נדול מפרח כדכתיב (ישעיה יח) וכוסר נומל יסיה נלה וכתיב (במדבר יז) ויולא פרח ויהר ויוצ לין: (יא) ואשחט. כתרגומו ועלירית והרכה ים בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלשת ימים. ויש מדרשי אנדה הרבה (חולין נב): (יג) ישא פרעה את ראשך. לשון חשבון כשיפקוד שלר עבדיו לשרת לפניו בשעודה ימנה לתוך עמהם: כגך.

תורה תמימה

בכל דור ודור[ב]), ורבא אמר, אלו שלשה שרי עובדי כוכבים שמלמדין זכות על ישראל בכל דור ודור[ג]) [חולין צ״ב א׳].

(יא) וכוס פרעה בידי. אמר רבא, שלשה כוסות האמורים במצרים למה[ד]), אחת ששתה בימי משה ואחת ששתה בימי פרעה נכה, ואחת שעתידה לשתות עם כל העובדי כוכבים[ה]) [שם שם].

וכוס פרעה בידי. הני ארבע כוסות של פסח כנגד מי, א״ר יהושע בן לוי, כנגד ארבע כוסות של פרעה, וכוס פרעה בידי, ואשחט אותם אל כוס פרעה, ואתן את הכוס על כף פרעה, ונתת כוס פרעה בידו[ו]) [ירושלמי פסחים פ״י ה״א].

שמצוה בגמרא, אמר רבן גמליאל, עדיין צריכין אנו למודעי, כלומר לדעת ר׳ אליעזר המודעי [בעל הדרשה שלפניו], משמע שמכל הדרשות נחר ר״ע בדרשה זו. וכאלו נונע כתבו בפ׳ ויהי בפסוק פחו כמים. ב) הם עמיריס וקרוביס למלכות, וכנרשה דריס [ע״ל רמז] שריגס מלמון מוסריקון שרי נמיס, ויפרעלל משלו לנפל, כדכתיב (תהלים פ׳) נפן ממצרים תסיע. ג) פירש״י שרי נויס, מלאכים, ולא שבאתר לי למה לא פירש כפשוטו שרי שובדי כוכבים הקרובים למלכות ומגיעים על זכיות ישראל, ואולי משום לשון לימוד זכות מורה על זכות בשמים, ופ״ע. ד) ר״ל בחלום שר המשקים, אבל בכל הפרשה כתיב חמש שמחים, ועיין בדרשה הבאה. ה) זמן פרעה נכה

טוח בימי נבוכדנאצר שהחריבה, דכתיב (ירמיה מ״ו) נבוא נבוכדנאצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים. ו) הכי בכל הפרשה מוכרים חמש פעמים כוס, ל׳ אלה לחתיב, ופעם חמישית בפסוק כ״ב, ויתן הכוס על כף פרעה, וע״ע אלא תהיב אחל משום לצריך נגופו, אך ע״פ דלפני״ז נא הו״ל לחשוב וכוס פרעה בידי, שהוא לחשון.

וע׳ רש״י פסחים ק״ח ב׳ ד״ה כתב וז״ל, מרבע כוסות, שלש כנגד ג׳ כוסות שנאמרו בפסוק זה וכוס פרעה בידי וכו׳, וכיוצי, ברכת המזון, עכ״ל. וע״ע זה נא כמפרש בירושלמי כאן, לחשוב כנגד ד׳ פעמים לכתיב כוס, וי״ל בדעתו דע״ג לחשוב רק אלה שבפסוק החנוס, וא״כ זה שבפסוק כ״ב א״ל לחשוב

* וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין
וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא
קָאֵם עַל־נַהֲרָא: ב וְהָא מִן־
נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן
לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן
בְּאַחֲוָה: ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן
אָחֳרָנִין סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן־
נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן
בְּשָׂר וְלָמֶן לְקָבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן
עַל־כֵּיף נַהֲרָא: ד וַאֲכָלָן תּוֹרָתָא
בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר יָת
שְׁבַע תּוֹרָתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי
וּפַטִּימָתָא וְאִתְעַר פַּרְעֹה:
ה וּדְמוּךְ וַחֲלֵם תִּנְיָנוּת וְהָא
שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקָנְיָא
חַד פַּטִּימָן וְטָבָן: ו וְהָא שְׁבַע
שִׁבְּלַיָּא לָקְנָן וּשְׁקִיפָן קִדּוּם
צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן: ז וּבְלָעָא
שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע
שִׁבְּלַיָּא פַּטִּימָתָא וּמְלֵיָתָא
וְאִתְעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא:
ח וַהֲוָה בְצַפְרָא וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ
וּשְׁלַח וּקְרָא יָת כָּל־חַרְטֻמֵּי
מִצְרַיִם וְיָת כָּל־חַכִּימָהָא
וְחַוָּרְתָּנֵיהּ וְלָא־אִתְפְּשַׁר
פַּרְעֹה יָתְהוֹן: ט וּמַלֵּיל
רַב־שָׁקָיָא יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר
חוֹבַי אֲנָא מְדַכַּר יוֹמָא דֵין:
י פַּרְעֹה תְּקַף עַל עַבְדּוֹהִי
וְיָהַב יָתִי בְּמַטְרָת בֵּית
רַב־שָׁקָיָא יָתִי וְיָת רַב־
אֲפַיָּא: יא וְחֶלְמָא חֲלֵימְנָא
בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא
חֲלֵימְנָא גְּבַר כְּפִשְׁרוֹנֵיהּ
חֲלֵימְנָא: יב וְתַמָּן עִמָּנָא
גֻּבְרָא עִבְרָאָה עַבְדָּא דְּרַב־
שָׁקָיָא וְשַׁרְנָא לֵיהּ וְפַשַׁר
לָנָא יָת חֶלְמָנָא גְּבַר כַּחֲלוֹמֵיהּ
פַּשַׁר: יג וַהֲוָה כְּמָא דְּפַשַׁר
לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתִיבַת
עַל כַּנְפַי וְיָת אִלֵּךְ תְּלָתָה
יְהוֹן תְּלִיתָה: יד וּשְׁלַח
פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְרָהֲטוּ
יָתֵהּ מִן־בֵּית מַטְרָתָא וְגַלַּח
וְשַׁנֵּי לִבּוּשׁוֹהִי וְעָל לְוָתַת
פַּרְעֹה: טו וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵימְנָא
וְלָא אִית דְּפַשַׁר יָתֵהּ וַאֲנָא
שְׁמִיעַ עֲלָךְ לְמֵימַר דְּתִשְׁמַע
חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ: טז וַאֲתֵיב
יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר
בַּר מִנִּי אֱלָהָא יְפָרַע יָת
בִּשְׁלֵמוּת פַּרְעֹה: יז וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא
אֲנָא קָאֵם עַל שִׁפְתָּא דִּימָא:
יח וְהָא מִן־יַמָּא סָלְקָן שִׁבְעָה
תּוֹרָן תַּבְרִין שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי
וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן
בְּאַחֲוָה: יט וְהָא שִׁבְעָה
תּוֹרָן אָחֳרָנִין סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן
דַּכְיָן וְדַמְכָן בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי
וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא חֲזֵית
כְּוָתְהוֹן בִּישִׁין בְּכָל־
תַּרְעֵי מִצְרַיִם: כ וְאָכְלָן
וְסָלְקָן תּוֹרָתָא דַּכְיָתָא
וּבִישָׁתָא יָת שִׁבְעָה תּוֹרָתָא
קַדְמָיְתָא שַׁפִּירָתָא וּפַטִּימָתָא:
כא וְעָלוּ לִמְעֵי בִּטְנְהוֹן וְלָא
אִתְיְדַע אֲרוּם עָלוּ לִמְעֵי
בִּטְנְהוֹן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵיהוֹן
כְּקַדְמָיְתָא וּבָתַר כֵּן אִתְעַר:
כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שִׁבְעָה
שִׁבְּלִין סָלְקָן בְּקָנְיָא חַד
מְלֵי וְטָבִין: כג וְהָא שִׁבְעָה
שִׁבְּלִין צְנִימָן דְּכַיְיִן
שְׁדוּפַת קָדִים צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:
כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא צְנִימָתָא
יָת שִׁבְעָה שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא
וּמְלֵיָתָא וְאֶמְרִית לְחַרְטֻמַּיָּא
וְלָא אִית דְּמַחֲוֵי קֳדָמַי:
כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא
דְּפַרְעֹה חַד הוּא יָת דַּעֲבַד
יְיָ אַחֲוָא לְפַרְעֹה: כו שִׁבְעָה
תּוֹרֵי שַׁפִּירֵי שִׁבְעָה שִׁבְּלִין
שַׁפִּירִין חֶלְמָא חַד הוּא:
כז וְשִׁבְעָה תּוֹרֵי דַּכְיֵי דְּסָלְקָן
בַּתְרֵיהוֹן שִׁבְעָה שִׁבְּלִין
צְנִימִין דְּכַיְיִן שְׁדוּפַת קָדִים
שִׁבְעָה שְׁנֵי כַפְנָא יְהוֹן:
כח הוּא פִּתְגָמָא דְּמַלֵּילִית
עַל פַּרְעֹה דְּיָת יְיָ עָבֵד
אַחֲוָא לְפַרְעֹה: כט הָא שִׁבְעָה
שְׁנִין דְּחֶדְוָה אָתְיָן בְּכָל
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: ל וְקָמִין
שִׁבְעָה שְׁנֵי כַפְנָא בָּתְרֵיהוֹן
וְיִתְנְשֵׁי כָּל חֶדְוָתָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם וְיִשֵּׁיצֵי כַפְנָא יָת
אַרְעָא: לא וְלָא יִתְיְדַע חֶדְוָתָא
בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא
בָּתַר כֵּן אֲרוּם תַּקִּיף הוּא
לַחֲדָא לַחֲדָא: לב וְעַל דְּאִתְעַר
חֶלְמָא לְפַרְעֹה תִּנְיָנוּת
אֲרוּם תְּקִין פִּתְגָמָא מִן קֳדָם
יְיָ וְיָ מְמַהֵר לְאַתָּאָה יָתֵהּ:
לג וּכְעַן יִבְעֵי פַּרְעֹה גְּבַר
סְכַל וְחַכִּים וְיַמְנִנֵּהּ עַל
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: לד יַעֲבֵד
פַּרְעֹה וְיַמֵּנֵי מַמּוֹנִין עַל
אַרְעָא וְיַקְנֵי יָת אַרְעָא
דְּמִצְרַיִם בְּחֻמְשָׁא שְׁנֵי
שִׂבְעָא: לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל
אֲכָלָא דְּשִׁבְעַ שְׁנֵי חֶדְוְתָא
דְּאָתְיָן וְיִצְבְּרוּן עִבּוּרָא
תְּחוֹת יְדָא דְּפַרְעֹה מְזוֹנָא
בְּקִרְוֵי וְיִטְּרוּן: לו וְיֶהֱוֵי
אֲכָלָא לְאַפְקָדוֹנָא לְאַרְעָא
לְשִׁבְעַ שְׁנֵי כַפְנָא דִּי
יִהְוֵין בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם
וְלָא תִשְׁתֵּצֵי אַרְעָא בְּכַפְנָא:
לז וְשַׁפִּיר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי
פַּרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי:
לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי
הֲנִכְדַּע גְּבַר כְּדֵין דְּרוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ:
לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף
בָּתַר דְּהוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת כָּל
דָּא לֵית סְכַל וְחַכִּים כְּוָתָךְ:
מ אַנְתְּ תְּהֵי עַל בֵּיתִי וְעַל
מֵימְרָךְ יִתְנַשְּׁקוּן כָּל עַמִּי
בְּרַם כָּרְסְיָא אֶהֱוֵי רַב
מִנָּךְ: מא וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְיוֹסֵף הָא מַנִּיתָךְ עַל כָּל
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מב וְאַעְדִּי
פַּרְעֹה יָת עִזְקַת יְדֵהּ מֵעַל
יְדָא דִּילֵהּ וְיָהַב יָתַהּ עַל
יְדָא דְּיוֹסֵף וְאַלְבְּשֵׁהּ
לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנְיָקָא
דִּדְהַב עַל צַוְּרֵהּ: מג וְרַכֵּב
יָתֵהּ בְּרִתְבָּא דְּמִשְׁנַיְתֵהּ
וְקָרִיזוּ קֳדָמוֹהִי אַבְרֵךְ
וְאַנְתְּ תְּהֵי עַל כָּל אַרְעָא
דְּמִצְרָיִם: מד וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְיוֹסֵף אֲנָא פַּרְעֹה וּבְלָחְדָךְ
לָא יָרִים גְּבַר יָת יְדֵהּ וְיָת
רַגְלֵהּ בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:
מה וּקְרָא פַּרְעֹה שְׁמָא
דְּיוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וְיָהַב
לֵיהּ יָת אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע
כָּהֲנָא רַבָּא דְּהֵלִיאוֹפּוֹלִיס
לְאִנְתּוּ וְנָפַק יוֹסֵף עַל
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף
בַּר תְּלָתִין שְׁנִין בְּמִקְמֵיהּ
דְּקָם עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם
וְנָפַק יוֹסֵף מִלְּוָת פַּרְעֹה
וְעָבַר בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:
מז וְעָבְדָא בְּאַרְעָא בְּשִׁבְעַ
שְׁנֵי חֶדְוְתָא כְּמִלְּיָא כְּמִלְּיָא:
מח וְכָנַשׁ יָת כָּל אֲכָלָא
דְּשִׁבְעַ שְׁנִין דַּהֲווֹ בְּאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם וְיָהַב אֲכָלָא
בְּקִרְוַיָּא אֲכָלָא דְּחַקְלָא
דִּי בְּסִחְרַנֵּהּ דְּקִרְיְתָא
בְּגַוַּהּ יְהַב: מט וְצָבַר יוֹסֵף
עִבּוּרָא כַּחֲלָא דְּיַמָּא סַגִּי
לַחֲדָא לַחֲדָא עַד דְּלָא
מִתְמְנָא אֲרוּם לָא הֲוָה
מִתְמְנָא: נ וְלְיוֹסֵף אִתְיְלִידוּ
תְּרֵין בְּנִין עַד דְּלָא אֲתָת
שְׁנַת כַּפְנָא דִּי יְלָדַתְּ לֵיהּ
אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע כָּהֲנָא
רַבָּא דְּהֵלִיאוֹפּוֹלִיס:
נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת שְׁמָא
בוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרוּם אַנְשַׁנַנִי
יְיָ יָת כָּל עֲמָלִי וְיָת כָּל
בֵּית אֲבָהָתִי: נב וְיָת תִּנְיָנָא
קְרָא אֶפְרָיִם אֲרוּם אַפְרַנַנִי
יְיָ בְּאַרְעָא דְּעָנְיִי:
נג וְשֵׁצִיאוּ שִׁבְעַ שְׁנֵי
חֶדְוְתָא דַּהֲווֹ בְּאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם: נד וְשָׁרְיָן שִׁבְעָה
שְׁנֵי כַפְנָא לְמֵיתֵי כְּמָא
דַּאֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַפְנָא
בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל אַרְעָא
דְּמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא:
נה וְאִתְכְּנַשׁ כָּל אַרְעָא
דְּמִצְרַיִם אֲרוּם כַּפְנָא וְצַלִּי
עַמָּא קֳדָם פַּרְעֹה לַחְמָא
וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרָאֵי
זִלּוּ לְוָת יוֹסֵף מָה דְּאֵימַר
לְכוֹן תַּעְבְּדוּן: נו כַּפְנָא
הֲוָה עַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא
וּפְתַח יוֹסֵף יָת כָּל בֵּית
מַזְנֵיהוֹן וְזַבֵּן לְמִצְרָאֵי
וְתַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם: נז וְכָל אַרְעָא
אֲתוֹ לְמִצְרַיִם לְוָת יוֹסֵף
לְמִזְבַּן עִבּוּרָא אֲרוּם תַּקִּיף
כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָא:

רשי

(א) ויהי מקץ. כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על היאור. כל שאר נהרות מים קדושים יורדים מן מיולות מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ומלוי שולם בתוכם ומשקה אותם לפי שאין נשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: (ב) יפות מראה. סימן הוא לימי השובע שהבריות נרלות יפות זו לזו שאין עין בריה נרה בחברתה: בחמו. בלעז״ז (זופקס) כמו יבגו בחמו: (ג) ודקות בשר. טיוב״ם בלע״ז (גלרט דין) לשון דק: (ד) ותאכלנה. סימן שהכל כל שמחת השובע נשכחת בימי הרעב: (ה) בקנה אחד. טוחיד״ל בלע״ז: בריאות. שיי״ם בלע״ז: (ו) ושדופת. הפלויד״ם בלע״ז (מויסגעפלאגען) ומקופן קדום חטוטות לשון מקוף החטוט תמיד ע״י הדלת המכה עליו: קדים. רוח מזרחית שקורין בית״ם (רויטעד ווינד): (ז) הברואות. שיי״ם בלע״ז: והנה חלום. והנה נשמו חלום שלם לפניו והוא לא ידעו לפותריהם: (ח) ותפעם רוחו. ומפרפא רוחיה מקשקשת בחוכו כפעמון ובגוכדיגלר הוא לומר (דיגלל ב) ותפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו (ב״ר): חרטמי. הנחריס בלשון מתים שמועלים בעצמות (עיין

כ וַיְהִי֙ בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִשִׁ֔י י֥וֹם הִלֶּדֶת֖ אֶת־
פַּרְעֹ֑ה וַיַּ֣עַשׂ מִשְׁתֶּ֗ה לְכָל־עֲבָדָ֔יו
וַיִּשָּׂ֞א אֶת־רֹ֣אשׁ ו שַׂ֣ר הַמַּשְׁקִ֗ים וְאֶת־
רֹ֛אשׁ שַׂ֥ר הָאֹפִ֖ים בְּת֥וֹךְ עֲבָדָֽיו׃
כא וַיָּ֤שֶׁב אֶת־שַׂר֙ הַמַּשְׁקִ֔ים עַל־
מַשְׁקֵ֖הוּ וַיִּתֵּ֣ן הַכּ֑וֹס עַל־כַּף֙ פַּרְעֹ֔ה׃
כב וְאֶת֙ שַׂ֣ר הָאֹפִ֔ים תָּלָ֖ה כַּאֲשֶׁ֣ר פָּתַ֣ר
לָהֶ֑ם יוֹסֵֽף׃ כג וְלֹֽא־זָכַ֥ר שַׂר־הַמַּשְׁקִ֖ים
אֶת־יוֹסֵ֑ף וַיִּשְׁכָּחֵֽהוּ׃ פ פ פ

כ וַהֲוָה֙ בְּיוֹמָ֣א תְלִיתָאָ֔ה
יוֹמָ֥א בֵית־יַלְדָּ֖א דְּפַרְעֹ֑ה
וַעֲבַ֥ד מִשְׁתְּיָ֛א לְכָל־עַבְדּ֥וֹהִי
וְאִדְכַּ֞ר יָת־רֵישׁ֙ רַ֣ב שָׁקֵ֔י
וְיָת־רֵישׁ֙ רַ֣ב נַחְתּוֹמֵ֔י בְּגוֹ
עַבְדּוֹהִֽי׃ כא וַאֲתֵ֛יב יָת־
רַ֥ב שָׁקֵ֖י עַל־שָׁקְיוּתֵ֑הּ וְיָהַ֥ב
יָת־כַּסָּ֖א עַל־יְדָ֥א דְפַרְעֹֽה׃
כב וְיָת־רַ֥ב נַחְתּוֹמֵ֖י צְלָ֑ב
כְּמָ֣א דְי־פָשַׁ֥ר לְהוֹן֙ יוֹסֵֽף׃
כג וְלָא־דְכִ֥יר רַב־שָׁקֵ֖י יָת־
יוֹסֵ֑ף וְאַנְשְׁיֵ֖הּ׃

קו״ב יכ״ק סימן. ומפתירין כה אמר ה׳ בעמוס סימן ג׳

רשי׳

קוכטן) לפתס בפותס סליס: (כ) יום הלדת את פרעה. יום לידתו וקורין לו יום ניטסיא ולפון הולדת לפי שאין הולד מולד אלא על ידי לחריס שהחיה מילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן (יחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן (ויקרא יג) לחרי שכבם את הנגע שכבוסו על ידי לחריס: ויעש את רבתם וגו׳. מלאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שיסרתו לו בשעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאמר את רבתם לשון מנין: (כב) ולא זכר שר המשקים. בו ביום: ויכחדהו. לאחר מכאן מפני שאלה בו יוסף לזכרו חוזקו להיות מאסר שתי שנים שנאמר (תהלים מ) לאברי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטה על מלריס הקדוש רהב: הסלת פרשת וישב

תורה תמימה

(כ) יום הלדת וגו׳. [מבאן דיום הלידה הוא יום גנוסיא של מלכים][ב] [ירושלמי ע״ז פ״א ה״ב].

שהיו מן החכמים שהתירו לאפות ביו״ט עוגות חרי אף כי גדולות ועבות הן ולא השגו לאומרן משום פרחת יו״ט, כיון שבהמה אפת כזה יותר או משעה אים זה בכוד יו״ט, והקרו בשם חרי מה הוא, ואמרו כי חרי הם עוגות גדולות ועבות, וכביולו סמך רשי׳ זה ממה שאמר שר לחופים והנה שלי חרי על ראשי [להגיעה למלכות], ובודאי היו עוגות למלך עוגות גדולות שהן מכובדות. ועיין לפניהו בפ׳ בשביל בפסוק מה חרי לחף הגדול. ב) ג״מ בזה שאסור ליפת ולתן שהשם בתוכן לימים שלא יך ויודה לעבודת כוכבים. והנה בהשנה מיתת, אלו הן לידיהן של שובדי כוכבים, יום גנוסיא של מלכים ויום הלדה, ומפרש בבבלי דיום גנוסיא לילו יום הלדה אלא הוא יום עלות המלך על כסא מלכותו, ויום הלדה הוא תג בעלמו, אבל ירושלמי מפרש דיום הלדה הוא יום גנוסיא. ורש״י בפ׳ זה תפס ירושלמי דיום גנוסיא הוא יום הלדה, וע״ע שלא תפס כבבלי, וגם ג״ע בשעה הירושלמי שלא פירש יום עלית המלך למלוכה לא בפני עלמו. ואפשר לומר דבבבלי מייירי בקסרי רומי, שבלילה אחרת נגמרת (ע״ז י׳ ב׳) דלא מוקמי מלך בן מלך, אלא בכל פעם מעמידים מלך חדש, ג״כ בללהו כל מלך מונג שתי פעמים יום תנו, יום הלדה ויום עלותו למלוכה, כייט יום גנוסיא, אבל בשאר המלכים שבמלוכה בתה להם משעת ההולדה רק לילו מוהל עד מיתת אביו, לילם חוגגים יום המלוכה, וכמו דקיי״ל במלכי ישראל לילו מן מוהמין אלא בן מלך ג״כ מהאי טעמא דמשעה שנולד הוא משוח ושומד.

והנה ידוע לשם פרשה ממיני מגרים לילו שם השפה אל המלך, אלא שם המשפחה, וא״כ היו מוריסין המלוכה לבניהם, ומלניהם לא היו עלותם למלוכה לאת בפ״ע והוי יום גנוסיא דילהו רק יום הלדה, ולכן פירש״י כאן יום גנוסיא — יום הלדה, ומלכים כאלה מייירי הירושלמי למביא רשי׳ מפסוק זה, ודו״ק.

צְלָב׃ יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא
יָת־יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן־בֵּית־
אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְסוּתֵהּ
וְעַל לְוָת־פַּרְעֹה׃ טו וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית
וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמִעִית
עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ־שָׁמַע
חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ׃ טז וַאֲתֵיב
יוֹסֵף יָת־פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר־
מִן־חָכְמְתִי אֱלָהֵן מִן־קֳדָם יְיָ
יְתַּתֵּב יָת־שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה׃
יז וּמַלֵּיל פַּרְעֹה עִם־ לְיוֹסֵף
בְּחֶלְמִי הָא־אֲנָא קָאֵם עַל־
כֵּיף נַהֲרָא׃ יח וְהָא מִן־
נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרְתָּא
בְּטִיְמָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי
וְרָעָן בְּאֲחָוָה׃ יט וְהָא
שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָן סָלְקָן
בַּתְרֵיהוֹן חְסִירָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי

תָּלָה׃ יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־
יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה׃ שני
טו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם
חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי
עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפִתֹּר
אֹתוֹ׃ טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר
בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה׃ יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף
בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃
יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת
בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ׃ יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת
עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר

רש"י

וכן דרך כל מקרמות קנרים על מי שעליו לעשות הם סוחמים את הדבר: (יד) מן הבור. מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שנמקרא בשון גומא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוס"ו בלע"ז (לויינ גרוב): ויגלח. מפני כבוד המלכות (ב"ר): (טו) השמע חלום לפתור אותו. תאמין והבין חלום לפתור אותו: השמע. לשון הבנה והאזנה כמו שימע יוסף. אבר לא השמע לשונו אנטיטרב"ן בלע"ז (פערשטעהען): (טז) בלעדי. אין החכמה מבלי אלא אלהים יענה יקן עניה בפי לשלום פרעה: (יט) דלות. כחושות כמו (ש"ב יג) מדוע אתה ככה דל לחמתן:

תורה תמימה

פתר לנו כן היה. אמר רבא, והוא — דמפשר ליה מעין חלמיה, שנאמר (ש' י"ב) איש כחלומו פתר[2] [ברכות נ"ה ב'].

(יד) ויגלח. ת"ר, הרואה הגלחת בחלום ישכים ויאמר ויגלח ויחלף שבלוחיו קודם שיקדמנו פסוק אחר (שופטים ט"ז) אם גלחתי וסר ממני כחי[3] [שם נ"ו ב'].

---

[2]) גרסה דר"ל כל החלומות כולכן אחר הפתרון, וכן מפורש בלשון בירושלמי מעש"ם פ"ד ה"ו. ובאור הענין, דלעולם כל חלם לפתור לו חלומו לטובה, והייט בלשון סוב, כיון שכפי הפתרון מתקיים, ולכן מצינו בפרוגית נ"ו ב' שהרואה בחלום לילה הבר שהם לו נמים בפסוקים לטובה ונרמה, יפשם בלשון הטפה לטובה קודם שיקדמנו פסוק אחר נרעיון הפתרון נרמה, וכך יעלה לו, כמו

קלף. [3]) עיין מה

מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חַכְמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר
אוֹתָם לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר
הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־
חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה
קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר
בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר
הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
חָלָמְנוּ: יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי
עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ
וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ
כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־
לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ

מִצְרַיִם וְיָת־כָּל־חַכִּימָהָא
וְאִשְׁתָּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת־
חֶלְמֵהּ וְלֵית־דְּפָשַׁר יָתְהוֹן
לְפַרְעֹה: ס וּמַלֵּיל רַב שָׁקֵי
(עם) לְפַרְעֹה לְמֵימָר יָת־
סְרְחָנַי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא־
דֵין: י פַּרְעֹה רְגַז עַל־עַבְדּוֹהִי
וְיָהַב יָתִי בְּמַטְרַת בֵּית
רַב קָטוֹלַיָּא יָתִי וְיָת רַב
נַחְתּוֹמֵי: יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא
בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר
כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֲלֵמְנָא:
יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם
עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָּא
וְאִשְׁתָּעִינָא־לֵהּ וּפָשַׁר־לָנָא
יָת־חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ
פָּשָׁר: יג וַהֲוָה כְּמָא דִי־
פָשַׁר־לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי
אֲתִיב עַל־שְׁמוּשִׁי וְיָתֵהּ

רש"י

הן עצמות בלטן תרמי ובמצנפה בית שהוא מלא טמיא מלא עצמות): ואין פותר להם לפרעה. פותרים היו להם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו חומרים שבע בעות תהא תליוי שבע בעות תהא קובר (ב"ר): (יא) הם כפתרון חלומו. חלום הרמוי לפתרון שנפתר לו ודומה לו: (יב) נער עברי עבד. לרוזים הרשעים שלח טובתם שלמה שמזכירו בלטן בזיון. נער. שוטה ואין רמוי לנחולה. עברי. לפיעו לשונו ליט מכיר. עבד. וכתיב בימוסי מלריס שלין עבד מולך ולא לובש בגדי שריס. (ס"ל שריס וכן גרס רש"י): הם כחלומו. לפי החלום ובקובד לעמיו: (יג) השיב על כני. פרעה המזכר למעלה כמו שאמר פרעה קלף על עבדיו הרי מקרא קלר לשון ולא פירש מי השיב לפי שלין לריך לפרש מי השיב מי שביולו להשיב והוא פרעה

תורה תמימה

מא (י) פרעה קצף. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, הקציף הקב"ה אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק, ובנו — יוסף, דכתיב פרעה קצף על עבדיו וגו', ושם אתנו נער עברי[א] [מגילה י"ג ב'].

(יג) כאשר פתר. א"ר אלעזר, מניין שכל החלומות הולכין אחר הפה, שנאמר ויהי כאשר

א) מה שמביא פסוק זה אתנו נער עברי כל הכרח, להם כל הענין הפרשה הקודמת והזאת מורה על כוונת הענין, ובאמת בס"ם כת"י ובדפוסים ישנים לא הובא פסוק זה. ובמ"ר מיהא הענין הקצף הקב"ה מחזיק על עבדיהם, וי"ל דמכוון גם לקצף פוטיפר על יוסף, כדכתיב בפ' ויצא ויהי כשמוע אדוניו ויחר אפו, וע"י נסתבב שנאתו ליוסף בענין המסורים והכרתו עם שר המשקים והמשך הענין. אמנם עם כ"ו לא נראה לותו נירסא, ומשום דמ"כ הו"ל להביא גם הפסוק ההוא כמו שמביא הפ' פרעה

קצף

הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדָפוֹת הַקָּדִים
יְהוּ: שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:
כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ שֶׁבַע
שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־
הָאָרֶץ: לא וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ
מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד
הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם
אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר
מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים
לַעֲשׂתוֹ: לג וְעַתָּה יֵרֶא פַּרְעֹה אִישׁ
נָבוֹן וְחָכָם וְיָשִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־
הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע: לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־
כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת
הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה

שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קֳדוֹם
יְהֵוֵין שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא: כח הוּא
פִּתְגָמָא דִּי מַלֵּילִית עִם־פַּרְעֹה
דִּי יְיָ עָתִיד־לְמֶעְבַּד אַחֲזִי
לְפַרְעֹה: כט הָא שְׁבַע שְׁנִין
אָתְיָן סַבְעָא (נ״ שַׂבְעָא)
רַבָּא בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם:
ל וְיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא
בַּתְרֵיהֶן וְיִתְנְשֵׁי כָּל־סַבְעָא
(נ״ שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְיִשֵׁיצֵי כַפְנָא יָת־עַמָּא־
דְאַרְעָא: לא וְלָא־יִתְיְדַע
שׂוּבְעָא (נ״ שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא
מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דְיֵהֵי־
בָתַר־כֵּן אֲרֵי־תַקִּיף הוּא
לַחֲדָא: לב וְעַל דְּאִתְנְיַת חֶלְמָא
לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין־זִמְנִין אֲרֵי־
תַקִּין פִּתְגָמָא מִן־קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי
יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ: לג וּכְעַן יְחֱזֵי פַּרְעֹה
גְּבַר סוֹכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנֵּיהּ עַל־
אַרְעָא דְמִצְרָיִם: לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה
וְיִמַנֵּי מְהֵימָנִין עַל־אַרְעָא וְיִזְרֵז
יָת־אַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּשִׁבְעַ
שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״ שַׂבְעָא):
לה וְיִכְנְשׁוּן יָת־כָּל־עִיבּוּר
שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרְרוּן
עִיבּוּרָא תְּחוֹת יְדָא־דְפַרְעֹה

רש״י

(ל) ונשכח כל השבע . הוא פתרון הכליעה : (לא) ולא יודע השבע . הוא פתרון ולא
נודע כי בזמן אל קרבנה : (לב) נכון . מזומן : (לד) וחמש . כתרגומו ויזרז וכן וחמושים :
(לה) את כל אכל . אם דבר הוא לפיכך נעתיק בגל״ף ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל
כגון כי כל אוכל הלב נעתיק למטה בכ״ף ונקוד קמץ קטן : תחת יד פרעה . ברשותו ובאוצרותיו :

תורה תמימה

(לב) ועל השנות החלום . יש אומרים החלום שנשנה מתקיים , שנאמר ועל השנות החלום
אל פרעה פעמים כי נכון הדבר [שם ג״ה ב׳].

מה שכתבתי בשם הקודש ונקף נכתן . ד) ג״ע וכמו שאמר יוסף שהשנוי מורה כי ממהר האלהים
שגם יוסף גם על מהירות קיום החלום שנשנה , לעשותו , ועיין בהמב״ם ורמב״ן , ופגם הוא שגם
כעיני

מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ׃ כ וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת׃
כא וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע
כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע
כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ׃ כב וָאֵרֶא
בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ו שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת
בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת וְטֹבוֹת׃ כג וְהִנֵּה
שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת
קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃ כד וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין
מַגִּיד לִי׃ כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה
חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃
כו שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים
הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע
שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃ כז וְשֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת
אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע

לַחְדָּא וַחֲסִירָן בִּשָּׂר לָא־
חֲזֵיתִי כְוָתְהֶן בְּכָל־אַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְבִישׁוּ׃ כ וַאֲכָלָן
תּוֹרְתָּא וְחַסִירָתָא וּבִישָׁתָא
יָת שִׁבְעָ תּוֹרָתָא קַדְמָיָתָא׃
כא וְעָלָא לְמֵעֱהֶן
וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי־עָדוּ
לְמֵעֱהֶן וּמֵחֱזֵיהֶן בִּישׁ כַּד
בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְעֲרֵית׃
כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שִׁבְעָ
שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד
מָלְיָן וְטָבָן׃ כג וְהָא שִׁבְעָ
שִׁבְּלַיָּא נָצָן לָקֵן שְׁקִיפָן
קַדּוּם צְמָחָן בַּתְרֵיהוֹן׃
כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא לָקֵיטָתָא
יָת שִׁבְעָ שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא
וַאֲמָרִית לַחַרְטֻמַיָּא וְלֵית דִּי־
מְחַוֵי לִי׃ כה וַאֲמַר יוֹסֵף
לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד
הוּא יָת־דִּי יְיָ עָבֵד־
לְמֶעְבַּד חַוִי לְפַרְעֹה׃ כו שִׁבְעָ
תּוֹרְתָּא טָבָתָא שִׁבְעָ
שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא
טָבָתָא שִׁבְעָ שְׁנִין אִנּוּן
חֶלְמָא חַד הוּא׃ כז וּשְׁבַע
תּוֹרְתָּא חֲסִירָתָא וּבִישָׁתָא
דְסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שִׁבְעָ (נ״י
שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע

רש״י

ורקות בשר . כל לשון רקות שבמקרא חסרי בשר וכלע״ז בלוט״ש (לאחרם . שוטף) :
(כג) צנומות . לועמ״ת בלעז מרמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע והרגומו
כך לקין כלן חין בהן חלח הכך לפי שנתרוקנו מן הזרע : (כה) שבע שנים ושבע שנים .
כולן חינן חלח שבע ושבר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש ע בסוף
ועל השנות החלום וגו׳ . בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק טפל ע לשון מרמה :
שמי רעב נאמר הרמה אח פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק טפל ע לשון מרמה :

קָדָמוֹהִי דַּיָּן־אַבָּא־לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל־כָּל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מד וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַּרְעֹה וּבַר־מֵימְרִי לָא־יְרִים גְּבַר יָתֵיהּ לְמֵיזַן וְיָת־יַגְרֵהּ בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מה וַיִּקְרָא פַּרְעֹה שֻׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶּרַע כָּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה

וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מה וַיִּקְרָא פַּרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶּרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה

תֵּלַתִּין שְׁנִין כַּד־קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא־דְּמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף־מִן־קֳדָם פַּרְעֹה

רש"י

הַמֵּיטִיב לְמַרְכִּבְתּוֹ הַמַּלְכוּת תִּגַּע שָׁלוֹ: לְאַבְרֵךְ. כְּתַרְגּוּמוֹ דִּין תִּבְנֵי לְמַלְכָּא רַךְ בִּלְשׁוֹן תַּרְמִי מֶלֶךְ בְּהִסְתַּפְּקוּ לֹא רִיכָּא וְלֹא כַּר רִיכָּא. וְכַדְּבָרִי תַּגְדָּה (סִפְרֵי פָּרָשַׁת דְּבָרִים) דֶּרֶךְ ר' יְהוּדָה לְאַבְרֵךְ זֶה יוֹסֵף שֶׁהוּא מֵאָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בִּשְׁנִים מִמֶּנּוּ וְכֵן דּוּרְמַסְקִית עַד מָתַי תִּתָּה מַעֲוֹת עָלֵינוּ תֵּת הַכְּתוּבִים מִן תַּאֲרֵךְ תִּגַּע לְשׁוֹן בְּרָכִים שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָעִין לְפָנָיו וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתוֹן לְתוֹתָו וְגוֹ': (מד) אֲנִי פַרְעֹה. שָׂם יְכוֹלֶת בְּיָדוֹ לְנַזֵּר גְּזֵרוֹת עַל מַלְכוּתִי וַאֲנִי נוֹזֵר שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ: וּבִלְעָדֶיךָ. שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתֶךָ. דָּ"א אֲנִי פַרְעֹה אֲנִי הִיא מֶלֶךְ וּבִלְעָדֶיךָ וְגוֹ' וְזֶהוּ דּוּמְיָא רַק הַכִּסֵּא: אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ. כְּתַרְגּוּמוֹ: (מה) לְשׁוֹן פְּעֻנָּה. מִפְרָשׁ הַלְּשׁוֹנוֹת וְאֵין לְפַעְנֵחַ דָּמִין בְּמִקְרָא: פּוֹטִי פֶּרַע. הוּא פּוֹטִיפַר וְנִקְרָא פּוֹטִי פֶּרַע עַל שֵׁם תַּכְרִים מֵאֲלֵיהֶם

תורה תמימה

(מג) **ויקראו לפניו אברך.** [מאי אברך — אב ורך], מכאן דרכא היינו מלכותא") [ב"ב ד' א']

(מד) **ובלעדיך** וגו'. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, בשעה שאמר פרעה ליוסף **ובלעדיך** לא ירים איש את ידו ואת רגלו, אמרו אצטגניני פרעה, **עבד** שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו, אמר להו, גונובי מלכות אני רואה בו"), אמרו לו, אם כן יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאל ולמדו, ולא היו קנמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר (תהלים פ"א) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת **לא** ידעתי אשמע") [סוטה ל"ו ב'].

הַעִירוּ מְאוּמָה מִסּוּגְיַת שַׁנְפִּינוֹ. — ה) ס"ל דִּסְמִיךְ עַל הַפָּסוּק וְיִשְׁמְעֵי נָאֵב לִפְרָעֹה וְכִתַּרְגּוּמוֹ דִּין תִּבְנֵי לְמַלְכָּא. וּמַה שֶּׁנִּרְאֶה לוֹ בְּכָלוּל לְדָרוֹם סְמוֹךְ אַבְרֵךְ, נִרְאֶה פ"פ סִידּוּר בְּתוֹכוֹת לְשׁוֹן הַקּוֹדֶם, דְּרוֹם הַמְּעוֹת מְיוּסָדוֹת מְשׁוֹרֵשׁ נָא יוֹתֵר מִן נ' לוּתִיוֹת, וְכֹל שֶׁהוּא יוֹתֵר מִנ' אֵין לוֹהֵם הַמֶּלֶךְ פְּשׁוּטָה וְאֵינָהּ לְדָרְשָׁה נָאֵיהּ רְמִז וְכוּנָה, כְּמוֹ מְחַסְּדָם — מְחֻסָּה עַל פִּי יד [יוֹמָא ע"ה ב'], שְׁקֵעוּרוֹת — שׁוֹקוֹעוֹת בְּמַרְאִיהֶם [תּוֹ"כ פ' מְצוֹרָע] וְהִרְבֵּה כָּהֵה, כִּי, נִשְׂא בְּפָסוּק וְהִכִּיר בְּנ' תַּהֲלֵל, וְאַף כְּכָה פְּשָׁט אֵינָהּ מְכִיוֹן שֶׁהוּא שֵׁם בֵּן ד' לוּתִיוֹת לָכֵן לְדִמּוּהוּ חז"ל. ו) מִנְיָנִי מִלּוֹת בְּחָכְמָה וּנְבוּרָה וְיוֹפִי. וּבְקַבָּלַת מְתַרְגְּמִינָן הַלָּשׁוֹן עִנְיַן רַע — נוּן בֵּית. ז) פְּסוּק דְּדָרִים הַלָּשׁוֹן שֶׁפַת לֹא יְדַעְתִּי. וּבְעֵלִי יִרְמְיָה נָתְנוּ רְמֵז לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָסוּק זֶה מִמַּתְחִיל נַע' וּמְסַיֵּם נַע'.

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר יוֹסֵף וּבְתֵּת יִרְאַ פַּרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְגוֹ'

אַף

אָכֵל בֶּעָרִים וְשָׂמְרוּ: לו וְהָיָה הָאֹכֶל
לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־
תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב: לז וַיִּיטַב הַדָּבָר
בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו:
לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:
שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי
הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת
אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ: מ אַתָּה תִּהְיֶה
עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק
הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ: מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם: מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־
טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד
יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם
רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ: מג וַיַּרְכֶּב אֹתוֹ
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ
צַוֹּארָהּ: מד וְאַרְכִּיב יָתֵהּ בְּרִתְבָּא תִנְיָנְתָא

עִיבוּר בְּקוּרַנְיָא וְטַרְוִין: מ וַהֲוֵי
עִיבוּרָא נָגִיז לְעַמָּא־
דְאַרְעָא לְשַׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא
דִּי תֶהֱוֶין בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְלָא־תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא־
דְאַרְעָא בְּכַפְנָא: לז וּשְׁפַר
פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
כָּל־עַבְדּוֹהִי: לח וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֵיְשְׁתְּכַח
כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ־נְבוּאָה
מִן־קֳדָם־יְיָ בֵּהּ: לט וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע
יְיָ יָתָךְ יָת־כָּל־דָּא לֵית־
סְכִלְתָּן וְחַכִּים כְּוָתָךְ:
מ אַתְּ תְּהֵי־מְמַנָּא עַל־
בֵּיתִי וַעֲל־מֵימְרָךְ יְתִזַּן כָּל־
עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי־מַלְכוּתָא־
דְּדִין אֵיהֵי־יַקִּיר מִנָּךְ:
מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי
מַנִּיתִי יָתָךְ עַל כָּל־אַרְעָא
דְמִצְרָיִם: מב וַאֲעַדִּי פַּרְעֹה
יָת־עִזְקְתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ
וְיָהַב יָתָהּ עַל־יְדָא דְיוֹסֵף
וְאַלְבְּשִׁיש יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ
וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל־

(נ״ר תִּנְיָנָא) דִּי־לֵהּ וַאֲכְרִיזוּ

רש״י

(לו) והיה האכל. הכתוב כאחר פקדון הנתון לקיום האדון: (לח) הגמלא כזה. הגמלא הזה הגון לך וגבקשתי הגמלא כמותו. הגמלא נתון במימיה וכן כל ה״ג המסמשת בראש היבה ונקודה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לבקש לים נבון וחכם שממרת לך מלא כמוך: (מ) יסק. יתזן יתפרנס. כל לרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו (לעיל טו) ובן מסק ביתי. וכמו (תהלים ג׳) נסקו בר נרגיסו״ן בלע״ז (פערזאָרגנען. פערזאָרגן): רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך. כסא לשון של המלוכה כמו (מלכים ו כ) וינדל את כסאו מכסא מחמי המלך: (מא) נתתי לחך. מיניתי יהך ותעש״ה לשון נתינה הוא כמו ולהתך עליון בין לנדולה בין לשפלות טופל לשון נתינה עליו כמו (מלאכי ב) ונתתי לחכם בבזיה ושפלים: (מב) ויסר פרעה את טבעתו. נתינה טבעת המלך הוא אות למי שנותנה לו להיות כמי לו לנדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא במלרים: רביד. ענק ועל שהוא לוקח בשבועת קדוי רביד. וכן (משלי ז) רבדתי ערשי לשפתי ערשי מלשונות. בלשון משנה מוקף רובדין של מתן על הכובד שבעזרה והוא לשפה: (מג) במרכבת המשנה.

המגיה

אַבָּא: נב וְיָת־שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם
אֶפְרַיִם אֲרֵי אַפְשָׁנַנִי יְיָ בְּאַרַע כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי: רביעי
שַׁעְבּוּדִי: נג וּשְׁלֵימַת שְׁבַע שְׁנֵי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר
שׂוּבְעָא (נ״י שַׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: נד וְשַׂרְיָאת הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתְּחִלֶּינָה
שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי־אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַפְנָא שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר
בְּכָל־אַרְעָתָא וּבְכָל־אַרְעָא יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־
דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא: נה וּכְפָנַת אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם: נה וַתִּרְעַב
כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
קֳדָם) לְפַרְעֹה (עַל)־לַחְמָא פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרָאֵי
אִיזִילוּ לְוָת־יוֹסֵף דִּי־יֵימַר לְכוֹן מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר
תַּעְבְּדוּן: נו וְכַפְנָא הֲוָה עַל כָּל־ לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־
אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת־כָּל־ פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
(אוֹצָרַיָא) דִּי בְהוֹן־עִיבוֹרָא בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וְתֶקֶף כַּפְנָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: נז וְכָל־דָיְרֵי אַרְעָא עַלוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִיבוֹרָא מִן־יוֹסֵף אֲרֵי־תֵקֵף

רש״י

(ג) מכאן שמסור לאדם מעתו בשני רעבון: (נה) ותרעב כל ארץ מצרים. (ב״ר) שהרקיבר תבואתם שנאגרו חוץ ממה שאכל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו מ״ל למה לא נברתם בר והלא הכריז לכם שבשני הרעב בשים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם מ״מ כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עליו ונמוה: (נו) על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ אלו העשירים (ב״ר): את כל אשר בהם. כתרגומו די בהון עיבורא: וישבור למצרים. שבר לשון מכר ולשון קנין הוא. כאן משמש לשון מכר. שברו לנו משם לוכל לשון קנין. ואל תתמה איש כי אם בחבואה שלקח בזיל ואלך מליעו (ישעיה נה) ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין ואלך: (נז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור ואם תדרשהו כפשוטו היה לריך לכתוב

תורה תמימה

(נז) וכל הארץ וגו׳. אשר רב יהודה אשר שמואל, כל כסף וזהב שבעולם לקט יוסף והביאם מצרימה, שנאמר (פ׳ ויגש) וילקט יוסף את כל הכסף, אין לי אלא שבארץ

מם הכתוב רומה בנחמת נכור, ולכאורה מלי למיכתב העניים ז״ל, וכפי מה שבארנו לייכי ולייכי, לכיון דמניח רמ׳ מיוסף שמכיון שהוא לא הרגיש בעצר אלמנת הרעב לכן רמה להשתתף בעצר הכתוב לפי כי נעצן אחר, מכאן שכך רמוי לעשות ובכור זה משתנים מדה כנגד מדה שגם משתתפים בחמת נכור. ועיין בתו״ח סי׳ תקע״ד בב״י וס״ו ומג״א שהרבו להקשות ולהעיר בד״ה הגמרא כאן, ולפי מש״כ הכל

וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים׃ מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ו שֶׁבַע הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ׃ מט וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר׃ נ וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן׃ נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית

וַעֲבַר (שַׁלִּיט)־בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ מז וּכְנָשׁוּ דָיְרֵי־אַרְעָא בְּשִׁבְעַ שְׁנֵי שׁוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) עִיבוּרָא לְאוֹצָרִין׃ מח וּכְנַשׁ יָת־כָּל־עִיבּוּר שִׁבְעַ שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיַהַב־עִיבּוּר בְּקִרְוַיָּא עִיבּוּר חַקְלֵי־קַרְתָּא דִּי בְסַחֲרָנָהָא יְהַב בְּגַוַּהּ׃ מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִיבּוּרָא כְּחַלָּא דְיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי־פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי־לֵית מְנָן׃ נ וְלִיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד־לָא עִדַּת שַׁתָּא דְכַפְנָא דְיַלִּידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע רַבָּא דְאוֹן׃ נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת־שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי־אַנְשַׁנַּנִי יְיָ יָת־כָּל־עַמְלִי וְיָת־כָּל־בֵּית

רש״י

לפי שחמד לת יוסף למסכב זכר (סוטה יג): (מז) ותעש הארץ. כתרגומו ולון הלמון נעקר מלמון עמייה: לקמצים. קומץ על קומץ יד על יד היו מוכרים: (מח) מכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה. שכל ארץ ומרץ מעמדת פירותיה וטתנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד לת התבואה מלירקב (ב״ל שהוא דעת רבי נחמיה ור״ע כלל להגיה ברש״י כאשר עלה בדעת קלתם): (מט) עד כי חדל לספור. עד כי חדל לו הסופר לספור וה״ז מקרת קלר: כי אין מספר. לפי שלין מספר וחרי כי משמש בלשון דהת: (נ) בטרם תבוא שנת הרעב. (תענית

תורה תמימה

(נ) וליוסף יולד וגו׳. אמר ריש לקיש, אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב[ח] [תענית י״א א׳].

לף על פי שלא נשתל על זה ולין מן הנשום להיות נלרם לגלו שתלוהו י״ל פשוט דזה שייך לסבת התלוש ופתרונו, ר״ל שנתן טעם מדוע הגיד ה׳ לת כל אלה לפרעה, כדי שיפקד לים נכון וחכם על נשמון ממלינה. ורמב״ן פרש הרבה בענין זה. ח) ובתוס׳ הקשו מיובכד לת לוי שנולדה בין החומות בטוח יעקב למלריס ותעבדה בלרן כשנת הרעב [ע׳ לפלט נפ׳ ויגש, מ״ו כ״ו] והרבו ללכולא עלמה לת ה׳ מסור רק למי שהי׳ נוהג עלמו בחסידות כמו יוסף, עכ״ל, והנה קשה מאד לומר על לוי בן יעקב שנהג עלמו כאחד ההמונים, וללא עליו לומר משה תמיך ומוריך לימים חסידך (פ׳ נרכה), ושמע זה לא שהתחף

עָלַיָּא אֲרֵי־הֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא דְכְנָעַן׃ י וְיוֹסֵף
הוּא דְשַׁלִּיט עַל־אַרְעָא הוּא דְזַבִּין־לְעִבּוּרָא לְכָל־
עַמָּא דְאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וְסָגִידוּ־לֵהּ עַל־אַפַּיְהוֹן
עַל־אַרְעָא׃ יא וַחֲזָא יוֹסֵף יָת־אֲחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּן
וְתַשֵּׁיב־מֶהֶמְדַמְלֵיל לְהוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר
לְהוֹן מְנָן אֲתֵיתוֹן וַאֲמָרוּ מֵאַרְעָא דְכְנָעַן לְמִזְבַּן־
עִבּוּרָא׃ יב וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת־אֲחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדָעֵהּ׃ יג וּדְכִיר יוֹסֵף יָת־

כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף
הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא
הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי
יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ז וַיַּרְא
יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם
וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו
וְהֵם לֹא הִכָּרֻהוּ׃ ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת־

רש"י

מלא מיכים כל אחד בפתחו כדי שלא השלוט בכיס עין הרע שכולם נתים וכולם נבורים: (ו) וישתחוו לו אפים. נשתעטו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידיים ורגליס הוא (שבועות מז): (ז) ויתנכר אליהם. נעשה להם כנכרי בדברים להבר קשות (ב"ר): (ח) ויכר יוסף וגו'. לפי שהיתה תחומי זקן (ב"מ לט כתובות כז): והם לא הכירוהו. שלא מלאם בלא תחימת זקן ועכשיו מלאוהו

תורה תמימה

האמור כאן עשרה, אף בני ישראל האמור להלן עשרה, מכאן לכל דבר שבקדושה שאין אומרים בפחות מעשרה[1] [ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג].

(ו) הוא המשביר. אמר רבא אמר רב ששת, כל שאינו מונע הלכה ממני תלמיד, זוכה לברכות כיוסף, שנאמר (משלי י"א) וברכה לראש משביר, ואין משביר אלא יוסף, שנאמר ויוסף הוא המשביר לכל עם הארץ[2] [סנהדרין צ"ב א'].

(ח) והם לא הכירוהו. א"ר חסדא, מלמד שיצא בלא תחימת זקן ובא בתחימת זקן[3] [יבמות פ"ח א'].

כמו מים—במקום שימסמנו, שם תכה תתרנו במקום תתרנו. ועיין מה שכתבנו בפ' תקח בפסוק את והב בפסוף. ומה שהכריח בכלבו לח"ג לגרוס כן המלה תתרנו, י"ל משום דבכ"מ הפעל ריקה מוסף מתריו חיזוק שם או חפץ הנרמה, כמו רמית פניס או חיזה דבר ונעין, וכאן בא הפעל לבדו שלא כדרגיל, לכן דרשוהו כמו תתרנו, שהוא פעל שומד ומתנהר לעלמו. — ודע שפ"פ דרשא זו קי"ל דמי שחיטה מתענה בתענית לבור מפני חיוב שבא אחור לו להתרחות לפני המתענים כשבא כדי שלא יצטערו, וכמ"ש בב"ק ל"ב ב' שתין וחד תלני מיתה לבבא דקל חברי שמא ונא לבל, ומכמ"ש שלא יהבל בפניהם, ועי' בחו"ח סי' תקע"ל. גם י"ל דמה שאמרו שאמרין כ"ם ב' מדם עשוי שלא להשביע [כלומר שלא להרחות כשבע] את עלמו או את בניו מפני הקנאה או עכ"ל, אינו נמדין ממאמר זה של עקב מחיה. ב) כמשנה מגילה כ"ג ב' המוסיף כל

הדברים שבקדושה, כגון קדיש וקדושה וברכו וקריאת התורה בעבור ומשיחות כפים ושור, וילפו ענין זה בגז"ש תוך תוך כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב בפ' קרח כבדלו מתוך העדה הזאת ואין עדה פחותה משערה כדכתיב פ' מרגלים עד מתי לעדה הרעה הזאת, והם עשרה מרגלים לבד יהושע וכלב, כנודע. וי"ל דלא ניחת להירושלמי ליף משם, משום דאין הגז"ש יסרה שלא כפולה, כמבואר. ומבואר בפוסקים דהני עשרה צריכים להיות ישראלים זכרים ונדולים, והבר"ח בתו"ח סי' כ"ה הרחיב זה מקור אחר, ושלא פלע למה לא הביא מדרשת הכנלי הנ"ל או הירושלמי שנפניו, ושוב יהנבר אי"ה מעניו זה לפניו במקומו בפ' חמור בפסוק המובא כאן, וש"ע לפניו בפ' האזינו בפסוק כי עם ס' תאבדן. ג) י"ל הכוונה בזה, לכמו שיוסף סי' המסבירו למלת חסרונות הנוף, כך המלמד לתלמידו הוא ממלת חסרון הכסם. ד) ותחתם סימן בתחימת

הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ׃ מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ׃ ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת׃ ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם׃ ד וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן׃ ה וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃ ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת־הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם׃ י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבֹּר־אֹכֶל׃ יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נַחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃ טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְקַח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חֵי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ יז וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא׃ יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְתֵּכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם׃ כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלָי וְיֶאֱמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃ כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל־תֶּחֶטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃ כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃ כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כֵּלֵיהֶם בָּר וְלָשִׁיב כַּסְפֵּי אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃ כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּדוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרוֹת אֹתָם לֵאמֹר׃ ל דָּבַר הָאִישׁ אֲדוֹן הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כְּמְרַגְּלֵי הָאָרֶץ׃ לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃ לב שְׁנֵים עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדוֹן הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃ לד וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלָי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הַסֹּחֲרָה תִּסְחָרוּ בָּאָרֶץ׃ לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וְאָבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃ לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִין תִּקָּחוּ עָלַי הָיְתָה כֻלָּנָה׃ לז וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃ לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וְקָרָאָה אֹתוֹ אֵיד בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה׃

רש״י

(א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה ולמה לא ראה אלא שמע שנאמר הנה שמעתי וגו׳, ומתי וירא ראה בהסתכלות של קדם שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף: למה תתראו. למה תתראו עלמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים כי בהודעה שעה עדיין היה להם הבושה (העמית י) (ול״נ כפשוטו למה תתראו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומהמיהים בכם עיין אתם מבקשים לכם תוכל בשבר שיכלה מה שבידכם). ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב. ודומה לו (משלי יח) ומרוח נפש הוא יוכיח: (ב) רדו שמה. ולא אמר לכו רמז למאתים ועשר שנים שנתעכבו למצרים כמנין רד״ו: (ג) וירדו אחי יוסף. ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ואמרו לבם להתחבב עמו בתחלה ולפדותו ככל ממיר שיפסקו עליהם: עשרה. מה ת״ל והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלא לעניין החשבון היו חלוקין לעשרה אלא היתה אחבת כולם ושנאת כולם שוה לו אבל לעניין לשבור בר כולם לב אחד להם (בב״ר): (ד) פן יקראנו אסון. ובבית לא יקראנו אסון אמר רבי אלעזר בן יעקב מכאן שהאדם מקטרג בשעת הסכנה (ב״ר): (ה) בתוך הבאים. משמיעין עצמן שלא יכירום לפי שהוא להם אכזיהם שלא יהרגו כולם בפתח אחד

תורה תמימה

מצרים ובארץ כנען, שבשאר ארצות כנעיין, ת״ל וכל הארץ באו מצרימה[ד]) [פסחים ק״מ א׳].

מב (א) למה תתראו. אמר להם יעקב לבניו, אל תראו עצמכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יקנאו בכם[א]) [העניית י׳ ב׳].

(ה) ויבאו בני ישראל. וכתיב הכם (פ׳ אמור) ונקדשתי בתוך בני ישראל, מה בני ישראל שלא יפה ומבוקר מראיה, אלא שזה הוא דבר חדש, וע״ע ותלמוד רב. [ד]) מפרש וכל הארץ — וכל השולט, ולא דקאי על ארץ מצרים, יען דלמעלה כתיב (פ׳ כ״ד) ויהי רעב בכל הארצות, ובודאי גמו כולם עם כספם למצרים. והכה מבואר מאליה זו להרשב״ם כי בכל השולט ובספסות לגזון הכתוב ויהי רעב בכל הארצות,וע״ע להגמ׳ מולקת עם המ״ב כאן סוף פרשה ג׳ להרשב״ם כי רק בג׳ הארצות הסמוכות למצרים. וכדעת הגמ׳ מפורש בתרגום רשתון למלת תמתר שחשב את יוסף בין המושלים שמשלו מרחם השולט ועד סופו, ומביא רמיה מפסוק זה.

א) ר״ל אע״פ שיש לכם עוד תבואה בשונרותיכם בכל זאת תלכו לקנות כדי שלא תתרחו כשבעים. וקרוב לומר דדרים תתרחו כמו תתרוו מענין שביעה,כמו למען ספות הכוה, יכויון משכן ביתך (תהלים ל״ו), ולד״ק ותרחקו ביפוחתי (שם ל״ח ט״ו) הוא כמו ותרווהו ומקביל יפה נרויה דקרא לתך ימים לשביעה. ומניו שלא״ף מתחלף עם ו׳ ככל מותיות אהו״י שמתחלפין כמותם כמ״ש רד״ק במכלול שרש נלל, וט׳ רס״י פ׳ משפטים ל״ב כ״ב. וכן מניו שהא״ף מתחלף עם ה׳ במקום אות שכפל, כמו ביפוחתי ח״ח מאבר בזזו נהריס—במקום בזזו,ובתהלים ל״ח ימתאו

חַד וַיַּדַּבַּר יָת־אֲחוֹכּוֹן וְאָמַרוּן
הַתַּאֲסְרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן
הַקְשׁוֹט אַתּוּן־אָמְרִין וְאִם־
לָא חֵי פַּרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילֵי
אַתּוּן: יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן לְבֵית־
לַמַּטָּרָא תְּלָתָא יוֹמִין: יח וַאֲמַר
לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה
דָּא עִבִידוּ וְקַיְימוּ מִן־קֳדָם־יְיָ
אֲנָא דָחֵל: יט אִם־כֵּנָאי אַתּוּן
אֲחוּכוֹן חַד יִתְאֲסַר בְּבֵית
מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ אוֹבִילוּ
עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן:
כ וְיָת־אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תַּיְתוּן
לָוָתִי וְיֵהֵמְנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן וְלָא
תְּמוּתוּן וַעֲבָדוּ־כֵן: כא וַאֲמָרוּ
גְּבַר לַאֲחוֹהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין
אֲנַחְנָא עַל־אָחוּנָא דִּי חֲזֵינָא
עֲקַת נַפְשֵׁהּ כַּד־הֲוָה־מִתְחַנֵּן
לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא־מִנֵּהּ עַל־כֵּן
אָתָא לְוָתָנָא עַקְתָא הָדָא:
כב וְאַתֵּיב רְאוּבֵן לְהוֹן לְמֵימַר
הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר
לָא־תְחוֹבוּן (כ״י תֶּחֱטָאוּן)
בְּעוּלֵימָא וְלָא־קַבֶּלְתּוּן
וְאַף־דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי:
כג וְאִנּוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי שָׁמְעַ
יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה־
כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם:

המקום הזה: (טו) החמת פרעה. חס ושלום שתהא כן. לפיכך ה״ק נקוד פתח שהוא כמו בלשון היום ומה לי שבועתו או פרעה כי מרגלים אתם: (יז) ויאסף. מסגר. בית המעצורים: (יח) בשלישי. שמרכב. שנתם מעצורים כו עכשיו: ואתם לכו הביתו. אל בית מבוכה: שבר רעבון בתיכם. מה שקניתם לרעבון תמצי בתיכם: (כ) ויאמנו דבריכם. יתקיימו ויהקיימו כמו (במדבר ה) ימק ימק וכמו (מ״א ח) ימק גם דבריך: (כא) אבל. כהרגומו בקושטא. ורלהיי בש״ע ליפוע דומלמה הוא אבל ברם: כאה תליונו. טעמו בש״ת לפי שהוא בלשון עבר שכבר כאה ותרגומו אתת לעק: (כב) וגם דמו. אתין ומין רבויין דמו וגם דם הזקן: (כג) ושם לא ידעו כי שומע יוסף. מבין לשונם ובפיהו היו מדברים כן: כי המליץ ביניהם. כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מלרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך הוא סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי. המליץ. זה מנשה

הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־
עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם: י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל:
יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים
אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים:
יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ
בָּאתֶם לִרְאוֹת: יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר
עֲבָדֶיךָ אַחִים ו אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ
הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ: יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר
מְרַגְּלִים אַתֶּם: טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי
פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא
אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה: טז שִׁלְחוּ מִכֶּם

חֶלְמָיָא דִּי חֶלְמוּ לְהוֹן
וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן
לְמֶחֱזֵי יָת־בְּרַקְא דְּאַרְעָא
אֲתֵיתוּן: י וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא
רַבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ אֲתוֹ לְמִזְבַּן
עִיבּוּרָא: יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַבְרָא־
חַד אֲנָחְנָא כֵּינִי אֲנַחְנָא
לָא־הֲווֹ עַבְדָּךְ מְאַלְּלִי:
יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֲרֵי בְּרַקְא
דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחֱזֵי:
יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עֲסַר עַבְדָּךְ
אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי־גַבְרָא־חַד
בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא
עִם־אֲבוּנָא יוֹמָא־דֵין וְחַד
לֵיתֹהִי: יד וַאֲמַר לְהוֹן יוֹמָא
הוּא דִּי מַלֵּילִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר
מְאַלְּלִי אַתּוּן: טו בְּדָא
תִּתְבַּחֲנוּן חֵי פַּרְעֹה אִם־תִּפְּקוּן
מִכָּא אֶלָּהֵין בְּמֵיתֵי אֲחוּכוֹן
זְעֵירָא הָכָא: טז שְׁלָחוּ מִנְּכוֹן

רש"י

בחתימת זקן. ומ"ל ויכר יוסף את אחיו כשמכרו בידו הכיר שהם אחיו וריחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם נהפוך הוא אחוה: (ט) אשר חלם להם. עליהם ועדיין לא נתקיימו שהרי השתחוו לו: ערות הארץ. נגלי הארץ שהיא עתה ליכבש. כמו (ויקרא כ) את מקורה הערה וכמו (יחזקאל מז) ערום ועריה. וכן כל ערוה שבמקרא לשון גילוי הוא והרגיש לומקום בדקו דתרגמ כמו בדק הבית רשוע הבית מצד אל דקדק לפרשו אחר לשון המקרא: (י) לא אדני. לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבר אוכל: (יא) כלנו בני איש אחד נחנו. נדמה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן לחביהם: כנים. מתחייסים כמו (שמות י) כן דברת. (במדבר כז) כן בנות צלפחד חזברות. (יסעיה מג) ועשרתו לא כן בדיו: (יב) כי ערות הארץ בתחם לראות. (ב"ר) שהרי ככנסתם בשערי העיר למה לא ככנסתם בשער ג': (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך ונו'. ובמצרי אותו אחד שאינו נתפזרו בעיר לבקשו: (יד) הוא אשר דברתי. הדבר אשר דברתי בתחם מרגלים הוא בתמת ובכזבן זה לפי פשוטו. ומדרשו ג"ל ואלו מנאתם אותו ויפסק עליכם ממון הרבה תפדוהו. תמרו לו כן. ג"ל ואם יתמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו תמרו לכך נאמר להזות לא ליהנו. תמר לשם הוא אשר דברתי עליכם להרוג בני העיר בתחם מנחש שני שנים מכם תחזיקו כרך נחל של שכם: (טו) חי פרעה. שם יחיה פרעה: שם הגלו משה. מן

זקן, לכך הכירם. ורמב"ן נמשוקו שקשה בעיני שהכירם ע"פ מ"ל נאצלות דשומרי הכיר היו מביטים שהכיר וחזנון היו גדולים רק משם מוסף ונמה הכיר בו יום יום רשימה משמות המורחים הבאים נקמת אות אותם ולא שם אותו, ותירץ לכוין להכיר את [וכ"ה בספר סיפר], ואם כן נכלל הגדולים הכיר גם אותם. וגם י"ל נכלל בשעם חטוטר שהי נקל לו להכירם כיון דידע יתבישתם ומע"י

אֲבוּהוֹן אַרְעָא דְכְנָעַן וְחַוִיו
(נ״ר וְחַוִיאוּ) לֵהּ יָת־כָּל־דְּאַרְעָן
יָתְהוֹן לְמֵימָר: ל מַלִּיל גַּבְרָא
רַבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן
(נ״ר קָשִׁין) וִיהַב יָתָנָא כְּמִאֲלִילֵי
יָת־אַרְעָא: לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּיוָנִי
אֱנָשָׁנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי:
לב תְּרֵין־עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי
אֲבָנָא חַד לֵיתוֹהִי וְזֵעֲרָא
יוֹמָא־דֵין עִם אֲבוֹנָא בְּאַרְעָא
דְכְנָעַן: לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא
רַבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אֶדַע
אֲרֵי כֵּיוָנִי אַתּוּן אֲחוֹכוֹן חַד
שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת־עִיבוּרָא־
דְמַסְיַר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאֶזִילוּ:
לד וְאַיְתְיָאוּ יָת־אֲחוֹכוֹן זְעֵירָא
לְוָתִי וְאֶדַע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי
אַתּוּן אֲרֵי כֵּיוָנִי אַתְּוֹנָת־אֲחוֹכוֹן
אֲתֵּן לְכוֹן וְיָת־אַרְעָא תַּעְבְּדוּן־
בַּהּ: סְחוֹרְתָּא: לה וַהֲוָה אְנוּן

רש״י

(לד) ואת הארץ תסחרו. תסובבו. וכל לשון כותרים וסמורה על שם שמחזירים וסובבים מחר פרקמטיא:

תורה תמימה

(ל) דבר וגו׳ קשות. מבאן דכל מקום שנאמר דבור — לשון קשה הוא׳) [מכות י״א א׳].

וגו׳, הרי שתנו המשמה בכם, וכן מורה מ״מ ליוסף, המלכים מנה את עון עבדיך, ועי״ש שמרח מאד לייחס הכנען, ואין הדברים מרוחים כלל כפי שיתבאר למעיין. והנה מ״מ גם מרמ״ש כאן מבואר שהמלות הוא עניו מכירת יוסף, וכ״ד כל המפרשים, אבל לפי״ז יקשה שד שמשמו לזה הלשון תולת, דיותר ה׳ נאות לזה הלשון חטאת תלמ. ושד ים להעיר הרמב בפי׳ זה בפי׳ שיטת המעיין.

אבל נלעתי הפירוש האמת והנכור הוא כמ״ש במלדש נקח טוב המטוה פסוקתא שמרחת בפרשה ז, וז״ל, מה ראה עשה תלמים לנו, זהו שאמר הכתוב תולת תלמ תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו, שהי׳ להם נרעות שקיבם קולם ש׳ינתו משם חטים נתנו להם או שעורים, עכ״ל, ור״ל שהם היו רואים מה נתנו להם היו רואים את הכסף שבפי השקים והיו מתיבים תיקף ונולים מן הכעבר, ונזה הכל מבואר, ולמותר הפרישות. ונראה אלך יתייסב לפי״ז ביושב טוב ונתן לקדוק נמדן בפרשה, שהרי מבואר כי כולם מצאו כספם בפתם לביתם, כמש״כ ויכתו על יעקב אביהם וגו׳ ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צרור כספו בפי שקו וירחו וגו׳ המה ואביהם וירחו, ובספרם את״כ ענין מציאה ז לפני המים אשר על פית יוסף ממרו ויהי כי נתנו על המנון ונפתחה את מחמותיו והנה כסף איש בפי מחמתו, ועיו מבואר לכאורה למיו כמו שיהו לספר שמצאו הכסף בהיותם במנון ועל כתפם לביתם כאשר כן הי׳ באמת, אך לפי מש״כ הענין מבואר מאד, ישן כי כתו נומר שתנו להמתין בנדיקת השקים על פתם לביתם, אשר כן לא יעשה, ועל יכלו נומר כי עודם במנרים בדקו, ישן כי אז הי׳ קשה למה לא השיבו תיקף, לכן הניחו שבמנון הרחמנן בדקו ומצאו, ודו״ק. ז) והוא ההיפך מלשון

כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם
וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־
שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כה וַיְצַו
יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וְלָהָשִׁיב
כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם
צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ כו וַיִּשְׂאוּ
אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ
מִשָּׁם׃ כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ
לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמ�ֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא
אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃
כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם
הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ
אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה
אֱלֹהִים לָנוּ׃ כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב

אונקלוס

בִּינְיָמִן׃ כי וְאִסְתַּתַּר מֵעֲלָיְהוֹן
וּבְכָא וְתָב לָוָתְהוֹן וּמַלֵּיל
עִמְּהוֹן וְדַבַּר מִלָּוָתְהוֹן יָת־
שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן׃
כא וּפַקֵּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת־
מָנֵיהוֹן עִיבוּרָא וַאֲתָבָא
כַּסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן
לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן
כֵּן׃ כב וּנְטָלוּ יָת־עִיבוּרְהוֹן
עַל־חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן׃
כג וּפְתַח חַד יָת־סַקֵּהּ לְמִתַּן
כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָּא
וַחֲזָא יָת־כַּסְפֵּהּ וְהָא־הוּא
בְּפוּם מְטוֹעֲנֵהּ׃ כד וַאֲמַר
לַאֲחוֹהִי אִתְּתִיב כַּסְפִּי וְאַף
הָא בְּמְטוֹעֲנִי וּנְפַק מַדַּע־
לְבְהוֹן וְתָוָהוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי
לְמֵימַר מָה־דָּא עֲבַד יְיָ
לָנָא׃ כה וַאֲתוֹ לְוָת־יַעֲקֹב

רש"י

כג: (כד) ויסב מעליהם. מתרחק מעליהם שלא ירגישו בוכה: ויבך. לפי שמעט שהיו מהרהרין: את שמעון. (ב"ר) הוא הסכימו לבור הוא שאמר לגוי הזה בעל החלומות הלזה בא. ד"א מהרהרין יוסף להפרידו מלוי שמא יהיעצו שיהיה להרוג לאחיו: ויאסור אותו לעיניהם. לא חסרו שלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והכניסו (ב"ר): (כו) ויפתח האחד. הוא לוי שנאמר ממשמן בן זוגו: במלון. במקום שלנו בגליל: ממתחתיו. הוא שק: (כח) ונם הנה באמתחתי. נס הכסף בו עם הכמות: מה זאת עשה אלהים לנו. להביאנו לידי עבירה זו שלא הוצב אלא להתעולל עליו:

תורה תמימה

(כח) ויצא לבם. כך דמיך רבי סימון בר זביד, אמר רבי לוי, ומה אהי יוסף שמציאה מצאו יצא לבם, אנו שאבדנו את רבי סימון על אחת כמה וכמה[ה]) [ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח].

מה זאת עשה אלהים. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש דיתיב ואמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו (משלי י"ט), יתיב רבי יוחנן וקא מתמה, מי איכא מידי דכתיבא בכתובים ולא רמיזא באורייתא, אמר ליה, אטו הא מי לא רמיזא, והכתיב ויתרדו וגו' לאמר מה זאת עשה אלהים לנו' [תענית ט' א'].

ה) ומע"ם שסמכה שפחתו כאן הי' מפני שחשבו שהיה טוכה בשעתה, לך מפני הרעה שעתידה ינוע נגפו, תנו שאבדנו את ר' סימון שהיה מבדה והיה נס רעה בשעתה — על אחת כמה וכמה. ו) עיין בחע"ג שפירש שענין סלונת הוא המעשה בכלל ממכירת יוסף ואחר כך נענשו, ותמה על זה, הלא מפורש שיחת בענין ספרשה שאמרו חנא חמשים שחטו על אחינו

לְוָת־אֲבוּהִי לְמִסַּד יָת־תְּרֵין
בְּנַי תְּמִית אִם־לָא אַיְתְנֵה
לְוָתָךְ הַב יָתֵהּ עַל־יְדִי
וַאֲנָא אֲהֵבְנֵהּ לָךְ : לח וַאֲמַר
לָא־יֵחוֹת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי־
אֲחוּהִי מִית וְהוּא בְּלָחוֹדוֹהִי
אֶשְׁתְּאַר וְיַעֲרְעִנֵּהּ מוֹתָא
בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוֹן־בַּהּ
וְתַחֲתוּן יָת־שֵׂיבָתִי בְּדָוְנָא
לִשְׁאוֹל : מ וְבַנְעָא
תַּקִּיף בְּאַרְעָא : ג וַהֲוָה

בראשית מב מג מקץ קפח

אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית
אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־
יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ : לח וַיֹּאמֶר
לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת
וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וְקָרָאָהוּ אָסוֹן
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם
אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה : מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ : ב וַיְהִי

רשי

כל מי שבניו מכודים קרוי שכול : (לח) לא ירד בני עמכם . לא קבל דבריו של ראובן תמר בטור טובה הוא זה . הוא לומר להמית בניו וכי בניו כמו ולא בני (ב"ר) :

תורה תמימה

(לז) שני בני תמית. שואל שלא כענין — זה ראובן, שאמר את שני בני תמית) [אדר"נ פ"ל ל"ז].

(לח) וקראהו אסון בדרך. בדרך אין בבית לא, מבאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה") [ירושלמי שבת פ"ב ה"ו].

ודרכו של אדם בניו לא, מכאן אמרו השטן מקטרג לא בשעת הסכנה, ובמדת גבי פסוקו מכיון שהלכו בשיירא אין כאן סכנת דרכים, לא הכונה שיעקב חשב לו את הדרך למאורע של סכנה, מפני שכל השבות מרחל ויוסף ומשון קרו לו בדרך, וזהו שאמר וקראהו אסון בדרך, בדרך הוקש, דלמידי' הוי דרך בחזקת סכנה, ודו"ק. ") הכונה ע"פ המבואר במדרשים שנגר בו יעקב ומחל לו בכור שומה הוא זה, השם ברוך הוא נתכפר לו. ולא נתכפר לו אפילו מרומז בפסוק תשובה כזו, וי"ל ע"פ מ"ש במ"ר בשלח, ר' מרפון כשהיו מוסרים לפניו דבר מהוקן כי' לומר בפתוי ופרח, וכשהיו מוסרים לפניו דבר של בעלה כי' לומר לא ירד בני עמכם, ר"ל למפרע בני מלמון בינה, ביניתי, כלומר, בהסכמתי, ולפי"ז י"ע דם"ל להדורש הזה דמה שאמר יעקב לא ירד בני עמכם כוון נ"כ כמו שכוון ר' מרפון, והיינו שהוא דבר של בעלה, ומפרש למה, יען כי וכי בניך מיתם בני. ומה שהלה הדורש לדרוש לשון זה בדרך זה, י"ל דקשה לי' תריכות הלשון, דהו"ל לומר בקצור לא תמלחנו, ודו"ק. —

והנה צריך להבין מה היתה בחמת דעת ראובן שהחליט מעצה רעה כזה להרוג את בניו ושוד הלה הפעולה ביעקב, ופליאה גמורה היא. ואפשר לפרש הענין [ע"ל הדרש] על פי מ"ל

בנ"כ קי"ח ב', ויהושע וכלב היו מן מאתים האנשים מן המרגלים, ופרין בגמרא, מאי היו, לימעמ היו ממש והכתיב קרא אחריני (פ' פינחס) ולא נותר אלא שנים כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון, ענה מאי היו — שהיו מחלקים, כלומר שנאמרו חלוקים של מרגלים בחלוקת המרגלים [ע"ל מה שחמרנו שם — טופל חלקו ומלק תכילו], ויהי' נפי"ז כאור הלבנה היו כלפי שחמרו עני הפוב כמת נקרא העשיר — מי, ולפי"ז כשהלה אומר פלוני נתעשר מפלוני אומרים פלוני נחיה מפלוני, ומבואר לפי"ז דכמו שהטופל חלק בהחלה נקרא מי, כך המחבב חלקו נקרא מת, וע"ל זה מפשר לפרש כונת הדרשה הזו"ל על הפ' דפ' מפקיים וגם בעליו יומת דקאי על שונא ממון, כנודע. והנה יהודה ליעקב המחיל לבניו ולבני בניו לת מרע כנען, כמבואר בפ' ויחי בברכתו לאפרים ומנשה ובמדרשים ומנדות, ועל זה אמר לראובן, אמר להם לא יעלה מחלתם בבניהם להמיתו חי ירחם לו ויחבב בעולתו זכות מלת שמי בניו בארץ כנען, והוא ענין זה בלשון תמית ע"ל המניעה כלפי אלה הטוענים שנקראו חיים כמו שבארנו, וע"ע בפרשה הסמוכה בפסוק ס' מס"כ שם. [לאחר שמים לבות שהתנחמתי זה הייתי. בע"מ וויטן והגיד לי שם אחד מהמתי עיר פרעסבורג כי הגאון חת"ם כתבהו בענין ברעיון זה].

") עיין מס"כ בשלח דרשה זו לענין בפ' ל"ו אות פ'.

שִׁבְּיֵהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ מְרִיקִין סַפֵּיהוֹן וַהֲא־גְבַר צְרִיר־
בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם כַּסְפֵּה בְסַקֵּה וַחֲזוֹ יָת־צָרָרֵי
הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃ לוַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם כַּסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ׃
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן
תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ לזוַיֹּאמֶר רְאוּבֵן

רש"י

(לה) צרור כספו. קשר כספו: (לו) אתי שכלתם. מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף: שכלתם.

תורה תמימה

(לו) יוסף איננו וגו'. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, בית תינוק ואשה, אע"פ שאין נחוש יש סימן[ה], א"ר אלעזר, והוא דאתחזק תלתא זימני, דכתיב, יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כולנה[ט] [הולין צ"ה ב'].

מלמון ממירה שהוא לשון רכות ומתא כמבואר בפ' יתרו בפסוק כה תמר לגבי יהודה, ופיין מס"כ כ"פ ברעתים. ומרמה לשע"פ דכתיב מפורש כאן שכבר קשות וק"כ אין רמ' לדבור שתם, י"ל הכוונה לכיון לגבי קשות כתיב דבור ולא ממירה משמע לשון דבור שייך למבטאים קשים.

ויש להסביר טעם הדבר ביונית הפעל דבר על לשון קשה, משום דשורש דבר יונה גם על הנהגה ודברות כמו ידבר עמים תחתנו, ובלשון חז"ל דבר אחד לדור (סנהדרין ח' ב'), וכן מדברנא דמומתא (כתובות י"ז ב'), ולדך בטוב שרש נהוג במרות ובדוח עוז ותומך, ונכן בהשתלת שורש דבר למובן מבטח יותר ג"כ בעבך מבטח קשה ועזה. —

וע"פ כלל זה לדבור לשון קשה נראה לפרש מ"ש חז"ל בכ"מ במה"כ בתורה כפל לשון דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, ודברו ואמרת אליהם נרחות נדיש ועבדים [עיין סופה כ"ו ב' ובתו"כ וספרי בכ"מ], ולא נתבאר טעם רבוי זה, ולפי המבואר לדבור הוא לשון קשה וממירה לשון רכה יתבאר היטב, כי בשל בני ישראל תפשר לשונות מספרי התורה בכל לשון שהוא, בין רכות בין קשות, הנה נדיש ועבדים צריך לדבר לך רכות, נדיש — מפני שלך זה נלו להסתפח על קהל ישראל ועדיין זרו להם דרכי התורה והמצוה, ולכן צריך לדבר אליהם רכות להסביר הענינים ויקבלו בלהבה, ועבדים — מפני שהרגשתם ותפיסתם בכלל פשוטה ונפה וצריכים ג"כ להסבר טוב והתקרבות לדיוט כמו נדיש. וזהו שאמר, דבר אל בני ישראל — בפשוטו, לפ בלשון דבור, ואמרת אליהם, בלשון רכה, לרבות את הנדיש ואת העבדים. ועוד יש לנו לדבריש בענין זה ויבאו אי"ה בהמשך הספור. ח) ר"ל הנה בית אב טוב לו בן או הנה לנה ואת"כ עשה מסחר והעליה או לא הגיעה אע"פ שהסיר לנחם ולמשוך על זה נומר כי עניים הנו נורמים למערכת מזון, כנ"ז סימנא בעלמא הוי שיהיו או לא ירגיל הרבה במסחר זה. ט) פירש"י ז"ל, יוסף איננו ושמעון אינו כלי אתם, ואם את בנימין תקחו מיד עלי היו טוענה ואין לך נרה שמיתה עוברת עלי, עכ"ל, ואינו מבואר, דהא הגמרא רוצה להביא ראי' דסיכת דאתחזיק תלתא זימני אז סימן הוא לפעם הרביעי לעשות אז נחזוק, ונפירש"י הלא הוא מביא ראי' משקב שבבר חשב בפעם השלישית, וא"כ מבואר שעוד בפעם השלישית צריך לחזק וכמו שחשב יעקב. וכמה מן הדוחק לפרש שחשב אם יקרה שבא בנימין אז יהי' מוחזק, דהא ע"פ עתה בפעם השלישית ג"ל עוד לחזק.

אבל האמת הפשוטה והברורה דל"ל בגמרא כאן כמו פ"ו ה"ב ונה"ל, ואע"פ שאין נחזק ים סימן ובלבד לאחר ג' סימנים, כגון ואני בנוטי מפלן מתה עלי רחל, יוסף איננו ושמעון איננו וכו', ומבואר מזה דבבר אירעו שלשה מקרים רעים בלבך, ברחל וביוסף ובשמעון, והחזיק עצמו למוחזק בשבבה בלבך, וחשב עתה בבית את בנימין בלבך, עתה בפעם הרביעי. וכמו ברור בלבר, שבגמרא בסוגיא שלפנינו הבר זה הפסוק ואני בנוטי מפלן, ומענין מבואר, ופליאה רבה על מפרשי הירושלמי שלא הרגישו בתוספת הלשון בירושלמי על לשון הבבלי.

ולפי זה מה מאד יתבאר בשוב עניין הברבה שבשמוך פסוק ל"ח אשר יעשה יעקב וקראתם אסון בדרך, ודברו

אֲנַתְּא צַף־אַתְּ צַף־טַפְלָנָא׃ אֲנַתְּנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפְנוּ׃ ס אֲנָא מְעָרְבָנָא בֵּהּ מִן־יְדֵי תְּבַעֲנֵהּ אִם־לָא אַיְתֵנֵהּ לָךְ וַאֲקִימְנֵהּ קֳדָמָךְ וְאֶהֱי־חָטֵי לָךְ כָּל־יוֹמַיָּא׃ אֲרֵי אִלּוֹלֵי הֵן הֲרָא־אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי־כְעַן הַתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן הָכָא דָּא עִבִידוּ סִיבוּ מִדְּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנֵיכוֹן וְאוֹחֲתוּ לְגַבָּרָא תְּקָרְבָתָא זְעִיר קֻפַּף וְזְעֵיר דְּבַשׁ לָאֵישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ

אֲנַתְּנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפְנוּ׃ ס אֲנָכִי אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ

רש״י

ספק יתפס ספק לא יתפס ואנו כלנו מהיום נרעב גם לא נלך מושב שהניח את הכסף והתפוס ימת הוא׃ (מ) והצגתיו לפניך. שלא תביאנו לעולם כי אם חי: וחטאתי לך כל הימים. לשון״ב: (י) לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו׃ (יא) מזמרת. לשון תפוח שמן יפה הוא לתקן המלה בלשון עברי אם כן תחדק לעשות שתלחנו עמכם צריך אני לחזור ולבקש מיהם פה הקטה ועלה להשיבכם ותומר אני זאת עשו׃ מזמרת הארץ. מהורגם מדמשבח

תורה תמימה

מג (מ) **אנכי אערבנו.** אשר רב הינא, מניין לערב [קבלן] שמשתעבד, דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו״) [ב״ב קע״ג ב׳].

אנכי אערבנו. שואל כענין — זה יהודה, שאמר אנכי אערבנו[ב]) [אדר״נ פ׳ ל״ו].

וחטאתי לך. אשר רב יהודה אשר רב, נדוי על תנאי צריך הפרה, מבלן, מיהודה, דכתיב אם לא הביאותיו אליך וגו׳ וחטאתי, ואמר רב שמואל בר נחמני א״ר יונתן, כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה כגולגלין בארון עד שבקש עליו משה רחמים[ג]) [סוטה י״א ב׳].

---

*) ערטות סתם בלא קבלנות יפניו מפסוק למטלי (ו׳) כי אם ערבת נרעך תקעת נזר כפיך, ומפסוק שלפניו יפניו לערב קבלן, והחילוק בין ערב סתם לערב קבלן, דסתם אמר הערב שלוחו ואני ערב וכלומר מן שלשותא הוי ערב סתם, וכשאומר הן ע ואני אשיב לך הוי כאו שהוא בשניותו, ויהודה היה ערב קבלן, יען דכיון דלאחוני אמר בלשון קבלנות תנה אותו על ידי גולגלי קיבל עליו יהודה גם הוא בתורת קבלנות לעולם כן לא הניחו יעקב [ועיין במהרש״ל, ובמה שכתבנו בענין מיושב, ישי״ם ודו״ק]. ותימה על רש״י בניפין כ׳ ג׳ שכתב דיליפינן ערבון ערטות בכלל מפסוק שלפניו, בשור שנכלם בסוגיית מבואר דרק ערב קבלן יפניו מזה הפסוק, ושתם ערטות יפניו מפסוק למטלי שהבאתו. ב) ר״ל, לא כראובן שנתן במשכנתא את שני בניו, אלא יהודה ערב את עצמו, ועיין מש״כ בפרשה הקודמת בפסוק

ג״ז. ג) ובהוס׳ הקשו למה נאמת נרך הפרה ומי נרע מכל התנאים דכשנתקיים התנאי בפלא שהתחייבות, וחרע דוה רק ביהודה שבעת שהתנאי לא היו כדבר בידו, דאולי לא יניחנו יוסף או יקרעו מהן בדרך.

והרא״ם רמה לתרץ קושית התוס׳ משום דבתנאי זה לא היו מבוטלים משפטי התנאים, כמו תנאי כפול וכו׳, אבל זה דוחק, דכמילי דליסורא לא בעינן כלל משפטי התנאים, וכמש״כ התוס׳ בסבוטות ל״ו ב׳, ועיין בכתובות ס״ט ז׳, ובשמחת יהא מאן דלא אמר כי׳, ולא פירש אם יאמר לו לא יהא בשמחת. —

ומה שאמר יהודה והצגתיו לפניך — פירש״י שכוון כזה לומר שיביאנו חי ולא מת, ונראה שכוון למ״ד בערכין ד׳ כ׳ דנוסף חיו בערכין משום דמי שפצה לקיים בו ובמיודו הכתוב ובעריכו, מבואר

כְּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר
הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃
ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד
הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ
פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ד אִם־יֶשְׁךָ
מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה
וְנִשְׁבְּרָה־לְּךָ אֹכֶל׃ ה וְאִם־אֵינְךָ
מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר
אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם
אִתְּכֶם׃ ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה
הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם
אָח׃ ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ
לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם
חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר
הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי
וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־

כַּד סַפִּיקוּ (ייז ראי) לְמֵיכַל
יָת־עִיבוּרָא דְאַיְתִיאוּ מִמְּצְרָיִם
וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ
זְבוֹנוּ־לָנָא זְעִיר עִיבוּרָא׃
ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימָר
אַסְהֲדָא אַסְהֵד בָּנָא נַבְרָא
לְמֵימַר לָא־תֶחֱזוֹן אַפַּי אֱלָהֵין
כַּד־אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃ ד אִם
אִיתֵהּ מְשַׁלַּח יָת־אָחוּנָא
עִמָּנָא נְחוֹת וְנִזְבֵּן לָךְ
עִיבוּרָא׃ ה וְאִם־לֵיתָךְ מְשַׁלַּח
לָא נְחוֹת אֲרֵי־נַבְרָא אֲמַר
לָנָא לָא־תֶחֱזוֹן אַפַּי אֱלָהֵין
כַּד־אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃ ו וַאֲמַר
יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוֹן לָיַ
לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד־כְּעַן
לְכוֹן אָחָא׃ ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל
שָׁאֵל־גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתָנָא
לְמֵימַר הַעַד־כְּעַן אֲבוּכוֹן
קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵינָא־
לֵהּ עַל־מֵימַר פְּתַגָּמַיָּא הָאִלֵּין
הֲמַדַּע תְּוִינָא־יָדְעִין אֲרֵי
יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת־אֲחוּכוֹן׃
ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי
שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנָקוּם
וְנִזֵּל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אַף־

רש"י

(ב) כאשר כלו לאכול . יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית (כ"ר) : כאשר כלו . כד שלמו (והמתרגם כד ספיקו טועה . כאשר כלו הגמלים לשתות מהודגם כד ספיקו כשמתו די ספיקו תאן נמר שחייסס . אבל זה כאשר כלו לאכול כאשר הם האוכל הוא והתרגומין כד שלמו) : (ג) העד העיד . לשון התראה שסהם התראה מתרה בו בפני עדים . וכן (דברים לא) העידותי בכם . (שמות יט) רד העם בעם : לא הראו פני בלתי אחיכם אתכם . לא הרשוני בלא אחיכם אתכם ומונקלוס הרגם מלשון כי מחוסן עמכון ייסב הדבר על חוסני ולא דקדק להרגם אחר לשון המקרא : (ז) לו ולמולדתנו . למשפחותיו ומדרשו חפילו ענייני (י"מ עני) (י"מ לשון עלה שמדברים ביחידות וזהו עני) עריסותיו גלה לו : ועוד לו . שים לו אב ואח : על פי הדברים האלה . ע"פ שהוחיו אמר שהל הוזקקו להגיד : כי ידוע נדע . אמר יאמר . כי משמש בלשון חס והס מכמש אמר הרי זה שימוש אחד מד' שנותה שמשמש כי והוא לא שהרי כי זה כמו חס כמו עד חס דברתי דברי : (ח) ונחיה . נלגלה בו רוח הקדש ע"ש הליכה ז' המ רוחך שנאמר ותמי רוח יעקב אביהם : ולא נמות . ברעב (כ"ר) בניתן

גְּבַרְיָא בְּשֵׁירוּתָא: יו וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דְּ־אֲמַר יוֹסֵף וְאָעִיל גַּבְרָא יָת־גְּבַרְיָא לְבֵית יוֹסֵף: יח וְדָחִילוּ גְּבַרְיָא אֲרֵי אִתְּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל־עֵסָק כַּסְפָּא דְּאָהוֹתַב בְּטוּעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מְתַּעְלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וְלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא וּלְמִכְּנֵי יָתָנָא לְעַבְדִין וְלִמְרַכַּר־יָת־חֲמָרָנָא: יט וְקָרִיבוּ לְוָת־גַּבְרָא דְּ־מְמַנָּא עַל־בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בְּתָרַע בֵּיתָא: כ וַאֲמָרוּ בְּעָוְ רְבוֹנִי מֵיתַת נְחֵתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן־עִיבוּרָא: כא וַהֲוָה כַּד־אֲתֵינָא לְבֵית־מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת־טוּעֲנָנָא וְהָא כְּסַף־גְּבַר בְּפוּם טוּעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא

הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יו וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ: יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בִּמְשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב

רש"י

בַּצָּהֳרָיִם. זֶה מִתּוּרְגְּמוֹ בְּמִזְרוֹתָא שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעוּדָה כְּתַרְגּוּם בַּלָּטִין תַּרְמִי וּבַלַּ"ז דִּיזְנ"ר וְיֵשׁ הַרְבֵּה בִּנְמָרָא שֶׁדֶּרֶךְ לְכַנּוֹת בְּמִזְרוֹתָא. בְּעֵת תְּסוּעַת סְעוּדָה (בְּרָכוֹת לט). מִבֵּין כָּל הַתַּרְגּוּם שֶׁל לְהָרִים סְעִידָה: (יח) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים. כְּתוּב הוּא בְּמִכְתַּב יְהוֹ"ן וְהִרְגּוּמוּ וְחִלּוּ: כִּי הוּכְנְסוּ בֵּית יוֹסֵף. וְלֹא דֶּרֶךְ שֶׁהֵבִיאוּם לְשָׁבוּר בַּר לְעֹנֶשׁ בְּבֵית יוֹסֵף כִּי לֹא בְּשׁוּם דְּקְדּוּקִים שֶׁבָּעִיר: וַיֹּאמְרוּ. בְּתֹקֶף זֶה אָנוּ לְהַכְּסֵם עַל מַכְמֵר: מִתְגַּלְגֵּל מוֹכְסִים. עַל יְדֵי הַבַּיִת הַזֶּה: לְהִתְגּוֹלֵל. לְהִיוֹת מִתְגַּלְגֵּל עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתוֹ סוֹפֵג עָלֵינוּ. וּתְרוּגְמוֹ שֶׁהִתְרְגֵּם וְלִתְקְפָא עָלָךְ הוּא לְשׁוֹן לְהִתְגּוֹלֵל כְּמוֹ שֶׁמְּתַרְגְּמִינַן עֲלִילוֹת דְּבָרִים הַסְּקִיפֵי מִלִּין. וְלֹא תִּרְגְּמוּ לְחַד לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. וְלְהִתְגּוֹלֵל שֶׁהִתְרְגֵּם לְהִתְגּוֹלֵל כְּמוֹ שֶׁהוּא לְשׁוֹן (קֹהֶלֶת יב) נֹעַל הַזָּהָב (יְחוֹס ב) וְהַכֹּל נֹלְהִים הָעֲלָהּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת: (כ) כִּי מֵחֵל. (יְמוֹת לג סַנְהֶדְרִין כד) לְשׁוֹן בְּצִיעָה וְתַמְצִיתוֹ הוּא בְּלִשּׁוֹן תַּרְמִי בִּיעָ בְּיִ"ם: יָרֹד יָרַדְנוּ.

תורה תמימה

שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה, דגמרינן מסבות טבה והבן, מה להם שחיטה ראויה אף כאן בעינן שחיטה ראויה[א] (חולין פ"ה א').

ומבות טבח והבן. א"ר יוסי ב"ר הנינא, מאי דכתיב ומבות טבח והבן, ומבות טבח — פרע להם בית השחיטה[ב], והבן — טול גיד הנשה בפניהם[ג] (שם צ"א א').

דכתיב והעמיד הכהן את האשה, ונכן אמר והגעתיו. ד) ר"ע מה אתה עוף יוסף להכין שחיטה שתהא רצויה לאלילים, דכן מצינו בלשון הכתוב, וכפי שיהבאתי בדרשה הנאה, כך מין נקראת הבא שחיטה בעין חיוב כמו הלם רק כמו שרצויה לאלילים, וע"ע בשמים בפ' אמור נדין שחיטה שאינה רצויה לעכין

ה) שנא' יאמרו בשר נחירים אמו אותו ואת בנו. ו) מכרש"ג דייק מה שאמר בשחיטה מוכנין. ז) פרע להם בבבא — בשביבם, משום דבשחיטה יניח להם בישחטו בעצמן, משום דאם יאחום הוא נא יועיל כלום, דשחיטת עובד כוכבים נבלה אך בישראל שומד על גניו, והיינו פרע להם — הגי

נְבָאת וְלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים׃ יב וְכֶסֶף
מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף
הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא׃ יג וְאֶת־
אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ׃
יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי
הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר
וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי
שָׁכָלְתִּי׃ טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־
הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ
בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף׃ ששי טז וַיַּרְא יוֹסֵף
אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־
בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה
וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ

שָׁעָף וּלְטוּם בָּטְנִין וְשִׁגְדִּין׃
יב וְכַסְפָּא עַל־תַּרְתֵּין סְיבוּ
בִידֵיכוֹן וְיָת־כַּסְפָּא דְּאִתְהַדַּר
בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן
בִּידֵיכוֹן מָאיְם שָׁלוּ הוּא׃
יג וְיָת־אֲחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ
תּוּבוּ לְוָת־גַּבְרָא׃ יד וְאֵל שַׁדַּי
יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין לָקֳדָם גַּבְרָא
וְיִפְטַר לְכוֹן יָת־אֲחוּכוֹן
אָחֳרָנָא וְיָת־בִּנְיָמִן וַאֲנָא
כְּמָא דְאִתְכְּלִית תְּכְלִית׃
טו וּנְסִיבוּ גְּבְרַיָּא יָת תְּקָרְבְתָּא
הָדָא וְעַל־תַּרְתֵּין כַּסְפָּא
נְסִיבוּ בִידֵיהוֹן וְדָבְרוּ יָת־
בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם
וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף׃ טו וַחֲזָא יוֹסֵף
עִמְּהוֹן יָת־בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְרַב־
מְמָנָא עַל־בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת־
גַּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא
וְאַתְקֵן אֲרֵי־עִמִּי יֵיכְלוּן

רשי

בארעא שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם׃ נכאת. שעוה. ג״ר׃ בטנים. לוז ידעתי מה הם ובכפי ס״ב של ר׳ מכיר רשיתי פוסטילי״ם ודומה לי שהם לפרסקון (ספירזיכט)׃ (יב) וכסף משנה. פי שנים כרמזן׃ קחו בידכם. לשבור לוכל שמא הוקר השער׃ לולי משגה הוא. שמא הממונה על הבית שכחו שונג׃ (יד) ואל שדי. מעתה ליכנס חסרים כלום תלוי תפלה הריני מהפלל עליכם׃ ואל שדי. שדי שנהיית רחמיו וכדי הוכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתני מעשורי לרע לבן לרע עשו לרע רחל לרע דינה לרע יוסף יוסף לרע שמעון לרע בנימין׃ ושלח לכם. ויפטר לכון כתרגומו יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ושוט טופל בהרגום לשון וישלח שהרי נפש הם הולכים ללוט׃ את אחיכם. זה שמעון׃ אחר. רוח הקודש מזרקה בו לרבות יוסף (ב״ר)׃ ואני. עד שובכם אהיה שכול משפקד׃ כאשר שכלתי. מיוסף ומשמעון׃ שכלתי. מבנימין׃ (טו) ואת בנימין. מהרגמינ ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת המדה שוה שלשתן לומרי בדבר הנקח ניד מהרגמינ וגסיב ודבר הנקח בהגבת דברים מהרגמינ ודבר׃ (טז) וטבוח טבח והכן. כמו ועשוה טבח והכן ואין עכוה לשון לוה שהיה לו לומר ועבח.

תורה תמימה

(טז) **וטבוח טבח והכן.** השוחט וגמצאת טריפה והשוחט לעבודת כוכבים והשוחט חולין בפנים וקדשים בחוץ, חיה ועוף הנסקלים, פטור מבסוי הדם, מאי טעמא,

---

דזה שמעו קורין בו והעמידו וכשין לשון זה הוא בניא׳ ונם י״ל שכלו זה שימצאו ממוס, כמ״ש ונם, וי״ל דאל זה כוון יהודה בלשון והנתתו שיגיעו בסופה כ״ו ב׳, דסופה תגרת תיכה שוחה ממוס לכתיב

עד־כְּעַן קַיֶּם וּכְרַעוּ וּסְגִידוּ׃ כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־בִּנְיָמִין
אֲחוּהִי בַּר־אִמֵּהּ וַאֲמַר הֲדֵין אֲחוּכוֹן זְעֵירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי
וַאֲמַר מִן־קֳדָם יְיָ יְתְרַחֵם־עֲלָךְ בְּרִי׃ ל וְאוֹחִי יוֹסֵף אֲרֵי־
אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל־אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְאִדְרוֹן־
בֵּית־מַשְׁכְּבָא וּבְכָא תַּמָּן׃ לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק
וְאִתְרַסֵּין וַאֲמַר שַׁוְיוּ לַחְמָא׃
לב וְשַׁוְיוּ לֵהּ בְּלַחּוֹדוֹהִי וְלְהוֹן
בְּלַחְדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין
עִמֵּהּ בְּלַחּוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין
מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם־עִבְרָאֵי
לַחְמָא אֲרֵי־בְעֵירָא דְּמִצְרָאֵי
דָּחֲלִין־לֵהּ עִבְרָאֵי אָכְלִין׃
לג וְאִסְתְּרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא
כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא כְּזְעֵרוּתֵהּ

עֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ׃ כט וַיִּשָּׂא
עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ
וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יָחְנְךָ
בְּנִי׃ שביעי ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ
רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא
הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃ לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו
וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם׃
לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם
וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי
לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכָל אֶת־
הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא
לְמִצְרָיִם׃ לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר
כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כְּצְעָרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ

רש"י

השתחוו קרי

סובלו בימיו של יוסף מלמד ע"כ ל"ל מפרושדור לטרקלין ודו"ק: (כח) ויקדו וישתחוו. על שלום שלום. קידה כפיפת קדקד. שהשתחוה מבהמה למרן: (כט) הלהים יחנך בני. בשביל שבטים שמעט חיים יאבר חנן הלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחיים: (ל) כי נכמרו רחמיו. שהלו ים לך מלא מאה שמח ל' חג היה לו ולימי יודע היכן הוא ים לך כנים ל"ל ים לי עשרה ל"ל ומה שמח ל' בלע ובכר וגו' שמר לו מה טיבן של שמות הללו ל"ל כולם על שם אחי והלרות יאבר מלאיהו. בלע שנבלע בין האומות. בכר שהיה בכור לאחי. אשבל שבאתו אל. גרא שנתגייר בהכסניא. ועוזמן שהיה נעים בזיונר. אחי ורופם אחי היה ורודני היה. מפיס מפי אחי למד. וחפים שלא רצה חיפתי ולא רצויתי אני חיפתו. ואחרד טירד לבין השובדי טוכנים כדאיתא במסכת סוטה מיד וכמרו רחמיו: ונכמרו. מהמומו ובלשון משנה (ב"מ עד) על הטומר על זיתים ובלשון ארמי (פסחים נו) משוש מכמר בשרה ובמקרא עורבו כהניר נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זעיפות רעב. כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכתוץ: (לא) ויתאפק. נתאמץ והוא לשון (חוזר יב) ומזיח לפיקים רפה וכן (שם מג) לפיקי מנעים. חוזק: (לב) כי תועבה הוא. דבר שגלוי למלרים לאכול את העבריס ואומלום נהן טעם לדבר: (לג) הבכור כבכורתו. מכה בנביע וקורא רואבן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון כמ שם אחת הסבו כסדר הזה שהוא כדר הולדותיכם וכן כולם כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו שם ואני אין לי שם יבא אלינו:

במהרש"א מה שכתב בשיטות עוכם זה לשון מוהו מפני הכבוד, וכ"ל עשם יוסף בזה שנקרא זה, ונם י"ל על פי המבואר לעיל בפסוק ס' שמעות על שלוא נכתוב תבין ולאחי לנדוי, ופ"ש שעשותיו של יהודה היו מעולנין בתרון אחר מה שהתנתי ריש פ' שמות בשביל לדרשא ". דיק

אֹתָנוּ בְיָדֵנוּ׃ כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ
בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־
שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ כג וַיֹּאמֶר
שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם
וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי
וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃ כד וַיָּבֵא
הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֵּן־
מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרֵיהֶם׃ כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה
עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־
שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃ כו וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה
וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם
הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃ כז וַיִּשְׁאַל
לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם
הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃
כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ

יָתֵהּ בִּידָנָא׃ כג וַאֲמַר
אַחֲנָא אוֹחִיתָנָא בִּידָנָא
לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא לָא יְדַעְנָא
מָן־שַׁוִּי כַסְפָּנָא בְּטוּעֲנָנָא׃
כד וַאֲמַר שְׁלֵם לְכוֹן לָא־תְדַחֲלוּן
אֱלָהְכוֹן וֵאלָהָא דַּאֲבוּכוֹן
יְהַב לְכוֹן סִימָא בְּטוּעֲנֵיכוֹן
כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפֵּיק
לְוָתְהוֹן יָת־שִׁמְעוֹן׃ כה וְאָעֵיל
גַּבְרָא יָת־גְּבָרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף
וְיַהַב־מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיהוֹן
וְיַהַב כְּסָתָא לַחֲמָרֵיהוֹן׃
כו וַאֲתְקִינוּ יָת־תְּקָרְבְּתָא
עַד־דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁרוּתָא
אֲרֵי־שְׁמָעוּ אֲרֵי־תַמָּן יֵיכְלוּן
לַחְמָא׃ כז וְעַל יוֹסֵף לְבֵיתָא
וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת־תְּקָרְבְּתָא
דִּי־בִידֵיהוֹן לְבֵיתָא וּסְגִידוּ־
לֵהּ לְאַרְעָא׃ כח וּשְׁאֵיל
לְהוֹן לְשַׁלָּם וַאֲמַר הִשְׁלָם
אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן
הַעַד־כְּעַן קַיָם׃ כט וַאֲמָרוּ

תאל"ף דגושה רש"י

ירידה היא לט (ב"ר) רגילים הייט לפרנס אתכים עכשיו אט לריכים לך׃ (כג) אלהיכם. (תנחומא) בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי ואלהי אביכם בזכות אביכם הגון לכם מעמון׃ (כד) ויבא האיש. הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפים אותו מתן עד שדברו אליו פתח הבית ואמתר להם שלום לכם ממש ובלא אתריו׃ (כה) ויכינו. הזמינו עטרוהו בכליס נאים׃ (כו) הביתה. מפרוזדור לטרקלין (גרסה דיוקו דרס"י מהביתה בהרסה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק"ל הלא כבר

תורה תמימה

(כח) לעבדך לאבינו. אמר רב יהודה אמר רב, כשפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו[1], כשפני שלא מיחה בכבוד אביו, דקאמרי ליה עבדך אבינו ולא אמר להם מידי[2] [סוטה י"ג א'].

לכם שיפרעו משלכן, משלש"ב כשיגלת נח"ג נרוך אתה והכן — אתה. 1) כמש"כ ס"פ ויחי שאמר והעלימם רק להרמות להם שיכפל, דגם אם נעלו עופד כוכבים כתיב כאן, עכ"ל. ונפי"ז יש לכוין מה שכפיהה כתיב ומטה (והוא שם כשעבל), וכבה"ג כתיב כאן לעטת את עצמותי מזה, שזה מורה על רקבון הבשר, ואין זה מדרך הכבוד לנדיקים, והוא"ל והעלימם לותי, וכמו שאמר יעקב ונשתתני ממצרים. 2) ועיין במהרש"א

אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לְרַב־ הַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
מְמַנָּא עַל־בֵּיתֵהּ קוּם רְדַף קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם
בָּתַר גְּבָרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה
לְהוֹן לְמָה אַשְׁלְמְתוּן בִּישָׁא תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה
חָלָף טַבְתָּא: ה הֲלָא דֵין דִּשְׁתֵּי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם
מְבָרֵק בֵּהּ אַבְאֶשְׁתּוּן דְּי אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשֶּׂג וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם
עֲבַדְתּוּן: ו וְאַדְבֵּיקִנּוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת־פִּתְגָמַיָּא הָאֵלֵּין: אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה־ יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כִּפְתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
חַס לְעַבְדָּךְ מִלְּמֶעְבַּד כִּפְתְגָמָא הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי
הָא כַסְפָּא דְּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוּעֲנָא אֲמְתְחֹתֵינוּ הֱשִׁיבְנוּ אֵלֶיךָ מֵאֲרַע
אַתֵיבְנוּהִי לָךְ מֵאַרְעָא

רש"י

מדרינ"ם (רעמר): (ז) חלילה לעבדיך. תלין הוא לנו לגזון גנבי. ותרגומו חס לעבדיך חס מלת הקב"ה יכי עליט מעשות זאת והרבה ים בגמרא חס ושלום: (ח) הן כסף וגו'. זה לאחד מעשרה ק"ו המעוררים

תורה תמימה

ונקיש יציאתו לביאתו, מה ביאתו משיתכסה מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע לבריות, אמר רבי בא, הבקר אור כתיב — התורה קראה לאור בקר') [ירושלמי ברכות פ"א ה"א].

ממילא מבואר דמכיון שמין סוג לחיות נדרך בגילה ראוי גם לכנס למנין ג"כ קודם הגילה, ומה שקרי נאור סוג הוא ע"ש הכתוב בפ' בראשית וירא מלהים את האור כי סוג, וענין סוגתו הוא שביום סוג נשמירה מפני החיות ומפני הלסטים ומפני הפחתים, ועיין בתוס' כאן ומש"כ בפ' ויגש בפסוק ויתבק מים עמו. —

ובתי סם זמני הכניסה והיציאה, פירש"י ח"נ, היינו לדרך יכנס ערבית לביה מלון בעוד החמה זורחת ולמחר ימתין עד הנץ החמה, עכ"ל, לכל מתום' ב"מ פ"נ ב' מבואר דזמן היציאה הוא מן עמוד השחר שהוא קודם נגן החמה, עי"ש במהרש"א. ונראה רבי' מכרחת לדעת התום', דהא כיון דמעם לחשוך יציאה זו הוא מפני החיות ומפני הלסטים ומפני הפחתים, כמש"כ, ונאמרו בסוטה כ"ג ב' מבל נלחם שהי' מהלך בחשכו גילה ומפלה ומתיירא מן הקופים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הלסטים, וכיון שעלה עמוד השחר נעל מכולן, ע"כ, הרי להלכלית כל אלה די שיעור עמוד השחר. —

ודע דכרשה עומר דמפילו בהוך לבכר מעה דקי"ל בשלמת שהוא מים מוקין ג"כ אין רואי

הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃ לד וַיִּשָּׂא
מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב
מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כָּל־חֲמִשָּׁה
יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃ מד א וַיְצַו
אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא
אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי
אַמְתַּחְתּוֹ׃ ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף
תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף
שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר׃
ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה
וַחֲמֹרֵיהֶם׃ ד הֵם יָצְאוּ מִן־הָעִיר לֹא

וְתָמְהוּ גִּבְרַיָּא גְּבַר לְחַבְרֵהּ׃
לד וְנָטַל חֲלָקִין מִן קֳדָמוֹהִי
לָקֳדָמֵיהוֹן וּסְגִי חֲלָקָא
דְּבִנְיָמִן מֵחֲלָק דְּכָלְהוֹן
חַמְשָׁא חֲלָקִין וְשָׁתִיאוּ וְרַוְיוּ
עִמֵּהּ׃ א וּפַקֵּד יָתְהוֹן מְמָנָא
עַל־בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת
מָעֲנֵי גִּבְרַיָּא עֵיבוּרָא כְּמָה דִּי
יָכְלִין לְמַטְלֵי וְשַׁוֵּי כְּסַף־גְּבַר
בְּפוּם מָעֲנֵהּ׃ ב וְיָת־כַּלְיְדִי
כַלְיְדָא דְכַסְפָּא תְּשַׁוֵּי בְּפוּם
מָעֲנָא רְזֵעֵירָא וְיָת כְּסַף
זְבִינֵהּ וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דְיוֹסֵף
דִּי מַלִּיל׃ ג צַפְרָא נְהַר וְגִבְרַיָּא
אִתְפַּטָּרוּ אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן׃
ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן־קִרְתָּא לָא

רש"י

(לד) מנות. מנה יתום. חלקו עם אחיו ומשתת יוסף ומסבת ומכה ומפריס: ושכרו עמו. (ב"ר) ומוסב שמכרוהו לו שהו יין ולא הוא שהה יין ואותו היום שהו: (ב) גביע. כוס מרוך וקורין לו

תורה תמימה

(לד) וישתו וישכרו עמו. א"ר יוסי ב"ר הנינא, מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעמו טעם יין, דכתיב וישתו וישכרו עמו, מכלל דעד האידנא לא[3] [שבת קל"ט א'].

מד (ג) הבקר אור. האור בקר לא כתיב אלא הבקר אור — [הבקר האיר הוא], וכמאן דאמר צפרא נהר[א] [פסחים ב' א'].

הבקר אור. אמר רב יהודה אמר רב, לעולם יכנס אדם בבי טוב ויצא בבי טוב, שנאמר הבקר אור והאנשים שלחו[2] [שם שם].

הבקר אור. כתיב (פ' וירא) השמש יצא על הארץ, וכתיב (פ' אמור) ובא השמש ומדר,

---

ם) דייק הכתוב אמר, דמשמע תוך מפתו לגת שהו, וכ"מ במדרשים, וכ"ש המשך לדרשת זו לקמן גם' ויתי נפסוק ונקדקד מיר מחיו דגם הוא לא שהה יין עד שלח. —

ועי' במ"ר כאן והובא בפרש"י בפסוק הקודם ויש לפניו הכתוב כבכורתו וגו', שהי' יוסף מוסיפ לפי סדר הכבורה על כל אחד ע"פ סדר התמהות, יע"ש, וכ"ה להעיר למה לא פרשו כסבוסו ע"פ מה דקיי"ל בב"ב ק"כ ע' במסכה הלך אחר זקנה, וה"כ הוסיפם כאן ע"פ סדר זקנת כל אחד, וי"ל דמדייק מדלא כתיב בקטור ושבו לפניו כחולותם, כמו דכתיב גם' הנה בניהם על הגן ופשר, או מדלא כתיב הבכור כגדולתו. ומכלית סדר יוסיפם כמ שסידר

יוסף הי' במכוון כדי שיטין מוסב בניימין סמוך לו. א) הבאור הוא, דפרוך מכאן למ"ד דשם אור יתואר בלילה (וכמו אור למרגשה עמר) ופרוך והכתיב הבקר אור, דמשמע דאור שם דבר הוא וקרי לבקר אור, ומשני, מי הוי כתיב האור בקר הי' נאמת כך הפירוש לאור שם דבר הוא, אבל מכאן דכתיב הבקר אור הוא כמו דכתיב הבקר האיר וכמ"ד בפרק הניח, ואין זה ענין לשם אור, ומה דכתיב בלשון זה הוא לומשמיע שיצא מלפ נכי טוב, כשהאיר היום, וכנדרשהם הכאה. ב) ר"ל שיכנס מלפ למען נעוד שהחמה זורחת ואינה לדרכו ג"כ כשהאיר היום, וכמו שעשה יוסף שנשתם כשהאיר היום, ומפ"ש למכאן אין רמז, רק על היציאה, לא

מִן־קֶדֶם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת־חוֹבָא בְּעַבְדָּךְ הָא־אֲנַחְנָא עַבְדִין לְרִבּוֹנִי אַף־אֲנַחְנָא אַף דְּאַשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ : יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לְשַׁלָּם לְוָת־אֲבוֹכוֹן:

הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ : יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ס ס ס

ג׳ ב׳ דנושה . קמץ בז״ק

ומספירין ויקץ שלמה נמ״ח סי׳ ג׳. קמ״ו . יחזקיהו . ממניה . יהיה לי עבד סי׳ . ובתיבות מלפים כ״ה :

רש״י

נגמתם הגביע : (טז) המלהים מצא . יודעים אנו שלא סרחנו אבל מצת המקום מיתה להביא עט זאת . מלא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו : ומה נעשה . לשון לדק וכן כל היכא שהחלת יסודה לד״א והיא בתה לדבר בלשון מהפעל או מהפעל טהן ט״ת במקום ה״ו ואינה נתנת לפני תות רחמנות של יסוד התיבה אלא בחמץ תותיות העיקר כגון נעטדק מגזרת לדק ויעטבע מגזרת נבע ויעטירו מגזרת עיר ממנים הטעידנו מגזרת לדה לדרך . והיכא שתחלתה ממ״ך או ס״ן כשהיא מהפעלת הת״ו מפרדם את תותיות העיקר כגון (קהלת יב) ויסתבל החגב מגזרת סבל (דניאל ז) מסתכל היית בקריעת מגזרת סכל (מיכה ו) ויסתמר הקוס עמרי מגזרת שמר (יחזקאל טו) וכר מרע מסתולל מגזרת (חושע יז) מוליך יועלים שולל (שמות טז) מסתולל בעמי מגזרת (ירמיה יח) דרך לא סלולה : חסלת פרשת מקץ

תורה תמימה

נצטדק, נצטד״ק — נוטריקו״ן נכונים אנחנו, צדיקים אנחנו, מתורים אנחנו, דכים אנחנו, קדושים אנחנו׳) [שבת ק״ח א׳].

כתחומין נשבת נ״ד כ׳ פירש בענין אחר, מה ניתתו מיתכסה מן הבריות, כלומר שתיכסה זריתתו מן הבריות והתחיל להתקטב ברקיע, לפ יניתתו מיתיחדת לבריות, דהיינו מיתחיל לכנס ברקיע, יש״ם, ולפירוש זה ל״ע קצת הלשון לכיתיחדת לבריות, דהלא בתופן כזה עדיין לא נתודע לבריות. ושם בתחומי הרמב״ן לקמן מזה פירושלמי לניתת מיתחיל המתם לכנס בשוכי הרקיע ומניח בשעה שמתכנס ככנס כל עוכי הרקיע, ומה שאמרו בגמרא מיתחקק התמה — היינו מיתקטנה כולה, וקודם שיזור זה עדיין יום הוא, וכאן מבואר למעשה שמתחיל להתקטב בעוכי הרקיע קוי לילה, יש״ם, והניח בל״ע .

אבל לדעתי לי מצום לה לא תריא, דלפשוכ יפרש ר״ת מה ניתתו מיתיחכסה מן הבריות היינו מחר שקיעה שניה, וכ״ג שפירש גם תרדיס . אלא לבד זה בשעת ר״ת הרבה הרבה ים להעיר ולשורר, והעיקר הוא דלפי דבריו מיתקיעת התמה עד שיזור ג׳ מילין ורביע [שהם שעה ו״ג חלקי שעיס מהעה לפי התשבון הילוך מיל בשעה מזיניות שעה] יום גמור הוא, ורק אז מתחיל בין המשמות ומשך כשיזור שעת רבעי מיל עד תשוט תרביעה מילין מיתקיעת התמה, והכה לא מבעי לזיעת רבה בשעת שם דבכל משך בין המשמות פני מזרח מאדימים, אלא אפילו נרא יוסף שכ״ם שעיון מיט מיכסיף עדיין כמיטאר שם, ולשיעת ר״ת להתחלת בין המשמות אמר שיזור ג׳ מילין ורביע, ואז התם מעיד שפני המזרח מין מאדימין יותר, ויותר מזה אמר שכר הכסיף העיון והשוה לתתמון .

ושיטת הגאונים ורמב״ם — שבין המשמות מתחיל מיד אחר שקיעת התמה וממשך [בתיקופת ניסן ותשרי בשעה שהיום והלילה שוין] כשלשה רביעי מיל שהם י״ח מינוטי״ם [וזה בפופק ארץ ישראל וכבל, ולפי ערך זה בשאר אופקים לפי ערך המשעות באותו המקום], וכבר נתחברו לותות מיוחדים לפי ערך כל מקום וזמן, ותפסו בזיעת הגאונים ורמב״ם, ושיין בגאוני הגר״א לאות״ח סי׳ תל״ם, ויש שהרבה נפלפל ובאחר בענין זה, אבל אין המקום כאן נורס זאת . ד׳ ב׳ מם״כ בענין טפריקו״ן לעיל בם׳ ך בם׳ כי אב כמון נויס נמתיך , ומפרש לכיס מלשון זכיס שהזי״ן מתחלף בד׳ בהרגוס, זה — לא, זמ — דמם [וע׳ ת״ת ר״ם תשם], והיי גם בענין זה מעין יתר ההשמלקות — הפמלקות הגפם .

כְּנַעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף
אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ
וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי
לַעֲבָדִים: י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְּדִבְרֵיכֶם
כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי
עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ
וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה
וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ
בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא
הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ
וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה: יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו
בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ
לְפָנָיו אָרְצָה: מפטיר טו וַיֹּאמֶר לָהֶם
יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם
הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ
אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טז וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־
נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק

דְּבְנַעַן וְאֵיכְדֵין נְגְנוֹב מִבֵּית
רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא
דְּמָנִין דִּכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהָב:
ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ מֵעַבְדָּיִךְ
וְיִמּוֹת וְאַף־אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי
לְעַבְדִּין: י וַאֲמַר אַף־כְּעַן
כְּפִתְגָמַיכוֹן כֵּן־הוּא דִּי
יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ יְהֵי־לִי עַבְדָּא
וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין: יא וְאוֹחִיאוּ
וּנְחִיתָא גְּבַר יָרַח־טוֹעֲנֵהּ
לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ:
יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׂרִי וּבְזְעִירָא
שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּיצָא
בְּטוֹעֲנָא דְּבִנְיָמִן: יג וּבְזָעוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוּ גְּבַר עַל־
חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקִרְתָּא: יד וְעָל
יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵירַת יוֹסֵף
וְהוּא עַד־כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ
קָדָמוֹהִי לְאַרְעָא: מו וַאֲמַר
לְהוֹן יוֹסֵף מָה־עוֹבָדָא הָדֵין דִּי
עֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי
בָרָקָא מְבָרֵךְ גַּבְרָא דִּי כְוָתִי:
מו וַאֲמַר יְהוּדָה מָה־נֵּימַר
לְרִבּוֹנִי מָה־נְּמַלֵּל וּמָה־נְּזַכֵּי

קמץ בו"ק

רש"י

בתורה. וטען מטוין בב"ר: (י) גם עתה כדבריכם. לפי זו מן הדין חמת כדבריכם כן הוא שכולכם חייבים בדבר עשרה במלאת נמצא בזד לחד מהם כולם מתפשים. אבל אני אעשה לכם לפייס משורת הדין אשר ימלא אתו יהיה לי עבד: (יב) בגדול החל. מלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא: (יג) ויעמס איש על חמורו. בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון: וישובו העירה. מטרפולין היתה והוא לומר העירה העיר כל שהוא ולא בלא היתה חשובה בעיניהם ולא כעיר ביטוית של עשרה בני אדם לענין המלחמה: (יד). עודנו שם. שהיה ממתין להם: (טו) הלוא ידעתם כי נחש ינחש וגו'. הלא ידעתם כי אין חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומכברע ודיבה כי נחש

תורה תמימה

(טז) ומה נצטדק. אמר רב נחמן בר יצחק, מגיין לנוטריקון מן התורה, שנאמר ומה

אלו מהשבים את היום מעלות השחר שלא בשעתם ואע"פ שלא נתודע בשעתם נבריות, מכל מקום הוי עליין בתוך שובי הרקיע, ומנחי ר' נח, משום שלא בשעתם קרוי בקר, וז"ק.
לכתיב בבקר הוי, ע"כ קראה התורה לאור בקר, כך כי' גרמא לפרש פשט הכוונה, אבל הרשב"ם במדוייו

עַמָּנָא : כי וַאֲמַר עַבְדָּךְ אֲבָא
לָגָא אַחוֹן וְעַתּוֹן אֲרֵי תֵרִין
יְלִידַת־לִי אִתְּתִי : כה וּנְפַק
חַד מִלְּוָתִי וַאֲמָרִית בְּרַם
מְקַטֶּל קְטִיל וְלָא חֲזִתֵּה
עַד־כְּעָן : כו וְתַרְבְּרוּן אַף־
יָת־דִּין מִן־קֳדָמַי וְיַעֲרְעִנֵּה
מִדָּא וְתַחֲתוּן יָת שֵׂיבְתִּי
בְּבִישְׁתָּא לִשְׁאוֹל : כז וּבְעַן
כְּמֵיתִי לְוַת־עַבְדָּךְ אֲבָא
וְעוֹלִימָא לֵיתוֹהִי עִמָּנָא
וְנִפְשֵׁהּ חֲבִיבָא־לֵהּ כְּנַפְשֵׁהּ :
כח וְיהֵי כַּד־יֶחֱזֵי אֲרֵי־לֵית
עוֹלִימָא וְמֵית וְיַחֲתוּן עַבְדָּיִךְ
יָת־שֵׂיבַת עַבְדָּךְ אֲבוּנָא
בָּדְוּנָא לִשְׁאוֹל : כט אֲרֵי עַבְדָּךְ
מְעָרַב בְּעוֹלִימָא מִן אֲבָא
לְמֵימָר אִם־לָא אַיְתֵיהּ לָוָתָךְ
וַאֲהֵי־חֲטֵי לְאַבָּא כָּל־יוֹמָיָא :
ל וּכְעַן יֵתֵב־כְּעַן עַבְדָּךְ תְּחוֹת
עוֹלִימָא עַבְדָּא לְרִבּוֹנִי
וְעוֹלִימָא יִסַּק עִם אֲחוֹהִי :
לא אֲרֵי־אֵכְדֵּין אֶסַּק לְוַת־אַבָּא
וְעוֹלִימָא לֵיתוֹהִי עִמִּי דִּלְמָא
אֶחֱזֵי בְּבִישׁוּ דִּי יְשַׁתְּכַח יָת־
אַבָּא : לב וְלָא־יְכִיל יוֹסֵף
לְאִתְחַסָּנָא לְכֹל דְּקָיְמִין עֲלוֹהִי
וְקָרָא אַפִּיקוּ כָּל־אֱנָשׁ מֵעֲלָיַי
וְלָא־קָם אֱנָשׁ עִמֵּהּ כַּד־
אִתְיְדַע יוֹסֵף לְוָת־אֲחוֹהִי :

כו וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם
יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי :
כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף
טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה :
כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי
וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי
בְּרָעָה שְׁאֹלָה : ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־
עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ
קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ : שני לא וְהָיָה כִרְאוֹתוֹ
כִּי־אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ
אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן
שְׁאֹלָה : לב כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנַּעַר
מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ
אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים :
לג וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנַּעַר
עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו :
לד כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנַּעַר
אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בָּרָע אֲשֶׁר
יִמְצָא אֶת־אָבִי : מה א וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף
לְהִתְאַפֵּק לְכֹל הַנִּצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא
הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד
אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו :

רש"י

בדרך שהרי ממו בדרך מהה : (כט) וקרהו לסון . (ב"ר) שהשען מקטרג בשעת הסכנה : והורדתם את שיבתי וגו' . עכשיו כשאוע מצלי לי מהנחם בו של ממו ועל מחזו ומס ימות זס דומה עלי שנשלמן ממו ביום מחד : (לא) והיה כראוהו כי אין הנער ומת . מביו מגרעו : (לב) כי עבדך ערב את הנער . ות"ת למה לי נכנס להגר יותר משהר מחי . הס טוס מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מטוח בב' שולמות : (לג) ישב נא עבדך וגו' . (ב"ר) שלכל דבר לי משולה ממט לנטורה ולמלחמה ולשמם : (א) ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנלבים .

יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי
יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי
אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי
כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־
עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח:
כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן
וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא
לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: כא וַתֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה
עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־
יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב
אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ
אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם
לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי
עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת
דִּבְרֵי אֲדֹנִי: כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ
שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר
לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטֹן
אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי
הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ:

יח וּקְרֵב לְוָתֵהּ יְהוּדָה וַאֲמַר
בְּבָעוּ רַבּוֹנִי יְמַלֶּל־
כְּעַן עַבְדָּךְ פִּתְגָמָא קֳדָם
רַבּוֹנִי וְלָא־יִתֵּקַף רוּגְזָךְ
בְּעַבְדָּךְ אֲרֵי כְפַרְעֹה כֵּן־אָתְּ:
יט רַבּוֹנִי שְׁאִיל יָת־עַבְדּוֹהִי
לְמֵימָר הַאִית־לְכוֹן אַבָּא אוֹ־
אָחָא: כ וַאֲמַרְנָא לְרַבּוֹנִי אִית־
לָנָא אַבָּא סָבָא וּבַר סֵיבְתִּין
זְעֵיר וְאָחוּהִי מִית וְאִשְׁתְּאַר
הוּא בְּלָחוֹדוֹהִי לְאִמֵּהּ וַאֲבוּהִי
רְחִים־לֵהּ: כא וַאֲמַרְתְּ לְעַבְדָּךְ
אַחֵיתוּהִי לְוָתִי וְאֶשַׁוֵּי עֵינִי
עֲלוֹהִי: כב וַאֲמַרְנָא לְרַבּוֹנִי לָא־
יָכוֹל עוּלֵימָא לְמִשְׁבַּק יָת־
אֲבוּהִי וְאִם־יִשְׁבּוֹק יָת־אֲבוּהִי
וּמִית: כג וַאֲמַרְתְּ לְעַבְדָּךְ אִם־
לָא יֵחוֹת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא עִמְּכוֹן
לָא תּוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵי אַפָּי: כד וַהֲוָה
כַּד סְלֵקְנָא לְעַבְדָּךְ אַבָּא
וְחַוֵּינָא לֵהּ יָת פִּתְגָמֵי רַבּוֹנִי:
כה וַאֲמַר אָבוּנָא תּוּבוּ זְבוֹנוּ־
לָנָא זְעֵיר־עִיבוּרָא: ט וַאֲמַרְנָא
לָא נְכוֹל לְמֵיחַת אִם־אִית
אָחוּנָא זְעֵירָא עִמָּנָא וְנֶחֱוֵת
אֲרֵי־לָא נְכוֹל לְמֶחֱזֵי אַפֵּי
גַּבְרָא וְאָחוּנָא זְעֵירָא לֵיתוֹהִי

רש"י

(יח) ויגש אליו. דבר בחזקי מדבי. יכנסו דברי בחזיוך (ב"ר): ואל יחר אפך. מכאן למה לומר שדבר אליו בקשות: כי כמוך כפרעה. חשוב בעיני כמלך. זהו פשוטו. ומדרשו סופך לנקות עליו בערעת כמו שלקה פרעה ע"י זקניו ערם על גילה תחת שעכבה (ב"ר). ד"א מה פרעה. נוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה לף אתה כן. וכי זו היא דומית עין שתמרת בשום שיכל עליו. ד"א כי כמוך כפרעה אם הקניטני תחרוג ואת תחזיוך (ב"ר): (יט) תחלה שלא את עבדיו. (ב"ר) מתחלה בעלילה בתת עליו למה היה לך לשאול כל אלה בתך הייט מבקשים או שמחתו אתה מבקש ואעפ"כ ונאמר אל תחזיו לף כחדבו ממך דבר: (כ) ואחיו מת. מפני הירואה היה משיעת דבר שקר מפיו שאמר אם תומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו אלינו: לבדו לאמו. מאותו כאם אין לו עוד אח: (כב) ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דומגים אח שמא ימות

לָא־אַתּוּן שַׁלַּחְתּוּן יָתִי הָכָא
אֱלָהִין מִן־קֳדָם־יְיָ וְשַׁוִּינִי
לְאַבָּא לְפַרְעֹה וְלֵימַר לֵיהּ
אֲנַשׁ־בַּיְתֵהּ וְשַׁלִּיט בְּכָל־
אַרְעָא דְמִצְרָיִם: פ אוֹחִ
וְסָקוּ לְוָת־אַבָּא וְתֵימְרוּן
לֵיהּ כְּדֵין אֲמַר בְּרֵךְ יוֹסֵף
שַׁוִּינִי יְיָ לְרִבּוֹן לְכָל־מִצְרָיִם
חוֹת לָוָתִי לָא־תִתְעַכַּב:
וְתֵתֵיב בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וּתְהֵי
קָרִיב לִי אַתְּ וּבְנָיךְ וּבְנֵי
בְנָיךְ וְעָנָךְ וְתוֹרָךְ וְכָל־דִּי־
לָךְ: יא וַאֲזוֹן יָתָךְ תַּמָּן אֲרֵי־
עוֹד חֲמֵשׁ שְׁנִין כַּפְנָא הֲלָמָא־
תִתְמַסְכַּן אַתְּ וְאֵנַשׁ־בֵּיתָךְ
וְכָל־דִּי־לָךְ: יב וְהָא עֵינֵיכוֹן
חָזָן וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִן אֲרֵי־
כְרֵישָׁנְכוֹן אֲנָא־מְמַלֵּל
עִמְּכוֹן: יג וְתֵחֲוּן לְאַבָּא

לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי
הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה
וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: ט מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי
וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף
שָׂמַנִי אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם
רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד: י וְיָשַׁבְתָּ
בְּאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה
וּבָנֶיךָ וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ: יא וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם
כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ
אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לָךְ: יב וְהִנֵּה
עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִן כִּי־פִי
הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם: יג וְהַגַּדְתֶּם לְאָבִי

רש"י

(ח) לאב. לחבר ולפטרון [לוס בעסיטעער. פאטראן]: (ט) ועלו אל אבי. מרץ ישראל נגזה מכל המלות: (יא) פן תורש. למען תתמסכן לשון מורים ומעשיר: (יב) והנה עיניכם רואות. בכבודי ובמי מחזיק שאני מהול ככם. ושוד כי פי המדבר מליכם בלשון הקודש (ב"ר): ועיני אחי בנימין. [מגילה טז] הכוה את כולם יהד לומר שכשם שאני על בנימין אחי שברי לא היה במכירתי

תורה תמימה

(יב) עיניכם וגו'. מהו עיניכם ועיני אחי בנימין, א"ר אלעזר, אמר להם, כשם שאין בלבי על בנימין שלא היה במבירתי, כך אין בלבי עליכם[ב] [מגילה ט"ז ב'].
כי פי המדבר. מהו כי פי המדבר, א"ר אלעזר, אמר להם, כפי כן לבי[ג] [שם שם]

וע"ד הפשט יש לכוין פעם השלמה השוד אבי חי, כי אחרי שרואה שכשהגו לו במציאות שלו [על יוסף] שמחרו עליו שהוא מת וכמש"כ רש"י בריש פרשה זו (פ' כ') שהי' להם פעם כזה, שוב לא חי' בטוח למה שאמרו על כה שמניחים עולנו חי, שהוי חי' להם פעם גם כזה, לולי כלי קישורי יוסף רחמים על זקנתו לו פעם אחר, ולכן עתה כהתעלגו שמלא עליו שיגידו האמת. ב) נראה פשוט דמדייק מה שהוציא רחל בנימין מכלל רחל כל האחים. ג) נראה שמפרש כאמלת פי הפר כ' הלמיון, ודרים כמו לכתיב כי כפי המדבר, ור"ל כלומר כמו פי המדבר בלא פיוש שכשהגו לו במציאות שלו חי, כפי כן לבי [על יוסף] שמחרו עליו שהוא מת וכמש"כ רש"י בריש פרשה זו (פ' כ') שהי' להם פעם כזה, שוב לא חי' בטוח למה שאמרו על כה שמניחים עולנו חי, שהוי חי' להם פעם גם כזה, לולי כלי קישורי יוסף רחמים על זקנתו לו פעם אחר, ולכן עתה כהתעלגו שמלא עליו שיגידו האמת. ב) נראה פשוט דמדייק מה שהוציא רחל בנימין מכלל רחל כל האחים. ג) נראה שמפרש כאמלת פי הפר כ' הלמיון, ודרים כמו לכתיב כי כפי המדבר, ור"ל כלומר כמו פי

ב וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם
וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה: ג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי
וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ
מִפָּנָיו: ד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־
נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם
אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה:
ה וְעַתָּה ו אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר
בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֲנָה כִּי
לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם:
ו כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ
וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ
וְקָצִיר: ז וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם
לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת
לָכֶם לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה: שלישי ח וְעַתָּה

ג ויהב ית קלה בבכיא
ושמעו מצראי וישמע
בית־פרעה: ג ואמר יוסף
לאחוהי אנא יוסף העוד
אבא קיים ולא־יכילו אחוהי
לאתבא־יתה פתגם ארי
אתבהילו מן קדמוהי: ד ואמר
יוסף לאחוהי קריבו־כען
לותי וקריבו ואמר אנא יוסף
אחוכון די־זבנתון יתי
למצרים: ה וכען לא־תתנסון
ולא־יתקף בעיניכון ארי־
זבנתון יתי הכא ארי לקיומא
שלחתני ייי קדמיכון: ו ארי־דנן
תרתין שנין כפנא בגו ארעא
ועוד חמש שנין די לית־
זרוע וחצדא: ז ושלחני ייי
קדמיכון לשואה לכון שארא
בארעא ולקיומא לכון
לשיזבא רבא: ח וכען

רש"י

לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נוכים עליו ושומעין שמחיו מתביישין בהוודעו להם: (ב) וישמע בית פרעה. ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו. ומין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל. בית יהודה מיכאל"ה בלע"ז: (ג) נבהלו מפניו. מפני הבושה: (ד) גשו נא אלי. רואה פושעים לאחור אומר עכשיו אחי נכלמים קרוץ להם בלשון רכה ותחנונים וכרואה להם שהוא מהול (ב"ר): (ה) למחיה. להיות לכם למחיה: (ו) כי זה שנתים הרעב. עברו מפני הרעב:

תורה תמימה

מה (ג) ולא יכלו וגו'. רבי אלעזר כי מפי להאי קרא הוי בכי, אמר, ומה תוכחה של בשר ודם כתיב בה ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, תוכחה של הקב"ה על אחת כמה וכמה א) [תניגא ד' ב'].

א) ובמדרשים מיתת בנימין זה, אי נמי מיום הדין אי נמי מיום התוכחה, יוסף קאן שבטים כי' וגם היו יכולים לחוש לעמוד בתוכחתו לכתיב וגם יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, וכדיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד על אחת כמה וכמה, ע"כ, ואינו מבואר למיפה מדוע כאן שהוכיחם יוסף. ונראה בפלפלא בכלל בשלמת יוסף לשלוח לבני מי, מה שמלא היא ז, וכלל מכל שמצד לבריסם שמלא אותו רואה היה כי יעקב מי, וגם מה שייכות שמלא ז לומרו מני יוסף,

ולבן י"ל למה שאמר לשלוח לבני מי הוא כמתמיה ומומר, שהמתם כי בו כח לסבול משא יעמ ונערו מלבולתי עד שלוח מי הוא, והנה כשעם לבריס אלו לי נסם להחיש לקום בפניהם על כל המעשה אשר עשו, ומבואר לכלבריס אלו למעם הוכיחם תוכחה גמורה הרמויה לעשות שרש בנפש שמיבת נפ, וזו"ק. — וע"ל

וּבְעֵינֵי עַבְדֵיהוֹן׃ יז וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲמַר לְאַחָיךְ דָּא עִבְדוּ
טְעוּנוּ יָת־בְּעִירְכוֹן וְאֱזִלוּ־ אוּבִילוּ לְאַרְעָא דִכְנָעַן׃ יח וְדִבְרוּ יָת־אֲבוּכוֹן וְיָת־אֱנָשֵׁי־
בָּתֵּיכוֹן וְעוּלוּ לְוָתִי וְאֶתֵּן לְכוֹן יָת־טוּב אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְתֵיכְלוּן יָת־טוּבָא דַאַרְעָא׃
יט וְאַתְּ מְפַקְדָא דָּא עִבְדוּ סִבוּ־לְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עֶגְלָן לְטַפְלֵיכוֹן וְלִנְשֵׁיכוֹן
וְתִטְּלוּן יָת־אֲבוּכוֹן וְתֵיתוֹן׃ כ וַעֲיַנְכוֹן לָא־תְחוּס עַל־מָנֵיכוֹן
אֲרֵי־טַב כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּלְכוֹן הוּא׃ כא וַעֲבַדוּ־כֵן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיהַב לְהוֹן יוֹסֵף עֶגְלָן עַל־מֵימַר פַּרְעֹה וְיהַב
לְהוֹן זְוָדִין לָאָרְחָא׃ כב לְכֻלְּהוֹן יְהַב לְגֻבַר אִצְטְלַנְן דְּלָבוּשָׁא
וּלְבִנְיָמִן יְהַב תְּלָת מְאָה סִלְעִין־דְּכָסַף וַחֲמֵשׁ אִצְטְלַנְן
שְׁלָשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וַחֲמֵשׁ חֲלִפֹת וּבְעֵינַי עַבְדֵיהוֹן׃ יז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־
יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ
אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃
יח וְקַחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם
וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־טוּב
אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃
יט וְאַתָּה צֻוִּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם
וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם
וּבָאתֶם׃ כ וְעֵינְכֶם אַל־תָּחֹס עַל־
כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם
הִוא׃ כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן
לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי פַּרְעֹה וַיִּתֶּן
לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ׃ כב לְכֻלָּם נָתַן
לָאִישׁ חֲלִפֹת שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת

רש"י

כמו בבית פרעה וכו לשון בית ממש : (יז) טענו את בעירכם . תבואה : (יח) את טוב
ארץ מצרים . ארץ גושן . מיכן ולימן יודע מה ניצח סיפה לעשותה כמלוכה שמין בה דגים :
חלב הארץ . כל חלב לשון מיטב הוא : (יט) ואתה צויתה . מפי לומר להם : זאת עשו . כך

תורה תמימה

(כב) וחמש חליפות שמלות . וכי אפשר , דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו'), א"ר בנימין
בר יפת , רמז רמז לו , שעתיד לצאת ממנו בן שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי
מלכות , [ואיזה הוא , זה מרדכי] . שנאמר (אסתר ח') ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות
תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן') [סנהדרין ב"ז ב'].

ועיין מס"כ הסייך לדרשה זו בדרשה הקודמת .
י) הכוונה לכיון דידע שכל מכשול שנתת בחמיש פניו
וכל הסבות והמקורעות שיעלו מזה היו נשביל יסרון
נגד אחד שעשה ע יעקב ואחיו קללו בו , כמבואר
ר"פ ויצא ועשה לו כתובת פסים וגו' ויראו אותו וגו' ,
מ"כ לפיך נתן הוא יסרון נגדים בבנימין ולא חשש
משום קללה . י) ועיין בס' שנות חיים להגר"ח
בנקודים הקשה להם הדרש קושיא נדוכתה , דלעני"ד

המיל קללה בין בחמיש , ור"ל דשם לא ידעו
שבשביל רמז עשה כן , ותירץ , להחמת חליפת
בגדים של בנימין היו גרועים משל האחים והיו שיש
נדמים בחליפת בגדים אחת של האחים , והיו יודעים
כי רק לרמז עשה כן , עכ"ל .
ואפשר למצוא סמך לחדושו זה ממ"ש בס' ר' משה
דשבני לוחות העדות היו שוים כאחד , משום
דכתיב לוחת חמר , ומ"כ בכל בחליפות שמלות של
בחמיש

אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־ אֲשֶׁר רְאִיתֶם וּמַהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה: יד וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי־ בִנְיָמִן־אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־ צַוָּארָיו: טו וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ: טז וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה

יָת־כָּל־יְקָרִי בְּמִצְרַיִם וְיָת כָּל־דִּי חֲזַיתּוּן וְתוּחֲנוּן וְתַחֲתוּן יָת־אַבָּא הָכָא: יד וּנְפַל עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־ אֲחוּהִי וּבְכָא וּבִנְיָמִן בְּכָא עַל־צַוָּארֵהּ: טו וּנְשַׁק לְכָל־ אֲחוּהִי וּבְכָא עֲלֵיהֶן וּבָתַר כֵּן מַלִּילוּ אֲחוּהִי עִמֵּהּ: טו וְקָלָא אִשְׁתְּמַע לְבֵית פַּרְעֹה לְמֵימַר עַלּוּ אֲחֵי יוֹסֵף וּשְׁפַר בְּעֵינֵי פַּרְעֹה

רש״י

כך מין בנבי שנאה עליכם: (יד) ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך. על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב: ובנימין בכה על צווריו. על מזבח שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב. [ונעל״ד דיוקו של רש״י דכיוסף כתיב ויפול ויבך תרתי משמע משני מקדשות ולכך עשה ב׳ פעולות ע״ז הרמז. משא״כ בנימין דלא כתיב רק ובנימין בכה פעולה אחת שלא רמז רק על מזבח אחד. ועיין בביאור ה״י שפה הוא בדרך דרש]: (טו) ואחרי כן. מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם: דברו אחיו אתו. שמהשלה היו בושים ממנו: (טז) והקול נשמע בית פרעה.

תורה תמימה

(יד) **על צווארי בנימין.** וכי כמה צווארין היו לו לבנימין, א״ר אלעזר, בבה על שני מקדשים שעתידים להיות בחלקו של בנימין ועתידין לחרב״) [מגילה ט״ז ב׳].

ובנימין בכה וגו׳. א״ר אלעזר, בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד לחרב״) [שם שם].

(שם נ״ה) במקום כי בגבו, וכן כי יבעל בתור בתולה כן וגו׳ (שם ס״ג) במקום כי כיבעל, ושוד כרבה, וע׳ במ״ר בראשית פ׳ כ״ו כי כתלם עץ השדה, מה כתלם טהון דין ותבטון לף עציס מחניס דין ותבטון, ומפרשי כי כתלם, כמו כי כתלם [כך] עץ השדה. —

ובס״ר מיתא כי פי ממלבר — בלשון סקודס, ועיין בגמוקי רמב״ן מס״כ כזה, וגם י״ל כוה בלשון כי פי ממלבר שיכילוהו בפניעות עיגל דקלף דקי״ל שסומכין על זה [ניסין כ״ג ע׳], ועל עתה מוני לף שמו לב לזה מו מפני שלבר מתם ע״י מלין, וכי׳ דרוש נהגיד נתם סימן זה, כי כמבואר בתנחות כי׳ טהן נתם כמה סימנים לתמת לבניו שהוא תמנם יוסף, והי׳ סימן זה מחד מהם. ד) דרים כן משום דביומ״ק מכוונ בשם טתר, כמו שדרשו שם׳ דשה״ם כמגדל דויד טתרך דקתי על ביומ״ק, יש״ם כמדרשים ובפירש״י. —

והנה רש״י כתן מתק הגירסא וכי כמה טתרין היו לו לבנימין, וכתב ח״ל, לף גרסינן כמה טתרין, מפני שכן דרך הכתוב לקרות טתרי לשון רבים, שכ״ל. ולכאורה מי משום שה היה מפשר לקיים הגירסא הישנה, כי לע״ס שמתם מינו טתרי לשון רבים מבל כמו כן מינו גם בלשון יחיד, כמו שפ׳ תולדות ופרקת עוט מפל טתרך, וכן שפ׳ מקץ ויפס רבית שהכב על טתרו, וכן בישעי׳ ח׳ על טתר יניס, וע״כ שוב לף קשה שדברו חז״ל לתן לכתיב בלשון רבים, כפשטי כן דרך חז״ל לדרוש שניי הלשונות בתרפא. אבל עם כ״ז נתשה שיקר דברי רש״י דלף גרסינן כל זה, יען כי בדרשה הנאה מבואר ובנימין בכה על טתריו, בכה על מזבח שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב, וע״כ לף רמז עם לתף על מזבח אחד ולמה כתיב עם טתריו בלשון רבים, לתף ולפי דלף גרסינן וכי כמה טתרין היו לו לבנימין, וכ״מ בש״ם בת״ נימת לשון זה.

ועיקר טעם דרשת ז״ל דמדייק דאחרי שאמר יוסף לאחיו בשם בנבי שלי בנימין כך מין בנבי עליכם כמבואר לעיל, ח״כ למה לף נפל ובכה גם על טתרי כל אחיו, לכן דרים שרמז רמז לו לבנימין, וכנגד זה רמז בנימין גם לו. ה) כמש״כ (תהלים ע״ט) ויואסף באהל יוסף ויבם מזבח שילה.

זעיין

לְאַרְעָא דְכְנַעַן לְוָת־יַעֲקֹב
אֲבוּהוֹן: יט וְחַוִיאוּ לֵהּ לְמֵימַר
עוֹד־כְּעַן יוֹסֵף קַיָם וַאֲרֵי־הוּא
שַׁלִיט בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְהָווּ מְכַיְנָא פֻּיְנָן עַל־לִבֵּהּ אֲרֵי
לָא־הֵימִין לְהוֹן: כ וּמַכִּילוּ עִמֵּהּ
יָת־כָּל־פִּתְגָמֵי יוֹסֵף דִי מַלִיל
עִמְּהוֹן וַחֲזָאִת־עֲנָלָתָא דְשַׁלַח
יוֹסֵף לְמִטַל יָתֵהּ וּשְׁרַת רוּחַ
נְבוּאָה לְוָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן:
כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגֵי־לִי־חָדָא
עַד־כְּעַן־יוֹסֵף בְּרִי קַיָם אֵיזֵיל
וְאֶחֱזֵנֵּהּ עַד־לָא אֲמוּת: כב וְנַטַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־דִי־לֵהּ וַאֲתָא
לִבְאֵר שָׁבַע וּדְבַח דְבָחִין

אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־יַעֲקֹב אָבִיהֶם: ט וַיֹּגִדוּ
לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא מֹשֵׁל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא־
הֶאֱמִין לָהֶם: כ וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֶת
כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם
וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף
לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:
רביעי כח וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף
בְּנִי חָי אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת:
מו א וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ

רש"י

מל התעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך. ד"ח מל הפסיעה פסיעה גסה ותכנסו בחמס לעיר. ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לה"ר עליו וגרמת לו למיתה: (כו) וכי הוא מושל. ומאי הוא מושל: ויפג לבו. נחלף לבו והלך מלהאמין לו היה לבו פונה מל הדבריס לשון מפינין טעמין בלשון משנה וכמו [מיכה ג] מפין הפונות [ירמי' מח] וריחו לא נמר מהרגמיק וריחים לא פג: (כז) את כל דברי יוסף. סימן מכר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפרשת ענלה ערופה זהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח אלא פרישה: ותחי רוח יעקב. ראתה עליו שכינה שפירשה ממנו: (כח) רב עוד. רב לי עוד שמחה ומזונה הוא לי ועוד יוסף בני חי: (א) בדרכה שבע שכינה שפירשה ממנו.

תורה תמימה

(כו) כי לא האמין להם. א"ר שמעון, כך ענשו של בראי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, שכן מצינו בבניו של יעקב, שנאמר (פ' וישב) ויכירה ויאמר כתונת בני היא, לפיכך באתרונה אע"פ שדברו אמת לא האמין להם, שנאמר ויפג לבו כי לא האמין להם[יב] [אדר"נ פ"ל].

(כז) ותחי רוח יעקב. יש אומרים מהו ותחי רוח יעקב — רוח הקודש שנסתלק ממנו שרתה עליו באותה שעה[יג] [שם שם].

מאות ממאור עיניו של מלם, ותכנסו חמה לעיר כשוד שהחמה זורחת, כמו דקי"ל נשוקע יצא מלם בכי טוב ויכנס בכי טוב כמאור נפניו נעיל ס"פ מקן בפסוק הכאך מור. ויתכן לומר לשם להם על בני מלה הדנרים, משום דשיער שיהיו בדרכם כדי למכר לשבר ליעקב, וזרזם שיזמרו עמהן מחפון יתירה שמיק לברילות. יב) ומא"ם לנשבוף הלמין, לך זה כי' מפני שמימים שברמו ו, כמו השנות שמלה פרשה וכפי דמיתא במדרשים שמכר להם שימן למכור ליעקב טעמין שנמד מתו קודם שילה ממנו.

יג) עיין בשמונה פרקים להרמב"ם (פ' ז') שהביאו ענין הסתלקות הנבואה מיעקב בימי אבלו על יוסף ע"ש מ"ש בשבת ל' ב' אין הנבואה שלה שלא מתוך שמחה, ושמה שהה אלו, ועי"ש שוד. —

ודע כי בזוהר פרשה זו, דף ר"י ב', מיתה על הפסוק לעיל י"ם ותחי טיתה, בזה"ל, בגין כך כתיב טיתה בה"א, לומר דיוסף תבע לחון, ע"כ, כלומר דיוסף ביקש מפרשה שירשבו לשנות שנות, ולא נתקיים מעם הדבר, וי"ל ע"פ מם"כ הם"י בפסוק זה בשם מדרשים שמכר יוסף ליעקב ט"י לחיו

שָׁמֶלֶת׃ כג וְלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרַיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נ�ֹשְׂאֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו לַדָּרֶךְ׃ כד וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃ כה וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ

דַּלְבּוּשִׁין׃ כג וְלַאֲבוּהִי שְׁלַח כִּדְנָה עֲשָׂרָא חֲמָרִין נְשָׂאִים מִטּוּבָא דְּמִצְרַיִם וְעַסַר אַתָּנָן מְטַעְנָן עִיבּוּר וְלַחֲם וְזִוְדִין לַאֲבוּהִי לְאָרְחָא׃ כד וְשַׁלַּח יָת־אֲחוֹהִי וַאֲזָלוּ וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תִתְנַצְּעוּן בְּאָרְחָא׃ כה וּסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם וַאֲתוֹ

רש"י

ממול להם שברשותי הוא: (כג) שלח כזאת. כחשבון הזה ומהו החשבון ו' חמורים וגו'. [רלוט שמלת כזאת המיוחדת וכ"ף הדמיון מורה על כי משולש לה שלח לו י' ממוריס ו' לחטוח רק הכי קאמר קח ולקבל שלח בעגלות כזאת וגו' כלומר כחשבון הזה שהוא משל ו' ממוריס ו' לחטוח והשתא אתי שפיר דלא מציע נכתב אלא ומיהו לא שהוא משל ו' חמוריס ולחטוח וק"ל. בשם הגאון מהרש"ל]: מטוב מצרים. מציע בגמרא שאלה לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. ומ"ש נריסין של פול: בר ולחם. כתרגומו: ומזון. ליפתן [כך גירסת רש"ס]: (כד) אל תרגזו בדרך.

תורה תמימה

(כג) **מטוב מצרים.** מאי מטוב מצרים, א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר, שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה ממנו[ח] [מגילה ט"ז ב'].

בר ולחם ומזון. מכיון שנאמר בר ולחם מה ת"ל עוד ומזון, אלא מלמד שכל הדברים קרויים מזון, מבאן לנודר מן המזון שאסור בכל הדברים תרגי מן המים והמלח[ט] [ירו' נדרים פ"ו ה"א].

(כד) **אל תרגזו בדרך.** א"ר אלעזר, אמר להם, אל תתעסקו בדרך בדבר הלכה, שמא תרגזו עליכם הדרך[י]. במתניתא תנא, אמר להם, אל תפסיעו פסיעה גסה ותבנסו חמה לעיר[יא] [תענית י' ב'].

פחים כתיב חליפות מנה טו"י, וחליפות שמלות של בנימין כתיב חליפת חמר וט"ו, וי"ל דבא נרמז שסיו כולם בערך שווי בגד אחד של פחים, ורק סיו בסספר חמם לתכלית הרמז שרמז לו, ודו"ק. — והנה מהרש"ל ושוד מפרשים הקשו למה לא הקשו בגמרא מיך לא השם יוסף לקשה כמה שתתן לבנימין שנם מאות בסף, ומירוצם לים מרוח כלל. ולי נרמה לומר ע"פ קושיא זו דברי רביט נחמי בפרקם זו בסחומים ומחומים מחוד, וז"ל, ולבנימין נתן שנם מאות בסף, משם שנם מאות בסף כנגד מה שסיו לאחים מייבים במכירתו, כי עשר פעמים שנסים שקלים שסם דמי עבד סם נ' מאות, וזס ממס שאמרו (גיטין מ"ה ב') סמוכר עבדו לשנך כוכבים קונסין לוחו עד שעבוד בדמיו, כלומר, בדמי העבד שסם שנסים וכמבואר נס' משפטים, עכ"ל, והנס תכלית הדברים מחוכר כאור, מה שייטת נתינה זו לבנימין.

ונראה לפרש פירושו, למן הדין כי' נריך כל אחד מהאחים ניתן ליוסף שנם מאות בסף כפי סחשבון המבואר, אך לא נקח זה מהם, וא"כ סיו כאלו כולם נתן לכל אחד ג' מאות בסף, ואחרי שאר בנימין לא כי' במכירה לכן נתן לו זה בסכום במזומן, ולפי"ז ממילא מיושב קושית מהרש"ל ומפרשים שהאחים לא השם יוסף לקחה כמה שנתן לבנימין שנם מאות בסף, יען כי כמו שנתן לבנימין כך נתן לכל אחיו, ורק בשבילו זה, שהאחים להאחים כי כזה שלא נקח המגיע מהם, ולבנימין שלא כי' חייב ליתן סיתה המתינה לו במזומן, והנה אע"פ כי דברי לבנדה סם, בכ"ז הדברים בפשם לעצמם ויותר לתכלית בלבד דברי רביט נחמי, בכרחה, לתוייס לאחרים. ח) נפי שהזקנים למם מלוכן ויין ממחם, וכל שהיין יותר יפן חומו טוח ולטי לגוף. ט) בגבלי עירובין ל' ע' מחקן הלשון לפייבי שאמר כל הזן עני, ובכתבי גוסא כולל כל לבר זן ומפניע לפי שעה ומיהו פירות, אבל שם מזון כולל רק חמשת המינים, ישו"ש. י) יתכן לפרש הלשון לא תפשקו מלשון כי התפשקו עמו (פ' תולדות) מענין מחוקת, ולשון חז"ל רגיל הלשון יפלו עליה שפיקין, כלומר מערערים, וכ"ל שלא תתרגזו בדרך לף בדבר הלכה, כי מפני כך אפשר שתתרגזו בדרך. יא) מפרש בגמרא לא תפסיעו פסיעה גסה שתעלת אחד מהמם

מאות

לְמִצְרַיִם וַאֲנָא אַסֵּקִנָּךְ תַּמָּן־ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אֶעֱלְךָ גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף
אַפֶּקָא וְיוֹסֵף יְשַׁוֵּי יְדוֹהִי עַל יָשִׁית יָדָו עַל־עֵינֶיךָ: ה וַיָּקָם יַעֲקֹב
עֵינָיךְ: ה וְקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא וַיַּסְּעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
דַּשְׁבַּע וּנְטָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם
יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן וְיָת־טַפְלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן בְּעֶגְלָתָא דִּי־ בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת
שְׁלַח פַּרְעֹה לְמִטַּל יָתֵהּ: אֹתוֹ: ו וְדָרוּ יָת־גֵּיתֵיהוֹן וְיָת־ וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־
קִנְיָנֵהוֹן דִּי קְנוֹ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וַאֲתוֹ לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל־ וַיָּבֹאוּ מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ:
בְּנוֹהִי עִמֵּהּ: ז בְּנוֹהִי וּבְנֵי בָנֵיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו
בְּנוֹהִי עִמֵּהּ בְּנָתֵהּ וּבְנָת בְּנוֹהִי זְרָעוֹהִי עִמּוֹ:

רש״י

לפי שהיה מיצר על שמקק לגמת לתוכה לארץ: (ד) ואנכי אעלך. הבטיחו להיות נקבר בארץ: (ו) אשר רכשו בארץ כנען. אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה ממר נכסי תולה לארץ מיץ כדאי לי ואהו אחר כריתי לי העמיד לו לצורין על זה ועל כפף כמין כדי ומחר לו עול את אלו: (ז) ובנות בניו. ארח בת אחר ויוכבד בת לוי:

תורה תמימה

ואנכי אעלך. מלמד שבשעלו ישראל ממצרים עלתה שכינה עמהם[ד] [מכילתא בשלח].

גם עלה. ת״ר, הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה, א״ר חמא ב״ר חנינא, מאי קרא, ואנכי אעלך גם עלה[ה] [ברכות נ״ו ב׳].

גם עלה. פה ת״ל גם עלה, אלא אותך אני מעלה ושאר כל השבטים אני מעלה, מלמד שכל שבט ושבט העלה עצמות ראש שבטו עמו[ו] [ירושלמי סוטה פ״א ה״י].

(ז) בניו ובני בניו. מלמד דבכלל בני בנים גם בני בנים, שהרי בכלל השבעים

שלפניו, די״ל מנכי מרד עמך כמו מעוה מותך על דרכך ומשובה, כדרך המלוים, מצ״ב נפ׳ דשמעל כתיב מפורש בהיותם במצרים. ד) עיין בדרשה הקודמת, וכך משמע לי׳ הענין ואנכי אעלך אעלה אתך משם, ועיין מענין לדרשה זו ובקודמת במעילה כ״ט ג׳. ה) פירש״י שהמלות גם עלה קרובים לגומריקון של גמל, עכ״ל. ואך למותר לפרש כמה מן הדוחק נפל׳ זה וברעיון זה בכלל, ועיין במפרשים. אבל אפשר לומר כוונ אחרת במאמר זה, ע״פ מ״ל בפוניץ כאן בשמוד הכוונה הספר בחלום, מן השמים חסו עליו ופדאוהו [עי׳ בשור תגדה זו לפניהו נפ׳ לך י״ו ה׳] והני מילי בשבת, ופירש״י שרואה מלת הספר כתובה, וכן אמר שם בשמה תיבות מעין זה שרואה בכתב, יעו״ש.

ולכן קרוב לומר דהכוונה גם כאן על שרואה מין גמל הכניס אלא מלת גמל כתובה, ומכוון לשם גמול, והייט לברכת הגומל שמברך הנעול מחולי ומצער, ולכן ידע שמיתה נקנסה עליו ונעול ממנה ונמלטהו מיה, ונתן על זה סימן לדבר להזכיר שלפניהו כתיב מפורש בהיותם במצרים. ו) עיין בדרשה הקודמת, וכך משמע לי׳ הענין ואנכי אעלך אעלה אתך משם, ועיין מענין לדרשה זו ובקודמת במעילה כ״ט ג׳. ה) פירש״י שהמלות גם עלה קרובים לגומריקון של גמל, עכ״ל. ואך למותר לפרש כמה מן הדוחק נפל׳ זה וברעיון זה בכלל, ועיין במפרשים. אבל אפשר לומר כוונ אחרת במאמר זה, ע״פ מ״ל בפוניץ כאן בשמוד הכוונה הספר בחלום, מן השמים חסו עליו ופדאוהו [עי׳ בשור תגדה זו לפניהו נפ׳ לך י״ו ה׳] והני מילי בשבת, ופירש״י שרואה מלת הספר כתובה, וכן אמר שם בשמה תיבות מעין זה שרואה בכתב, יעו״ש.

ולכן קרוב לומר דהכוונה גם כאן על שרואה מין גמל הכניס אלא מלת גמל כתובה, ומכוון לשם גמול, והייט לברכת הגומל שמברך הנעול מחולי ומצער, ולכן ידע שמיתה נקנסה עליו ונעול ממנה ונמלטהו מיה, ונתן על זה סימן לדבר להזכיר שלפניהו כתיב מפורש בהיותם במצרים. ו) עיין בדרשה הקודמת, וכך משמע לי׳ הענין ואנכי אעלך אעלה אתך משם, ועיין מענין לדרשה זו ובקודמת במעילה כ״ט ג׳. ה) פירש״י שהמלות גם עלה קרובים לגומריקון של גמל, עכ״ל. ואך למותר לפרש כמה מן הדוחק נפל׳ זה וברעיון זה בכלל, ועיין במפרשים. אבל אפשר לומר כוונ אחרת במאמר זה, ע״פ מ״ל בפוניץ כאן בשמוד הכוונה הספר בחלום, מן השמים חסו עליו ופדאוהו [עי׳ בשור תגדה זו לפניהו נפ׳ לך י״ו ה׳] והני מילי בשבת, ופירש״י שרואה מלת הספר כתובה, וכן אמר שם בשמה תיבות מעין זה שרואה בכתב, יעו״ש.

לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק׃ ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ו לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב ו יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ג וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם׃ ד אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ

לֵאלָהֵי אֲבוּהִי יִצְחָק׃ ב וַאֲמַר יְיָ לְיִשְׂרָאֵל בְּחֶזְוֵי דְלֵילְיָא וַאֲמַר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ג וַאֲמַר אֲנָא אֵל אֱלָהָא דַאֲבוּךְ לָא־תִדְחַל מִתְּמַהְתַּח לְמִצְרַיִם אֲרֵי־לְעַם סַגִּי אֲשַׁוְּנָךְ תַּמָּן׃ ד אֲנָא אֵחוֹת עִמָּךְ

רש"י

כמו לבאר שבע ה"ג בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה: לאלהי אביו יצחק. מייב לדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו לפיכך הלה ביצחק ולא באברהם: (ב) יעקב יעקב. לשון חבה: (ג) אל תירא מרדה מצרימה.

תורה תמימה

מו (א) **לאלהי אביו יצחק.** לאלהי אביו אברהם לא נאמר, אמר רבי יותנן, מלמד שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו [מ"ר], ולפי דרכנו למדנו, שחייב אדם גם בכבוד אבי אביו, אלא שבכבוד אביו חייב יותר[א] [הגהות רמ"א ליו"ד סי' ר"מ סכ"ד].

(ב) **יעקב יעקב.** לשון חבה לשון זירוז[ב] [תו"כ ר"פ ויקרא].

(ד) **אנכי ארד עמך.** מלמד שכשירדו ישראל למצרים ירדה שכינה עמהם[ג] [**מכילתא בשלח**]

סימן לכספים ממנו כי' עוסק עמו בפרשת עגלה ערופה, ותכלית זה כי' שיעוה העגלות, ולכן נאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא אשר שלח פרעה, וזו היא כוונת הזוהר ואתה צויתה לומר ליוסף תבא לחון, כלומר, לתכלית הסימן ביקש יוסף מפרעה שילח עגלות.

א) כך היא דעת הרמ"ה, ולפיקוי מדעת מהר"י קורקין שחייב לדם חייב כלל בכבוד אבי אביו, והרבה מחרונים שקלו וטרו בדבר זה והביאו רבי נסתי הלשות, והגר"א ביו"ד כלן כתב בזה בלי דבר חדש, דבן הבת גדולי פסוד מכבוד אבי אמו, והביא רבי' מב"ר פ' ל"ח, בני בנות חיים כבנים, ישו"ם, ואני מסופק אם הגמרא סוברת בזה כהמ"ר, ישן כי בב"מ בגמרא מצינו מפורש שבת בני בנות נקראים בנים, כמו בזוטא פ"ו ב' מוקי לפסוק דפ' ברכה ואת בניו נך יראי — בבן בתו מיבעיא, ובזבחים ע' ב' וברש שין לה — עיין עניה, דאפילו זרע פסול שין לה, ומפרש דשין לומר דאתא לזרע זרעה, דזרע זרעה שין צריך קרא, דבני בניס הרי הם כבנים, וזה קאי מפורש על בני בנות, ובקדושין פ"ח ב' כי יסיר את נפך וכו', כן בתך הבת מן הכבדי קרוי נפך, ושוד ב"מ מוכח כן, וכ"מ ממה שאמר לבן הבניס בני וקאי על בני בנותיו, וע' יבמות פ"ב ב', ולכן קרוב לומר דהגמרא תולקת בזה עם הת"ל ופ"ל דגם בני בנות הם כבנים, ובדברי הגר"א צ"ע לדינא.

ובבלל נראה לומר ע"פ הסברא דחייב לדם בכבוד אבי אביו, דמדחזינן דעל אבי האב חלה חובת אב גם לבני בניס, כמ"ש בקדושין ל' ב' שן לי שחייב בלמוד הבן אלא אביו, אבי אביו מניין, ת"ל (פ' ואתחנן) והודעתם לבניך ולבני בניך, א"כ הסברא נוסף לכאן דעל אבי האב נעל נאמר בהאב נעשן חנוך, כך נריך להיות משפל על בן הבן תומר הבן נלא לעשין בכוד.

ואין במילות הסברא כזו דבר חדש, למיטו דומה לה ממש ברי"ף וברא"ש וביתר פוסקים בפ"ם בברכות ל"ד ב' גבי הא דחייב לדם לבדך על הבם שעשה לו, וכתבו הפוסקים הנ"ל דלא רק הוא בעצמו אלא אפילו בנו ובן בנו, ומעם הדבר משום דלמדינן מפ"ר פ' וירא על הפסוק אם תשקור לי ולניני ולנכדי, עד כאן [ר"ל על דור שלישי] דאפי' בהאב על הבן, ות"ב נם להיפך כן, דרחם-בן ובן הבן על אביהם, ישו"ם. ולפי"ז מכיון שבמדות מדמינן ערכי בן הבן לערכי אבי האב, ונם מחייבים לותם בברכה בשם ומלכות, ת"ל מכם"ב לענין כבוד, ודו"ק. ב) עיין מם"כ לעיל ס"פ וירא בפסוק לברהם אברהם, וברך לבלן.

ג) עיין מגילה כ"ם ב' כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, שנאמר (ם"ת ג') הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים, וצריך לאור שלא הביאו דרשת המכילתא הפסוק שלפניו שבהורה ואולי רואה הגמרא לזיף להסכינה היתה אתם נם בהיותם שם ולא רק בשעת עשם הירידה לשם, וזה היו משמע מפסוק שלפניו

וְאָצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי
אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה
וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר
וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־
נָתַן לָבָן לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה
לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נָפֶשׁ׃ יט בְּנֵי
רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃
כ וַיִּוָּלֶד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יָלְדָה־לוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן
אֹן אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי
בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן
אֵחִי וְרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְד׃
כב אֵלֶּה בְּנֵי רָחֵל אֲשֶׁר יָלַד לְיַעֲקֹב
כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ כג וּבְנֵי־דָן

וְאָצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי
אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה
וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר
וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה דִּיהַב
לָבָן לְלֵאָה בְּרַחֲהָ וִילִידַת
יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב שִׁית
עֲשְׂרֵי נַפְשָׁא׃ יט בְּנֵי רָחֵל
אִתַּת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃
כ וְאִתְיְלִידוּ לְיוֹסֵף בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם דִּילִידַת־לֵיהּ
אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פַּרְעֹ רַבָּא
דְּאוֹן יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־
אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בָּלַע
וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן
אֵחִי וְרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדּ׃
כב אִלֵּין בְּנֵי רָחֵל
דְּאִתְיְלִידוּ לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁא
אַרְבְּעָסַר עֲשַׂר׃ כג וּבְנֵי־דָן

כצל בסקף . פ״ש

רשי׳

מאד ילדה מותה לגוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים׃ (יט) בני רחל לפת יעקב.

תורה תמימה

(כא) ובני בנימן וגו׳. תני, כולם נקראו על שמו של יוסף[ב], בלע — שנבלע בין האומות, בכר — שהיה בכור לאמו, אשבל — ששבאו אל, גרא — שגר באכסניות, נעמן — שנעים ביותר, אחי וראש — אחי הוא וראשי הוא, מופים וחופים — הוא לא ראה בהופתי ואני לא ראיתי בהופתו[ג], ארד — שירד לבין אומות העולם, ויש אומרים — שפניו דומין לורד[ד] [סוטה ל״ו ב׳].

(כג) ובני דן חושים. תנא דבי חזקיה, ובני דן חושים — שהיו מרובים כחושים של קנה[ה] [ב״ב קמ״ג ב׳].

ידוע נח״ע שכן הוא ע״פ הסבא, משום דהכל הולך בתכלית הטוב אחר הכח שלאחרון, ולכן אם כולם מזריע תהלה נגמר כתו מקודם והילולה הולכת אחר הכח שלאחרון שהוא זרע שלה ולכן יולדת נקבה, וכן להיפוך, ורק ע״ד רמז וסימן שכתבו זה על נזון פסוק זה, ולפי״ז מכוונת שפיר זה לימוד גמור, שהרי בכורות ס׳ ל׳ מבואר שדינה היתה בעבורה זכר וע״י תפלת לאה נהפך לנקבה, כמבואר בפנימי בפ׳ ויצא ואחר ילדה בת, ולפי״ז שוב אין רמז׳ זה ממה שכתב שכתוב ואם דינה בתו אחרי דבעבורה היתה זכר, אלא ולפי דרך רמז בעלמא הוא לדבר סגולת בעבע וכמ״ש.

ב) ר״ע על סבותיו ומחורשתיו, ופעם שדבר פיין (ע״ל ר״פ ויצא). ג) שדברם הזה הוא כנגדה מן מופים, וא״כ הכא מופים לא דבם מאומה, ויתכן דבשביל זה דייקם בתנחומא מופים שפי׳ פיו כתו. פיו של יעקב כהלכות שקיבל משם ועבר. ד) נראה בודאי היא לפי ניחא לאו בהדדשם שירד בין אומות העולם, ישן כי לפי״ז היא דדשם כפולה עם סקדשם בלא — שהכלא בין האומות, ואחרי למה לי ה) עני קנים שבלולים ביחד, ופשוט דדייק שלשון

וכני

וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיְמָה׃ ס
חמישי ח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר
יַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן
יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־
הַכְּנַעֲנִית׃ יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן
קְהָת וּמְרָרִי׃ יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן
וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וְזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן
וְחָמוּל׃ יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה
וְיוֹב וְשִׁמְרֹן׃ יד וּבְנֵי זְבֻלוּן סֶרֶד וְאֵלוֹן
וְיַחְלְאֵל׃ טו אֵלֶּה ו בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר
יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֶת דִּינָה
בִּתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים
וְשָׁלֹשׁ׃ טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי

וְכָל־זַרְעָה אֲעִיל עִמֵּה
לְמִצְרָיִם׃ ח וְאִלֵּין שְׁמָהָת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּעַלוּ לְמִצְרַיִם
יַעֲקֹב וּבְנוֹהִי בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב
רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
וּפַלּוּא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי
שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאָהַד
וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר־
כְּנַעֲנָיְתָא׃ יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן
קְהָת וּמְרָרִי׃ יב וּבְנֵי יְהוּדָה
עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וְזָרַח
וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דְכְנָעַן
וַהֲווֹ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל׃
יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה
וְיוֹב וְשִׁמְרוֹן׃ יד וּבְנֵי זְבוּלוּן
סָרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל׃ טו אִלֵּין
בְּנֵי לֵאָה דְּיָלִידַת לְיַעֲקֹב
בְּפַדַּן אֲרָם וְרָת־דִּינָה
בְּרַתֵּהּ כָּל־נַפְשָׁא בְּנוֹהִי
וּבְנָתֵהּ תְּלָתִין וּתְלָת׃
טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי

רשי

(ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קורץ להם הכתוב כאיש. ומין לתמוה על מאד לא כתב מאד בצאנ: (י) בן הכנענית. בן דינה שבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שכשבע לה שמעון שיתגיר. (ב"ר): (טו) אלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו. הזכירים הלה בלאה ושקבה הלה ביעקב לומדך למה מזרעת תחלה יולדת זכר לים מזריע תחלה יולדת נקבה: שלשים ושלש. ובפרען מי שהיה משלח מלא ל"ב הלא זו ויכבד שהולדה בין התומות בכיסתן לעיר שנאמר

תורה תמימה

נפש היו חצרון וחמול בני פרץ בן יהודה וכולן הכתוב בשם בני בניו) [שו"ת מבי"ט ח"ם סי' כ'].

(טו) אלה בני לאה וגו'. אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב וגו' ואת דינה בתו, תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים, מבאן אמרו, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה — יולדת זכר[ה] [נדה ל"א א'].

כות מפו רגני' דיוסף מפוס ויברך ה' את בית המגרי כמו בני בניס הרי הס בניס, לפעתי ל"ע בדבר, בגל יוסף], והמתלג רק מפס לקמפס ולכן סיפר דעהי למיגיו שבני בני בניס נגלגו בבני בניס, אבל הכתוב ביחוד ממנו. ד) הגה מע"ם להרלי' נמצא יתיש, ממנס מס שמוסיף שול המבי"ם לכללע הוא ין רמי' מכאן לבני בני בניס לבדס יקראו בשם בני בניס, וע"ע. ה) גראה פשוט לעיקר הענין סי'

ילוע

שִׁבְעִים׃ ס ששי כח וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח
לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה
וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן׃ כט וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף
מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו
וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו עוֹד׃ ל וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם
אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדְךָ
חָי׃ לא וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית
אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה וְאֹמְרָה
אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־
כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי׃ לב וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי
צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם
וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃
לג וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר
מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ לד וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי
מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־
עַתָּה גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר

רשי

חמד׃ (כח) להורת לפניו. כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היכן יתיישב שם׃ לפניו. קודם שיגיע לשם. ומ״מ להורות לפניו להקן לו בית המדרש שמשם תלמד הוראה׃ (כט) ויאסר יוסף מרכבתו. הוא בעצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו׃ וירא עליו. יוסף מראה על אביו׃ ויבך על צואריו עוד. לפי שכבות בכיה וכן (ויוכ לד) כי לא על איש ישים שד לפי רבוי הוא ליש עם עליו עילות מוספות על חטוליו לף כלן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צואריו יוסף ולא נשקו ומתרו רבותינו שהיה קורא את שמע׃ (ל) תמותה הפעם. פשוטו כתרגומו ומדרשו סבור הייתי למות עתה מיהות בשוה״ו ולעוה״ב שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיהבעני הקב״ה מיתתך עכשיו שעוד אי לא תמות עתה פעם אחת׃ (לא) ואומרה להם אחי וגו׳. ועוד לומר לו והלאשים רועי צאן וגו׳׃ (לד) בעבור

על סתירת הכתובים עם״ב ס׳ מרבעים שנה מלך דוד, בשיריות, דבודאי אין הילוק בין חסרון משם להמספר בחסרון שנה שנים ושנה חדשים וכירושלים שנשים ושנה שנה, כלומר והוי יתרון שנה חדשים, ולדברי רש״י הנה לא קשה מידי, שכן תפס מספר שנה בשנים

חֻשִׁים: כג וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי
וְיֵצֶר וְשַׁלֻּם: כד אֵלֶּה בְנֵי בִלְהָה
אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־
אֱלֶה לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה: כה כָּל־
הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי
יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ
שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ: כו וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־
יֻלַּד־לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנָיִם כָּל־
הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה

חשים: כג ובני נפתלי יחצאל וגוני
ויצר ושלם: כד אלה בני בלהה
אשר־נתן לבן לרחל ברתו ותלד את־
אלה ליעקב כל־נפש שבעה: כה כל־
הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי
ירכו מלבד נשי בני־יעקב כל־נפש
ששים ושש: כו ובני יוסף אשר־
ילד־לו במצרים נפש שנים כל־
הנפש לבית־יעקב הבאה מצרימה

רש"י

ובכולן לא נאמר כאן אלא שהיתה עיקרו של בית: (כו) כל הנפש הבאה ליעקב. שיצאו מארץ כנען לבוא למצרים ולא הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה. כמו (משלי ג) בערב היא באה וכתיב והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה בגמ"ף לפי שכשיצאו לבוא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש. והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בצי"ת לפי שמשבעו של היו שבעים שמלאו שם יוסף ושני בניו ומוספה להם יוכבד בין התומות. (ועיין בביאורי לת"י ומשם תמלא לרווה למתיק. ברש"י). ולדברי האומר תמומות טלוו עם השבטים לריכים לאו לומר שמתו לפני ירידתן למלרים שהרי לא נמנו כאן. מלאתי בויקרא רבה עשו שם נפשות היו לו והכתוב קורא לאותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו שוגדין לאלוהות הרבה יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא לאותן נפש לפי שהיו עובדים לאל

תורה תמימה

(כו) יוצאי ירכו. מבאן שהאומר נכסי ליוצאי ירכי או ליוצאי חלצי — גם הבנות בכלל, שהרי דינה בכלל שבעים נפש היתה וכללה הכתוב ביוצאי ירכו[1] [פסקי מהרי"ן].

(כו) כל הנפש וגו' שבעים. בעי מינה אבא חליפא מרבי חייא בר אבא, בכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחת[2], אמר ליה, הבי אמר רבי חמא ב"ר חנינא, זו יוכבד שהוערתה בדרך ולידתה בין החומות, שנאמר (ס' פינחס) אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הוערתה במצרים[3] [ב"ב קכ"ג א' ב'].

ובני שהות נכון רגיש ואיט חסיב רק בן אחד. וכתבו התוס' דמקרא כן על פי שהיתה, דאי אפשר לומר ע"פ הסוד, דא"כ הוי מספר הבאים יותר מהנשים נפש והכתוב אומר כל הבאים—שבעים. יג) ועיין בחו"מ סי' רמ"ו ס"ג בהג"ה. יד) דבנכי נאה מנה שלשים ושלש ובחמת הם רק שלשים ושנים, ומ"כ בפסוק כ"ו שכולל המספר ששים ושש היו אלא ששים וחמש, ועם יעקב ויוסף ומפרים ומנשה הוו ס"ש. טו) ולא פרשה הכתוב משום דסיתה עדיין עובר כמעי אמה.

וע' ברא"ש סוף מס' פסחים סי' מ' בענין המספר ממשים יום לספירת השומר ומרגשים יכנו במלקות, פתב דדרך הכתוב כשמניע המנין לכסוס עשיריות פעמי אחת מנה לאותו שהיה בתחלת עשיריות ואינו מתניח על חסרון האחד, [כלומר אע"פ שאין מונין אלא מ"ש יום ואין נוקין אלא ל"ש] כיוצא בו כל הנפש לבית יעקב הבאה מלרימה שבעים, עכ"ל. והנה ל"ש מדרשה שלפנינו דמטוהר דהמספר שבעים שבאלו הוא מעומעם, וכן ל"ש בכלל זה מ"ש בתעניות כ"ש ג' על הפסוק דפ' שלח ויאמרו אתור אתרן מקן מרגעים יום, ופריך הני מרגעים נכי תך הוו, ישנ"ם התחנון, וכן בקדושין ל"ח ג' על הפ' דפ' בחלח, את המן תאכלו מרגעים שנה, ופריך, וכי מרגעים שנה תאכלו והלא מרגעים שנה חסר שלשים יום תאכלו, ומה שכלל הרא"ש הלא לא קשה מילי, כיון דכן דרך הכתובים. וכן ל"ש בשהללין ק"ב ג' דפריך

לְיוֹסֵף לְמֵימָר אֲבוּךְ וְאַחָיךְ אֲתוֹ לְוָתָךְ: ז אַרְעָא דְמִצְרַיִם קֳדָמָךְ הִיא בְּרֵשַׁפִּיר בְּאַרְעָא אוֹתֵיב יָת־אֲבוּךְ וְיָת־אַחָיךְ דַּגְשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְאִית־בְּהוֹן גְּבָרִין דַּחֲיָלָא וּתְמַנְּנוּן רַבָּנֵי גֵיתַי עַל־דִּי־לִי: ח וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת־יַעֲקֹב אֲבוּהִי וְאַקִימְנֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה: ט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיַעֲקֹב כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּךְ: י וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי תוֹתָבוּתִי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין זְעִירִין

יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ: ו אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי: ז וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה: ח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ: ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה מְעַט

רש"י

(ו) מכתי מיל. בקיתין במומטון לרעוה לתן: על מסר לי. על לתן לי: (ז) ויברך יעקב. היה שמיחת שלום כדרך כל הנדחים לפני המלכים לפרקים שלומך בלע"ז (נרסטן): (ט) שני מגורי.

תורה תמימה

(ו) במיטב הארץ הושב. תנא רבי חייא בשם רבי הושעיא, למה אוכלין חזרת בפסח, לומר לך, מה חזרת תחלתה מתוק וסופה מר[1] כך עשו המצרים לאבותינו במצרים, בתחלה — במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך, ולבסוף — וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים (ס' שמות)[2] [ירושלמי פסחים פ"ב ה"ח].

ושמתם שרי מקנה. פתח רבי יוסי בבבור אכסניא ודרש, ומה מצרים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן, שנאמר ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה — אמרה תורה (ס' תצא) לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, המארח תלמיד חכם ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה[3] [ברכות ס"ג ב'].

(ט) שלשים ומאת שנה. הניא, היה יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו בן ס"ג

כפל לומס כדי סיסיו נצורים מכלן ולהבא, ולמדרש—לחורות שעל כה הס חזקים. 2) נתחלתו בשמות לך הוא מתוק וסופו הוא מקולא שלו, הוא מר. 3) ובענני כפסיס ג"ע ג' טובת משל זה בנף סמך על הפסוקים, ופירש"י שהמצרים תחלתן לך, שבתחלה הסתעבדו ישראל להם בשכר שהיו שוכרין לומס, שכ"ג, ולבד שים להעיר על פי' זה מה מחיקות שייך בזה אם עבדו בשכר [בשלון הירושלמי מתוק ומר] גם ג"ע משמע כלל מענין הפרשה לר"ש שמות שהיו משלמין להם שכר בעבודתם, ולא מתחלה עם לומס בפרך, ושוב זאת, הגם שלדעת הירושלמי שלפניו מבואר יפה הטעם לקלי של המאמר שאמר פרעה במיסב כתרץ שהשב את לביך ואת אחיך, וזו היא גאמת מדה לכה ומתוקה ועולה יפה בהמשך לאחרת שבתחלתה מתוק, ולו"ק. —

ומה שפירש"י תחלתה לך וקשה שהקלה שלה מהקשה כעך — מבואר שהיו מפרש לך וקשה מענין מתוק ומר אלא לך וקשה כמשמש, אלל לפי דרשת הירושלמי הוי פירוש לך וקשה מענין מתיקות ומרירות, ושוע הלשון לך וקשה — כשעה. 4) ועפ"ם דקי"ל היפך לת"ח ברכה [ברכות ז' ב'] ופירש"י כשמתרת ת"ח בתוך ביתו מיד נתה ברכה לביתו, ופ"ל כלא הי שהתקרבות הזאת נ"ל לעורך שלמו, ל"ל דאיירי שהיו שהם כוונת לשם קבלת שכר רק מחבבת הכתוב וכנוד

תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם
כָּל־רֹעֵה צֹאן: מז א וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֶּד
לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם
וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ
כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: ב וּמִקְצֵה
אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם
לִפְנֵי פַרְעֹה: ג וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־
אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־
פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ
גַּם־אֲבוֹתֵינוּ: ד וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה
לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה
לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד הָרָעָב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־

דִּי־תֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן
אֲרֵי־בְעִירָא דְמַצְרָאֵי דָּחֲלִין־
לֵהּ כָּל־רָעֵי עָנָא *): מז א וְאָתָא
יוֹסֵף וְחַוִי לְפַרְעֹה וַאֲמַר אַבָּא
וְאַחַי עָנָתְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל־דִּי
לְהוֹן אֲתוֹ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן
וְהָא־אִנּוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן:
ג וּמִקְצָת מִן אֲחֹהָתֵי דְּבַר
חַמְשָׁא גְּבָרִין וְאַקְמִנּוּן קֳדָם
פַּרְעֹה: ג וַאֲמַר פַּרְעֹה
לַאֲחֹהָתֵי מָה־עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמָרוּ
לְפַרְעֹה רָעֵי עָנָא עַבְדָּיךְ אַף־
אֲנַחְנָא אַף־אֲבָהָתָנָא: ד וַאֲמָרוּ
לְוָת פַּרְעֹה לְאִתוֹתָבָא
בְּאַרְעָא אֲתֵינָא אֲרֵי־לֵית
רַעְיָא לְעָנָא דִּי לְעַבְדָּיךְ אֲרֵי
תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן
וּכְעַן יֵתְבוּן־כְּעַן עַבְדָּיךְ
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן: ה וַאֲמַר פַּרְעֹה

*) נ"י בדפוסים אשר לפנינו אֲרֵי מְרַחֲקִין מְצָרָאֵי כָּל רָעֵי עָנָא, וכן גראוה עיקר.

רש"י

תשבו בארץ גשן. יהיו גריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו אנשי מקנה במלכה תאמרו ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם: כי תועבת מצרים וגו'. לפי שהם להם אלוהות: (ב) ומקצה אחיו. מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נדחים גבורים שהם ירחה לומם נבוריס יעשה לומם מאבי מלאתתו. ולמה הם רחוקן שמעון לוי ישכר ובנימין. לומם שלא כפל מהם שמותם כשברכם. אבל שמות הגבורים כפל ואת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ונגד אמר ברוך מרמיד גד. ונפתלי אמר נפתלי. ולדן אמר דן. וכן לזבולן וכן לאשר זה נתן ב"ר שהיה מגדת מ"י אבל בגמרא בבלית שלנו (ב"ק נ"ב) מניח שלומם שבכל מהם שמותם הם החלשים ולומן שביה לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו לפי הוכפל מהם חלשות שלפי שעה יש בדבר כדלמיהא בב"ק ובבבייתא דספרי שיהו בה בוחזת הברכה כמו בגמרא שלנו:

תורה תמימה

מז (ב) לקח חמשה אנשים. אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מאן ניניהו אלו חמשה אנשים, אמר לו, אותם שהוכפלו בשמות [בברכת משה]*) [ב"ק צ"ב א'].

נעניין זה כפ' עקב בפסוק מה ה' אלהיך שואל מעמך. *) וכם קן, זבולן, גד, אשר ונפתלי, משום שאלומים שבכולם היו ומריכים חיזוק לכן כפל שמותם לברכה. [ומע"ם לנם יהודה הוכפל שם בשמו, לפי שלפי ה' זה לכונה מאחת כפי שיתבאר שם], ולומם הניח יוסף לפני פרעה שאין נדחים גבורים, מפני שלא ידאם לומם גבורים יקבע לומם להיות רואי מלחמה ולסמריחם. כך מתבאר בגמרא ובב"ר, אבל במ"ר כתן מיתא לסיפך, לומתן שהוכפלו בשמות היו הגבורים וכילד לומן שלא הוכפלו בשמות, וכדי שלא לעשות מחלוקת בין הגמרא ומ"ר, ר"ל דבין להגמרא בין להמדרש מורה שכפל על החיוק, רק להגמרא כפל

בְּפָנָא: יד וְלַקֵּט יוֹסֵף יָת־כָּל־ כַּסְפָּא דְּאִשְׁתְּכַח בְּאַרְעָא־ דְּמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דִּכְנַעַן בְּעִבּוּרָא דְּיִ֫־אִנּוּן זָבְנִין וְאַיְתֵי יוֹסֵף יָת־כַּסְפָּא לְבֵית פַּרְעֹה: טו וּשְׁלִים כַּסְפָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִּכְנַעַן וַאֲתוֹ כָל־מִצְרָאֵי לְוָת־יוֹסֵף לְמֵימַר הַב־לָנָא לַחְמָא וּלְמָה נְמוּת לְקִבְלָךְ אֲרֵי שְׁלִים כַּסְפָּא: טז וַאֲמַר יוֹסֵף הָבוּ גֵיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן בְּגֵיתֵיכוֹן אִם שְׁלִים כַּסְפָּא: יז וְאַיְתִיו יָת־ גֵּיתֵיהוֹן לְוָת־יוֹסֵף וְיָהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחְמָא בְּסוּסָוָתָא וּבְגֵיתֵי עָנָא וּבְגֵיתֵי תוֹרִין וּבַחֲמָרִין וְזָנִנוּן בְּלַחְמָא בְּכָל־גֵּיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא הַהִיא: יח וְשְׁלִימַת שַׁתָּא הַהִיא וַאֲתוֹ לְוָתֵהּ בְּשַׁתָּא תִנְיָתָא וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא נְכַסֵּי מִן־רִבּוֹנִי אֱלָהִין שְׁלִים כַּסְפָּא וְגֵיתֵי בְּעִירָא לְוָת־רִבּוֹנִי לָא אִשְׁתְּאַר לְפָנֵי אֲדֹנִי בְּלָתֵי אִם־גְּוִיתָנוּ וְאַרְמָתֵנוּ: יט לָמָּה נְמוּת

בראשית מז ויגש רב

הָרָעָב: יד וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַּרְעֹה: טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגֶדֶּךָ כִּי אָפֵס כָּסֶף: טז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף: יז וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֶּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם בְּכָל־ מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ: יט לָמָּה נָמוּת

רש"י

ותלמה לגזן עייפות כתרגומו ודומה לו (מכלי כו) כמתלהלה היורה זקוק: (יד) בשבר אשר הם שוברים. טוחנין לו את הכסף: (טו) הבה לנו לחם. כתרגומו סליס: (יז) וינהלם. כמו וינהגם ודומה לו (ישעיה נד) אין מנהל לה. (תהלים כג) על מי מנוחות ינהלני: (יח) בשנה השנית. שנית לשמ הרעב: כי אם תם הכסף וגו'. כי אמר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אחזו: בלתי אם גויתנו.

תורה תמימה

(יד) וילקט יוסף וגו'. אמר רב יהודה אמר שמואל, כל בסף וזהב שבעולם לקט יוסף והביאם מצרימה, שנאמר ויולקט יוסף את כל הכסף, ובשעלו ישראל ממצרים העלום עמהם, שנאמר (פ' בא) וינצלו את מצרים[1] [שבחים קי"ט א'].

בתנה אחת שהיה שחוס, כמה מספר שעותיך, וגם המשלות, שמניתיו היו גם מעט וגם רעים, ודו"ק. מיך מיכותם, אם כנה מותן בשוב, והשיב לו משין

1) ותע"ש דנפסוק זה כתיב רק שנקט את הכסף מתרי

וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם: ט וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה: שביעי יא וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֶּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַּרְעֹה: יב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף: יג וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב: יד וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַּרְעֹה: טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפֵס כָּסֶף: טז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף: יז וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ: יט לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם: כ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק עֲלֵמוֹ הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה: כא וְאֶת־הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ: כב רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם: כג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וְזָרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה: כד וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וְנָתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדוֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וּלְאָכְלָה לְטַפְּכֶם: כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה: כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לְבַד אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה: כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד: כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה: כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי נָא בְּמִצְרָיִם: ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתָי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ: לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה:

וְרַעְיָא הֲווֹ עִבְדֵי עָנֵי דְּגָרָנִין אֲרֵי גֻּבְרִין עִבְדֵי עָנֵי דְּגָרָנִין הֲווֹ מִן קַדְמַת דְּנָא וְעַד כְּעַן אַף אֲנַחְנָא אַף אֲבָהָתָנָא: וְכֵישׁ תָּוּ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלָא הַשִּׁיגוּ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבָהָתַי בְּיוֹמֵי תוֹתָבוּתְהוֹן: ט וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה וּנְפַק מִן־קֳדָם פַּרְעֹה: י וְאוֹתִיב יוֹסֵף יָת־אֲבוּהִי וְיָת־אֲחוֹהִי וְיָהַב לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא דְרַעְמְסֵס כְּמָא־דִי פַקִּיד פַּרְעֹה: יב וְזָן יוֹסֵף יָת־אֲבוּהִי וְיָת־אֲחוֹהִי וְיָת־כָּל־בֵּית אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא: יג וְלַחְמָא לֵית בְּכָל־אַרְעָא אֲרֵי־תַקִּיף בְּפָנָא לַהֲדָא וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא־דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וַעֲמָּא־דְאַרְעָא דְכָנַעַן מִן־קֳדָם

רש"י

ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ: ולא השיגו. בטובה: (י) ויברך יעקב. כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ומוציאים רשות. ומה ברכה ברכו שיעלה גילם לרגליו לפי שאין ארץ מגרים שוה מי שמים אלא גילם שלא ומשקה ומברכהו על יעקב ואילך היה פרעה בא אל גילם ושוא שלא לקראתו ומשקה את הארץ (תנחומא): (יא) רעמסס. מארץ גושן היא: (יב) לפי הטף. לפי הקריך לכל בני ביתם: (יג) ולחם אין בכל הארץ. חוזר לענין הראשון להחלת שני הרעב: ותלה. כמו

תורה תמימה

שנה[ה]) וי"ד עד דאתילד יוסף — הרי ע"ז, וכתיב (פ' מקץ) ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה — הרי ק"ז, שבע דשבעא ותרתי דכפנא — הרי קט"ז, וכתיב ויאסר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה והא מאה ושיתסר הוויין, אלא מלמד די"ד שנין דהוו בבית עבר לא חשיב להו[ו]) [סנהדרין פ"ו א'].

וכנוד התורה. ה) כך מבואר בחסדון במ"ר פ' ס"פ ובסדר עולם רבה ריש פ"ב ובפירקי"ר פ"פ הולדות, יעו"ש. ו) כוונת הענין להוכיח שגדולה מעות תלמוד תורה ממעות כנוד אב, כי מבואר במדרשים, דלכן נענש יעקב שלא רצה את יוסף כ"ב שנה מפני שביטל מעות כנוד אב במשך הפנים כאלה מאי יצא מתחן, ואתרי שלפי החסדון נשתהפ מז בדרכו ל"ו פנים ולא נענש רק בכ"ב, היינו מעמת, מפני שמוהן ת"ד פנים למד תורה בבית מדרשו של שם ועבר. —

וע' בדמב"ן ושוד מפרשים מרחו להבין מעם תשובת יעקב אבינו שהשיב לפרעה על מה שלא נשאל, דהוה שלו רק על מספר הפנים ויעקב הוסיף להשיב לו על תוכחתם שהם משם ורעים, והלא אין מן הנמוס כלל לשומר לפני המלך להיות נדרש לגלות שלטונו, יעו"ש. ולי נראה ע"פ מ"ד ביומא ע"ח ע' על הפסוק במשלי ג', כי אתך ימים ושנות חיים והנוס יוסיפו לך, פריך הגמרא על מריכות הלשון, וכי יכתב פנים של חיים ופנים של מיתה, וכ"ל למה כתיב ושנות חיים שלא היו של מיתה, וכ"ל עומר כי אתך ימים ופנים, ואתרע דאתו שנותיו של אדם המתפללין עליו מסובב נרעה, ופירש"י שם וכשבא ק"ה כ' ביתר בשור, דשם מיני מריכות ימים יש, הש' — פנים הרבה ממש, והכי — אף שהפנים מוטעות אך מכלים אותן בשחת וכסוב, יעו"ש. ומבואר מזה להלשון שנות חיים מורה על חיים מוזנים ומשונים.

ולפי זה כשנאמל פרעה ליעקב כמה ימי שני חייך ולא נקצור כמה ימי שנותיך, מבואר שפלגי שלגה

אַרְעָכוֹן לְפַרְעֹה הַא־לְכוֹן
כַּר־זַרְעָא וְתִזְרְעוּן יָת־אַרְעָא׃
כד וִיהֵי בְּאָעוֹלֵי־עַלַלְתָּא
וְתִתְּנוּן חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה
וְאַרְבַּע חֶלָקִין יְהֵא לְכוֹן לְכַר־
זַרְעָ חַקְלָא וּלְמֵיכַלְכוֹן וְלֶאֱנַשׁ
בְּבָתֵּיכוֹן וּלְמֵיכַל לְטַפְלְכוֹן׃
כה וַאֲמָרוּ חַיְתָנָא נַשְׁכַּח־
רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי
עַבְדִין לְפַרְעֹה׃ כו וְשַׁוִּי יָתַהּ
יוֹסֵף לְגָזְרָא עַד־יוֹמָא הָדֵין עַל־
אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה לְחוֹד
אַרְעָא דְכָהֲנַיָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן
לָא הֲוַת לְפַרְעֹה׃ כז וְיָתֵיב
יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאַחֲסִינוּ בַהּ
וּנְפִישׁוּ וְסַגִּיאוּ לַחֲדָא׃

אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע
וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה׃ כד וְהָיָה
בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה
וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה
וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל
לְטַפְּכֶם׃ מפטיר כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ
נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיֵנוּ עֲבָדִים
לְפַרְעֹה׃ כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם
לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים
לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃ כז וַיֵּשֶׁב
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן
וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד׃

סמ"ת מין כאן פיסקא כלל כי סם ריוח תות אחת׃
ק"ו פסוקים. יהללוך סימן: ומפסירין בימזקלל סי' נ"ו ואתה בן אדם קח לך עץ אחד׃

רש"י

(כג) הא. כמו הנה כמו (יחזקאל עז) ונם אני הא דרכך בראשם נתתי: (כד) לזרע השדה. שכבר נזנה: ולאכר בבתיכם. ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם: טפכם. בניס קטנים: (כה) ונמצא חן. לעשות לנו זאת כמו שאמרת: והיינו עבדים לפרעה. להעלות לו ממס הזה בכל שנה לאח שלש יעבור: (כו) וישב ישראל בארץ מצרים. והיכן בארץ נושן שהיא מארץ מצרים: ויאחזו בה. לשון אחיזה: חסלת פרשת ויגש

תורה תמימה

(כז) **וישב ישראל**. א"ר יוחנן, כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער, וישב ישראל בארץ גושן, כתיב בהריה ויקרבו ימי ישראל למות') [סנהדרין ק"ו א'].

מכילה. אלא עמידה הוו נהיוה הו ימיה, כמו ויעמידה ליעקב לחק, וחק נתן למו, ויסם תותה יוסף לחק, ולכן מפרש דאסר כאן המלה לחם וכמו דכתיב ולכלו את לחם חקם. וכ"מ בזה לפרש הפסוק דתהלים (פ"ל) כי חק ליעקב הוא, דדרשוהו על ר"ה, וממוטתיו על מדם קטונין מר"ה, וכמו דכתיב כי לחם חק הוא, ולכלו, הכתוב המעיבי לחם חקי. ') עיין מס"ב נכאור דרשה כזו לעיל ר"פ וישב ונלף לכאן.

לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־ אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם: כ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה: כא וְאֶת־הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְּבוּל־ מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ: כב רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם: כג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־ הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת־ אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה אַף־אֲנַתָּא אַף־ אַרְעָתָנָא קְנֵי־יָתָנָא וְיָת־ אַרְעָתָנָא בְּלַחְמָא וּנְהֵי אֲנַתָּנָא וְאַרְעָתָנָא עַבְדִין לְפַרְעֹה וְהַב־בַּר־זַרְעָא וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת וְאַרְעָא לָא תְּבוּר: כ וְקָנָא יוֹסֵף יָת־כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה אֲרֵי־זַבִּינוּ מִצְרָיִם גְּבַר חַקְלֵהּ אֲרֵי־ תְקֵיף עֲלֵיהוֹן כַּפְנָא וַהֲוַת אַרְעָא לְפַרְעֹה: כא וְיָת־ עַמָּא אַעְבַּר יָתֵהּ מִקְרֵי־ לִקְרֵי מִסְפְּנֵי תְחוּם מִצְרַיִם וְעַד־סוֹפֵהּ: כב לְחוֹד אַרְעָא דְכַהֲנַיָּא לָא קָנָא אֲרֵי חֻלָּקָא לְכַהֲנַיָּא מִלְוַת פַּרְעֹה וְאָכְלִין יָת־חֻלָּקְהוֹן דִּיהַב לְהוֹן פַּרְעֹה עַל־כֵּן לָא זַבִּינוּ יָת־אַרְעֲהוֹן: כג וַאֲמַר יוֹסֵף לְעַמָּא הָא זְבֵנִית יָתְכוֹן יוֹמָא־דֵין וְיָת־

רש"י

כמו אם לא גויתנו (ס"ג רמ"ס וכן בדפוס ישן ועיין בג"ל מייסב נירסא שניה) : (יט) ותן זרע. לזרוע האדמה ותע"ש שאמר יוסף ושוד ממש שיש אחר מן חרים וקניר מכיון שבא יעקב למלרים באה ברכה לרגלו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן מלינו בהוספתא דסוטה: לא העם. לא העם שממה. לא הבור לשון שדה בור שליט חרום: (כ) ויסי המלך לפרעה. קעויה לו: (כא) ואת העם העביר אותו. יוסף מעיר לעיר לזכרון שמין להם עוד חלק במלרים והושיב על עיר זו בחברתה. ולא הולרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבאו על יוסף שהכניון להסיר הרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גוזים (חולין ם) : מקלה גבול מלרים וגו'. כן עשה לכל העריס אחר במלכות מלרים מקלה גבולה ועד קלה גבולה : (כב) הכהנים. הכוהנים. כל לשון כהן מצרית למלכות הוא חון מלאותן שהם לשון גדולה כמו כלאן מדין כהן מון : חוק לכהנים. חוק כך וכך לאם ליום :

תורה תמימה

(כא) **העביר אותו לערים.** מאי נפקא מינה, כי היכי דלא ליקרו לאחיו גלותא") [חולין ס' ב']. (כב) **ואכלו את חקם.** מבאן דחק לישנא דמוני הוא") [ביצה ס"ו א']

מארץ מלרים ומארץ כנען ולא מכל המוסף, דרשו בגמרא מדכתיב בפ' מקץ וכל הארץ באו מלרימה ולמפטיר מזה כתיב ויהי רעב בכל הארלות מבואר שמכל המוסף באו לשם עם כסף לשבר תוכל. ח) ר"ע שלא יהא קורים אותם גוזים שבאו מארץ אחרת. ולא"ם שאותם הגוזים הועברו רק מעיר לעיר אבל הכל באותה מדינה, משמ"כ ישראל באו מארץ אחרת, ל"ל דשם גוזים חד הוא, אמנין דעכ"פ גוזים הם שוב לא יקניטו בשם זה את ישראל. ט) מדכתיב ואכלו, דשל אחת הוא יוצא הפשל

אחרינא

אֶעְבֵּד כְּפִתְגָמָךְ׃ לא וַאֲמַר קַיֵּם לִי וְקַיֵּם לָהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל־רֵישׁ עַרְסָא׃
א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שְׁכִיב־מָרָע וּדְבַר יָת־תְּרֵין בְּנוֹהִי עִמֵּהּ יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם׃ ב וַחֲוִי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְרָךְ יוֹסֵף אֲתָא לְוָתָךְ וְאִתְתַּקַּף יִשְׂרָאֵל וְיָתִיב עַל־

בשו"א לבר ס"ש

אֶעְשֶׂה כִּדְבָרֶךָ׃ לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ פ מח א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ ב וַיַּגֶּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־

רש"י

(לא) וישתחו ישראל. העלה בעידניה סגיד ליה: על רחש המטה. הפך עלמו לד השכינה מכאן למדנו שהשכינה למעלה מרמשותיו של חולה (שבת י' נדרים מ). ד"ח על רחש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רבב שהרי יוסף מלך הוא ושוד שכשבה לבין הגויס והרי הוא עומד בלדקו: (א) ויאמר ליוסף. מחד מן המגידים והרי זה מקרא קלר ו"ח אפרים היה רגיל לפני יעקב בהלמוד וכשחלה יעקב בלרץ נושן הלך אפרים אלל מביו למלריס להגיד לו: ויקח את שני בניו עמו. כדי שיברכם יעקב לפני מותו: (ב) ויגד. המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקרלות קלרי נשון: ויתחזק ישראל. למר קף על פי שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן משה חלק כבוד למלכות וילדו כל עבדיך אלה אלי (שמות יח) וכן אליהו ויעטם מתניו וגו' (מ"ל יח):

תורה תמימה

(לא) וישתחו ישראל. א"ר בניימין בר יפת א"ר אלעזר, וישתחו ישראל — היינו דאמרי אינשי, תעלא בעידניה — סגיד ליי"ש) [סנהלה פ"ו ב']).

מח (א) הנה אביך חולה. תניא, עד יעקב לא הוי חולשא, אתא יעקב ובעי רחמי והוי חולשא, שנאמר, ויאמר ליוסף הנה אביך חולה") [ב"מ פ"ו א'].

טפל את העפר התחתון שתחתיו ועוד בשומת ג' מלבעות מקרקע בחולה שתחתיו והוא שיעור תפוסה ואח"כ מותר לעשות שם פרהות ואיט חושש שמא עוד מת קבור שם. ואע"פ דבעלמא קיי"ל מת מצוה קונה מקומו, מכל מקום לא חיישינן שמא מי מת מצוה, משום דע"פ רוב מת מצוה קלא אית ליי. ומ"ם הלשון מוכסב כדרכו בא לאפוקי אם מלאו יוסב או רלתו בין נרכיו, שכן קוברין השובדי כוכבים מתיהם ולכן מותר לפטותו בכל ענין.

ומה שהפטו במוסגר, הוא ע"פ גירסת הערוך, ולפיכן הלשון מכאן ואילך פירושו מכאן אמרו, לפיי דרשה זו אלא אמאמת, שהרי לא נאמלה כלל בכתוב שיעקב נקבר בחולה במלרים, כאמ"כ התוי"ט בשם הרמב"ם במאמה כאן. בו) קרי ליוסף תעלה לנבי יעקב, ובעידני פירושו בשעה שאמלהת לו. והנה מבואר מכאן דאע"פ לפפי' ויעקב ושרחאל שהשתחוה ליוסף, אבל בתאמות שהיה בשכינה אז ליוסף, ושיין פירושים למי השתחוה, אם לשכינה אז ליוסף, ושיין

מש"כ לעיל ר"פ ויגש בפסוק והנה השמש וכיולא רמי' ומ"ל שהשתחוה ליוסף.

א) לא נתבאר מעין מוכח זה מפסוק זה, ומפשר לומר ע"פ הנהוג במדות אנשים בעלי מדות להזהר לבבר בשורה רעה מפורש, וכשלריכים לזה מודיעים ברמז בהפוך הענין מאשר אחרים, כדי שיבינו שאינו זה שלים המגיד בהיפך, וכמו ברים פסהים ד' ג' שאל ר' חייא לרב אם אבינו קיים הגיד או שאמו קיימת והבין ר' חייא שאבינו מת, והנה כאן פי' המגיד הזה — מפרים בן יוסף [ע' רש"י] שהי' בעל נשום ודרך ארץ, ולפ"כ לא הו"ל לבבר ליוסף מפורש שאביו חולה אלא בענין ברמז, כמו שאם פי' מגיד לו שאחיו בריאים והי' מבין שאביו הולה, אך מכיון שעד יעקב לא היו חולשא כלל לא פי' יוסף מבין מבאורה כיו שהוא חולה, אלא פי' חושב כי אביו מת, אחרי שעד אז היתה היפך הבריאות — המיתה, ולכן פי' מוכרח לומר מפורש שהוא חולה, וממילא מבואר שעד יעקב לא היו חולשא כלל, וזו"ק—

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת
שָׁנָה: כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת
וַיִּקְרָא ו לְבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־
נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ
תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת
אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: ל וְשָׁכַבְתִּי
עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם
וְקָבַרְתַּנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי

כח וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם שְׁבַע
עֲשְׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין
וּשְׁבַע שְׁנִין: כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי־
יִשְׂרָאֵל לְמָמֵת וּקְרָא לִבְרֵהּ
לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם־כְּעַן
אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ
שַׁוִּי כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי
וְתַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ וּקְשׁוֹט
לָא־כְעַן תְּקַבְּרַנַּנִי בְּמִצְרָיִם:
ל וְאֶשְׁכּוֹב עִם־אֲבָהָתַי
וְתִטְלְנַנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרַנַּנִי
בְּקִבְרְתְּהוֹן וַאֲמַר אֲנָא

רש"י

(כח) ויחי יעקב. למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב מביניהם עיניהם ולבם של ישראל מגרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. ד"א שביקש לגלות לה הקץ לבניו ונסתם ממנו. גב"ר:

(כט) ויקרבו ימי ישראל למות. (ב"ר) כל מי שנאמר בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו (ילקוט מי קס"ח ויעקב קמ"ז. בדוד נאמר קריבה לאביו מ' ה' (ס"ח פ') שנים וכאן מ' (ס"ח ע') : ויקרא לבנו ליוסף. למי שהיה יכולת בידו לעשות: שים נא ידך. והשבע: חסד ואמת. חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתגמול גמול: אל נא תקברני במצרים. סופה להיות שפרה כניס (ומרחצין תחת נופי) ומלין מתי תולה למרק חיה אלא בשער נגנוז מחיות ואלו יעשוני מגרים ע"ח. ב"ר:

(ל) ושכבתי עם אבותי. וי"ו זו מחובר למעלה להחלת המקרא שיש לו יד תחת ידכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה השמני ממצרים. ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ואשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ושוב אינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא הגויעה ולא הקבורה כמו (מ"ש ג) וישכב דוד עם אבותיו ואח"כ ויקבר בעיר דוד:

תורה תמימה

(ל) ונשאתני ממצרים. אמר קרנא, דברים בגו"א), יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה, ואם מתים שבחו"ל חיים לימה הטריח את בניו — מפני שלא קיבל עליו צער מחילות[ב]) [כתובות קי"א א'].

ונשאתני ממצרים. טול עמי מעפר מצרים[ג]), [מבאן אמרו, המוצא את מושכב בדרכו נוטלו ואת הפוסתו][ד]) [נזיר ס"ה א'].

יא) ר"ל יש כאן דברים מסותרים בענין זה וצריך לעיין בזה להם. יב) ר"ל מע"ם שלא היו צריך לזכות פ"י שהיה מכפרת כמש"כ (פ' תזריע) וכפר לחמתו עמו, מפני שצדיק גמור היו, כ"ז לא רצה להקבר בהו"ל מפני שלא קיבל עליו צער נגנוז מחיות שבחיים זה הצדיקים הקבורים בהו"ל, והיינו, שעצמותיהם מתנגנגים ע"י מחיות האדמה עד ע"י וחיים שם. ואכתם ז"ש דלפי מעט זה נבד הו"ל נגות לבניו שיקחו את עצמותיו לעת שיצאו ממצרים כמ"ש יוסף והשליחה את עצמותי, וז"ל דשד שעמיס

יג) פשוט דמדייק יתור המלה ממצרים שתיכף לרושה לשנין. יד) טעם הלבר מפני שאפשר שהתגנגל נפש רקב או דם או ניחה מהמת, ולכן

שְׁבָטֶיךָ וַאֲחַזֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא לְבָנָיךְ בַּתְרָךְ אַחֲסָנַת עָלַם׃ ה וּבְעַן תְּרֵין־בְּנָיךְ דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתִי לָוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן׃

וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ ה וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־

רשי

אחד משבטי ליחלק ועתה תהיה מתנה לחי עוהן לך: (ה) הנולדים לך וגו' עד בחי תליך. לפחי בחי תליך כלומר שנולדו משפרסת ממני עד שבאתי אלליך: לי הם. בחשבון שאר בני הם ליעול חלק בארץ

תורה תמימה

כפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים, כל מי שיש לו אהוזה אקרי קהל, וכל שאין לו אחוזה לא אקרי קהל") [הוריות ו' ב'].

(ה) אפרים ומנשה וגו'. תנן, האשה שמקללת יולדיו [של בעל] בפניו תצא שלא בכתובה"), אמר רב יהודה אמר שמואל, [לא תימא בפניו ממש, אלא אפילו] במקללת יולדיו בפני מולידיו, וסימנך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי") [כתובות ע"ב ב'].

מאמר הכתוב על הקב"ה ופירש מפורש שאותו הנשמן פרה ורבה כי' לגרכה ולא לגווי, כמו שאמר על שדי גרמה לחי בנוי וגו' ויברך אותי ויאמר לחי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים, ואנו רואים שקיים הקב"ה את ברכתו זאת רק בתולדת בניהן, כדי שנתקיימה ברכת ה' נוי וקהל גויים יהי' ממך, וד"ק. — ונ"ם מענין דרשת זו בכלל לדינא הוא לענין כמה דבריס, כמו לענין פר העלם דבר שבמינין ב"ש על העלם דבר שעשו הקהל בשגגה על פיהם, חייבים עליו אפילו אם רק אחד מהם עשה והוראה על פיהם, דאע"פ דכתיב בשגין זה והקריבו הקהל (פ' ויקרא ד' י"ד), אך גם אחד מהקהל קהל, כמבואר, וגם מבואר בירושלמי ברכות פ"ג ה"א מהחי תעמיד שמברכין על גם אחד כמו על גם כל ישראל, ובירושלמי פסחים פ"ז ה"ו מבואר מעשה זה שגם אחד בערב פסח יעשו הפסח בטומאה כמו גם כשמחו רוב ישראל. ובירושלמי תענית פ"ד ה"ו מבואר למעשה פסוק זה קרעו ישראל את שבע בגימין לבא בקהל כמבואר בשופטים כ"א, כיון דרמז עליו הקב"ה שיהי' לקהל גויים. ג) ממיך אפיפא דקרא ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם. ולכאורה ק"ש, דהא גם לגויים יש אחוזה, וכמ"ש ערי מגרש כמבואר בפ' משפטי, וי"ל דאין להשוה את ערי הגוים לאחוזה כמו אחזת כל שבטי ישראל, משפי שסם היו רק מתנה ממתנה להם מישראל. ועוף מאמר זה על רב אחא בר יעקב ים מקלא ועריף בגמרא, ולאחד מ"ד לא ס"ל כן, ועיין מזה בלח"מ פי"ב ה"ב מתנות.

ד) כלומר שמקללת אחי בעלה בפני בעלה. ה) פירש"י אפילו מקללת אחיו של בעל בפני בעלה כ"ש בעל ג"כ תצא בלא כתובה, וסימך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, דבני בניו כבניו, עכ"ל. וקשה מובנא, שהם רואה הגמרא כאן להוכיח לבני בנים כבנים מה ראו להביא מדרשה לחוקה זו שהשבר לומר כאן שהי' הדבר כיוצא מן הכלל בשאר שבמה מקומות בגמרא נאו דרשות מיוחדות על כלל זה דבני בנים הם כבנים, ועיין יבמות ס"ב ב', ונם למה לא אמר שהם וכקטר, המקללת יולדיו בפני מולידיו, מאי טעמא, בני בנים הרי הם כבנים, וכדרך הגמרא בכ"מ לומר בלשון זה.

והנה בריי"ף וברא"ש הניחוה במקום הפסוק אפרים ומנשה — הפסוק ומולדתך אשר הולדת לחחריהם [הוא פסוק הבא], ולא נחרו הכותב, ונראה הפירוש דרשה הגמרא כאן לפרש דהלשון יולידו ומולידו מורה על בני בנים ולא על בנים, ומדייק מלכתיב ומולדתך אשר הולדת לחחריהם לך יהיו, דשם נפרש דהכוונה ובניך אשר ילדת אתה לחחרי אפרים ומנשה, קשה דלא מלינו בשום מקום בתורה ובנ"ה שהיו ליוסף שוד בנים לבד אפרים ומנשה, ולא יתכן שהכתוב ישתוק זה, ויותר מזה גם' יהושע בענין תלקת הארץ לבני יוסף ופעמיהם המרובות בענין זה לא יתכן שלא נא זכרון אלה הבנים, וא"כ הלא הוא דבר פלא, שהרי יעקב אמר מפורש ומולדתך אשר הולדת לחחריהם, מבואר שהוליד בנים לחחרי אפרים ומנשה. ומה שפירש"י בפסוק זה לפסוי אשר הולדת — אם תלך, בעתיד, הוא דבר קשה לומר כן, שהרי הפעל הולדת בעבר הוא.

ונכו

הַמִּטָּה: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל
שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וַיְבָרֶךְ אֹתִי: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ
וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים

עַרְמָא: ג וַאֲמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף
אֵל שַׁדַּי אִתְגְּלִי־לִי בְּלוּז
בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן וּבָרִיךְ יָתִי:
ד וַאֲמַר לִי הָא־אֲנָא מַפִּישׁ־
לָךְ וַאֲסַגְּנָךְ וְאֶתַּנְנָךְ לְכִנְשַׁת

רש"י

(ד) ונתתיך לקהל עמים. כשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים ותע"פ שאמר לי גוי וקהל גויים גוי אמר לי על בניימין קהל גויים הרי שיש לבד מבניימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד

תורה תמימה

(ד) ונתתיך לקהל עמים. ומאן אתיליד ליה דהיא שעתא — בניימין, שמע מינה, הבי קאמר ליה רחמנא, מתיליד לך השתא קהל אתרינא, ושמע מינה דגם שבט אחד נקרא קהל[2] [הוריות ה' ב'].

ונתתיך לקהל עמים. אמר רב אחא בר יעקב, שבטו של לוי לא אקרי קהל, דכתיב הנני

גם י"ל כשעשה כרצון זו ע"פ מש"כ הרשב"ם בפ' תולדות בפסוק ויהם תומיס בנעניי וכפ' ויגש בפסוק והנה היא נאה, דעל כל דבר חידוש שנה כי' עד כה רגיל הכתוב לומר הכה, יש"ם, ואמתו כאמרכו בכלל זה לעיל בפ' לך בפסוק הכה כי ידעתי כי אשה יפת מראה את, יש"ם, וכאן אמר הכה אחיך הוא, מבואר שהי' הענין דבר חדש. וע"ע בשייך לאמרה זו בתוס' כ"ב ע"ז ב'. —

ובטעם הדבר שביקש יעקב שתהיה חולצת פירש"י כאן כדי שיוכו לביתו, וכ"מ במ"ר, אבל בשהדרין ק"ו ב' פירש כדי שיהא פניו לבן אחד מבניו בשה ממקומו להיות אלו בשעת מיתה, ולכאורה ג"ע פירש"י שלפניו, כדי שיוכו, דהא ענין נוחות מצינו של קודש יעקב, כמבואר בשהדרין ג"ע ב' בהברהם, ומבואר בהגדות דשת יוסף את בניו, ובפסחים קי"ג ב' ליתא, חשאר דברים יוסף בעצמן את בניו, וגם קשה, דהא יוסף לפשר לעשות עודנו בחיים ובשלמות בריאותו.

ולבן נראה לכוחת רש"י כאן ובשהדרין אחת היא, והענין הוא, משום דכפי הנראה מפשטות הכתובים רצה יעקב לצוותו להוכיח את בניו, וכ"מ במ"ר, ומבואר בפפרי ר"פ דברים שאין מוכיחים אלא סמוך למיתה, ולכן רצה לדעת את עתו. ומש"כ רש"י כאן כדי שיוכו — הייט שאת דברי מוסר, וכמ"ש יוסף הפרשה וילך יעקב לצוות את בניו, וקאי על הפרשה הקודמת לתיירי מדברים מוכיחים, הרי לנם דברים מוסריים נקראו יוסף. —

והנה בגמרא לא נתבאר יוסף המיתה קודם שביקש יעקב מולצת קודמיו, רק בילקוט פ' לך רמז פ"ו מבואר שהיו מתים ע"י פמיטה, והייט שהי' אדם שומם ובשתו יוצאת מניחיריו [בפוסק שבאף ו כמש"כ ויפח בפניו נשמת חיים], ולכן המובא בשהדרין שומם אומרים לחיים ונשוש, מפני שאז נחשב נשמת שכוה. ועיין ברכות ס"ג ג', לין אומרים מרפא בביהכ"נ מפני בשול תורה, ופירש"י לאדם המתעסק ברעיון עומר לשותה, עכ"ל, משמע דאיתו מלד הדין אלא מנהג בעלמא, אבל בילקוט ומ"ר שם איתא בעון חייב אדם בעשיתה להודות להקב"ה וכו', וע"ע להאדם עצמו הוא חיוב ולאחרים הוא מנהג מובחר ולרך ארץ, והנה עכ"פ להמעשה עצמו הוא חיוב, וע"ע שאין טהנין כן, ויש אומרים בשעת עשיתה ליפותעך קויתי ה', ואולי זה הוא ממקור לחיוב המבואר, אבל לא נתפשט מנהג זה. ב) כנ"ל, מלן הוי עתיד למילך להיות שעתא — בניימין, וס"ת דקאמר לי' רחמנא השתא מתיליד לך קהל אתרינא, ושיכי אמר לי' הכי, לכתיב בפ' וישלח וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם וגו' ויאמר לו פרה ורבה גוי וקהל גויים יהיו ממך, וע"ש רב שבניו בגמרא הפסוק שלפניו התנו בפסוק דם' וישלח, ולא בניו מיד לאחו הפסוק, וכבר הקשו זה בחום' ולא תרצו מלומה, וכן בהדושי חת"ס בפ' כב, הרה בחמת פניהם לאכזר ולא הטעו לבר בבור, חה בחמת פניהם גדולה לכאורה.

ונראה לי ע"פ מ"ש רש"י בפ' נח (ס' ז') בפסוק ואתם פרו ורבו, דמש"כ שם בפסוק ג' פרו ורבו הוא לברכה, והלשון פרו ורבו שבפסוק ז' הוא לצווי, ומבואר מזה לשון פרו ורבו אפשר לפרש לצווי ולברכה, ולפי"ז י"ל דלי מפסוק דם' וישלח אין ראי, מכריחה דשבש אחד מקרי קהל, יען די"ל מה שאמר לו הקב"ה פרה ורבה הוא לצווי, ובלומר שתתעסק בפו"ל ותא גוי וקהל גויים יהיו ממך, וי"ל דלכן לא הוזיל רק את בניימין, יען שלא עסק בפו"ל אלא תולדת בניימין ומצינו לא בהקיימה הברכה גוי וקהל גויים יהיו ממך, משש"כ כאן בפ' ויחי שפירש יעקב

ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת־בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן־אִלֵּין: ט וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי בְּנַי אִנּוּן דִּיהַב־לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרֵבְנוּן־כְּעַן לְוָתִי וְאֵבָרְכִנּוּן: י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יָקְרָן מִסֵּיבוּ לָא יְכִיל

ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה: ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בְּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם: שני י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל

רש"י

עוברים דרך שם ילמת רחל על קבורה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר (ירמיה לא) קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו' ושבו בנים לגבולם. ואונקלוס תרגם כיוצא תרעא כדי שיעור תריסר יום (ס"ת לרן) ואומר מני סגיס להם קלא שהיו קורין לאותו כדי מתרסיס אחת קוליתד"ת בלע"ז כדאמרינן כרוב והני כמה דמסיק העלה מכי כרכא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף. בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לנתת מצדיקים ויהוא וכיוצא ממנשה: ויאמר מי אלה. מסיכן ילמד אלו שאין רואין לברכה: (ט) בזה. הראה לו שטר מרוסין ושטר כתובה. ובקש יוסף רחמים על הדבר ונתה עליו רוח הקודש: ויאמר קחם נא אלי. לברכם. זהו שנאמר הכתוב (משלי יח) ומכי תרגלתי לנחריס קחם על זרועותיו. מכי תרגלתי רוחי ביעקב בניו

תורה תמימה

(י) כבדו מזקן. א"ר חמא ב"ר חנינא, סימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם, יעקב זקן וישב בישיבה היה, דכתיב ועיני ישראל כבדו מזקן) [יומא כ"ח ב'].

אים מת אלא לומתא, שנאמר ויומת אלימלך אים נעמי, ומדייק יהור נאון אים נעמי, וכפי שמתבאר מתוך סוגית הגמרא הוא רק בינוון רחמנן. —

ודע לדיוקא במ"ר פ' בחקתי פ' נ"ו, כל מי שנודר ומסתה נדרו קובר את אמתו, הדא הוא דכתיב ואני בטחתי מפדן מתה עלי רחל, ע"כ, ודברים עלי סתומה נאון נדר שאומרים בלשון הרי עלי, כנודע ממ' נדרים ורומז למשנה במ"ר ותנחומא פ' ויצא שאחיר יעקב את נדרו כמש"כ בפ' ויצא וילד יעקב נדר [וע' בסמוך], ובגמרא קבלת פ' ה' הלשון בזה, כל הנודר ואינו מצוי [ולא הנודר ומסתה] נוטל שתמות אמתו, דכתיב ואני בטחתי מפדן מתה עלי רחל, ולכאורה לפי שתמות הלשונות סותרים הענינים זה את זה, דלפי טכחת דלכאורה מבואר שמתה מחמת שיטוי הנדר, ולמסתה שניה מתה רק כשאינו מצוי, אבל בתמת ע"י הענין שהנדר הוא, דכל זמן שמסתה הרי הוא בכלל מיטוי מצוי.

ובן נראה לבאר לפי"ז מ"ש בר"ה ו' ע' סד"ה נשתן בל תאחר נמי אמתו מתה, קמ"ל, והנה בתמת כל זמן שמאחר הוא בכלל מיטוי מצוי מצוי הנדר, אלא לפי' הוא, דכל זמן שמאחר והוא בכלל מיטוי מצוי בוודאי עלולה לטות מיתה, ורק אם מיחר ומילם ועד שמתעוללין לו מתה שוב אינה נשכחה אח"כ נשתן בל תאחר הקודם. ודו"ק. —

והנה לא נתבאר בכלל מיחה מבואר שמיחר יעקב נדרו, ומהדרשים ומפרשים לא מצאתי כל נאור ומראה מקום בזה. ולכאורה אפשר לומר מפני שהוא הלך מיוחק לאחר קבלת הברכות על דעת לשוב לאחר שבע שנים, כפירש"י בס"פ תולדות (כ"ג י"ח) ובעת יציאתו כתיב וילך יעקב נדר, והוא מיחר בבית לבן כ"ג שנה, וא"כ מיחר כמ"ו שנה, אבל נאמת אין זה נקרא מיחור נדר, שהרי בשעת נדרו אמר ושבתי בשלום אל בית אבי והכל את היותו עם לבן הלא לא שב, ול"ע להמכוון הוא לפי"ח חדשים שעשה בסכות בשובו מלבן, שלו כבר נתחייב בהקיום. —

ודע דהרש"י ושאר מפרשים דקדקו ועשלו הרבה לפרש הסיומות והמשך לפלן כל המאמר ואני בטוחי מפדן מתה עלי רחל, ורש"י פירש בתריסות ע"פ דרש אגדי, ואמנם לפי דרשת המ"ר שהבאנו דהלשון עלי מורה על סבת מיחור נדרו ועטור זה מתה רחל, י"ל בפשטות סיומות המאמר לפלן, כי כפי המתבאר מענין הפרשה התמך נפשו אל יוסף ובנשוא בו סיימים בקשתו לנוליטו ממצרים ונקברו בקבורת אבותיו, ואמר השבעה לי, ופי' ש"י דרמה להוסיף לזרזו על קיום השבועה ובלא יתרבל בה, זכר לו הבטה שהבא לו ע"י תיאור נדרו שאתה עליו רחל בלא בושה ובלא במקומה, ומטעות ונדרים דין אחד להם [עיין ר"ן נדרים ג' ב'], ורמז לו שיהי' הוא יהיר וזריז לקיים שבועתו בלא יכבל בטבה כזו. ') כבר בתה דרשה כזו לפינו לעיל בפ' חיי בשכוק ולפרשה זקן, ושם פרשנוה ובתרשה די הניוק, וכן נתרנו שם מענין הסיומות ות"ת שנימי המטות,

לִיהוּדָה וּמִן־דְּתִקְנוּן אֲשֶׁר־הוֹלַדְתְּ אֲחָרִיהֶם
לָךְ יְהוֹן עַל שֻׁם אֲחֵיהֶם יִקְרְאוּ
בְּנָחֲלָתָם: ז וַאֲנִי ו בְּבָאִי מִפַּדָּן מֵתָה
עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד
כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ
שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם:

קֳדָמַי: ו וּבְנָיִךְ דִּי־תוֹלִיד
בַּתְרֵידוֹן דִּילָךְ יְהוֹן עַל שׁוּם
אֲחוּהוֹן יִתְקְרוֹן בְּאַחֲסַנְתְּהוֹן:
ז וַאֲנָא בְּמֵיתִי כְּפָקָן מֵיתַר
עֲלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן
בְּאָרְחָא בְּעוֹד כְּרוּבָא דְאַרְעָא
לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וְקָבְרַתַּהּ תַּמָּן
בְּאוֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם:

רש"י

מים כנגדו: (ו) ומולדתך וגו'. אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני הלוי בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם עם בשבטים לענין הנחלה ותע"פ שנתלקה הארץ למנין גולגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל מים ומים נטל בשוה חוץ מן הכהורות מ"מ לא נקראו שבטים הללו (להניל גורל הארץ למנין בשוה השבטים וכיוצ לכל שבט ושבט והנוים לזה ולזה): (ז) ואני בבאי מפדן וגו'. ותע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם: כברת ארץ. מדת ארץ וכמה מלים במדת תחום שבת כדברי ר' משה הדרשן ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ העולה ומוקבת ככברה: ולקברה שם. ולא הולכתיה לפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שים בלבך עלי לבנ דע לך שע"פ הדוטר קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה מהם נבוזרדן וכו

תורה תמימה

(ו) יקראו בנחלתם. לנחלה הוקשו ולא לדבר אחר[א] (הוריות ו' ב').

(ז) ואני בבאי מפדן. הנא רבי אליעזר בן יעקב, לא תנחשו ולא תעוננו (פ' קדושים) אע"פ שאין נחוש יש סימן[ב], ובלבד לאחר שלשה סימנים, בגון ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל, יוסף איננו ושמעון איננו (פ' מקץ)[ג] (ירושלמי שבת פ"ו ה"ח).

מתה עלי רחל. תני, אין אשה מתה אלא לבעלה, שנאמר מתה עלי רחל[ד] (סנהדרין כ"ב ב').

ולבן מפרש הגמרא, דכוונת הכתוב שיולדו אחר הולדת אחריהם — התולדות שילדו אפרים ומנשה אחריהם, ובאור הענין שהכתיר יעקב ליוסף דמע"פ שהוא מקבל את אפרים ומנשה נגיעו ממש הוא רק לותם לבדם ולא גם את בניהם אחריהם, אלא הם יזכו להקרא על שם יוסף בענין תלוקת הארץ ושוד ענינים שונים.

ולפי זה מבואר מהפסוק, שכוונת הכתוב ומולדתך אחר הולדת אחיהם קאי על בני בניו של יוסף, ומביא זה ברא' דכמו הכתוב מולידיו אהוה מהפעל מורה על דור שלישי דהיינו בני בניו כך הכתוב יולידיו שהוא נ"כ מהפעיל מורה על דור שלישי, ובענין שנפצינו בדורות למעלה, אם נופל הכריח לרב לפרש לשון המשנה יולידיו במובן זה, ודו"ק. והנה הריטב"ם בחדושיו העיר שבניהם רי"ף ורא"ש כן הוא בכל הספרים, וכדי להשוות גירסת זו עם זו שבגמרא לפנינו אפשר לומר דגם לפי גרסתנו אפרים ומנשה וכו' רק קטון לשון הוא, וכוונת הרא' על המשך הענין הבא ומולדתך וכו'. —

ודע שהגר"א בהע"ש סי' קמ"ו ס"ק י"ג הניח בגמ' כאן במקום יוליזיו ומוליזיו — יוליזיו ומוליזיו, אבל לפי מה שבארנו כמדומה לנו בת הענין כולו מבואר ולשו בלת הנהה. [ותנב עיין התוהיות י"ג בהע"ש שם בגאורי הגר"א לת בת במקומו הנכון, ו"ל להלאה בחותו הסעיף]. ב) בגון בענין פר העלם דבר שב נעור דקיי"ל שאם עשו רוב הצבעים ע"פ הורחת הב"ד תע"פ שהן מעוט הקהל בית דין חייבים והעושים פטורים כמבואר בפ' ויקרא וחשבו כאחד אחד בענין זה, ותע"פ המיעוט שחלוקים בדעתם ובהשיתם, אתם הוא לבוא אחרת, כדי לחלק בבור לבעלים ובעלמים. ג) ר"ע בנה בית או בולל לו בן או בת אחה ואח"כ עשה עשק והגליח או לא הגליח, תע"פ שאסור בנחם ובשמוך על ה בומר כי בעיבים אלו בורמים בשערת מזלו, בכ"ו בימנת בעלמת הוי בירגיל או לא ירגיל הרבה בשאחר זה. ד) ענין זה בא גם בבבלי חולין ס"ה ב' ועיי"ש ברש"י, ובכרחה בענתה שאם אחר הפסוק הראשון שבכאן, ואני בבואי מפדן, ובכך בהבנו מזה בתרוכה בעיל בפ' מקץ בפסוק יוסף איננו, ישו"ש וערף בכאן. ה) פשוט דדייק יתור בשון עלי, וכן דריש כאן בכונית אין מים

הָדִין: פז מַלְאָכָא דִי־פָרֵק יָתִי מִכָּל־בִּישָׁא יְבָרֵךְ יָת־ עוּלֲמַיָּא וְיִתְקְרֵי בְהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהָתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק

הַזֶּה: פז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־ רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק

רשי

(פז) המלאך הגואל אתי. מלאך הרגיל להתפלח אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' ואכי האל בית אל: יברך את הנערים. מנשה ואפרים:

תורה תמימה

(פז) שמי ושם אבותי. הניא, מפני מה מתפללין שמונה עשרה ברכות בכל יום, א"ר חנינא בשם ר' פינחס, כנגד י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה, אברהם יצחק

כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, ומניין לרבי על זה מפסוק דפ' עקב כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וכתיב באחרי עושה משפט יתום ואלמנה וגו', ומתי מתיפח בקרקע ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, ולכאורה מאי רבותא היא להקב"ה שנותן לחם לרעבים, והלא גם בשר ודם עושה ככה, וגם מזו הענוה בזה.

ויש לפרש הענין ע"פ משל"כ בעלי מנדב וחכמי האמת, למלאך להיותו כולו רוחני לא יוכל להרגיש בדברים הגשמים והמומרים, ולכן לא שם הוא בעל רחמים, כל זאת היו יכול להפסיק לאדם מרכיו הגשמים, כמו לחם ובגד, יען כי אין לו כל הרגש בהוסר ומניעות דבר זה. והנה לפי"ז הי' נראין להיות מן הלין שכתב"ק שהוא קודם הקדמים ומאל הרוחניות הקדמה והמהורה שלא ירגיש בכיוצ בדברים חומרים וגשמיים, לזה משמיענו דלעפ"כ עניו הוא להרגיש גם בצרכי אדם קרוץ מחומר והוא נותן לחם לגר ניתוח ונלמנה, ולפי"ז עיקר הרבותא היתה בהגדילה שלא בהידיעה והרגשה. ומה שתפס נפשות אלו, גר יתום ואלמנה, הוא משום דדבר הכתוב בהם, ע"ם דכתיב בהו (פ' משפטים) כי אם צעק יצעק אלי ושמעתי, וכן כתיב כי הוא אבי יתומים ודין אלמנות, ועענה לצרכיהם.

ועתה יובן מה שאמר שאיות מן הגאולה, מפני שהגאולה הוא ענין רוחני ויכולה להיות גם ע"י מלאך בלי תפיסה והרגש בזה, משפ"כ האיותות שהן נצמי מוכרחות להיות אך ורק ע"י הקב"ה בבשרו ובעצמו. ולפי"ז יקויק יותר לשון המדרש — נדול מזוותיו וכו', והיינו שהם במדרגה יותר נדולה ונעלמה ממדרגת הגאולה, ודו"ק. —

אף ים לפרש של ענין משלת הפרנסה שהיא בחי דוקא ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך כמו הגאולה, ע"פ מה שנאמר שד הענין מה שאמרו בסוגיא כאן שאיש שהיה מתפלל ים סוף, והנה מלבד שהיו שהיה מבואר במ"א ע"ש בשם הבעש"ט ובמ"א ובמ"ת ובכ"מ שהוא מדת הדין, ומדת הדין הוא מלאך, ומלאך אין דבר שבא בכלל שבאפי הקב"ה.

ויש לפרש הענין בזה ע"פ מ"ש במדרשים ובמנדות פ' בשלח בענין קריעת ים סוף שעל שבאפי הקב"ה על ישראל ואמר, הללו [המצרים] עובדי ע"ז והללו [ישראל] עובדי ע"ז [כי במצרים היו משרשל טומים ע"ז] ומה אתה קורע להם את הים, והי' הדבר שבא להקב"ה להבין על ישראל ולהמציא להם זכות נגד שעתה הקטיגור, אחרי כי בחמת רבו מוכותיהם, וכמו שמצטער האב כשצריך לזכות את בנו האהוב במקום שחייבו נראה, וזהו הענין שפי' משבא קריעת י"ם שבאפי הקב"ה, לא שבא במעשה הקריעה, אלא בהמלאת זכות לישראל על ידי זה למעשה זה לקרוע לפניהם את הים.

ובבואר מזה להיכא דמוכתו על אדם לעויה בזכות מעשיו, אז שבא הדבר לפני הקב"ה למלוכתו מפני שעשות הקטיגור העומד להשטין על מעשה האדם אשר בכלל מרובים מוכותיו על זכיותיו, כי אדם אין לזיק בארץ וגו', ויכר לב האדם רק רע, ודרום להקב"ה כביכול להתנצר של הקטנוריא ולהמציא לו זכות.

והנה אמרו בסוף קדושין פ"ב ב', תניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר, משלש לא רחיתי בני קיין ושועל תגוי ושם מתפרנסים שלא בעצר, ואני [כלומר, האדם] אעבראתי בשתם את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בעצר, שלא שהרשותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, כלומר שע"י המעשים הרעים נתקפחה הפרנסה במהותה ולכן מתפרנס בעצר, ומבואר מזה שהפרנסה תלויה במעשיו של אדם, ובאופן כזה מוטל הקטיגור מקום לקטרג ולמנוע פרנסתו, וכשהקב"ה מפרנסו צריך להתנצר כביכול על הקטיגור ולמצוא לו זכות כמו בקריעת י"ם, ומכוון מאד הכתוב שאמר הדבר לפני הקב"ה, ולא אמר לפני ים, ודו"ק.

קטן מזוותיו של אדם בקריעת י"ם, ודו"ק.

וראה לזיך יתבאר ע"פ זה שד של ענין אחד מ"ם גדים סופה ג' ו' קבה זיזנו של אדם בקריעת ים

לְרָאוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם
וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־
יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה
הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ:
יב וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו
וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח יוֹסֵף
אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ
מִשְׂמְאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה
בִּשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֵלָיו:
יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת
עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־
שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־
יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק
הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם

לְמֶחֱזֵי וְקָרִיב יְתָהוֹן לָוָתֵהּ
וְנַשְּׁיק לָהוֹן וְנַפֵּיף לְהוֹן:
יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף
לְמֶחֱזֵי אַפָּיךְ לָא סְבָרִית וְהָא
אַחֲזֵי יְתִי יְיָ אַף־יָת בְּנָיךְ:
יב וְאַפֵּיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן
בֵּרְכָּוֹהִי וּסְגִיד עַל־אַפּוֹהִי
עַל־אַרְעָא: יג וּדְבַר יוֹסֵף יָת־
תַּרְוֵיהוֹן יָת־אֶפְרַיִם בִּימִינֵהּ
מִסְּמָאלָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת־
מְנַשֶּׁה בְּסְמָאלֵהּ מִימִינָא
דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לָוָתֵהּ:
יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת־יְמִינֵהּ
וְשַׁוִּי עַל־רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם
וְהוּא זְעֵירָא וְיָת־סְמָאלֵהּ
עַל־רֵישָׁא דִמְנַשֶּׁה
אַחְכִּימִנּוּן לִידוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה
בּוּכְרָא: טו וּבָרִיךְ יָת־יוֹסֵף
וַאֲמַר יְיָ דִּי פָלְחוּ אֲבָהָתַי
קֳדָמוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ
דְּזָן יָתִי מְדְּאִיתָנִי עַד־יוֹמָא

רש"י

מִפְּרִים עַד שֶׁנִּקְהֲם עַל זְכוּתָהּ: (יא) לֹא פִלַּלְתִּי. לֹא מִלְּתִי לִבִּי לַחֲשׁוֹב מַחֲשָׁבָה שֶׁתִּרְאֶה פָּנִיךְ עוֹד: פִּלַּלְתִּי. לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה כְּמוֹ (יְשַׁעְיָה מז) הַבִּיטִי עָלָה עַצְּבִי פִּלִּילָה: (יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם. לְאַחַר שֶׁנִּשְׁקָם הוֹצִיאָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכֵּי כְּדֵי לִיתְּנָם זֶה לִימִין וְזֶה לִשְׂמֹאל לְמוּל יְדֵי עֲלִיהֶם וּלְבָרְכָם: וַיִּסְתֹּם לֹא מָצָא. כְּשֶׁחָזַר לְחַזְּקָם מִלְּפָנִים לְגַבֵּי: (יג) אֵת אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל. הִנֵּה לְקָרְבָה חִבְּרוּ יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חִבְּרוּ וְכוּוֵן שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר מְיוּמָן לִבְרָכָה: (יד) שִׂכֵּל אֶת יָדָיו. כִּתְרְגוּמוֹ מְחַכְּמִין בְּהַשְׂכֵּל וּמַחְכִּימָה הִשְׂכִּיל אֶת יָדָיו לְכָךְ וּמִדַּעְתּוֹ כִּי יוֹדֵעַ הָיָה כִּי מִנַּשֶּׁה הַבְּכוֹר וְשָׂם יְמִינוֹ עָלָיו:

תורה תמימה

(טו) **האלהים הרועה.** א"ר יוחנן, קשים מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה, דאלו בגאולה כתיב (פ' ס"ו) המלאך הגואל אותי, ואלו במזונות כתיב האלהים הרועה אותי" [פסחים קי"ח א].

ישו"ם ורשויים הדברים להפרך לכאן. ומפרש כאלו מזקן מרוב עמל בתורה, למפרש זקן זה קנה חכמה וכמ"ש בתרוכה בפ' חיי שם, ישו"ם, והוא ע"ל מסמכתא ודרש מנדי, ויתכן לפרש לדרוש כן, משום דקשה לפרש שכאלו מזקן גשמי, דהא מתרין בב"ב ר"ן פ' שיעקב מכיון המעיומו הקב"ה מעין שלש הבא ונא מסר לו מכל טובה, וכבילת שיניס מזקנה בשמית הלא הוא עשר ומכלוא. יא) ובמדרשים מיתא הלשון תחת קשים — גדול, ופשטר לפרש הכוונה בכלל ע"פ מה שאמר ר' יוחנן [בעל המאמר הזה] במגילה (ז"ע ע"ב

בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בָּךְ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יְשַׁוֵּנָךְ יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וְשַׁוֵּי יָת־אֶפְרַיִם קֳדָם מְנַשֶּׁה׃ כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הָא אֲנָא מָאֵית וְיֵהֵי מֵימְרָא־ דַיְיָ בְּסַעֲדְכוֹן וְיָתֵיב יָתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהָתְכוֹן׃ כב וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק־ חַד יַתִּיר עַל־אַחָיָךְ דִּי נְסֵיבִית מִידָּא דֶּאֱמוֹרָאָה

בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה׃ כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃ כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־ אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי

מלא ו׳

רש״י

וסמו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון׃ (ב) כך יברך ישראל. הבא לברך את בניו ברכם בברכתם ויאמר שים לבט שיזכר מלכים כאפרים וכמנשה׃ וישם את אפרים. בברכתו לפני מנשה להקדימו דבניהם ואחוזתם הגדולים׃ (כב) ואני נתתי לך. לפי שהיה עתיד להתעסק בקבורתי ונם לפי נתתי לך חלקה שהקבר בה ואיזו זו שכם שנאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם׃ שכם ממנו היה תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיך׃

תורה תמימה

(כב) **שכם אחד וגו׳.** מבאן דחלקו של יוסף פי שנים כאחד היה ולא פי שנים בכל הנכסים[עב], אמר ליה רב פפא לאביי, ואימא דיקלא בעלמא[עג], אמר ליה, עליך אמר קרא (ד׳ ה׳) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי[עד] [ב״ב קכ״ג א׳].

כן גון, ודרים מלא הגויס שכל הגויס יירשו ממנו כשילכו עם גדול כזה המתפשט בכל העולם. [עה] עיין מש״כ בשיון זה ר״פ תולת בפ׳ כי את הכבור בן בשעתה יכיר נתת לו פי שנים, ולכאורה גם כזה לימו מבואר ההכרה לפי שנים כאחד, ונ״ל דלמיך על סוף הרמ״ מאפרים ומנשה וגו׳, וכפי שיתבאר. אז דע״פ הסברת מוכח דשם כי׳ רק פי שנים כאחד ולא פי שנים בכל הנכסים, דאל בני יוסף היו מפרערים על משום הלקח, כמבואר ביהושע י״ח. [עז] ר״ל, ואימא רק לכר מושם יוסיף לו, ותו לא. [עח] הרי שני חלקים שלמים כאחלקי שני שבטים. —

והנה מביאר בסוגיא כאן דיעקב העביר את הבכורה מראובן ונתנה ליוסף, וכן מפורש בברכות ז׳ ב׳, והרמ״ן מקור מפורש זה בפסוק מד״ה ג׳ ה׳ וכני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יעועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף, ולבר פלא הוא, איך אפשר יעקב כן, והלא מפורש קיי״ל בב״ב קכ״ג ב׳, התואר לא פלוני בני בכור לא יטול כי שנים לא אמר כלום, אפי׳ שהתנה על מה שכתוב בתורה, ואפילו לפי הטעם שאחר הנהוג אפי׳ שהלך יעועי אביו ג״כ לא נתבטל הטעם, כי היכה מצינו שבשביל שבירה יתבל הבכיר זכיותו, והלא אפילו מברא ניסא לברא

וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ שלישי יז וַיַּרְא
יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־
רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ
יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־
אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃ יח וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה
הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ׃
יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי
יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא
יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ
וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃ כ וַיְבָרְכֵם

וּבְנוֹנִי יַמָּא יִסְגּוֹן בְּגַרְבְּנֵי
אֱנָשָׁא עַל־אַרְעָא׃ יז וַחֲזָא
יוֹסֵף אֲרֵי־שַׁוִּי אֲבוּהִי יַד־יְמִינֵהּ
עַל־רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם וּבְאִישׁ
בְּעֵינוֹהִי וְסָעַר יְדָא דַּאֲבוּהִי
לְאַעֲדָאָה יָתַהּ מֵעַל רֵישָׁא־
דְּאֶפְרַיִם לַאֲנָחוּתַהּ עַל־רֵישָׁא
דִּמְנַשֶּׁה׃ יח וַאֲמַר יוֹסֵף
לַאֲבוּהִי לָא־כֵן אַבָּא אֲרֵי־דֵין
בּוּכְרָא שַׂו יְמִינָךְ עַל־רֵישֵׁהּ׃
יט וְסָרֵיב אֲבוּהִי וַאֲמַר יְדַעְנָא
בְּרִי יְדַעְנָא אַף־הוּא יְהֵי לְעַמָּא
וְאַף־הוּא יִסְגֵּי וּבְרֵם אָחוּהִי
זְעִירָא יִסְגֵּי מִנֵּהּ וּבְנוֹהִי יְהוֹן
שַׁגִּיטִין בְּעַמְמַיָּא׃ כ וּבָרִיכִנּוּן

תלמ"ד רשת רש"י

וידגו לרוב. כדגים הללו שפריס ורביס ואין עין הרע שולטת בהם: (יז) ויתמך יד אביו. הרימה מעל ראשם בע ומכה בידו: (יט) ידעתי בני ידעתי. שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם וגו'. שעתיד נדשון לצאת ממנו שהקב"ה עושה עם על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתיד יהושע לצאת ממנו שימשל את הארץ ולמד תורה ליפרעם: וזרעו יהיה מלא הגוים. כל העולם יהמלא בצאת שמעו

תורה תמימה

ויעקב, ואם יאמר לך י"ז הם — אמור לו, ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק— מנהן[א]) [ירושלמי ברכות פ"ד ה"ג].

וידגו לרוב. זרעא דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב וידגו לרוב, מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעא דיוסף אין עין הרע שולטת בהם[ב]) [ברכות כ' א'].

(יט) מלא הגוים. איזהי יהיה מלא הגוים — בשעה שהעמד לו חמה ליהושע, [מבאן רמז שתעמוד השמש בימי יהושע בן נון][ג]) [ע"ז כ"ה א'].

יס סוף, והכי מילי בזיווג שני, אבל בזיווג ראשון נא, ע"כ, ונא מתגאר פעם הלמיון בכלל והחילוק בין זיווג ראשון לשני, לך כנה אמרו שם זיווג שני — נפי מעשיו, והנה נכנס לך כמבואר מוצא הקטיגור מקום לומר מוכה על מעשיו של האדם, וכקב"ה צריך להנצר עליו ולהלבין חטאותיו ולמוצא לו זכות כמו בקריעת יס סוף, לכן קבה זיווג השני בקריעת יס סוף, והעניין מבואר.

ומכל זה יתבאר עוד הדרשה שלפיכך קדים מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דלעתיד לבוא להיות נס ע"י מלאך, משה"כ מזונות הוא רק ע"י הקב"ה, והיינו משום שהמזונות תלויים במעשיו של אדם וצריך להפיס הקטיגוריא על מעשיו, כמש"כ, וזה לעתיד לבוא רק להקב"ה בעצמו וכמ"ש בירושלמי תענית פ"ב ה"ד כשאין להם ליפרעם מי שילמד עליהם סנגוריא הקב"ה בעצמו מלמד עליהם סנגוריא, משה"כ עניו הגאולה שהיא כאן נמוטותיו של האדם, כמ"ש זכו — אחישנה, נא זכו — בעתה, לכן לעתיד להועיל זה נס ע"י מלאך, ודו"ק. יב) דכיון דכתיב שמי הו"ע כאלו כתיב מפורש יעקב, ודרשה כזו כבר כאן לפניט לעיל נב', ויש בפסוק והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם וגו', ושם פרשנוה ובארנוה, יש"ש. יג) פשוט דדריס משום דבעלמא על רבוי ההולדה כתיב לשון פריה ורביה וכאן אמר הלשון וידגו לתכלית הכוונה המבוארת. יד) כי יהושע מזרע אפרים הוא, כדכתיב (ר"פ שלח) למטה אפרים הוא

תָּקְפִּי לָךְ הֲוָה חַיֵּי לְמִסַּב אוֹנְיָי יְתֵר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז: ד פַּחַז כַּמַּיִם
תְּלָתָא חוּלָקִין בְּבִירוּתָא אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ
בָּהֲנוּתָא וּמַלְכוּתָא: ד עַל־ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה: פ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי
דַּאֲזַלְתָּא לָקַבֵּל אַפָּךְ הָא־ אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם: ו בְּסֹדָם
חוֹלָק יַתִּיר לָא תִּסַּב אֲרֵי
סָלָקְתָּא בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אָבוּךְ בְּבֵן אֲחֶלְתָּא לִשְׁוּוִיִי בְּרִי סְלֵקְתָּא: ח שִׁמְעוֹן
וְלֵוִי אַחִין גַּבְרִין גְּבָרִין בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְבוּרָא: ו בְּרָזְהוֹן

רש"י

מוּמִי. היה עפה רחמוה שלו שלא רחם קרי מימיו [ב"ר]: מוּמִי. כתי כמו [ישעיה יב] מזמתי מן לי (יפעיה מ) מרוב מוּמִי. ולשון מוּמִים: יתר שאת. רחוי היית להיות יהיר על אחיך בכחומה לשון מהילת כפיס: ויתר עז. במלכות כמו [ש"א ג] ויקן עז למלכו. ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ד) פחז כמים. הפחז והבהלה אתר מרית לפרעות כעבך כמים הללו הממהרים במרוחתם. לכך: אל תותר. אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו רחויות לך. ומהו הפחז אתר פחזת: כי עלית מכבכי אביך אז חללת. לומר שם שעלה על יעוי והיה השכיחה דרכה להיות עולה על יעוי: פחז. שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה ומלו נקוד פתח ואילו כי לשון עבר היה נקוד חילו קמץ ואילו פתח וטעמו למטה: יעוי. לשון מסכב ע"ם שמציעים לתו ע"י לבדין וסדינין והרבה דומים לו [תהלים סג] שם זכרתיך על יעוי (שם קלט) שם תעלה על ערש יעוי: (ה) שמעון ולוי אחים. בעלה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו הוא על אחיו וגו' ועתה לט נהרגנו מי הם שם התמר רכותן לו יהודה הרי לך הסכימו בהריגתו שם התמר בני הפפחות הרי לך היתה שגלחן שלימה שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו' ישכבר תכותן לך היו מדברים כפני אחיהם הגדולים מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקרחם אביהם אחים: כלי חמס. לומעת זו של רליהה חמם הוא בידכם מברכת עשו היא זו לומעת שלו היא ואתם הממתם אותה היטנו: מכרתיהם. לשון כלי זיין. סיף בלשון יומי מכי"ר (תמורה). ד"ח מכרתיהם (ב"ר) בארץ מגורתם ולהו עלמן בכלי חמם כמו (יחזקאל טו) מכורותיך ומולדותיך וזה תרגום של מוקלוס: (ו) בסודם

תורה תמימה

(ד) פחז. תניא, רבי אליעזר המודעי אומר, הפך את התיבה ודורשה, פחז — ועוזעתה, הרתעת, פרחה חמא ממך) [שבת נ"ה ב'].

יצועי עלה. תניא, אדרים אומרים, שתי מצעות בלבל ראובן, אחת של שבינה ואחת של אביו, והיינו דכתיב או חללת יצועי עלה, אל תקרא יצועי אלא יצועי) [שם שם].

(ו) בסודם וגו'. בסודם — אלו כרגלים, ובקהלם — אלו עדת קרח) [סנהדרין ק"ט ב'].

שכרי קי"ל אין אדם מתעברת מביאה רחמוה [יבמות ל"ד ב']. ג) ס"ל דרחמן ביקש לחמוה ולא חמא. ומה שדרים בהתעת מן הה' לפחז הוא משום דבכ"מ ס' מהחלף בח' מפני שהן ממוצא אחד, וכמ"ש בירושלמי שבת פ"ו ה"ב גי מתחעין רבנן לדרוש ס' לח', ונעיל כפ' לך בפסוק כי אב המון גוים נתתיך הכתוב כאה וכמה חונמאות לדרשות כאלה. — והנה בגמרא כאן נאו כמה דרשות מפסוק זה ע"פ טופריקון, והעתקנו רק את זו שלפנינו, מפני שאתר כל הדרשות בגמרא אתר רבן גמליאל שדיין לריכין אנו למודעי, כלומר לדרשת ר' אליעזר המודעי, היא הדרשה שלפנינו, ול"ב הכריע עיקר כדרשה זו. ובהאי גונא כתבנו לעיל פ"פ ויצא כפ' ובנפן שלשה ברימים. ד) בשלון רבים, וכבר באה דרשה זו לפנינו לעיל פ"פ ויעלם בפסוק ויסכב את בלהה, ושם פרשנוה ובארנוה, ישו"ש ועקב לכאן. ה) ר"ל שביאם השבטים לבית אביהם במעשה מרגלים וקרא לו מיאסו על יעקב. ונ"ל דדרים בסודם על המרגלים, יען דשמן הרמון והלעו על המרגלים ר' מתחלה כמום אתם בסוד, כמבואר במדרשים במקומו ובקהלם דרים על מעשה קרח שהי' בפרסום, כמ"ש ויקהלו על משה ועל אהרן, בהקהלם על ה'.

בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ רביעי מט א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹחִי וְרֵאשִׁית

בְּצִלְּוֹתִי וּבְבָעוּתִי: א וְקָרָא יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנָּשׁוּ וַאֲחַוֵי לְכוֹן יָת־דְּיִתְעַרַע יָתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא: ב אִתְכַּנָּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ אוּלְפַן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן: ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וֵרִישׁ

רש"י

בחרבי ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם והגר יעקב כלי מלחמה בנגדן. ד"ן שכם אחד היה הכתוב שיעלו בניו כנגד הלקוח ושכם נתון הלך הוא כהרגומו והרבה ים לו דומים במקרא (תהלים כח) כי הביאתמו שכם תשית שומרי לפני לחנלקים (שם ם) תחלקה שכם (יהושע ו) דרך ילמדו שכמה ים תלקו (לפניה ג') לעבדו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמורי. מיד עשו שעשה מעשה אמורי. ד"ן שהיה לד מבני בחמרי פיו: בחרבי ובקשתי. היא חכמתי ותפלתי (ועיין ברע"ם שכתב דע"ן לפרש על חרבם של שמעון ולוי דהא לא עשו מדעתו שהרי בעם עליהם ע"ז ועד"ז בע"ה ע"ן לפרש עליהם דמה שהיתה טעם היתה על שתתו ליוסף מפני שלקחוהו בשעון ולוי בחרבם ובקשתם והלא מדרבה מזה הטעם רחוי שיהנו לשמעון ולוי ולא ליוסף ודו"ק): (א) ואגידה לכם. (ב"ר) בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים: (ג) ורישית

תורה תמימה

בחרבי ובקשתי. וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהלים ס"ד) כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני, אלא חרבי זו תפלה, קשתי זו בקשה[ח] [ב"ב קכ"ג א'].

מט (א) **האספו ואגידה.** א"ר שמעון בן לקיש, ביקש יעקב לגלות לבניו את קץ היסין ונסתלקה ממנו שכינה[א] [פסחים נ"ו א'].

(ג) **כחי וראשית אוני, שלא ראה קרי מימיו**[ב] [יבמות ע"ו א'].

פלג הוא שלג תמר הכתוב בקצור כנהוג נתנה בכורתו ליוסף, ומה הוסיף לבני, לך לפי המבואר בג' זה גרמו שעקירת הבכורה היתה כדין, ושייט שעברה מבני לאובן לבני יוסף, וזו"ק.

ויוצא לנו מזה דין חדש, דרשאי אחד להעביר חלק הבכורה מהבכור שחטוא להעבירה לאחר מיתת הבכור בלבד שע"ן להבכור עתה ליהנות, ותע"פ שהעבירה היא בחיי הבכור וכמו שעשה יעקב לבניו, והוא לבד מהודם מלד, ונריך עיון והנמוד רב.

יח) שייטות שלשון חרב על תפלה גראה ע"פ לשון הכתוב בתהלים (קמ"ד) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם דלדשוזו במדרשים על ענין תפלה, ובקשה הוא שם משוחף לתפלה, וגראה דמפרש ובקשתי כמו — עם בקשתי, ולפי"ז רחוי לגרום בגמרא לא כמו שלפיטו קשתי זו בקשה, שלא — בקשתי זו בקשה, ויהי' לפי"ז שיעור הלשון בחרבי ובקשתי — בתפלתי ובבקשתי, וכן מלאתי מח"כ בגירסא בנוסחת ס"ם כת"י, וכ"ה כי הנחני בדרך תמת.

ומה שרמז חז"ל בכאן להוציא המעות בחרבי ובקשתי מבשעם, גראה לבד קוסית חז"ל בעשם וכי בחרבו לקח וכו', שוד זאת, כי לא מציגו בכל מאורשתיו והולדות ימיו של יעקב שעשה מלחמות לבנות מרעות, וע"כ הי', לא היה מבחמיט התורה לספר כמו בחברים.

א) יתכן דדרים כן ממה שאמר הלשון באחרית הימים, דלשון זה מורה בכ"מ על ימות המשיח, כמ"כ (ישעי' כ') והיה באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה', וכן ביחזקאל (ל"ח פ"ו ובהושע נ' ה') ובמיכה ד' א', ובדניאל י"ב"ל, ושוב. והא דנסתלקה ממנו שכינה גראה דיליף כן מהא דנופף שלא נודע לנו קץ הגאולה, ע"כ לא הודיע יעקב את ע"פ שהשב אלוהים ועכ"פ לא הי' זה לעון ה' וסילק מ' נבואתו ממנו. ומעתה צ"ל דרק לענין זה נסתלקה נבואתו, ורמי' שהרי מבואר בפרקם שהניד כמה וכמה עניני שיקרו בעתיד. ב) פירש"י דעבור רחובן היתה מספה דשמונה שילדה ממנו, עכ"ל, וגראה לי דלא דוקא מספה דשמונה שלג ר"ל עד שעברו על רחובן, שהרי

בְּיַעֲקֹב וְאֵבַדְרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ פ בראש עמוד כי״ת
שמ״ו סימן ח יְהוּדָה אַתְּ אוֹדִיתָא וְלָא־ יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ
בְּהֵיתָתָא בָּךְ יְדוֹן אַחָיךְ יָדְךָ תְּתַקֵּף עַל־בַּעֲלֵי־דַבָּבָךְ יָדֶךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי
יְתַבְּרוּן סַנָּאָךְ יְהוֹן מְחַזְּרִין קֳדָלָךְ קָדָמָךְ וְיהוֹן מְקַדְּמִין לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ בְּנֵי

רש״י

על הגרמות לתרומות ולמעשרות נתן לו הפעמו דרך כבוד: (ח) יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהוכית את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לפייס לתחוריו [שלא יוכיחנו על מעשה תמר] וקראו יעקב בדברי רצוי יהודה לא אתה כמותם [ב״ר]: ידך בערף אויביך. כימי דוד [ש״ב כב] ומיכי אתה לי שורף: בני

תורה תמימה

(ח) ידך בעורף אויביך. א״ר יוחנן, מאי דכתיב (אסתר ו׳) ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו, אם מזרע היהודים מרדכי וגו׳ לא תוכל לו, אמרו לו, אם משאר שבטים קאתי יכלית ליה, ואם משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלית ליה. יהודה — דכתיב ידך בעורף אויביך, אינך — דכתיב (תהלים פ׳) לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך[ה]) [מגילה ט״ז א׳].

ידך בעורף אויביך. כתיב (ש״ב א׳) ויאמר ללמד לבני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר, מאי ספר הישר, א״ר יוחנן. זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים, שנאמר (פ׳ בלק) המות נפשי מות ישרים[ו]). ויהיו רמיזא׳), יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך, ואיזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף — הוי אומר זה קשת[א״]) [ע״ז כ״ה א׳].

ידך בעורף אויביך. בראשונה גזרו שמד ביהודה, שבן מסורה להם מאבותיהם שיהודה הרג את עשו, שנאמר ידך בעורף אויביך[ב]) [ירושלמי כתובות פ״א ה״ה].

בפסוק כ״ח, כל אלה שבטי ישראל וגו׳ אין אתר כהדיתו כאן אותם, ואין מבואר, כה דיבר להם אלוקים נכון, ומכפוך הוא כי את שמעון ולוי קבל, כמבואר בפסוק זה, אבל לפי המבואר לעיל קבל אותם אחם מבואר לעיל רק שבא קבל אותם פעמם אחת שזד בזה שקבל אחם שבא ישלום בהם אף ואמה

ומצינו בתמוד לשון קבלה שעניינו — ברכה, והוא במו״ק ע׳ ב׳, שאמר רשב״י לבנו שיבך לבני ת״ח להתברך מהם, אזל ואמרו לי׳, יבא רשות לחזרע ולא תחלד, ועוד ברכה עניים כאלה, ובב אל תביו בתעוכה שבא לי שבא ברכו אותו שבא עוד קבלוהו, ואמר לי׳, הך כולהו ברכתא ניהוו, חזרע ולא תחלד — חלד בניס ולא יחותו בחייך, וכן יתר הלשונות שם, ישי״ם. ח) נראה למעם הדיוק הוא מלשון המאמר שם מזרע היהודים מרדכי, כי אחם לא ידעו עד כה שמרדכי הוא יהודי מזרע היהודים, וגם מה הלשון היהודים שם׳ היהודי, לכן ז״ל לכותחם מזרע היהודים היהודים ומנויים בעמחונותיהם, וכדמפרש. —

וע׳ בפירש״י בתהלים בפסוק שהובא כאן, לפני אפרים ובנימין ומנשה, פירש וז״ל, כשיהיו נריכים לתשועתך אע״פ שאינם כדאי שורש נשורתך להם,

אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקָהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר׃ אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃

לָא־תֵיתֵי נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְּשָׁתְהוֹן לְמֵימְרָךְ לָא־נְתָתִית מִן־יְקָרִי אֲרֵי בְרָגְזֵיהוֹן קְטָלוּ קְטוֹל וּבְרַעֲוּתְהוֹן תַּרְעוּ שׁוּר סַנְאָה׃ לֵיט רָגְזֵהוֹן אֲרֵי תַקִּיף וַחֲמָתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְּגִנּוּן

רש"י

אל תבא נפשי. (ב"ר) זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להכיח את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם התמר אסורה בת יהודה לך אל יזכר שמי בדבר שנאמר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כהב בן יעקב: בקהלם. כשיקהל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תהד כבודי. שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשמתייחסו בני קרח על הדוק נאמר (דה"א ו) בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: אל תהד כבודי. כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה לריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל התיחד עמהם כמו (ישעיה יד) לא תתד אתם בקבורה: כי באפם הרגו איש. אלו חמור ואנשי שכם ואיזן חשובין טולא אלפים איש אחד וכן הוא אומר בנדעון (שופטים ו) והכית את מדין כאיש אחד. וכן במלכים טוב ורוכבו רמה בים זהו מדרשו. ופשוטו אמשיל הרבה קורת איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן [יחזקאל יט] וילמד לערוף טרף אדם אכל: וברצונם עקרו שור. לו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו. עקרו אחשדרפניא"ר בלע"ז לשון (יהושע יח) את סוסיהם העקר: (ז) ארור אפם כי עז. אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא את אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל: אחלקם ביעקב. אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים. ד"א לון לך עמיים וספרים ומלמדי תינוקות אלא ממעון כדי שיהיו נפוצים. ושבטו של לוי עשהו מחזר

תורה תמימה

וברצונם וגו'. מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והכניסן בע"ב בתים, ואמר לכל אחד כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד והסכימו כולם לדעה אחת וכתבו לו כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבום) [מגילה ט' א'].

(ז) **ארור אפם כי עז.** תניא, איסי בן יהודה אומר, זה אחד מן המקראות שאין להם הברע"ן [יומא נ"ב ב'].

אך בכלל הדבר נפלא, מאי שייכות ענין מרגלים שבהם נקחו לכאן, דהא כאן מיירי רק בענינים שבהם נקחו מלך שבהם שמעון ולוי, ולזה במרגלים נמשתפו מכל השבטים. ולפ"ז גם מטאר נב"ב קב"ת ב' דעל שבטו של לוי לא נזדמה שובון של מרגלים, וע' בחפ"נ. ולכן נראה פיקר נירסת מ"ל ותחזומת במק"ת שמעון, וכפירש"י בפסוק זה, וכן מלאתי נמוסחת ס"ם כת"י. ו) כי הוא טוב למצוא עילה בתורת משה, ולכן כתבו לו עקרו אבום ולא אים, שלא יאמר רוצחים הם. ובפרשיות מתכוונת ומערת זה כמלך תלמי בהעתקה זו כתבנו לעיל ר"פ נרמאית. ז) לתפסיר נפרש ארור אפם כי עז, אז להסב תיבת ארור נסוף הפסוק הקודם וברלונם עקרו שור ארור, וחסוב הסוגה על שכם שבא מכענן שמכוונה בארור, כמ"ש ארור כענן. ועפ"ש דמ"ל דרשו שור על יוסף, וכ"מ נב"ק י"ז ע' ונפירש"י בפסוק זה,

י"ל כמ"ש הרימב"ן, דהא דהשבינן הפסוקים שאין להם הכרע הוא רק עד יאות עזרא שלא היו עוד פסקי טעמים, אבל מעזרא ואילך שוב יש להם הכרע, וא"ב הסוד דרשת המ"ר על אחר זמן עזרא. — וע' בפירש"י בפסוק זה [והוא ממ"ר], ארור אפם כי עז, אפילו בשעת כעסו לא קלל אלא אפם, הדא הוא דכתיב (פ' בלק) מה אקב לא קבה אל, וקאי על יעקב, שלא קבה אותם עמהם, ולא נתפרש לך קאי הלשון לא קבה אל על יעקב, ומרמה דמכוין לשנדה דמגילה י"ח ע' מניין שהקב"ה קרא ליעקב אל שנאמר (פ' ויצא) ויקרא לו אל אלהי ישראל, עיי"ש לפנינו, וזהו ברמז מה אקב לא קבה אל ואוסב עו יעקב שקראו הקב"ה בשם אל, ואל הוא מלשון תוקף והיזוק כמו אילי הארץ (יחזקאל י"ז), וע' יבמות כ"ג ע', ולפנינו שם בפ' ויצא. — ודע דע"פ זה הדרם אפילו בשעת כעסו לא קלל אלא אפם, אפשר לי"ב מה שהעירו המפרשים לקמן

יְהוּדָה וְסַפְּרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי
עַד־עָלְמָא עַד דַּיְיתֵי מְשִׁיחָא
דְּדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא וְלֵהּ
יִשְׁתַּמְּעוּן עַמְמַיָּא: יא יַסְרִי
יִשְׂרָאֵל לְקָרְתֵהּ עַמָּא יְבָנוּן
הֵיכְלֵהּ יְהוֹן צַדַּיקַיָּא סְהוֹר־סְחוֹר לֵהּ וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפַן עַמֵּהּ יְהֵי אַרְגְּוָן־טַב

וּמְחַקֵּק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה
וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים: יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה
עירו קרי וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבְּסָה בַיַּיִן

רש"י

הטה כשבט שממושים ע"פ המלכות (סנהדרין ה): ומחקק מבין רגליו. תלמידים שלו נשיאי ג"י: עד כי יבא שילה. מלך המשיח שהמלוכה שלו. וכן תרגם אונקלוס. ומדרש אגדה שילו אי זו שנאמר [להלים עו] ויטוש משכן שילו: ולו יקהת עמים. לשון קיבוץ עמים. לשון אחר הוא ביסוד כמו יפציר ופעמים שטפלת ממנו וכמה לותיות משמשות בלשון זה וכן נקרפים עיקר טפל כגון ט"ן של גוף ושל טוסך ומל"ך [חיוב יג] שבאחרונה בלשונינו (יחזקאל כח) ובשבתות תרב (והוא לשון תרב ופי' לימת תרב והוא לשון זיון) (מ"כ ד) ותסוך שמן. לף זה יקהת עמים לשון קיבוץ עמים שנאמר (ישעיה יח) תליו גויש ידרושו ודומה לו (משלי ו) עין הלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבון קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיומא ומקרו מקהתה בשוקי דמהדעת [דסומבדיתא] במס' יבמות (דף קו) ויכול היה לומר קביית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. מתנבא על ארץ יהודה שהיא מוכשרת יין כמעין אין יכול לגפן עיר אחד ויטעטו מגפן אחת ומשורק אחד בן תמון אחד: שרקה. זמורה מרובה קורייר"ש בלע"ז: כבס יין. כל זה לשון רבוי

תורה תמימה

ומחוקק מבין רגליו. מבאן אנו נמירי, דסנהדרין בחלקו של יהודה הוי[א] (זבחים נ"ד ב' ברש"י). כי יבא שילה. אמרי דבי ר' שילא, שמו של משיח — שילה, דכתיב עד כי יבא שילה[ב] (סנהדרין צ"ח ב').

(יא) אסרי וגו'. כי אתא רב דימי אמר, מאי דכתיב אסרי לגפן עירה, אין לך כל גפן שבארץ ישראל שאין צריך עיר אחת לבצורי[ג] (כתובות קי"א ב').

ולשרקה בני אתנו. ת"ר, הרואה שרקה בחלום יצפה למשיח, שנאמר ולשרקה בני אתנו[ד] (ברכות נ"ז א').

ולשרקה בני אתנו. כי אתא רב דימי אמר, מאי דכתיב ולשרקה בני אתנו, אין לך כל אילן סרק שבארץ ישראל שאינו מוציא משא שתי אתונות, ושמא תאמר אין בו

שגג היה זו משאר השבטים, ודו"ק. [ב]) עיין מס"כ בדרשה הקודמת, וע"ע בילקוט פ' חקת בפ' ומבמות הגיע אצר בשדה מואב דרים על סנהדרין שיושבין בלשכת הגזית בחצי רות המוקפים, ויסוד הדרשה היא בטי על דרשה זו. [ג]) בגמרא כאן מיתת עוד בשנין זה, דבי ר' ינאי אמרי יין שמו, דכתיב (תהלים ע"ח) לפני שמש יתן שמו, דבי ר' חגיגא אמרי, חגיגא שמו, שנאמר (ירמיה ט"ז) אשר לא יתן לכם חגיגה [ר"ל עדיין לא יבא משיח], ולפי פשוטות הדברים היו התלמידים מיחסים שם משיח לשם רבם, ואמנם צריך טעם בזה, ולא נתפאר לנו ואולי לכבוד הכרם ולכבוד התורה, וע"ע.

ובשנוע לדרשה שלפנינו שילה שמו — נראה לפרש ע"פ מ"ש במ"כ ויכה פ"ת, דבי ר' שילא אמרי שילה שמו, שנאמר עד כי יבא שילה, שלה כתיב, ע"כ, והנה לפנ"ז הוא, שבכל הספרים כתיב שילה ביו"ד, ומשאר לומר הכונה שהוא כמו אל תקרא שילה אלא שלה חסר, והענין שלא נרמז על משפר שב"ה שיש ע"פ הכתוב בדניאל י"ב, אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה [ר"ל שלא זמן ביאת המשיח], ושל זה נתנו סימן כשם שב"ה נשבעו המלות והעשריות והיחידות, ולו"ק. ולדעתי נראה כוה שזו היא כוונת הדרשה כאן בגמרא, אלא שלא סימנו לנשון שלה כתיב כמו במ"כ. [ד]) לכאורה הו"ל לומר עיר אחת לאוכל, דבאופן כזה מוסרים את העיר להשענה, אך מפני שדרך העיר לנטור, ולאוכל מיומד החמור [שהוא עיר לכשתגדל] לכן אמר לנטור. [ה]) לא נתכחש הכונה, ונראה שרומז למה שחרגם אונקלוס דפסוק זה מיירי במלך המשיח וכפירש"י בפסוק זה. וע"ע בגמרא כאן ברשאה נפן בחלום אין לפשוט מפלת נפלים, ולפי זה הל"ל כי תסבר לומר

אָבִיךָ: ט גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: י לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה

אֲבוּךְ: ט שַׁלְטוֹן יְהֵי בְּשֵׁרוּיָא וּבְסוֹפָא יִתְרַבֵּא מַלְכָּא מְדַבֵּית יְהוּדָה אֲרֵי מְדַּיֵּן קְטָלָא בְּרֵי נַפְשָׁךְ סַלֵּקְתָּא אִנּוּחַ

וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים: יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ

יִשְׂרֵי־בְתָקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא וְלִית־מַלְכוּ דְתָעְעִנַּהּ: יא לָא־עַעֲדֵי עָבֵד־שָׁלְטָן מִבֵּית

רש"י

מגיד. על שם שהיו מכיסים הכבשים לא תמר כמי ימחק: (ט) גור אריה. על דרך שהגבית בתחלה גור (ב"ב ה) בהיות שהוא מלך עליה תחת המועיל והמביא את ישראל ונכנוף אריה כשהמליכוהו עליהם. וזהו שהרגם מוקדם שלטון שהיה בשרויה בתחלתו: מטרף. ממה שחמדתיך בטרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לאריה: בני עליתי. סלקת את עצמך ולמרת מה בצע וגו'. וכן בהגיעת תמר שהודה לדקה ממני. לפיכך: כרע רבץ וגו'. בימי שלמה [מ"מ ה] שם תחת נפט וגו': (י) לא יסור שבט מיהודה. מדוד ומילך ולמטי גליות שבבבל שרודים את

תורה תמימה

(י) שבט מיהודה. אין מושחין כהנים מלכים, מאי טעמא, א"ר יודן, על שם לא יסור שבט מיהודה[1] (ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג).

שבט ומחוקק. שבט — אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט, ומחוקק מבין רגליו — אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים[2] (סנהדרין ה' א').

כ"ה ג' כתבו שמע לא מת מחותה כבשה עד שהרגו יהודה.

אבל בגמ' פ"ג גזה, כי בהכרח נ"ל שמדרשות תנוקות הן בעצמן זה, יען כי לא רק בשמו כתבים הסורגים תנוקים המדרשים לך גם בשמו זאת, כי בשופט שם מטאר שנהג בעת קטורת יעקב, ובשו"ת שם מבואר שיהודה הרגו בעת קטורת יצחק, ובגמ' שם נימא שהפסוק שלפנינו ידך בעורף אויבך מרמז להריגת עגו, יותר נכון לומר שנהרג בעת קטורת יצחק ולא בעת קטורת יעקב, שהרי פסוק זה יעקב אמרו [אף כי י"ל שנשנותה לאמרו], והגמרא בשופט שם בודאי פ"ג שהפ' הזה לימו מרמז לענין זה. יג) בשור הענין, כי לכתחלה אין ממנין לשופט מלך בישראל אלא מזרע בית דוד, שכן נאמר בו (מ"א ז') כאשר יהי' נכון עד שולם, ורק בשעין בשעתו מלך רשי מזרע בית דוד או מפני שבה אחרת, או ממנין משאר השבטים. וש"מ בין מלכי בית דוד למלכי ישראל [כשומר משאר השבטים], שמלכי בית דוד זוכים המלוכה להם ולזרעם על עולם, כמבואר, ומלכי ישראל הפסק המלכות מבית כל אחד, ונלות על דבר זה אין מושמין בשום מלך בשאר המשפחה רק למלכי בית דוד. וזהו שאמר אין מושחין כהנים מלכים, לא דוקא בהנים לבד, אלא משאר השבטים, לבד משבט יהודה שממנו הוצאות למלכי בית דוד, ונקט כהנים לרבותא — אפילו כהנים, אע"פ שהם בעצמם רשויים למשיחה. ומשמיך כל זה על הלשון לא יסור שבט מיהודה, כ"ל שמלכותו קיימת לעד, ולכן רק הוא זוכה למשיחה, ודו"ק.

ד) לפי הפשט י"ל נאור הלשון מבין רגליו שהוא רמז על החולדה, כמו יוצאי חלציו, יוצאי ירכו, ובשליחה היוצאת מבין רגליה (פ' תבוא), אמנם י"ל כוונה זאת ע"פ מה שאמינו כ"פ בש"ם שדרכם בי' שהרב בלמדו לתלמידיו בי' הוא יושב על הספסל ותלמידיו על הארץ, עיין כ"מ פ"ד ב', ומזה תוצאת הלשון הרגיל בתלמוד בן לפניהם בקרקע (סנהדרין י"ז ב'), ולשון מחוקק יתואר על הרב המורה ומחדש דברי לתלמידיו, ולפי"ז יפה תארו גזה מחוקק למלמד תורה ברבים ע"פ המליצה מבין רגליו, לביאתו על הספסל ותלמידיו לפניו על הקרקע הוי יושבים לעומת רגליו. —

וע' ביומא כ"ו ג', אמר רבא, לא מצאתי לזרעת מרבנן למודי מלא לחתא אלו מצאתי לו מצאתי ישבחך, ומסתיר זה לספסקים סוגים, ופריך בגמרא, ותימא נמי יהודה דכתיב (תהלים ס"ח) יהודה מחוקקי, ישו"ת, והקשו התוס' נמה לא פריך מפ' שלפנינו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, ופרתו לתרץ ואחריכם הרבה מפרשים.

ולי נראה פשוט, דכיון דכוונת הגמרא להביא ראי' דלא מצאתי לזרעת מרבנן למודי רק מצאתי זה, ס"ב אין כל ראי' מפ' שלפנינו, יען שם' זה הוא רק נרכה מצאתי יהודה לא יסור מחוקק, אבל אין נרכה זו שולא מצאה לו זכות זה מצאתי השבטים, די"ל דגם בהו יהי' כזה, מצא"כ הפ' להתליש דהוי כמו שמומר, מחוקקי — הוא יהודה, ובלשון זה שולא

ט זְבוּלֻן עַל־חֹף יַמְּיָא יִשְׁרֵי
וְהוּא יְכַבֵּשׁ מְחוֹזִין בְּסַפִּינַן
וְטוּב יַמָּא יֵיכוֹל וְתָחוּמֵהּ יְהֵי
מָטֵי עַל־צִידוֹן: י יִשָּׂשכָר
עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסַנְתֵּהּ בֵּין

מֵחָלָב: פ יג זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן
וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן: פ
יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין

רש"י

עיניהם מהדימין: מחלב. מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן. וכן פירוש המקרא מחוס עיניים יהא מרוב יין ולבן שיהא מרוב חלב ולפי תרגומו עיניים לשון הריסה שמשם טופים למרחוק ועוד תרגומו בספים מחריבים לשון מעיות וקילות היקבים נעווחי יקבים שלו ולשון מרמי הוא במס' ע"ז (דף עד) נעוה מרחתו. יחורון בקצתיהם תרגום שיהא לשון שני הסלעים: (יג) זבולן לחוף יניים. על חוף ימים תהיה מרגלו: חוף. כתרגומו ספר מרק"ו בלע"ז (יבמות מה) והוא יהיה מצוי הדיר על חוף לימות במקום הגמל שלימות מביאות עם פרקמטיא שהי' זבולן עוסק בפרקמטיא וממלית מזון לשבט יששכר (תהומות) והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה (דברים לג) שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים: וירכתו על צידן. סוף גבולו יהיה סמוך לצידון: וירכתי. סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם. חמור בעל עלמות סובל עול תורה כחמור חזק שמעמיסין תחתיו משא כבד: רבץ בין

תורה תמימה

חלב, שנאמר ולבן שנים מחלב, אל תקרא ולבן שנים אלא ולבון שנים[בג]. [כתובות קי"א ב'].

(יג) זבולן לחוף ימים. ההוא דהוי קאזיל ואמר, אביף יכא אסיסני — ביראתא[בד], ברקו ואשכחו דמזבולן קאתי, דכתיב בי' זבולן לחוף ימים ישכן[בה] [ספחים ד' א'].

וירכתו על צידן. א"ר לוי, מבאן רמז שאמו של יונה הנביא מאשר אתיא, דכתיב וירכתו על צידן, ירך שיצא ממנה — מצידן היתה[בו] [ירושלמי סוכה פ"ה ה"א].

(יד) יששכר חמור גרם. א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי, מאי דכתיב (ישעיה ל"ב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור, אין זריעה אלא צדקה, שנאמר (הושע י') זרעו לכם לצדקה, ואין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים, כל העוסק בתורה וגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים, זוכה לבילה ביוסף,

---

והכוונה כמו שבארנו. בג) נסמך על הדרשה הקודמת לשון מרלה שיהיו רומז למרלה לחבירו פניס שוחקות, שהוא לות מהבה וחבה יותר ממשקה וחלב, דע"י זה מלבין פיניו הוא, וסימן לדבר דרים מלשון זה הפסוק ולבן שיניס מחלב, אל תקרא ולבן אלא ולבון שיניס, וכמ"ש בפ' הקודס לות כ"ג. בד) שמה בלשון תרמי — לסיסגא, וברוח — נרוחה, ור"ל שהי' משתבח תמיד בכפת היס ואומר שסנאיס שלו שפת היס הס נחשבים במקומות אחרים לברוחים. בה) ומן מקום על יושביו. וקשה ל"ע למה יחס רק לת זבולן לחוף ימים, והלא כמה שבטים היו שוכני ימים וכמ"ש בפ"ק פ"ח ב', ימה של מבריח בחלבו של נפתלי היה, וכ"ה בפ"ב קכ"ב ג', שתחומו של יס כנרת היו שולה עמו, ובספרי פ' ברכה על הפסוק יס ודרום ירשה הלמד בנפתלי דרשו דהוא יס גומר, ומה הלשה הכתוב שהי' גבולו למערב יפו של חוף היס הגדול המערבי, ור"ל מקום לזבולן היו שני ימים וכמבואר במ"ר בפ' פ' ב', סי' י"ז, יפו"ם, ולכן כתיב נניה לחוף ימים, בלשון רבים. בו) בלור העניין, כי בימס מפסחתו של יונה הנביא סוחרים המקוריס זת"ו, כי במקום אחד מלינו שהיס מפשט אחר, דכתיב בפסוקים ג', אחר נא הוריס לת יושבי צידן, אלמא צידן בגבול אחר היה, וכתיב (מ"ג י"ז) שלמר הקב"ה לאליהו קום לך לרפתה אחר לצידן ושבת שם הנה ציתי שם אשה אלמנה לכלכך, ומבואר לברפת בגבול אחר היה, ואמרו במדרש שהאלמנה ההיא היתה לרפתית ובנה שהחיה אליהו היה יונה הנביא, הרי מבואר שהי' מפשט אחר, וכנגד זה מלינו שהיה מפשט זבולן, לכן כתיב ביהושע י"ט ויעל הגורל השלישי לבני זבולן למשפחתם, וכתיב שם עוד, ומשם עבר קדמה מזרחה, נתה, חפר, עתה, קנין, ומבואר לנהר וחפר בגבול זבולן הס, וכתיב (מ"ב י"ד) כלבר ס' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר, הרי מבואר שהיה מפשט זבולן. ולבן דרים ר' לוי לפשר בין הסתירות, שלביו היה מזבולן ואמו מאשר, ומשמיך זה על הפסוק שלפנינו, זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אניות וירכתו על צידן, דקשה לוך כתיב בזבולן וירכתו על צידן, הס צידן היה בחלקו של אשר כמבואר למעלה

לְבוּשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתָה קרי׃ לְבוּשׁוֹהִי בְּסוּתֵהּ מְלָא
יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מַלְיָא צְבַע וְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין׃
יג יַסְמָקוּן טוֹרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי
יְטוּפוּן נַעֲוֹרֵי בַּהֲמָר יְחַוָּרָן בְּקֶעֲרָה בְּעֵיבוּר וּבְעַדְרֵי עָנָא׃

רש״י

יין׃ סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא׃ לבדי. כמו לוסר דוגמתו [תהלים קיג] מקימי מעפר דל (שם קכג) היושבי בשמים וכן בני לחציו בעין זה. ועוקלוס תרגם במלך המשיח. נפן הם יסרגל. עירה זו יוסלים. סורקה שלו יסרגל (ירמיה ג) ואנכי נטעתיך שורק׃ בני לחציו. יבצון היכליה לשון שער המיתון כם׳ יחזקאל (מ) ועוד הרגמו בפיט לחביס. נפן שלו לזיקוס. בני לחציו עבדי מוריינה בחולבן על שם רוכבי לחלוות לחורות. כשם בין יכא לרגון טב לבושוי שיכוא. דומה ליין ולצועין הוא לשון סותה שהשה לובשין ומשיחה בהן את הזכר ליין עיניו הם. ולף רבותיו פירשו בגמרא לשון הסטת שכרות שמ׳ כתובות (דף קיז) ועל היין שמת תמר חיו מרוח ת״ל סותה׃ (יב) חכלילי. לשון חודם כתרגומו וכן (מכלי כג) למי חכליות עינים שכן דרך שותי יין

תורה תמימה

יין, ת״ל כבם ביין לבושו, ושמא האבר אינו אדום, ת״ל ובדם ענבים[ט], ושמא תאמר אינו מרוה, ת״ל סותה[י], ושמא האמר אין בו טעם, ת״ל (פ׳ י״ב) חכלילי עינים מיין, כל חך שטועמו אומר לי לי, ושמא האמר לנערים יפה, לזקנים אינו יפה, ת״ל ולבן שינים מחלב, אל תקרא לבן שינים אלא לבן שנים[יא] [בתובות קי״א ב׳].

(יב) חכלילי עינים מיין. פשטיה דקרא במאי כתיב, כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה, רבש״ע, רמזו לי בעיניך דבסים מחברא ואחוי לי שיניך דבסים מחלבא[יב] [שם שם].

ולבן שנים מחלב. אמר רבי יוחנן, טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו

גם בגפן יפה למשיח, כיון דבפסוק כתיב גם גפן.
ט) נרמה הכוונה משום דיין לחדום הוא מין יין מוחמר, וכמ״ש (משלי כ״ג) אל תרא יין כי יתחדם, ויתכן דמפני זה מעה להביא בפסיכים יין לחדום, כמבואר בחמחות פ״ז ה׳, משום כבוד המעה, וכן מה דקיי״ל מעה לקדש בשבת ובפסח על יין לחדום הוא משום כבוד היום, ועיין בפ״ז בלחו״ת סי׳ תע״ב ס״ק ס׳. י) ר״ל ושמא תאמר שמיט משכר, להיפוך מרוה, מפני שבא מלשון פרק, ת״ל סותה, ומפרש מבשן בסתה, שהיין מפתה לותו, להיפוך משכר.
יא) כלומר, מי שבערו נעשו לבנים מרבוי שיחוק, ויתכן דדרים כן ע״ד שמפתח משום דהו״ל לומר ולבן שיחים. ולפיו מבואר מה שמר ושמא תאמר שהקנים היו יפה, מהיכי תיתא לומר כן, ונרמה ס״ם מש״כ בשעה [לות י״ם] בשעת היין שיהי׳ לחדום, ובשמחות פ״ו ה׳ פירש״י דעיקר לחמיות הרחוי לו הוא רק בשבת הרחשונה מיניהו, ושמרו חז״ל (מגילה פ״ו ב׳) שבשתן של קנים שותה מיין יפן, ת״כ לעני זקנים הוי מעלת החדום ומעלת הסוב בעלמי של היין תרתי לסתרי, דבשבח שהות לחדום בחדושו, לפיכו יפן, ולפיו טוב להם, ובשבח שהות יפן ושוה להם לפיו לחדום, על זה קמ״ל בשבת ס״י, דגם בשת שהות לחדום, להיפוך בחדושו, ג״כ לעת זקנים שותה היפו כמו מיין יפן, ודו״ק. —
יא) ועי׳ בר״ן בשבת ס״פ ח׳ שהביא רמי׳ לעיני לפיירי שם דגם ביין שייך כשום ממה דדרשינן בעיין שבישית (פ׳ בהר) לשלה ולא לבשיסה, ישו״ש, ומחילה שבשחייט מדיוק כזה בשיל שהי׳ לו בחשבר להביא מקרא מלא שבפיטו ובשם ביין לבושו, ועיין בחו״ח סי׳ שלי״ד סעיף כ״ד מה שמוגע מפרש זה לדיעה. יב) ר״ל הרחה לי פיטי שוחקות, כי בשחוק — פניו ושיניו גלוים. וחכליל הוא מלשון חוכא, כך פירש״י, והכי דרשות בחלה מצוית בחז״ל, והם בחיט ע״ד רמז ומסכתא ושימן לדבר וכלומה, אך לפלא הוא מה שחמר בפסיט דקרא בחלי כתיב ומניח על זה דרשה זו, בשיל שהיא יותר מגדית מהקודמת חבר לותה קורא דרשית וגו׳ — בפשיט. וברחה לתין הכוונה בפשוט המובן בנוף הפסוק חלא בפשוט הדרשה ביותר המלות, וחלא כמו בדרשה הקודמת בכרום וגזרת המלות כמו שדרש חכליל כל חך שפוטה לומר לי לי, ויש לפלוות כחלה בגמרא, כמו בחוץ ו׳, על הפ׳ דחלי כ״ג ומחת שכין בעוד, בפני׳ דקרא בחלי כתיב — בחלמיד היושב לפני רבו, ושם קל״ג על הפ׳ (שם כ״ה) משלה בגד ביום קלה, בפני׳ דקרא בחלי כתיב — בשוחה לחלמיד שלינו סגון, ישו״ש, והכוונה

וּמְחַתָּה תִּתְקַף בְּפִלְשְׁתָּאֵי נָחֲשׁ עֲלֵי־דֶּרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אָרַח
כְּחֵוֵי חוּרְמָן יִשְׁרֵי עַל־אָרְחָא הַנֹּשֵׁךְ עִקְבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:
וּכְפָתְנָא יְכִמּוֹן עַל־שְׁבִילָא יח לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה: חמישי ס יט גָּד
יַקְטֵל גַּבָּרֵי מַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: ס
פָּרָשִׁין עִם־רַגְלָיִן יַעֲקֹר סוּמָן וּרְתִכִין וְיַמֵּגֵר רוֹכְבֵיהוֹן כ מֵאָשֵׁר שְׁמַנָּה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן
לַאֲחוֹרָא: יט לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית יְיָ: כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר:
יט יְיָ מְחֵית־גַּד מַשְׁרִיתָא

מָזְיָנִין כַּד־יַעַבְרוּן יָת־יַרְדְּנָא קָדָם אֲחֵיהוֹן לְקָרָבָא וּבְנֵי־חַיִל סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעָהוֹן:
כ דְּאָשֵׁר תָּבָא אַרְעֵהּ וְהוּא מְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין: כא נַפְתָּלִי בְּאַרַע תָּבָא יִתְרְמֵי

רש"י

דוד שבא מיהודה: (יז) שפיפן. הוא נחש ואומר לי שקרוי כן על שם שהוא טפח כמו (בראשית נ) ותהה הסופנו עקב: הנשך עקבי סוס. כך דרכו של נחש ודומה לנחש הנשך עקבי סוס: ויפול רוכבו אחור. שלא ינצו בו ודוגמתו מליט בשמשון (שופטים טז) וילפת ונו' לת שני עמודי היהוד ונו' ושעל הגג מהו ואומקלום תרגם כחיוי חורמן שם מין נחש שליו רפואה לנשיכתו והוא לפשוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרש. וכפרנסא כמו פרנן. יכמון ימתוק: (יח) לישועתך קויתי ה'. מתגעגע שיקבצו פלגותיהם לת עיניו וסופו לומר (שופטים טז) זכרני נא וחזקני נא לך לפעם: (יט) גד גדוד ינודנו. כולם לשון גדוד הם וכך תרגומו מנחם וסם תמר אין נחוד בלא שני דלהי"ן י"ל גדוד שם דבר לריך שני דלהי"ן שכן דרך תיבה בת שהי מוהיות להכפל בסופה ואין יסודה אלא שתי מותיות וכן אמר (משלי כו) כלפור לעד מגודת (חוש ז) ושבעתי נדודים (שופטים ה) שם נפל בדוד מגזרת יסוד להריס אף יגוד ינודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו ינוד יוד ירוס יסוד ישוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחריס הוא כפול כמו יתנודד יתנודד יתרומם יתבונן יתפודד. ובלשון מפעיל (ההליס קמו) יסוס ומלמה יעודד (ישעיה מט) לשובב יעקב אליו (שם נח) משובב מחיות. אף יגודנו האמור כאן אינו לשון שיפעילוהו אחריס אלא כמו ינוד הימנו כמו (ירמיה י) בני ילאתי ילאו ממני גד נדוד ינחנו נדודים ינודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל הלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא ינוד עקב. כל נדודיו יהיו על עקבם למלחמה שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב. בדרכם ובמסלותם שהלכו יהיו כמו (תהלים עז) ועקבותיך לא ידעו וכן (שה"ש ו) בעקבי הצאן בלשון לעז הרגילו"ם: (כ) מאשר שמנה לחמו. מלכול הבא מחלקו של אחר יהא שמן שיהיו איתים מרובים בחלקו והוא משך שמן כמעיין. וכן ברכו משה ושובל בשמן רגלו כמו שפניהו במגחות (דף פה) פעם אחת הולרכו לגדוקית לשמן וכו': (כא) אילה שלחה. קלילי כי איילהא[ל"ח] [פוסה י"ג א'].

תורה תמימה

לפעמו, חלחה נבואתו של יעקב אבינו, דכתיב יהי דן נחש עלי דרך[ל"ב] [פוסה פ' ב'].
שפיפן. א"ר יוחנן, שמשון חיגר בשתי רגליו היה, שנאמר שפיפן עלי ארח[ל"ג] [שם י' א'].
(יט) גדוד יגודנו. נייסא אתא מגייסתיה והוא מגייס ליה[ל"ד] [ירושלמי פוסה פ"ח ה"ח].
(כא) נפתלי אילה שלוחה. קלילי כי איילהא[ל"ה] [פוסה י"ג א'].

מסרס כל הפסוק כמובן אחד בכפל לשון, דן ידין — דן ידין עמו, כאחד — ידין — את שבטי ישראל, והרבה פסוקים כאלה יש בתנ"ך. ומה שהכריח מז"ל בכלל לדרוש המלה כאחד על הקב"ה, ולא פשוט כאחד שבטי ישראל, יען לשם כן מלי לרטוחים שידין פאחד בפשטים. לב) פירש"י רוח ס' שמרחפה על פני תניט. ומג"ה מבואר כמו שניתים שבשם השמים נאמר, ופ"ע במפרשים. וכלל שאומר הוא ע"פ

מפרשים

לג) עיין מש"כ לעיל אות ל"ו לפ' זה ניצא יעקב על שמשון, ולריך מלהיו ניה לכתוב שפי כמו שבלשה לכתיב ויך שפי ולרשיון שהיה חיגר ברגלו אחת, וכתיב שפיפן משמע שפי כפול. ובאור המלה שפיפן הוא מלשון חז"ל (חולין מ"ב ב') טוקא לשמשת דשף מלוכתיה. לד) ר"ע החיל בת עניו לשופטו ויתגבר הוא עניו ויפשפש. לה) עיין בפירש"י בפסוק זה

הַמַּשְׁפְּתָיִם׃ מו וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב תְּחוֹמָיָא׃ • וַחֲזָא חוֹלָקָא
וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ אֲרֵי טַב וְיָת־אַרְעָא אֲרֵי
לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד׃ ס מז וַיְבָרֶךְ מְפַלְּחָא׃ וּבָרִיךְ
עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וַיְהִי־דָן עַמֵּיהּ כַּחֲדָא שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וַהֲוָה דָּן
דָּן יִתְבְּחַר וְיקוּם גַּבְרָא בְּיוֹמוֹהִי יִתְפְּרַק עַמֵּהּ וּבְשָׁנוֹהִי יְנוּחוּן כַּחֲדָא שָׁבְטַיָּא
דְּיִשְׂרָאֵל׃ יז יְהֵי־נָבָא דָּיְתְבְּחַר וַיְקוּם מִדְּבִית־דָּן אֵימְתֵהּ תְּתָרְמֵי עַל־עַמְמַיָּא

רש״י

המשפתים. כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו ליטה בבית וכשהוא רובץ אינו נהנה מהחומין בתחומי העיירות שהוליך עם פרקמטיא: (מו) וירא מנוחה כי טוב. רחה לחלקו ארץ מטורכת וטובה להושיב פירות: ויט שכמו לסבול. שר תורה: ויהי. לכל מחוי יפרעל: למס עובד. לפסוק להם הורות של תורה וסדרי עבורין שנאמר (דה״ל יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים. מאתים רמזי סנהדרעות העמיד וכל מחיתם על פיהם: ויט שכמו. הפציל שכמו כמו ויט שמים והמו תזכה ואוקלוס הרגם בפיס מחריס ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר והיתה הטובה כבוש תהיהו למס עובד: (מז) דן ידין עמו. יקוס נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה׳ עמו: כאחד שבטי ישראל. כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת טלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו. ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים שם

תורה תמימה

שנאמר (פ׳ כ״ב) בנות צעדה עלי שור[כ״ז] חובה לנחלה כיששכר, שנאמר יששכר חמור גרם[כ״ח] [ב״ק י״ז א׳].

יששכר חמור גרם. הובא לפנינו לעיל בפ׳ ויצא בפסוק בלילה הוא (ל׳ פ״ח).

(מז) דן ידין. ההוא דהוי אמר דונו דיני[כ״ט], אמרי, שמע מינה מרן קאתי, דכתיב ביה דן ידין עמו[ל] [סנהדרין ד׳ א׳].

ידין עמו כאחד. א״ר יוחנן, שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר, דן ידין עמו כאחד[לא] [סוטה י׳ א׳].

(יז) יהי דן נחש. אמר רבי חמא ב״ר הנינא, מאי דכתיב (שופטים י״ג) ותחל רוח ה׳

נמצא, ולכן דרים דים בפסוק זה רמז ליום הבנית, לגם ביה כתיב בלעזן זה שרוי לתוך היס ומ״כ לתוך מיות. ומר, שמ״ם שבינו גרמז בזכולן, אבל ירכתו — ירך ניצל ממנה [רומז לעמו] היי על נחל גיחון שהיה נחלקו על חצר והיתה מבדם חצר. והבנין מטורר. כז) כילה היה חופה. ואיט מובן כל כך הרואה מפסוק זה, אבל המת גדלה בגירסא שמצאתי בטשחת ס״ם כת״י זוכה לנחלה כיוסף, ומיך על הרנוס מוקלוס כפ׳ בנות צפדה בני שור, הרין שבמין יפקן מבטני יקבון תוקף ותחבאת, ומתחת בירסא זו גדלה ממ״ם מקודם שכה לנחלת שני שבטים, ומפרש בפרטיות, זובה לנחלה כיוסף וזוכה לנחלה כיששכר, ולפי״ז ל״ל להלעזן בס״ם שבפינו — לכילה, הוא פסוק ס״ם, ול״ל לנחלה, ועיין בשות הבא. כח) מהרשמין עתיר נכסין. והכל כמצר ושייכות סזכות למשלת יוסף ויששכר מסמיך

על הפסוק שמניח מפלתי רגל הסור והחמור, דסור נקרא יוסף כמ״ש (פ׳ ו׳) וברלוסם מקרו סור, ויששכר מכונה חמור כמ״ש כאן יששכר חמור גרם. כט) ככל דבר מצא ומתן שהי׳ לו עם מדם כי׳ רגיל לומר בזה שמי נדין, וגם כי׳ מעמיד כל דבר ועונין על קו הדין. ל) ותבודת כל מפלחה מניכה על בני מותה המפלחה. לא) דרמה זו והבטות מחריב בממכות על מ״ם בת״ר, דכאן ניבא יפקב על שמשון בן מנוח שנקם מפלשתים, וברמז דן ידין עמו — יקוס נקמת עמו מפלשתים, כמו כי ידין ה׳ עמו, ודרים כאן שהיה דן את ישראל כאביהם שבשמים, כלומר במשפטי נדק. ומפרש בלעזן כאחד — כיהודו על שלם.

אבל קשה, כלא מעט המפסיק [אחת] הוא על מלת עמו, ול״ב מלת כאחד מוסב על שבטי ישראל ואין זה מפסקי קרמי בסכינת הריפה, אולי

מִפְּגוּחֵי יְקַבְּלוּן חוּלְקָא וְאַחֲסַנְתָּא: כה וְאִתְמְרַרוּ־יָתֵהּ וְנַקְּמוּהִי וְאָעִיקְרֵהּ גְּבָרִין גִּבָּרִין בַּעֲלֵי פַלְגוּתָא: כו בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וָיָפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי

בָּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי־שׁוּר: כג וַיְמָרְרֻהוּ וָרָבוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים: כד וַתֵּשֶׁב

ט וְתַבַּת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ עַל־דְּבָקַיִם אוֹרַיְתָא בְּסַרְנָא וְשַׁוִּי בְּתוֹקְפָא רוֹחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא דְהַב עַל־דְּרָעוֹהִי וְאַחֲסִין מַלְכוּתָא וְתֻקְפָּא דָּא הֲוַת־לֵהּ מִן־קֳדָם־אֵל

רש״י

בנות צעדה עלי שור. בנות מלכים היו טועדות על החומה להסתכל ביפיו ובנות הרבה לעדה על אחת ואחת במקום שהוכל לראותו משם (ב״ר כ״ל). כי לפירוש רשתן הוא שור חומה וק״ל). עלי שור. על רחייטו כמו (במדבר כד) תשורנו ולא קרוב. ומדרשי אגדה יש רבים וזה טעה לייחד המקרא: פרת. תי״ו שבו הוא תקון הלשון כמו [קהלת ג] על דברת בני האדם: שור. כמו לשור. עלי שור. בשביל לשור. ותרגום של מונקלוס בנות לעדה עלי שור הרין שבטין יפקון מבנוהי וט׳ וכתב בנות על שם בנות מגשה בנות צלפחד שבטו חלק בשני עברי הירדן. ברי דיסני יוסף פורת לשון פריה ורביה. ויש מ״ק בו המתיסבים על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכולן קדמו המתנות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתיב עגם יוסף ורחל ויבהחוו. ממר יוסף רשע הזה עינו רמה שמע יפן עינו בחמי יצא לפניה ושרשב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פורת הגדלת עלמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה: בנות לעדה עלי שור. להסתכל בך בלמקך על מלריס. ושור דרשוהו לעניו שלא יפלוט בזרעו עין הרע. ולפי כשבתך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם: (בג) וימררהו ורבו. וימררהו לחמי ויתרחיקו פוטיפר ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם: ורבו. שעשו לו לחיו מנסי ריב ולין הלשון הזה לשון פעלו שהם כן היה לו ליעקב ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו׳ ולפי שם לשון רבייה חיים הוא כן היה לו ליעקב ויש שלא לשון פועלו כמו שמו שמיש (ירמי׳ ג) שהוא לשון הומתו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו שלא שלשון הולמו ואשמו ע״י לחריס ולשון שמו רמו רבו מלילהם הם משוממים את עלמם מהרוממו מעלמם שעשו מנסי ריב. וכן דומה יושבי לי כמו נדמו. וכן תרגם מונקלוס ומקמוהי: בעלי חיים. שלשונם כחן ותרגומו מרי פלוגתא לשון ותהי המתלה לותן שהיו רמויס לחלוק עמו מחלה: (כד) ותשב בחיתן קשתו. מהיסבה בחוזק: קשתו. חזקו: ויפזו זרועי ידיו. זו היא מהינת שבעת על ידו לשון זכר מופז. זאת היתה לו מידי הקב״ה שהוא מביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עקרן של ישראל לשון אבן הראתה לשון מלטות. ומונקלוס לף הוא כך הרגמו. ותשב. ותבת בהון נביאותיה החלומות אשר חלם להם. על דקיים מולייתא בסתרא תוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי בהוקפא רוחלניה הרגוס של בחיתן קשתו וכך לשון התרגוס על העברי ותשב נבואתו בשביל שמיחס של הקב״ה היתה לו לקשת ומשבטא בכן יתרמא דהב על דרעוהי לכך ויפזו זרועי ידיו

תורה תמימה

בנות צעדה. הובא לעיל בפסוק יששכר חמור גרם (י״ד).

(כד) **ותשב** באיתן וגו׳. א״ר יוחנן משום ר׳ מאיר, בשעה שהבעיטו אשת פוטיפר ליוסף והפשיטו בבגדיו, באת דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו, יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שיטתה שמך מביניהם, מיד — **ותשב באיתן קשתו, וישבה קשתו לאיתנו, ויפזו זרועי ידיו** — נעץ ידיו בקרקע ויצאה ש״ץ מבין צפרני ידיו[ב] [סוטה ל״ו ב׳].

בתהלים ע״ח ויפץ משכן שלו וגו׳ וימאס בתהל יוסף, אלא עיקר הלמוד לענין זה הוא מפ׳ רחה מפקוק לכתיב בענין הכמות, דהמר לך בן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תלחה ולרבינו בכל מקום אשר תרחה מי אתה מעלה אבל אתה מוכל בכל מקום שאתה רואה, וכפי שנבאר מי״ה בפרט במקומו בפסוק הנזכר.

ב) וכמ״ש אתיא שבשמן דמו לאחרי רחיה זו, ומפרש ויפזו כמו ויפלו, כי ז׳ וי׳ מתחלפין מפני שהן מעולת מחך

שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר׃ ס נב בֶּן עַרְבֶּה וְאַחֲסַנְתֵּהּ תְּהֵי־ פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן מְעַבְּדָא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין נג בְּרֵי דְיִסְגֵּי יוֹסֵף בְּרֵי דְיִתְבָּרַךְ כִּגְוָנֵּהּ דְּנָצֵב עַל־עֵינָא דְּמַיָּא תְּרֵין שִׁבְטִין יְפָקוּן

רש״י

זו בקעת גיטור שהיא קלה לנצל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלוחה אילה משולחת לרוץ: הנותן אמרי שפר. דבר יחד על מלחמת סיסרא והנצח (שופטים ד) ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי וגו׳ והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק בולח ברגליו: הנותן אמרי שפר. על ידם שרו דבורה וברק שירה. וכבושינו דרשוהו על יוסף קבורת יעקב כשערער עשו על המערה בימי סוטה [דף יג] והרגומו יהרמי עדביה יפול חבלו וחוח יזדה על חלקו ממרים נאוש ושבח: (כב) בן פרת. בן חן וחוח לשון מרמי אפריון מעטייה לרבי שמעון בכוח ב״מ [דף קיח]: בן פרת עלי עין. חמו נעוו על העין הכוחה לחוכו:

תורה תמימה

אמרי שפר. א״ר אבהו, אל תקרא אמרי שפר אלא אמרי ספר[לי] [סוטה י״ג א׳].

(כב) **עלי עין.** אל תקרא עלי עין אלא עולי עין, מבאן לזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא[לי] [ברכות כ׳ א׳].

עלי עין. באו ישראל לשילה נאספו הבמות וקדשים קלים ומעשר שני נאכלין בכל הרואה[לח], דאמר קרא, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, עין שלא רצתה ליהנות ולזון ממה שאינו שלה — הזכה ותאכל כמלא עין שלה[מ] [זבחים ק״ח ב׳].

ספירם המצל מהקלות שנו, דרומז לנקעת גיטור שהיתה בחלקו של נפתלי שהיא קלה לנצל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ, ואע״ג דגמרא כאן מפורש שהמצל הוא לעניין קלות הרגלים ממש שהי׳ קל המרוץ למניח שם זה לעניין המפורש כשבאו לקבור את יעקב במערת המכפלה ועד עכו ועכו ובקשו להרמות לו שבר המכירה שמכר הוא ליעקב את חלקו במערה זו. ולפי שעכשיו במלרים ואמרו מאן ניזל להכיולו ניזל נפתלי דקליל כאילתא. יז) ניכא להספר שהניח ממלרים, הוא שבר המכירה שמכר עשו ליעקב את מערת המכפלה אשר בנא זה עכב עשו את הקבורה כמפורש בשות הקודש והלאן עוד.

ודע כי חוקלוס הרגש בפסוק זה כמ״ש, נפתלי נאחרעא שבא יתרמי עדביה [ר״ל יפול חלקו] ואחסנתיה תהא משבדא פירין יהון מודין ומברכין עילוהי, ע״כ, ושמעו המלרים בשות הכתוב הכאים והעניין. והנה ליתא במשנה ברכות מ״ד ג׳, הניחו לפניו מניח

תחלה ופת עמו מברך על המניח ופוסר את

שפת, שהפת שפלה לו, ופריך בגמרא, מי איכא מילי דהוי מניח עיקר ופת שפלה, אמר רב חסי, בחוכלי פירות נפוסר שנו, ופירש״י, פירות נפוסר — פירות ארץ יש בהרת המוכים מן הפת ולכן מברכין עליהו מפני המיכותן.

חידוש הוא שהיש בהרת ופירות נפוסר היו בחלקו של נפתלי כמפורש בר״פ נברכה בברכת נפתלי יש ודאוס ירצה ומפורש שם בספרי דהוא יש בהרת, וכ״ה במגילה ו׳ ג׳, וכ״ק פ״ח כ׳ וכ״ב קכ״ב ג׳ ובמדרשים מוכים.

וע״פ זה יתבאר ברכתה דברי חוקלוס, בהרעא שבא יפול חלקו ואלהו תגדל פירות המוכים כאלו שיהיו עיקר לברכה שיברכו עליהם, והיינו פירות נפוסר, וכפוכית דגמרא ברכות שהבאנו. וע׳ בתוס׳ שם שפירשו סוגית הגמרא בענין אחר מפירש״י, ומתרנוס חוקלוס ע״פ בחוכלו רואה נפירש״י. לו) פירש״י מכוסים מן העין, ואולי דרים כן משום דעלי עין משמע דגדל על העין ממש, ובאמת כל אילן גדל סמוך לעין, וה״כ הו״ל לכתוב על עין דהוי משמע על בסמוך, ות״ע מענין דרשה כזו נעיל בפרשה זו בפ׳ ויזלו נרוש בקרב הארץ (מ״ח ס״ז). לח) ר״ל בכל מקום שהי׳ אפשר משם לרחות קלת מהבית, והיינו בכל מקום שרוחין משם שילה. ופשם ליכור הבמות מאי נהו לגילה משום דכתיב בשעם היתר הבמות (פ׳ ראה) כי לא נחתם עד עתה אל המנוחה, משמע דלכשיבוא אל המנוחה יאסרו להקריב בבמות רק במזבח, ומשבוא לגילה נמו קלת מיניעת כנוס וחילוק הארץ כמבואר שם׳ יהושע, ולכן נאסרו אז הבמות, וכפי שנבאר אי״ה ברחבה ענין זה בר״פ ראה בפסוק המזבר. לט) כלומר קדמי שילה נאכלין אף בנבוי שאר שבעים שבנלוהו. ומה שאמר עין שלא רצתה ליהנות וכו׳, רומז לענין יוסף עם אשת פוטיפר. וע״ל רמז ודרש דדשו כן, מפני שבילה היתה בחלקו של יוסף וכמ״ש בתהלים

וּבְאוֹחֲסַנְתֵּהּ יְתֻבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃
כְּצַפְרָא וּבְפַנְיָא יְהוֹן מְקָרְבִין כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים
כַּהֲנַיָּא קָרְבָּנָא וּבְעִדָּן רַמְשָׁא עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם
יְהוֹן מְפַלְּגִין מִדַּר חוּלָקְהוֹן וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ
מְשָׁאַר קֻדְשַׁיָּא׃ כט וּפָקֵד אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי
אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲסַר וְדָא דְמַלֵּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבְרִיךְ יָתְהוֹן גְּבַר דְּי כְּבִרְכָתֵהּ בָּרַךְ יָתְהוֹן׃
כט וּפַקֵּד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא מְתְכַּנֵּשׁ לְעַמִּי קָבְרוּ יָתִי לְוָת־אֲבָהָתַי בְּמַעֲרְתָּא דִּי בְחַקַל עָפְרוֹן חִתָּאָה׃ ל בְּמַעֲרְתָּא דִּי

רש״י

יפרוץ נגף על שיהיו עתידין להיות חטפנין (שופטים כא) וחטפתם לכם לנשים מאתו בפילגש בגבעה ונבא על שאול שיהיה טלא בתוכיו סביב שנאמר [ש״א יד] ושאול לכד המלוכה וילחם במואב ובאדום וגו׳ וכבל אשר יפנה ירגיע: בבקר יאכל עד. לשון ניזה ומגל המתורגם עדאה. ועוד יש לו דומה בלשון עברית (ישעיה נג) מן חולק עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בהתלת בוקרן (ש״א פרשתן) וחריתן של ישראל: ולערב יחלק שלל. לפי משחשקע שמשן של ישראל ע״י נבוכדנאצר שיגלם לבבל: יחלק שלל. מרדכי ואסתר שהם מבניימין יחלקו מה שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר. ואונקלוס הרגיש על שלל הכהנים בקדשי המקדש: (כח) וזאת אשר דבר להם מביאם ויברך אותם. והלא יש מהם שלא ברכם אלא קללן כך פירושו ואת אשר דבר להם מביאם מה שנאמר בענין. יכול שלא ברך לראובן שמשון ולוי ת״ל ויברך אותם כולם במשמע: איש אשר כברכתו. ברכה הנתידה לבא על כל אחד ואחד: ברך אותם. לפי שהיו לו לומר הלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת״ל ברך אותם לפי שאמן ליהודה נבואת מרי ולבניימין חטיפתו של שאול ולנפתלי קלותו של לילה יכול שלא כלאן כולם בכל הברכות ת״ל ברך אותם: (כט) ונאסף אל עמי. על שם שמכניסין הנפטרות אל מקום גניזתן שיש חמישה בלשון עברי שהיא לשון הכנסה כגון (שופטים יט) ואין איש מאסף אותם הביתה [דברים ג] ואספתו אל תוך ביתך (ויקרא כג) באספכם את תבואת הארץ הכנסתם לבית מפני הגשמים. באספכם את מעשיכם. וכל המישה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה: אל תבואי.

תורה תמימה

נשבע לה׳ וגו׳ ואם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳ הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער, שמענוה באפרתה — זה יהושע דאתא מאפרים, מצאנוה בשדי יער — זה בניימין, דכתיב בניימין זאב יטרף[מד] (זבחים נ״ד ב׳).

(כח) שבטי ישראל. [כיצד מעשה החושן, מפתה על האבנים שמות השבטים וכותב למטה] שבטי ישראל[מה] (ירושלמי יומא פ״ו ה״ג).

עמו לנם שם לא משמו שמש יין מאי נפרדו ממנו.

[מד] בפרוש הגירסא שמשנה בתפרתה זה ספר יהושע, ובאור הענין, דמקודם נזה אמרו בגמרא שלא ידע דוד מיפה לדוש להיות נגנה ביהמ״ק, אם בחלקו של יהודה או בחלקו של בניימין, ותח״כ מצא בספר יהושע הלשון ועלה הגורל בחלק בניימין, וכיון שת״ל נבזה מכל המלכות, ס״ל דלריך להיות בחלק בניימין, וחכו שאמר זכור ה׳ לדוד את כל ענותו [שיעע בזה] באמרו שם לתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה׳ [ולכאוף] שמשנה בתפרתה מלאתה בשדי יער, ומפרש שמשנה בתפרתה — זה ספר יהושע שבא מתפרים ומלאו שם הלשון ועלה הגורל בחלק בניימין וממילא יצאתו המקום שלריך להיות בחלק בניימין המכונה בשם יער, כמבואר.

[מה] בכבני

אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃
כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי
וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכַּת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכַת
תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם
וָרָחַם׃ כו בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־
בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם
תִּהְיֶיךָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר
אֶחָיו׃ פ ששי כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף
קמץ בו״ק
בַּבֹּקֶר יֹאכַל־עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃ כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר

תַּקִּיפָא דְיַעֲקֹב מִתַּמָּן רָעֵי אֵבֶן יִשְׂרָאֵל׃
כה מִן אֱלָהָא דְאֲבוּךְ וְיִסְעַד לָךְ וּבְשַׁדַּי
כט מְבָרְכָךְ בִּרְכָתָא דִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא בִּרְכָתָא דִתְהוֹמָא
רְבִיעָא מִתְּחוֹת בִּרְכָתָא דְדָיֵרִין טְפֵי
וְרַחֲמִין׃ כו בִּרְכָתָא דַאֲבוּךְ תַּקִּיפוּ עַל־
בִּרְכָתָא דְרַבְרְבַי עַד תְּקוֹף רְחִיקֵי
אַרְעָא מִתְּרָעֵי בִּרְכָתָא דַאֲבוּךְ
וְדַאֲמֵךְ׃ כז בִּרְכָתָא דְיִתְוַסְפָן עַל־בִּרְכָתָא דִילִי
פָּרִיכוּ אֲבָהָתַי דַּחֲמִידוּ לְהֵן
רַבְרְבַיָּא דְמִן־עָלְמָא יְהוֹן
כָּל־אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְנַבְרָא פָּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי׃ כח בִּנְיָמִן בְּאַרְעָא תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא

רש״י

לשון פז: מבן ישראל. לשון מוטריקון אב ובן מבהן ובכין יעקב ובניו: (כה) מאל אביך. היתה לך זאת והוא יעזרך: ואת שדי. ועם הקב״ה היה לבך כשלא שמעת לדברי תאומתך והוא יברכך: ברכות שדים ורחם. ברכתה דלבנה ודלמטן. כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהו הזכרים מזריעין טיפה הרצויה להריון והנקבות לא יסכלו את רחם שלהן להפיל עוברותיהן: שדים. יהא יורה מהרגמין שאתה מי שתתי לך שדים כאן על שם שהזרע יורה כאן: (כו) ברכות אביך גברו וגו'. הברכות שברכני הקב״ה גברו והלכו על הברכות שבירך את הורי: עד תאות גבעות עולם. לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שהרי נברכה פרוזה בלי מגרים מגעת עד מרבע קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אביו וליצחק. לאברהם אמר לו שם נא עיניך וראה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד. ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלו והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר יעשיה (יעשיה נח) והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם: תאות. לשמואל"ן כך תאבו מאחס בן סרוק: הורי. לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר [לעיל נ]: עד תאות. עד קצות כמו [במדבר לד] והתאויתם לכם לגבול קדמה [שם פ׳ ח] תתאו לגבע חמת: תהיין. כולם לראש יוסף: נזיר אחיו. פרישת דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וימצו מקדשי כמי ישראל. מורו אמור. ור״ל והשבט בחיתן קשתו על כביסת יגיו בחשת מזויו וקורקו קשת ע״ש שהזרע יורה כאן: ויפזו זרועי ידיו. כמו ויפוזו טיפת הזרע מבין הלבנות ידיו: מידי אביר יעקב. שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו כדמיתה בסוטה (דף לו) ואונקלוס תרגם התאות עולם לשון תאוה וחמדה ונבעות לשון מעוקי ארץ (והם הברכות) שחמדתן אמו והזקיקתו לקבלם: (כז) בנימין זאב. דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים קל״ב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר

תורה תמימה

אביר יעקב. מי גרם לו שיחזק על אבני אפוד אלא אביר יעקב משם רועה אבן ישראל — משם זכה ונעשה ראש, שנאמר (תהלים פ׳) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף[מא] [פוטה ל״ו ב׳].

אבן ישראל. א״ר אבין. [בשעה שנראתה ליוסף דיוקנו של אביו] נראתה לו גם איקונין של רחל, שנאמר משם רועה אבן ישראל[מב] [ירושלמי הוריות פ״ב ה״ה].

(כו) נזיר אחיו. א״ר מלאי משום רבי יצחק מגדלאה, מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין, שנאמר ולקדקד נזיר אחיו[מג] [שבת קי״ט א׳].

(כז) בנימין זאב. דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים קל״ב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר

מחד, וכמו זעק — נעקה, וע״ע במ״ר ובמהרש״א. והמשה מכוונה כשם מבן פ״ם ורמיזתן על המבנים (פ׳ שמות), וכן ונתן — את ילחתני (ירמיה כ׳).

מא) רומז לדרשה הקודמת שע״י הסרשה מתמונת יעקב שב מהריטוריו. מב) עיין בדרשות הקודמות, מג) ועיין מש״כ לעיל פ״ם מקץ בפסוק ויפתו ויבכו

לַעֲמֹה: א וְנָפַל יוֹסֵף עַל־אַפֵּי אֲבוּהִי וּבְכָא עֲלוֹהִי וּנְשֵׁיק לֵהּ: ב וּפַקֵּיד יוֹסֵף יָת־עַבְדּוֹהִי יָת־אַסְוָתָא לְמֶחֱנַט יָת־אֲבוּהִי וְחָנְטוּ אַסְוָתָא יָת־יִשְׂרָאֵל: ג וּשְׁלִימוּ־לֵהּ אַרְבְּעִין יוֹמִין אֲרֵי־כֵן שְׁלִימוּ יוֹמֵי חֲנָטַיָּא וּבְכוֹ יָתֵהּ מִצְרָאֵי שַׁבְעִין יוֹמִין: ד וְעַבְרוּ יוֹמֵי בְכִיתֵהּ

אֶל־עַמָּיו: נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ: ב וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם: ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ

רש"י

מִטָּתוֹ עַל מִטָּה (תענית ה): (ב) לְחַנֵּט אֶת אָבִיו. עַיִן מַרְקֶחֶת בְּשָׁמִים הוּא: (ג) וַיִּמְלְאוּ לוֹ. הַשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי מְנִיטָתוֹ עַד שֶׁמִּלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם: וַיִּבְכּוּ אוֹתוֹ וְגוֹ'. אַרְבָּעִים לְחִנּוּטוֹ וְשִׁבְעִים לִבְכִיָּה לְפִי שֶׁבְּכָל

תורה תמימה

ויגוע ויאסף. א"ר טרפון. אין אדם מת אלא מתוך הבטלה, שנאמר ויגוע ויאסף[מו] [אדר"נ פ"ו, י"א].

נ (ג) **שבעים יום**. א"ר אבהו, [מפני מה זכו האומות לשבעים יום שבין אגרות המן לאגרות מרדכי], כנגד שבעים יום ששעשו המצרים חסר עם יעקב אבינו[מז] [ירושלמי סוטה פ"א ה"ו].

וכי בכדי ספדו ספדיה וחנטו מגוטיה, אמר ליה, מקרא הוא דכתיב וכו' [כמועתק לפניו]. הדר אמר ליה, כל האומר רחב רחב מיד נקרי, אמר ליה, והא אנא אמינא ולא איכפת לי, אמר ליה, ביזעה ומכירה קאמינא, ע"כ.

והנה נקל להכריע היכה הערות בכלל אגדה זו, דאמוראי, נמה תפס ר' יצחק לאחר הסעודה דוקא אלו שני המאמרים, גם קצה הלשון אין מסתיין בהפעיל, ויותר נכון היה לומר אין שותין, ונבד זה קצה, הנה אלו רואים בחום שעושין בסעודה בתוך שמפסיקין רגע מלכילה, וזה מעשים בכל יום ובכל שעה בסעודה בהכורה.

לכן נראה הכוונה, דבאמת לפני המדבר בעצמו אין סכנה בשתה, דבשבר לו להזהר מסכנה, כמבואר, ע"פ הפסק רגע מלכילה, אך לפני השומע בפעמים כרוכה סכנה חיובית, יען כי יקרה אצר בפעמים ישמע השומע דבר זה ומתמיה ומבהיל מאד, עד שמרוב התפעלות נפשו למשמע דבר זה, לא יעצור כח בגופו בנפשו להמתין עד אחר בליעת המאכל שבגרונו, אלא עוד המאכל בבית הבליעה יתחומם ויצטרך לו יציב על השמועה המבהילה ומפליאה, ואז בחמת סכנה קרובה שמא יקדים קנה לושט.

ואת הדבר הזה רצה ר' יצחק להרמות נרב נחמן בחום, ומחר לו לאחר הסעודה לקיים את הדין דמיחין מסיחין בסעודה את שני המאמרים הנ"ל, וכך עלה לו נרב נחמן, שבחומו והתפעלות נפשו שלח כרגע על המאמר יעקב אבינו לא מת וכי בכדי ספדו ספדיה וכו', וכן על המאמר כל האומר רחב רחב וכו' קפץ ושלח היתכן כן, והא אנא אמינא ולא איכפת לי, וזה בסבור לו ר' יצחק, כי טעת אמר לו אלו המאמרים בתוך הסעודה ולא היה צריך רב נחמן בדורו לחכות עד אחר הבליעה אלא היה שותה תיכף, ואז היה מסתכן. ומדויק לפי"ז הלשון שאמר לו אין מסיחין ולא היה שותין, כלומר, אין מניחין אחר לידי שיחה.

ומטעא דבר הך דוחה, מדבחר לו ר' יצחק מאמר זה דיעקב אבינו לא מת לתכלית שרצה להורות בזה כמ"ש, ש"מ שהמאמר הזה היה נחשב בעיניהם לאחד מהסלקים מאד. [מז] אין לחוש לזה, והמפרש שמל הרבה בדברים דחוקים, ונראה פשוט דסמך מרישא דקרא ויכל יעקב לצות את בניו וינוע ויאסף, וכל זמן שהיה מצוה היה מי, ומכיון שנפסק מלצוות נופל, ודמו הוא שאין אדם מת אלא מתוך הבטלה, וכ"מ בזה מטהר בפרק זה בתדר"ן שיתחדל כל אדם לתור לו חיו מלאכה להתעסק בה אף שלא"ע לא רק אלא יצב בפל, ומסמיך זה לפסוקים שונים, יש"ם. וע' מש"כ הסייף לענין זה לעיל בפ' נח בפ' ויוס ולילה לא ישבתו.

א) ר"ל זכו שהיה להם קורת רוח במשך שבעים יום שהתנו לקיים גזירת המן שנתבטלה מן י"ג ניסן

ע־

בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי
מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה
אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן
הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֻר׃ לא שָׁמָּה קָבְרוּ
אֶת־אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה
קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ
וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ לב מִקְנֵה
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־
חֵת׃ לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו
וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף

בְּחַקַל קְבָלְתָּא דִּי־עַל־אַפֵּי
מַמְרֵא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן דִּי זְבַן
אַבְרָהָם יָת־חַקְלָא מִן עָפְרֹן
חִתָּאָה לְאַחֲסַנַת־קְבוּרָא׃
לא תַּמָּן קְבָרוּ יָת־אַבְרָהָם
וְיָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ תַּמָּן
קְבָרוּ יָת־יִצְחָק וְיָת־רִבְקָה
אִתְּתֵהּ וְתַמָּן קְבָרִית יָת־
לֵאָה׃ לב זְבִינֵי חַקְלָא וּמְעָרְתָּא
דִּי־בֵהּ מִן־בְּנֵי חִתָּאָה׃
לג וְשֵׁיצִי יַעֲקֹב לְפַקָּדָא
יָת־בְּנוֹהִי וּכְנַשׁ רַגְלוֹהִי
לְעַרְסָא וְאִתְנְגִיד וְאִתְכְּנִישׁ

רש״י

מם מִמְּתִי׃ (לג) ויאסף רגליו. כסיס רגליו: ויגוע ויאסף. ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רז״ל יעקב

תורה תמימה

(לג) ויגוע ויאסף. א״ר יוחנן, יעקב אבינו לא מת, אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, וכי בכדי ספדו ספדיא ותנטו תנטיא, אמר ליה, מקרא אני דורש (ירמיה ל׳) ואתה אל תירא עבדי יעקב וגו׳ כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים[ט] [תענית ה׳ ב׳].

יומא ע״ג ב׳ הובא הפסוק שבסי שברון, וברמב״ם פ״ח מכלי המקדש כתב — שבסי יה (תהלים קכ״ב), וזה לגת כנבני וגת כירושלמי, ופגת הוא, וכ״מ כתב, כיון דנבני ממרו שבסי שברון וכירושלמי שבסי ישראל ג״כ טוב יותר לומר שבסי, כתוב שבסי יה לכתיב בי׳ פדות לישראל דדמי למאי דכתיב בחוקן נזכרון לפני ה׳, עכ״ל, וכמה לחוקים ולפודים דלכריס, ומאין לו לרמב״ם נסוח מסלה לעצמו, ויותר מזה קשה גירסתו, כי כל המפרשים הסכימו שבסי״ה היו ע״ב לותיות כתובים שם [כנגד שם ע״ב], והכא שם ישראל ויהיה שוים במספר הלותיות, אבל בשם יה הנה יחסרון ג׳ לותיות למספר ע״ב, וההכרח מכריח נמי דהי׳ לרמב״ם מקור נאמן מאיזו ברייתא שלפנינו היא חסרה, כאשר הרגשנו לדעת כ״פ מכמה ברייתות שהיו לפני הרגשושים ולפנינו הם חסרים. מו) פירש״י כמו כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים הוא מקבץ את החיים כך הוא בחיים, שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו, כמו שמצינו במלכיות וילא ישראל ולרשיון ישראל שבא, והוא החכמה — מלמה שמת, עכ״ל. ובתום׳ כתבו, יעקב אבינו לא כתיב ויומת, וכן משמע מדכתיב ויגוע ולא כתיב ויומת, וכ״מ בסומה י״ג ע׳ דמצותר שם שפקח יעקב את עיניו קודם קבורתו ושחק משנו מחיו שהיה שם, עו״ש. ואפשם לגאת פירש״י ותום׳ הו״א להכוונה יעקב אבינו לא מת והקיקש מה זרעו בחיים וכו׳, הוא ע״פ מ״ד בב״ב קמ״ו ע׳ דלכן לא נאמר בדוד מיתה מפני שהניח בן כמותו, ישו״ם, וה״נ מפני שהניח בנים לקיקש כמותו לכן לא נאמר בו מיתה, והביאו חז״ל ענין זה בלשון מניני יעקב אבינו לא מת, ודו״ק. —

ולדברי רש״י ותום׳ הוי מנהה זו מחת מנהה הדורשות רמזים לקיים ועתיקים, והיא יותר ע״ד הסוד והרמז מאשר ע״ד הפשט, ורמה זה דקדקתי ומצאתי שהיתה מנהה זו מצויה ומשפלה גם לחז״ל, כפי הגראה מהמקר כל ענין מנהה לפניה ולאחריה, ורציו לנכון להשתיקה ולפרשה.

וזה לשון המנהה, רב נחמן ור׳ יצחק הוו יתבי בסטודתא, אמר ני׳ רב נחמן לר׳ יצחק, ניימת מר מילתא [בדברי תורה], אמר ליה, הכי א״ר יוחנן, אין מסיימין בשמועה, שמא יקדים קשה לעשה ויבא נידי שכנה, לבתר דאכלי, אמר ליה ר׳ יצחק, הכי א״ר יוחנן, יעקב אבינו לא מת, אמר ליה רב נחמן, וכי

פַּרְעֹה סַךְ וְקִבּוּר יָת־אָבוּהִי כְּמָא דְקַיִם עֲלָךְ׃ י וְסָלִיק יוֹסֵף לְמִקְבַּר יָת־אָבוּהִי סְלִיקוּ עִמֵּהּ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה סָבֵי בֵיתֵהּ וְכֹל סָבֵי אַרְעָא־דְמִצְרָיִם׃ יא וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וַאֲחָהִי וּבֵית אֲבוּהִי לְחוֹד טַפְלְהוֹן וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ יב וְסָלִיקוּ עִמֵּהּ אַף־רְתִכִין אַף־פָּרָשִׁין וַהֲוָה הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ יג וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־

פַּרְעֹה עָלֶה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃ ז וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ י וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן

וְאַתּוּ עַד־בֵּירַת־אִדְרֵי דְאָטָד דִי בְעִבְרָא דַיַרְדְנָא וְסָפְדוּ־

רש"י

מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה כשכיל חלקך במערה: (ו) כאשר השביעך. ואם לא כשכיל השבועה לא סייעה מיקיר לכל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר מ"ל לעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא תקוני על לה"ק שאני מכיר עוקיך על שבעיס לשון ואתה מיקך מכיר בו כדאיתא בגמ' סוטה (דף לו): (י) גרן האטד. מוקף תאדין היה. וכבותיו דרשו (סוטה יג) על

תורה תמימה

(ו) ויעל יוסף. במדה שאדם טודד מודדין לו, יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו, לפיכך זכה שנתעסק בו משה שאין בישראל גדול ממנו, שנאמר (ר"פ בשלח) ויקח משה את עצמות יוסף עמו׳) [סוטה ט׳ ב׳].

ויעל יוסף וגו׳. מאי שנא מעיקרא דכתיב ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה והדר וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו, ומאי שנא לבסוף כתיב (ס׳ י״ד) וישב יוסף מצריימה הוא ואחיו וכל העולים אתו, א״ר יוחנן, בתחלה עד שלא ראו בכבודם של ישראל לא נהגו בהם כבוד, ולבסוף שראו בכבודם נהגו בהם כבוד׳) [שם י״ג א׳].

(י) עד גורן האטד. וכי גורן יש לו לאטד׳), א״ר אבהו, מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו

כלא אין כל יסוד לפעמים מכירה שהשיט לעשו. ויש לפרש הענין ע"פ מ"ל בתדרשים ובפירש"י כאן בפסוק זה שול דרשת על הלשון בקברי תאר כריתי לי, שעשה יעקב כרי אחד מכל הכסף והזהב שביניו מבית לבן ונתן לעשו שטר חלקו במערת המכפלה, ומשום דמדייקי למה הוצרך יעקב ענין הקניה בלשון כירה, ואיתו מכותר למה הרבה כל כך ממון בעבור זה לעשו, נשל שבידוע היה לו של עשו מוב עליו בפשוטו מהו בדרך מבית לבן, ומכותר גם זה ניחא, ומשמע שם שהיה עוקח ממנו גם מעם הכסף. אך לפי המכותר נדין מכירת מקום קבר משפחה שהמוכר יכול להחזיר הכסף ולבטל המקח, לכן נמשון הרבה לו כסף וחזר כדי שיהום להשיבו, וממילא היה המקח קיים. ד) ועש"ם דכל החיים עשקו בקבורתו

וכמש"כ בפ׳ י"ג ויעקו ויקברו מותו, בכ"ז תלה הכתוב כל ענין זה ביוסף, כי מכותר לפניו בפסוק י"ד שהחיים הניחו עיקר ההתעסקות ליוסף, שמדרו, כבודו של הנפטר יותר בגמלים מאשר בהדיוטים. וע"ש מענין דרשה זו לקמן ר"פ בשלח. ה) עיין להלן בפסוק י׳ בענין הכבוד שהראו ליעקב. ובכלל תמיהני מה ראו חז"ל להקשות על שטיי הלשונות בעוד שאר לפי פשוטם ניחא, ע"פ מ"ש בשם דר"ש ועמ"ש, ליישב הקרון קודם ולכניסה הגדול קודם [ויש שמך לזה ביחזקאל מ"ו, והגזית בתוכם, בגוהם יבא [הוא], ובאותם יצאו [הם]], וע"כ כאן כשיצאו ממצרים הלכו המצריס תחלה, וכשבאו לניהם הניחו לישראל לבוא החלה, כהלכות ד"ש וע"ש הכבוד לישראל, וקלת י"ל דיוקיה ז כשיטה היא, כי הלכו לקבור את יעקב, ודו"ק. ו) סוף

וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־
נָא בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה לֵאמֹר: ה אָבִי
הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת
בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא
וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר

וּמַלֵּיל יוֹסֵף עִם־בֵּית פַּרְעֹה
לְמֵימָר אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית
רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן מַלִּילוּ־כְעַן
קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימָר: ח אַבָּא
קַיִּים עָלַי לְמֵימַר הָא אֲנָא
מָאִית בְּקִבְרִי דְּאַתְקֵנִית לִי
בְּאַרְעָא דִכְנַעַן תַּמָּן תִּקְבְּרִנַּנִי
וּכְעַן אֶסַּק־כְּעַן וְאֶקְבַּר יָת־
אַבָּא וַאֲיתוּב: ט וַאֲמַר

רש"י

להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי מיעט מתברכין: (ה) אשר כריתי לי. כפשוטו כמו (שמות כג) כי יכרה איש. ומדרשו עוד מיניסד על הלשון כמו אשר קניתי (ר"ה טו) ור"ע כשהלכתי לכרכי סיס היו קורין למכירה כירה (ב"ר).

תורה תמימה

(ה) אבי השביעני. תניא, בשעה שאמר יוסף לפרעה אבי השביעני, אמר ליה אתשיל אשבועתך, אמר ליה ואתשיל נמי אדידך דמשתבענא לך דלא מגלי דלא שמעית בלשון הקודש, מיד אמר לו, עלה וקבור את אביך כאשר השביעך[2] [סוטה ל"ו ב'].

אשר כריתי לי. א"ר יותנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, בקברי אשר כריתי לי, אין כירה אלא לשון מכירה, שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה[3] [שם י"ג א'].

על כ"ג סיון. [2] גמרא בפה מנדא זו בתרוכא, דכשמת שלמה יוסף לגדולה כל לשון שהיה פרעה מדבר עמו היה מציב לו, וכשהיה יוסף מדבר עמו בלה"ק לא ידע פרעה להציב, וביקש לגמדו ולמדו ולא התלמד, וביקש פרעה שלא יגלה שומע בלה"ק שיהא לכבוד לו, ושמע לו, ועתה כשלא רצה פרעה להניחו נאמת ממנרים לקבורת יעקב ואמר לו יוסף אבי השביעני ואמר לו הוא אתשיל משבועתך, השיב לו יוסף שיאמרו גם על שבועה שלו שמשבע שלא יגלה שיהו מבין בלה"ק.

ובתוס' הקשו היאך היה אפשר ליוסף לשמור על שבועתו לפרעה והא מי אפשר לשמור שלא מדעתו, ותרצו דל"ש שאמר לו יוסף כזה בלשון גומות ונאמת לא היה יכול לשמור, עכ"ל.

אבל לו"ד היה אפשר לומר, דלעונה יוסף בשבועתו היתה, כשם שמי אפשר לשמור על שבועתי לך שלא מדעתך, כך מי אפשר לי לשמור על שבועתי שלאבי כי אם מדעתו והוא מת, אבל לא שהגיד לו כזה בדרך קצור

ולפי"ז ניחא בכלל מאמר יוסף לפרעה ואחשלי נמי שלדידך, שהיו זה מדרך הכבוד, אבל לפי דבריו שלא אמר לו זה בדרך קצור, ורק בהסכר ובמשל שמי אפשר לו לשמור על שבועתו ליעקב כמו שמי אפשר לשמור על שבועתו לו משני שנדרך דעת

מי שמשבע לו ובמס"כ, ודו"ק. [3] מאמר זה סותר בגמרא בהמשך ספור המעורע שהיה בעת שהלך יוסף וכל הכבודה לקבור את יעקב, וכיון שהגיש למערת המכפלה בא עשו ועכב הקטורה, שבא בטענה, דבמערת המכפלה היו מקומות לחרבע זוגות, ובכר נקברו שם אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, ועוד עכור זוג אחד מיובסי יצחק וכיון שקבר יעקב שם את לאה, א"כ כבר נפל הוא חלק יהודה: ונפי"ז שייך המקום הפנוי לעשו, ואמרו לו בני יעקב שהוא מכר את חלקו ליעקב, והרלו לו שפר המכירה, יע"ש, וזה"ל שמכו שיעקב בעצמו הזכיר ענין זה לפני מותו בלשון שאמר אשר כריתי לי, כלומר אשר קניתי לי, לכירה הוא לשון מכירה [בחסור אות הת'], וכמו ונם מים הכרו מחתם בכסף (פ' דברים), ותרגם לי בחמשה עשר כסף (הוסע ג'), דלא שייך לפרש כאן כריתי מלשון חפירה כמו כי יכרה איש בור, יען דהוא לא חפרו, דהיו המקומות מוכנים שד מימי מבראשית. —

אמנם בכלל צריך בחור מה מועלת המכירה הזה לפי מה דקיי"ל בב"ב ק' ב' ובפוסקים, המוכר קברו בחיים בני משפחה ומוברים מותו [את המוכר] בעל כרחו על לוקח, מפני שחי אפשר למוכר דבר עפך משפחה, ולכן אמרו דבנן שיסקול המוכר את הדמים ותבטל המכירה, ות"ל הלא

בְּבֵית־אַרְעֵי דְּאָטָד וַאֲמָרוּ בְּנִגֶּרְן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה
אָבֵל־תַּקִּיף דֵּין לְמִצְרָאֵי לְמִצְרַיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל
עַל־כֵּן קְרָא שְׁמֵהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ יב וַיַּעֲשׂוּ
מְצְרַיִם דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא׃ יג כֵּן עֲבָדוּ בְנוֹהִי לֵהּ כֵּן כְּמָא
דִי־פַקֵּדוּן׃ יד וּנְטָלוּ יָתֵהּ בְּנוֹהִי לְאַרְעָא דִכְנַעַן וְקָבְרוּ יָתֵהּ
בְּמְעָרַת חֲקַל פֲּלֵהָא דִי זְבַן בְּמְעָרַת שְׁדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה

רשי

(יב) כתפארתו של מקום: (יג) ויעשו להם בניו. ולא בני בניו כסדר שהם מטיחי לא ילים מלרי ולא לחד מבניכם שהם מבטיחים כעצמות יוסף שיאמר להם פקוד יפקוד אלהים אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. לו לא יפקוד אלהים עליכם ולא תעלו את עצמותי מזה. מנשה ואפרים יהיו תחתיהם ואם לא היו על הגלגל בתורתו של משה שמכר להם מביהם ליעקב

תורה תמימה

עשו], ר' אליעזר אומר, איזוריהם הדירו[ב], ר' שמעון בן לקיש אומר, קשרי כתפיהם הדירו, רבנן אמרי, זקפו קומתם[ג] [ירושלמי סוטה פ"א ה"י].

אבל כבד זה. א"ר יהודן ב"ר שלום, מלמד שהראו באצבע ואמרו אבל כבד זה למצרים[ד] [שם שם].

נאבל, מה תג שבעה אף אבל שבעה, ים למנוח ג"מ לדיעת דין המולים שבגבולי וילומנמי, לפי מס"ב התום' בע"ז כ"ב ע' ד"ה תיפוק ליה, וז"ל, והר"ת הקשה לפי ר"ת המלאכת חוה"מ מדרבנן מדמאר במו"ק י"ח ב', פתח באבל וסיים בחוה"מ, ומשני לא מיבעי קאמר, לא מיבעי ימי אבלו לאסור מדרבנן אלא אפילו חוה"מ לאסור מלאורייתא וכו', ותירץ ר"ת דקרי למלאכת חוה"מ לאורייתא, לפי שים לה אסמכתא מן התורה, לאפוקי אבל שאין לו אסמכתא רק מדברי קבלה לכתיב והפכתי תגיכם לאבל, עכ"ל. וע"כ לחילומנמי לגם לאבילות יש אסמ' מן התורה וכבל זאת קרי למלאכת חוה"מ לאורייתא לגבי אבילות, ס"מ למלאכת חוה"מ לאורייתא, וכקושית הר"ת, ודו"ק. —

וע' במפרש למיר פ"ו ב' ד"ה כתב, דבבן תקנו אבילות שבעה ואסמכוה לקרא ויעש לאביו אבל שבעת ימים, עכ"ל. וע"ע שהניח להרשב מבבלי והביא דרשת הירושלמי, ואפשר לומר דס"ל כמס"ב התום' במו"ק י"ד ב' דמהפסוק והפכתי לא שמעינן רק לישור מלאכה, יעו"ש, לו משום דפסוק זה בתורה כתיב. —

והנה לדיעת קיי"ל דלרשב"ם זו לענין אבילות שבעה לינה לרשב נמורה מלאורייתא, רק אסמכתא בעלמא, לדעת רוב הפוסקים הוי ענין אבילות מדרבנן, ואפילו אבילות יום לאחון, ורק אבילות הוי מלאורייתא, כמש"כ הרמ"ם פ"ג מברכות ופ"ג דמו"ק, ולפיהו יתבאר זה ל"ה בפ' שמיני בפסוק דרם לדם משה, ואפילו הרי"ף ומהמ"ם הם"ל לאבילות מלאורייתא גם הם מודו לרק יום לאחון הוי מלאורייתא, וגם זה רק ביום המיתה, אבל אבילות שבעה לבו"ע הוי מדרבנן, ורק סמכו זה לאחון התורה. [ג] לא נתבאר ענין ושרך הכבוד בזה, וי"ל ע"פ מ"ש בברכות פ' ב' בסדר ברכות השחר, כי אסר המייטיה לומר ברוך אוזר ישראל בגבורה, משואר כי קבילת התורה מורה על הגבורה ועל לומץ הרוח, וממילא לפי"ז הוי בהרת המאור הולמה על לפיון הרוח, ולפ"ז י"ל דהכוונה כאן לכשרואו בסדר ההליוים של יעקב בתותות הגדולה והכבוד, כמבואר לעיל שבאו מכל האומות ותלו בתריהם בארונו של יעקב [ע"ע פ' י'], כרואו אות רפיון ידים ורוח בזה שבתיהו הגוריהם, ודו"ק.

[ד] לא נתבאר בכלל מיפה מרומז כל ענייני אלה שעשו הבנענים, ויתבן לומר דגם הבא מדייק כמו בפ' הקהל וכי נוהן ים לאפד, ודרשו שם שהקיפו בתריהם לאחרון של יעקב בגודן זה שמקיפים לו אפד, ומדסיפר הכתוב שרק במקום זה רלו, ס"מ שבא להודיע הכיון שרלו הכבוד והגדולה כזו מלד כל האומות וגלתתו ופחדו גם הם על שעשו מעשה בבוד גם הם, וכל אחד מהמכמים דריש ענין הכבוד שעשו, דבל אחד ס"ל לפענין כזה מורה על כבוד הבא מפני הפחד, ועיין מס"כ בחות הקודש. [ה] פשוט דדייק הלשון "זה", דבל"מ מורה על הולמה בחלבע, כמו בחענית

שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל

תַּמָּן מְסַפְּדָא רַב וְתַקִּיף לַהֲדָא וְעָבַד לַאֲבוּהִי אֲבֶלָא שַׁבְעָא יוֹמִין: יא וַחֲזָא יָתֵב אַרְעָא כְּנַעֲנָאָה יָת־אֲבֶלָא

רש"י

שם המורע שכתו כל מלכי כנען ומשימי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כהגו של יוסף הלוי בתרזו של יעקב עמדו טון והלו לו כהריסם והקיפוהו כהרים כגורן המוקף סיד של קוצים:

תורה תמימה

של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה והלאו כתריהם בארונו של יעקב[1] [סוטה י"ג א'].

עד גורן האטד. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום ששמו אטד, אלא מהו אטד, אלו הכנענים שהיו ראויים לדוש באטד[2] ונצולו בזכות ויראו יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד[3] [ירושלמי סוטה פ"א ה"י].

מספד גדול וכבד. הני, אפילו סוסים ואפילו חמורים[4] [סוטה י"ג א'].

אבל שבעת ימים. א"ר חסדא, נפשו של אדם מהאבלת עליו כל שבעה, שנאמר (איוב י"ד) ונפשו עליו האבל, וכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים[5] [שבת קנ"ב א'].

אבל שבעת ימים. הניא, כנגין לאבילות שבעה מן התורה, שנאמר ויעש לאביו אבל שבעת ימים[6] [ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה].

(יא) ויראו יושב הארץ הכנעני. [הניא, אף הכנענים עשו חסד באבלותו של יעקב, ומה

נדר של קוצים. [1] ומבואר בגמרא דמתחלה [ואולי על מדות החלק במערת המכפלה, כמ"ש לעיל בפסוק ה' אות נ'], ומכיון שראו כהגו של יוסף נפלו כולם כתריהם ותלאום בתרזו של יעקב, וכ"ה היו ל"ו כתריס, כתר יוסף, י"ב כתרים מי"ב נשיאים של ישמעאל וכ"ע מכ"ג מלוסים שבעשו. [2] פס קוסים שעושים מהם גלר. [3] ר"ע בזכות הכבוד שחלקו ליעקב גם פס, כפי שיתבאר בפסוק הבא. [4] י"ל דהכתוב שהיו הסוסים והחמורים מלובשים בגדי אבל, וכגהוג היום בקבורת גדיים. [5] ר"ל דהפסוק הזה מגלה על הפסוק ונפשו עליו תאבל שמשיר האבילות שבעת ימים. ועיין בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה דהלתא יומין נפשא מסייפא על גופא, סברא לחזרה לגופא, כיון דחמית ליה דאתחתי זיו אפיה שבקא ליה ואזלא, ואחר תלתא יומין הכרס נבקעת על פניו וכו', ופ"ע דמ"ם כאן מתאבלת כל שבעה הוא מ"ם בירושלמי מן תלתא יומין ולהלן וכו', אבל על כרחיך י"ל דגם הבבלי ס"ל דיש חילוק בין האבלה ימים הראשונים לאחרונה האחרונים, מדאיצטו חילוק בגמרא לענין שבעה ימים הראשונים דחמירי מימים האחרונים, כמו לענין מלאכה ושאלי דברים, וכ"ת בירושלמי שם, דעל הא דתמרו שם אבל ג' ימים אסור במלאכה אפילו בשעת מניה הא דנפשא מסייפא על גופא. —

ועל יסוד זה בירושלמי שבאתו קיי"ל בנבלי יבמות בק"ח ג' אין העידין על המת אלא עד שנשב נדר של קוצים. [2] ומבואר בגמרא דמתחלה [ואולי על מדות החלק במערת המכפלה, כמ"ש לעיל בפסוק ה' אות נ'], ומכיון שראו כהגו של יוסף נפלו כולם כתריהם ותלאום בתרזו של יעקב, וכ"ה היו ל"ו כתריס, כתר יוסף, י"ב כתרים מי"ב נשיאים של ישמעאל וכ"ע מכ"ג מלוסים שבעשו. [3] פס קוסים שעושים מהם גלר. [4] ר"ע בזכות הכבוד שחלקו ליעקב גם פס, כפי שיתבאר בפסוק הבא. [5] י"ל דהכתוב שהיו הסוסים והחמורים מלובשים בגדי אבל, וכגהוג היום בקבורת גדיים. [6] ר"ל דהפסוק הזה מגלה על הפסוק ונפשו עליו תאבל שמשיר האבילות שבעת ימים. ועיין בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה דהלתא יומין נפשא מסייפא על גופא, סברא לחזרה לגופא, כיון דחמית ליה דאתחתי זיו אפיה שבקא ליה ואזלא, ואחר תלתא יומין הכרס נבקעת על פניו וכו', ופ"ע דמ"ם כאן מתאבלת כל שבעה הוא מ"ם בירושלמי מן תלתא יומין ולהלן וכו', אבל על כרחיך י"ל דגם הבבלי ס"ל דיש חילוק בין האבלה ימים הראשונים לאחרונה האחרונים, מדאיצטו חילוק בגמרא לענין שבעה ימים הראשונים דחמירי מימים האחרונים, כמו לענין מלאכה ושאלי דברים, וכ"ת בירושלמי שם, דעל הא דתמרו שם אבל ג' ימים אסור במלאכה אפילו בשעת מניה הא דנפשא מסייפא על גופא. —

ועל יסוד זה בירושלמי שבאתו קיי"ל בנבלי יבמות בק"ח ג' אין העידין על המת אלא עד שנשב ימים, משום לאחר ג' ימים משתני זיו הפנים, וע' בהה"ע סי' י"ו. —

גם י"ל ע"פ דברי הירושלמי שהבאתו מקור וסמך למש"כ בי"ד הלכות מליחה סי' ס"ם סעיף י"ב, הורו הנאונים [כך הלשון בסור] בשר שנפסה ג' ימים בלא מליחה מתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע"י מליחה ולכן אין נאכלו מבושל אלא צלי וכו', יע"ש, וכתבו הפוסקים שאין כל מקור ויסוד להורמה זו, ולפי הירושלמי הנ"ל י"ל דהטעם שאחר ג' ימים משתני זיו אפיה, משברת טפה שהוא מפני הקרום והעפמות הלם, ולפי"ז מבואר לאחר ג' ימים מעמק הלם ולזו רואי בלאת עוד אפילו ע"י מליחה, ודו"ק.

[2] ושוב פריך בירושלמי, וכי למדין מקודם מתן תורה [ומוסחת אחריה] ולמדין מקודם מת"ח, בלשון בתמיה], ועיין בתוס' מו"ק כ' ג' ושוד אחרונים הקשו מירושלמי גופיה דליף מקודם מתן תורה לענין שבעת ימי המשתה, ובאמת בכלל הענין פלא, שהרי כמה וכמה ענינים אנו למדין מקודם מת"ח, ומה ראה הירושלמי כאן לאחוד ולהקשות על זה.

ואולי י"ל דס"ם קל בירושלמי, ובמקום וכי נ"ל וכן, והכוונה וכן כאן אנו למדין מקודם מתן תורה כמו שאר ענינים, ובירושלמי רגיל המלה וכן בל"ף במקום וכאן [ולהגירסא ולמדין מקודם מת"ח, צריך לפרש הלשון ולמדין בניחותא, וכמש"כ]. — והנה בגמרא הבבלית מו"ק כ' ג' יליף סתם ז' ימי תגיות מפסוק לעמוס ח' והפכתי תגיכם לאבל

לְמֵימָר: יז כְּדֵין תֵּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּבָעוּ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא אַחָיךְ וְלַחֲטָאָתְהוֹן אֲרֵי־בִישָׁתָא גְּמָלוּךְ וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא עַבְדֵי אֱלָהָא דַּאֲבוּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִמֵּהּ: יח וַאֲזָלוּ אַף־אַחֹהִי וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי וַאֲמָרוּ הָא־אֲנַחְנָא לָךְ לְעַבְדִין: יט וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף לָא־תְדַחֲלוּן אֲרֵי הֲלָא דֵּיְיָ אֲנָא: כ וְאַתּוּן חֲשַׁבְתּוּן עֲלַי בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ אִתְחַשְׁבַת לְטָבָא בְּדִיל לְמֶעְבַּד כְּיוֹמָא הָדֵין לְקַיָּמָא עַם־סַגִּי: כא וּכְעַן לָא־תְדַחֲלוּן אֲנָא אֵזוּן

לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־ רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו: יח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים: יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי: כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב: שביעי כא וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל

תרי־פעמי . הנון ב׳ דנושת

ראשי

(ג״ר יבמות סה) שיט בדבר מפני הטעם כי לא טה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: (יז) שא נא נפשע עבדי אלהי אביך. מה תאיך מת אלהיו קיים והם עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו. מוסף על הראשונות: (יט) כי התחת אלהים אני. שמע במקומו אני בחמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול והלא אתם טלכם חשבתם עלי רעה והקב״ה חשבה לטובה והילך אני לבדי יכול להרע

תורה תמימה

(יז) אנא שא נא. א״ר יוסי ב״ר חנינא, כל המבקש ממנו מחבירו אל יבקש יותר מג׳ פעמים, שנאמר, אנא שא נא וגו׳ ועתה שא נא וגו״) [יומא פ״ו א׳].

אגב, ויתכן לומר דמנופיה דקרא מוכח שלא טוה כן, דמדתלה הכתוב סבת סותתם זאת מפני הירא, כמ״ש ויראו וגו׳ ויאמרו לו יסמטו יוסף וגו׳ ויטו, ולזו היה יעקב מנוה זה, הלא היה עניהם מובה נמסר לו כל זה בלא כל סבה רק מפני קיום דברי המת, ודו״ק. —

ובגמרא כתן מבואר דגם מטה היה לפנות מפני הטעם, ועיין בתוס׳ ב״מ כ״ג ב׳, והקשו למאי לא חשיב זה בין הני תלת מילי דפבידי דבגן למאני במיליהו, ויש״ם מה שתרצו, וגם י״ל לפי המבואר דגם מטה בזה ובהנת בכל מדם, לכן לא חשיב זה בין הדברים המיוחדים לתלמיד חכם ע״פ מנהג נבד. —

וע׳ בירושלמי פאה פ״ח ה״ח, אמר רשב״ג, בוא וראה כמה קשה אבק לשון הרע, שהרי הכתובים לשון הבאי כדי להפיל טעם בין יוסף לאחיו [שמקור השמלה שהחבה מיעקב״ה, כמבואר ר״פ ויצב], ואיט מבואר לשון שהרי הכתוב מספיק רק מה שהיה, ומ״ל לומר שהרי הפחים לא שנאמר וכלשון הכרשה שלפניט.

ואפשר לומר, משום דבאמת מהפחים בעצמם אין רלוים מכרחת למובר לשות מפני הטעם, די״ל דסם חשבו לסכנת נפשות שיקוט יוסף מסם, וכמקום סכנה אין חילוק למובר לשות, אבל מדספירה התורה דבר זה, אע״פ שבאמת ידוע שלא עלה על לב יוסף כל רעיון נקמה, ס״ת שבא בזה לחורות שמובר לשות מפני הטעם, ודו״ק.

(יז) דייק מדכתיב שלש פעמים נא, ועיין בחש״ג. ור״ל שאיט מחויב לבקש יותר, אבל הרשות בידו לבקש יותר מג׳ פעמים, בכ״ח אם לא מחל לו לאחר הפעם השלישי, לריך המבקש לומר בפני עשרה שביקש ממנו ולא מחל לו. ועיין מש״כ בענין זה לעיל כפ׳ וירא בפסוק ויתפלל אברהם וגו׳, ופרשי דיוקים מזה בחו״ח סי׳ תר״ו. —

ודע דאיתא במדרשים, אמר הקב״ה, אחת אמרתם בלשון אחת שלש נא, חייכם שאיט מבויכם כאן

גדול

אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קָבֶר
מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃
י וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו
וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו
אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו׃ יא וַיִּרְאוּ אֲחֵי־
יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ
יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת
כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ׃ יב וַיְצַוּוּ
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ

אַבְרָהָם יָת־חַקְלָא לְאַחֲסָנַת־
קָבוּרָא מִן עֶפְרֹן הִתָּאָה עַל־
אַפֵּי מַמְרֵא׃ י וְתָב יוֹסֵף
לְמִצְרַיִם הוּא וַאֲחוֹהִי וְכָל־
דְּסַלְּקוּ עִמֵּהּ לְמִקְבַּר יָת־
אֲבוּהִי בָּתַר דְּקָבַר יָת־אֲבוּהִי׃
יא וַחֲזוֹ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרֵי־מִית
אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דִּלְמָא יִסְטַר לָנָא
דְּבָבוּ יוֹסֵף וַאֲתָבָא יָתֵיב לָנָא
יָת כָּל־בִּישְׁתָּא דִּי גְמַלְנָא
יָתֵהּ׃ יב וּפַקִּידוּ לְוָת־יוֹסֵף
לְמֵימָר אֲבוּךְ פַּקֵּד קֳדָם מוֹתֵהּ

רש״י

מעמו׃ (יד) הוא ואחיו וכל העולים אתו. בחזרתן כתן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעל אתו כל עבדי פרעה וגו׳ ואח״כ כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שרלה הכתוב שעמו מלכי כנען שהלו כתריהם בתרומו של יעקב נהגו בהם כבוד׃ (טו) וירלו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו וירלו הכירו במיתתו תלל יוסף שהיו רגילים לפרוד על שולחנו של יוסף יהיה מקרבן בפניל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן (ב״ר)׃ ו׳ ישטמנו. שמא ישטמנו ו׳ מהתלין לעתיד הרבה ים ו׳ משמש בלשון בקשה ולשון הלועי כנון ו׳ יהי כדבריך ו׳ שמעני ו׳ היתלנו ו׳ מהנו ויש ו׳ משמש בלשון מס ואולי כנון ו׳ חכמו ו׳ הקשבת למותי ו׳ תאכי שוקל על כפי ויש ו׳ ומשמש בלשון שמא ו׳ ישטמנו ואין ו׳ שוד דומה במקרא והוא לשון אולי אולי כמו אולי לא תלך התשה אחרי לשון שמא הוא ויש אולי ל׳ בקשה כנון אולי ירחה ה׳ בעמי אולי יעיב ה׳ אולי הרי הוא כמו ו׳ יהי כדבריך ויש אולי לשון מס אולי ים חמשים לדיוקי׃ (טז) ויצו אל יוסף. כמו ויצם אל בני ישרחל טוב למשה ולההרן להיות שלוחים אל בני ישרחל אף זה ויצו אל שלוחים להיות שניה אל יוסף לומר לו כן. ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אללו שנאמר והוא נער את בני בלהה׃ אחריך טוי.

תורה תמימה

(יז) אחרי קברו. וכי הוא בעצמו קברו, והא כתיב (פ׳ י״ג) וישאו אותו בניו, ויקברו אותו, אלא אמרו, הניחו לו, כבודו במלכים יותר מבהדיוטות[סו] [סוטה י״ג א׳].

(טז) אביך צוה. א״ר אילעא משום ר׳ אלעזר ב״ר שמעון, מותר לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר, ויצוו אל יוסף לאמר, אביך צוה לפני מותו לאמר וגו׳[יז] [יבמות ס״ה ב׳].

ג״פ ג׳, הקב״ה יושב בגן עדן בתוך הצדיקים וכל אחד מראה עניו בחבצלת, שנאמר הגה מנחתו זה, ובמגמות כ״ם ג׳ שנאמר דברים הרחה הקב״ה נמשה בחבצלת ויוצ מדכתיב בכולהו לשון ״זה״, ישו״ם, ובמכילתת ס׳ נא, בעבור זה עשה ה׳ לי, בעבור זה נא תמרתי תנא בשעה שמשה ומרגו מושתים לפניך על הבנתן, והיינו שיהיה בחשבר להורות בחבצלת על המשה ומרגו, ושוד כתנה. סו) ר״ע אומרו אחד נחביהו, נניח לו לעצמו להתעסק בענין הקבורה, ילן כי נכבודו של יעקב הוא שיתעסק בו יוסף, וכמ״ם נכוסה ס׳ ב׳ דכל הגדול מחבירו נתעסק בו יותר גדול, כמו משה מתעסק ביוסף [ר״פ בשלח] ובמשה נתעסק הקב״ה בעצמו. ותע״פ דכתיב ויעשו אותו בניו ויקברו אותו, ע״ן דנא לייהי זה בעצם הקבורה רק בההולכה והבאתה והעסק בכלל שהכל נקרא על שם הקבורה שהוא תכלית כל התהלוכה. יז) ר״ע ונא מינו שלוח כן יעקב. ונקט ג״ש לרך תפשר לקבוע דין ע״פ דיוק כגון זה שנא מצינו הדבר מפורש, והנא תפשר שנאמת לוה כן, וכמה ענינים בתורה שנלמד ענינם ע״פ תפשר יפשרו תרכי

ס וּמִית יוֹסֵף בַּר־מְאָה וְעֶשֶׂר שְׁנִין וְחַנְטוּ יָתֵהּ וְשַׁוִּיוּ בְאָרוֹנָא בְּמִצְרָיִם׃

בו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃

חזק

חזק

פ״ה פסוקים. פ״ה מ״ג פה סימן. ומפסירין במלכים ג׳ סימן נ׳.

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה א״ך ל״ך סימן. וחציו ועל תרבך תחיה. ופרשיותיו י״ב זה שמי לעלם סימן. וסדרו מ״ג ידידיה סימן. ופרקיו נ׳ ה׳ חננו לך קיוינו סימן: מגן

התחותות מ״נ והתחומות מ״ח. הכל צ״א פרשיות צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן:

תורה תמימה

נמור היה, ואם מתים שבחוץ לארץ חיים, למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה. מפני שלא קיבל עליו עיר מחילות[ב] [כתובות קי״א א׳].

את עצמותי. אמר רב יהודה אמר רב, מפני מה נקרא יוסף עצמות בחיוי[א]. מפני שלא מיחה בכבוד אביו, דקאמרי ליה עבדך אבינו ולא אמר להם מירי[ב] [סוטה י״ג א׳].

מיכרנא, מה הכריות תומרות, כלום ים לא שהוכו את אחיו, וכו״ק. ב) דרפה כזו הוכתה לעיל ריש פרפה זו נבי יעקב בפסוק ובמחתי ממנרים, ושם פרפתה, עיי״ש ונרף לכאן. כא) שאמר והעליתם את עצמותי ונא והעליתם אותי, והנשון את עצמותי מרפה על רקנון הכבר, ואין זה מלרך הכתוב לנדיקים. כב) כבר נאה דרפה זו לפניהו לעיל פ״פ מקן בפסוק שנוס לעבדך לאביהו (מ״נ כ״ח) ושם פרפתה, ישו״ם ונרף לכאן.

ודע כי נסונית כאן סמוך לדרפה זו שלפניהו אינא עוד דרפה בזה הלשון, ואמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ב״ר חנינא, מפני מה את יוסף קודש לאחיו, מפני שהניח עצמו ברבנות, פ״ב. ונא מאבר תבות וענין הנראתו שאת, כמה ואיך הניח עצמו ברבנות. ורלוני בפדר״א פ׳ כ״פ כתב, לפי שעשו יוסף בהתקברות האיים לעשר שנים מאחיו [כי הוא את בן מאה ועשר ואחיו היו מאה ושברים שנה, ואמנם לא מצאתי לי מקור למספר זה מבנות היי אחיו] מפני שעמד מאחיו עשר פעמים שאמרו ט׳ על יעקב עבדך אביו ונא אמר לשם מידי [ומע״פ שבכתוב מבואר רק חמש פעמים מאמר זה (פעם אחת בפ״פ מקן וד׳ פעמים בר״פ רינם), אך הוא שמע ה׳ פעמים מפס וה׳ פעמים מהמלין שבויהפס].

ותבוה נפי נאור זה קצה מוצא שהרי הלוהם הוה, רב יהודה בשם רב, הוא עשאו פ״ע בדרפה שלפניהו לשבור עון זה שעשה שהקרע עשות בחייו, ואיך זה תוזר ואומר לשבור עון זה שעשה בעוהם אחר, בקצור ימים.

ולכן נראה עיקר גירסת הגמרא בדרפה ו בנרכות ב״פ ס׳, אמר רבי חמא ב״ר חנינא, ונא רב יהודה אמר רב, ונפי״ה ניחא שפני חכמים דורשים דרשות מיוחדות, זה בכה וזה בכה.

ויש להוסיף עוד, שלכן נא ניחא לי נר׳ חמא בדרפה שלפניהו לשעשה בזה שהקרע עשות, משום דכיון דהוא עשאו קבא כן עליו אין בזה שהיות הכנוי כל כך.

ומה שהכריח בכלו להפדר״א לפרש ענין הנהנת הרבנות שלו יוסף בשופן זה משמיעת אחר עבד ליעקב, ונא שאם הנהנה ברבנות בכלו, אחר בזה לכאורה היה יותר מתאבר יחם השנים מקיטר ימים ע״פ מ״ם בחנות הרבנות מקברת בעליה — י״ל משום שדברו במ״ר ר״פ שנות שה״פ ויוסף היי במנרים, לומדך שאף״פ שזכה יוסף למלנות בכ״ח נא מהנהה על אחיו ועל בית אביו, וכשם שהיה קטן בעיניו מאחלה כשהיה עבד במנרים כך היה קטן בעיניו אחר שהיה מלך, ע״כ. הרי מבואר להיפך שנא נהג עשו ברבנות בכלו, לכן הכהרח לפרש שהעם רק בזה שעשה מאחיו שאמרו לפניו שלו יעקב עבדך אביהו ונא אמר להם מידי, וזו״ק.

תם סדר ויחי וספר בראשית כולו בס״ד.

אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם
וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם: כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף
בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף
מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים: מפטיר כג וַיַּרְא יוֹסֵף
לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף:
כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת
וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה
אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים
אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה:

יָתְכוֹן יָת־מַפְּלְנָן וְנַתַּם
יָתְהוֹן וּמַלֵּל־תַּנְחוּמִין עַל־
לִבְּהוֹן: כג וְיָתֵיב יוֹסֵף
בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אֲבוּהִי
וַחֲיָא יוֹסֵף מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין:
כג וַחֲזָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנִין
תְּלִיתָאִין אַף בְּנֵי מָכִיר
בַּר־מְנַשֶּׁה אִתְיְלִידוּ וְרַבִּי
יוֹסֵף: כד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי
אֲנָא מָאֵית וְיָ מְדַבַּר
דְּכִיר יָתְכוֹן וְיַסֵּק יָתְכוֹן מִן־
אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דִּי קַיֵּם
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
כה וְאוֹמֵי יוֹסֵף יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימָר מְדַבַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן
וְתַסְּקוּן יָת־גַּרְמֵי מִכָּא:

רש"י

לכם: (כא) וידבר על לבם. דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרגישים עלי שאני יבד ועל ידיכם עודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות לומדות כח של בחורים רמאי ורבנהנא בקו ואמר אני הם ולבסוף הרג מהם ים לך לא שהורג את אחיו. דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו': (כב) על ברכי יוסף. כתרגומו גדלן בין ברכיו:

הסלת פרשת ויחי

תורה תמימה

(כא) וידבר על לבם. אמר רבי בנימין בר יפת א"ר אלעזר, מלמד שאמר להם דברים המתקבלים על הלב, ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, האיך יכול נר אחד לכבות עשרה נרות[ים] [מגילה ט"ז ב']).

(כה) והעליתם את עצמותי. א"ר חנינא, דברים בנו, יודע היה יוסף בעצמו שצדיק

גדול מיכאם ביוה"כ נקדמי קדמיס ויאמר אנא כפר, וי"ן סיוכות הממיטת ע"פ מ"ד ביומא י"ח ח', שהיו מסגיעין לכה"ג שלא יהנו משעה הקדושים בשנולתו, ומל זה היה פורש ובוכה, ולפי שהיה כן שמצדו ליוסף במה שלין בו [שרוצה לנקום מהם] ובכה על זה כמבואר בקרא. [ים] ובמדרשים והובא בפירש"י מיתת שר דרשות שונות, שאמר להם שלא יפחדו ממנו יהרוג אותם, כי מה בבריות לומרות, כלום יש לך לא שהורג את אחיו, ישי"ם, ומבואר מזה שהיו יודעים שלא יהרגם, ומפשר בפרש ע"פ זה שהיו יודעים שלא יהרגם, ומפשר בפרש ע"פ זה הלשון שאמרו לו יפעמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה ונו', שהלשון לו מינו מבואר, והם"י פירש שהוא מלשון מוני, והוא קלת דוחק.

ולפי הדרש האמר הי"ע שכונת הלשון לו — כמו ועתי, וה"ל הלוני יפעמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו, והיינו שיסתלק לעשות להם כמו שעשו הם לו, והיינו שיסכרם לו יקחם לעבדים, לך לא יהרגם, וכדי לקיים דבריהם הלט ואמרו הגד לך לעבדים, ומל זה השיב להם, כי בעיקר החשש שלהם מיין ממש, יען כי היך תפשר שיהרגם

הפטרות

לספר

בראשית

לפי מנהגי מדינה ומדינה

עם

באור חדש קצר ומספיק.

ועם קצור דיני קריאת התורה וההפטרות.

א כל מקום שפירש רש"י בתרגומו . הוא הוא שותר את הענין פירוש שאין בפשט כמו בענין .

ב פונקטום תרגם . לו ניו שותר בתרגום ענין מפרש דעתו של פונקטום :

ג פתרגם . בכל מקום שהוא שותר בתרגום שהוא בעות :

ד והרגומו . לו מניח רש"י לפירושו שכן הוא :

ה וכשה כותב בתרגום כגון דחלו לו כיוצא בו ולניו אומר בתרגומו לו תרגם . לו ניו קשה על הענין פעמים רואה ניהם ונפרש בגון בתרגום כגון שחלפיה הוא מפרש שהוא בגון הזה :

ו וכשהוא אומר ופונקטום תרגם בפנים אחרים לו בגון במקרא נופל על בגון בתרגום לך שמקריך בגשון :

ז וכשהוא כותב בענין בתרגום כגון כנד תרגום יקיד ולא שהיקר לו הוא מפרש בפשוטה שלא תפשה
אחר בענין לומר שהוא שוה לזה פעם דבר כמו כי כנד תמך הדבר . ונם כשמשה בגון בתרגום מן בענין
לפי בגון בתרגום י"ל כגון ופרינו בתרגון ומיפוש בתרעת פרינו ענר ובתרגום מפסטו להבין , לו נקבה
שכרך תרגום פרש תגרך שלא נאמר שהוא"ן שמוש :

אלו שמות הטעמים

קַדְמָא מְנַח זָרְקָא מְנַח סָגוֹל מְנַח ו מְנַח רְבִיעִי מַהְפַּךְ
פַּשְׁטָא זָקֵף קָטֹן זָקֵף־גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְחָא מְנַח אֶתְנַחְתָּא
פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא
אַזְלָא־גֵּרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יָתִיב פְּסִיק ו סוֹף־פָּסוּק
שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יֶרַח־בֶּן־יוֹמוֹ :

הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במנגן , כי הפשטא יבוא לשלם על כאות שתחתיה
במלה בין שהגיונה מלעיל ובין שהיא מלרע , ולכן כאשר הגיונה מלעיל יבואו כ' פעמים כמו
אלה מנל הקדמא בא לשלם כאות שבה הגיונה , וכן היתיב והמהפך כי היתיב בא לפני האות הרפשוטה
והמהפך בתנועה שבגיונה נקראת בה . המגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו המיד על כאות שתחתיהם
והתלישא גדולה נשולם כאות הרפשוטה . תרש נקרא לפעמים אולא וזה ככים לפניו הקדמא , וכשלין
לניו הקדמא נקרא נרש . [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד פעמים מהריס גם שמות בשמותם]

ברכת הפטרה

קודם קריאת ההפטרה אומר המפטיר זה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בִּדְבָרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר קריאת ההפטרה אומר המפטיר אלו הברכות

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה
הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:
נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד
מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם[א] כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן
וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:
רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ[ב]
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:
שַׂמְּחֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ
לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם
קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה מָגֵן דָּוִד:
עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה.
לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים
לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

א) כפי המתבאר בסס' סופרים פרק י"א יש שתי נוסחאות בברכה זו, האחת, ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב, (בהשמטת סלת ריקם) והשנית, ודבר אחד מדבריך לא ישיב ריקם (בהשמטת סלת אחור). ולפי"ז צ"ע בנוסחתנו בתרכבת שתי הנוסחאות יחד.

ב) בקצת נוסחאות נאמר הושיע ותשבר, והיא נוסחא ישרה מאד, אחרי דקיי"ל דכל ברכה צריכת לכלול מעין התיסתה, וכאן התחיסה משמח ציון, ובלתי תלשון ותשבר חלא אין הברכה מעין התחיסה.

(בישעיה סימן מ"ב)

ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ
נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ
בְצֶדֶק וְאַחֲזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וָאֶתְּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: ז לִפְקֹחַ
עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: ח אֲנִי
יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: ט הָרִאשֹׁנוֹת
הִנֵּה־בָאוּ וְחַדָּשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ
לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים
וְיֹשְׁבֵיהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע
מֵרֹאשׁ הָרִים יְצִוָּחוּ: יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ:
יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יָצְרִיחַ עַל־
אוֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה
אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וְגִבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ
וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא
יָדָעוּ בְּנְתִיבוֹת לֹא־יְדָעוּם אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים
לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עָשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים: יז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ
בֹּשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הַחֵרְשִׁים
שִׁמְעוּ וְהָעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכַי

כצ"ל מ"ש הפטרה

פירוש המלות והענין

(ה) **האל**. מדון כחות היצירה. ה'. **קצות הארץ**. מכל הפסיה. כל היושר ומצניע עניו. **השמים** ונוטיהם. נצח השמים והכוחות המניעים ופעים פוחם לנוף מרחם. רקע. שוחח כמרקע על המים. וצאצאיה. וכורת הממחים היוצאים מחוכה. נשמה. נשמת רוח חיים. לעם עליה. לנשני החיים שמר עליה, וקרא לנשי"ח בשם עם כמו בשפיים עם לא מו. ורוח דעת לנני אדם היושבים להתהלך בה.
(ו) אני ה'. מעשה אל כה אמר וגו' ואל ישראל ידבר כן, ואמר, אני ה' **בצדק** קראתיך ובחרתיך מחוך עמר בני האדם. ואצרך. אשמרך. **לברית עם**. לעם נלא ונקיים לעמ. **לאור גוים**. להאיר הדרך גם לפניהם. (ז) **ונם לפקח** וגו' **להוציא** וגו'. ממקום אסיר. ממקום שיוכיו סנורים ואסורים בו. **ישבי חשך**. כי בית כלא יכלה גם בעד האור קבוי בחדריו. (ח) **ותהלתי**. לא אתן לעשיים, כמו שיעשה נקמן מ"ש פסוק ס'.
(ט) **הראשונות**. הנבואות הראשונות והמקרים מיום היוסד נעמ. (י) **מקצה הארץ**. מכל הפסיה. (יא) **ישאו**. קול שיר. **חצרים** השב קדר. פלח קדר היושבת בכפרים. **ישבי סלע**. היושבים בחלונות סלעים. **יצוחו**. ישיחו בקול עז למען ישמעו גם היושבים למרחק: (יג) **יצריח**. יהגיה בקולו: (יד) **החשיתי** מעולם. פר הנה החרשתי. **כיולדה אפעה**. פליטי פה לנשום ונפלף רוח כיולדה מרב כעם קשיר ומיפות. **אשם**. כמו אשום, מוציא רוח מפי. **ואשאף**. מנאנ רוח בפי. יחד. **בשמיהם** והפשיפה הנן כ"ב קפוסות ותכוסות ו לנו עד שחורנשנה כמו שכן בחות בנת אחת, כדרך כל המהפלק בנשפו והוא יגע ויפיק.
(טו) **ואגמים**. נהרות: (טז) **מחשך**. מקום חשך. **מעקשים**. דרכים עקלקלות. **עשיתים** וגו'. מעשם ולא אמוכנו. [כל הפעלים הנאים כאן בעבר הנה במקום עתיד] (יז) **ואת נסכו**. **יבושו אחור** וגו', ואתם בני ישראל התרשים שמעו והעורים הביטו לראות ולכנין מן הרחסוכות על האחרונות: (יח) **מי עור**. כישראל עבדי. **חרש כמלאכי**. אחר שלחתי

(בישעיה סימן נ"ד)

א רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־
שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה: ב הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ
וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטִּו אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי:
ג כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ:
ד אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת
עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: ה כִּי בְעֹלַיִךְ
עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרָא:
ו כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס
אָמַר אֱלֹהָיִךְ: ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֲקַבְּצֵךְ:
ח בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר
גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד
עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ: י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ
וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט
אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה: עי כאן מסיימין הספרדים

יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ
בַּסַּפִּירִים: יב וְשַׂמְתִּי כַדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח

פירוש המלות והענין

(א) **רני** . הרימי קול רנה . **פצחי רנה** . פני פיך ברנה . **וצהלי** . והשמיעי קול שמחה. **לא חלה** . לא נפלו לה חבלי עוברה . רבים . יהיו עתה . **שוממה** . תהא עזובת בעל ועזובת רוח . **בעולה** . תהא שבעלה עמה . הוה מכוה את ירושלים בחרבות בשם שקרא ושממה שבעלה ונעזבה מבעלה ומניה ואת הרעות האמורות עלה נחרבו שבעלה ואינה עמה . (ב) **הרחיבי מקום אהלך** וגו' **אל תחשכי** וגו' . על תמנעי מהרחיב מקום לאהליה ואת יריעות המשכנות אשר ישו בניך , גם האריכי בחבלים שבהם מקבלים יריעות על היתדות התקועות בארץ , כי מרב לדם יש להרחיב באהליה ולחזק . (ג) **תפרצי** . תעברי גבול . **נשמות** . שנשמדו שממות ועזובות . **יושיבו** . יעשון בניך לערים נושבות . ע"כ לשרי ה' . והגיעו ברוח קדשו מדבר על נפה הפוצה והמלה רוח יהוה נאמר אל **תיראי, לנר** . (ד) **לא תבושי** , עוד מעלוליותיך. **אל תכלמי** . אל תכלמי ותחפירי ממני. **לא תחפירי** . פניך לא יחזרו עוד ממפניך . **עלומיך** . נעוריך . **תשכחי** לא תדעי עוד . **אלמנותיך** . בחרבנך . (ה) **בעליך**

עושיך וגו' ה' צבאות שעשך ויכוננך הוא יהיה גם עתה נאלך ואלהיך [ונא נעליך עושיך ברגוי הכבוד כמו שמתה ישראל נאולך] . ונאלך קדוש ישראל וגו' . וקדוש ישראל מלו , יהיה גם עתה ניתלך והכל יקראו בשם ה' . (ו. ז. ח.) **כאשה עזובה** . כלומר עזובה מבעלה קראה לך ה' לאמר , ברגע קטן עזבתיך וגו' וכלומר נעזרים כי תמהם בַּעֲנִיָּה לאמר לעניך , **נסערה** לאמר , נשפה קלף וגו' . כן הוא שנור שלשה הכתובים האלה . (ז) **אקבצך** . אכנסיך . (ח) **בשצף קצף** . בשפף קף . **ובחסד** וגו' . שלא ימוש עד עולם, כמו שמבאר הענין בשם ה' בג' כתובים הבאים . (ט) **כי מי נח** . כמו מי נח . (י) **וברית שלומי** . ונבריתי— ברית שלום אשר כרתי עמך . (יא) **המשך בדרי** ה' , **עניה** וגו' . יהועה שוני בשפה כוערת שלא נחמה עד הנה . **מרביץ בפוך אבניך** . ליסודותיך [כמו אבן ישראל] תשים ותניח אבני פוך , אבני נפך . (יב) **כדכד** . שם אבן טובה שמשותיך . חלונות שקרני השמש נכנסין בהם ובנתן האמנה נירא בשם **מאור** (מהלות פי"ע מ"ח) . **אקדח** . מבנים שמראה

אֶשְׁלַח מִי עוֹר כְּמִשְׁלֹם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאֹית ראות קרי רַבּוֹת וְלֹא
תִשְׁמֹר פָּקַחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה
וְיַאְדִּיר: כאן מסיימין הפטרות כב וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפַח בַּחוּרִים כֻּלָּם
וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מִשְׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב:
כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: כד מִי־נָתַן לְמִשּׁוֹסָּה יַעֲקֹב משסה קרי
וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלֹכוּ
וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמַת אַפּוֹ וְעֻזּוֹ מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ
מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: מג א וְעַתָּה כֹּה־
אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי
בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ
כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: ג כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ:
ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים
תַּחַת נַפְשֶׁךָ: ה אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב
אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תְּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק
וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו
אַף־עָשִׂיתִיו: ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: ט כָּל־
הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת
יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־
יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי
הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

סדר"ץ בו"ק

פירוש המלות והענין

נאמר נויס. כמשלם. כעס שכנגד רמה שלומת משמיט כמוכים כרעיס: (כ) ראות רבות. חיזוקות הרבה יראו ולא תשמרם בלבך לזכרון. פקוח ונו'. נס למשמיט ומקריס פוקחים מוכים ולא תשים לב. (כא) חפץ ה' חפץ למען צדקו מלמוד בכסוק ו'. יגדיל תורת מוסרו לכם ויאדירה: (כב) והוא. לא מרב סובב בעם בס', הלא הוא בזוז ושסוי מכל. הפח ונו'. [הפעיל משרש פחח קרוב לשרשיהו לשרש חפף רק שהראשון מורה על חפוי לל ובלתי כוונ, וכמו דמתרגמינן ערס דיסעיס (כ' נ') פחח, ומובן כי לא הלך ערום מבלי כל לבוש, וכן מתרגמינן כאן מתחפיאו] יכסה עצמו ויסתתר בחורי ספר, משכן לזחלים ורמסים ובלתי נפוח. ובבתי כלאים. משכן לפושעי מלם, ימצאו מעון להם. משסה. כמו למשסה: (כג) יאזין ונו'. יפה אזן למשמע היסר ולהתבונן נסוף, (כד) כי בכל את מי נתן למשסה ונו': (כה) חמה אפו. חמת אפו. ותלהטהו. מם. מג (ג) כפרך. כופר נפשך. (ד) מאשר יקרת ונו' ולכן אתן אדם ונו': (ו) לצפון ונו' ולתימן ונו'. נרוח צפון ונרוח דרום. אל תכלאי. מל תעצרי. ולכל אחת יעוה הביאי בני ובנותי מלא הנקראים בשמי, מלא שרק לכבודי נבראתים ונו': (ח) הוציא ונו'. מנזר אמר להוציא עם עור ונו' ואת נם עיניו נם מזניו תפקחנה: (ט) נקבצו. יקבצו. מי בהם יגיד זאת. מי מהם יוכל לספר כזאת מנגוחות חיזי מלילים המה. וראשונות ישמיענו. חיש מהנבואות ככר נתקיימו בהם. ויתנו עדיהם על זה למען יצדקו. אך אין נם אחד וישמעו ונו'. ובשמעם הדברים הנכוחים יוכלו פל התשת: (י) אתם ונו'. מתם נויס ונלומים, וישרמל עבדי פדים תהיו לי כי כדברי כן הוא. למען. תכירו ולהאמין לי ותבינו ונו'. לפני לא נוצר אל ואחרי ונו'. דברה תורה בלשון בני אדם:

וּבַחוֹרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ׃ לא וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים
יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִעְפּוּ׃ **מא** א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים
יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגָּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ ב מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח
צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ
נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃ ג יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ ד מִי פָעַל
וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃
ה רָאוּ אִיִּים וְיִרָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ ו אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צוֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ
אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֶר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְּמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃
ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךְ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי
ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־
אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ׃ י אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־
אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי׃ יא הֵן
יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ יב תְּבַקְשֵׁם
וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ יג כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ יד אַל־
תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרֵג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוֹשׁ הָרִים

פירוש המלות והענין

המהנליס בנגורתם] ייעפו ויכשלו. (לא) קל קוי ה׳ יחדשו כחם. יעלו אבר. יעלו על מנרתם למעלה.

מא (א) החרישו אלי. העמדו מדבר לפני. איים. יוצניסם. יהליפו כח. יחדשו כחם בדומיתם למען התוכח עמי. ינשו לפני, ותם יש דבר לתם או ידברו. למשפט. ניכוח. (ב) מי העיר ממזרח. מי העיר מן מנרתם לנתת מתנת מולדתו ממזרח. צדק וגו׳ וכל מקום הליכתו קרא לו׳צדק׳ שילך ממו, כדתם׳ל והלך לפניך לצדק. יתן לפניו גוים. ונמלך זה נתן לפניו גוים. ירד. הכניע, וכסנה תל כדרלעמר ותכריו. חרבו וגו׳ קשתו. תרב כל אחד מהם וקשתו. ירדפם וגו׳ ארח וגו׳. דרך מתריסים בדרך אשר לא בא בה עד היום ועבר בשלום. [כל הפעלים בתו כתן עתיד במקום עבר]. (ד) קורא הדורות מראש. הקורא ומתכונן תל הנעשה לדורות הרחוקים, יכין כי אני ה׳ ראשון, רק אתכי עמדתי תל ליתין מנרתם. ואת אחרונים אני הוא. נס הנסיס אשר נעשו לנניו בתחרית הימים ממני יהיו. (ה) תמהו לכל תלה הדנרים לא יביטו השובבי טוכניס

(ג) ראו איים וגו׳ רתו יוצני תתי ס הפעלות ויירתו והיוצניס נקצות הארץ יחדדו. קרבו וגו׳. קרבו ובתו לרתות בכל הנעשה, לך לא הסכילו להבין מי עשה זאת, ילכן (ו) איש את רעהו יעזרו חזקו ואמתו חיש את תחיו, נס נתניליהס עבו ככה למען יוכלו לפעל לפותתם. (ז) ויחזק חרש עליס. צרף נזהב. מחליק פטיש. ממיסר בקורנכו תת עפי הכסף והזהב לעבותם תלך. הולם פעם. הכולס ומכה על הכתן תת נסילי הנחתת לעבותם בחיש וסכיס. לדבק ולחזק הלבנים ולפוייהס. לא ימוט. בל יזוע. החזקותיך מקצות הארץ ומאצילה. החזקתי רק בך מכל קניני הארץ ומתליה. (י) אל תשתע. [התפעל מתרם בשת] תל הסיה בלים הכוזב מכחד הנס והנס מבלי דעת מה לעשות. (יא) הנחרים בך. המתנרים בך, וכמו נכי תחי נחרו בי. (יב) מצתך. הנלים ומריבים עמך. (יד) תולעת יעקב. נת ישקב החלבה כחולעת. מתי. מתבי ישראל. עזרתיך תעזור לותך. (טו) שמתיך. לעבד. למורג. לנלי דיסה. חרוץ וגו׳ בעל פיפיות. שנון מתני ציין.

וְכָל־גְּבוּלֵךְ לַאֲבָנֵי־חֵפֶץ׃ יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃
יד בְּצֶדֶק תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעָשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב
אֵלָיִךְ׃ טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ טז הִנֵּה הוּ כתיב
אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי
מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ יז כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ
לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
נה א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאִכֹלוּ
וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב׃ ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף
בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב
וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ ג הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם
וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃ ד הֵן עֵד לְאוּמִּים
נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃ ה הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ
אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ׃

דגש אחר שורק

הפטרת לך לך

(בישעיה סימן מ)

כי לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וְתֹאמֵר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דַרְכִּי מֵיְהוָה וּמֵאלֹהַי
מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר׃ כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ו
יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ׃
כט נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה׃ ל וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ

פירוש המלות והענין

מג קודחת נהן. לאבני חפץ תנכים שים נהן חפץ. (יג) למודי ה'. מלמדים ודנעים נדעת ה'. ורב וגו'. נדול יהיה שלום בניך. (יד) רחקי ונו' התרחקי מפחד מעשק ומחתה. (טו) הן גור יגור וגו' למנם יש נאדם יפחד, אך ונק ממני [וכת גיר במונן ירנה ופחד] מי גר וגו'. במונן התלקט למלחמה כמו יגורו עלי פזים, ואשר יגוד אתך במלחמה יפול אנל על אדמתך, וכמו שנ הרי ישראל תפול (יחזקאל ל"ט). (טו) הרש נפח. באש פחם. נאדם שנ נאלים למעשהו. נתכלית עשייתו. לחבל. מעשה ילין. (ז) יוצר. יצירה במחשנה. תרשיעי. תחייב ממקומה [פי' רמנ"ע ריש תהלים]. וצדקתם. שכר נדקתם.

נה (א) הנניח כאחזונתו שנ מנה ישראל נאחרית סימים יסב דנורו נשם ה' שנ סאומות עובדי כוכנים, נאמר, הוי כל צמא וגו'. למים, משל נתכמת התורה. ואשר וגו'. נם תשר אין לו כסף. שברו. הכריעו והשקיעו רעבונכם ומתאכם פדה"כ ישכרו פרנים נמתם. (ב) תשקלו כסף. נפנים היו שוקלים כסף מחיר כל דנר, נמשקל. בלא לחם. הכוונה על התכמות המיונית שאין נהם פרי כ"ש פרהים. בדשן. כלומר נדנר שים כו תועלת. (ד) עד לאמים נתתיו. נתתי את ישראל להיות עד לנאומים, כי כדנרי כן הוא. נם יהיה נגיד ומצוה לאמים להורות לותם דרכי ה'. וכן יהיה נסוף, (ה) כי נם גוי אשר לא תדע ואשר לא ידעוד, תניך ירוצו לקול קריאתך. למען. שם ה' מלהיך. פארך. נתן לך התפארת.

(כז) דרכי. מלוערות היו המרים. משפטי יעבור. או כי המשפט שעליו לעשות למעני, יעבור ממנו ולאחר, כי לא יוכל להושיע ח"ו. (כח) הלא ידעת וגו' הלא נם לא תנין מעמך או נתם לא שמעת מלחריס. לא ייעף ולא ייגע. אין לו לא יגיעה ולא עייפות, וכ הוא להושיעך. נם אין חקר וגו' והוא יודע כל אשר יעבר עליך. (כט) נם ליעף וגו' הוא נותן כח. ולאין אונים ולחסרי כח. עצמה העצומות. ויעפו וגו' נם הגיבורים והנאמרים [כמו לאומות עובדי כוכנים

הֲיֵשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
יֹשֶׁבֶת׃ יד וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אָבָל בֵּן אֵין־לָהּ
וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ טו וַיֹּאמֶר קָרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ טז וַיֹּאמֶר
לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ
הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה
כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ יח וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא
אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־
הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ
עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד
מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃
כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי הֹלֶכֶת קרי הלכת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא
שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ עד כאן מסיימין ההפטרה קצת קהלות כד וַתַּחְבֹּשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר
אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעְצָר־לִי לְרֹכֶב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ כה וַתֵּלֶךְ
וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ כו עַתָּה
רֻוץ־נָא לִקְרָאתָהּ וְאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיָּלֶד
וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו
וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָּהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֶּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ
וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי
הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃ כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח
מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא

פירוש המלות והענין

ומרך על דברי (ישעיה ס"ו). אלינו. בשבילנו. לדבר לך. לפותרך. בתוך עמי. וכני נילי אנכי יושבת. ולא מדע רע. (יד) ויאמר אל גיחזי. מחרי לאחת מכנית. ובה לעשות לה. עכ"פ ים לזכיר מובתה. (טו) למועד הזה. מאחר שעתיד לך בעתיד, כעת חיה. כהאמן מאחר לפניו עתה. [ובא כעת חיה כתואר לזמן הבוא, שהוא כמו הי לעתת הערב והפתיד]. חובקת בן. תסמיכו על זרועותיך ותחבקיבא אל הכובד בשפחתך. המיעוט נדברין, לך מהרהרת בזה לשלוח לה, מאחר שלא אמר לך תכוא בשפחתך, אל תהיה כמעין מכוזב מאחר מימיו מכוזבים ופוסקים, כהיי שפחתך. ורמזה לו מאה על תפלתו בעד חיי בנה ובלומו תמיד. (יט) ראשי ראשי. מדרך הכואבים ובעלי ההתפעלות לזכיר את הנוגע שעמם ומבלי להזכיר נס את הנגוע, וכן אמו לומריס בתפלת נחם, לבי לבי על חלליהם מעי מעי זו'] . (כג) לא חדש ולא שבת. סהם ימי השבועה ממלאכה. ותאבר שלום. ותלך מעמו. (כד) נהג ולך. לא תפלה לפרסם הדבר ולכן נותה נתתה לנהוג את האתון והיא תלך לתריסה מרהוק. אל תעצר וגו'. אל תפיר להעמיד את האתון במקום רוחוק למען תרכב עליה כי אם אומר לך אני. (כה) הלז. כמו הרומז להשומדת ברחק מבדברים. (כה) השאלתי בן וגו'. הלא אמרתי דבר. לא תשלה אותי. לא תרגיעני נדבר בלתי קיים. (כט) משענתי. במ'. ולך.

וְתָדֹךְ וּגְבָעוֹת בַּמֹּאזְנַיִם תְּשָׁקֵלוּ׃ יז תְּזֹרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם
וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּלוּ׃

הפטרת וירא

(במלכים ב סימן ד)

א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ
אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה
בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מֶה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי לד׳ קרי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ
כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ ג וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ
מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִכִי שכניך קרי כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ
הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃
ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ
וְהִיא מְיַצֶּקֶת ק׳ מוצקת קרי׃ ו וַיְהִי ו כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה
אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ ז וַתָּבֹא וַתַּגֶּד
לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיכִי נשיך קרי
וְאַתְּ בָּנַיִכִי ובניך קרי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ ח וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־
שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסַר
שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ ט וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים
קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃ י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קָטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ
שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ יא וַיְהִי
הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסָר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ יב וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי
נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־
נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ

פירוש המלות והענין

(טז) תזרם. תפזרם. ומלינקא נבנבה מאד, לפי שהולעטת מתה יעקב קמן ותגם לך מנכי מהיה עמך ומעשה מומי, את פתחי פיך, למורג תרוץ מהר גם כריס גם נבעות [כמו נתהפ"ע עובדי כוכבים] תמיס נאפס, כמה יתגבו ותהי העמוד לעד.

(א) בני הנביאים. תלמידיהם. והגשה. המלוה מחונם. (ב) אסוך שמן. כלי קטן מלא שמן לשון טו [פאל"ף ה"פ ויכף כמו הא"ף לחטם שמרבו טוח נוס, והוא המקום המיועד נגורן לכום וגלגום טו את העמרים]. (ג) כל הכלים. ממון גביתך. (ד) והמלא תסיעי. וכלי מלגת תעתיקי ותעבירי מלמה. (ה) הם. בניה. מוצקת. [ביוצי מכנין הפעיל ומרבו יצק ולכי הכתיב מיצקת מל משקל פיעלה]. (ו) ויעבד השמן מלבוע עוד. (ז) ואת ובניך תחיי. גם לפי הכתיב טוב הכוכב יפה זאת בניך תחיי בנותר, כי לחנת הלא היא רק לילדים. בנותר. בהפעלה. (ח) אשה גדולה. תכונה וכבודה. ותחזק בו. כלומר החמלה לפניו. מדי עברו, דרך קבוע. יסר שבה. היה סר שמה לאכול. (י) עלית קיר. עלייה שים לה כחליס נטוים וגג על ירושות לו על קרסים. (יג) חרדת. הפעל מרד בא כאן במובן זריזות מירלת הכבוד וכמו

אָחִיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ י וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא
וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבֹּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃ יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־
בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶּן־חַגִּית
וַאדֹנֵינוּ דָּוִד לֹא יָדָע׃ יב וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ
וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ יג לְכִי וּבְאִי וּ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו
הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ
אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ יד הִנֵּה עוֹדֵךְ מְדַבֶּרֶת
שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיְךְ׃ טו וַתָּבֹא בַת־
שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחֲדֵרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת
אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃
יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ׃ יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֶאֱבְיָתָר הַכֹּהֵן וְלִיוֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא
קָרָא׃ כ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי
יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ כא וְהָיָה כִּשְׁכַּב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־
אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ כב וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־
הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ כג וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיְבֹא
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃ כד וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כה כִּי וּ יָרַד
הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִשָּׂרֵי
הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ
אֲדֹנִיָּהוּ׃ כו וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה
עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ כז אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא

פירוש המלות והענין

(יב) המקום מכין הזוחלת: (יב) ומלטי וגו'. כי מולי במלכו יסרע נס לוחך נס את בנך שלמה. (יד) ומלאתי את דבריך. מוסיף עליהם ומחזקם. (טו) משרת. מצרתה. (יח) ועתה אדני וגו'. עתה כימי הזקנה והחולשה בסחרך בנית אין להתפלא כי לא תדע מזה. נס ים לפרש ועתה כמו ואתה. (כ) ואתה אדני וגו'. כאן ים לפרש להפך ואתה כמו ועתה. (כא) היה כשכב וגו'. ולא תמנע את אדניה ממשפטיו ולא תניד מלומה על דבר המלכה. חשאים.

תַּעֲנֵנוּ וְשָׁמַתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר׃ כא וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה
וְחֵי־נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ כב וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם
וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ
וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ כג וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר
מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ כד וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל
אֶל־יְהוָה׃ כה וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו
וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו כתיב קרי וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחֶם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ כו וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ
בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע
פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ כז וַיִּקְרָא אֶל־גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־
הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בִנֵךְ׃ כח וַתָּבֹא וַתִּפֹּל
עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃

הפטרת חיי שרה

(במלכים א סימן א)

א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ ב וַיֹּאמְרוּ
לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ג וַיְבַקְשׁוּ
נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ
אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ
וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃ ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ
וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ ו וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו
מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה
אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ ז וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ ח וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא
וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל

פירוש המלות והענין

מכר ומרישות. (לא) קשב. מוח וכימן מיים בתחנים קטוטת תתנשא זמת. (לד) ויגהר. בשתפת. ויזורר. כתפעם:

(א) בא בימים. נא מד קץ ימי התדש. (ב) לו סכנת. לשמשת ט. (ד) לא ידעה. נתפתה. בן תצית. מתנשא וגו. מתגאה תמיד ושטעת נפשו על המלוכה. ויעש לו וגו. כמנהג המלכים. (ו) ולא עצבו אביו. לא חפץ לנעור בו ולהעציבו. ואתו ילדה. לו תמצת תצית. אחרי אבשלום. מתחתו מעכה. (ז) ויהיו דבריו. להועיל מחשבתו לאור. (ט) אחרי אדניה. למרי דעתו ומעטו. ובריא פריס מפוטמים ודשנים. עם אבן וגו׳.

יְהוָה צְבָאוֹת׃ ס וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וְיחָנֵּנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת
הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־
תְאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־
אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם
וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי
מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה וְהֵבֵאתֶם
אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ יד וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ
בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃ ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃
ב אִם־לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרַרְתִּי אֶת־בִּרְכֹתֵיכֶם
וְגַם אֲרַרְתִּיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע
וְזֵרִיתִי פֶּרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ ד וְיָדַעְתֶּם כִּי
שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ה בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתֵּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי
וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא׃ ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא
בְשִׂפְתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ ז כִּי־שִׂפְתֵי

פירוש המלות והענין

(ט) ועתה, כמנהג הזה היתכן עוד למקריבים למאר לכם חלו נא פני אל ויחננו. מידכם וגו'. ורק מתם מצמים זה, כי לא ישמע ה' לל בתפלה. (י) מי גם בכם. מי יתן כי ימצא בכם איש שיסגור דלתי העזרה ולא תאירו, ולא תבערו אש על גב המזבח, כי מוטן זה היה יותר רצוי בעיני, כי אין לי חפץ בכם ובקרבנותיכם ומנחותיכם. (יא) גדול שמי המקרא עליכם גם בגויים. מקטר וגו' יוסף קטרת ויונק לזכר שמי, מן המוכחר. (יב) ואתם מחללים את שמי. וניבו וגו', היא זפתי כל אחד ופתגמו "נבזה אכלו" ולא עוד אלא שאתם אומרים (יג) מתלאה, מה תלאה, כמה גדול הטרח בדבר זה, והפחתם וגו' ודפתם את המוסר מאכר עליכם לקחת מהגויים, ואתם לכניא את הגזול וגו'. הארצה וגו'. התיפיו מנחתכם לרצון לי. (יד) נוכל. קוטן מלמה ומשחתר בעדרו. ב (א) אליכם המצוה הזאת הכהנים. אליכם הכהנים המוסר והתוכחה, וכמו תלוי בדבר, (ב) המארה הקללה. וארותי את ברכותיכם.

(ט) ועתה, כמנהג הזה היתכן עוד למקריבים למאר לכם חלו נא פני אל ויחננו. מידכם וגו'. ורק מתם מצמים זה, כי לא ישמע ה' לל בתפלה. (י) מי גם בכם. מי יתן כי ימצא בכם איש שיסגור דלתי העזרה ולא תאירו, ולא תבערו אש על גב המזבח, כי מוטן זה היה יותר רצוי בעיני, כי אין לי חפץ בכם ובקרבנותיכם ומנחותיכם. (יא) גדול שמי המקרא עליכם גם בגויים. מקטר וגו' יוסף קטרת ויונק לזכר שמי, מן המוכחר. (יב) ואתם מחללים את שמי. וניבו וגו', היא זפתי כל אחד ופתגמו "נבזה אכלו" ולא עוד אלא שאתם אומרים (יג) מתלאה, מה תלאה, כמה גדול הטרח בדבר זה, והפחתם וגו' ודפתם את המוסר מאכר עליכם לקחת מהגויים, ואתם לכניא את הגזול וגו'. הארצה וגו'. התיפיו מנחתכם לרצון לי. (יד) נוכל. קוטן מלמה ומשחתר בעדרו. ב (א) אליכם המצוה הזאת הכהנים. אליכם הכהנים המוסר והתוכחה, וכמו תלוי בדבר, (ב) המארה הקללה. וארותי את ברכותיכם.

הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדֶּיךָ עכ"ד פ"י מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַתֲרָיו׃
כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמַר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שֶׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר פָּדָה
אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵן
אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אָרְצָה וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ
וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃

הפטרת תולדות

(בתרי עשר במלאכי סימן א)

א מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃ ב אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר
יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־
יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה
וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ ד כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה
חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם
גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה
וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד
אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אֲנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדֹנִים אֲנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃
ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ ח וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ
פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצֶךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר

פירוש המלות והענין

סיס מין דוגן במקום גמוך. (כו) ולא הודעת תו׳. מין לא הודעת את עבדך. (כח) ותעמד לפני המלך. ולא הספיקה עוד להשתחוות לפניו וישבע המלך וגו׳. (לא) יחי אדני המלך דוד לעולם. כזה ממרס להרגיע את רוחו לבל תרגה בעיניו כחקנה במיתתו. (א) משא. נבואה. מלאכי. מחד הכינויים בימי עולי פנולה. (ב) ואמרתם. ולפי חשמרו. ואהב את יעקב. להשיבו על המרן, פאשר נתתי לו, להקימה מהרפותיה. (ג) אשים את הריו, פאשר נתתי לו, שממה עד עולם. לתנות מדבר. מין חיה מזרנית הטופקת ומילנת המיל [שרשו אנה מנחון יללה וגם בהוספת תי"ו ונחסרון פלי"ם, וכמלפו תַאנות]. (ד) כי תאמר אדום רששנו וגו׳. ותקום מדום בחומרת קן ממנס רשעתו ולעולם, לא עוד נשוב ונבנה חרבות מרגיז כמו ישראל, לא תקום ולא תהיה, כי כה אמר וגו׳. גבול רשעה וגו׳. מקום הָרַשַּׁע נשוא שזפס כי־בפוך על יושביו תמיד. (ה) ועיניכם תראינה. כל זאת. ואתם תאמרו וגו׳. ועיניכם, משל לנבוכים לפרסם כל זה ולפאר יגדל ה׳. עד כאן כמו הקדמת לתוכחתו לפי הכהנים. (ו) בן יכבד אב. מלהנה. ועבד אדניו. מירפא. ואמרתם. ולפי חשמרו. (ז) מגישים לחם. כנאל. מגואל ונגוש. באמרכם לנבזכם. נבזה הוא נכלה, פאשר מקריבים עליו הבהריס הנבזים, הדם והחלב. (ח) ולכן תשמרו כי הגישכן וגו׳, אין רע גם בכל לפני, לך הקריבהו נא לבר כזה לפחתך, לפרך ולמשל עליך, הירצך וגו׳ כתפיק רצון, לו פיפא פניך לדבר הזה.

כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ יז מֵיַד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם
אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבֵךְ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ יח כִּי הוּא בֵּין
אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב
מַעְיְנוֹ הוּא יְשִׁסֶּה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃ יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה
בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתֶיהָ יְבֻקָּעוּ׃ ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל
עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ׃ ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־
יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃
ד אַשּׁוּר ו לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ
לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ ה אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה
כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְנָךְ שָׁרָשָׁיו
כַּלְּבָנוֹן׃ ז יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי
בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד
לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִרְיְךָ נִמְצָא׃
י מִי חָכָם וְיָבֶן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ
בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

קמ״ץ בויק

הפטרת וישלח

(בתרי עשר בהושע סימן יא)

ספרים זו היא הספרת ויש לספרדים ונם הספרת וינרח יעקב מפשיטין הספרדים נם כן מחר הספרה זו מפני שהם נוהנין אחד מנל האשכנזים מפשיטין בויש רק ויכרח יעקב לנד כמנוהר בראש"ס ובלבוש.

ו וְעַמִּי תְלוּאִים לְמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃

פירוש המלות והענין

יתקבוהו, והשון הוא בן לא הבם, ולפ יפין כי מין לעמוד עת רבה במשבר וגו', בעת יעלת הולד והתפללו מרחם אמו פן יכליה וימית אותה. ומלינה, כי גם בעת רעה לפ יזיב אל ה', (יד) מיר שאול וגו'. לפ תחנה בידי המות ובשאול כי אם אנכי בעצמי תעשה, אהי דבריך וגו', את מלנתך, מות, תקויה אני אהי קטבך וגו', ועשה משלתך, שאול, תעשה אני. נחם וגו', ולפ יתחרם ע"ז. (טו) בין אחים יפריא. הוא יגדל כמו עשב פרא בין אחי אחיו ולכן יבא קדים וגו', רוח קדים השולה מן המדבר. ובאוזה על מלך אשור. ישמה יבוז. יד (א) תאשם וגו'. תצא אשמתה. ירטשו. יבקעו. והריותיו וגו'. הנשים המרות תבקענה. (ב) שובה ישראל. עדת הנביא היא. (ג) קחו עמכם דברים דברו עם לבבכם והתנוצו. כל תשא עון. כל עון תבא. וקח טוב. מחזנת לנו לעשות הטוב בעיניך. ונשלמה וגו' וכמו שלום קרבנות פרים כן יתבא לפניך בית שפתותינו

נאמר, (ד) אשור וגו' על סוס וגו'. רמז לעירת מלרים. אשר בך. תמר רק בך. וס' יעשה מתכם נאמר ארפא וגו'. (ה) אהבם נדבה. בנדיבה יתקבץ נפש מתכם. (ו) כלבנון. כעלי הלבנון (ז) ילכו וגו', יתפרשו. (ח) ישובו וגו'. יבואו לחיות עמם יושבים בלו. יחיו וגו'. יבואו להחיות עלמם כמו דנן. זברו. שמו ויזכרו יהיה מיפוכם. (ט) אפרים יאמר מה לי וגו', אני וגו'. ואני תניח עלין בריחוים ואעשה מהם לאמר אני כברוש רענן, מני תהיה לך וגו'.

(ז) **ועמי** תלואים למשובתי. ושמי, לפ עזב את דרכו הרעה, וכמו תלואים ומחכים לבואי מליסה לעשם. [מוכן הכם מבוקה הוא, בשוב הלדם כפשם בפשם לפ הלדק הרעה אשר נחר בה בשוב את דרכו המוכה. ובנתן הכם הוא ביתם לפקב"ה, פיה מוכנו—בשוב בכל את ליסר את הרשעים כרבעתם]. ואל על יקראהו. נם אם יקראוהו הנביאים בשב לפ עלין. יחד לא ירומם. כלם כאחד לפ יתרוממו

כֹּהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃

הפטרת ויצא

(בהושע סימן יב)

ג וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אָרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃
ד וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃
ט הֵכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃
יג א כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃
ב וְעַתָּה ו יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים
מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זִבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃
ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן
מֵאֲרֻבָּה׃ ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע
וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ ה אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבוֹת׃
ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבְּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ ז וָאֶהְיֶה לָהֶם
כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃ ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ ט שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי
בְּעֶזְרֶךָ׃ י אֵיֵּה מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ יא אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ יב צְרוּר
עֲוֹן אֶפְרַיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ יג חֶבְלֵי יוֹלֵדָת יְבָאוּהוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם

קס״ק בו״ק — קס״ק בו״ק

פירוש המלות והענין

(ג) שדה. נסדם. ויעבוד. את נפן. שמר את נפנו. הכה רחביהו היתה מלחמה, עבד ורועה.
(ד) ובנביא וגו׳. לך ראביהו היתה כי בנביא הכלה מיתו ממצרים, מנית עבדים. ובנביא וגו׳. ע״י נביאו, נשמר עד הנה. (טו) הכעיס וגו׳. לך מפרים הכעיסם מרה, כי לא שמעו להם, ולכן ודביו וגו׳ אבר שפך ישיך עליו, גם דמו יפך. וחרפתו. חרפת מעביו. יג (א) כדבר אפרים קודם הפלגו, היו דבריו נשמעים בראש ובדעה. נשא הוא את ראשו בנביא הרחוי לו, ובאבר נאשם בבעל—ויבא, נאשם כמת ויצך פלוך ועבוד מן העולם. (ב) ועתה. בדור הזה. מסכה. פלגי מסכה. כתבונם כתבונות, כהתבוננות שכלם. עצבים פגילים. להם נאלה אבר יזבחו גם את נגיהם לבעל. הם אומרים. מהללים בהם נאלה, וזבחי וגו׳. מנשקים את הבעלים פגיליהם ואת האדם יזבחו. (ג) לבן זאת תהיה להם כי נסורתו דעת ותורה נאלה אבר יבקשו מפיהו. מלאך וגו׳. שלוחו של הקב״ה.
(יג) שדה. נסדם. ויעבוד. את נפן. שמר את נפנו. הכה רחביהו היתה מלחמה, עבד ורועה.
(יד) ובנביא וגו׳. לך ראביהו היתה כי בנביא הכלה מיתו ממצרים, מנית עבדים. ובנביא וגו׳. ע״י נביאו, נשמר עד הנה. (טו) הכעיס וגו׳. לך מפרים הכעיסם מרה, כי לא שמעו להם, ולכן ודביו וגו׳ אבר שפך ישיך עליו, גם דמו יפך. וחרפתו. חרפת מעביו. יג (א) כדבר אפרים קודם הפלגו, היו דבריו נשמעים בראש ובדעה. נשא הוא את ראשו בנביא הרחוי לו, ובאבר נאשם בבעל—ויבא, נאשם כמת ויצך פלוך ועבוד מן העולם. (ב) ועתה. בדור הזה. מסכה. פלגי מסכה. כתבונם כתבונות, כהתבוננות שכלם. עצבים פגיליים. להם נאלה אבר יזבחו גם את נגיהם לבעל. הם אומרים. מהללים בהם נאלה, וזבחי וגו׳. מנשקים את הבעלים פגיליהם ואת האדם יזבחו. (ג) לבן זאת תהיה להם כי

(בתרי עשר עובדיה)

סימן שמנוקד בתוספת שהיא הפטרה רק לספרדים. אך מנהגי ברמב"ם ולכתחלה שהיא הפטרת ושלח בין לספרדים בין לאשכנזים:

א א חָזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לָךְ אִם־שׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלְלוֹת: ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: ח הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ גִבּוֹרַיִךְ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנֵכָרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפָּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו

קס"ץ בוי"ק שפריו קרי

פירוש המלות והענין

א (א) חזון עובדיה. נבואתו. לאדום. על אדום. שמועה וגו'. נשמע מאת ה' גזר דינו. וציר בגוים וגו'. וגם הגוים שלחו לירים זה לזה לאמר קומו ונקומה וגו'. או אמר ה' לאדום (ב) הנה קטן וגו'. בגוים בין הגוים. (ג) זדון לבך וגו'. על זדון לבך הערזיקך מתוכך הכל להתחבב כמו הסוכן בחגוי סלע. שבתו אומר כמדומים בשתו אומר נלנו מי יורידני ארץ. (ד) אך אם תגביה לשוף כנשר ואם בין כוכבים תשים קנך גם משם אורידך. (ה) אם גנבים וגו'. גם אם גנבים יבאו לך וגו' גם או תדוש כי לא תדוש כל לעשות כנדש. דים, ככל אות נפשם. אם בצרים וגו' לעיני כל, יומם. ישאירו. רק עוללות. (ו) נחפשו כל מסתריו. נבעו נתעו. (ז) שלחוך וגו'. התנסים אשר בלו בנכרית עמך ישעך לנוח עד הנטל לנלחם, על המה עמדו מנגד ולא עזרו לך. השיאוך וגו'. אנ"ש הדיחוך כדנכריסם לפול נרעה וגם יכלו לך. לחמך. מוכני לחמך. ישימו מזור וגו'. הפט תנאים ויסירים לך בשבתם בארצך. אין תבונה וגו'. ואז היית כעם אין תבונה בו להנין לכל מחשבותיהם. (ח) והאבדתי חכמים וגו'. גם חכמים וגבונים וגם הגבורים מאביך מאדום. (ט) וחתו וגו'. ילכלו ויפחדו גבוריך. תימן. יושבי תליפו בן עשו. למען וגו'. למען אשר בשבילו תעשה כן עשו. למען לא יכרת איש מבית מכרך מהרג. ואל, בשל יום לידך גם אתה ואין מושיע לך מכל מיהודים. (י) בחמס אחיך וגו'. אז תרגיש נפש המובד, ובזה תכסך מהחמס אשר עשיתי לאחיך יעקב ומפל התלבך בעם להכרת עד עולם. והולך ומפרש פרטי החמס (יא) ביום עמדך וגו'. ידו. הפילו. ועל שור אלת אשר גם אתה היית כאחד מהם. (יב) ואל תראה. על היה לך, מדבך היותר והקורבה לראות בשמחה בכ ביום אחיך. ביום לידתו. נכרו. כעשהו הרע והזר. (יג) ואל תשלחנה. ואל תהיינה ידיך שלוחות נרכושו. (יד) על הפרק. במקום שמתפרקים ומתפרצים

ח אֵיךְ אֶתְּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתְּנְךָ כְּאַדְמָה אֲשִׂימְךָ
כִּצְבוֹאִים נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי: ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי
לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא
אָבוֹא בְּעִיר: י אַחֲרֵי יְהוָה יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיָחֵרְדוּ
בָנִים מִיָּם: יא יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים
עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה: יב סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: ב אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ
וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וְשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן
לְמִצְרַיִם יוּבָל: ג וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו
כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ: ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים:
ה וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיּוּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֵנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר
עִמָּנוּ: ו וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ: ז וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב
חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: ח כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי
מִרְמָה לָעָשֹׁק אָהֵב: ט וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־
יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר־חֵטְא: י וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: יא וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים
וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה: יב אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא
הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

פירוש המלות והענין

מעגה. (ח) אתנך. כיד התויב. אמגנך למסרך. נהפך עלי, רגון לבי. יחד וגו'. רגשי המוחם והחרפה נתממו כלם בקרבי. (ט) לא אעשה וגו'. לא אמלא אחרי חרון אפי. קדוש. אל קדוש. ולא אבוא בעיר, כהתעוררות זעם ושפע קף.(י) מן אחרי ה' וגו' כאריה ישאג. כעת ישמע כאריה. ויחרדו. יהיו זריזים נטח. (יא) והושבתים. והשכותים, יב (א) אך אפרים סבבני וגו'.עוד רד עם אל.עוד הוא נכנע לאלהיו.(ב) רועה רוח. מתאבר לדברי רוח. ורודף.רוח קדים.ושמן וגו' ושמן הטוב יובא למצרים כשוחד לעשר אותו. (ג) ולקן,וריב וגו' רק דין ותוכחת דבריה לו עם יהודה. ולפקד וגו' ולהביא על יעקב הוא אפרים, את העונש כדרכיו. (ד) הלא בבטן תרו נעוהו נגמן אחז נעקב עשו אחיו והוא למעלה מן המצע.ובאונו וגו' ובגבורתו שרר ותחנגר על המלאך. (ה) ויבל לו, ועליו נדעת כי רק מלחי יגלה נאת להמליכו גם על הכח המצער, ועתה שם את המלאך, ככח המצעי,(ממל העגלים אשר עשה) לו לאלוה, ככה ויתחנן לו. בית אל וגו'. נבית אל ימצאהו ה' עשה כזאת ושם וגו', ימשם ידבר ה' עמי ועם אחי הנביאים על אדות זה. (ו) וה' וגו'. ורק ה' הוא אלהי נבאות המצע ובידו הם.(ז) ואתה וגו'.ועליך לשוב ולנהג בדרכי ה'. ושקוה אל וגו' בכל דרכיך. כי רק (ח) כנען בידו מאזני מרמה. המוהב לעשק תמיד. (ט) ויאמר וגו'. אך אפרים יאמר עשרתי ומצאתי הון מעצמי, כל יגיעי. ובכל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא הוא כמו אלהים אשר חטיא, הוא אשר יפר, ותמונה כזאת בלשון תבא להפלגה ולהגדיל את טורחת האדם על הפועל]. ואתה אפרים לא תהבון כי (י) אנכי ה' אלהיך המוליכך מארץ מצרים, כי גם עתה אם תשוב אלי עוד אושיבך באהלים ככל שוב ביתי כועד לאתך משם. (יא) ודברתי על וגו'. וגם על ידי הנביאים דברתי לך כן.אדמה. ועל ידם הוספתי לתת לפניך דמיונות ומשלים תכל אשר יקרה אותך. (יב) אם גלעד וגו'. אך הוא היו כל דברי הנביאים אם נלעד היתה קרית פעלי און ובגלגל שוורים זבחו נבעל ובכל מקום היו מזבחות הרבה נבעל כנגיש והכריס על הלחי שדי נרוב.

תִּנָּבְאוּ: יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה
לָהּ עָמִיר: יד וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט
נַפְשׁוֹ: טו וְתֹפֵשׂ הַקָּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס
לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה: ג א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב רַק אֶתְכֶם
יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם:
ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין
לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד: ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח
הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: ו אִם־
יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה: ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

קס"ן בו"ק. קס"ן בלא אס"ף

הפטרת מקץ

(במלכים א סימן ג)

טו וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲמֹד ו לִפְנֵי ו אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־
עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו:
יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת
אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ
בַּבָּיִת: יט וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: כ וַתָּקָם
בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּבֵהוּ בְּחֵיקָהּ
וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי: כא וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵנִיק אֶת־בְּנִי
וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי:

פירוש המלות והענין

פניכם. (יג) אנכי מעיק תחתיכם. מכניד עליכם עד שתתמרו על מקומכם. כאשר תעיק העגלה תור' את כל מאכר עליה ותחתיה. כמוס סקל, מנוסה מקל סמרוץ. (טו) לא יעמד הכן, לכוון את ידיו, וקל ברגליו לא ימלט נפשו וכל מאכר ט. (טו) ואמיץ לבו בגבורים, שהיה נח יפחידהו, שכל יומם יהיה עתיד למען הקל שבגיהם. ג (ג) נועדו. נדברו וקבעו מועד לנכת יחדו. (ד) בלתי תור. כמ"ש רק אם לכך. (ז) ה' אלהים דבר, בידי הנביאים (ח) ומי לא ינבא מהרשה מאכר נגד פניכם. (טז) או תבאנה. מ"ש נשו. זונות. ממש. ויש פוגקן. (יז) בי אדני. סוחל ומאה כי, ממש מלי, סיס נכך לדברי. עמה תור'. כשנתי עמה בניחם. (כא) ואתבונן אליו. כשהכנתי ט יפה. לא היה

בְּיוֹם צָרָה׃ {ס} כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה
לָךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ׃ {ס} כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ
כָּל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ {ס} וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלֵיטָה
וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ {ס} וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ
וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד
לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ {ס} וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־
פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃
כ וְגָלַת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלַת יְרוּשָׁלַם
אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֶת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן
לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

הפטרת וישב

(בתרי עשר עמוס סימן ב)

ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ
עַל־מְכָרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃ ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־
עפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה
לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ
וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם׃ {ס} ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי
מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ
מִמַּעַל וְשָׁרְשָׁיו מִתָּחַת׃ י וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ יא וָאָקִים
מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה׃ יב וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא

פירוש המלות והענין

(טו) על כל הגוים, מסר הפיוטו. גמלך. תגמולו עמך רמוז לך. שתיתם וגו' עשיתם מסתה על תרגן המקדש. (טז) ישתו כל הגוים. הגוי הנזכר על המנוסה תמיד, כי תמיד יהיה יד נוכרעתו. ושתו. פעמים רבות. ולעו. עד שיעפו וילעו והיו כלא היו.לך (ז) ובהר ציון וגו' מהיה פליטה סוף כל סוף לעמו. והיה קדש מסר לת תגע בו שול יד.מורשיהם. מסר ירבו לותם.הנגב.בני יהודה היושבים בנגב. (יט) וירשו את שדה אפרים. וגיא יוסף ירכם את מקומו. (כ) וגלות החל וגו'. וחיל בני ישראל שהגלו ונלו לארץ כנענים עד ארץ לרפת, והיא שם מדינה. בספרד. שם מדינה.

(כא) ועלו מושיעים בהר ציון. להושיע משם את ישראל, ונם לשפט וגו'. ולפי תהיה רק לה' המלוכה.

(ו) על שלשה פשעי ישראל וגו', שהתנבאתי ועל ארבעה וגו', על הפשע הרביעי לת תשיבנו ריקם מנלי עכבו. בכסף צדיק. בדינו. ואבירן. שרוצו שפלה ושוקן רק לנתת. בעבור נעלים. נם נעל דנר מועט. (ז) השואפים וגו'. השוחפים ופוסעים בעפר הארץ לליט בעל עפר ארץ. ודרך ענוים יטו. ודרך יבריח ועניו רוח יטוה שהוא למען לכת בדרכיו שקלקלות. (ח) ועל בגדים חבלים יבו. בגדי להריס שנקחו בעבט יטוה לשבת

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב
וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם: כב וְעָשִׂיתִי אוֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי
יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ־עוֹד קרי יִהְיֶה עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם
וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: כג וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם
וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר
חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:
כד וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ
וְחֻקּוֹתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: כה וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי
לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי
בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: כו וְכָרַתִּי לָהֶם
בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי
אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: כז וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם
לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם: כח וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

הפטרת ויחי

(במלכים א סימן ב)

א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: ב אָנֹכִי הֹלֵךְ
בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: ג וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת ו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: ד לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל:

פירוש המלות והענין

ירמו זאת בעיניהם. (כב) ולא יטבאו. ועל יתממו. מכל מושבותיהם. מכל מקומות מושבותיהם. (כג) משמרת ה'. דברי ס' שים לשמרם ולמלות מחריבם נחוב לו בשלוח. ללכת בדרכיו. מה טוב רחוס לף מתם היה רחוס. חקותיו. שלח עלם פעמם. מצותיו. בין מדם למקום. ובשפטיו. בין מדם לחברו. ועדותיו. שן מעות סזכרון. למען תשכיל וגו'. למען יהיו כל מעשיך בהכלל ותצלח. ואת כל וגו'. כמו ואל כל וגו'. (ד) אשר דבר עלי לאמר וגו'. (ב"ב ז'). לאמר לא יכרת. קצר והפסיק בדברי ס' הנאמרים ע בתורה [עי' בב"ב שם] וכן בתכלית דבריו ולכן קלמר לאמר.

(ב) אנכי הלך בדרך וגו'. לשון יפה על המיתה כתוספת על המלרת הכתוב וכן אמר דוד אנכי הולך בדרך כל הארץ (מ"א ב' ב') וכן יאמר קהלת הולך האדם אל בית עולמו. וחזקת והיית לאיש. שודן לך בטענים

כג וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת
לֹא כִי בִּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בִּנֵךְ הַמֵּת
וּבְנִי הֶחָי: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
כו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת
וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: כז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי
נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר ו בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי
וָהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: כח וַיַּעַן
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ:
כח וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי
הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: ד א וַיְהִי
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

הפטרת ויגש

(ביחזקאל סימן לז)

טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: טז וְאַתָּה בֶּן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד
וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וְלָקַח עֵץ אֶחָד
וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו תבריו קרי: יז וְקָרֵב
אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ: יח וְכַאֲשֶׁר
יאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָךְ: יט דַּבֵּר
אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֲצַת יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־
אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֲצַת יְהוּדָה
וְעָשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי: כ וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם
בְּיָדֶךָ לְעֵינֵיהֶם: כא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ

פירוש המלות והענין

בני. נ"א היה הילד המת — בני מאכר ילדתי. (כב) לא כי. נ"א כמאכר תאמרי, כי אם בני ובנו'. וי"ת נ"א כן וכ"ה בנעתון רבתי. ותדברנה וגו'. וכן הוסיפו לדבר דבר לפני המלך תליסות.(כו) בנה הוא החי. נבכרו. נתחממו. הילוד. הילד. גזרו. ממרה כן נ"ל שעמדו שם לקייס דבר המלך. (כז) ויאמר תנו לה וגו'. המלך חזר על דבריה כמו שהיו להכניסם כי כוח ממנו פחדון הספק — היא אמו. (כח) ויראו וגו'. מפני חכמתו במשפט ירחו לעשות דבר נ"א בנלק. ד (א) על כל ישראל כלם קבלוהו למלך עליהם בלב אחד.

(טז) עץ. נוח עץ. וכתוב עליו ליהודה. פעץ הזה שיך ליהודה. חבריו. שעם בניתין. ליוסף עץ אפרים. וטוח העץ השיך לאפרים וכל שבטי ישראל חבריו. (יז) וקרב אתם אחד אל אחד, ויקרב העץ (שהוא לאות ולמעל להם) אחד אל אחד. לאחדים. מלוחדים ומדובקים. (יט) ונתתי אותם עליו את עץ יהודה. לעשוס ולעשוס את עץ יוסף ועץ יהודה לעץ אחד, [מאחר כי עוד נ"א זכר את עץ יהודה, לכן הסגיר פה לאחר המלה אותם (כלומר שניהם), את המלות עליו.את עץ יהודה,כלומר ועתו מחבר את עץ יהודה]. (כ) בידך לעיניהם. יהיו כידך נמצ

לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הַנַּעַר הַחִצִּים מִמְּךָ
וָהָלְאָה לֶךָ כִּי שְׁלָחֲךָ יְהוָה׃ כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה
יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ עַד־עוֹלָם׃ כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב
הַמֶּלֶךְ עַל־אֵל קי הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ כה וַיֵּ֫שֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ו
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד׃ כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה
הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי
גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ כח וַיַּ֫עַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נָשֹׂא נִשְׁאַל
דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ
בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא
וְאֶרְאֶה אֶת־אַחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹר אַתָּה
לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי
חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי
כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ לב וַיַּ֫עַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן
כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ לד וַיָּ֫קָם יְהוֹנָתָן מֵעִם
הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־
דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו׃ לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד
וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנִי

פירוש המלות והענין

כסימן הזה, וכמו ולקח נפליו (שמות כג) — בשנועה על דעת חז"ל. חי ה', כי רק את כחמת מכוון נדברי ואל תירא. (כב) לעולם. להעבר. והלאה. סימן הוא כי עליך להתרחק ממני ולהלאה. כי שלחך ה'. כי ה' שלחך לנפשך חפצי, ולא כי אחפץ אנכי להתפטר ממך. (כג) והדבר וגו'. והסיפוך להרגיש את רוחו להאמין בחבתו ובדבריו וגו'. (כו) כי אמר, בלבבו. מקרה הוא. מחלה וכדומה. בלתי טהור הוא. אז כי אמת הוא מקרה לילה ולא יוכל לבא על הלחם. כי לא טהור. תשב בנפשו להבין בהערתו כי אמת הוא, יען כי אינו בא מטהור הוא בנפשו. (כז) משרת החדש, ממחרת חדש הלבנה. השני. יום השני לחדש. (כח) נשאל דוד מעמדי וגו'. בתבקש ובדרש ממני על ידי אחיו (כמנוחר בכתוב הסמוך) לבוא עד בית לחם. (כט) אמלטה נא. מהבית יונתן על דוד היתה נדולה מאד וכל היום הזה רק במצנו המסוכן ובהצלתו ולכן בחפצו לומר, תרולה נא, [כמו שהציע לפניו דוד לעיל פכוך ו'] שנע ואמר ממלטה נא המורה על המעוסה והנבריחה, ובאול בחן את דבריו אולה ויחר אפו בו ובדוד. (ל) נעות המרדות. נאוות נא בתחבולות מרד ומעל. לבן ישי. כמו בנן ישי. ערות אבך. כמו על נפשי נאמו ילדתהו. (לג) ויטל. בשנוי. ו"ת ואריס כמו שהיתה מנוקדת נ"ב [בפעיל מסרס נפל]. כלה היא. נגמרה מחשבתו. (לד) אל דוד וגו'. על מנת דוד המסוכן, ונם שהכניס אותו בבריו, את יהונתן. (לה) לשעד דוד. זמן מאוד קבע דוד. (לו) החצי. החץ או החציים.

ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם
דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלוֹם שְׁאוֹל׃
ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶּן־
הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם
וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃
ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ
וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּעִיר דָּוִד׃ יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃
יב וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתּוֹ מְאֹד׃

הפטרת מחר חודש

(בשמואל א סימן כ)

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפָּקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ יט וְשִׁלַּשְׁתָּ
תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל׃ כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים
אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ו מִמְּךָ וְהֵנָּה קָחֵנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם

פירוש המלות והענין

(ה) וישם דמי מלחמה בשלום. כמו שנומי שפך כאלו היו מנחמתי. בחגרתו וגו' ובנעלו וגו'. נא שפך דמם בחרב פתוחה ונחנית נגויה בדרך עורכי מלחמה בגלוי, כי"ת נא שניהם כאיש שנוס וכמו רק בתעורה תאבר על מתניו ובנעלו תאבר ברגליו נא שפך את דמם. והיו מליגה יפה עד מאד. (ו) כחכמתך. למען שגיעה שפך את דמו. ולא תורד וגו'. ולא תתן לו למות בכלות ימיו בשנוש על משפו. (ח) קללני קללה נמרצת. הקל וכזה מותי נעשות. והוא ירד לקראתי וגו', לנקם שניהם. ואשבע לו וגו', מחרי רואי כי לא יוכל עוד להתיצב נגדי. (ט) ועתה וגו'. וכעת תאבר ממנוך מחה והרכה שוגיעים לך. אל תנקהו. לא תחשבהו נקי מענש. כי איש חכם אתה. להבין כי איש כזה מסוכן הוא לך, וכן עשה שלמה. (יב) ותכן מלכותו מאד. כי פשיר בחכמתו את כל הפומדים לנשק על דרכו.

(יח) ויאמר לו. נלוד. חדש. יום מחדש הירח. ונפקדת. תבוקש. כי יפקד וגו'. מקום מושבך יהיה פנוי כיון דיושבים עם המלך נאכול. (יט) ושלשת תרד מאד. ואם שנשת ימים תעשה את דרכך אז התרחק מזה הרבה. ביום המעשה. המעשה הרמאון עם שאול שנרות ונסתר שמה נכי שעה על תאבר נא לא שמועל. — האול. תואר לגיזה מקום סלעים. (כ) שלשת החצים. תולי היה בימיהם מספר חניס כזה שנת אחת סימן לגיס מסחתר לגיס נב וזה ולכן נא נה"ת הידיעה. צדה אורה. נלד מקומך תזוכר ואנליך. לשלח לי לכטרה. נאמרה ידועה רק לי. (כא) אשלח את הנער. נאמר, והנה. סימן הוא כי אלי תבוא, קחנו.

אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי
עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ
וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב
מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ
בִּדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם
וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ
הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים
אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה
מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: ז בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר: ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֶיְוחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ:
ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר
אֱלֹהָיִךְ: י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ
כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: יא לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשְּׁדֵ֣י תַנְחֻמֶיהָ לְמַעַן
תָּמֻצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: יב כִּי־כֹה׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נוֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ
וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ: יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם

פירוש המלות והענין

מצר תוכלו לנמות לי. מנוחתי. למוחתי.
(ב) ואת כל אלה. השמים והארץ. ידי עשתה. רק ידי ערכתם וסדרתם להכיתם על המציאות ולא היו קדומים כמוני. ויהיו כל אלה. וכן נבראו ונמצאים כסיום הזה. ואל זה אביט וגו'. ובכל נדולתי הכה רק זה לרוני, להניח על לים נדכה ובעל רוח נשברה. וחרד וגו'. חביו ומיהר למען מחרי דברי, אבל אין לרוני בחנכים השמים הרע בעיני תמיד ומביאים קרבנותיהם לכפר פמ. (ג) וכן שוחט השור, חשוב בעיני כמכה אים. מעלה מנחה, כמקריב דם חזיר. מזכיר לבונה. במניח קטרת לבונה למזכרה לפני, הוא כמו מברך און, טותן ברכתו, מתנתו — מתנת חון. יען כי גם המה וגו'. המה [המניחים את קרבנותיהם] יבחרו גם בדרכיהם הנלוזים. (ד) אף נם אני אבחר בתעלוליהם, בהולנותם לחבר גם לחי והמעלוחי להם. ומגורותם. פירוש פחד ירלים ממני בנוחם לכפר פני (ה) מנריכם. מרחיקים אתכם. למען שמי וגו'. כל מחד יאמר רק בשמי ובמעשי יתכבד ס', ונא בשמחתכם. ונראה וגו'. דברי הניבוי נשם
ס'. אבל נא כן הוא כי רק בשמחתכם נרחה והם יבושו.
(ו) קול שאון מעיר. קול רעש הרג ומבוך — הוא קול ס' משלם נמול לאויביו. קול מהיכל קדשו, לאמר, (ז) בטרם תחיל ציון תיל יולדה. חבל. חבלי לידה. והמליטה, כשוף תמלט את ילדיה בני כל פרח. זכר. שעל ידי רבוי הזכרים תתייצב הארץ. (ח) מי שמע כזאת וגו', והוא פלא. היזיחל ארץ ביולד עם יוצב הארץ—ויזין תכי נוצצת פתאום מבניה כאלו נם חלה נם ילדתם. (ט) אשביר וגו'. אביאם עד משבר בניס. ולא אוליד. האם לא אוכל לנמור הסולדה. אם אני המוליד. עד כאן את כל בני הארצות, ועצרתי. ומדוע זה תעצור בעד ציון כואת. (י) כל המתאבלים עליה. כי רק אלה הלוקחים חלק בתנוכה ירגישו מז נשמחתה. (יא) משד, משפע. תמצו. תיכנו. מזיו כבודה. מרב לתענוגת כבודה בשופ. (יב) כנהר, המשקה את כל סביביו כן אשפ אליכם שלום גוים. וכנחל שוטף מימיו בשפע רב כן תניע לכם כבוד מכל הגוים. על צד תנשאו, כאשר יפת אמותו את חיונק. ועל ברכים תשעשעו. כלם יתחשעו נכם.

ונילוחנים

מִזְרָה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ יט וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם
הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלֹא הַחֵצִי
מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ כ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד
וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחֵצִי (החצים קרי) וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ לט וְהַנַּעַר לֹא־
יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־
כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבִיא הָעִיר׃ מא הַנַּעַר בָּא
וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ ו
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ מב וַיֹּאמֶר
יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר
יְהוָה יִהְיֶה ו בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֶךָ עַד־עוֹלָם׃

קריאה לשבת ראש חודש

(במדבר כח)

ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃ י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי
בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ יב וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃ יג וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי
הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן זֹאת
עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת
לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

הפטרה לשבת ראש חודש

(בישעיה סימן סו)

כו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת

פירוש המלות והענין

להעבירו. להניח ולהרחיק את החצים ממקום שהיועד להעמיד מקומו, למען יוכל לומר לו כי החצים ממנו ומלפנה. (לח) חושה אל תעמוד. נתכוין רמז יהונתן כי מן הים במקום הזה ולכן נתפלג לדבר עם דוד בנפרד יען לו, רמה להרחיק את הנער מהם. (מ) את כליו. הקשת והחצים. (מא) מאצל הנגב, מלד דרום. הגדיל. לנהות מפחד רעה. (כב) אשר נשבענו. קטר שבון ים כלן פדרך הכוכים, ומרב מהכתו מלינו זכר לו פוד השמש מת שבועתם. שנינו אנחנו. כפל לחזק הפרוש, וכמו ופנריכם לחם. לאמר. מבאר הדבר. יהיה עד.

כו (א) הדם רגלי. מקום שארלת רגלי. איזה בית

טו וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי
בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־
יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־
בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְעוֹן קָדְשׁוֹ: ג א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ:
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר
בִּירוּשָׁלִַם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים
וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ
הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ
וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת: ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ
הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד: ו וַיָּעַד
מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי
תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר
אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ו
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־
הִנְנִי מֵבִיא אֶת עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי ו הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ
עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינַיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה: ד א וַיָּשָׁב
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה
אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר ו(ואמר קרי) רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ
וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־
רֹאשָׁהּ: ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:

נ"א אל־רעהו

פירוש המלות והענין

(טו) ונלוו. יצוו מלויו וידבקו בו, ודברי הנביא הם. (טז) ונחל ה' וגו'. יהודה נחלתו יהיה נחלת ה' וחלקו. (יז) הס וגו'. מפני ה' יהום כל בשר. נעור. התנער. ג (א) והשטן. הפיוט המתקומם והוא מלאך ורעיו. (ב) הלא זה אוד מוצל מאש הנלוז בתיאות פליאות, ואיכה תהיה לך תקומה נגדו. (ג) בגדים צואים. רמז על הבגדים הפגריות שנפגמו בעוון. (ד) מחלצות. בגדים נקיים. (ה) צניף. מגפפת. (ו) ויעד וגו' ביהושע. התרה בו. (ז) תדין את ביתי. תנהיג ותסניף על משמרת בית מקדשי, כי כהן היה. מהלכים. מלריכים ומנהיגים כלומר מוזרים. בין העומדים האלה. המה רעיו מלאכי המופת. (ח) צמח. שכתוב חרש עמו ומתחתיו יצמח, והוא זכריה. היה לתן הבדיל המוכרת (ד, י).(ט) על אבן וגו'. על כל אבן ואבן מאבני היסוד יסניט עליה שבעה מאגים מוזהרים שהם עיני העדה. מפתח פתוחה. מלגלו את יפעתה בציורים וחרטים. ומשתי. והסירותי. ד (א) יעור. יתעורר. (ב) בגורת זהב כלה. מנורה שנתרה וכלומר בלי עתל פים. ונלה. כדורה המלא שמן. מוצקות. נזורות שדרך בם יבא השמן אל הנרות. (ג) זיתים. שנטי זית נהול.

וּבִירוּשָׁלַ֖͏ִם תְּנַחֲמוּ׃ יד וּרְאִיתֶ֣ם וְשָׂשׂ֔ לִבְּכֶ֑ם וְעַצְמוֹתֵיכֶ֖ם כַּדֶּ֥שֶׁא תִּפְרַ֛חְנָה
וְנוֹדְעָ֥ה יַד־יְהוָ֖ה אֶת־עֲבָדָ֑יו וְזָעַ֖ם אֶת־אֹיְבָֽיו׃ טו כִּֽי־הִנֵּ֤ה יְהוָה֙ בָּאֵ֔שׁ
יָבֹ֖א וְכַסּוּפָ֣ה מַרְכְּבֹתָ֑יו לְהָשִׁ֤יב בְּחֵמָה֙ אַפּ֔וֹ וְגַעֲרָתוֹ֙ בְּלַהֲבֵי־אֵֽשׁ׃
טז כִּ֣י בָאֵ֤שׁ יְהוָה֙ נִשְׁפָּ֔ט וּבְחַרְבּ֖וֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂ֑ר וְרַבּ֖וּ חַלְלֵ֥י יְהוָֽה׃
יז הַמִּתְקַדְּשִׁ֣ים וְהַמִּטַּהֲרִ֗ים אֶל־הַגַּנּוֹת֙ אַחַ֣ר אַחַ֔ר אתת קרי בְּתֹ֖וךְ אֹכְלֵי
בְשַׂ֣ר הַחֲזִ֑יר וְהַשֶּׁ֥קֶץ וְהָעַכְבָּ֖ר יַחְדָּ֥ו יָסֻ֛פוּ נְאֻם־יְהוָֽה׃ יח וְאָנֹכִי
מַעֲשֵׂיהֶ֥ם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶ֖ם בָּאָ֑ה לְקַבֵּ֗ץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם֙ וְהַלְּשֹׁנ֔וֹת וּבָ֣אוּ
וְרָא֖וּ אֶת־כְּבוֹדִֽי׃ יט וְשַׂמְתִּ֥י בָהֶ֖ם א֑וֹת וְשִׁלַּחְתִּ֤י מֵהֶם֙ פְּלֵיטִ֔ים אֶל־
הַגּוֹיִ֗ם תַּרְשִׁישׁ֙ פּ֣וּל וְלוּד֙ מֹשְׁכֵ֣י קֶ֔שֶׁת תּוּבַ֖ל וְיָוָ֑ן הָאִיִּ֣ים הָרְחֹקִ֗ים אֲשֶׁ֤ר
לֹא־שָׁמְעוּ֙ אֶת־שִׁמְעִ֔י וְלֹא־רָא֥וּ אֶת־כְּבוֹדִ֖י וְהִגִּ֣ידוּ אֶת־כְּבוֹדִ֑י בַּגּוֹיִֽם׃
כ וְהֵבִ֣יאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶ֗ם מִכָּל־הַגּוֹיִם֙ מִנְחָ֣ה ו לַיהוָ֔ה בַּסּוּסִ֥ים וּבָרֶ֖כֶב
וּבַצַּבִּ֑ים וּבַפְּרָדִ֣ים וּבְכִרְכָּר֔וֹת עַ֚ל הַר קָדְשִׁ֣י יְרוּשָׁלַ֔͏ִם אָמַ֥ר יְהוָ֖ה כַּאֲשֶׁ֣ר
יָבִיאוּ֩ בְנֵ֨י יִשְׂרָאֵ֜ל אֶת־הַמִּנְחָ֗ה בִּכְלִי֙ טָה֔וֹר בֵּ֖ית יְהוָֽה׃ כא וְגַם־מֵהֶ֥ם אֶקַּ֛ח
לַכֹּהֲנִ֖ים לַלְוִיִּ֑ם אָמַ֖ר יְהוָֽה׃ כב כִּ֣י כַאֲשֶׁ֣ר הַשָּׁמַ֗יִם הַחֲדָשִׁ֤ים וְהָאָ֙רֶץ֙
הַחֲדָשָׁ֔ה אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֛י עֹשֶׂ֖ה עֹמְדִ֣ים לְפָנַ֑י נְאֻם־יְהוָ֔ה כֵּ֤ן יַעֲמֹד֙ זַרְעֲכֶ֔ם
וְשִׁמְכֶ֖ם׃ כג וְהָיָ֣ה מִדֵּי־חֹ֣דֶשׁ בְּחָדְשׁ֗וֹ וּמִדֵּ֤י שַׁבָּת֙ בְּשַׁבַּתּ֔וֹ יָב֥וֹא כָל־בָּשָׂ֖ר
לְהִשְׁתַּחֲוֹ֥ת לְפָנַ֖י אָמַ֥ר יְהוָֽה׃ כד וְיָצְא֗וּ וְרָא֙וּ בְּפִגְרֵ֣י הָאֲנָשִׁ֔ים הַפֹּשְׁעִ֖ים
בִּ֑י כִּ֣י תוֹלַעְתָּ֗ם לֹ֤א תָמוּת֙ וְאִשָּׁ֣ם לֹ֣א תִכְבֶּ֔ה וְהָי֥וּ דֵרָא֖וֹן לְכָל־בָּשָֽׂר׃

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה׳׃

מנהג הספרדים לסיים מל״ר ביום ג״ק וביום ג׳ להוסיף פסוק רמשון ואחרון של הפטרת מחר מדב׃

הפטרת שבת ראשון של חנוכה

(בתרי עשר בזכריה סימן ב)

ד רָנִּ֥י וְשִׂמְחִ֖י בַּת־צִיּ֑וֹן כִּ֣י הִנְנִי־בָ֗א וְשָׁכַנְתִּי֙ בְּתוֹכֵ֔ךְ נְאֻם־יְהוָֽה׃

פירוש המלות והענין

(יג) ובירושלים תנחמו. רק ירושלים תהיה נחמתכם כמתים. (יד) ונודעה כל העולם יד ה׳ הגדולה ומחשבותיהם באה לפני, וסיים לקבץ וגו׳. למען ידעו את כבודי, ע״י הדין אשר אעשה בהם. (יט) ושמתי בהם. נתויתי אות, כמנוקר בזכריה ואלו נשארו ד׳. פליטים. ואלה אשר ימלטו מן המלחמה ינצלו אל הגויים תרשיש וגו׳. והגידו את כבודי וגו׳. (כ) והביאו וגו׳. ומפחדם יביאו את כל בני ישראל מנחה לה׳. ובצבים. מגנות גב. ובפרדים. רוכבים בפרדים. ובכרכרות. מרכבות מרקדות. (כג) חדש בחדשו. כמו יום ביומו. שבתי יום השבת. כל בשר להשתחות. גם אלה אשר נלחמו עם ירושלים עד כה. (כד) לדראון. לנזר ולגועל בפני כל מעשיהם

זָהָב: נ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמְּחִתּוֹת זָהָב סָגוּר
וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת
לַהֵיכָל זָהָב:

פירוש המלות והענין

(נ) והספות. כלי מנגנת. והמזמרות. כליס נמחוס נתלי פס לקנלס. והפותות. ידות סדלתות סטוצות
כנסס פת דמקי סמחיצות. והמחתות. לתת כנסס ופוחמות לוסן.

קיצור דיני קריאת התורה וההפטרה

דיני קריאת התורה

דינים השייכים לצבור

א) ס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיניהנו (י"ד סי' רע"ס), וכן אם נקרעו התפירות מן יריעה אחת, ולא נשאר רוב מחובר אסור לקרות בו (ס"ז י"ד רפ"ח):

ב) אסור לאחוז ס"ת ערום בידים אם לא ע"י בגד הפסיק (מ"ח קמ"ז):

ג) אם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא אחר בשם, אלא יעלה טעצטו, שלא יאמרו שהראשון פגום, ואם הבהן מתפלל טוטר לקרות לאחר בשם, דהכל רואין שהוא משום שעומד בתפלה (מ"ט סי' קל"ה):

ד) העולה להתיבה עולה בהצד שהיא לו דרך קצרה מטקומו, ויורד בדרך אחר שהיא לו דרך ארוכה למקומו, ואם הב' דרכים שוים עולה בהצד שהיא לו דרך ימין ויורד בהצד שהיא לו כנגדו (סס קמ"ס):

ה) קודם הברכה פותח ורואה מאיזה מקום יקרא, ויאחוז בידו העטודים, ומברך ברכת אשר בחר בנו, ואם טעה והתחיל אשר נתן לנו אם נזכר עד שלא סיים הברכה יחזור ויאמר אשר בחר בנו ולא יאמר תחילה בא"י, ואם בבר סיים כל הברכה, יברך אשר בחר בנו באחרונה (סס סי' קל"ס) עש"ו בשם ב"ש, וגם בספר חיי אדם מסבים לזה:

ו) העולה אומר ברכו והברכות בקול רם, והמברך בלחש קרובה ברכתו לבטלה, ולכן יש ליזהר בזה (סס סי' קל"ס):

ז) אין הציבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי המברך ואין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור ואפילו יש מאריכין צריך להמתין עליהם, שהרי צריכים כולם לשמוע הקריאה (סס קמ"ס):

ח) העולה צריך לקרות עם הקורא בלחש מלה במלה, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה (סס קמ"ס):

ט) לא ילך מהתיבה עד שיעמוד שם זה שקוראין תחתיו. והמנהג להמתין על הבימה עד סיום הקריאה של אחריו ויורד בין גבורא לגבורא (סס קמ"ס):

י) אם אין כהן בבהכ"נ קורא ישראל במקום כהן ולא יעלה אחריו לוי, ואם נכנס כהן לבהכ"נ אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה אינו פוסק, אבל ברכו לא הוי התחלה, ועומד הישראל בתיבה עד שישלטו כהן ולוי ואז יקרא, אבל אם התחיל בא"י הוי התחלה (סס קנ"ס):

ד וַאֲעַנֶן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: ה וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא
אֲדֹנִי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא
בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־
הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת
חֵן חֵן לָהּ:

הפטרת שבת שניה של חנוכה

(במלכים א סימן ז)

ם וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית
יְהוָה: מא עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם
וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים: מב וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים
רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָעַמּוּדִים: מג וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת:
מד וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: מה וְאֶת־
הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵהֶל קרי
אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: מו בְּכִכַּר
הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: מז וַיַּנַּח
שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת:
מח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב
וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: מט וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ
מִימִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב כָּגֻר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם

פירוש המלות והענין

(ז) מי אתה הר הגדול . מה יש בגשמיכם מים המתגבה כהר גדול, אך לפני זרבבל יהיה למישור . האבן הראשה וגו' . ורק החל יסוד הבנין ברעמוס כבר נשמע שמחת רב , לאמר חן חן לה .

(ם) הבורות . כלים לרחצה. היעים.כלים לגרוף בהם את הדשן. והמזרקות. כלים לזרוק בהם את הדם. בית ה' . לעיל ה'. (מא) וגלות הכתרות . כדורי העמודות . והשבכות . גומות מעשה רשת . (מב) הרמנים. מחבוית פרי הרמון. (מג) המכנות .

ד) יזהר הקורא לקרות בקול מבוצע ובשפה ברורה, [ופרשת הענל קורין בקול נמוך (מג"א סי' תכ"ח ס"ק ח')], ואסור לקרות שלא מן הכתב אפילו אות אחת, ע"כ צריך הקורא להזהר בזה בין סוף כל עמוד להתחלה עמוד שלאחריו, שלא יקרא ע"פ אפילו תיבה אחת מחמת הרגל לשון:

ה) הקורא יכוין לסיים בדבר טוב, וגם ההתחלה תהיה בדבר טוב, וה"ה שלא לסיים בפי שעשה או אמר מעשה רע, ולבעל טוס אין קורין פרשת טומין שלא יתבייש (קנ"ח):

ו) אין קורין בתורה פחות מי' פסוקים דהיינו ביום שקורין ג', ב' קורין ג' ג' ואחד ד', ואם סליק ענינא בבציר מי' כגון פרשת עמלק בפורים שאין בה אלא ט' פסוקים קורין לכל אחד ג', ובדיעבד בשאר ימות השנה אם קרא רק ט' פסוקים יצא, אבל אם קראו פחות מט' צריכין לחזור ולקרות, ואם קרא פסוק א' למפרע לזה שקרא רק שני פסוקים יצא אע"פ שבין הכל לא קרא רק ח' (מ"ב קנ"ז):

ז) אם קרא לאחד רק שני פסוקים, וכבר בירך לאחריה, צריך לחזור ולקרות ומברך לפניה ולאחריה, ואם הוא בחול דאסור להוסיף על מנין הקרואים, יקרא זה שנית ג' פסוקים ממקום שהתחיל בקריאה הקודמת, ואפי' אם כבר קראו לאחר העולה אחריו ועלה לתיבה, יפתין עד שיברך זה שנית ויקראו ג' פסוקים הראוים, ויברך אחריו, ואח"כ יקרא זה שעלה אחריו (ואם כבר קרא האחר העולה אחריו, דעת החיי אדם שאותו שקרא רק ב' פסוקים יקרא אחריו ויתחיל ממקום שהתחיל בקריאה הקדמת ויקרא על הסדר עד עשרה פסוקים) ואם הוא בשבת או ביו"ט די"א דמותר להוסיף. יקרא אחר העולה אחריו אותן השני פסוקים ולהלן. וזה שקרא ב' פסוקים אינו עולה למנין ז' קרואים או ה' ביו"ט (קנ"ז):

ח) אם דילג פסוק אחד ולא קראו, אם הוא במנחה בשבת או ב' וה' וקרא י' פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר, ואם לאו חוזר, ואם הוא בשבת אם דילג פסוק אחד אפי' תיבה אחת חוזר וקורא אותו הפסוק ושנים עמו ומברך לפניה ולאחריה, ואפי' כבר החזיר הס"ת והתפלל מוסף צריך להוציאה שניה ולקרות הפסוק המדולג ושנים עמו בברכות כנ"ל. פרשיות המועדים דינם כמו מנחה בשבת וב' וה' שבבר קראו הפרשיות בשבתות שלהם. אבל אם טעה במוספין ולא קרא כלל, או ביום א' דחוה"ס קרא רק ביום ב' או ביום ב' קרא רק ביום ג' וכדומה צריך לחזור ולקרות בברכה (מ"ב קנ"ז):

ט) אם קרא פרשת פרה ופסק בהגר הגר בתוכם וגלל הס"ת חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד תמטא עד הערב, ומברך לפניה ולאחריה, אבל אם לא גלל עדיין חוזר וקורא המותר ומברך לאחריו ולא לפניו (ב"ז קנ"ג):

י) אם טעו וסיימו הפרשה עם הששי ואמרו קדיש, א"צ לקרות עוד אחר, אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, דמפטיר עולה למנין שבעה (רפ"כ):

יא) העולה בתורה ונשתתק יתחיל הקורא לקרות להעומד ממקום שהתחיל הראשון ויברך בתחילה ובסוף, דאם יתחיל ממקום שפסק ולא יברך, א"כ פסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם, והאחרונים לא נתברכו לפניהם, והברכות אינן מצטרפות (מ"ב ס"ז ק"מ):

יב) בשירת הים ובעשרת הדברות ובמ"ב מעשות בפ' מסעי אין מפסיקין בהם אלא קורין לאחד (מכוונים), ופרשת הענל קורין כולה ללוי מפני שהלוים לא נשתתפו בענל (מג"א סי' תכ"ח ס"ק ח'):

יג) בפ' האזינו סי' לחלוקת הפרשיות הוי"ו ל"ך, והוא "האזינו, "זכור, "ירכיבהו, "וירא, "לולי כעס, "כי ידין:

יד) הקורא בתורה לא ישייר בפ' פחות מג' פסוקים, דהיינו שלא יפסיק בפחות מג' פסוקים ממוך לפרשה שאחריה היינו פתוחה או סתומה, מפני היוצאין אז מבהכ"נ שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא ב' פסוקים הנשארים לפ' וכן לא יתחיל בפ'

יא) אם הס"ת פתוח והכהן עומד בפסוקי דזמרה רשאין לקרותו ורשאי נ"כ לקרות בלחש עם הקורא, ולא יפסוק לאסר להחזן לברך מי שברך (מ"ח ס"ו), ום"ם אם יש כהן אחר אין לקרותו לכתחלה (פ"מ), ואם הכהן עומד בברכות ק"ש או בק"ש אין רשאין לקרותו וקוראים ישראל במקומו, ואין מתינים לו מפני כבוד הצבור, ובדיעבד אם קראוהו לעלות מפסיק (סי' קל"ה), ולא יקרא בלחש עם הקורא (ס"ז ס"ו). ואחר קריאת התורה תחר למקום שפסק בק"ש או בברכותיו, ואף אם שהה כדי לגמור את כולו (מ"ח ס"ו), אבל אם עומד בתפלת י"ח אין רשאי להפסיק, ואין להמתין עליו וקוראין לוי או ישראל במקומו (סי' ק"ל) ואין חלוק בדינים אלו בין כהן לוי וישראל:

יב) אין קוראין לאבל לעלות כל ז' ובשבה בדיעבד אם קראוהו לעלות יעלה, דהוי מילי דפרהסיא, ואם האבל כהן ואין שם כהן אחר, בשבת קוראים אותו לכתחילה לעלות, ום"ם טוב שיצא מקודם מבית הכנסת:

יג) אחר עליות הלוי אין קוראין כהן או לוי למנין ז' בשבת או למנין ה' ביו"ט, אלא לאחר שנשלם ז' קרואים בשבת המנהג לקרותם לאחרון או למפטיר, אבל בהעניות לא יעלה למפטיר שהוא ממנין הקרואים (מ"כ, מי מ"ס):

יד) העולה לקרות בתורה והראו לו מקום הקריאה בעמוד שלפניו ולאחר הברכה ראו שטעו, ושצריכין לקרות בעמוד אחר צריך לחזור ולברך פעם שנית, ואם הקריאה הוא באותה עמוד שהראה לו רק שאינו במקום שהראה לו אין צריך לחזור ולברך, כי מוסכם שרעת כל אדם לקרות מכל הכתוב כאן בעמוד הזה (סי' ק"מ):

טו) אסור לשיח שום שיחה בשעת קריאת התורה, גם כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים (סי' קמ"ו):

טז) אם טעה הקורא אפי' בדקדוק אות אחת מחזירין אותו, ודוקא היכא שמשתנה הענין ע"י שינוי הנקודה כגון יעשה בפת"ח במקום יעשה בציר"י, בחלב בחטף פת"ח וקרא בחלב בציר"י וכיוצא בזה, אבל אם טעה בנגינות טעם או בניקוד שאין הענין משתנה מחמת קריאתו אין מחזירין אותו אבל נוערין בו (סי' קמ"ג):

יז) אסור לצאת מבהכ"נ בשעה שקורין בתורה. וכל היוצא עליו נאמר ועוזבי ה' יכלו, אבל בין גברא לגברא רשאי לצאת ודוקא לדבר נחוץ (קמ"ו):

יח) אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור מחמת איזה סבה, וה"ה אם התחילו ולא סיימו, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת, והעולה רביעי יחבר ב' הפרשיות יחד כמו בכל פרשיות המחוברים, אבל אם היו ב' מחוברין באותו שבת שבטלו אין קורין בשבת הבאה ג' וגם לקרות לכל הפחות ב' אי אפשר דאין תקנה לחצאין, ואם בטלו פ' ויחי אין לקרותו עם פ' שמות, וה"ה בכל ספר וספר, כי אין נכון לחבר שני ספרים בקריאת חד גברא (סי' קנ"ה):

דינים השייכים להקורא

א) הקריאה צריכה להיות בעמידה, ואפי' לסמוך עצמו לכותל או לשלחן אסור להעלה והקורא, אא"כ הוא בעל בשר וכדומה שקשה עליו לעמוד שרי להשען קצת (קמ"ח):

ב) הקורא מחויב לסדר לעצמו תחלה קריאת הפרשה לעיין היטב לקרות המלות בנקודתן והנגינות והטעמים מלרע ומלעיל וחזק ורפה. ולא יניח הנד ולא יניד הגח, ע"פ דקדוק והמסורת, ולא ישתנה שום אות מתנועתן ומנקודתו הנתונה מסיני ולא ישתנה משמעות תיבה ע"י שיבוש קריאתו:

ג) כל תיבה שהיא קרי וכתיב, הלכה למשה מסיני שהיה נכתבה כמו שהיא בתורה, ונקראת כפי המסורה. ומעשה באחד שקרא כמו שהיא בתורה בפני גדולי הדור והתרו בו שיקרא כפי המסורה ולא רצה ונדחה (קמ"ח):

ג) רגל הכף פשטה צריך להיות כפלים כהגג (מ"ב ל"ג), ואם נמצא הגג רחב צריך להוציא אחרת:

ד) היכא שמשתנה התיבה במבטא בנון כשב כבש וכדומה לזה אע"פ שהענין אינו משתנה צריך להוציא אחרת:

ה) רחבה במקום רחבו, ירדנה במקום ירדנו, מנרשיהם במקום מנרשיהן, ע"פ רוב הפוסקים צריך להוציא אחרת:

ו) אם חסר אות השימוש כגון ההרה כתיב הרה שנרגש החסרון צריך להוציא אחרת:

ז) וכ"ש היכא שמשתנה ע"י חסרון אות השורש פירוש התיבה כגון ויצעק כתיב ויצק שהראשון לשון צעקה והשני מלשון יציקה, אע"פ שאינה נרגשת הרבה במבטא בודאי הוא טעות גמור. בספר א"ר הביא מעשה שנמצא טעות בפסוק מה לך הגר אל תיראי וכתב תראי בלא יו"ד אחר התי"ו והנה בספק אי אמרינן כיון דהראשון מל' יראה והשני מלשון ראי' דנין כטעות גמור, או כיון שהקריאה אחת אך ביו"ד שהיא תנועה גדולה כו' ע"ש ובאמת ע"פ הקריאה הנכונה נרגשת גם במבטא כי תיראי עם יו"ד הברת רי"ש הוא בשוא נע ובלא יו"ד הברתה בשוא נח:

ח) ואצ"ל אם חסר אות מהתיבה, שלא נשאר כלל הברה הראוי לאותה התיבה כגון אבותינו חסר ב' או ת' הוי ודאי טעות גמור:

ט) וביתיר תיבה או אות, דעה המחבר ספר חיי אדם דווקא ביתיר אות מתחלת התיבה או בסופה. כגון ויאמרר יתיר ר' וכיוצא בזה שיך לומר כל הראוי לבילה, דבחול היה נורר האות, אבל אם הוא באמצע התיבה כגון ויאאמר יתיר א', שאם הוא מגרר האות נחלק התיבה ופסול לא שייך ראוי לבילה וצריך להוציא אחרת:

י) פתוחה במקום סתומה או להיפך צריך להוציא אחרת]:

יא) אבל משום חסירות ויתירות היינו מלאים או חסרים ווי"ן או יודי"ן אין להוציא אחרת כגון גדול מלא ו' כתיב גדל חסר ו' או אחזתם ח"ו כתיב אחוזתם מ"ו אין להוציא אחרת שאין ספרים שלנו מדויקים כ"כ שנאמר שהאחרים יהיו יותר כשרי:

יב) והאחרונים הביאו שאם כתב תיבת וחמשתיו בפ' ויקרא בלא יו"ד בין תי"ו לויי"ו, כיון דדרשינן מיניה חמישיות הרבה. וכן מאן יבמי אם כתב ביו"ד דנ"כ דרשינן מיניה צריך להוציא אחרת כי זה אינו מסוג המלאים והחסרים הנאמרים לעיל:

יג) תיבות שהמה קרי וכתיב אם לא נכתבו כפי המסורת הוי טעות גמור (מ"ב):

יד) אם נדבקה אות באות פסק הב"ח שאין צריך להוציא אחרת. וכ' הט"א דוקא כשנכתבה האות כתקונה ונדבקה בסופה כו' ע"ש וכלל זה נקט בידך אם נשתנה צורת האות מחמת הדביקות או שאין ניכר צורתה כלל צריך להוציא אחרת:

טו) אם נטף טיפה של שעוה על אותיות ס"ת אם נראין האותיות כשר, ואם אירע זה בשבת ואין נראין האותיות, מוסכם מכל הפוסקים דפסול, אך אם נתייבש השעוה שיוכל להסירה כלאחר יד, דהיינו שיכפיל הגויל של הס"ת ועי"כ הפול השעוה, הביא בתשובה שבות יעקב דמותר ואין כאן משום טמחק:

לראש חודש

כשחל ראש חדש בחיל קורין ד' בני אדם בפרשה פינחס מן אה קרבני לחמי לאשי ניח יעשה ונסכו. וכשחל בשבה קורא המפטיר בס"ת שניה מן וביום השבת עד יעשה ונסכו:

בחנוכה

קורין בפרשת נשא מן ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה בבהעלתך. וכן

פחות מג' פסוקים, היינו שלא יסיים לאחר ב' פסוקים אחר התחלת הפרשה, ואח"כ יתחיל השני אחריו ב' פסוקים אחר הפרשה, מפני הנכנסים אז לבהכ"נ שיאמרו שלא קרא הראשון אלא ב' פסוקים, ופ' באמצע הפסוק כנון בריש פינחס. מותר לסיים אפי' בפסוק הסמוך לה דליכא חשש יוצאין, שהדבר ידוע שאין מסיימין באמצע פסוק:

טז) פרשה שאין בה רק ב' פסוקים מותר להפסיק:

טז) אם יש בסוף הסדרה פ' של ה' פסוקים לא יתחיל המפטיר ב' פסוקים אחר הפרשה אלא יקרא ה' פסוקים:

יז) אם טעה וסיים ב' הפסוקים לפני הפרשה, וכבר בירך ברכה שאחריה, יתחיל להעולה אחריו ממקום שפסק ויקרא עוד ג' מפ' שאחריה ולא ג' למפרע (קנ"ח):

דיני טעיות הנמצא בשעת קריאה

א) אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה, דהיינו טעות גמור כאשר יבואר למטה, פסק הש"ע שמוציאין ס"ת אחרת, ומתחילין ממקום שנמצא הטעות, וגומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו חוזר לברך לפניה, ואם כבר קראו עמו שלשה פסוקים ואפשר להפסיק דהיינו שהוא ג' פסוקים לפני הפ', פוסקים שם ומברך אחרי' ומשלימין המנין בס"ת האחרת שמוציאין על אותם שקראו בטעה. וכלל הוא שלעולם מתחילין בס"ת השני' ממקום שפסקו בראשונה כי בדיעבד עלתה להם מה שקראו בספר הפסול. והמ"א כתב במקום שאין מנהג קבוע יש לנהוג כמ"ש הב"ח, שאם עדיין לא קרא ג' פסוקים קורא הטעות ע"פ ער שיקרא ג' פסוקים, ומברך לאחריה ואם הוא פחות מג' פסוקים סמוך לפרשה גומר הפרשה, ואם קרא כבר ג' פסוקים ונשאר ג"כ ג' פסוקים עד סוף הפרשה, פוסקים שם ומברך לאחרי' ומשלימין המנין בס"ת הכשרה. ובמקום שנוהגין דלא כהב"ח עכ"פ יש לנהוג שאם מתחיל רק תיבה אחת בפסוק הג' שיגמור אותו ויפסוק שם ואם הוא ב' פסוקים סמוך לפ', יקרא עד הפ' ומברך לאחריה (קמ"ג):

ב) אם נמצא הטעות בשביעי פסק המ"א שיגמור קריאתו בס"ת הזאת ויברך אחרי', ויפטיר הוא. וט"ז בי"ד פסק שיגמור קריאתו בס"ת הזאת ויברך אחריה ויוציא ס"ת אחרת למפטיר בשעת אמירת הקדיש:

ג) אם נמצא הטעות במפטיר יקרא הטעות ע"פ ומברך אחריו, ואם נמצא במפטיר של שבת ר"ח ויו"ט שקורין למפטיר חובת היום צריך להוציא אחרת:

ד) אם נמצא הטעות בין ברכה לתחילת הקריאה צריך לחזור ולברך בס"ת הכשרה וט"ז ביו"ד רע"ט והשבות יעקב פסקו שאין צריך לברך שנית, וכמה אתרונים מסכימים עמם:

ה) אם נמצא טעות בס"ת ואין שם אחרת להוציא, ישלים ז' קרואים בס"ת זו ולא יוסיף עליה (מ"ב נסס מהר"ם טוכנין):

ו) הא דמוציאין אחרת דוקא שנמצא טעות גמור. [ואציע הנה כמה דוגמות מהנמצא בפוסקים איזה נקרא טעות גמור ומהן יבין אדם לאשורו לדמות מלתא למלתא]:

ז) אם נפסקה אחה מאותיות השטוחות כגון וו"ן זיני"ן או רגל הנו"ן ולא ידענו אם נשאר אורך האות כראוי להיות, בזה מסכינן אתינוק שאינו לא חכים ולא טפש, שמכסין לו האותיות שלפניו וגם הקצה שלמטה שנפסק אי קרי לאות כראוי אין צריך להוציא אחרת ואם לאו צריך להוציא אחרת (סי' נ"ב):

ז) אם נראה לעין שלא נשאר צורת האות כתיקונו, דהיינו שהי"ד של האל"ף אינו נוגע בקו האמצעי מלמעלה או מלמטה, או בשאר אותיות דהיינו עיניי"ן שיניי"ן צדי"ק וכדומה אין מסכין על תינוק כי נראה לעין שהאות מקולקל ואיננו בצורה הראויה וצריך להוציא אחרת:

מה שִׁבְטֵי אָבִיךָ יַעֲקֹב. מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל:
וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ. אֶשְׁתַּחֲוֶה
אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן
בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה
וְאֶכְרָעָה אֲבָרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי
לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן, אֱלֹהִים בְּרֹב חַסְדֶּךָ, עֲנֵנִי
בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ, בְּטֶרֶם
כָּל יְצִיר נִבְרָא: לְעֵת נַעֲשָׂה
בְחֶפְצוֹ כֹּל, אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל, לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ
נוֹרָא. וְהוּא הָיָה, וְהוּא הֹוֶה, וְהוּא
יִהְיֶה, בְּתִפְאָרָה. וְהוּא אֶחָד וְאֵין
שֵׁנִי, לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה. בְּלִי
רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית, וְלוֹ הָעֹז
וְהַמִּשְׂרָה. וְהוּא אֵלִי וְחַי גּוֹאֲלִי,
וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה. וְהוּא נִסִּי
וּמָנוֹס לִי, מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא.
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי, בְּעֵת אִישַׁן
וְאָעִירָה. וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי, יְיָ לִי
וְלֹא אִירָא:

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ, הוֹדִיעוּ בָעַמִּים
עֲלִילוֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ, שִׂיחוּ בְּכָל
נִפְלְאוֹתָיו: הִתְהַלְּלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ, יִשְׂמַח לֵב
מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ, בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד:
זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, מוֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי
פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ, בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו:
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ
לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ, דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת אַבְרָהָם, וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק, לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר
לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן, חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם
מְתֵי מִסְפָּר, כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי
אֶל גּוֹי, וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ
לְאִישׁ לְעָשְׁקָם, וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ
בִּמְשִׁיחָי, וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל
הָאָרֶץ, בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ
בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ, בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו. כִּי
גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד, וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל
אֱלֹהִים: כִּי כָל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ
שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, עֹז וְחֶדְוָה
בִּמְקוֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים. הָבוּ לַיְיָ
כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ, שְׂאוּ מִנְחָה
וּבֹאוּ לְפָנָיו, הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ
מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ, אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט.
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ, וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם
יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ, יַעֲלוֹז הַשָּׂדֶה וְכָל
אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר, מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי
בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב, כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ
וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם
קָדְשֶׁךָ, לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם, וְיֹאמְרוּ כָּל
הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: הוֹדוּ לַיְיָ וְהִשְׁתַּחֲווּ
לַהֲדוֹם רַגְלָיו, קָדוֹשׁ הוּא: הוֹדוּ לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ, כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:
וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה
לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא
תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי, חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצָּרְנִי: זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ, כִּי מֵעוֹלָם
הֵמָּה: תֵּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ,
וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ, אֵל
יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ
אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ, אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:
הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ, הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: לַיְיָ
הַיְשׁוּעָה, עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת
עִמָּנוּ, מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת
אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ
יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ
אֶת נַחֲלָתֶךָ, וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ
חִכְּתָה לַיְיָ, עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח
לִבֵּנוּ, כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ
עָלֵינוּ, כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ,
וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ
לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם, הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם
שֶׁכָּכָה לּוֹ, אַשְׁרֵי הָעָם שַׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ
בָּטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ. אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי
גָמַל עָלָי:

מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ
יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי, וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי
לִי: יְיָ אֱלֹהָי, שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְיָ הֶעֱלִיתָ
מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי, חִיִּיתָנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַיְיָ
חֲסִידָיו, וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ, חַיִּים
בִּרְצוֹנוֹ, בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי, וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי
אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי, בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְיָ בִּרְצוֹנְךָ
הָעֱמַדְתָּה לְהָרְרִי עֹז, הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי
נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא, וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: מָה
בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת, הֲיוֹדְךָ עָפָר
הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנִי, יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לִי:
הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי, פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי
שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם, יְיָ אֱלֹהַי
לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

יְיָ מָלָךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד. כִּי וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ
עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד, וּשְׁמוֹ אֶחָד:
הוֹשִׁיעָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ, לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם
מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל,
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם
לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר, וְלַיְלָה לְלַיְלָה
יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים,
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ

וכן הסדר. ביום הראשון קורין שלשה בני אדם עד זה קרבן נחשון בן עמינדב דתיימו הכהן קורא מן ויהי ביום כלות משה עד ויהי הסקריב ביום הראשון. והלוי קורא מן ויהי הסקריב עד פר אחד והישראל קורא מן פר אחד עד זה קרבן נחשון בן עמינדב. ובשאר הימים קורין כהן ולוי נשיא דיום וישראל קורא ביום שלאחריו. ביום השמיני קורין כהן ולוי ביום השמיני והישראל קורא מן ביום התשיעי ומשלים כל הסידרא וגם מתחיל מן סדר בהעלתך עד כן עשה את המנורה והוא דעת הרמ"א בסי' תרפ"ד והטעם כדי שיהיו רוב הקרואים בעינינא דיומא דווקא:

בשבת דנוכה

קורין ז' בני אדם בס"ת ראשונה בסדר השיך לאותו שבוע והמפטיר קורא בס"ת שניה נשיא השיך לאותו יום ואם הוא ביום ראשון מתחיל מן ויהי ביום כלות עד סוף נשיא הראשון ואם ביום השמיני נומר עד כן עשה את המנורה:

בשבת ראש חודש ותנוכה

קורין ששה בני אדם בס"ת ראשונה בסדר השיך לאותו שבוע והשביעי קורא בס"ת שניה בפרשת פינחס מן וביום השבת עד יעשה ונסכו והמפטיר קורא בס"ת שלישית נשיא השיך לאותו יום:

בראש חדש וחנוכה

קורין ג' ב"א בפרשת פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד יעשה ונסכו. לכהן עד רביעית ההין ולוי עד ובראשי חדשיכם והג' ובראשי וגו' והד' קורין בס"ת ב' נשיא השיך לאותו יום:

דיני ההפטרות וברכותיהן

א) אין המפטיר מתחיל אלא עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת:

ב) קטן יכול להפטיר ונוהגין שאין הקטן עולה למפטיר בשבת חזון ובשבת שובה ובשביעי של פסח וביום א' דשבועות, ובשבת פ' זכור אפילו מדינא ולר"ק–גם בפ' פרה:

ג) אם חל ראש חדש בשבת אין המפטיר מזכיר ראש חדש בברכות:

ד) אם טעו וקראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה יכול אחר לאומרה:

ה) אם לא נמצא מי שידע להפטיר אלא אחד מאותן שעלו כבר לקרות בתורה אם הש"ץ לא אמר כבר הקדיש אחר קריאת התורה יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע ואם יאמר הש"ץ קדיש, ואם כבר אמר הקדיש זה שיוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות בתורה ויברך תחלה וסוף ואח"כ יפטיר:

ו) אם נמצא טעות בס"ת ועוד לא קראו לשביעי (בשבת, ולחמישי בי"ט) ואין להם ס"ת אחרת לא יברך על ההפטרה:

ז) אין פותחין מן אחד ועשרים פסוקים אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי ודווקא בשבת אבל בי"ט סגי בחמשה עשר פסוקים:

ח) אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה הבא אחריו לסיימה צריך לחזור ולהתחיל מתחלת ההפטרה ולא ממקום שפסק הראשון:

ט) אם יחיד קורא ההפטרה בביתו יחידי כמו שנוהגין אותן שקוראים כל שבוע שנים מקרא ואחד הרגום אסור לו לומר ברכה לפניה ולאחריה:

י) בשבת ר"ח ומחר חודש ור' פרשיות הקורא שמו"ת יקרא ההפטרה של שבוע זו:

יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן, בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר
לַיְיָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ:
כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ, מִדֶּבֶר הַוּוֹת:
בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ, וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה, צִנָּה
וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה, מֵחֵץ
יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלוֹךְ, מִקֶּטֶב יָשׁוּד
צָהֳרָיִם: יִפּוֹל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ,
אֵלֶיךָ לֹא יִגַּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט, וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי, עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה, וְנֶגַע לֹא יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ, לִשְׁמָרְךָ בְּכָל
דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ, פֶּן תִּגּוֹף בָּאֶבֶן
רַגְלֶךָ: עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ, תִּרְמֹס כְּפִיר
וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ, אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי
יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ, עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה,
אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ,
וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: אין יום וכו׳.

קוֹמַר׳ עֵרוּ יְיָ שֵׁד תֵּרֵם כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה. הוֹשִׁיעָה יְיָ יוֹסֵף תַּחֲנֵ
קָדֵשׁ. הַדְרֵךְ יְיָ שַׁעֲשֻׁעַי. לְמַעַן תִּוָּעֵם נֵלֵךְ זְרוֹעֲךָ: עֵרֶב תִּסְגֹּר
מַסְגִּירוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל. רְאֵה כָל אִוַּסְטֶר אֶרֶץ. אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: תַּרְשִׁישׁ לְיָ
לְמַעַן. אַזְדֵּי וְהָזֵי וְחַזֵּי: זִמְרוּ לְיָ בְּכִנּוֹר. בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה.
נִתְגַּדְּלוּ וְקוֹל שׁוֹפָר. הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ. תֵּבֵל
וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף. יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפּוֹט
הָאָרֶץ. יִשְׁפּוֹט תֵּבֵל בְּצֶדֶק. וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת. אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים
אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם, כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ. כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ. עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ. כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: נַפְשֵׁנוּ שְׂבְעָה לָהּ
נִזְפַּת הַשַּׁאֲנַנִּים. הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת לְדָוִד. לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ. יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה
לָנוּ. בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם. אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ. בְּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ. אֲזַי
הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ. נַחְלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ. אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ. הַמַּיִם הַזֵּדוֹנִים:
בָּרוּךְ יְיָ. שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים
הַפַּח נִשְׁבָּר. וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ. עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

הַלְלוּיָהּ׃ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ. הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ: שֶׁעוֹמְדִים
בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּיָהּ כִּי
טוֹב יְיָ. זַמְּרוּ לְשָׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ.
יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ. וַאדֹנֵינוּ
מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְיָ עָשָׂה. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
בַּיַּמִּים וְכָל תְּהוֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשָׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ.

בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה. מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה
בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם. מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתוֹת
וּמוֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרַיִם. בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו:
שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים. וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן
מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכָל מַמְלְכוֹת
כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה. נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ
שִׁמְךָ לְעוֹלָם. יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ.
וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ. אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם:
כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית
יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְיָ. בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית
הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְיָ. יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ
מִצִּיּוֹן. שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם. הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לְגֻזָרִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָעַר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדוֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נַעֲרֹת וְהַבְּחוּרָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } הַזְּקֵנִים וְהַיְלָדִים, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
הַבְּיָה וְהַבְּרָבָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } הַבָּחוּר וְהַבְּתוּלָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
תְּנָאָה וְהַדְּלָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } הַקְּהִלּוֹת וְהַקְּדֻשָּׁה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
חֶסֶד וְהַדֶּבֶר, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } חַיִּים וְהַצְּדָקָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
נְצַח וְהַתִּפְאֶרֶת, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } חַסְדֵי וְהַשָּׁלוֹם, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
תֹּקֶף וְהַיְרָאָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } יִשּׁוּי וְהַשָּׁלוֹם, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
הַלֵּל וְהַזִּמְרָה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } יִשְׂרָאֵל וְהַקְּהָל, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
הֶבֶל הַמִּדּוֹת, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } הַגְּבִינִים וְהַחֲלָב, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
הַקְּרִיאָה וְהַקְּרוּשָׁה, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } מִשְׁיָ וְהַשָּׁבָת, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,
הַיַּיִן וְהַזֵּיתִים, } יְיָ שֶׁלָּכֶם, } הַתּוֹרָה וְהַתִּפְאֶרֶת, } יְיָ שֶׁלָּכֶם,

הַרִינִי מְמַלֵּא אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וְלִשְׁבֹּחַ אֶת בּוֹרְאִי. לְשֵׁם
יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא
סָתִים וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל׃

בָּרוּךְ שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, בָּרוּךְ
הוּא, בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעֹשֶׂה,
בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם, בָּרוּךְ עֹשֶׂה
בְּרֵאשִׁית, בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ,
בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת, בָּרוּךְ
מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו, בָּרוּךְ
חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח, בָּרוּךְ פּוֹדֶה
וּמַצִּיל, בָּרוּךְ שְׁמוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל, אָב
הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ, מְשֻׁבָּח
וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו,
וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ, נְהַלֶּלְךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ, בְּשִׁבְחוֹת וּבְזִמְרוֹת,
וְנַגְדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ,
וְנַמְלִיכְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ

יָצָא קָיִן וּבְקָצָה תֹּבֶל מִלֵּיהֶם, לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ, יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ, וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם, וְאֵין יִסָּתֵר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד, מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת, צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם, בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ, אַל יִמְשְׁלוּ בִי, אָז אֵיתָם, וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי, וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ. לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר. בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ. הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ, וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם. נוֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מִן יְיָ כָּל הָאָרֶץ. מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי. הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם. הֵגִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמוֹד. מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ. לְדוֹר וָדוֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו. הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ. רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ. אֶל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיּוֹצֵר יָחַד לִבָּם. הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרֹב חָיִל. גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרֹב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה. וּבְרוֹב חֵילוֹ. לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל יְרֵאָיו. לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מָמָוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ, עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ. כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ, וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת, תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי, יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי, וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָנִי, וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ, וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ, וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ, סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ, אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ: יְרְאוּ אֶת יְיָ קְדוֹשָׁיו, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ, וְדוֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב:

לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי, יִרְאַת יְיָ אֲלַמְּדֶכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב, בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ: עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים, וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע, לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ, וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב, וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ: שׁוֹמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו. אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתַת רָשָׁע רָעָה, וְשׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו, וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים,
אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ, בְּדוֹר וָדוֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל, וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא, וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם־ אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר, וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם, שְׁנָה יִהְיוּ, בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף, לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ, וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ, עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ פָנוּ בְעֶבְרָתֶךָ, כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְּמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה. וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה, וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן, כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עוֹז אַפֶּךָ, וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע, וְנָבִיא לֵבָב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי, וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ, וְנָרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְכָל יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ, שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָּעֳלֶךָ, וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי נוֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ
יְיָ מִצִּיּוֹן, שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם.
הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל, עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ:
וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם, וְיִמָּלֵא
כְּבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ, אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל. וַיֹּאמֶר דָּוִיד.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ. מֵעוֹלָם
וְעַד עוֹלָם. לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה. וְהַתִּפְאֶרֶת. וְהַנֵּצַח.
וְהַהוֹד. כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
וְהַמִּתְנַשֵּׂא. לְכֹל לְרֹאשׁ. וְהָעוֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ.
וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל. וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה. וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל
וּלְחַזֵּק לַכֹּל. וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ. מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ. וּמְהַלְלִים
לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ. וַיְבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. וּמְרוֹמַם עַל כָּל
בְּרָכָה וּתְהִלָּה. אַתָּה הוּא יְיָ לְבָדֶךָ. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת
הַשָּׁמַיִם. שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם. וְכָל צְבָאָם. הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר
עָלֶיהָ. הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם. וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם.
וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם. וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים. וְשַׂמְתָּ
שְׁמוֹ אַבְרָהָם. וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ:

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית, לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי,
הַחִתִּי, הָאֱמוֹרִי, וְהַפְּרִזִּי, וְהַיְבוּסִי,
וְהַגִּרְגָּשִׁי, לָתֵת לְזַרְעוֹ, וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ,
כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתַּרְא אֶת עֳנִי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרָיִם, וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף:
וַתִּתֵּן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּפַרְעֹה, וּבְכָל עֲבָדָיו,
וּבְכָל עַם אַרְצוֹ, כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם,
וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם, כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ
לִפְנֵיהֶם, וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה, וְאֶת
רוֹדְפֵיהֶם, הִשְׁלַכְתָּ בִּמְצוֹלוֹת. כְּמוֹ אֶבֶן, בְּמַיִם
עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל
מִיַּד מִצְרָיִם, וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת מִצְרַיִם, מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם, וַיִּירְאוּ
הָעָם אֶת יְיָ, וַיַּאֲמִינוּ בַיְיָ וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ.
וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר: אָשִׁירָה לַיְיָ. כִּי גָאֹה גָּאָה. סוּס
וְרֹכְבוֹ. רָמָה בַיָּם: עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה.
זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ. אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה.
יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְע�ֹה וְחֵילוֹ. יָרָה בַיָּם. וּמִבְחַר
שָׁלִשָׁיו, טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ. יָרְדוּ
בִמְצוֹלוֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ. יְמִינְךָ יְיָ
תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרוֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרוֹס קָמֶיךָ. תְּשַׁלַּח
חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מָיִם. נִצְּבוּ
כְמוֹ נֵד נוֹזְלִים. קָפְאוּ תְהֹמוֹת בְּלֵב יָם: אָמַר אוֹיֵב
אֶרְדּוֹף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל. תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי. אָרִיק
חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם. צָלְלוּ
כָעוֹפֶרֶת בְּמַיִם. אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ. מִי
כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ. נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:
נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ
גָּאָלְתָּ, נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים
יִרְגָּזוּן, חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם.
אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד. נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל
עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד. בִּגְדוֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן. עַד
יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ. עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ. מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ. מִקְדָּשׁ
אֲדֹנָי. כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלוֹךְ
לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:
כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם. וַיָּשֶׁב יְיָ
עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַיָּם. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ
הַיָּם: כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה. וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהַר צִיּוֹן. לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו. וְהָיְתָה לַיְיָ הַמְּלוּכָה:
וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ
אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אֱלֹהֵינוּ. יְחִיד חֵי הָעוֹלָמִים, מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיְיָ. וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ. וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל. עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ. בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ. מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע. וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת: בְּפָרְחַ רְשָׁעִים כְּמו עֶשֶׂב. וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן. לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעוֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ. כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ. יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי. בַּלּוֹתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי. בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים. תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח. כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ. בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה. דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְיָ. צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה וְלֹא כִּי טוֹב:

יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ, לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר. אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז. מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקּוֹלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשִּׁבְרֵי יָם. אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נָאוָה קֹדֶשׁ, יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יִתְיַ כְּבוֹד יְיָ לְעוֹלָם. יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ. מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם. יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר. יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ. וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה. יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ, וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ. יְיָ מָלָךְ. יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד, אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ. יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם. הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים. רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ, וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם. עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמוֹד, מַחְשְׁבוֹת לְבּוֹ לְדֹר וָדֹר. כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי, הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד. כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן. אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ. יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ. כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יְיָ עַמּוֹ, וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזוֹב. וְהוּא רַחוּם. יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית, וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ, וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ. יְיָ הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ. עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד. אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמַּלְכָּ. וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ. וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד. וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרוֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ. אֹמֵרוּ: וֶעָזּוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ. וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ. אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל. וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ. וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרוֹתָיו. וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים. וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים. וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ. וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ. וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קוֹרָאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה. וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו. וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי. וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי, אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים, בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשׁוּב לְאַדְמָתוֹ, בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ, שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם. הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים. נוֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים, יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פּוֹקֵחַ עִוְרִים. יְיָ זוֹקֵף כְּפוּפִים, יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים, יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד, וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם, אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן, לְדֹר וָדֹר. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ, נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב. וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים. לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ. לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ. מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עָדֵי אָרֶץ: עֲנוּ לַיְיָ בְּתוֹדָה. זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים. הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ. לִבְנֵי עוֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ. לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו. אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ. הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ. בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם. חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ. עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנּוֹתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר. כְּפוּר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְּפִתִּים. לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם. יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מָיִם. מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב. חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי. וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם. הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו. הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ. הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם. וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ. כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם. חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ. תַּנִּינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר. רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת. עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה. רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים. שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת. זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ. הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ. תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו. לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ. הַלְלוּיָהּ:

הַלֵּל שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ, תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו, בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם. יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל, בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ, יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעֲלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם, וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם. לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַגּוֹיִם, תּוֹכָחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים, וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב. הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ. הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו. הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר. הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל. הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע. הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל

פְּרִיטָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבַע כִּלְכַּלְתָּנוּ מֵחָרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים רַבִּים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִישׁוֹרְרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד: כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל עַיִן לְךָ תְצַפֶּה. וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִּכְרַע. וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ: מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ. שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמַע צַעֲקַת דַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ: מִי יִדְמֶה לָךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָךְ וּמִי יַעֲרוֹךְ לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וְנִשְׁבָּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ כָּאָמוּר. לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח

מתפללין כל סדר סתפלה עד ישתבח ותח"כ חומיס וכ :

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אָתָּה. אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיוֹת אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת. הַמְהֻלָּל בְּכָל (בְּרוֹב) הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיהוָה עֵר הֵנֶּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. (מְחַיֶּה מֵתִים וְרוֹפֵא חוֹלִים פּוֹקֵחַ עִוְרִים וְזוֹקֵף כְּפוּפִים) הַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וּמַתִּיר אֲסוּרִים. וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. וְהַמְפַעְנֵחַ נֶעֱלָמִים. וּלְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים. וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם. וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו. וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים (וְרוֹב) וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת. נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ (עִמָּנוּ) עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים

בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יהוה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מְשׂוֹגֵב בַּעֲדֵנוּ: אֵין עָרוֹךְ לָךְ (אֵין כְּעָרְכֶךָ) וְאֵין זוּלָתֶךָ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דוֹמֶה לָךְ: אֵין עָרוֹךְ לָךְ (אֵין כְּעָרְכֶךָ) יהוה אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתֶּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ בְּפִי כָּל הַנְּשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים הוֹדוֹ: הַמִּתְנָאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בִּכְבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנָיו כִּסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים מָלֵא כְּבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נוֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד

פירוש מהריעב"ץ

[(יומא עום) כמוס מלא מגדלו ושוכו שכל מקום נרשה גדולתו ושוכותיו והוא ממלא כל עלמין (דכם ושכוס) שכמם עלמותו יח. (ס"כים הודו) סוכבים ומקיפים לא כוד כמוכם. כי כוא סוכב כל עלמין] (סוכים מלאכות)כמ"ם ויכ"ם תלוים פועלם כי כאור כי סוב [((כיום מוכ"ים) שכמם מוליד זמנים קוד ומום וכו' ומתכוונות ושמחים וכל כחיים מקבלים פועלם ממנו ומשלכנה יש פועלם לכל דבר (מ) (שמים) והוא כמקן יולא מחופשו יש"ם כענוד (כיגוד) שמתרחקים זה מזה

וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:
שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם. וּבְשִׂפְתֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרֵךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאֵר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר וּלְנַצֵּחַ לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

וּבְכֵן יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: כִּי לְךָ נָאֶה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת: בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וּמְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹרֵא כָּל הַנְּשָׁמוֹת רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ יָחִיד וְחֵי הָעוֹלָמִים: חי״ת

ב״ת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יהוה: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יהוה קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יהוה כִּי עִם יהוה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְּדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו:

חזן בָּרְכוּ אֶת יהוה הַמְבֹרָךְ:
קהל ויחזן בָּרוּךְ יהוה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

קהל יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ כֹּלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סוֹלֵל לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת גַּיְא שְׁמוֹ וְעָלְזוּ לְפָנָיו וְשֵׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל

מְבֹרָךְ וּמְהֻלָּל: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהִי שֵׁם יהוה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:
הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶלָה יוֹצֵר הַכֹּל: הָאֵל הַפּוֹתֵחַ

אוֹרִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהִתְקִין מְאוֹרוֹת מִשַּׁמֵּחַ עוֹלָמוֹ אֲשֶׁר בָּרָא) :
אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻּלָּנוּ בִּמְהֵרָה לְאוֹרוֹ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת :

אַהֲבַת עוֹלָם (אַהֲבָה רַבָּה) אָהַבְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וְיִתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וּבַעֲבוּר אָבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ : אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה לְהָבִין וְלַהֲשְׂכִּיל לִשְׁמוֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּליִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ לְמַעַן לֹא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם וְלֹא נִכָּשֵׁל לָעוֹלָם וָעֶד . כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל (הַגִּבּוֹר) וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ : וְרַחֲמֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וַחֲסָדֶיךָ הָרַבִּים אַל יַעַזְבוּנוּ נֶצַח סֶלָה וָעֶד . מַהֵר וְהָבֵא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מֵהָרָה.(וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם) מַאַרְבַּע בַּנְפוֹת כָּל הָאָרֶץ וּשְׁבוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְתוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ . כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת בְּאַהֲבָה לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ (בְּאַהֲבָה) וּלְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה :

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן :

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד :

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

וְאָהַבְתָּ֞ אֵ֣ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֙ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ֔ וּבְכָל־מְאֹדֶֽךָ : וְהָי֗וּ הַדְּבָרִ֤ים הָאֵ֙לֶּה֙ אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֔ הַיּ֖וֹם עַל־לְבָבֶֽךָ : וְשִׁנַּנְתָּ֣ם לְבָנֶ֔יךָ וְדִבַּרְתָּ֖ בָּ֑ם בְּשִׁבְתְּךָ֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ וּבְלֶכְתְּךָ֥ בַדֶּ֖רֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ֥ וּבְקוּמֶֽךָ: וּקְשַׁרְתָּ֣ם לְא֔וֹת עַל־יָדֶ֑ךָ וְהָי֥וּ לְטֹטָפֹ֖ת בֵּ֥ין עֵינֶֽיךָ : וּכְתַבְתָּ֛ם עַל־מְזוּזֹ֥ת בֵּיתֶ֖ךָ וּבִשְׁעָרֶֽיךָ :

וְהָיָה֮ אִם־שָׁמֹ֣עַ תִּשְׁמְעוּ֒ אֶל־מִצְוֹתַ֗י אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֤י מְצַוֶּה֙ אֶתְכֶ֣ם הַיּ֔וֹם לְאַהֲבָ֥ה אֶת־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם וּלְעָבְדוֹ֙ בְּכָל־לְבַבְכֶ֔ם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶֽם : וְנָתַתִּ֤י מְטַר־אַרְצְכֶם֙ בְּעִתּ֔וֹ יוֹרֶ֥ה וּמַלְק֖וֹשׁ וְאָסַפְתָּ֣ דְגָנֶ֑ךָ וְתִירֹשְׁךָ֖ וְיִצְהָרֶֽךָ : וְנָתַתִּ֥י עֵשֶׂב֙ בְּשָׂדְךָ֣ לִבְהֶמְתֶּ֔ךָ וְאָכַלְתָּ֖ וְשָׂבָֽעְתָּ : הִשָּׁמְר֣וּ לָכֶ֔ם פֶּן־יִפְתֶּ֥ה לְבַבְכֶ֖ם וְסַרְתֶּ֑ם וַעֲבַדְתֶּ֥ם אֱלֹהִ֖ים אֲחֵרִ֥ים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶ֖ם לָהֶֽם : וְחָרָ֨ה אַף־יְהוָ֤ה בָּכֶם֙ וְעָצַ֣ר אֶת־הַשָּׁמַ֔יִם וְלֹא־יִהְיֶ֥ה מָטָ֖ר וְהָאֲדָמָ֣ה לֹא תִתֵּ֣ן אֶת־יְבוּלָ֑הּ וַאֲבַדְתֶּ֣ם מְהֵרָ֗ה מֵעַל֙ הָאָ֣רֶץ הַטֹּבָ֔ה אֲשֶׁ֥ר יְהוָ֖ה נֹתֵ֣ן לָכֶֽם: וְשַׂמְתֶּ֣ם אֶת־דְּבָרַ֗י אֵ֚לֶּה עַל־לְבַבְכֶ֣ם וְעַל־נַפְשְׁכֶ֔ם וּקְשַׁרְתֶּ֥ם אֹתָ֛ם לְא֖וֹת עַל־יֶדְכֶ֑ם וְהָי֥וּ לְטוֹטָפֹ֖ת בֵּ֥ין עֵינֵיכֶֽם : וְלִמַּדְתֶּ֥ם אֹתָ֛ם אֶת־בְּנֵיכֶ֖ם לְדַבֵּ֣ר בָּ֑ם בְּשִׁבְתְּךָ֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ וּבְלֶכְתְּךָ֥ בַדֶּ֖רֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ֥ וּבְקוּמֶֽךָ: וּכְתַבְתָּ֛ם עַל־מְזוּזֹ֥ת בֵּיתֶ֖ךָ וּבִשְׁעָרֶֽיךָ : לְמַ֨עַן֙ יִרְבּ֣וּ יְמֵיכֶ֔ם וִימֵ֥י בְנֵיכֶ֖ם עַל֙ הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֧ע יְהוָ֛ה לַאֲבֹתֵיכֶ֖ם לָתֵ֣ת לָהֶ֑ם כִּימֵ֥י הַשָּׁמַ֖יִם עַל־הָאָֽרֶץ :

וַיֹּאמֶר֙ יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֖ה לֵאמֹֽר : דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם וְעָשׂ֥וּ לָהֶ֛ם צִיצִ֖ת עַל־כַּנְפֵ֣י בִגְדֵיהֶ֑ם לְדֹרֹתָ֔ם וְנָתְנ֗וּ עַל־צִיצִת֙ הַכָּנָ֣ף פְּתִ֣יל תְּכֵלֶ֔ת : וְהָיָ֥ה לָכֶ֖ם לְצִיצִ֑ת וּרְאִיתֶ֣ם אֹת֗וֹ וּזְכַרְתֶּם֙ אֶת־כָּל־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֔ה וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם

נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא
לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה:
שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה
שָׂרָפִים וְחַיּוֹת וְאוֹפַנֵּי הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נִתְעַלָּה וַיֵּשֶׁב עַל
כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְנוּחָה עוֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת.
זֶה שִׁיר שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מַלְאַכְתּוֹ. וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי מְשֻׁבָּח וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיהוה.
לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו שֶׁבַח יָקָר וּגְדֻלָּה וְכָבוֹד יִתְּנוּ
לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם
שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר
בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרֵךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל כָּל שֶׁבַח
מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר (שֶׁעָשִׂיתָ) שֶׁיְּצַרְתָּ הֵמָּה יְפָאֲרוּךָ סֶלָה:

תִּתְבָּרַךְ לָנֶצַח צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר
מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל (ב) דִּבְרֵי
אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים כֻּלָּם קְדוֹשִׁים וְכֻלָּם
עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם. וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה
וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִין וּמְשַׁבְּחִין וּמְפָאֲרִין וּמַעֲרִיצִין וּמַקְדִּישִׁין וּמַמְלִיכִין:

אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא. וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת
שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה וְנוֹתְנִים בְּאַהֲבָה רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה
וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים בְּאֵימָה וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יהוה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים
וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יהוה מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת
יַשְׁמִיעוּ כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל
מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן
הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כְּאָמוּר לְעוֹשֵׂה

פירוש מהריע"ץ

שבת הוקם (יבנ"א שבת) ופוע"ם תבר כיום בשבתי נהפוכ כו' (נסיכו) מן שבת ילמדו כל ישראל ש"ל לא יוכ כל שם
(בעולה) שם הוקם (יבנ"א שבת) ויקרא עליכם נאום יום (נהפ) שיסמו תאריו כ"ע נמכרו לו בחקין נורם כלשה
שיהיו שסם שנים פנם יום (תוסיפת כשנים ויסכינו מלעטפם (תפילת ונדולה) נשבר למעלה על נוקנים נו . ולמי נוקנים
שבת פוס (לא תבר שבת) ופוע תבר כיום בשבתי נהפוכ כו' (נסיכו) מן שבת ילמדו כל ישראל ש"ל לא יוכ כל שם
נו שבת כשר תנוחת שבת:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם :
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ : בי"ש מוֹרִיד הַטָּל :
בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :
כַּלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר . מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :
נ"ש מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה

נַקְדִּישְׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ כְּנֹעַם שִׂיחַ סוֹד שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּשְׁלִּישִׁים לָךְ קָדֻשָּׁה. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים : בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ : מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן . תִּתְנַבַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ : יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (נ"ש הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) :

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ לוֹ. בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי. וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ :

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעוֹלָם . כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יהוה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ :

פירוש מדריעב"ץ

נשמט מסה שנ"ל, ועי' כי כ, נמי לכם בשבת] (וכן כתוב בפורסך) פלגד סם שכתוב עשות (ושמרו) זו מסה נ"ל
ע ומאי כיום שכשבי ולקבר נעשו על יום כשבת שמא מסה שכתב כו . ועומר (כמתנת חלקו) לפי שבשבת ניתן לסם
ר (כמתנת חלקו) ומהו מתנת חלקו (כי עבד נאמן קראת לו) שנ' לך כן עכשיו מסה בכל כיוצ נאמן כזה וי"א ישמח מסה

שחרית לשבת ויום טוב

וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וַיַּצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וְהַתָּקֵן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים (וְנֶאֱמָנִים) וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה (בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה) חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר. אֱמֶת שַׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ. גֹּאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ (צוּרֵנוּ) צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ וְאֵין לָנוּ עוֹד אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ סֶלָה:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ. אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם לְאָבוֹת וּבָנִים. אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. אֱמֶת מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית (מִבֵּית) עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרָגְתָּ וּבְכוֹרְךָ יִשְׂרָאֵל גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף לָהֶם בָּקָעְתָּ וְזֵדִים טִבָּעְתָּ. וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ (עָבְרוּ יָם) וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ לָאֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בָּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם. רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וְעָרֵי אֶרֶץ וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים עָרֵי מָרוֹם מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים (הָעוֹנֶה וְעוֹנֶה) לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו. תְּהִלּוֹת לְאֵל עָלְיוֹן נֶאְלָם בָּרוּךְ הוּא וּמְבוֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יהוה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הודו וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יהוה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: וְנֹאמַר גֹּאֲלֵנוּ יהוה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זְכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

שחרית לשבת

לשבת תנוכת וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה :

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ בְנֵיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ (שְׁמוֹנַת יְמֵים אֵלּוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדָאָה וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם גַּם וֶפְלָא וְנוֹדֶה לִשְׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה) שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל :

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד :

בש״ת וְכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ :

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וְיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה הָאֵל הַטּוֹב : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

לש״ץ ברכת כהנים

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יְחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב יְהִי בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עוֹז וְשָׁלוֹם) : בספר בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

בש״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְאֹרְחֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם : יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים וְשֶׁלֹּא אֶבְעוֹם הַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָּ וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע וְחֶן בְּלִבִּי הַכְנֵעָה וְעָנְוָה : סַלְּבֵנוּ וֵאלֹהֵינוּ יַחַד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ בְּנֵה עִירְךָ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ וְשָׁכְלֵל הַיְכָלֶךָ וְקַבֵּץ קִבּוּץ גָּלְיוֹת וּפְדֵה צֹאנְךָ וְשַׁכֵּן עֲרֶבֶת . עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ : לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי : יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגֹאֲלִי : עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: ושם נעבדך בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת : וְעָרְבָה לַיהוה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת :

כש״ץ תוכ כספס . קס״ת . סיר של יום :

היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש , מזמור שיר ליום השבת וכו׳ ממש נפיל ?

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יהוה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ : אֵין כְּתוֹךְ בָּאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ : מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר : יהוה מָלָךְ יהוה מָלַךְ יהוה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד : יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם :

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בְרצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אָדוֹן עוֹלָמִים :

וְלֹא נְתַתּוֹ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עוֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן (וְשִׂים) חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ (וְשַׂמְּחֵנוּ) וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ (וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי) וְיָנוּחוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וּלְתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

כשנת רל"ח וכמו"כ בפורים וכו'

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לר"ח ראש הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לפסח חג הַמַּצּוֹת הַזֶּה: לסוכות חג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים דרבנן

מודים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מודים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

פירוש מהריעב"ץ

(לפסוח) כרי מ"ם (ויקהלי עונג) מסי"ם וקרית לנשמת פוגע סי' תכין ותזמין לנשמת פוגע (לסוכות קרית) וימנם שמך ויכל ליום כיום בשמיני מל' כלתה נפשי [וכיוצ"ב מתרגם ויכל ותכלים ותמיד כ']:

בָּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא. בָּרִיךְ כְּתָרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפוּרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזִי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ. וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מְטוּב נְהוֹרָךְ. וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פִּקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא. לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיָת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא. וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסַגִּידְנָא קַמֵּהּ וּמְקַמָּא דְּיֵקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רְחֵיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא. אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וְנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמִסְגֵּא לְמֶעְבַּד טָבָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִין. וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תּוּשְׁבְּחָן. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא. וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטַב וּלְחַיִּין וּלְשָׁלֵם. אָמֵן:

לשבת ויו"ט חו"ק **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:**

חו"ק אֶחָד (הוא) אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר"ת חו"ק) וְנוֹרָא) שְׁמוֹ חון גַּדְּלוּ לַיָּי אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו.

חסקול שיגיו לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַדֹּם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁחָקֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָל חַי וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל צִיּוֹן כַּכָּתוּב: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֹאמַר וְנִנְאֶה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְיָ דִּבֶּר:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיָצִיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנִּשּׁוּאִים וְיָחוֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים. וּיטַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים.

בתענית תש"ץ על תביעה מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר:

וַיְעַזֹּר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן. הַבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וְתֵנוּ כָבוֹד לְתוֹרָה. כֹּהֵן קָרֵב יַעֲמֹד (סב"ם) הַכֹּהֵן. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ. קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

בשעת הוצאת ספר תורה אומרים:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

ביום טוב בראש השנה ביום כפור ובהוי"ר אומרים זה:

יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת. נוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נוֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה:

בריה וביום כפור ובהוי"ר אומרים זה:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִלֹּא מִשְׁאֲלוֹתַי לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנִי וְתֵן שְׁאֵלָתִי וְתִמְחוֹל לִי עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי וְעַל כָּל עֲוֹנוֹת אֲנָשַׁי בֵּיתִי מִתְּחִלָּה בְּחֶסֶד מְחִילָה בְּרַחֲמִים וְסַהֲרֵנִי מֵחֲטָאַי וּמֵעֲוֹנִי וּמִפְּשָׁעַי וְזָכְרֵנִי בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנִי בִּפְקוּדַת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְזָכְרֵנִי לְחַיִּים אֲרוּכִים לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וְכַלְכָּלָה וְלֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד וְאֶרֶךְ יָמִים לַהֲגוֹת בְּתוֹרָתֶךָ וּלְקַיֵּם מִצְוֹתֶיךָ וְשֶׂכֶל וּבִינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּפִקְּדֵי סוֹדוֹתֶיךָ וְהָפֵק רְצוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכְאוֹבֵינוּ וּתְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת וּבְשֵׂל מַעֲלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת וְתֵן בֵּלֵב מְלָכוֹת וְיוֹעֲצֵיו וְשָׂרָיו עָלֵינוּ לְטוֹבָה אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

בשלש רגלים אומרים זה:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִלֹּא מִשְׁאֲלוֹת לִבִּי לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנִי וְתֵן שְׁאֵלָתִי וְזָכֵה לִי (סביס) וְאִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי וְכָל בְּנֵי בֵיתִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם וּסְלַח לָנוּ מִן יַצֵּר הָרָע וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְזַכֵּנוּ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עָלֵינוּ וְהוֹסֵף עָלֵינוּ רוּם חָכְמָה וּבִינָה. וְיִתְּכֵם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וְנָתַה עָלָיו רוּם יְיָ רוּם חָכְמָה וּבִינָה רוּם עֵצָה וּגְבוּרָה רוּם דַּעַת וְיִרְאַת יְיָ: וּבֵרַךְ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּזַכֵּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעֵינֶיךָ וְלִלְכֹּת בְּדַרְכֵי יְשָׁרִים לְפָנֶיךָ וְקַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ בְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים וּלְמֵי הָעוֹלָם הַבָּא וְתַשְׁמְרֵנוּ מִמַּעֲשִׂים רָעִים וּמִשָּׁעוֹת רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבֹא לָעוֹלָם וְהַבּוֹשֶׁת בֵּין חֶסֶד יְסוֹבְבֶנְהוּ אָמֵן:

יְהִיו לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

בעשרת ימי תשובה אומרים:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֵשָׂא אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכֻנָּה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וְגִבּוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ג"פ וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

דיום הכפורים עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ (נוסף לקדושה ולמנוחה) לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחֹל בּוֹ אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת : עַל הַכֹּל יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ . יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד . וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ מוֹחֵל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל . וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה . מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים :

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעֲלְיָא . זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא זַרְעָא דִי לָא יִפְסוֹק וְדִי לָא יִבְטוֹל מִפִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא . לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרְתָא קַדִּישְׁתָּא דִי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְבָבֶל . לְרֵישֵׁי כַלָּה וּלְרֵישֵׁי גָלוּתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבְתָא וּלְדַיָּנֵי דְבָבָא . לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מַאן דְעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא . מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יְפִישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּי יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּא לִשְׁנֵיהוֹן וְיִתְפְּרְקוֹן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין . מָרָן דִי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדֵיהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן :

כשמפטיר נוסף לפני יקום פורקן זה ונוסף מי שברך :

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעֲלְיָא . זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא זַרְעָא דִי לָא יִפְסוֹק וְדִי לָא יִבְטוֹל מִפִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא . לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא טַפְלָא וּנְשַׁיָּא . מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּי יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּא לִשְׁנֵיכוֹן . וְיִתְפְּרְקוֹן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין . מָרָן דִי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדֵיכוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן :

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ . הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכֹל אֲשֶׁר לָהֶם . וּמִי שֶׁמְיַחֲדִים בְּתֵי כְנֵסִיוֹת לִתְפִלָּה . וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל . וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים . וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה . הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן :

שחרית לשבת

מי שברך אבותינו

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת (פלוני) בְּעבור שֶׁעֲלָה לִכְבוֹד הַמָּקוֹם לִכְבוֹד הַתּוֹרָה (ליו"ט לִכְבוֹד הָרֶגֶל) . (לר"ה וי"כ לִכְבוֹד יוֹם הַדִּין) וּבְשׂכר זֶה הקב"ה יִשְׁמְרֵהוּ וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה מִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו (ליו"ט וְיוכה לְעֲלוֹת לְרֶגֶל) . (לר"ה וי"כ וְיכתבהו וְיחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהוּ . וְנֹאמַר אָמֵן :

(ליו"ד מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פכ"פ) ואת בנה הנולד (נקבה ואת היולדה הנולדה) לה בְּמַזָּל טוֹב ((נקבה ויקרא שמה בישראל פכ"פ) בְּעבור שבעלה נדר לצדקה . בְּשׂכר זה יִגְדְּלוּ ((נקבה יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים וְנֹאמַר אָמֵן :

(מוהל מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברא את המוהל ((נקבה המוהלת) (פכ"פ) בְּעבור (פפכ"פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בְּשׂכר זה הקב"ה יִסְלַח רחמים עליו לְהַחֲלִיטוֹ וּלְרַפְּאוֹתוֹ וּלְהַחֲזִיקוֹ וּלְהַחֲיוֹתוֹ (עליה לְהַחֲלִימָהּ וּלְרַפְּאוֹתָהּ וּלְהַחֲזִיקָהּ וּלְהַחֲיוֹתָהּ) וישלח לן (לה) כְּהָרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן הַשָּׁמַיִם לְרמ"ח אֵבָרָיו (אבריה) וּשפ"ה גִּידָיו (גידיה) בְּתוֹךְ שְׁאָר חולי יִשְׂרָאֵל. רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף ((נקבה לומר . מִכָּל נְרִי"פ וְוִי"כ מִפְּגִיעוֹת כְּנֶגֶד לין (נומר זה . שבת היא סלוזעק ורפואה קרובה לבוא) הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְנֹאמַר אָמֵן :

קדיש קריאת הפטרה שאחר שחרית יכנס הפטיר פכסא ב :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק :

ומפטירין בנביא מפטיר הפטרה

ותחר הפטרה יכנס הפטיר הפטרה פלוני :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה . הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם . שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק :

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ . וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם . כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו :

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ . וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ :

שַׂמְּחֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ . עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ . כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן דָּוִד :

ביו"כ כאשכנז וכספרים לטור בפיסקא ובכ"ב פפיטין כלן :

פכל שבתות בפיסקא גם בשבת תול פשתר פסח לומרים זה :

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת : עַל הַכֹּל יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ . יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת :

נשלם רגלים ומי נשנם תול כשופר של טוטפת :

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת) וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה (לפסח) וְעַל יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה (לשבועות) וְעַל יוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה (לסוכות) וְעַל יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה (לשמע"צ ולשמ"ע) וְעַל יוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ ((נשנם לקדושה ולמנוחה) לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת : עַל הַכֹּל יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ . וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ . יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ (לשבת ן) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים :

לישב השנה עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַאִזְּרוֹן הַזֶּה . שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ ((נשנם לקדושה ולמנוחה) לִכְבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת : עַל הַכֹּל יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ . וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד . יְבָרֶכְךָ אֱמֶת וְיַצְּרֵנוּ לְךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (לשבת ן) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן :

מוסף לשבת ולשבת ראש חודש

כִּי שֵׁם יהוה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ : אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :
בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא
גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

בשבת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים :
מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם :

אתה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ : בקיץ מוֹרִיד הַטָּל :
בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר
אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר . מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית
וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

אתה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

כשבת"ן תוכ כ"ש תומרים נתן קרושה :

בָּתָר יִתְּנוּ לְךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ מַלְאָכִים הֲמוֹנֵי מַעְלָה עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי
מַטָּה . יָחַד כֻּלָּם קְדֻשָּׁה לְךָ יְשַׁלֵּשׁוּ . כַּדָּבָר הָאָמוּר עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל
זֶה וְאָמַר : קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יהוה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : כְּבוֹדוֹ
מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ לְעֻמָּתָם
מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים : בָּרוּךְ כְּבוֹד יהוה מִמְּקוֹמוֹ : מִמְּקוֹמוֹ הוּא יָפֶן בְּרַחֲמָיו
לְעַמּוֹ וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה
שְׁמַע אוֹמְרִים : שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יהוה אֱלֹהֵינוּ יהוה אֶחָד : הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא
אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יוֹשִׁיעֵנוּ וְיַגְאִלֵּנוּ שֵׁנִית וְיַשְׁמִיעֵנוּ
בְּרַחֲמָיו לְעֵינֵי כָל חַי לֵאמֹר הֵן נָאַלְתִּי אֶתְכֶם אַחֲרִית כְּרִאשִׁית לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים . אֲנִי יהוה אֱלֹהֵיכֶם :

ליום ראשון אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יהוה אֲדוֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ : וְהָיָה יהוה לְמֶלֶךְ עַל
כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד :

וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר : יִמְלֹךְ יהוה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :
אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךְ סֶלָה . כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ
אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (בשבת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) : לשבת ר"ח אתה יצרת •)

תִּבָּנֶה שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פְּרוּשֶׁיהָ עִם

פירוש מהריי"ץ

(בלא כל מתן כבודו) סוף מפלג כל פלגין (כבודו סוף סוף סוף) סוף מסוכב כל פלגין שכוף מקופו של פוף ולין סמולם מקופו . (ליה מקום כבודו) בשפולו ספלוכים לוגם מעגים מקום כבודו] : (מכנם) כוונם וקרוב לענין מקין . ושם זם (ולים) גם קרכוסיה בירמו שכם ויש עים שכוך פוליס שכאת לינוס ולין נכן הפולם לכפר כמו כיוצ (ליה פרושה)

לשבת ראש חודש

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם. כְּלִיתָ מִלְאַכְתְּךָ בַּיּוֹם

השביעי

שחרית לשבת

קודם שמכניסין כתורה מומרים זה :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים. חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם. חַיִּים שֶׁל טוֹבָה. חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה. חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה. חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת. חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא. חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. חַיִּים שֶׁל עוֹשֶׁר וְכָבוֹד. חַיִּים שֶׁתְּהֵא בְּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיְּמַלֵּא יהוה מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה בִּזְכוּת תְּפִלַּת רַב (נ"א רַבִּים) אָמֵן סֶלָה :

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעֲבְדוּת לְחֵרוּת הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וְיַקֵּבֵץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

ראש חודש (פלוני) יהיה ביום (פלוני) הבא עליו ועל כל ישראל לטובה :

יִתְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וְלִנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. לִשְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת. וְלִבְשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. וְלִגְשָׁמִים בְּעִתָּם. וְלִרְפוּאָה שְׁלֵמָה. וְלִגְאֻלָּה קְרוֹבָה וְנֹאמַר אָמֵן :

מִן מומרים אֵל פרחמים כשבת אחד בו יום שאין מומרים בו פחנון כאול . ולא כשבת שמכניסין כתורה פלגד כשפכניסין פודם כיון מומרים אֵל פרחמים אפילו כשיש ברים מילה . וכשבת שמכניסין מודם אֵל מין מומרים אֵל פרחמים . וכשבאש אֵל מרגע פרשיות ג"כ מין מומרים אֵל פרחמים :

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקֹד (בְּרַחֲמִים) הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשַׁת הַשֵּׁם. הָאֲהֻבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבְרוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֶפְצֵי צוּרָם : יְזַכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנָּקֵם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים הָרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנָקֵיתִי דָמָם לֹא נָקֵיתִי וַיהוה שׁוֹכֵן בְּצִיּוֹן : וּבִכְתָבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה : מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ : אשרי וכו׳

כשפכניסין בה"כ מומרים זה :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות התענית שני וחמישי ושני בשבר זה הקדוש ברוך הוא ישמרהו ויצילהו מכל צרה וציקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

מסיט מי שיש בולם להתענות צריך נעשות אמן וגם הינל פלין כשפניות בשפש אמן פוי קצלם :

השי"ץ אומר יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יהוה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ : ואתה וכו׳ ובנוחה יאמר וכו׳. חלם

הַשַּׁבָּת (הַמָּנוּחַ) הַזֶּה וְנַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה
כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עוֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם
יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ
זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן (וְשִׂים) חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
(וְשַׂמְּחֵנוּ) וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ
בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת
קָדְשֶׁךָ (וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי) וְיָנוּחוּ בוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל
מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לשבת וראש חודש

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עוֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:
וְהַ רְבִיעִי שַׁבָּת וְרֹאשׁ הַיּוֹם בָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל
וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן בְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ
מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ. וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה.
לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. לְמִחְיַלַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן
(בשנת העיבור) וּלְכַפָּרַת פֶּשַׁ"ע: וְיִהְיוּ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה סוֹף וְקֵץ לְכָל צָרוֹתֵינוּ תְּחִלָּה
וְרֹאשׁ לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ. כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת. וְשַׁבָּתוֹת לְהֶם
הוֹרַעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבַעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת
וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעֻנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ. טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאֹהֲבִים דְּבֶרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ. אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ (עָלֶיהָ) צִוּוּי פְּעֻלֶּיהָ כְּרָאוּי. וַתְּצַוֵּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסָף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ הְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסַף יוֹם

פירוש מהריעב"ץ

שנתקנו כנגד (מעניה) מיוסד עפ"ל וקרוב (נכנס עוגן וזו מעניה לקדוש ס' מכוכב וזו כנוד ינחלו (פתוכניס דכריס) ע"ם ודכר דכר ור"ל דכריס ולע דכור כל הול (לו) ל' כתחלה כפו מלח:

הַשְׁבִּיעֵי בָּחַרְתָּ בָּנוּ מִכָּל הָאֻמּוֹת אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן לָנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה. וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אַנַּחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יָקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים (לְהַקְרִיב קָרְבָּן וְלֹא כֹהֵן שֶׁיְכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ) לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ הְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת (הַמְּנוּחָה) הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

קוּמָה אֱלֹהִים חָנֵּךְ וְיַאֲמֵץ לְבָבְךָ וְקוּמָה אֱלֹהִים : אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוה כִּי אַיִן בִּלְתֶּךָ וְאַיִן צוּר כֵּאלֹהֵינוּ : כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יהוה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ :

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ . אֵין כַּאדוֹנֵינוּ . אֵין כְּמַלְכֵּנוּ . אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ : מִי כֵאלֹהֵינוּ . מִי כַאדוֹנֵינוּ . מִי כְמַלְכֵּנוּ . מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ : נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ . נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ . נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ . נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ : בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ . בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ . בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ . בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ . אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ . אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ . אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ . אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים :

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳרִי וְהַצִּפּוֹרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה : מוֹר וְקִצִּיעָה שִׁבּוֹלֶת נֵרְד וְכַרְכּוֹם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה . קִלּוּפָה שְׁלִשָּׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה . בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין יַיִן קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא . וְאִם אֵין לוֹ יַיִן קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוָּרִין עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רוּבַע. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא : רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה : רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפּוֹרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יַיִן קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפּוֹרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה . וְהַלֹּא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ : בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַיהוה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ : בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יהוה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ : בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט : בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל נְקָמוֹת יהוה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ : בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵנוּ תָּרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יהוה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יהוה עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט : בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת מִזְמוֹר שִׁיר לָעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים :

הָגָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מוּבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הָבָא שֶׁנֶּאֱמַר הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת :

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכֹל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יהוה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ : אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ : שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל : יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ : לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ : לְמַעַן בֵּית יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ : יהוה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יהוה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם :

מוסף לשבת

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ כֵּן יַשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ. וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ. וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת עֶרֶב וְבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

כורעים בברכה מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו כל בשר יוצרנו בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיה ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

כשאין מנחמים כאן ועל הנסים:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בשי״ת וכתוב לחיים טובים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וְיהַלְלוּ וְיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה הָאֵל הַטּוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

נשי״ן אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. הָאֲמִירָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

כשנשי״ן מוסיף יברכך

יְבָרֶכְךָ יהוה יָאֵר פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ יִשָּׂא פָנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם נגר ימינו:

יָאֵר יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ נגר שמאלו:

יִשָּׂא יהוה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם נגר ימינו:

וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם נגר שמאלו:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יָחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב יְהִי רָצוֹן בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשָׁלוֹמֶךָ (קרוב עוז ושלום) בספר בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בשי״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: יִהְיוּ רָצוֹן כִּמְנֻחָתֶךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים וְשֶׁלֹּא אֶכְעֹס הַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָּ וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנָעָה וַעֲנָוָה: סַלְּחֵנוּ וֵאלֹהֵינוּ יַחַד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ בְּגִנַּה עִירְךָ יַחַד בֵּיתֶךָ וְשִׁכְלֵל הֵיכָלֶךָ וְקַבֵּץ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּפְדֵה צֹאנְךָ וְשִׁמְךָ עָרֶיךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ: לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון וכו׳ פסיק״ת מחר פסיק״ת שבת קדש.

כוונת המתפלל

אל נא קרב תשועת מצפיך:

פתוך כי הוציאם מסאסר:

פרה סוסים פ זה סוסים ישעך מנשים:

דלת יוקשים וקבץ נשוב ב סמוך יהוה מצלהט:

סנחה לשבת

סדר קריאת שמע ובא לציון . חצ"ק . ותפלה שחרית שם :

וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ יהוה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ
עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ : פסוקי דזמרה טופלין פסוקן ואלי תפלתי :

מוסיפין פ"ם וקורין ג' נגרי כפרשה לפסוק של שחר פסוקא מן ואלי תפלתי וכו' :

וְהַלְלוּיָהּ אוֹדֶה יהוה בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וַעֲדָה: גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי יהוה דְּרוּשִׁים לְכָל
חֲפָצֵיהֶם : הוֹד וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד : זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יהוה : טֶרֶף
נָתַן לִירֵאָיו יִזְכּוֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ : כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם : מַעֲשֵׂי יָדָיו
אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל פִּקּוּדָיו: סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיֶשֶׁר: פָּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה
לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ : רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יהוה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ
עוֹמֶדֶת לָעַד : ומכניסין פ"ם נסיכל . וסיין תומר חצי קדיש

כִּי שֵׁם יהוה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא
גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

כש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים :
מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מָגֵן אַבְרָהָם :

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ : בימי מוריד הטל :
בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר
אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר . מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית
וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

כש"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

כשמגיע מתי מספר לומרים כאן קדושה ממנין כשמגיע מוסף :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה . כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ
אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (כש"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) :

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד
בָּאָרֶץ. תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּה וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה. יוֹם מְנוּחָה וּקְדֻשָּׁה
לְעַמְּךָ נָתָתָּ. אַבְרָהָם יָגֵל יִצְחָק יְרַנֵּן יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בּוֹ
מְנוּחַת אַהֲבָה וּנְדָבָה מְנוּחַת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה מְנוּחַת שָׁלוֹם
וְשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט וָבֶטַח מְנוּחָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ.

שיר הכבוד

חין אֲנָעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶֽעֱרוֹג, כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג ׃
קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ. לְדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ ׃

חין מְדֵי דַבְּרִי בְּכִבּוּדֶךָ, הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ ׃
קהל עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת ׃

חין אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ, אֲדַמֶּךָּ אֲכַנֶּךָּ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ ׃
קהל בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּית הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ ׃

חין גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ, כִּנּוּ לְתִקֶּף פְּעֻלָּתֶךָ ׃
קהל דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יִשְׂךָ. וַיְשׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ ׃

חין הַמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֲזִיוֹנוֹת, הִנָּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמְיוֹנוֹת ׃
קהל וַיֶּחֱזוּ בְךָ זְקֵנָה וּבַחֻרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ כְּשִׂיכָה וְשַׁחֲרוּת ׃

חין זְקֵנָה בְיוֹם דִּין וּבַחֻרוּת בְּיוֹם קְרָב, כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב׃
קהל חֶבֶשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וְזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ ׃

חין טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא, קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה ׃
קהל יִתְפָּאַר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי, וְהוּא יִהְיֶה לִי לַעֲטֶרֶת צְבִי ׃

חין כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ, וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ,
קהל לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה, אָמְתוֹ לוֹ עֲטֶרֶה עֲטָרָה ׃

חין מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כִּבְימֵי בְחֻרוֹת, קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת ׃
קהל נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ ׃

חין סְגֻלָּתוֹ תְּהִי נָא בְיָדוֹ עֲטֶרֶת, וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת ׃
קהל עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עֹנֶדֶם, מֲאֻשָּׁר יִקְרוּ בְעֵינָיו כְּבָדָם ׃

חין פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו, וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו ׃
קהל צַח וְאָדוֹם לְלִבּוּשׁוֹ אָדוֹם. פּוּרָה דָּרַכְתִּי בְּבוּאוֹ מֵאֱדוֹם ׃

חין קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֵרָאָה לָעֲנָיו, תְּמוּנַת יָיְ לְנֶגֶד עֵינָיו ׃
קהל רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר ׃

חין רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ, דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרְשֶׁךָ דְּרוֹשׁ ׃
קהל שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ ׃

חין תְּהִלָּתִי תְּהִי נָא לְרֹאשֶׁךָ עֲטֶרֶת, וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטוֹרֶת ׃
קהל תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כְּשִׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ ׃

חין בֵּרַכְתִּי תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר, מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר ׃
קהל וּבֵרַכְתִּי תְּנַעֲנֵע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כְּבָשִׂים וּבָאָרֶץ׃

חין יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ, כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ ׃

לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד. כי כל בשמים ובארץ. לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש׃ מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו׃ ק״י. אדון עולם.

מנחה לשבת

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
כשר״ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ:
וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב תֵּאָל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה הָאֵל הַטּוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:
שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יְחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב יְהִי בְעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עוֹז וְשָׁלוֹם) : כשר״ת בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:
כשר״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה, וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:
אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יהוה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים וְשֶׁלֹּא אַכְעִיס חַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָּ וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע וְתֵן בְּלִבִּי הַבָּנָעָה וַעֲנָוָה: סַלְּבֵנוּ וֵאלֹהֵינוּ יַהַד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ בְּנֵה עִירְךָ יַסֵּד בֵּיתֶךָ וְשָׁכְלֵל הֵיכָלֶךָ וְקַבֵּץ קִבּוּץ גָּלְיוֹת וּפְרַה צֹאנֶךָ וְשַׂחֵט עֲרֻחָךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ . עֲשֵׂה לְמַעַן קָדְשָׁתֶךָ : לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יהוה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה, כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם, כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

כימים שאין אומרים תחנון בחול אין אומרים צדקתך צדק בשבת:

ג צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם, וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת:
ב וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים, עַד מָרוֹם
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדוֹלוֹת, אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ:
א צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה,
אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְיָ: קדיש שלם

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל, לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת, וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה.
שלא

יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם וְעַל מְנוּחָתָם יַקְדִּישׁוּ אֶת שְׁמֶךָ׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן (וְשִׂים) חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ (וְשַׂמְּחֵנוּ) וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ (וְיָשְׁטְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל אֹהֲבֵי) וְיָנוּחוּ בָם כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יהוה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

רְצֵה יהוה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

כשחל ר"ח ובמוצ"ש מוסיפים זה

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְרוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לר"ח ראש הַחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ לפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה׃ לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה׃ זָכְרֵנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יהוה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מודים דרבנן

מודִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יְצִירַת בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מודים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

לשבת חנוכה וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה׃

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם עַל חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ (שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ) בְּהַלֵּל וּבְהוֹדָאָה וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נֵס וְפֶלֶא תּוֹדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה׃ (שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול)

הָרִים, יֵרְדוּ בְקָעוֹת, אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם:
גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבוֹרוּן, בַּל יְשֻׁבוּן לְכַסּוֹת
הָאָרֶץ: הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים, בֵּין הָרִים
יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל חַיְתוֹ שָׂדָי, יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים
צְמָאָם: עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן, מִבֵּין
עֳפָאִים יִתְּנוּ קוֹל: מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו,
מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: מַצְמִיחַ חָצִיר
לַבְּהֵמָה, וְעֵשֶׂב לַעֲבוֹדַת הָאָדָם, לְהוֹצִיא
לֶחֶם מִן הָאָרֶץ: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ,
לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן, וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד:
יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ, אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע: אֲשֶׁר
שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ, חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ:
הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְעֵלִים, סְלָעִים מַחְסֶה לַשְּׁפַנִּים:
עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ: תָּשֶׁת
חֹשֶׁךְ וְיְהִי לָיְלָה, בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר:
הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף, וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם:
תִּזָּרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן, וְאֶל מְעוֹנוֹתָם יִרְבָּצוּן:
יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ, וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד עֶרֶב: מָה
רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ, כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ, מָלְאָה
הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם, שָׁם
רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר, חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם גְּדוֹלוֹת:
שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן, לִוְיָתָן זֶה, יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק
בּוֹ: כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן, לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ:

שָׁלֹא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם, וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם, וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ, וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד, אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ, כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ: וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים, בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת, אֵין עוֹד:

וְעַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ, לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ, וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן, לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי, וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ, לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל, כִּי לְךָ תִכְרַע כָּל בֶּרֶךְ, תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפּוֹלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יָקָר יִתֵּנוּ. וְיַקְבְּלוּ כֻּלָּם אֶת עוֹל מַלְכוּתֶךָ, וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא, וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר, וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: פ״י

עַל תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם, וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא: עֲצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל: וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבּוֹל, אֲנִי עָשִׂיתִי, וַאֲנִי אֶשָּׂא, וַאֲנִי אֶסְבּוֹל, וַאֲמַלֵּט:

בשבת אחר סוכות מתחילין לומר ברכי נפשי ואומרים עד שבת הגדול, ובשבת שאחר הפסח מתחילין לומר פרקי אבות ואומרים עד השבת שלפני ראש השנה:

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ, יְיָ אֱלֹהַי, גָּדַלְתָּ מְאֹד, הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו, הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ, הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ: עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת, מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט: יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ, בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד: תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ, עַל הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם: מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן, מִן קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ

תִּתֵּן לָהֶם יִלְקוֹטוּן, תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב:
תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן, תּוֹסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן,
וְאֶל עֲפָרָם יְשׁוּבוּן: תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן,
וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם,
יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד,
יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: אָשִׁירָה לַיְיָ בְּחַיָּי, אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי, אָנֹכִי
אֶשְׂמַח בַּיְיָ: יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ, וּרְשָׁעִים
עוֹד אֵינָם, בָּרְכוּ נַפְשִׁי אֶת יְיָ, הַלְלוּיָהּ:

Rabbi Valerie Joseph
260 Miramonte Ave.
Palo Alto, CA 94306